

İNSAN HAKLARINI ANLAMAK

İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ EL KİTABI

İşkence Yasağı

Yoksul Olmama
Hakkı

Kadının İnsan
Hakları

İfade Özgürlüğü

Çocuğun
İnsan Hakları

Demokrasi
Hakkı

Dini Haklar

Silahlı
Çatışmalarda
İnsan Hakları

Adil
Yargılanma

Medya
Özgürlüğü

İnsani Güvenlik

Kalkınma

Eğitim Hakkı

İnsan Haysiyeti

Sağlık Hakkı

Ayrımcılık
Yasağı

Çalışma Hakkı

Hukukun
Üstünlüğü

Mahremiyet
Hakkı

Azınlık Hakları

İltica Hakkı

**RAOUL
WALLENBERG
INSTITUTE**
OF HUMAN RIGHTS AND INTERNATIONAL LAW

İNSAN HAKLARINI ANLAMAK

İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ EL KİTABI

YAYINA HAZIRLAYAN **WOLFGANG BENEDEK**

Avrupa İnsan Hakları ve Demokrasi İçin Eğitim
ve Araştırma Merkezi (ETC)

Bu el kitabı, Avusturya Avrupa ve Uluslararası İşler Federal Bakanlığı'nın girişimi ve Avusturya Kalkınma Ajansı'nın desteğiyle İnsani Güvenlik Ağı'na bir katkı olarak hazırlanmıştır.

Federal Ministry for Foreign Affairs

ISBN: 978-605-65054-0-9

Her hakkı saklıdır.

Kitabın Türkçe baskısı İsveç Uluslararası Kalkınma Ajansı (SIDA) desteğinde Raoul Wallenberg İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk Enstitüsü (RWI) ve Türkiye Adalet Akademisi (TAA) işbirliğinde hazırlanmıştır. Sadece eğitim amaçlı kullanıma açıktır; ticari olarak çoğaltılması ve dağıtılması yasaktır.

Yayına Hazırlayan: Binnur Aoglu
Çeviri: Mehveş Bingöllü Kılıcı
Redaksiyon: Nihal Boztekin
Dizgi: Deniz Kurşunlu
Türkçe Basım: Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Ağustos 2014

Avusturya
ISBN 3-7083-0371-7
Neuer Wissenschaftlicher Verlag GmbH
Argentinerstraße 42/6, A-1040 Wien
Telefon: +43 1 535 61 03-22
Faks +43 1 535 61 03-25
e-mail: office@nvw.at
Geidorfgürtel 20, A-8010 Graz
e-mail: office@nvw.at
internet: www.nvw.at
© NWV Neuer Wissenschaftlicher Verlag,
Wiyana-Graz 2006

Orijinal Baskısı
Avusturya Kalkınma Birliği ve Avusturya Eğitim, Bilim ve Kültür Bakanlığı'nın desteğiyle yayımlanmıştır.

3. Baskıyı Yayına Hazırlayan
Wolfgang Benedek
© 2006, Avrupa İnsan Hakları ve Demokrasi için Eğitim ve Araştırma Merkezi (ETC), Graz

Orijinal Sayfa düzeni
JANTSCHER Werberaum
www.jantscher.at

Orijinal Basım
Novographic Druck G.m.b.H.
Sagedergasse 29
1120 Wiyana

ÜÇÜNCÜ BASKI İÇİN ÖNSÖZ

İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi, her zaman Avusturya dışişleri politikasının önceliklerinden biri olmuştur. İnsan hakları eğitimi bizim sorumluluğumuzun temel bir parçasıdır. Güvenli ve haysiyetli bir yaşam sürdürebilmek için insanların temel hak ve özgürlüklerinden haberdar olmaları ve bu hakların tanınması ve güvence altına alınması konularında hükümetlerine güvenmeleri gerekir. Bu nedenle, UNESCO Yönetim Kurulu'nun da bir üyesi olan Avusturya'nın temel amaçlarından biri, haklar konusunda kendilerinin ya da başkalarının bilgilerini artırmak isteyen bireyleri teşvik eden girişimleri desteklemek ve geliştirmektir.

İnsan hakları eğitimi yalnızca kural ve ilkelerle ilgili bilgiye sahip olmaktan ibaret değildir. Bu eğitim aynı zamanda yaklaşımlarla, davranışlarla, yaklaşım ve davranışların değişimiyle ilgilidir. İnsanlara yalnızca insan haklarının ne olduğu hakkında genel bilgi verilmemelidir: İnsan haklarının onları hangi biçimlerde ilgilendirdiği ve gündelik hayatlarında ya da işlerinde bu hakları nasıl hayata geçirip savunacakları da gösterilmelidir.

“İnsan Haklarını Anlamak” isimli İnsan Hakları Eğitimi El Kitabı ilk kez 2003'te İnsani Güvenlik Ağı'nın bakanlıklar düzeyindeki toplantısında kamuoyuna tanıtılmıştır. El kitabı, Graz'da bulunan Avrupa İnsan Hakları ve Demokrasi İçin Eğitim ve Araştırma Merkezi (ETC) himayesinde çalışan Avusturyalı ve uluslararası tanınmış uzmanlardan oluşan ve bu işe kendilerini adanmış bir ekip tarafından ortaya çıkarılmıştır. Dünyanın her bölgesindeki eğitimcileri insan hakları eğitimi alanında eğitmek için tasarlanan bu kitaptaki eğitim üniteleri farklı bağlamlara, durumlara ve bölgele-

re uyarlanabilir niteliktedir. Bugün el kitabı 15 farklı dile çevrilmiştir ve ETC tarafından düzenlenen “eğitici eğitimi” atölye çalışmalarıyla çok sayıda ülke ve bölgede kullanılmaktadır.

İnsan Hakları Eğitimi El Kitabı'nın İngilizce 3. baskısını, Avusturya'nın Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi ve UNESCO Yönetim Kurulu üyesi olduğu bu dönemde sunmak benim için bir ayrıcalık. Avrupa ve Uluslararası İşler Federal Bakanlığı ve Avusturya Kalkınma Ajansı tarafından desteklenen bu basım çok önemli bir zamana denk geldi. 2011'in başından bu yana tüm gözler Tunus'tan Mısır'a, Suriye'den Yemen'e dek halkların değişim talep ettiği Arap dünyasına odaklanmış durumda. Arap Baharı sırasında tanık olduğumuz olaylar, insanların özgürlüğe ve temel ve ayrılmaz haklarının tanınmasına özlemlerini etkileyici bir biçimde gözler önüne serdi.

Yeni bir düzenin olduğu bu değişim ortamında, insan hakları öğrenimi ve eğitimi siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda etkili demokratik katılımı güçlendirebilir. Ekonomik ve sosyal ilerlemenin geliştirilmesine yardımcı olabileceği gibi, insan odaklı sürdürülebilir kalkınma için de kullanılabilir. Böylece, hukukun üstünlüğünü ve demokratikleşme, hesap verebilirlik ve yönetimin istikrarını sağlamaya yönelik önemli bir strateji olan demokratik yönetim için kapasite geliştirmeyi güçlendirilebilir.

Önümüzde çokyönlü, karmaşık ve zor bir görev var, ama insanların özgürlük, adalet ve demokrasiye kavuşmak, kalkınmayı güçlendirmek ve baskılarla mücadele etmek için desteğe ve teşvik edilmeye ihtiyaçları var. Tüm insan hakları eğitimcilerini ve çarpan etkisi

yaratana kişileri bu zorlu görevlerle yüzleşmeye ve bu el kitabımı bir araç olarak kullanarak dünyanın her bölgesinde insan haklarına ve insan haysiyetine saygının sağlanmasına katkıda bulunmaya davet ediyorum.

Avrupa İnsan Hakları ve Demokrasi İçin Eğitim ve Araştırma Merkezi'ne aldıkları sorumluluk ve bu önemli yayını ortaya koymak için gösterdikleri çaba için teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Dr. Michael Spindelegger

Avusturya Cumhuriyeti Başbakan Yardımcısı
ve Avrupa ve Uluslararası İşler Federal Bakanı

Viyana, Ocak 2012

İKİNCİ BASKI İÇİN ÖNSÖZ

2003 yılının Mayıs ayında, “İnsan Haklarını Anlamak” adlı İnsan Hakları Eğitimi El Kitabı’nın özgün İngilizce basımı ilk kez, bir insan hakları şehri olan Avusturya’nın Graz kentinde yapılan İnsani Güvenlik Ağı Bakanlar Toplantısı sırasında kamuoyuna tanıtılmıştır. El kitabı, selefim olan Benita Ferrero-Waldner’in Ağ’ın 2002 ve 2003 yıllarındaki başkanı olarak başlattığı girişimin bir ürünüdür. Graz’da bulunan Avrupa İnsan Hakları ve Demokrasi İçin Eğitim ve Araştırma Merkezi (ETC) himayesinde çalışan Avusturyalı ve uluslararası tanınmış uzmanlardan oluşan ve bu işe kendilerini adanmış bir ekip tarafından ortaya çıkarılmıştır.

İnsani Güvenlik Ağı, dünyanın her bölgesinde bulunan ve insan güvenliği sorunlarını eylem odaklı yollarla çözmeyi hedefleyen bir grup devletten meydana gelmektedir. 2002 yılında Şili’de, Santiago’daki Bakanlar Toplantısı’nda yaptığı gibi, “insan haklarının insanlığın gelişmesi ve güvenliğinin sağlanması için bir temel oluşturduğunun” altını birçok kez çizmiştir. Bu nedenle, insan hakları eğitimi Ağ’ın önceliklerinden biri haline gelmiştir. Bu amaçla hazırlanan “İnsan Haklarını Anlamak”, dünyanın her bölgesine hitap eder niteliktedir ve hakiki ve kullanışlı bir “eğitim aracı” olarak kullanılma amacı taşır. Kullanıcıları tarafından, farklı bağlamlarda ve eğitim durumlarında çeşitlendirilebilir ve uyarlanabilir eğitim ünitelerinden oluşur.

İnsan Hakları Eğitimi ve İnsan Güvenliği Haklarındaki Graz İlkeler Bildirgesi, 10 Mayıs 2003 tarihinde Graz’da gerçekleşen İnsani Güvenlik Ağı’nın 5. Bakanlar Toplantısı’nda kabul edilmiştir ve el kitabının farklı bölgesel ve kültürel ortamlara girmesi amacıyla diğer dillere de çevrilmesi konusunda bir taahhüt içerir.

El kitabı, sunulmasından üç yıl sonra bugün, İngilizce, Fransızca, İspanyolca, Çince, Arapça, Rusça, Almanca, Arnavutça, Hırvatça, Sırpça ve Tay dillerine çevrilmiş durumdadır. Bu, İnsan Hakları Ağı’nın üyelerinin olduğu kadar, hükümetlerarası ve hükümetdışı partner kuruluşların da cömert destekleri sonucu başarılmıştır.

ETC tarafından düzenlenen eğitici eğitimi atölye çalışmalarıyla çok sayıda ülkede ve bölgede kullanılmaya başlanan el kitabına dair, dünyanın her yerindeki kullanıcılar olumlu görüş bildirmiştir. Ancak insan hakları alanındaki hızlı gelişmeler metnin güncellenmesi ihtiyacını doğurmuştur. Bu nedenle Avusturya Kalkınma İşbirliği ve Avusturya Eğitim, Bilim ve Kültür Federal Bakanlığı’nın desteğiyle Avrupa İnsan Hakları ve Demokrasi İçin Eğitim ve Araştırma Merkezi (ETC) tarafından Avusturyalı ve uluslararası uzmanlardan oluşan büyük bir ekip ile işbirliği halinde ikinci baskı hazırlanmıştır.

El kitabı dünyanın her bölgesinden, kültüründen ve toplumsal grubundan gelen insanlara ulaşmak amacını taşımaktadır. Kullanıcıların niteliği çeşitlendikçe el kitabının insan haklarının ve insani güvenliğin geliştirilmesine yönelik amaçları yerine gelmiş olacaktır. 2006’da İnsan Hakları Konseyi’nin kurulmasıyla birlikte insan hakları mimarisi önemli bir değişikliğe uğramıştır. İnsan Hakları Eğitimi El Kitabı’nın bu ikinci baskısının insan hakları alanında gelecekte karşımıza çıkacak olan zorluklara karşı bir rehber görevi göreceğine inanıyorum.

Ursula Plassnik

Dr. Ursula Plassnik
Avusturya Cumhuriyeti Dışişleri
Federal Bakanı
Viyana, Mayıs 2006

BİRİNCİ BASKI İÇİN ÖNSÖZ

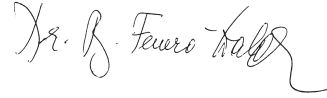
İnsani güvenlik “insan odaklı”dır; bireyleri ve toplulukları temel referans noktası olarak alır. Herkes için insan hakları yaklaşımına sahip evrensel bir siyasi kültür yaratmak insani güvenliğin geliştirilmesi için kaçınılmazdır. İnsani güvenlik insan haklarının gerçek anlamda anlaşılmasını gerektirir. Bu nedenle İnsani Güvenlik Ağı’nın başkanı olarak, insan hakları eğitimini silahlı çatışmalardan etkilenen çocuklar konusuyla birlikte İnsan Hakları Ağı’nın 2002 ve 2003 yılları için öncelikli konusu olarak belirledim.

İnsan hakları eğitimi, insan haysiyetinin ve insani güvenliğin korunması için ortak temelimiz hakkında, bilgi transferi, beceri geliştirme ve yaklaşımların şekillendirilmesi yoluyla farkındalık yaratır. Bu amaçla Graz’da bulunan Avrupa İnsan Hakları ve Demokrasi İçin Eğitim ve Araştırma Merkezi’ni insan haklarını anlamak adına bir el kitabı tasarımlarını için görevlendirdim. Bu görevde Avrupa İnsan Hakları ve Demokrasi İçin Eğitim ve Araştırma Merkezi’ne, beş kıtaya yayılmış İnsani Güvenlik Ağı Ortakları da dahil olmak üzere, otuzdan fazla uluslararası uzman destek verdi. El kitabı, insan haklarının evrenselliği ilkesine dayalı ve kültürlere duyarlı bir bakış açısıyla bütün dünyada kullanılabilme amacını taşımaktadır.

El kitabı, 10 Mayıs 2003 tarihinde Avrupa’nın ilk İnsan Hakları Şehri olan Graz’da gerçekleşen İnsani Güvenlik Ağı’nın 5. Bakanlar Toplantısı’nda kabul edilen İnsan Hakları Eğitimi ve İnsani Güvenlik Hakkındaki Graz İlkeler Bildirgesi’ne dayandırılmıştır. El kitabı ile Avusturya başkanlığındaki İnsani Güvenlik Ağı’na kalıcı bir katkı olarak,

bugün ve gelecekte insanların insani güvenlik yararı hedeflenmiştir.

Bu el kitabının Ağı’nın tüm ortaklarının insan hakları eğitimi alanındaki çabalarına katkı sunacağına, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği’ne görevini yerine getirirken yardımcı olacağına, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Eğitimi Onyılı’na destek vereceğine ve gelecekteki çalışmaların belirlenmesine ışık tutacağına inanıyorum.

Dr. Benita Ferrero-Waldner
Avusturya Dışişleri Bakanı
Graz, İnsani Güvenlik Ağı
5. Bakanlar Toplantısı, 9 Mayıs 2003

TEŞEKKÜR

Avusturya Dışişleri Bakanlığı tarafından görevlendirilen Graz ETC'den bu göreve kendilerini adanmış olan bir ekip, Wolfgang Benedek ve Minna Nikolova idaresinde "İnsan Haklarını Anlamak" adlı bu el kitabının ilk baskısını 2002 ve 2003 yıllarında ortaya çıkarmıştır. Avusturya Dışişleri Bakanlığı'nda düzenlenen iki uzmanlar toplantısı İnsani Güvenlik Ağı'na üye devletlerden ve diğer ülkelerden çok sayıda insan hakları eğitimi uzmanını ve uygulayıcısını bir araya getirmiştir. Bu toplantılara katılanlar kültürlerarası, kuşaklararası, çığır açıcı ve yenilik getiren bu insan hakları eğitimi girişimine önemli bir katkı sağlamıştır. Kitabın ilk baskısı 8-10 Mayıs 2003 tarihlerinde Graz'da gerçekleşmiş olan İnsani Güvenlik Ağı'nın Bakanlar Toplantısı sırasında tanıtılmıştır.

El kitabı heyecan verici bir tepki almış ve bugüne dek 15 dile çevrilmiştir. Bu çeviriler büyük ölçüde İnsani Güvenlik Ağı üyelerinin gayretlerinin sonucudur. Fransızca çeviri ve yayında Mali Dışişleri Bakanlığı, Mali UNDP ve Mali PDHRE, İspanyolca çeviri ve yayında Şili Dışişleri Bakanlığı, Tay diline çeviri ve yayında Tayland Dışişleri Bakanlığı katkı sunmuştur. Avusturya Avrupa ve Uluslararası İlişkiler Bakanlığı, Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi'nin ve AGİT'in yaptırdığı Rusça çevirinin, Zagreb Üniversitesi İnsan Hakları ve Demokratik Yurttaşlık Araştırma ve Eğitim Merkezi'nin yaptığı Hırvatça çevirinin ve Vietnam tarafından yapılan Vietnam diline çevirinin yayınlanmasına katkı sağlamıştır. Sırpça çeviri ve yayın, Belgrad İnsan Hakları Merkezi ile işbirliği içinde hazırlanmış ve Sırbistan ve Karadağ Azınlıklar Bakanlığı ile Avusturya Eğitim, Bilim ve Kültür Bakanlığı tarafından desteklenmiştir. Arnavutça

çeviri Priştina Üniversitesi İnsan Hakları Merkezi'nin katılımıyla Kosova Bilim ve Teknoloji ve Adalet Bakanlıkları tarafından yakın zamanda yayımlanmıştır. Makedonca çeviri Makedon Dışişleri Bakanlığı ve Tetovo'da bulunan Güneydoğu Avrupa Üniversitesi İnsan Hakları Enstitüsü'nün desteğiyle hazırlanmıştır. Çince yayın, İsveç'te bulunan Raoul Wallenberg İnsan Hakları ve İnsanlı Hukuk Enstitüsü tarafından desteklenmiş ve Çin Sosyal Bilimler Akademisi Hukuk Enstitüsü tarafından gerçekleştirilmiştir. Son olarak, Arapça çeviri Paris UNESCO tarafından yapılmıştır ve bugünlerde üçüncü baskı temel alınarak güncellenmektedir. Çevirilerin çoğu, Graz'da bulunan Avrupa İnsan Hakları ve Demokrasi İçin Eğitim ve Araştırma Merkezi'nin (ETC) web sitesinde bulunabilir: <http://www.manual.etc-graz.at>. ETC, çeşitli dillerdeki çevirilerin İngilizce'deki üçüncü baskısının seviyesine getirilmesi konusundaki her türlü işbirliği ve desteği memnuniyetle karşılayacaktır.

Gelişmeler ve birinci ve ikinci basımlara ilişkin olumlu tepkiler, el kitabının yeniden gözden geçirilmiş ve güncellenmiş üçüncü bir baskısının yapılmasını gerekli kılmıştır ve bu üçüncü baskıya yeni uzmanlar da katkıda bulunmuştur.

Aşağıdaki yazarlara ve kitaba katkı sunanlara olağanüstü çabalarından dolayı teşekkür ederiz:

İnsan Hakları Sistemine Giriş: Wolfgang Benedek (ETC ve Graz Üniversitesi)
İşkence Yasağı: Renate Kicker (ETC ve Graz Üniversitesi) ve Sarah Kumar (ETC Graz)
Yoksul Olmama Hakkı: Veronika Apostolovski (ETC Graz); birinci ve ikinci baskılar: Alpa Vora ve Minar Pimple (YUVA Mumbai)

İrkçilik ve Ayrımcılık Yasası: Sarah Kumar ve Klaus Starl (ETC Graz)

Sağlık Hakkı: Gerd Oberleitner (Graz Üniversitesi)

Kadının İnsan Hakları: Barbara Schmiedl (ETC Graz); birinci ve ikinci baskılar: Susana Chiarotti (PDHRE/CLADEM) ve Anke Sembacher (ETC Graz)

Hukukun Üstünlüğü ve Adil Yargılama: Veronika Apostolovski ve Sarah Kumar (ETC Graz); birinci ve ikinci baskılar: Leo Zwaak (SIM Utrecht)

Dini Haklar: Yvonne Schmidt (Graz Üniversitesi)

Eğitim Hakkı: Wolfgang Benedek (ETC ve Graz Üniversitesi)

Çocuğun İnsan Hakları: Sarah Kumar (ETC Graz); birinci ve ikinci baskılar: Helmut Sax (BIM Viyana)

Silahlı Çatışmalarda İnsan Hakları: Gerd Oberleitner (Graz Üniversitesi); birinci ve ikinci baskılar: Alexandra Boivin ve Antoine A. Bouvier (ICRC Cenevre)

Çalışma Hakkı: Alexandra Stocker (ETC Graz)
Mahremiyet Hakkı: Veronika Apostolovski ve Sarah Kumar (ETC Graz)

İfade Özgürlüğü ve Medya Özgürlüğü: Wolfgang Benedek (ETC ve Graz Üniversitesi)

Demokrasi Hakkı: Christian Pippan (Graz Üniversitesi)

Azınlık Hakları: Simone Philipp, Klaus Starl ve Deva Zwitter (ETC Graz)

İltica Hakkı: Veronika Apostolovski ve Sarah Kumar (ETC Graz)

Ek Kaynaklar: Sarah Kumar (ETC Graz)

İnsan Hakları Eğitimi Metodolojisi: Barbara Schmiedl (ETC Graz)

Çeşitli Faaliyetler: Barbara Schmiedl (ETC Graz)

Araştırma Görevlileri: Kiri Flutter ve Eva Radlgruber (ETC Graz gönüllüleri) ve Reinmar Nindler (Graz Üniversitesi)

Düzeltilme: Matthias C. Kettemann (Graz Üniversitesi) ve Sarah Kumar (ETC Graz)

Tasarım: Markus Garger, Robert Schrotthofer ve Wolfgang Gosch, Kontrapart Graz ve Gerhard Kress (kapak)

Birinci baskı için editör ve proje koordinatörü: Wolfgang Benedek ve Minna Nikolova (ETC Graz)

İkinci baskı için editör: Wolfgang Benedek (ETC ve Graz Üniversitesi)

İkinci baskı için editor asistanı: Matthias C. Kettemann (Graz Üniversitesi)

Üçüncü baskı için editör: Wolfgang Benedek (ETC ve Graz Üniversitesi)

Üçüncü baskı için proje koordinatörü ve editör asistanı: Sarah Kumar (ETC Graz)

El kitabının birinci baskısının geliştirilmesinde sundukları önemli katkıdan ötürü PDHRE ağına teşekkürlerimizi sunmak isteriz. Özellikle, aşağıdaki uzman, danışman, kurum ve arkadaşlarımıza, el kitabının nihai haline gelmesine olanak sağlayan destekleri, değerli yorum ve önerileri için içten şükranlarımızı sunarız: Shulamith Koenig-İnsan Hakları Eğitimi için Halk Hareketi (PDHRE)- New York, Adama Samassekou ve PDHRE ekibi-Mali, Manuela Ruz ve Graz Üniversitesi Uluslararası Hukuk ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü ekibi, Anton Kok-Pretoria Üniversitesi İnsan Hakları Merkezi, Yannis Ktistakis- Marangopoulos İnsan Hakları Vakfı- Atina, Debra Long ve Barbara Bernath-İşkencenin Önlenmesi Derneği (APT)- Cenevre, Manfred Nowak-Ludwig Boltzmann İnsan Hakları Enstitüsü (BIM)-Viyana, Monique Prindezis- CIFEDHOP-Cenevre, İftira ve İnkârla Mücadele Birliği-New York, Uluslararası Kızılhaç Komitesi- Cenevre.

Son olarak, artık Avusturya Avrupa ve Uluslararası İlişkiler Federal Bakanlığı adını alan Avusturya Dışişleri Bakanlığı'nın İnsan Hakları Başkanlığı'na ve Avusturya Kalkınma Ajansı'na (ADA) göstedikleri işbirliği ve destek için teşekkürlerimizi sunarız.

EL KİTABI NASIL KULLANILMALIDIR

Avusturya'nın başkanlığındaki İnsan Hakları Ağı'nın çalışmalarına somut bir katkı olan insan hakları eğitimi el kitabı fikri ETC'den gelmiştir. ETC'den bir ekip, bu kitabın kavramsal çerçevesini geliştirmiştir ve Dışişleri Bakanlığı'nca kitabın yapılması konusunda görevlendirilmiştir.

“İnsan Haklarını Anlamak” el kitabı, İnsani Güvenlik Ağı'nın üyesi olduğu ülkelerde ve diğer ülkelerdeki insan hakları eğitimi veren ve alan kişileri farklı kültürel ortamlarda desteklemek üzere ve insan güvenliğinin güçlendirilmesi için bir strateji olarak geliştirilmiş bir araçtır. Tasarlandığı haliyle insan haklarını ve insan hakları ihlallerini anlamak için bir başlangıç noktası teşkil edeceği gibi, geleceğin eğitimcilerinin eğitiminde ve kültürlerarası alışveriş ve farkındalık yaratan bir tartışma forumunun oluşumunda da destek sağlayacaktır.

El kitabı uygulamaya duyarlı teorilerin bir derlemesini, beceri geliştirme ve yaklaşımların şekillendirilmesi için üniteleri içermektedir. Konuların çeşitlendirilmesiyle ortak bir insan hakları zemini ve perspektifi aramanın teşvik edilmesi ve tartışmalı konuların kültürlere duyarlı bir bakış açısıyla sunulması amaçlanmaktadır.

El kitabında üç ana bölüm bulunmaktadır: İnsan haklarının genel ilkelerine giriş, üniteler halinde seçilmiş “temel konular”la ilgili özel bölüm (bu bölüm insan haklarının gündelik hayatta nasıl hayata geçtiğinin anlaşılmasına yardımcı olacaktır) ve üçüncü olarak da metodolojiye yönelik ipuçlarını, daha fazla bilgi için kaynakları ve internette erişilecek kay-

nakları içeren “ek kaynaklar bölümü”.

Metnin kullanımını kolaylaştırmak için aşağıdaki etiketler size rehberlik edecektir:

- Bilinmesi gerekenler

- Örnek uygulamalar

- Tartışma soruları

- Çeşitli faaliyetler

- Kültürlerarası perspektifler ve tartışmalı konular

- Daha fazla bilgi için bakınız

Bu el kitabı farklı kullanıcılar tarafından farklı biçimlerde kullanılabilir. Esnek ve kullanıcıya uyumlu ünite yapısıyla hem öğrenenlerin hem de eğitimcilerin eleştirel okumalar yapmasını ve aktif olarak öğrenmelerini sağlama amacını güder.

Eğer insan haklarının genel ilkeleri ve kavramlarıyla ilgili bir girişle ilgileniyorsanız bu konuda bir giriş içeren ilk bölümle başlayabilirsiniz.

Belli insan hakları meseleleriyle ilgili örnek arıyorsanız ünitelerin “Faydalı Bilgiler” bölümlerini incelemekle işe başlayabilirsiniz. Eğer belli insan haklarıyla ilgili sistematik ve ayrıntılı analitik bir araştırma yapmak istiyorsanız, farklı ünitelerin “Bilinmesi Gerekenler” bölümleriyle başlayabilirsiniz. İnsan hakları meselelerini yaratıcı eğitim metotları kullanarak öğrenmek ve hem gençlere hem de

yetişkinlere öğretmek istiyorsanız doğrudan ünitelerin Çeşitli Faaliyetler bölümlerini ve ayrıca insan hakları metodolojisi kısmındaki genel açıklamaları kullanabilirsiniz.

El kitabı açık uçlu bir metin olarak düşünülmüştür ve yalnızca belirli sayıda ana konuyu içermektedir. Bu metni kendi yerel bağlamınızdan örnekler, hikâyeler, sorular ve deneyimlerinize sürekli olarak tamamlamanızdan ve bize geri bildirimde bulunmanızdan memnuniyet duyarız.

Bu amaçla ETC web sitesinde, görüş bildirilmesini sağlamak amacıyla farklı dillerde kullanılması mümkün olan bir bölüm açmıştır. Web sitesinde her bir ünite hakkın-

da powerpoint sunumlar da bulunmaktadır. Ayrıca <http://www.manual.etc-graz.at> adresinde ünitelerle ilgili ek kaynaklar, faydalı ders materyalleri ve güncellemeler bulunmaktadır. Sizden gelecek her türlü görüş bildiriminden memnuniyet duyarız, çünkü sizin görüşleriniz bizim el kitabını farklı kültürel arka planlardan gelen farklı insan hakları bilgisine sahip öğrenci, öğretmen ve eğitimler için daha faydalı hale getirmemize yardım edecektir. El kitabından yararlanmanızı, süregiden bu çalışmaya katkıda bulunmanızı, iyi ve örnek uygulamaları ve toplumsal kaygılarınızı eklemenizi ve daha fazla sayıda insanı insan haklarının hareketli gerçekliğini ve devam eden cazibesini okumaya teşvik etmenizi dileriz.

KISALTMALAR

AB:	Avrupa Birliği (European Union)	(Association for the Prevention of Torture)	
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri (United States of America)	ASEF:	Asya-Avrupa Vakfı (Asia-Europe Foundation)
ACHPR:	Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu (African Commission on Human and Peoples' Rights)	AU:	Afrika Birliği (African Union)
ACP:	Afrika, Karayip ve Pasifik Devletleri (African, Caribbean, and Pacific Group of States)	ASEM:	Asya-Avrupa Toplantısı (Asia and Europe Meeting)
ADL:	İftira ve İnkârla Mücadele Birliği (Anti-Defamation League)	BIM:	Ludwig Boltzmann İnsan Hakları Enstitüsü, Viyana, Avusturya (Ludwig Boltzmann Institute of Human Rights, Vienna, Austria)
AGİK:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (Conference for Security and Cooperation in Europe)	BM GK:	Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (United Nations General Assembly)
AGİT:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (Organization for Security and Co-operation in Europe)	BM	Güvenlik
AIDS/HIV:	Edinilmiş Bağışıklık Eksikliği Sendromu/İnsan Bağışıklık Yetmezliği Virüsü (Acquired Immune Deficiency Syndrome Human Immunodeficiency Virus)	Konseyi:	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (United Nations Security Council)
AİHM:	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (European Court of Human Rights)	BM:	Birleşmiş Milletler Örgütü (United Nations Organization)
AİHS:	İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms)	CAT:	İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşme (Convention against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment of Punishment)
AK:	Avrupa Konseyi	CCW:	Belirli Konvansiyonel Silahların Kullanımının Yasaklanması ya da Kısıtlanması Sözleşmesi (Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons)
ALRC:	Asya Hukuki Kaynaklar Merkezi (Asian Legal Resource Center)	CDDRL:	Demokrasi, Kalkınma ve Hukuk Devleti Merkezi (Center on Democracy, Development, and
ANC:	Afrika Ulusal Kongresi (African National Congress)		
APT:	İşkencenin Önlenmesi Derneği		

	the Rule of Law)		Regulation Agency)
CEDAW:	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women)	CRC:	Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (United Nations Convention on the Rights of the Child)
CERD:	Her Türlü Irk Ayrımcılığının Önlenmesi Komitesi (Committee on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination)	CRIN:	Çocuk Hakları Bilgi Ağı (Child Rights Information Network)
CESCR:	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (Committee on Economic, Social and Cultural Rights)	CRPD:	Engelli Haklarına Dair Sözleşme (Convention on the Rights of Persons with Disabilities)
CHR:	İnsan Hakları Komisyonu (Commission on Human Rights)	CSW:	Kadının Statüsü Komisyonu (Commission on the Status of Women)
CIA:	ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı (US Central Intelligence Agency)	CWC:	Çocuk İşçiler İçin Girişim (The Concerned for Working Children)
CIM:	Amerika Kadın Komisyonu (Inter-American Commission of Women)	EAPN:	Avrupa Yoksulluk ile Mücadele Ağı (European Anti Poverty Network)
CLADEM:	Latin Amerika ve Karayipler Kadın Haklarını Savunma Komitesi (Latin American and Caribbean Committee for the Defence of Women's Rights)	ECHO:	Avrupa Topluluğu İnsani Yardım Ofisi (European Community Humanitarian Office)
CONGO:	Birleşmiş Milletler'de Danışmanlık Statüsü Olan STK'lar Konferansı (Conference of NGOs in Consultative Relationship with the United Nations)	ECOSOC:	Ekonomik ve Sosyal Konsey (Economic and Social Council)
CPED:	Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance)	ECPAT:	Çocuk Fuhuşu, Çocuk Pornografisi ve Cinsel Amaçlı Çocuk Ticaretine Son (End Child Prostitution, Pornography and Trafficking of Children for Sexual Purposes)
CPT:	Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi (European Committee for the Prevention of Torture)	ECPT:	Avrupa Konseyi İşkencenin ve İnsanlık dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Cezanın Önlenmesi Sözleşmesi (European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment)
CRA:	İletişimin Düzenlenmesi Ajansı (Communication	ECRI:	Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (European Commission against Racism and

	Intolerance)	FARE:	Avrupa’da Irkçılığa Karşı Futbol Ağı (Football against Racism in Europe Network)
ECRML:	Avrupa Bölge ya da Azınlık Dilleri Şartı (European Charter for Regional or Minority Languages)	FCNM:	Ulusal Azınlıkların Korunması İçin Çerçeve Sözleşme (Framework Convention for the Protection of National Minorities)
EEAS:	Avrupa Dış Eylem Servisi (European External Action Service)	FDC:	Borca Karşı Koalisyon (Freedom from Debt Coalition)
EFA:	Herkes İçin Eğitim (Education for All)	FGM:	Kadının Genital Sakatlanması Kadın Sünneti (Female Genital Mutilation)
ENAR:	Irkçılık Karşıtı Avrupa Ağı (European Network against Racism)	FIFA:	Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği (Fédération Internationale de Football Association)
ENOC:	Avrupa Çocuk Ombudsmanları Ağı (European Network of Ombudsmen for Children)	FLO:	Adil Ticaret Tescil Örgütü (Fairtrade Labelling Organization)
EPİM:	Evrensel Periyodik İnceleme (Universal Periodic Review)	FWCW:	Dördüncü Dünya Kadın Konferansı (Fourth World Conference on Women)
EPS:	İhracat İşleme Bölgesi	GATS:	Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (General Agreement on Trade in Services)
ESC:	Avrupa Sosyal Şartı (European Social Charter)	GC:	(Global Compact) Küresel İlkeler Sözleşmesi
ESKHUS:	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)	GDA:	Güneydoğu Asya (South-Eastern Europe)
ETC:	Avrupa İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitim ve Araştırma Merkezi, Graz, Avusturya (European Training and Research Centre for Human Rights and Democracy, Graz, Austria)	GDAMÖ:	Güneydoğu Asya Medya Örgütü (South East Europe Media Organisation)
EUMC:	Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İzleme Merkezi (European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia)	GT:	Geleneksel Tıp (Traditional Medicine)
EURONET:	Avrupa Çocuk Ağı (European Children’s Network)	GDP:	Toplam Yerel Üretim (Gross Domestic Product)
FAO:	Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization)	GBF:	Küresel Politika Forumu (Global Policy Forum)
		GRC:	Cenevre Mülteci Sözleşmesi (Geneva Refugee Convention)
		HDI:	İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index)

HDR:	BM Kalkınma Programı İnsani Gelişme Raporu (UNDP Human Development Report)	(International Executive Committee)
HIPC:	Ağır Borç Yükü Altındaki Yoksul Ülkeler (Heavily Indebted Poor Countries)	IFEX: Uluslararası İfade Özgürlüğü İletişimi (International Freedom of Expression Exchange)
HİGM:	Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü (Directorate General of Legal Affairs)	IIDH: Amerika Bölgesi İnsan Hakları Enstitüsü (Inter-American Institute for Human Rights)
HSN:	İnsani Güvenlik Ağı (Human Security Network)	ICJ: Uluslararası Hukukçular Komisyonu (International Commission of Jurists)
ICERD:	Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşme (International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination)	ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization)
ICPD:	Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı (International Conference on Population and Development)	IMF: Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
ICRC:	Uluslararası Kızılhaç Komitesi (International Committee of the Red Cross)	IPA: Uluslararası Yayıncılar Birliği (International Publishers Association)
ICSW:	Uluslararası Sosyal Refah Konseyi (International Council on Social Welfare)	IPEC: Çocuk İşçiliğin Önlemesi İçin Uluslararası Program (International Programme for the Elimination of Child Labour)
ICTY:	Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia)	IPI: Uluslararası Basın Enstitüsü (International Press Institute)
ICVA:	Gönüllü Kurumlar İçin Uluslararası Konsey (International Council of Voluntary Agencies)	İH: İnsan Hakları (Human Rights)
IDB:	Amerika Bölgesi Kalkınma Bankası (Inter-American Development Bank)	İHK: İnsan Hakları Konseyi (Human Rights Council)
IDEA:	Uluslararası Demokrasi ve Seçim Yardımı Enstitüsü (International Institute for Democracy and Electoral Assistance)	İHE: İnsan Hakları Eğitimi (Human Rights Education)
IEC:	Uluslararası Yürütme Komitesi	İHEB: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (Universal Declaration of Human Rights)
		İHEÖ: İnsan Hakları Eğitimi ve Öğrenimi (Human Rights Education and Learning)
		İKÖ: İslam Konferansı Örgütü (Organization of the Islamic Conference)
		İP: İhtiyari Protokol
		Kar.: Karar

MDG:	Binyıl Kalkınma Hedefleri (Millennium Development Goals)	Hareketi (People's Movement for Human Rights Education)
MNC:	Çokuluslu Şirketler (Multinational Corporations)	PRSP:
MSF:	Sınır Tanımayan Doktorlar (Médecins sans Frontières)	Yoksulluğun Azaltılması Strateji Belgeleri (Poverty Reduction Strategy Papers)
MSHUS:	Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme (International Covenant on Civil and Political Rights)	RUCM:
MV:	Milletvekilleri	Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi (International Criminal Tribunal for Rwanda)
OAS:	Amerikan Devletleri Örgütü (Organization of American States)	SAP'lar:
OAU:	Afrika Birliği Örgütü (Organization of African Unity)	Dünya Bankası Yapısal Uyum Programları (Structural Adjustment Programmes of the World Bank)
OCHA:	Birleşmiş Milletler İnsancıl İlişkiler Koordinasyon Ofisi (United Nations Office for the Coordination for Humanitarian Affairs)	SIM:
ODIHR:	Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (Office for Democratic Institutions and Human Rights)	Hollanda İnsan Hakları Enstitüsü, Utrecht, Hollanda (Netherlands Institute of Human Rights, Utrecht, the Netherlands)
OECD:	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organization for Economic Cooperation and Development)	SPT:
OHCHR:	Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (Office of the (United Nations) High Commissioner for Human Rights)	İşkencenin Önlenmesi Alt Komitesi (Sub-Committee on the Prevention of Torture)
OMCT:	İşkenceyle Mücadele Örgütü (World Organisation against Torture)	STK :
OP-CAT:	İşkenceyle Mücadele Sözleşmesi İhtiyari Protokol (Optional Protocol to the Convention against Torture)	Sivil Toplum Kuruluşu (Non-Governmental Organisation)
PAHO:	Tüm Amerika Sağlık Örgütü (Pan American Health Organization)	ŞASS:
para.:	paragraf	Şiddetli Akut Solunum Yolu Sendromu (Severe Acute Respiratory Syndrome)
PDHRE:	İnsan Hakları Eğitimi İçin Halk	TASO:
		AIDS Destek Örgütü (The AIDS Support Organisation)
		TRIP:
		Telif Haklarının Ticari Yönleri (Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights)
		UAÖ:
		Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International)
		UAŞ:
		Ulus Aşırı Şirketler (Transnational Corporations)
		UCM:
		Uluslararası Ceza Mahkemesi (International Criminal Court)
		UEFA:
		Avrupa Futbol Federasyonları Birliği (Union of European Football Associations)
		UEP:
		Ulusal Eylem Planı (National Plan of Action)

ÜİH:	Uluslararası İnsancıl Hukuk (International Humanitarian Law)	Transitional Administration in East Timor)
UNCAT:	Birleşmiş Milletler İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlıkdışı ve Aşağılayıcı Muamele ve Cezaya Karşı Sözleşme (United Nations Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment)	ÜİYEK: Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler (Internally Displaced Persons)
UNCED:	Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Environment and Development)	VOICE: Olağanüstü Hallerde İşbirliği Halindeki Gönüllü Örgütler (Voluntary Organisations in Cooperation in Emergencies)
UNDP:	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nation Development Programme)	WCAR: Irkçılık, Irk Ayrımcılığı, Yabancı Düşmanlığı ve benzeri Hoşgörüsüzlükle Mücadele için Dünya Konferansı (World Conference against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and related Intolerance)
UNEP:	Birleşmiş Milletler Çevre Programı (United Nations Environment Programme)	WCRP: Din ve Barış İçin Dünya Konferansı (World Conference on Religion and Peace)
UNESCO:	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation)	WFIRC: Dinlerarası Konseyler Dünya Birliği (World Fellowship of Inter-Religious Councils)
UN		WFP: Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı (United Nations World Food Programme)
-HABITAT:	Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı (United Nations Human Settlements Programme)	WHO: Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization)
UNHCR: /BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (United Nations High Commissioner for Refugees)	WMA: Dünya Tıp Birliği (World Medical Association)
UNICEF:	Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (United Nations Children's Fund)	WSIS: Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi (World Summit on the Information Society)
UNMIK:	Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu (United Nations Mission in Kosovo)	WSSD: Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (World Summit on Sustainable Development)
UNMISSET:	Birleşmiş Milletler Doğu Timor Destek Misyonu (United Nations Mission of Support in East Timor)	WTO: Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organisation)
UNTAET:	Birleşmiş Milletler Doğu Timor Geçiş Yönetimi (United Nation	YJ: Yurttaş Jürileri (Citizens' Juries)

İÇİNDEKİLER

Önsözler	5	K. Çalışma Hakkı	339
Teşekkür	9	L. Mahremiyet Hakkı	379
El Kitabı Nasıl Kullanılmalıdır	11	M. İfade Özgürlüğü ve Medya Özgürlüğü	405
Kısaltmalar	13	N. Demokrasi Hakkı	428
		O. Azınlık Hakları	459
I. İNSAN HAKLARI SİSTEMİNE GİRİŞ	31	P. İltica Hakkı	493
II. ÇEŞİTLİ İNSAN HAKLARI KONULARI HAKKINDA ÜNİTELER	73	III. EK KAYNAKLAR	513
A. İşkence Yasağı	75	• İnsan Hakları Eğitimi Metodolojisi	514
B. Yoksul Olmama Hakkı	101	• İnsan Hakları İçin Süreğiden Küresel Mücadele (Kronoloji)	526
C. Ayrımcılık Yasağı	127	• İnsan Hakları Alanında Önerilen Kaynaklar	533
D. Sağlık Hakkı	157	• İnsan Hakları Eğitimi Alanındaki Kaynaklar	539
E. Kadının İnsan Hakları	181	• İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi	555
F. Hukukun Üstünlüğü ve Adil Yargılama	213	• İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (Özet)	559
G. Dini Özgürlükler	239	• Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Öğretimi ve Eğitimi Bildirgesi	561
H. Eğitim Hakkı	265	• Sözlük	567
I. Çocuğun İnsan Hakları	293		
J. Silahlı Çatışmalarda İnsan Hakları	321		

AYRINTILI İÇERİK

Önsözler	5	I. Evrensel Yargı Yetkisi ve Cezasızlık Sorunu	60
Teşekkür	9	J. Uluslararası Ceza Yargulamaları	61
El Kitabı Nasıl Kullanılmalıdır	11	K. Şehirlerin İnsan Hakları Girişimleri	62
Kısaltmalar	13	L. İnsan Hakları Alanında Küresel Zorluklar ve Fırsatlar	64
İçindekiler	19	M. Kaynakça	66
Ayrıntılı İçerik	20		
Shulamith Koenig'in Önsözü	22		

I. İNSAN HAKLARI SİSTEMİNE GİRİŞ	31	II. ÇEŞİTLİ İNSAN HAKLARI KONULARI HAKKINDA ÜNİTELER	73
A. İnsan Haklarını Anlamak	32	A. İŞKENCE YASAĞI	75
B. İnsan Hakları ve İnsani Güvenlik	35	Örnek Hikâyeler	76
C. İnsan Haklarının Tarihi ve Felsefesi	39	<i>“Bay Selmouni'nin Sorgulanması” “Bay al-Qadast'ın Tanıklığı”</i>	
D. İnsan Hakları Kavramı ve Nitelikleri	41	Bilinmesi Gerekenler	77
E. Evrensel Düzeyde İnsan Hakları Standartları	44	1. <i>İşkencesiz Bir Dünya – İşkence Yasağı ve İnsani Güvenlik – 2. Tanım ve Konunun Tasviri – İşkence Nedir – İşkence Yöntemleri – İşkence Nasıl Yapılır – İşkencenin Nedenleri – İşkence Neden Yapılır – İşkence, İnsanlık Dışı ve Onur Kırıcı Muamelenin Mağdurları ve Failleri – 3. Kültürlerarası Perspektifler ve Tartışmalı Konular – 4. Uygulama ve İzleme – Birleşmiş Milletler İşkence Karşıtı Komite (CAT) – Birleşmiş Milletler İşkenceyle Mücadele Sözleşmesi'ne ek İhtiyari Protokol (OPCAT)</i>	
F. Evrensel İnsan Hakları Belgelerinin Uygulanması	46	Faydalı Bilgiler	85
G. İnsan Hakları ve Sivil Toplum	49	1. <i>Örnek Uygulamalar – Ulusal Ölçekteki Faaliyetler – Avusturya İnsan Hakları Danışma Kurulu – Uluslararası Ölçekteki Faaliyetler – İşkence Özel Raportörü: Hedefler, Yetki ve Faaliyetler – Avrupa İşkencenin ve İnsanlık dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Cezanın Önlenmesi Komitesi (CPT) – Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK'lar) Faaliyetleri – Uluslararası</i>	
H. İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi İçin Bölgesel Sistemler	51		
I. Avrupa – Avrupa İnsan Hakları Belgeleri – 1. <i>Avrupa Konseyi İnsan Hakları Sistemi – A. Genel Bakış – Avrupa İnsan Hakları Kurum Ve Organları – B. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi – 2. Avrupa Güvenlik Ve İşbirliği Teşkilatı İnsan Hakları Sistemi (AGİT) – 3. Avrupa Birliği'nin İnsan Hakları Politikası –</i>			
II. Amerika – Amerikan İnsan Hakları Sistemi			
III. Afrika – Afrika İnsan Hakları Sistemi –			
IV. Diğer Bölgeler			

Af Örgütü (UAÖ) – İşkencenin Önlenmesi İçin 12 Adım Programı – İşkencenin Önlenmesi Derneği (APT) – Etik Kurallar – 2. <i>Trendler</i> – 3. <i>Kronoloji</i>	
Çeşitli Faaliyetler	94
Faaliyet I: Teröristlere İşkence Yapmak – Faaliyet II: İşkence Karşıtı Afişler	
Kaynakça ve Ek Bilgiler	97

B. YOKSUL OLMAMA HAKKI **101**

Örnek Hikâye **102**

“Bereketli Topraklarda Açlıktan Ölmek”

Bilinmesi Gerekenler **103**

1. *Giriş* – Yoksulluk ve İnsani Güvenlik – 2. *Tanım ve Konunun Tasviri*: Yoksulluğun Tanımı – Yoksulluğun Boyutları – Yoksullaşmaya Açık Gruplar – Yoksulluk Neden Devam Ediyor – 3. *Kültürlerarası Perspektifler ve Tartışmalı Konular* – Görece Yoksulluk ve Mutlak Yoksulluk – Toplumsal Dışlanma – 4. *Uygulama ve İzleme* – BM Binyıl Kalkınma Hedefleri – Yoksulluğu İzleyen Antlaşma Temelli Mekanizmalar – Özel Raportörler ve Bağımsız Uzmanlar –Yoksulluğun Ortadan Kaldırılması ve Kalkınma

Faydalı Bilgiler **112**

1. *Örnek Uygulamalar*: Yoksullar Banka Müşterisi Olabilir – Açlıktan Kurtulma Hakkı – Ekonomide Adalet – Cotonou Anlaşması – Yoksulluğa Karşı Avrupa Ağı – Uluslararası Sosyal Refah Konseyi – BM Dünya Gıda Programı – 2. *Trendler* – Binyıl Kalkınma Hedefleri Işığında İlerleme – Ülkeler Doğru Yolda mı? – Avrupa 2020 Girişimi – 3. *Kronoloji*

Çeşitli Faaliyetler **117**

Faaliyet I: Bir Köye Siğan Dünya Faaliyet II: Eylem Kampanyası

Kaynakça ve Ek Bilgiler **121**

C. IRKÇILIK VE AYRIMCILIK YASAĞI **127**

Örnek Hikâye **128**

“İrk Ayrımcılığının

Önlenmesi Komitesi’nin Tavsiye Kararı”

Bilinmesi Gerekenler **129**

1. *“Ayrımcılık Yasağı – Eşitlik İçin Bitmeyen ve Süreğiden Mücadele”* – Ayrımcılık ve İnsani Güvenlik – 2. *Tanım ve Konunun Tasviri* – Yaklaşım veya Eylem – Ayrımcılığın Failleri – Devletler veya Bireyler – İrk Ayrımcılığı – İrkçilik, İrkçi Şiddet – Antisemitizm – Yabancı Düşmanlığı – Benzer Olgular: Hoşgörüsüzlük ve Önyargı – 3. *Kültürlerarası Perspektifler ve Tartışmalı Konular* – 4. *Uygulama ve İzleme* – İrk Ayrımcılığının Önlenmesi Komitesi (CERD) - Durban Eylem Programı ve Deklarasyonu (DDPA) - Bölgesel İnsan Hakları Mekanizmaları - Devlet Dışı Aktörlere Ayrımcılık - İrkçilik, İrk Ayrımcılığı, Yabancı Düşmanlığı ve Benzeri Hoşgörüsüzlüğün Güncel Formları Üzerine Özel Raportör- Öğretim ve Eğitim Programları – Medyanın Kritik Rolü – BİZ Ne Yapabiliriz?

Faydalı Bilgiler **144**

1. *Örnek Uygulamalar* – Özel Sektörde Gönüllü Davranış Kuralları – Kamu İhale Sözleşmelerindeki Ayrımcılık Yasağı Koşulu – İrkçılığa Karşı Şehirler Uluslararası Koalisyonu – Avrupa Futbol Ligi’nde İrkçilikle Mücadele – 2. *Trendler* – Yoksulluk ile İrkçilik/Yabancı Düşmanlığı arasındaki ilişki – İnternette İrkçilik – İslamofobi: 11 Eylül 2001’in Ardından – 3. *Kronoloji*

Çeşitli Faaliyetler **148**

Faaliyet I: Bütün İnsanlar Eşit Doğar Faaliyet II: Kültürel Camlar

Kaynakça ve Ek Bilgiler **150**

D. SAĞLIK HAKKI **157**

Örnek Hikâye **158**

“Meryem’in Hikâyesi”

Bilinmesi Gerekenler **160**

1. *Geniş Çerçeve Bir İnsan Hakkı Olarak Sağlık Hakkı* – İnsani Güvenlik ve Sağlık – 2. *Tanım ve Konunun Tasviri* – Sağlık ve İnsan Hakları –

Elverişlilik, Erişilebilirlik, Kabul Edilebilirlik ve Nitelik – Ayrımcılık Yasağı – Bilimsel İlerlemelerin Sonuçlarından Yararlanma Hakkı – Küreselleşme ve Bir İnsan Hakkı Olarak Sağlık Hakkı – Sağlık ve Çevre – 3. *Kültürlerarası Perspektifler ve Tartışmalı Konular* – 4. *Uygulama ve İzleme* – Sağlık Hakkı: “Saygı, Koruma ve Yerine Getirme” – Sağlık Hakkına Yönelik Sınırlamalar – İzleme Mekanizmaları

Faydalı Bilgiler 168

1. *Örnek Uygulamalar* - HIV/AIDS’in Önlenmesi – Yurttaş Jürileri ve Kamu Sağlığı Politikası – Malicounda Yemini – Hafıza Kitapları – Toplumun En Savunmasız Üyelerine Dikkat – Zihinsel Engellere İlişkin Montreal Bildirgesi – SARS –2. *Trendler* – İnsan Hakları ile Sağlık Alanındaki Gelişmeleri Bütünleştirmek İçin Stratejiler – 3. *İstatistikler* – 4. *Kronoloji*

Çeşitli Faaliyetler 174

Faaliyet I: “Fiziksel, Ruhsal ve Sosyal Esenliğin Tamamen Gerçekleştiği Bir Hali” Hayal Etmek
Faaliyet II: İlaça Erişim

Kaynakça ve Ek Bilgiler 177

E. KADININ İNSAN HAKLARI 181

Örnek Hikâye 182

“Gerçek Bir Hikâye: Selvi T.’nin Hikâyesi”

Bilinmesi Gerekenler 183

1. *Kadının İnsan Hakları* – Toplumsal Cinsiyet ve Kadının İnsan Haklarının Yaygın Olarak Yanlış Anlaşılması – İnsani Güvenlik ve Kadınlar – 2. *Tanım ve Konunun Tasviri* – Geçmişe Bir Bakış - Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) – Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol – Pekin Eylem Platformu – Kadınlar ve Yoksulluk – Kadınlar ve Sağlık – Kadınlar ve Şiddet – Kadınlar ve Silahlı Çatışmalar – Kadınlar ve Doğal Kaynaklar – Kız Çocukları – 3. *Kültürlerarası Perspektifler ve Tartışmalı Konular* – 4. *Uygulama ve İzleme*

Faydalı Bilgiler 199

1. *Örnek Uygulamalar* – Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısından İnsan Hakları – Kadının İnsan Hakları Eğitimi – Kadınların ve Kız Çocuklarının Haklarının Desteklenmesi İçin Dijital Medya – 2. *Trendler* – Binyıl Kalkınma Hedefleri – Kadınlara Yönelik Şiddetin Bitmesi İçin UNiTE (BİRLEŞ) – BM Kadın – 3. *Kronoloji*

Çeşitli Faaliyetler 204

Faaliyet I: CEDAW’ı Yeniden Yorumlamak
Faaliyet II: Equalia’ya Giden Yol

Kaynakça ve Ek Bilgiler 207

F. HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ VE ADİL YARGILAMA 213

Bilinmesi Gerekenler 214

1. *Giriş* – Hukukun Üstünlüğü – Hukukun Üstünlüğü İlkesinin Tarihsel Gelişimi – Hukukun Üstünlüğü, Adil Yargılama ve İnsani Güvenlik – 2. *Adil Yargılamanın Tanımı ve Tasviri* – Hukuk Devletinin Temel Unsuru Olarak Adil Yargılama – Sanık Haklarında Asgari Standartlar – Hukuk Önünde ve Mahkeme Önünde Eşitlik – Bağımsızlık ve Tarafsızlık – Aleni Duruşma – Masumiyet Karinesi – Makul Sürede Yargılanma Hakkı – Kişinin Kendini Savunma Hakkı ve Yargılamada Hazır Bulunma Hakkı – Tanık Çağırma ve Tanığın Dinlenmesini Sağlama Hakkı – Ücretsiz Çevirmen Hizmetinden Yararlanma Hakkı – Etkili ve Adil Yargı Yollarına Erişim – “Kanunsuz Suş ve Ceza Olmaz” İlkesi (*nulla poena sine lege*) – “Radbruch” Formülü – Kefaletle Salıverilme Hakkı – Çocuk ve Gençlerle İlgili Özel Hükümler – 1990’dan Bu Yana Çocukların İnfazı – 3. *Kültürlerarası Perspektifler ve Tartışmalı Konular* – 4. *Uygulama ve İzleme*

Faydalı Bilgiler 226

1. *Örnek Uygulamalar* – Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (ODIHR) – AGİT – Yargının Bağımsızlığının ve Adil Yargılanma Hakkına Saygının Güçlendirilmesi – Asya Pasifik Yargı Reformu Forumu – 2. *Trendler* – Uluslararası Mahkemeler – Arabuluculuk ve Hakemlik – Çatışma ve Kriz Sonrası Toplumlarında Hukukun

Üstünlüğünün (Yeniden) İnşası – 3. <i>Kronoloji</i>	
Çeşitli Faaliyetler	231
Faaliyet I: Duyulmak ya da Duyulmamak	
Faaliyet II: “O İnsanları Nasıl Savunursunuz?”	
Kaynakça ve Ek Bilgiler	234

G. DİNİ ÖZGÜRLÜKLER **239**

Örnek Hikâye	240
“Mısır: Dayanışma Ziyaretinde Tutuklanan Aktivistleri Serbest Bırakın”	
Bilinmesi Gerekenler	241

1. <i>Dini Özgürlükler: Gidilecek Çok Yol Var</i> – Din Özgürlüğü ve İnsani Güvenlik – 2. <i>Tanım ve Konunun Tasviri</i> – Din Nedir – İnanç Nedir – Dini Özgürlük Nedir – Uluslararası Standartlar – Ayrımcılık Yasağı – Eğitim – İnançın Ortaya Koyulması – Din Özgürlüğünün Sınırları – 3. <i>Kültürlerarası Perspektifler ve Tartışmalı Konular</i> – Devlet ve İnanç – Din Değiştirme/İnanç Seçme ve Değiştirme Özgürlüğü – Başka Bir Dine Geçmeye Teşvik Etme/İnanç Yayıma Hakkı – Dini Nefrete Teşvik ve İfade Özgürlüğü – Vicdani Red – 4. <i>Uygulama ve İzleme</i> – Önleyici Tedbirler ve Gelecek İçin Stratejiler – Ne Yapabiliriz?	
--	--

Faydalı Bilgiler	250
1. <i>Örnek Uygulamalar</i> – Dini Çoğulculuk İçin İnançlararası Diyalog– Eğitim Yoluyla “Barış İçin Dinler” – 2. <i>Trendler</i> – Tarikatlar, Cemaatler ve Yeni Dini Akımlar – Kadın ve İnanç – Dini Radikalizm ve Etkileri – Dine Hakaret – 3. <i>Kronoloji</i>	

Çeşitli Faaliyetler	255
Faaliyet I: Yaralayan Sözcükler Faaliyet II: Komşumun İnanç ve Benim İnançım	
Kaynakça ve Ek Bilgiler	257

H. EĞİTİM HAKKI **265**

Örnek Hikâye	266
“Maya’nın Hikâyesi”	
Bilinmesi Gerekenler	267
1. <i>Giriş</i> –Eğitim Neden Bir İnsan Hakkıdır – Eğitim	

ve İnsani Güvenlik– Tarihsel Gelişim – 2. <i>Tanım ve Konunun Tasviri</i> – Eğitim Hakkının İçeriği ve Devletin Yükümlülükleri – Erişilmesi Gereken Standartlar –Elverişlilik – Erişilebilirlik – Kabul Edilebilirlik – Uyarlanabilirlik – 3. <i>Kültürlerarası Perspektifler ve Tartışmalı Konular</i> – Uganda Örneği –BM Okuryazarlık Onyılı 2003-2012 – Dezavantajlı Gruplar ve Eğitim Hakkına Erişim – Okullarda İnsan Hakları – 4. <i>Uygulama ve İzleme</i> –Uygulamaya Dair Sorunlar	
Faydalı Bilgiler	280

1. <i>Örnek Uygulamalar</i> – 2. <i>Trendler</i> –Eğitimin Ticarileşmesi – “Herkes İçin Eğitim”e Doğru – Karmaşık Sonuçlar – 3. <i>Kronoloji</i>	
Çeşitli Faaliyetler	285
Faaliyet I: Elverişli? Erişilebilir? Kabul Edilebilir? Uyarlanabilir?	
Faaliyet II: Herkes İçin Eğitim	
Kaynakça ve Ek Bilgiler	287

I. ÇOCUĞUN İNSAN HAKLARI **293**

Örnek Hikâyeler	294
“Çocuklara Verilen Bedensel Cezalar” “Silahlı Çatışmalardan Etkilenen Çocuklar” “Çocuk İşçiliği”	

Bilinmesi Gerekenler	296
1. <i>Çocuk Haklarının Korunması Mücadelesi</i> – Çocuk Hakları ve Çocuk Güvenliği/İnsani Güvenlik – 2. <i>Tanım ve Konunun Tasviri</i> – Çocuğun İnsan Haklarının Niteliği ve İçeriği – Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin Temel Kavramları – Güçlendirme ve Özgürleştirme, Nesil ve Cinsiyete İlişkin Konular – Çocuğa Bütüncül Bir Bakış – Çocuk-Ebeveyn-Devlet İlişkisi – Çocuğa Karşı Ayrımcılık Yasağı – Çocuğun Yüksek Yararı – Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin Çocuk Tanımı – Sözleşme’deki Haklar: Katılım – Koruma – Sağlama – Özetle: Neden Çocuk Hakkı Temelli Bir Yaklaşım – 3. <i>Kültürlerarası Perspektifler ve Tartışmalı Konular</i> – 4. <i>Uygulama ve İzleme</i>	
Faydalı Bilgiler	305

1. <i>Örnek Uygulamalar</i> – İnsanları Birleştirmek	
--	--

– STK’ların “Gölge Raporlar”ı ve Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin Ulusal Düzeyde Uygulanması İçin “Ulusal Koalisyonlar” – Çocuk Hakları Sözleşmesi İçin STK’lar Grubu – Okullarda Şiddeti Durdurmak – 2. *Trendler* – Olgular ve Sayılar – Çocuk Haklarına Dair İstatistiksel Bilgi – 3. *Kronoloji*

Çeşitli Faaliyetler 312

Faaliyet I: Çocuğun İhtiyaçları ve Hakları
– Faaliyet II: Çocuk İşçiliğini Azaltmak İçin Yapılacak Eyleme Dair Yuvarlak Masa Toplantısı
Kaynakça ve Ek Bilgiler 314

J. SİLAHLI ÇATIŞMALARDA İNSAN HAKLARI 320

Örnek Hikâye 322

“Bir Zamanların Savaşçı Kralı: Vietnam’daki Bir Subayın Hatıraları”

Bilinmesi Gerekenler 322

1. *Savaşın Bile Sınırları Vardır* – Uluslararası İnsancıl Hukuk ve İnsani Güvenlik – Uluslararası İnsancıl Hukukun Kaynağı – Uluslararası Hukuk Olarak Uluslararası İnsancıl Hukuk – Uluslararası İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları – Uluslararası İnsancıl Hukuk Ne Zaman Uygulanır – 2. *Tanım ve Korunan Hakların Tasviri* – Silahlı Çatışmalarda Uluslararası İnsancıl Hukukun Temel Kuralları Nelerdir –Uluslararası İnsancıl Hukuk Neyi ve Nasıl Korur – Uluslararası İnsancıl Hukuka Kim Uymalıdır – 3. *Kültürlerarası Perspektifler ve Tartışılmalı Konular* – Kültürel Farkındalığın Önemi – UİH’nin Uygulanmasıyla İlgili Farklı Bakışlar – 4. *Uygulama ve İzleme* – Önleyici Tedbirler – Kurallara Uygunluğu İzlemek İçin Tedbirler – Baskılayıcı Tedbirler

Faydalı Bilgiler 330

1. *Örnek Uygulamalar* – Sivillerin Korunması – Mahkûmların Korunması – Aile Bağlarının Yeniden Kurulması – Amblem Dünyası – İnsani Yardım Faaliyetlerinin Çalışma İlkeleri – Kızılhaç ve Kızılay Hareketinin Temel İlkeleri – 2. *Trendler* – Devlet Temelli Silahlı Çatışmalarda Trendler:

1946-2008 – Bölgelere Göre Devlet Dışı Silahlı Çatışmalarla İlgili Trendler: 2002-2008 – Terör – Antipersonel Mayın ve Misket Bombası Yasağı – ICRC Yardımı – 2010 Yılı İçin Tüm Dünyadan Rakamlar – 4. *Kronoloji* – Uluslararası İnsancıl Hukukun Temel Belgeleri ve Diğer İlgili Belgeler
Çeşitli Faaliyetler 338

Faaliyet I: Uluslararası İnsancıl Hukuka Niçin Saygı Duyulmalıdır – Faaliyet II: İnsani Yardım Faaliyetlerinin Etiği
Kaynakça ve Ek Bilgiler 342

K. ÇALIŞMA HAKKI 347

Örnek Hikâye 348

“Serbest Ticaret Bölgelerindeki Ağır Çalışma Koşulları”

Bilinmesi Gerekenler 349

1. 21. Yüzyılda Emek Dünyası – Çalışma ve İnsani Güvenlik – “Geçmişe Bir Bakış” – 2. *Tanım ve Konunun Tasviri* – Uluslararası Çalışma Örgütü – 3. *Temel İnsan Hakları Belgelerinde Çalışma Hakkı* – İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB) – Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (MSHUS) – Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (ESKHUS) –Ayrımcılık Yasağı ve Eşit Muamele – Yükümlülük Seviyeleri
3. *Kültürlerarası Perspektifler ve Tartışılmalı Konular* – Bir Kısaca: Balıkçı – 5. *Uygulama ve İzleme*

Faydalı Bilgiler 361

1. *Örnek Uygulamalar* – Çocuk İşçiliğinin Önlemesi İçin Uluslararası Program (IPEC) – Emek ve İnsan Haklarını İlgilendiren Şirket Kuralları – Çokpaydaşlı Girişimler – Malların Etiketlenmesi – Serbest Ticaret Uluslararası Etiketleme Örgütleri (FLO) – BM Küresel İlkeler (Global Compact) – 2. *Trendler* – İhraç Ürünleri İşleme Bölgeleri – Sendikaların Düşüşü – Artan Uluslararası Hareketlilik: İşçi Göçü – Gençlerin İşsizliği – Emek Dünyasında HIV/AIDS – 3. *Kronoloji*

Çeşitli Faaliyetler 369

Faaliyet I: Senin Bebeğin Senin İşin! – Faaliyet II:

Adil Giysiler

Kaynakça ve Ek Bilgiler 372**L. MAHREMİYET HAKKI** 379**Örnek Hikâye** 380*“Yetersiz Güvenlik Tedbirleri Nedeniyle Kişisel Bilgilerin İfşası”***Bilinmesi Gerekenler** 381

1. Giriş – Mahremiyet Hakkının Tarihsel Gelişimi – Mahremiyet ve İnsani Güvenlik – 2. Tanım ve Konunun Tasviri – Mahremiyet Hakkının İçeriği – Korunmaya Muhtaç Gruplar – 3. Kültürlerarası Perspektifler ve Tartışılmalı Konular – Terörle Mücadele Politikaları Sonucu Mahremiyet Hakkının Yıpranması – Durdurma, Soru Sorma ve Arama Yetkilerinin Genişlemesi – Biyometrik Verilerin Kullanımı ve Merkezi Kimlik Sistemlerinin Tehlikeleri – Terör Listeleri – Merkezi Veritabanlarında Veri Saklanması – İnternette Mahremiyet – Sosyal Ağlar – Çocuk Pornografisi – 4. Uygulama ve İzleme – Birleşmiş Milletler – İnsan Hakları Komitesi – Terörle Mücadele Sırasında İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunması ve Geliştirilmesi BM Özel Raportörü – Bölgesel Sözleşmeler ve İzleme Organları

Faydalı Bilgiler 393

1. Örnek Uygulamalar – Privacy.Org – Elektronik Mahremiyet Bilgi Merkezi (EPIC) – Uluslararası Mahremiyet (PI) – 2. Trendler – Terör Listeleri – “Uçuş Yasağı” Listeleri – Google Sokak Görünümü – Sosyal Ağlar – Ulusal DNA Veritabanı: Birleşik Krallık – İfade Özgürlüğü ve İnternete İlişkin Ortak Bildirge – 3. Kronoloji

Çeşitli Faaliyetler 398

Faaliyet I: Özel Veri-Kamuya Açık Veri – Faaliyet II: Marianne K.’nın Hikâyesi

Kaynakça ve Ek Bilgiler 401**M. İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ VE MEDYA ÖZGÜRLÜĞÜ** 405**Örnek Hikâyeler** 406

“Yalnızca Sessizlik Seni Koruyacaktır, Kadın” – “Uluslararası Toplum Mısır’da İfade Özgürlüğünün Gerilemesine Karşı Tepki Vermelidir” – “SEEMO Hırvat Gazeteci Drago Hedl’e Yapılan Yeni Ölüm Tehditlerini Kınar”

Bilinmesi Gerekenler 407

1. Geçmiş ve Güncel Bağlam – İnsani Güvenlik ve İfade ve Medya Özgürlükleri – Eski ve Yeni Zorluklar – 2. İçerik ve Tehditler – İfade Özgürlüğünün Ana Unsurları – Hakkın İhlali, Tehditler ve Tehlikeler – Hakkın Meşru Olarak Sınırlanması – 3. Uygulama ve İzleme – Bölgesel İzleme Mekanizmaları – İfade Özgürlüğünün Korunması ve Sağlanması Özel Raportörü – Meslek Örgütlerinin ve Diğer STK’ların Rolü – 4. Kültürlerarası Perspektifler 5. Kronoloji

Faydalı Bilgiler 417

1. Demokratik Bir Toplumda Özgür Medyanın Rolü – 2. Medya ve Azınlıklar – 3. Medya Özgürlüğü ve Ekonomik Kalkınma – 4. Savaş Propagandası ve Nefret Savunuculuğu – 5. Örnek Uygulamalar – 6. Medya Özgürlüğü ve İnsan Hakları Eğitimi – 7. Trendler – İnternet ve İfade/Bilgi Özgürlüğü

Çeşitli Faaliyetler 422

Faaliyet I: Hangi Şapkayı Takıyorsun? Faaliyet II: İnternetin Etkisi

Kaynakça ve Ek Bilgiler 425**N. DEMOKRASİ HAKKI** 431**Örnek Hikâye** 432

“Demokratik Dönüşüm: Bir Devrimin Mirası Mücadele Bittikten Sonra Biçimlenir.”

Bilinmesi Gerekenler 433

1. Yükselen Demokrasi? – Demokrasi ve İnsani Güvenlik – 2. Tanım ve Konunun Tasviri – Demokrasi Nedir ve Nasıl Gelişmiştir – Modern Demokrasinin Temel Unsurları – Demokrasi Teorileri – Demokrasi Biçimleri – Demokrasinin

Uygulamadaki Biçimleri – 3. *Kültürlerarası Perspektifler ve Tartışmalı Konular* – “Asya Değerleri” Tartışması – Müslüman Dünyasının Demokrasiyle İmtihanı – Düşünülmesi Gereken Birkaç Diğer Husus – 4. *Uygulama ve İzleme* – Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (ODIHR) – Parlamentolar Arası Birlik (IPU) – BM Kalkınma Programı (UNDP)

Faydalı Bilgiler 445

1. *Örnek Uygulamalar* – Demokrasiye Doğru – 2. *Trendler* – Demokrasilerin Yükselişi – Kadınların Siyasete Katılımı – Parlamentoda Kadınlar – Çevrimiçi Demokrasi – Küreselleşme ve Demokrasi

– Uluslararası Örgütlerde, Çokuluslu Şirketlerde ve Sivil Toplum Kuruluşlarında Demokrasi Eksiklikleri

Çeşitli Faaliyetler 450

Faaliyet I: Evet mi, Hayır mı, İkisinin Arası mı?

Faaliyet II: Mahallemizde Bir Minare mi?

Kaynakça ve Ek Bilgiler 454

O. AZINLIK HAKLARI 459

Örnek Hikâye 460

“D.H. ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti Davası”

Bilinmesi Gerekenler 461

1. *Azınlık Haklarının Korunması Mücadelesi: Tarihsel Gelişim* – 2. *Tanım ve Konunun Tasviri* – “Azınlık” ve “Azınlık Hakları” Kavramları – Yerli Halklar ve Yerli Halkların Hakları – Kavramsal Zorluklar: Bireysel ve Kolektif Haklar – Azınlık Hakları ve İnsani Güvenlik – Özerklik ve Kendi Kaderini Tayin – Hükümetlerin Görevleri: Ayrımcılık Yasağı, Entegrasyon ve Pozitif Ayrımcılık – Azınlıkların Korunmasına İlişkin Uluslararası İnsan Hakları Belgeleri – Birleşmiş Milletler Ulusal ya da Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Hakları Bildirgesi – Azınlıkların Korunması İçin Bölgesel İnsan Hakları Belgeleri – Roman Onyılı – 3. *Kültürlerarası Perspektifler ve Tartışmalı Konular* – “Eski” ve “Yeni” Azınlıklar, Vatandaşlık Kriteri – 4. *Uygulama ve İzleme* – Birleşmiş Milletler – Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) – Avrupa Konseyi (AK) – Afrika Birliği (AU) – Amerika Devletleri Örgütü (OAS) – Saramaka Halkı: Toprağını Kullanma Hakkını

İçeren Hukuki Kimliğin Tanınması – Uluslararası Baskı: HAÖ’lerin, STK’ların ve Medyanın Rolü – BİZ Ne Yapabiliriz?

Faydalı Bilgiler 480

1. *Örnek Uygulamalar* – Uluslararası Azınlık Hakları Grubu (MRG) – Avrupa Roman Hakları Merkezi (ERRC) – Avrupa Daha Az Kullanılan Diller Bürosu (EBLUL) – Güney Afrika Parlamentosu’nda Azınlıkların Temsili – 2. *Trendler* – “Eski” ve “Yeni” Azınlıklar ve Azınlık Koruma Sisteminin “Yeni” Azınlıklara Uygulanması – Çeşitlilik ve Sosyal Uyum – 3. *Kronoloji*

Çeşitli Faaliyetler 483

Faaliyet I: Önyargı ve Ayrımcılıkla Mücadele

Faaliyet II: Azınlıklarla İlgili Benimsenebilecek Beş Tutum

Kaynakça ve Ek Bilgiler 487

P. İLTİCA HAKKI 493

Örnek Hikâyeler 494

“Mültecilerin Gözünden”

Bilinmesi Gerekenler 495

1. *Giriş* – Tarihsel Gelişim – İltica ve İnsan Hakları – İltica ve İnsani Güvenlik – 2. *Tanım ve Konunun Tasviri* – Uluslararası Hukuka Göre Tanımlanmış Mülteci – Sığınmacılar – İlk Bakışta Mülteciler – Dahili Kaçış Alternatifi – Vatansız Kişiler – Göçmenler – Sınırdışı ve Aile Birliği – Gönüllü Geri Dönüş ve Zorla Sınırdışı – Geri Göndermeme İlkesi (Non-Refoulement) ve İkincil Koruma – Mülteci Statüsünün Dışında Bırakılma – Korunmaya Muhtaç Gruplar – BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) – 3. *Kültürlerarası Perspektifler ve Tartışmalı Konular* – Yoksulluktan Kaçan Mülteciler – İltica Usulleri – Avrupa Ortak İltica Sistemi – 4. *Uygulama ve İzleme* – Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) – Bölgesel Belgeler – Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Rolü

Faydalı Bilgiler 503

1. *Örnek Uygulamalar* – Aile Birleştirme Uygulaması – RefWorld – Mültecilerin Kurtuluşu – 2. *Trendler* – Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler

(ÜYÜK'ler) – Denizden Düzensiz Göç – Dadaab:
Dünyanın En Büyük Mülteci Kampı – Göçmenlere,
Mültecilere ve Sığınmacılara Yönelik Irkçılık ve
Yabancı Düşmanlığı – Adil Sorumluluk Paylaşımı
– 3. *Kronoloji*

Çeşitli Faaliyetler 507

Faaliyet I: İltica Başvurusu

Faaliyet II: Çantamı Topla ve Kaç

Kaynakça ve Ek Bilgiler 509

III. EK KAYNAKLAR 513

**A. İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ
METODOLOJİSİ** 514

**B. İNSAN HAKLARI İÇİN
SÜREGİDEN KÜRESEL
MÜCADELE (KRONOLOJİ)** 526

**C. İNSAN HAKLARI ALANINDA
ÖNERİLEN KAYNAKLAR** 533

**D. İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ
ALANINDA ÖNERİLEN
KAYNAKLAR** 540

**E. İNSAN HAKLARI EVRENSEL
BİLDİRGESİ** 555

**F. İNSAN HAKLARI EVRENSEL
BİLDİRGESİ (ÖZET)** 560

**G. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ
BİLDİRGESİ** 562

H. SÖZLÜK 568

DİZİN 576

İNSAN HAKLARINI ÖĞRENMEK VE HAYAT TARZININ BİR PARÇASI HALİNE GETİRMEK- HEPİMİZİN ÇIKMASI GEREKEN BİR YOLCULUK

Dünya nüfusunun %50'sinin (dört milyar kişi) 25 yaşın altında olduğu 21. yüzyılın ikinci onyılında, dünyanın her yerindeki birçok toplumda hem kadınlar hem erkekler, korkunun ve yoksulluğun olmadığı bir hayat arzusu, umudu ve beklentisiyle hayatlarını yeniden hayal edip, kurgulayıp, inşa etme enerjisiyle dolu. Bu umut verici süreç hem ulusal hem uluslararası düzeyde güçlendikçe, biz de bütünsel bir vizyonun ve insan haklarının bir hayat tarzı olarak görevinin rehberliğindeki sosyal sorumluluğu tüm demokrasilerin üstlenmek zorunda olduğu gibi üstlenmeliyiz; bundan başka seçeneğimiz yok.

Elinizdeki bu öğretici kitap, insanlığın hepimizin ortaya çıkarmayı umduğu geleceği hakkında, eleştirel düşünce ve sistematik analizlerin önünü açabilecek diyalog ve tartışmalar yaratmak amaçındadır. Bu kitabın sayfalarında kadınların ve erkeklerin ekonomik ve sosyal adalete ulaşabilmelerinin yolunu gösteren biricik ve güçlü bir çerçeve keşfedebilirsiniz.

Bu sayfalarda gösterilen, insan haklarının bölünmezliği, birbirleriyle bağlantılı ve ilişkili olma nitelikleri insan hakları üzerine yeni bir anlayış ve birçoklarının “insan hakları baharı” olarak nitelendirdiği anlamlı ve kalıcı değişikliğe –hayırseverlikten haysiyete evrilen akım– ulaşmak için kritik bir öneme sahip.

Birçok kişi bu sayfalarda deneyimlerini ve bilgisini paylaştı. Bu kişiler sizden insan haklarının ahlaki ve siyasi etkilerini öğrenmenizi talep ediyor ve insan haklarının çoğu ülke tarafından kabul görmüş olan hukuk tarafından sıkı sıkı korunduğunu biliyorlar. Ancak çok azımız insan haklarının gündelik hayatımızdaki öneminden haberdarız. Bu kitaptaki düşünme biçimini ve deneyimleri hayata geçirerek, insan haklarının bir hayat tarzı olarak hayata geçirilmesinin rehberi ve gözlemcisi olarak her birimiz için hayati bir sorumluluk doğmasını umuyoruz. Bu değişiklik evlerimizde, mahallelerimizde, bölgemizdeki örgütlerde ve bizim ekonomik, dini ve kültürel varoluşumuzun bir parçası olarak ortaya çıkmalıdır.

İnsan haklarının, insan haysiyetinin korunması ve geliştirilmesi için mevcut kural ve standartlar şeklinde ifade edilmesini incelerken, diğer insanlarla saygı ve güven ilişkisi içinde, onurlu yaşamayı öğrenenler arasına katılacak ve değişimin yaratıcı ve pozitif bir parçası olacaksınız.

Voltaire'e “İnsan hakları için ne yapabiliriz?” diye sorulduğunda “İnsanların bilmesini sağlayın” dediği söylenir. Sessiz protestosu ABD’de bir sivil haklar hareketi başlatan Rosa Parks, bu eylemlerin, hayatıyla ilgili kararlara katılmakta ısrar etmek üzere gücü halkın ellerine verdiğini söylemiştir. Bunlara biz şunu ekleyebiliriz: Bir hayat tarzı olarak insan hak-

larını rehber edinmek.

İnsan haklarının öğrenilmesi ve içselleştirilmesi bilmek, sahip olmak, planlamak ve eyleme geçmekle ilgilidir. Öğrenen kişi, dünyadaki kadın, erkek, genç, çocuk herkesin insan haklarının ayrılmaz, herkese ait niteliğini bilmesi için gösterilen soylu çabanın bir parçası olma sorumluluğu altına girecektir. Öğrenen kişi ayrıca insan haklarının önemli bir düzenleyici araç ve ekonomik ve sosyal gelişim ve insan gelişimi için biricik strateji olduğunu bilecektir.

Siz ve örgütleriniz yoluyla damla damla, adım adım planlama ve olumlu eylemlere yol açabilecek insan hakları eğitiminin toplumun her katmanına taşınması yoluyla dünyayı değiştirmek için sevgi dolu bir emek sarf etmeliyiz.

Aslında her birimiz insan haklarını doğamız gereği biliyoruz. Her birimiz mevcut adaletsizliklerin farkındayız ve biliyoruz ki adalet insan haklarının asıl ifadesidir. Aşağılamadan kendiliğinden uzaklaşırız ama çoğunlukla aşağılanma korkusuyla biz başkalarını aşağılarız. Bu kısır döngü insanların birbirlerine güvenmeyi ve saygı duymayı öğrenip, insan haklarını bir hayat tarzı olarak içselleştirmeyle kırılabilir. Bu öğrenildiğinde insan haklarının karşılıklı saygı gerektirdiği ve her türlü çatışmanın insan haklarının tam olarak gerçekleştirilmesiyle çözülebileceği görülür.

Kapsamlı bir insan hakları çerçevesi, bilindiği ve istendiği takdirde arzu ettiğimiz geleceği inşa etme yolunda nihai ilkeler manzumesidir. Bu çerçeve, dünyadaki toplumsal ayrılmaya, yoksulluğa ve hoşgörüsüzlüğe karşı önemli bir destek sistemi ve güçlü bir araçtır. Durum çok basit: İnsan hakları ayrımcılık yapılmaksızın kurulan eşitlikle ilgilidir. İnsan hakları bilgisiyse, ataerki bir sistemin var ol-

duğu, adaletin adaletsizlik olduğu, kadınların da erkeklerin de eşitlik haklarından yaşamda kalabilmek için feragat ettiği bu dünyayı değiştirme çabasına katulabiliriz. Başka çaremiz yok!

Ellerinizin arasında Birleşmiş Milletler tarafından yaratılmış insan hakları mucizesinin hikâyesi var. Bu, insanlığa birçok ulus tarafından verilmiş bir hediyedir. Bu uluslar insan haklarının uygulanması sorumluluğunu da üstlenmiştir. Ne yazık ki, milyonlarca insan, insan haklarına sahip olduklarını bilmeden doğup ölümlük hükümetlerinden yükümlülüklerini yerine getirmelerini talep edemiyorlar (<http://www.pdhre.org/justice.html>). Biz, dayatılan cehaletin de bir insan hakları ihlali ve insan haklarının gerçekleşmesinin önünde bir engel olduğunu söylüyoruz.

Bu kitap, bu ve diğer birçok “insan hakkı ihlali”ni ve insan hakları konusundaki cehaleti ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Bu, damla damla, adım adım gerçekleşecek; böylece insanlar insan hakları alanındaki gelişmeleri içselleştirip sosyalleştirecek ve herkes için insan haklarını gerçekleştirebilecekler.

Bu yolculuğa çıkarken, insan haklarını hayatın içinden özgürce akabileceği nehir setleri olarak hayal edin. Seller geldiğinde insan haklarını öğrenmiş ve içselleştirmiş insanlar ortaya çıkıp toplumlarını korumak için bu setleri güçlendirecek ve özgürlüğün engelleri takılmadan akışını sağlayacaklardır. Başka seçeneğimiz yok.

(Shulamith Koenig, PDHRE [İnsan Hakları Eğitimi için Halk Hareketi- www.pdhre.org] Kurucu Başkanı, 2003 Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Ödülü'nün ve “insanlığa katkı”-sından dolayı 2011 Pio Munzo Merkezi'ni verdiği altın madalyanın sahibi)

I. İNSAN HAKLARI SİSTEMİNE GİRİŞ

İNSAN HAYSİYETİ

İNSAN HAKLARI

İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

İNSANİ GÜVENLİK

“Bu kampanya bize, hâlâ İkinci Dünya Savaşı’nın dehşetiyle yalpalayan bir dünyada Bildirge’nin, varlığı bugün bizim için sıradan olan şeyleri, insan haysiyetini ve bütün insanlar arasındaki eşitliği küresel ölçekte ifade eden ilk belge olduğunu hatırlatmaktadır.”

Sérgio Vieira De Mello, BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri, 2003.

A. İNSAN HAKLARINI ANLAMAK 🤔!?

Bütün insanların insan haysiyetini koruma niyeti insan hakları kavramının temelidir. Bu kavram, insanı meselenin merkezine yerleştirir. Hayatın kutsallığına adanmış ortak bir evrensel değerler sistemi üzerinde inşa edilmiştir ve uluslararası ölçekte kabul edilmiş norm ve standartlarla korunan bir insan hakları sistemi inşa etmek için gerekli olan çerçeveyi sağlar. 20. yüzyıl boyunca insan hakları ahlaki, siyasi ve hukuki bir çerçeve haline gelmiş ve korkudan ve sefaletten arınmış bir dünya kurmak için rehberlik etmiştir. 21. yüzyılda, insan haklarının bilinmesi, anlaşılması ve hesaba katılması her zamankinden daha önemlidir.

1948 yılında Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB), insan hakları sisteminin ana temellerini **özgürlük, eşitlik ve dayanışma** olarak belirlemiştir. Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü ve fikir ve ifade özgürlüğü gibi özgürlükler insan hakları tarafından korunur. Benzer şekilde insan hakları eşitliği, bütün insan haklarının kullanılmasında her türlü ayrımcılığa karşı eşit korumayı, kadınlar ile erkekler arasındaki eşitlik de dahil olmak üzere koruma altına alır. Dayanışma ekonomik ve sosyal hakları ifade eder. Bu haklar arasında sosyal güvenlik, adil ücret, yeterli yaşam standartla-

rı, sağlık ve erişilebilir eğitim hakları sayılabilir. İnsan hakları çerçevesinin parçaları olan bu haklar siyasi, medeni, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar olarak beş başlık altında gruplanır ve birbirine paralel iki sözleşmede hukuken düzenlenmiştir. Bu sözleşmeler İHEB ile birlikte “İnsan Hakları Yasası” olarak adlandırılır.

“Herkes İçin Tüm İnsan Hakları”

“Herkes İçin Tüm İnsan Hakları” 1993’teki Viyana İnsan Hakları Dünya Konferansı’nın sloganı olmuştur. İnsan hakları bireyleri ve toplulukları, insan haklarının tamamen hayata geçirilmesi için toplumu değiştirmek üzere güçlendirir. Uyuşmazlıklar hukukun üstünlüğü temelinde ve insan hakları çerçevesinde barışçıl yollarla çözümlenmelidir. Fakat insan hakları birbirine müdahalede bulunabilir; başkalarının haklarıyla ya da demokratik bir toplumda ahlak, kamu düzeni veya genel refah nedeniyle sınırlanabilir (İHEB’in 29. maddesi). Başkalarının insan haklarını hoşgörüle karşılamak yetmez. Bu haklara saygı da gösterilmelidir (İHEB’in 30. maddesi). Dolayısıyla olağanüstü haller de dahil olmak üzere her durumda, uyuşmazlıklar insan haklarına saygı çerçevesinde çözümlenmelidir ve ancak en aşırı durumlarda bazı kısıtlamalar söz konusu olabilir.

“Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğar. (...) Birbirlerine kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar.”

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi. 1. madde. 1948

Bu nedenle kadın erkek, genç ve çocuk herkesin, insan haklarının kendi amaç ve arzularıyla ilgili olduğunu bilmesi ve anlaması gerekir. Bu, ancak, formel (örgün), enformel ya da nonformel (yaygın) eğitimler yoluyla verilebilecek insan hakları öğretimi ve eğitimiyle mümkündür. İnsan hakları ilkelerinin ve usullerinin anlaşılması, insanların kendi

“İnsanlık tarihinde hiçbir ifade ‘insan hakları’ ifadesi kadar insanlığın kaderinin görev ve yükünü taşıma ayrıcalığına sahip olmamıştır (...); klasik ve çağdaş insan düşüncesinin en büyük hediyesi insan hakları kavramıdır. Bu yüzden de tarihin bu döneminde bizim için mevcut tüm ahlaki diller arasında en geçerli olanı insan hakları dilidir (...)”

Upendra Baxi. 1994. İnsani Olmayan Yanlıklar ve İnsan Hakları

hayatlarını belirleyecek kararları almasını, uyumsuzlukların çözümünü ve insan hakları rehberliğinde barışın korunması süreçlerine katılımı sağlayacaktır. Bu anlayış aynı zamanda insan odaklı sosyal ve ekonomik kalkınma gelişmeler için de canlı bir stratejidir.

İnsan hakları eğitimi (İHE) tüm aktörler ve paydaşlar, yani sivil toplum, hükümetler ve ulusaşırı şirketler tarafından üstlenilmelidir. İnsan hakları eğitimiyle, insan haklarına saygı ve insan haklarını koruma, yerine getirme, yürütme ve uygulama üzerine inşa edilmiş haki-ki bir “*insan hakları kültürü*” oluşturulabilir.

İnsan hakları eğitimi hakkının kaynağı İHEB’in 26. maddesinde bulunabilir: “Herkesin eğitim hakkı vardır. (...) Eğitim, insan kişiliğinin tam gelişmesini, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygının güçlenmesini amaç edinmelidir. (...)”

☺☞ *Eğitim Hakkı*

23 Aralık 1994 tarihli ve 49/184 sayılı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Kararı’yla, 1995-2004 yılları, BM İnsan Hakları Eğitimi Onyılı Eylem Planı çerçevesinde yürütülecek BM İnsan Hakları Eğitimi Onyılı ilan edilmiştir. İnsan hakları eğitiminin içeriğine ve yöntemlerine dair ayrıntılı tanımlar bu eylem planı içinde bulunmaktadır.

18 Aralık 2007 tarihinde BM Genel Kurulu 2009 yılını “Uluslararası İnsan Hakları Öğrenimi Yılı” olarak belirlemiştir (BM GK 62/171 sayılı Karar). Açılış, İHEB’in 60. yıldönümü olan 10 Aralık 2008 tarihinde yapılmıştır. BM Genel Kurulu’nun tamamlayıcı nitelikteki 66/173 sayılı Kararı Aralık 2011’de kabul edilmiştir.

Bu girişimin arkasındaki itici güç Halkın İnsan Hakları Eğitimi Onyılı (PDHRE) isimli örgütün kurucusu olan Shulamith Koenig’dir. Koenig, gezegenimizin üzerindeki herkes için erişilebilir insan hakları vizyonunu uzun vadeli bir vizyon olarak benimsemiştir. Böylece “*insanlar haklarını bilerek onları talep edebilecekler.*” Dolayısıyla insan hakları eğitiminin amacı “*herkes için insan hakları okur-yazarlığıdır*” ya da Nelson Mandela’nın deyişiyle “*insan haklarına dayalı bir siyasi kültür oluşturmaktır.*”

☺☞ *Genel Olarak İnsan Hakları Eğitimi Metodolojisi*

23 Aralık 1994 tarihli ve 49/184 sayılı Genel Kurul Kararı, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Eğitimi Onayılı’nı ilan etmiştir:“(…) *İnsan hakları eğitimi yalnızca bilgi sağlamaktan ibaret olmamalıdır ve bütünlüklü bir hayat boyu süreç teşkil etmelidir. Her düzeyden ve*

toplumun her kesiminden insanın başkalarının haysiyetine saygıyı ve tüm toplumlarda bu saygıyı korumanın yol ve yöntemlerini öğrenmesini sağlamalıdır.”

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Eğitimi Onyılı Eylem Planı

Planı'nda şunlar vurgulanmıştır (1995-2004): “(...) İnsan hakları eğitimi aşağıdaki amaçlarla, bilginin ve becerilerin yaygınlaştırılması ve yaklaşımların biçimlendirilmesi yoluyla evrensel bir insan hakları kültürünü inşa etmek üzere yapılan eğitim, yaygınlaştırma ve bilgilendirme çabası olarak tanımlanır:

- (a) İnsan haklarına ve temel özgürlüklere saygının güçlendirilmesi;*
- (b) İnsanın kişiliğinin ve haysiyet duygusunun tam olarak geliştirilmesi;*
- (c) Tüm uluslar, yerel halklar, ırksal, ulusal, etnik, dini gruplar ve dil azınlıkları arasındaki anlayışın, hoşgörünün, cinsiyet eşitliğinin ve dostluğun tesis edilmesi (...)”*

10 Aralık 2004 tarihinde BM Genel Kurulu İnsan Hakları Eğitimi İçin Yeni Dünya Programı'nı ilan etmiştir (BM Genel Kurulu 59/113A sayılı karar). Program'ın, her biri üç yıl süreyle geçerli olacak eylem planlarıyla yürütülmesi öngörülmüştür. İnsan Hakları Eğitimi İçin Yeni Dünya Programı'nın ilk dönem eylem planı (2009'a dek uzatılan 2005-2007 eylem planı) ilköğretim ve lise sistemlerine odaklanmıştır. İkinci dönem (2010-2015) yüksek öğrenime ve öğretmenlere, kamu görevlilerine, kolluk kuvvetlerine ve askeri personele yönelik insan hakları eğitimine odaklıdır. 2 Aralık 2011 tari-

hinde BM Genel Kurulu, bir çalışma grubu tarafından hazırlanan ve önce Cenevre'deki BM İnsan Hakları Konseyi tarafından kabul edilen Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Öğretimi ve Eğitimi Bildirgesi'ni kabul etmiştir. Bu Bildirge insan hakları eğitiminin tüm yönleriyle ilgili yeni bir temel sunmakta ve **insan hakları eğitiminin tanımını** içermektedir:

- a) İnsan hakları normları ve ilkeleri, bunlara temel oluşturan değerler ve bu hakların korunması için kurulan mekanizmalar hakkında bilgi ve kavrayış sağlayan **insan hakları hakkında eğitim**;
- b) Eğiticilerin ve eğitilenlerin haklarına saygı çerçevesinde öğrenmeyi ve öğretmeyi içerecek biçimde **insan hakları yoluyla eğitim**;
- c) İnsanların kendi haklarını kullanmasına ve başkalarının haklarına saygı göstermesine yol açacak şekilde güçlendirilmesini içerecek biçimde **insan hakları için eğitim**.

Bildirge İHE için beş ana amaç belirlemiştir: farkındalık artırma, evrensel bir insan hakları kültürü yaratma, insan haklarının gerçekleştirilmesini sağlama, herkes için eşit fırsat sağlama ve insan hakları ihlallerinin engellenmesine katkı sunma. Devletler ve hükümetler

“İnsan hakları eğitimi insan hakları alanında bilgi, beceri ve insan hakları değerlerini geliştiren ve adaleti, hoşgörüyü, haysiyeti, başkalarının haklarına ve haysiyetine saygıyı teşvik eden öğrenme sürecidir.”

Nancy Flowers, Minnesota Üniversitesi İnsan Hakları Merkezi

insan hakları eğitiminin gerçekleştirilmesi ve geliştirilmesi konusunda öncelikli sorumluluğa sahiptir. Bu amaçla eğitimlerin özellikle okul ve eğitim müfredatlarına eklenmek yoluyla yürütülmesi için eylem planları ve programlar geliştirmelidirler. İnsan Hakları Eğitimi İçin Dünya Programı'yla uyumlu bir biçimde, tüm paydaşlar sürece dâhil edilmeli ve sivil toplum bu süreçte önemli rol oynamalıdır.

İnsan Hakları Eğitimi İçin Dünya Programı'nın Birinci ve İkinci Dönemleri İçin Eylem Planları dört aşamalı bir **uygulama stratejisi** öngörmüştür:

1. **Aşama:** İHE'nin halihazırdaki durumunun analizi
2. **Aşama:** Önceliklerin belirlenmesi ve ulusal uygulama stratejisinin geliştirilmesi
3. **Aşama:** Uygulama ve izleme
4. **Aşama:** Değerlendirme

B. İNSAN HAKLARI VE İNSANİ GÜVENLİK

İHEB, insan haysiyetine yönelik en ciddi ihlallerin bir sonucu olarak kaleme alınmıştır. Bu bağlamda İkinci Dünya Savaşı'ndaki Holocaust önemli yer tutar. Bildirge'nin odağında insan vardır. Başlangıç bölümünde “koru ve yoksulluktan kurtulma” ifadesi bulunur. Aynı yaklaşım insani güvenlik kavramının içinde de yer alır.

Temmuz 2000'de Graz'da düzenlenen İnsani Güvenlik ve İnsan Hakları Eğitimi Uluslararası Atölye Çalışması'nda insani güvenliğin, çatışmaları önleyerek ve güvensizliğin ve zafiyetin asıl sebeplerini göstererek insan haklarını koruma amacı güttüğü belirtilmiştir. Bir insani güvenlik stratejisi, insan haklarına dayalı küresel bir siyasi kültür inşasını hedefler. Bu bağlamda, insan hakları eğitimi insani güvenlik için bir stratejidir, çünkü insanların sorunlara ortak küresel değerler sistemi içinde, güç odaklı değil kural odaklı ve hak temelli yaklaşımlarla çözüm bulmasını sağlar. İnsani

güvenlik, merkezi olmayan bir biçimde, hem kadınların hem erkeklerin temel ihtiyaçlarından başlayarak toplumun her kesiminde gelişir. Bu ihtiyaçlar kişisel güvenlik, yoksulluk, ayrımcılık, sosyal adalet ve demokrasi alanındaki sorunların çözülmesidir. Sömürüden ve yolsuzluklardan kurtulmak ancak insanlar haklarının ihlal edilmesini artık kabul etmediği zaman mümkündür. *Transparency International* (Uluslararası Şeffaflık Örgütü) gibi sivil toplum kuruluşları, insan hakları bilgisine dayalı bu tür kurtuluş süreçlerini destekler.

İnsan hakları ile insani güvenlik arasında çok sayıda **bağlantı** vardır. Kişisel güvenlik (örneğin keyfi gözaltılara karşı koruma), sosyal güvenlik (örneğin gıda güvenliği gibi temel ihtiyaçların sağlanması) ve uluslararası güvenlik (örneğin güvenli bir uluslararası düzende yaşama hakkı) biçimlerini alan “*güvenlik*” insan haklarına tekabül eder. “*Güvenlik politikaları insan haklarını, demokrasiyi ve*

kalkınmayı geliştirme amaçlı stratejilerle çok daha yakın bir biçimde ilişkilendirilmelidir. İnsan hakları, insanlı hukuk ve mülteci hukuku, insani güvenlik yaklaşımının temelini oluşturan normatif çerçeveyi sağlar.” (Kaynak: Dışişleri ve Uluslararası Ticaret Bakanlığı, Kanada. 1999. *İnsani Güvenlik: Değişen Dünyada İnsanlar İçin Emniyet*)

Kanada hükümeti **Müdahale ve Devlet Egemeliği Hakkında Bağımsız Uluslararası Komisyon**'dan bir rapor hazırlamasını talep etmiş ve bu raporun temelinde insan hakları kavramının bir parçası olarak “koruma yükümlülüğü” doktrinini geliştirmiştir. Bu doktrin 2005'te BM Genel Kurulu Zirvesi'nin nihai belgesine girmiştir. (Kaynak: Müdahale ve Devlet Egemeliği Hakkında Bağımsız Uluslararası Komisyon. 2001. *Koruma Sorumluluğu ve GK kararı 60/1 [2005]*)

“İnsani güvenliğe yönelik tehditlerin çoğu, doğrudan veya dolaylı olarak bir insan hakları boyutuna sahiptir.”

İnsani Güvenlik Ağı 2. Bakanlar Toplantısı.
Lucerne. Mayıs 2000

İnsan hakları ihlalleri insani güvenliğe yönelik tehditleri ortaya çıkarır ve bu nedenle de çatışmaların önlenmesi için kurulan erken uyarı mekanizmalarında gösterge olarak kullanılır; fakat insan hakları da çatışmaların yönetiminde, dönüştürülmesinde ve çatışma sonrası barışın sağlanmasında rol oynar. Bilgi aktarımı, beceri geliştirme ve yaklaşımların şekillendirilmesi yoluyla yapılan insan hakları eğitimi, çatışmaların önlenmesi için özgün bir kültürün temelini oluşturur.

“İnsanlar gündelik hayatlarında güvende olmadıkça dünya huzur bulmayacaktır.”

UNDP. 1994. *İnsani Gelişme Raporu*. 1994

İnsan hakları çatışmaların önlenmesi için hayati bir araç olmanın yanında, yönetsel yapılanma ve demokrasi için de bir anahtar kavramdır. İnsan hakları, aktif katılım, artan şeffaflık ve hesap verebilirlik yoluyla toplumsal ve küresel sorunların çözülmesi için bir zemin sağlar. Yönetsel yapılanma, kapasite geliştirmenin birbirini tamamlayan iki türünü içerir: “devlet yapılandırılması” ve “toplumsal kalkınma”. Devlet yapılandırılması, çatışma sonrası rehabilitasyon ve yeniden inşa çabalarında en iyi şekilde gözlemlenebilen “demokratik güvenliği” sağlar. “Toplumsal kalkınma, insanların haklarını talep edecek şekilde güçlendirilmelerini ve başkalarının haklarına saygı duymalarını sağlayan geniş tabanlı bir insan hakları eğitimi de içerir.” (Walther Lichem, PDHRE)

10 Mayıs 2003'te Graz'da İnsani Güvenlik Ağı'nın Beşinci Bakanlar Toplantısı sırasında kabul edilen **İnsan Hakları Eğitimi ve İnsani Güvenlik Hakkındaki Graz İlkeler Bildirgesi**, kişilerin kendi haklarını bilme hakkından başlayıp, insan hakları eğitimiyle ilgili tüm aktörlerin sorumluluğunun belirlenmesine

“İnsani güvenliğin merkezinde olacağı yeni bir uluslararası ilişkiler kültürüne ihtiyacımız var.”

Srgjan Kerim, BM Genel Kurulu Başkanı. 2009

“[İnsani güvenlik] özünde bireyin güvenliğinin uluslararası önceliklerin merkezinde olduğu bir küresel toplum inşa etme çabasıdır (...); bu çaba çerçevesinde uluslararası insan hakları standartları ve hukukun üstünlüğü ilkesi ilerler ve bireyi koruyan bir ağa dönüşür (...)”

Lloyd Axworthy, eski Kanada Dışişleri Bakanı

uzanan bir insan hakları eğitimi anlayışıyla insani güvenliğin güçlendirilmesini amaçlar. Bil-dirge ile “İnsan Haklarını Anlamak” isimli bu elkitabı da gündeme getirilmiş ve kitabın tercüme edilmesi, dağıtılması ve yaygın bir biçimde kullanılması fikri desteklenmiştir.

Graz Bildirgesi’nde ayrıca insan hakları ile insani güvenliğin ayrılmaz bir biçimde ilişkili olduğu, çünkü insan haklarının geliştirilmesi ve hayata geçirilmesinin insani güvenliğin amaçlarından biri ve bir ögesi olduğu belirtilmiştir (Madde 1).

2001’de Sadako Ogata (eski BM Mülteciler Yüksek Komiseri) ve Amartya Sen (ekonomi dalında Nobel Ödülü sahibi) başkanlığında, Amerika Bölgesi İnsan Hakları Enstitüsü ve Barış Üniversitesi’nin desteğiyle kurulan **İnsani Güvenlik Komisyonu**, 2001 yılının Aralık ayında Costa Rica’nın San Jose şehrinde insan hakları ile insani güvenlik arasındaki ilişki hakkında bir çalıştay düzenlemiş, toplantının sonunda “*İnsani Güvenliğin Asli Bir Unsuru Olarak İnsan Hakları Hakkında Bildirge*” ortaya çıkmıştır (<http://www.humansecurity-chs.org/doc/sanjosedec.html>). Komisyon’un “İnsani Güvenlik, Hemen Şimdi” başlıklı raporu insan haklarına ilişkin çok sayıda meseleyle ilgilidir. Eski BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri Bertrand G. Ramcharan’a göre, uluslararası normlar ve insan hakları normları insani güvenliği tanımlar.

İHEB’in 3. maddesi ve MSHUS’un 9. maddesi, özellikle korkudan azade olmaya atıf yapan insan özgürlüğü ve güvenliği hakkını korur. Ayrıca İHEB’in 22. maddesi ve ESKHUS’un 9. maddesi de, yoksulluktan azade olma anlamına gelen ekonomik ve sosyal haklardan biri olan sosyal güvenlik hakkını tanıır. Küreselleşme ile insani güvenlik arasındaki ilişkiden BM Genel Sekreteri Kofi Annan’ın 2000 tarihli Binyıl Raporu’nda söz edilmiştir. Bu rapor da **korkudan azade olma** ile **yoksulluktan azade olma** arasındaki farkı vurgulamıştır. Bu fark, 1940’ta İkinci Dünya Savaşı

“Dar bir biçimde tanımlanmış ulusal güvenlik menfaatlerine itaat ve dar görüşlü devlet egemenliği yaklaşımlarına inatçı bir bağlılık, mağdurların insani güvenlik menfaatlerine baskın çıkmıştır. Oysa ki insanların yalnızca toplu olarak değil bireysel olarak da güvenliği devletin güvenliğini sağlar.”

Louise Arbour,

BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri. 2005.
Modern Dünyada Koruma Sorumluluğu

“Dolayısıyla, kalkınma olmadan güvenlik olamayacak ve güvenlik olmadan kalkınma olamayacak ve güvenlik olmadan kalkınma olmayacak ve insan haklarına saygı olmadan ikisi de olmayacak (...)”

Kofi Annan, BM Genel Sekreteri. 2005.

Daha Fazla Özgürlük: Kalkınma, Güvenlik ve Herkes İçin İnsan Hakları Yolunda

enasında ABD Başkanı Roosevelt’in savaş sonrası düzeniyle ilgili vizyonunu açıklarken beyan ettiği dört özgürlüğe dayanır. BM Genel Sekreteri’nin “Daha Çok Özgürlük” başlıklı ve 2005 tarihli raporu da “kalkınma, özgürlük ve barış üçgeninin nasıl mükemmel hâle getirileceği”ne odaklanmıştır (Paragraf 12).

BM Genel Kurulu 2005 Zirvesi’nin “Sonuç Belgesi”nde, insani güvenlik kavramının bir tanımının yapılması talep edilmiştir. Genel Sekreter’in hazırladığı bir raporun ardından Genel Kurul 2008 yılında danışma niteliğinde toplantılar düzenlemiştir.

Yoksulluğa karşı ve ekonomik, sosyal ve kültürel hakların sağlanması için verilen mücadele, güvenlik için siyasi özgürlük ve temel hürriyetler için verilen mücadele kadar önemlidir. Bu ikisi birbirinden ayrılmaz. Birbirine bağlı, birbiriyle ilişkili ve bölünmezdirler.

☺☞ *Yoksul Olmama Hakkı*
Sağlık Hakkı
Çalışma Hakkı

UNDP’nin 2000 yılı İnsani Gelişme Raporu’na göre, insan hakları ve insani gelişim ortak bir vizyon ve amaç taşır. UNDP İnsani Gelişim Raporları’nda kullanılan İnsani Gelişim Endeksi çok sayıda göstere içerir. Bunlar arasında eğitime erişim, gıda güvenliği, sağlık hizmetleri, toplumsal cinsiyet eşitliği ve siyasi katılım gibi doğrudan insan haklarıyla ilgili

göstergeler bulunmaktadır. Sonuç olarak, insani güvenlik, insan hakları ve insani gelişim birbiriyle örtüşen, birbirini karşılıklı olarak güçlendiren ve birbirine bağlı kavramlardır.

UNESCO da insani güvenlik kavramına odaklanmış ve bu kavramla ilgili bölgesel yaklaşımlardan etkilenmiştir. 2005 yılından bu yana Andrew Mack yönetiminde, insani güvenliğe yönelik tehditlere odaklanan bir **“İnsani Güvenlik Raporu”** yayınlanmaktadır. Bu raporla çatışmalar ile demokratik yönetim arasındaki ilişki ve dünyadaki demokratik hükümetlerin sayısının artışının şiddet içeren çatışmaları azalttığı ortaya koyulmaktadır (İnsani Güvenlik Raporu 2009/2010).

“Bugün çok sayıda uluslararası aktör, güvenliği artıracağını düşünerek korkuya dayanan politikalar izliyor; ancak gerçek güvenlik böyle bir temelde sağlanamaz. Gerçek güvenlik insan hakları ilkeleri üzerinde inşa edilmelidir.”

Sérgio Vieira de Mello,

BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri. 2003

11 Eylül 2001’de Dünya Ticaret Merkezi’nin bir terörist saldırı sonucu yok edilmesinden sonraki on yılda ulusal egemenlik ve güvenlik çıkarlarına olan vurgu artmıştır. Bunun bir sebebi de ABD tarafından ilan edilen ve in-

san haklarının aleyhine seyreden “teröre karşı savaş”tır. Avrupa’da, güvenliğin özgürlük ve insan haklarıyla dengelenmesi ana mesele haline gelmiştir.

C. İNSAN HAKLARININ TARİHİ VE FELSEFESİ

İnsanlık onuru fikri insanlık kadar eskidir ve tüm kültür ve dinlerde çeşitli şekillerde var olmuştur. Örneğin, insana verilen yüksek değer “*ubuntu*” isimli Afrika felsefesinde de, İslamiyet’te yabancıların korunmasında da gözlemlenir. İnsanın başkalarına, kendisine davranılmasını istediği gibi davranmasıyla şekillenen “*altın kural*” tüm büyük dinlerde bulunur. Aynı durum, yoksulların toplum tarafından korunması sorumluluğu ve sosyal adaletle ilgili temel kavramlar için de geçerlidir. **Fakat** “*insan hakları*” fikri, rasyonalizm ve aydınlanmacılık felsefesi, liberalizm ve demokrasi ve ayrıca sosyalizm temelinde inşa edilen modern zaman felsefi düşüncesinin sonucunda ortaya çıkmıştır. Modern bir kavram olarak insan hakları esas olarak Avrupa kaynaklı ise de, insan hakları bakımından temel kavramlar olan özgürlük ve sosyal adalet kavramları tüm kültürlerin bir parçasıdır. Eleanor Roosevelt, René Cassin ve Joseph Malik önderliğindeki Birleşmiş Milletler, İHEB’i geliştirmiş ve Kuzey ve Güney’den 80 uzman Bildirge’nin fikrini ve dilini oluşturmak için çalışmıştır. İnsan hakları Doğu ve Güney’in ekonomik, sosyal ve kültürel haklar, kendi kaderini tayin ve gelişme hakkı, ırkçılık ve Apartheid yasağı konularında güçlü bir biçimde etkilediği, evrensel ve dünya çapında bir

kavram haline gelmiştir.

Tarihsel olarak **vatandaşlar**, temel özgürlükler ve ekonomik ve sosyal haklar için verdikleri mücadele nedeniyle anayasal olarak korunan insan haklarının ilk sahipleridir; **yabancılar** istisnai hallerde ve ikili anlaşmaların olduğu durumlarda hak sahibi olmuştur. İnsan hakları kavramı tüm devletlere sınırları dâhilindeki bütün insanları koruma yükümlülüğü verirken, yabancılar vatandaşlarını yurtdışında temsil eden kendi devletleri tarafından korunmaya muhtaç kalmıştır.

Vatandaş olmayanların korunması hakkındaki kuralların geliştirilmesi için **insancıl hukuk** büyük önem taşımıştır. İnsancıl hukuk, silahlı çatışmalarda düşman askerlerine ve sivillere yapılacak muamele için temel kuralları ortaya koymayı amaçlamıştır.

 Silahlı Çatışmalarda İnsan Hakları

Halihazırdaki uluslararası insan haklarının öncülleri, 1648 tarihli Westphalia Antlaşması’nda yer alan **din özgürlüğü** konusundaki anlaşmalarda ve 1815 tarihli Viyana Kongresi Köle Ticareti Bildirgesi’nde, 1833 tarihli Amerikan Kölelik Karşıtı Örgütü’nün kuruluş belgesinde ve 1926 tarihli Uluslararası Kölelik

Karşıtı Sözleşme’de yer alan **kölelik yasağı** kavramında bulunabilir.

☺☞ *Dini Özgürlükler, Ayrımcılık Yasağı*

Azınlık haklarının korunmasının da uzun bir tarihi geçmişi vardır ve bu hak 1919 tarihli Versailles Barış Antlaşması’nın ve aynı yılda kurulan Milletler Cemiyeti’nin ana konularından biridir. Sovyetler Birliği ve Yugoslavya’nın dağılmasının ardından bu konu yine ana gündem maddesi haline gelmiştir.

☺☞ *İnsan Hakları İçin Süregiden Küresel Mücadele Ek Kaynaklar*
Azınlık Hakları

Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi’nden ve 1776 tarihli Virginia Haklar Bildirgesi’nden ilham alan Fransız Devrimi 1789’da İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi’ni ilan etmiştir. Bu haklar özgürlük, eşitlik ve dayanışma kategorileri altında gruplanmış ve 2000’de Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı’nda da yer almıştır. 1791 tarihli

“Bu gerçekler bizim için gayet açıktır: Bütün insanlar eşit yaratılmıştır; yaradanları tarafından bağışlanmış, belli bazı vazgeçilemez haklara sahiptirler; yaşam, özgürlük ve mutluluğa erişme hakları da bunların arasındadır. Bu hakları güvence altına almak amacıyla insanlar kendi aralarında yönetimler kurar; bu yönetimler gerçek güçlerini, yönetilenlerin onayından alırlar..”

Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi. 1776

“Kadınların ve Kadın Vatandaşların Hakları Bildirgesi” ile Olympe de Gouge kadınlar için eşit haklar talep eden ilk insanlardan biri olmuştur.

☺☞ *Kadınların İnsan Hakları*

Bütün insanlar için **evrensel insan hakları** kavramı, devletler tarafından ancak İkinci Dünya Savaşı’nın dehşetinin ardından, BM Şartı’nın ilgili hükümlerinin (Giriş ve Madde 1 [3] ve 55 c) yorumu niteliğinde olan ve Birleşmiş Milletler sisteminin olmazsa olmaz bir ögesi niteliğindeki İHEB üzerinde 8’i sosyalist ülke olan 48 devlet anlaşmaya varıp Güney Afrika çekimser kaldığında kabul edilebilmiştir. O zamandan bu yana BM üyelerinin sayısı 193’e çıkmıştır. Hiçbir devlet Bildirge’ye itiraz etmemiştir ve bugün Bildirge’nin büyük bölümü uluslararası teamül hukuku olarak kabul edilmektedir.

Uluslararası insan hakları hukuku, Birleşmiş Milletler çerçevesinde üzerinde anlaşmaya varılan ve küresel bir etiğin unsurları olan ortak değerlere dayalıdır. Jean-Jacques Rousseau, Voltaire ve John Stuart Mill gibi filozoflar insan haklarının varlığından söz etmiş, baskın olan “sözleşme teorileri” iktidara sadakat karşılığında hakların bahşedilmesini savunurken, koz-

Afrikalı İnsan Haysiyeti Kavramı:

“Ben senin gözlerin beni insan olarak gördüğü için insanım (...)”

Afrika atasözü, Mali

mopolit bir yaklaşıma sahip olan Immanuel Kant “dünya vatandaşı”nın belirli haklara sahip olduğunu ileri sürmüştür. Klaus Küng yönetimindeki uluslararası “dünya etiği” projesi çerçevesinde tüm büyük dinlerin ortak temel değerlerinin var olduğu ve bu değerlerin temel

“[Özgürlüklerin] ilki, dünyanın her yerinde konuşma ve ifade özgürlüğüdür. İkincisi, her kişinin Tanrı’ya kendince ibadet etme özgürlüğüdür. Üçüncüsü yoksul olmama özgürlüğüdür ve bu, her ulusa kendi vatandaşları için sağlıklı bir barışçıl yaşamı temin edecek ekonomik yakınlaşmanın kurulması anlamına gelir.

Dördüncüsü korkmama özgürlüğüdür.”

Franklin D. Roosevelt, ABD’nin 32. başkanı. 1941

insan haklarına tekabül ettiği belirlenmiştir.

☺️ Dini Özgürlükler

“Sorumluluk etiği” (Hans Jonas) ve “insan haklarına destek olarak küresel etik” (George Ulrich) kavramları küreselleşmenin getirdiği zorlukları aşmak amacıyla ileri sürülmüştür.

Bazı hakların önceliği ve evrenselciliğe karşı kültürel görecelilik tartışmalarına Tahran ve Viyana’da gerçekleştirilen iki Dünya Konferansı sırasında değinilmiştir. 1968’de

Tahran’daki konferansta insan haklarının bölünmez ve birbiriyle bağlı olduğu ortaya koyulmuştur. 1993’te Viyana’da yapılan konferansta ise oybirliğiyle şu karar verilmiştir:

“Ulusal ve bölgesel özelliklerin ve çeşitli tarihi, kültürel ve dini arka planların önemi dikkate alınarak, devletlerin, siyasi, ekonomik ve kültürel sistemleri ne olursa olsun, bütün insan haklarını ve temel özgürlükleri koruma ve geliştirme görevi vardır.” (Kaynak: Viyana Bildirgesi ve Eylem Programı. 1993. Paragraf 5)

D. İNSAN HAKLARI KAVRAMI VE İNSAN HAKLARININ NİTELİĞİ 🤔!?

1993 tarihli Viyana İnsan Hakları Dünya Konferansı tarafından kabul edilen Bildirge’den ve 1998’de İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin kabulünün 50. yıldönümünde alınan Birleşmiş Milletler kararından da anlaşılacağı gibi, bugün insan hakları kavramı **evrensel** bir kavram olarak tanınmaktadır. İnsan haklarının evrenselliğini sorgulayan şüphecilere, Çin,

Lübnan ve Şili gibi dünyanın farklı bölgelerinden devletlerin, 1940’ların ikinci yarısında bu kavramın ortaya çıkarılmasına yardım eden devletler arasında olduğunun hatırlatılması gerekir. Her halükârda, o günden bu yana çok sayıda devlet İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’ne desteğini açıklamış ve Evrensel Bildirge’ye dayanan MSHUS’u ile ESKHUS’u onamıştır. Ocak

2012 itibariyle, çok sayıda çekinceyle de olsa, Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) 187 ülke tarafından onanmış durumdadır. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne de 193 devlet taraftır.

İnsan hakları kavramının başlangıç noktası BM Şartı, Evrensel Bildirge ve 1966 tarihli uluslararası sözleşmelerde belirtilen *insanlık ailesinin tüm üyelerinin sahip olduğu haysiyet* kavramıdır. Bu belgeler aynı zamanda korkudan ve yoksulluktan azade olan ve eşit ve devredilemez haklar bahşedilen özgür insanlar idealini de tanımlar. Dolayısıyla insan hakları evrensel ve devredilemez haklar olarak her yerde uygulanır ve kişinin rızası bile olsa ondan alınamaz. 1993'te Viyana İnsan Hakları Dünya Konferansı sırasında BM Genel Sekreteri Boutros Boutros-Ghali'nin de belirttiği gibi "*İnsan hakları doğuştan gelen haklardır.*"

İnsan hakları ayrıca birbirlerine bağlı ve bölünmezdir. **İnsan haklarının farklı boyut ve kategorileri vardır: medeni ve siyasi haklar** (örneğin ifade özgürlüğü) ve devlete mali yükümlülük verdiği için "tedricen hayata geçirilecek" **ekonomik, sosyal ve kültürel haklar** (örneğin sosyal güvenlik hakkı) (Karş. ESK-HUS Madde 2 [1]).

Geçmişte sosyalist devletler gibi bazı devletler ya da devlet grupları medeni ve siyasi haklara

"İnsan hakları özgürlük, barış, kalkınma ve adaletin temeli ve dünyanın her yerinde Birleşmiş Milletler'in çalışmalarının merkezidir."

Ban Ki-Moon, BM Genel Sekreteri. 2010

göre ekonomik, sosyal ve kültürel hakları tercih ettiklerini açıklamıştır. Buna karşılık ABD ve Avrupa Konseyi üye devletleri de medeni ve siyasi hakları tercih etmiştir. Fakat 1968'de Tahran'da gerçekleşen İnsan Hakları Dünya Konferansı'nda ve 1993'te Viyana'da gerçekleşen İnsan Hakları Dünya Konferansı'nda, bu verimsiz tartışma, her iki kategorideki ya da boyuttaki insan haklarının eşit derecede önemde olduğunun kabul edilmesiyle sona ermiştir. 1968'de Tahran'da, bu hakların bölünmez ve birbirlerine bağlı olduğu, çünkü ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan tam olarak yararlanmanın medeni ve siyasi haklar olmaksızın neredeyse imkânsız olduğu ve bunun tersinin de geçerli olduğu ilan edilmiştir.

1980'lerde ek bir insan hakları kategorisi tanımlanmıştır: barış ve güvenlik hakkı, kalkınma hakkı ve sağlıklı çevre hakkı. Bu haklar diğer tüm haklardan tam olarak yararlanmak için gerekli çerçeveyi sağlar; ancak bir insan hakları kategorisinin diğer bir kategori için ön koşul olması gibi bir durum söz konusu değildir. Üçüncü kategori en iyi **dayanışma hakları** olarak tarif edilebilir, çünkü bu haklar uluslararası işbirliği gerektirir ve toplum inşası amacına sahiptir. İnsan hakları bazı gruplar tarafından öne sürülen "hayvan hakları" ve "toprak hakları"ndan ayrılmelidir.

İnsan hakları belirli bir ülkenin vatandaşlığına sahip olup olmadıklarına bakılmaksızın tüm **bireylerin hakları** iken, vatandaşlık hakları belirli bir ülkenin yurttaşlarına özgü temel haklardır. Bunlara örnek olarak belli bir ülkede seçme ve seçilme hakkı ve kamu hizmetlerinden yararlanma hakkı sayılabilir.

İnsan hakları ayrıca **azınlık haklarından** da ayrılmalıdır. Azınlık hakları belirli bir etnik, dini ya da dilsel özelliğe sahip bir grubun mensuplarına ait haklardır. Azınlık grupları-

nın üyeleri kendi başlarına ya da grubun diğer üyeleriyle birlikte kültürlerini yaşama, dinlerinin gereklerini yerine getirme ya da kendi dillerini kullanma hakkına sahiptir (MSHUS 27. madde). 1993 tarihli BM Azınlık Hakları Bildirgesi ve Avrupa bölgesel insan hakları belgeleri daha ayrıntılı ilkeler içermektedir.

Azınlık Hakları

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 1989 yılında eski bir bildireyi gözden geçirmiş ve “Bağımsız Ülkelerdeki Yerli Halklar ve Kabile Halkları” ile ilgili 169 numaralı Sözleşme’yi kabul etmiştir. 2001’de *BM Yerli Halkların*

Yerli halkların insan haklarıyla ilgili olarak, BM Yerli Halklar Hakkında Çalışma Grubu 1982’den bu yana, bu halkların haklarının ve özellikle de toprakla ilişkilerine dair haklarının korunması ve geliştirilmesinin yollarını tartışmaktadır. 2007’de BM Genel Kurulu, BM Yerli Halkların İnsan Hakları Bildirgesi’ni kabul etmiştir (A/RES/61/295). Bu belge ortaya koyulduğunda 143 ülke kabul oyu vermiş, yalnızca Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Yeni Zelanda ve Avustralya olumsuz oy kullanmıştır. Bu devletler de daha sonra pozisyonlarını değiştirmiştir ve artık Bildirge’yi desteklemektedirler.

İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Özel Raporörü görevlendirilmiştir. 1993’te yapılan Viyana İnsan Hakları Dünya Konferansı’nın tavsiye kararının ardından 2000 yılında ECOSOC’un alt kuruluşu olarak “*Yerli Halklarla İlgili Konularda Kalıcı Forum*” kurulmuş, Forum ilk toplantısını 2002 yılında yapmıştır. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu da yerli

halklarla ilgili bir çalışma grubu kurmuştur.

UNESCO çerçevesinde 2005 tarihli Kültürel İfade Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi ve 2003 tarihli Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, kültürel kimliğin korunmasında insan ve azınlık haklarını tamamlar.

İnsan hakları ayrıca ulusal, bölgesel ve evrensel düzeylerde sosyal dönüşüm için insanların kullanabileceği bir araç olarak da görev yapabilir. Bu nedenle insan hakları kavramı demokrasi kavramıyla da yakından ilişkilidir.

Demokrasi Hakkı

Avrupa Birliği’nin ve Avrupa Konseyi’nin yeni üyeler almada uyguladığı kriterler aynı yönü gösterir; ancak insan haklarının bu dönüştürücü etkiye sahip olması, insan haklarını değişim için bir araç olarak kullanacak olan insanların insan hakları bilgisine ve anlayışına ve onları kullanmaya hazır olup olmadıklarına bağlıdır.

Geleneksel insan hakları kavramı feministler tarafından kadın-erkek eşitliğini tam olarak yansıtmadığı ve cinsiyet rolleri konusunda hassas olmadığı için eleştirilmiştir. Kadınlar hakkındaki dünya konferansları ve 1979’da BM Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nin hazırlanması, kadınların haklarına ilişkin cinsiyet rollerini göz önüne alan yaklaşıma katkıda bulunmuştur. Bu yaklaşım, 1993 tarihli Kadına Karşı Şiddete İlişkin BM Bildirgesi’ne, 1995 tarihli Amerikan Belém do Pará Sözleşmesi’ne ve 2003 tarihli Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi’ne ek Kadınların Hakları Protokolü’ne de yansımıştır. İnsan hakları belgelerinin kadınları hukuken tam ve eşit insanlar olarak tanımasının yeni bir sosyal ve siyasi kavram ortaya koyduğunu önemle belirtmek gerekir.

“Şiddet ancak önyargıya karşı durduğumuzda bitecek. Yaftalama ve ayrımcılık ancak onlar hakkında konuşmaya başladığımızda bitecek. Bunun için hepimiz kendimize düşeni yapmalıyız: Evde, işyerinde, okullarımızda ve toplum içinde konuşmalıyız.”

Ban Ki-Moon, BM Genel Sekreteri. 2010

Kadınların İnsan Hakları

Bazı devletler bazı insan haklarının kendilerinde diğer devletlerde olduğu gibi uygulanmayacağı **tarihi, dini ve kültürel özelliklerini** göstererek ileri sürer. Viyana Dünya Konferansı Bildirgesi ve Eylem Programı insan haklarının uygulanmasında tarih, din ve kültüre dayanan farklı yaklaşımların varlığını kabul etmiş, ancak aynı zamanda tüm devletlerin bütün insan haklarını uygulamaya koyma yükümlülüğünü yinelemiştir (bkz. ayrıca C). Bu nedenle kültürel ya da dini farklılıklar

uluslararası insan hakları yükümlülüklerinin yerine getirilmemesinin bahanesi olarak kullanılmamalıdır; fakat kültürel bağlam göz önüne alınmalıdır. Birleşmiş Milletler’de gerçekleşen **medeniyetler diyalogu**, insan hakları yükümlülüklerinin yerine getirilmemesi için bahane üretmeden farklı medeniyetlerin olumlu değerlerinin kabul edilmesi amacını taşımaktadır. En zor konulardan biri, kadınların bazı kültürlerdeki yeridir ve bu nedenle ortaya çıkan önemli insan hakları ihlalleri her türlü gündemin ve diyalogun bir parçası olmalıdır.

E. EVRENSEL DÜZEYDE İNSAN HAKLARI STANDARTLARI !?

Küresel düzeyde standartlar belirlemenin yakın dönemdeki başlangıç noktası, dünyanın tanıklık ettiği en büyük insan hakları ihlallerinin yaşandığı İkinci Dünya Savaşı’nın ertesinde 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin (İHEB) kabul edilmesi olmuştur. Holocaust ile Yahudilere karşı işlenen soykırım suçunun önlenmesi ve cezalandırılmasına dair “Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi”, İHEB’den bir gün önce Genel Kurul tarafından kabul edilmiştir.

İHEB’deki taahhütleri hukuken bağlayıcı taahhütler haline getirebilmek için, BM İnsan Hakları Komisyonu iki sözleşme geliştirmiştir: Bunlardan biri medeni ve siyasi haklarla (**MSHUS**), diğeri de ekonomik, sosyal ve kültürel haklarla (**ESKHUS**) ilgilidir. Bu sözleşmeler *Soğuk Savaş* nedeniyle 1966’a dek kabul edilememiş, 1976’da yürürlüğe girmiştir. Ocak 2012 itibarıyla MSHUS’a 167, ESKHUS’a 160 devlet tarafıdır. İlk olarak ESKHUS kabul edilmiştir ve bu, o dönemde BM’de çoğunluğa sahip olmaya başlayan gelişen sosyalist ülkelerin ekonomik, sosyal ve kültürel hakları

tercih ettiğinin bir göstergesi olmuştur. İHEB ve bu iki Sözleşme genellikle “Haklar Manzumesi” (“*Bill of Rights*”) olarak anılır ve bir dizi başka Sözleşme ile tamamlanmıştır.

1960’larda **ırk ayrımcılığı ve Apartheid**’a karşı yürütülen mücadele meyvelerini vermiş ve iki Sözleşme ortaya çıkmıştır: Irk ayrımcılığına karşı bir Sözleşme ve Apartheid suçunun ortadan kaldırılmasıyla ilgili bir Sözleşme. Daha sonraları **kadınlara karşı ayrımcılığın** tasfiyesine dair; **işkence** ve diğer zalimane, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele ve cezalara karşı; **çocukların** hakları hakkında; **engellilerin** hakları ve haysiyeti hakkında ve herkesin **zorla kaybedilmeye** karşı korunması için sözleşmeler yapılmıştır.

En önemli BM insan hakları sözleşmelerine bir bakış

- Soykırma Karşı Sözleşme (1948, Ocak 2012 itibarıyla 142 taraf devlet)
- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (1966, 160 taraf devlet)
- Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (1966, 165 taraf devlet)
- Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme (1948, 48 taraf devlet)
- İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme (1984, 146 taraf devlet)
- Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme

(1965, 173 taraf devlet)

- Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (1979, 186 taraf devlet)
- Göçmenlerin Korunmasına İlişkin Sözleşme (1990, 45 taraf devlet)
- Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989, 193 taraf devlet)
- Engelli Hakları Sözleşmesi (2006, 106 taraf devlet)
- Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (2006, 30 taraf devlet)

Bu sözleşmeler MSHUS ve ESKHUS’taki hükümleri netleştirip belirlemiş ve belirli hedef grupların özel ihtiyaçlarına dikkat çekmiştir. 1979 tarihli kadınlarla ilgili sözleşmenin onanması sırasında ortaya çıkan ve insan hakları sözleşmeleri bakımından genel bir sorun haline gelene “**çekinceler sorunu**” bu sözleşme bakımından önem kazanmıştır, çünkü bir dizi ülke kadınların bazı insan haklarını çekinceler yoluyla kısıtlamaya çalışmıştır.

Ayrımcılık yasağı ilkesi ışığında devletlerin toprakları üzerindeki tüm bireylerin haklarını ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi görüş ya da diğer görüşler, milli ya da sosyal köken, mülkiyet, doğum ya da diğer statüler nedeniyle ayrımcılık yapmadan koruması ve insan haklarına saygı duyması gerekir (MSHUS ve ESKHUS 2. maddeler).

☞ *Ayrımcılık Yasağı*

Ancak **istisna yapma imkânı ve hakları kısıtlama ihtimali** mevcuttur. Bir milletin hayatını tehdit eden olağanüstü halin varlığı halinde, bir devlet, eğer resmi olarak olağanüstü hal ilan ettiyse ve alınan tedbirler durumun gerek-

tirdiği sınırlar içinde kalıyorsa yükümlülüklerini askıya alabilir. Alınan önlemler ayrımcılık yaşağını ihlal etmemelidir (MSHUS Madde 4 [1]). Diğer taraf devletler Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri yoluyla bilgilendirilmelidir. Fakat yaşam hakkı, işkence ve kölelik yasakları, suçların geriye yürümemesi ilkesi veya düşünce, vicdan ve din özgürlüğü gibi bazı hükümlerin kısıtlanması mümkün değildir (MSHUS Madde 4 [2]). Bu nedenle, bu haklar **askıya alınamaz haklar** olarak nitelendirilir. Olağanüstü hal hükümleri **terörle mücadele** bağlamında özellikle önem kazanmıştır. Benzer hükümler Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde de yer alır (15. madde). BM Medeni ve Siyasi Haklar Komitesi "*olağanüstü haller*"de (4. madde) devlet yükümlülükleri hakkında bir Genel Yorum yayınlamıştır (No. 29, 2001). "*Terör ve insan hakları*" konusunda Amerikan İnsan Hakları Komisyonu bir rapor ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi de bir ilkeler kılavuzu yayınlamıştır.

Milli güvenlik, kamu düzeni, kamu sağlığı ya da ahlakı veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunmasının gerektirmesi durumunda bazı haklarda kısıtlamalar söz konusu olabilir. Bu ihtimal özellikle dolaşım hakkı, bir kişinin kendi ülkesi de dahil olmak üzere bir ülkeyi terk etme hakkı, bir dini ya da inancı yaşama hakkı da dahil olmak üzere düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, ifade ve bilgi özgürlüğü ve toplantı ve örgütlenme hakkı için geçerlidir. Bu kısıtlamalar yasayla belirlenmiş olmalıdır; bu demektir ki, bir parlamento kararı olmalıdır. Mahkemeler gibi mevzuatı yorumlayan devlet kurumları bu hükümlerin kötüye kullanılıp kullanılmadığını denetlemelidir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi veya Amerikan Komisyonu ve Mahkemesi'nin önünde olağanüstü hal hükümlerinin uygulanmasını ya da hakların sınırlandırılmasını ilgilendiren çok sayıda dava bulunmaktadır.

F. İNSAN HAKLARI BELGELERİNİN UYGULANMASI

Devletlerin, insan haklarının uygulanması bakımından **saygı, koruma ve yerine getirme** görevleri vardır. Çoğunlukla uygulama, devlet ve devlet makamlarının kabul gören haklara saygı göstermesi anlamına gelir; özel hayata ya da ifade özgürlüğüne saygı bunun örneklerindedir. Bu durum özellikle medeni ve siyasi haklar için geçerlidir. Buna karşılık ekonomik, sosyal ve kültürel hakların uygulanması devletin bu konuda olumlu bir adım

atmasıyla mümkündür; eğitim ve sağlık gibi bazı hizmetlerin verilmesi ya da sağlanması ve asgari standartların tutturulması gibi. Bu bağlamda söz konusu devletin kapasitesi göz önüne alınır. Örneğin ESKHUS'un 13. maddesi herkese eğitim hakkı tanıır; ancak bu maddeye göre yalnızca ilköğretimin ücretsiz olması zorunluluğu vardır. Ortaöğretim ve yüksek öğretim genel olarak mevcut ve herkes tarafından erişilebilir olmalıdır, ancak ücretsiz olmaları

yavaş yavaş hayata geçirilebilecek bir olgu olarak tanımlanmıştır. Hakların kapasiteye göre zamana yayılarak gerçekleştirilmesi çok sayıda ekonomik, sosyal ve kültürel hak için söz konusudur.

Koruma görevi devletin, toprakları üzerindeki insanlar arasında şiddeti ve diğer insan hakları ihlallerini önlemesini gerektirir. Bu nedenle de insan haklarının küreselleşme çağında çokuluslu şirketlerin sosyal sorumluluğu meselesi gündeme geldiği için gitgide önem kazanan bir “*yatay boyutu*” da vardır.

Başka bir gelişme de **insan hakları ihlallerinin yapısal tedbirler yoluyla**, yani insan hakları kurumları veya barış sağlama çabalarına insan hakları boyutu getirerek **önlenmesidir**. Önleme hedefi aynı zamanda insan haklarına insani güvenlik yaklaşımının da önceliğidir (ayrıca bkz. B).

İnsan hakları önce ulusal düzeyde uygulanmalıdır; fakat bunun önünde “*iyi yönetişim*”deki bozukluklar gibi (örneğin yolsuzluğa bulaşmış ya da etkisiz işleyen idare ya da yargı) bazı **engeller** olabilir. Bir devletin yükümlülüklerini yerine getirdiğinden emin olmak için devletin performansının uluslararası izleme altında olması çoğu uluslararası insan hakları sözleşmesi altında kurumsallaştırılmıştır.

İzleme çeşitli biçimlerde gerçekleşebilir. **Raporlama sistemleri** birçok uluslararası sözleşme altında mevcuttur. Böylece devletler düzenli aralıklarla insan haklarının korunması konusundaki performansları hakkında raporlar hazırlar. Genellikle uzmanlardan oluşan bir komite bu raporları inceler ve uygulamanın iyileştirilmesi için tavsiyelerde bulunur. Komite ayrıca Sözleşme’nin doğru yorumlanması için “genel yorumlar” da hazırlaya-

bilir. MSHUS’ta olduğu gibi bazı durumlarda Medeni ve Siyasi Haklar Komitesi’nin, insan haklarının ihlal edildiğini iddia eden kişilerden **bireysel başvuru** alma yetkisine sahip olmasını düzenleyen İhtiyari Protokol vardır; ancak MSHUS bakımından bu hak yalnızca İhtiyari Protokol’e taraf olmuş 114 devlette yaşayan insanlar için söz konusudur. Bireysel başvuru ya da bazen araştırma mekanizmaları getiren benzer protokoller başka sözleşmeler altında da gündeme gelmiştir: ESKHUS’ye ek 2008 tarihli İhtiyari Protokol (6 taraf devlet) veya Engelli Hakları Sözleşmesi’ne ek 2006 tarihli İhtiyari Protokol (65 taraf devlet) gibi. Bazı sözleşmeler ayrıca **devletlerarası başvurulara** imkân veren hükümler içerir. Avrupa ve Amerika Sözleşmeleri altında, Avrupa ve Amerika İnsan Hakları Mahkemeleri önünde **yargısal usul** öngörülmüştür. Bu usulle bu mahkemeler devletler bakımından hukuken bağlayıcı kararlar verir. Ocak 2004’te Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi’ne ek Protokol ile Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi Statüsü’nün kabulüyle Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi kurulmuştur. Mahkeme 1 Temmuz 2008’de Afrika Adalet Divanı ile birleşmiştir ve bugün ismi Afrika Adalet ve İnsan Hakları Mahkemesi’dir.

İnsan hakları sözleşmeleri gibi insan hakları belgeleri altında öngörülen usulleri tamamlamak için “**şart temelli usuller**” olarak bilinen ve dünya çapında insan hakları ihlalleriyle ilgilenmek üzere Birleşmiş Milletler Şartı çerçevesinde kurulan mekanizmalar da vardır. Bunlardan biri ECOSOC’un 1503 sayılı ve 1970 tarihli, 2000/3 tarihli ve 2000 tarihli kararlarına dayanılarak kurulan 1503 Usulü’dür. 1970 tarihli karara dayanılarak öngörülen usul gizli bir usulken, 2000 tarihli Karar ile Cenevre’deki BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği’ne başvuru yapılabilmesi imkânı getirilmiştir. Bu dilekçeler daha sonra BM İnsan Haklarının

Korunması ve Geliştirilmesi Komisyonu'ndan uzman bir grup tarafından değerlendirilir. 2006'dan bu yana esas olarak ağır insan hakları ihlallerinin değerlendirilmesi için kurulan bu usulü İnsan Hakları Konseyi yürütmektedir. 1503 Usulü altında yapılan şikâyetler, İnsan Hakları Konseyi tarafından görüşülmeden önce başvurular ve durumlar için ayrı ayrı olmak üzere iki komite tarafından değerlendirilmektedir.

İnsan Hakları Komisyonu'nun ve onun alt komisyonunun 1947-2006 arasındaki çalışması sırasında **özel usuller**, yani özel raportörlerin ve İnsan Hakları Komisyonu ya da genel sekreterin temsilcilerinin faaliyetleri büyük önem kazanmıştır. Özel raportörler arasında “ülke raportörleri” ve “tematik raportörler” vardır. Sudan, Haiti, Myanmar ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti hakkında çalışan özel raportörler ve bağımsız uzmanlar olduğu gibi, işkence ya da kadınlara yönelik şiddet konularında çalışanlar da mevcuttur. Özel raportörlerin görev süresi genellikle üç yıldır ve bu süre uzatılabilir.

Toplamda 40 kadar özel usul vardır ve bu usullerle ülke ya da konu temelli bilgiler toplanıp yıllık raporlar hazırlanır. Bu usuller Birleşmiş Milletler'in artan etkinliklerini yansıtmakta, aynı zamanda icra mekanizmalarının öngörülmediği ya da mekanizmaların devamlılık ve izleme bakımlarından etkin olmadığı hallerde bir çeşit takip mekanizması olarak kullanılmaktadır. Örnekler arasında 1998 tarihli İnsan Hakları Savunucuları Bildirgesi ya da eğitim, gıda, yeterli barınma, sağlık hakları gibi ekonomik ve sosyal haklar ve yapısal değişim politikaları gösterilebilir. Ayrıca kalkınma hakkı bağımsız uzmanı gibi “*bağımsız uzmanlar*” veya zorla kaybetmelerle ilgili çalışma grubu gibi “*çalışma grupları*” mevcuttur.

2006'da gerçekleşen Birleşmiş Milletler reformlarının bir parçası olarak ortaya çıkan **İnsan Hakları Konseyi**, İnsan Hakları Komisyonu'nun tüm görev, işlev ve sorumluluklarını üstlenmiş ve doğrudan BM Genel Kurulu'na bağlanmıştır. İnsan Hakları Konseyi'nin (İHK) BM insan hakları sisteminin etkinliğini geliştirme beklenmektedir. Bu amaçla yıllık toplantıların sayısı üçe yükseltilmiş ve Konsey'e BM üyesi tüm devletlerde insan haklarının durumunu İHEB ve diğer onanmış sözleşmeler ışığında düzenli olarak gözden geçirme görevi verilmiştir (Evrensel Periyodik İnceleme [EPİM]). 2001'e dek tüm BM üyesi devletler Evrensel Periyodik İnceleme'den geçmiş ve bir dizi tavsiye ortaya çıkmıştır. Bu sistem önemli bir ilerlemeyi temsil eder.

İHK, özel toplantıları sayesinde ciddi insan hakları ihlallerine hızla yanıt verebilir. İnsan Haklarının Korunması Alt Komisyonu, İHK tarafından kabul edilmek üzere asli işler yapan uzmanlardan oluşan bir “İnsan Hakları Danışma Komitesi” ile ikame edilmiştir. Özel usuller denenmeye devam edilmiştir. İHK'nın ilk deneyimleri karışıktır. Toplantıların yoğunluğu artmış, ancak Konsey'deki oylama modelinin Konsey'deki gelişmekte olan ülkelere (özellikle İslam dünyasına) çoğunluk sağlaması nedeniyle öncelikler yer değiştirmiştir. Bu ülkeler Konsey'in, örneğin Sudan'daki soykırım yerine işgal edilmiş Filistin topraklarına dikkat kesilmesini talep etmiştir. Bunun dışında Küba ve Beyaz Rusya için atanmış ülke raportörlerinin görev süreleri uzatılmamıştır. Yeni mekanizmanın değerlendirilmesi 2010 ve 2011 yıllarında söz konusu olmuştur.

Bundan başka, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiseri, insan hakları sorunlarının yaşandığı ülkelere **Yüksek Komiserlik ofisleri** açmaya başlamıştır. Afganistan, Bosna-Hersek, Kamboçya, Kolombiya, Guatemala

la, Haiti, Kosova, Karadağ, Sierra Leone gibi ülkelerde açılmış olan bu ofisler bilgi toplar ve yasal reform süreçlerinde tavsiyelerde bulunmak ya da uluslararası toplumun çalışmalarına katılmak gibi faaliyetlerle insan hakları standartlarının geliştirilmesi için çalışır.

Bu özel kurumların faaliyetlerinin hem koruma hem de geliştirme amaçları vardır. Söz konusu kurumlar, sorunların insan hakları temelinde sağlam bir şekilde çözülmesini sağlamak için insan hakları hakkındaki farkındalık artırdıkları gibi, bu yaklaşımı her türlü faaliyete dahil ederler. Zaten **insan haklarının geliştirilmesi** yalnızca uluslararası kurum ve kuruluşların çalışmalarıyla mümkün olmaz; daha geniş tabanlı bir çabayı gerektirir. İnsan haklarının geliştirilmesi öncelikle insanların hakları hakkında bilgilendirmek ve bu hakları en iyi nasıl kullanacakları konusunda eğitmektir. Bu amaçlarla farklı aktörler çalışmalara dahil olabilir. Üniversiteler, genel ola-

rak eğitim sektörü ve sivil toplum kuruluşları bu aktörler arasındadır.

Ulusal düzeyde Birleşmiş Milletler GA-Res. 48/134 (1993) no'lu kararı ile, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için ombudsman veya insan hakları ulusal komisyonları gibi "**ulusal insan hakları kurumları**"nın kurulmasını tavsiye etmiştir. Bu amaçla, "Paris İlkeleri" olarak bilinen metin 1993 yılında BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir. Paris İlkeleri yetki ve sorumluluklarla ilgili standartları, bağımsızlık güvencelerini ve faaliyet yöntemlerini belirlemiştir. Ulusal kurumlar özellikle, etkili bir bölgesel insan hakları sisteminin olmadığı, örneğin Asya'da ve Arap ülkeleri gibi yerlerde çok önemli bir rol oynayabilir. Bu kurumlar bölgesel olarak işbirliği içindedir ve danışma statüsüne sahip oldukları İnsan Hakları Konseyi içinde de işbirliği yaparlar.

G. İNSAN HAKLARI VE SİVİL TOPLUM

İnsan hakları sisteminin gelişimi için sivil toplumun ve özellikle **sivil toplum kuruluşlarının (STK'lar)** etkisi büyük öneme sahiptir. STK'lar MSHUS'nin 22. maddesiyle korunan örgütlenme özgürlüğü temelinde kurulur ve Birleşmiş Milletler'de adeta "*dünyanın vicdanı*"na dönüşmüşlerdir. Genellikle ifade özgürlüğü ya da medya özgürlüğü (örn. Madde 19) veya işkence ve insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamelenin önlenmesi gibi belirli bir korumayla ilgili faaliyet gösterirler (örn. **İşkencenin Önlenmesi Derneği**). **Uluslararası**

Af Örgütü gibi STK'lar "*acil eylem*" benzeri özel yöntemler kullanarak hükümetlere baskı yaparlar. Esas olarak bağımsız medya desteğiyle ortaya çıkan "*utanç hareketi*" türünden eylemler çok etkili olabilir. **Uluslararası Kriz Grubu (ICG)**, **İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW)** veya **Uluslararası Helsinki Federasyonu (IHF)** gibi STK'lar, hükümetleri ve uluslararası toplumu, bilgi toplama ve izleme faaliyetlerinin sonucu olarak ortaya çıkan **yüksek kalitedeki raporları ile** etkilerler. Başka bir etkili STK yaklaşımı ise uluslara-

rası izleme kurumlarına verilen resmi devlet raporlarına paralel olarak hazırlanıp sunulan “**gölge raporlar**”dır. “*Avaaz*” (Ses) ya da or “*Change*” (Değişim) gibi STK’lar insan hakları, çevre ve kalkınma gibi alanlarda özel kampanyalar düzenler ve bu amaçla interneti etkin bir biçimde kullanırlar.

STK’lar *insan hakları eğitimi ve öğrenimi* konusunda çoğunlukla Birleşmiş Milletler, UNESCO, Avrupa Konseyi ve diğer hükümetlerarası örgütlerle işbirliği için müfredat geliştirme, eğitim programları ve eğitim materyalleri hazırlama gibi faaliyetlerde bulu-

1998 tarihli bir Genel Kurulu kararı olan **İnsan Hakları Savunucuları Bildirgesi**’ne göre, insan hakları için çalışan insanlar ve STK’lar bu çalışmalarını yürütmek için gerekli özgürlüğe sahip olmalı ve her türlü baskıya karşı korunmalıdır. Bazı devletlerde, Uluslararası Af Örgütü ve Helsinki Komiteleri gibi örgütler eleştiriye maruz kalmış ve hatta bazı vakalarda baskı ve zulme uğramıştır. Dünyanın her yerinde insan hakları aktivistlerinin meşru faaliyetlerinden dolayı hapse girdiği çok sayıda vaka vardır. Devletler bu kişileri yalnızca kendi temsilcilerine karşı değil, Ölüm Mangaları gibi kendi hukukunu uygulayan şiddet gruplarına karşı da korumakla yükümlüdür. BM Genel Sekreteri, ilgili BM Bildirgesi’nin uygulanması için bir İnsan Hakları Savunucuları *Özel Temsilcisi* atamıştır. Ayrıca Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri ve Avrupa Birliği de savunucuların desteklenmesi konusuna özel önem atfetmektedir.

arak önemli bir rol oynarlar. Uluslararası düzeyde, BM İnsan Hakları Eğitimi Onyılı girişimini başlatan İnsan Hakları Eğitimi İçin Halk Hareketi (PDHRE) Güney’le de bağlantı kurmuştur ve burada bölgesel insan hakları eğitimi kurumları kurmayı hedeflemektedir. Irkçılık ve ayrımcılığa karşı eğitim alanında *İftira ve İnkârla Mücadele Birliği (ADL)* tüm dünyada faaliyet göstermektedir. *İnsan Hakları Eğitimi Katılımcıları* adlı STK internet üzerinden eğitim programları yürütmekte ve elektronik kaynaklar sunmaktadır (www.hrea.org). Avusturyalı bir STK olan *Avrupa İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitim ve Araştırma Merkezi (ETC)* Güneydoğu Avrupa, Asya ve Afrika’da insan hakları eğitimi el kitabı temelinde eğiticilerin eğitimi programları yürütmektedir.

STK ağları kadınların eşitliği ve korunması için verilen mücadele çerçevesinde özellikle büyük önem kazanmıştır. UNIFEM,

“İnsan hakları savunucusu her birimizin kazanabileceği bir unvandır. Mesleki yeterlilik gerektirmez. İnsanlar için kaygı duymayı, hepimizin aynı insan haklarına sahip olduğu anlayışını ve bu idealin gerçeğe dönüşmesi fikrine bağlılığı gerektirir.”

Navi Pillay, BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri

CLADEM ve WIDE, kadınların tam eşitliğe erişmeleri ve ayrımcılık yasağı önündeki engelleri ortadan kaldırebilmeleri için güçlendirilmeleri adına insan hakları eğitimi ve öğrenimini gündemlerinde tutmaktadır. Afri-

ka'da STK'lar Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu'nun toplantılarından önce düzenli olarak buluşmakta, Komisyon toplantılarına katılmakta ve ortak eğitim faaliyetleri düzenlemektedir.

Sivil toplum kuruluşları ekonomik ve siyasi açıdan güçsüz olan grupların seslerinin artmasına yardım eder. Adil ticaret, kadınlara karşı şiddet, insan hakları ve çevre ihlalleri gibi konulardaki tematik kampanyalarla sivil toplum insani güvenliğe karşı tehditlere dünyanın dikkatini çekmiştir. STK'lar, vatandaşların ekonomik ve siyasi süreçlere katılımını

güçlendirmek ve kurumsal düzenlemelerin insanların ihtiyaçlarını karşılamasını sağlamak için, ülkelerindeki diğer sivil toplum örgütlerini düzenledikleri hak temelli eğitimlerle güçlendirebilir ve harekete geçirebilirler. (Kaynak: İnsani Güvenlik Komisyonu. 2003. *İnsani Güvenlik Hemen Şimdi*)

H. İNSAN HAKLARININ KORUNMASI VE GELİŞTİRİLMESİ İÇİN BÖLGESEL SİSTEMLER !?

İnsan haklarının korunması için hazırlanan evrensel belgelerin yanı sıra çok sayıda bölgesel insan hakları sistemi de geliştirilmiştir. Bu sistemler genellikle daha yüksek hak ve uygulama standartları sağlar.

Bölgesel sistemlerin getirdiği avantaj, şikâyetlerin daha etkin bir biçimde ele alınabilmesidir. Mahkemeler hem hukuken bağlayıcı karar hem de tazminat verebilmektedir. Ayrıca İnsan Hakları Komisyonları'nın tavsiyeleri de genellikle devletler tarafından göz önüne alınır. Bu sistemler, insan hakları hükümlerinin “öncü davalar” ile yorumlanıp net-

leştirilmesini sağladıkları gibi, ulusal hukuk sistemlerinin de uluslararası insan hakları yükümlülüklerine uygun hale getirilmesine yol açabilirler. Ayrıca bölgesel sistemler, geçerli nedenlerin bulunması halinde, kültürel ve dini konularda daha hassastır.

I. AVRUPA

Avrupa insan hakları sistemi üç katmanlıdır: Avrupa Konseyi sistemi (2012: 47 üye devlet), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (2012: 56 üye devlet) ve Avrupa Birliği (2012: 27 üye

devlet. 2013'te planlanan Hırvatistan üyeliğinin ardından 28 üye devlet).

Avrupa insan hakları sistemi en gelişmiş bölgesel sistemdir ve İkinci Dünya Savaşı'ndaki insan hakları ihlallerine bir tepki olarak geliştirilmiştir. İnsan hakları, hukukun üstünlüğü ve çoğulcu demokrasi Avrupa hukuk düzeninin temel taşlarıdır. Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği'nin ana belgeleri üye devletlerin tümü için hukuken bağlayıcıdır.

Avrupa İnsan Hakları Belgeleri

- İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (1950) ve 14 ek Protokol
- Avrupa Sosyal Şartı (1961) (1991 ve 1996'da gözden geçirilmiştir) ve 1988 ve 1995 tarihli ek Protokoller
- Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Cezanın Önlenmesi Sözleşmesi (1987)
- Helsinki Nihai Senedi (1975) ve CSCE/OSCE'nin Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı ile takip süreci (1990)
- Avrupa Bölgesel Diller ve Azınlık Dilleri Şartı (1992)
- Milli Azınlıkların Korunması İçin Çerçeve Sözleşme (1994)
- Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı (2000)

1. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Sistemi

a. Genel Bakış

Avrupa insan hakları sisteminin temel belgesi 1950 tarihli **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve 14 ek Protokolü**'dür. Avrupa insan hakları yaklaşımını Amerika

Birleşik Devletleri yaklaşımından ayıran ölüm cezasının kaldırılmasını öngören 6. ve 13. Protokoller özel bir öneme sahiptir. 11. Protokol ve 14. Protokol de Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Avrupa İnsan Hakları Divanı'nı tek bir Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi altında birleştirmiş ve usullerini geliştirmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi esas olarak medeni ve siyasi hakları içerir, ancak eğitim hakkı da bunlara dahil edilmiştir.

1961 tarihli **Avrupa Sosyal Şartı** ekonomik ve sosyal hakları kapsar, ancak hiçbir zaman AİHS kadar önemli hale gelmemiştir. Şart baştan beri zayıf ve etkisiz bir uygulama sistemine sahip olmuştur. 1980'lerin sonlarından itibaren ise ekonomik ve sosyal hakların evrensel düzeyde önem kazanmasıyla birlikte yeniden önem kazanmış ve 1988 ve 1995 yıllarında iki defa değişikliğe uğramıştır. Bugün ek Protokol altında kolektif şikâyet usulü de sağlanmaktadır.

Önemli bir gelişme, 1987'de kabul edilen ve Avrupa İşkenceyi ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Cezayı Önleme Komitesi'ni kuran **Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Cezanın Önlenmesi Sözleşmesi**'dir. Komite, Sözleşme'ye taraf tüm devletlere cezaevlerini, psikiyatri hastanelerini ve diğer alıkoyma yerlerini özel (*ad hoc*) ziyaretler yoluyla denetlemek üzere heyetler gönderir. Bu sistemin mantığı, AİHS ve Mahkeme tarafından ihlal sonrası yapılan değerlendirmeden farklı olarak, önleyici etki yaratmaktır. Aralık 2002'de BM Genel Kurulu dünyanın her yerinde buna benzer bir sistem kurulmasını öngören BM İşkenceyle Mücadele Sözleşmesi'ne ek bir Protokol (OP-CAT) kabul etmiştir. OP-CAT altında tüm taraf devletlerde "Ulusal Önleyici Mekanizmalar"ın kurulması ve İşkenceyi Ön-

leme Alt Komitesi'nin (SPT) önleyici ziyaretler gerçekleştirmesi öngörülmüştür.

☺ İşkence Yasağı

Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme (1995), 1993 yılında Viyana'da yapılan Avrupa Konseyi Zirve Toplantısı sırasında Avrupa'da gitgide artan azınlık hakları sorunlarını çözmek için geliştirilmiştir. Bu sorunlar Sovyetler Birliği'nin ve Yugoslavya Sosyalist Cumhuriyeti'nin dağılmasının ve daha genel olarak da 1990'ların Avrupa'sındaki kendi kaderini tayin hakkı sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Sözleşme'ye göre, devletlerin ulusal azınlıklara mensup kişilerin bireysel haklarını korumak ve azınlıkların kültürlerini ve kimliklerini sürdürüp geliştirmesi için gerekli koşulları sağlamakla yükümlüdür. Sözleşme'nin uygulanması için kurulan mekanizma, raporlama sistemi ve raporları değerlendiren ve ülke ziyaretleri yapan bir Uzman Danışma Komitesi'nin oluşturulmasından ibarettir.

İrkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI) 2003 yılında Viyana'da gerçekleştirilen Avrupa Zirvesi sırasında ırkçılığa, yabancı düşmanlığına, antisemitizme ve hoşgörüsüzlüğe karşı mücadele için kurulmuştur. Bu amaçla Komisyon, Avrupa Konseyi üye devletleriyle birlikte bu alandaki durum hakkında raporlar hazırlar. Ayrıca genel tavsiyelerde bulunur ve çalışmalarında ırkçılık ve hoşgörüsüzlükle mücadelede sivil toplumun rolüne ağırlık verir.

Avrupa Konseyi 1999 yılında da bir "İnsan Hakları Komiserliği" oluşturmuştur. İnsan hakları komiseri, Avrupa insan hakları sistemindeki boşluklara (örneğin göçmenlerin durumu) ağırlık vermekte ve ülke ziyaretleri gerçekleştirmektedir. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi de insan hakları alanında aktiftir. Bakanlar Komitesi ise ana işlevsel yapı olarak tüm sistemi denetler.

Avrupa İnsan Hakları Kurumları ve Organları Avrupa Konseyi (AK)

- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (1998'den bu yana tek mahkeme)
- Avrupa Sosyal Haklar Komitesi (1999'da gözden geçirilmiş haliyle)
- Avrupa İşkenceyi ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Cezayı Önleme Komitesi (CPT, 1989)
- Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme (1998)
- İrkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI, 1993)
- Avrupa İnsan Hakları Komiseri (1999)
- Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi
- Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)

- Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (ODIHR, 1990)
- Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri (1992)
- Medya Özgürlüğü Temsilcisi (1997)

Avrupa Birliği (AB)

- Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD)
- Avrupa Adalet ve Temel Özgürlükler Komiseri
- Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı (2007) (Avrupa İrkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İzleme Merkezi'ne [1998] dayanılarak kurulmuştur.)

b. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

Avrupa'da insan haklarının korunmasının temel mekanizması Strasbourg'da bulunan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'dir (AİHM).

AİHM'in zorunlu yargı yetkisi bugün Avrupa Konseyi'ne üye tüm devletler tarafından kabul edilmiştir. Her bir davaya, ülke mevzuatının anlaşılmasının kolaylaşması için bir "ulusal hakim" dahil olur. Hâkimler bir kereye mahsus olarak ve kişisel yetkilerine dayanarak görev yapmak üzere atanır ve görev süreleri 9 yılla sınırlıdır.

Bir **şikâyetin kabul edilebilir olması** için dört ana koşulun yerine gelmesi gerekir:

- AİHS veya ek protokollerde düzenlenen bir hakkın ihlali
- Şikâyetçinin o ihlalin mağduru olması
- Etkili iç hukuk yollarının tüketilmiş olması
- Şikâyetin iç hukuk yolları tüketildikten sonraki altı ay içinde yapılmış olması

Kabul edilebilir bulunan şikâyetler hakkında yedi hâkimden oluşan Daire esas hakkında karar verir. Karar, eğer özel bir öneme sahip değilse ya da yeni bir içtihat olarak değerlendirilmiyorsa kesindir. Aksi halde 17 hâkimden oluşan Büyük Daire temyiz işlevi görür. Kararlar hukuken bağlayıcıdır ve zararlar için tazminat da öngörülebilir. Kararların icra edilmesinin denetlenmesi Bakanlar Komitesi'nin görevlerinden biridir.

Bu sistemin ana sorunu, gelen başvuruların sayısıdır: AİHM önündeki başvuru sayısı 1998'de 1000 iken 2011'de 56.000'e ulaşmış ve sistem büyük bir yükün altına girmiştir. AİHS'e ek 14. Protokol bu sorunu çözmek için kabul edilmiştir, ancak ek tedbirlerin alınması gerekmektedir. Avrupa Birliği'nin AİHS sistemine üye olması planı Avrupa'daki insan hakları koruma sistemini artıracak, ancak AİHM'i daha da ağır bir dava yükü altında bırakacaktır.

2. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın İnsan Hakları Sistemi (AGİT)

AGİT, 1994'te Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nın yerine kurulmuş çok özel bir örgüttür. Ne hukuki bir yapıdır, ne de uluslararası tüzel kişiliğe sahiptir. Bildirgeleri ve tavsiyeleri sadece siyasi niteliktedir ve devletler üzerinde bağlayıcı etkileri yoktur. Yine de çok sayıda konferans ya da uzman toplantıları sırasında kabul edilen, üye devletlerin temsilcileri tarafından izlenen, çoğunlukla detaylı olan yükümlülükler listelerinin ve takip konferanslarının mevcut olduğu bu sistem başarılı bir izleme mekanizması olarak görülebilir. "Helsinki Süreci" Soğuk Savaş sırasında Doğu ile Batı arasındaki işbirliğinin kurulmasında önemli rol oynamış ve ABD ve Kanada da dahil olmak üzere 56 ülkeden oluşan geniş Avrupa içindeki işbirliğinin temelini atmıştır.

OSCE, "insan boyutu" başlığı altında insan hakları ve azınlık hakları alanında bir dizi faaliyette bulunur. Bu faaliyetler Bosna-Hersek ve Kosova Misyonları gibi çeşitli misyonlarda önemli rol oynamaktadır. Bu amaçla AGİT misyonlarının bir insan hakları birimi vardır ve insan hakları görevlileri ülkenin her yerinde çalışıp, insan haklarının durumunu izler ve raporlar. Bu görevliler aynı zamanda insan haklarının geliştirilmesine ve bazı hallerde korunmasına da katkıda bulunur. AGİT ayrıca, Bosna-Hersek ve Kosova'daki ombudsmanlıklar gibi misyonunun bulunduğu ülkelerde, ulusal insan hakları kurumlarına destek verir.

Azınlıklar Yüksek Komiseri ve Medya Özgürlüğü Temsilcisi (azınlık hakları, ifade özgürlüğü ve medya özgürlüğü) adları altında özel mekanizmalar da geliştirilmiştir. Bu organların ofisleri Lahey ve Viyana'da bulunmaktadır. Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserleri

ği çatışma önleyici bir mekanizmadır ve etnik gerginlikleri olabilecek en erken aşamada ele alma yetkisine sahiptir. AGİT ayrıca çoğulcu demokrasiye geçiş sürecindeki bir dizi Avrupa ülkesinde demokratik seçimlerin izlenmesinde de önemli rol oynamıştır. Demokratikleşme süreci ve insan haklarının geliştirilmesi, Varşova’da bulunan **Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (ODIHR)** tarafından desteklenmektedir. AGİT Avrupa’da çatışmaların çözümünde ve çatışma sonrası yeniden inşa süreçlerinde büyük rol oynamıştır. Ayrıca “*karşılıklı anlayış ve saygı için eğitim*” başlığı altında diğer bölgesel ve uluslararası örgütler ve STK’larla bağlantılı olarak ve projeler yoluyla insan hakları eğitiminin güçlendirilmesine katkıda bulunmaktadır.

3. Avrupa Birliği’nin İnsan Hakları Politikası

Avrupa Ekonomik Topluluğu 1957’de kurulduğunda insan hakları gibi siyasi meselelerle ilgilenmemiş, 1980’lerde Avrupa’nın Avrupa Birliği’ne evrilmesiyle birlikte insan hakları ve demokrasi ortak Avrupa hukuk düzeninin anahtar kavramları haline gelmiştir. **Avrupa Adalet Divanı** “*üye devletlerin anayasal geleneklerinin*” ve başta Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi olmak üzere üye devletlerin taraf olduğu uluslararası antlaşmaların temelinde bir insan hakları yargı alanı geliştirmekte önemli rol oynamıştır. Mülkiyet hakkı, örgütlenme özgürlüğü, din özgürlüğü ve eşitlik ilkesi gibi Avrupa Birliği hukukunda özel öneme sahip çok sayıda insan hakkı, topluluk hukukunun genel ilkeleri olarak yorumlanmıştır.

1980’lerden bu yana Avrupa Topluluğu üçüncü ülkelerle olan ilişkilerinde de bir insan hakları politikası geliştirmiştir. Bu politika **Kopenhag Kriterleri** olarak bilinen ve Güneydoğu Avru-

pa’daki yeni devletlerin tanınmasıyla ilişkili ilkelere yansımaları bulmuştur. Avrupa Birliği Antlaşması’nın 6. ve 7. maddelerinde 1959 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne atıfta bulunulmuştur. Ayrıca 2009’da yürürlüğe giren AB Reform Antlaşması’nın (Lizbon Antlaşması) ardından AB, Sözleşme’ye taraf olmak üzere müzakerelere başlamıştır.

2000’de **Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı**’nın yazılması için bir toplantı düzenlenmiş ve Şart 2000’de Nice’teki zirvede kabul edilmiştir. Bugün bu Şart, Avrupa’daki en modern insan hakları belgesidir ve tek bir metin içinde İHEB’e benzer şekilde hem medeni ve siyasi hakları, hem de ekonomik, sosyal ve kültürel hakları barındırmaktadır. Şart Lizbon Antlaşması’nın yürürlüğe girdiği 2009 yılından itibaren hukuken bağlayıcıdır.

1995’ten bu yana AB, Cotonou Anlaşması veya Euromed Anlaşması ya da Güneydoğu Avrupa ülkeleriyle yaptığı “*istikrar ve birlik anlaşmaları*” gibi ikili anlaşmalarda **insan hakları hükümlerine** yer vermektedir.

Avrupa Birliği hem iç hem de dış ilişkilerinde bir insan hakları politikası geliştirmiş ve bu politikayı Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası’nın bir parçası haline getirmiştir. Avrupa Dış İşlem Servisi (EEAS) tarafından hazırlanan **İnsan Hakları Yıllık Raporu** insan hakları politikasının Avrupa Birliği için önemini yansıtır. EEAS kamuoyuna açıklamalar yaptığı gibi, görünür olmayan şekilde vaka temelli bir “*insan hakları diplomasisi*” de yürütür. Ayrıca Avrupa Komisyonu ile birlikte Çin ve İran gibi çok sayıda ülkeyle “*insan hakları diyalogları*” sürdürür. Avrupa Parlamentosu insan haklarının AB gündeminde üst sıralarda yer almasına öncülük etmekte ve 1990’ların başından bu yana da dünyada ve AB’de insan haklarının durumu hakkında yıllık raporlar hazırlamaktadır.

İnsan hakları ve demokrasi alanında faaliyet gösteren STK'lar **Avrupa Demokrasi ve İnsan Hakları Girişimi**'nin finansal desteğini alır. Girişim, EuropeAid ile birlikte çalışır. EuropeAid bu çalışmayı, siyasi startejiyi belirleyen Avrupa Komisyonu adına yürütür. İşkence ve ölüm cezasıyla mücadele ve uluslararası Ceza Mahkemesi için çalışmalar özelikle önem verilen konulardır.

2007'de Viyana'da **Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı (FRA)** kurulmuştur. FRA, 1998'de Viyana'da AB içinde yükselen ırkçılık ve yabancı düşmanlığına karşı kurulan Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İzleme Merkezi'nin (EUMC) çalışmalarını temel almıştır. Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İzleme Merkezi (EUMC) STK'lar tarafından desteklenmiş, Avrupa'daki durumu izlemiş ve ırkçılık ve yabancı düşmanlığıyla mücadele adına yürütülen faaliyetleri desteklemiştir. FRA, AB'de, AB Temel Haklar Şartı'nda bulunana tüm hakların durumunu izlemekle görevlidir. Bu faaliyet düzenli ve geniş raporlarla değil, seçilen bir grup konuya odaklanarak yürütülmektedir. Bu amaçla çokyıllık programlar temelinde, AB üye devletlerinde bulunan merkezlerden oluşan bir araştırma ağı (FRANET) desteğiyle tematik raporlar ve çalışmalar ortaya çıkarılmaktadır. Bilimsel bir komite ve bir sivil toplum platformu danışmanlık sağlar.

Avrupa Birliği'nin işleyişi hakkındaki Antlaşma'nın 19. maddesi Birliğin ırk veya etnik köken, din veya inanç, yaş, engellilik veya cinsel yönelim temelinde ayrımcılıkla mücadelesine izin verir. 2000 yılında Konsey özellikle istihdam, eğitim, sosyal koruma ve konut da dahil olmak üzere kamuya açık mal ve hizmetlere erişimde ırk veya etnik kökenine bakılmaksızın kişilere eşit muamele edilmesi ilkesinin uygulanmasına dair 2000/43/EC sayılı Yönerge

ge'yi kabul etmiştir. Yönerge AB'de hem kamuda hem de özel sektörde uygulanır ve daha sonra başka yönergelerle tamamlanmıştır.

Benzer şekilde Avrupa Birliği eşitlik ilkesine özel bir önem atfeder. Birliğin işleyişi hakkındaki Antlaşma'nın 157. maddesine göre AB üye devletleri "*kadınlar ve erkekler için eşit ücret*" ilkesini uygulamak ve fırsat eşitliği sağlamak için tedbirler almak zorundadır. Ayrıca bu ilke, 2002/73/EC sayılı Yönerge gibi, başka yönetmelikler ve yönergelerle geliştirilmiştir.

☺☺ *Ayrımcılık Yasası*
Kadının İnsan Hakları

II. AMERİKA ☺☺☺

Amerika insan hakları sistemi 1948'de kabul edilen **Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirgesi** ve Amerikan Devletleri Örgütü (OAS) ile başlamıştır. **Amerikan Devletleri İnsan Hakları Komisyonu** OAS tarafından 1959'da kurulmuştur ve 7 üyeli bu organ sistemin temel organıdır.

1969'da kabul edilen **Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi**, 1978'de yürürlüğe girmiş ve daha sonra iki ek Protokol ile tamamlanmıştır. Bu protokollerden biri ekonomik, sosyal ve kültürel haklarla, diğeri de ölüm cezasının kaldırılmasıyla ilgilidir. Komisyon Washington'da yer alıyor olmakla birlikte Amerika Birleşik Devletleri, Sözleşme'ye taraf değildir. Sözleşme aynı zamanda **Amerikan Devletleri İnsan Hakları Mahkemesi**'nin kurulmasını öngörmüş ve bu mahkeme 1979'da kurulmuştur. Mahkeme, "*Amerikan Devletleri İnsan Hakları Enstitüsü*" nün de bulunduğu Costa Rica'dadır.

Kadınların insan haklarını tanıyan birçok hukuki belge olsa da, 1995'te yürürlüğe giren **Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılması İçin Amerikan Söz-**

leşmesi (Convention of Belém do Pará) özel olarak belirtilmelidir. Bu Sözleşme halihazırda 35 OAS devletinden 32'si tarafından onanmıştır. Sözleşme altında devletlerin 1928 yılında kurulan **Amerikan Devletleri Kadın Komisyonu**'na ulusal raporlar sunması gerekmektedir. Bu sistem içinde ayrıca 1994'ten bu yana bir **Kadın Hakları Özel Raportörü** de bulunmaktadır.

☺☞ *Kadınların İnsan Hakları*

Amerikan Devletleri İnsan Hakları Sistemi

- Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirgesi (1948)
- Amerikan Devletleri İnsan Hakları Komisyonu (1959)
- Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi (1969, yürürlüğe giriş 1978, 24 taraf devlet)
- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar ek Protokolü (1988, 16 taraf devlet)
- Ölüm Cezasının Kaldırılması Hakkında ek Protokol (1990, 12 taraf devlet)
- Amerikan Devletleri İnsan Hakları Mahkemesi (1979, yürürlüğe giriş 1984)
- Amerikan Devletleri Kadın Komisyonu (1928)
- Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Amerikan Sözleşmesi (1994, 32 taraf devlet)
- Amerikan Devletleri Engellilere Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine İlişkin Sözleşme (1999, 19 taraf devlet)

Bireyler, gruplar ve STK'lar Amerikan Devletleri İnsan Hakları Komisyonu'na "dava dilekçeleri" sunarak başvuruda bulunabilir. Bu başvurular

ayrıca insan hakları alanında alınan önlemlerle ilgili bilgi de talep edebilir. Amerikan Mahkemesi'ne doğrudan başvuru yapılamaz. Komisyon kendisine yapılan başvurulardan hangilerinin Mahkeme'ye gönderilmesi gerektiğine karar verir. Bu nedenle geçmişte Mahkeme'ye çok az sayıda dava gelmiş, ancak artık durum değişmiştir. Mahkeme ayrıca Sözleşme'yi yorumlayan tavsiye niteliğinde görüşler hazırlar. Komisyon gibi Mahkeme de geçici olarak çalışan yedi üyeyle faaliyet gösterir.

Komisyon, **yerinde incelemeler** yapabileceği gibi ilgilenilen konularda **özel raporlar** da hazırlayabilir. Öte yandan insan hakları ihlaline uğrayan mağdurları destekleyerek Amerikan İnsan Hakları Komisyonu'na ve Mahkemesi'ne dava götürülen çok sayıda STK vardır. Sistem içinde ayrıca ifade özgürlüğü, göçmen işçilerin hakları, kadınların hakları ve çocuk haklarına ilişkin özel raportörler gibi özel usuller de yer alır.

III. AFRİKA 🍌🍌🍌

Afrika insan hakları sistemi 1981'de o zamanki Afrika Birliği Örgütü'nün (OAU) **Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı**'nı kabul etmesiyle ortaya çıkmıştır. Şart 1986'da yürürlüğe girmiş ve **Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu**'nun kurulmasını öngörmüştür. Gambia'nın Banjul şehrinde bulunan Komisyon 11 üyeden oluşur. Bugün 2001'de Afrika Birliği Örgütü yerine kurulan **Afrika Birliği**'nin 54 üyesinin tamamı Afrika Şartı'nı onamıştır. Şart, İHEB gibi tüm kategorilerdeki insan haklarını tek bir metinde toplamıştır. Metnin giriş bölümü "*Afrika medeniyetinin değerleri*" kavramına atıf yapmakta ve böylece bir Afrikalı insan ve halkların hakları kavramı yaratmaya çalışmaktadır. Şart bireysel hakların yanında halkların hak-

larını korur. Ayrıca bireylerin, örneğin aileye ve topluma karşı, ödevlerini de ortaya koyar; ancak bu kısmın pratikte bir karşılığı yoktur.

Afrika İnsan Hakları Sistemi

- Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı (1981, yürürlüğe giriş 1986, 53 taraf devlet)
- Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu (1987)
- Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi'nin Kurulmasına İlişkin Protokol (1997, yürürlüğe giriş 2003, 24 taraf devlet)
- Kadınların Hakları Hakkında Protokol (2003, yürürlüğe giriş 2005, 28 taraf devlet)
- Çocukların Hakları ve Refahı Hakkında Afrika Şartı (1990, yürürlüğe giriş 1999, 45 taraf devlet)
- Afrika Adalet ve İnsan Hakları Divanı (2008)

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu'nun insan haklarının geliştirilmesi alanında çok geniş yetkileri vardır. Komisyon ayrıca devletlerden, bireylerden ve gruplardan gelen başvuruları da inceler. Bugüne dek devletlerden başvuru gelmemiştir. Kabul edilebilirlik kriterleri geniştir ve mağdurlar adına STK'lar ve bireyler de başvuruda bulunabilir; ancak Komisyon hukuken bağlayıcı kararlar veremez. Bu nedenle, 2003'te yürürlüğe giren Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi'nin Kurulmasına İlişkin Protokol kabul edilmiştir. Fakat 2004'te Devlet ve Hükümet Başkanları Toplantısı sonucu alınan bir kararla bu mahkeme Afrika Birliği Adalet Divanı ile birleştirilmiş ve **Afrika Adalet ve İnsan Hakları Divanı** kurulmuştur. Tanzanya'nın Arusha şehrinde bulunan Divan ilk toplantısını

2006'da gerçekleştirmiş, 2009'da ilk kararını vermiştir. Divan, Amerikan Devletleri Sistemi'nde olduğu gibi Komisyon'dan yönlendirilen başvuruları inceler. Bireyler Mahkeme'ye ancak ilgili devlet özel bir beyanla bu tür başvurulara izin verirse doğrudan başvurabilir.

Komisyon kendisine sunulan ve ulusal insan hakları durumunu ilgilendiren devlet raporlarını çerçevesinde düzenli izleme yürütür; ancak bu raporlar çoğunluk düzensiz olarak sunulur ve içerik olarak tatmin edici değildirler. BM uygulamasını takip eden Komisyon hukuk dışı, keyfi ve yargısız infazlar, cezaevleri, alıkoyulma koşulları, ifade özgürlüğü, insan hakları savunucuları, mülteciler, sığınmacılar, göçmenler ve yerinden edilmiş kişiler ve kadınların hakları konularında **özel raportörler** atamıştır. 2003'te Mozambik'in Maputo şehrinde yapılan zirvede Afrika Birliği Kadın Hakları Şartı'na ek bir Protokol kabul etmiştir. Maputo Protokolü 2005'te yürürlüğe girmiş ve Temmuz 2010 itibarıyla 28 devlet bu Protokol'e taraf olmuştur.

Komisyon, **bilgi toplama** ve **teşvik ziyaretleri** de yapar. 1995'te Nijerya'da, Ogoni Halkı'nın Yaşatılması İçin Hareket'ten dokuz kişinin adil olmayan yargılanmaları ve infazı gibi bazı özel vakalarda olağandışı toplantılar düzenler. Komisyon'un çalışmaları için önemli bir itici güç Afrika'daki ve diğer yerlerdeki **STK**'lardan gelir. STK'lar Komisyon'un tüm kamuya açık toplantılarına katılabilir; sık sık ihlal vakalarını Komisyon'a sunar ve Komisyon'un özel raportörlerini destekler. Hükümetlerin Şart'ı ulusal hukuk düzenlerinin bir parçası haline getirmesi de önemlidir. Nijerya, Şart'ı ulusal hukuk düzeninin bir parçası haline getirdikten sonra ülkedeki STK'lar (örneğin Anayasal Haklar Projesi isimli STK) Şart'ın ihlal edildiği iddiasıyla Nijerya mahkemelerine başvurup başarılı olmuştur.

1989'da BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin kabulünün ardından 1990'da **Afrika Çocuk Hakları ve Refahı Sözleşmesi** kabul edilmiş; ancak Sözleşme 1999'da yürürlüğe girebilmiştir. 2001 itibarıyla 45 Afrika Birliği üye devleti Sözleşme'ye taraftır. Afrika Çocuk Hakları ve Refahı Uzmanlar Komitesi en azından yılda bir kere toplanmaktadır.

IV. DİĞER BÖLGELER

İslam ülkeleri bakımından 1990 tarihli “İslam'da İnsan Hakları Hakkında Kahire Bildirgesi” belirtilmelidir. Bu bildirge İslam Konferansı Örgütü dışişleri bakanları tarafından hazırlanmış, ancak hiçbir zaman resmi olarak kabul edilmemiştir. Bildirge'de bahsedilen tüm haklar şeriata tabidir ve bu nedenle uluslararası hukuk altında tartışmalıdır.

Bununla birlikte Arap insan hakları uzmanları tarafından bir **Arap İnsan Hakları Şartı** hazırlanmıştır. Söz konusu Şart 1994'te Arap Devletleri Cemiyeti tarafından kabul edilmiş, ancak yeterli onanma olmadığı için hiçbir zaman yürürlüğe girmemiştir. Şart'ın yeni bir versiyonu 2004 yılında kabul edilmiş ve 7 onamanın ardından 2008'de yürürlüğe girmiştir. Bu Şart ile birlikte **Arap İnsan Hakları Komitesi** kurulmuştur. Komite bireysel başvuru kabul etmemekte, yalnızca devlet raporlarını değerlendirmektedir.

2002'de Güney Asya Bölgesel İşbirliği Birliği (SAARC) tarafından başlatılan Çocukların Refahı İçin Bölgesel Sözleşme gibi birçok çabaya rağmen, Asya'da bir insan hakları belgesinin kabul edilmesi ya da bir Asya İnsan Hakları Komitesi'nin kurulması bölgedeki farklılıklardan dolayı mümkün olmamıştır. Buna rağmen 2007'de yeni bir Güneydoğu Asya Halkları

Birliği Şartı'nı (ASEAN) doğuran bölgesel entegrasyon çabaları bulunmaktadır. Şart'ın 14. maddesi bir ASEAN insan hakları organının, yani **ASEAN Hükümetlerarası İnsan Hakları Komisyonu**'nun kurulmasını öngörmüştür. Komisyon taraf devletlerin temsilcilerinden oluşur ve esas olarak teşvik edici ve danışman niteliğinde bir rolü vardır. Görevlerinden biri ASEAN İnsan Hakları Bildirgesi'nin hazırlanmasıdır.

Sivil toplum düzeyinde Hong Kong'daki **Asya Hukuki Kaynaklar Merkezi** liderliğinde 200'den fazla STK, 1998'de İHEB'in 50. yıldönümünde “*Halkların Şartı*” olarak bir “*Asya İnsan Hakları Şartı*” hazırlamıştır. Bundan başka her yıl insan hakları alanında Avrupa Birliği ve aralarında Çin'in de bulunduğu 19 Asya devleti arasında düzenlenen **Asya-Avrupa Toplantısı (ASEM)** vardır. Benzer bir diyalog Avrupa Birliği ile Çin arasında yürütülmektedir.

Bölgelerarası bir anlaşma olan ve 79 Afrika, Karayip ve Pasifik devleti ve 27 Avrupa Birliği devleti arasında yapılan **Cotonou Ortaklık Anlaşması**'nın 9 (2) maddesinde “*insan haklarına, demokratik ilkelere ve hukukun üstünlüğüne (...) saygı bu anlaşmanın temel unsurlarını oluşturur*” denmiştir. Ciddi insan hakları ihlallerinin var olması ve görüşmelerin de başarısızlıkla sonuçlanması halinde anlaşmanın bazı bölümleri askıya alınabilir.

I. EVRENSEL YARGI YETKİSİ VE CEZASIZLIK SORUNU

Cezasızlığa karşı ve hesap verebilirlik için mücadele geniş bir küresel mesele haline gelmiştir. Asıl kaygılardan biri, genellikle ciddi insan hakları ve insancıl hukuk ihlalleri şeklini alan suçların daha fazla işlenmesinin engellenmesidir. Önemli insan hakları ihlallerinin faillerinin **cezasız bırakılması**, demokratik olmayan idarecilerin (çoğunlukla askerlerin) iktidarı demokratik olarak seçilmiş hükümetlere bırakmasına ikna için yapılan bir uygulama haline gelmiştir. Bu, savaşlardan ve rejim değişikliklerinden sonra daha önemsiz suçlara yönelik verilen “aflar”la karıştırılmamalıdır. Cezasızlık hesap verebilirliğe karşıttır ve hesap verebilirlik hem ulusal hem uluslararası düzeylerde, örneğin özel ve genel uluslararası ceza mahkemelerinin kurulmasıyla, artan biçimde gerçekleşen bir olgudur.

İnsan hakları ihlallerinin önlenmesi için bazı uluslararası sözleşmeler (örneğin 1984 tarihli BM İşkenceye Karşı Sözleşme) suçların faillerinin **evrensel soruşturmaya** tabi tutulması yükümlülüğü öngörmüştür. Eski Şili diktatörü General Augusto Pinochet vakasında, 1998 yılında bir İspanyol yargıcı, Pinochet’in Birleşik Krallık’tan iadesini talep etmiş ve Lordlar Kamarası’nın çok önemli bir kararıyla bu talep kabul edilmiş, ancak iade kararı Pinochet’in sağlık durumu nedeniyle uygulanmamıştır. Evrensel yargı yetkisi **Uluslararası Ceza Mahkemesi** (UCM) tarafından ve ulusal düzeyde uygulanır. Buna göre, işkence yapmakla suçlanan bir kişi ya bulunduğu yerde mahkeme önüne çıkarılmalı ya da yargılanmak üzere başka bir yere gönderilmelidir. Sierra Leone eski devlet başkanı Charles Taylor, önce Nijerya’ya gitmesine izin verilmişse

de, Mart 2006’da adalete teslim edilmek üzere geri getirilmiştir. Charles Taylor, Sierra Leone için oluşturulan özel mahkeme tarafından yargılanmış ve olağandışı oturumlara Lahey’de katılmıştır. 2001’deki Arap baharında gösterilere şiddetli bir biçimde müdahale edilmesinden ötürü hesap verilmesi talep edilmiş ve Mısır’da eski başkan Mübarek yargılanmıştır.

Mutlaka failerin cezalandırılması sonucunu doğurmayacak bir başka **hesap verebilirlik tespiti** çeşidi “**Hakikat ve Uzlaşma Komisyonları**”dır. Bu tür komisyonlar Güney Afrika ve diğer bazı ülkelerde cezalandırıcı olmayan adalet biçimi olarak kurulmuştur. Komisyonlar mağdurlara hakikati öğrenme fırsatı ve topluma da geçmişten ders alma şansı verir. BM İnsan Hakları Konseyi bu bağlamı kullanarak bir “hakikat hakkı” kavramı oluşturmuştur.

Arjantin ile ilgili olarak Amerikan İnsan Hakları Komisyonu cezasızlık sağlayan af kanunlarının yargısal korunma ve adil yargılanma haklarını ihlal ettiğine hükmetmiştir. Yerel STK’ların önemli rol üstlendiği, cezasızlığa karşı uluslararası bir kampanya düzenlenmiştir. Sonuç olarak 1998’de af kanunları yürürlükten kaldırılmıştır.

J. ULUSLARARASI CEZA YARGILAMALARI

1998'de Roma'da kabul edilen **Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICC)** statüsü 2002'de yürürlüğe girmiş ve ICC'yi Lahey'de kalıcı bir mahkeme olarak kurmuştur. ICC'nin yargı yetkisi, “herhangi bir sivil halka karşı yaygın ve sistematik bir saldırının parçası olarak işlenen” soykırım suçlarını ve insanlığa karşı suçları kapsar. Bu suçlar arasında tecavüz, seks köleliği, zorla hamilelik ve diğer cinsel şiddet türleri (*Kadının İnsan Hakları*), insanların zorla kaybedilmesi ve benzeri büyük acı yaratan ruhsal ya da fiziksel sağlığa saldırı gibi insanlık dışı eylemler, savaş suçları ve saldırı suçları (bu suçların tanımı 2010'da Nairobi'deki bir konferansta yapılmıştır) bulunmaktadır.

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICTY) 1993 yılında BM Güvenlik Konseyi tarafından Lahey'de *ad hoc* bir mahkeme olarak ve eski Yugoslavya topraklarında gerçekleşen ağır insan hakları ve insancıl hukuk ihlallerini yargılamak üzere kurulmuştur; dolayısıyla yetkileri arasında 1949 tarihli silahlı çatışmaların mağdurlarının korunması, insanlığa karşı suçlar (cinayet, işkence, tecavüz ve silahlı çatışmalarda işlenen diğer insanlık dışı suçlar gibi) ve soykırım suçlarının yargılanması bulunmaktadır. Karadzic ve Mladic'in yargılanmasının ardından ICTY ortadan kaldırılacaktır. 1994'te Ruanda'daki soykırımın ardından da Tanzanya'nın Arusha şehrinde geçici bir mahkeme olarak **Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICTR)** kurulmuştur.

Kamboçya'yla ilgili olarak ise 2003'te Birleşmiş Milletler ile Kamboçya hükümeti arasında varılan anlaşmayla kurulacak olan **Kamboçya Savaş Suçları Mahkemesi**'nin kuruluşu

ertelenmiştir. İlk duruşmasını 2008'de gerçekleştirmiş olan Mahkeme'nin işleyişiyle ilgili sorunlar devam etmektedir.

ICTY ve ICTR gibi ICC'nin de yargı yetkisi **ulusal yargı yetkilerini tamamlayıcı** niteliktedir. ICC bir davayı ancak bir devlet suçun faillerini soruşturamıyorsa ya da soruşturmak isemiyorsa alabilir; ancak BM Güvenlik Konseyi de 2011'de Kaddafi'nin davasında olduğu gibi ICC'ye dava getirebilir. Tüm mahkemeler, sanıkların resmi görevlerinden bağımsız olarak bireysel sorumluluk ilkesine göre hareket eder.

Yarı uluslararası bir mahkeme olan **Sierra Leone Özel Mahkemesi** 2002'den bu yana çalışmakta ve cinayet, tecavüz, seks köleliği, imha, terör eylemleri, kölelik, yağma ve yakma suçlarını soruşturmaktadır. Mahkeme, Sierra Leone'de halkın acı çekmesinde en fazla sorumluluğu olan bireyleri yargılama amacını taşımaktadır ve artık ortadan kalkmış olan Sierra Leone Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu ile de işbirliği yapmıştır.

K.ŞEHİRLERİN ! İNSAN HAKLARI GİRİŞİMLERİ

Yerel yönetim düzeyinde insan haklarının güçlendirilmesi için geliştirilen programlar insan hakları çerçevesinin sosyal ve ekonomik kalkınma için kullanılmasında yeni bir yaklaşımın ürünleridir. PDHRE'nin (insan hakları eğitimini toplumsal gelişim için bir strateji olarak kullanan **İnsan Hakları Eğitimi İçin Halk Hareketi**) girişimiyle Rosario (Arjantin), Bongo (Gana), Korogocho (Kenya), Kati (Mali), Dinapur (Bangladeş), Bucuy (Filipinler), Porto Alegre (Brezilya), Graz (Avusturya), Edmonton (Kanada) ve Gwangju (Güney Kore) gibi birçok şehir kendini "**insan hakları şehri**" ya da "**insan hakları toplumu**" olarak tanımlamıştır. 2001 Dünya İnsan Hakları Şehirleri Forumu'nda "**İnsan Hakları Şehri Gwangju Bildirgesi**" kabul edilmiştir.

Barcelona başka bir girişimde bulunmuş ve Saint Denis şehriyle işbirliği halinde 1998'de bir "**Şehirde İnsan Haklarının Korunması Avrupa Şartı**" hazırlamıştır. 2001 itibarıyla Şart'a çoğu Akdeniz bölgesinden olmak üzere 350'den fazla şehir imza koymuştur. Şart, uluslararası insan hakları hukuku temelinde siyasi yükümlülükler (örneğin göçmenlerin hakları) içerir ve insan haklarının korunması için ombudsman, insan hakları konseyleri ve insan hakları tabloları gibi yerel kurum ve usullerin oluşturulmasını tavsiye eder. 2002'de Viyana'da ve 2006'da Lyon'dakiler gibi düzenli toplantılar yapan imzacı şehirler örnek uygulamalarla ilgili görüş alışverişinde bulunur. Ekim 2010'da Tuzla Şehirde İnsan Haklarının Korunması Avrupa Şartı Konferansları'nın yedincisine ev sahipliği yapmıştır.

UNESCO tarafından başlatılan **İrkçılığa Karşı Şehirler Uluslararası Koalisyonu**, şehirlerde yaşayanların artan kültürel çeşitliliğinin dikkate alınmasını destekleyerek, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı sorunlarıyla uğraşır. Koalisyon esas olarak bölgesel düzeyde çalışır. Örneğin 2004'te "İrkçılığa Karşı Şehirler Avrupa Koalisyonu" ve Asya Koalisyonu kurulmuştur. Birçok şehirde de insan hakları ihlallerini önleyici ve onarıcı insan hakları komisyonları, ombudsmanlar ve benzeri kurumlar bulunmaktadır.

Yerel düzeyden başlayarak insan haklarının toplum içinde güçlendirilmesi stratejisi, insan hakları sorunlarını gündelik hayatta çözebilme avantajına sahiptir. PDHRE tarafından önerilen ve pratikte başarıyla uygulanan bu **yöntem**, şehirlerde insan haklarının gerçekleşmesi ve ihlallerin listelenmesi biçiminde başlamış ve sonuçta bir eylem programına dönüşen stratejinin hazırlanmasına yol açmıştır. Bu süreç içinde şehirde oturanlar şehrin kaynaklarının kullanılmasıyla ilgili yasaları ve politikaları inceleyerek, insan haklarının güçlendirilmesi ve şehirdeki insan hakları sorunlarının çözülmesi için planlar geliştirirler. Halk, devlet makamlarıyla birlikte tüm kararların, politika ve stratejilerin insan hakları rehberliğinde hazırlanmasına çaba gösterir.

Bu amaçla, insan haklarına bütüncül bir bakışla yaklaşılır: Bütün insan hakları, medeni ve siyasi haklar, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar, toplumsal cinsiyet yaklaşımıyla birlikte bir bütün olarak ele alınır. İnsanların insan hakları hakkında farkındalık geliştirebilmesi için öğrenme ve eğitim faaliyetleri büyük

öneme sahiptir. Bu faaliyetler arasında öğretmenler, idareciler, polis, sağlık ve sosyal hizmetler görevlileri, mahalle örgütlenmelerinin liderleri ve STK'lar için "eğiticilerin eğitimi" programları bulunur. Bir idari komitenin yönlendirdiği bir izleme sistemi toplumun her kesimini kapsar ve sürecin uzun vadeli işleyişini denetler (bkz. <http://www.pdhre.org>).

PDHRE, UNDP'nin desteğiyle, yerel projeler de yürüten bir Küresel İnsan Hakları Şehirleri kampanyası başlatmıştır. İnsan hakları şehirlerinin deneyimleri 2008'de Çin'de yapılan bir BM-HABITAT konferansında, bir PDHRE yayını ve farklı bölgelerden dört insan hakları şehirlerini tasvir eden bir Avusturya filmiyle sunulmuştur (bkz. <http://www.menschenrechtsstadt.at>).

Rosario İnsan Hakları Şehri Örneği, Arjantin

1997: 35 kurum, belediye binasında belediye başkanı ve Shulamith Koenig'in (PDHRE) de katılımıyla bir taahhütname imzalandı.

O gündən bu yana: STK'lar ve idari kurumlardan oluşan bir yürütme komitesi kurulması; Toplumsal Cinsiyet, Hukuk ve Gelişme Enstitüsü (INSGENAR) eliyle koordinasyon Polis, güvenlik güçleri, öğretmenler ve öğretmenlik yapan öğrenciler vb. için insan hakları eğitim programları Seminerler, film yapımı (örneğin Rosario'daki kadınların durumu hakkında), rekabetçi çevre ve yayınlar vb.

yoluyla farkındalık yaratma; Yerli halkların entegrasyonu (Quom)

2005: Brezilya'da Porto Alegre insan hakları şehrinin gelişimini destekleme

Graz İnsan Hakları Şehri, Avusturya

2001: Graz Şehir Konseyi'nin oybirliğiyle aldığı karar ve Graz Üniversitesi'nde Shulamith Koenig'in katılımıyla resmi açılış töreni

2002: 100'den fazla birey ve örgütün katılımıyla hazırlanan döküm ve taslak eylem programının Graz belediye binasında tanıtımı

2006: Irkçılığa Karşı Şehirler Avrupa Koalisyonu'na katılım

2007: Graz Şehri İnsan Hakları Danışma Kurulu'nun kurulması

2007/2008: Kent Konseyi seçimlerinin İnsan Hakları Danışma Kurulu tarafından insan hakları cephesinden izlenmesi

2007: Graz Şehri İnsan Hakları Ödülü'nün ilk kez verilmesi

2008: Graz'da insan haklarının durumu hakkındaki ilk yıllık raporun sunumu

2012: Irkçılığa Karşı Büro'nun kuruluşu

Süreç, Graz'da bulunan *Avrupa İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitim ve Araştırma Merkezi (ETC)* eliyle yürütülmektedir. ETC ayrıca çeşitli insan hakları eğitimi programları yürütmektedir.

L. İNSAN HAKLARI ALANINDA KÜRESEL ZORLUKLAR VE FIRSATLAR 🤔!?

Son birkaç onyıdır başarılı bir biçimde yürütülen standart belirleme çalışmalarının ardından bugün insan hakları alanındaki en büyük zorluk, taahhütlerin yerine getirilmesidir. İnsan haklarının uygulanmasının güçlendirilmesi için yerel, ulusal ve uluslararası düzeylerde çok sayıda yeni yöntem geliştirilmektedir. Bu yöntemler arasında BM'nin aktif tutumu göze çarpar: BM tüm faaliyetlerinde insan hakları akışını yaygınlaştırmaya ve uluslararası barış misyonlarında BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin insan hakları görevlilerini bulundurarak insan hakları anlayışını kurum-sallaştırmaya ve böylece önleyici ve teşvik edici bir etkiye sahip olmaya çalışmaktadır. Uzun vadeli planlar arasında sunulan bir Uluslararası İnsan Hakları Mahkemesi de başarılı olabilir.

İnsan haklarına saygı yerel ve ulusal düzeylerde, yerel kurumlara yönelik insan hakları **kapasite geliştirme** programlarıyla güçlenir: İnsan hakları şehirleri ve sivil toplum aktörlerinin de içinde yer aldığı insan haklarının geliştirilmesi ve izlenmesi için ulusal kurumlar kurulması buna bir örnektir. Çeşitli alanlarda **standart belirlenmesine** duyulan ihtiyaç 2006'da BM Engelli Hakları Sözleşmesi'nin ve İhtiyari Protokol'ün kabul edilmesine yol açmıştır. Bundan başka kültürel çeşitlilik, biyoteknoloji ve genetik mühendisliği veya insan organı ticareti gibi tematik alanlarındaki insan hakları meselelerinde de çalışmalar ilerlemektedir. Düzensiz göçmenlerin haklarına daha çok eğilmelidir. Ayrıca iklim değişikliği gibi çevresel olumsuzlukların insan hakları boyutu yeni sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Aynı

şekilde bilgi ve iletişim teknolojileri ve internet alanları da yeni zorluklar yaratmaktadır.

Öte yandan var olan insan hakları 6 ana BM insan hakları antlaşmasında ya da 8 ana ILO sözleşmesinde yer alan “*temel haklar*”a odaklanılarak daha görünür kılınabilir. Güney'deki bazı devletlerin insan haklarının evrenselliği ve demokrasi kavramlarını sorgulaması da zorluk yaratmaktadır. “*İnsanlığın temel standartları*” gibi konularda insan hakları ve insancıl hukuk arasındaki bağa daha yakından bakılması ihtiyacı da yeni zorluklar çıkarabilir. Aynı durum, hem mülteci sorunlarının önlenmesi hem de mültecilerin geri gönderilmesi aşamalarında mevcut olan **insan hakları** ve **mülteci hukuku** arasındaki ilişki için de geçerlidir. Her iki durumda da kişilerin geldiği ülkede insan haklarının durumu karara etki eder. Bu, **insan hakları ve çatışmaların önlenmesi** ve insan hakları ve hukukun üstünlüğü temelinde yürütülmesi gereken **çatışma sonrası rehabilitasyon** ve yeniden inşa konularını da beraberinde getirir.

🗳️ *Silahlı Çatışmalarda İnsan Hakları
İltica Hakkı
Hukukun Üstünlüğü
ve Adil Yargılanma
Demokrasi Hakkı*

Küreselleşme sonucunda, insan hakları ihlalleri için **hesap verebilirlik** ve insan haklarına saygı küresel meseleler haline gelmiştir. Yalnızca bireyler değil, uluslararası şirketler gibi devlet dışı aktörler, Dünya Bankası, IMF veya

Dünya Ticaret Örgütü gibi hükümetlerarası örgütler de buna tabidir; dolayısıyla ağır ve sistematik insan hakları ihlallerinin tazmini konusu gündeme oturmuştur. Bu nedenle 2003'te BM İnsan Haklarını Koruma ve Geliştirme Alt Komitesi "Uluslararası şirketlerin ve diğer ticari kurumların insan hakları bakımından sorumluluğu hakkında kurallar"ı hazırlamış, ancak bu metin İnsan Hakları Komisyonu tarafından kabul edilmemiştir. 2005'te BM Genel Sekreteri John Ruggie'yi **İnsan Hakları ve Uluslararası Şirketler ve Ticari Kurumlar Özel Raportörü** olarak atamış ve ticaret ile insan hakları arasındaki ilişkiyi incelemesini istemiştir. Özel Raportör 2011'de "Koruma, Saygı Duyuma ve Tazmin Etme Çerçevesi" ve "Ticaret ve İnsan Hakları İçin Rehber Niteliğinde İlkeler" içeren raporunu hazırlamıştır. 2001'den bu yana, beş uzmandan oluşan bir çalışma grubu bu sonuçların uygulamasına dair incelemeler yürütmektedir.

BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın önerisi doğrultusunda Temmuz 2000'de, küreselleşme sürecine yeni ve yaratıcı bir yaklaşım olarak **Küresel İlkeler Sözleşmesi (Global Compact)** projesi başlatılmıştır. Projeye katılan şirketler insan hakları, çalışma standartları, çevre, yolsuzluk karşıtlığı alanlarında on temel ilkeyi kabul etmiş ve küresel sorunlarla (örneğin çatışma bölgelerinde ticaretin rolü) ile ilgili sonuç temelli bir diyaloga girmeyi kabul etmiştir.

☞ Çalışma Hakkı

Terör tehdidiyle mücadelede insan hakları standartlarının korunması önemli bir zorluk haline gelmiştir. Kimse hukukun dışında ya da vazgeçilemez insan haklarından mahrum bırakılmamalıdır ve aynı zamanda suç ve terör eylemi mağdurlarının haklarının korunması konusunda ilerleme sağlanmalıdır. Avrupa Konseyi bu zorluklara karşılık "İnsan Hakları ve Teorle Mücadele Hakkında İlkeler" ve

"Terör Eylemleri Mağdurlarının Korunması Hakkında İlkeler"i kabul etmiştir. BM Genel Sekreteri ve BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri insan haklarının korunmasının terörle mücadelenin bir parçası olması gerektiğini açıklıkla belirtmiştir. AB Adalet Divanı Kadı davalarında (2008 ve 2010) BM Güvenlik Konseyi'nin terörle mücadelede aldığı tedbirlerin de, delilleri görme ve itiraz yolu da dahil olmak üzere, adil yargılama gibi temel insan hakları güvenlerine saygılı olması gerektiğini belirtmiştir. 2008 tarihli ilk karar yeni usullerin kabul edilmesi sonucunu doğurmuş ve Güvenlik Konseyi ombudsmanlık kurmuştur. 2010 tarihli bir kararla, bu uygulama tatmin edici bulunmamış, ancak AB üye devletleri BM Güvenlik Konseyi ile bir uyuşmazlığa düşmekten korkarak bu karara itirazda bulunmuştur.

☞ Hukukun Üstünlüğü ve Adil Yargılanma

"İnanıyorum ki insan hakları ile terör arasında değiş tokuş edilebilecek bir şey yoktur. İnsan haklarına saygı terörle mücadeleye aykırı değildir. Bilakis, insan haklarının ahlaki vizyonu -her bir kişinin haysiyetine karşı duyulan derin saygı- terörizme karşı en güçlü silahlarımızdan biridir. İnsan haklarının korunmasından taviz vermek teröristlere kendi başlarına elde edemeyecekleri bir zafer kazandırır. İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi ve uluslararası insanlı hukukun kararlı uygulanması bu nedenle terörle mücadele stratejilerinin merkezinde yer almalıdır."

(BM Genel Sekreteri Kofi Annan. 2003. <http://www.un.org/News/Press/docs/2003/sgsm8885.doc.htm>)

“Kız kardeşlerimi ve erkek kardeşlerimi korkmamaya davet ediyorum. Az sayıda olsanız da adaletsizliği ilan etmekten korkmayın. Sesiniz kısık da olsa barışı aramaktan korkmayın. Barış talep etmekten korkmayın.”

Ellen Johnson-Sirleaf, Nobel Barış Ödülü Sahibi. 2011

İnternet ve Facebook gibi sosyal ağların sayısının artması, ifade özgürlüğü, özel hayat hakkı ve internette veri korunması gibi insan haklarının korunmasıyla ilgili endişelere neden olmaktadır. İnternetin insan haklarının tam olarak kullanılmasındaki önemi düşünüldüğünde bir insan hakkı olarak “internete erişim hakkı” önerisi yapılmış, bu öneri bazı tartışmalara yol açmıştır.

☺☞ İfade Özgürlüğü
Mahremiyet Hakkı

Sonuç olarak, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin kabulünün 60. yıldönümünde, birzamanlar geleceğin “İnsan Hakları Gündemi”ni hazırlayan önde gelen kişilerden oluşan bir panelin talep ettiği gibi, merkezinde insan haysiyeti olan evrensel bir **insan hakları kültürüne** ulaşmamıza daha çok yol vardır; ancak geriye baktığımızda önemli bir ilerleme kaydedildiğini de görebiliriz. Bu ilerleme geriye gidilere dirençli hale getirilmeli ve daha da geliştirilmelidir.

M. KAYNAKÇA

Alfredson, Gundumur 1999. *The Universal Declaration of Human Rights*. Oslo: Scandinavian University Press.

Alston, Philip (ed.). 1999. *The EU and Human Rights*. Oxford: Oxford University Press.

Amnesty International. 2011. *Yıllık Rapor*.

Asia-Europe Foundation (ASEF). 2000. *The Third Informal ASEM Seminar on Human Rights*. Singapore: ASEF.

Bayefsky, Anne F. 2002. *How to Complain to the UN Human Rights Treaty System*. New York: Transnational Publishers.

Baxi, Upendra. 2002. *The Future of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press.

Beitz, Charles R. 2009. *The Idea of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press.

Benedek, Wolfgang, Matthias C. Kettmann ve Markus Möstl (ed.). 2010. *Mainstreaming Human Security in Peace Operations and Crises Management. Policies, Problems, Potential*. London/New York: Routledge.

Benedek, Wolfgang, Clare Greogry, Julia Kozma, Manfred Nowak, Christian Strohal ve Engelbert Theuermann (ed.). 2009. *Global Standards-Local Action: 15 Years Vienna World Conference on Human Rights*. Vienna/Graz: Neuer Wissenschaftlicher Verlag.

- Benedek, Wolfgang, Koen de Feyter ve Fabrizio Marella (ed.). 2007.** *Economic Globalization and Human Rights*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Benedek, Wolfgang ve Alice Yotopoulos-Marangopoulos (ed.). 2003.** *Anti-Terrorist Measures and Human Rights*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
- Benedek, Wolfgang, Esther M. Kisaakye ve Gerd Oberleitner (ed.). 2002.** *The Human Rights of Women: International Instruments and African Experiences*. London: Zed Books.
- Benedek, Wolfgang (ed.). 1999.** *Human Rights in Bosnia and Herzegovina, Theory and Practice*. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers.
- Binder, Johannes. 2001.** *The Human Dimension of the OSCE: From Recommendation to Implementation*. Vienna: Verlag Österreich.
- Boersema, David. 2011.** *Philosophy of Human Rights: Theory and Practice*. Westview Press.
- Brander, Patricia, Rui Gomes, Ellie Keen, Marie-Laure Lemineur vd. 2003.** *COMPASS-A Manual on Human Rights Education with Young People*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Buergenthal, Thomas, Diana Shelton ve David Stewart. 2009.** *International Human Rights in a Nutshell*. 4 baskı. St. Paul: West Group.
- Buergenthal, Thomas ve Diana Shelton. 1995.** *Protecting Human Rights in the Americas- Cases and Materials*. 4. baskı. Kehl: Engel.
- Cassese, Antonio. 2002.** *The Rome Statute for an International Criminal Court: A Commentary*. Oxford: Oxford University Press.
- Commission on Human Security. 2003.** *Human Security Now, Protecting and Empowering People*. New York: Oxford University Press.
- Council of Europe. 2005.** *Guidelines on the Protection of Victims of Terrorist Acts*. http://www.coe.int/t/E/Human_Rights/5694-8.pdf.
- Council of Europe. 2002.** *Guidelines on Human Rights and the Fight against Terrorism*. [http://www.coe.int/T/E/Human_rights/h-inf\(2002\)8eng.pdf](http://www.coe.int/T/E/Human_rights/h-inf(2002)8eng.pdf).
- Council of the European Union. 1999.** *Annual Report on Human Rights*. Brussels: European Communities.
- De Feyter, Koen, Stephan Parmentier, Christiane Timmerman ve George Ulrich (ed.). 2011.** *The Local Relevance of Human Rights*. Cambridge: Cambridge University Press.
- De Feyter, Koen. 2005.** *Human Rights: Social Justice in the Age of the Market*. London: Zed Books.
- Department of Foreign Affairs and International Trade, Canada. 1999.** *Human Security: Safety for People in a Changing World*. <http://www.cpdindia.org/globalhumansecurity/changingworld.htm>.
- De Schutter, Olivier. 2010.** *International Human Rights Law*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Donnelly, Jack. 2003.** *Universal Human Rights in Theory and Practice*. 2. baskı. Ithaca: Cornell University Press.
- Doswald-Beck, Louise. 2011.** *Human Rights in Times of Conflict and Terrorism*. New York: Oxford University Press.

- Drinan, Robert F. 2001.** *The Mobilization of Shame. A World View of Human Rights.* New Haven: Yale University Press.
- Evans, Malcolm ve Rachel Murray (ed.). 2008.** *The African Charter on Human and Peoples' Rights. The System in Practice, 1986-2006.* 2. baskı. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fagan, Andrew. 2009.** *Human Rights. Confronting Myths and Misunderstandings.* Cheltenham/Northampton: Edward Elgar.
- Forsythe, David P. 2006.** *Human Rights in International Relations.* 2. baskı. Cambridge: Cambridge University Press.
- Freeman, Michael. 2011.** *Human Rights: An Interdisciplinary Approach.* 2. baskı. Cambridge: Polity Press.
- Ghai, Yash. 1998.** *Human Rights and Asian Values'.* Public Law Review. (c. 9/3), s. 168-182.
- Gomien, Donna. 2005.** *Short Guide to the European Convention on Human Rights.* 3. baskı. Strasbourg: Council of Europe.
- Gondek, Michal. 2009.** *The Reach of Human Rights in a Globalising World: Extraterritorial Application of Human Rights Treaties.* Antwerp: Intersentia.
- Hanski, Raija ve Markku Suksi (ed.). 1999.** *An Introduction to the International Protection of Human Rights.* A Textbook. 3. baskı. Turko/Abo: Institute for Human Rights. Abo Akademi University.
- Hestermeyer, Holger. 2007.** *Human Rights and the WTO. The Case of Patents and Access to Medicines.* Oxford: Oxford University Press.
- Hodson, Loveday. 2011.** *NGOs and the Struggle for Human Rights in Europe.* Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing.
- Human Security Research Group (ed.). 2011.** *Human Security Report 2009/2010, The Causes of Peace and the Shrinking Cost of War.* New York, Oxford: Oxford University Press.
- Isa, Felipe Gómez ve Koen de Feyter (ed.). 2011.** *International Protection of Human Rights: Achievements and Challenges.* 2. baskı. Bilbao: University of Deusto.
- Jaichand, Viodh ve Markku Suksi (ed.). 2009.** *60 Years of the Universal Declaration of Human Rights in Europe.* Antwerp: Intersentia.
- Janz, Nikole und Thomas Risse. 2007.** *Menschenrechte-Globale Dimensionen eines universalen Anspruchs.* Baden-Baden: Nomos.
- Joppke, Christian. 2010.** *Citizenship and Immigration.* Cambridge: Polity Press.
- Kaelin, Walter, Lars Mueller und Judith Wyttenbach. 2007.** *Das Bild der Menschenrechte.* Baden: Lars Mueller Publishers.
- Kälin, Walter ve Jörg Künzli. 2010.** *The Law of International Human Rights Protection.* Oxford: Oxford University Press.
- Kozma, Julia, Manfred Nowak ve Martin Scheinin. 2010.** *A World Court of Human Rights- Consolidated Statute and Commentary.* Vienna: Neuer Wissenschaftlicher Verlag.
- Mack, Andrew (ed.). 2005.** *Human Security Report.* Human Security Centre, University of British Columbia. Oxford: Oxford University Press.

- Maddex, Robert. L. 2000.** *International Encyclopaedia of Human Rights*. Washington: Congressional Quarterly Press.
- Marchetti, Raffaele ve Nathalie Tocci (ed.). 2011.** *Civil Society, Conflicts and the Politicization of Human Rights*. Tokyo: United Nations University Press.
- Mares, Radu (ed.). 2012.** *The UN Guiding Principles on Business and Human Rights*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
- Marks, Stephen P., Kathleen Modrowski und Walther Lichem (ed.). 2008.** *Human Rights Cities. Civic Engagement for Societal Development*. New York: PDHRE.
- McRae, Rob ve Don Hubert (ed.). 2001.** *Human Security and the New Diplomacy, Protecting People, Promoting Peace*. Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Menke, Christoph und Arnd Pollmann. 2007.** *Philosophie der Menschenrechte zur Einführung*. Hamburg: Junius.
- Naddeo, Cecilia Cristina. 2010.** *The Inter-American System of Human Rights: A Research Guide*: http://www.nyulawglobal.org/globallex/inter_American_human_rights.htm.
- Newman, Edward ve Oliver P. Richmond (ed.). 2001.** *The United Nations and Human Security*. New York: Palgrave.
- Nowak, Manfred. 2003.** *Introduction to the International Human Rights Regime*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
- Oberleitner, Gerd. 2007.** *Global Human Rights Institutions, Between Remedy and Ritual*. Cambridge: Polity Press.
- ORF. 2008.** *Menschenrechtsstaedte dieser Welt. Human Rights Cities of this World*. Graz/Wien: ORF.
- OSCE ve ODIHR (ed.). 2007.** *Countering Terrorism. Protecting Human Rights-A Manual*. Warsaw: OSCE/ODIHR.
- Panel on Human Dignity. 2011.** *An Agenda for Human Rights*. http://www.udhr60.ch/docs/Panel-humanDignity_rapport2011.pdf.
- Pogge, Thomas. 2008.** *World Poverty and Human Rights*. 2. baskı. Cambridge: Polity Press.
- Ramcharan, Bertrand G. 2002.** *Human Rights and Human Security*. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers.
- Reilly, Niamh. 2009.** *Womens' Human Rights*. Cambridge: Polity Press.
- Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty. 2001.** *The Responsibility to Protect*. Ottawa: International Development Research Centre. <http://www.idrc.ca>.
- Robertson, Geoffrey. 2006.** *Crimes against Humanity. The Struggle for Global Justice*. 3. baskı. London: Penguin.
- Salomon, Margot E. 2007.** *Global Responsibility for Human Rights: World Poverty and the Development of International Law*. Oxford: Oxford University Press.
- Sicilianos, Linos-Alexander ve Christiane Bourloyannis-Vrailas (ed.). 2001.** *The Prevention of Human Rights Violations*. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers.

Shapcott, Richard. 2010. *International Ethics: A Critical Introduction*. Cambridge: Polity Press.

Smith, Rhona. 2012. *Textbook on International Human Rights*. 5. baskı. Oxford: Oxford University Press.

Steiner, Henry J., Philip Alston und Ryan Goodman. 2008. *International Human Rights in Context. Law, Politics, Morals, Text and Materials*. 3. baskı. New York: Oxford University Press.

Symonides, Janusz ve Vladimir Volodin (ed.). 2001. *A Guide to Human Rights, Institutions, Standards, Procedures*. Paris: UNESCO.

Todorovic, Mirjana (ed.). 2003. *Culture of Human Rights*. Belgrade: Human Rights Centre.

Ulrich, George. 2006. *Towards a theory of global ethics in support of human rights*, in: Wolfgang Benedek, Koen de Feyter, Fabrizio Marella (ed.). 2006. *Economic Globalization and Human Rights*. Cambridge: Cambridge University Press.

United Nations. 2011. *United Nations Declaration on Human Rights Education and Training*. <http://www.ohchr.org/english/issues/education/training/UNDHREducationTraining.htm>.

United Nations. 2007. *United Nations Declaration on Human Rights of Indigenous Peoples*. <http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/en/declaration.html>.

United Nations. 2005. *World Summit Outcome Document. UN Doc. A/RES/60/1 of 16 September 2005*.

United Nations. 1993. *United Nations Declaration on Minority Rights*. <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/d5drm.htm>.

United Nations General Assembly. 2005. *In larger freedom: towards development, security and human rights for all. Report of the Secretary-General*. <http://www.un.org/largerfreedom/contents.htm>.

Welch, Jr., Claude E. 2000. *NGOs and Human Rights: Promise and Performance*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Welch Jr., Claude E. 2012. *Protecting Human Rights Globally: Strategy and Roles of International NGOs*, forthcoming.

EK BİLGİ

Avrupa İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitim ve Araştırma Merkezi (ETC): <http://www.etc-graz.at>

İnsani Güvenlik Raporu Projesi: <http://www.hsrgroup.org>

İnsani Güvenlik Birimi: <http://ochaonline.un.org/humansecurity/tabid/2212/default.aspx>

UNESCO: <http://www.unesco.org>

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Eğitimi Dünya Programı (2005'ten bu yana devam etmektedir): <http://www.ohchr.org/english/issues/education/training/programme.htm>

II. ÇEŞİTLİ İNSAN HAKLARI KONULARI HAKKINDA ÜNİTELER

EVRENSELLİK

EŞİTLİK

İNSAN HAKLARININ BÖLÜNMEZLİĞİ VE BİRBİRİNE

BAĞLILIĞI

“Uluslararası toplum taahhütler döneminde doğdu. Artık uygulama dönemine girmeli ve verilen sözleri yerine getirmek için iradesini ve kaynaklarını ortaya koymalıdır.”

Kofi Annan, BM Genel Sekreteri. 2001.

İŞKENCE YASAĞI

İNSAN HAYSIYETİ VE KİŞİSEL BÜTÜNLÜK

İNSANLIKDIŞI VE ONUR KIRICI MUAMELE

İŞKENCE

“Kimse işkenceye ya da zalimane, insanlık dışı ya da onur kırıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz.”

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 5. madde. 1948.

ÖRNEK HİKÂYESLER

“25 Kasım 1991’de sabah 9 civarında sokakta durduruldum. O sırada bir sorun yoktu (...) Sonra Bobigny karakoluna götürüldüm. Birinci kata çıkarıldım ve sekiz kişi bana vurmaya başladı. Dizlerimin üstüne çökmek zorunda kaldım. Bir polis memuru beni saçından tutarak ayağa kaldırdı. Başka bir polis beyzbol sopasına benzeyen bir sopayla durmadan başıma vuruyordu. Başka biri sırtıma tekme ve yumruk atıyordu. Sorgu hiç durmadan bir saat kadar sürdü (...)

26 Kasım 1991’de gün içinde çok sayıda (üç ya da dört) polis tarafından yine sorgulandım. O zaman da saçımı çektiler, yumruk attılar ve bir sopayla dövüldüler (...)

Sabah saat 1’e kadar bana saldırmaya devam ettiler. Sanırım bu kötü muamele akşam 7 civarı başlamıştı. Bir noktada beni uzun bir koridora gitmeye zorladılar. Orada sorumlu olduğunu tahmin ettiğim memur beni saçından tutarak koridorda koşturdu. Diğer memurlar da koridorun her iki yanında durmuştu ve bana çelme takıyorlardı (...)

Bundan sonra bir büroya götürüldüm ve eğer konuşmazsam beni yakmakla tehdit ettiler. Konuşmayı reddettiğimde çıplak ayaklarımın yaklaşık bir metre ötesinde iki küçük mavi gaz tüpüne bağlanmış bir lav makinesi çalıştırdılar. Aynı zamanda vuruyorlardı. Bu kötü muamelenin ardından bir sırtıyı sallayarak beni tehdit ettiler. Bunu gördüğümde gömleğimin kolunu yukarı çekip ‘Hadi yapın bakalım’ dedim. Tahmin ettiğim gibi, tehditlerinde öne sürdükleri şeyi yapmadılar. (...). Polisler beni 15 dakika kadar rahat bıraktıktan sonra biri bana ‘Siz Araplar oyulmayı seversiniz’

dedi. Sonra beni tuttular, giysilerimi çıkardılar ve anüsüme siyah bir cop soktular.”

Bay Selmouni bu sahneyi anlatırken ağlamaya başlar. “Size anlattıklarımın ne kadar ciddi olduğunun farkındayım. Ama bu hakikatin kendisi. Bu kötü maumeleye tabi tutuldum...”

Selmouni/Fransa davasının olaylarını ve delillerini inceleyen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 28 Temmuz 1999’da oybirliğiyle Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Sözleşmesi’nin 3. maddesinin ihlal edilmiş olduğuna karar verdi.

(Kaynak: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. 1999. *Selmouni/Fransa Davası*. 28 Temmuz 1999 tarihli karar)

“Amerikalılar bizi ‘kara gece’ dediğimiz ilk gece sorguladı. Giysilerimizi makaslarla kestiler; bizi çınlıçplak bıraktılar ve fotoğraflarımızı çektiler. Sonra giymemiz için Afgan giysileri verdiler. Ellerimizi arkadan kelepçeledikten sonra gözlerimizi bağladılar ve bizi sorguladılar. Sorgulayan kişi Mısırlıydı. Bana ailedeki herkesin, akrabalarımın ve arkadaşlarımın isimlerini sordu. Sonra beni El Kaide üyesi olmakla suçlayıp ölümle tehdit ettiler.” (...)

“Bizi yerin altında iki metreye üç metre büyüklüğündeki bir hücreye koydular. Hücrede on kişiydik. O hücrede üç ay geçirdik. Hepimizin uyuyabileceği kadar yer olmadığı için değişimli olarak uyuduk. Hücrenin penceresi çok küçüktü. Dışarıyı çok soğuk olmasına rağmen (kar yağıyordu) hücrenin içi çok sıcaktı, çünkü kalabalıktı. Zaman zaman kapıyı açıp hücrenin havalanmasını sağlıyorlardı.” (...)

“Hücrede geçirdiğimiz üç ay boyunca dışarı hava almaya çıkmamıza izin verilmedi. Tuvalette günde iki kez gidebiliyorduk ve tuvaletler hücrenin hemen yanındaydı.”

Walid al-Qadasi, ayrıca mahkûmlara günde yalnızca bir defa yemek verildiğini ve bir işkençe yöntemi olarak yüksek sesle müzik dinletildiğini anlattı. Hapisteki arkadaşlarından birinin buradaki muamele sonucu delirdiğini söyledi. Walid al-Qadasi daha sonra Baram’a gönderildi ve orada bir ay daha sorguya tabi tutuldu.

Kabil’deki bir hapishanede bulunan eski bir tutuklunun Nisan 2004’te Uluslararası Af Örgütü’ne sağladığı tanıklık, Yemen.

(Kaynak: Birleşik Krallık uluslararası Af Örgütü. *Tanıklıklar*. <http://www.amnesty.org.uk/content.asp?CategoryID=2039>)

Tartışma Soruları

1. Bay Selmouni ve Bay al-Qadasi’nin yaşadıklarını nasıl tanımlarsınız? Bu hikâyeler size ne düşündürdü?
2. Benzer durumların tekrarlanmasını engellemek için ne yapılabilir? Yerel, bölgesel ve uluslararası düzeylerde var olan önleyici ve denetleyici mekanizmalardan haberdar mısınız?
3. Sızce toplum Bay Selmouni ve Bay al-Qadasi gibi mağdurlara nasıl destek ve yardım sağlayabilir?
4. Eğer Bay Selmouni’nin a) uyuşturucu satmakla, b) cinayetle c) terörizmle suçlandığını bilseydiniz farklı düşünür müydünüz? Neden?

BİLİNMESİ GEREKENLER

1. İŞKENCESİZ BİR DÜNYA

21. yüzyılın başında işkencenin, insanlık dışı ve onur kırıcı muamelenin olmadığı bir dünya hâlâ yerine getirilememiş bir arzudur. İnsan hakları örgütleri ve medya, artan oranda işkençe ve kötü muamele vakalarından söz etmekte ve üzerinde uzlaşmaya varılmış standartlar ve devletlerin bu standartları uygulamalarındaki farklılıklar konusunda farkındalık yaratmaya çalışmaktadır.

Ciddi kötü muamele çeşitleri, çoğunlukla, insan hakları ihlallerinin gündelik vaka haline geldiği toplum ve devletlerle ilişkilendirilir ve bu toplum ve devletlere atfedilir. İşken-

cenin yalnızca yoksul ve “gelişmemiş” ülkelere özgü olduğuna dair yaygın ortak kanaat rağmen, ABD Uluslararası Af Örgütü 150’den fazla ülkede işkençe ve kötü muamele görüldüğünü bildirmektedir. Bunlar arasında çok sayıda sanayileşmiş ve gelişmiş ülke de vardır. Aslında münferit işkençe, zalimane ve onur kırıcı muamele vakaları her devlette mevcuttur; ancak bu muamelelerin ne ölçüde gerçekleştiği ve kullanılan yöntemler yere göre değişmektedir.

İşkence yasağı mutlak ve birçok uluslararası ve bölgesel insan hakları antlaşmalarında yer alır. Uygulanması askıya alınamayan insan haklarından biridir; yani her türlü halde

*“İnsana işkence eden insan,
şeytandan beterdir.”*

Henry Miller

geçerli bir yasaktır ve hiçbir halde ve hiçbir sebeple kısıtlamaya ve istisnaya tabi tutulamaz ya da uygulaması devlet tarafından asıya alınamaz. İşkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ve onur kırıcı muamele ya da cezanın, uluslararası teamül hukuku altında da yasaklandığı düşünülür. Bu yasağa rağmen, işkence ve kötü muamele hâlâ vardır. İşkence ve insanlık dışı ve onur kırıcı muamele sık olarak ve tekrar tekrar ortaya çıkmaktadır: Özgürlüğünden mahrum kalan kişiler, farklı etnik, sosyal ve kültürel gruplara mensup insanlar, gençler ve yaşlılar, kadınlar ve erkekler bu tür muamelelere maruz kalmaktadır. Herkes işkenceye maruz kalabilir ve işkence mağduru olabilir. Yakın zamana kadar işkence ve insanlık dışı ve onur kırıcı muamelenin savaş ve kölelik sonucu ortaya çıktığı düşünülmekte ve bunların barış zamanındaki varlığı göz ardı edilmekteydi; ancak son zamanlardaki işkence ve insanlık dışı ve onur kırıcı muamele vakalarının yakından bir incelemesi, kötü muamelenin ciddi türlerinin geçmişe ait olmadığını ortaya koyar. İnsanlık ilerledikçe, kadim zamanlara ve ortaçağa ait yöntemler yerini daha “sofistike” ama aynı derecede zalimane ve eşit etkililikteki tekniklere bırakmıştır. İşkence ve diğer ciddi kötü muamele türleri insan haysiyetine önemli derecede zarar verir; temel insan haklarını ağır şekilde ihlal eder ve insani güvenliğe bir tehdit teşkil eder. Bu muameleler insanın fiziksel ve psikolojik bütünlüğünü zedeler ve bu nedenle de meselenin kökeninin araştırılması için işbirliği halinde çaba gösterilmesi gerekir.

Özellikle uluslararası hukuk alanındaki ve bilginin yaygınlaşmasına ilişkin araçlardaki çağdaş gelişmeler işkence ve diğer ciddi kötü muamele türlerine dair sorun hakkında küresel ölçekte farkındalığın artmasını sağlamıştır. Hem hükümetler arası örgütler hem de sivil toplum kuruluşları kötü muamelenin yalnızca sonuçlarını değil, kökenlerini de belirlemeye ve bu alanlarda çözüm üretmeye başlamıştır. Koruma ve önleme alanlarında kesin uluslararası standartlar belirlenmiş ve bu standartlar

İşkence Yasağı ve İnsani Güvenlik

İşkence ve kötü muamele insan haklarına yönelik ağır ihlallerdir ve herhangi bir kişinin güvenliğine doğrudan tehdit niteliindedirler. İnsan hayatının ve her insanın fiziksel ve psikolojik bütünlüğünün korunması insani güvenlik yaklaşımının merkezinde yer alır. Bunun sonucu olarak, mutlak nitelikteki işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ve onur kırıcı muamele ve ceza yasağı insani güvenlik konusundaki tüm soruların merkezindedir. İnsan hakları eğitimi yoluyla insan hakları alanında farkındalık yaratılması, işkence ve kötü muamelenin önlenmesi ve kişilerin bu muamelelerden korunması için oluşturulan gelişkin bir yasal çerçeve, güçlendirilmiş insani güvenlik ve selameti için mihenk taşıdır. Ayrıca bütün insan hakları standartlarının ileri düzeyde uygulanması, insani güvenliğin güçlendirilmesi stratejisinin önemli unsurlarından biridir. Kuruluşu İnsani Güvenlik Ağı gayretleriyle yapılmış olan Uluslararası Ceza

Mahkemesi Statüsü, işkenceyi açık olarak insanlığa karşı suç ve savaş suçu olarak tanıır ve bu şekilde insan hayatının ve güvenliğinin korunmasına özel bir vurgu yapar.

☺️🔑 Giriş

hakkında geniş bir mutabakata varılmıştır. Ayrıca, bu önleme standartlarını ve askıya alınamaz nitelikteki işkence ve diğer zalimane, insalık dışı ve onur kırıcı muamele ve ceza yasağını güvence altına almak üzere hem ulusal hem de uluslararası alanda soruşturma, izleme ve denetlemeye yönelik çok sayıda kurum ortaya çıkmıştır.

2. TANIM VE KONUNUN TASVİRİ

İşkence Nedir 🤔!?

İşkence ve kötü muamelenin kınanması ve yasaklanması uluslararası temaül hukukunda emredici hüküm olarak belirlenmiş olsa da, bu tür muamelelerin geniş olarak kabul edilebilir bir biçimde nasıl tanımlanması gerektiği konusunda uzun bir tartışma yaşanmıştır. Ayrıca yasal bir tanım, işkence yasağının alanda uygulanmasında çok az etkiye sahip gibi görünmektedir. İşkencenin mutlak olarak yasaklanması hakkında, uluslararası hukuki metinlerde bulunan ve üzerinde mutabakata varılmış olan uluslararası hükümler, işkence yapılmasına karşı yeterli teorik güvence teşkil etmemektedir. Hâlâ tanıma dair belirli bir esneklik vardır ve bu, devlet makamlarına uluslararası kuralları ilke olarak kabul etme ama uygulamada bu yükümlülüklerden sapma imkânı veren bir yorum alanı bırakmaktadır.

İşkencenin hukuki bir tanımı Birleşmiş Milletler İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Cezaya Karşı

Sözleşme'ye (CAT) girmiş ve Sözleşme'ye taraf tüm imzacı devletler tarafından kabul edilmiştir. CAT, Genel Kurul'un 39/46 sayılı ve 10 Aralık 1984 tarihli Kararı ile kabul edilmiş ve 26 Haziran 1987'de yürürlüğe girmiştir. "İşkence" terimi Sözleşme'nin 1. maddesinde şöyle tanımlanmıştır:

"(...) bir şahsa veya bir üçüncü şahsa, bu şahsın veya üçüncü şahsın işlediği veya işlediğinden şüphe edilen bir fiil sebebiyle, cezalandırmak amacıyla, bilgi veya itiraf elde etmek için veya ayırım gözetken herhangi bir sebep dolayısıyla bir kamu görevlisinin veya bu sıfatla hareket eden başka bir şahsın teşviki veya rızası veya muvafakatıyla uygulanan fiziki veya manevi ağır acı veya ızdırıp veren bir fiil anlamına gelir. Bu yalnızca yasal müeyyidelerin uygulanmasından doğan, tabiatında olan veya arızı olarak husule gelen acı ve ızdırabı içermez."

CAT altında işkence şu şekilde tanımlanır: **Ağır fiziksel ya da manevi acı veren, herhangi bir amaçla ya da ayırım gözetken herhangi bir sebeple bir kişi üzerinde kasti olarak, bir kamu görevlisi veya bu sıfatla hareket eden başka bir şahıs tarafından uygulanan fiil.**

Bu tanım, işkence ve kötü muamelenin hem psikolojik hem de fiziksel boyutlarını göz önüne alsa da bütünüyle kapsayıcı değildir ve farklı katmanları ayrıntılı olarak tanımlamakta, ayrıca hukuka uygun yaptırımları, yani ulusal hukuka uygun yaptırımları da dışarıda bırakmaktadır. Bu nedenle bu tür yaptırımların Sözleşme'nin ruhu ve amaçlarıyla çelişip çeliş-

“İşkence insan haysiyetinin dehşet verici bir ihlalidir. Hem mağduru hem faili insanlıktan çıkarır. Bir insan tarafından başka bir insana verilen acı ve korku kalıcı yaralar bırakır: dayak sonucu eğrilmiş omurgalar, dipçikle vurulma sonucu hasar gören kafatasları, mağdurda bitmez tükenmez korkulara neden olan tekrarlayan kâbuslar. İşkence yasağı temel bir insan hakkıdır ve her koşulda korunmalıdır.”

Kofi Annan, BM Genel Sekreteri. 2001

mediği sorusu ortaya çıkar; ancak bu tanım işkence yasağının genel anlamına katkıda bulunur. Eski BM İnsan Hakları Komisyonu'nun da belirttiği gibi, “(...) İşkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ve onur kırıcı muamele ve ceza **hiçbir koşulda kabul edilemez.**” Eski İşkence Özel Raportörü Theo van Boven ayrıca şunu belirtmiştir:“(…) İşkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ve onur kırıcı muamele ve ceza yasağının hukuki ve ahlaki temeli mutlak ve zorlayıcıdır ve hiçbir koşulda diğer menfaat, politika ve uygulamalar nedeniyle ortadan kaldırılamaz, ikinci plana atılamaz.”

BM Uluslararası İşkence Mağdurlarına Destek Günü (26 Haziran) nedeniyle, İşkence Mağdurları İçin Uluslararası Rehabilitasyon Konseyi, “*İşkencenin bir kişinin diğer bir kişiye yapabileceği en korkunç şeylerden biri olduğunu*” belirtmiştir. İşkencenin amacı, mağdurun ölmesine izin vermeden olabilecek en çok acıyı çekmesini sağlamaktır. Kasti biçimde fiziksel ya da psikolojik acı ya da ıstırap vermek hem işkencenin hem de insanlık dışı ve onur kırıcı muamelenin özelliğidir. Hukuken, işkence, insanlık dışı muamele ve onur kırıcı muamele arasındaki ayrım geçişken olmakla birlikte, fiilin **niteliğine, amacına, ağırlığına** ve kullanılan **zalimane araçlara** bağlıdır.

İşkence Yöntemleri– İşkence Nasıl Yapılır?

İşkence yöntemleri ve araçları zaman içinde gelişmiştir. Bunun sebeplerinden biri, özel şirketlerin işkenceyle ilgili aletlerin üretilmesinde ve satılmasında rol oynamaya başlamasıdır. Eski İşkence Özel Raportörü tarafından yapılan yakın tarihli bir çalışma, işkence ve diğer insanlık dışı ve onur kırıcı muamelelerin yapılmasına yönelik araçların üretimi ve satışı meselesini incelemiş, piyasanın düzenlenmesi ve denetlenmesi konusunda devletin çok daha fazla rol oynaması gerektiği sonucuna varmıştır.

Ortaçağda kullanılanlar gibi işkence aletleriyle ilgili geleneksel anlayış üzerinden bakıldığında, bugün kullanılan birçok araç potansiyel işkence aleti olarak tanımlanamaz. Yaygın olarak uygulanan işkence teknikleri vücutta görünür fiziksel iz bırakmamakta, ancak iç organlara ve mağdurun manevi bütünlüğüne zarar vermektedir. Örneğin, elektrik veren silahlar ya da elektrotların kişinin vücudunun hassas bölgelerine bağlanması yoluyla verilen elektrik şokunun mağdurun vücudunda iz bırakmadığı ancak dayanılmaz bir fiziksel acı verdiği bilinmektedir.

Genel olarak işkence yöntemleri iki ana gruba ayrılabilir: fiziksel ve psikolojik.

Fiziksel işkence mağdurun aşırı derecede acı ve ızdırap çekmesine neden olur. En zalimane halinde fiziksel işkence organların kesilmesine, yüzün bozulmasına ve iyileşmeyecek yaralara neden olabilir. En çok kullanılan işkence yöntemleri kamçı, metal nesnelere, taş, kablo ve sopayla vurmaya ya da mağdura tekmeyle veya duvara çarpacağı şekilde vurmaktır. “Falaka” adı verilen yöntemin (mağdurun ayak tabanlarına ya da avuçlarına çok sert biçimde vurma) yaygın şekilde kullanıldığı bilinir. Ayrıca elektrik verme, nefesi kesme, bağlama, vücutta sigara söndürme, suyla işkence ve çok yüksek ya da çok alçak sıcaklığa maruz bırakma da yaygın olarak kullanılan yöntemlerdir.

Psikolojik işkence yoksun bırakma ve yorma yöntemlerini içerir. Bu yöntemler arasında aç veya susuz bırakma, uykusuz bırakma, tuvalete gitmenin engellenmesi, tecritte tutma, diğer mahkûmlarla ve dış dünyayla ilişkileri kesme sayılabilir. Zorlama ve baskı teknikleri de psikolojik işkence yöntemleri arasında sayılabilir. Bu teknikler arasında, başkalarının işkence gördüğü hallerde orada olmaya zorlanma, ölümlle tehdit, öldürüyor gibi yapma, devamlı aşağılama ve terörize etme sayılabilir. Bunlardan başka, cinsel şiddet de mağdurlara hem fiziksel hem de psikolojik olarak işkence etmek için kullanılan bir yöntemdir. Bu işkence yöntemlerinden herhangi birinin kullanılması insan haysiyetine ağır bir saldırı ve insan haklarının ihlalini teşkil eder. İşkencesiz bir dünya, kasti olarak acı verilmeyen ve bir kişinin başka bir kişi üzerinde böylesine zalimane yöntemleri uygulamadığı bir dünya demektir.

İşkencenin Nedenleri- İşkence Neden Yapılır

İşkencenin nedenleri değişkenlik gösterse de, temeldeki amaç çoğunlukla başkaları üzerinde güç gösterisi yapmak ya da zayıflık ve güvensizlik yaratmaktır.

Dünya tarihinin çeşitli evrelerinde işkence kontrol oluşturmak ve iktidarı ve hükümet eden sistemi açıkça ya da zımnın tehdit eden muhalifler veya ilerici entelektüeller üzerinde güç sağlamak için kullanılmıştır. Bunun sonucu olarak, işkenceye sık sık **siyasi baskı**, **cezalandırma** ve **intikam** aracı olarak başvurulmuştur. Baskı ve fiziksel zorlama altında yapılan itiraflar güvenilir olmasa da, geleneksel olarak işkence ve diğer kötü muamele türleri **bilgi** veya **itiraf** almak için kullanılmıştır. Bunun sonucu olarak da bu tür ifadeler ve itiraflar hiçbir zaman delil olarak kullanılmaz ve bu yöntemler sonucu alınan ifadelerin yargılama sırasında kullanılması yasağı ulusal ve uluslararası hukuk sistemlerinin büyük bölümünde mevcuttur.

İşkence ve kötü muamele, insanları tehdit etmek, korkutmak, insanlıktan çıkarmak veya aşağılık duygusu yaratmak ve son tahlilde bireyin akli melekelerini yok etmek için kullanılabilir. Bu tür muameleler işkence mağdurunun akli ve fiziksel kapasitesi üzerinde önemli ve uzun süreli etkilere neden olur. Fiziksel rehabilitasyon yıllar sürebilir ve tam olarak iyileşme mümkün olmayabilir. Bundan başka, psikolojik yaralanmalar mağdurları hayatları boyunca etkilemeye devam eder ve çoğunlukla tatmin edici bir hayat yaşamalarını engeller.

İşkence ve İnsanlık Dışı ve Onur Kırıcı Muamelenin Mağdurları ve Faileri

İşkence ve kötü muamele mağduru olmak için hiçbir koşul yoktur. Çocuklar, erkekler ve kadınlar, gençler ve yaşlılar işkence mağduru olabilir. Özellikle hukukun üstünlüğü geleneğinin ya da yasalara saygının söz konusu olmadığı toplumlarda herkes işkence mağduru olabilir. Kötü muamele çoğunlukla cezaevlerinde, karakollarda, insanların tutulduğu diğer merkezlerde görülür; ancak

engelli ya da akıl hastası kişilerin tutulduğu özel evlerde ya da uzmanlaşmış tıbbi merkezlerde de işkence vakaları istisnai değildir. Tutuklular ve mahkûmlar özellikle korunmaya muhtaç durumdadır, çünkü en temel ihtiyaçları için devlet makamlarına muhtaçtırlar. Bu tür alıkoyma yerleri tanımları gereği kapalı mekândır. Bunun sonucu olarak alıkoyma kişileri kendilerini toplumun geri kalanının görüş alanının dışında bulurlar ve genellikle kamuoyunun çok az empati ya da sempati gösterebildiği bir grup oluştururlar. Sosyal, dini ya da etnik azınlıklar ve sığınmacı ve mülteciler gibi diğer korunmaya muhtaç gruplar sıklıkla onur kırıcı muameleyle tabi tutulur ve tekrar travmatize olma riski taşırlar. Yaşlılar ya da zihinsel engelliler gibi özel tıbbi merkezlerde ve hastanelerde yaşayan kişiler toplum tarafından genelde göz ardı edilir ve işkence ve kötü muamelelere tabi tutulabilirler. Bu durum genellikle yetersiz personel ve mali kaynak sonucu ortaya çıkar ve temel yaşam standartlarının, uygun tıbbi hizmetin sağlanmaması ve onuruyla yaşlanamama sonucunu doğurur.

Öte yandan, işkence ve kötü muamelenin etkileriyle karşı karşıya kalanlar yalnızca mağdurlar değildir. Bu muameleleri yapanlar da her zaman kendi iradeleriyle davranamaz ve olaya katılmış olmaktan çok ağır etkilenebilirler. Polis ya da askerlerin kamu görevlisi sıfatıyla emir üzerine ya da işkence ve kötü muameleyi gündelik bir uygulama haline getirmiş uzmanlaşmış bir grubun parçası olarak eylemde bulunduğu çok sayıda vaka vardır. Özel ihtiyaç merkezlerinde çalışan sağlık ve güvenlik görevlileri de ihmal, denetimsizlik, kaynak veya eğitim yoksunluğu nedeniyle kötü muamelenin faileri haline gelebilir.

3. KÜLTÜRLERARASI

PERSPEKTİFLER

VE TARTIŞMALI KONULAR

Farklı kültürel uygulamalar ve bakışlar uluslararası yasal normların ve standartların anlaşılmasını kesinlikle etkiler ve sıklıkla yorumları şekillendirir. Örneğin, bedensel ceza (ıslah amaçlı bir tedbir olarak bir sopa ya da kamçıyla acı verme) yaygın bir kötü muamele türüdür; ancak şeriat hukukunda bedensel ceza ve uzuvların kesilmesi hem toplumsal olarak kabul edilen hem de yasallaşmış yöntemlerdir. Bu cezalar genellikle evlilik ve miras gibi konular ile Müslümanların fiziksel ve ruhani hayatlarının diğer yönlerini düzenleyen dini mahkemeler tarafından verilmektedir. Örneğin, 2010'da Nijerya'nın çok sayıda eyaletinde mahkemeler, önemsiz hırsızlık ya da alkol tüketimi gibi küçük suçlarla ilgili olarak bedensel cezalara hükmetmiştir. Benzer şekilde Suudi Arabistan, İran, Malezya ve Singapur'da son zamanlarda şeriat hukukuna dayanan dini mahkemeler 2010 yılında bedensel cezalara hükmetmiştir.

Uzun zamandır terör eylemlerinin diğer suçlardan farklı olup olmadığı ve bu eylemleri önlemek ve denetlemek için özel standartlar geliştirilmesinin gerekip gerekmediği hakkında hararetli bir tartışma vardır. 11 Eylül 2001 eylemi gibi terör eylemleri, birçok ülkede "terörle mücadele" yasalarının hazırlanmasına kapı açmıştır. Bu yasalar insan hakları üzerinde ağır sonuçları olan yeni soruşturma usulleri öngörmektedir. ABD küresel olarak "terör karşı savaş" ilan ettiğinden beri, ABD askerlerinin ve memurlarının dahil olduğu çok sayıda işkence ve kötü muamele vakası bildirilmiştir. Küba'da bulunan Guantánamo Bay Alıkoyma Merkezi'nde tutulan terör şüphelileri "geliştirilmiş sorgu teknikleri"ne tabi tutulmuştur. 18 saatten fazla bir süre boyunca yerde tutulma

kişilerin idrar ve dışkılarını üstlerine yapması sonucunu doğururken, sağırlaştırarak şiddetle güdültüye ya da aşırı sıcaklığa maruz bırakma da mahkûmların bilinçlerini kaybetmesine ya da saçlarını yolmasına yol açmıştır. Bugün Guantánamo'da 170 kişi alıkoyulmaktadır. 2004'te Irak'ta bulunan Ebu Garip cezaevinde çalışan ABD askeri personelinin fiziksel ve psikolojik işkence de dahil olmak üzere ağır insan hakları ihlalleri gerçekleştirdiğine dair iddialar ortaya çıkmış, bu iddialar daha sonra ABD askerlerinin mahkûmlara işkence yaptığını ve onları aşağıladığını gösteren fotoğraflar ve video görüntüleriyle desteklenmiştir. ABD askerlerinin işkence ve kötü muamele vakalarına dahline dair bir başka örnek, CIA tarafından yürütülen bir program olan "olağanüstü nakil" programıdır. Bu program çerçevesinde çok sayıda yabancı mahkûm ve terör şüphelisi, hükümet onayıyla, dünyanın çeşitli ülkelerine sorgulanmak ve "kara yerler" olarak adlandırılan gizli cezaevlerinde tutulmak üzere getirilmiştir.

Benzer şekilde terör şüphelilerinin (ve diğer suçluların) başkalarının hayatını kurtarmak üzere işkenceye tabi tutulmasının kabul edilebilir olup olmadığı tartışması da tekrar hayat kazanmıştır. 2004'te Alman Federal Anayasa Mahkemesi, Wolfgang Daschner isimli Alman polis şefinin, 11 yaşındaki bir çocuğu kaçıran şüpheliyi çocuğun hayatını kurtarmak amacıyla tehdit etmesini konu alan davada **işkence yasağının mutlak niteliğini ve hiçbir koşulda bu ilkeye istisna yapılmasına ve bu yasağın askıya alınmasına izin verilmediğini** tekrar etmiştir. Bu konuyla yakından ilgili bir başka konu da herkesin hukuk çerçevesinde suçlu bulunana kadar masum sayılma hakkıdır.

Bu örneklerin gösterdiği gibi, işkence yasağı evrensel olarak kabul edilmiştir, ancak yorum ve uygulama devletler arasında farklılık gösterebilir. Bu farklılıkların evrensel ve mutlak nitelikteki işkence yasağını güçlendirip güçlendirmedeği ya da hem uluslararası teamül hem de uluslararası norm hukukunun amaçları ve ruhuyla ters düşüp düşmediği ise açık uçlu bir sorudur. İşkence yasağının mutlak niteliğiyle ilgili olarak uluslararası hukukçular, standartlardaki ikiliğin kabul edilemez olduğunu, uluslararası hukuk standartlarının tercihe bağlı uygulanmaması ve söz konusu standartlara kesin olarak saygı duyulması gerektiğini savunmaktadır; ancak bu şekilde dünya barışının, insan haklarının, insani güvenliğin ve devletler arasındaki karşılıklı anlayışın koruyucusu olan uluslararası hukukun ruhu ve işlevi korunabilecektir.

4. UYGULAMA VE İZLEME

1948'den bu yana işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ve onur kırıcı muamelelere dair uluslararası hukuk hükümleri esaslı bir biçimde geliştirilmiş ve ilerlemiştir. Bu uluslararası hukuki taahhütleri imzalayan, onayan ve ulusal mevzuat ve uygulamasına aktaran devlet sayısı günden güne artmıştır. İşkencenin önlenmesine ve işkenceye karşı korumaya yönelik güçlü bölgesel sistemler ortaya çıkmış (örneğin Avrupa'da) ve ulusal ve bağımsız denetim mekanizmaları (teftiş ziyaretleri) gelişmiştir.

Uluslararası düzeyde, **Birleşmiş Milletler İşkence Karşıtı Komite** ve **Birleşmiş Milletler İşkence Özel Raportörü** ve çok sayıdaki STK, işkence ve benzeri muamele yapma yasağı konusunda devletlerin yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini izlemektedir.

Birleşmiş Milletler İşkence Karşıtı Komite (CAT), BM İşkenceye Karşı Sözleşme'nin 17. maddesi çerçevesinde kurulmuş ve 1 Ocak 1988'de çalışmaya başlamıştır. CAT taraf devletlerden her dört yılda bir Sözleşme'nin uygulanmasına yönelik raporlar talep eder ve bu raporları inceler; raporlar hakkında sorular sorma, daha fazla açıklama isteme ve bahsi geçen hukuki meselelere ve olgulara ilişkin ek bilgi talep etme yetkisine sahiptir. Bundan başka devletler Komite'nin bireysel ya da devletler arası başvuru alma ve inceleme, şikâyetçiye ve ilgili devlete nihai görüşlerini ve yapılması gerekenler konusunda tavsiye niteliğindeki kararını gönderme yetkisini kabul eder nitelikte beyanda bulunabilir. Komite'nin yaptığı işlerle ilgili yıllık raporlar yayınlanmaktadır.

BM İşkenceyle Mücadele Sözleşmesi'ne ek İhtiyari Protokol(OP-CAT)

Birleşmiş Milletler İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşme'ye ek İhtiyari Protokol, 2002'de New York'ta gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Genel Kurulu sırasında kabul edilmiş ve 2006 yılında yürürlüğe girmiş, Ocak 2012 itibarıyla 61 devlet tarafından onanmıştır. Protokol'ün amacı, alıkoyma yerlerine uluslararası ve ulusal izleme kurumları tarafından düzenli ziyaretler gerçekleştirmeye yönelik bir sistem kurularak işkence ve diğer kötü muamele türlerinin önlenmesidir. İhtiyari Protokol bu nedenle ziyaret yetkisine sahip yeni bir uluslararası uzman kurum kurmuştur: İşkenceye Karşı Komite'ye karşı sorumlu olan İşkencenin Önlenmesi Alt Komitesi (SPT). Protokol aynı zamanda taraf devletlere ulusal teftiş kurumları teşkil etme yükümlülüğü vermektedir ("**Ulusal Önleyici Mekanizmalar**"). Alt Komite'nin denetimi altında ulusal kurumlar alıkoyma yerlerini düzenli olarak ziyaret

edip, özgürlüğünden mahrum kalan kişilere yapılan muamelelerin ve gözaltı koşullarının iyileştirilmesi için tavsiyelerde bulunacaktır.

Önlemeye odaklanmış bu sistem BM insan hakları sistemi içinde yenilikçi bir gelişmeyi gösterir, çünkü mevcut uluslararası mekanizmalar ancak ihlal oluştuktan sonra harekete geçmektedir. Alıkoyma yerlerine ziyaretler işkencenin önlenmesi ve alıkoyma koşullarının iyileştirilmesi için en etkili yöntemlerdendir. Avrupa Konseyi İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Cezanın Önlenmesi Sözleşmesi (ECPT) çerçevesinde kurulan ve Avrupa'da özgürlüklerinden mahrum olan kişilerin korunması için kurulmuş ilk yargısal olmayan mekanizma olan Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Cezanın Önlenmesi Komitesi'nin (CPT) başarısından esinlenen BM İhtiyari Protokolü, küresel düzeyde ve ulusal uzman kurumlar tarafından gerçekleştirilecek etkili önleyici ziyaretlerin kriterleri ve güvencelerini ortaya koyar. Bu nedenle İhtiyari Protokol, işkencenin ve insanlık dışı ve onur kırıcı muamelelerin önlenmesi için uluslararası ve ulusal mekanizmaların güçlendirilmesine yönelik önemli bir adım olarak görülmektedir.

Öte yandan, işkencenin önlenmesi için uluslararası hukuki güvenceler var olsa da, bu güvenceler ulusal düzeyde tam olarak uygulanmamaktadır. Ulusal mevzuatların uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi ve izleme ve raporlama yapacak ulusal mekanizmaların kurulması zorunludur. İşkencenin tam olarak ortadan kalkması ancak uluslararası standartların ulusal ve yerel düzeylerde etkili ve tarafsız uygulama ve izleme mekanizmalarının içinde yer almasıyla mümkün olabilir. Ayrıca işkence ve insanlık dışı ve onur kırıcı muamele mağdurlarına rehabilitasyon, hukuki yardım ve tazminat temin edil-

mesi ve bu kişilerin toplumsal hayata yeniden katılmasının sağlanması adil bir ulusal düzen için hayati bir gerekliliktir.

İşkencenin önlenmesinde etkili olacak üç ana unsur vardır:

1. Etkili bir yasal çerçeve kurulup bunun tam olarak uygulanmasının sağlanması ve işkencenin önlenmesi için uygun güvencelerin temini; örneğin gözaltındaki temel güvenceler (avukata, doktora ve yargıca erişim gibi) ve gözaltında tecritin engellenmesi;
2. Denetim mekanizmalarının kurulması, ulusal düzeyde alkoyma yerlerinde ziyaret mekanizmaları ve sivil örgütler tarafından bağımsız izleme ve raporlamanın sağlanması;
3. İlgili kişilere yönelik eğitim; örneğin polis memurları, cezaevi gardiyanları, avukatlar,

hekimler vs. Bundan başka her birey işkencenin önlenmesine yönelik faaliyetlere eylem, kampanyalar, uluslararası belgelerin onanması ve ulusal düzeyde uygulanması için lobi faaliyetleri oluşturarak ve mektuplar ve dilekçeler yazarak dahil olabilir. STK çalışmalarına katılarak ve gönüllü olarak ya da en azından aile ve arkadaş çevresini bilgilendirerek toplumda ve bölgemizde işkencenin önlenmesi konusunda farkındalık yaratılmasına katkı sağlayabiliriz. Son olarak işkence mağdurlarını, sıkıntılarının nasıl giderileceğini anlayıp şikâyetinde bulunmalarına öncülük ederek ve failer hakkındaki yasal işlemler sırasında yardım ederek destekleyebiliriz.

FAYDALI BİLGİLER

1. ÖRNEK UYGULAMALAR

Dünyada devletleri ve toplumları işkence ve benzeri uygulamalara karşı harekete geçirmeye yönelik çok sayıda girişim mevcuttur. Bu tür girişimler işkence ve kötü muamelenin önlenmesini, işkence mağdurlarına hukuki yardım ve fiziksel ve psikolojik rehabilitasyon sağlanmasını amaçlayan eğitim programlarıyla birlikte yürütülmüştür.

Bunların birçoğu tabandan gelen (grass-roots) ve eylem odaklı uygulamalardır; bazıları ise yerel kapasite geliştirme ve toplumsal bilgilendirme yöntemlerini kullanarak önleme ve koruma sağlama amacını taşır. Bunlardan

başka kurumsal kapasite geliştirme ve uluslararası antlaşmaların onanması ve bunun sonucu olarak mevzuat ve uygulama değişiklikleri ve eğitim ve öğretim programları da işkence ve kötü muamelenin önlenmesi konusunda örnek uygulamalar oluşturur. Farklı düzeylerdeki bu girişimler örnek uygulamaları geliştirmek için kendine özgü mekanizmalar teşkil eder ve aynı zamanda daha geniş ve genel alanda uluslararası belgelerin devletlerce onanması ve uygulanmasına yönelik standartlarını yaratır ve ortaya koyarlar.

“Gazetenizi haftanın herhangi bir günü açın. Dünyanın bir yerinde, görüşleri ya da dini hükümeti tarafından kabul edilmediği için hapse atılmış, işkence görmüş ya da infaz edilmiş biri hakkında bir haber görürsünüz. Gazete okuru hastalık derecesinde bir çaresizlik hisseder. Eğer bu iğrenme duysu ortak bir eyleme dönüşebilseydi etkili bir çalışma yapılabilirdi.”

Peter Benenson, Uluslararası Af Örgütü'nün kurucusu

İşkence ve kötü muamelenin önlenmesi için örnek uygulamalar şunlar olabilir:

- Tabandan gelen (grass-roots), eylem odaklı kampanyalar, lobi faaliyetleri, farkındalık yaratma (yerel düzeyde);
- Kurum ve kapasite geliştirme, mevcut yapı ve kurumlar üzerinde etki kurma, bu yapı ve kurumları reforma tabi tutma ya da meseleleri temelinde çözebilecek yeni kurumlar inşa etme.

Ulusal Ölçekteki Faaliyetler

Avusturya İnsan Hakları Danışma Kurulu 1999'da, Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Cezanın Önlenmesi Komitesi'nin (CPT) önerisiyle kurulan Avusturya İnsan Hakları Danışma Kurulu, İçişleri Bakanlığı'na danışmanlık sağlamakta ve Avusturya polisinin faaliyetleri hakkında yapısal insan hakları meselelerine dair rapor ve tavsiyeler üretmektedir. Kurul, altı İnsan Hakları Komisyonu'nu denetlemektedir. İzleme kurumları olarak görev yapan komisyonlar Avusturya'da polisin yetki sahibi olduğu tüm alıkoyma merkezlerini önceden bildirim olmaksızın düzenli olarak ziyaret etmektedir. Bu ziyaretler polis tarafından yönetilen alıkoyma merkezlerinde önemli iyileşmelere neden olmuştur. BM İşkenceye Karşı Sözleşme'ye ek İhtiyari Protokol'ün onanmasının ardın-

dan Danışma Kurulu, Avusturya Ombudsman Kurulu'na entegre edilecektir. Ombudsman Kurulu devletin kamu yönetimini denetleyen bağımsız bir izleme kurumudur ve İhtiyari Protokol altında Önleyici Ulusal Mekanizma görevini yürütecektir.

(Kaynak: Menschenrechtsbeirat-İnsan Hakları Danışma Kurulu, www.menschenrechtsbeirat.at)

İşkence Özel Raportörü: Hedefler, Yetki ve Faaliyetler

Eski Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu, 1985/33 Sayılı Karar ile işkenceyle ilgili meseleleri incelemek, bu konu hakkında güvenilir bilgi talep ve temin etmek ve bu bilgiye etkili bir yanıt vermek amacıyla bir Özel Raportör atama kararı almıştır. Özel Raportör, her yıl faaliyetleri hakkında Komisyon'un yerine geçen İnsan Hakları Konseyi'ne kapsamlı bir rapor sunmaktadır. Bu raporlarda işkence uygulamasının varlığı ve kapsamı hakkında bilgi ile işkencenin ortadan kaldırılması ve önlenmesi için devletlere yönelik tavsiyeler bulunmaktadır. Özel Raportör'ün yetkisi, İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı

veya Onur Kırıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşme'ye taraf olan olmayan tüm devletlerin ülkelerini kapsar. Raportör üç ana faaliyette bulunur: Acil talepler ve işkence iddialarını içeren mektupları hükümetlere bildirmek; işkencenin münferit bir uygulama olmadığına dair bilgilerin geldiği ülkelere araştırma ziyaretlerinde bulunmak ve faaliyetleri, yetkisi ve çalışma yöntemleri hakkında İnsan Hakları Konseyi'ne ve BM Genel Kurulu'na yıllık raporlar sunmak. Uluslararası antlaşmalar çerçevesinde kurulan sözleşme temelli izleme kurumlarından farklı olarak Özel Raportör, işkence riski içeren bireysel vakalarda ("acil talepler") ve işkence iddiaları ("iddialar") karşısında iç hukuk yollarının tüketilmesi koşulunu aramaz. 1 Kasım 2010'dan bu yana BM İşkence Özel Raportörü Arjantinli Juan Méndez'dir.

Acil talepler aşağıdaki adrese gönderilmelidir:

İşkence Özel Raportörü
İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
Cenevre Birleşmiş Milletler Ofisi
CH-1211 Geneva 10 İsviçre
E-mail: urgent-action@ohchr.org
(Kaynak: BM İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Ceza Özel Raportörü <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Torture/SRTorture/Pages/SRTortureIndex.aspx>)

Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Cezanın Önlenmesi Komitesi (CPT) Kuruluş

CPT 1987'de Avrupa Konseyi İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Cezanın Önlenmesi Sözleşmesi çerçevesinde kurulmuştur. Komite, 1989 yılında Sözleşme yürürlüğe girdiğinde de çalışmaya başlamıştır.

Üyelik

CPT 47 Avrupa ülkesini kapsar: Türkiye, Rusya Federasyonu ve Güney Kafkasya ülkeleri de dahil tüm Avrupa Konseyi üye devletleri. Mart 2002'den bu yana, Bakanlar Komitesi'nin davetiyle Avrupa Konseyi üyesi olmayan devletler de Sözleşme'ye katılabilmektedir. Komite'de farklı mesleki geçmişleri olan bağımsız uzmanlar bulunmaktadır. Bu uzmanlar arasında hekimler, avukatlar, polis ve cezaevleri ve insan haklarıyla ilgili uzmanlar sayılabilir. Komite'deki üye sayısı Sözleşme'ye taraf devlet sayısına tekabül eder.

Görev

Komite yalnızca işkenceyle ilgili konularda değil, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele ya da ceza teşkil edebilecek çok sayıda durumla ilgili çalışır. Özgürlüğünden mahrum edilmiş kişilerin tutulduğu yerleri teftiş eder ve bu kişilerin durumlarını inceler. Karakolları, cezaevlerini, psikiyatri hastanelerini ve düzensiz göçmenlerin ve sığınmacıların tutulduğu havaalanı transit bölgeleri

gibi diğer alkoyma yerlerini ziyaret eder. Komite'nin mahkûmlarla özel görüşmeler yapma yetkisi vardır.

Çalışma Yöntemleri

Komite tüm taraf devletlere periyodik ziyaretlerde bulunur ve bazı durumlarda da *ad hoc* ziyaretler yapar. Komite'nin bulguları, ilgili devlete tavsiyelerin de yer aldığı gizli raporlarda toplanır. Ziyaretlerde ve raporların yazılması ve verilmesi süreçlerinde gizlilik ilkesine uygunluk Komite'nin güvenilirliğinde önem taşır ve uluslararası şöhretini güçlendirmiştir. Bu ilke aynı zamanda hükümetlerle tutarlı ve yapıcı diyalogların yürütülmesini de mümkün kılar. Raporlar, hükümetlerin bu raporlar hakkındaki yorumlarıyla birlikte eğer hükümet onay verirse kamuya açık hale getirilir. Rusya Federasyonu hariç olmak üzere hükümetler bu onayı her zaman vermiştir.

Yaptırım İhtimalleri

Bir devletin işbirliği yapmaktan veya Komite'nin tavsiyelerine uygun olarak bir durumu iyileştirmekten kaçınması durumunda CPT kamuoyuna açıklama yaparak siyasi baskı kurabilir. Bu yetki bugüne dek altı kez kullanılmıştır: 1992 ve 1996'da Türkiye'yle ilgili, 2001, 2003 ve 2007'de Rusya Federasyonu Çeçen Cumhuriyeti'yle ilgili ve 2011'de de Yunanistan'la ilgili bu tür açıklamalar yapılmıştır.

CPT Ziyaretleri ve Raporlar

1 Ocak 2012 itibariyle Komite toplam 314 devlet ziyareti gerçekleştirmiş

(190 periyodik ziyaret ve 124 *ad hoc* ziyaret) ve 263 rapor yayınlamıştır. (Kaynak: Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Cezanın Önlenmesi Komitesi [CPT], <http://www.cpt.coe.int>)

Uluslararası Ölçekteki Faaliyetler

Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK'lar) Faaliyetleri

1997 yılında BM 26 Haziran gününü Uluslararası İşkence Mağdurlarına Destek Günü olarak belirlemiştir. O günden bu

yana işkencenin önlenmesi ve yasaklanması için kurulan **İşkenceye Karşı Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Koalisyonu (CINAT)** gibi uluslararası ağlar işkencenin tam olarak ortadan kaldırılması için uluslararası programlar geliştirmiş, önemli toplantılar ve geniş çaplı kampanyalar düzenlemiştir. Ünlü isimler de dahil çok sayıda insan bu toplantılara katılmıştır.

Uluslararası AF Örgütü (UAÖ)

Uluslararası AF Örgütü'nün (UAÖ) faaliyetleri hem *grass-root* hem de kurum ve kapasite geliştirme niteliği taşıyan bütünsel yaklaşıma sahip olması açısından dünya çapında bir örnek teşkil eder.

28 Mayıs 1961'de Britanyalı hukukçu Peter Benenson, Londra merkezli *The Observer* gazetesinde "Unutulmuş Mahkûm" başlıklı

bir makale yayımlamış ve bu makale Uluslararası AF örgütü'nün kurulmasına esin kaynağı olmuştur.

Bugün uluslararası merkezi Londra'da bulunan Uluslararası Af Örgütü'nün dünyanın her yerinde ofisi ve 150'den fazla ülkede üç milyondan fazla üyesi destekçisi ve bağışçısı vardır. Af Örgütü demokratik bir hareket olup, dokuz üyesi bulunan Uluslararası Yürütme Komitesi tarafından yönetilmektedir. Üyelerin görev süresi dört yıldır ve üyelerin yarısı her iki yılda bir örgütün her bölümünü temsil eden Uluslararası Konsey tarafından yeniden seçilebilir. Kampanyalar, insan hakları meseleleri hakkında raporlama ve belirli insan hakları konularında hükümetlere görüşmeler Uluslararası AF Örgütü'nün faaliyetleri arasındadır.

İşkencenin Önlenmesi İçin

12 Adım Programı

Uluslararası Af Örgütü, işkencenin önlenmesi için hükümetleri örgütün 12 Adım Programı'nı uygulamaya davet eder:

1. İşkencenin Resmi Olarak Kınanması

Her ülkedeki en yüksek makam işkenceye bütünüyle karşı olduğunu açıklamalıdır. Tüm kolluk güçlerine işkencenin hiçbir koşulda hoşgörülmeceği bildirilmelidir.

2. Tecrit Halinin Kısıtlanması

İşkence çoğunlukla mağdurlar tecritte tutulduğunda, kişi dış dünyayla iletişim kurup başına gelenleri aktaramadığı zaman meydana gelir. Hükümetler tecrit durumunun işkence yapmak için bir fırsata dönüşmemesini

güvence altına almalıdır. Tüm mahkûmların, gözaltına alındıktan sonra derhal bir yargısal makam önüne çıkarılması ve yakınlarının, avukatların ve hekimlerin onlara erişiminin sağlanması hayati öneme sahiptir.

3. Gizli Alıkoymanın Engellenmesi

Bazı ülkelerde işkence gizli merkezlerde yapılmakta ve mağdurlar daha sonra "kaybedilmekte"dir. Hükümetler mahkûmların kamuoyunca tanınan yerlerde tutulmasını ve yakınlarının ve avukatların mahkûmların bulunduğu yerler hakkında doğru bilgiye ulaşmasını sağlamalıdır.

4. Sorgu ve Gözaltı Sırasında Güvenceler

Hükümetler, alıkoyma ve sorguyla ilgili usulleri düzenli olarak gözden geçirmelidir. Alıkoyma tüm bireylere kötü muamele karşısında şikâyetle bulunma hakkı da dahil olmak üzere hakları bildirilmelidir. Alıkoyma merkezlerine düzenli bağımsız ziyaretler yapılmalıdır. İşkencenin önlenmesi için bir güvence, alıkoymadan ve sorgudan sorumlu olan makamların ayrılmasıdır.

5. İşkence İddialarının Bağımsız Bir Soruşturmaya Tabi Tutulması

Hükümetler tüm işkence şikâyet ve iddialarının tarafsız ve etkili bir soruşturmaya tabi tutulmasını sağlamalıdır. Bu tür soruşturmanın yöntem ve bulguları kamuya açıklanmalıdır. Şikâyetle bulunanlar ve tanıklar kendilerine yapılacak baskıya karşı korunmalıdır.

6. İşkence Altında Alınan İfadelerin Kullanılmasının Yasaklanması

Hükümetler işkence altında alınan itiraf ya da diğer ifadelerin dava sırasında kullanılmasını engellemelidir.

7. İşkenenin Yasal Olarak Yasaklanması

Hükümetler, işkence ve kötü muamelenin ceza hukukunda suç olarak tanımlanmasını sağlamalıdır. Uluslararası hukuka uygun olarak işkence yasağı, savaş zamanı ve olağanüstü hal dahil hiçbir koşulda askıya alınmamalıdır.

8. İşkence Şüphelilerinin Yargılanması

İşkence yapanlar adalet önüne çıkarılmalıdır. Bu ilke, failer nerede olurlarsa olsun, suç nerede işlenmiş olursa olsun ve failerin ya da mağdurların milliyeti ne olursa olsun uygulanmalıdır. İşkenceciler için korunaklı bir yer bırakılmamalıdır.

9. Eğitim Usulleri

Gözaltı usullerine dahil olan tüm memurların eğitiminde, sorguda ya da alıkoyma sırasında işkence yapmanın bir suç teşkil ettiğinin altı çizilmelidir. Memurlara, işkence yapma emrine itaat etmemeleri konusunda talimat verilmelidir.

10. Tazminat ve Rehabilitasyon

İşkence mağdurları ve yakınları tazminat alma hakkına sahip olmalıdır. Mağdurlara uygun tıbbi bakım ve rehabilitasyon sağlanmalıdır.

11. Uluslararası Tepki

Hükümetler, işkenceyle suçlanan hükümetlerle görüşmek için her türlü elverişli kanalı kullanmalıdır. Hükümetlerarası mekanizmalar kurulmalı ve işkence iddialarının acilen araştırılması ve etkili yanıtların verilmesi sağlanmalıdır. Hükümetler asker, güvenlik ya da polis tarafından yapılan transferlerin işkence uygulamasına yol açmayacağını güvence altına almalıdır.

12. Uluslararası Belgelerin Onanması

Tüm hükümetler, Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve bu Sözleşme'ye ek bireysel başvuru hakkı sağlayan İhtiyari Protokol de dahil olmak üzere, işkenceye karşı güvenceleri ve yolları içeren uluslararası belgeleri onamalıdır.

Ekim 2000'de UAÖ İşkencenin Önlenmesi İçin 12 Adım Program'ını kabul etmiştir. Bu program, işkencenin önlenmesi ve işkeneciliğin ortaya çıkmasının ve kurumsallaşmasının ortadan kaldırılması amacıyla kurulan mekanizmaların güçlendirilmesi için uluslararası bir platforma dönüşmüştür.

12 Adım Programı, Nisan 2005'te "Teröre Karşı Savaşta İşkenceye Karşı" isimli kampanya çerçevesinde yeniden gündeme taşınmıştır. Bunun nedeni Guantánamo gibi yerlerde tutulan "terör şüphelileri"nin tanıklıklarıyla birlikte, "Teröre Karşı Savaş"ın işkence ve diğer kötü muamele türlerinin kabulünün artmasına neden olduğunun görülmesiydi.

Uluslararası Af Örgütü failerin ulusal güvenlik ya da terörle mücadele adına gerekli olması temelinde meşrulaştırdıkları çok çeşitli insan hakları ihlallerini belgelemiş, bunun sonucu olarak da 2006'da "Terörle Mücadelede Adalet" isimli yeni bir kampanya başlatmıştır. Son olarak, Af Örgütü 2010'da yine dünya çapında "İnsan Haklarıyla Güvenlik" isimli bir kampanya başlatmış ve hükümetlere terörle mücadele ve ulusal güvenlik adına yapılan insan hakları ihlallerini durdurma çağrısında bulunmuştur. (Kaynak: Uluslararası Af Örgütü, <http://www.amnesty.org/>)

İşkencenin Önlenmesi Derneği (APT)

İşkencenin Önlenmesi Derneği (APT) küresel, bölgesel ve ulusal düzeylerde çok sayıda paydaşla (devlet makamları, ulusal kurumlar ve sivil toplum) birlikte çalışan uluslararası bir STK'dır. BM İşkenceye Karşı Sözleşme'ye ek İhtiyari Protokol'ün kabulü ve yürürlüğü için yapılan kampanyada İşkencenin Önlenmesi Derneği öncülük rolü üstlenmiştir. Dernek aynı zamanda işkencenin cezalandırılması alanında hukuki danışmanlık yapmakta, alkoyma yerlerinin ziyareti konusunda eğitimler düzenlemekte, önleyici ulusal mekanizmaların kurulması ve yürütülmesi konusunda çalışmaktadır.

(Kaynak: İşkencenin Önlenmesi Derneği, <http://www.appt.ch>)

Etik Kurallar

1975'te Tokyo'da Dünya Tıp Birliği (WMA), **Alkoyma ve Hapisle Bağlantılı Olarak İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Ceza Hakkında Hekimler İçin Yol Gösterici Kurallar Bildirgesi**'ni kabul etmiştir. WMA, tıp mesleğinin işkence ve kötü muameleyle karşı duruşunu açıkça belirtmiş ve şöyle demiştir: "Hekim, savaş zamanı ve iç savaş da dahil olmak üzere

hiçbir durumda işkence ya da diğer zalimane, insanlık dışı ve onur kırıcı muameleleri hoşgöremez, göz ardı edemez ve bu muamelelerin uygulanmasına iştirak edemez. Mağdurun hangi suçlamayla karşı karşıya kaldığının, suçlu ya da masum oluşunun, inançlarının ve amaçlarının bir önemi yoktur." Bazı ulusal tıp birlikleri, hekimlerin işkence ve kötü muamele konusunda uyması gereken kendi etik kurallarını geliştirmiştir.

(Kaynak: Dünya Tıp Birliği, <http://www.wma.net>)

2. TRENDLER

- Son birkaç yılda zincirler, prangalar, başparmak işkence aletleri, kırbaçlar ve elektrik şoku teknolojisiyle işkence yapmaya yarayan aletlerin ticaretinde büyük bir artış yaşanmıştır. Uluslararası Af Örgütü'nün 2001 tarihli "İşkence Ticaretine Son Verilmesi" başlıklı raporunda, elektrik vermeye yarayan aletleri üreten ülkelerin sayısının 1980'lerde 30 iken 2000'lerde 130'a çıktığı belirtilmiştir. Eski İşkence Özel Raportörü Theo van Boven'in girişiminin ardından 2005 yılında Avrupa Birliği bu aletlerin ticaretini yasaklamıştır; ancak Uluslararası Af Örgütü ve Omega Araştırma Vakfı'nın Mart 2010'da yayınladığı bilgiye göre, bazı Avrupa ülkeleri işkence ve kötü muamelede kullanılan aletler ihraç etmeye devam etmektedir. Örneğin Çek Cumhuriyeti, polis ve güvenlik güçlerinin bu aletleri işkence ve kötü muamele yapmak için kullandığı bilinen altı ülkeye zincirler, elektrik şoku silahları ve kimyasal spreyler satmak üzere ihracat belgeleri vermektedir. Almanya da bu tür ruhsatları pranga ve kimyasal spreylerin satışı için düzenlemektedir. İtalya ve İspanya mahkûmlar üzerinde kullanılmak üzere

50.000 volt elektrik içeren kelepçelerin ihracatını yapmaktadır.

- Bugün cezaevlerindeki insan sayısı dünyanın her yerinde artmaktadır. Buna paralel olarak, cezaevlerindeki kadınların ve gençlerin sayısı da önemli ölçüde artmıştır. Uluslararası Cezaevi Çalışmaları Merkezi'nin 218 bağımsız ülkede ve onlara bağımlı topraklarda alıkoyulan mahkûmların sayısını içeren en son tarihli Dünya Cezaevi Nüfusu Listesi'ne göre, dünyada toplam 9,8 milyondan fazla kişi cezaevlerinde tutulmaktadır. Bu yüksek sayı cezaevlerinin personeline ve idaresine önemli ölçüde zarar vermektedir ve daha fazla eğitim, daha fazla insan hakları farkındalığı ve daha çok kaynak gerektirmektedir.
- “Teröre karşı savaş” denen olgu hükümetler tarafından insan haklarının kısıtlanması ve işkence ve kötü muamele yasağının mutlak niteliğinin göz ardı edilmesi için kullanılmıştır. Bazı ülkeler istihbarat memurlarına ve güvenlik güçlerine yönelik olarak, fiziksel ve manevi zarara uğratan ve hem uluslararası hukukta hem de çoğu ulusal mevzuatta işkence ya da zalimane veya insanlık dışı muamele olarak yasaklanan sorgu tekniklerinin kullanılması konusunda talimatlar yayınlamıştır.

3. KRONOLOJİ

İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ve Onur Kırıcı Muamele ve Ceza Yasağı Temel Taşlar

- 1948** İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 5. madde
- 1949** Dört Cenevre Sözleşmesi
- 1950** İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (AIHS), 3. madde
- 1957** Birleşmiş Milletler Mahkûmların Muamele Hakkında Asgari Standart Kurallar
- 1966** Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (MSHUS), 7. madde
- 1966** Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ne ek İhtiyari Protokol
- 1969** Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi, 5. madde
- 1979** Birleşmiş Milletler Kolluk Güçleri İçin Çalışma Kuralları
- 1981** Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı, 5. madde
- 1982** Mahkûmların ve Alıkoyulanların İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Korunmasında Sağlık Personelinin ve Özellikle Hekimlerin Rolü Hakkında Tıbbi Etik İlkeleri
- 1984** Birleşmiş Milletler İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşme (CAT)

- 1985** Birleşmiş Milletler İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Ceza Özel Raportörü
- 1985** İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Amerika Sözleşmesi
- 1987** Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi'ni (CPT) kuran Avrupa Konseyi İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Cezanın Önlenmesi Sözleşmesi (ECPT)
- 1990** Birleşmiş Milletler Özgürlüğünden Mahrum Kalan Küçüklerin Korunmasına İlişkin Kurallar
- 1992** İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Amerika Sözleşmesi

- 1994** Zorla Kaybedilen İnsanlar Hakkında Amerika Sözleşmesi
- 1998** Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü
- 2002** İşkencenin Önlenmesi Alt Komitesi'ni (SPT) kuran Birleşmiş Milletler İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşme'ye ek İhtiyari Protokol (OP-CAT)
- 2006** Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (CPED)

ÇEŞİTLİ FAALİYETLER

FAALİYET I TERÖRİSTLERE İŞKENCE YAPMAK?

Bölüm I: Giriş

Özellikle 11 Eylül 2001 olaylarından sonra terörizm ve terör şüphelilerine ve suç faillerine işkence yapılması hararetle bir tartışma yaratmıştır. Birçok kişi bu konuda farklı yönlerdeki görüş ve endişelerini dile getirmiştir.

Önerilen tartışma çerçevesinde meselenin lehine ve aleyhine savların tanımlanması mümkün olabilir. Bu savları insan hakları ilkeleri çerçevesinde analiz edin ve ilgili diğer konularla tartışın.

Faaliyet türü: Tartışma

Tartışma sorusu: Başka insanların hayatını kurtarmak için (şüpheli) teröristlere ve suçlulara işkence yapılması kabul edilebilir mi?

Bölüm II: Tartışma Hakkında Genel Bilgi

Amaçlar ve hedefler:

- Fikir oluşturma, fikir paylaşma ve fikirlerin savunulması;
- demokratik bir toplumun işkenceyle ilgili meseleleri nasıl halletmesi gerektiği hakkında bilgi kazanımı ve farkındalık yaratma;
- insan haklarının ve hukukun üstünlüğü hükümlerinin karmaşık ikilemlerin anlaşılmasında yararlı bir çerçeve oluşturabileceğinin gösterilmesi.

Hedef grup: Genç yetişkinler ve yetişkinler.

Grup büyüklüğü: 10-12

Zaman: 90-120 dakika

Hazırlık:

- Ulusal ve uluslararası gazete kupürlerinin, makalelerin ve fotoğrafların toplanmasını

ve işkence yasağı hakkındaki uluslararası ve bölgesel insan hakları standartlarının bir araya getirilmesini sağlayın.

- Katılımcılardan konu hakkında bir malzeme getirmelerini isteyin.
- Alternatif olarak Wolfgang Daschner davasındaki kararı gözden geçirin.

Malzemeler: Renkli kartlar, toplanan malzemelerin örnekleri, tahta ya da kâğıt ve markör kalemler.

Beceriler: Tartışma ve eleştiri becerisinin geliştirilmesi, iletişim becerileri, çatışma yönetimi becerileri.

Tartışma kuralları:

Tartışma başlamadan önce katılımcılardan kendi kurallarını koymalarını isteyin ve tüm grubun önerilen kurallarla hemfikir olup bunları kabul ettiğinden emin olun.

Kuralları görünür bir biçimde yazın ve yalnızca bir sorun doğduğunda kurallara atıf yapın. Kolaylaştırıcı, aşağıdaki kuralların katılımcıların hazırladığı kurallar listesinde bulunmasını sağlamalıdır:

1. Bir kişi konuşurken başka kimse konuşmamalıdır.
2. Grup, konuşan kişiyle aynı fikirde olunmadığını saygılı bir ifadeyle gösteren bir işaret bulmalıdır.

Bölüm III: Tartışma Hakkında Özel Bilgi

Konunun tanıtımı:

Konuyu tanıtmak için gazete kupürlerinden, kamu görevlilerinin açıklamalarından, terör ve işkence yasağı hakkındaki insan hakları belgelerinden ve hükümlerinden kısaca bahsedin. Grubu ikiye bölün ve grupların insan hakları ilkeleri, ahlaki ve etik mülahazalar ışığında **lehe** ve **aleyhe** tezler geliştirmesini sağlayın.

Tartışma süreci:

Tartışma saygı ve hassasiyet çerçevesinde yürütülmelidir. Hiçbir katılımcı görüşlerinin ya da yaklaşımının uygunsuz ya da yanlış olduğunu hissetmemelidir.

Katılımcılardan konu hakkında getirdikleri malzemeleri düzenlemelerini isteyin.

Küçük grup çalışması ve görüşlerin oluşturulması için zaman verin (45 dakika).

Tartışmayı katılımcılardan görüşlerini sunmaları isteyerek başlatın ve görüşleri toplandı odasının soluna (aleyhe) ve sağına (lehe) asın. Herkesin öne sürülen görüşlerin asılmasını doğru bulup bulmadığını sorun ve yaklaşımlardaki, anlayışlardaki ve görüşlerin mantığındaki farklılıkların tartışılmasını sağlamaya çalışın. (45-60 dakika)

Geri bildirim:

Tartışma bittikten sonra tüm katılımcılara yeşil ve kırmızı kartlar dağıtın ve tartışmanın içeriği ve düzenlenmesi hakkındaki olumlu ve olumsuz duygularını yazmalarını isteyin. Son olarak kartları yüksek sesle okuyun ve katılımcılara düşünmeleri için zaman verin. Alternatif olarak kartları bir duvara ya da tahyaya asabilirler.

Metodolojik ipuçları:

- Tartışma hararetlenip konrolden çıkacak gibi olursa ve ihtiyaç doğarsa 5 dakikalık bir mola verin.
- Kafa karışıklığı ya da öfke ortaya çıkarsa katılımcılara sessizce düşünme fırsatı verin.
- Görüşleri özetlemeye, açıklamaya çalışın ve açıkça taraf olmayın.

Çeşitlilik için ipuçları:

Tartışmanın içeriğini daha belirli kılmak istiyorsanız katılımcılara “işkence merdiveni”nden bahsedebilirsiniz:

- Biri, bir yere bomba koymuş ve itiraf etti. Hayat kurtarmak için işkence yapmalıyız.

- Biri, bir yere bomba koymakla suçlanıyor. Öğrenmek için işkence yapmalıyız.
- Biri, bir yere bomba koyan bir kişinin yakını/arkadaşı. Bombacının planlarını öğrenmek için bu kişiye işkence yapmalıyız.
- Biri, bombacıyla aynı dünya görüşünü paylaşan birini ihbar etmiş. Bombacıyla aynı görüşleri paylaşan bu kişiye, diğer destekleyicilerin kim olduğunu öğrenmek için işkence yapmalıyız.
- Biri, polise şüphelinin yerini söylemiyor. Bu kişi başkalarının da aynı şeyi yapmasını engellemek için işkence görmelidir.

Bu merdiven öncelikle sınırın ne olduğu hakkında sorular sorulmasını sağlar: İşkence meşru olursa ne zaman olur?

(Kaynak: Flowers, Nancy. 2000. *The Human Rights Education Handbook. Effective Practices for Learning, Action and Change*)

Bölüm IV: Takip

Daha fazla araştırma için ilgili haklar/alanlar: Yaşam hakkı, ölüm cezası, insani güvenlik.

FAALİYET II

İŞKENCE KARŞITI AFİŞLER

Bölüm I: Giriş

İşkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ve onur kırıcı muamele ve cezaların farklı türlerinin ne olduğu her zaman açık değildir. Yine de çoğu insan zalimane, insanlık dışı ve onur kırıcı muamele hakkında fikir sahibidir.

Bu faaliyetle katılımcılar bilgilerini eyleme dönüştürme fırsatına sahip olacaktır.

Faaliyet türü: Yaratıcı.

Bölüm II: Genel Bilgi

Amaçlar ve hedefler: Karmaşık sorunlar karşısında yaratıcı yaklaşımlar geliştirilmesi, ko-

nunun karmaşıklığının ortaya koyulması.

Hedef grup: Genç yetişkinler, yetişkinler.

Grup büyüklüğü: 4 ya da 5 kişilik gruplardan oluşan 10-20 kişi.

Zaman: 120 dak.

Hazırlık:

- Konu hakkında resimler ve metinler toplayın.
- İşkence yasağı hakkında uluslararası ve bölgesel insan hakları standartlarını toplayıp örneklerini hazırlayın.

Malzemeler: Flipchart ya da kâğıt, markör kalem, şok edici fotoğraflar ve işkence mağdurlarının hikâyeleri vs.

Beceriler: Yaratıcı düşünce, yaratıcı fikirlerin gerçekleştirilmesi.

Bölüm III: Faaliyet Hakkında Bilgiler

Konunun tanıtımı:

Tartışmaya hazırlanmak için katılımcılardan işkence hakkındaki düşüncelerini, fikirlerini ve görüşlerini beyin fırtınası usulüyle paylaşmalarını isteyin. En ilginç cevapları flipchart'a ya da tahtaya yazın.

Faaliyet süreci:

Grubu en fazla 4 ya da 5 kişiden oluşan küçük gruplara bölün ve toplanmış malzemeleri ya büyük bir masaya ya da yere koyun. Resimlerin, fotoğrafların ve metinlerin görülmesi ve okunması için katılımcılara yeterli zaman verin.

Her gruba geniş kâğıtlar verin ve katılımcılardan, verilen malzemeleri kullanarak ya da kendi resimlerini/metinlerini oluşturarak, işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ve onur kırıcı muamelelere karşı afişler yaratmalarını isteyin.

Son 45 dakikayı afişlerin geniş gruba tanıtımı için kullanın. Katılımcılardan hem çalışmalarını yorumlamalarını hem de afişleri yaparken düşündüklerini ve hissettiklerini anlatmalarını isteyin.

Geri bildirim:

Her bir katılımcıdan teker teker deneyimlerini bir sözcük ya da bir cümleyle tasvir etmesini isteyin. Sonra katılımcılara en çok neyi sevdiklerini ve uygulama sırasında rahatsız edici bir şey olup olmadığını sorun.

Metodolojik ipuçları:

Birlikte çalıştığımız grubun niteliğine göre, işkence fotoğraflarının ve haberlerinin şok edici ayrıntılarını göstermek konusunda dikkatli olun!

Bölüm IV: Takip

Uluslararası Af Örgütü aktivistlerini ya da diğer deneyimli aktivistleri deneyimlerini paylaşmak ve yeni bir grup/kampanya başlatmak üzere davet edin.

Daha fazla araştırma için ilgili haklar/alanlar:

Yaşam hakkı, ölüm cezası, insani güvenlik.

KAYNAKÇA

Uluslararası Af Örgütü. 2011. *Amnesty International Report 2011. The State of the World's Human Rights.* London: Amnesty International.

Uluslararası Af Örgütü. 2011. *Security with Human Rights.* London: Amnesty International.

Uluslararası Af Örgütü ve Omega Araştırma Vakfı. 2010. *From Words to Deeds. Making the EU Ban on the Trade in 'Tools of Torture' a Reality.* London: Amnesty International.

Uluslararası Af Örgütü. 2003. *Combating Torture: A Manual for Action.* London: Amnesty International.

İşkencenin Önlenmesi Derneği (APT). 2011. *Annual Report 2010* Geneva: APT.

İşkencenin Önlenmesi Derneği (APT). 2008. *Visiting Places of Detention. What Role for Physicians and other Health Professionals?* Geneva: APT.

İşkencenin Önlenmesi Derneği (APT). 2004. *Monitoring places of detention: a practical guide.* Geneva: APT.

İşkencenin Önlenmesi Derneği (APT). 2002. *Torture under International Law-Compilation of Standards.* Geneva: APT.

Burgers, J. Herman ve Hans Danelius. 1988. *The United Nations Convention against Torture-A Handbook on the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman and Degrading Treatment or Punishment.* Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers.

Coyle, Andrew. 2002. *A Human Rights Approach to Prison Management-A Handbook for Prison Staff.* London: International Center for Prison Studies.

Danner, Mark. 2004. *Torture and Truth: America, Abu Ghraib, and the War on Terror.* New York: New York Review of Books.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. 1999. *Case of Selmouni v. France.* Judgment of 28 July 1999. Strasbourg.

Evans, Malcolm D. ve Rod Morgan. 2001. *Combating Torture in Europe: The Work and Standards of the European Committee for the Prevention of Torture (CPT).* Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Evans, Malcolm D. ve Rod Morgan. 1999. *Protecting Prisoners-The Standards of the European Committee for the Protection of Torture in Context.* Oxford: Oxford University Press.

Evans, Malcolm D. ve Rod Morgan. 1998. *Preventing Torture-A Study of the European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman and Degrading Treatment or Punishment.* Oxford: Oxford University Press.

Flowers, Nancy. 2000. *The Human Rights Education Handbook. Effective Practices for Learning, Action and Change.* Minnesota: Human Rights Resource Center of the University of Minnesota.

Giffard, Camille. 2000. *The Torture Reporting Handbook.* Essex: Human Rights Center of the University of Essex.

Human Rights Watch. 2010. “No Questions Asked”. *Intelligence Cooperation with Countries that Torture*. New York: Human Rights Watch.

Human Rights Watch. 2005. *Torture: A Human Rights Perspective*. New York: The New Press.

Kellaway, Jean. 2004. *The History of Torture & Execution: From Early Civilization through Medieval Times to the Present*. London: Mercury Books.

Murray, Rachel vd. 2011. *The Optional Protocol to the UN Convention Against Torture*. Oxford: Oxford University Press.

Niyizurugero, Jean Baptiste (ed.). 2003. *Preventing Torture in Africa*. Geneva: Association for the Prevention of Torture.

Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (ODIHR). 2009. *The Fight against Torture: The OSCE Experience*. Warsaw: OSCE/ODIHR.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR). 2002. *Fact Sheet No. 4 “Combating Torture” of the Human Rights Fact Sheet series*. Geneva: OHCHR.

Popovic, Sabina. 1999. *Torture, Consequences and Rehabilitation. A Manual*. Sarajevo: CTV.

Rodley, S. Nigel. 2000. *The Treatment of Prisoners under International Law*. Oxford: Oxford University Press.

The Guardian. 3 Ocak 2007. *FBI files detailed Guantánamo Torture Tactics*. Erişim: <http://www.guardian.co.uk/world/2007/jan/03/guantanamo.usa>

United States Department of State. 2011. *2010 Country Reports on Human Rights Practices*. Washington: U.S. Department of State.

EK BİLGİLER

Uluslararası Af Örgütü: <http://www.amnesty.org>

Uluslararası Af Örgütü Birleşik Krallık, Testimonies: <http://www.amnesty.org.uk/content.asp?CategoryID=2039>

Uluslararası Af Örgütü ABD: <http://www.amnestyusa.org/stoptorture>

İşkencenin Önlenmesi Derneği: <http://www.apr.ch>

Boltzmann İnsan Hakları Enstitüsü, Atlas of Torture: <http://www.atlas-of-torture.org>

Kanada İşkence Mağdurları Merkezi: <http://www.ccvr.org>

Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı ve Onur Kırıcı Muamele ya da Cezanın Önlenmesi Komitesi: <http://www.cpt.coe.int/en>

İşkence Mağdurları İçin Uluslararası Rehabilitasyon Konseyi: <http://www.irct.org>

King’s College London, International Centre for Prison Studies, World Prison Population List: http://www.kcl.ac.uk/depsta/law/research/icps/downloads/wpp1-8th_41.pdf

No Torture: <http://notorture.ahrchk.net>

Stop Torture Campaign: <http://web.amnesty.org/pages/stoptorture-index-eng>

Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Komite:

<http://www.ohchr.org/english/bodies/cat/index.htm>

İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Ceza Özel

Raportörü: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Torture/SRTorture/Pages/SRTortureIndex.aspx>

Birleşmiş Milletler İşkencenin Önlenmesi

Alt Komitesi: <http://www.ohchr.org/english/bodies/cat/opcat/index.htm>

İşkenceyle Mücadele Örgütü:

www.omct.org

YOKSUL OLMAMA HAKKI

EŞİTSİZLİKLERİN AZALTILMASI
SÜRDÜRÜLEBİLİR GEÇİM STANDARDI
KAYNAKLARA ERİŞİM
KATILIM
İYİ YAŞAM STANDARDI

“Herkes (...) sosyal güvenlik hakkına sahiptir ve haysiyeti ve kişiliğini özgürce geliştirebilmek için ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının (...) gerçekleştirebilir.”

“Herkesin çalışma hakkı vardır (...).”

“Herkesin; gıda, giysi, barınma, sağlık bakımı ve gerekli sosyal hizmetler de dahil olmak üzere, kendisinin ve ailesinin sağlık ve esenliği için gerekli olan yaşam standartlarına hakkı vardır (...).”

“Herkesin eğitim hakkı vardır(...).”

ÖRNEK HİKÂYE

“Bereketli Topraklarda Açlıktan Ölmek”

Tarlalar ürün vermediğinde ve iş olmadığında, Mundiari köylüleri ormanda yiyecek aramaya başladı. Bulamadılar. Onun yerine ot buldular. Dolayısıyla yazın büyük bölümünde elli evlik köy, normalde büyükbaş hayvanlara verilen bir yem olan sama yedi. Ama insanlar ot yemez; bu yüzden köylülerin yanakları çökmeye başladı ve zayıflamaya başladılar. Kabız oldular, ağırlık hissettiler. En son da ölmeye başladılar.

Murari isimli bir köylü bütün ailesinin yavaş yavaş ölmesine tanıklık etti. Önce babası Ganpat öldü. Sonra karısı Bordi... Dört gün sonra da kızını kaybetti.

Eskiden yemyeşil ormanlarla kaplı olan ama artık kuraklıkla kavrulmuş Kuzey Hindistan’ın kırsal bölgelerinde hikâye hep aynı... Geçtiğimiz iki ay boyunca Sahariya klanının kırktan fazla üyesi açlıktan öldü. 60 milyon tondan fazla tahıl hükümet depolarında bekliyor. Bu, her standarda göre fazla miktarda bir yiyecek. Maalesef bu gıda Mundiari’ya ya da Güneydoğu Racastan’daki herhangi bir köye ulaşmadı (...)

Resmi olarak Hindistan’da açlık yok. Kamu paylaşımı sistemi içinde yoksulluk sınırının altındaki köylülere hükümet dükkânlarından sübvansede edilmiş tahıl alma hakkı veren karneler dağıtılmakta; fakat diğer yerlerde olduğu gibi Bhoval’da da sistem çökmüş durumda. Köylüler, köy muhtarının karneleri kendi kastının mensuplarına dağıttığını söylüyor. Muhtar aynı zamanda maaş alan dulları listeden silmiş. Buna karşılık dükkân sahipleri Sahariya’lara ucuz tahıl satmayı reddediyor. Onun yerine tahılları karaborsada satıyorlar.

Sahariya’la ölmeye başladığında ise dükkân sahipleri onların kartlarını doldurup yaptıkları dolandırıcılığı saklamaya çalışıyor.

Bir milyardan fazla nüfusu olan Hindistan’da yetersiz beslenme oranı dünyadaki en yüksek seviyelerden birine denk düşüyor. Hint çocukların yarısından fazlası kötü besleniyor. Hintli kadınların %50’si anemi hastalığından mustarip ve Hindistan’da büyük miktarda gıda ya çöpe atılmakta ya da sıçanlar tarafından yenmekte.

Hindistan’ın hiyerarşik kast sisteminin en altında olanlar en çok acı çekenler. Baran bölgesinin nüfusunun %30’unu oluşturan klanlar tarihsel adaletsizliğin de mağdurları. 1947’deki bağımsızlıktan önce Sahariyalar avcılık ve küçük miktarda tarımla geçiniyordu. Bağımsızlıktan sonra yetkililer onları ormandan sürmüş ve topraklarına el koymuştu. Sahariyalar tarım işçileri olarak iş aramaya zorlandı. Bu yaz tarlalar ürün vermeyince işsiz kaldılar ve yiyecek hiçbir şeyleri yoktu.

50 yaşındaki bir kadın olan Nabbo, vahşi ot tohumlarından yapılmış samadan akşam yemeğini hazırlarken “Siyasetçiler bizimle ilgilenmiyor” dedi.

(Kaynak: Luke Harding, 2002. *Dying of hunger in a land of surplus. Caste and corruption connive to keep food from India’s poor*)

Tartışma Soruları

1. Baran’daki yoksulların yaşadığı mahrumiyet ve zorluklar nelerdir? Bunları “insan haklarından ... ihlali olarak tanımlayın.”
2. Bu yaşantılar size ne düşündürüyor ve sizce yapılması gerekenler nelerdir?

3. Baran'daki yoksulluğu kendi ülkenizdeki/bölgenizdeki yoksullukla karşılaştırın.
4. Artan yoksulluk ile insani güvenlik arasında bir bağlantı görüyor musunuz?

Sizce insanlara örnek hikâyedeki gibi muamele yapılmasının insani güvenliğe etkisi var mıdır? Varsa, bu etkiler nelerdir?

BİLİNMESİ GEREKENLER

1. GİRİŞ

Yoksulluk tarihsel bir olgu olsa da bugün ortaya çıkış şekli gitgide daha karmaşık bir hal almaktadır. Bu karmaşıklık birçok etkenin sonucudur: İnsanlar arasındaki ilişkilerin niteliğinin değişmesi, toplum ve üretim etkenleri ve süreçleri arasındaki ilişkinin değişimi ve hükümetlerin ve Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kurumların yoksulluğun çeşitli boyutlarına bakışı bu etkenler arasındadır.

Yoksulluk kavramı zaman içinde evrilmiştir. Eskiden yalnızca gelir cephesinden değerlendirilen yoksulluk, bugün siyaset, coğrafya, kültür ve sosyal özellikler dikkate alınarak ve bu özelliklerden beslenen **çokboyutlu** bir kavram olarak görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk yaygındır ve açlık, topraktan ve geçim kaynaklarından yoksunluk, paylaşım politikalarının etkisizliği, işsizlik, okuma yazma bilmeme ve salgın hastalıklarla, bunun yanında sağlık hizmetlerinin bulunmamasıyla ortaya çıkar. Gelişmiş ülkelerde yoksulluk sosyal dışlanma, yükselen işsizlik ve düşük ücretlerle kendini gösterir. Her iki durumda yoksulluk adalet, eşitlik, insani güvenlik ve barış olmadı için vardır.

Yoksulluk dünyanın sunduğu fırsatlara erişimin olmaması anlamına gelir. Yoksullar vaziyetlerini değiştiremez, çünkü siyasi özgürlükleri, karar verme mekanizmalarına erişimleri ve kişisel güvenlikleri yoktur ve toplumsal yaşama katılamazlar. Ayrıca sürdürülebilir ve nesiller arası adalete yönelik tehditlerle karşı karşıyadırlar. Yoksulluk ekonomik, sosyal ve siyasi güç ve kaynaklara erişememektir. İnsanlar bu yoksunluk nedeniyle yoksul kalır.

Yoksulluk ve İnsani Güvenlik

Ciddi gıda güvensizliğine ve sosyal güvensizliğe neden olan yoksulluk insani güvenliğin doğrudan ihlalidir. Yalnızca önemli sayıda insanın varlığını tehdit etmekle kalmaz; insanların savunmasızlığına, şiddet ve kötü muamele karşısında toplumsal, siyasi ve ekonomik anlamda suskunluk katar. Amartya Sen küresel adalet ve insani güvenlik için çaba gösterme gerekliliğini şöyle vurgulamaktadır: *“Acil olarak adaletin sağlanması ve temel insani güvenlik için kurumsal değişime yönelik kavramsal açıklama yapılması, bu kavram hakkında kamusal bir tartışma başlatılması ve somut*

projeler üretilmesi gerekmektedir. Çatışmaların ve mevcut değerlerin daha iyi anlaşılması, sağlık, eğitim, yoksulluğun ortadan kaldırılması, cinsiyetler arası eşitsizlik ve güvensizlik taleplerinin araştırılmasına dahil edilmelidir.” (Kaynak: İnsani Güvenlik Komisyonu. 2001. *İnsani Güvenlik Komisyonu'nun İkinci Toplantı Raporu*, 16-17 Aralık 2001)

Yoksulluk hem mahrumiyet hem de savunmasızlık durumudur. Sonuç olarak milletler arasında ve milletlerin içinde artan eşitsizlik ve ayrımcılık yoksulların güven içinde ve onuruyla yaşama haklarını ihlal eder.

2. TANIM VE KONUNUN TASVİRİ

Yoksulluğun Tanımı

Yoksulluğa ve yoksulluğun ortaya çıkışına ilişkin çeşitli tanımlar vardır:

- Gelir perspektifinden bakıldığında, bir kişi eğer gelir düzeyi tanımlanmış yoksulluk sınırının altında ise yoksuldur. Birçok ülkede, yoksulluğun azaltılması konusunda kaydedilen ilerlemenin izlenmesi için gelir-yoksulluk sınırları vardır. En uçtaki yoksulluk sınırı, belirli miktardaki gıda için gerekli olan gelir üzerinden tanımlanmıştır.
- 1997 tarihli UNDP İnsani Gelişme Raporu'na (HDR) göre *“yoksulluk insani gelişim için en temel fırsat ve tercihlerin – uzun, sağlıklı, yaratıcı bir hayat içinde iyi yaşam standartları, özgürlük, haysiyet, kendine saygı ve başkalarına sahip olma – var olmamasıdır.”* Çokboyutlu Yoksulluk Endeksi (UNDP, 2010 tarihli İnsani Gelişme

Raporu), yoksulluğun çeşitli boyutlarını ortaya koymak için, sağlıksızlık, kötü beslenme, eğitim ve becerilerin yetersizliği, geçim standartlarının yetersizliği, kötü barınma koşulları, sosyal dışlanma ve katılımın olmaması gibi göstergeler kullanılmaktadır. Çokboyutlu Yoksulluk Endeksi para eksenli yöntemleri daha geniş bir yaklaşım kullanarak tamamlamış ve 1997'den bu yana yayınlanan İnsan Yoksulluğu Endeksi'nin yerine geçmiştir.

- İnsan hakları perspektifinden bakıldığında, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği yoksulluğu şöyle tanımlamıştır: *“Yoksulluk, yeterli yaşam standartlarına ve diğer temel medeni, kültürel, ekonomik, siyasi ve sosyal haklara sahip olabilmek için gerekli olan kaynaklardan, imkânlardan, tercihlerden, güvenden ve güçten sürekli ve kronik olarak yoksun kalmaktır.”* 2002'de İnsan Hakları Yüksek Komiserliği tarafından hazırlanan Taslak İlkeler: Yoksulluğun Azaltılması İçin Stratejilere Bir İnsan Hakları Yaklaşımı'nda, yoksulluk *“aşırı mahrumiyet hali”* olarak betimlenmiştir. Rapora göre, yalnızca belirli bir öncelik sırasına göre temel nitelikte olan imkânların yokuşu yoksulluk olarak tanımlanmalıdır. Bunlar bir toplumdan diğerine değişkenlik gösteriyor olsa da çoğu toplumda temel ihtiyaç olarak nitelendirilen ihtiyaçlar yeterli beslenme, engellenebilir ölümlerin ve erken ölümlerin önlenmesi, yeterli barınma, temel eğitim, kişisel güvenliğin sağlanması, adalete adil erişimin sağlanması, kamuya açık alanlarda utanç duymadan var olma, geçimin sağlanması ve toplumsal hayatta yer alabilmedir.

Yoksulluğun nasıl kategorize edileceği ve ölçüleceği konusundaki tartışma devam etmektedir; ancak insan hayatının karmaşıklığı

yoksulluğun tanımının her zaman araştırılacağına göstergesidir. Esas olarak öznel olan savunmasızlık ve mahrumiyet, evrensel düzeyde uygulanan katı bir çerçeveye sıkıştırılmaz.

Yoksulluğun Boyutları

Yoksulluk olgusu belirli ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi bağlamlara göre farklı şekilde anlaşılır ve yorumlanır. Bir adım daha ileri giderek, yoksulluk tanımlanırken kullanılan sözcükler ile gerçek hayat arasında bir bağ kurmalıyız. Bu, meselenin farklı boyutlarını açıklamaya yardımcı olacaktır:

Geçim: Toprağa, ormanlara, suya vs. erişimin engellenmesi. Örneğin kırsal bölgelerde devletlerin orman kanunları yerel halkların meşru olarak kendilerine ait olan yiyecekleri ve hayvan yemlerini toplamasına izin vermez. Kent bağlamında da şehir kırsal kesimden gelen göçmenleri emeklerinden dolayı ister, ancak barınmaları, sağlıkları, eğitim ihtiyaçları için sorumluluk almayarak onları daha da savunmasız ve güvensiz hale getirir. Irkçılık ve etnik ayrımcılık da topluluklar ve grupların, geçimleri için hayati olan doğal kaynaklara erişiminin ve dolayısıyla bir insan hakkı olarak onurlu bir hayat sürme haklarının engellenmesinde önemli etkenlerdir.

 Çalışma Hakkı
Ayrımcılık Yasası

Temel ihtiyaçlar: Yiyeceğe, eğitime, sağlıklı yaşama ve barınmaya erişimin engellenmesi. Örneğin suyun, elektriğin, okulların ve hastane hizmetlerinin ticarileştirilmesi hayati hizmetlerin bedellerini yoksulların erişemeyeceği noktaya getirir ve bu nedenle yoksullar zaten yetersiz olan malvarlıklarını satmak ve insanın temel ihtiyaçlarının altında bir hayat sürmek zorunda kalır. Bu, bu insanların **onurlu bir yaşam sürme** haklarından mahrum bira-

kılması demektir.

 Sağlık Hakkı
Eğitim Hakkı

Adalet: Adaletin engellenmesinin kendisi ya da zamanında gerçekleşmeyen adalet. Örneğin, birçok ülkede yoksullar adalet sistemine masraflar nedeniyle erişememektedir. Gecekonulardaki genç insanlar, etnik veya dini azınlıklar suç işlendiği zaman gözaltına ilk alınan kolay şüphelilerdir ya da ev içi şiddet nedeniyle polise başvuran kadınlar bu konunun özel hayatı ilgilendirdiği bahanesiyle göz ardı edilir. Bazen devlet veya güçlü lobilerin etkisiyle mahkemeler işçilerin tazminat taleplerine ya da yerinden edilmiş işçilerin rehabilitasyon taleplerine dair davaları uzatır ve böylece yoksulların geçinmelerini imkânsızlaştırır.

 Hukukun Üstünlüğü
ve Adil Yargılanma
Ayrımcılık Yasası
Kadınların İnsan Hakları

Örgütlenme: Örgütlenme hakkının, güçlenmenin ve adaletsizliğe direnmenin engellenmesi. Örneğin, yoksulluk, işçilerin daha iyi çalışma koşulları talebini dile getirmek için örgütlenme haklarını engeller.

 Çalışma Hakkı

Katılım: Katılım hakkının ve hayatı etkileyen kararlara nüfuz etmenin engellenmesi. Örneğin siyasi ve kurumsal yolsuzluklar vatandaşların kamuyu ilgilendiren temel hizmetlerin verilmesi gibi konulara etkili bir biçimde katılma hakkını gasp eder. Okuma yazmanın olmaması ve yerinden edilmeden kaynaklanan bilgi eksikliği mültecilerin geleceklerini belirleme hakkını engeller. Romanların çoğunluğu göçmen niteliği taşımalarından ötürü seçim listelerinde yer almaz ve dolayısıyla oy kullanamazlar.

 İltica Hakkı
Azınlık Hakkı

İnsan onuru: Saygın ve onurlu bir hayat sürdürmenin engellenmesi. Örneğin kırsal alanlarda topraksızlar ve çok az toprağa sahip olanların çoğunluğunu oluşturan kastlar, etnik ve diğer azınlıklar haysiyetlerini düşük ücretlere kurban etmek zorunda kalmaktadır. Okulda olmaları gereken çocuklar, çöp geri dönüşümü, deri boyacılığı ve tarım gibi sömürüye açık işler yapmaya zorlanmaktadır.

☺☞ *Çocukların İnsan Hakları Çalışma Hakkı*

Yoksullaşmaya Açık Gruplar

Yoksulluk yaygın bir olguysa ve dünyanın her yerinde insanları etkilemekteyse de, özellikle kadınlar, çocuklar ve engelliler için keskin bir problemdir.

Yoksulluğun **kadınlaştırılması** geçiş ekonomilerine sahip ülkelerde erkeklerin göçü, işsizlik, emekleri için az ücret alan ihrac odaklı ev ekonomilerinin patlaması nedeniyle önemli bir sorun haline gelmiştir. Kadınlar birçok sektörde erkeklere tercih edilir, çünkü “uslu işgücü” olarak görülürler. Birçok toplumda kadınlar toprak, su, mülkiyet ve diğer kaynaklara sahip değildir ve insan haklarının gerçekleştirilmesinde kültürel engellerle karşılaşır.

☺☞ *Kadınların İnsan Hakları*

Yoksulluk **çocukların** birer insan olarak potansiyellerini gerçekleştirmesine engel olur ve onları şiddete, insan trafiğine, sömürüye ve istismara karşı savunmasız kılar. Çocuk ve bebek ölümleri çoğunlukla kötü beslenmeyle ilgilidir. Çocuk/yetişkin oranlarının yüksekliği de gelir yoksulluğunun bir başka nedenidir. Kentleşmenin hızlı artışıyla, sokaklarda yaşayan çocukların sayısı da artmaktadır. UNICEF'e göre, 2010'da ilköğretim çağındaki 68 milyon çocuk okula gitmemiş ve çeşitli sömürü biçimlerine maruz kalmıştır. Ayrıca, 5 ile 14 yaş arasındaki 150 milyon çocuk çocuk iş-

çiliğine dahil olmuştur. Bundan başka, birçok ülkede eğitimin ve sağlık hizmetlerinin gitgide daha çok ticarileşmesi çocukları en temel anayasal haklarından mahrum bırakmaktadır.

☺☞ *Çocukların İnsan Hakları*

Engelliler, gelişmekte olan ülkelerde en yoksul insanlar arasında yer alır. Yoksulluk, kötü hayat koşulları, yiyecek veya su yetersizliği ve sağlık hizmetlerine erişim nedeniyle engellere yol açabilir ve halihazırda engelli olan kişilerde ikincil engellere yol açabilir. UNDP'ye göre, dünyada toplam 650 milyon kişi engellidir ve engellilerin %80'i, çoğunlukla aşırı yoksulluk ve sosyal dışlanma içinde gelişmekte olan ülkelerde yaşamaktadır. Bu sayılara göre, iş sahibi yetişkin engellilerin oranı çok düşüktür.

Yoksulluk Neden Devam Ediyor

Dünya ekonomisini yöneten gelişmiş batılı ülkelerin hükümetleri, sanayileşmiş dünyanın zenginliğine sahip ticaret ve finans yapılarını korumaktan ve sürdürmekten memnundur ve en yoksul ülkeleri ve insanları küresel zenginliği paylaşmaktan mahrum bırakmaktadırlar. Bu nedenle de Kuzey ile Güney arasında eşitsizlik ortaya çıkmaktadır. Garip bir şekilde, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde yoksullar ile zenginler arasında büyüyen bir fark vardır.

Dünya Bankası'nın **Yapısal Uyum Programları (SAP'lar)** ve Uluslararası Para Fonu'nun istikrar paketleri, ulusal ekonomileri küresel ekonomik sisteme dahil ederek daha çok iş, gelir, zenginlik ve ekonomik gelişme fırsatları sunma taahhüdü vermiştir. Vergi disiplini sağlamak yoluyla yoksulluğu ortadan kaldırmayı amaçlayan SAP'lar dağıtım sistemlerindeki eşitsizliklere çözüm bulmazlarsa yoksulluğu artırabilirler, çünkü ülkeler borçlarını ödemek için para harcarken sağlık, eğitim ve barınma gibi temel hizmetler için gerekli masrafları karşılayamaz.

“Neoliberal küreselleşme” olarak tanımlanabilecek bazı ekonomik trendler ihracata, insanların kendi ihtiyaçlarını karşılamalarına ve haysiyetli bir yaşam sürmelerine izin vermeyecek ölçüde vurgu yapar. Devletin sağlık, eğitim, gıda ve barınma alanlarında refah sorumluluklarını yerine getirmemesi ve güvenlik ağlarının olmaması özellikle yoksulları etkiler. Liberalizasyon ve özelleştirmelerin neden olduğu enflasyon, istihdamın küçülmesi ve maaşların erozyona uğraması da yoksulları etkiler.

UNDP'nin 2010 tarihli İnsani Gelişme Raporu, halihazırda zengin olan Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Okyanusya'daki ülkelerdeki hızlı ekonomik gelişme ve Afrika'daki yavaş gelişme 20. yüzyılın ikinci yarısında **küresel eşitsizlikte artışa** neden olmuştur. Mali kriz dönemlerinde dahi gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki uçurum artmıştır. Bugün en zengin ülke olan Liechtenstein, 1970'lerin en zengin ülkesi olan Amerika Birleşik Devletleri'nden üç kat daha zengindir. En yoksul ülke olan Zimbabwe, bugün 1970'de en yoksul olan ülkeye göre (yine Zimbabwe) %25 daha yoksuldur.

Günümüzde dünya nüfusunun dörtte biri toplumun çeperlerinde ağır yoksulluk içinde yaşamaktadır. UNDP'nin 2010 tarihli İnsani Gelişme Raporu'na göre, 1.44 milyar kişi günlük 1.25 dolardan az parayla yaşamaktadır. Dolayısıyla, bu süreçteki gelişmelerin incelenmesi endişe verici veriler ortaya koymaktadır. Örneğin, bugünkü politikalar devam ederse, çocuk ölümlerinin azaltılması ve temel eğitimin sağlanması konularında hedeflerine ulaşamayacaktır. Bunun sonucu olarak da 2015'te toplam 47 milyon çocuk okulsuz olacaktır. Temiz içme suyuna ve temel aşılarla erişim konusunda ilerleme sağlanmışsa da, okuma yazma gibi konularda

doğru bir uygulama hâlâ yoktur. 2005 tarihli İnsani Gelişme Raporu'na göre, dünyada 800 milyon kişi okuma yazma bilmemektedir. Düşünülmeli gereken bir başka konu da çocuk ölümleriyle mücadeledir. 2005 İnsani Gelişme Raporu bu hususa dikkat çekmiştir ve 2002'de her üç saniyede bir 5 yaş altı bir çocuğun öldüğünü belirtmiştir. En yakın tarihli (2010) Çocuk Ölümleri Raporu'na göre 2009'da beş yaş altı 8.1 milyon çocuk ölmüştür ki bu da günde 22.000 çocuğun öldüğü anlamına gelir. Örneğin HIV/AIDS ile mücadelede daha fazla şey yapılmalıdır. Hastalıktan en çok etkilenen ülkelerin bazılarındaki inkâr ya da ihmal politikaları ve hatta stereotiplerin vurgulanması konuyla ilgili Binyıl Kalkınma Hedefleri'ne ulaşmayı kesinlikle kolaylaştırmayacaktır.

3. KÜLTÜRLERARASI PERSPEKTİFLER VE TARTIŞMALI KONULAR

Görece Yoksulluk ve Mutlak Yoksulluk

Görece yoksulluk, bir insanın ya da bir grup insanın diğerlerine göre ya da belirli bir toplumda makul bir yaşam standardı/tüketim miktarına göre yoksul olması demektir. **Mutlak yoksulluk** insanların asgari standart olarak görülen düzeye göre yoksul olmasıdır. Amerikan standartlarına göre mutlak yoksul olarak sınıflandırılan bir kişi örneğin Afrika bağlamında görece yoksul olacaktır.

Toplumsal Dışlanma

Toplum içinde dışlanma çoğunlukla “görece yoksulluk”la eşanlamlı olarak kullanılmaktadır, ancak bu kavramlar birbirinin aynı değildir. Toplumsal dışlanma yoksulluğa neden olabilir ama tersinden, yoksulluğun sonucu da olabilir.

Tartışma Soruları

- Nüfusun fazlalığı otomatik olarak yoksulluk anlamına gelir mi?

En az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki nüfus artışının bu ülkelerde yaygın yoksulluğun nedeni olduğuna ilişkin yaygın bir inanç vardır. Bu görüş hem Güney'den hem de Kuzey'den bazı ülkelerin hükümetleri tarafından, bu bölgelerdeki yoksulluğun asıl sebeplerine dair ana meselelere odaklanmayı engellemek için dile getirilmektedir. Bu meseleler doğal kaynakların gelişmiş ülkelerin menfaatleri doğrultusunda kullanılması ve bunun sonucu olarak toplumların bu kaynaklar üzerindeki haklardan mahrum olması; kadın ve çocukların ölüm ve hastalık oranlarını önemli ölçüde azaltacak olan eğitim, sağlık, su gibi temel hizmetlere fon aktarılmaması; kaynaklar üzerindeki kontrolü kazanmak için çatışma ve savaşlarda artış ve buna bağlı olarak ortaya çıkan siyasi, sosyal ve ekonomik istikrarsızlıktır. Çok sayıda yoksul insanın bir milletin ilerlemesinin önünde engel oluşturduğuna dair tez geçerli bir tez değildir, çünkü aslında kazanımları adil bir biçimde dağıtmakla sorumlu olan hükümetlerin birçoğunun dağıtım politikaları engeldir. Benzer şekilde, yoksul insanların doğal kaynakların tüketiminden ve çevrenin zarar görmesinden

sorumlu olduğu fikri de tartışılır, çünkü aslında zenginlerin tüketim seviyesi yoksullarınkinden çok daha yüksektir.

- Sürdürülebilir kalkınma yoksulluğun azalmasını sağlar mı?

Yoksulluk, yoksulları sürdürülemez yaşam biçimleri seçmeye zorlar. Sıhhi tesisatın ve imha sistemlerinin ve yakıtın var olmaması yoksulların çevreye zararlı uygulamalarda bulunmasına neden olur. Gelişmiş ülkeler taahhütlerine saygı gösterip, örneğin sera gazı salımlarını azaltmaya, enerji yeterliliği standartları belirlemeye ve ülkeler arası sermaye hareketlerinden işlem vergisi almaya karar verselerdi sürdürülebilir kalkınma mümkün olabilirdi ve bu da yoksulluğun önemli ölçüde azalmasını sağlardı.

- Yoksulluğun ortadan kaldırılmasının finanse edilmesi mümkün müdür?

Evet. Bütün gelişmekte olan ülkelerde temel sosyal hizmetlerin verilmesi için gerekli olan ek masraf yılda 40 milyar dolar olarak tahmin edilmektedir. Bu miktar ABD'nin 2012'deki savunma bütçesinin %5.6'sını oluşturmaktadır. Bu kaynakların akışı hükümetlerin ve uluslararası bankaların (Dünya Bankası, Kalkınma Bankası ve diğerleri) ve diğer yardım kuruluşlarının masraflarının yeniden yapılandırılmasıyla mümkün olabilir.

Eğer Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve OECD üyesi ülkelerin hükümetleri var olan borçları, fonların yerel sosyal ihtiyaçların karşılanması ve yoksulluğun ortadan kaldırılması yönünde kullanılacağına dair somut taahhütler karşılığında silseydi, yoksulluğun ortadan kaldırılması için finansman sağlamak çok daha kolay olabilirdi.

Eğer ilgili devletler zenginliğin ve kaynakların dağıtımını alanında radikal reformlar yapmayı

taahhüt etseler ve kalkınmaya savunma masraflarına nazaran öncelik vermeye karar verselerdi tahmin edilen masraflar daha da azalırdı.

4. UYGULAMA VE İZLEME

2000'de BM Binyıl Genel Kurul toplantısında, devlet başkanları ve hükümetler insan haysiyeti, eşitlik ve adalet ilkelerine küresel düzeyde saygı göstermenin yolu olarak sorumlulukları olduğunu kabul etmişlerdir. Hükümetler 2015'e dek gerçekleştirilmek üzere **gelişme ve yoksulluğun ortadan kaldırılması için sekiz hedef** belirlemiştir. Bunlar, aşırı yoksulluğun ve açlığın ortadan kaldırılması, evrensel ölçekte temel eğitimin temini, cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların güçlendirilmesi, çocuk ölümlerinin azaltılması, anne sağlığının iyileştirilmesi, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması ve kalkınma için küresel işbirliğinin geliştirilmesidir.

BM Binyıl Kalkınma Hedefleri

1. hedef:

Aşırı yoksulluğun ve açlığın ortadan kaldırılması

2. hedef:

Evrensel olarak temel eğitimin sağlanması

3. hedef:

Cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların güçlenmesi

4. hedef:

Çocuk ölümlerinin azaltılması

5. hedef:

Anne sağlığının iyileştirilmesi

6. hedef:

HIV/AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele

7. hedef:

Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması

8. hedef:

Kalkınma için küresel işbirliği geliştirilmesi

Küreselleşme ve onun tartışmalı etkileri yeni yoksulluk çeşitleri doğurmaktadır. Ayrıca bu yeni yoksulluk biçimleri sosyopolitik ve ekonomik gelişme açısından farklı düzeylerde olan ve farklı inanç ve kültürlere mensup insanların bulunduğu ülkelerde görülmektedir. Örneğin, küreselleşmenin Afrika'daki etkisi Hindistan'dakinden oldukça farklıdır ve bunun nedeni Afrika'daki sosyopolitik ve ekonomik koşulların Hindistan'dakilerden farklı olmasıdır. Kültürler ve coğrafi bölgeler arasındaki bu açık farklar insanların yoksullaşmadan ve sosyal marjinalleşmeden doğan tehditleri algılama biçimini de değiştirmektedir.

Bu nedenle önemli olan, küresel ve yerel düzeylerde farklı yoksulluk biçimlerini izleyebilecek yeni bir çerçeve yaratmak ve aynı zamanda insanların sömüren güçler karşısındaki direnç ve mücadelelerini güçlendirmektir.

BM Şartı ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından herkesin insan haysiyetini, barışı ve insani güvenliği güvence altına almak adına yeni bir ahlaki haklar ve yükümlülükler çerçevesi sağlamayı amaçlamıştır. Yoksulluğun çokboyutlu niteliğine yanıt olabilecek şey insan haklarına bütüncül bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım yardım mantığının ötesine gider ve yoksulluktan kurtulmanın ancak yoksulların insan hakları eğitimi yoluyla güçlendirilmesi sonucu mümkün olduğunu kabul eder. Söz konusu yaklaşım yoksulların yasal haklarının olduğunu ve devletin ve devlet dışı aktörlerin yerine getirmek

zorunda oldukları yasal yükümlülükler olduğunu tekrarlar. Bu, adil ve korumacı olmayan çoktarafli ticaret sistemlerinin, yeterli mali yardım akışının kurulması ve yoksulların küreselleşen dünyada kalkınma sürecine dahil olması için büyük öneme sahiptir.

Bu değerler Rio Bildirgesi, Gündem 21, Kopenhag Bildirgesi, Pekin Eylem Platformu ve Habitat Gündemi gibi, devletlerin yoksulluğu ortadan kaldırmak için uluslararası kalkınma unsurları olarak tasarladığı siyasi bildirgelerde dile getirilmiştir ve sürdürülebilir kalkınma için olmazsa olmaz şart teşkil etmişlerdir.

Yoksulluğu İzleyen

Antlaşma Temelli Mekanizmalar

İzleme yapan organlar, düzenli aralıklarla devlet raporlarını inceler; şikâyet kabul edebilirler; devletlere, ekonomik kuruluşlara, BM kurumlarına ve diğer kurumlara, yoksulluğun azaltılması da dahil olmak üzere, insan hakları alanında ilerleme sağlanması için görüş ve öneri bildirirler.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin çeşitli devlet raporlarıyla ilgili görüşleri Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin (ESKHUS) ulusal hukuklardaki statüsü konusunda belirsizliklerin, uluslararası insan hakları taahhütlerinin yerine getirilmemesinin ve Sözleşme hakkındaki bilgi yetersizliğinin engel teşkil eden etkenler olduğunu göstermektedir. Raporlara göre, borç yükleri, ayrıntılı veri bulunmaması, devlet makamlarının yaygın yolsuzluğu, yargı erkini hiçe sayan askeri rejimler ve ayrımcılığa yol açan köklü muhafazakâr dini etki yoksulluğun azaltılmasına yönelik stratejilerin önünü kapatmaktadır.

1990'dan bu yana MSHUS'yi ve ESKHUS'yi onayan ülkelerin sayısı hızla artmış olsa da,

taahhütler, politika eğilimleri ve gerçekteki uygulama arasında devasa bir fark vardır. Hükümetlerin siyasi irade eksikliği WTO gibi uluslararası platformlarda (örneğin TRIPS; şirketlerin açgözlülüğünü karşılamak üzere ilaçların masraflarının artırılması, bireyleri temel insan haklarından olan sağlıklı ve hay-siyetli yaşam sürdürme hakkından mahrum eder) yapılan taahhütlerle çelişir. Bu çelişki ve taahhütlerin yerine getirilmesi için bütçe ayrılmaması ana tehditlerdir.

Özel Raportörler ve Bağımsız Uzmanlar

2006'da İnsan Hakları Konseyi ile ikame edilen Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu iki bağımsız uzman atamış, içlerinden biri, gelişme hakkının uygulanmasıyla ilgili özel bir çalışma grubuna rapor vermekle görevlendirilmiştir (Karar no. 1998/72). Diğer uzmanın görevi ise ise aşırı yoksulluğun insan hakları üzerindeki etkisini araştırmak ve tavsiyelerde bulunmaktır (Karar no. 1998/25). **İnsan Hakları ve Aşırı Yoksulluk Bağımsız Uzmanı** aşırı yoksulluk içinde yaşayan insanların insan haklarını kullanabilmeleri için ulusal ve uluslararası düzeylerde alınan tedbirleri değerlendirir, aşırı yoksulluk içindeki kadınların ve erkeklerin ilerlemesinde karşılaşılan engelleri inceler ve ayrıca teknik yardım alanında ve yoksulluğun azaltılması ve ortadan kaldırılması için diğer alanlarda tavsiye ve önerilerde bulunur.

Bağımsız Uzman, insan hakları ve aşırı yoksulluk konusunda 2001 yılında İnsan Hakları Komisyonu'na verdiği raporda yoksulların durumunun nasıl değiştirilebileceğine dair ana bulgularını sunmuştur. Bu koşulların yerine getirilmesinde insan hakları eğitimi yoksulların güçlendirilmesi ve yaşam koşullarını değiştirebilmeleri için gereklidir. İnsan hakları eğitimi süreci yoksulların karşılaştığı her

durumun ve gerçekliğin eleştirel analizini sağlar ve güçlendirir; yoksulların yoksul kalmasını neden olan güçlerle mücadele etmeleri için gerekli bilgiyi, beceriyi ve kapasiteyi temin eder. Örgüt inşasını ve yardım ağlarının yaratılmasını sağlar ve böylece yoksullar insan haklarının hayata geçirilmesini ve yoksulluğun toptan yok olmasını talep edip taleplerinin peşine düşebilir. 2004 tarihli raporunda Bağımsız Uzman “2003’te dünyadaki savunma bütçelerinin toplamının, Afrikada’da 0-18 yaş arası tüm çocukların ihtiyaç duyduğu okulların yapılmasını ve öğretmenlerin maaşlarınının 15 yıl boyunca ödenmesini sağlayacağını” belirtmiştir. Bağımsız Uzman Magdalena Sepúlveda Carmona 2010 tarihli raporunda, 2006 yılında İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Alt Komisyonu tarafından ortaya koyulan aşırı yoksulluk ve insan hakları konusundaki ilkelerin nasıl geliştirilebileceği konusundaki tavsiyelerini sunmuştur.

Yoksulluğun Ortadan Kaldırılması ve Kalkınma

Amaç: 2015 itibarıyla dünya nüfusunun günlük geliri bir dolardan az olan kısmının ve açlık çeken kısmının yarı yarıya azaltılması.

İlerlemek İçin Stratejiler

Yoksulluk

- Yoksulluğun azaltılmasını hedefleyen ve ülkeler tarafından yürütülen ekonomik ve sosyal girişimlerinin desteklenmesi;
- Temel sosyal hizmetlerin sağlanması için gerekli kapasitenin güçlendirilmesi;
- Değerlendirme, izleme ve planlama için gerekli olan kapasitenin geliştirilmesine yardım edilmesi.

Açlık

- 1996 Dünya Gıda Zirvesi’nden bu yana yapılan eylemlerin değerlendirilmesi ve hem ulusal hem de uluslararası düzeylerde açlıkla ilgili hedeflerin gerçekleştirilmesi için yeni planlar önerilmesi;
- Gıda, tarımsal ticaret ve genel olarak ticaret politikalarının herkes için gıda güvenliğinin sağlanmasına yönelik olmasının güvence altına alınması;
- Küçük tarım üreticilerine öncelik verilmesi ve çevresel farkındalık çabalarının ve düşük masraflı basit teknolojileri kullanmalarının desteklenmesi.

(Kaynak: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu. 2001. *Birleşmiş Milletler Binyıl Bildirgesi’nin Uygulanması İçin Yol Haritası*)

2008-2009’da yaşanan ve hâlâ devam eden ekonomik gerilemeye, gıda ve enerji krizlerine rağmen yoksulluğun azaltılması konusundaki çalışmalar devam etmekte, gelişmekte olan ülkeler yoksulluğun azaltılması için belirlenen 2015 hedefine ulaşılması yolunda ilerlemektedir; ancak kaydedilen ilerleme düzensiz bir niteliğe sahiptir ve büyük çapta bir destek verilmezse Binyıl Kalkınma Hedefleri’nin birçoğu, çok sayıda bölgede tutturulamayacaktır. Eski ve yeni engeller bazı alanlardaki gelişmeleri daha da yavaşlatmakta ve hatta elde edilen başarıları geri götürmektedir.

İklim değişikliğinin en ağır etkisini, sorunun yaratılmasına en az katkı veren savunmasız toplumlar yaşar. Doğal felaketlerden kaynaklı ölüm, engelli kalma ve ekonomik kayıp riski küresel olarak artmakta ve daha çok yoksul ülkelerde görülmektedir. Silahlı çatışmalar insan güvenliği ve zorlukla kazanılmış Binyıl

Kalkınma Hedefleri'nin kazanımları için başlıca tehdit olmaya devam etmektedir. Çok sayıda mülteci hayatını iyileştirmek için gerekli olan fırsatları kısıtlanmış bir biçimde kamp-larda yaşamaktadır. 2009'da çatışmalar ya da zulüm sebebiyle 42 milyon kişi yerinden edilmiştir. Yerinden edilmiş insanların beşte dördü gelişmekte olan ülkelerdedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin merkezinde yer alır ve yoksullukla, açlıkla ve hastalıklarla mücadelenin ön koşuludur; ancak eğitimden siyasi karar alma mekanizmalarına katılıma kadar her cephede çok ağır bir ilerleme vardır.

(Kaynak: Birleşmiş Milletler. 2010. *2010 Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu*)

FAYDALI BİLGİLER

Halkların hareketlerine ve STK'lar ve yardım kuruluşlarının çalışmalarına dayanan ve yeni yeni ortaya çıkan bir uzlaşma söz konusudur: Kalkınmanın yoksullara erişebilmesi için toprak reformu, geçim kaynaklarının ve kaynakların yoksulların mülkiyetinde ve kontrolünde olması, okuma yazma ve eğitim, sağlık, barınma ve beslenme de dahil olmak üzere temel adımların atılması gerekir. Topraksız köylülere toprak yerine melez inekler vermek, ürünün sulamaya bağımlı olduğu bir durumda altyapı ihtiyaçlarına yanıt vermeden tarım arazisi almak için kredi açmak, çocuk işçilerin okula tam olarak gitmesini sağlamak yerine onlara esnek okullar açmak işe yaramayan yaklaşımlar olmuştur. Bu yaklaşımlar yalnızca yoksulluğun süregitmesine yol açmıştır. Asıl meseleler, siyasi irade ve yeniden dağıtımdır.

Yoksulluğun gerçek anlamda ortadan kalkması ancak yerel ve merkezi olmayan ölçeklerde mümkün olmuştur. Yoksullar, kalkınma süreçlerine nesne olarak değil özne olarak katıldığında insani gelişimin adil olarak ortaya çıkması mümkündür.

Yoksulluğun azaltılması alanında yerel, ulusal ve uluslararası deneyimlerden alınan ortak ve kendine özgü dersler:

- Yoksulluk ekonomik olmaktan çok sosyal, kültürel ve siyasi bir meseledir;
- Yoksulların siyasi ve ekonomik olarak güçlenmesi yoksulluğun ortadan kaldırılmasının yoludur;
- Bilgi hakkı ve insan hakları eğitimi, ötekileştirilmiş insanların kendi insan hakları hakkında farkındalığını sağlar ve bu yolda eyleme geçmelerine neden olabilir;
- Örgütlenme insanların toplu olarak ortaya çıkardığı gücü artırır ve böylece insanlar insan haklarını talep edebilir. Güçlenen yoksullar kaynaklar üzerindeki haklarını ortaya koyar ve haysiyetlerini ve kendine saygılarını pekiştirirler;
- Yaşanabilir ücretlerle çalışmanın ve geçim kaynaklarına erişimin sağlanması yoksulluğun azaltılmasının anahtarıdır;

- Yoksulluğun azaltılmasına, eşitsizliğin azaltılması eşlik etmelidir. Kadınlara karşı ayrımcılığın, ırkçılığın ve etnik köken, sosyal statü vs. temellerde ayrımcılığın ortadan kaldırılması öncelikli olmalıdır;
- Eğitim, sağlık, konut, su, sağlık hizmetleri ve gıda alanlarındaki harcamaların artırılması yoksulluğu azaltır;
- Özellikle küreselleşme çağında devletin ve devlet kurumlarının yoksulluğun azaltılmasında çok önemli bir rolü vardır;
- Uluslararası ve ulusal kalkınma ve finans kurumlarının hesap verebilirliğinin artırılması hakkaniyetli ve adil bir ekonomik büyümenin sağlanmasına yol açacaktır;
- Dünyadaki birçok ülke yoksulluğu hemen ortadan kaldıracabilecek durumda değildir. Onların çabaları uluslararası destek ve işbirliğiyle desteklenmeli ve tamamlanmalıdır;
- Borçların silinmesi yoksulluğun azaltılmasıyla doğrudan ilişkilidir. Borçların silinmesi eğitim ve sağlık alanlarına ve diğer sektörlere yatırıma bağlanırsa, yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunulur;
- Savaş ve çatışma yoksulluğu artırır. Gerçek bir barış ve güvenlik koşulları sağlamadan yoksulluğun ortadan kaldırılması için gösterilen çabalar başarısız olmaya mahkûmdur.

1. ÖRNEK UYGULAMALAR

Yoksullar Banka Müşterisi Olabilir

Bangladeş'teki Grameen Bankası, 1976'da küçük bir köy kredi kuruluşu olarak ortaya çıkmıştır. 2009 itibarıyla 7.9 milyon müşterisi vardır ve müşterilerinin %97'si kadındır. 2562 şubesiyle 83.000 köye hizmet sağlamaktadır.

Grameen Bankası yoksulları, esas olarak, yerel kapital birikimi ve malvarlığı oluşturma yoluyla harekete geçirmeye ve ileri taşımaya çalışır. Amaçları arasında banka hizmetlerini Bangladeş'in kırsal alanlarındaki yoksul erkek ve kadınlara ulaştırmak, tefecilerin sömürüsüne son vermek, kullanılmayan veya gereği gibi kullanılmayan insan kaynakları için kendi işini kurma fırsatları yaratmak, dezavantajlı insanların taleplerini dikkate almak ve kendine yeten sosyal ve ekonomik gelişimi karşılıklı destekle sağlamak bulunmaktadır.

Banka, kredi alma konusunda en riskli sayılan gruplara odaklanarak, yoksulların da kredi alabileceğini ortaya koymuştur ve yoksul kadınların karşı karşıya olduğu çifte yükün (toplumsal cinsiyet ve yoksulluk) üzerine eğilmektedir. Üretim araçlarının mülkiyeti ve kırsal bölgelerdeki üretimin şartları modellerinde önemli değişiklikler yapmaya başlayabilmiştir. Bu değişiklikler kayda değer niteliktedir ve bunun nedeni yalnızca yoksulları yoksulluk sınırının üzerine çekmiş olmaları değil, aynı zamanda hassas bir destekle köylerde yaratıcılığın ortaya çıkmasını sağlamış olmalarıdır. Grammen Bankası süreci komşu ülkelerde de denenmiştir. Bankaların %90'ı yoksulların, %10'u hükümetindir.

Açlıktan Kurtulma Hakkı

ABD'nin Kaliforniya eyaletinde kurulmuş olan **Food First**, açlığa neden olan adaletsizlikleri ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Örgüt, bütün insanların beslenmeye hakkı olduğunu ve kendilerinin ve ailelerinin geçinebilmesi için gerekli olan kaynak üzerinde demokratik bir kontrolleri olması gerektiğini savunur; insanların sosyal değişim ihtimalinin farkına varmaları ve kendi güçlerini toplamaları için çalışır. Bunun için de mitlerin araştırılması, sorunların kökeninin ortaya çıkarılması, değişimin önündeki engellerin belirlenmesi ve bu engellerin ortadan kaldırılması için yolların bulunması, doğru ve başarılı seçeneklerin değerlendirilip kamuoyuyla paylaşılması amacıyla araştırma, analiz, eğitim ve savunuculuğa başvurur.

Ekonomide Adalet

Filipinler'de kurulmuş olan **Borca Karşı Kotalisyon (FDC)**, insani gelişim için çalışır ve eşitlik (toplumsal cinsiyet eşitliği dahil), ekonomik haklar ve adalet, adil ve sürdürülebilir büyüme, hükümetlere rolleri hakkında baskı yapma ve milletler arasında kâr amacı güden ekonomik ilişkilerle mücadele konularına odaklanır. FDC dünyanın en yoksul ülkelerinin borçlarının silinmesi için yürütülen dünya çapındaki kampanyaya destek vermekte, ayrıca, gıda güvenliği, kamu harcamaları ve ekonomi politikalarının kadınlar üzerindeki etkisi gibi konularda çalışmaktadır. Örgütün savunuculuk çalışmaları halk eğitimi ve kamusal bilgi, kitlesel hareketlilik, politika araştırmaları ve incelemeler, işbirliği geliştirme ve bölgesel ağ kurmadan oluşmaktadır.

Cotonou Anlaşması

Cotonou Anlaşması, gelişmekte olan ülkeler ile Avrupa Birliği arasındaki en kapsamlı anlaşmadır. 2000'den bu yana Avrupa Birliği ile Afrika, Karayipler ve Pasifik'ten 79 ülke ara-

sındaki ilişkinin çerçevesini oluşturmaktadır. 54. maddesi yalnızca gıda güvenliğiyle ilgilidir ve böylece gıda güvenliğinin, insani güvenliğin ve esenliğin sağlanmasındaki önemini tanıır. Anlaşma aynı zamanda halihazırda var olan insani güvenliğin geliştirilmesiyle ilgili AB kalkınma destek politikalarındaki gelişen öncelik sistemini de ortaya koyar. Cotonou Anlaşması ilk kez 2005'te gözden geçirilmiş ve 2007-2013 kalkınma desteği çerçevesinin temelini teşkil eder hale gelmiştir. 2010'da ikinci gözden geçirme için müzakereler tamamlanmış, resmi imza töreni 23 Haziran 2010'da Burkina Faso'nun başkenti Ouagadougou'da gerçekleşmiştir.

Yoksulluğa Karşı Avrupa Ağı

Avrupa Yoksulluk ile Mücadele Ağı (EAPN) bağımsız bir sivil toplum kuruluşları (STK'lar) ve gruplar ağıdır. 1990'da kurulmuş olan Ağı, Avrupa Birliği'ne üye devletlerde yoksulluk ve sosyal dışlanmayla mücadele eder. Bugün 26 gönüllü örgütler ağından ve 23 Avrupalı örgütten oluşmaktadır. Üyeler yoksulluk ve sosyal dışlanmayla mücadele adına çok çeşitli faaliyetlerde bulunur. Bunlar arasında eğitim faaliyetleri, hizmet sağlama ve yoksulluk ve sosyal dışlanmaya maruz kalan kişilerin katılımını ve güçlendirilmesini hedefleyen faaliyetler vardır. Üyelerin amacı yoksullukla mücadelenin AB gündemine sokulması ve yoksulluğun ve sosyal dışlanmanın ortadan kaldırılması için AB düzeyinde işbirliğinin sağlanmasıdır. Ayrıca, EAPN Avrupa Konseyi nezdinde danışmanlık statüsüne sahiptir ve Avrupa Sosyal STK'ları Platformu'nun kurucu üyesidir.

Uluslararası Sosyal Refah Konseyi

Uluslararası Sosyal Refah Konseyi (ICSW), sosyal refahı, sosyal gelişimi ve sosyal adaleti ilerletmeyi amaçlayan çeşitli ulusal ve uluslararası örgütleri temsil eden küresel bir sivil toplum kuruluşudur. Temel misyonu

dünyanın her yerinde yoksulluğun, eziyetin ve savunmasızlığın, özellikle dezavantajlı kişiler bakımından azaltılması amacıyla sosyal ve ekonomik kalkınma biçimlerini ortaya koymaktır. ICSW yiyecek, barınma, eğitim, sağlık ve güvenlik haklarının tanınması ve korunması, ayrıca fırsat eşitliğinin, kendini ifade özgürlüğünün ve insani hizmetlere erişimin geliştirilmesi için çalışır. Bu önerilerin hükümetler, sivil toplum kuruluşları ve diğer örgütler tarafından yürütülmesini sağlamaya uğraşır. Bunu yaparken de üyelerinin oluşturduğu ağla ve yerel, ulusal ve uluslararası düzeylerdeki başka örgütlerle işbirliği yapar. ICSW'nin Küresel Konferansı her iki yılda bir yapılır ve sosyal gelişim ve sosyal refah alanındaki çeşitli konuları kapsar. (Son iki konferans 2008'de Fransa'da ve 2010'da Hong Kong'da düzenlenmiştir.) Her yıl BM Sosyal Gelişim Komisyonu'nun toplantısından önce New York'ta Küresel Sivil Toplum Forumu yapılır. Bu Forum'da dünyanın her yerinden tanınmış hükümet ve sivil toplum uzmanları konuşmalar yapar.

BM Dünya Gıda Programı

Dünya Gıda Programı dünyada açlıkla mücadele eden BM örgütüdür. Örneğin, 2010'da 75 ülkedeki 109 milyondan fazla kişiye destek sağlamıştır. Bu destek, acil durum yardımı olarak ve acil yardım bittikten sonra ve uzun dönemli çözüm programları devreye girmemişken toplumların daha iyi bir gelecek kurması için yapılan yardım programları gibi diğer programlar çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Amaç, sayıları 2010'da 925 milyon civarında olan insanların açlıktan ötürü acı çekmesini engellemektir.

2. TRENDLER

Binyıl Kalkınma

Hedefleri Işığında İlerleme

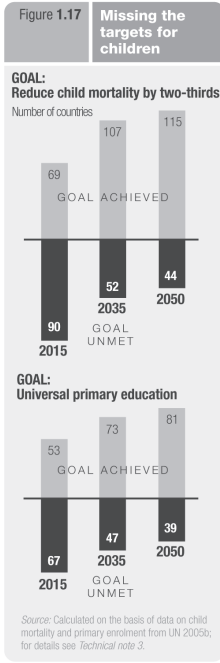
Ülkeler Doğru Yolda mı?

Birçok ülke bu konuda kayda değer ilerleme göstermiştir, ancak çoğunlukla en yoksul ülkeler olan diğerleri hedefleri tutturamayacak gibi görünmektedir. Sekiz Binyıl hedefinden dördünün analizi –çocuk ölümleri, okullulaştırma, eğitimde cinsiyet eşitliği ve su ve sağlık hizmetlerine erişim– 2005 BM Kalkınma Raporu'ndaki şu sonuçları ortaya çıkarmıştır: 24'ü Sahra Altı Afrika ülkesi olmak üzere ve nüfuslarının toplamı en az 900 milyon olan 50 ülke, Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin en az biriyle ilgili ileri değil geriye gitmiştir. Daha da kötüsü, diğer 65 ülke 2040 yılına dek bir Binyıl Kalkınma Hedefi'ni dahi tutturamayacaktır. Bu durum en azından 1.2 milyar kişiyi etkilemektedir.

(Kaynak: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı [UNDP]. 2005. *İnsani Gelişme Raporu*)

Dünyanın ortalama İnsan Gelişim Endeksi 1990'dan bu yana %18 artmıştır. Bu, yaşam beklentisi, okullulaşma, okur yazarlık ve gelir alanlarında gelişmeler kaydedildiğinin göstergesidir. Neredeyse tüm ülkeler bu gelişmeden yararlanmıştır. 1970–2010 arasındaki veriler temelinde, dünya nüfusunun %92'sini oluşturan 135 ülkeden yalnızca 3'ünün (Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Zambia ve Zimbabve) bugün 1970'tekinden daha düşük bir İnsan Gelişim Endeksi'ne sahip olduğu görülür. Genellikle yoksul ülkeler zengin ülkelere yaklaşmaktadır. Bu yakınlaşma, farklılığın hâlâ devam ettiği gelirlerdeki trendler ile kısıtlı perspektife göre daha iyimser bir tablo ortaya koymaktadır; ancak tüm ülkeler aynı şekilde hızla ilerlememektedir. En yavaş ilerleme HIV salgınıyla darbe yiyen Sahra Altı Afrika'da ve yetişkin ölümlerinin arttığı eski Sovyetler Birliği ülkelerinde görülmektedir.

(Kaynak: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı [UNDP]. 2010. *İnsani Gelişme Raporu 2010*)

Avrupa 2020 Girişimi

Avrupa Birliği, somut olarak 2020’de istihdam, teknolojik gelişme, eğitim, sosyal içerme ve iklim/enerji alanlarında ulaşılabilecek beş iddialı hedef belirlemiştir: Okulu erken bırakanların oranını halihazırdaki %15’ten %10’a indirmek; üçüncü düzey eğitim alan 30-34 yaştaki nüfusu halihazırdaki %31’den en az %40’a çıkarmak; ulusal yoksulluk sınırlarının altında yaşayan Avrupalıların oranını %25’e kadar azaltmak; 20 milyon kişiyi yoksul olmaktan çıkarmak. Her üye devlet her bir alanda kendi ulusal hedeflerini belirleyecektir. AB düzeyinde ve ulusal düzeylerdeki somut adımlar bu stratejinin temelini oluşturacaktır.

3. KRONOLOJİ

Yoksul Olmama Hakkı

Ana Hükümler ve Faaliyetler

- 1948** İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 22, 23, 25, 26. maddeler
- 1961** Avrupa Sosyal Şartı (Nisan 2012 itibarıyla onayan devlet sayısı: 13)
- 1965** Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme 5. madde (Nisan 2012 itibarıyla onayan devlet sayısı: 174)
- 1966** Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi 6, 7, 9, 11, 12, 13. maddeler (Nisan 2012 itibarıyla onayan devlet sayısı: 160)
- 1979** Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi 10, 11, 12, 13, 14. maddeler (Nisan 2012 itibarıyla onayan devlet sayısı: 186)
- 1981** Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı 14-17 ve 20-22. maddeler (Nisan 2012 itibarıyla onayan devlet sayısı: 53)
- 1988** Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi’ne ek Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar San Salvador Protokolü (Nisan 2012 itibarıyla onayan devlet sayısı: 15)
- 1989** Çocuk Hakları Sözleşmesi 27. madde (Nisan 2012 itibarıyla onayan devlet sayısı: 193)
- 1992** Yoksulluğun Ortadan Kaldırılması İçin Uluslararası Gün (17 Ekim Birleşmiş Milletler tarafından resmi olarak tanınmıştır. İlk tören

- 1987’de Paris’te yapılmıştır.)
- 1996** Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı (1961 Antlaşması’nı aşama aşama ikame eder. Nisan 2012 itibarıyla onayan devlet sayısı: 30)
- 1998** İnsan Hakları ve Aşırı Yoksulluk Bağımsız Uzmanının Tayini
- 2000** BM Genel Kurulu’nun Binyıl Kalkınma Hedefleri’ni Kabulü
- 2005** Dünya Zirvesi “Sonuç Belgesi” Binyıl Kalkınma Hedefleri’ni ve yoksulluğunun ortadan kaldırılması amacını tekrarlamıştır (UN Doc. A/RES/60/1, paras. 17, 19, 47)

- 2010** Binyıl Kalkınma Hedefleri 2010 Gözden Geçirme Zirvesi: Binyıl Kalkınma Hedeflerine 2015’te ulaşılması için küresel bir eylem planının kabulü

ÇEŞİTLİ FAALİYETLER

FAALİYET I 1

“BİR KÖYE SIĞAN DÜNYA”

Bölüm I: Giriş

Bu alıştırma, uluslararası insan hakları belgeleri bağlamında, yoksulların karşı karşıya olduğu eşitsizlik ve mahrumiyetle ilgilidir.

Bölüm II: Genel Bilgi

Faaliyet türü: Alıştırma.

Amaçlar ve hedefler: Katılımcılarda dünyadaki servet ve kaynakların dağıtımındaki eşitsizlik konusunda duyarlılık yaratılması. Alıştırma, genç insanların yoksulluk ve insan haklarının gerçekleştirilmesi bakımından kendi durumları hakkında düşünmesine yardım eder. Yoksulların yaşadığı eşitsizliklerin ve adaletsizliklerin ortadan kaldırılmasının ve

herkes için kalkınmanın sağlanmasında önceliklerin belirlenmesinin acil bir ihtiyaç olduğunun farkına varılması fırsatı verir.

Hedef grup: Çocuklar ve gençler.

Grup büyüklüğü: 20-25 kişi.

Süre: 90 dakika.

Hazırlık: Faaliyet belgelerini alıştırmaya katılan insan sayısı kadar çoğaltın.

Malzemeler: Ekli çalışma belgelerinin kopyaları, renkli kalemler, markör kalemler.

Beceriler: Analitik beceriler, tartışma ve düşünme becerileri.

Bölüm III: Faaliyet Hakkında Bilgiler

Talimatlar:

Çalışma belgelerini katılımcılara dağıtın ve belgelerdeki talimatları yerine getirmelerini isteyin. Aynı zamanda bu talimatları okuyun:

I. Katılımcılardan dünyanın (7 milyar kişi) 10 kişiden oluşan temsili bir köye indirgenliğini hayal etmelerini isteyin.

1. İlk sırada, dünyanın en zengin kişisi (ilk sayı) ve dünyanın en yoksul kişisi (10. sayı) arasında sizi temsil eden yeri işaretleyin.
2. Dünya nüfusunun %50'si (5 kişi) yetersiz beslenme, açlık ya da açlıktan ölmeye olgularıyla karşı karşıya. İkinci sıradaki son beş bölümü işaretleyin.
3. Sekiz kişi standart altı konutlarda yaşamaktadır (dünya nüfusunun %80'i). Bunlar arasında gecekondularda yaşayanlar, evsizler, yerinden edilmiş kişiler ve mülteciler vardır. Son sekiz evi silin.
4. Yedi kişi okuyamıyor; yani, dünyadaki insanların %70'i okuyamıyor. Dördüncü sıradaki son yedi kitabın üzerine başparmağınızı koyun.
5. Dünyadaki servetin %60'ı bir kişiye ait olacaktır. Böylece geri kalan dokuz kişi geriye kalan %40'ı paylaşacak. Beşinci sıradaki altı para tomarının üstünü çizim ve ilk sıradaki birinci kişinin yanına büyük bir 6 koyun.
6. Dünyadaki insanların yalnızca %1'inin bir bilgisayarı var (bu ölçekte ilk bilgisayarın onda biri). Altıncı sırada bilgisayar başındaki adamın burnunu kırmızıya boyayın.
7. Dünya nüfusunun %1'i yüksek eğitime erişebiliyor. Bu çizimin onda birini temsil eden yedinci sıradaki ilk mezunun kepini püskülünü yuvarlak içine alın.
8. Kâğıda tekrar bakın ve sıralamada kendinizi koyduğunuz yeri gözden geçirin. Kendi yeni yerinizi iki yuvarlakla işaretleyin.

II. Şimdi katılımcılardan şu cümleleri dinlemelerini isteyin:

- Eğer evde bir sonraki öğün için yemeğiniz, giysileriniz, bir damanız ve uyuyacak yeriniz varsa, en zengin üç kişi arasındasınız.
- Eğer sizin (ya da çocuksanız ebeveynlerinizin) bankada ve biraz da cüzdanınızda paranız ve evde birkaç bozukluğunuz varsa bu ölçekte dünyadaki en zengin kişisiniz.

III. Eğitim, su, sağlık koruma ve askeri harcamalarla ilgili en yakın tarihli istatistiklerden bahsedin.

Örneğin, UNDP'nin en son İnsani Gelişme Raporu ve/veya Dünya Bankası'nın Dünya Gelişme Raporu'nu esas alın. Katılımcıların profillerine göre bir ya da birkaç ülkeden bahsedebilirsiniz.

IV. Geri bildirim:

Gruba kendilerine verdiğiniz istatistiki verilerle ilgili ne hissettiklerini sorun. Bu alıştırmayla aşağıdakiler ortaya koyulabilir:

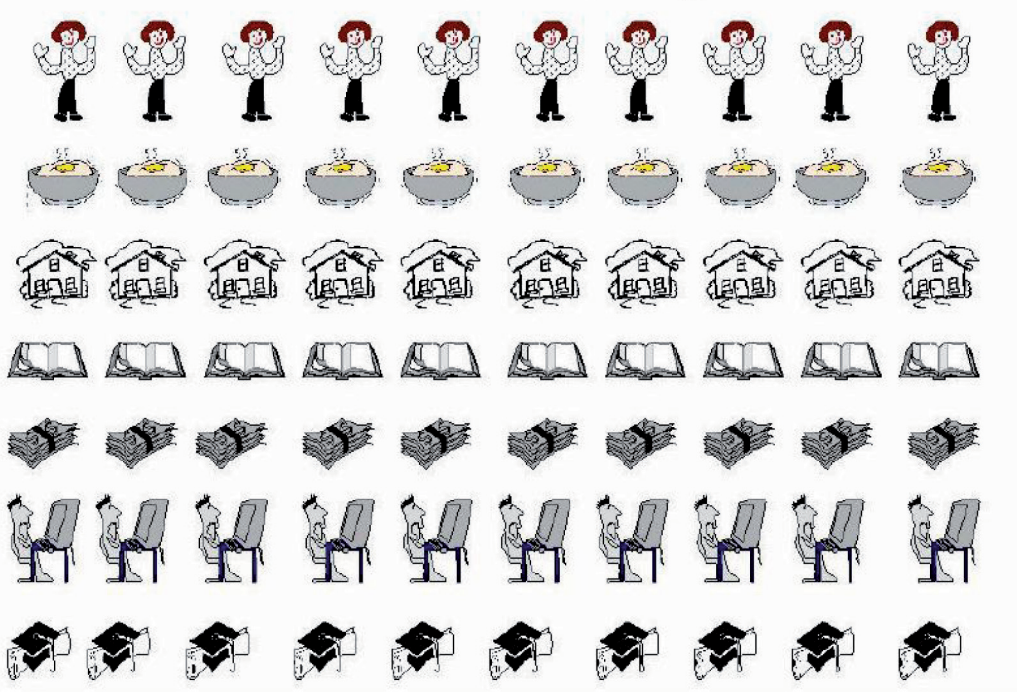
- Verilerin ortaya çıkardığı çelişkiler;
- Katılımcıların gerçekliğinin verilere benzeyip benzemediği;
- Verilerin yoksullukla bağlantılı olarak insan haklarının gerçekleştirilmesi ve/veya ihlali ile arasındaki bağ;
- Katılımcıların kalkınma için belirleyeceği öncelikler ve sebepleri.

Pratik ipuçları:

Katılımcılardan, bu alıştırmayı bireysel olarak yaparken bakış açılarını diğerleriyle paylaşmalarını isteyin. Kolaylaştırıcının görevi veri sağlamak ve tartışmayı kolaylaştırmaktır.

Bölüm IV: Takip

Katılımcılardan, kendileri gibi olan kişilerde duyarlılık sağlamak için, yukarıdaki alıştırmaya dayanarak bir insan hakları eğitimi planı yapmaları istenebilir.

(Kaynak: Abhivyakti-Media for Development.
Erişim: <http://www.abhivyakti.org.in>)

FAALİYET II 2 EYLEM KAMPANYASI

Bölüm I: Giriş

Yoksulluğun yaygın olması ezici bir etki yaratabilir ve insanlar yoksulluğun ortadan kaldırılması için yapabilecekleri bir şey olmadığını hissedebilir. Bu faaliyet, yoksullukla ilgili yerel bir eylem kampanyası geliştirir.

Bölüm II: Genel Bilgi

Faaliyet türü: Yaratıcı eylem.

Amaçlar ve hedefler: Katılımcılarda yoksullukla ilgili farkındalık yaratılması; halihazırda görünen yoksulluk ile yoksulluğun nedenleri arasında bağ

kurulması; katılımcıların yoksullukla ilgili yapabileceği eylemlerin belirlenmesi.

Hedef grup: Yetişkinler ve genç yetişkinler.

Grup büyüklüğü: En fazla 20 kişi. 4-5 kişilik gruplar halinde çalışılacaktır.

Süre: 150 dakika.

Hazırlık: Tahta, markör kalemler, boyalar, kurşunkalemler, tükenmez kalemler, poster kâğıdı, yoksulluk içinde yaşayan insanların fotoğrafları. Bu bölümde örnek uygulamalar başlığı altında önerilen web sitelerinden farklı insan hakları ihlallerini gösteren vaka çalışmaları indirin. Örneğin çokuluslu şirketlere temel hizmetlerin özelleştirilmesi hakkını ya da toprak, orman, göller üzerinde ticari tarım ya da balıkçılık yapma gibi haklar veren hükümetler. “Voices of the Poor” (<http://www.worldbank.org>) sitesinde ya da başka bir bilgi kaynağında yoksul insanların kendi durumları hakkında söylediklerini bulun.

Beceriler: Analitik beceriler, dile getirme becerileri, empati (kendini yoksulların yerine koyabilme).

Bölüm III: Faaliyet Hakkında Bilgiler

Talimatlar:

- Farklı durumlardaki yoksulların sözlerinden birkaçını okumakla başlayın.
- Katılımcılardan kendi buldukları yerde mutlak ya da görece yoksulluk içinde yaşayan veya sosyal dışlanmayla karşı karşıya olan kişi/grup/topluluklardan bahsetmelerini isteyin. Grubun konsensüs yoluyla alıştırmada hangi vakayı kullanmak istediğine karar vermesini sağlayın. Katılımcıları 4-5 kişilik gruplara ayırın.
- Belirli bir yoksulluk vakasını anlatan kişi yoksul rolünü üstlensin ve diğer grup üyeleri onunla konuşmaya çalışsın; böylece o kişinin/topluluğun hayatının çeşitli boyutları (sosyal/siyasi/ekonomik/kültürel/çevre) konuşulsun.
- Grup üyeleri yoksullukla ilgili konu/

boyutları, sebepleri ve yapısal sorunları listeleşsin ve durum hakkında nelerin etken olduğunu belirlesin. Grup daha sonra insan hakları antlaşmalarından ilgili maddeleri belirlesin.

- Şimdi tüm katılımcılardan bu grupla ilgili sorunların üzerine eğilecek ve kısa vadeli ve uzun vadeli eylemler önerecek bir insan hakları kampanyası tasarlamalarını isteyin. Grup bir broşür, poster ya da başka bir kampanya malzemesi hazırlayarak grubun geri kalanını kampanyaya katılmaya teşvik etsin.

Geri bildirim:

Diğer katılımcıların kampanyaya katılmak için bilgi ve açıklama istemesi önemlidir. Bu alıştırmayla mitler, yanlış kavramlar ve önyargıların üzerine eğilebilir. Kolaylaştırıcı yoksulluk/küreselleşme konusunda olguları anlatma, yoksulluğun mikro-makro bağlantıları hakkında bilgi verme ve bulunulan noktadan nasıl hareket edileceğiyle ilgili yaratıcılık sağlama fırsatını bulur.

Bölüm IV: Takip

Belirli bir yoksulluk meselesiyle ilgili bir kampanyayı anlatan bir film izleyin ya da ötekileştirilmiş cemaatlerle çalışan bir STK'ya ziyarette bulunun. Katılımcıları kendi hayatlarını ilgilendiren bir alanda çalışan bir STK ya da yerel kampanyaya katılmaya teşvik edin.

KAYNAKÇA

Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu (ed.). 2003. *Critical Analysis of Urban Policies and Their Impact on Urban Poverty Eradication: A Review of Tools, Techniques and Practices.* New York: United Nations.

Focus on the Global South (ed.). 2001. *Profiting from Poverty. The ADB, Private Sector and Development in Asia.* Bangkok: Chulalongkorn University. Erişim: <http://focusweb.org/pdf/Profiting%20%20from%20Poverty.pdf>

Goldin, Ian ve Reinert Kenneth. 2006. *Globalization for Development: Trade, Finance, Aid, Migration, and Policy.* Washington, DC: World Bank Publications.

Haq, Mahbub-ul. 1995. *Reflections on Human Development.* New York: Oxford University Press.

Harris, John. 1994. *Poverty and Anti-Poverty Policy: A Perspective for SCF in the South Asian Region. Saro Briefing Paper No. 2.* London: Save the Children.

Hertel, Thomas ve Alan L. Winters. 2005. *Poverty and the WTO: Impacts of the Doha Development Agenda.* Washington, DC: World Bank Publications.

İnsani Güvenlik Komisyonu (ed.). 2001. *Report on the Second Meeting of the Commission on Human Security, 16-17 December 2001.* Erişim: <http://www.humansecurity-chs.org/activities/meetings/second/index.html>

Uluslararası İnsan Hakları Eğitimi Programı ve Asya İnsan Hakları ve Gelişme Forumu (ed.). 2000. *Circle of Rights. Economic, Social and Cultural Rights Activism: A Training Resource.* Washington: International Human Rights Internship Programme/Asian Forum for Human Rights and Development.

Khan, Azizur Rahman ve Carl Riskin. 2001. *Inequality and Poverty in China in the Age of Globalization.* Oxford: Oxford University Press.

Luke Harding. 2002. *Dying of hunger in a land of surplus. Caste and corruption connive to keep food from India's poor.* In: The Guardian, 15 November 2002. Erişim: <http://www.guardian.co.uk/world/2002/nov/15/india.famine>

Nayyar, Rohini. 1992. *Rural Poverty in India-An Analysis of Inter-State Differences.* Bombay: Oxford University Press.

İnsan Hakları Eğitimi İçin Halk Hareketi (PDHRE) (ed.). 2002. *Passport to Dignity.* New York: PDHRE.

İnsan Hakları Eğitimi İçin Halk Hareketi (PDHRE) (ed.). 2002. *A Call for Justice: Resource Packet.* New York: PDHRE.

Pernia, Ernesto M. 1999. *Urban Poverty in Asia. A Survey of Critical Issues.* Oxford: Oxford University Press.

Perry, Guillermo E., J. Humberto Lopez, William F. Maloney, Omar Arias ve Luis Serven. 2006. *Poverty Reduction and Growth: Virtuous and Vicious Circles*. Washington, DC: World Bank Publications.

Pogge, Thomas W. 2002. *World Poverty and Human Rights*. Oxford: Polity Press.

Sachs, Jeffrey D. 2005. *The End of Poverty. How We Can Make it Happen in Our Lifetime*. London: Penguin Books.

Sainath, Palagummi. 1996. *Everybody Loves A Good Drought*. London: Penguin Books.

Sen, Amartya. 2000. *Development as Freedom*. New York: Anchor Books.

Subramanian, S. 1998. *Measurement of Inequality and Poverty*. Bombay: Oxford University Press.

Birleşmiş Milletler (ed.). 2010. *The Millennium Development Goals Report 2010*. New York: United Nations. Erişim: <http://www.un.org/en/mdg/summit2010/pdf/MDG%20Report%202010%20En%20r15%20-low%20res%2020100615%20-.pdf>

Birleşmiş Milletler (ed). 2002. *Capacity-building for Poverty Eradication: Analysis of, and Lessons from, Evaluations of UN System Support to Countries' Efforts*. New York: United Nations Publishing.

Birleşmiş Milletler. 2001. *Road map towards the implementation of the United Nations Millennium Declaration. Report of the Secretary-General, A/56/326 of 6 September 2001*. Erişim: <http://www.un.org/documents/ga/docs/56/a56326.pdf>

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu. 2001. *Human Rights and Extreme Poverty, E/CN.4/2001/54 of 16 February 2001*.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) (ed.). 2010. *Human Development Report 2010*. New York: UNDP. Erişim: <http://hdr.undp.org/reports>

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) (ed.). 2005. *Human Development Report 2005*. New York: UNDP. Erişim: <http://hdr.undp.org/reports/>

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) (ed.). 1998. *Training Manual on Human Rights and Sustainable Human Development*. New York: UNDP. Erişim: <http://hdr.undp.org/reports>

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi. 2010. *Report of the Independent Expert on the question of Human Rights and Extreme Poverty on the draft guiding principles on extreme poverty and human rights, A/HRC/15/41 of 6 August 2010*. Erişim: <http://www.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/15session/A.HRC.15.41.pdf>

Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı (WFP). 2011. *Fighting Hunger Worldwide-the World Food Programme's Year in Review, 2010*. New York: United Nations. Erişim: <http://documents.wfp.org/stellent/groups/public/documents/communications/wfp236112.pdf>

Watkins, Kevin. 1995. *The Oxfam Poverty Report*. London: Oxfam UK & Ireland.

Yanus, Muhammad vd. 1999. *Banker to the Poor: Micro-Lending and the Battle against World Poverty*. New York: Public Affairs.

EK BİLGİLER

50 Yıl Yeter (50 Years Is Enough): <http://www.50years.org>

Gündem 21 (Agenda 21): <http://www.un.org/esa/dsd/agenda21/>

Pekin Eylem Platformu: http://www.unesco.org/education/information/nfsunesco/pdf/BELJIN_E.PDF

Yoksullukla Mücadele (Combat Ppoverty Agency): <http://www.cpa.ie>

Kopenhag Bildirgesi (Copenhagen Declaration): http://ec.europa.eu/education/pdf/doc125_en.pdf

Kalkınma Yolu (Development Gateway): <http://www.developmentgateway.org>

Kalkınma Araştırma Enstitüsü (Development Research Institute): <http://dri.fas.nyu.edu/page/home>

Kadınların İlerlemesi Departmanı (Division for the Advancement of Women): <http://www.un.org/womenwatch/daw>

ELDIS Kalkınma Bilgisi Kapısı (ELDIS Gateway to Development Information): <http://www.ids.ac.uk/eldis/poverty>

Dünya Yoksulluğunun Ortadan Kaldırılması (Eliminating World Poverty): <http://www.dfid.gov.uk/pubs/files/whitepaper2000.pdf>

Yoksulluğa Karşı Avrupa Ağı (European Anti-Poverty Network): <http://www.eapn.eu>

Avrupa Komisyonu Cotonou Anlaşması (European Commission, Cotonou Agreement): http://ec.europa.eu/europeaid/where/acp/overview/cotonou-agreement/index_en.htm#revision2

Avrupa Komisyonu, Avrupa 2020 (European Commission, Europe 2020): http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm

Avrupa Yoksullukla ve Sosyal Dışlanmayla Mücadele Yılı (European Year for Combating Poverty and Social Exclusion): <http://www.2010againstpoverty.eu/?langid=en>

Focus on the Global South: <http://www.focusweb.org>

Food First-Institute for Food and Development Policy: <http://www.foodfirst.org>

Freedom from Debt Coalition: <http://www.fdc.ph>

Grameen Bank: <http://www.grameen-info.org/bank>

Habitat Agenda: http://www.unhabitat.org/declarations/habitat_agenda.asp

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights):

http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?chapter=4&lang=en&mtdsg_no=IV-3&src=TREATY

Uluslararası Sosyal Refah Konseyi (International Council on Social Welfare): <http://www.icsw.org/intro/recacte.htm>

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO): <http://www.ilo.org>

Uluslararası Para Fonu (IMF): <http://www.imf.org/external/index.htm>

Jubileesouth: <http://www.jubileesouth.org>

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (UNHCHR): <http://www.unhchr.ch>

OneWorld International Foundation: <http://www.oneworld.net>

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD): <http://www.oecd.org>

“Dünyamız Satılık Değildir” Ağı (“Our World is Not For Sale” Network): <http://www.ourworldisnotforsale.org>

PovertyNet: <http://www.povnet.org>

Rio Bildirgesi (Rio Declaration): <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=78&ArticleID=1163&l=en>

The Poverty Alliance: <http://www.povertyalliance.org>

Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi: <http://www.ohchr.org/english/bodies/cescr/>

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP): <http://www.undp.org>

Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri: <http://www.un.org/millenniumgoals>

Birleşmiş Milletler (“Ayağa Kalk ve Yoksulluğa Karşı Çık” Kampanyası): <http://standagainstpoverty.org/suap/>

Dünya Bankası-Poverty Net: <http://www.worldbank.org/poverty>

IRKÇILIK VE AYRIMCILIK YASAĞI

AYRIMCILIĞA UĞRAMAMA HAKKI
IRKÇILIK VE YABANCI DÜŞMANLIĞI
HOŞGÖRÜSÜZLÜK VE ÖNYARGILAR

“Herkes, ırk, renk, cins, dil, din, siyasal ya da herhangi bir başka inanç, ulusal ya da toplumsal köken, varlıklılık, doğuş ya da herhangi bir başka ayırım gözetilmeksizin bu Bildirge’de açıklanan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir. (...)”

ÖRNEK HİKÂYE

“İrk Ayrımcılığının Önlenmesi Komitesi’nin Tavsiye Kararı”

1960 yılında, Avustralya’da, Queensland Toowoomba’daki önemli bir spor kompleksinin kapalı tribününe, tanınmış bir sporcu ve toplumsal figür olan E.S. Brown onuruna “E.S. ‘Zenci’ Brown Tribünü” adı verildi. İrkçi ve rencide edici olan “zenci” sözcüğü (bundan böyle rencide edici sözcük olarak geçecektir) tribünde dikkat çekici bir şekilde yazılıdır. 1972’de ölen Bay Brown beyaz bir Anglosaksondu ve bu rencide edici sözcük onun lakabı olmuştu. Bu rencide edici sözcük spor alanıyla ilgili duyurularda ve maç yorumları sırasınca sözlü olarak tekrarlanmaktadır.

1999’da, Aborijin kökenli bir Avustralyalı olan Bay H. spor kompleksinin yöneticilerinden, tartışmalı ve rencide edici olan bu sözcüğü kaldırmalarını talep etti. Toplumda bu sözcüğün kullanılmasında sorun görmeyen çok sayıdaki kişinin görüşünü göz önüne alan yöneticiler Bay H.’ye talebiyle ilgili bir işlem yapılmayacağını bildirdi. Yerel halk topluluğunun önde gelen isimlerinden birinin başkanlık ettiği ve yerel Aborijin topluluğunun mensuplarının da katıldığı bir toplantıda, belediye başkanı ve spor kompleksinin idarecisi “E.S. Zenci Brown’ isminin büyük bir spor adamının onuruna kalacağına ve uzlaşma ruhu gereği ırka dayalı aşağılayıcı ya da hakaret içeren ifadelerin gelecekte kullanılmayacağına ve gösterilemeyeceğine” karar verdi.

Bay H., federal mahkemeler önünde dava açtı ve yöneticilerin sözcüğü kaldırmamasının 1975 tarihli İrk Ayrımcılığı Kanunu’nu ihlal ettiğini ileri sürdü; rencide edici sözcüğün kapalı tribünden kaldırılmasını ve yöneticilerin özür dilemesini talep etti. Federal Mahkeme

bu davayı reddetti. Mahkeme, talepte bulunanın “kararın Avustralyalı bir yerliyi ya da genel olarak Avustralya yerlilerini rencide etme, aşağılama ya da sindirme amacı taşıdığını” kanıtlayamadığını söyledi; son olarak da Kanun’un “bireylerin kişisel hassasiyetlerini” korumadığını ve bu davadaki durumun kişisel hassasiyetle ilgili olduğunu belirtti. Mahkeme Kanun’un “bireylere karşı eylemleri, o eylemler davacının ırk, milliyet ya da etnisite itibarıyla mensup olduğu gruba mensup olmayan kişilere göre farklı ve dezavantajlı muamele içeriyorsa hukuka aykırı kıldığına” hükmetti.

2002’de Avustralya Yüksek Mahkemesi, başvuranın başvurusunu reddetti. Başvuran, Birleşmiş Milletler İrk Ayrımcılığının Önlenmesi Komitesi’ne yaptığı başvuruda, söz konusu sözcüğün “İngiliz dilindeki en rencide edici ırkçı sözcük ya da en rencide edici ırkçı sözcüklerden biri” olduğunu beyan etti. Bu nedenle de spor sahasındaki kullanımından ötürü kendisinin ve ailesinin rencide olduğunu ve bölgedeki en önemli futbol sahası olan spor kompleksindeki müsabakaları izlemeye gidemediklerini söyledi. 1960’taki durumun ne olduğunun önem taşımadığını ve bu rencide edici sözcüğün hâlâ kullanılıyor ve sergileniyor olmasının “aşırı biçimde ve özellikle Aborijinler için rencide edici olduğunu ve bu nedenle de Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme’nin (ICERD) 1. maddesindeki ırk ayrımcılığı tanımının kapsamına girdiğini” iddia etti. Bay H., Sözleşme’ye taraf her devletin ırk ayrımcılığının devamını sağlayan yasalarını değiştirme ve ırk ayrımcılığına yol açan önyargularla mücadele etme yükümlülüğü olduğunu ileri sürdü. Bu rencide edici sözcük gibi sözcüklerin kamusal alanda kullanıl-

masının, o sözcüğü resmi olarak onaylamak anlamına geldiğini ve dolayısıyla ırkçılığın devamına yol açabildiğini, ırk ayrımcılığına yol açan önyargıları güçlendirebileceğini belirtti. Bu nedenle bu sözcüğün kaldırılmasını, özür dilenmesini ve ırk temelinde rencide edici sözcüklerin kullanılmasına karşı Avustralya'da etkili bir başvuru yolu kurulması için yasa değişikliği yapılmasını talep etti.

26/2002 no'lu görüşünde Komite (CERD) “*rencide edici sözcüğün halihazırdaki kullanımının ve muhafaza edilmesinin, uzun bir süre boyunca böyle görülmesi de, artık rencide edici ve hakaretamiz olabileceğini*” belirtti. Komite ayrıca, “*seçkin sporcuların anusunun yaşıatılmasının ırksal olarak rencide edici bir ifadenin kamuya açık bir alanda korunmasından başka yolları vardır. Komite, taraf devlete rencide edici sözcüğü spor kompleksinden kaldırmak için gerekli tedbirleri almasını ve Komite'yi alan tedbirlerle ilgili bilgilendirmesini tavsiye eder*” dedi.

(Kaynak: Birleşmiş Milletler Irk Ayrımcılığının Önlenmesi Komitesi [CERD]. *Görüş No. 26/2002, CERD/C/62/D/26/2002 14 Nisan 2003*)

Tartışma Soruları

1. Bu hikâyedeki mesaj nedir?
2. Hangi insan hakları ihlal edilmiştir?
3. Bay H. haklarını savunmak için ne yapmıştır?
4. Ulusal mahkemeler neden Bay H.'nin iddialarına itibar etmemiştir?
5. Yerel toplum neden Bay H.'yi desteklememiştir?
6. Komite neden Bay H.'nin iddialarını haklı bulmuştur?
7. Bu hikâyede belirli bir grup insana yönelik kalıplar veya önyargılar var mıdır? Varsa nelerdir?
8. Ülkenizde benzer olaylar oldu mu? Bunlar hakkında ne yapabilirsiniz?
9. Irkçılar tutum ve davranışlarını meşru kılmak için hangi kurgulara başvurur? Irkçı tutumlara karşı hangi savların kullanılması uygundur?
10. Ayrımcılık yasağı ile ifade özgürlüğü arasındaki bağ nedir?

BİLİNMESİ GEREKENLER

1. AYRIMCILIK YASAĞI EŞİTLİK İÇİN BİTMİYEN VE SÜREGİDEN MÜCADELE

Hayatı boyunca hiçbir şekilde ayrımcılığa maruz kalmamış bir insan düşünün. Böyle birini bulamayacaksınız!

Bütün insanların eşit haklara sahip olması ve eşit muamele görmesi prensibi insan hakları

kavramının temel taşıdır ve her bireyin doğasından gelen ve eşit insan haysiyetinden kaynaklanır. Tüm halklar ve milletler için ortak bir kazanım olan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi eşitlikle ve insan haklarının ve temel özgürlüklerin kullanılmasında ayrımcılık yasağıyla ilgili temel ilkeleri düzenlemiş ve “*ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi görüş ve diğer görüşler, milliyet ve sosyal köken, mülkiyet, doğum ya da diğer statüler temelinde ayrım*

yapılmasını” yasaklamıştır; ancak bu en doğal hak olan eşitlik hakkı ne geçmişte ne de bugün insanlara tam olarak tanınmıştır.

İnsanlığın başlangıcından bu yana o ya da bu şekilde ayrımcılık her zaman bir sorun olmuştur. Yerli halklara ve azınlıklara yönelik ayrımcılık, Ekvator ormanlarından Japonya adalarına, Aborijinlere, Romanlara, Yahudilere ve koyu derili insanlara karşı her yerde var olmuştur. Göçmenler, mülteciler ve sığınmacılar ayrımcılığa uğramaktadır. Tacize veya istismara uğrayan çocuklara, insan gibi muamele görmeyen kadınlara, HIV/AIDS hastalığına sahip insanlara, fiziksel ya da psikolojik engelleri olanlara ya da cinsel kimliklerinden ötürü insanlara ayrımcılık yapılmaktadır. Hatta dilimizde bile ayrımcılık vardır ve bazen kasti ya da kasti olmayan şekilde kendimizi başkalarından ayırırız. Ayrımcılık çok çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilir ve değişen ölçülerde herkes bundan etkilenir. Bu nedenle, konu hakkında bilinçlenme ayrımcılıkla mücadele için çok önemlidir. Ayrımcılık, başka kişilerden üstün olma hissi gibi yanlış bir temele dayanır ve hayal edilen üstünlüğün ifade edilmesiyle kendini gösterir.

Bu bölümde ayrımcılığın en ağır ve en çarpıcı biçimlerinden bazıları, yani **ırkçılık, ırk ayrımcılığı ve bunlarla ilgili yabancı düşmanlığı ve hoşgörüsüzlük** işlenecektir.

İnsanlık tarihi boyunca, insanlar yapay bir kategori olan “ırk” temelinde ve yanlış bir varsayım ile “üstün ırklar” ve “aşağı ırklar” olarak sınıflandırılmıştır. Charles Darwin’in evrim ve en güçlüünün hayatta kalması teorileri yanlış bir biçimde “ırk üstünlüğü” kavramını “bilimsel olarak” meşru kılmak için kullanılmış, ayrımcılık ve ırkçılık Hint kast sisteminde ve eski Yunan’da ve eski Çin’de kültürel üstünlük kavramlarında kendini göstermiş, ortaçağ-

da dünyanın her yerinde Yahudilerin uğradığı zulümle açığa çıkmıştır. 16. ve 17. yüzyıllardaki İspanyol sömürgeciliği “Yeni Dünya”da önce “kan saflığı”nın üstün ilke olduğu bir ırkçı kast toplumu (Güney Amerika kıtasında) yaratmıştır. Bu sistemin mağdurları Amerika yerlileri ve Afrika’dan getirilmiş ve köleleştirilmiş Afrikalılardır. Diğer sömürgeci güçler de daha sonra aynı yapıları yeni sömürge toplumlarının temeli haline getirmiştir. “Yeni Dünya”da, aşağılayıcı bir sözcük olan “zenci”, beyaz “efendi ırk”a zıt, “aşağı ırk”a mensup köleyle eşanlamlıdır. 18. yüzyılın sonunda ve 19. yüzyılın başında, ırkçılık ideolojisi başka bir boyuta taşınmıştır. Amerikan İç Savaşı’nın ardından Afrika kökenli Amerikalılar güney eyaletlerde Ku Klux Klan tarafından terörize edilmiş, ABD Anayasası’ndaki 14. ek maddeyle birlikte tüm vatandaşların hukuken eşit olarak korunması ilkesi garanti altına alındıysa da kurumsallaşmış segregasyon (“ayrı ama eşit” doktrini) 1960’ların sonlarına kadar varlığını korumuştur. 20. yüzyıl ırkçılığın en uç hallerine tanıklık etmiştir: Avrupa’da, Avrupalı Yahudilerin soykırımına yol açan ırkçı Nazi rejimi nefreti; Güney Afrika’daki apartheid sisteminin kurulsallaşmış ırk ayrımcılığı ve Eski Yugoslavya ve Ruanda’daki soykırımlar.

Bugün bu insanlığa karşı suçların sonucu olarak ayrımcılık yasağı birçok uluslararası antlaşmada yer almaktadır ve çeşitli devletlerin mevzuatlarında önemli bir unsur teşkil etmektedir. Yine de renk, etnik köken, din, cinsiyet, cinsel kimlik ve diğer nedenlerle ayrımcılık dünyanın her yerinde hâlâ en çok görülen insan hakları ihlallerinden biridir.

☞ *Kadınların İnsan Hakları*
Dini Özgürlükler
Azınlık Hakları

Ayrımcılık ve İnsani Güvenlik

İnsani güvenliğin ana amaçlarından biri, insanlara güvensizlikle karşılaşmadan fırsatları, seçimleri ve becerilerini kullanma ve geliştirme koşulları sağlamaktır. Herhangi bir temelde ayrımcılık insanları haklarını ve seçimlerini eşit şekilde kullanmaktan alıkoyar ve ekonomik ve sosyal güvensizlik yaratacağı gibi, ayrımcılığa uğrayan kişinin kendine güvenini, kendi kaderini tayinini ve haysiyetini de olumsuz etkiler. Irkçılık, ırk ayrımcılığı ve savunmasız gruplardan olan kişilerin, azınlıkların ve göçmenlerin diğer haklarının ihlali ciddi çatışmalara neden olabilir ve uluslararası barış ve güvenliği ciddi olarak rahatsız eder. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin giriş bölümünde de belirtildiği gibi, insanlık ailesinin her üyesinin doğasından kaynaklı haysiyetinin ve eşit haklarının tanınması dünyada özgürlüğün, adaletin ve barışın temelidir. Bu nedenle "ırk", cinsiyet, engellilik, etnik kimlik, din, cinsel kimlik, dil veya diğer tüm sosyal koşullara dayanan fiili (*de facto*) eşitsizliklerin ortadan kaldırılması insani güvenlik gündeminde en öncelikli yere sahip olmalıdır.

2. TANIM

VE KONUNUN TASVİRİ

İrkçılık ve ırk ayrımcılığı insan haklarının kullanılmasının ağır bir ihlali ve bu kullanımın önünde ağır bir engel olarak, tartışmasız bir hakikat olan **bütün insanların özgür ve haysiyet ve haklarda eşit doğduğu** hakikatinin inkârıdır. Irkçılık, yabancı düşmanlığı,

önyargı ve hoşgörüsüzlük gibi çeşitli terimler vardır. Öncelikle, ayrımcılığın iki ana veçhesi ayrıt edilmelidir:

Yaklaşım veya Eylem: İnançlar ve kişisel görüşler ile o tutum ve inançlardan kaynaklanan somut ifadeler ve eylemler arasında kayda değer bir fark vardır. İlk kavram her bireyin aklını ilgilendirir. İkincisi ise başkalarını etkileyen eylemleri de içerir; ancak pratikte ırkçı ve yabancı düşmanlığı içeren yaklaşımlar ve inançlar çoğunlukla başkalarını olumsuz etkileyen eylemlere, yani hakaretlere, sözlü tacizlere, aşağılama veya fiziksel saldırı ve şiddete, hak ve özgürlüklerin kullanılmasına zarar veren ayrımcı muamelelere yol açar. Bu tür eylemler ayrımcılık olarak nitelendirilebilir ve baz koşullar altında hukuken yaptırıma bağlanabilir. *İfade Özgürlüğü*

Ayrımcılığın Failleri: Devletler veya Bireyler: Değerlendirilmesi gereken ikinci bir önemli alan da fail ya da eylemin aktörleridir. Geleneksel olarak uluslararası insan hakları koruma sistemine ve benzer şekilde ayrımcılık yasağına yönelik yasal mekanizmalara, bireyleri devlet müdahalesinden koruma fikri egemendir. Bu nedenle, ana aktörler (olumlu ve olumsuz olarak) her zaman devletler olmuştur. Buna karşın bireyler arasındaki ayrımcılık çok da fazla düzenlenmemiştir. Bu bakış açısı yakın zamanda, ırkçılığa ve ayrımcılığa karşı uluslararası mücadeleden etkilenerek değişikliğe uğramış ve ayrımcılığın daha bütünlükçü bir bakışla anlaşılması ve ayrımcılığın bireyler ve devlet dışı aktörler tarafından da yapılabileceğinin hesaba katılması sonuçları doğmuştur. Bir örnek, ev sahiplerinin göçmenlere, mültecilere ya da koyu tenli insanlara ev kiralamak istememesidir; ancak ayrımcılık karşıtı düzenlemelerin özel sektörü de kapsamı hâlâ büyük tartışma yaratmaktadır. Bu konudaki temel taşlar Avrupa Topluluğu'nun Irkçılık

Karşıtı ve Ayrımcılık Karşıtı Yönergeleriyle ortaya koyulmuştur. Bu yönergelerle üye devletlere, işgücü piyasası ve mallara ve hizmetlere erişim de dahil olmak üzere özel sektörde ayrımcılıkla etkin bir biçimde mücadele etme yükümlülüğü verilmiştir.

☺📌 *Uygulama ve İzleme*

İrk Ayrımcılığı 🤔!?

Ayrımcılık genel olarak, eşit hakların esirgenmesi ya da verilmemesi veya korunmaması amacını güden her türlü farklılık, dışlama, kısıtlama ya da tercih olarak tanımlanır ve eşitlik ilkesinin ihlalinde ve insan haysiyetinin temellerinde ayrımcılıklardan bahsedebiliriz.

İnsan haklarının ihlali anlamında her farklı muamelelerin otomatik olarak ayrımcılık teşkil etmeyeceğinin bilinmesi büyük önem taşır. Farklı muamele makul ve objektif kriterler temelinde yapılıyorsa meşru olabilir. Örneğin, neredeyse tüm devletlerde polis ve asker istihdamı ya da diğer kamu kurumlarındaki istihdam yalnızca söz konusu devletlerin vatandaşlarına açıktır ve ayrımcılık teşkil etmez.

Sorun “objektif kriterler”in nasıl tanımlanacağıyla ilgilidir. Bu tam olarak ne demektir ve söz konusu kriterler farklı toplumlarda nasıl aynı olabilir? Bu belirsizlikler eşit muamele ilkesinin neden en tartışmalı insan hakları ilkelerinden biri olduğunu açıklayabilir: Hukuk önünde eşitlik her zaman **gerçek bir eşitlik ve nihai eşitlik** anlamına gelmez. Anadilde eğitim bu boşluğun örneklerinden biridir, çünkü her öğrenciye hukuki anlamda aynı muameleyi yapmak okulların anadilin öğretimi için sınıflar açmasını engelleyecektir ve bunun sonucu olarak da öğretim dilini iyi bilmeyen öğrencilere eşit olmayan bir muamele yapılmış olacaktır. Anadilin öğrenilmesi için dersler talep edilir, ayrımcılık içermeyen ve azınlık mensubu öğrenciler de dahil olmak

üzere tüm öğrencilerin kültürel eğitimini sağlamak adına gereklidir.

1965 tarihli **Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (ICERD)**, birçok başka tanımın temeli olarak ve çeşitli belgelerde kullanılan kapsamlı bir **ırk ayrımcılığı tanımı** içermektedir: Sözleşme’nin 1. maddesi şöyledir: “*Bu Sözleşme’de, ‘ırk ayrımcılığı’ terimi, siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel veya toplumsal yaşamın herhangi bir alanında, insan hakları ve temel özgürlüklerin tanınmasını, uygulanmasını, bu hak ve özgürlüklerden yararlanulmasını ortadan kaldırmak veya zayıflatmak amacına ya da etkisine yönelik ırk, renk, soy ya da ulusal veya etnik kökene dayalı her türlü ayırım, dışlama, kısıtlama ya da tercih anlamındadır.*”

☺📌 *Uygulama ve İzleme*

Ayrımcılığın diğer önemli özellikleri: Çoğu vakada, tahakküm eden bir grup nitelik ya da nicelik açısından daha güçsüz başka bir gruba

Ayrımcılığın üç unsuru:

Genel anlamıyla, bir araya geldiklerinde ayrımcılığın teşkiline yol açan ve tüm ayrımcılık türleri için ortak olan üç unsurdan bahsedebiliriz:

- Eylemler, yani farklılıklar, dışlamalar, kısıtlamalar ve tercihler, ki bunlar etnik köken, renk, soy, milli köken, cinsiyet, yaş, engellilik gibi sınıflandırmalar temelinde ve mağdurları insan haklarını ve temel özgürlüklerini kullanmaktan alıkoymak ve/veya bütünüyle kullanımlarını engellemek amacıyla ve/veya sonucu doğuracak şekilde yapılır.

- Bunun sonucu olarak da doğrudan ayrımcılık ile dolaylı ayrımcılık arasında ayırım yapılmalıdır.
- Doğrudan ayrımcılık kişinin, denk durumda olan başka bir kişiye göre kendisi için daha olumsuz sonuçlar yaratan bir muameleye tabi tutulmasıdır. Dolaylı ayrımcılık ise görünüşte tarafsız olan bir hükmün ya da uygulamanın, bir kişi ya da bir grup bakımından diğer kişi ya da gruplara göre olumsuz sonuçlar yaratmasıdır.

ayrımcılık yapar. **Tahakküm** ya sayıya (çoğunluğa karşı azınlık) ya da güce bağlı olarak (“üst sınıf” a karşı “alt sınıf”) ortaya çıkar. Bu ikinci durumda azınlıktaki bir grup çoğunluğa tahakküm edebilir; Güney Afrika’daki Apartheid rejiminde ortaya çıkan durumda olduğu gibi. Tahakküm sonucunda bir grup diğer bir gruba aşağılık muamelesi yapar ya da o grubun temel insan haklarını kullanmasını engeller. Bu, ayrımcılığa uğrayanların diğerleriyle eşit haklara sahip olamaması anlamına gelir.

Diğer bir ilginç husus da olumlu ayrımcılık ya da terimin çıktığı Amerika Birleşik Devletleri’nde söylediği gibi **“olumlu edim”**

(*affirmative action*) kavramının varlığıdır. Olumlu ayrımcılık, fiili eşitliğin sağlanması ve ayrımcılığın kurumsallaşmış biçimlerinin ortadan kaldırılması için hükümetlerce alınan geçici özel tedbirlere işaret eder. **Kurumsallaşmış ayrımcılık**, bir toplumda, örgütte ya da kurumda sistematik olarak eşitsizliğe ve ayrımcılığa yol açan yasalar, politikalar ve gelenekler anlamına gelir. Olumlu ayrımcılık tedbirleri her zaman çok tartışmalı olmuştur, çünkü geçici olarak, geçmişteki eşitsizliklerin giderilmesi ve kadınlar ya da etnik azınlıklar gibi hedef grupların, özellikle eğitim, istihdam ve iş alanlarında temel özgürlüklerin kullanılmasında diğer bir gruba göre daha iyi muamele görmesi anlamına gelir. Fiili olarak tam eşitliğin sağlanması için belirli tedbirler (olumlu edim) yalnızca belirli bir süre, eşitlik sağlanana dek uygulanır. Bu nedenle bu tür ayrımcılık muamele ayrımcılık olarak değil ayrımcılıkla mücadele adına bir tedbir olarak değerlendirilir.

Tartışma Soruları

- Ayrımcılık yasağı yalnızca eşit muameleyi mi beraberinde getirir?
- Eşit koşullardaki insanlara, geçmişteki eşit olmayan muamelelerin sonuçlarını gidermek için eşit olmayan bir biçimde muamele etme hakkında ne

“Yıllar boyunca zincirlenmiş bir kişiyi özgür bırakıp, bir başlama çizgisinin önüne koyup “Şimdi başkalarıyla yarışmak için özgürsün” deyip, bütünüyle adil olduğuna inanamazsın. Bu yüzden yalnızca fırsat kapılarını açmak yetmez. Tüm vatandaşlarımız bu fırsat kapılarından geçebilmelidir. (...) Biz eşitliğin yalnızca bir hak değil bir gerçek ve bir sonuç olarak var olmasını (...) istiyoruz.”

Lyndon B. Johnson, 1965

düşünüyorsunuz?

- Hangi tür eylem (alıkoyma ya da ayrıcalık tanıma) meşru olabilir?

İrkçılık

İrkçilik insanları tecrit ederek, onlara zarar vererek ve toplumları bölerek zarara neden olur. Hem aktif ırkçılık, hem de ırk temelli adaletsizliği ve ayrıcalıkları edilgen olarak kabul etme hem mağdurların hem de faillerin akıl sağlığına ve psikolojik işleyişine zarar verir. İrkçılığın ve ona bağlı hoşgörüsüzlüğün ve bu ikisinin devamının **nedenleri ve sonuçları** karmaşıktır ve hukuken savunmazlık, ayrımcılık, ekonomiye ve eğitime dair dezavantajlar, sosyal ve siyasi ötekileştirme ve psikolojik mağdurlaştırma konularını kapsar. İrkçılığın ve ayrımcılığın sağlık üzerinde uzun dönemli etkileri vardır. Mağdurlarda stres bozuklukları ile psikosomatik rahatsızlıklar ve kendilerine yönelik saldırganlık içeren hastalıklar görülür.

İlginç bir biçimde, evrensel olarak kabul gören bir **ırkçılık tanımı** yoktur. İrkçılığın tam olarak anlamı ve kapsamı hakkında çok çeşitli görüşler bulunmaktadır. İrkçi teoriler, yanlış bir varsayım olan “insan ırkları”nın (bu, bilimsel olarak yanlıştır) varlığını ve etnik grupların doğal olarak üstün ya da aşağı olduğunu, yani bazı grupların diğerleri üzerinde tahakküm kurma yetkisi olduğunu savunur. UNESCO’ya göre, “*ırkçılık, ırkçı ideolojileri, önyargılı tutumları, ayrımcı davranışları, ırk temelinde eşitsizlik yaratan yapısal düzenlemeleri ve kurumsallaşmış uygulamaları ve aynı zamanda ayrımcı ilişkilerin ahlaken ve bilimsel olarak savunulabilir olduğuna dair aldatici yaklaşımı kapsar. İrkçilik yasalarda, diğer mevzuattaki ayrımcı hükümler, ayrımcı uygulamalar ve antisosyal inanç ve eylemlerle ortaya çıkar. İrkçilik mağdurların gelişmesini engeller, ayrımcılık uygulayanları sapkınlaştırır, milletleri böler, uluslararası işbirliğine za-*

rar verir ve halklar arasında siyasi tansiyonun artmasına neden olur. Uluslararası hukukun temel ilkelerine aykırıdır ve uluslararası barış ve güvenlik için ciddi bir tehdittir.”

İrkçilik farklı düzeylerde, kullanılan güce ve mağdur ile fail arasındaki ilişkiye bağlı olarak varlık gösterir:

- Kişisel düzey (bir kişinin tutumları, değerleri ve inançları);
- Kişiler arası düzey (başkalarına yönelik davranışlar);
- Kültürel düzey (değerler ve sosyal yaşam kuralları);
- Kurumsal düzey (yasalar, teamül, gelenekler ve uygulamalar).
- Güney Afrika’daki eski apartheid rejimi Siyahları sistematik olarak Beyazlardan ayırıyordu ve bu, kurumsal ırkçılığa ve ırk ayrımcılığına örnekleyen, dehşet verici bir durumdu.

Bugün “ırk” **toplumsal inşa sonucu ortaya çıkmış** bir kavram olarak görülmektedir. Aslında terimin kendisi ırkçıdır, çünkü farklı “ırklar”ın varlığını varsayar ve bu yanlış inancı sürdürür.

Günümüzde ırkçıların biyolojik özelliklerden ziyade kültürel farklılıklara vurgu yapması nedeniyle, yeni ortaya çıkmış bir ırkçılık türü olarak “kültürel ırkçılık”tan söz edebiliriz. Bu muhtemelen bugünün ırkçılarının tutumunu en iyi tasvir eden ifadedir.

Bir düşünce biçimi olarak bile ortaya çıksa ırkçılık zarar verici olabilir, ancak ifade edilmeden ya da gösterilmeden, ırkçı fikirlerin ve ırkçı düşünce biçimlerinin hukuken yaptırımı bağlanması mümkün değildir. Bu önyargı ve düşünceler ayrımcı politika ve sosyal teamüllere, nefret söylemine ya da grupların ayrılmasına yol açarsa cezalandırılması gereken

ayırımı veya ırkçı eylemlerden ya da ayrımcılıktan bahsedebiliriz.

☺☞ İfade Özgürlüğü

İrkçı Şiddet

İrkçı şiddet, ırkçılığın vahim unsurlarından biridir. İrkçı şiddet, bir bireye ya da gruba yönelik renk, soy ya da milli/etnik köken temellerinde gerçekleştirilen belirli şiddet eylemleri ya da tacizle kendini gösterir. Bir sosyal ve siyasi çevrede bir insan grubunun tehdit olarak görülmesinin sağlanması o çevrede nefrete dayalı şiddet eylemlerinin ortaya çıkmasının ana unsurlarından biridir.

Geçtiğimiz on yılda süregiden ırkçılıkla ve ırk ayrımcılığıyla mücadele sırasında ırkçılığın daha geniş bir yorumu yapılmıştır. Bu yoruma göre, dünyadaki tüm toplumlar ırkçılıktan etkilenmektedir. Uluslararası toplum, ırkçılığın temel nedenlerini araştırmış ve ırkçılık ve ırk ayrımcılığından doğan çatışmaların önlenmesi için reformların gerçekleştirilmesi çağrısı yapmıştır. Maalesef, bu olguları temel alan politika ve uygulamaların ortadan kaldırılması için gösterilen tüm çabalara rağmen bu teori ve uygulamalar var olmaya devam etmekte ve hatta gelişip yeni biçimler almaktadır. Eski Yugoslavya, Darfur ya da Ruanda'da tanık olunan "etnik temizlik" bunun örneklerindedir.

Antisemitizm (Yahudi Düşmanlığı) 😊!?

Antisemitizm tarih boyunca yaygın olarak görülmüştür ve bugün de var olmaya devam etmektedir. Farklı bir dini veya etnik grup olarak görülen Yahudilere karşı bu nefret ve çoğunlukla şiddetle birlikte ortaya çıkan düşmanlık bugün her zamankinden daha canlıdır ve bazen gizlenmekte ya da üstü kapalı olarak ifade edilmektedir.

20. yüzyılın başında, faşizmin yükselişiyle birlikte antisemitizm faşizm ideolojisinin bir parçası haline gelmiş, Nazi rejimi tarafından gerçekleştirilen Holocaust sırasında altı milyon Yahudi, yalnızca Yahudi olduğu için sistematik olarak öldürülmüştür. Bugün de Yahudi topluluklarına ve mirasına saldırılar nadir değildir ve çok sayıda neo-Nazi grubu antisemit görüşlerini beyan etmektedir. İrkçılığın bir türü olan antisemitizm yalnızca neo-Nazi ideolojisinin bir parçası olmayıp, bütün toplumlarda yaygındır. Ayrıca Nazi rejimini öven ve bu rejimin propagandasını yapan websitelerinin ve yayınların sayısının hızla artması da dünya çapındaki endişe verici gelişmelerden biridir.

Antisemitizm birkaç yıldan beri yükselme göstermekte, bu durum artan sayıdaki ayrımcılık, nefret söylemi ve nefret suçları vakalarıyla hem sözlü hem de fiziksel olarak ortaya çıkmaktadır.

“[...] İrkçılık, ırk ayrımcılığı, yabancı düşmanlığı ve ilgili hoşgörüsüzlük, insan haklarının kullanılmasının ağır bir ihlali ve bu kullanımın önünde ağır bir engel olarak, tartışmasız bir hakikat olan bütün insanların özgür ve haysiyet ve haklarda eşit doğduğu hakikatinin inkârıdır.”

İrkçılık, İrk Ayrımcılığı, Yabancı Düşmanlığı ve İlgili Hoşgörüsüzlüğe Karşı Dünya Konferansı Sonuç Bildirgesi. 2001

Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) 😞!?

Yabancı düşmanlığı, yabancılar ve yabancı ülkelerle ilgili korkuya dayanır. Bazı insanların cemaatin, toplumun ya da ulusal kimliğin dışında kalması ya da bunlara yabancı olması algısı ile onların reddedilmesine, dışlanması ya da karalanmasına neden olan tutum, önyargı ve davranışlara yol açar. Başka bir deyişle yabancı düşmanlığı, akıl dışı imaj ve fikirlere dayanır ve basitleştirilmiş “iyi ve kötü” senaryosu sonucuna götürür.

Yabancı düşmanlığı da bir tutum ve/veya inançtır; bu nedenle, ayrımcı davranış olarak ulusal ve uluslararası hukuklar altında yaptırıma bağlıdır.

İrkçilik ile yabancı düşmanlığı arasındaki fark hukuken bir önem arz sahip etmez ve **ırkçı ya da yabancı düşmanı davranış ve eylemlerin** mağdurlar üzerindeki etkisi aynıdır. Bu davranış ve eylemler, insanlardan planlarını ve hayallerini gerçekleştirme fırsatını ve potansiyelini çalar; kendine saygı ve kendine güveni derin bir biçimde zedeler ve milyonlarca vakada insanların hayatına mal olur. İrkçilik ve ırk ayrımcılığı özellikle çocuklar üzerinde dehşet verici bir etkiye sahiptir, çünkü ırkçılığa maruz kalmak ya da tanıklık etmek çocuklarda ağır bir korku ve rahatsızlık yaratır. İrkçilik çocukların kendilerine ve başkalarına olan güvenini paramparça eder. İrkçi tutumlar, sözcükler ve kalıplar çocukların aklında yer edip kendileri hakkındaki düşüncelerini belirleyebilir.

Bağlantılı Olgular: 😞!?

Hoşgörüsüzlük ve Önyargı

Penn State Üniversitesi politika bildirgesinde **hoşgörüsüzlüğü** şöyle tarif eder: “*Trk, renk, etnik köken, cinsiyet, cinsel yönelim veya siyasi ya da dini inanç gibi özellikler temelinde bir*

bireyin başka birey ya da grupları horgörmesi sonucunu doğuran tavır, his ya da inanç.”

New York’ta ırkçılığın çocuklar üzerindeki etkisi konulu bir BM panel tartışması sırasında, Kongolu bir kadın ırkçılığı ilk olarak doğarken yaşadığını, hastanedeki hemşirenin, annesi ülkenin başka bir yerinden geldiği için, zor geçen doğuma katılmayı reddettiğini söylemişti. Büyüdüğünde çok hızlı bir biçimde etnik kökeninin, konuştuğu dilin ve yaşadığı bölgenin hayatının her alanında etkisi olacağını öğrendiğini ve bunun, çocukluğunun başından itibaren kendini yararsız, güvensiz ve becerisiz hissetmesine sebep olduğunu anlatmıştır.

Önyargının Harvard’lı ünlü psikolog Gordon Allport tarafından yapılan tanımı ise şöyledir: “[...] *Önyargı, hatalı ve esnek olmayan bir genellemeye dayanan antipatidir. Bu, hissedilen ya da ifade edilen bir şeydir. Grubun bütününe ya da bir bireye o grubun üyesi olduğu için yöneltilir.*”

Her iki tutum da ayrımcı eylemler için harekete geçirici olabilir. Genel olarak, hoşgörüsüzlük ve önyargı ırkçılık ya da yabancı düşmanlığı gibi diğer daha belirli tutum ve davranışların temeli ve başlangıç noktası olarak değerlendirilir.

Etnik önyargı, yakın zamanda geliştirilmiş bir kavramdır ve belirli bir grubun diğerine göre daha üstün olduğu yönünde hatalı bir varsayımına dayanan antipatiji tasvir eder. Avrupa bağlamında Türk karşıtı, Leh karşıtı ya da Rus karşıtı önyargılar buna örnek olabilir. Etnik

önyargı, genellikle kültürel/dini özelliklere (gerçek ya da hayal edilen) saldırdığı için, yakın zamanda ortaya çıkan “kültürel ırkçılık” denen ırkçılıkla benzerlikler taşıyabilir.

Önyargı ve hoşgörüsüzlük zaman içinde ortaya çıktığı için, bu olguların üstesinden gelmek çoğunlukla zordur. Ayrıca “hoşgörü” kavramı da tartışmalıdır, çünkü bu kavramla, saygı göstermeden ve eşit haklarını tanımadan başkalarının varlığını hoşgörmenin yanlış bir üstünlük hissiyle yapıldığı anlamı ortaya çıkabilir. Diğer taraftan hoşgörüsüzlüğün ya da hoşgörüsüz davranışların göz ardı edilmemesi ve bunlara tahammül edilmemesi zorunluluğunu bilmek de önemlidir. Hoşgörüsüzlükle cesaretle mücadele edilmeli, yani her türlü uygun yol kullanılarak hoşgörüsüz davranışların üstesinden gelinmelidir.

Tartışma Soruları

- Hoşgörünün sınırları hakkında kim karar verebilir?
- Hoşgörü ile hoşgörüsüzlük arasında ayırım yapmak için yaratılan norm veya standart var mıdır? Yok ise bu tür norm ve standartlar yaratılabilir mi?
- Bu tür normlarla ilgili algıya dair bölgesel ya da kültürel farklar var mıdır?

Uluslararası insan hakları hukuku altında geliştirilen sınırlar ve standartlar, toplumların ve insanların hoşgörüsüzlük ve insan hakları ihlallerinin içine düşeceği asgari sınırı teşkil edebilir.

 Uygulama ve İzleme

3. KÜLTÜRLERARASI PERSPEKTİFLER VE TARTIŞMALI KONULAR

Irkçıların, ırkçı olarak doğmadıkları ama o hale geldikleri ve dolayısıyla ırkçılık ve yabancı düşmanlığının temel sebebinin cehalet olduğu konusunda genel bir görüş birliği vardır. 21 Mart 2011’de, Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması İçin Uluslararası Gün sebebiyle yaptığı konuşmada BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon şöyle demiştir: “(...) *Irkçılığın üstesinden gelmek için ırkçılığı teşvik eden kamu politikalarının ve özel kişilerin tutumlarının üzerine eğilmeliyiz. Bu uluslararası günde üye devletleri, uluslararası örgütleri ve sivil toplum kuruluşlarını, medyayı, sivil toplumu ve tüm bireyleri (...) nerede ve ne zaman ortaya çıkarsa çıksın ırkçılıkla mücadele etmeye davet ediyorum.*”

Irkçılık ve ırk ayrımcılığı dünyanın her ülkesinde çeşitli biçimlerde ortaya çıkan, süregiden bir sorundur. Irkçılık, ırk ayrımcılığı ya da üstünlük fikri kendiliğinden beyazların beyaz olmayanlara karşı yaptığı ayrımcılık üzerinden düşünülse de ırkçılıktan tamamen muaf olduğunu iddia edebilecek hiçbir toplum yoktur.

Asya bölgesinde örnekler çok sayıdadır. Örneğin Japonya’daki Korelilerin, Kore kökenli oldukları için kamu sektöründe istihdam edilme hakları yoktur. Çok yakın zamana kadar Endonezya’daki Çinli azınlık kendi geleneksel yılbaşı kutlamalarını açık bir biçimde yapamıyordu. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komiteleri devamlı olarak Çin’deki etnik ve dini

azınlıklara karşı yapılan ayrımcılıkla ilgili endişelerini beyan etmektedir. Hindistan'daki kast sistemi "alt kastların mensupları"na yönelik ağır bir ayrımcılıktır; hatta "üst kastların mensupları"nın toplu tecavüzler gerçekleştirdiğine ve organize katliamlardan sorumlu olduğuna dair iddialar vardır. İrkçılık **Afrika** ülkelerinde de görülür: İktidarda olmayan etnik grupların mensupları sık sık ırkçılık kaynaklı ayrımcılıkla ve tacizle karşı karşıya kalmaktadır ve hayatları ırkçı şiddet tehditi altındadır.

Romanlara karşı ayrımcılık: Avrupa kıtasında sekiz milyon Roman yaşadığı düşünülmektedir. Bu grup, **Avrupa**'nın en ciddi insan hakları ihlallerine maruz kalmaktadır. Tarihlerinin büyük bir kısmında göçebe olan Romanlar genellikle asimile olmaya zorlanmıştır. Bazı ülkelerde Roman dilinin kullanımı yasaklanmış ve çocuklar ailelerinden alınmıştır. Bugün Roman topluluklar hayatın her alanında (örneğin istihdam, konut, eğitim, adalete erişim, sağlık hizmetlerine erişim) ayrımcılıkla karşı karşıya kalmaya devam etmektedir.

☺☞ *Azınlık Hakları*

4. UYGULAMA VE İZLEME

Kölelikten, sömürgecilikten ve her şeyden önce İkinci Dünya Savaşı'ndan alınan dersler, ayrımcılık yasağı ilkesinin birçok anayasaya ve uluslararası antlaşmaya girmesine yol açmıştır. İrk ayrımcılığının ortadan kaldırılması için yapılmış olan en önemli antlaşma 21 Aralık 1965 tarihli **Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme**'dir (**ICERD**). Bu Sözleşme'nin ortaya çıkmasıyla Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Holocaust'un yarattığı dehşete ve savaş sonrası dünyada ırkçı tutumların ve politikaların devam eden varlığına bir tepki göstermiştir. ICERD haysiyet ve

eşitlik ilkeleri üzerine kurulmuştur. Her türlü ırk ayrımcılığını kınar ve üye devletlere her türlü ırk ayrımcılığını ortadan kaldırmak için uygun yollarla ve gecikmeden harekete geçme yükümlülüğü yükler. Ocak 2012 itibarıyla 175 devlet tarafından onanmış ve ırk ayrımcılığıyla mücadelede çok önemli bir araç olmuştur.

Sözleşme'nin ayrımcılık yasağıyla ilgili hükümleri devletler, özel sektör ve bazı açılardan bireyler bakımından uygulama alanı bulur. Ayrımcılık yasağı ilkesi, devletlerin ve devlet makamlarının bireye karşı belli bir davranış içinde olmasını gerektirir. Bu nedenle, devletlerin **ayrımcılık yasağı bakımından saygı gösterme, koruma ve yerine getirme yükümlülükleri** vardır.

- **Saygı gösterme yükümlülüğü:** Bu bağlamda devletler tanınan haklar ve özgürlüklere aykırı hareket edemez. Diğer bir deyişle, yasayla tanınmış tüm hak ve özgürlüklere saygı gösterme ve bu hak ve özgürlükleri egemenlik alanlarındaki herkes için sağlama yükümü altındadırlar. Hak ve özgürlükler yalnızca yasayla belirlenen, gerekli ve meşru kısıtlamalara tabi tutulabilir. Ayrımcılıkla ilgili olarak da bu, devletlerin bireylerin eşitlik hakkına saygı göstermesi ve ırkçılık ve ayrımcılığa hoşgörü göstermeme zorunluluğu anlamına gelir.
- **Koruma yükümlülüğü:** Bu unsur devletlerin bireyleri hak ihlallerinden korumasını gerektirir. Ayrımcılıkla ilgili olarak bu yükümlülük kişilerin ırkçı ve ayrımcı davranışlarını da kapsar: Devlet toplumda bireyler tarafından yapılan ırk ayrımcılığıyla ve ırkçılığın diğer görünümüleriyle etkin bir "mücadele" yürütmelidir.
- **Yerine getirme yükümlülüğü:** Devletler güvence altına alınan hakların en etkin biçimde gerçekleşmesini yasal, idari, hukuki ve uygulamaya yönelik tedbirler

olarak sağlamalıdır. ICERD'in 5. maddesi, devletlere ırk ayrımcılığını yasaklama ve ortadan kaldırma ve herkese hukuk önünde eşitlik hakkı tanıma yükümlülüğü yükler.

- **Özel sektördeki yükümlülükler (STK'lar, medya vs.):** Hükümetlerin yanında özel sektör de ırkçılık ve ayrımcılıkla mücadelede önemli bir güçtür. Özel sektör aktörleri sivil toplumun en geniş kısmının teşkil eder ve genellikle ayrımcılık ve ırkçı tutumlarla en etkin mücadele sivil toplum içinde "aşağıdan yukarıya" yaklaşımıyla yapılabilir. ☺📌 Örnek Uygulamalar

Ayrımcılığın en çok ortaya çıkan insan hakları ihlallerinden biri olması, bu alanda daha ne kadar çok çalışma yapılması gerektiğini gösterir. Ülke olarak, uluslararası insan hakları yükümlülüklerinin yerine getirilmesi devletlerin sorumluluğundadır. Bu nedenle ırk ayrımcılığıyla mücadele için hazırlanan uluslararası antlaşmaların taraf devletlerce onanması gerekir. Uluslararası standartların etkili şekilde uygulanması ancak etkin **izleme sistemlerinin ve güçlü yürütme mekanizmalarının** var olmasıyla mümkündür.

Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (ICERD) taraf devletlerin yükümlülüklerini belirlemenin yanı sıra **Irk Ayrımcılığının Önlenmesi Komitesi'**ni (CERD) kurmuştur. Bu Komite, Sözleşme'nin uygulanmasının izlenmesi için bağımsız uzmanlardan oluşan ilk BM sözleşme temelli kuruluşudur. İzleme sistemi dört usulden oluşur:

- **Raporlama usulü:** Tüm taraf devletler Komite'ye Sözleşme'nin nasıl uygulandığına dair düzenli raporlar gönderme yükümlülüğü altındadır. Komite her raporu inceler; görüşlerini ve önerilerini ("nihai gözlemler") ilgili taraf

devlete bildirir.

- **Erken uyarı usulü:** Komite, derhal ilgilenilmesi gereken sorunlara, var olan durumların çatışmaya dönüşmesini engellemek ve Sözleşme'nin ciddi olarak ihlal edilmesini engellemek ya da sınırlamak amacıyla yanıt verebilir.
- **Devletlerarası başvurular:** Taraf devletler, diğer devletlerin Sözleşme'yi ihlal ettiği iddiasıyla Komite'ye başvurabilir.
- **Bireysel başvurular (dilekçe hakkı):** Komite, belirli koşullar altında, bireylerden veya gruplardan gelen ve Sözleşme altındaki haklarının bir taraf devlet tarafından ihlal edildiğini iddia eden başvuruları inceleyebilir.

CERD ayrıca Sözleşme hükümlerinin yorumlarını da yayınlar ("**Genel Yorumlar**"). Taraf devletlerin yükümlülükleri ve o yükümlülüklerin uygulanması hakkındaki temellendirmenin yanında Komite, Kolluk Kuvvetlerinin İnsan Haklarının Korunması Konusunda Eğitilmesi (1993), Irk Ayrımcılığının Cinsiyetle İlgili Boyutları (2000), Romanlara Karşı Ayrımcılık (2000), Vatandaş Olmayanlara Karşı Ayrımcılık (2004) ve Ceza Adaleti Sisteminin İşleyişi ve İdaresinde Irk Ayrımcılığının Önlenmesi (2005) konularında yorumlar yayınlamıştır.

Irkçılık ve yabancı düşmanlığı son birkaç on yıldır artarak görüldüğü için, uluslararası toplum bu olguyla mücadele yolundaki çabalarını artırmıştır. Eski İnsan Hakları Komisyonu tarafından yaratılan **Irkçılık, Yabancı Düşmanlığı ve Bunlarla İlgili Hoşgörüsüzlüğün Çağdaş Biçimleri Konusunda Özel Rapor**tör'ün görevi 2008'de uzatılmıştı. Özel Rapor'tör'ün görevleri arasında, acil talepleri ve başvuruları devletlere iletmek, inceleme ziyaretleri yapmak ve ülke raporları yayınlamak, İnsan Hakları Konseyi'ne ve BM Genel Kurulu'na yıllık ve tematik raporlar sunmak vardır.

Tüm **bölgesel insan hakları belgeleri** (örneğin Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı) ayrımcılıkla ilgili hükümler içerir. Bunların çoğu “ikincil” hükümlerdir; yani ancak bir yargılama sağlanırsa ve ilgili sözleşmedeki bir hakla birlikte ileri sürülebilir. 2005 yılında yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne ek 12. Protokol genel bir ayrımcılık yasağı hükmü içerir (1. madde) ve Sözleşme’de yer alan hak ve öz-

Durban Bildirgesi ve Eylem Programı (DDPA) 2001’de Irkçılığa Karşı Dünya Konferansı sırasında kabul edilmiştir ve uluslararası toplumun, ırkçılığı, ırk ayrımcılığını, yabancı düşmanlığını ve bunlarla ilişkili hoşgörüsüzlüğü her düzeyde önlemek ve ortadan kaldırmaya yönelik bir taahhüdüdür. Irkçılığın küresel bir sorun olduğunu kabul eden ve bu sorunla mücadelenin küresel düzeyde çaba gerektirdiğini söyleyen DDPA, çok sayıda meseleyi içermiş ve etki alanı geniş tavsiyelerde bulunarak somut tedbirler önermiştir. 2009’da Durban Gözden Geçirme Konferansı ile 2001 tarihli Durban Bildirgesi ve Eylem Programı’nın yürütülmesi gözden geçirilmiştir. Bu konferans sırasında, DDPA’nın yürütülmesini güçlendirmek ve uygulamadan doğan zorlukları ve engelleri aşmak için ırkçılığı, ırk ayrımcılığını, yabancı düşmanlığını ve bunlarla ilişkili hoşgörüsüzlüğü her düzeyde ortadan kaldırmak adına yeni somut tedbirler ve girişimler belirlenmiştir.

gürlüklerin ötesinde bir koruma alanı sağlar. 1993’te Avrupa Konseyi bünyesinde, Avrupa Konseyi üye devletlerinde ırkçılık, ırk ayrımcılığı, yabancı düşmanlığı, antisemitizm ve hoşgörüsüzlük alanlarında mevcut durumu ve bu olgularla mücadele için gösterilen çabaları izlemek için, bağımsız uzmanlardan oluşan **İrkçilik ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI)** kurulmuştur. Ayrımcılık ve ırkçılık yasağının izlenmesinde bir başka önemli izleme mekanizması **ombudsmanlardır**. Ombudsmanlık genellikle ulusal düzeylerde kurulur ve ayrımcı vakaların belgelenmesinde, ayrımcılık yasağı hakkındaki ulusal ve uluslararası hukuk hükümleri konusunda bilgilendirmede ve muhtemel hukuk yollarının kullanılmasında önemli rol oynar.

“Kıtapdaki hukuk” ile “uygulamadaki hukuk” arasındaki fark: Onanmış sözleşmeler, bildirgeler ve eylem planları genellikle ırkçı-

2010’da ABD’deki kolluk güçleri toplam 7699 mağdurun söz konusu olduğu 6628 nefret suçu vakası gerçekleştiği bilgisini vermiştir. 7690 suçu, 8199 mağduru ve 6001 faili içeren 6624 vakanın analizinden aşağıdaki sonuçlar çıkarılmıştır:

- Vakaların %47.3’ünde ırkçı saikler vardır;
- Vakaların %20’si dini temellidir;
- Vakaların %19.3’ü cinsel yönelim temellidir;
- Vakaların %12.8’i etnik/millî köken temellidir;
- Vakaların %0.6’sı engellilik temellidir.

(Kaynak: FBI. ABD Adalet Bakanlığı. 2011. *Suç Raporları. Nefret Suçları İstatistikleri 2010*)

*“Dünyanın öbür ucundaki
adaletsizliğe öfkelenmek çoğunlukla
evden bir blok ötede yaşanan baskı
ve ayrımcılığa öfkelenmekten daha
kolaydır.”*

Carl T. Rowan

lık ve ırk ayrımcılığıyla mücadeledeki gerçek bir strateji için ilk adımlardır. Bu sözleşmeler tam olarak uygulanmadığı ve yürütülmediği sürece etkileri sınırlıdır. Etkin bir yürütme için güçlü siyasi irade gerekir ve maalesef çoğunlukla bu irade başka siyasi menfaatlerden etkilenir. Bu bağlamda **sivil toplum kuruluşlarının** kampanyaları, lobicilik faaliyetleri ve projeleri büyük önem taşır. Ayrıca bu örgütler hükümetlere ulusal ve uluslararası insan hakları yükümlülüklerini yerine getirmeleri için de baskı yapar.

Devlet dışı aktörler arasında ayrımcılık: Ayrımcılığa karşı etkin korumayla ilgili bir diğer sorun, özel kişiler arasındaki ayrımcılığın önlenmesiyle ilgilidir. Genellikle yalnızca kamusal alandaki (devlet makamlarının uyguladığı) ayrımcı eylemler ve özel kişilerin kamuya açık yerlerdeki eylemleri hukuken yaptırımı bağlanabilir. Dolayısıyla, özel alanda kişiler arasında gerçekleşen ayrımcılık nadiren aynı şekilde yaptırımla karşılaşır.

Son yıllarda Avrupa Birliği özel sektörü ilgilendiren iki Ayrımcılık Yasağı Yönergesi kabul etti. Bunlardan ilki “İstihdamda Eşitlik Yönergesi”dir ve istihdam ve iş alanında ayrımcılıkla mücadele için genel bir çerçeve çizmiştir. Diğer, “İrk Eşitliği Yönergesi” istihdam ve mallara ve hizmetlere erişim alanlarında ayrımcılığı yasaklar. Bu yönergeler eşit muamele kavramını, geleneksel kadın ve erkeğe eşit muamele

kavramının ötesine taşıyarak, bugünkü toplumun ihtiyaçları karşısında daha kapsamlı bir koruma sağlamak amacıyla geliştirmiştir. Tüm Avrupa Birliği üye devletleri bu yönergeleri iç hukuklarında yürürlüğe sokmak zorundaydı. Söz konusu hakların ihlali hukuk mahkemeleri önünde dile getirilebilir ve bu durum ayrımcılık yasağı mevzuatının gelişmesinin bir temel taşı olarak değerlendirilmektedir. Bugün ayrımcılıktan korumanın kapsamının daha da genişletilmesi tartışılmaktadır.

Yukarıda söz edilen uluslararası belgeler ve mekanizmalar ayrımcılık yasağı ilkesinin uygulanmasının izlenmesinde kullanılmaktadır. Erken uyarı sistemleri, önleyici ziyaret mekanizmaları, acil usuller, bilgilendirme ve insan hakları eğitimi gibi **önleyici tedbirlerin ve stratejilerin** önemi uzun zaman küçümsenmiş ve bu nedenle de, bu stratejiler sorunları kökünden çözebildiği için, ayrımcılık ve ırkçılık olgularına daha etkili bir yanıt verilememiştir.

Öğretim ve Eğitim Programları

İrkçilik, yabancı düşmanlığı ve ilgili yaklaşımlar genellikle saklı biçimlerde; ortaya çıkarılmaları ve belirlenmeleri de zor olur. Bu, ırkçılığın yalnızca başkalarının davranışı ve bu yüzden de başkalarının sorumluluğu olduğu şeklinde tehlikeli bir algıya yol açabilir. Bu tür görüş ve inançlarla başarılı bir biçimde mücadele edebilmek için, ırk ayrımcılığının, ırkçılığın ve ilgili hoşgörüsüzlüğün **toplumun her kesiminde insan hakları kültürünün güçlendirilmesi** yoluyla üstesinden gelmek gerekir. Çokboyutlu bir olgu olan ırkçılığa karşı, toplumlarda çeşitliliğe saygının sağlanması ve insan haklarının toplum tarafından içselleştirilmesi amacını taşıyan **insan hakları öğretimi ve eğitimi** de dahil olmak üzere her düzeyde alınması gereken bir dizi tedbirle yanıt verilmelidir. Birçok ülkede, öğretmenlerin okuldaki ırkçı vakalarla başa çıkmasına

yardımcı olmak için eğitim programları bulunmaktadır. Irkçılığa Karşı Dünya Konferansı'nın hazırlık aşamasında çok sayıda ilginç örnek ve fikir belirtilmiştir. Bunlar arasında bazı Afrika ülkelerinde okul kitaplarındaki ve müfredattaki ırkçı önyargılarla mücadele çabaları ve Avrupa'da bir okullar ağının, eğitim amaçlarının arasına ayrımcılık yasağının net bir biçimde içeren davranış kurallarının alınması sayılabilir. Birçok ülkede okullar arası değişim programları vardır ve bu programlar çerçevesinde çeşitli ülkelerden öğrenciler kültürlerini paylaşma ve birbirlerinin dillerini öğrenme konularında teşvik edilir. Birçok hükümet ve STK kültürel çeşitlilik ve hassasiyet konularını insan hakları eğitimi materyalleri içinde bulundurmaktadır ve böylece kültürlerin ve milletlerin katkılarının anlaşılması sağlanır. Birçok ülkede, kolluk güçleri, yargı mensupları ve öğretmenler gibi çeşitli meslek grupları için ırkçılık ve ayrımcılık yasağına odaklanan **insan hakları eğitimleri** düzenlenmektedir. Bu eğitimlerle, farkındalık yaratma ve bu meslek gruplarının insan haklarının korunmasında ve ırkçılıkla mücadeledeki rollerinin güçlendirilmesi amaçlanır.

Her düzeyde ve her yaşta insan hakları eğitimi, ırkçılık, yabancı düşmanlığı ya da benzeri hoşgörüsüzlüklere dayalı tutumların ve davranışların değiştirilmesinde anahtar görevdedir. Hem örgün, hem örgün olmayan eğitim çerçevesinde ırkçılık karşıtı eğitim müfredatlarının ve kaynaklarının geliştirilmesi ve var oldukları yerlerde uygulanmasının ve devamının temin edilmesi, herkes için insan hakları ve temel özgürlüklere saygının sağlanması ve güçlendirilmesi önem taşımaktadır.

Medyanın Kritik Rolü

Medyanın insanların tutumları üzerinde önemli bir etkisi vardır. Medya, ırkçı kalıplara yanıt vermede ve **eşitlik, saygı ve insan**

haysiyeti ile çeşitliliğin değerlerine saygı sağlanmasında olumlu bir rol oynayabilir. Ne yazık ki dünyanın her yerinde birçok gazete, radyo ve TV kanalı aşağılayıcı bir dil ve, başta göçmenler ve mülteciler olmak üzere, savunmasız kişi ve gruplar için olumsuz kalıplar kullanmaya, böylece de toplumda yabancı düşmanı ve ırkçı tutum ve davranışların yaygınlaşmasına katkıda bulunmaya devam etmektedir; hatta bazı medya kuruluşları ırk ayrımcılığının ve nefretin propagandasını da yapmaktadır. Medyanın gücü, örneğin, Ruanda'daki "Radio Mille Collines" vakasında görülebilir: 1994'teki iç savaş sırasında bu radyo Hutuların Tutsileri katletmesini teşvik etmiştir. Ayrıca internetin de bilginin ve görüşlerin yaygınlaştırılmasındaki önemli rolünü unutmamak gerekir. Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (ICERD) taraf devletlere her türlü ırkçı propagandayı ve ırkçı örgütlenmeyi kınama ve ırkçılık ve ayrımcılığa teşviki tasfiye etme yükümlülüğü yükler. Devletler bu amaçla ırkçı fikirlerin yaygınlaştırılmasını ve teşvikini kanunen suç haline getirmelidir. Bu konuda Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI), başka tavsiyelerinin yanı sıra medyanın her türlü ırkçı ve yabancı düşmanı dilden uzak durmasını ve bu dille mücadele etmesini, haberlerin verilisinde ırkçı kalıpları yeniden üretmekten sakınmasını ve bu amaçla da örneğin etik kurallar ve medya çalışanlarının özdenetim tedbirleri kabul etmesini tavsiye etmiştir.

☞ *Trendler*

İfade Özgürlüğü

BİZ Ne Yapabiliriz

Gerçek zorluk ayrımcılığın önlenmesi, yani ayrımcı eylemlerin gerçekleştirilmeden önce engellenmesidir. Bu nedenle tutum, inanç, eylem ve davranışların düşünülmesi zorunludur. Bu zor görev yalnızca kurumsallaşmış insan hakları eğitimi, aşağıdan yukarıya bilgi yaklaşımı ve ulusal makamların devlet dışı aktörlerle işbirliği halinde bu çabaya dahil olması sonucunda başarılabilir.

Ayrımcı veya ırkçı eylemlerin görülmesi halinde mümkünse bunlara müdahale etmek ve gözlemlenen vakaların mahkeme-

ler, ombudsman ya da uzman kurumlar gibi ulusal veya uluslararası hukuk yollarına erişimin sağlanması adına yetkili makamlara bildirilmesi için cesaretin geliştirilmesi önemlidir.

Genel olarak, insan haklarına saygının sağlanmasına, ırkçı ve ayrımcı eylemlerin önlenmesine ve eşitlik ilkesinin uygulanmasına hepimiz tek tek katkıda bulunabiliriz. Yapılması gereken ilk ve belki de en önemli şey, kendi tutum ve önyargılarımızı sorgulamak, bunlardan haberdar olmak ve gündelik hayatımızda ayrımcı davranışlardan sakınmaktır.

“İrkçilik hem nefret edileni hem de nefret edeni alçaltır; çünkü ırkçılar başkalarının insanlığını inkâr ettikleri için kendilerine insanlık bahşedemezler. Klancılık, köktencilik, İslamofobi ve bir insanın diğerine gösterebileceği diğer çirkin davranışlar gibi, ırkçılık da NE olduğunuza odaklanır ve KİM olduğunuzla ilgilenmez. İrkçilik yalnızca etiketleri görür; onları takan insanları değil... İrkçilik ‘biz’i sever ve ‘onlar’dan nefret eder ve bunu ‘onlar’ hakkındaki gerçeği bilmeden yapar.”

Timothy Findley

FAYDALI BİLGİLER

1. ÖRNEK UYGULAMALAR

Özel Sektörde Gönüllü Davranış Kuralları

Çok sayıda çokuluslu şirket, hem kendini hem ortaklarını ırk ayrımcılığı gibi insan haklarını engelleme yükümlülüğü altında sokan gönüllü davranış kuralları kabul etmiştir.

Kamu İhale Sözleşmelerindeki Ayrımcılık Yasağı Koşulu

İsveç hükümeti, kamu kurumlarıyla sözleşme yapan özel şirketlere, ayrımcılık karşıtı mevzuata tümüyle uygun davrandıklarını ve eşitliği sağladıklarını teyit ettikleri bir belge sunma zorunluluğu getirmiştir. Ayrımcılık yasağına dair hükümlerin ihlali halinde sözleşme sona erdirilmektedir. Birçok kent bu kavramı uygulamaya sokmuştur (Örneğin Londra ve Galvay).

İrkçılığa Karşı Şehirler Uluslararası Koalisyonu

İrkçılığa Karşı Şehirler Uluslararası Koalisyonu 2004'te UNESCO tarafından başlatılan bir girişimdir. Bu girişimle, ırkçılıkla, ayrımcılıkla, yabancı düşmanlığıyla ve dışlanmayla yerel düzeyde mücadele etmek isteyen şehirlerin deneyimlerini paylaşabilecekleri bir ağ kurulması hedeflenmiştir. "On Adımlık Eylem Planı" oluşturan üye şehirler şehir makamlarının yetkisi dahilindeki eğitim, konut, istihdam ve kültürel faaliyetler gibi alanlarda ırkçılık karşıtı girişimlerde bulunmayı ve bu girişimleri yürütmeyi taahhüt etmiştir.

Ayrıca Afrika'da, Arp bölgesinde, Asya-Pasifik bölgesinde, Avrupa'da, Güney Amerika ve Karayipler'de ve Kuzey Amerika'da her bir bölgenin eylem planlarıyla bölgesel koalisyonlar oluşturulmuştur. Örneğin Afrika İrkçılık ve Ay-

yrımcılığa Karşı Şehirler Koalisyonu 2005 yılında Kenya'nın Nairobi kentinde kurulmuştur.

Avrupa Futbol Ligi'nde İrkçılıkla Mücadele

Avrupa Futbol Federasyonları Birliği (UEFA), kulüplerin taraftarlar, oyuncular ve kulüp çalışanları arasında ırkçılık karşıtı kampanyalar yapmak üzere bir dizi tedbir alması konusunda on adımdan oluşan bir eylem planı yayınlamıştır. Bu plana göre, alınacak tedbirler arasında maçlarda ırkçı tezahüratların yapılmasını kamuoyu önünde kınamak veya ırkçı hakaretlerde bulunan oyunculara disiplin cezası verilmesi gibi uygulamalar bulunmaktadır. UEFA ayrıca, Avrupa futbolunda ırkçılık ve yabancı düşmanlığıyla yerel ve ulusal düzeylerde mücadele etmek üzere gerçekleştirilen eylemleri destekleyen ve koordine eden Avrupa'da İrkçılığa Karşı Futbol Ağı'nı (Football against Racism in Europe Network [FARE]) da desteklemektedir.

2. TRENDLER

Yoksulluk ile İrkçılık/Yabancı Düşmanlığı Arasındaki İlişki

Yoksulluk ile ırkçılık ve yabancı düşmanlığı arasındaki potansiyel ilişki çeşitli şekillerde düşünülebilir. İrkçılık ve yabancı düşmanlığı yoksulluğa yol açar mı? Daha da önemli yoksulluk, ırkçılığın ve yabancı düşmanlığının aktif ve pasif hallerine neden olabilir mi? Bu soruların tek tip bir yanıtı yoktur. Yapılan çalışmalar ve gözlemler çeşitlidir; ancak böyle bir ilişkinin varlığını teyit eden uzmanların sayısı artmaktadır.

Dünyanın birçok bölgesinde yoksulluk bir etnik köken meselesidir. ABD Tarım Bakanlı-

ği'na göre, Afrika kökenli Amerikalılar ve Latin kökenlilerin yaşadığı gıda güvensizliği ve açlık, beyazlarınkinden üç kat fazladır. Görünür azınlık grupları dünyanın her yerinde ihtiyaç içindedir ve bu, çoğunlukla ırkçılığın ve ayrımcılığın sonucudur (Örneğin istihdama, eğitime ve konuta erişimde eşitlik önündeki engeller).

Toplumun daha yoksul kesimlerinde ırkçı eğilimlerin daha fazla oluşu, çok tartışmalı bir konudur. Düşük düzeyli eğitim daha yoksul kesimde daha yaygındır. Irkçılık “yüksek eğitime sahip üst sınıflar”da da görülse de, eğitimin düşüklüğüne bağlı yoksulluğun ırkçı tutumlara daha fazla yol açtığı görülmektedir. Birçok vaka bu tür ırkçılık daha iyi yaşam koşulları için mücadelede dışlayıcı bir davranış olarak, göçmenleri iş ve konut güvensizliği hakkında suçlama biçiminde ortaya çıkmaktadır.

☪️ *Yoksulluk*

Azınlık Hakları

İnternette Irkçılık

İnternet dünya çapında 2 milyar kullanıcı için bir forum haline gelmiştir. İnternet gibi dijital iletişim teknolojileri toplumdaki tüm aktörler için önemli medya araçlarıdır ve aynı zamanda ırkçı, şiddet yanlısı ve terörist örgütler ve gruplar tarafından ırkçılık, antisemitizm, yabancı düşmanlığı ve nefret propagandası yapmak ve ırkçı içerik ve fikirleri yaygınlaştırmak amacıyla kullanılmaktadır. İnternette ırkçılık büyüyen bir sorundur. 1995 yılında yalnızca bir tane ırkçı web sitesi varken bugün 10.000'den fazla web sitesi aracılığıyla ırkçı nefret ve şiddet, antisemitizm ve yabancı düşmanlığı propagandası yapılmaktadır. Bilinmeyen web sitelerinin sayısı da kaydadeğer biçimde daha fazladır. (Kaynak: Akdeniz, Yaman. 2009. *Racism on Internet*)

İnternetteki aşırıcılık (*extremism*) ile mücadele teknolojik ve hukuki zorluklar barındır-

maktadır. Birleşmiş Milletler düzeyinde Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'ye (ICERD) taraf devletler **ırk üstünlüğüne ve nefretine dayanan fikirlerin, ırk ayrımcılığına teşvik ve belirli gruplara karşı bu tür şiddeti ve bu şiddete teşvikin yaygınlaştırılmasını kanunen cezalandırılması gereken bir suç** olarak beyan etmelidir. Bölgesel düzeyde, bilgisayar sistemleri yoluyla işlenen ırkçı ve yabancı düşmanı eylemlerin suç haline getirilmesini konu alan Avrupa Konseyi Siber Suçlar Sözleşmesi'ne ek Protokol 2006'da yürürlüğe girmiştir ve internette ırkçılık ve yabancı düşmanlığıyla mücadelede ceza hukukunu devreye sokma ve bu alandaki işbirliğini geliştirme amacını taşımaktadır. Ulusal düzeyde alınması gereken tedbirler arasında, bilgisayar sistemleri yoluyla ırkçı ve yabancı düşmanı materyallerin yaygınlaştırılmasının, ırkçılık veya yabancı düşmanlığı temelinde tehdit ve hakaretlerin, soykırım veya insanlığa karşı suçların inkârının, küçümsemesinin, onaylanmasının ve meşrulaştırılmasının suç haline getirilmesi de vardır. Bu standartların kabulü ve uygulanması umarız ki bu alanda ilerlemeye yol açacaktır.

☪️ *İfade Özgürlüğü*

İslamofobi: 11 Eylül 2001'in Ardından

11 Eylül 2001 saldırılarını takip eden hafta, Arap kökenli Amerikalılara yönelik 540, Sihlere (Hindistan kökenli) yönelik en az 200 saldırı olduğu, 2000 yılı boyunca Arap kökenli Amerikalılara toplam 600 saldırı yapılmış olduğu bildirilmiştir. (Kaynak: Uluslararası Af Örgütü. 2001. *Crisis Response Guide*)

Avrupa'da, 2005'te Londra'daki bombalı saldırının ardından, başta Britanyalı Müslümanlar olmak üzere, azınlık topluluklarına karşı ırkçı saldırılarda ve tacizlerde rahatsız edici bir artış olmuştur.

Bu gerçeklerle ilgili olarak aşağıdaki makale kişiselleşmiş bir örnek şeklinde görülüp tartışma için bir başlangıç noktası olarak alınabilir:

“18 yaşında liseden yeni mezun oldu. Bangladeş’te doğan Seema, hayatının neredeyse yarısını bu ülkede, Woodside, Queens’te geçirdi. Küçük, ciddi ve bir göçmen ailesinin üç çocuğunun en büyüğü olarak evhamlı biridir Seema. Yaptığı her şeyin ailesini nasıl etkileyeceğini düşünerek endişelenir. İngilizcesi Queens İngilizcesidir ama bir parça Bengali de duyulur. Seema bir Amerikan vatandaşı. Ama doğruyu söylemek gerekirse kendisini bir Amerikalı olarak düşünemiyor. Amerikalılığın ne olduğu konusundaki soru karşısında düştüğü şaşkınlıktan hemen önce ‘Önce Bengali’ dedi. ‘Bir Amerikalıyı Amerikalı yapan nedir?’ sorusu onun gibi kızları her zaman duraksattır. 11 Eylül ve ertesinde olanlar durumu onlar için netleştirdi: Saldırlardan sonra haftalar boyunca Müslüman kızlar başörtülerini takmadı. (Seema Müslüman ama başörtüsü takmıyor.) Genç erkekler sakallarını kesti. Türbanlı erkekler, türban taktıkları için, Müslüman bile değilken dövüldüler. Seema’nın bir restoranda çalışan babası işini kaybetmekten korktu. Annesi evinden metroya geleneksel giysileriyle yürümekten korktu. Okullar belki de en kötüsüydü. Bir defasında, bir öğretmen Afganistan’ın bombalanmasını sevinçle anlatırken Seema elini kaldırıp Afganistan’daki sivillerin durumundan bahsetmek istediğinde sınıf arkadaşları onunla dalga geçti. Başka bir öğretmen Kaliforniya’da Taliban sempatisini olduğu iddia edilen John Walker Lindh’in İslam’ın büyüüne kapıldığını söylediğinde Seema ürküp ‘İslam bir cadı ya da bir çeşit büyü değildir’ dedi.”

(Kaynak: Somini Sengupta. Böyle dar omuzlarda dünyanın yükünü taşımak. ABD vatandaşı Bangladeşli bir kadınla Amerikalı bir gazetecinin yaptığı röportajdan alıntılar. New York Times, 7 Temmuz 2002)

☺☞ Azınlık Hakları Dini Özgürlükler

Tartışma Soruları 🤔🤔?

- Bu hikâyede hangi haklar ihlal edilmiştir?
- Mağdurlar haklarını yeniden kazanmak için ne yapabilir?
- 11 Eylül 2001’den sonra kendinize hangi soruları sordunuz?
- 11 Eylül olaylarının yasal hakların kısıtlanmasını meşru kıldığını düşünüyor musunuz?
- İnsan haklarının kapsamını ve sınırlarını kim belirliyor? Azınlık haklarının kapsamını ve kısıtlamalarını kim belirliyor?

3. KRONOLOJİ

1926	Milletler Cemiyeti Köle Ticaretinin ve Köleliğin Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi
1945	Birleşmiş Milletler Şartı, Madde 1 (3)
1948	İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1. ve 2. maddeler
1948	Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme
1950	İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (AİHS), 14. madde
1951	Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme
1960	Sömürge Ülkelerine ve Toplumlarına Bağımsızlık Taniyan BM Bildirgesi
1960	UNESCO Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme
1965	Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin

- Uluslararası Sözleşme (ICERD)
- 1966** Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (MSHUS), Madde 2 (1)
- 1966** Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (ESKHUS), Madde 2 (2)
- 1967** Mültecilerin Hukuki Durumu Hakkında Protokol
- 1969** Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi, Madde 1
- 1973** Apartheid Suçunun Ortadan Kaldırılması ve Cezalandırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme
- 1978** UNESCO Irk ve Irkçı Önyargılar Bildirgesi
- 1978** Irkçılık ve Irk Ayrımcılığı ile Mücadele Birinci Dünya Konferansı (Cenevre)
- 1979** Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
- 1981** Din ve İnanç Temelindeki Her Türlü Hoşgörüsüzlüğün ve Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Bildirge
- 1981** Afrika (Banjul) İnsan ve Halkların Hakları Şartı, 2. madde
- 1983** Irkçılık ve Irk Ayrımcılığı ile Mücadele İkinci Dünya Konferansı (Cenevre)
- 1989** ILO Yerel Halklar ve Kabile Halkları Sözleşmesi
- 1989** Çocuk Hakları Sözleşmesi (CRC), 2. madde
- 1990** Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (ICPMW)
- 1992** BM Ulusal veya Etnik, Dini ve Dilsel Azınlıklara Mensup

- Kişilerin Haklarına İlişkin Bildirge
- 1993** Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI)
- 1993** Birleşmiş Milletler Irkçılık, Yabancı Düşmanlığı ve Bunlarla İlgili Hoşgörüsüzlüğün Çağdaş Biçimleri Konusunda Özel Raportörü
- 1998** Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni (ICC) kuran Roma Statüsü
- 1998** Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İzleme Merkezi (EUMC)
- 1999** Amsterdam Antlaşması (Avrupa Topluluğu'nun ırk ayrımcılığıyla mücadele yetkisini tesis eden antlaşma)
- 2000** Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, 21. madde
- 2000** AİHS'e ek 12. Protokol (genel bir ayrımcılık yasağı getiren Protokol)
- 2001** Irkçılık ve Irk Ayrımcılığına, Yabancı Düşmanlığına ve İlgili Hoşgörüsüzlüğe Karşı Üçüncü Dünya Konferansı (Durban): Bildirge ve Eylem Programı
- 2001** BM Yerel Halkların Hakları Özel Raportörü
- 2004/**
- 2005** Avrupa Topluluğu'na üye 25 devlette özel sektör için ayrımcılık yasağı mevzuatı
- 2004** Irkçılığa Karşı Şehirler Uluslararası Koalisyonu
- 2006** Engelli Hakları Sözleşmesi (CRPD)
- 2007** AB Yerel Halkların Hakları Bildirgesi
- 2007** Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı (FRA)
- 2009** Durban Gözden Geçirme Konferansı (Cenevre)

ÇEŞİTLİ FAALİYETLER

“Herhangi bir yerdeki adaletsizlik her yerdeki adaleti tehdit eder.”

Martin Luther King Jr.

FAALİYET I 1 BÜTÜN İNSANLAR EŞİT DOĞAR

Bölüm I: Giriş

Ayrımcılık hakkında konuşmak insanları ayrımcılığın kökenleri ve mekanizması hakkında aydınlatılabilir, ama kişinin ayrımcılığın mağduru olduğunu hissetmesi kadar etkileyici ve öğretici olamaz. Bu nedenle bu faaliyet katılımcıların ayrımcılığı saptamalarını ve deneyimlemelerini sağlar.

Bölüm II: Genel Bilgi

Faaliyet türü: Kendini yansıtırma.

Amaçlar ve hedefler: Katılımcılara ayrımcılığın ne olduğunu hem entelektüel olarak hem de duygusal olarak bulma fırsatı verilmesi.

Hedef grup: Genç yetişkinler, yetişkinler.

Grup büyüklüğü: 15-20 kişi.

Süre: 45 dakika.

Beceriler: Dürüstlük.

Bölüm III: Faaliyet Hakkında Bilgiler

Talimat:

Katılımcılar aynı çizgi üzerinde toplanır. Bu herkesin eşit doğduğunu vurgulamak için önemlidir. Bu çizginin önünde ve arkasında yeterli miktarda boşluk bırakılmalıdır. Eğitici potansiyel olarak ayrımcılığa yol açabilecek konularla ilgili çeşitli soruları yüksek sesle okur. Sorulara verilen yanıtlara göre her katılımcı, eğiticinin talimatıyla ya bir adım öne çıkar, ya bir adım geriye gider. Ayrımcı-

lık temellerinin hepsi okunduktan sonra grup ayrılır. Eğitici katılımcılardan grup tekrar bir araya gelmeden önce sorular sırasında alınan pozisyonlar hakkında düşüncelerini ister.

Geri bildirim:

Daire şeklinde bir araya gelin ve katılımcılara faaliyet sırasında ne hissettiklerini ve ne düşündüklerini sorun.

Metodolojik ipuçları:

Özel alanı ilgilendiren çok sayıdaki soru ve başkalarının yanında görünen bir pozisyon almanın zorluğu nedeniyle, bu faaliyet katılımcıların birbirine güvenmesini gerektirir. Bu sebeple, eğiticinin grup içinde bir güven ortamı yaratması zorunludur.

Soru kataloğu:

- (+ bir adım öne;
- bir adım geriye anlamlarına gelir.)

Etnik köken:

- + (Ülkenizde) kimin anadili çoğunluğun dili?
- Kimin ailesi ülkesini terk edip kaçmak zorunda kaldı?
- Kim yaşadığı ülkede azınlıkta olan bir etnik grubun mensubu?

Eğitim/İş

- + Kim ailesi tarafından sağlanan bir finansal güvenceye sahip?
- + Kimin sahip olduğu son diploma ortaokul diploması?
- + Kim üniversiteye gitti?
- Kim okulda bir seneyi tekrar etmek zo-

runda kaldı?

- + Kim çok sayıda kitabı olan bir aile içinde büyüdü?
- + Kim en az iki yabancı dil öğrendi?
- Kim sosyal yardım, burs ya da işsizlik maaşı almak zorunda kaldı?
- Kim bir işçi ailesinin çocuğu?

Cinsiyet

- + Kim erkek?
- Kim kadın?
- Kimin çocuğu var?

Din

- + Kim ülkesinde dini çoğunluğun mensubu?
- Kim dini çoğunluğa mensup değil?
- Kimin dini inancı yok?

Engellilik, Hastalık, Şiddet

- Kimin ailesinde alkol/uyuşturucu sorunu var?
- Kimin kalıcı bir hastalığı ya da engeli var?
- Kim öksüz/yetim ya da evlatlık?
- Kim ailesinde şiddet gördü?
- Kim bir dönem için yetiştirme yurdunda ya da koruyucu aileyle birlikte yaşadı?
- Kimin adli sicil kaydı var?

Yaş

- + Kim 45 yaşından genç?
- Kim 45 yaşından yaşlı?
- Kim evde bir aile ferdine bakıyor?

Cinsel Yönelim:

- Kim eşcinsel veya biseksüel veya transeksüel?
- + Kim heteroseksüel bir ilişki içinde yaşıyor?

FAALİYET II 2 “KÜLTÜREL CAMLAR”

Bölüm I: Giriş

Başka kültürlerin davranış kalıpları ve ritüelleri genellikle kişilerin kendi deneyimlerine dayanılarak değerlendirilir. Bu tür varsayımlar çoğunlukla bilinmeyenin yanlış bir yorumuna yol açar ve önyargıların gelişmesini

kolaylaştırır. Aşağıdaki faaliyet bu tür mekanizmaları ortaya çıkarır ve peşin hükümlerin ve kalıp düşüncelerin gözden geçirilmesini teşvik eder.

Bölüm II: Genel Bilgi

Faaliyet türü: Örnek olay oynama.

Amaçlar ve hedefler: Kendi önyargılarını kabul etme ve peşin hükümleri gözden geçirme.

Hedef grup: Ergenler, yetişkinler.

Grup büyüklüğü: En fazla 25 kişi.

Süre: 90 dakika.

Materyal: Bir kâse fıstık.

Hazırlık: Albatross Adası'nın kültürünü betimleyen metin.

Beceriler: Farklı kültürlerle ilgili açık görüşlü olma.

Bölüm III: Faaliyet Hakkında Bilgiler

Talimat:

Katılımcılar Albatross Adası'nı ziyaret ediyor. Adada konuşulan dili anlamadıkları için, kültürle ilgili sonuçları yalnızca adalıların davranış kalıplarını ve ritüellerine bakarak çıkaracaklar.

İki gönüllüden adalıları oynamalarını isteyin (bir kadın ve bir erkek). Grubun geri kalanından ayrı tutuldukları ve Albatross Adası'nın kültürünü tanıma fırsatı buldukları kısa bir hazırlık zamanının ardından, gönüllüler gruba geri dönüp üç kısa sahne oynayacak.

Hoşgeldiniz: Her iki adalı daire şeklinde oturan katılımcıların oturduğu sandalyelerin önünden geçer ve grubun geri kalanınından herkesin ayaklarının yere değmesini sağlar. Kadın her zaman erkeğin arkasında yürür. Erkek adalı yalnızca erkeklere, kadın adalı ise hem erkeklere hem de kadınlara dokunur.

Yemek: Adalılar yemek için oturur. Erkek bir sandalyede oturur ve kadın onun yanında yere, dizlerinin üzerinde oturur. Kadın erkeğe bir kâse fıstık verir ve kendisi ancak erkek yemeğini bitirdiğinde yer.

Enerji alma: Kadın öne doğru eğilir ve erkek elini kadının boynuna koyar. Kadın eğilerek alnını üç kere yere değdirir.

Sonra gönüllüler yerlerine oturur.

Geri bildirim:

Katılımcılara bu üç kısa sahnenin ardından Albatros Adası'ndaki kültür ve cinsiyet rolleriyle ilgili izlenimlerini ve varsayımlarını sorun. Bunun ardından adayla ilgili metni yüksek sesle okuyun. Sonra adalıların hangi davranışlarının katılımcıları (yanlış) varsayımlara hangi nedenle ittiğini tekrar tartışın.

Dağıtılmak üzere metin:

Albatross Adası'nın kültürü

Albatross Adası'nda yaşayan insanlar çok barışçıl ve sakindir. Toprak tanrıçasına taparlar ve tanrıçayla bağlantı içinde olmak için her zaman her iki ayağın da yerde olmasına ve yerde oturmaya özen gösterirler. Bu nedenle fıstık Albatross Adası'nın kutsal yiyeceğidir.

Kadınlar adada daha fazla saygı görür, çünkü onlar da toprak tanrıçası gibi doğum yapabilmektedir. Bu nedenle bazı ayrıcalıkları vardır: Erkekler sandalyede oturmak zorunda olmasına rağmen onlar yerde oturabilir. Aynı sebeple erkekler kadınlar yemeden önce yemeği kontrol etmek zorundadır. Erkekler toprak tanrıçasıyla sadece ritüeli gerçekleştirmekte olan bir kadının boynuna dokunarak bağlantıya geçebilir. Böylece enerji erkeğe geçebilir. Bir erkek bir kadına asla kadının izni olmadan dokunamaz.

Bölüm IV: Takip

Örnek olay oyunu hakkındaki tartışmanın ve katılımcıların geri bildiriminin ardından katılımcılardan, gündelik hayatta kendi kültürel kanılarının onları yanlış sonuca götürdüğü benzer durumlara örnek vermelerini isteyin.

Daha fazla araştırma için ilgili haklar/alanlar:

Din özgürlüğü, azınlık hakları.

(Kaynak: Ulrich, Susanne. 2001. *Achtung [+] Toleranz. Wege demokratischer Konfliktreglung. Praxishandbuch für die politische Bildung*)

KAYNAKÇA

Allport, Gordon. [1954] 1988. *The Nature of Prejudice.* Cambridge: Perseus Publishing.

Akdeniz, Yaman. 2009. *Racism on the Internet.* Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Uluslararası Af Örgütü ABD. 2001. *September 11th Crisis Response Guide, Human Rights Education Program.* New York: Amnesty International.

Avrupa Konseyi. 2004. *Domino-A Manual to Use Peer Group Education as a Means to Fight Racism, Xenophobia, Anti-Semitism and Intolerance.* Strasbourg: Council of Europe.

Avrupa Konseyi. 2003. *COMPASS. A Manual on Human Rights Education with Young People.* Strasbourg: Council of Europe.

Avrupa Konseyi. 2003. *Additional Protocol to the Convention on Cybercrime, concerning the criminalisation of acts of a racist and xenophobic nature committed through computer systems, 28 January 2003.*

Council of the European Union. 2004. *Directive 2004/113/EC of 13 December 2004 implementing the principle of equal treatment between men and women in the access to and supply of goods and services.* Official Journal of the European Union L 373, 21 December 2004.

Avrupa Birliği Konseyi. 2000. *Directive 2000/78/EC of 27 November 2000 establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation.* Official Journal of the European Union L 303, 2 December 2000.

Avrupa Birliği Konseyi. 2000. *Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin.* Official Journal of the European Union L180, 19 July 2000.

İrkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI). 2005. *The Use of Racist, Antisemitic and Xenophobic Elements in Political Discourse. High-Level Panel Meeting on the Occasion of the International Day for the Elimination of Racial Discrimination.* Strasbourg: Council of Europe.

Avrupa İrkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İzleme Merkezi (EUMC). 2006. *The Impact of 7 July 2005 London Bomb Attacks on Muslim Communities in the EU.* Luxembourg: European Communities.

Avrupa İrkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İzleme Merkezi (EUMC). 2005. *Policing Racist Crime and Violence. A Comparative Analysis.* Luxembourg: European Communities.

Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı (FRA). 2011. *Fundamental Rights: Challenges and Achievements in 2010.* Vienna: European Union Agency for Fundamental Rights: http://www.fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/annual-report-2011_EN.pdf

Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı (FRA). 2009. *European Union Minorities and Discrimination Survey (EU-MIDIS). Main Results Report.* Luxembourg: European Union: http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/eumidis_mainreport_conference-edition_en_.pdf

FBI. ABD Adalet Bakanlığı. 2011. *Uniform Crime Reports, Hate Crime Statistics 2010.* Washington DC: <http://www.fbi.gov/about-us/cjis/ucr/hate-crime/2010/narratives/hate-crime-2010-incidents-and-offenses>

Fredman, Sandra. 2002. *Discrimination Law.* New York: Oxford University Press.

Fredman, Sandra. 2001. *Discrimination and Human Rights. The Case of Racism.* New York: Oxford University Press.

Fredrickson, George M. 2002. *Racism. A Short History.* Princeton: Princeton University Press.

Kelly, Mark. 2004. *ECRI-10 Years of Combating Racism. A Review of the Work of the European Commission against Racism and Intolerance.* Strasbourg: Council of Europe.

Maddex, Robert L. 2000. *International Encyclopedia of Human Rights. Freedoms, Abuses, and Remedies.* Washington: CQ Press.

Reardon, Betty A. 1995. *Educating for Human Dignity. Learning about Rights and Responsibilities.* Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Ulrich, Susanne. 2001. *Achtung (+) Toleranz. Wege demokratischer Konfliktregelung. Praxishandbuch für die politische Bildung.* München: Verlag Bertelsmann Stiftung.

Birleşmiş Milletler. 2009. *Durban Review Conference 2009 Outcome Document:* http://www.un.org/durbanreview2009/pdf/Durban_Review_outcome_document_En.pdf

Birleşmiş Milletler. 2001. *Report of the World Conference against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance. A/CONF.189/12:* http://www.un.org/WCAR/aconf189_12.pdf

Birleşmiş Milletler. 2001. *World Conference against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance. Declaration and Programme of Action:* http://www.un.org/en/ga/durbanmeeting2011/pdf/DDPA_full_text.pdf

Birleşmiş Milletler Irk Ayrımcılığının Önlenmesi Komitesi (CERD). 2010. *Report of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination: Seventy-eighth session (14 February-11 March 2011), Seventy-ninth session (8 August-2 September 2011).* A/66/18: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G11/463/25/PDF/G1146325.pdf?OpenElement>

Birleşmiş Milletler Irk Ayrımcılığının Önlenmesi Komitesi (CERD). 2003. *Communication No. 26/2002, CERD/C/62/D/26/2002 of 14 April 2003:*

<http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/53243a41b17d73a8c1256d2b002ef02?OpenDocument>

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO). 2001. *UNESCO against Racism. World Conference against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance.* Paris: UNESCO: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001238/123862e.pdf>

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO)/ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR) (ed.). 2001. *United to Combat Racism. Selected Articles and Standard-setting Instruments.* Paris: UNESCO Publishing.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu. 1965. *International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination. Resolution 2106 (XX) of 21 December 1965.* <http://www.ohchr.org/english/law/cerd.htm>

EK BİLGİLER

Britanya Eşitlik ve İnsan Hakları Komisyonu (British Equality and Human Rights Commission): <http://www.equalityhumanrights.com/>

Avrupa Konseyi (Council of Europe): <http://www.coe.int>

2009 Durban Konferansı (Durban Review Conference 2009): <http://www.un.org/durbanreview2009/ddpa.shtml>

İrkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI): http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/default_en.asp

İrkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (European Commission against Racism and Intolerance [ECRI]), Genel Tavsiyeler:

http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/GeneralThemes_en.asp

İrkçılık Karşıtı Avrupa Ağı (European Network against Racism [ENAR]): <http://www.enar-eu.org>

Avrupa İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitim ve Araştırma Merkezi (European Training and Research Centre for Human Rights and Democracy [ETC Graz]): <http://www.etc-graz.at>

Avrupa Roma Hakları Merkezi (European Roma Rights Centre): <http://www.errc.org>

Avrupa Birliği Azınlıklar ve Ayrımcılık Araştırması (European Union Minorities and Discrimination Survey [EU-MIDIS]): http://fra.europa.eu/fraWebsite/eu-midis/index_en.htm

Yeryüzünün Güneyi (Focus on the Global South): <http://www.focusweb.org>

Avrupa'da İrkçılığa Karşı Futbol Ağı: <http://www.farenet.org>

İrkçılığa Karşı Şehirler Uluslararası Koalisyonu: <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/human-rights/fight-against-discrimination/coalition-of-cities/>

Ayrımcılığın ve İrkçılığın Her Türüne Karşı Uluslararası Hareket (International Movement Against All Forms of Discrimination and Racism): <http://www.imadr.org>

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği: <http://www.ohchr.org>

Güney Afrika İnsan Hakları Komisyonu: <http://www.sahrc.org.za>

Asya Vakfı (The Asia Foundation): <http://www.asiafoundation.org>

Üçüncü Dünya Ağı (Third World Network): <http://www.twinside.org.sg>

Birleşmiş Milletler İrk Ayrımcılığının Önlenmesi Komitesi (CERD): <http://www.ohchr.org/english/bodies/cerd/index.htm>

Birleşmiş Milletler İrk Ayrımcılığının Önlenmesi Komitesi (CERD), Genel Yorumlar: <http://www.ohchr.org/english/bodies/cerd/comments.htm>

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi:

<http://www.ohchr.org/english/bodies/hr-council/>

İrkçılık, Yabancı Düşmanlığı ve Bunlarla İlgili Hoşgörüsüzlüğün Çağdaş Biçimleri Konusunda Özel Raportör: <http://www.ohchr.org/english/issues/racism/rapporteur/index.htm>

İrkçılık, İrk Ayrımcılığı, Yabancı Düşmanlığı ve İlgili Hoşgörüsüzlüğe Karşı Dünya Konferansı 2001: <http://www.un.org/WCAR/>

SAĞLIK HAKKI

SOSYAL SONUÇLAR

BİLİMSEL İLERLEME

ELVERİŞLİLİK VE NİTELİK

“Herkesin kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı vardır (...).”

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 25. madde. 1948.

ÖRNEK HİKÂYE

“Meryem’in Hikâyesi”

36 yaşındaki Meryem altı çocuk annesi. Şehir- den uzakta bir köyde büyüdü. İkinci sınıftan sonra okulu bıraktı. Anne babası yoksuldu ve yürüyerek gitmesi gereken okul da köyünden dört kilometre uzaktaydı. Babası, kızların ka- derinin evlilik olduğunu, hayatlarını kazan- mak için çalışmayacaklarını, bu nedenle de bir kız çocuğunu okutmanın zaman kaybı olacağını düşünüyordu.

Meryem 12 yaşındayken yerel gelenekler nede- niyle kadın sünnetine (genital sakatlanmaya) maruz kaldı. 16 yaşında, 50’lerinin başındaki bir adamla evlendirildi. Babası damattan yük- lü bir miktar başlık parası aldı. Bir sonraki yıl Meryem ölü bir çocuk doğurdu. Bölgedeki sağlık ocağı, köyünden 10 kilometre uzaklık- taydı ve doğum yaptırmıyordu. Hamilelik dö- neminde kocası Meryem’i sık sık dövüyordu ve Meryem, ölü doğum yapmasının sebebinin bu dayaklar olduğuna inanıyordu; fakat ailesi ve köydeki çoğu kişi ölü bir çocuk doğurduğu için onu suçladı.

Meryem kocasıyla cinsellik yaşama arzusu duymuyordu. Kocasından ve hamile kalmak- tan korkuyordu. Kocası ise seks yapmanın hakkı olduğunu düşünüyor ve düzenli olarak onu seks yapmaya zorluyordu. Meryem tek- rar hamile kalmak istemiyordu ama çok fazla tercihi yoktu. Aktara gidip ot karışımları satın aldı ve muskalar taktı. Bunlar bir sonuç ver- medi. Sağlık ocağına gitmek için çok az za- manı vardı; sadece çocukları hasta olduğunda oraya gidiyordu. Hemşireyle doğum kontrolü hakkında konuşmaya cesaret edemiyordu. Hemşire Meryem’in konuştuğu yerel dili an- lıyor gibi gözükse de başkentte ve eğitimli sınıflar tarafından konuşulan egemen dili ko-

nuşmayı tercih ediyordu. Hemşire Meryem’i aşağılıyordu.

Meryem’in hayatı şiddet, yoksulluk ve yok- luktan ibaret uzun bir hikâyeydi. Hamile- likleri esnasında ve çocuklarını yetiştirirken ruhsal ve bedensel olarak sağlam kalmaya çabaladı. Küçük bir tarlayı ekip biçerek ço- cuklarını beslemeye çalıştı, çünkü kocası ona hiçbir zaman yeterli miktarda para vermedi. Anne babasından ve din görevlilerinden yar- dım istedi. Herkes ona kocasına itaat etmesi- ni söyledi ve görevinin kocasına ve ailesine itaat olduğunu hatırlattı.

Bir gün kocası Meryem’i başka bir adamla za- man geçirmekle suçladı. Köyde pazar kurul- duğu gün sokakta başka bir köylüyle güllüşüp konuştuğunu iddia ediyordu. Cevap vermeye kalktığına sertçe vurup Meryem’i yere dü- şürdü. Ona bir fahişe olduğunu, namusunu kirlettiğini ve intikamını alacağını söyledi. Meryem fena yaralanmıştı. Kaburgalarının kırıldığını düşünüyordu. Haftalarca evden çıka- madı. Sağlık ocağına ya da başka yere gidecek parası yoktu. Köydeki bazı insanlar kocasının ileri gittiğini düşünse de köyden kimse ona yardım etmedi. Pazara gidemediği ve tarlaya bakamadığı için çocuklarıyla beraber nere- deyse açlıktan ölecekti.

Gelecekte daha fazla şiddetle karşılaşacağını hissetti. Hayatı ve çocuklarının hayatı için en- dişelenmeye başladı. Bir gece rüyasında kendi ölümünü gördü ve artık köyden ayrılması ge- rektiğini anladı. En küçük iki çocuğu yürüme- ye başlar başlamaz onları alıp köyü terk etti. Şimdi başka bir köyde, kendi ülkesinde bir mülteci olarak yaşıyor ve kocası tarafından bulunup köye geri götürülmekten korkuyor.

(Kaynak: Dünya Sağlık Örgütü. 2001. *Sağlık Sistemlerini Dönüştürmek: Üreme Sağlığında Toplumsal Cinsiyet ve Haklar*)

Tartışma Soruları

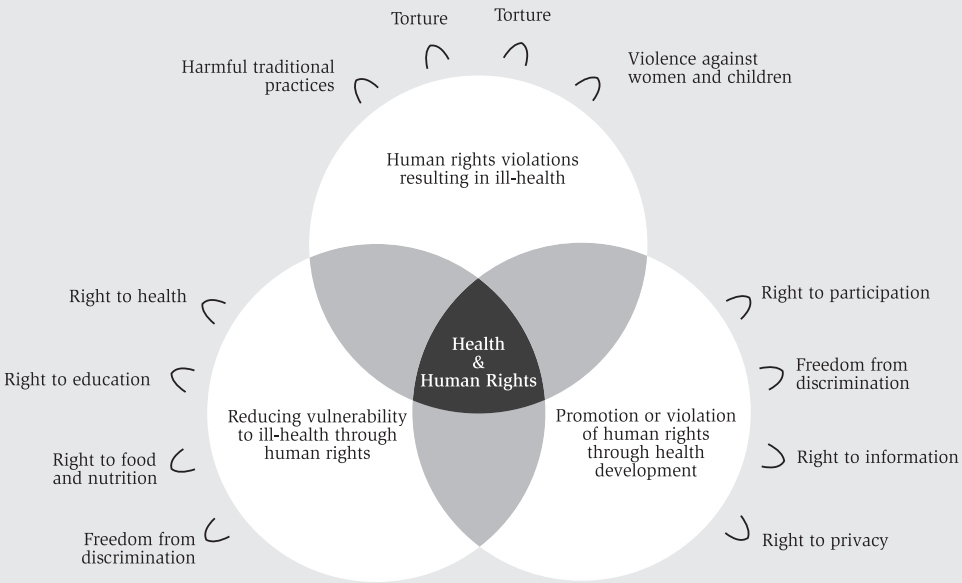
1946 Dünya Sağlık Örgütü (WHO) kuruluş belgesinde yer alan “(...) Sağlık sadece bir hastalığın ya da sakatlığın olmaması değil, bedensel, ruhsal ve sosyal olarak tam bir esenlik halidir” şeklindeki sağlık tanımı ışığında aşağıdaki tartışma sorularını tartışın.

1. Meryem’in sorunları ne zaman başlamıştır?
2. “Otorite figürleri” (baba, koca, hemşire, dinadamı) Meryem’e nasıl davranmıştır? Neden?
3. Yoksulluğun Meryem’in ve çocuklarının hayatında nasıl bir etkisi olmuştur? Sizce Mer-

yem ve kocası eşit derecede yoksullar mı?

4. Meryem’in yaşadığı yerdeki grupları (erkek, kadın ve çocuk) statülerine ve güçlerine göre nasıl sıraladınız? Açıklayın.
5. Meryem’in kendi hayatını ve çocuklarının hayatını değiştirmek için hangi bilgilere ihtiyacı vardı?
6. Bölgedeki sağlık ocağı Meryem için ne kadar yararlı olmuştur? Açıklayın.
7. Aşağıdaki tabloda sağlık ve insan hakları arasındaki ilişkilerin örnekleri bulunmaktadır. Hangi bağlantılar Meryem’in hikâyesinde sözü edilen konularla doğrudan ilgilidir?

Examples of the links between Health and Human Rights

BİLİNMESİ GEREKENLER

1. GENİŞ ÇERÇEVEDE BİR İNSAN HAKKI OLARAK SAĞLIK HAKKI

Sağlık hakkı geniş çaplı, karmaşık ve birbirleriyle bağlantılı bir grup meseleyle ilgilidir, çünkü sağlık ve esenlik hayatın her alanıyla ve aşamasıyla yakından ilintilidir. Sağlığa dair belirli haklar insan hakları belgelerinde mevcuttur. Esas olarak insan haklarının tümü birbirine bağımlı ve birbiriyle bağlantılıdır. Bu nedenle insan haklarının hayata geçirilmesi, ihmal veya ihlali yalnızca bir insan hakkına değil, çok sayıda hakka ilişkin olarak ortaya çıkar. Bu birbiriyle bağlantılı olma hali, insan esenliğinin (yani sağlığının) tüm fiziksel (örneğin hava, yiyecek, cinsellik), sosyal ve psikolojik (örneğin sevgi ihtiyacı ve bir arkadaş grubuna, aileye ve topluma ait olma ihtiyacı) ihtiyaçların tatminini gerektirdiği düşünüldüğünde açıkça görülür.

İnsan hakları, devletlerin bu ihtiyaçları giderme ve grupları ve bireyleri haysiyetleriyle yaşatma yükümlülükleriyle ilgilidir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Birleşmiş Milletler Şartı, bütün devletlerin insan haklarına saygı gösterme yükümlülüğüne sahip olduğunu açıkça belirtmiştir. Bir insan hakkı olarak sağlık hakkı 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin (İHEB) 25. maddesine göre *"Herkesin gerek kendisi, gerek ailesi için yiyecek, giyecek, konut, sağlığa ilişkin bakım, gerekli toplumsal hizmetler de içinde olmak üzere sağlığına ve esenliğine uygun bir yaşam düzeyine (...) hakkı vardır."*

Sağlık kavramının geniş ve öngörülü bir tanımını Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) kuruluş belgesinde yer alır: *"(...) Sağlık sadece bir hastalığın ya da sakatlığın olmaması değil,*

bedensel, ruhsal ve sosyal olarak tam bir esenlik halidir." Bu bütünsel bakış, sağlığı belirleyen politikaların çoğunun geleneksel sağlık sektörü dışında yapıldığının ve sağlığın sosyal belirleyicilerini etkilediğinin altını çizer.

Dünya Sağlık Örgütü'nün çalışmalarında insan hakları ilkelerinin işlevsellik kazanmasına verdiği önem artmakta ve bu çalışmalar üç ana alana odaklanmaktadır: Sağlığın geliştirilmesinde hükümetlere insan hakları temelli bir yaklaşımın kabul edilmesi ve yürütülmesine ilişkin destek vermek, WHO'nun çalışmalarında insan hakları temelli bir yaklaşımın benimsenmesi için kendi kapasitesini geliştirmek ve uluslararası hukukta ve kalkınma süreçlerinde sağlık hakkının konumunu ilerletmek. Örgüt, insan hakları temelli yaklaşımı kendi çalışmalarında yaygınlaştırmak ve ulusal kamu sağlığı sistemlerinde insan haklarının anahtar öneme sahip kılmak amacıyla WHO'nun sağlık ve insan hakları faaliyetleri hakkında bir belge hazırlamıştır.

Sağlık ve İnsani Güvenlik

Silahlı çatışmaların ve olağanüstü hallerin artışı ve savaşlardan ve doğal afetlerden kaçan mültecilerin sayısının büyüklüğü yaşam hakkını sağlık hakkının merkezine yerleştirmektedir. Uluslararası Kızılhaç Komitesi, İnsan Hakları İçin Hekimler Birliği, Sınır Tanımayan Doktorlar (Médecins sans Frontières) ve Dünya Doktorları (Médecins du Monde) gibi örgütler sağlık alanında çalışanları, olağanüstü hallerde ve insan güvenliğinin tehdit altında

olduğu diğer hallerde sağlık hakkının korunması için insan hakları çerçevesinde hareket etmeye davet eder.

Şiddet ana kamu sağlığı sorunlarından biri ve sağlık hakkının gerçekleşmesinin önünde ciddi bir engeldir. Her yıl milyonlarca kişi şiddete bağlı yaralanmalardan ötürü hayatını kaybetmektedir. Diğer bazıları hayatta kalmakta, ancak hem fiziksel hem de psikolojik engellerle birlikte yaşamaya zorlanmaktadır. Şiddet önenebilir. Şiddet, karmaşık sosyal ve çevresel faktörlerin bir sonucudur. İç savaşlarda ve uluslararası savaşlarda ortaya çıkan kolektif şiddet deneyiminin, şiddete maruz kalanların yaşadığı ülkelerde şiddet kullanımını artırmakta olduğu belirtilmektedir.

2. TANIM VE KONUNUN TASVİRİ

Sağlık ve İnsan Hakları

Sağlık ile insan hakları arasında önemli bağlar vardır. Bu iki alan arasındaki kesişim bölgesinde şunlar bulunur: şiddet, işkence, kölelik, ayrımcılık, su, yiyecek, konut ve geleneksel uygulamalar.

İHEB’de yer alan yeterli düzeyde yaşam hakkının bir parçası olarak sağlık hakkı, 1966 tarihli Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi’nin (ESKHUS) 12. maddesinde daha da açık hale getirilmiştir. Bu antlaşma Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (MSHUS) ile aynı zamanda kabul edilmiştir. Hakların bu iki sözleşme yoluyla iki kategoriye ayrılması, Soğuk Savaş döneminin belirtilerinden biridir: Doğu ülke-

leri ESKHUS’teki haklara öncelik verirken, Batı ülkeleri insan haklarının merkezine medeni ve siyasi hakları koymuştur. Bugüne dek MSHUS 167, ESKHUS ise 160 devlet tarafından onanmıştır.

ESKHUS’nin aşağıda aktarılan 12. maddesi sağlık hakkının temel taşıdır:

1. Bu Sözleşme’ye taraf devletler, herkesin, ulaşılabilecek en yüksek fiziksel ve zihinsel sağlık standardına sahip olma hakkını kabul ederler.
2. Bu Sözleşme’ye taraf devletlerin, bu hakkın tam olarak kullanılmasını sağlamak için alacakları tedbirler şu amaçlara yönelik olacaktır:
 - (a) Ölü doğum ve çocuk ölümleri oranlarının düşürülmesi ve çocuğun sağlıklı bir şekilde gelişmesinin sağlanması;
 - (b) Çevresel ve sınıai sağlık şartlarının her yönüyle iyileştirilmesi;
 - (c) Salgın hastalıklar ile yöresel, mesleki ve diğer hastalıkların önlenmesi, tedavisi ve kontrolü;
 - (d) Hastalık durumunda herkese tıbbi hizmet ve tıbbi bakım sağlayacak koşulların yaratılması.

Sağlık hakkını tanımlayan bir dizi bölgesel insan hakları antlaşması da mevcuttur. Bunlar arasında 1961 tarihli ve 1996 yılında gözden geçirilmiş olan Avrupa Sosyal Şartı, Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi’ne ek 1988 tarihli Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Protokolü’nün 10. maddesi ve 1981 tarihli Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı’nın 16. maddesi gösterilebilir.

“Sağlığın artık arzu edilen bir iyilik değil uğruna mücadele edilecek bir insan hakkı olarak görüleceğini düşünüyorum.”

Kofi Annan

Hükümetler ESKHUS altındaki yükümlülüklerine farklı şekillerde yaklaşır ve Sözleşme'nin uygulanmasını izleyen organ, yorumlayıcı bir metin olan Mayıs 2000 tarihli **14 numaralı Genel Yorum** ile devletlerin yükümlülüklerini açıklamıştır. Bu Genel Yorum, sağlık hakkının gerçekleştirilmesinin yaşam, yiyecek, konut, iş, eğitim, katılım, bilimsel ilerlemeden yararlanma, bilgi arama, edinme ve yayma hakları ile ayrımcılık ve işkence yasakları, örgütlenme, toplanma ve dolaşım özgürlükleri gibi diğer hakların gerçekleştirilmesine bağlı olduğunu vurgular.

Elverişlilik, Erişilebilirlik, Kabul Edilebilirlik ve Nitelik

14 numaralı Genel Yorum sağlık hakkının değerlendirilmesinde dört ölçüt belirlemiştir:

Elverişlilik: Genel sağlık ve sağlık bakım tesislerinin, sağlıkla ilgili mal ve hizmetlerin ve ayrıca programların işleyişinin yeterli miktarda mevcut olması gerekir.

Erişilebilirlik: Sağlık tesisleri, mal ve hizmetlere erişilebilirlik konusunda ayrımcılık olmasını, fiziksel erişimin, ekonomik erişimin (*karşılabilirlik*) ve bilgiye erişimin mümkün olmasını gerektirir.

Kabul edilebilirlik: Bütün sağlık tesisleri, mal ve hizmetler tıp etiğine saygılı ve kültürel açıdan uygun, toplumsal cinsiyete ve yaşam döngüsünün gerekliliklerine duyarlı olmalı, mahremiyete saygı göstermeli ve ilgili kişilerin sağlığını ve sağlık durumunu iyileştirmelidir.

Nitelik: Sağlık tesisleri, mal ve hizmetler tı-

“İnsan insanın devasıdır.”

Wolof atasözü

ben ve bilimsel açıdan da uygun ve iyi niteliklere sahip olmalıdır.

Ayrımcılık Yasağı

Cinsiyet, etnik köken, yaş, toplumsal köken, din, fiziksel ya da zihinsel engel, sağlık durumu, cinsel kimlik, vatandaşlık ve medeni, siyasi veya diğer statüler nedeniyle ayrımcılık sağlık hakkından yararlanmaya zarar verebilir. Bu bakımdan özellikle İHEB, 1965 tarihli Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (ICERD) ve 1979 tarihli Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) önem taşır. Bu sözleşmeler, ayrımcılık olmaksızın sağlık ve tıbbi bakıma erişim hakkından söz eder. CEDAW'nın 10., 12. ve 14. maddeleri kadınların aile planlaması, üreme sağlığı ve hamilelikle ilgili uygun hizmetler ve aile sağlık hizmetleri de dahil olmak üzere, **sağlık hizmetlerine eşit olarak erişim hakkını** güvence altına alır.

 Ayrımcılık Yasağı

Kadınların İnsan Hakları

İçeriği Pekin'in 10. Yılı toplantısı (2005) ile teyit edilen **Pekin Bildirgesi ve Eylem Platformu (1995)**, sağlığa bütüncül bir bakışı ve kadınların toplumsal hayata tam olarak katılımına yönelik ihtiyacı şöyle açıklamıştır: *“Kadınların sağlığı, duygusal, sosyal ve fiziksel anlamda iyi olmayı içerir ve biyoloji kadar, hayatlarının sosyal, politik ve ekonomik boyutu tarafından belirlenir. Sağlığın en iyi durumda olması için, aile sorumluluklarının paylaşılması da dahil olmak üzere eşitlik, kalkınma ve barış gerekli koşullardır.”* Bu ilkeler sivil toplum kuruluşlarının (STK'lar) çabala-

riyle BM sistemi içinde yaygınlaştırılmıştır. Kadınlar, çocuklar, engelli kişiler, yerli halklar ve klanlar ayrımcılık nedeniyle sağlık sorunları yaşayan savunmasız ve ötekileştirilmiş gruplardır. Sağlık hakkının kadınlarla ilgili durumunun değerlendirilmesi, sağlık hakkının tam olarak gerçekleştirilmesi için hükümetlerin yükümlülüklerine daha çok vurgu yapılması gerektiğini ortaya çıkarır.

☺👤 *Kadınların İnsan Hakları*
Çocukların İnsan Hakları
Ayrımcılık Yasası
Azınlık Hakları

Bilimsel Gelişmelerin 🤖!?

Sonuçlarından Yararlanma Hakkı

AIDS salgını, gelişmekte olan ülkelerdeki insanlar için ilaç yapımının ve bilimsel bilginin yaygınlaştırılmasının aciliyetini ortaya çıkarmıştır. Antiretroviral tedavilere erişimin kısıtlı olması, ulaşılabilir en yüksek standarttaki sağlık durumunun temin edilmesi için dünyanın her yerindeki insanların sağlık konusunda var olan bilimsel bilgiden faydalanmasının ve özgürce bilimsel araştırma yapmasının önemi konusunda farkındalık yaratmıştır. Uzun zaman boyunca hükümetler ESKHUS'nin 15. maddesindeki "bilimsel ilerlemenin sonuçlarından ve uygulamadan faydalanma" hakkını ve bilimi ve bilimsel araştırmaları muhafaza etme, geliştirme ve yaygınlaştırma yükümlülüklerini tanımıştır. 15. madde aynı zamanda bilimsel, edebi ve sanatsal üretimin sahiplerinin menfaatlerini de korur. **Hayat kurtarıcı ilaçlardan yararlanma hakkı**, ilaç şirketlerinin patent haklarını koruyan telif haklarıyla engellenmektedir. Güney Afrika, Hindistan, Brezilya ve Tayland gibi bazı ülkelerin patentlerin korunması konusundaki engelleri aşmak amacıyla geliştirdiği politikalar 2011'de Doha Bakanlar Konferansı sırasında bir karar alınması sonucunu doğurmuştur. Dünya Ticaret Örgütü'nün üyeleri tarafından, bu tür patentlerin korunması hakkındaki ku-

rallar "(...) Dünya Ticaret Örgütü üyelerinin kamu sağlığını korunması ve özellikle herkesin ilaçlara erişiminin sağlanması haklarını destekler biçimde yorumlanmalı ve uygulanmalıdır." Karar ayrıca her devletin "(...) ulusal olağanüstü halin veya benzer nitelikte (zorunlu lisansları gerektiren) aşırı acil durumun ne olduğunu tanımlama hakkına; dolayısıyla HIV/AIDS, verem, sıtma ve diğer salgınlar da dahil olmak üzere kamu sağlığı krizlerinin ulusal olağanüstü hal veya diğer aşırı acil durumlar olarak nitelenebileceğine" atıf yapar.

(Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü. 2001. *TRIPS Anlaşması ve Kamu Sağlığı Hakkında Doha Bildirgesi*)

Küreselleşme 🤖!?

ve Bir İnsan Hakkı Olarak Sağlık Hakkı

1970'lerden bu yana dünya ekonomisi küreselleşme nedeniyle büyük bir değişime uğramış ve bu durum sağlık üzerinde doğrudan ve dolaylı etki yaratmıştır. Hükümetler, sivil toplum ve şirketlerin ortaklığı sonucu istihdam fırsatlarında artış, bilimsel bilginin paylaşımı ve dünyanın her yerinde yüksek sağlık hizmetlerinin verilmesi potansiyelindeki artış gibi bazı sonuçlar olumlu değişikliklere yol açmıştır. Ancak olumsuz sonuçlar da çoktur: Ticari liberalleşme, düşük emek standartlarına sahip ülkelerde yatırım ve yeni ürünlerin dünya çapında piyasaya sürülmesi, hükümetlerin başarısızlıkları ya da düzenleme eksiklikleri nedeniyle ülkeler içinde ve arasında eşit olmayan menfaatlerin yaratılmasına ve dolayısıyla sağlık üzerinde olumsuz etkiler neden olmuştur. Ulusal sınırlar dışına çıkan eşya, para, hizmet, insan, kültür ve bilgi dolaşımının artışının getirebileceği olumsuz etkilerin azaltılması alanında hükümetlerin becerileri bu hareketle paralel olarak gelişmektedir. Çokuluslu şirketler hesap vermekten kaçınabilmektedir. Örneğin Dünya Sağlık Örgütü'nün sağlık ve ekonomi alanındaki özel

bölümüne göre, tütün gibi zararlı maddelerin ticareti halkların sağlığının yeterli koruması sağlanmadan özgürce yapılabilir.

Ticarette ilgili hukuka ve uygulamalara insan hakları hukuku temelinde itiraz edilmesi büyük ölçüde sağlık hakkı nedeniyle ortaya çıkmıştır. Daha iyi düzenlemelere ihtiyaç olmasıyla ilgili farkındalığın artmasına bir örnek, ilaç ruhsatlarıdır. Bir önceki bölümde bahsedilen TRIPS ve Kamu Sağlığı Hakkında Doha Bildirgesi (2001) ile, Dünya Ticaret Örgütü üyeleri hükümetlerin olağanüstü hallerde ilaç üretimi için zorunlu ruhsatlar verebileceğini (5. madde), ilaç elde etmek için üretim kapasitesine sahip olmayan ülkelere yardım edilmesi gerektiğini (6. madde) ve gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere teknoloji transferi ve ilaç sanayii alanında bilgi elde etme alanlarında desteklemeleri gerektiğini (7. madde) kabul etmiştir.

Dünya Ticaret Örgütü Genel Kurulu'nun Ağustos 2003 tarihli bir kararı (2005'te TRIPS anlaşmasında yapılan bir değişiklik bu kararın yerine geçmiştir), üretim kapasitesi olmayan ya da çok düşük olan en az gelişmiş ülkelere ihraç edilmek üzere patentli ilaçların üretimi için ülkelere zorunlu ruhsat verme yetkisi tanımıştır. Bu şekilde kamu sağlığı, patent haklarına göre öncelik kazanmıştır; ancak bu kazanımların, ikili ya da bölgesel ticaret anlaşmalarında yer alan TRIPS sonrası kurallar olarak bilinen ve sağlık hakkı ve yaşam hakkı

önünde engel teşkil eden kurallarla yine kısıtlanmasına dair endişeler söz konusudur.

Sağlık ve Çevre

Sağlıklı çevre hakkı 14 Aralık 1990 tarihli ve 45/94 sayılı BM Genel Kurulu kararında belirtildiği üzere insanların "(...) *sağlıkları ve esenlikleri için yeterli bir çevrede yaşama*" hakkını gerektirir. Bu hak, Rio Çevre ve Kalkınma Konferansı (1992) sonrası düzenlenen anayasaların çoğunluğu da dahil olmak üzere 90 devletin anayasasında yer alır. Rio de Janeiro'da yapılan Yeryüzü Zirvesi ve Gündem 21 (1992) adıyla kabul edilen plan, sosyal, ekonomik ve çevresel konuları sürdürülebilir kalkınmanın birbirine bağımlı ayakları haline getiren tek bir politika yaratmıştır. Güvenilir ve temiz su ile hava ve besleyici yiyecek sağlanması sağlıklı çevreyle ve sağlık hakkının gerçekleştirilmesiyle ilgilidir. 2002'de Johannesburg'da düzenlenen Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (WSSD) Gündem 21'in yürütülmesini gözden geçirmiştir. Johannesburg Yürütme Planı'nda dünya çapında sağlık bilgi sistemlerini ve sağlıkla ilgili okur yazarlığın geliştirilmesi, HIV/AIDS hastalığının yayılmasının azaltılması, hava ve sudaki toksik unsurların azaltılması ve sağlık meselelerinin yoksulluğun ortadan kaldırılmasıyla bütünleştirilmesi taahhütlerinde bulunulmuştur.

Yine de, ishalden enfeksiyonlara ve kansere, dünyadaki hastalıkların dörtte biri çevre kirliliği nedeniyle ortaya çıkmakta, çevresel nedenlere bağlı hastalıkların üçte birinden fazlasıyla, çocuklar orantısız bir yük altına girmektedir. Çevresel riskler WHO'ya bildirilen hastalıkların %80'inden fazlasında rol oynar. Gelişmekte olan bölgeler özellikle bulaşıcı hastalıklar ve yaralanmalardan etkilenirken, gelişmiş ülkelerde kalp hastalıkları ve kanser daha yaygındır. Sağlığa yönelik çevresel risklerin azaltılması ve ortadan kaldırılmasına yönelik

"İnsanlar sürdürülebilir kalkınma meselesinin merkezindedir."

Rio Çevre ve Kalkınma Bildirgesi. 1992

kamusal ve önleyici stratejiler geliştirmek, tüm toplumlarda kamu sağlığına katkıda bulunacak az masraflı bir yoldur. Kurşunlu mazotun ortadan kaldırılması (çeşitli bölgelerde çocuklarda zihinsel engellere yol açan bir neden) gibi müdahaleler bu alanda başarılı sonuçlar elde etmenin mümkün olduğunu göstermektedir. Fakat Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin 7.'si olan, güvenli içme suyuna ve sıhhi tesisata sürdürülebilir bir biçimde erişimi olan insanların sayısını 2015 itibariyle iki katına çıkarma hedefinin önünde hâlâ epey yol vardır.

(Kaynak: WHO. 2006. *Sağlıklı Çevreler Yoluya Hastalıkları Önlemek: Hastalığın Çevresel Yükünün Tahminine Doğru*)

İnsan haklarına ilişkin pek çok belgede sağlık ile çevre arasında bir bağ bulunmaktadır. İnsan ve Halkların Hakları Afrika Şartı (24. madde) ve Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ek Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Protokolü (11. madde) bunların örneklerindedir. İnsan hakları organlarının içtihatları bu baği teyit etmektedir. Örneğin, 1996'da Afrika İnsan ve Halkları Hakları Komisyonu'na yapılan bir başvuruda çok sayıda STK, Nijerya'daki askeri hükümetin devlete ait petrol şirketi ve Shell Petroleum eliyle doğrudan petrol üretimi içinde yer aldığını ve bu operasyonların, Ogoni halkı için çevrenin kirlenmesine ve sağlık sorunlarına yol açtığını iddia etmiştir. Ekim 2001'de Afrika komisyonu Nijerya Federal Cumhuriyeti'nin Afrika İnsan Halkların Hakları Şartı'nın sağlık hakkı da dahil olmak üzere yedi maddesini ihlal ettiğine karar vermiştir. 2007 tarihli bir karar ile Amerika İnsan Hakları Mahkemesi (Saramak/Surinam davası) Surinam'ın ağaçların kesilmesi ve altın madencilığının neden olduğu çevresel bozulma nedeniyle sağlık hakkı da dahil olmak üzere insan hakları ihlallerinden sorumlu olduğuna hükmetmiştir.

☺ *Azınlık Hakları*

3. KÜLTÜRLERARASI PERSPEKTİFLER VE TARTIŞMALI KONULAR

1993 tarihli Viyana Bildirgesi farklılıkların, insan haklarının evrenselliğini inkâr etmeyecek bir biçimde kabul edileceğini öngörmüştür. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi 14 numaralı Genel Yorum'da bu farkındalığın üzerine, sağlık tesislerinin, mal ve servislerin kültürel cepheden uygun olması gerekliliğini inşa etmiştir. Bir insan hakkı olarak sağlık hakkının kültürel bir yüzü, sağlığın biyomedikal sistemine ve bu nedenle de sağlık hakkının nasıl gerçekleşeceğine dair anlayışa aşırı vurgu yapmaktır; ancak dünyanın pek çok yerinde geleneksel tıp sağlık hizmeti uygulamasında ön plandadır. Afrika'da nüfusun %80'i sağlık hizmeti ihtiyaçlarında geleneksel tıba başvurmaktadır. Asya'da ve özellikle Çin'de, Güney Amerika'da ve Avustralya ve Kuzey Amerika'nın yerli halkları arasında da geleneksel tıp nüfusun %40'ından fazlası tarafından kullanılır. WHO geleneksel tıp tedavilerini "(...) bitkisel ilaçların, hayvan parçalarının ve/veya minerallerin kullanımı ve ilaç içermeyen tedaviler, elle yapılan tedaviler ve ruhsal tedaviler" olarak tanımlamaktadır. Geleneksel tıp uygulaması kültür hakkıyla, telif haklarını koruyan yasalarla, toprak hakkıyla ve sürdürülebilir kalkınma hakkıyla yakından bağlantılıdır. Geleneksel tıbbın yaygın olarak kullanımını ve yararlarını ve ekonomik ve kültürel açıdan uygun terapilerin önemini göz önüne alan WHO, geleneksel tıbbın gelişmekte olan dünyada makul ölçüde kullanılmasının sağlanması için bir **Geleneksel Tıp Stratejisi** (2002-2005) geliştirmiştir.

Diğer bazı durumlarda, toplumsal gruplar arasında var olan ve temelde kültüre bağlı olduğu düşünülen cinsiyet, yaş, din ya da etnik köken gibi unsurlara bağlı eşitsiz güç

dengeleri nedeniyle sağlık hakkı görmezden gelinebilir ya da ihlal edilebilir. Bu durumda da ayrımcılık yasağı ilkesi uygulanma alanı bulur. Kadın sünneti Afrika'nın önemli bir bölümünde ve Akdeniz ve Ortadoğu'nun bazı yerlerinde yaygın olarak görülen bir uygulamadır. Bu uygulama çoğunlukla yanlış bir biçimde dinle özdeşleştirilir ve aslında 2000 yıllık bir geçmişe sahiptir. Kız çocuklarının ve kadınların fiziksel ve psikolojik esenliğine ciddi zararlar verir.

WHO, UNICEF ve BM Nüfus Fonu'nun Şubat 1996'da yaptığı ortak bir açıklamayla şöyle denmiştir: *"Uluslararası toplumun, çokkültürlülüğün çarpıtılmış bir tasavvuruna dayanarak edilgin kalması kabul edilemez. İnsan davranışları ve kültürel değerler kişisel veya başkalarının kültürel bakış açısıyla ne kadar saçma ya da zarar verici olarak görünseler de uygulayanlar bakımından bir anlam taşır ve bir işlevi yerine getirirler; ancak kültür durağan değildir ve devamlı hareket halinde uyum sağlar ve reforma tabi olur."* 2008'de bu üç örgüt, güncellemeye tabi tuttıkları bu açıklamayla, söz konusu uygulamaya dair kanıtlar ortaya koymuş, insan hakları ve hukuki veçhelere vurgu yapmıştır. Aynı yılda WHO'nun Dünya Sağlık Kurulu kadın sünnetinin tasfiye edilmesi için bir karar almış ve sağlık, eğitim, finans, adalet ve kadın hakları alanlarında uyumlu faaliyetlerin önemini vurgulamıştır.

☺👉 Kadınların İnsan Hakları

4. UYGULAMA VE İZLEME

Sağlık Hakkı: ☹️!?

Sayı, Koruma ve Yerine Getirme

Toplumdaki herkesin sağlık konusunda olabilecek en yüksek standarda erişmesinin sağlanmasına yönelik hükümet yükümlülükleri

bir dizi taahhüt gerektirmektedir. Bir **insan hakkı olarak sağlık hakkına saygı** devletin bu hakka müdahale etmemesi veya bu hakkı ihlal etmemesi anlamına gelir. Buna örnek olarak devletin etnik azınlıklar ya da mahkûmlar gibi bazı gruplara sağlık hizmeti vermeyi reddetmesi ya da kadınların erkek hekimler tarafından tedavi edilmesinin engellenmesi ve aynı zamanda kadın hekim sağlanmaması gibi durumlarla sağlık hizmetlerinin keyfi olarak engellenmesi gösterilebilir. **Sağlık hakkının korunması** devletin devlet dışı aktörlerin bu insan hakkına müdahalesini önlemesi anlamına gelmektedir. Buna bir örnek, bir şirketin zehirli atıkları bir su kaynağına atmasının engellenmesidir. Eğer bir ihlal söz konusu olursa devlet mağdurların mağduriyetini tazmin etmelidir. Bu aynı zamanda devletin, zehirli atıkların yönetimini düzenleyen ve izleyen yasalar gibi gerekli ve yeterli mevzuat oluşturması yükümlülüğüne de işaret eder. **Sağlık hakkının yerine getirilmesi** devletin sağlık hizmetinin sağlanmasında proaktif olması anlamına gelir. Örneğin, bir toplum için yeterli sayıda sağlık kliniği bulunmalı ve bu klinikler hizmet ettiği insanların ihtiyaçlarına göre hizmet vermelidir. Devlet, kliniğin yeri, hizmetleri ve koşulları hakkında kamuya açık bilgi sağlamalıdır. Bu da sağlık hizmetlerinin yalnızca özel sektör tarafından yürütüldüğü durumlarda mümkün olamaz.

Sağlık Hakkına ☹️!?

Yönelik Sınırlamalar

Bazı insan hakları o kadar yaşamsaldır ki hiçbir zaman kısıtlanamaz. Bu haklar işkence yasağı, kölelik yasağı ve düşünce özgürlüğüdür. Diğer insan hakları kamu yararı bireysel hakkın önüne geçtiği zaman kısıtlanabilir. ESKHUS'nin 4. maddesi sınırlamalara ancak kanunla düzenlenmişlerse, bu hakların doğasıyla uyumlularsa ve demokratik bir toplumda genel refahın sağlanması amacını taşıyorlarsa

izin verir. Kamu sağlığı anlamında sağlık hakkı devletler tarafından diğer insan haklarının kısıtlanmasında kullanılmıştır. Bu kısıtlamalar çoğunlukla bulaşıcı hastalıkların yayılmasının engellenmesi amacını taşır. Dolaşım özgürlüğünün sınırlandırılması, karantina ve tecrit Ebola, AIDS, tifo ve verem gibi ciddi bulaşıcı hastalıkların yayılmasının engellenmesi için başvurulan sınırlama yöntemleridir. Bu tedbirler zaman zaman aşırıya kaçmıştır. Kamu sağlığı adına insan haklarının ihlal edilmesinin önlenmesi için, hükümetler kısıtlayıcı eylemlere ancak son çare olarak başvurmalıdır. 1984 tarihinde MSHUS'yle ilgili kısıtlayıcı ve askıya alıcı hükümlerle ilgili ortaya çıkan **Siracusa İlkeleri** bu konuda rehber niteliğindedir ve kısıtlama koyulabilecek çerçeveyi dar bir biçimde tanımlar. Herhangi bir sınırlama:

- Yasayla öngörülmüş olmalı ve yasaya uygun olarak uygulanmalıdır;
- Genel yarara yönelik meşru bir amaca hizmet etmelidir;
- Amacın gerçekleşmesi için demokratik bir toplumda kesinlikle gerekli olmalıdır;
- Amaca ulaşabilmek için en elverişli ve en az kısıtlayıcı yol olmalıdır;
- Keyfi olarak, yani makul olmayan ya da ayrımcı bir biçimde, tasarlanmamalı veya uygulanmamalıdır.

İzleme Mekanizmaları

Hükümetlerin saygı gösterme, koruma ve yerine getirme yükümlülüklerine uyup uymadığının denetlenmesi için ulusal ve uluslararası düzeylerde mekanizmalar gerekir. Ulusal düzeyde hükümet komisyonları, ombudsman kurumlar ve STK'lar sağlık hakkını koruyan bir antlaşmanın devlet tarafından onanmasının ardından resmi gözden geçirme sürecine katılabilir. Bir insan hakları antlaşmasına taraf tüm devletler antlaşmayı izleyen organa rapor sunar (örneğin **Ekonomik, Sosyal ve**

Kültürel Haklar Komitesi). İnceleme yapılacağı zaman STK'lar da çoğunlukla "gölge rapor" adı verilen raporlar sunar. Bu gölge raporlar sivil toplumun bakışını yansıtır ve hükümetin raporuyla aynı içerikte olmayabilir. Sunulan tüm bilgiler antlaşma organı nihai yorum ve gözlemlerini hazırlarken göz önüne alınır. Antlaşmaya uygunluğa zorlayacak bir yol olmasa da, bu rapor kamuya açık bir kayıt haline gelir ve devletler insan hakları ihlalleriyle suçlanmak istemez; çünkü bunun, başka sonuçların yanında diğer devletlerle ilişkiler üzerinde doğrudan etkisi vardır. 2008'de kabul edilen Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ne ek İhtiyari Protokol yürürlüğe girdiğinde, sağlık hakkı aynı zamanda bireysel başvuru mekanizmasıyla da korunacak ve bireyler Komite'ye bireysel davalar getirebilecektir. 2002'de eski İnsan Hakları Komisyonu tarafından kurulan ve İnsan Hakları Konseyi zamanında da devam eden **BM Herkes İçin Ulaşılabilir En Yüksek Standartta Fiziksel ve Ruhsal Sağlık Hakkı Özel Raportörlüğü** bilgi toplar, hükümetlerle ve ilgili taraflarla diyaloga girer. Raportör ayrıca yasalar, politikalar, örnek uygulamalar ve engeller de dahil olmak üzere, sağlık hakkının durumu hakkında düzenli raporlar hazırlar ve gerekli tavsiyelerde bulunur; bu amaçla ülke ziyaretleri yapar ve sağlık hakkı ihlali iddialarını inceler.

FAYDALI BİLGİLER

1. ÖRNEK UYGULAMALAR

HIV/AIDS'in Önlenmesi

Kamboçya, Uganda, Senegal, Tayland ve Zambiya'nın kentsel bölgeleri ve yüksek gelire sahip ülkelerdeki başarı öyküleri bütünsel önleme yaklaşımlarının etkili olduğunu göstermektedir:

- Davranış değişikliği için yerel özelliklere uygun bir hedefi olan bilgi, müzakere ve karar verme becerilerine yönelik eğitim, sosyal ve hukuki destek, önleyici araçlara erişim (prezervatif ve temiz iğneler) ve değişim için teşvik gerekir.
- Tek bir önleme yaklaşımının bir toplumda yaygın bir davranış değişikliğine yol açması mümkün değildir. Ulusal ölçekteki önleyici programların çok sayıda ve hedef kitleden gelen bilgiler ışığında geliştirilen bileşenlere odaklanması gerekir.
- Genel ve toplumsal önleyici programlar özellikle gençlere odaklanmalıdır.
- Başarı için ortaklıklar yaşamsal öneme sahiptir. Çok sayıda insan topluluğunu hedefleyen çoklu programlar HIV/AIDS'ten etkilenenler de dahil olmak üzere çok sayıda ortak gerektirir.
- Etkili bir sonuç için siyasi önderlik hayattır.

“Kadın sünneti uygulamasının ortadan kaldırılması için toplumun kadınların haklarına karşı yaklaşımında temel değişiklikler gerekecektir.”

Efua Dorkenoo. Güllü Kesmek

Yurttaş Jürileri ve Kamu Sağlığı Politikası

Yurttaş Jürileri (YJ) kamu sağlığı politikalarının üretilmesinde yeni bir modeldir. Birleşik Krallık, Almanya, İskandinavya ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki modellerde 12-16 sıradan vatandaş bulunur. Bu yurttaşlar toplumun temsilcileri konumundadır. Kendilerine verilen bilgileri inceler ve tanık uzmanları sorgularlar. Daha sonra da bulgularını tartışır, karara bağlar ve yayınlarlar. Görev veren makamlar makul bir süre içinde yanıt bildirmelidir. Birleşik Krallık'ta geniş pilot projeler YJ'nin karmaşık konuları çözmekte ve sağlam sonuçlara varmakta anketlerden, odak gruplarından ve kamusal toplantılardan daha etkili olduğunu göstermiştir. Sıradan yurttaşların karar verme sürecine doğrudan müdahil olma talebinde bulunduğu ve kendileri ve aileleri için istedikleri kamu sağlığı konularında güçlü ve tutarlı fikirlere sahip olduğu açıktır.

Malicounda Yemini

1980'lerde Senegal'de bir örgüt, bütün bir köyün insan haklarını öğrenmesi ve bu bilgiyi gündelik hayatlarına uygulaması yolunu kullanan bir sorun çözme programı geliştirmiştir. Program katılımcılara sağlık, temizlik, çevre konularında ve finansal ve maddi konularda yönetim becerileri gibi sorunları çözme fırsatı sunmuştur. TOSTAN, programı 3000 kişinin yaşadığı bir köy olan Malicounda'da başlatmıştır. Malicounda, kadın sünnetinin en vahşi türü olan enfibulasyonun uygulandığı Bambara köylerinden biridir. Büyük bir kamusal tartışmanın ve enfeksiyon, tehlikeli doğum ve cinsel acıya odaklanan bir sokak tiyatrosu performansının ardından, bütün köy kadın sünnetine son vereceklerine dair yemin etmiş, bu yemine “Malicounda Yemini” adı verilmiştir. İki yaşlı köylü diğer köylere

de bu uygulamaya son verilmesi gerektiğini haber vermiştir. Şubat 1998 itibarıyla on üç köy daha yemin etmiş, aynı yıl haziranda on beş yeni köy yemine katılmıştır. Bu hareket uluslararası alanda da dikkat çekmiş, 13 Ocak 1999'da Senegal Millet Meclisi kadın sünnetini yasaklayan bir yasayı kabul etmiştir. Bu uygulamayı sonlandırmak için hukuki adımlar yeterli olmayacaktı. Bu çalışmanın gücü, köyler tarafından ortaya çıkarılan sosyal denetim ve kamusal iradenin "Malicounda Yemini" edilerek gösterilmesinden kaynaklanmıştır. TOSTAN eğitimi sağlık hakkı ile insan hakları arasındaki bağa vurgu yapar.

Hafıza Kitapları

Birçok ülkede hafıza kitapları aile içinde HIV/AIDS hakkında iletişim ve özellikle HIV'li annelerin çocuklarına kendilerinde virüs olduğunu açıklamaları içi önemli bir açık iletişim kanalı olmuştur. Ölümcül derecede hasta ebeveynler ve çocukları birlikte hafıza kitapları yapar. Bu kitaplarda fotoğraflar, anılar ve diğer aile hatıraları yer alır.

Uganda'da hafıza kitaplarının kullanımı 1990'ların ilk yarısında AIDS Destek Örgütü'nün (TASO) öncülüğünde başlamıştır.

1998'den bu yana AIDS'le Yaşayan Kadınlar Ulusal Birliği bu yaklaşımı PLAN Uganda desteğiyle daha geniş ölçüğe yaymıştır. Birlik, HIV'li annelerin çocuklarıyla bu hastalık hakkında konuşmak konusunda büyük zorluklar yaşadığını ve hafıza kitaplarının annelerin çocuklarının hayatına HIV/AIDS olgusunu sokmakta ve hastalığın etkisini tartışmakta büyük yarar sağladığını tespit etmiştir. Kitap sayesinde çocuklar köklerini tanımakta ve aidiyet hislerini kaybetmemektedir. Kitap aynı zamanda HIV/AIDS'in önlenmesine de yardımcıdır, çünkü çocuklar ebeveynlerinin yaşadığı zorluğa tanıklık edip o acıyı anlayacak ve anne babalarıyla aynı kaderi paylaşmak istemeyecektir.

Toplumun

En Savunmasız Üyelerine Dikkat

Dünyanın her yerinde uyuşturucu kullananlar ve mahkûmlar toplumun en savunmasız üyeleri arasındadır. HIV/AIDS ve diğer ciddi hastalıklar bağlamında sağlık hakkı bu insanlar arasında çok kısıtlı olarak uygulama alanı bulur, çünkü suçluluk statüsü veya uyuşturucu kullanımının suç haline getirilmesi nedeniyle bu kişilerin bilgiye, eğitime, temel sağlık hizmetlerine ve sosyal hizmetlere erişimi yoktur. 1980'lerde Birleşik Krallık ve

“Dost bitkiler hayvanların insanlara karşı aldığı kararları duyunca kendilerine ait bir karşı atak geliştirdi. Her bir ağaç, çalı, ot, çimen ve yosun, hayvanlar ve böceklerce adlandırılan hastalıklara tedavi geliştirdi. Sonraki zamanlarda Cherokee yerlileri rahatsızlıkları nedeniyle şamana gittiklerinde ve tıp adamı şüpheye düşerse bitkilerin ruhlarını çağırdı. O ruhlar, her zaman insanın hastalığına doğru bir çare önerdiler. Bu, tıbbın çok uzun zaman önce Cherokee kabilesinde başlangıcıdır.”

Cherokee. Tıbbın Kökeni

Hollanda, “zarar azaltılması” adıyla alınan bir modeli uygulamaya sokmuş, o günden beri bu model dünyanın çeşitli yerlerinde aynen ya da uyarlanarak kullanılmıştır. Bu stratejiyle uyuşturucu bağımlılarının (bireysel ya da toplumsal olarak) uğradığı zarar azaltılmaya çalışılmıştır. Güvenli kullanımdan denetimli kullanıma ve uyuşturucu kullanılmamaya uzanan çeşitli uygulamalar yapılmıştır. Zararı azaltma modeliyle, Hollanda’daki gibi daha önce yasaklanan bazı uyuşturucu maddelerin kullanımının suç olmaktan çıkarılması da söz konusu olabilir; ancak bu model en azından uyuşturucu kullanmayanların uyuşturucuya karşı tavırlarının değişmesini ve uyuşturucu bağımlılarının özgür olsalar da olmasalar da insan hakları ilkeleri altında muamele görmesini gerektirir. Deneyimlerle anlaşılmıştır ki bu tür politikaları yürüten toplumlarda HIV/AIDS ve kanla bulaşan diğer hastalıkların uyuşturucu bağımlıları arasında yaygınlığı, bu modeli kullanmayan toplumlardakine göre daha azdır. Güvenli kullanım, temiz iğne değişimi, eğitim ve rehabilitasyon gibi tedbirlere başvuran ülkeler aynı zamanda uyuşturucu kullanımının denetimine dair antlaşmalara taraftırlar ve zarar azaltılması yönteminin diğer uluslararası antlaşmalarla çelişkili olmadığını düşünmüşlerdir.

Zihinsel Engellere İlişkin

Montreal Bildirgesi

Zihinsel engellilerin ihtiyaçlarının tartışıldığı uzun yılların ardından 6 Ekim 2004’te Montreal PAHO/WHO Zihinsel Engeller Konferansı, engelli kişilerin haklarının devletler ve uluslararası kuruluşlar tarafından tanımlanmasında bir paradigma değişikliği yaratan önemli bir açıklama yapmıştır. Bu kişilerin engelli olma niteliklerinden önce insan oldukları gerçeği bütün politikaların merkezinde yer almalıdır. Bildirge, uluslararası toplumu zihinsel engellilerin yurttaşlık haklarını tam

olarak kullanmalarını güvence altına almaya davet etmektedir. Odak noktası temel ilkelerdir: eşitlik, ayrımcılık yasağı ve kendi kaderini tayin. Biyomedikal modelden ayrılan Bildirge “(...) sağlık, esenlik ve engellerle ilgili olarak insan hakları yaklaşımının önemini” tanımıştır. Bildirge hukuken bağlayıcı olmasa da engelli kişilerin haklarıyla ilgili rehberlik eder ve standartları belirler. Bu nedenle de bu alanda ki en önemli referans belgesidir.

SARS

SARS salgını Kasım 2002’de başlamış ve Temmuz 2003’te denetim altına alınmıştır. Bu süre boyunca 8400 kişi hastalığa yakalanmış, 900 kişi hayatını kaybetmiştir. Hastalıktan en çok etkilenen ülkelerin (Çin, Hong Kong, Vietnam, Tayvan ve Kanada) kullandığı yöntemler çok sayıda insan hakları sorununa yol açmış ve sağlık hakkı korunurken diğer insan haklarına saygı göstermeye dikkat edilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Salgın sırasında ortaya çıkan meseleler şunlardır: basın özgürlüğünün önemi, devletlerin uluslararası güvenlikle ilgili yükümlülükleri, bireylerin sağlık hakkı ve karantinanın ne zaman meşru olacağı. WHO, 45 günlük salgın sırasında 65 kişinin hastalandığı ve 5 kişinin yaşamını kaybettiği Vietnam’ın çabalarını takdirle karşılamıştır. Vietnam’ın salgın karşısındaki başarısının arkasında sağlık hakkına bütünlükçü bir yaklaşım söz konusudur:

- Kapsamlı ve iyi çalışan bir ulusal kamu sağlığı ağının varlığı;
- Özenli tedavi, izleme ve hasta bireylerin tecriti;
- WHO ve diğer ortaklarla etkin çalışma;
- Salgının erken bir zamanda kamuoyuna açıklanması;
- Kamuoyunun medya organları ve elektronik iletişim yoluyla günlük olarak bilgilendirilmesi, şeffaflık;

- Yerel ve ulusal kurumlar ve kuruluşlar arasındaki mükemmel işbirliği.

2. TRENDLER

İnsan Hakları ile Sağlık Alanındaki Gelişmeleri Bütünleştirmek

Sağlığa yönelik insan hakları yaklaşımı hem ülkelerin hem de uluslararası toplumun insanların sağlığı için yapılanlar ve yapılması gerekenlerle ilgili olarak sorumlu tutulabilecekleri bir çerçeve çizebilecek politikaların yapılmasında, sosyal ve fiziksel sağlık koşullarının analizinde ve sağlık hizmetlerinin verilmesinde insan haklarının göz önüne alınmasına ve bir insan hakkı olarak sağlık hakkının gerçekleştirilmesine doğru olumlu bir harekettir. Aşağıdaki liste halihazırda var olan trendleri içerir.

“Bilgi ve istatistik, hesap verebilirlik kültürünün yaratılmasında ve insan haklarının gerçekleşmesinde güçlü bir araçtır.”

İnsani Gelişme Raporu. 2000

Hem hükümetlerin ve hükümet ortaklarının uygulamalarında, hem de akademik dünyada sağlık ve insan hakları arasında bağ kuran deneyimlerin mevcut olduğu alanlar:

- Üreme ve cinselliğe ilişkin haklar;
- HIV/AIDS;
- İşkence (önleme ve tedavi);
- Kadınlara karşı şiddet;
- Bulaşıcı hastalıklar.

Sağlık ile insan hakları arasında bir bağ kurmanın değerini incelemeye başlayan politika ve programların var olduğu alanlar:

- Yerli halkların hakları;
- Genetik değişikliklerin biyoetik ve insan hakları bakımından etkileri;
- Anne-çocuk sağlığı;
- Engelli hakları;
- Özel ticaret anlaşmaları ve bu anlaşmaların sağlık hakkı üzerindeki etkisi;
- Afet sonrası rehabilitasyon;
- Yoksulluğun azaltılması.

Sağlık ile insan haklarının bütünleştirilmesinin asgari araştırmaya ve uygulamaya konu olduğu alanlar (Bu boşluk özellikle aşağıdaki konularda gözlemlenmektedir):

- İş sağlığı;
- Kronik hastalıklar;
- Beslenme;
- Çevre (hava, su, balıkçılık vs.).

3. İSTATİSTİKLER

Eğitim ve Sağlık Alanlarında Kamu Harcamaları ve Askeri Harcamalar (GSMH içindeki %):			
Ülke	Eğitim (2007)	Sağlık (2007)	Askeri Harcama (2010)
Avustralya	4.7	6.0	-
Avusturya	5.4	7.7	0.9
Burkina Faso	4.6	3.4	1.5
Çin	-	1.9	2.0
Küba	11.9	9.9	-
Gürcistan	2.7	1.5	3.9
Almanya	4.4 (2006)	8.0	1.4
Hindistan	3.2 (2006)	1.1	2.4
Mali	3.8	2.9	1.9
İsveç	6.7	7.4	1.2
Birleşik Krallık	5.6	6.9	2.7
Amerika Birleşik Devletleri	5.5	7.1	4.8
Zimbabve	-	4.1	1.3

(Kaynak: UNDP, 2010. *İnsani Gelişme Raporu 2010*; Dünya Bankası, *Dünya Kalkınma Göstergeleri* <http://data.worldbank.org/indicator>)

Sağlık Harcamaları (2009)			
Ülke	Toplam (kamusal ve özel sektör-GSMH içindeki %'si)	Kamusal Toplam Sağlık Harcamalarının %'si	Kişi Başına (Amerikan doları)
Avustralya	8.5	65.4	3,867
Avusturya	11.0	74.5	5,037
Burkina Faso	6.4	61.7	38
Çin	4.6	50.1	177
Küba	11.8	93.1	707
Gürcistan	10.1	28.7	256
Almanya	11.3	75.7	4,629
Hindistan	4.2	32.8	45
Mali	5.6	47.9	38
İsveç	9.9	78.6	4,252
Birleşik Krallık	9.3	83.6	3,285
Amerika Birleşik Devletleri	16.2	48.6	7,410
Zimbabve	-	-	-

(Kaynak: Dünya Bankası, *Dünya Kalkınma Göstergeleri*; <http://data.worldbank.org/indicator>)

Doğum Sırasında Yaşam Beklentisi (2010)	
Ülke	Yaşam Beklentisi (toplam nüfus)
Avustralya	81.9
Avusturya	80.4
Burkina Faso	53.7
Çin	73.5
Küba	79.0
Gürcistan	72.0
Almanya	80.2
Hindistan	64.4
Mali	49.2
İsveç	81.3
Birleşik Krallık	79.8
Amerika Birleşik Devletleri	79.6
Zimbabve	47.0

(Kaynak: UNDP, 2010. *İnsani Gelişme Raporu 2010*)

Anne Ölümleri (100.000'de canlı doğumlar, 2010)	
Ülke	Anne Ölümü Oranı
Avustralya	4
Avusturya	4
Burkina Faso	700
Çin	45
Küba	45
Gürcistan	66
Almanya	4
Hindistan	450
Mali	970
İsveç	3
Birleşik Krallık	11
Amerika Birleşik Devletleri	20
Zimbabve	880

(Kaynak: UNDP. 2010. *İnsani Gelişme Raporu 2010*)

4. KRONOLOJİ

1946 Dünya Sağlık Örgütü Kuruluş Belgesi (WHO)

1961 Avrupa Sosyal Şartı (1996'da gözden geçirilmiştir)

1975 Bilimsel ve Teknolojik İlerlemelerin Barış ve İnsan Menfaati İçin Kullanılmasına İlişkin Bildirge

1975 Engelli Hakları Bildirgesi

1966 Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi

1978 Almaata Temel Sağlık Hizmetleri Bildirgesi

1981 Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı

1988 Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ek Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Protokolü

1991 Akıl Hastalarının Korunması ve Akıl Sağlığı Hizmetlerinin

Geliştirilmesi İçin İlkeler

1991 Birleşmiş Milletler Yaşlılara İlişkin İlkeler

1992 Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (UNCED)

1993 Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi Bildirgesi

1994 Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı (ICPD)

1995 Dördüncü Dünya Kadın Konferansı (FWCW)

1997 İnsan Genomu ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (UNESCO)

1998 Yerinden Edilme Hakkında Rehber İlkeler

2000 BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin Sağlık Hakkı Hakkında 14 numaralı Genel Yorumu

2001 TRIPS Anlaşması ve Kamu Sağlığı Hakkında Doha Bildirgesi

- 2002 Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi
- 2002 BM Herkes İçin Ulaşılabilir En Yüksek Standartta Fiziksel ve Ruhsal Sağlık Hakkı Özel Raportörü
- 2002 İnsan Genetik Verileri Hakkında Uluslararası Bildirge (UNESCO)

- 2006 Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi
- 2008 Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ne ek İhtiyari Protokol

ÇEŞİTLİ FAALİYETLER

FAALİYET I 1 “FİZİKSEL, RUHSAL VE SOSYAL ESENLİĞİN TAMAMEN GERÇEKLEŞTİĞİ BİR HALİ HAYAL ETMEK”

Bölüm I: Giriş

Birçok kişi için sağlık, toplumun genel ihtiyaçlarının yanı sıra bireyin durumunu da içine alan genişlikte bir kavramı karşılamamaktadır. Bu faaliyetle katılımcılara en ideal sağlık durumunu oluşturan unsurların ne olduğunu görme ve bunu grubun diğer üyeleriyle fikirlerini paylaşma fırsatı verilerek karma bir kavram yaratma amacı güdülür.

Bölüm II: Genel Bilgiler

Faaliyet türü: Beyin fırtınası ve grup halinde düşünme.

Amaçlar ve hedefler: Sağlığın yalnızca “hastalık durumunun olmaması” anlamına gelmediğinin, daha geniş bir kavram olduğunun farkına varılması; katılımcıların sağlık hakkını bir insan hakkı olarak görme konusunda bilinçlenmeye başlaması; sağlık ile diğer temel ihtiyaçlar arasındaki bağların şekillendirilmesi; temel ihtiyaçlar ile insan hakları arasındaki

bağlantıların kurulması.

Hedef grup: Genç yetişkinler, yetişkinler.

Grup büyüklüğü: 10-30 kişi.

Süre: 120 dakika.

Malzemeler: Büyük kâğıtlar, markör kalemler, kâğıtları duvara yapıştırmak için bant, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin bir örneği.

Beceriler: Sözlü iletişim, katılımcı analiz.

Bölüm III: Faaliyet Hakkında Bilgiler

Talimat:

Kolaylaştırıcı, WHO'nun “sağlık” tanımını okur. WHO'nun Kuruluş Belgesi'nin giriş bölümü sağlığı şöyle tanımlar: “(...) Sağlık sadece bir hastalığın ya da sakatlığın olmaması değil, bedensel, ruhsal ve sosyal olarak tam bir esenlik halidir.” Kolaylaştırıcı bunun ardından sorar: Toplumunuzda bu geniş anlamli sağlık durumunun geçerli olabilmesi için hangi unsurlara ve koşullara ihtiyaç vardır? Kolaylaştırıcı, herkesin tanımı ve soruyu anlamasını sağlar. Eğer grup başlamakta zorlanıyorsa, sırayla herkesin kısa cevaplar vermesini isteyebilir. Bütün fikirler herkesin görebileceği şekilde büyük kâğıtlara yazılır. Hiçbir cevap dışarıda bırakılmaz. Grup fikirlerini aktardıktan sonra bir kişi tüm yanıtları yazıldıkları sı-

rayla tek tek okur. Kâğıtlar duvara asılır. Bu noktada kolaylaştırıcı, katılımcılardan düşüncelerini açıklamalarını ister. Katılımcılar birbirinden, listelenen hususlarla ilgili açıklama isteyebilir. (Bu alıştırma bir saat kadar sürer.)

Beyin fırtınası kuralları:

Kolaylaştırıcı ve bütün katılımcılar daire şeklinde dizilmiş sandalyelerde ya da daire şeklinde yerde oturur. Bu uygulamayla katılımcılar arasında eşitlik hissi yaratılır. Bu faaliyet hızlı düşünme gerektirir, çünkü katılımcıların katkıları düşünceleri ve grubun düşünme sürecini besler. Kolaylaştırıcı aşağıdakileri yerine getirerek düzeni sağlar:

1. Bütün katılımcılar fikrini söyler; ancak bu fikirleri yazan kişiye yeterli zamanı bırakmalıdır.
2. Yeniden yazma aşamasında katılımcılar dikkatle dinlemelidir, çünkü her grubunun raportörü yeni listeyi insan hakları dili kullanarak sunar.

1. Adım:

Kolaylaştırıcı, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni ya da başka bir konuyla ilgili kaynağı dağıtır. Ardından kâğıtlarda yer alan tüm sağlık ihtiyaçlarının insan hakları olduğunu anlatır. Örneğin İHEB'in 3. maddesi yaşam hakkını düzenler ve yaşam hakkı bir insan hakkı olarak sağlık hakkını destekler.

2. Adım:

Kolaylaştırıcı, grubun 4-6 kişiden oluşan gruplara ayrılmasını ister. Bu gruplar, daha önce yaptıkları listeleri gözden geçirip ilgili insan haklarını tespit eder. Her grup, tespitlerini büyük gruba anlatacak bir raportör seçer. Küçük grup çalışması sırasında kolaylaştırıcı her grubu ziyaret eder, izler ve istenirse yardım eder. (Süre 30 dakikadır.)

3. Adım:

Kolaylaştırıcı, büyük grubu bir araya getirir. Raportörler tespitleri sunar. Bir kişi sağlık hakkını destekleyen ve güvence altına alan insan haklarının listesini, duvarda herkesin görebileceği bir kâğıda yazar. Bu bölüm sırasında gruptan sorular gelebilir. Bu listeler daha sonra kullanılmak üzere duvarda kalır. (Süre 30 dakikadır.)

4. Adım:

Toplantıyı değerlendirmek için kolaylaştırıcı, katılımcılara toplantı sırasında ne öğrendiklerini ve bu faaliyetin nasıl geliştirilebileceğine ilişkin fikirlerini sorar.

Yönteme dair ipuçları:

- Bu uygulama güçlendirmeye ilgilidir. Kolaylaştırıcı, katılımcıları kendi fikirlerini kullanmaları, eleştirel düşünmeleri ve kendi araştırmalarını yapmaları konusunda teşvik etmelidir. Kolaylaştırıcı bütün sorulara yanıtı olan bir "uzman" değildir.
- Hem beyin fırtınası hem de tartışma bölümlerinde bütün katılımcılar konuşmalıdır. Eğer grup tartışması bir ya da birkaç kişi tarafından yürütülürse, kolaylaştırıcı, herkesin diğer tüm kişiler konuşana dek yalnızca bir kere konuşabileceğini söylemelidir.
- Katılımcılara İHEB'in tüm halkların doğru kabul ettiği insan haysiyetiyle ilgili düşüncelerin bir açılımı olduğunu anlatarak, insan haklarının "sağduyu" niteliğinin altını çizin.

FAALİYET II 2

İLACA ERİŞİM

Bölüm I: Giriş

Dünyada hasta ve acı çeken insanların tamamı ilaca sınırsız erişim olanağına sahip de-

ğildir. Örneğin, Afrika'da milyonlarca insan, büyük ilaç şirketlerinin ürettiği, hayatı uzatan ya da acıyı dindiren ilaçlara erişemediği için ölmektedir. Bu sebeple ve STK'ların baskısı nedeniyle bazı hükümetler başka ülkelerden eşdeğer ilaçlar ihraç etmeye başlamıştır. İlaç şirketleri de bu durumu mülkiyet haklarının ihlali olarak görmektedir.

Bölüm II: Genel Bilgiler

Faaliyet türü: Taklit.

Amaçlar ve hedefler: İnsan haklarının karmaşıklığının anlaşılması; zıt ihtiyaçların dengelenmesi

Hedef grup: Genç yetişkinler, yetişkinler.

Grup büyüklüğü: 15-40 kişi.

Süre: 120-180 dakika.

Malzemeler: Tahta, markör kalemler, bant.

Beceriler: İletişim becerileri, empati.

Bölüm III: Faaliyet Hakkında Bilgiler

Talimat:

Kolaylaştırıcı, aşağıdaki durumla ilgili arka plan bilgisi verir:

Bir Afrika devletinin hükümeti lobi faaliyetleri ve sivil toplum baskısı sonucu başka ülkelerden ucuz ilaç ihraç etmeye başlar. Bazı ilaç şirketleri de bunu telif haklarının bir ihlali olarak görüp hükümete ve bazı STK'lara karşı davalar açar.

Katılımcılar dört gruba ayrılır. Her bir grup yargılamada bir tarafı temsil eder. Kolaylaştırıcı her bir grubun yargılamadaki durumunu açıklar ve gruplara yargılamada kullanılmak üzere fikir ve tezler bulmak için 20 dakika süre verir. Her grup bir konuşmacı belirler ve bu kişi daha sonra tezleri ileri sürer.

Yargılamada aşağıdaki roller vardır:

- **Yargıç** tarafların tezlerini dinler ve bir karar verir.
- **İlaç şirketinin temsilcisi** satışların artırılmasıyla ilgilidir ve hastaların yararına telif haklarından vazgeçmek istemez.
- **Hükümet temsilcisi:** Hükümet ucuz ilaçları yalnızca STK baskısından dolayı ihraç etmektedir ama asıl olarak ilaç şirketiyle aynı fikirdedir.
- **STK temsilcisi** hükümete başarılı bir biçimde ilaçları bedava ya da düşük ücrete karşılık dağıtmak üzere baskı yapmıştır.

Gruplar tezlerini hazırlarken, kolaylaştırıcı, eğitim salonunu yargılama için hazırlamalıdır. Gruplar yerini aldıktan sonra yargıç yargılamayı açar ve her bir taraftan tezlerini ve duruşlarını anlatmasını ister. Yargıç sonuç olarak tezleri özetler, değerlendirir ve bütün tarafların tezlerini yanıtlayan bir karar verir.

Farklılıklar için ipuçları:

Grupta konsensüs sağlamak: Taraflar tezlerini savunduktan sonra katılımcılar çalışma grupları oluşturur. Her çalışma grubunda, dört gruptan da en az bir temsilci bulunmalıdır. Kolaylaştırıcı, gruplardan tarafların tezlerini ihmal etmeden konsensüse varmalarını ister. 30 dakikalık bir tartışmanın ardından, her çalışma grubu tartışma sürecini ve muhtemel çözümün ne olacağını büyük grupta açıklar. En önemli sorular ve çözümler tahtaya yazılır. Bütün gruplar tartışma süreçlerini açıkladıktan sonra kolaylaştırıcı tüm faaliyeti özetler.

Daha fazla araştırma için ilgili haklar/ alanlar:

Küreselleşme, ayrımcılık, yoksulluk. (Kaynak (uyarlama): Avrupa Konseyi. 2002. COMPASS. *Genç İnsanlar İçin İnsan Hakları Eğitimi El Kitabı*)

KAYNAKÇA

3D. *TRIPS and Health*. In: Practical Guide to the WTO: http://www.3dthree.org/pdf_3D/Guide-075Ch4.pdf

Abbot, Frederick M. 2005. *The WTO Medicines Decision: World Pharmaceutical Trade and the Protection of Public Health*, American Journal of International Law (Volume 99). s. 317-358.

Chan, Kevin. 2004. *SARS and the Implication for Human Rights*. In: Case Studies. Cambridge: The Carr Center for Human Rights Policy.

Avrupa Konseyi. 2002. *COMPASS. A Manual for Human Rights Education with Young People*. Strasbourg: Council of Europe: <http://eycb.coe.int/compass>

Farmer, Paul ve Amartya K. Sen. 2004. *Pathologies of Power: Health, Human Rights, and the New War on the Poor*. Berkeley: University of California Press.

Fourth World Conference on Women, Beijing. 1995. *Beijing Declaration and Platform for Action*: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/>

Hestermayer, Holger. 2008. *Human Rights and the WTO: The Case of Patents and Access to Medicines*. Oxford: Oxford University Press.

Jones, Peris S. 2009. *AIDS Treatment and Human Rights in Context*. Basingstoke: Palgrave.

MacDonald, Theodore H., Halfdan Mahler ve Hane Serag. 2008. *Health, Human Rights, and the United Nations: Inconsistent Aims and Inherent Contradictions?* London: Radcliffe.

MacDonald, Theodore H., Noel A. Kinsella ve John A. Gibson. 2007. *The Global Human Right to Health: Dream or Possibility?* London: Radcliffe.

MacDonald, Theodore H. 2006. *Health, Trade And Human Rights*. London: Radcliffe.

Mann, Jonathan, Sofia Gruskin, Michael A. Grodin ve George J. Annas (ed.). 1999. *Health and Human Rights*. New York: Routledge.

Marks, Stephen P., Sofia Gruskin ve Michael A. Grodin. 2005. *Perspectives on Health and Human Rights*. New York: Routledge.

Marks, Stephen (ed.). 2002. *Health and Human Rights: The Educational Challenge*. Boston: François-Xavier Bagnoud Center for Health and Human Rights/Harvard School of Public Health.

Nygren-Krug, Helena. 2005. *Integrating Human Rights in Health. Human Rights in the Context of Public Health*. In: Bulletin of Medicus Mundi Switzerland (Nr. 96): <http://www.medicusmundi.ch/mms/services/bulletin/bulletin200502/kap02/02nygren.html>

Huenchuan, Sandra. 2010. *Ageing, Human Rights and Public Policies*. New York: United Nations.

Stott, Robin. 2000. *The Ecology of Health*. Devon. U.K: Green Books Ltd.

İnsan Hakları Eğitimi İçin Halk Hareketi (PDHRE). 2002. *Passport to Dignity: Working With the Beijing Platform for Action for the Human Rights of Women*. New York: PDHRE.

UNAIDS. 2010. *Report on the Global HIV/AIDS Epidemic*: http://www.unaids.org/globalreport/global_report.htm

UNDP. 2010. *Human Development Report 2010. The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development*. New York: UNDP. Erişim: <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2010/>

Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı, Rio de Janeiro. 1992. *Rio Declaration on Environment and Development and Agenda 21*: <http://www.un.org/esa/dsd/agenda21/>

İrkçilik, İrk Ayrımcılığı, Yabancı Düşmanlığı ve İlgili Hoşgörüsüzlük Dünya Konferansı. 2001. *Durban Declaration and Programme of Action*: http://www.ohchr.org/Documents/Publications/Durban_text_en.pdf

İnsan Hakları Dünya Konferansı. 1993. *Viyana Bildirgesi ve Eylem Programı*: <http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/%28symbol%29/a.conf.157.23.en>

Dünya Gıda Zirvesi. 2002. *Declaration of the World Food Summit: Five Years Later, International Alliance against Hunger*: <http://www.fao.org/worldfoodsummit/english/index.html>

Dünya Gıda Zirvesi. 1996. *Rome Declaration on World Food Security and World Food Summit Plan of Action*: <http://www.fao.org/wfs/homepage.htm>

Dünya Sağlık Örgütü (WHO). 2011. *An Update on WHO's Work on Female Genital Mutilation, 2011*: http://www.who.int/reproductivehealth/publications/fgm/rhr_11_18/en/index.html

Dünya Sağlık Örgütü (WHO). 2002. *World Report on Violence and Health*: http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/outline/en/

Dünya Ticaret Örgütü (WTO). 2003. *Implementation of paragraph 6 of the Doha Declaration on the TRIPS Agreement and public health. WT/L/540*: http://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/implem_para6_e.htm

Dünya Ticaret Örgütü (WTO). 2001. *Ministerial Declaration on the TRIPS*: <http://www.wto.org/english>

EK BİLGİLER

3D (Ticaret, İnsan Hakları ve Adil Ekonomi) (Trade, Human Rights, Equitable Economy): <http://www.3dthree.org>

Etik Küreselleşme Girişimi (Ethical Globalization Initiative): <http://www.realizingrights.org>

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization of the United Nations) (FAO): <http://www.fao.org>

François-Xavier Bagnoud Sağlık ve İnsan Hakları Merkezi: www.hsph.harvard.edu/fxbcenter

Sağlık İstatistikleri ve Sağlık Bilgi Sistemi (Health Statistics and Health Information System): <http://www.who.int/healthinfo/en>

Sağlık ve İnsan Hakları Örgütleri Uluslararası Federasyonu (International Federation of Health and Human Rights Organizations): <http://www.ifhhro.org/>

Uluslararası Zarar Azaltma Örgütü (International Harm Reduction Association): <http://www.ihra.net>

Dünya Tıp Birliği (World Medical Association): <http://www.wma.net/en/10home/index.html>

Sınır Tanımayan Doktorlar (Médecins sans Frontières) (MSF): <http://www.msf.org>

Mental Disability Rights International (Uluslararası Zihinsel Engelli Hakları Örgütü): <http://www.disabilityrightsintl.org>

Michael Kirby Kamu Sağlığı ve İnsan Hakları Merkezi (Centre for Public Health and Human Rights): <http://www.med.monash.edu.au/michael-kirby>

Zihinsel Engelliler Montreal Bildirgesi (Montreal Declaration on Intellectual Disabilities): <http://www.declarationmontreal.com>

Halkın Sağlığı Hareketi (People's Health Movement): <http://www.phmovement.org>

İnsan Hakları İçin Hekimler (Physicians for Human Rights): <http://www.physiciansfor-humanrights.org>

UNAIDS: www.unaids.org

Birleşmiş Milletler Herkes İçin Ulaşılabilir En Yüksek Standartta Fiziksel ve Ruhsal Sağlık Hakkı Özel Raportörü: <http://www.ohchr.org/english/issues/health/right>

Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri (World Bank, World Development Indicators): <http://data.worldbank.org/indicator>

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Sağlık ve İnsan Hakları: <http://www.who.int/hhr/en/>

KADINLARIN İNSAN HAKLARI

İNSAN HAKLARINA TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI
GÖZLERLE BAKMAK
KADINLARIN GÜÇLENDİRİLMESİ

“Kadınların ilerlemesi ve kadınlarla erkekler arasındaki eşitliğin sağlanması insan hakları meseleleri ve sosyal adaletin koşullarıdır ve yalnızca kadınları ilgilendiren bir mesele olarak düşünülmemelidir.”

Pekin Bildirgesi ve Eylem Platformu. 1995.

ÖRNEK HİKÂYE

“Gerçek Bir Hikâye: Selvi T.’nin Hikâyesi”
Selvi 22 yaşında ve beşinci çocuğuna hamile.

Kocası Selvi’ye saldırmaya daha ilk hamileliği sırasında başlamıştı. *“İlk defasında bana vurdu, karnumdaki bebeği tekmeledi ve beni damdan aşağı attı. Bebek yaşadı ama galiba zihinsel bir hastalığı var.”* O günden sonra şiddet sıklaşarak ve artarak devam etti ve hatta artık çocukları da etkiliyor. Kocası onun hayatının her alanını kontrol ediyor ve çok kısıkanç. Selvi öyle diyor: *“Bana sürekli tecavüz ediyor ve başka erkeklerle seks yapıp yapmadığımı öğrenmek için ‘orada’ sıvı olup olmadığını kontrol ediyor.”*

2008’de Selvi kocası kafatasını ve kolunu kırınca sonunda polise gitti. Polis kocasını karakola getirdi, çifti, yemek yedirdikten sonra eve gönderdi. Polisler Selvi’ye *“Sorun yok. Kocanızla konuştuk. Yine birliktesiniz artık”* dedi. Selvi ikinci kez karakola gittiğinde kocası bir taşla kafasına vurduğu için başı kan içindeydi. Polisler ona yine de kocasıyla barışması gerektiğini söyledi.

2009’da kocası Selvi’yi bir odaya kilitleyip her gün dövmeye başladı. Selvi evden kaçıp üçüncü kez karakola gittiğinde polisler kocasını çağırdı ve kocası özür diledi. Polis Selvi’yi yine eve gönderdi. 2010’da kocası geç bir saatte eve birleriyle gelip onlara Selvi’yle birlikte olmalarını teklif edince Selvi karakola dördüncü kez gitmek için evin damından atladı ve koştu. Kocası polise Selvi’nin yalan söylediğini anlattı. Ona inandılar. Selvi’ye *“Kocanızla birlikte eve git ve orada kal”* dendi.

Selvi gizlice aile mahkemesine gitti. Savcıya resmi bir şikâyetle bulunmaktan korktuğu-

nu anlattı. Durumun ciddiyetini gören savcı kendiliğinden bir soruşturma açtı ve Selvi için koruma kararı aldırdı. Mahkeme kocasının Selvi’den uzak durmasına ve ona nafaka ödemesine karar verdi, fakat bu karar infaz edilmedi. Selvi’nin kocası nafaka ödemedi, evden ayrılmadı ve hâlâ onu dövüyor. Polis bu karar alındıktan sonra hiçbir denetimde bulunmadı.

Bir ara Selvi bir sığınmaevinde kaldı. Ama sığınmaevi bile gerekli güvenliği sağlayamadı. Polis sığınmaevinin adresini verince kocası oraya geldi. Sığınmaevinde çalışan bir kadın Selvi’ye *“Kocanızla sadece konuş. Buraya gelmiş ve ağlıyor”* dedi. Selvi konuşmaya gidince kocası koluna bir çatal batırdı. Selvi bu yara izini mülakat sırasında gösterdi. Kocası Selvi’yi eve götürdü.

İnsan Hakları İzleme Örgütü Selvi’yle Haziran 2010’da konuştuğunda şiddet devam ediyordu. Kocası Selvi’yle yaşıyor, nadiren çalışıyor, kumar oynuyor, faturaları ödemiyor ve hem onu hem çocukları sıklıkla dövüyor. Selvi çocukları devlet yetiştirme yurduna göndermekten de kaçmaktan da korkuyor. Hamileliğiyle ilgili sağlık hizmeti alamıyor ve kocası karnına sık sık tekme attığı için muayene olması acil bir gereklilik. Kocası Selvi’nin sosyal sigorta kartını diğer belgelerle beraber yakmış.

Selvi’nin durumundan haberdar olan bir kadının örgütü var ama o ne kendisi ne de çocukları için bir çıkış yolu görebiliyor. (Kaynak: İnsan Hakları İzleme Örgütü [HRW]. 2011. *Kocanızdır, Dover de Sever de*)

Tartışma Soruları

1. Bu vakada ortaya çıkan kadının insan hakları meseleleri nelerdir?
2. Mağdurun cinsiyetinden dolayı mahkemelere erişim ve iyi bir yargılama hakkı tehlikedeyseniz adalet nasıl yerine gelir?
3. Bütün insanlar için eşit fırsatların gü-

vence altına alınması konusundaki yasal düzenlemeler yeterli midir? Kadınlar ile erkeklerin eşit muamele görmesi başka nasıl güvence altına alınabilir?

4. Benzer vakalar nasıl önlenir? Yerel, bölgesel ve uluslararası düzeylerde kullanılacak mekanizmaları belirtiniz.

BİLİNMESİ GEREKENLER

1. KADININ İNSAN HAKLARI

Kadınlar insan olarak kabul edilmek ve insan haklarının tam olarak tanınmasını sağlamak için uzun süre mücadele vermek zorunda kalmıştır ve ne yazık ki bu mücadele hâlâ bitmemiştir. Kadınların durumu küresel düzeyde pek çok açıdan iyileşmişse de kadınların insan haklarının tam olarak hayata geçmesinin önünde, toplumsal etkenlerden kaynaklanan engeller hâlâ mevcuttur. 20. yüzyıl pek çok ilerlemeyi beraberinde getirmiştir ancak geriye gidiler de yaşanmaktadır. Barış ve ilerleme zamanında bile kadınlar ve onların insan hakları özel olarak dikkate değer olmamış ve bu tür politikalara itiraz eden çıkmamıştır. Yine de tarihin her devrinde kendisinin ve diğer kadınların hakları için silahla ya da sözle mücadele eden kahraman kadınlar ortaya çıkmıştır. Örneğin Eleanor Roosevelt, 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 1. maddesinde "Bütün erkekler kardeşler" yerine "Bütün insanlar eşittir" ifadesinin kullanılmasını konusunda ısrar etmiştir. Bu değişiklikte bütün insan haklarının, kadın mı erkek mi olduğuna bakılmaksızın bütün insanlara ait olduğu açıkça belirtilmiş ve böylece eşitlik uluslararası insan hakları koruma söylemine

ve rejimine temel ilkelerden biri olarak dahil olmuştur.

Hukukta ifade edildiği biçimiyle kadın ile erkek arasında bir ayrım yapılmaması olarak ortaya çıkan eşitlik ilkesi kadınlara karşı gizli bir ayrımcılık içerir. Toplumun geleneksel olarak kadına ve erkeğe biçtiği farklı konum ve roller nedeniyle, hukuki eşitlik çoğunlukla fiili olarak ayrımcılık sonucunu doğurur. Bu durum kadınların insan hakları aktivistlerinin biçimsel ve esasa dair eşitlik ayrımına gitmelerine yol açmıştır.

Birçok bağlamda biçimsel eşitlik dezavantajlı konumdaki insanlara yardımcı olmamıştır. Bu kavram çoğulculuk, farklılık, dezavantaj ve ayrımcılık kavramları hesaba katılarak eşit-

"Sayıların gücünü, kadınların erkeklerle ortak olarak yürüttüğü kadınların eylemlerinin gücüne dönüştürmek: Gelecek binyıl bununla ilgili..."

Azza Karam. 1998/2005

liğin esasına dair bir tanıma dönüşmelidir. Dairian Shanti'nin "Eşitlik ve Ayrımcılığın Yapısı" başlıklı makalesinde vurguladığı gibi, "Tarafsızlık bazı insanların eşit muameleden faydalanmasını engelleyen dezavantajlarla ilgili hassasiyete izin vermez. Dolayısıyla 'eşit sonuçlar'dansa 'eşit menfaat'lerden bahsetmek gerekir." Kadınlar ile erkekler arasındaki hakiki eşitlik ancak hem biçimsel hem de esasa dair eşitlik gerçekleştiğinde temin edilebilir.

Toplumsal Cinsiyet ve Kadının İnsan Hakları Kavramının Yaygın Olarak Yanlış Anlaşılması

Toplumsal cinsiyet yalnızca kadınlarla ve onların haklarıyla ilgili olmayan, cinsiyetlerin tümünü içeren karmaşık bir kavramdır: erkekler, kadınlar ve trans bireyler. İlk olarak 1970'lerde kullanılmaya başlanmış ve Susan Moller Okin tarafından tanımlanmıştır: "(...) topluma nüfuz etmiş derin kökleri olan kurumsallaşmış cinsel farklılık." Bu tanım dünyadaki siyasi, sosyal ve ekonomik değişimlerden ötürü gelişmiştir. 1998'de Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni kuran Roma Statüsü toplumsal cinsiyeti, temsilcilerin yoğun tartışmalarının ardından cinsel yönelimi dahil etmeden "*toplumsal bağlamda iki cins: kadın ve erkek (...)*" olarak tanımlamıştır.

Ancak dünyadaki kadın nüfusunun, her ülkenin hem yerel halkın ve her cemaatin yarısı olarak görmektense belirli bir grup olarak tanımlanması sıkça karşılaşılan bir durumdur. Bu kavramsallaştırma kadınların belgelerde yerel halklar, yaşlılar, farklı becerilerdeki insanlar ve çocuklarla birlikte savunmasız grupların sayıldığı bölümlerde ya da paragraflarda listelenmesinde görülebilir. Bu savunmasız grupları birbirine bağlayan şey, hepsinin ayrımcılığa uğramış ya da uğramakta olması ve temel haklarından tam olarak yararlanamamalarıdır.

☞ *Ayrımcılık Yasağı*

Toplumsal cinsiyet, insanların toplumda nasıl farklı sorumluluklar, roller ve konumlar üstlendiğini anlamamızı sağlayan yararlı bir analiz kategorisidir. İnsan hakları teorisine toplumsal cinsiyet analizi sokmak ve bunun uygulamadaki karşılığı bizi toplumda kadın ile erkek arasındaki farklılıklara ve kadınların insan haklarının nasıl ihlal edildiğine duyarlı hale getirir.

Toplumsal cinsiyete duyarlı bir düşünme biçiminin herkesin cinsiyeti, ten rengi, etnik kökeni ve dini ne olursa olsun aynı haklardan yararlanması için geliştirilmesi gerektiği açıktır.

İnsani Güvenlik ve Kadınlar

İnsani güvenlik ile kadınların statüsü birbiriyle yakından ilişkilidir, çünkü çatışmalar cinsiyet eşitsizliğini ve farklılıkları daha kötü hale getirir. Mülteciler ve yerinden edilmiş kişilerin çoğu kadınlar, yaşlılar ve çocuklardır ve bu kişilere özel bir özen gösterilmeli ve özel koruma sunulmalıdır. Ev içi şiddet ve diğer şiddet türleri de kadınların insani güvenliğini tehdit etmektedir. İnsani güvenlik ayrıca barış zamanında da herkes için eğitime, sosyal hizmetlere, istihdama erişimde eşitliğin sağlanmasını da gerektirir. Kadınların bu hizmetlere erişimleri ve insan haklarından faydalanmaları sık sık engellenmektedir. Bu nedenle kadınlar ve çocuklar insani güvenliğe insan hakları yaklaşımından özellikle yararlanacak gruplardır: İnsani güvenlik insan haklarına tam olarak saygı gösterilmedikçe gerçekleşemez. Dolayısıyla, her türlü ayrımcılığın

(özellikle kadınlara ve çocuklara karşı) ortadan kaldırılması insani güvenlik gündeminde öncelikli bir yere sahip olmalıdır. İnsani güvenlik bakımından özel öneme sahip bir husus da kadınların silahlı çatışmalardaki durumu ve silahlı çatışmalar sırasında korunmalarıdır.
Silahlı çatışmalarda insan hakları

2. TANIM VE KONUNUN TASVİRİ

Geçmişe Bir Bakış

Önemli bir tarihsel vaka olan **Fransız Devrimi**, kadınların erkeklerin hüküm sürdüğü bir dünyada kadınların eşit insanlar olarak tanınması mücadelesinin başlangıcıdır. Bu devir yalnızca kadınların medeni ve siyasi haklarının hayata geçirilmesi yönündeki hareketin değil, kadınların özgürleşmesi ve eşitliği için ortaya çıkan kadın hareketinin de başlangıcıdır. Bu hareketin en ünlü temsilcilerinden biri olan Olympe de Gouges, **Kadının ve Kadın Yurttaşın Hakları Bildirgesi**'ni kaleme almıştır. O ve birçok başka kadın, kadın haklarına bağlılıklarını giyotinle ödemiştir.

Büyük Britanya'da kadınların eşit haklar için mücadelesi uzun ve güçlü bir geleneğe sahiptir. Büyük Britanya çoğunlukla "feminizmin anavatanı" olarak anılır. Buradaki kadınlar 1830'lardan itibaren oy hakkı için mücadele etmeye başlamış, 80 yıldan fazla zaman boyunca yöntemlerini değiştirerek mücadele etmiş ve 1918'de başarıya ulaşmış 30 yaşından itibaren oy hakkını elde etmişlerdir. Bu erken dönem feministlerinin diğer öncelikli eylem alanları arasında eğitime erişim, evli kadın-

ların kendilerine ait mülkiyet hakkı ve kamu görevi yapma hakkı bulunmuştur.

1888'de kurulan Uluslararası Kadın Konseyi bugün hâlâ ayakta. Merkezi Paris'te olan Konsey kadınların haklarının güvence altına alınması sürecine, uluslararası toplantılar, bölgesel ve ulusal seminer ve atölye çalışmaları, uluslararası kuruluşlarla işbirliği halinde yoğun bir proje gelişimi programı, Genel Kurul tarafından yazılan ve kabul edilen kararlar, diğer sivil toplum kuruluşlarıyla her düzeyde işbirliği, kendi bünyesinde yer alan beş komite eliyle üç yıllık eylem planları yoluyla aktif olarak katılır.

Kadınların insan haklarıyla ilgili kurulan ilk hükümetler arası kurum Amerikan Kadın Komisyonu'dur (CIM). Komisyon 1928'de Güney Amerika bölgesinde kurulmuş ve **Kadınların Milliyeti Hakkında Amerikan Sözleşmesi**'nin yazımını gerçekleştirmiştir. Amerikan Devletleri Örgütü tarafından 1933 yılında kabul edilen bu antlaşmayla bölgede insan haklarıyla ilgilenecek bir kuruluşun ortaya çıkması için gerekli hukuki düzenlemelerin ne olacağı konusunda bir tartışma başlamıştır.

1945'ten, yani **Birleşmiş Milletler**'in kuruluşundan bu yana kadınlar bu örgüte katılmaya çalışmış ve insan hakları belgelerinin ve mekanizmalarının içeriğinde de yürütülmesinde de varlıklarını hissettirmişlerdir.

“Kadınlar özgür doğar ve her bakımdan erkeklerle eşit haklardan yararlanırlar.”

Kadının ve Kadın Yurttaşın Hakları Bildirgesi.

1. madde. 1789.

Kadının Statüsü Komisyonu (CSW) 1946 yılında kurulmuş ve dünyanın her yerinde kadınların haklarını geliştirme amacını gütmüştür. Komisyon'un ilk başkanı Belçikalı Bodil Boegstrup'tur. CSW, İHEB'e açıkça kadınların haklarının dahil edilmesini talep etmiştir ve BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi'ne (ECO-SOC) kadın hakları alanında acil ilgi gerektiren konularda tavsiyelerde bulunmaktadır.

Kadınlar uluslararası siyasi, ekonomik ve sosyal sisteme baştan beri erkeklerle eşit derecede katkıda bulunmuş olsa da kadınlarla ilgili meselelere gösterilen ilgi asgari düzeyde kalmıştır. İnsan hakları belgelerinde on yıllarca devam eden cinsiyet körlüğü insanların bu gerçeğe kör olmasına neden olmuştur. İnsanlığın yarısından fazlasının temel hakları unutulmuştur. Bu nedenle dünya toplumları toplumsal cinsiyet konusunda tarafsız olmadığı ve kadınlara karşı ayrımcılık devam ettiği için ne uluslararası hukukta ne de ulusal hukuklarda toplumsal cinsiyet tarafsızlığı mümkündür.

1970'lerde, gündelik hayatın pek çok alanındaki eşitsizlikler, kadınların yoksulluğu ve kız çocuklarına yapılan ayrımcılık Birleşmiş Milletler'in 1976'dan 1985'e dek süren Birleşmiş Milletler Kadınlar İçin Onyıl: Eşitlik, Gelişim ve Barış isimli girişimde bulunmasına yol açmıştır. 1979'da bu girişim Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin (CEDAW) hazırlanması sonucunu doğurmuştur. CEDAW kadınların haklarının korunması ve geliştirilmesi alanındaki en önemli insan hakları belgesidir ve kadınların tam ve eşit insanlar olarak tanıyan ilk belgedir. Hem medeni ve siyasi, hem de ekonomik, sosyal ve kültürel hakları içerir ve MSHUS'ta ve ESKHUS'ta düzenlenen iki ayrı kategorideki hakları birleştirir.

Sözleşme, kadınların hem özel hem de kamusal hayatına dair konuları kapsar. Birçok hükümle kadınların ailedeki ve toplumdaki rolü, aile içinde sorumlulukların paylaşılması ve kadınları alt konumda gören sosyal ve kültürel sistemlerin aciliyetle değiştirilmesi ihtiyacıyla ilgili konuları düzenler; ancak bu temel değişimlerle kadınların insan haklarının tanınması küresel ölçekte mümkün olabilir. Mayıs 2012 itibarıyla 187 devlet bu Sözleşme'ye taraftır. Çok sayıda İslam devleti CEDAW'ı onarken geniş kapsamlı çekinceler ileri sürmüştür. CEDAW Komitesi kadınların Sözleşme altındaki insan haklarından faydalanmasını engelleyen bu çekincelerin kaldırılmasının gerekliliğine önemle vurgu yapmaktadır.

Kadınlara karşı ayrımcılık Sözleşme'nin 1. maddesinde tanımlanmıştır: *"Kadınların medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın ile erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve diğer alanlardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama ayrımcılık teşkil eder."*

CEDAW taraf devletlere şu yükümlülükleri yükler:

- Kadınlarla erkekler arasındaki eşitlik ilkesini anayasalara ve diğer mevzuata dahil etmek;
- Eşitlik ilkesinin uygulamada gerçekleşmesini sağlamak;
- Kadınlara karşı ayrımcılığı yasaklayan yasal ve diğer çeşitli tedbirleri almak ve gerektiği takdirde yaptırımlar öngörmek;
- Kadınlara erkeklerle eşit olarak

yasal koruma sağlamak;

- Kadınlara karşı ayrımcılık teşkil eden hiçbir eylem ve uygulamada bulunmamak ve kamu makamlarının ve kurumlarının bu yükümlülüğe uygun davranmasını temin etmek;
- Herhangi bir kişi, örgüt ya da şirketin kadınlara karşı ayrımcılık yapmasını engelleyecek tedbirleri almak;
- Kadınlara karşı ayrımcılık içeren ceza hukuku hükümlerinin tamamını kaldırmak;
- Kadınların, erkeklerle eşit olarak insan hakları ve temel özgürlüklerinden yararlanmasını ve bu hakları kullanmalarını güvence altına almak amacıyla tam gelişmelerini ve ilerlemelerini sağlamak;
- Erkeklerin ve kadınların sosyal ve kültürel davranış kalıplarını değiştirmek;
- İki cinsten birinin aşağılığı veya üstünlüğü fikrine veya kadın ile erkeğin kalıplaşmış rollerine dayalı önyarguların, geleneksel ve diğer bütün uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamak;
- Anneliğin sosyal bir görev olarak anlaşılmasını ve çocukların yetiştirilmesi ve gelişiminde kadın ve erkeğin ortak sorumluluğunun tanınmasını öngören ve her durumda çocukların çıkarlarını her şeyden önce gözeten anlayışa dayanan bir aile eğitimi sağlamak;
- Kadın ticareti ve fahişeliğin istismarının her şekliyle önlenmesi için yasama dahil gerekli bütün önlemleri almak;
- Kadınların bütün seçimlerde ve

halk oylamalarında oy kullanma ve halk tarafından seçilen organlara seçilebilme haklarını sağlamak;

- Vatandaşlığın kazanılmasında, değiştirilmesinde ve muhafaza edilmesinde kadınlara erkeklerle eşit haklar tanımak;
- Eğitim alanında kadınlara erkeklerle eşit haklar tanımak.

6 Ekim 1999 tarihinde Genel Kurul oybirliğiyle, Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne ek İhtiyari Protokol'ü kabul etmiş ve taraf devletleri bu protokole taraf olmaya davet etmiştir. İhtiyari Protokol'ü onayan devlet, Kadına Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'nin (taraf devletlerin Sözleşme'ye uymalarını izleyen organ) bireylerden ve gruplardan bireysel başvuru kabul etme yetkisini tanımış olur.

Bu Protokol iki usul öngörmektedir:

- Bildirim usulü: Bu usul çerçevesinde kadın bireyler ya da kadın grupları Sözleşme ile korunan hakların ihlali iddialarını Komite'ye sunabilir. Protokol'e göre bir başvurunun Komite tarafından değerlendirilebilmesi için bazı kıstasların yerine gelmesi gerekmektedir. Örneğin iç hukuk yolları tüketilmiş olmalıdır.
- Soruşturma usulü: Bu usul altında Komite ağır veya sistematik kadın hakları ihlalleri söz konusu olduğunda soruşturma başlatabilecektir. Her iki durumda da devlet Sözleşme'ye ve İhtiyari Protokol'e taraf olmak zorundadır. Protokol, devletlere onama veya taraf olma tarihinde soruşturma usulünü kabul etmeme yetkisi tanımaktadır. Protokol'ün 17. maddesi açıkça Protokol'e çekince koyulamayacağını düzenler.

İhtiyari Protokol 22 Aralık 2000 tarihinde yürürlüğe girmiş ve Mayıs 2012 itibarıyla 104 devlet İhtiyari Protokol'e taraf olmuştur.

Haziran 1993'te toplanan İnsan Hakları Dünya Konferansı insan hakları alanında çalışan binlerce uzmanı ve aktivisti bir araya getirmiştir. Konferans'ın sonucu olarak kabul edilen Viyana Bildirgesi ve Eylem Programı, kadınların ve kız çocuklarının insan haklarına ve kadınlara karşı şiddetin önlenmesine vurgu yapmıştır. Bildirge'de, kadınların ve kız çocuklarının insan haklarının, evrensel insan haklarının vazgeçilmez, ayrılmaz ve bölünmez bir parçası olduğu belirtilmiş, ayrıca kadınların ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde siyasi, medeni, ekonomik, sosyal ve kültürel hayata tam ve eşit olarak katılımının ve cinsiyet temelinde her türlü ayrımcılığın tasfiye edilmesinin uluslararası toplumun öncelikli amaçlarından biri olduğunun da altı çizilmiştir.

Kadının Statüsü Komisyonu (CSW), yetki alanının bir parçası olarak kadınların insan haklarının insan hakları olarak yaygınlaştırılarak yerleşmesi amacıyla dört küresel konferans düzenlemiştir: Meksiko (1975), Kopenhag (1980), Nairobi (1985) ve Pekin (1995). Her konferansın ardından, devletlerin kadınlar ile erkekler arasındaki eşitliği sağlarken göz önüne alacağı tedbirlerin ve politikaların neler olacağı konusunda bir Eylem Planı geliştirilmiştir. Bundan başka 1995'te Pekin'deki Dünya Kadın Konferansı sırasında devletlerin buldukları taahhütlerle ilgili ilerleme de her beş yılda bir değerlendirilmiştir. Pekin Bildirgesi ve Eylem Platformu'nun Mart 2010'da gerçekleşen 15 yıllık gözden geçirme toplantısında CSW Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin de ışığında deneyimlerin paylaşımına ve örnek uygulamalara özel bir vurgu yapmıştır.

Pekin Eylem Platformu özel bir öneme sahiptir, çünkü kadınların küresel olarak durumunun görünümü ve kadın haklarının geliştirilmesi için politika, strateji ve tedbirlerin bir incelemesini içeren en bütünlüklü kadının insan hakları programını teşkil etmektedir. Aşağıdaki on iki ilgi alanı özel olarak ilgi görmesi gereken alan olarak belirlenmiştir: yoksulluk, eğitim, sağlık, şiddet, silahlı çatışmalar, ekonomi, karar verme süreçleri, kurumsal mekanizmalar, insan hakları, medya, çevre, kız çocukları ve kurumsal ve finansal düzenlemeler. Bu alanlardan bazılarında aşağıda yer verilecektir.

Kadınlar ve Yoksulluk

Yoksulluğun kadınlar ve erkekler üzerindeki farklı etkisini anlamak için, dünyadaki emek piyasalarının çoğundaki toplumsal cinsiyet temelinde yapılan ayrıma bakmak gerekir. Kadınlar çoğunlukla evde çalışıp çocuk yetiştirme, hastalara ve yaşlılara bakma görevlerini yerine getirir. Katkılarının sosyal ve ekonomik cepheden gerekli olmasına ve bu katkılara değer verilmesi zorunlu olmasına karşın ücret almaksızın çalışır ve kendilerine

Olğular ve Sayılar

- Kadın emeğinin artışı ekonomik büyümeyi artırır.
- Kadınlar ortalama olarak erkeklere göre % 17 daha az ücret almaktadırlar.
- Kadınlar dünyadaki işlerin %66'sını yaptıkları ve yiyeceklerin %50'sini ürettikleri halde gelirin yalnızca %10'unu elde ederler ve mülkiyetin %1'i kadınlara aittir.
- Bazı bölgelerde kadınlar tarımsal emeğin %70'ini oluşturur ve yiyeceğin %90'ını üretirler.

ait düzgün bir sigortaları olmadan yaşarlar. Emeğin toplumsal cinsiyet temelinde bölünmesi kadınları etkileyen yoksulluğun yapısal boyutlarından biridir. Biyolojik bir işlev olan annelik de diğer bir yapısal boyuttur ve sosyal bir işlev olan ebeveynlik ve sosyal sorumluluk olarak anlaşılır.

☺☞ *Çalışma Hakkı*

Yoksul Olmama Hakkı

Yoksulluk eşit işe eşit olmayan ücretle, eğitime veya kamu hizmetlerine ve sosyal hizmetlere, miras haklarına ve toprak mülkiyetine kısıtlı erişimle de ortaya çıkar. Yoksulluk siyasi boyutuyla toplumlarda bireyler arasındaki eşitsizliği göstermektedir ve kadınların siyasi, medeni, ekonomik, sosyal ve kültürel insan haklarına erişimlerinin önünde önemli bir engel teşkil etmekte, ayrıca bilgiye erişimi, kamu kurumlarına ve karar alma süreçlerine katılıma erişimi de azaltmaktadır. Göç bağlamında yoksulluk özellikle Güney Amerika, Asya, Afrika ve Doğu Avrupa'da kadınların insan ticaretinin mağdurları olmasına da yol açmaktadır.

Kadınlar ve Sağlık 🙄!?

Sağlık, duygusal, sosyal ve fiziksel olarak esenlik içinde olmaktır. Kadınların hayatının sosyal, siyasi ve ekonomik bağlamları ve biyoloji sağlığın varlığını belirler. Doğum yapmaları nedeniyle kadınların üreme sağlığı ve cinsel sağlık özel bir öneme sahiptir. Cinsel ilişkilerde ve üremede kadınlar ile erkekler arasında eşit ilişkilerin sağlanması için karşılıklı saygı, rıza ve sorumluluk paylaşımı gerekir. Buna erkeklerin ve kadınların seçtikleri, etkili, ulaşılabilir ve kabul edilebilir bir doğum kontrolü yöntemiyle ilgili bilgiye ve bu yöntem erişiminin olması, kadınların güvenli bir hamilelik ve doğum geçirebilmek için gerekli uygun sağlık hizmetlerine erişiminin olması ve çiftlerin sağlıklı bir bebek sahibi olma şansına sahip olmaları hakları da dahildir. Gerçek ise farklıdır: Cinsiyet temelli ayrımcılık kadınlar için fiziksel ve cinsel şiddet, cinsel olarak bulaşan hastalıklar, HIV/AIDS, sıtma, kronik akciğer yetmezliği de dahil olmak üzere birçok sağlık sorununa yol açar. Hamilelik sırasında ve doğumda ölüm oranları güneydeki ülkelerde hâlâ yüksektir. BM sistemi dışında bu mesele yerel ve bölgesel örgütlerin gündemindedir: Örneğin, Amerika Cinsel Haklar ve Üreme Hakları Sözleşmesi'nin kabulü için

“Nijerya’ya gittiğimde kendi kişisel tarihimi açıkladım. Herkes doğum günümü 13 Haziran diye hatırlar ama bu doğru değil. Bakmam lazım, çünkü tam olarak hangi tarihte doğduğumu bilmiyorum. Kore’de ben doğduğum zaman ebeveynler doğumları kaydettirmiyordu. Doğan kızın ya da oğlanın yaşayıp yaşamayacağını görmek için bekliyorlardı. Bazen altı ay ya da bir yıl beklemeniz gerekirdi (...) Yani benim doğum günüm uzun zaman, çok uzun zaman sonra kayıt altına alındı. Babam beklemiş. O yüzden pasaportumdaki doğum tarihine inanmayın.”

Ban Ki-moon. 2011

“Bazı kadınlar, sosyal hizmet görevlileri etraftayken kız çocuklarını sünnet ettirmeyeceklerini söyler. O gittikten sonra da bana gelip kızlarını sünnet etmemi isterler. Kızları keserken anne, teyze ya da bir komşu kızı tutar.”

Köy ebesi Om Mohammed, Mısır. 2012

bir ittifak yapan Latin Amerikalı örgütler bir kampanya başlatmış ve yürütmüşlerdir.

Teamüller ve gelenekler kız çocukları ve ergen kızlar için de tehlike kaynağıdır. Süregiden bir gelenek olan **kadının genital sakatlanması - kadın sünneti (female genital mutilation [FGM])** kadınların insan haklarının temel bir ihlalidir ve kadınların ve kızların bedenlerinde geleneksel olarak uygulanan kesim operasyonlarına verilen addır. Çoğunlukla doğurganlığa ve ergenliğe giriş ritüeli olan kadın sünneti bazen de namusun ve genital saflığın sağlanmasıyla meşrulaştırılır. Bugün yaşayan 130 milyondan fazla kız ve kadının kadın sünnetine maruz kaldığı tahmin edilmektedir. Bu kadınların çoğu Afrika’da ve bazı Ortadoğu ülkelerindedir. Her yıl iki milyon kızın kadın sünneti tehdidi altında olduğu belirtilmektedir. Kadın sünneti vakalarının Hindistan, Malezya ve Sri Lanka gibi Asya ülkelerinde ve Orta ve Güney Amerika ülkelerindeki bazı yerel halkalar arasında da görüldüğü düşünülmektedir. Kadın sünnetini yasaklayan ulusal yasaların varlığına rağmen, Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya’da da kadın sünneti vakaları görülmektedir.

Kadın sünneti hiçbir tıbbi gereksinim olmaksızın kızları ve kadınları büyük bir acıyla, sağlık riskleriyle ve yaşamı muhtemelen tehdit eden sonuçlarla karşı karşıya bırakır. Çok sayıda uluslararası ve yerel STK’nın (Uluslararası Af Örgütü ve Mısır’daki Kadın Sünnetine Karşı Koalisyon gibi) yanı sıra, Birleşmiş Milletler de bu konuya sıklıkla ilgi göstermektedir: 2005’te UNICEF’in yaptığı istatistiksel bir araştırma, 2008’de kadın sünnetinin ortadan kaldırılması için çok sayıda BM kuruluşunun yaptığı ortak açıklama ve 2010’da sağlık hizmeti verenlerin kadın sünnetini yapmamaları için başlatılan küresel stratejinin güçlendirilmesi bu çalışmalar arasındadır. UNICEF’in bulguları hâlâ geçerli durumdadır: Bazı ülkelerde kadın sünneti oranı azalmakta ve kadınlar bu uygulamaya karşı çıkmaya başladıkları için kadın sünnetine bakış yavaş yavaş değişmektedir; ancak bu arada Arap Baharı ile birlikte bazı ülkelerde İslamcıların katılımıyla oluşan hükümetler kadın sünnetinden yana tavır aldıkları için kadın sünnetine karşı mücadele edenler aşağıdaki tavsiyeleri akıllarında tutmalıdır: Sosyal davranışlar olarak ortaya çıkan kadın **sünnetini sona erdirmeye yönelik stratejiler**, bütüncül ve toplumsal tabanı olan eğitim ve farkındalık artırma faaliyetleriyle desteklenmeli; ülkenin koşullarını göz önüne almalı ve bölgesel, etnik, sosyoekonomik farklılıkları yansıtacak şekilde tasarlanmalıdır. Sosyoekonomik farklılıkların ayrıntılı olarak ayrıştırıldığı veriler ülke düzeyinde verilen savunuculuk mücadelesini ciddi ölçüde güçlendirecektir.

Mısır’ın durumu bu stratejilerin hayata geçirilmesinin gerekliliğini gösterir: Kadın sünneti 1959’dan bu yana yasak olmasına ve ya para cezası ya da hapis cezasıyla yaptırıma bağlanmış olmasına rağmen (bu yasak çok sayıda karar ve sonucusu 2008’de olmak üzere Yüksek Mahkeme kararlarıyla teyit edilmiştir) 2005 tarihli UNICEF araştırmasına göre Mısır

kadın sünnetinin en çok görüldüğü ülkelerden biridir (%90). Hem kırsal hem kentsel alanlarda kadınların kadın sünnetiyle ilgili olumlu bakışının ve Müslüman Kardeşler ve Selefilere arasındaki kuvvetli siyasi tartışmaların yanında, cezasızlık Mısır'da kadın sünnetinin azaltılması önündeki temel engellerden biridir. Kadın sünneti karşıtı bir aktivist durumu şöyle açıklıyor: *“Mahalle karakolundaki bir polise bu konuda bilgi verdiğimizde kadın sünnetinin gerekliliğine inan bir memura bilgi veriyor oluyoruz.”*

Kadınları tehlike altına sokan bir salgın **HIV/AIDS**'tir. Hastalığın en yüksek yayılma oranına ulaştığı 1997'den beri bir düşüş görülse de son birkaç on yılda HIV virüsüyle yaşayan kadınların sayısında önemli bir artış olmuştur. Bugün dünyada HIV'li hastaların yarısını kadınlar oluşturmaktadır: Bu oran Karayipler, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da aşağı yukarı %50, Sahra Altı Afrika'da %59, Avrupa'da %27 ve Kuzey Amerika'da %21'dir (en düşük oran).

Ancak UNAIDS örgütünün Dünya AIDS Günü 2011 raporu AIDS ile mücadelede cesaret verici veriler ortaya koymuştur: HIV ile yaşayan kadın sayısı aynı kalmış ve 22'si Sahra Altı Afrika'da (AIDS salgınından en çok etkilenen bölge) olmak üzere 33 ülkede yeni hastaların sayısında azalma görülmüştür. Bu azalmanın nedenleri arasında cinsel davranışlardaki

değişiklik, ilk cinsel ilişki yaşının yükselmesi ve hamile kadınların artan düzeyde antiretroviral tedavi görmesi bulunmaktadır. Rapor, hastalığın 2015 itibarıyla çocuklar arasında yayılmasının ortadan kalkması hedefiyle ilgili olarak olumlu ama dikkatli bir bakış açısı taşımaktadır. Rapora göre, bu hedefe şu dört alanda eyleme geçilirse ulaşılabilecektir: Üreme yaşına gelen kadınlar arasında HIV'in yayılmasını, cinsel yolla ve uyuşturucu yoluyla bulaşmayı önleyerek ve doğum öncesi bakıma önleyici tedbirler ekleyerek engellemek, kadınların doğum kontrolü hizmetlerine erişimini sağlamak, hamile kadınların düzenli HIV kontrolünden geçmesini ve danışma hizmetlerine erişimini sağlamak ve hem HIV virüsüyle yaşayan hamile kadınların hem de yeni doğan bebeklerinin antiretroviral ilaçlarla tedaviye erişimini sağlamak. Bu bakımdan Güney Afrika örnek uygulama kabul edilebilir: 2010'da bu ülkede HIV'in çocuklar arasında yayılmasının önlenmesi için, ihtiyaç duyan kadınların %95'ine antiretroviral ilaçlar sağlanmış ve böylece bu ilaçların verilmesi oranı üç yılda iki katı artmıştır. Bu başarı siyasi iradenin, sivil toplumun çabalarının, hizmetin sağlanmasında yerelleşmenin ve sağlık görevlilerinin güçlendirilmesinin bir sonucudur.

Yine 2011'de BM Güvenlik Konseyi 1983 sayılı Kararı ile HIV'den en çok kadınların ve kız çocuklarının etkilendiğini belirtmiş ve cinsiyet

“Devletler sınır denetimi ile hak sahibi insanları, yani sığınmacıları ve insan ticareti mağdurlarını koruma yükümlülükleri arasında daha iyi bir denge kurmak zorundalar. (...) İnsan hakları ihlallerinin mağdurlarıyla ilgili koruma yükümlülükleri, ‘sağlıklı’ göç politikalarının bir parçası olarak görülmelidir.”

Maria Grazia Giammarinaro. 2012

eşitliğinin ve kadınların güçlenmesinin önündeki en kalıcı engellerden birinin HIV ve AIDS ile kadınlara yüklenen orantısız külfet olduğunu söylemiştir. Güvenlik Konseyi barışın sağlanması yetkisi altında üye devletlerden ve diğer paydaşlardan ulusal sağlık sistemlerinin ve sivil toplum ağlarının kapasitelerinin güçlendirilmesini ve geliştirilmesini ve böylece çatışma bölgelerinde veya çatışma sonrası dönem yaşayan bölgelerde HIV ile yaşayan veya HIV'den etkilenen kadınlara gerekli desteğin sağlanmasını istemiştir.

 Sağlık Hakkı

Kadınlar ve Şiddet

Birçok toplumda kadınlar ve kızlar, gelir, sosyal sınıf ve kültür durumundan bağımsız olarak, hem kamusal hem özel hayatlarında fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddete maruz kalmaktadır. Kadınlar sık sık tecavüz, cinsel istismar, cinsel taciz ve aşağılamanın mağdurları olur. Cinsel kölelik, çeyiz suçları, namus cinayetleri, zorla hamile bırakma, fuhuşa zorlama, kısırlaştırma, zorla kürtaj, doğum öncesi cinsiyet seçimi, kız çocuklarının öldürülmesi ve kadın sünneti de kadınlara karşı şiddet eylemleridir.

Olgular ve Sayılar

- Dünyada her üç kadından en azından biri hayatının bir döneminde bir çeşit istismara maruz kalmıştır. Bu nedenle kadınlara ve kızlara karşı cinsel şiddet salgın sayılabilecek oranlarda gerçekleşmektedir. Ayrıca kadınlar ve kızlar genellikle taciz edeni tanımaktadır. Kadınlar ve kızlara karşı şiddet en yaygın insan hakları ihlalleridir. Şiddet hayatları karartır, toplumları böler ve gelişimin

önünde engeldir.

- Kadına yönelik şiddet dev boyutta ekonomik masrafa yol açar. ABD'de eşin uyguladığı şiddetten doğan masrafların yılda 5,8 milyar dolar olduğu öngörülmektedir. Bu miktarın 4,1 milyar doları ilaç ve tıbbi hizmet masrafları, 1,8 milyar dolar da üretimdeki azalmadan doğan zarardır. Kadına yönelik şiddet her ülkenin ekonomik gelişimini yavaşlatır; bireylerin, ailelerin ve toplumların yoksullaşmasına neden olur.
- Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'na göre dünyada her yıl 5000 kadın namus cinayetine kurban gitmektedir. Bazı toplumlarda kadının namusu bir aile meselesi olarak görülmekte ve bu nedenle tecavüz mağduru kadınlar, evlilik dışı ilişkiye giren kadınlar ve zina yapmakla suçlanan kadınlar aileleri tarafından öldürülmektedir.

Bu tür şiddet eylemleri kadınların insan haklarından ve temel özgürlüklerden yararlanmasını engeller. Bu nedenle 1993 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda oybirliğiyle kabul edilen **Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine İlişkin Bildirge** bu yöndeki çalışmalarda bir araç olarak büyük öneme sahiptir. Bildirge'nin 2. maddesine göre kadınlara karşı şiddetin –bunlarla sınırlı olmaksızın– aşağıdakileri içerir biçimde anlaşılması gerekir:

- *Dayak ve hırpalama, ev halkına dahil olan kız çocuklarının cinsel suistimali, drahoma bağlantılı şiddet, evlilik içi tecavüz, kadının cinsel organını sakatlama veya kadına zarar veren diğer geleneksel uygulamalar, eş haricindeki (ev halkı dahil) kişilerce uygulanan şiddet, sömürüyle bağlantılı*

şiddet dahil olmak üzere aile içinde meydana gelen fiziksel, cinsel veya psikolojik şiddet;

- *Tecavüz, cinsel suistimal, işyerinde, eğitim kurumlarında veya diğer yerlerde meydana gelen cinsel taciz ve sindirme, kadın ticareti ve fahişeliğe zorlama dahil olmak üzere genel olarak toplum içinde meydana gelen şiddet;*
- *Nerede olursa olsun devlet tarafından işlenen veya işlenmesine göz yumulan fiziksel, cinsel veya psikolojik şiddet.*

Ayrıca 1994'te bir **Kadına Yönelik Şiddet Raporörlüğü** kurulmuştur.

BM sisteminin artan çabalarının yanı sıra, bazı bölgesel örgütler de kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve hatta tasfiye edilmesi yönündeki çabalara katkıda bulunmaktadır. Buna örnek olarak 1994 tarihli Belém do Pará Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılması Amerikan Sözleşmesi gösterilebilir. Mayıs 2012 itibarıyla Amerika'daki 35 bağımsız devletten 32'si, insan hakları sistemi içinde kadınlara dikkat çeken en kayda değer dönüm noktalarından biri olan bu Sözleşme'yi onamıştır. Sözleşme, beş yıllık bir sürenin sonunda Amerikan Kadın Komisyonu tarafından geliştirilmiştir ve çok önemli bir siyasi ve hukuki çerçeve teşkil etmektedir. Şiddet sorunuyla baş edebilmek için tutarlı bir stratejinin temelini oluşturmuş, şiddetin önlenmesi ve şiddet mağdurlarının desteklenmesi için kamu stratejilerinin uygulanmasını devletler için bir yükümlülük haline getirmiştir.

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu çerçevesinde Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi'ne ek Afrika'daki Kadınların Hakları Protokolü (Maputo Protokolü) Afrika Birliği'ne üye devletler tarafından 2003 yılında kabul edilmiş ve 2005'te yürürlüğe girmiştir.

Mayıs 2012 itibarıyla Afrika Birliği'ne üye 53 devlet bu Protokol'ü onamıştır.

Avrupa Konseyi'nin ana sözleşmelerinden ikisi kadınların haklarıyla ilgilidir: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve Avrupa Sosyal Şartı ve bu iki sözleşmenin protokolleri. Kadınların hakları AİHS'de açıkça belirtilmesi de Sözleşme'nin 14. maddesi cinsiyet temelinde (ve diğer temellerde) yapılan ayrımcılığı yasaklamaktadır. Sözleşme'ye ek 7. Protokol evlilikteki haklar ve sorumluluklar bakımından eşler arasında eşitlik ilkesini düzenlemiştir. 12. Protokol ile de cinsiyet de dahil olmak üzere çeşitli temellerde kamu makamları tarafından yapılan ayrımcılık genel bir yasak olarak düzenlenmiştir. Eşit ücret, annelerin korunması, çalışan kadınların korunması, kadınların ve çocukların sosyal ve ekonomik olarak korunması gibi kadınlara özel haklar Avrupa Sosyal Şartı'nda tanımlanmıştır. İstihdamda cinsiyete dayalı ayrımcılık olmaksızın eşit fırsatlar ve eşit muamele hakkı 1988 tarihli ek Protokol'de düzenlenmiştir.

Kadınlar ve Silahlı Çatışmalar

Savaşlar ve silahlı çatışmalar sırasında ilk mağdurlar genellikle kadınlardır. "İkinci Cephe: Cinsel Şiddetin Mantığı" başlıklı makalesinde Ruth Seifert, kadınların savaş sırasında hedeflenmesinin birçok durumda düşmanı yok etmek için askeri bir strateji olduğunu belirtir. Yukarıda da anlatıldığı gibi, kadınlara karşı cinsel şiddet salgın boyutu almış bir suçtur; ancak eşin şiddetinden farklı olarak şiddet kadınlar üzerinde bir erkek egemenliği biçimini aldığı anda, cinsel şiddet savaş zamanlarında erkeklerin kadınların bedenleri üzerinden birbiriyle iletişim kurma biçimidir. **Kadınlar ve kız çocukları** bir toplumun ya da etnik grubun üyelerini aşağılamak, egemenlik altına almak, korkutmak, cezalandırmak, dağıtmak veya onların zorla başka yerlere gitmesini sağ-

“Bugün artık modern çatışmalarda kadın olmak asker olmaktan daha tehlikeli.”

Tümgeneral Patrick Cammaert. 2008

lamak için **bir savaş taktiği olarak hedeflenir**. Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Jean-Paul Akayesu ile ilgili kararında da belirttiği gibi, tecavüz ve diğer cinsel şiddet türleri, bir grubu tamamen veya kısmen ortadan kaldırmak amacıyla gerçekleştirildiğinde soykırım çerçevesine de girebilir. 1990'ların ilk yarısındaki Bosna savaşından çıkan sonuçlardan biri, “etnik temizlik”in bir savaş stratejisi olarak uygulandığı ve tecavüzün yalnızca bir yan etki değil, bu stratejinin yöntemlerinden biri olduğudur. Ruanda ve eski Yugoslavya ile ilgili mahkemelerle bu suçların hedeflenmesine ve artık cezasızlığın gölgesinde kalmamasına başlanmıştır. 1998 tarihli Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü tarihte ilk kez tecavüz, zorla hamile bırakma ve fuhuşa zorlama insanlığa karşı suç olarak tanımlanmış ve mağdurlara adalet sağlanması ve failerin haklı cezalara çarptırılmasını amaçlayan bir bireysel sorumluluk sistemi kurmuştur.

Olgular ve Sayılar

- Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi önünde görülen davalarda mahkûmiyetle sonuçlanan 18 karar cinsel şiddete ilişkindir. BM görevlileri tecavüz mağdurlarının sayısını 60.000 olarak öngörmektedir. Diğer mahkemelerde verilen mahkûmiyetlerin sayıları daha azdır: Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi'nce sekiz, Sierra

Leone Özel Mahkemesi'nce altı mahkûmiyet kararı verilmiştir.

Kadınlar silahlı çatışmalara yol açan kararların verilmesinde nadiren rol oynar. Bunun yerine çatışmaların ortasında toplumsal düzenin korunması ve hayatın olabilecek en normal haliyle devam etmesi için çalışırlar. Ayrıca, Uluslararası Kadın Araştırmaları Merkezi'nin çatışma sonrası inşa süreçleriyle ilgili hazırladığı bilgi notunda belirtildiği gibi, “savaşların sonuçlarından orantısız düzeyde pay alırlar”. Çok sayıda kadın savaş sırasında eşini kaybeder ve ailesini geçindirirken aynı zamanda çatışma sırasında şiddet ve özellikle de cinsel şiddet sonucunda yaşanan travmalarla baş etmeye çalışır. Gelecekteki barış inşa süreçlerinde bu faktörlerin hepsi göz önüne alınmalı ve böylece kadınlara, özel ihtiyaçlarının karşılanması için mümkün olan en büyük destek verilmelidir.

Çatışma sonrası yeniden inşa süreçlerine yaklaşımda BM Güvenlik Konseyi'nin 2000 tarihli ve 1325 sayılı Kararı ile bir değişiklik yaşanmıştır. Bu karar, Güvenlik Konseyi'nin devletlerden çatışmalarda tarafların kadınların haklarına saygı göstermesini ve kadınların barış müzakerelerine ve çatışma sonrası yeniden inşa süreçlerine katılmasını talep eden ilk hukuki belgesidir. Bunu verilen 1888, 1889 ve 1894 (2009) sayılı Kararlar izlemiştir. Söz konusu kararlar silahlı çatışmalarda, kurumlar arasında yaşanabilecek çatışmaların aşılmasında, barışın korunmasında bir toplumsal cinsiyet perspektifine sahip olunması, görevlilerin kadın hakları konusunda eğitilmesi, kadınların barış ve güvenliğin muhafazası süreçlerine ve özellikle karar alma süreçlerine katılımı gereklerinin altını çizmiştir. Birçok devlet söz konusu kararların icrası için ulusal düzeyde eylem planları hazırlamıştır. Sivil toplum da aynı hedeflere yönelik girişimlerde

“Batılı şirketlerin yürüttüğü biyolojik korsanlıkla Üçüncü Dünya kadınlarının yüzyıllardır ürettikleri bilgi ve ilerleme çalınmaktadır. Bu ‘korsanlık’ bugün tarım işletmeleri ve Üçüncü Dünya kadınları arasındaki bir ‘ortaklık’ olarak meşru gösterilmeye çalışılmaktadır. Bizim için hırsızlık, ortaklığın temeli olamaz.”

Vandana Shiva. 1998

bulunmuştur; ancak uygulamada BM kendi hedeflerine yetişmekte zorlanmaktadır: BM sponsorluğundaki barış görüşmelerinde lider ya da lider müzakereci olarak atanan hiçbir kadın olmamıştır; ancak Afrika Birliği ve diğer kurumların yaptığı müzakerelerde arabulucular arasında kadınlar bulunmaktadır. 2008’deki Kenya krizinin çözümünde belirlenen arabuluculardan biri olan Graça Machel yakın zamandaki olumlu örneklerden biridir. Kadınların barış görüşmelerine katılımı hâlâ sistematik değildir ve *ad hoc* olarak gerçekleşir. Hakkında bilgi sahibi olunan 11 barış sürecinde yer alan kadınların oranı %8’dir. Barış anlaşmalarına imza atanların %3’ü kadındır. BM Genel Kurulu da bu yetersizlikleri belirtmek ve BM Güvenlik Konseyi’nin kararlarını desteklemek üzere 2011’de 66/132 sayılı Karar’ı yayınlamıştır.

☺☞ Silahlı Çatışmalarda İnsan Hakları

Kadınlar ve Doğal Kaynaklar ☺!?

Vandana Shiva’nın *Tek Kültür, Tekel ve Tarımın Erkekleştirilmesi* adlı eserinde belirttiği gibi, Hindistan’daki kadınlar doğal kaynakların ve çevrenin korunmasında önemli bir rol

oynar: “Kadın çiftçiler bin yıldır tohum koruyucu ve tohum yetiştirici olmuştur.” Bu, yalnızca Hindistan için değil bütün dünya için geçerlidir. Doğal kaynakların idaresi ve kullanımını yoluyla kadınlar ailelerini ve toplumlarını ayakta tutar. Bu nedenle, son zamanlardaki “toprak ele geçirme” trendinin -2007-2008 dünya gıda fiyatları krizinin ardından ulusal ve uluslararası şirketlerin, hükümetlerin ve bireylerin geniş toprakları ele geçirmesi- sonucu olarak kadınlar ve çocukları dünyanın güneyindeki birçok bölgede ilk mağdurlar haline gelmiştir.

Doğal kaynakların zarar görmesi, nüfusun tamamının sağlığı, esenliği ve hayat kalitesi üzerinde olumsuz etkilere sahiptir, ancak en çok kadınları etkiler. Ayrıca kadınların bilgisi, becerileri ve deneyimi çoğunlukla erkek olan karar vericiler tarafından nadiren göz önüne alınır. Rio +20 Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı’nda bu nedenle, cinsiyet eşitliğinin sürdürülebilir bir gelecek için zorunlu olduğu belirtilmiş, cinsiyet eşitliği ve sürdürülebilir kalkınma için stratejiler ve programlar tartışılmış ve yeşil ekonomi olarak adlandırılan ekonomilerde kadınların güçlendirilmesinin altı çizilmiştir. BM Kadın Bölümü Yönetici Müdürü Michelle Bachelet sürdürülebilir kalkınma için kadınların alacağı merkezi rolü tam olarak yansıtabilecek güçlü politikalar ve güçlü taahhütler ile kadınların sürdürülebilir kalkınma gündemine tam olarak katılımı yoluyla insanların hayatlarında gerçek bir değişiklik yaratılmasını talep etmiştir.

Kız Çocukları ☺!?

Birçok ülkede kız çocukları hayatlarının erken dönemlerinden itibaren, çocukluk ve yetişkinlik çağlarında ayrımcılıkla karşı karşıya kalır. Doğum öncesi cinsiyet seçimi, kız çocuklarının öldürülmesi, kadın sünneti, erkek çocukların tercih edilmesi, erken evlilik, cin-

sel sömürü gibi zararlı yaklaşımlar ve sağlık, temini gibi konulardaki olumsuz uygulamalar nedeniyle dünyanın bazı yerlerinde erkek çocuklarına göre daha az sayıda kız çocuğu yetişkinlik çağına ulaşabilmektedir. Oğulları kızlarına tercih eden toplumlarda doğum öncesi cinsiyet seçimi ve kız çocuklarının öldürülmesi yaygın uygulamalardır ve erkeklerin sayısının artmasına ve birden fazla neslin hayatının etkilenmesine yol açmıştır. Koruyucu mevzuatın var olmaması veya mevcut mevzuatın hayata geçirilmemesi sonucu kızlar cinsel şiddet de dahil olmak üzere her türlü şiddet karşısında daha savunmasızdır. Birçok bölgede kızlar eğitime ve uzmanlaşmış eğitim programlarına erişimde ayrımcılıkla karşı karşıya kalmaktadır.

Çocukların evliliğine izin veren gelenek de kız çocuklarında sağlık sorunlarına neden olur. Birçok genç kadın için 18 yaşın altındaki evlilik beklenir bir durumdur. UNICEF'in tahminlerine göre 20-24 yaş arasındaki 64 milyondan fazla kadın 18 yaşından önce evli ya da evlilik benzeri birlik içindedir. Asya'da yaygın olarak görülen erken evlilikler erken doğumlara da yol açmaktadır. UNICEF hakkında STK Komitesi'nin kız çocuklarının sağlığı hakkındaki belgelerinde belirttiği gibi "20-24 yaş arası kadınlara göre 10-14 yaş arası kızlarda doğum sırasında ölüm oranı beş kat fazladır."

☺👉 Eğitim Hakkı
Sağlık Hakkı

3. KÜLTÜRLERARASI PERSPEKTİFLER VE TARTIŞMALI KONULAR

Evrensellik kavramı insan hakları için merkezi öneme sahiptir, kadınların insan hakları konusunda ise vazgeçilmez niteliktedir. Kül-

türel çeşitlilik kadınların insan haklarının tam olarak hayata geçmesinin engellenmesi meselesinde çok fazla öne sürülen bir bahanedir. 1993'te Viyana'da gerçekleşen İnsan Hakları Dünya Konferansı'nın sonunda ortaya çıkan belge kadınlar için çok önemli bir kazanımdır, çünkü "bütün insan hakları evrensel, bölünmez, birbirlerine bağımlı ve bağlıdır (...) ulusal ve bölgesel özelliklerin ve çeşitli tarihi, kültürel, dini arka planların önemini göz önüne alınması gerekse de, insan haklarının ve özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi, siyasi, ekonomik ve kültürel sistemleri ne olursa olsun devletlerin görevidir."

Evrensellik kavramı yaygın olarak paylaşılsa da kadınların gündelik hayatına dair çok sayıda alan hâlâ tartışma kaynağıdır. Bazı din ve geleneklerde kadınlar erkeklerle aynı muameleye tabi tutulmaz. Eğitime ve istihdama erişimlerinin engellenmesi ve siyasi karar alma süreçlerinin dışında tutulmaları normal olarak görülür. Bazı aşırı durumlarda bu politikalar ve bakış, kişisel güvenliğe ve kadınların yaşama hakkına yönelik bir tehdit oluşturur.

2002'de genç bir Nijeryalı kadın bir şeriat hukuku mahkemesi tarafından recm cezasına çarptırıldı. Uluslararası Af Örgütü'nün Avustralya şubesinin verdiği bilgiye göre, Amina Lawal'ın işlediği suç, evlilik dışı bir çocuk dünyaya getirmektir. Bu karar uluslararası itirazla karşılaştı ve bazı kültürel ve dini uygulamaların insan haklarının evrenselliğine uygunluğunun sorgulanmasına neden oldu. Ne yazık ki İran'da idamı 2010 ve 2011'deki uluslararası tepkiler nedeniyle defalarca ertelenen ve sonunda on yıllık bir cezaya çarptırılan Sakineh Ashtiani'nin durumu ya da evlilik dışı bir ilişki sonucunda bir çocuk dünyaya getiren Malili bir çiftin 100 kamçı cezasına çarptırılması gibi diğer daha yakın tarihli vakalar, din ve geleneğin kadın haklarıyla uz-

laşması alanında çok az ilerleme yaşandığının göstergesidir.

☪ İşkence Yasağı Dini Özgürlükler

Kadınların gündelik hayatını etkileyen başka bir dini uygulama olan *Sati* (kocasını ölen dul kadının kocasının cenazesinin yakıldığı odun yığnında kendini kurban etmesi) Hindistan'da 1829'da Britanya hükümeti tarafından yasaklanmış olsa da, 2006 ve 2008'de belgelenmiş vakalarda da görüldüğü gibi hâlâ devam etmektedir. *Sati*, geleneksel olarak kadının kocasına adanmışlığını gösteren, saygı duyulan bir davranış sayılsa ve modern Hindistan'da nadiren görülse de, çoğunlukla genç ve kocaları hayatta olan kadınlar arasında ölüm oranları artmaktadır. "Çeyiz ölümleri" ve bazen de "gelin cinayetleri" olarak bilinen bu vakalarda damadın ailesi gelinin ailesini daha önceden anlaşılın çeyiz parasından daha fazla para vermeye zorlamak için gelini taciz eder ve işkenceye maruz bırakır. Bu vakalarda öldürülen kadınlar kadar kendini zorlama sonucu kurban eden, zehirleyen ya da asan kadınlar da vardır. STK'lar, hükümet ve uluslararası girişimler Hindistan'da ve komşu ülkelerde bu ölümlerin durması için on yıllardır çaba gösterse de, Hindistan suç istatistikleri bu vakaların 1990'lardan bu yana arttığını işaret etmektedir.

Bugün kadınların siyasi katılımı her zamankinden daha önemli görülmektedir, çünkü böylece kadınlar kendilerini ilgilendiren konularda bu şekilde çalışabilirler. Son 50 yılda gitgide daha çok kadın seçme ve seçilme hakkına ve kamu görevlerinde çalışma hakkına sahip olmuştur. Eski BM Kadınların Gelişimi Fonu'na (UNIFEM) göre, her geçen gün daha çok kadın siyaseti dönüştürmek için çalışmaya başlamaktadır ve kadın grupları, siyasi sorumluluğu yeniden canlandırmak için kadınların

oy pusulalarında temsiline odaklanmaktadır. Bugün hükümetlerde her zamankinden daha fazla kadın bulunmaktadır. 1998-2008 arasında ulusal düzeyde kadın parlamenterlerin sayısı %8 artmış ve dünyadaki ortalama %18,4'e yükselmiştir. 1975-1995 arasında ise bu artış oranı yalnızca %1 olmuştur; ama yine de bugün dünyada demokratik yönetimlere kadınların katılımı hâlâ çok kısıtlıdır. Kadınların yasamada erkeklere oranı 1'e 4'tür. 2009 ortası itibarıyla yalnızca 17 devlet veya hükümet başkanı kadındı. Bugün daha önceki on yıllara göre kadınların temsili hızla artmaktaysa da %40-%60 oranına erişilmesi için hâlâ çok yol kat etmek gerekmektedir. BM kadın öngörülerine göre, kota uygulamaları olmayan ülkelerde kamu görevlerine gelmiş kadınlar bakımından %40 oranına bu yüzyılın sonundan önce ulaşılması mümkün değildir.

Son yıllarda demokratik ve toplumsal hareketlerde ve devrimlerde kadınlar güçlü bir varlık göstermiş olmakla beraber, bunları takip eden bir gerilemeye de tanıklık edilmiştir. 2009 ve 2010'da İran'daki Yeşil Devrim sırasında ve 2011'deki Arap Baharı sırasında dünyanın her yerindeki TV kanalları kadınları ön sıralarda gösteri yaparken, demokrasi ve katılım için mücadele ederken ve İslam toplumlarında cinsiyet eşitliğinin ve katılımın nasıl ortaya çıkabileceğini yansıtırken göstermiştir; ancak söz konusu devrimlerden bu yana devam eden baskılar, iç savaşlar ya da İslamcı siyasi partilerin demokratik seçimleri kazanması sonucu kadınların siyasete katılımı yine ertelenmiş gözükmektedir.

☪ Demokrasi Hakkı

Komünizmin çöküşünden beri, eski komünist ülkelerdeki kadınlar aynı nitelikleri gerektiren aynı işler için erkek iş arkadaşlarının aldığı ücretin üçte birini kazanmaktadır. Avrupa Birliği içinde Avrupa Topluluğu'nu kuran

Antlaşma'nın 141. maddesi aynı niteliklere sahip kadın ve erkeklere aynı ücretin verilmesini şart koşar; ancak birçok AB üyesi devlette kadınlar ve erkekler arasında eşit işe eşit ücret ilkesi hayata geçmemiştir. Ayrıca kadın olmanın tek başına ayrımcılık sebebi olmadığı konusunda da farkındalık artmaya başlamıştır. Örneğin birçok alanda yaşlanan bir kadının yaşlanan bir erkeğe göre işini kaybetme riski daha yüksektir. Birçok Avrupa toplumunda göçmen bir kadının ya da Müslüman bir kadının iş bulması, göçmen veya Müslüman bir erkeğe ya da çoğunluğa mensup bir kadına göre daha zordur. Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı çoklu ayrımcılığı (çoklu temelde ayrımcılık), ayrımcılığın birden çok temelde ortaya çıkması olarak tanımlar ve ulusal mevzuatlara ve eşitlik kurumlarına vurgu yapar; ancak henüz birçok kadın için gündelik bir sorun olan bu durum Avrupa ayrımcılık yasası hukukuna tam olarak yansıtılmamıştır.

☺☞ *Çalışma Hakkı*

4. UYGULAMA VE İZLEME

Kadınların insan haklarının tam olarak hayata geçirilmesi bir dizi insan hakları belgesinin yeniden yorumlanmasını ve cinsiyet eşitliğinin güvence altına alınması için yeni mekanizmaların geliştirilmesini gerektirmektedir.

Kadınların insan haklarının hayata geçirilmesiyle ilgili olarak, hem hükümetler hem de sivil toplum tarafından takip edilmesi gereken farklı yaklaşımlar mevcuttur:

- Birincil nitelikteki yaklaşım, kadınların insan haklarını ilgilendiren belgeler ve mekanizmalar hakkındaki bilgilerin hem örgün hem de örgün olmayan eğitim sistemi içinde insan hakları eğitimi yoluyla yaygınlaştırılmasıdır. Kadınların haklarının ne olduğunu bilmeden bu hakları

kullanmalarının imkânı yoktur.

- Bir başka adım, kadınların kendi devletlerinin performansını izlemeleri konusunda teşvik edilmesi ve böylece devletlerin onadıkları insan hakları anlaşmalarındaki ödevlerini yerine getirip getirmediğinden haberdar olmalarıdır. Eğer devlet yükümlülükleri tam olarak yerine getirmiyorsa STK'lar ilgili uluslararası Komite'ye alternatif "gölge" raporlar sunabilir. Kadınlar, taraf devletlerin CEDAW altındaki yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini izleyen CEDAW Komitesi'ne ve diğer antlaşmaların komitelerine gölge rapor sunmak konusunda teşvik edilmelidir. Gölge raporlar sivil toplumun hükümetleri uluslararası düzeydeki yükümlülük ve taahhütleri konusunda sorumlu tutmasını sağlar. Ayrıca ülkedeki CEDAW'a rapor sunma konusundaki ilerlemeye de katkıda bulunurlar.
- CEDAW'a ek İhtiyari Protokol'ün henüz onanmadığı ülkelerde bu protokolün hızla kabul edilmesi için kampanyalar düzenlenmelidir. Bu İhtiyari Protokol'ün onanmasıyla devletler Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'nin, ilgili devletin yetki alanında bulunan bireylerden ve gruplardan başvuru alabilme yetkisini tanımış olur. Geniş çaplı ve sistematik ihlallerin olduğu hallerde Komite, eğer ilgili devlet protokolün onanması esnasında bu imkânı ortadan kaldırmamışsa bir soruşturma başlatmaya karar verebilir.
- Kadınların insan hakları belgelerinin tam olarak hayata geçirilmesi için atılacak bir başka önemli adım da kadın avukatların insan hakları mekanizmalarını kullanma konusunda eğitilmesidir. Bugün çok az sayıda kadın uluslararası insan hakları belgelerini tanımakta ve daha da azı bu

belgelerin usulüne uygun olarak kullanılma biçimini bilmektedir.

Haziran 1993'te Viyana'da yapılan İnsan Hakları Dünya Konferansı ile 1994 yılında kurulan Kadına Yönelik Şiddet Özel Raportörlüğü mekânizması desteklenmiştir. 2009 yılında Güney Afrikalı Rashida Manjoo bu görevi Türkiyeli Yakın Ertürk'ten devralmıştır. Özel Raportör görevinin bir parçası olarak ülke ziyaretleri yapıp kadına yönelik şiddetin düzeyini değerlendirmektedir. Bunun dışında da kadınların insan hakları alanındaki uluslararası hukuk

standartlarına uygunluk sağlamak için tavsiye kararları yayınlar.

Son 30 yılda kadınların insan hakları alanındaki önemli ilerlemelere rağmen, birçok toplumda aşırı muhafazakâr düşüncenin ve köktencilüğün artmasıyla birlikte kadınların insan hakları konusunda önemli bir gerileme yaşanmıştır. Bu nedenle bu hakların tam olarak hayata geçirilmesi için yapılan acil çağruların her şeye rağmen sürdürülmesi büyük öneme sahiptir.

FAYDALI BİLGİLER

1. ÖRNEK UYGULAMALAR

Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısından İnsan Hakları

İnsan hakları belgelerinin toplumsal cinsiyete daha duyarlı bir biçimde yorumlanması süreci başlamıştır. Buna en iyi örneklerden biri Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nin Mart 2000'de yayınladığı 28 sayılı Genel Yorum'dur. Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin (MSHUS) kadınların ve erkeklerin medeni ve siyasi haklardan eşit biçimde yararlanması hakkını düzenleyen 3. maddesini yorumlayan Komite, tüm maddeleri toplumsal cinsiyete duyarlı bir bakışla incelemiştir. 1992'de Latin Amerika ve Karayipler Kadın Haklarını Savunma Komitesi (CLADEM), dünyanın dört bir yanında faaliyet gösteren örgütleri içeren bir kampanyayla İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin toplumsal cinsiyet perspektifi ile yeniden yazılmasını sağlamıştır. Bugün bu Bildirge eğitim mak-

dıyla “gölge” bildirge olarak kullanılmaktadır. Amaç, kadınların yalnızca insan haklarını öğrenmesi değil, bu çerçeveye kendi deneyimlerini, ihtiyaçlarını ve isteklerini dahil edip bunu kendi dillerinde ifade etmelerini sağlamaktır.

Kadının İnsan Hakları Eğitimi

İnsan Hakları Eğitimi İçin Halk Hareketi (PDHRE) bu alanda çığır açan “Haysiyete Doğru” programı ve “Gökyüzü Kadınların Elleriyle Yükselir” isimli video serisiyle kadın hakları eğitimine büyük katkıda bulunmuştur. “Haysiyete Doğru”, Pekin Bildirgesi ve Eylem Platformu'nun 12 ilgi alanındaki küresel araştırmalarıyla birçok ülkedeki gerçeği hukuki yükümlülükler ile uzman raporları ve kadınların tanıklıklarını kullanarak bağlantılandırmaktadır. Bir başka el kitabı olan “Onların Hikâyeleri ile Bizim Gerçeğimiz Arasında”, Viyana Kalkınma ve İşbirliği Enstitüsü ve Avusturya Dışişleri Bakanlığı Kalkınma ve İşbirliği Departmanı'nın desteğiyle 1999'da CEDAW'ın 20. yıldönümü sebebiyle yaratılmıştır ve yuka-

“Bu noktada, kadınların savaşlardaki deneyimleri ışığında ihlallere karşı stratejiler geliştiren; Uluslararası Ceza Mahkemesi müzakereleri sırasında temsilcilerin yoğun muhalefetine üstesinden gelen; tecaviüz, cinsel kölelik, zorla hamile bırakma ve diğer cinsiyet temelli ve cinsel şiddet biçimlerinin Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü’nde yer almasını sağlayan Women’s Caucus for Gender Justice örgütünden kadınlara şükranlarımı bildiririm.”

Mary Robinson, BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri. 2000

ında sözü edilen video serisinin bir parçasıdır. Bu katkıyla İnsan Hakları Eğitimi İçin Halk Hareketi geleceğin kadın hakları aktivistleri için çok değerli materyaller üretmiştir.

Kadınların ve Kızların Haklarının Desteklenmesi İçin Dijital Medya

Dünyanın farklı bölgelerinde dijital imkânlarla erişim farklı düzeylerde olmakla birlikte, bugün her zamankinden çok sayıda kadın (özellikle genç ve eğitilmiş kadınlar) elektronik medyaya ve internete erişebilmektedir. Sadece dijital içeriği öğrenmekle kalmayıp, Web 2.0 teknolojisi ve uygulamalarını kullanarak katılım fırsatlarını yakalayan kadınların sayısı gitgide artmaktadır. Tek yönlü iletişimin üstesinden gelmek ve dijital medyayı toplumsal yönden kullanmak için geliştirilen iyi bir uygulama Dünya Gençlik Ödülü’dür. Bu ödülle genç insanlar dijital medyayı BM Bin-yıl Kalkınma Hedefleri’nin gerçekleştirilmesi amacıyla kullanmaya teşvik edilir. Kazanan projelerin yarısı kadınlar tarafından başlatılmış ya da yürütülmüştür ve bu projelerin odak noktası eğitim, bilgi ve katılımıdır. 2011’de kadına yönelik şiddetle ilgili olan “Kadınlara Güç” kategorisindeki üç kazananın ikisi kadınlar olmuştur: Mısır’dan gelen “Taciz Haritası” (Harrassmap) isimli proje cinsel taciz vakalarının bildirilmesi için bir SMS sistemi uygulamıştır. “Bell Bajao!” isimli multimedia kampanyası ise Hindistan’da eskiden

ağır bir tabu olan şiddet bağlamında doğrudan erkekleri hedeflemiş ve ev içi şiddetin ortadan kaldırılmasında erkeklerin müdahalesinin öznesi olmasına yardım etmiştir. Üçüncü kazanan, 2008’de Mısır’da kurulan “Yalnızca Kızlar İçin Radyo İstasyonu” kendini, meşru müdafaa, cinsel istismarın ardından rehabilitasyon ve çeşitli alanlarda kadınlar için siyasi farkındalık gibi konulara eğilen elektronik bir dergi olarak tanımlamış ve kemikleşmiş haldeki, kadınlara karşı ayrımcılık kültürüne kafa tutmuştur.

2. TRENDLER

Son yirmi yıl boyunca kadın örgütleri çok sayıda insan hakları ve insancıl hukuk meselesinde müdahil olmuştur. Kadınlar örgütlü bir yapı olmadan kadın meselelerinin doğru bir biçimde savunulamayacağını ve çözümlenemeyeceğini fark etmiştir. 1998’de bir grup kadın Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü’nün (ICC) hazırlanması için yapılan Roma Konferansı’na katılmış ve kadınların insan haklarının Statü’yü hazırlayanlar tarafından göz önüne alınması için çalışmıştır. 1 Temmuz 2002’de yürürlüğe giren Roma Statüsü’ne baktığında, bu konuda başarılı oldukları da anlaşılır: Uluslararası insancıl hukuk, özellikle cinsel şiddet suçlarının dahil edilmesi sonucu, Roma Statüsü’yle yeni bir düzeye erişmiştir.

Eski Yugoslavya’da ve Ruanda’da yaşananlar da kadınların ve haklarının korunmasının Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin yetki alanına girmesi gerektiğini göstermiştir.

Tarihte ilk kez Roma Statüsü, belirlediği hükümler altında cezaya tabi olacak ve esas olarak kadınlara karşı işlenen bir dizi suç açıkça belirtmiştir. Örneğin Madde 7 (1)’e göre“(…) tecavüz, cinsel kölelik, fuhuşa zorlama, zorla hamile bırakma, zorla kısırlaştırma ya da benzer ağırlıktaki diğer cinsel şiddet türleri (...)” insanlığa karşı suç teşkil eder. Ayrıca mağdurlara ve tanıklara yönelik özel bir ihtimam söz konusudur. Statü’nün 68. maddesine göre “mağdurların ve tanıkların güvenliği, fiziksel ve psikolojik esenliği, haysiyeti ve mahremiyeti” sağlanmalıdır ve yargılamayı yapan mahkeme “(...) yargılamanın herhangi bir bölümünün kamerayla yürütülmesine ya da delillerin elektronik olarak veya başka özel tedbirler alınarak sunulmasına karar verebilir. Özellikle, bu tür tedbirler mağdurların cinsel şiddet mağduru olması ya da mağdur ya da tanığın çocuk olması hallerinde alınabilir.” Bu koruyucu tedbirler ayrıca Eski Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Mahkemeleri önündeki yargılamalarla ortaya çıkan deneyimin de sonucudur. Mayıs 2012 itibarıyla 121 devlet Roma Statüsü’nü onamıştır.

Kadın hareketleri kadınların insan haklarının ulusal düzeyde sağlanmasında da başarılı olmuştur. Örneğin Uganda’da kadınların temsilcileri kadınların ölen eşlerinden kalan malları miras yoluyla kazanmaları için yeni bir toprak yasasının yapılması konusunda lobi faaliyetlerinde bulunmuştur. Geleneklere göre, bu uygulama uzun zaman boyunca yasak olmuştur. Sonuçta başarı sağlanmıştır ve bugün çok sayıda kadın geçinmeleri için gerekli toprağa sahip olabileceğinden haberdardır. Ugandalı kadınlar bunun ardından kendileri için

önemli başka konulara da eğilebilme gücünü bulmuştur. Ev içi şiddet ve çokeşlilik gibi gelenekleri yasaklayan Ev İçi İlişkiler Yasası buna bir örnektir.

2015 yılına kadar eğitimin her seviyesinde cinsiyet farklarının ortadan kaldırılması **Binyıl Kalkınma Hedefleri**’nden biridir. Binyıl Kalkınma Hedefleri’nin amacı dünyanın en yoksul ülkelerindeki sosyal ve ekonomik koşulları iyileştirerek kalkınmayı teşvik etmektir. Bu hedefler daha önceki uluslararası gelişmelerden kaynaklanmaktadır ve 2000 yılında yapılan Binyıl Zirvesi’nin ardından resmi olarak tespit edilmişlerdir. Zirve sırasında tüm dünya liderleri, sekiz hedefi içeren Birleşmiş Milletler Binyıl Bildirgesi’ni kabul etmiştir. Tüm hedefler açıkça ve zımnen kadınların ve erkeklerin yaşam koşullarına atıfta bulunur. 3 ve 5 numaralı hedefler yalnızca kadın meseleleriyle ilgilidir:

- **3. Hedef: Cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların güçlenmesi:** Hedeflerle ilgili ilerlemenin ölçülmesini sağlayan verilerin resmi kaynağı olan UNESCO İstatistik Enstitüsü (UIS) Küresel Eğitim Bültenleri’nde en son bilgi ve sayıları yayınlar. 2010 tarihli bülten toplumsal cinsiyete odaklanmıştır ve dünyada her üç ülkeden yalnızca birinde ilk ve orta öğrenim düzeyinde kız-erkek eşitliğine ulaşılması trendini açıklamaktadır. 2015 yılında hedefleri tutturmayacak ülkelerin çoğunluğunun bulunduğu bölgeler Sahra Altı Afrika, Latin Amerika, Arap ülkeleri, Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi’dir.
- **5. Hedef: Anne sağlığının iyileştirilmesi:** BM’nin çeşitli kurumlarının 2012 anne ölümleri tahminlerine göre hem gebelikte anne ölümlerinin toplam sayısı hem de gebelikte anne ölümü oranları 1990’dan beri üçte bir oranında düşmüştür. Gelişmekte olan bölgelerin tümünde önemli

bir ilerleme görülse de ortalama yıllık oran hâlâ Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin gerçekleştirilmesine uzaktır. Sahra Altı Afrika'daki %1,7'lik yıllık düşüş diğer bölgelerdekenden daha yavaştır.

2008'de başlatılan **Kadına Yönelik Şiddete Karşı Birleş Kampanyası (UNiTE to End Violence against Women)** birkaç yıla yayılmış ve dünyada kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddetin ortadan kaldırılmasını amaçlayan bir kampanyadır. UNiTE hükümetleri, sivil toplumu, kadın örgütlerini, genç insanları, özel sektörü, medyayı, tüm BM sistemini kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddetin durdurulması konusunda güçlerini birleşmeye çağırır.

2015 itibarıyla UNiTE bütün ülkelerde aşağıdaki beş hedefe ulaşmayı hedefler:

- Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddete eğilen ve bu şiddeti cezalandıran yasaların kabul edilmesi ve yürürlük kazanması;
- Çoksektörlü ulusal eylem planlarının kabulü ve uygulanması;
- Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddetle ilgili veri toplamanın güçlendirilmesi;
- Farkındalığın ve toplumsal hareketlenmenin artması;
- Çatışmalarda cinsel şiddet konusuna eğilimi.

2010'da Birleşmiş Milletler kadın ve toplumsal cinsiyet konularında becerilerini ve gücünü toplamak için **BM Kadın'ı (UN Women)**, yani **Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadınların Güçlenmesi Birimi**'ni kurmuştur. Bunu yaparak BM üye devletleri, örgütün toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlenmesi hedeflerine ulaşılması sürecini hızlandırma yolunda tarihi bir adım atmıştır. BM Kadın, BM'nin reform edilmesi gündeminin bir parçası olarak, kaynakları ve yetkileri bir araya getirip daha önemli bir etki yaratmak üye-

re kurulmuş ve daha önce dört ayrı BM birimi olarak örgütlenen birimlerin çalışmalarını bir araya getirmiştir: Kadınların İlerlemesi Bölümü, Kadınların İlerlemesi İçin Uluslararası Araştırma ve Eğitim Enstitüsü, Toplumsal Cinsiyet ve Kadınların İlerlemesi Hakkında Özel Danışman ve Birleşmiş Milletler Kadın Fonu. BM Kadın'ın ana görevleri şunlardır:

- Kadının Statüsü Komisyonu gibi hükümetler arası organları politikaların, küresel standartların ve normların oluşturulması konusunda desteklemek;
- Üye devletlere bu standartların hayata geçirilmesinde yardım etmek, talepte bulunan ülkelere teknik ve mali destek sağlamak için hazır bulunmak ve sivil toplumla etkili ortaklıklar inşa etmek;
- BM'nin toplumsal cinsiyet konusunda kendi taahhütlerini yerine getirip getirmediğini denetlemek (sistemin ilerleyişini düzenli izlemeye tabi tutma yöntemi de dahil).

Mevzuatta, idarede ve Birleşmiş Milletler'in kendisi işleyişinde toplumsal cinsiyet meselelerinin yansıtılması ve uygulanması için hazırlanan son belgelerden biri BM Genel Kurulu'nun yayınladığı 66/132 sayılı Karar'dır. Bu Karar 4. Dünya Kadın Konferansı'nın ardından, Pekin Bildirgesi ve Eylem Platformu'nun yürütülmesi için ve Genel Kurul'un 32. Özel Oturumu'nun sonucu olarak 2011'de kabul edilmiştir.

3. KRONOLOJİ

- 1789** Kadınların ve Kadın Vatandaşların Haklarına İlişkin Bildirge (Olympe de Gouges)
- 1888** Uluslararası Kadın Konseyi'nin Kuruluşu
- 1921** Kadınların ve Çocukların Ticaretinin Yasaklanmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme ve Protokol
- 1950** İnsan Ticaretinin ve Başkalarının Fuhuş Yoluyla Sömürülmesinin Yasaklanmasına İlişkin Sözleşme (yürürlük tarihi 1951, Mart 2012 itibarıyla taraf devlet sayısı 82)
- 1953** Kadınların Siyasi Haklarına İlişkin Sözleşme (yürürlük tarihi 1954, Mayıs 2012 itibarıyla taraf devlet sayısı 122)
- 1957** Evli Kadınların Tabiyetine İlişkin Sözleşme (yürürlük tarihi 1958, Mayıs 2012 itibarıyla taraf devlet sayısı 74)
- 1962** Evliliğe Rıza, Asgari Evlilik Yaşı ve Evliliklerin Kaydına İlişkin Sözleşme (yürürlük tarihi 1964, Mayıs 2012 itibarıyla taraf devlet sayısı 55)
- 1967** Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Bildirgesi
- 1975** Birinci Birleşmiş Milletler Dünya Kadın Konferansı (Meksiko)
- 1976** BM Kadın Onyılı'nın Başlangıcı: Eşitlik, Kalkınma ve Barış
- 1979** Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) (yürürlük tarihi 1981, Mayıs 2012 itibarıyla taraf devlet sayısı 187)
- 1980** İkinci BM Dünya Kadın Konferansı (Kopenhag)
- 1985** Üçüncü BM Dünya Kadın Konferansı (Nairobi): Nairobi Kadınların İlerlemesi İçin 2000 Yılına Doğru Geleceğe Yönelik Stratejiler'in kabulü
- 1994** Kadına Yönelik Şiddet Özel Raportörlüğü'nün kuruluşu
- 1994** Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılması Amerikan Sözleşmesi (yürürlük tarihi 1995)
- 1995** Dördüncü BM Dünya Kadın Konferansı (Pekin)
- 1998** Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü (yürürlük tarihi 2002, Mayıs 2012 itibarıyla taraf devlet sayısı 121)
- 1999** Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne ek İhtiyari Protokol (yürürlük tarihi 2000, Mayıs 2012 itibarıyla taraf devlet sayısı 104)
- 2000** BM Güvenlik Konseyi'nin Kadınlar, Barış ve Güvenlik Hakkında S/RES/1325 (2000) sayılı kararı
- 2000** İnsan (özellikle kadın ve çocuk) Ticaretinin Önlenmesi, Ortadan Kaldırılması ve Cezalandırılması Hakkında Protokol (Birleşmiş Milletler'in Uluslararası Örgütlü Suçlara Karşı Sözleşme'sini tamamlar nitelikte) (yürürlük tarihi 2003, Mayıs 2012 itibarıyla taraf devlet sayısı 147)
- 2000** Genel Kurul'un "Kadınlar 2000: 21. Yüzyılda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış" başlıklı 23. Özel Oturumu

- 2003** Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi'ne ek Afrika'daki Kadınların Hakları Protokolü (Maputo Protokolü)
- 2005** Pekin + 10: Pekin Bildirgesi ve Eylem Platformu'nun 10 Yılı'nın ve Genel Kurul'un 23. Özel Oturumunun Sonuç Belgesinin Gözden Geçirilmesi ve Değerlendirilmesi
- 2008** BM Güvenlik Konseyi'nin Kadınlar, Barış ve Güvenlik Hakkında S/RES/1820 (2008) sayılı Kararı
- 2009** BM Güvenlik Konseyi'nin Kadınlar, Barış ve Güvenlik Hakkında S/RES/1888 (2009) sayılı Kararı
- 2009** BM Güvenlik Konseyi'nin Kadınlar, Barış ve Güvenlik Hakkında S/RES/1889 (2009) sayılı Kararı
- 2009** BM Güvenlik Konseyi'nin Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması Hakkında S/RES/1894 (2009)

- sayılı Kararı
- 2010** BM Güvenlik Konseyi'nin Kadınlar, Barış ve Güvenlik Hakkında S/RES/1620 (2010) sayılı Kararı
- 2010** Pekin + 15: Pekin Bildirgesi ve Eylem Platformu'nun 15 Yılı'nın Gözden Geçirilmesi ve Değerlendirilmesi
- 2010** BM Genel Kurulu kararıyla BM Kadın'ın kuruluşu (Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadınların Güçlendirilmesi Birimi)
- 2011** BM Genel Kurulu'nun A/RES/66/132 sayılı kararı (4. Dünya Kadın Konferansı'nın ardından, Pekin Bildirgesi ve Eylem Platformu'nun yürütülmesi için ve Genel Kurul'un 32. özel oturumunun sonucu)

ÇEŞİTLİ FAALİYETLER

FAALİYET I 1 CEDAW'I YENİDEN YORUMLAMAK

Bölüm I: Giriş

Bu faaliyet CEDAW'ı anlamayı geliştirme amaçlıdır ve özellikle hukuki terminolojiyi bilmeyen, hukukçu olmayan kişiler için hazırlanmıştır.

Bölüm II: Genel Bilgiler

Faaliyet türü: Uygulama.

Amaçlar ve hedefler: Kadınların insan hakları hakkında farkındalık yaratılması; hukuki terminolojinin tanınması; kadın haklarıyla ilgili farklı bakış açılarının tanınması; kadınların haklarıyla ilgili hukuki belgelerin tartışılması.

Hedef grup: Genç yetişkinler ve yetişkinler.

Grup büyüklüğü: 20-25; küçük grup çalışması ve büyük grup tartışması.

Süre: 60 dakika.

Malzemeler: CEDAW, kâğıt, kalem.

Beceriler: Hukuki terminolojiyi anlama ve yeniden yazma, iletişim, işbirliği ve farklı bakış açılarını değerlendirme.

Bölüm III: Faaliyet Hakkında Bilgiler

Talimatlar:

CEDAW hakkında bir giriş konuşmasının ardından, katılımcılardan 4-5 kişilik gruplara ayrılmasını isteyin. Her bir grup CEDAW'ın bir bölümünü hukuki olmayan gündelik dile çevirmekle görevli olacaktır. Her gruba aynı bölümün çevirisini vermek de mümkündür; böylece farklı kişilerin ifadeleri nasıl farklı yorumladığıyla ilgili ayrıntılı tartışmalar yaşanabilir.

Gruplara çalışmak için 30 dakika tanıyın ve sonra büyük gruba dönmelerini isteyin. Her çalışma grubu çevirisini büyük gruba tanıtsın. Daha sonra tartışma ve sorular için zaman bırakın. Grup daha sonra kendi ülkelerindeki durumu değerlendirsin. Aşağıdaki sorular neyin değiştirilmesi gerektiği hakkında yapılacak bir tartışmada yararlı olabilir:

- Toplumunuzda kadın hakları insan haklarından ayrı mı düşünülüyor? Bu ayrılık nasıl gerçekleşiyor? Hukuken mi? Geleneksel olarak mı?
- Bu ayrılık, üzerine konuşulan bir durum mu? Kimsenin bahsetmediği bir "hayatın gerçeği" mi?
- Bütün kadınlar bundan etkileniyor mu? Etkilenmiyorsa en çok etkilenen kadınlar kimler?
- Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımın örneklerinden bahsedin.
- Kadınlar bu ayrıma nasıl yaklaşıyor?
- Erkekler insan haklarından normal olarak yararlanırken kadınların insan haklarını kullanabilmek için özel çaba sarf etmeleri

gerekiyor mu?

- Kadınların erkekler aracılığıyla hareket etmeleri gereken hayat alanları var mı? Kadınların özerkliğinin karşısındaki engeller nelerdir?
- Anayasanız kadın hakları hakkında ne diyor? Uygulamadaki durum ile anayasa arasında fark var mı?
- Halihazırda kadınların insan haklarını konu alan bir davanın varlığından haberdar mısınız? Davanın konusu nedir? Hangi haklar söz konusudur?

İpuçları:

4-5 kişilik gruplardaki çalışmalar daha derin tartışmaların yapılabilmesini sağlar ve utangaç katılımcıların faaliyete dahil olma şanslarını artırır. Yine de grup çalışmalarının sonuçları herkesin önünde sunulup tartışılmalı ve böylece tüm katılımcıların bilgisinin aynı düzeye getirilmesi mümkün kılınmalıdır.

Çeşitlilik için öneriler:

Bu faaliyet katılımcıların ilgilendiği herhangi bir hukuki belge ve konuyla ilgili olarak da yapılabilir.

Bölüm IV: Faaliyetin ardından

Düzenlenecek bir kadın hakları kampanyası, uygun bir takip faaliyeti olabilir.

Daha fazla araştırma için ilgili haklar/alanlar: İnsan hakları, azınlık hakları ve ayrımcılık. yasağı.

FAALİYET II 2 EQUALIA'YA GİDEN YOL

Bölüm I: Giriş

Eşitliğe giden yol uzun ve rüzgârlıdır. Katılımcılar Equalia'ya giden yolun hayali bir haritasını çizerek yolculara bu yoldaki engelleri aşip yollarını bulmaları konusunda

yardımcı olacak. Equalia cinsiyet eşitliğinin hakiki olarak var olduğu ülkedir. Equalia bugün yalnızca insanların hayalinde vardır ama harita geleceğe giden yolu gösterir.

Bölüm II: Genel Bilgiler

Faaliyet türü: Grup çalışması, hayal etme, çizim yapma. **Hedefler ve amaçlar:** Eşitlik ve cinsiyet dengesinin anlaşılmasını ve değerlendirilmesini sağlamak; geleceği öngörmek için hayal gücünü ve yaratıcılığı geliştirmek; adaleti ve saygıyı güçlendirmek.

Hedef grup: Genç yetişkinler ve yetişkinler.

Grup büyüklüğü: 10-30 kişi; küçük gruplarda çalışma ve büyük grup tartışması.

Süre: 90 dakika.

Malzemeler: Beyin fırtınası için kâğıt ve kalem, kâğıt tahtası kâğıtları, farklı renklerde markör kalemler, dağlar, vadiler, ormanlar, köyler, köprüler vs. fiziksel özellikleri gösteren bir yürüyüş haritası ya da başka herhangi bir harita.

Hazırlık: Haritayı ve kullanılan sembolleri tanıyın.

Beceriler: Analiz, tartışma ve grup kararları, yaratıcı beceriler/çizim.

Bölüm III: Faaliyet Hakkında Bilgiler

Talimatlar:

- Bu faaliyette katılımcılar Equalia'ya seyahat yolunu gösteren hayali bir harita çizecek.
- Katılımcılardan ahlaki kuralları anlatmak için "yolculuğa çıkan kişi" temasını kullanan hikâye veya masalları hatırlamalarını isteyin. Bazı ortak temaları bulun; örneğin karanlık bir orman kötülüğü anlatmak için ya da kırmızı bir elma günahı anlatmak için kullanılır. Yolcu, hızla akan bir nehri yüzerek geçmek için manevi güç kullanabilir ya da başka birine yardım için tevazu gösterebilir.
- Bir haritanın neye benzediğini kısaca anlatın. Sınırların çizilme yollarından,

dağların, nehirlerin çizilmesinden ve ormanların, bozkırların, binaların, güç kablolarının vs. sembollerinden bahsedin.

- Katılımcılardan 3-5 kişiden oluşan küçük gruplara ayrılmalarını isteyin. Kâğıtları ve kalemleri dağıtıp, Equalia'nın neye benzediği, yolda hangi engellerle karşılaşılacağı ve bu engellerin nasıl aşılacağı hakkında üç kısa beyin fırtınası için 15 dakika kadar süre verin.
- Kâğıt tahtalarını ve kâğıtları dağıtın. Her gruba kendi hayali haritalarını çizmelerini söyleyin. Hayali haritalarda şu anki manzara ile gelecekteki manzarayı ve bu ikisinin ortasında giden yolu çizmelerini isteyin. Katılımcılar yoldaki coğrafi özelliklerle, engellerle ve kolaylıklarla ilgili semboller yaratmalıdır.
- Gruplara haritaları çizmeleri için 40 dakika süre verin. Semboller için bir anahtar belge hazırlamalarını hatırlatın.
- Büyük gruba dönün ve katılımcılardan haritaları sunmalarını isteyin.

Geri bildirim:

Farklı grupların nasıl birlikte çalıştığı, neyin nasıl sembolize edileceği hakkında nasıl karar verildiği ve haritayı çizme yolları noktalarında bir tartışma başlatın. Equalia'nın gerçekte neye benzediği ve engellerin neler olduğu hakkında konuşmaya başlayın:

- Katılımcılar bu faaliyeti beğendi mi? Neyi beğendiler?
- Beyin fırtınasındaki sorulardan hangisi daha kolaydı? Hangisi en zoruydu? Neden?
- Equalia'nın esas özellikleri nelerdir?
- Bugünkü toplumun Equalia'ya dönüşmesinin önündeki engeller nelerdir?
- Ülkenize dünyadaki tüm ülkeler arasında kadınlar ve erkekler için eşit fırsatlar bakımından 1'den 10'a kadar not vermeniz gerekse hangi notu verirsiniz? 1 çok eşitsiz bir ortamı, 10 ideal eşitliği ifade eder.

- Toplumsal cinsiyet eşitliğinin var olduğu bir toplum inşa etmek için neleri değiştirmek gerekiyor?
- Kadınların güçlenmesinde ve insan haklarında eğitimin rolü nedir?
- Pozitif ayrımcılık tedbirleri toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında meşru bir yöntem midir?
- Toplumunuzda başka hangi gruplar ayrımcılığa uğramaktadır? Bu nasıl ortaya çıkmaktadır? Hangi insan hakları ihlal edilmektedir?
- Dezavantajlı gruplar insan haklarını talep etmek için nasıl güçlendirilebilir?

Bölüm IV: Faaliyetin Ardından

Toplumsal cinsiyetle bağlantılı eşit fırsat politikaları konusunda kendi okulunuzu, kulübünüzü veya işyerinizi düşünün; politikaların nasıl yürütüldüğünü ve Equalia'daki duruma ulaşmak için değişiklik ve fazladan çaba gerekip gerekmediğini tartışın.

Daha fazla araştırma için ilgili haklar/alanlar: İnsan hakları, azınlık hakları, ayrımcılık yasağı.

(Kaynak: Rui Gomes vd. 2002. *COMPASS. Genç İnsanlar İçin İnsan Hakları Eğitimi El Kitabı*)

KAYNAKÇA

Abella, Rosalie. 1987. *The Evolutionary Nature of Equality*. Mahoney, Kathleen and Sheila Martin. Equality and Judicial Neutrality. Toronto: Carswell, s. 4 vd.

Uluslararası Af Örgütü Hollanda. 2002. *Joint statement on the implementation of new Sharia-based penal codes in northern Nigeria*. <http://www.amnesty.nl/nieuwsportaal/pers/joint-statement-implementation-new-sharia-based-penal-codes-in-northern-nigeria>

Aronovitz, Alexis, Gerda Theuermann ve Elena Tyurykanova. 2010. *Analyzing the business model of trafficking in human beings to better prevent the crime*. Vienna: AGIT-Office of the Special Representative and Co-ordinator for Combating Trafficking in Human Beings.

Benedek, Wolfgang, Gerd Oberleitner ve Esther Kisaakye. 2005. *Human Rights of Women: International Instruments and African Experiences*. London: Zed Books.

Boletín Red Feminista Latinoamericana y del Caribe contra la violencia doméstica y sexual. Isis, 1993-bugüne.

Bravo, Rosa. 1998. *Pobreza por razones de género. Precizando conceptos. En Género y Pobreza, Nuevas dimensiones*. Santiago de Chile: Editores Isis.

ECLAC Women and Development Unit. 2000. *The challenge of gender equity and human rights on the threshold of the twenty-first century*. Santiago: ECLAC.

Europa. AB Mevzuatı Özetleri. 2012. *Fight against trafficking in human beings.* http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/fight_against_trafficking_in_human_beings/index_en.htm

Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı. 2012. *Fundamental rights: challenges and achievements in 2011.* http://fra.europa.eu/fraWebsite/research/publications/publications_per_year/2012/pub-annual-report-2012_en.htm

Falcón O'Neill, Lidia. 1999. *Historia de los Derechos de las Mujeres. La construcción del Sujeto Político.* Lima: Seminario Internacional de Derechos Humanos. Movimiento Manuela Ramos.

Forward. 2002. *Female Genital Mutilation: Information Pack:* www.forwarduk.org.uk/download/10

Gomes, Rui et al (ed.). 2002. *COMPASS. A manual on human rights education with young people.* Strasbourg: Council of Europe. <http://eycb.coe.int/compass>

İnsan Hakları İzleme Örgütü. 2011. *He loves you, he beats you:* <http://www.hrw.org/en/node/98417/section/2>

ICTR. 1998. *The Prosecutor of the Tribunal against Jean-Paul Akayesu (Sentencing Judgement).* ICTR-96-4-T. <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/refworld/rwmain?docid=402790524&page=search>

International Center for Research on Women. 1998. *After the Peace: Women in Post-Conflict Reconstruction.*

https://repository.library.georgetown.edu/bitstream/handle/10822/551499/Peace_women_post_conflict.pdf?sequence=1

Kamat, Jyostna. 2012. *The tradition of Sati in India.* <http://www.kamat.com/kalranga/hindu/sati.htm>

Karam, Azza ve Joni Lovenduski. 2005. *Women in Parliament: Making a Difference.* In: Ballington, Julie and Azza Karam (ed.). *Women in Parliament: Beyond Numbers.* <http://www.idea.int/publications/wip2>

Klip, André ve Göran Sluiter. 2005. *Annotated Leading Cases of International Criminal Tribunals: The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia 2001-2002.* Antwerp: Intersentia.

Koenig, Shulamith. 1998. *Embracing Women as Full Owners of Human Rights.* <http://www.pdhre.org/dialogue/embrace.html>

Koenig, Shulamith ve Betty A. Reardon. 2001. *Passport to Dignity.* New York: PDHRE.

Lloyd-Roberts, Sue. 2012. *Female genital mutilation rife in Egypt despite ban.* <http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/newsnight/9696353.stm>

Moller Okin, Susan. 1998. *Justice, Gender and the family.* New York: Basic Books.

Neuhold, Brita ve Birgit Henökl. 2000. *Women's Rights-Human Rights: From Dream to Reality.* Vienna: Austria Service for Development Co-operation.

Niarchos, Catherine M. 1995. *Women, War, and Rape: Challenges Facing the International Tribunal for the Former Yugoslavia*. Human Rights Quarterly 17 (1995). s. 649-690.

Peacewomen (ed.). 2010. *Women, Peace and Security Handbook. Compilation and Analysis of United Nations Security Council Resolution Language 2000–2010*. http://www.peacewomen.org/security_council_monitor/handbook

People's Movement for Human Rights Learning. 2002. *Women hold up the Sky*. New York: PDHRE.

Power, Carla. 2002. *The Shackles of Freedom. The end of communism was supposed to make life better for women. Has it?* In: Newsweek International. <http://www.thedailybeast.com/newsweek/2002/03/17/the-shackles-of-freedom.html>

Robinson, Mary. 2000. *Women Uniting for Peace. Statement by the United Nations High Commissioner for Human Rights and Secretary-General of the World Conference against Racism*. <http://www.unhchr.ch/hurricane/hurricane.nsf/0/DD6773BCD-73D1F478025689C005B52B7?opendocument>

Seifert, Ruth. 1996. *The Second Front: The Logic of Sexual Violence in Wars*. In: *Women's Studies International Forum* 19 (1/2). s. 35-43.

Shanti, Dairian. 1998. *Equality and the Structures of Discrimination*. In: Yaeli, Danieli, Elsa Stamatopoulou and Clarence Dias. New York.

Shiva, Vandana. 1998. *Monocultures, Monopolies, Myths and the Masculinisation of Agriculture*. <http://gos.sbc.edu/s/shiva2.html>

Tripp, Ailli. 2004. *Women's Movements, Customary Law, and Land Rights in Africa: The Case of Uganda*. *African Studies Quarterly* 7, No. 4. <http://www.africa.ufl.edu/asq/v7/v7i4a1.htm>

UNAIDS. 2011. *World AIDS Day Report 2011*. http://www.unaids.org/en/media/unaids/contentassets/documents/unaids-publication/2011/JC2216_WorldAIDSday_report_2011_en.pdf

UNESCO Institute for Statistics. 2010. *Global Education Digest 2010. Comparing Education Statistics across the World*. http://www.uis.unesco.org/Library/Documents/GED_2010_EN.pdf

UNICEF. 2005. *Female genital mutilation/cutting. A statistical exploration*. http://www.unicef.org/publications/files/FGM-C_final_10_October.pdf

UNICEF/Innocenti Research Centre. 2008. *Changing a harmful social convention: Female genital mutilation/cutting*. http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/fgm_eng.pdf

Birleşmiş Milletler 2011. *Report of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women*. New York: United Nations. <http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=A/66/38&Lang=E>

Birleşmiş Milletler. 2010. *Global strategy to stop health-care providers from performing female genital mutilation*. http://www.who.int/reproductivehealth/publications/fgm/rhr_10_9/en/index.html

Birleşmiş Milletler. 2008. *Eliminating female genital mutilation. An interagency statement-OHCHR, UNAIDS, UNDP, UNECA, UNESCO, UNFPA, UNHCR, UNICEF, UNIFEM, WHO.* <http://www.who.int/reproductivehealth/publications/fgm/9789241596442/en/index.html>

Birleşmiş Milletler. 2001. *Multilateral Treaty Framework: An Invitation to Universal Participation, Focus 2001: Right of Women and Children.* New York: United Nations.

Birleşmiş Milletler. 2000. *Women, Peace and Security, Study submitted by the Secretary-General pursuant to Security Council resolution 1325 (2000).* New York: United Nations.

Birleşmiş Milletler. 1999. *Optional Protocol to the Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women.* <http://www.ohchr.org/english/law/cedaw-optional.htm>

Birleşmiş Milletler. 1998. *Rome Statute of the International Criminal Court.* <http://untreaty.un.org/cod/icc/statute/romefra.htm>

Birleşmiş Milletler. 1993. *Declaration on the Elimination of Violence against Women.* [http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/A.RES.48.104.En](http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/A.RES.48.104.En)

Birleşmiş Milletler. 1979. *Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women (CEDAW).* <http://www.ohchr.org/english/bodies/cedaw/convention.htm>

Vlachova, Marie ve Lea BIASON (ed.). 2005. *Women in an Insecure World.* Geneva: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF).

WHO, UNICEF, UNFPA ve World Bank (ed.). 2012. *Trends in maternal mortality: 1990 to 2010. WHO, UNICEF, UNFPA and The World Bank estimates.* http://www.childinfo.org/maternal_mortality.html

EK BİLGİLER

Afrika Birliği (African Union): <http://www.au.int>

Campaña por una Convención Interamericana de los Derechos Sexuales y los Derechos Reproductivos: www.convencion.org.uy

Latin Amerika ve Karayipler Kadın Haklarını Savunma Komitesi (Comité de América Latina y el Caribe para la Defensa de los Derechos de las Mujeres [CLADEM-Latin American and Caribbean Committee for the Defense of Women Rights]): www.cladem.org

Latin Amerika ve Karayipler Komisyonu (Economic Commission for Latin America and the Caribbean): <http://www.eclac.org>

Eşitlik Hemen Şimdi (Equality Now): <http://www.equalitynow.org>

Uluslararası Kadın Konseyi (International Council of Women): <http://www.icw-cif.info>

Isis internacional. Centro de Documentación de las Mujeres de América Latina y el Caribe: <http://www.isis.cl/>

Terre des Femmes: <http://www.terredes-femmes.de>

Amerikan Devletleri Örgütü (Organization of American States): <http://www.oas.org>

İnsan Hakları Eğitimi İçin Halk Hareketi (People's Movement for Human Rights Learning): <http://www.pdhre.org>

Latin Amerika Kadın Sağlığı Ağı (Red de Salud de las Mujeres Latinoamericanas y del Caribe [RSMAC-Latin American Women's Health Network]): <http://www.reddesalud.org>

Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu (United Nations Commission on the Status of Women): <http://www.un.org/womenwatch/daw/csw>

Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (United Nations Committee on the Elimination of Discrimination against women): <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/committee.htm>

Birleşmiş Milletler İnsan Ticareti ve Göçmen Kaçakçılığı (UNODC, Human trafficking and migrant smuggling): <http://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/index.html>

BM Kadın: Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadınların Güçlendirilmesi Birimi (UN Women: United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women): <http://www.unwomen.org>

HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ VE ADİL YARGILAMA

DEMOKRATİK TOPLUMLARDA HUKUK DEVLETİ
ADİL YARGILAMA: HUKUK DEVLETİ İLKESİNİN TEMEL UNSURU
ADİL YARGILAMANIN UNSURLARI

“Hukukun üstünlüğü, hukuki belgelerin şeklen kullanılmasının ötesinde toplumun bütün üyeleri için aşırı hükümet gücüne karşı Adalet ve Koruma Üstünlüğüdür.”

Uluslararası Hukukçular Komisyonu. 1986.

BİLİNMESİ GEREKENLER

1. GİRİŞ

Bir mahkeme salonunda neden orada olduğunuzu bilmeden oturduğunuzu hayal edin. Hâkim hakkınızdaki suçlamaları okurken kafanız iyice karışıyor. İşlediğiniz ileri sürülen suç daha önce yasadışı olmayan bir eylem, çünkü yürürlükteki mevzuatta suç olarak tanımlanmamış. Kimse sorularınıza yanıt vermiyor. Kendinizi savunamayacak durumda olduğunuzu hissetmektesiniz ve bir avukata erişememektesiniz. Tanıklar dinlenmeye başlandığında, içlerinden birinin sizin bilmediğiniz bir dili konuştuğunuzu fark ediyorsunuz ama bir tercüman yok. Duruşma sırasında, bunun yargılamadaki ikinci duruşma olduğunu öğrendiniz: İlki sizin yokluğunuzda yapılmış. Duruşma devam ettikçe herkesin sizin suçlu olduğunuzu düşündüğü iyice açığa çıkıyor. Akıllardaki tek soru, cezanızın ne olacağı.

Bu örnek **adil yargılama** güvencelerinin ihlal edildiği durumları gösterir. “Adaletin adil işleyişi” olarak da bilinen **adil yargılanma hakkı**, “**hukuk devleti**” ilkesine uygun yönetilen demokratik bir toplumun köşe taşlarından biridir.

Hukukun Üstünlüğü

Hukuk devleti ilkesi pek çok alanda uygulanır ve siyasi, anayasal, yasal veçhelere olduğu kadar insan hakları veçhesine de sahiptir. Demokratik bir toplumun hukuk devleti ilkesine saygı göstermesi gerekir. Bu, insan haklarının korunması için hayati öneme sahiptir.

 Demokrasi Hakkı

Hukuk devleti ilkesi demokratik bir toplumun köşe taşlarından biri ise de tüm unsurları hakkında bir uzlaşma sağlanamamıştır; ancak vatandaşların yasalarla korunan hakları var ise

kamu makamları tarafından keyfi uygulamalara maruz bırakılmayacakları yaygın olarak kabul görür. Bu yasanın **kamu tarafından bilinmiyor olması, herkese eşit olarak uygulanması ve etkin olarak yürütülmesi** gerekir. Dolayısıyla devletin yürütme gücünün, anayasaya uygun olarak yapılan ve özgürlüğü, adaleti ve hukuki belirliliği sağlama amacı güden yasalara dayanması zorunludur.

1993'te **Viyana'da gerçekleştirilen BM İnsan Hakları Dünya Konferansı**'nda, hukuk devleti ilkesi ile insan haklarının korunması arasında ayrılmaz bir bağın var olduğu teyit edilmiştir. Konferans'a göre, insan haklarının hayata geçirilmesinin önündeki temel engellerden biri, hukuk devleti ilkesinin mevcut olmamasıdır. Hukuk devleti, insanlar arasındaki ilişkilerin adil bir biçimde yönetilmesinin dayanağıdır ve demokratik süreçler için hayati bir destektir. Hukuk devleti hesap verebilirlik ve iktidardakilerin denetimi için gerekli mekanizmayı sağlar.

“Birleşmiş Milletler için hukuk devleti, bütün insanların ve devlet de dahil olmak üzere kamu ve özel sektör kurumlarının kamuya duyurulmuş, eşitlik ilkesine göre uygulanan, bağımsız denetim organlarının denetiminden geçen ve uluslararası insan hakları normlarına ve standartlara uygun olan yasalarla hesap verebilir hale geldiği bir yönetim ilkesi anlamına gelir. Bu ilke aynı zamanda hukukun üstünlüğü, hukuk önünde eşitlik, hesap verebilirlik, hukukun

uygulanmasında hakkaniyet, güçler ayrılığı, karar alma süreçlerine katılım, hukuki belirlilik, keyfilikten kaçınma ve usule dair ve yasal şeffaflık ilkelerine uygunluk için tedbirler alınmasını da gerektirir.”
(Kaynak: Birleşmiş Milletler.
2004. *Hukuk Devleti ve Çatışmalar Sırasında ve Çatışma Sonrası Toplumlarında Ulus Ötesi Adalet*)

Hukukun Üstünlüğü İlkesinin Tarihsel Gelişimi

Hukukun üstünlüğü ilkesinin kökleri Aristoteles gibi Yunan filozoflarına kadar uzanır. Aristoteles kişilerin takdirine dayalı yönetimin karşısında hukuk devletinin üstünlüğünden söz eder. Bir sonraki adım ortaçağ İngiltere'sinde 1066'da Kral William tarafından kurulan merkezi idaredir. Kral yürütme, yasama ve yargı güçlerini bir araya getirmişse de kendisi hukukun üzerinde değildi: Hukuk onu kral yapmıştı. Dolayısıyla mahkemeler ve parlamento, soylularla birlikte ulusal sistemdeki etkilerini artırmış ve Avrupa'daki ilk parlamenter monarşi ortaya çıkmıştır. Hukuk devleti ilkesinin gelişiminde büyük öneme sahip olan belgeler, soylulara çeşitli medeni ve siyasi haklar tanıyan Magna Carta (1215) ve gözaltına alınan kişilere özgürlüklerinin neden kısıtlandığının bildirilmesi hakkını veren Habeas Corpus Yasası'dır (1679).

Avrupa'da hukuk devleti ilkesi 17. ve 18. yüzyıllar boyunca gerçekleşen devrimlerde önem kazanmıştır. Bugün bu ilke dünyada ulusal ve bölgesel kuruluşların temel ilkesidir.

Hukukun Üstünlüğü, Adil Yargılama ve İnsani Güvenlik

İnsani güvenliğin kökünde hukuk devleti ve adil yargılama vardır ve söz konusu temel ilkeler olmaksızın bu güvenliğin gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Hukuk devleti ve adil yargılama kişi güvenliğine doğrudan katkıda bulunur ve kimsenin keyfi olarak gözaltına alınmamasını, yargılanmamasını ve herkesin bağımsız ve tarafsız hâkimler tarafından yürütülecek duruşmalarla adil biçimde yargılanmasını güvence altına alır. Mahkeme önündeki yargılamanın adil olması adaletin bir parçasıdır ve vatandaşların hukuka dayalı ve tarafsız bir yargı sistemine güven duymasını sağlar.

Ayrıca güçlü bir yargı sistemi yalnızca cezalandırıcı değil güçlü bir önleyici sistem olarak da görev yapar. Böyle bir yargı suç oranlarının ve yolsuzluğun azalmasını sağlayarak korkudan kurtulma hakkına katkıda bulunur. Çatışma sonrası durumlarda hukuk devleti ilkesinin ve adil yargılamanın yeniden egemen olması, insani güvenliğin hukuk güvenliği, tarafsız adalet yönetimi ve iyi yönetim yoluyla güçlendirilmesi için özellikle önemlidir. Vatandaşların kendini güvende hissetmesinin ve devlete ve devlet makamlarına güvenmesinin yolları bunlardır.

Ekonomik ilerleme ve gelişme bakımından da iyi bir yatırım iklimi ancak iyi çalışan bir idari ve yargısal sistemin varlığı halinde mümkündür. Dolayısıyla sosyal ve ekonomik

güvenliği güvence altına alan ekonomik ilerleme ve sosyal refah, yoksulluktan kurtulmaya doğrudan katkı sağlar; bunların varlığı hukuk devleti ve adil yargılanma ilkelerine bağlıdır.

2. ADİL YARGILAMANIN TANIMI VE TASVİRİ

Hukuk Devletinin Temel Unsuru Olarak Adil Yargılama

Hukuk devleti ilkesi öncelikle, halk tarafından bilinen ve ayrımcı olmayan yasaların varlığı ve etkili bir biçimde yürütülmesi anlamına gelir. Bu amaçla devlet yasal sistemi korumak için mahkemeler, savcılıklar ve polis dahil olmak üzere kurumlar oluşturmalıdır. Bu kurumlar Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (MSHUS), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları gibi küresel ya da bölgesel insan hakları antlaşmalarında yer alan insan hakları güvenceleriyle hukuken bağlıdır.

Adil yargılanma hakkı, hem medeni hem cezai bağlamda adalet yönetimiyle ilgilidir. Öncelikle adaletin usulüne uygun yönetiminin iki yönünün var olduğunun anlaşılması gerekir: kurumsal (örneğin mahkemenin bağımsızlığı ve tarafsızlığı) ve usule ilişkin (örneğin davanın adil görülmesi). Adil yargılanma hakkı, şüphe anından kararın yürütülmesine dek geçen sürede adil bir hukuk sürecinin sağlanması için gerekli bir dizi bireysel hakkı kapsar.

Adil yargılanma hakkıyla ilgili uluslararası hükümler (örneğin İnsan Hakları Komitesi'nin 2007 yılında 32 sayılı Genel Yorumu ile altını çizdiği ve yorumladığı MSHUS'nin 14.

maddesi) tüm mahkemelere ve yargısal kurumlara uygulanır. Mahkemenin sıradan ya da uzmanlaşmış bir mahkeme olmasının önemi yoktur. Birçok ülkede sivillerin yargılandığı askeri veya özel mahkemeler vardır. Bu tür mahkemelerin kurulmasında amaç, genellikle adaletin olağan standartlarına uygun olmayan istisnai usullerin uygulanmasıdır. MSHUS bu mahkemeleri yasaklamasa da, Sözleşme hükümlerine göre sivillerin böyle mahkemeler tarafından yargılanması istisna olmalı ve MSHUS'nin güvencelerine uygun koşullar altında yargılama yapılmalıdır.

Sanık Haklarında Asgari Standartlar

1. Herkes mahkemeler önünde eşit olmalı ve adil yargılanma konusundaki asgari güvencelere tam bir eşitlik içinde sahip olmalıdır.
2. Hakkında bir suç isnadı olan herkes, kendisine yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebi konusunda derhal ve anladığı bir dilde ayrıntılı olarak haberdar edilme hakkına sahiptir.
3. Hakkında bir suç isnadı olan herkes, hukuka uygun olarak suçlu bulunana dek masum sayılma hakkına sahiptir.
4. Mahkeme yetkili, bağımsız ve tarafsız olmalı ve yasayla kurulmalıdır.
5. Herkes adil ve aleni olarak yargılanma hakkına sahiptir; dolayısıyla bir duruşma ancak belirli durumlarda kamuya kapatılabilir.
6. Herkes gecikmeksizin yargılanma hakkına sahiptir.
7. Herkes hazır bulunduğu bir yargılamada yargılanma hakkına

sahiptir. Sanığın kendisini bizzat veya seçeceği bir avukat aracılığıyla savunma hakkı vardır. Eğer sanık hukuki destek almıyorsa bu hakkı hakkında bilgilendirilmelidir. Her halükârda eğer adalet sisteminin menfaatleri gerektiriyorsa ve sanığın ödeme gücü yoksa sanığa ücretsiz avukat atanmalıdır.

8. Sanığın, aleyhine olan tanıkları sorguya çekme ya da sorguya çekirme ve lehine olan tanıkların hazır bulunmalarını ve sorguya çekilmelerini sağlama; kendisi aleyhine ifade vermeye veya itirafta bulunmaya zorlanmama hakkı vardır.
9. Sanığın, mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşmadığı takdirde bir çevirmenin yardımından ücretsiz olarak yararlanma hakkı vardır.
10. Kimse yapıldığı zaman ulusal veya uluslararası hukuklar altında suç teşkil etmeyen bir eylem ya da eylemsizlikten ötürü suçlu bulunamaz. (“nullum crimen, nulla poena sine lege”). Kimseye suçun işlendiği tarihte geçerli olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.
11. Herkes etkin ve adil yargısal yollara ücretsiz olarak erişme hakkına sahiptir. Bir suçtan mahkûm olan herkes mahkûmiyet kararının ve cezanın hukuka uygun olarak kurulmuş yüksek bir mahkeme tarafından gözden geçirilmesi hakkına sahiptir. (Kaynak: Başlıca BM insan hakları belgeleri.)

Hukuk Önünde !?

ve Mahkeme Önünde Eşitlik

Eşitlik ilkesi hukuk devletinin genel ilkelerinden biridir. Bu ilke ayrımcı yasaları yasaklar ve **mahkemelere erişimde eşitliği** ve **mahkemeler tarafından eşit muameleyi** gerektirir.

Bu ilkenin uygulamada en önemli yönü **silahların eşitliği** ilkesidir. Buna göre, taraflar davada görüşlerini suma konusunda eşit fırsatlara sahip olmalı ve kimse diğer tarafa göre esaslı bir avantaja sahip olmamalıdır.

Mahkemeler tarafından eşit muameleye tabi olmanın bir diğer yönü ise şudur: Her sanık başka sanıklarla eşit muameleye tabi tutulmalı ve hiçbir nedenle ayrımcılığa uğramamalıdır; ancak bu bağlamda, eşit muameleden aynı muamele olmayacağı akıldan çıkarılmamalıdır. Buna göre nesnel olgular benzer olduğunda idari ve yargısal sistemin muamelesi benzer olmalıdır; ancak olguların farklı olduğu hallerde eşitlik ilkesi farklı muamele yapılmasını gerektirir.

 Ayrımcılık yasası

Bağımsızlık ve Tarafsızlık !?

Hukuk devleti ilkesinin işlenmesi için gerekli olan temel unsurlardan biri, hukuk sisteminde yer alan **bağımsız ve tarafsız mahkemelerin rolüdür**. Güçler ayrılığı ilkesi gereği, yargısal güç yasama ve yürütme güçlerinden tamamen ayrılmalıdır. Bu, bir kurum olarak yargının ve hâkimlerin mesleki sorumluluklarını etki altında kalmadan yerine getirebilmesi anlamına gelir.

Hâkimlerin bağımsızlığı, bağımsız bir yargının temel taşlarından biridir. Hâkimlerin görevine hükümet ya da başka makamlar tarafından herhangi bir zamanda son verilebiliyorsa, kurumsal bağımsızlığın varlığından söz edilemez. Ayrıca mahkemeler ya da hâ-

kimler yargısal olmayan makamların denetimi ya da etkisi altında iseler adil bir yargılama yapılamaz. Yargısal bağımsızlık ilkesiyle çelişen böyle bir denetim, hâkimlerin ücretlerinin belli şartlara bağlanması, Adalet Bakanı'nın mahkemelere talimat verebilmesi, hâkimlerin kararlarının beklentileri karşılamaması durumunda başka görevlere getirilmeleri gibi yöntemlerle uygulamaya sokulabilir.

Bundan başka, mahkeme kararları yargısal olmayan bir makam tarafından geçersiz kılınmaz. Bunun tek istisnası, anayasa tarafından tanınan ve çoğunlukla devlet başkanları tarafından gerçekleştirilen aflardır.

Adil yargılama normları yargı heyetlerinin belli bir yapıda olmasını gerektirmez. Heyetler yalnızca hâkimlik mesleğinden gelenlerden oluşabileceği gibi, mesleği hâkimlik olanlar ve olmayanların bir araya gelmesiyle de oluşturulabilir; ancak yargının bağımsızlığıyla ilgili uluslararası standartlar hâkimlerin atanmasıyla ilgili hükümler de içerir. Herhangi bir uluslararası insan hakları belgesi jüriyle yargılama yapılmasını şart koşturmamaktadır; ancak bir ülkede jüri sistemi var ise bağımsızlık ve tarafsızlık şartları jüri üyeleri için de geçerlidir.

“Guantanamo’da Başkan Bush ve Başkan Obama tarafından kurulan askeri komisyonlar uluslararası adil yargılama standartlarına uygun değildir ve kapatılmalıdır.

Askeri komisyonlar ABD makamlarının sarıkların sivilleri yargılayan bir mahkeme önünde sahip olacağı korumayı ortadan kaldırması için özel olarak yaratılmıştır. Çok sayıda yasal

ve usule ilişkin değişikliğe tabi tutulmaları, bu komisyonların Cenevre Sözleşmeleri’nin ortak 3. maddesinin gerektirdiği “nizami olarak kurulmuş mahkeme” (doğal mahkeme) standardına uygun olmadıklarının göstergesidir.

Uluslararası Af Örgütü, ABD’nin aleyhine bir suçlama yapıp dava açmayı düşündüğü Guantanamo tutuklularının, adil yargılama standartlarını uygulayan bir ABD federal mahkemesi gibi bağımsız ve tarafsız bir mahkeme önünde adil bir ceza yargılamasında yargılanmaları için uzun zamandır çağrı yapmaktadır. (...)

(Kaynak: Uluslararası Af Örgütü. 2011. *Askeri Komisyonlar*)

Aleni Yargılama

Adalet sistemine güveni artırmak ve adil bir yargılama sağlamak için, yargılamalar kamuya açık olmalıdır. **Adaletin sağlanması tek başına yeterli değildir; bunun insanlar tarafından görülebilir olması da gerekir** ilkesine uygun olarak kamuoyunun adaletin nasıl sağlandığını ve kararların nasıl alındığını bilme hakkı vardır. Aleni yargılama davanın esasına ilişkin duruşmalar yapılmasını ve bu duruşmaların kamu ve basın tarafından izlenebilecek bir yerde gerçekleştirilmesini gerektirir. Bu bakımdan, duruşmaların yeri ve zamanı mahkemelerce ilan edilmelidir. Aleniyet ilkesine tam olarak saygı gösterilmelidir, ancak meşru bir neden varsa kamuya kapalı duruşma yapılabilir.

Kısıtlama için geçerli nedenler uluslararası

belgelerde gösterilmiştir. Örneğin MSHUS'nin 14. maddesine göre ahlak, kamu düzeni ve milli güvenlik nedenleriyle ya da tarafların özel hayat menfaatleri gerektiriyorsa veya aleyhinin adaletin sağlanmasını engelleyeceğini düşündüren özel koşullarda ilgili mahkeme yargılamanın kapalı oturumda yapılmasını mutlak olarak gerekli görüyorsa, basın ve halkın duruşmalara katılması engellenebilir.

Ancak halkın bir yargılamayı izlemesinin engellendiği durumlarda dahi, bir dava sonucu verilen karar her zaman kamuya açıklanmalıdır. (İstisnai olarak çocukların menfaati aksini gerektiriyorsa ya da dava evliliğe veya çocukların velayetine ilişkin uyuşmazlıkları ilgilendiriyorsa bu koşul aranmaz.)

Masumiyet Karinesi 🤔!?

Masum sayılma hakkı, hakkında bir suç isnadı olan herkesin hukuka uygun olarak ve adil bir yargılama sonucunda suçlu bulunana dek masum sayılması ve masum biri olarak muamele görmesi anlamına gelir. Bu ilke şüphenin başladığı an uygulanmaya başlanır ve nihai kararlar birlikte ortaya çıkan mahkûmiyetle uygulaması sona erer. Dolayısıyla, ceza davalarında savcılık sanığın suçlu olduğunu kanıtlamalıdır ve makul bir şüphe var ise sanık suçlu bulunmamalıdır.

Masum sayılma hakkı hâkimlerin ve jüri üyelerinin davaya önyargıyla yaklaşmamasını gerektirir. Bu gereklilik, usule taraf olan diğer kamu görevlileri için de geçerlidir. Masumiyet karinesine profesyonel gazeteciler ve vatandaşlar da saygı göstermek zorundadır.

Sessiz kalma hakkı ve kendisi aleyhine tanıklık etmeye ya da itirafta bulunmamaya zorlanmama hakkı da masum sayılma hakkına dahildir. Sessiz kalma hakkı, sessizliğin suçluluk veya masumiyetin belirlenmesinde

göz önüne alınmamasını gerektirir. Kendisi aleyhine tanıklık etmeye ya da itirafta bulunmamaya zorlanmama hakkının içinde baskı yapma yasağı da vardır.

Makul Sürede Yargılanma Hakkı 🤔!?

Makul sürede yargılanma hakkına ilişkin süre yalnızca dava başlayana dek geçen süreyle değil, yargılama sürecinin tamamıyla ilgilidir. Yüksek Mahkeme ya da diğer bir yargısal makam da dahil olmak üzere daha yüksek dereceli mahkemelere yapılan temyiz başvurularının sonuca bağlanmasına kadar geçen süre buna dahildir.

Neyin makul süre olarak değerlendirileceği, söz konusu davanın niteliğine bağlı olarak değişir. Makul süreyi aşan gecikmelerin neler olduğunun değerlendirilmesinde davanın koşulları, yani davanın karmaşıklığı, tarafların tutumları, dava konusunun başvuru için önemi ve makamların tutumları göz önüne alınır.

Ayrıca ceza hukukunda gecikme olmaksızın adil yapılan bir yargılama mağdurların da hakkıdır ve bunun altında yatan ilke şu ifadeyle gayet doğru bir biçimde açıklanmıştır: “Geciken adalet, adalet değildir.”

Kişinin Kendini Savunma Hakkı 🤔!? ve Yargulamada Hazır Bulunma Hakkı

Hakkında bir suç isnadı bulunan herkes “Yargılanmada hazır bulunma ve kendisini ya doğrudan ya da kendi seçtiği avukat yardımıyla savunma; avukatı yoksa bu hakkının var olduğunun kendisine bildirilmesi; adaletin gerektirdiği her durumda kendisine bir avukat tayin edilmesi ve böyle durumlarda ödeme yapma olanağı yoksa bu yardımın ücretsiz olarak sağlanması” hakkına sahiptir (MSHUS Madde 14[3][d]).

Yeterli savunma yapma ve yargılamada hazır bulunma hakkının içeriği

- Kişinin kendini doğrudan savunma hakkı;
- Avukat seçme hakkı;
- Avukat hakkı hakkında bilgilendirilme hakkı;
- Yargılamada hazır bulunma hakkı;
- Ücretsiz hukuki yardım hakkı.

Devlet her davada avukat atama yükümlülüğü altında değildir. Bu, muhtemel cezanın ağırlığına bağlı olarak değişir. Örneğin BM İnsan Hakları Komitesi, ölüm cezasıyla cezalandırılan bir suçtan yargılanan kişiye mutlaka avukat atanması gerektiğini belirtmiştir; ancak hız yapma suçuyla yargılanan bir kişi için masrafları devlete ait olmak üzere bir avukat atanmasına gerek yoktur. Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'ne göre, adil yargılama için gerek duyuluyorsa avukat atanmalıdır.

Avukat atanırken, sanığın deneyimli, yetkin ve etkili bir avukattan yararlanma hakkı dikkate alınmalıdır. Herkesin ayrıca avukatıyla mahremiyet dahilinde görüşme hakkı vardır.

Kişinin yargılamada hazır bulunma hakkı var ise de istisnai hallerde gıyapta yargılama da yapılabilir. Bunun için meşru sebepler bulunmalı ve savunma haklarına mutlak olarak saygı gösterilmelidir. Savunma avukatı hiçbir zaman yargılamanın dışında bırakılamaz.

Tanık Çağırma ve Dinletme Hakkı

Silahların eşitliği ilkesi çerçevesinde savunma ve savcılık usulü eşitliğe sahip olmalıdır. Bu hüküm sanıklara, tanıkların hazır edilmesi, sorgulanması ve çapraz sorguya tabi tutulması noktasında savcılığa verilen hukuki güçle aynı gücü verir. Bu ilkeyle sanığa, ifade verecek tanığa soru sorma ve kendi aleyhine veri-

len ifadelere itiraz etme fırsatı verilir.

Savcılık tanıklarının sorgulanmasında bazı kısıtlamalar yapılabilir. Bunlar sanığın tutumuna bağlı olarak değişir. (Örneğin tanığın misillemeden korkması hali ya da tanığın hazır bulunamaması.)

Ücretsiz Çevirmen Hizmetinden Yararlanma Hakkı

Mahkemede kullanılan dili anlamayan veya konuşamayan herkesin bir çevirmenin yardımından ücretsiz olarak yararlanma hakkı vardır. Bu hakka, belgelerin çevirisi de dahildir. Çevirmen hakkı, mahkemede kullanılan dili yeterli düzeyde anlamayan vatandaşlar ve vatanadaş olmayanlar için geçerlidir. Şüpheli ya da sanık tarafından polis tarafından ifade alınırken, soruşturma hâkimince sorgulanırken ya da yargılamayı yapan mahkeme önünde talep edilebilir. Yargılama sırasında çevirmen sanığa ve mahkemeye sözlü çeviri hizmeti sağlar.

Etkili

ve Adil Yargı Yollarına Erişim

Adil yargılama normları, adil bir adalet sistemi de dahil olmak üzere bir grup unsur barındırır. Bu unsurlar bir dereceye kadar yargı kurumlarının genel özelliklerinin tasviri ve bir yargılamanın adilliklerinin değerlendirilmesi ölçütlerinin bir tanımı olarak görülür; ancak böyle değerlendirilmelerin yapılacağı noktaya gelmeden önce birey, davasının görülmesi fırsatına sahip olmalıdır.

Mahkemeye erişim hakkının ihlali iddiası olan davalarda önemli bir konu, devletin bazı alanlarda ve belirli bireylerle ilgili olarak yargısal denetim hakkını kısıtlayamayacağı veya ortadan kaldıramayacağı gerçeğidir.

Hukuk davalarında da ceza davalarında da kararlara karşı temyiz yolu bulunmalıdır.

Bu, denetim yapma ve ilk derece mahkemesi kararını bozma yetkisine sahip daha yüksek dereceli mahkemelerin ulusal düzeyde kurumsallaşması gereği ve bu makamların böylece keyfiliğin önlenmesine katkıda bulunması anlamına gelir.

“Kanunsuz Suç ve Ceza Olmaz” !?

İlkesi (“*nulla poena sine lege*”)

Latincesi “*Nulla poena sine lege*” olan “Kanunsuz suç ve ceza olmaz” ilkesi gereğince, kimse yapıldığı zaman hukukten suç teşkil etmeyen bir eylemden ötürü, hukuk sonradan değişmiş olsa da, suçlu bulunamaz; dolayısıyla, suçun işlendiği tarihte yürürlükte olan yasada belirtilenden daha ağır bir ceza da verilemez. Bu yasanın geriye yürümezliği ilkesi, hukuka uygun yaşayan bir kişinin, zamanında hukuka uygun olan eylemleri nedeniyle birdenbire bir cezayla karşılaşmasını önler. Bu nedenle, geriye yürümezlik ilkesinin uygulanması hukuk güvenliği için vazgeçilmez bir unsurdur.

Kefaletle Salıverilme Hakkı !?

Çoğu hukuk sisteminde kefaletle salıverilme, yani, mali bir karşılıkla yargılamanın başlayacağı zamana dek salıverilme hakkı yer alır. Bir devletin mevzuatında yer aldığı bu hak kullanılabilir ve keyfi olarak uygulanmamalıdır. Yine de hâkimler karar verirken takdir yetkisine sahiptir.

Çocuklar ve Gençlerle İlgili Özel Hükümler
MSHUS, Çocuk Hakları Sözleşmesi, Afrika Çocukların Hakları ve Refahı Hakkında Şart ve Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi gibi bazı uluslararası insan hakları antlaşmaları çocuklara ve gençlere özel olarak atıfta bulunur. Örneğin MSHUS’nin 14. maddesine göre, küçüklerin sanık olduğu yargılamada yaş ve topluma yeniden kazandırma düşüncesi dikkate alınmalıdır. Buna göre devletler, küçüklerin bir ceza yargılanmasında sanık olabileceği as-

“Radbruch” Formülü !?

“*Mauerschützenfalle*” adı verilen davalarda (Almanya’yı ikiye bölen duvarda ateş açan kişilerin davaları), Doğu Almanya sınırında bulunan ve sınırı geçmeye çalışanlara ateş açılması emri alan askerlerin, yapıldığı zaman suç teşkil etmeyen ve hatta Alman Demokratik Cumhuriyeti yasalarına göre gerekli olan eylemlerinden ötürü Berlin duvarı yıkıldıktan sonra cezalandırılıp cezalandırılmayacağı sorusu ortaya çıkmıştır. Almanya Federal Adalet Divanı, pozitif hukuk ile hakiki adalet arasında bir çelişki olduğu takdirde hukuk güvenliği ilkesinin göz ardı edilmesi anlamına gelen ve “Radbruch Formülü” olarak bilinen formülü uygulamış ve dönüm noktası niteliğindeki bir kararla, faillerin cezalandırılabilmesine hükmetmiştir. Bu karar Alman Federal Anayasa Mahkemesi tarafından da onanmıştır.

“Radbruch Formülü” hukuk devleti paradigmasındaki dönüşümü yansıtır: en son Nuremberg Yasaları bağlamında hatırlanmalıdır ki pozitif hukuk, en korkunç insan hakları ihlallerinin savunmasında kullanılmıştır ve unutulmamalıdır ki bir hukuk devleti insan haklarını her durumda korumalıdır.

gari yaş, küçük statüsünün biteceği azami yaş, özel mahkeme ve usullerin varlığı, küçüklerle ilgili usuller ve bu özel düzenlemelerin nasıl “topluma yeniden kazandırma” düşüncesini dikkate aldığı gibi konulara dair mevzuat oluşturmalıdır. Ölüm cezasını kaldırmayan ülkelerle ilgili olarak, MSHUS’nin 6. maddesi 18 yaşın altındayken suç işleyen kişilere ölüm cezası uygulanmaması gereğini düzenler.

 Çocukların İnsan Hakları

1990'dan Bu Yana Çocukların İnfazı

“18 yaşın altındaki kişiler tarafından işlenen suçlar için ölüm cezası verilmesi uluslararası insan hakları hukuku altında yasaktır, ancak bazı ülkelerde çocuk suçlular yine de infaz edilmektedir. Bu infazlar dünyadaki infazların toplam sayısıyla karşılaştırıldığında azdır; ancak önemleri sayıların ötesindedir ve infazcı devletlerin uluslararası hukuka saygısıyla ilgili soru işaretleri doğurmaktadır.

Uluslararası Af Örgütü 1990'dan bu yana toplam 9 ülkede 87 çocuğun infaz edildiğini belgelemiştir. Bu ülkeler Çin, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, İran, Nijerya,

Pakistan, Suudi Arabistan, Sudan, ABD ve Yemen'dir. Bu ülkelerin birçoğu bu uygulamayı kaldırmak üzere yasalarını değiştirmiştir. Çocuk suçluların infazı dünyadaki toplam infazların çok küçük bir bölümünü oluşturmaktadır. ABD ve İran, diğer tüm ülkelerin toplamından daha fazla çocuğu idam etmiştir ve İran, ABD'nin 19 çocuk infazı sayısını da geçmiştir.”

(Kaynak: Uluslararası Af Örgütü. 1990'dan Bu Yana Küçüklerin İnfazı)

1990'dan bu yana kayıtlı çocuk infazları

Yıl	Kayıtlı infazlar	Toplam	Çocukları infaz eden ülkeler
1990	2	2029	İran (1), ABD (1)
1991	0	2086	--
1992	6	1708	İran (3), Pakistan (1), Suudi Arabistan (1), ABD (1)
1993	5	1831	ABD (4), Yemen (1)
1994	0	2331	--
1995	1	3276	İran (1)
1996	0	4272	--
1997	2	2607	Nijerya (1), Pakistan (1)
1998	3	2258	ABD (3)
1999	2	1813	İran (1), ABD (1)
2000	6	1457	Kongo (Demokratik Cumhuriyeti) (1), İran (1), ABD (4)
2001	3	3048	İran (1), Pakistan (1), ABD (1)
2002	3	1526	ABD (3)
2003	2	1146	Çin (1), ABD (1)
2004	4	3797	Çin (1), İran (3)
2005	10	2148	İran (8), Sudan (2)
2006	5	1591	İran (4), Pakistan (1)
2007	14	1252	İran (11), Suudi Arabistan (2), Yemen (1)
2008	8	2390	İran (8)
2009	7	714, Çin hariç	İran (5), Suudi Arabistan (2)
2010	1	527, Çin hariç	İran (1)
2011	3	belirsiz	İran (3)

(Kaynak: Uluslararası Af Örgütü. 1990'dan Bu Yana Küçüklerin İnfazı. <http://www.amnesty.org/en/death-penalty/executions-of-child-offenders-since-1990>)

3. KÜLTÜRLERARASI PERSPEKTİFLER VE TARTIŞMALI KONULAR

Hukuk devleti ilkesi genel olarak tanınan bir ilkedir; ancak **farklı ülkelerde hukuk devleti ilkesinin içeriğinin yorumlarının** karşılaştırılması sırasında kültürel farklılıklar gözlemlenebilir. En açık farklılık Amerika ve Asya'daki yorumlar arasındadır. Amerikalı hukukçular hukuk devleti ilkesine, jüri yargılaması, sanıkların geniş hakları, çok açık güçler ayrılığı gibi kendi yasal sistemlerinin özel niteliklerini atfeder. Asyalı hukukçular ise hukukun hükümetin gücüne bağlı olmaksızın düzenli ve etkili bir biçimde uygulanmasının önemini altını çizer. Bu daha dar kavramsallaştırma, hukuk devleti değil hukukla yönetilen devlet olarak nitelendirilmelidir ve Asya modeli demokrasilerle yakından ilişkilidir.

 Demokrasi Hakkı

Cinsiyet temelinde ayrımcılık MSHUS'nin 2. ve 3. maddeleriyle yasaklanmıştır; ancak bazı bölgelerde şeriat kadınların adil yargılanma hakkını kısıtlar; çünkü şeriat altında kadınların erkeklerle eşit biçimde mahkemeye erişim hakları bulunmamaktadır.

Dünyanın birçok ülkesinde hukuk devleti hâlâ kadınları hukukun dışında bırakıyor

“Geçen yüzyıl kadınların yasal hakları alanında değişim yaşanmış ve her bölgeden ülkeler kadınların haklarının kapsamını genişletmiştir. Yine de dünyadaki çoğu kadın için yasalar hâlâ sadece kâğıt üzerindedir ve eşitlik ve adalet hayata geçmemiştir. Hem yoksul hem de zengin ülkelerde adaletin

altyapısı –polis, mahkemeler ve yargı– kadınları hayal kırıklığına uğratmaktadır: Görevleri kadınların insan haklarını hayata geçirmek olan kişiler kadınlara zayıf hizmetler sunmakta ve düşmanca tavırlar takınmaktadır. Bunun sonucu olarak da 139 ülkenin anayasasında yer alan kadınlarla erkeklerin eşitliği ilkesi mevcut olmasına rağmen, yetersiz yasalar ve yasal çerçevelerdeki boşluklar, yasaların hayata geçmemesi bu güvenceleri içi boş taahhütler haline getirmektedir ve kadınların gündelik hayatında eşitlik ilkesi çok az etkiye sahiptir. (...) İyi işleyen yasal sistemler ve adalet sistemleri kadınların haklarını elde etmesinde hayati bir öneme sahip olabilir. Yasalar ve adalet sistemleri, hesap verebilirlik sağlayarak, güçlü kötüye kullanımını engelleyerek ve neyin kabul edilebilir olduğu hakkında yeni normlar yaratarak toplumu şekillendirir. Mahkemeler kadınların bireysel olarak haklarını talep etmeleri halinde önemli bir hesap verebilirlik alanı olmuştur. Mahkemeler, bazı nadir durumlarda da stratejik davalarla bütün kadınları etkileyen değişikliklere sahne olmuştur.”

(Kaynak: BM Kadın. 2011. *2011-2012 Dünya Kadınlarının Durumundaki İlerleme. Adalet Peşinde*)

 Kadınların İnsan Hakları

Demokrasiye geçmekte olan ülkelerdeki en ağır sorunların bazıları, yaygın yolsuzluk ve ulusal yargı sistemlerinin çalışmaması olgularının belirleyici olduğu hükümet ve hukuk sistemleriyle doğrudan ilgilidir. İyi işleyen bir

hukuk devleti rejimi demokrasinin yerleşmesi için hayati önemdedir, ancak zaman alır ve mali kaynak gerektirir. Ayrıca **demokratik değerlere ve temel özgürlüklere saygı** geleneği olmaksızın yargı bağımsızlığının sağlanması zordur; ancak ekonomik küreselleşmenin yaşandığı bir dünyada, yalnızca hukuk devleti ilkesine saygı göstererek elde edilebilecek olan istikrar, hesap verebilirlik ve şeffaflık için uluslararası toplumun talebi giderek artmaktadır.

Adil yargılanma hakkının ihlali yalnızca geçiş döneminde olan ülkelerde görülmez. Temel insan hakları güvencelerinin varlığına rağmen, ABD'nin Küba'da, Guantánamo Körfezi'nde bulunan Deniz Kuvvetleri Üssü'nde 171 yabancı uyruklu kişi, haklarında herhangi bir suç isnadı olmaksızın alıkoymaktadır. Bu 171 kişinin 12'si Ocak 2002'den beri özgürlüğünden mahrumdur. 2002'den beri orada tutulan 779 kişiden yalnızca 1'i bir mahkeme tarafından mahkûm edilmiştir. Uluslararası AF Örgütü şöyle demiştir: *"İlk günden itibaren ABD Guantánamo'daki alıkoymalara insan hakları hukukunu uygulamayı reddetmiştir. Bu korkunç hapisyanenin uygulamaya geçirilişinin 3653. günü olan 11 Ocak 2012 tarihine gelirken, ABD hâlâ bu alıkoymaları insan hakları çerçevesinde değerlendirmiyor. Guantánamo alıkoyma merkezinin kapatılmasına dair uzun vadeli hedef ya gerçekleştirilemeyecektir ya da ihlallerin başka alanlara kaydırılması pahasına gerçekleştirilecektir. ABD hükümetinin (her üç erkinin de), bu alıkoymaları ABD'nin uluslararası insan hakları yükümlülükleri çerçevesinde değerlendirmeye başlaması bunun önündeki tek engeldir."*

(Kaynak: Uluslararası Af Örgütü. 2011. *ABD Guantánamo: İnsan Haklarına Zarar Veren On Yıl*)

☺☞ İşkence Yasağı

4. UYGULAMA VE İZLEME 🤔!?

Uygulama

İnsan haklarının korunması ulusal düzeyde başlar; dolayısıyla hukuk devletinin hayata geçirilmesi, bir devletin hukuk devleti ilkesini ve adil yargılamayı güvence altına alan bir sistem kurma iradesine bağlıdır. Devletler, adalet sisteminin iyi şekilde yönetilmesi ve adil ve hakkaniyetli yargılamayı sağlamaya yönelik mevzuat kabul etmek ve yürürlüğe sokmak için gerekli **kurumsal altyapıyı** kurmalı ve hayata geçmelidir.

Hukuk devleti kavramı **demokrasi** fikriyle ve **medeni ve siyasi özgürlüklerle** yakından ilişkilidir ve bu ilkenin hayata geçmesi bu değerlerin gerçekleştirilmesine bağlıdır. Geçiş dönemindeki ülkelerde yapılan çok çeşitli araştırmalara göre, siyasi liderlerin demokratik ilkelere uymaması halinde hukuk devleti kurulamayacak ve yolsuzluk ve suç örgütleri varlık gösterecektir.

Genel bir kural olarak, hukuk devletinin güçlendirilmesi yolsuzlukla mücadeledeki en etkili yollardan biridir. Yeni seçilmiş devlet başkanlarının otoriter tavırlara girmemesini sağlar ve dengeleri gözeten, işleyen bir sistem yoluyla insan hak ve özgürlüklerine saygıyı güçlendirir; ancak tüm bu kavramlar nasıl hayata geçecektir? Esas olarak üç adım gerekir: Öncelikle, var olan **hukuk** gözden geçirilmeli ve yeni hukuk alanları belirlenmelidir. İkinci olarak adalet sisteminin iyi bir şekilde yönetilmesini sağlayacak **kurumlar** güçlendirilmelidir. (Örneğin, yargı bağımsızlığının güvence altına alınması, yargıçların düzenli olarak eğitimden geçirilmesi vs.). Son olarak, **hukukun yürütülmesi** ve hukuka saygı güçlendirilmelidir. İnsan haklarına saygı ve insan haklarının hayata geçirilmesi tüm uygulama sürecinde temel bir ilke olmalıdır.

Hukuk devletinin güçlendirilmesi için Avrupa Konseyi'nin Venedik Komisyonu gibi danışma organları kurulmuştur. Hâkimlerin meslek örgütleri de hükümetlerin performansını desteklemekte ya da izlemektedir.

“(...) Hukuk devleti mekanizmalarının tam olarak ve etkili biçimde ve hem ulusal hem de uluslararası düzeylerde işlemesi, böylece iddiaların dinlenmesi ve hukuki hükümlere uygun ve adaletin gereği olarak tazmin edilmesi temel bir gerekliliktir.”

Sérgio Vieira de Mello,

BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri. 2003

İzleme

Çoğu ülkede insan hakları hükümleri anayasalarda yer almaktadır. Anayasa genellikle insan hakları iddialarının yerel mahkemeler tarafından incelenmesi imkânını da içerir. Uluslararası düzeyde insan haklarının korunması için insan hakları antlaşmaları yapılmıştır. Bir devlet böyle bir antlaşmaya taraf olduğunda, antlaşma hükümlerini ulusal düzeyde güvence altına almak ve hayata geçirmek zorundadır.

İnsan hakları hükümlerinin yürütülmesini izlemek için BM Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (MSHUS) gibi insan hakları antlaşmaları, izleme mekanizmaları öngörmektedir. Bu mekanizma devletlerin uluslararası bir izleme organına antlaşma hükümlerini nasıl uyguladıklarına dair düzenli aralıklarla raporlar verdiği raporlama sistemi-

ni içerir. Devletlerin MSHUS altındaki yükümlülüklerinin yerine getirilip getirilmediğinin izlenmesinde, **BM İnsan Hakları Komitesi** devletlerin raporları hakkında yorum yapar ve insan hakları yükümlülüklerinin hayata geçirilmesinin iyileştirilmesi hakkında öneri ve tavsiyelerde bulunur. Bunun yanında Komite, MSHUS hükümlerinin uygulanması konusunda, 1984 tarihli 13 numaralı Genel Yorum (Mahkemeler Önünde Eşitlik ve Yasayla Kurulmuş Bağımsız Bir Mahkeme Önünde Ateni ve Adil Yargılanma Hakkı Hakkında Genel Yorum-MSHUS 14. madde) gibi Genel Yorumlar yayınlar. Bu Genel Yorum 2007'de 32 numaralı Genel Yorumla (14. madde: Mahkemeler Önünde Eşitlik ve Adil Yargılanma Hakkı) ikame edilmiştir.

Bazı insan hakları antlaşmaları şikâyet mekanizmaları içerir. İç hukuk yollarını tüketen bir birey, o antlaşmayla güvence altına alınan bir insan hakkının ihlali iddiasını dile getiren bir başvuruda bulunabilir. Bu imkân, örneğin, BM Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi İhtiyari Protokolü, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (34. madde), Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi (44. madde) ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı (55. madde) dahilinde bulunmaktadır. Bu antlaşmalara göre bireyler BM İnsan Hakları Komitesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Amerika İnsan Hakları Komisyonu ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu gibi organlara başvurabilir. Bu antlaşma organları şikâyetleri inceleyip, söz konusu insan hakları antlaşmasının ihlalinin varlığı halinde ilgili devlete uygulama ve hukukunu değiştirme konusunda tavsiyelerde bulunabilir ya da mağduriyeti tazmin edebilir. Taraf devletler Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin, Amerika İnsan Hakları Mahkemesi'nin ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi'nin kararlarına dava kendi aleyhlerine getirildiği takdirde uymakla yükümlüdür.

Tematik usullerin bir parçası olarak BM İnsan Hakları Komisyonu, **Yargısız ve Keyfi İnfazlar** (1982), **İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Ceza** (1985), **Hâkimlerin ve Avukatların Bağımsızlığı** (1994), **Kadına Yönelik Şiddet, Sebepleri ve Sonuçları** (1994), **İnsan Hakları Savunucularının Durumu** (2000) ve **Terörle Mücadele Sırasında İnsan Hakları-**

nın Korunması ve Geliştirilmesi (2005) konularında **özel raportörler** atamıştır. 1991’de **keyfi alıkoymalara dair bir çalışma grubu** kurulmuştur.

FAYDALI BİLGİLER

1. ÖRNEK UYGULAMALAR

Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (ODIHR)–AGİT

Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi’nin yetki alanı “(...) *insan haklarına ve temel özgürlüklere tam olarak saygı gösterilmesinin sağlanması, hukuk devletine riayet, demokrasi ilkelerini geliştirmek ve (...) demokratik kurumları kurmak, güçlendirmek ve korumak ve toplumlarda hoşgörünün geliştirilmesini sağlamaktır.*” Hukuk devleti alanında ODIHR, hukuk devletinin geliştirilmesi için çeşitli teknik destek projeleri içinde yer alır; adil yargılama, ceza adaleti sistemi ve hukuk devleti alanlarında programlar yürütür. Ayrıca, avukatlara, hâkimlere, savcılara, hükümet görevlilerine ve sivil topluma destek ve eğitim sağlar. Yasal reform ve yasaların gözden geçirilmesi projelerinde bu ofis, devletlere iç hukuklarını AGİT taahhütlerinin ve diğer uluslararası standartların düzeyine getirmelerinde destek sunar. Bu bağlamda ODIHR esas olarak Doğu ve Güneydoğu Avrupa, Orta Asya ve Kafkaslar’da çalışmaktadır.

“Bir yerdeki adaletsizlik her yerdeki adalet için tehdittir.”

Martin Luther King Jr.

Yargının Bağımsızlığının ve Adil Yargılanma Hakkına Saygının Güçlendirilmesi

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu, 1996 yılında kabul ettiği **Yargının Bağımsızlığının ve Adil Yargılanma Hakkına Saygının Güçlendirilmesi** konusundaki kararında, Afrika ülkelerinin sürdürülebilir demokrasi ve kalkınma için insanların güvenebileceği güçlü ve bağımsız bir yargıya ihtiyacı olduğunu kabul etmiş ve Afrika ülkelerini yargının bağımsızlığını sağlayacak tedbirler almaya, yargıya işlevini yerine getirmek için yeterli kaynak sunmaya, hâkimlere bağımsızlıklarını koruyabilecekleri düzeyde makul hayat ve çalışma koşulları sağlamaya, hâkimlerin bağımsızlığını veya güvenliğini doğrudan ya da dolaylı olarak tehdit edebilecek her türlü eylemden

kaçınmaya davet etmiştir. Komisyon ayrıca, Afrikalı hâkimleri deneyim paylaşımında bulunmak ve etkin ve bağımsız bir yargı oluşturmak için gösterilen çabaları değerlendirmek üzere hem ulusal hem de uluslararası düzeylerde düzenli toplantılar yapmaya davet etmiştir. 2011’de **Komisyon Afrika’da Adil Yargılanma Hakkı ve Hukuki Destek Konusunda İlkeler ve Yönlendirici İlkeler’i** kabul etmiştir. Bu ilkeler, adil ve aleni yargılama, bağımsız ve tarafsız mahkeme gibi tüm yargı yollarında uygulanacak genel ilkeleri ve yargısal eğitime, etkili hukuk yolu hakkına, avukatlara ve hukuk hizmetlerine erişime, sivillerin askeri mahkemede yargılanmama hakkına, gözaltı ve tutuklamayla ilgili hükümlere vs. uygulanacak genel ilkeleri içerir. Bu metne göre, metindeki ilkeler hakkında Afrika’daki herkesin bilgi sahibi olması ve bu ilkelerin sivil toplum kuruluşları, hâkimler, avukatlar, savcılar, akademisyenler ve meslek örgütleri tarafından korunması ve geliştirilmesi gerekmektedir.

Asya Pasifik Yargı Reformu Forumu

Asya Pasifik Yargı Reformu Forumu (APJRF), Asya Pasifik ülkelerinde yargı reformları hakkında bilgi paylaşımı, insan hakları temelli yargı reformlarının desteklenmesi, başarılı yargı reformları için uygulamaya yönelik araçlar geliştirilmesi ve ülke düzeyindeki uygulamaları destekleme yollarını kullanarak yargı reformlarının ilerletilmesini hedefleyen bir ağıdır. Bu ağ, APJRF’nin içinde yer alan ülkelerdeki 49 yüksek mahkemeden ve adalet sistemi sektöründe yer alan kurumlardan oluşur.

2. TRENDLER

Uluslararası Mahkemeler

Kitlesel katliamlara yanıt olarak, savaş suçlarını, insanlığa karşı suçları, soykırım suçunu

yargılamak ve sorumluları cezalandırmak için Birleşmiş Milletler tarafından **Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICTY)** ve **Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICTR)** gibi *ad hoc* nitelikte uluslararası mahkemeler kurulmuştur. Belirli bir bağlamda ve belirli bir zaman aralığında işlenen suçları yargılamak için kurulan *ad hoc* nitelikteki mahkemeler yargı yetkilerini tamamlamak üzere çalışır. Örneğin, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi en üst kademedeki liderlerin soruşturulması ve yargılanması için çalışırken diğer davaları eski Yugoslavya’da bulunan ulusla mahkemelere gönderir ve ulusal mahkemeleri savaş suçlarının yargılanması konusunda destekler.

1998 yılında uluslararası toplum tarafından kabul edilip 2002 yılında yürürlüğe giren Roma Statüsü ile **Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICC)** kurulmuştur. ICC sürekli bir kurumdur ve uluslararası toplum için en ciddi sayılan suçları (soykırım suçu, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçları) işleyen kişileri yargılama yetkisine sahiptir. Mahkeme’nin yargı yetkisi ulusal ceza yargılaması sistemlerindeki yargı yetkisini tamamlar. Bugüne dek 121 devlet Roma Statüsü’ne taraf olmuştur.

ICTY ve ICTR gibi **karma mahkemeler** (“melez organlar”) belirli durumları yargılamak üzere belirli bir zaman aralığında faaliyet göstermek üzere kurulur. Bu organların yetkisi uluslararası insanlı hukukun ve uluslararası insan hakları hukukunun en ciddi ihlallerini gerçekleştiren kişileri yargılamak ve hukuk devletinin yeniden kurulmasını sağlamaktır. Melez mahkemeler uluslararası hukukun ve ulusal hukukun çeşitli yönlerini birleştirir ve heyetleri de karmadır. Bu model Sierra Leone, Doğu Timor, Kosova, Kamboçya ve Lübnan’da mahkemelerin kurulmasında kullanılmıştır.

Örneğin, Sierra Leone Özel Mahkemesi, Sierra Leone topraklarında gerçekleşmiş uluslararası insancıl hukukun ve Sierra Leone hukukunun en ciddi ihlallerinin sorumlularını yargılamak için Sierra Leone hükümeti ve Birleşmiş Milletler ortaklığında kurulmuştur.

Arabuluculuk ve Hakemlik

Devletler, mahkemeleri rahatlatmak ve usulleri kısaltmak adına ve tarafların karşılıklı olarak kabul edebileceği çözümle üreterek her iki tarafın kazanabileceği durumlar yaratmak için her geçen gün daha aktif olarak **alternatif uyuşmazlık çözümü usullerini** (arabuluculuk ve hakemlik) kullanmaktadır. Mahkemeler önündeki yargılamalar hukuki taleplerin araştırılmasını amaçlarken, arabuluculuk, bireylerin ihtiyaçlarını ve menfaatlerini göz önüne alır ve bu nedenle de iş, aile ve komşuluk ilişkileri gibi konularda daha iyi sonuçlar doğurur.

Arabuluculuk taraflar arasındaki uyuşmazlığın üçüncü bir tarafın rehberliğinde ve kolaylaştırıcılığı çerçevesinde çözülmesi yöntemidir. **Hakemlik** uyuşmazlığın bir hakemin taraflar üzerinde bağlayıcı olan kararıyla çözümüdür.

Birçok ülkede, yargılama öncesi safhada arabuluculuk zorunludur. Mahkeme önündeki yargılama ancak arabuluculuğun bir sonuç vermediği durumlarda gereklidir. Örneğin ABD ve Avustralya'da düzenli olarak “uyuş-

mazlık çözümü haftaları” düzenlenir ve bu haftalarda mahkeme bağlantılı davaların tamamında arabuluculuk faaliyetlerinde bulunulur. Bu şekilde çok sayıda davanın çözüme ulaşması mümkün olur; ancak tarafların mahkemeye erişiminin engellendiği de ileri sürülebilir, çünkü zaman ve para itibarıyla daha masraflı olan mahkeme usulüne alternatif teşkil eden bu yolda taraflar çözüme ulaşmak konusunda baskı altına alınabilir.

Çatışma Sonrası ve Kriz Sonrası Toplumlarda Hukukun Üstünlüğünün (Yeniden) İnşası

Son yıllarda Birleşmiş Milletler, diğer uluslararası örgütler ve uluslararası toplum, çatışma sonrası toplumlarda hukukun üstünlüğünün (yeniden) inşası meselesine odaklanmıştır. Hukuk devleti konusundaki bu vurgu, çatışma sonrası toplumlarda hukuk devletinin yeniden inşası konusunda aşağıdaki ilkelerin gelişmesine de yol açmıştır:

- Hukuk devleti için söz konusu ülkenin ihtiyacı olan desteğin sağlanması ve yerel uygulamanın göz önüne alınması;
- Hukuk devleti reformlarının planlanmasında halka danışma, katılım ve tartışma;
- Bağımsız ulusal insan hakları komisyonlarının kurulması;
- Barışın güçlerinin yetki alanına uygun adalet ve hukuk devleti unsurlarının dahil edilmesi;

“Adalet, ulusal uzlaşma sürecinin vazgeçilmez unsurlarından biridir. Barışın ve terörün etkisi altında yaşayan insanlar arasında normal ilişkilerin yeniden sağlanması için hayati önemdedir. Adalet, şiddet, nefret ve yargı dışı intikam sarmalını kırar. Bu nedenle barış ve adalet aynı zamanda gereklidir.”

Antonio Cassese, Eski ICTY Başkanı

- Barış operasyonlarının hukuk devleti unsurlarının planlanması için BM'ye yeterli insan kaynağının ve mali kaynağın sağlanması.

Geçmişteki ve günümüzdeki çatışma sonrası stratejilerdeki boşlukların tamamlanması için İnsani Güvenlik Komisyonu beş insani güvenlik unsurundan oluşan bir insani güvenlik yaklaşımı önermektedir. Bunlardan biri “yönetim ve güçlendirme”dir ve bu yaklaşımın en önemli önceliklerinden biri, insanların korunması ve hukuk devleti ilkesini güçlendirmek için kurumların inşasıdır.

“Birleşmiş Milletler için hukuk devleti, bütün insanların ve devlet de dahil olmak üzere kamu ve özel sektör kurumlarının kamuya duyurulmuş, eşitlik ilkesine göre uygulanan, bağımsız denetim organlarının denetiminden geçen ve uluslararası insan hakları normlarına ve standartların uygun olan yasalarla hesap verebilir hale geldiği bir yönetim ilkesi anlamına gelir. Bu ilke aynı zamanda hukukun üstünlüğü, hukuk önünde eşitlik, hesap verebilirlik, hukukun uygulanmasında hakkaniyet, güçler ayrılığı, karar alma süreçlerine katılım, hukuki belirlilik, keyfilikten kaçınma ve usule dair ve yasal şeffaflık ilkelerine uygunluk için tedbirler alınmasını da gerektirir.”
(Kaynak: Birleşmiş Milletler. 2004. *Hukuk Devleti ve Çatışmalar Sırasında ve Çatışma Sonrası Toplumlarında Ulus Ötesi Adalet*)

3. KRONOLOJİ

- 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Madde 6, 7, 8, 9, 10, 11
- 1948 Amerika İnsan Hak ve Görevleri Bildirgesi, Madde I, II, XVII, XVIII, XXVI
- 1949 Savaş Esirlerinin Muamelesine İlişkin Cenevre Sözleşmesi (III), Madde 3(d), 17, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88
- 1949 Savaş Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi (IV), Madde 3(d), 33, 64, 65, 66, 67, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76
- 1950 İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, Madde 5, 6, 7, 13
- 1965 Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, Madde 5(a), 6
- 1966 Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Madde 9, 10, 14, 15, 16, 26
- 1969 Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi, Madde 8, 9
- 1977 Cenevre Sözleşmelerine ek Protokol I, Madde 44(4), 75
- 1977 Cenevre Sözleşmelerine ek Protokol II, Madde 6
- 1979 Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, Madde 15
- 1981 Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı (Banjul Charter), Madde 7, 26

- 1982** BM Yargısız ve Keyfi İnfazlar Özel Raportörü
- 1984** İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ve Onur Kırıcı Muamele ya da Ceza Sözleşmesi, Madde 15
- 1984** İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'ne ek 7. Protokol, Madde 1, 2, 3, 4
- 1984** Mahkemeler Önünde Eşitlik ve Yasayla Kurulmuş Bağımsız Bir Mahkeme Önünde Aleni ve Adil Yargılanma Hakkı Hakkında 13 numaralı Genel Yorum (MSHUS'nin 14. maddesi)
- 1985** BM Yargı Bağımsızlığı Hakkında Temel İlkeler
- 1985** BM Çocukların Yargılanması Hakkında Asgari Kurallar (Pekin Kuralları)
- 1985** BM İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Ceza Özel Raportörü
- 1989** Çocuk Hakları Sözleşmesi, Madde 37, 40
- 1990** BM Avukatların Rolü Hakkında Temel İlkeler
- 1990** BM Savcılarının Rolü Hakkında Yönlendirici İlkeler
- 1991** BM Keyfi Alıkoymalar Çalışma Grubu
- 1993** Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü
- 1994** Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü
- 1994** BM Hâkimlerin ve Avukatların Bağımsızlığı Özel Raportörü
- 1994** BM Kadına Yönelik Şiddet, Sebepleri ve Sonuçları Özel Raportörü
- 1998** Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü
- 2000** BM İnsan Hakları Savunucularının Durumu Özel Raportörü
- 2004** Arap İnsan Hakları Şartı, Madde 12, 13, 15, 16, 17, 19
- 2005** BM Terörle Mücadele Sırasında İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Özel Raportörü
- 2006** Engelli Hakları Sözleşmesi, Madde 5, 12, 13, 14
- 2007** 14. Madde Hakkında 32 numaralı Genel Yorum: Mahkemeler Önünde Eşitlik ve Adil Yargılanma Hakkı

ÇEŞİTLİ FAALİYETLER

FAALİYET I 1

DUYULMAK YA DA DUYULMAMAK

Bölüm I: Giriş

Bir yargılamanın kurallarını ve usulünü anlamak, yargı sistemini anlamak ve kişinin haklarını savunması için hayati önemdedir.

Bölüm II: Genel Bilgiler

Faaliyet türü: Rol yapma.

Amaçlar ve hedefler: Bir mahkeme salonu deneyimi kazanılması, adil ve aleni yargılama kavramının tespit edilmesi, analitik ve demokratik beceriler geliştirilmesi.

Hedef grup: Genç yetişkinler ve yetişkinler.

Grup büyüklüğü: 15-20 kişi.

Süre: 90 dakika.

Hazırlık: Ders odasını mahkeme salonu olarak düzenleyin. Hâkimler için öne bir masa koyun ve iki masayı da birbirlerine karşı duracak şekilde ilk masanın gerisine yerleştirin. Bu iki masadan biri sanık ve savunma için, diğeri savcılık ekibi için olacaktır.

Beceriler: Eleştirel düşünme ve analitik beceriler, iletişim, görüş oluşturma ve empati becerileri.

Bölüm III: Faaliyet Hakkında Bilgiler

Giriş:

Birinde savunma olmayan, diğesinde savunma mekanizmaları kullanılan iki farklı senaryoda mahkeme salonu deneyimi yaşanacağını anlatın. Rollerini açıklayın ve katılımcıların bu roller arasında seçim yapmasını sağlayın:

- Hırsızlık gibi bir suçla yanlışlıkla suçlanan bir kişi;
- Savcılık yapan iki ya da üç kişiden oluşan bir ekip;

- Suç isnatlarını yapan ve bunların bir tahtaya yazan üç ya da dört kişiden oluşan bir grup;
- Bir hâkim.
- Suçlayan ve suç isnadında bulunanların olduğu gruba iddianameyi hazırlamak için 10 dakika verin.

Oyun:

Birinci senaryoda savunma avukatları bulunmamakta ve sanık kendini savunmamaktadır. Diğer katılımcılar duruşma izleyicileridir. Kimsenin fikrini beyan etme hakkı yoktur. Suçlayıcılardan suçlamalarını hâkime sunmalarını ve hâkimden bu suçlamalar temelinde bir karara varmasını isteyin. Bundan sonra ikinci bir hâkim atayın ve sanığın suçlu olup olmadığı konusunda nihai karar vermesini isteyin. Aynı zamanda iki ya da üç kişiden oluşan bir savunma ekibi kurun. Sanığın konuşmasına ve savunmanların beyanda bulunmasına izin verin. İzleyiciler de fikirlerini söyleyebilir. Hâkimden bütün bunların ardından bir karara varmasını isteyin.

Geri bildirim:

Katılımcıları geri çağırın.

Oyunda yer alan katılımcılara şunları sorun:

- Hâkimin kararını ne ölçüde etkileyebildiniz? Bu oyun ne ölçüde gerçekçiydi?
- Şimdi tüm grubun bu süreç ve iki oyunun amacı hakkında düşünmeye davet edin:
- İki senaryo arasındaki fark neydi? Neden?
- Katılımcılar ilk senaryoda rahatsızlık hissetti mi?
- İlk senaryo gibi senaryolar gerçek hayatta vuku bulabilir mi?

Pratik ipuçları:

Oyunların amacını en başta açıklamamaya çalışın.

şin. Şaşkınlık katılımcılar üzerinde daha büyük bir etki yapabilir ve oyundaki performansların etkilenmemesini sağlar. İlk senaryoda dikkatli olun ve sanık endişelenir veya korkarsa oyunu kesin. Bu, oyunun başarısız olduğunu değil nasıl gerçekçi olduğunu gösterir.

Çeşitlilik için öneriler:

İkinci senaryo için bir değil birkaç kişiden oluşan bir jüri atayabilirsiniz. Geri bildirimler sırasında jüri ile hâkim arasındaki farkı tartışın.

Bölüm IV: Faaliyetin Ardından

- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 10. maddesini okuyun:
- *“Herkesin, hakkındaki hak ve yükümlülüklerin belirlenmesinde ve bir suç isnadının karara bağlanmasında, tam bir eşitlik içinde bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından adil ve aleni bir yargılamayla yargılanma hakkı vardır.”*
- Bu maddenin yargılanacak olan kişinin aleni bir yargılamayla yargılanması gerektiği anlamına geldiğini açıklayın. Aleni yargılama sanığın hazır bulunduğu, delillerin onun, ailesinin ve diğer insanların var olduğu bir ortamda sunulduğu yargılama demektir. Sanığı yargılayan kişiler başkaları tarafından etki altında bırakılmamalıdır. Oynanan oyundaki roller ışığında herkese davasını sunmak için şans tanınması gerektiğini söyleyin. Bu hem ceza davaları hem de hukuk uyuşmazlıkları (birinin dava edildiği uyuşmazlıklar) için geçerli bir kuraldır.
- BM tarafından kullanılan tanımdaki “bağımsız” ve “tarafsız” mahkeme kavramını tartışın: “Bağımsız” ve “tarafsız”, mahkemenin ancak deliller temelinde ve hukuk devleti ilkesi ışığında karar vermesi ve davanın taraflarından birini siyasi nedenlerle kayırmaması anlamına gelir.

Daha fazla araştırma için ilgili haklar/alanlar: Masumiyet karinesi, hukuk önünde kişi olarak tanınma, yetkin bir savunmaya sahip olma hakkı, demokrasinin unsurları. (Kaynak: Birleşmiş Milletler Sanal Okul Otobüsü [United Nations Cyberschoolbus]. 2003. <http://cyberschoolbus.un.org>)

FAALİYET II 2 O İNSANLARI NASIL SAVUNURSUNUZ?

Bölüm I: Giriş

Bu faaliyet gerçek hikâyelere dayanmaktadır ve önyargıları tespit etmeyi ve adil yargılama kavramını tanımayı amaçlamaktadır.

Bölüm II: Genel Bilgiler

Faaliyet türü: Tartışma.

Amaçlar ve hedefler: Önyargıların ve tarafsız gözlemin sınırlarının tespit edilmesi, analitik ve demokratik becerilerin geliştirilmesi.

Hedef grup: Genç yetişkinler ve yetişkinler.

Grup büyüklüğü: 15-20 kişi.

Süre: 60 dakika.

Malzemeler: Metinler (aşağıya bakınız).

Hazırlık: Savunma avukatı Gerry Spence'in beyanını dağıtılmak üzere hazırlayın (aşağıya bakınız).

Beceriler: Eleştirel düşünme ve analitik beceriler, görüş oluşturma, iletişim becerileri, bir konuda farklı görüş ve bakış açılarını belirtme.

Bölüm III: Faaliyet Hakkında Bilgiler

Giriş: Katılımcılara, tanıdıkları suçluları hayal etmelerini söyleyin (ya da birinin hakkında bir film gösterin). Bu isimleri bir tahtaya yazabilirsiniz.

Şimdi katılımcılardan, bu tehlikeli suçluların savunma avukatı olduklarını hayal etmelerini isteyin.

Savunma avukatı Gerry Spence'in beyanatını

dağıtın. Bu beyanda Spence, kendisine çok sık olarak sorulan sorunun yanıtını vermektedir: “O insanları nasıl savunursunuz?”

Bu beyanın ışığında bir tartışma başlatın.

- Herkes suçlu bulunana dek masum sayılmalı mıdır?
- Hakkınızda bir suç isnadı varsa her zaman kendinizi savunma hakkınız var mıdır?
- Herkesin hukuki yardım isteme hakkı var mıdır? Parası olmayanlar bu yardımı ücretsiz olarak almalı mıdır?
- Herkes hukuk önünde eşit olmalı mıdır?
- Dilerseniz tartışmadaki bazı tezleri yazıp tartışmayı özetleyebilirsiniz.

Dağıtılacak metin:

Savunma avukatı olan Gerry Spence:

“Sanığın asılmadan önce yargılanması gerektiğini mi düşünüyorsunuz? Eğer öyleyse bu adil bir yargılama olmalı mıdır? Adil bir yargılama için sanığa bir avukat tayin edilmeli midir? Avukat tayin edilirse, avukatın yetkin olması gerekir mi? O zaman, avukat sanığın suçlu olduğunu biliyorsa davayı kaybetmeye mi çalışmalıdır, yoksa savcılığın iddiasını makul şüphenin ötesinde ispatlayabilmesi için elinden geleni mi yapmalıdır? Eğer elinden geleni yaparsa ve savcılık iddiasını makul şüphenin ötesinde kanıtlayamazsa ve jüri sanığı beraat ettirirse kimi suçlamak gerekir? İşini yapan savunma avukatını mı suçlarsınız, yoksa işini yapmayan savcıcı mı?”

(Kaynak: Harper’s Magazine. 1997)

Geri bildirim:

Geri bildirim oturumunda katılımcılardan tartışmayı özetlemelerini isteyin:

- Sizce avukatlar neden suçluları savunur?
- Sizce o avukatlar savundukları suçlu kişilerle aynı şekilde mi görülüyor? Neden?

Uygulama için ipuçları:

Faaliyete bir film gösterimi ya da tehlikeli

suçlular hakkında bir makale okuyarak başlayabilirsiniz. Ülkedeki ya da bölgedeki koşullardan bahsedebilirsiniz ve kamuoyunda bir tartışma yaratan suçlulardan konuşabilirsiniz. Böyle bir şey yaparsanız, güncel olan böyle bir konunun yaratabileceği duyguların farkına varın. Katılımcıların fikirlerini yargılamayın ama insan haklarının herkese ait olduğunu ve keyfi olarak askıya alınamayacağını belirtin.

Çeşitlilik için öneriler:

İHEB’in 11. maddesini okuyun:

“(1) Hakkında bir suç isnadı olan herkes, savunması için gerekli olan tüm güvencelerin sağlandığı aleni bir yargılama sonunda hukuka uygun olarak suçluluğu saptanmadıkça masum sayılır. (2) Hiç kimse işlendiği sırada ulusal ya da uluslararası hukuka göre suç sayılmayan bir eylem ya da eylemsizlikten ötürü suçlu ilan edilemez. Kimseye suçun işlendiği sırada uygulanacak olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.”

Bu maddeyi tahtaya yazın, anlamını ve amacını açıklayın. Suçluluğunuz kanıtlanana dek masum sayılmalısınız. Eğer hakkınızda bir suç isnadı varsa her zaman kendinizi savunma hakkınız vardır. Kimsenin sizi yapmadığınız bir şeyden dolayı mahkûm etme ve cezalandırma hakkı yoktur. Masumiyet karinesi ve savunma hakkı bu maddede bahsi geçen iki önemli ilkedir. “Sesi duyulmak ya da duyulmamak?” faaliyetindeki faaliyet sonrası çalışmayı bununla ilişkili olarak da yapabilirsiniz.

Bölüm IV: Faaliyetin Ardından

İHEB’in 6. ve 8. maddelerini okuyun:

6. madde: “Herkesin her nerede olursa olsun hukuki kişiliğinin tanınması hakkı vardır.” Bu maddeyle, her nerede olursanız olun hukukun herkes kadar koruma altında olmanız gerektiğini açıklayın. Tanım: Hukuk önündeki kişi, hukuk tarafından tanınan, hukuk sistemi tara-

findan korunması güvence altına alınan ve hukukun gerektirdiği sorumlulukları olan kişidir.

8. madde: “Herkesin anayasa ya da yasayla tanınmış temel haklarını ihlal eden eylemlere karşı yetkili ulusal mahkemeler önünde etkili bir yargı yoluna başvuru hakkı vardır.” Bu, insan haklarınıza saygı gösterilmediği zaman

hukuki yardım alma hakkınızın olduğu anlamına gelir.

Daha fazla araştırma için ilgili haklar/alanlar: Masumiyet karinesi, hukuk önünde kişi olarak tanınma, yetkin bir savunmaya sahip olma hakkı, demokrasinin unsurları. (Kaynak: Carleton College. *Correspondence Bias in Everyday Life*)

KAYNAKÇA

Allain, Jean. 2000. *A Century of International Adjudication-The Rule of Law and its Limits.* Cambridge: Cambridge University Press.

Amnesty International (Uluslararası Af Örgütü). 2011. *Military Commissions.* <http://www.amnestyusa.org/our-work/issues/security-and-human-rights/fair-trials>

Amnesty International (Uluslararası Af Örgütü). 2011. *USA. Guantánamo: A Decade of Damage to Human Rights and 10 Anti-Human Rights Messages Guantánamo Still Sends.* London: Amnesty International Publications. http://www.amnesty.at/fileadmin/editor_upload/presseaussendungen/Guantanamo%2010%20Report.pdf

Anheier, Helmut K., Mary H. Kaldor ve Marlies Glasius (ed.). 2003. *Global Civil Society 2003.* Oxford: Oxford University Press.

Arbour, Louise. 2004. *Security under the Rule of Law.* <http://www.hchr.org.co/publico/comunicados/2004/cp0431.pdf>

Brown, Mark Malloch. 2004. *Rule of Law and Transitional Justice and Post-Conflict Societies.*

<http://www.undp.org/dpa/statements/administ/2004/october>

Carleton College. *Correspondence Bias in Everyday Life.* Minnesota: Carleton College. http://www.acad.carleton.edu/curricular/PSYC/classes/psych110_Lutsky/RMII/CB4a.html

Cassese, Antonio. 2008. *International Criminal Law.* New York: Oxford University Press.

Küresel Yönetim Komisyonu (Commission on Global Governance). 1995. *Our Global Neighbourhood. The Report of the Commission on Global Governance.* Oxford: Oxford University Press.

Commission on Human Rights (İnsan Hakları Komisyonu). 2002. *Administration of Justice, Rule of Law and Democracy. Report of the Sessional Working Group on the Administration of Justice, E/CN.4/Sub.2/2002/7.* http://www.hrni.org/files/reports/HRNi_EN_125.pdf

Commission on Human Security (İnsani Güvenlik Komisyonu). 2003. *Human Security Now*. New York: Commission on Human Security. <http://www.humansecurity-chs.org/finalreport>

Cotran, Eugene ve Mai Yamani. 2000. *The Rule of Law in the Middle East and the Islamic World, Human Rights and the Judicial Process*. New York: Palgrave.

Council of Europe (Avrupa Konseyi). 2004. *Building Europe together on the Rule of Law*. Strasbourg: Council of Europe.

Huber, Martina. 2002. *Monitoring the Rule of Law, Consolidated Framework and Report*. The Hague: Netherlands Institute of International Relations.

Human Rights Watch (İnsan Hakları İzleme Örgütü). 2011. *Turkey: Activist's Trial a Travesty of Justice*. <http://www.hrw.org/en/news/2011/02/08/turkey-activist-s-trial-travesty-justice>

Maravall, Jose Maria ve Adam Przeworski (ed.). 2003. *Democracy and the Rule of Law. Cambridge Studies in the Theory of Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Murphy, John F. 2004. *The United States and the Rule of Law in International Affairs*. Cambridge: Cambridge University Press.

O'Donnell, Guillermo. 2004. *Why the Rule of Law Matters*. 15 Journal of Democracy 2.

Office of the High Commissioner for Human Rights (İnsan Hakları Yüksek Komiserliği). 2003. *Human Rights in the Administration of Justice: A Manual on Human Rights for Judges, Prosecutors and Lawyers*.

<http://www.ohchr.org/Documents/Publications/HRAAdministrationJustice.pdf>

Office of the High Commissioner for Human Rights (İnsan Hakları Yüksek Komiserliği). 1984. *General Comment No. 13: Equality before the courts and the right to a fair and public hearing by an independent court established by law* (Art. 14).

<http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/%28Symbol%29/bb722416a295f264c12563ed-0049dfbd?Opendocument>

Ramen, Frank. 2001. *The Rights of the Accused (Individual Rights and Civic Responsibility)*. New York: The Rosen Publishing Group.

Robinson, Mary. 1998. *Building Justice: A Conference on Establishing the Error! Bookmark not defined. Rule of Law in Post-Conflict Situations. Opening Speech*. Vienna 26-27 June 1998.

Tamanaha, Brian Z. 2004. *On the Rule of Law. History, Politics, Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

United Nations (Birleşmiş Milletler). 2004. *The Rule of Law and Transnational Justice in Conflict and Post-Conflict Societies. Report of the Secretary-General. S/2004/616 of 23 August 2004*. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/395/29/PDF/N0439529.pdf?OpenElement>

United Nations (Birleşmiş Milletler). 2002. *Strengthening of the Rule of Law. Report of the Secretary-General to the General Assembly, A/57/150*.

[http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/63233977f02defb2c1256c40002ca6f5/\\$FILE/N0251433.pdf](http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/63233977f02defb2c1256c40002ca6f5/$FILE/N0251433.pdf)

United Nations Human Rights Committee (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi) 2007. *General Comment No. 23: Article 14: Right to equality before courts and tribunals and to a fair trial, CCPR/C/GC/32.* <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G07/437/71/PDF/G0743771.pdf?OpenElement>

UN Women (BM Kadın). 2011. *2011-2012 Progress of the World's Women. In Pursuit of Justice.* New York: UN Women. <http://progress.unwomen.org/pdfs/EN-Report-Progress.pdf>

Weissbrodt, David A. ve Rüdiger Wolfrum. 1997. *The Right to a Fair Trial.* Berlin: Springer Verlag.

Weissbrodt, David A. 2001. *The Right to a Fair Trial under the Universal Declaration of Human Rights and the International Covenant on Civil and Political Rights, Articles 8, 10 and 11 of the Universal Declaration of Human Rights.* The Hague: Kluwer Academic Publishers.

EK BİLGİLER

African Commission on Human and Peoples' Rights (Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu): <http://www.achpr.org/>

Amnesty International (Uluslararası Af Örgütü): <http://www.amnesty.org>

Amnesty International-Death Penalty (Uluslararası Af Örgütü-Ölüm Cezası): <http://www.amnesty.org/deathpenalty>

Amnesty International-Executions of Juveniles since 1990 (Uluslararası Af Örgütü- 1990'dan Bu Yana Küçüklerin İnfazı): [http://www.amnesty.org/en/death-penalty/executions-of-child-offenders-since-1990.](http://www.amnesty.org/en/death-penalty/executions-of-child-offenders-since-1990)

Amnesty International-International Justice (Uluslararası Af Örgütü-Uluslararası Adalet): <http://web.amnesty.org/pages/jus-index-eng>

Asia Pacific Judicial Reform Forum (APJRF) (Asya Pasifik Yargı Reformu Forumu): <http://www.apjrf.com/index.html>

Center on Democracy, Development, and the Rule of Law (CDDRL) (Demokrasi, Kalkınma ve Hukuk Devleti Merkezi): <http://cddrl.stanford.edu>

Council of Europe (Avrupa Konseyi): <http://www.coe.int/>

European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) (Hukuk Yoluyla Demokrasi Avrupa Komisyonu [Venedik Komisyonu]): <http://www.venice.coe.int>

Human Rights Watch (İnsan Hakları İzleme Örgütü): <http://hrw.org>

International Commission of Jurists (Uluslararası Hukukçular Komisyonu): <http://www.icj.org>

International Criminal Court (ICC) (Uluslararası Ceza Mahkemesi [ICC]): <http://www.icc-cpi.int>

International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR) (Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi): <http://www.icttr.org>

International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY) (Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi): <http://www.icty.org>

Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR) (Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi): <http://www.osce.org/odihhr>

Project on International Courts and Tribunal (Uluslararası Mahkemeler Projesi): <http://www.pict-pcti.org>

Special Court for Sierra Leone (Sierra Leone Özel Mahkemesi): <http://www.sc-sl.org>

United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği): <http://www.ohchr.org>

United Nations Rule of Law (Birleşmiş Milletler Hukuk Devleti): <http://unrol.org/>

DİNİ ÖZGÜRLÜKLER

DÜŞÜNCE, VİCDAN VE DİN ÖZGÜRLÜĞÜ
DİN YA DA İNANÇ SAHİBİ OLMA VE DİN YA DA İNANCINI
DEĞİŞTİRME ÖZGÜRLÜĞÜ
BU HAKLARI ORTAYA KOYMA ÖZGÜRLÜĞÜ

“Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkı vardır. Bu hak, dinini veya inancını değiştirme özgürlüğünü ve dinini veya inancını tek başına veya topluca ve kamusal ya da özel olarak, öğretim, uygulama, ibadet ve riayet yollarıyla ortaya koyma özgürlüğünü kapsar.”

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 18. madde. 1948.

ÖRNEK HİKÂYE

“Mısır: Dayanışma Ziyaretinde Tutuklanan Aktivistleri Serbest Bırakın”

6 Ocak 2010 tarihinde altı Koptik Hıristiyan ve bir Müslüman muhafız, Hıristiyanların Nag Hammadi’de bir ayin töreni için buldukları kiliseden ayrılırken vuruldu. Ateş edenler oradan geçen bir arabanın içindeydi.

Haberlere göre üç kişi, iki gün sonra, 8 Ocak’ta, gözaltına alındı ve taammüden cinayet, vatandaşların hayatını tehlikeye atmak ve kamusal mülkiyete ve (9 Ocak’ta) özel mülkiyete zarar vermekle suçlandı.

Bu gözaltı işlemi İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW) tarafından doğru istikamette bir adım olarak nitelendirilse de yeterli değildir. HRW’ye göre, bu tür durumlarda rutin olarak aileler ceza davası istememeye ve bu davaları özel olarak çözüme bağlamaya davet edilmektedir. Çoğunlukla mağdurların ailelerine tazminat ödenmektedir.

HRW’nin Ortadoğu müdürü olan Sarah Leah Whitson, Mısır Hükümeti’nden “dini çeşitliliğe saygı ve herkese eşitlik için ciddi bir kampanya” yapılmasını talep etti.

Bu olay ve ardından gelen olaylar (Müslümanların ve Hıristiyanların gözaltına alınmasıyla sonuçlanan gösteriler, mağdurların ailelerine başsağlığı için giden aktivistlerin gözaltına alınması) ve devlet makamlarının bu davaya yaklaşımı Mısır’da Koptik Hıristiyanların nasıl zor durumda olduğunun göstergesidir. Koptikler dini inanç ve uygulamalarından dolayı dini nefretin saldırıların hedefindedir. 2010 yılı raporunda HRW, Mısır’ı “Mısırlı Hıristiyanlara karşı yaygın ayrımcılık ve köktenci

Müslüman tarikatların resmi hoşgörüsüzlüğü” nedeniyle suçlamıştır.

(Kaynak: İnsan Hakları İzleme Örgütü [Human Rights Watch]. 2010. *Mısır: Dayanışma Ziyaretinde Bulunan Aktivistleri Serbest Bırakın* [Free Activists Detained on Solidarity Visit]; İnsan Hakları İzleme Örgütü. 2011. *Dünya Raporu 2011*)

Tartışma Soruları

1. Sizce Mısır’daki Koptik Hıristiyanlara yapılan muamelelerin sebepleri nelerdir?
2. Kendi ülkenizde ya da bölgenizde benzer olaylar vuku buldu mu?
3. Bu olayda hangi uluslararası insan hakları standartları ihlal edilmiştir?
4. Benzer olayların gerçekleşmesi nasıl önenebilir?
5. Böyle vakalarda hangi uluslararası kurumlar ve usuller kullanılabilir?

BİLİNMESİ GEREKENLER

1. DİNİ ÖZGÜRLÜKLER: GİDİLECEK ÇOK YOL VAR

Milyonlarca insan, bize ruhani olarak öncülük yapan, insanlığın üzerinde bir şeyin varlığına inanmaktadır. İnancınız nedeniyle inkâra, ailenizi terk etmeye zorlanabilir, zulme uğrayabilir, hapse atılabilir ve hatta öldürülebilirsiniz.

MÖ 3. yüzyılda Budistler Hindistan’da, Buddha’nın öğretilerine inandıkları için zulme uğramıştır. MS 9. yüzyılda –Avrupa’nın “karanlık çağları” sırasında– Müslümanlar ve Hıristiyan olmayan diğer insanlar “Tanrı adına” zulme uğramıştır. Ardından Osmanlı İmparatorluğu’nun ve İslam’ın genişlemesi için yapılan savaşlar Avrupa’yı dehşete düşürmüştür. Yahudiler gettolara yalnızca Hıristiyanlar tarafından değil, daha önce Müslümanlar tarafından da kapatılmıştır. Latin Amerika yerlilerinin soylarının tükenmesi, Hıristiyanlaştırılmaları sürecinde gerçekleşmiştir.

Geçmişte ve bugün, insanlar inançları ve kanaatleri nedeniyle tehdit altındadır. Bir şeye inanma becerisi ve bunun ortaya koyulması **dini özgürlük** olarak tanımlanır ve korunur.

Bu yalnızca hukuki değil, ahlaki bir konudur. Dini inançlar kişinin özel hayatına nüfuz eder, çünkü kişisel kanaatlere ve dünyamızı anlamaya ilişkindirler.

İnanç bir kişinin kültürel kimliğinin ifade edilmesinde ana unsurlardan biridir. Bu nedenle, dini özgürlük, konuşulması çok hassas bir konudur ve diğer insan hakları meselelerine nazaran çok daha fazla zorluk çıkarır.

Dini özgürlüğünün uluslararası insan hakları hukuku altında düzenlenmesi bir başka sorun nedeniyle daha engellenmiştir. Dünyanın her yerinde din ve inanç siyasette anahtar öneme sahiptir. Dini inançlar ve özgürlük sık sık siyasi nedenlerle ve güç talepleri nedeniyle yanlış olarak kullanılmış ve bunun sonucu olarak da din ile siyasetin birbiriyle bağlantılı olduğuna dair yanlış tezler ortaya çıkmıştır.

Son yıllarda dini hoşgörüsüzlüğün ve zulmün dünyanın her yerinde etnik köken, ırkçılık ve gruplara karşı nefret sorunlarına bağlı trajik olaylara neden olması sebebiyle yeterli koruma her zamankinden daha acil bir ihtiyaç haline gelmiştir. Dini nedenlerle zulüm, inançlı insan-

“Hiç kimse doğası gereği belirli bir kiliseye ya da tarikata bağlı değildir. Herkes, içinde inanç ve ibadetin Tanrı tarafından hakiki olarak kabul göreceğine inandığı bir topluluğa katılır. Kurtuluş umudu, o topluluğa katılmanın tek sebebi olduğu için, kişinin orada kalmasının tek nedenidir (...). Bu nedenle kilise o amaç doğrultusunda iradi olarak bir araya gelmiş üyelerin oluşturduğu bir topluluktur.”

John Locke. Hoşgörü Hakkında Bir Mektup. 1869

“Milletler arasındaki barış, dinler arasında barış olmadan mümkün değildir. Dinler arasında barış, dinler arasında diyalog olmadan mümkün değildir. Dinler arasında diyalog, dinlerin temeli hakkında araştırma yapmadan mümkün değildir.”

Hans Küng,

Başkan Weltethos (Küresel Etik Vakfı [Global Ethic Foundation])

lar ile inançsızlar, geleneksel ve “yeni” dinler veya resmi ya da egemen bir dini olan devletler ile o dine mensup olmayan bireyler veya gruplar arasındaki çatışmalarda gözlemlenebilir.

Günümüzde dini özgürlüklerin ihlaline dünyanın her yerinde rastlanmaktadır; ancak şu ülkelerde bazı inançların sistematik olarak ortadan kaldırılması söz konusu olmuştur: Burma’da bütün dini azınlıklar zulme uğramaktadır; özellikle de Müslüman Rohingyalar, Protestanlar ve Budist rahipler. Kuzey Kore hükümeti Juche ideolojisi dışındaki dini inanç ve ritüellerin tümünü Kim ailesi çevresinde oluşturulan külte bir saldırı ve hükümetin yetkisinin bir ihlali olarak görmektedir. Mısır’da Koptilere, Ortodoks Hıristiyanlara, Bahailere, Ahmedilere, Şiilere ve Sufi Müslümanlara karşı ayrımcılık uygulanmakta ve yaygın bir antisemitizm görülmektedir. Eritre’de Yehova Şahitlerinin takipçileri, Evanjelik Hıristiyanlar ve Pentecostal Hareketi tasfiyesinin hedefleri arasındadır. İran’da Bahailere, Sufilere, Müslüman muhaliflere ve Hıristiyanlara ayrımcılık ve zulüm uygulanmaktadır. Irak ve Nijerya’da Hıristiyanlara, Pakistan’da Ahmedilere zulüm yapılmaktadır. Çin’de Uy-

gur Müslümanları, Protestanlar, Falun Gong takipçileri ve Tibetli Budistler ayrımcılıktan özellikle etkilenmektedir. Sudan’da Hıristiyanlar, Suudi Arabistan’da Şii Müslümanlar ve İsmaililer ayrımcılığa uğramaktadır. Son olarak Türkmenistan ve Özbekistan’da kayıt altında olmayan dini gruplara karşı sert bir ayrımcılık yaşanmaktadır. Dini özgürlüklerin ihlali ABD’deki Hıristiyan köktenciliklerinden İslam’daki dini aşırıcılığın yoğunlaşmasına ve hatta çeşitli ülkelerde görülen antisemitizmin yeni biçimlerine (Yahudiler/Musevilik hakkında korku ve nefret) ve Washington ve New York’taki 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından ABD’de ve Avrupa’da artan ve göz ardı edilen İslamofobiye (Müslümanlar/İslam hakkında korku ve nefret) dek geniş bir yelpazede görülmektedir.

Ne yazık ki dini özgürlüklerin konu edilmesinin aciliyetini (özellikle bu özgürlükler aşırıcılıkla bağlantılandırıldığı zaman) gösteren çok daha fazla sayıda örnek bulunmaktadır. Aşırıcılık olgusu daha sonra aşağıda tartışılacaktır.

Din Özgürlüğü ve İnsani Güvenlik

Korkudan kurtulma özgürlüğü insani güvenliğin anahtar nitelikteki değeridir ve dini özgürlüklerin ihlaliyle büyük bir tehdit altına girmektedir. Herhangi bir “Tanrı”ya ya da dilediğiniz evren kavramına inanamıyorsanız kişisel özgürlük ve güvenlikten bahsedilemez. Düşünce, inanç, vicdan ve din özgürlüğünün tehdit edilmesi hem bireyleri hem de grupları kişisel bütünlüğün sağlanması ve geliştirilmesi yönünden doğrudan etkiler. Dini nedenlerle ayrımcılık ve zulüm, sistematik hale gelmiş ya

da kurumsallaşmış ise toplumlar arasında gerginliğe ve hatta uluslararası krizlere yol açabilir. Güvensizliğin sebebi bireyler, gruplar ve hatta devletler olabilir. Bu, kişisel güvenliğe inanç veya din temelinde yönelen ve güçlü ve her zaman var olan tehditlere ilişkin özel koruma tedbirlerini gerektirir. İnsan hakları eğitimi insanların birbirinin düşüncesine ve dini inancına saygılı olmasında büyük öneme sahiptir. Saygının, hoşgörünün ve insan haysiyetinin öğrenilmesi zorla sağlanamaz; bireysel ve küresel güvenliğin sağlanması için süreç dahil olan herkesin uzun vadeli taahhütte bulunmasını gerektirir.

2. TANIM

VE KONUNUN TASVİRİ

Din Nedir

Dinin felsefi ve sosyolojik tartışmalarda **ortak bir tanımlı yoktur**; ancak mevcut tanımlarda bir dizi ortak unsur bulunmaktadır.

İngilizce’de “din” anlamına gelen “religion”, Latince bir kelime olan *religare* kelimesinden gelir ve “bağlayıcı” anlamındadır. Din inançlı kişiyi bir “mutlak”a bağlar: Mutlak, kişisel ya da kişisel olmayan bir şekilde kavramsallaşır. Din genellikle, insanın varlığını bir “Tanrı”ya ya da “Tanrılar”a bağlamasını sağlayan bir dizi ritüel, kural ve düzenleme barındırır. Milton J. Yinger’e göre, din “insanların hayattaki sorunlarıyla mücadelede kullandığı bir inanç ve ibadet sistemidir.” Buna karşılık, *Black’s Law* sözlüğü dini şöyle tanımlar: “İnsanın Tanrı, ibadet ve itaatle bağlı ve doğüstü un-

surlara veya üst hayat biçimlerine dair yetki ve emirlere baş eğmesi. En geniş anlamıyla din, yaptırım ve davranış kuralları uygulayarak, geleceğe dair ödüller ve ceza öngörerek, insanlar üzerinde güç kullanabilen daha yüksek bir gücün varlığına dair her türlü inançtır.”

Bunlar ve benzeri tanımlar, kişiselleşmiş ya da kişiselleşmemiş olarak yüce, kutsal, mutlak, aşkın bir şeyin tanınmasını içerir. “Yüce/sonsuz” normatif bir işleve sahiptir ve inanç sahipleri bu “mutlak”a doğru, dinlerinin öğretilerini ve davranış kurallarını takip etmek zorundadır. İnanç sahipleri ayrıca, dini inançlarını çeşitli ibadet şekilleriyle ifade eder. Her zaman olmasa da çoğunlukla kilise ya da benzeri bir yasal kişiliğe sahip bir kurum, grubu veya ibadet uygulamalarını düzene sokmak üzere kurulur.

İnanç Nedir

İnanç, dinden **daha geniş bir kavramdır**. Dini içerir ama onun geleneksel anlamıyla sınırlı değildir. *Black’s Law* sözlüğü inancı “akılda öznel olarak var olan bir önerinin hakiki olduğuna bir tez, ikna ya da kararı belirleyen kanıtlar yoluyla inanç” olarak tanımlamıştır. Bu inancı bir düşünce eylemi olarak tanımlayan bu dar entelektüel kavramsallaştırmaya karşın inanç yüce bir şeye güven duyma ve dayanmadır. (Kişiselleşmiş ya da Budizmdeki Soylu Hakikatler gibi kişiselleşmemiş bir şey.)

BM İnsan Hakları Komitesi, Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi’nin (MSHUS) 18. maddesini yorumladığı 22 numaralı Genel Yorum’unda din veya inancın korunmasını şöyle tanımlamıştır: “18. madde teist, teist olmayan ve ateist inançları ve bir dine ya da inanca mensup olmama hakkını korur.” Genel Yorum şöyle devam eder: “Din ve inanç kavramları geniş kavramlardır. 18. madde altındaki koruma geleneksel dinlerle ya da ku-

rumsallaşmış nitelikli din veya inançlarla ya da geleneksel dinlere benzer uygulamalarla sınırlı değildir. Bu nedenle Komite herhangi bir din ya da inanç temelinde, bu din ya da inanç yeni kurulmuş da olsa ya da egemen olan dini çoğunluk tarafından düşmanca davranılan bir dini azınlığı temsil etse de, herhangi bir sebeple yapılan ayrımcılık eğilimini endişeyle karşılar.” (Kaynak: Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi. 1993. *Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin [MSHUS] 18. Maddesi Hakkında Genel Yorum No. 22 [48]*)

Başka nitelikteki –siyasi, kültürel, bilimsel veya ekonomik– inançlar bu koruma kapsamında değildir ve farklı muameleye tabi tutulmalıdır. *İfade Özgürlüğü ve Medya Özgürlüğü*

Dini Özgürlük Nedir

Uluslararası hukukta dini özgürlükler **düşünce, vicdan ve din özgürlüğü** olarak korunmaktadır.

Bu üç temel özgürlük hem teist, hem teist olmayan, hem de ateist inançlara ve agnostik inanca uygulanır ve evreni aşkın veya metafizik bir bakışla gören ve normatif davranış kurallarına sahip her türlü inancı içerir.

Din ve inanç özgürlüğü tam olarak hem din ve inanç sahibi olma özgürlüğünü, hem de herhangi bir dini norm ya da yaklaşıma sahip olmama hakkını da içeren dinden ve inançtan özgür olma özgürlüğünü kapsar.

Düşünce ve vicdan özgürlüğü ise din ve inanç özgürlüğüyle aynı şekilde korunur. Her konudaki düşünce özgürlüğünü, kişisel kanaatleri ve bireysel olarak ya da toplu bir biçimde ifade edilen her türlü din ve inanca bağlılığı kapsar. Vicdan özgürlüğü sıklıkla ihlal edilir. Buna bir örnek, dünyanın her yerinde görülen “vicdan mahkûmları”dır. Bu mahkûmlar çoğunlukla dini azınlıklara mensuptur.

Düşünce ve vicdan özgürlüğü ve bir din ya da inancı kabul etme ve değiştirme özgürlüğü **koşulsuz olarak korunur**. Kimse düşüncelelerini ifade etmeye ya da bir din ya da inanca mensup olmaya zorlanamaz.

Uluslararası Standartlar

İnsan hakları hukuku, dinin ve inancın tanımlanmasındaki tartışmadan kaçınmaktadır ve düşünce, vicdan ve din özgürlüğünün korunmasında bir haklar kataloğu içermektedir. Din özgürlüğünün karmaşıklığını anlamak için, dört seviyeli bir sınıflandırma yapılabilir:

1. Belirli bireysel pratikleri yapma özgürlüğü;
2. Toplu halde ibadet etme özgürlüğü;
3. Belirli kurumlar için özgürlük;
4. Dinden azade olma özgürlüğü.

1. Belirli bireysel uygulamaları yapma özgürlüğü

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 18. maddesi, **din özgürlüğünü “herkes”in hakkı** olarak tanımlar; yani çocuklar ve yetişkinler, vatandaşlar ve yabancılar eşit olarak bu hakka sahiptir ve bu hak olağanüstü hallerde ve savaş zamanında dahi kısıtlanamaz. Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 18. maddesinde yer alan dini özgürlüklerin listesi, uluslararası toplum tarafından kabul edilen asgari standartlara dahil olan hakların ayrıntılı bir ifadesidir:

- Bir din ya da inançla bağlantılı olarak ibadet etme ve toplanma, bu amaçlarla yer kurma ve muhafaza etme özgürlüğü;
- Ritüellerle ve bir din ya da inancın teamülleriyle ilgili olarak gerekli eşya ve malzemeleri yapma, alma ve kullanma özgürlüğü;
- Bireylerden ve kurumlardan mali konuda ya da diğer konularda gönüllü yardım isteme ve alma özgürlüğü;
- Herhangi bir din ya da inancın gerekliliklerine ve standartlarına uygun

olarak, liderleri eğitime, tayin etme, seçme veya silsile dahilinde atama özgürlüğü;

- Kişinin dini ya da inancı gereği dinlenme günlerinde dinlenme, kutsal günleri kutlama, tören yapma özgürlüğü;
- İbadet hakkı, giyinme kuralları ve yemek düzenlemesi de dahil olmak üzere işyerinde dini özgürlükler;
- İbadet ve dini kutlamalar için toplanma ve örgütlenme özgürlüğü;
- Kişinin inancını beyan etme özgürlüğü;
- Kişinin bir dini reddetme veya değiştirme özgürlüğü;
- Çocuğun “yüksek menfaatleri” gereği dini eğitim hakkı.

(Kaynak: Birleşmiş Milletler. 1996. *Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi* 18. Madde)

2. Toplu halde ibadet etme özgürlüğü

Dini özgürlükler bireylere yalnızca yukarıda sözü geçen özgürlüğü kullanma hakkı vermez. Bir din ya da inanç ancak ve çoğunlukla toplu halde ortaya koyulur ve bu nedenle kamuya açık alanlarda ibadet edilir. Bu nedenle de inanç topluluklarının toplanma ve örgütlenme özgürlüğü de sağlanmalıdır.

3. Kurumlar için özgürlük

Dini temellere dayanan belirli kurumlar da din özgürlüğü korumasından yararlanır. Bu kurumlar arasında ibadet yerleri olabileceği gibi, dini meselelerle ilgilenen eğitim kurumları ve hatta STK'lar da vardır.

4. Dinden azade olma özgürlüğü

Negatif dini özgürlük ya da dini tarafsızlık, dindar olmayan vatandaşların dinden azade olma özgürlüklerini kamusal alanda ortaya koyabilmeleri demektir. Örneğin, Almanya'da negatif dini özgürlük ya da dini tarafsızlık, Federal Anayasa Mahkemesi'nin dini okul niteliği olmayan zorunlu devlet okullarındaki sınıflara haç asılmasının Almanya Anayasa-

Bu kurumların sahip olduğu özgürlükler arasında şunlar sayılabilir:

- Gerekli yardım ve insani yardım kurumlarını kurma ve muhafaza etme özgürlüğü
- Konuyla ilgili metinler yazma, yayınlama ve dağıtma özgürlüğü
- Uygun yerlerde bir din ya da inancı öğretme özgürlüğü

(Kaynak: Birleşmiş Milletler. 1981. *Din ya da İnanca Dayalı Her Türü Hoşgörüsüzlüğün ve Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesi Hakkında Bildirge*)

sı'na aykırı olduğunu belirttiği “haç kararı”nın ardından özellikle önem kazanmıştır. Bu dini tarafsızlık Almanya'nın sekiz eyaletinde yeni yasa ve yönergelerin yürürlüğe girmesiyle yeni bir eşik atlamıştır. Bu yasa ve yönergelere göre, başörtüsü de dahil olmak üzere dini sembollerin kamusal alanda kullanımı ağır bir biçimde kısıtlanmıştır. İnsan Hakları İzleme Örgütü, bugüne dek Almanya'nın uyguladığı dini tarafsızlığı eleştirmiştir: Yeni düzenlemelerle Almanya'nın din özgürlüğünü koruma konusundaki yükümlülüğü ve hukuk önünde eşitlik hakkı ihlal edilmektedir. Fransa ve Belçika da 2011'den itibaren kamusal alanda dini sembollerin ve giysilerin kullanılmasıyla ilgili yasaklar getiren yasalar kabul etmiştir.

Ayrımcılık Yasağı

Din temelinde ayrımcılık ve hoşgörüsüzlük, dine ya da inanca dayalı her türlü ayırım, dışlama, kısıtlama ya da tercih anlamına gelir ve yasaktır. Dini ayrımcılığın ve hoşgörüsüzlüğün yasaklanması kamusal alanla kısıtlı değildir; dini ya da başka nitelikteki inançlar için temel teşkil eden bireylerin özel alanlarında da ayrımcılık yasaktır.

☞ *Ayrımcılık Yasağı*

Eğitim

Ebeveynlerin çocuklarını kendi inançları çerçevesinde eğitime hakkı vardır. “Çocuğun yüksek menfaatleri”, yalnızca bir çocuğun fiziksel veya zihinsel sağlığı bir dini uygulamadan dolayı zarar görüyorsa ebeveynlerin eylem özgürlüğünü kısıtlama amacını taşır. Söz konusu uygulama tıbbi tedavinin reddedilmesi ya da çocuğun okula gönderilmemesi olabilir. Örneğin Yehova Şahitleri ilke olarak kan naklini kabul etmemektedir ve bu inançları çocuklarının ölümüne neden olabilir.

Kamusal alanda devletlerin çocuklara onları dini hoşgörüsüzlükten ve ayrımcılıktan koruyacak biçimde eğitim sağlama ve düşünce, vicdan ve din özgürlüğünün öğretimini içeren bir müfredat sunma yükümlülüğü vardır.

☞ *Çocukların İnsan Hakları Eğitim Hakkı*

Tartışma Soruları

- Ülkenizde din eğitimi nasıl düzenlenmiştir?
- Ülkenizde okul müfredatı ve okul kitapları, inanmama özgürlüğü de dahil olmak üzere din ve inanç özgürlüğüne yer vermekte midir?
- Ülkenizde din eğitiminin bağımsızlığı için gerekli güvenceler mevcut mudur?

İnancın Ortaya Koyulması

Bir dini inancın ortaya koyulması özgürlüğü dini dilin, öğretinin, ibadetin ve o inancın gereklerinin yerine getirilmesinin korunması anlamına gelir. İnsanların, inancı hakkında konuşma, o inancı öğretme, tek başına ya da toplu olarak ibadet etme, yemek ve giysi kurallarına riayet etme, belli bir dili kullanma ve inancın gerektirdiği kutlamaları yapma hakkı vardır. Dinin ya da inancın ortaya koyulması aynı zamanda inancın gerektirdikleriyle çelişen eylemlerden kaçınma anlamına gelir. Bu tür eylemler arasında yemin etmekten kaçın-

ma, askeri hizmet yapmama, dini törenlere katılmama, günah çıkarmama ya da tıbbi tedaviyi reddetme sayılabilir.

Din Özgürlüğünün Sınırları

İnancın kendisi hiçbir çekince olmaksızın korunurken, bir inancın ortaya koyulması başkalarının menfaatleri söz konusu ise sınırlanabilir.

Örneğin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 9. maddesine göre, bir dini inancın ortaya koyulmasına getirilen kısıtlamalar orantılı olmalı ve hukuka dayanmalıdır. Bu sınırlamalar ancak kamu güvenliğini, kamu düzenini, kamu sağlığını, kamu ahlakını veya başkalarının temel hak ve özgürlüklerini korumak için gerekli ise söz konusu olabilir. Bu özgürlüğün sınırlandırılması, örneğin insan kurban edilmesi, insanın kendini kurban etmesi, kadın sünneti, kölelik, zorla fuhuş konularında ve insan sağlığını ve bedensel bütünlüğü tehdit eden diğer eylemlerde mümkündür.

3. KÜLTÜRLERARASI PERSPEKTİFLER VE TARTIŞMALI KONULAR

Devlet ve İnanç

Dünyanın her yerinde din özgürlüğünün korunmasıyla ilgili asli anlaşmazlıklardan biri **devletler ile onların vatandaşlarının din ve inançları arasındaki ilişkiyle** ilgilidir. Devletlerin inançla ilgili tutumu birkaç şekilde gelişir: devlet dinleri, kurumsallaşmış kiliseler, devletin inançlara ve kurumlarına karşı tarafsızlığı, resmi bir dinin olmaması, devlet ile kilisenin ayrılması, hukuken tanınmış dini grupların korunması.

Uluslararası standartlar devlet ile dinin ayrılmasını gerektirmez ve devlet ile bir inanç arasında belirli bir ilişki modelini önermez.

Uluslararası standartlara göre, seküler toplumlarda var olan, dinin kamu ilişkilerinde yerinin olmamasına yönelik bakış gerekli değildir. Yine de dinin devletten ayrılması modern (Batılı) toplumların temel niteliklerinden biridir.

Uluslararası alandaki tek gereklilik, devlet ile kilise arasındaki ilişkinin, resmi dine mensup olmayanların ya da devlet tarafındaki inançlara sahip olmayanların ayrımcılığa uğramamasıdır. Ulusal kimliğin oluşmasında tek bir din rol oynuyorsa, farklı inançlara sahip azınlıkların eşit muamele görmesi çok zor olacaktır.

Batılı bakışa göre din ile devlet arasında tarafsız bir ilişkinin bireyin din özgürlüğünün tam olarak korunmasıyla güvence altına alınması daha kolaydır. Buna karşılık, örneğin geleneksel şeriat hukuku devleti dinle ilişkilendirir, çünkü bu sistemin toplum için din özgürlüğünü daha iyi koruyacağı düşünülür; ancak bir devletin belirli bir kilise ya da dinle bağlantılı olduğu bir durumda dini azınlık mensuplarının eşit koruma altına alınmayacağı ileri sürülebilir.

Tartışma Soruları

- Ülkenizde farklı inançlara karşı yaklaşımlar nasıldır?
- Ülkenizde farklı inançların kurumları tanınmakta mıdır?
- Sizce bir inanç ayrıcalık tanınırken bütün inançların eşit olduğu bir sistem kurulabilir mi?
- Sizce inanç veya din temelli siyasi partiler meşru mudur?

Din Değiştirme-İnanç Seçme ve Değiştirme Özgürlüğü

Din değiştirme, yani bir dini başka bir dine geçmek ya da seküler bir hayat tarzı benimsemek nedeniyle terk etme, açık uluslararası standartların varlığına karşın farklı kültürler arasında en çok tartışma yaratan konulardan biridir.

Bir kişi eğer bir dini terk eder ve başka bir dini kabul ederse ya da seküler bir hayat tarzı seçerse dini değiştirmiş olur. Tarihsel olarak İslam, Hıristiyanlık ve diğer dinler din değiştirilenlere iyi gözle bakmamıştır. Din değiştirmenin cezası çoğunlukla ölüm olmuştur.

Din değiştirme toplumun şeriat hukukuna dayandığı birçok ülkede ağır bir biçimde cezalandırılmaktadır. Afganistan, İran, Endonezya, Hindistan, Pakistan, Suudi Arabistan ve Mısır gibi ülkelerde İslam'a açık bir şekilde karşı çıkanlar ölüm cezasına çarptırılabilir. Uygulamada kişinin dinini seçme ve değiştirme hakkı yoktur.

Bu durum uluslararası insan hakları hukukunun alenen ihlalidir. Kişinin inançlarını özgürce ve zorlama olmadan seçme hakkı vardır. Bu konudaki tartışma duygusal gerekçelere dayalıdır ve son derece hassastır, çünkü kökünde olan kanaatlere ve din özgürlüğüyle ilgili farklı anlayışlara dayanır; dini özgürlüklerle ve diğer özgürlüklerle ilgili kültürel farklılıkları yansıtır ve "Batı" ile "dünyanın geri kalanı" arasındaki farkı ortaya koyar gibi görünür.

Tartışma Soruları

- Sizce insanlar inançlarını özgürce seçip değiştirebilir mi?
- Sizce bu konu başka insan haklarıyla çakışır mı? Öyle ise, hangi insan hakları?

Başka Bir Dine Geçmeye Teşvik Etme-İnancı Yayma Hakkı

Herkesin kendi inançlarını yayma ve zorlama ve güç kullanılmadıkça insanları bir inançtan diğerine geçmeye teşvik etme hakkı vardır. Bu eylem, başka bir dine geçmeye teşvik etmek olarak bilinir (*proselytizing* veya *evangelizing*).

Orta Avrupa, Doğu Avrupa ve Afrika'da yerel kiliseler ve misyonerlik programları yürüten

yabancı dinler arasında uyuşmazlıklar baş göstermiştir. Bazı vakalarda hükümetler misyonerlik programlarını yasaklamıştır. İnsan hakları hukuku, hükümetlerin ifade özgürlüğünü korumasını gerektirir. İnanç sahipleri zorlama olmaksızın başka bir dine geçmeye teşvik faaliyetlerinde bulunabilmelidir. Bu faaliyetler arasında “vicdana çağrılar” ya da billboard ya da afişler yoluyla yayınlanan ilanlar sayılabilir.

Birini başka bir inanca sahip olmaya zorlamak insan haklarının açık bir ihlalidir, ancak neyin zorlama olarak kabul edileceği uluslararası hukuk altında düzenlenmemiştir. Başka bir inanca geçmeyi teşvik etmeyi kısıtlayacak “zorlayıcı durumlar” şunlardır: para kullanmak, kişiye din değiştirmesi için hediyeler vermek veya ayrıcalıklar tanımak, insanların hukuken bulunması gereken yerlerde bu yönde teşvik çalışmaları yapmak (sınıflar, askeri kurumlar, cezaevleri vs.).

Dini Nefrete Teşvik ve İfade Özgürlüğü

2006 yılının başlarında Birleşik Krallık'taki insan hakları grupları, “dini nefrete teşvik” suçunu yaratacak olan yeni “İrksal ve Dini Nefret Yasası”nın dini inançları ve uygulamaları eleştirmenin ya da bunlarla dalga geçmenin önüne geçmemesi gerektiği, bunların ifade özgürlüğünün bir parçası olduğu konusunda ısrar etmiştir. Yasa tasarısı bu talepler doğrultusunda değiştirilmiştir.

☪️ *İfade Özgürlüğü ve Medya Özgürlüğü*

Vicdani Ret

Neyin zorunlu askerlik hizmeti çerçevesinde vicdani ret olarak tanımlanacağı konusundaki kültürler arası tartışma devam etmektedir. Eğer silah kullanımı kişinin inançlarıyla çelişiyorsa ve diğer inançlardan insanlar onun bu tercihi sonucu dezavantajlı bir konuma düşmüyorsa, kişi bu hizmeti yerine getirmekten muaf tutulabilir. Bazı ülkelerde ulusal hukuk-

ta bunu bir hak olarak tanımaya yönelik bir eğilim vardır ve bu ülkelerde alternatif sosyal hizmetler öngörülmüştür (Örneğin Avusturya, Fransa, Kanada ve ABD); ancak Beyaz Rusya, Şili, Türkiye, Türkmenistan, Ermenistan ve İsrail gibi ülkelerde askerlik hizmetine itiraz, tanınan bir hak değildir ve insanlar silah taşımayı reddettiği için cezaevine koyulabilir.

Tartışma Soruları 🤔🤔?

- Ülkenizde vicdani ret beyan ettiği için cezaevine koyulan kişiler var mı?
- Sizce öldürmeyi reddetme hakkının uluslararası hukukta bir hak olarak tanınmasına gerek var mı?

4. UYGULAMA VE İZLEME 🤔!?

Din özgürlüğünün etkili bir biçimde yürütülmesinin önündeki engel MSHUS'nin 18. maddesinin hayata geçirilmemesidir. Hoşgörüsüzlükle mücadelede, olumsuz etiketlere, dinin hedef gösterilmesine, din ve inanç temelinde şiddet çağrılarına ve insanlara yönelik şiddete karşı hazırlanan 1981 tarihli Din ya da İnanca Dayalı Her Türü Hoşgörüsüzlüğün ve Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesi Hakkında Bildirge belirli düzeyde bir hukuki etkiye sahiptir, çünkü uluslararası teamül hukukuna uygun olduğu düşünülmektedir. Fakat genel olarak bir bildirge hukuken bağlayıcı değildir. Bu konuda bir sözleşme yapılması ihtiyacına ilişkin uluslararası anlaşmaya rağmen, sözleşmenin muhtemel içeriği hakkında bir uzlaşma sağlanamamıştır.

1986'da 1981 tarihli Bildirge'nin yürütülmesini izlemek üzere Dini Hoşgörüsüzlük Özel Raporörü atanmıştır. Raporörün görevi temel olarak Bildirge'ye aykırı vakaları ve hükümetlerin eylemlerini tespit etmek ve ilgili devletlerin durumu tazmin için almaları gereken

tedbirler hakkında tavsiyelerde bulunmaktır. Dini sebeplere dayalı zulüm ve ayrımcılık dünyanın her yerindeki bireyleri ve toplulukları etkilemektedir. Din sebebiyle ayrımcılığın yasaklanması, hoşgörü ve inancın ihlali, yaşam hakkına, fiziksel bütünlüğe ve bireyin insani güvenliğine saldırılar bu ihاللer arasında sayılabilir.

Bölgesel insan hakları belgeleri de din özgürlüğünden bahseder: Afrika İnsan Hakları Komisyonu, Sudan'la ilgili aldığı bir kararda şeriat hukukunun uygulanmasının uluslararası yükümlülüklerle uygun olması gerektiğini belirtmiştir. Strazburg'da bulunan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), Avrupa'da din özgürlüğünü en etkili şekilde uygulayan kurumlardan biridir. Rusya'da Scientology hakkındaki karar (AİHM. 2007. *Church of Scientology Moscow/Rusya*, 5 Nisan 2007), Yehova Şahitleri'nin Avusturya'da dini bir topluluk olarak tanınmasına dair karar (AİHM. 2008. *Jehovah's Witnesses/Avusturya*, 31 Temmuz 2008) gibi çok sayıda örnek bunun göstergesidir. İtalya'nın devlet okullarında sınıfta haç bulundurulması konusundaki tartışmayla ilgili son kararı da bu yöndedir (AİHM. 2011. *Lautsi/ İtalya*, 18 Mart 2011).

Ayrıca Avrupa Konseyi ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) içinde çok sayıda organ ve komite düşünce, vicdan, din ve ideoloji özgürlüğüyle ilgili çalışmalar yapmaktadır.

Önleyici Tedbirler ve Gelecek İçin Stratejiler

Hukuken bağlayıcı bir sözleşme üzerinde çalışmaya başlamadan önce, farklı dinlerin bir arada yaşaması kültürünün geliştirilmesi için 1981 tarihli Din ya da İnanca Dayalı Her Türü Hoşgörüsüzlüğün ve Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesi Hakkında Bildirge'nin önemi daha çok anlatılmalıdır. Eğitimin hoşgörüsüzlük

ve ayrımcılıkla mücadeledeki önemli rolüne özel olarak vurgu yapılmalıdır. Devletlerin inançla ilgili konularda şiddet ve ayrımcılıkla mücadelede açık görevleri vardır. STK'lar ile dini ve seküler örgütlerin de devletler ve diğer kişiler tarafından yapılan ihاللeri açığa çıkarma, zulme uğrayanları koruma, bilgilendirme kampanyalarıyla hoşgörünün önemini anlatma, farkındalık yaratma, eğitim programları ve öğretim sağlama görevleri vardır.

Ne Yapabiliriz

Ayrımcılığı ve din temelinde zulmü başkalarının haklarına saygı duyarak önlemekle başlayabiliriz. Dini hoşgörü diğer inançlara mensup kişilere saygı duyulmasını gerektirir. O inançların hakiki olmadığını düşünmenin bir önemi yoktur. Hoşgörü ve saygı kültürü başka dinlere mensup kişilere karşı ayrımcılık yapmayı, onları aşağılamayı ve kötülemeyi reddetmek ve dini konularda farklı olma temel hakkına saygı duymak anlamına gelir. Bu ayrıca iş alanında, barınma ve sosyal hizmetlere erişimde inanç temelinde ayrımcılık yapmayı reddetmek anlamına da gelir. Bundan başka, yaklaşımlarda bir değişiklik yaratabilmek için inançlar arası bir diyaloga, inananlar ile inanmayanların ortak bir zeminde buluşup birbirlerine saygı duymayı öğrenmelerine ihtiyaç vardır.

FAYDALI BİLGİLER

1. ÖRNEK UYGULAMALAR

Dini Çoğulculuk İçin İnançlararası Diyalog

Geçtiğimiz yirmi yıl boyunca dini ve kültürel çoğulculuk hakkında sorular kiliselerde ve dini topluluklarda yeniden ilgi yaratmıştır. Farklı inançlardan insanlar arasında yaratıcı ilişkiler kurmak konusunda bir ihtiyaç söz konusudur. Diyaloğa ilgi arttıkça bunun uygulaması da başlamış ve böylece çeşitli dini topluluklar birbirini daha iyi anlamaya ve eğitim, çatışma çözümü ve gündelik toplumsal hayat konularında bir arada çalışmaya yönelmiştir. Dini diyalogu ve barışı teşvik eden **uluslararası STK'lar** arasında şunlar sayılabilir:

- Dünya Kiliseler Konseyi
- Dünya Din ve Barış Konferansı ve “din ve insan hakları” alanında çalışan kalıcı çalışma grubu
- Dünya Dinler Parlamentosu
- Küresel Etik Vakfı

Çok sayıda **yerel ve bölgesel girişim** de çatışma çözümü ve çatışmaların önlenmesi alanında diyalog yoluyla çalışmaktadır:

- Ortadoğu’da “Clergy for Peace”, İsrail ve Batı Şeria’daki hahamları, rahipleri, papazları ve imamları ortak eylemlerde bulunmak ve bölgedeki barış ve adalet girişimlerine tanıklık etmek için bir araya getirmektedir;
- Güney Hindistan’da “Council of Grace”, Hinduuları, Hıristiyanları, Müslümanları, Budistleri, Jainleri, Zoroastrianları, Yahudileri ve Sihleri topluluklar arasındaki çatışmaları çözmek için bir araya getirmektedir;
- Pasifik bölgesinde “Interfaith Search”, Fiji’deki çok sayıdaki dinin temsilcilerini

önyargıları kırmak, karşılıklı saygıyı ve takdiri sağlamak için bir araya getirmektedir;

- Avrupa’da “Interfaith Europe” Projesi, kentli politikacıların ve Avrupa’nın her yerindeki farklı dinlerin temsilcilerinin Graz ve Saraybosna’ya davet edildiği, kendi türündeki ilk girişimdir;
- Avusturya’daki Graz şehri bir Dinler Arası İlişkiler Konseyi kurmuştur. Bu konsey inançlar arası sorunları tartışmakta ve şehre bu sorunları nasıl çözeceği konusunda tavsiyelerde bulunmaktadır.

Tartışma Soruları

“Diyalog içinde kanaat ve açlıklar birbirlerini dengeler.”

(Worldwide Ministries-İnançlar Arası Diyalog İçin Yönlendirici İlkeler: <http://www.pcusa.org/pcusa/wmd/eir/dialog.htm>)

- Bu nasıl yapılabilir? Bireysel olarak mı toplu olarak mı?

Eğitim Yoluyla “Barış İçin Dinler”

Dinler arası eğitim insanları başka inançlara mensup insanlara saygı duymaya teşvik eder ve öğrencileri önyargı ve hoşgörüsüzlük engellerini aşmaya hazırlar.

- İsrail’de, “Ortak Değerler/Farklı Kaynaklar” isimli proje Yahudileri, Müslümanları ve Hıristiyanları kutsal metinleri gündelik hayatta kullanabilecekleri ortak değerleri bulmaya yönelik bir inceleme yapmak amacıyla bir araya getirmiştir. İnceleme bittiğinde sonuçlara dayalı tek bir okul kitabı ortaya çıkacaktır;
- Tayland ve Japonya’da, kısa zaman önce düzenlenen Gençlik Liderliği Etik Kampları söz konusu ülkelerin dini

cemaatlerinin genç temsilcilerini liderlik, ahlak ve etik değerler, sosyal hizmetler konularında eğitim görmelerini sağlamak ve aralarındaki uzlaşmanın güçlenmesine katkıda bulunmak için bir araya getirmiştir;

- Almanya, İngiltere ve diğer ülkelerde eğitimciler okul kitaplarını incelemekte ve bu kitapların hedeflediği okurlara yabancı olan dini geleneklerin nasıl hayata geçirildiğini analiz etmektedir.

2. TRENDLER

Tarikatlar, Cemaatler ve Yeni Dini Akımlar

Din özgürlüğü dar bir bakışla ve yalnızca geleneksel dinleri kapsayacak şekilde yorumlanmamalıdır. Yeni dini akımlar ve dini azınlıklar da aynı korumadan yararlanmalıdır. Bu ilke, yeni dini akımların ayrımcılık ve baskının hedefi olduğu günümüzde özel bir önem taşır. Bu tür yeni akımlar çok sayıda farklı isimle anılmakta ve daha yakından incelenmektedir.

“Tarikat” ve “cemaat” kavramları genellikle ana akım dinlerden farklı inanışlara ve uygulamalara sahip dini gruplar için kullanılan kavramlardır. Her iki ifade de çok bulanıktır, ancak cemaat (*sect*) genellikle ana akım din-den ayrılma muhalif dini gruplar anlamına gelir. Tarikat (*cult*) ise genellikle geleneksel olmayan ve kendine özgü ritüelleri bulunan dini inanç sistemlerini tarif etmek için kullanılır.

Her iki terim de “normdan farklılaşma” anlamına geldiği için bir tarikatın ve cemaatin ne olduğu hakkındaki görüşler de farklı inançlarda farklı olacaktır. Budizm ve Hinduizm bu terimleri tarafsız bir biçimde kullanırken Batı dünyası için tarikat veya cemaat olumsuz anlamlara sahip bir biçimde kullanılır. Bunun sebebi yalnızca bu grupların normdan ne şekilde farklılaştığı değil, çoğunlukla mali

konularda istismarda bulunmalarıdır. Dini olmaktan öte ticari bir arka planı olan gruplar dini özgürlük hakkı altında korunmaz. Ünlü ve tartışma konusu bir örnek, Almanya gibi bazı ülkelerde bulunan Scientology Kilisesi’dir. Bu akım bir kilise olarak kabul görmez, çünkü bir şirket olduğu düşünülmektedir.

CAKARTA (16 Temmuz 2005): Başkan Yardımcısı Yusuf Kalla, 1000’den fazla Müslümanın, dünyadaki Müslüman gruplar tarafından inanışa ters düşmekle suçlanan ve az tanınan bir İslami cemaatin merkez bürosuna yaptığı saldırıyı kınamıştır. Sopalar ve taşlar taşıyan kitle Ahmediye cemaatinin Cakarta’nın hemen güneyinde Bogor şehrindeki merkezine saldırmış ve mekâna zarar vermiştir. Polis saldırıyı durdurmaya çalışmış, ama görevlilerin sayısı çok kısıtlı kalmıştır.

(Kaynak: The Jakarta Post. 16 Temmuz 2005. *Başkan Yardımcısı İslami Cemaate Saldırıyı Kınadı*)

Tartışma Soruları

- Ülkenizde azınlık inançları korunmakta mıdır? Öyle ise nasıl?
- Bu azınlıklar ana inançlara sahip gruplarla aynı haklara ve desteğe sahip midir?

Kadın ve İnanç

Tarih boyunca kadınlar hemen bütün inanç sistemlerinde ayrımcılığa uğramış ve kadınların din özgürlüğü ancak son zamanlarda konuşulur olmuştur. Din dahilinde kadınlara karşı ayrımcılığın iki yüzü vardır. Kadınlar, ibadet yerlerine giremezlerse ve erkeklerle aynı şe-

kilde dini liderlik yapamazlarsa inançlarını ortaya koyma özgürlüğüne sahip olmayabilirler. Ayrıca dini kanunların, uygulamaların ve geleneklerin onları cezalandırdığı ve hayatlarını tehdit ettiği durumlarda mağdur konumuna gelebilirler:

- Mısır'da kırsal bölgelerde kadın sünnetine maruz kalan genç kızların oranı %95'e kadar çıkabilmektedir. Kadın sünneti birçok ülkede kültürel bir gelenektir ve uluslararası insan hakları koruma standartları tarafından eleştirilmektedir. Ölümle sonuçlanabilecek ağır sağlık sorunlarına yol açabilmektedir; ancak Haziran 2003'te Kadın Sünnetinin Tasfiye Edilmesi İçin Kahire Bildirgesi ile bu alanda ilerleme kaydedilmiştir. Bildirge kadın sünnetinin var olduğu Afrika ve Arap ülkelerinden 28 temsilcinin bulunduğu ve "Kadın Sünnetinin Önlenmesi İçin Hukuki Araçlar" konusunda yapılan Afro-Arap Uzman Danışma Konferansı'nın ardından kaleme alınmıştır.
- Zorla evlilikler Nijerya, Sudan, Pakistan ve diğer bazı ülkelerde uygulanmakta ve kölelikle sonuçlanmaktadır. Kadınların evliliğe rıza verme ihtiyacına saygı gösterilmemektedir. Bazen, evlenen kızlar 9 yaşında bile olabilmektedir. Zorla evlilikler Avrupa ve Kuzey Amerika'daki bazı gruplar arasında görülmekte ve kültür, gelenek ve din adına, bu ülkelerdeki yasaklara rağmen hoşgörülmemektedir.
- Bir "etnik temizlik" türü olarak tecavüz: Eski Yugoslavya, Gürcistan, Sudan, Ruanda ve Çeçenya'da kitlesel tecavüzlerin sebebi mağdurların dini mensubiyetleri olmuştur. Tecavüze uğrayan kadınların zorla hamile bırakılması kamusal olarak tecavüz mağduru olduklarının ve dolayısıyla utanmaları ve onurlarını kaybetmeleri gerektiğinin gösterilmesi anlamına gelmiş ve psikolojik zarar devam etmiştir.

Çocuklar ayrımcılığa uğramıştır. 7 ile 14 yaş arası çocuklar da mağdurlar arasında yer almıştır.

Dini Radikalizm ve Etkileri

11 Eylül 2001'de gerçekleşen Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon saldırılarının ardından ve 7 Temmuz 2005'te Londra metrosuna yapılan saldırıyla birlikte terörün dini her zamankinden çok sömürdüğü görülmektedir. Birçok kişi bu trajik olayları inanç ile terör arasındaki **bağda** buzdüğünün görünen kısmı olarak nitelendirmektedir: Uçak kaçırma, "İsrail-Filistin meselesi"nin ötesinde Müslümanların ağırlıkta olduğu ülkelerdeki Batılı devlet büyükelçiliklerinin bombalanması ve dünyanın pek çok yerindeki düşük yoğunluklu çatışmalar, dinin siyasi nedenlerle mobilize olması şeklinde yorumlanmaktadır; ancak bu bağlantı çok tehlikelidir; dünyadaki "iyi" ve "kötü" senaryolardan söz etmekte ve inançları dolayısıyla insanları da bölmektedir. Her terörist ya da radikal insan dindar olmayacağı gibi, her inançlı insan da terörist değildir. Saldırganların suçu "Tanrı adına işlediklerini" söyledikleri radikal saldırılar inançla bağlantılı olduğunda, din özgürlüğü siyasi nitelikli eylemleri veya talepleri gizlemek için istismar edilmiş olur.

İnanç adına teröre başvurmak farklı kültürlere dayalı dini inançlar arasında bir çatışma olduğunu göstermez, çünkü radikalizm herhangi bir toplumla ya da inançla sınırlı küresel bir tehdit değildir ve cehalet ve hoşgörüsüzlükten beslenir.

Radikalizmle etkin bir mücadelenin tek yolu, daha çok şiddete neden olan şiddet kısır döngüsünü kırmaktır.

“Dinin terörü meşru kılmak üzere yanlış bir biçimde kullanılması gibi, hükümetlerin terörle mücadele adı verilen eylemleri de insan haklarını ve din veya inanç özgürlüğünü ihlal edecek şekilde yanlış olabilir.”

(Kaynak: AGİT. 2002. *Din Özgürlüğü ve Terörle Mücadele Konferansı. Din ve İnanç Özgürlüğü*)

Dine Hakaret

1999'dan bu yana BM dahilinde dine hakaretin yeni bir ırkçılık türü olarak tespiti için çabalar söz konusudur. Bu çalışmalar İslam'ı saldırıdan korumak isteyen İslam Konferansı Örgütü tarafından da desteklenmektedir. 2001'de Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu dine hakaretle mücadele için bir karar almış ve bu kararda yalnızca İslam'ın adı geçmiştir. Bu karara göre, dine hakaret insan haklarının ihlalini teşkil eder ve dünyadaki sosyal istikrarsızlığın sebeplerinden biridir. AB devletleri, İsviçre ve diğer Batılı ülkeler (örneğin ABD ve Kanada) bu kararın alınmasında çekimser kalmıştır, çünkü dine hakaret kavramının insan hakları hukukuyla çeliştiğini düşünmüşlerdir.

Bu karar bireyler için değil bir din için bir hak yaratması nedeniyle çelişkili olarak da görülmüştür. İnsan hakları, din gibi kavramları değil bireyleri korumaktadır. Ayrıca dine hakareti önleyici bir hak, düşünce özgürlüğü üzerinde de bir kısıtlama yaratır. 2009'da 180'den fazla STK'dan oluşan bir koalisyon, düşünce özgürlüğünü tehdit ettiği için bu karara karşı çıktıklarını beyan etmiştir; ancak karar yine de İnsan Hakları Konseyi tarafından kabul edilmiştir.

2011'de İslam Konferansı Örgütü'nün kendisi bir değişiklik önermiş ve bu öneri İnsan Hakları Konseyi'ne üye devletlerin tamamı tarafından kabul edilmiştir. Bu değişiklikle dini veya inanç nedeniyle hoşgörüsüzlük ve şiddetle karşılaşan insanların korunması hedeflenmiştir.

(Kaynak: Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi. 2011. *Din veya İnanç Temelinde Hoşgörüsüzlük, Negatif Etiketleme, Hedef Gösterme, Şiddete Teşvik, Kişilere Karşı Şiddetle Mücadele*)

Tartışma Soruları

- Dini topluluklar arasında ve bu toplulukların içinde görülen çatışmaların ana nedenleri nelerdir? Kendi deneyiminzden yola çıkarak örnek verebilir misiniz?
- Barış ve çatışma çözümü arayışlarında inancın rolü hakkında ne düşünüyorsunuz? Dinin uzlaşmanın bir parçası olarak rol oynadığı örnekler düşününüz.

3. KRONOLOJİ

Dini özgürlüklerin gelişim tarihindeki ana adımlar şunlardır:

1776	Virginia Haklar Bildirgesi (1789 Haklar Bildirgesi; birinci değişiklikte birlikte)	1989	Kaldırılmasına İlişkin Bildirge Çocuk Hakları Sözleşmesi (CRC), Madde 14
1948	Dünya Kiliseler Konseyi'nin Dini Özgürlük Bildirgesi	1990	Kahire İslam'da İnsan Hakları Bildirgesi
1948	İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB), Madde 2, 18	1992	BM Etnik, Dini ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Korunmasına İlişkin Bildirge, Madde 2
1948	Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme, Madde 2	1993	Dünya Dinleri Parlamentosu'nun Küresel Etik İçin Bildirgesi, Şikago
1950	İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (AİHS), Madde 9	1994	Arap İnsan Hakları Şartı, Madde 26, 27
1965	Vatikan Konseyi Dini Özgürlük Bildirgesi	1998	Asya İnsan Hakları Şartı, Madde 6
1966	Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Madde 18, 20, 24, 26, 27	2001	Birleşmiş Milletler Uluslararası Din ve İnanç Özgürlüğü, Hoşgörü ve Ayrımcılık Yasağı ile İlişkili Okul Eğitimi Danışma Konferansı (Madrid)
1969	Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi, Madde 12, 13, 16, 17, 23	2001	Dünya Dini Çeşitliliğin Korunması Kongresi (Yeni Delhi)
1981	Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı, Madde 2, 8, 12	2004	Arap İnsan Hakları Şartı
1981	BM Din ya da İnanç Temelinde Her Türlü Hoşgörüsüzlüğün ve Ayrımcılığın Ortadan	2007	AGİT Müslümanlara Yönelik Hoşgörüsüzlüğe ve Ayrımcılığa İlişkin Bildirge

ÇEŞİTLİ FAALİYETLER

FAALİYET I 1 YARALAYAN SÖZCÜKLER

Bölüm I: Giriş

Bu faaliyet, dini inançlarla ve başkalarının duygularıyla çatışan şeyler yaptığımızda ya da söylediğimizde ifade özgürlüğünün sınırlarının ne olacağını göstermeyi amaçlamaktadır.

Bölüm II: Faaliyet Hakkında Genel Bilgi

Faaliyet türü: Tartışma.

Hedefler ve amaçlar:

- Başka insanların dini duygularını keşfetmek ve kabul etmek;
- İfade özgürlüğünün sınırlarını öğrenmek.

Hedef grup: Genç yetişkinler ve yetişkinler.

Grup büyüklüğü: 8-25 kişi.

Süre: En az 60 dakika.

Malzemeler: Kâğıt tahtası ve markör kalem.

Hazırlık: Kâğıt tahtasını ve markörü hazırlayınız.

Beceriler: Başkalarını dinleme, onların düşüncelerine karşı hassas olma ve o düşünceleri kabul etme

Bölüm III: Faaliyet Hakkında Bilgiler

Katılımcılar başkalarının vicdanları ve dini inançlarıyla ilgili incitici yorumlar ve etiketler hakkında bir beyin fırtınası yaparak bir liste oluşturur. Bu listedeki en kötü birkaç sözcük seçilir ve yazılır.

Katılımcıları 4-6 kişilik gruplara ayırın. Her gruptaki bir kişi ilk ifadeyi okusun. Bu noktada grup bu ifadenin yaralayıcı olduğu konusunda hemfikir olmalıdır. Katılımcılar incinen kişinin neden böyle hissettiğini tartışmalıdır. İnsanların bu tür sözlerin yarattığı etkilere rağmen söylemeye devam edip edememesi ve

böyle bir durum vuku bulduğunda ne yapılması gerektiği hakkında tartışsın.

Bunu her ifade için tekrarlayın.

Geri bildirim:

Katılımcılar tartışma sırasında neler hissetti? Bazı ifadelerin başkalarını yaraladığını kabul etmek ve suskun kalmak zor muydu?

Başkalarının inançları ve düşünceleri hakkında konuşurken nasıl sınırlamalar koyulmalıdır? Her zaman, istediğimiz her şeyi söyleyebilmeli miyiz?

Yönteme dair ipuçları:

Bu faaliyet boyunca sessiz ve saygılı kalmaya ve ifadeleri değerlendirmemeye özen gösterin.

Çeşitlilik için öneriler:

Herkese bir mektup: Faaliyetin sonunda, katılımcıların isimlerini küçük kâğıt parçalarına yazın. Her katılımcı bir isim çeksin ve o kişiye güzel şeyler yazsın. Bu, tartışmalara ve güçlü duygulara yol açan tüm faaliyetler için uygun bir sonudur.

Bölüm IV: Faaliyetin Ardından

Eğer katılımcılar birlikte çalışmaya devam edecekse grubun kendi tartışmaları/iletişimi için kurallar belirlemesi ve şüphe ya da sorun halinde atf yapabilmesi için bu kuralların yazılıp duvara asılmasında fayda vardır.

Bağlantılı haklar:

İfade özgürlüğü ve medya özgürlüğü.
(Kaynak: Birleşmiş Milletler. 2004. *ABC İnsan Hakları Öğretimi. İlk ve Ortaokullar İçin Uygulama Faaliyetleri*)

FAALİYET II 2 KOMŞUMUN İNANCI VE BENİM İNANCIM

Bölüm I: Giriş

Dini nedenlerle yapılan ayrımcılığın ve hoşgörüsüzlüğün yasaklanması, bu faaliyetin konusudur.

Bu faaliyet farklı dini inançlardan gelen kişilerle daha faydalı olacaktır.

Bölüm II: Faaliyet Hakkında Genel Bilgi

Faaliyet türü: Çeşitli faaliyetler.

Hedefler ve amaçlar:

- Hoşgörü kavramının anlaşılması;
- Din özgürlüğünün çeşitli yönlerinin tanınması;
- Hayal gücünün ve yaratıcı düşünce becerilerinin geliştirilmesi;
- Farklı gelenek ve kültürlerin öğrenilmesi.

Hedef grup: Genç yetişkinler ve yetişkinler. Bu faaliyet küçük değişikliklerle her yaştan öğrenciye uygulanabilir.

Grup büyüklüğü: 5-30 kişi.

Süre: 120-240 dakika.

Malzemeler: Kâğıt tahtası, kâğıt ve markör kalemler, çeşitli dini akımlara dair fotoğraflar, kalemler, renkli kalemler, kâğıt, tahta, tel vs.

Hazırlık: Farklı dini akımlarla ilgili fotoğraflar hazırlayın.

Beceriler: Sosyal beceriler (başkalarını dinlemek, analiz, iletişim); eleştirel düşünme becerileri (fikrini ifade etme, düşünme); yaratıcı beceriler (benzetmeleri anlama ve kullanma, semboller üretme).

Bölüm III: Faaliyet Hakkında Bilgiler

Birinci bölüm: Farklı dini akımlara, törenlere, sembollere vs. dair fotoğrafları masanın üzerinde ya da yerde dağıtın. Fotoğrafları grubunuzun niteliğine göre seçin. Her hâlükâr-

da resimler ülkenizdeki bütün dini grupları göstermelidir. (İlk bakışta düşündüğünüzden çok daha fazla grup olacaktır.) Grubun niteliğine göre, ülkede henüz kabul edilmemiş dini grupların resimlerini de dahil edin. Her katılımcı hoşgörüyle bakmadığı bir şeyi gösteren bir resmi seçsin. Grubu daire şeklinde toplayın. Her katılımcı seçtiği resmi gösterebilir ve neden bu meseleye hoşgörüyle yaklaşamadığını anlatsın.

Kısa bir geri bildirim oturumunda katılımcılardan süreç hakkında düşünmelerini isteyin. Bir kişi neden bir resimdeki görüntüden rahatsız olur? Aynı resmi seçen katılımcılar oldu mu? Olduysa, neden? Hangi fotoğraflar kimseyi rahatsız etmedi? Farklı dinler arasındaki çatışma alanları neler?

Konuyu özetlemek için ülkenizde kabul gören dinleri açıklayın.

İkinci bölüm: Kısa bir beyin fırtınası oturumuyla katılımcılar seçilen dinlerle ilgili bilgilerini sunar. Grup lideri dini topluluklar hakkında bilgi dağıtımını yapar. Katılımcılar gruplar halinde toplanır ve her grup dinlerden birini seçer. Dolayısıyla olumsuz olarak algılanan dinler bile seçilmiş olur.

Çokkültürlü bir toplanma tasarlayın. Her katılımcı grubuna farklı bir dini ya da ruhani grubu temsil etmelerini söyleyin. Katılımcılardan o dinin inançlarını ve geleneklerini bir resim, pandomim, şarkı, karikatür veya oyunla sunmalarını isteyin. Katılımcılara 40 dakikalık bir süre verin. Herkesin toplandığı büyük grupta her küçük grup kendi katkısını sunsun.

İkinci bölümü kısa bir geri bildirim oturumuyla kapatın: Katılımcılar sunumlardan neler öğrendi? Farklı sunumlar arasında ortak yönler var mıydı? Diğer dinleri yanlış anlamalara ne-

den olmayacak şekilde sunmak için daha ne kadar bilgiye sahip olmaları gerekir? Dinler/ inançlar hakkında bilgi sahibi olduktan sonra hoşgörü göstermek daha kolay olur mu?

Yönteme dair ipuçları:

Bu faaliyet için grubun diğer katılımcıların dini inançlarına saygılı olduğundan emin olun. Bu nedenle bu faaliyet “birbirini tanıma” faaliyeti olarak kullanılmamalıdır. Ayrıca farklı geleneklerin tanıtılmasının diğer kişilerin duygularını incitmeyeceğinden ve ayrımcılık teşkil etmeyeceğinden de emin olun. Faaliyetin başında katılımcılara sunumların ibadet ve ritüelleri tanıtması gerektiğini ve kendi ibadet ve ritüellerinin “doğru” veya “iyi” olanlar şeklinde sunulmaması gerektiğini söyleyin. Eğer talimatlarınıza rağmen katılımcılar ayrımcılık hissederse sunumları istedikleri an durdurma hakkına sahip olduklarını söyleyin. Katılımcıların, saldırgan bulunan ya da yanlış bilgiye dayalı veya yanlış anlaşılma içeren bir sunumu durdurmaları için bir işaretin kullanılması

konusunda anlaşmaları faydalı olacaktır (örneğin kırmızı trafik ışığı gibi kırmızı bir kâğıt parçası). Sunumun durdurulmasının ardından her iki tarafın gerekçeleri hakkında bir tartışma yapılmalıdır.

Çeşitlilik için öneriler:

Okullarda çalışıyorsanız faaliyetin ikinci bölümü için sanat öğretmenleriyle işbirliği yapabilirsiniz. Bu sunum plastisin ve diğer malzemelerle de yapılabilir.

Bölüm IV: Faaliyetin Ardından

Bu deneyim ve yaratıcılığa dayanan faaliyetin ardından hoşgörü veya hoşgörüsüzlük hakkında entelektüel bilgiler verilebilir.

Daha fazla araştırma için ilgili haklar/alanlar: Etnik köken, cinsiyet, renk gibi diğer temelerde ayrımcılık; ifade özgürlüğü.

(Kaynak: Birleşmiş Milletler. *Küresel Öğretim ve Öğrenim Projesi Sanal Okul Otopüsü*)

KAYNAKÇA

Abduljalil Sajid, Imam. 2005. *Islamophobia: A new word for an old fear.* http://www.osce.org/documents/cio/2005/06/15198_en.pdf.

Ahdar, Rex. 2005. *Religious Freedom in the Liberal State.* Oxford: Oxford University Press.

Asma Jahangir. 2008. *Interim report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief.* UN Doc. A/63/161.

Asma Jahangir. 2007. *Report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief.* UN Doc. A/HRC/4/21.

Besier, Gerhard ve Hubert Seiwert (Hg.). 2011. *Religiöse Intoleranz und Diskriminierung in ausgewählten Ländern Europas-Teil 1.* Berlin et al: LIT Verlag.

Bielefeldt, Heiner. 2011. *Report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief.* UN Doc. A/HRC/16/53.

Bielefeldt, Heiner vd. (Hg.). 2008. *Religionsfreiheit. Jahrbuch Menschenrechte 2009*. Wien: Böhlau Verlag.

BBC. 2005. *Forced marriage 'could be banned'*. http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/4214308.stm.

Black, Henry Campbell. 1990. *Black's Law Dictionary. 6th Edition*. Eagan: West Group.

Center for Religious Freedom-Freedom House. 2005. *Saudi Publications on Hate Ideology Invade American Mosques*. <http://freedomhouse.org/religion/pdfdocs/FINAL%20FINAL.pdf>.

Cookson, Catharine (ed.). 2003. *Encyclopedia of religious freedom*. New York: Routledge.

Courage to Refuse. 2004. *Reservist gets 28 days for refusing Gaza duty-Lily Galili and Charlotte Halle*. <http://www.seruv.org.il/english/article.asp?msgid = 204>.

Vatikan Konseyi'nin Dini Özgürlük Hakında Bildirgesi. 1965. http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651207_dignitatis-humanae_en.html.

Dünya Kilise Konseylerinin Dini Özgürlük Hakkında Bildirgesi. 1948. <http://www.religlaw.org/interdocs/docs/wccdecrelib1948.html>.

European Court of Human Rights (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi). 2011. *Lautsi/İtalya (30814/06)*. 18 Mart 2011 tarihli karar.

European Court of Human Rights (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi). 2008. *Zeugen Jehovas/Avusturya (40825/98)*. 31 Temmuz 2008 tarihli karar.

European Court of Human Rights (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi). 2007. *Church of Scientology Moscow/Rusya (18147/02)*. 5 Nisan 2007 tarihli karar.

Evans, Malcolm D. ve Rachel Murray (ed.). 2002. *The African Charter on Human and Peoples' Rights. The System in Practice. 1986-2000*. Cambridge: Cambridge University Press.

Fabio, Udo di. 2008. *Gewissen, Glaube, Religion: Wandelt sich die Religionsfreiheit?* Berlin: Berlin University Press.

Gahrana, Kanan. 2001. *Right to Freedom of Religion: A Study in Indian Secularism*. Denver: International Academic Publishing.

Almanya Federal Anayasa Mahkemesi. 1995. *Crucifix judgement. BVerfGE 93, 1, May 16, 1995, 1 BvR 1087/91*.

Human Rights Watch (İnsan Hakları İzleme Örgütü). 2011. *Vietnam: Dini Baskıya Dair Bir Vaka Çalışması*. <http://www.hrw.org/en/reports/2011/03/30/montagnard-christians-vietnam-0>.

Human Rights Watch (İnsan Hakları İzleme Örgütü). 2011. *2011 Dünya Raporu*. <http://www.hrw.org/en/world-report-2011>.

Human Rights Watch (İnsan Hakları İzleme Örgütü). 2010. *Mısır: Dayanışma Ziyaretinde Bulunan Aktivistleri Serbest Bırakın.* 16 Ocak 2010. <http://www.hrw.org/news/2010/01/15/egypt-free-activists-detained-solidarity-visit>.

Human Rights Watch (İnsan Hakları İzleme Örgütü). 2009. *İnkâr Edilen Haysiyet. Suudi Şii Vatandaşlara Karşı Sistemik Ayrımcılık ve Düşmanlık.* <http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/saudi0909webwcover.pdf>.

Human Rights Watch (İnsan Hakları İzleme Örgütü). 2009. *Tarafsızlık Adına Ayrımcılık. Almanya'da Öğretmenlere ve Memurlara Başörtüsü Yasağı.* <http://www.hrw.org/en/reports/2009/02/25/discrimination-name-neutrality>.

Human Rights Watch (İnsan Hakları İzleme Örgütü). 2005. *Uygurların Maruz Kaldığı Dini Baskı.* <http://hrw.org/reports/2005/china0405>.

Informationsplattform humanrights.ch. 2011. *Diffamierung von Religionen als neues Menschenrechtskonzept?* http://www.humanrights.ch/home/de/Instrumente/Nachrichten/Diverse_Gremien/idcatart_8576-content.html.

Kamguian, Azam. 2004. *Girls' Nightmare in Muslim Families: Forced Marriages in Europe.* <http://www.middleeastwomen.org/html/nightmare.htm>.

Krishnaswami, Arcot. 1960. *Study of Discrimination in the Matter of Religious Rights and Practices.* New York: United Nations Publisher.

Küng, Hans ve Karl-Josef Kuschel (ed.). 1993. *A Global Ethic. The Declaration of the Parliament of World's Religions.* London: Continuum.

Marshall, Paul. 2000. *Religious Freedom in the World: A Global Report of Freedom and Persecution.* Nashville: Broadman & Holman.

Lerner, Natan. 2000. *Religion, Beliefs, and International Human Rights.* New York: Orbis Books.

Mühlberg, Tobias. 2002. *Der Vorrang negativer Religionsfreiheit-oder: Freiheit als Freisein von Religion im öffentlichen Leben?* Dresden: Juristische Fakultät.

Organisation for Security and Co-operation in Europe (OSCE) (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı). 2005. *Contribution of H.E. Prof. Ekmeleddin Ihsanoglu, Secretary General of the Organization of the Islamic Conference, to the Work of the 4th Session of the O.S.C.E. Conference on Anti-Semitism and on their forms of Intolerance.* http://www.osce.org/documents/cio/2005/06/15198_en.pdf.

Organisation for Security and Co-operation in Europe (OSCE) (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı). 2005. *OSCE Conference on Anti-Semitism and on Other Forms of Intolerance.* <http://www.osce.org/item/9735.html>.

Organisation for Security and Co-operation in Europe (OSCE) (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı). 2004. *OSCE Conference on Tolerance and the Fight against Racism, Xenophobia and Discrimination.* PC.DEL/949/04. http://www.osce.org/documents/scio/2004/10/3728_en.pdf.

Organisation for Security and Co-operation in Europe (OSCE) (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı). 2004. *OSCE Meeting on the Relationship between Racist, Xenophobic and Anti-Semitic Propaganda on the Internet and Hate Crime. PC.DEL/918/04/Corr.1.* http://www.osce.org/documents/cio/2004/09/3642_en.pdf.

Organisation for Security and Co-operation in Europe (OSCE) (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı). 2002. *Conference on religious freedom and fight against terrorism. Freedom of Religion and Belief.* <http://www.osce.org/odihr/13434.html>.

Organisation for Security and Co-operation in Europe (OSCE) (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı). 2002. *Freedom of Religion and Belief.* <http://www.osce.org/odihr/13434.html>.

Potz, Richard ve Brigitte Schinkele. 2007. *Religionsrecht im Überblick.* 2. Aufl. Wien: Facultas.

Rehman, Javaid ve Susan Breau. 2007. *Religion, Human Rights and International Law (Studies in Religion, Secular Beliefs and Human Rights).* Leiden: Brill.

Saeed, Abdullah ve Hassan Saeed. 2004. *Freedom of Religion, Apostasy and Islam.* Aldershot: Ashgate Publishing.

Scalabrino, Michelangela. 2003. *International Code on Religious Freedom.* Leuven: Peeters.

Scolnicov, Anat. 2010. *The Right to Religious Freedom in International Law: Between Group Rights and Individual Rights.* London: Routledge.

Schmidt, Yvonne. 2009. *Diskriminierung aus religiösen Gründen im Lichte internationaler Rechtsdokumente sowie von Regierungs- und Nichtregierungsorganisationen.* In: Brünner, Christian (Hg.), der Schriftenreihe Colloquium "Diskriminierung aus religiösen Gründen". http://www.colloquium.at/pdf/Schmidt_Diskriminierung_aus_religioesen_Gruenden_%28Fassung_2009_08_17%29.pdf.

Schmidt, Yvonne. 2011. *Die OSZE und der Europarat im Dienste der Religionsfreiheit.* In: Zeitschrift für Glaubensformen und Weltanschauungen/Journal for the Study of Beliefs and Worldviews. Religiöse Intoleranz und Diskriminierung in ausgewählten Ländern Europas-Teil I. Reihe: Religion-Staat-Gesellschaft, 181-222.

The Jakarta Post. 2005. *VP condemns mob attack on Islamic sect.* 16 July, 2005. <http://www.indonesia-ottawa.org/information/details.php?type=news&id=1220>.

United Nations (Birleşmiş Milletler). 2005. *Civil and Political Rights, Including the Question of Religious Intolerance. Report submitted by Asma Jahangir, Special Rapporteur on freedom of religion or belief.* E/CN.4/2005/61. <http://www.ohchr.org/english/issues/religion/annual.htm>.

United Nations (Birleşmiş Milletler). 2004. *ABC Teaching Human Rights. Practical Activities for Primary and Secondary Schools.* New York: United Nations Publications. <http://www.ohchr.org/en/publicationsresources/pages/trainingeducation.aspx>.

United Nations (Birleşmiş Milletler). 2004. *Civil and Political Rights, Including Religious Intolerance. Report submitted by Mr. Adelfattah Amor, Special Rapporteur on freedom of religion or belief.* E/CN.4/2004/63. <http://www.ohchr.org/english/issues/religion/annual.htm>.

United Nations (Birleşmiş Milletler). 2003. *Civil and Political Rights, Including Religious Intolerance. Report submitted by Mr. Adelfattah Amor, Special Rapporteur on freedom of religion or belief, in accordance with Commission on Human Rights resolution 2002/40.* E/CN.4/2003/66. <http://www.ohchr.org/english/issues/religion/annual.htm>.

United Nations (Birleşmiş Milletler). 2001. *International Consultative Conference on School Education in Relation with Freedom of Religion and Belief, Tolerance and Non-Discrimination.* <http://www.unhchr.ch/html/menu2/7/b/main.htm>.

United Nations (Birleşmiş Milletler). 1996. *Art. 18 of the International Covenant on Civil and Political Rights. UN Doc. A/RES/2200 A (XXI) of 19 December, 1966.*

United Nations (Birleşmiş Milletler). 1981. *Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief. UN-Doc. A/RES/36/55 of 25 November, 1981.*

United Nations Human Rights Committee (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi). 1993. *General Comment No. 22 (48) on Art. 18 of the International Convent on Civil and Political Rights. UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add. 4 of 27 September, 1993.*

United Nations Human Rights Council (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi). 2011. *Combating intolerance, negative stereotyping and stigmatization of, and discrimination, incitement to violence, and violence against persons based on religion or belief: Resolution adopted by the Human Rights Council on 12 April 2011, A/HRC/RES/16/18.* <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4db960f2.html>.

United Nations Human Rights Council (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi). 2011. *Combating intolerance, negative stereotyping and stigmatization of, and discrimination, incitement to violence, and violence against persons based on religion or belief. UN-Doc. A/HRC/RES/16/18 of 12 April, 2011.*

ABD Uluslararası Din Özgürlüğü Komisyonu. 2011. *Annual Report.* <http://www.uscifr.gov/images/book%20with%20cover%20for%20web.pdf>.

ABD Uluslararası Din Özgürlüğü Komisyonu. 2005. *The Religion-State Relationship and the Right to Freedom of Religion or Belief: A Comparative Textual Analysis of the Constitutions of Predominantly Muslim Countries.* http://www.uscifr.gov/countries/global/comparative_constitutions/03082005/Study0305.pdf.

ABD İçişleri Bakanlığı. 2005. *Report on Global Anti-Semitism.* <http://www.state.gov/g/drl/rls/40258.htm>.

World Health Organisation (Dünya Sağlık Örgütü) 2008. *Eliminating female genital mutilation. An interagency statement-OHCHR, UNAIDS, UNDP, UNECA, UNESCO, UNFPA, UNHCR, UNICEF, UNIFEM, WHO.* http://whqlibdoc.who.int/publications/2008/9789241596442_eng.pdf.

Yinger, J. Milton. 1970. *The Scientific Study of Religion*. New York: McMillan.

EK BİLGİLER

Anti-Defamation League: <http://www.adl.org>

Baptist Joint Committee: <http://www.bjcpa.org>

Cairo Declaration for the Elimination of FGM (Kahire Kadın Sunnetinin Tasfiye Edilmesi Bildirgesi): <http://www.childinfo.org/areas/fgmc/docs/Cairo%20declaration.pdf>

Council for a Parliament of the World's Religions (Dünya Dinleri Parlamentosu İçin Konsey): <http://www.parliamentofreligions.org/>

European Court of Human Rights (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi): <http://www.echr.coe.int/echr>

Global Ethic Foundation (Küresel Etik Vakfı): <http://www.weltethos.org>

Human Rights Watch (İnsan Hakları İzleme Örgütü): <http://www.hrw.org/doc/?t=-religion>

Human Rights without Frontiers International (Sınır Tanımayan İnsan Hakları): <http://www.hrwf.net>

Institute for the Secularisation of Islamic Society (İslam Toplumunun Sekülerleşmesi İçin Enstitü): <http://www.secularislam.org>

International Association for Religious Freedom (Uluslararası Din Özgürlüğü Birliği): <http://www.iarf.net/>

International Religious Liberty Association (Uluslararası Dini Özgürlük Birliği): <http://www.irla.org/index.html>

Jehovah's Witnesses, Medical Care and Blood (Yehova Şahitleri, Tıbbi Bakım ve Kan): http://www.watchtower.org/x/medical_care_and_blood.htm

Journal of Religion and Society (Din ve Toplum Dergisi): <http://purl.org/JRS>

La laïcité-La Documentation française (Laiklik-Fransız Belgeleri): <http://www.la-documentationfrancaise.fr/dossiers/laicite/index.shtml>

Marburg Journal of Religion (Marburg Din Dergisi): <http://www.uni-marburg.de/fb03/ivk/mjr/>

Ontario Consultants on Religious Freedoms (Ontario Dini Özgürlükler Danışmanları): <http://www.religioustolerance.org>

Religions for Peace (Barış İçin Dinler): <http://www.wcrp.org>

Religion and Law Consortium: A Research Forum for Legal Developments on International Law and Religion or Belief: <http://www.religlaw.org/>

Soka Gakkai International: <http://www.sgi.org>

United States Commission on International Religious Freedom (ABD Uluslararası Din Özgürlüğü Komisyonu): <http://www.uscirf.gov>

United Nations Global Teaching and Learning Project Cyberschoolbus (Birleşmiş Milletler Küresel Öğretim ve Öğrenim Projesi Sanal Okul Otobüsü): <http://cyberschoolbus.un.org/>

World Conference against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance (İrkçılık, İrk Ayrımcılığı, Yabancı Düşmanlığı ve Benzeri Hoşgörüsüzlüğe Karşı Dünya Konferansı). Durban 2001: <http://www.un.org/WCAR/index.html>

World Conference on Religion and Peace (WCRP) (Dünya Din ve Barış Konferansı): <http://www.wcrp.org>

World Congress for the Preservation of Religious Diversity (Dini Çeşitliliğin Korunması İçin Dünya Kongresi): http://www.infinity-foundation.com/mandala/s_ot/s_ot_world_congress.htm

Worldwide Ministries-Guidelines for Interfaith Dialogue: <http://www.pcusa.org/interfaith/study/dialogue.htm>

EĞİTİM HAKKI

EĞİTİMİN MEVCUDİYETİ VE ERİŞİMDE EŞİTLİK
EĞİTİM HAKKI YOLUYLA GÜÇLENME

“Eğitim insan kişiliğini tam gelişimine ve insan haklarına ve temel özgürlüklere saygının güçlendirilmesine yönelik olmalıdır. (...)”

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 26 (2). madde. 1948.

ÖRNEK HİKÂYE

“Maya’nın Hikâyesi”

“İsmim Maya. 14 yıl önce, yoksul bir çiftçi ailede dünyaya geldim. Ailemin zaten çok çocuğu vardı. O yüzden ben doğduğumda kimse sevinmedi.

Çok küçükken anneme ve ablalaruma ev işlerinde yardım ettim. Yerleri sildim, çamaşır yıkadım, su ve odun taşıdım. Bazı arkadaşlarım sokakta oynarken onlara katılamadım.

Okula gitmeme izin verildiğinde çok mutlu oldum. Orada yeni arkadaşlar edindim. Okuma yazmayı öğrendim. 4. sınıfa geldiğimde anne babam eğitimimi durdurdu. Babam okul masraflarını ödeyecek parası olmadığını söyledi. Zaten annemin ve diğer kardeşlerimin bana evde ihtiyacı vardı.

Tekrar dünyaya gelme seçeneğim olsaydı erkek olmak isterdim.”

(Kaynak: Birleşmiş Milletler. 2000. *BM Binyıl Raporu*)

Tartışma Soruları

1. Bu hikâyede anlatılan ana sorunlar nelerdir? Maya’ya sempati duyuyor musunuz? Kendisini yoksulluktan çıkarıp eğitime erişmesi için bir yol olduğunu düşünüyor musunuz?
2. Okuma yazması olmayan insanların büyük çoğunluğunun kız çocukları ve kadınlar olmasının nedenleri sizce nelerdir?
3. Sizce farklı bilgi türleri var mıdır? Var ise hangi tür bilgiler önemlidir? Hangi tür bilgiler önem kaybetmektedir?
4. Sizce bugün eğitim hakkı uluslararası toplum için bir öncelik midir?
5. Cehaletin ortadan kaldırılması ve okuma yazma bilmeyen insan kalmamasının sağlanması kimin sorumluluğudur ve bu konuda hangi tedbirler alınmalıdır?
6. Eğitim insan haklarının hayata geçirilmesi için önemli midir? Öyle ise, neden?
7. Sizce eğitim insani güvenliğe katkıda bulunur mu? Evet ise, nasıl?

BİLİNMESİ GEREKENLER

1. GİRİŞ

Eğitim Niçin Bir İnsan Hakkıdır

Neredeyse bir milyar insan 21. yüzyıla bir kitabı okuyamayacak ya da imzasını atamayacak durumda girmiştir. Bu sayı dünya nüfusunun altıda birini ya da Hindistan nüfusunun tamamını oluşturur.

Bir insan hakkı olarak eğitim hakkı “*güçlendirme hakkı*” olarak nitelendirilebilir. Bu hak kişinin hayatının gidişatında ve özellikle devletin o bireyle ilgili eylemleri karşısında daha çok kontrol sahibi olmasını sağlar. Diğer bir deyişle, böyle bir hakkı kullanan bir kişi başka hakları da kullanma deneyimini yaşayabilir.

Bilgiye erişim hakkı, ifade özgürlüğü, seçme ve seçilme hakkı ve benzeri birçok medeni ve siyasi hakkın kullanımı asgari düzeyde eğitime bağlıdır. Benzer şekilde işini seçme, eşit işe eşit ücret, bilimsel ve teknolojik gelişmelerden yararlanma, kapasite temelinde yükseköğrenimden yararlanma hakkı gibi ekonomik, sosyal ve kültürel hakların anlamlı bir biçimde kullanılması da asgari düzeyde eğitim sahibi olmaya bağlıdır.

Aynı ilke kültürel hayata katılımda da geçerlidir. Etnik ve dilsel azınlıklar için eğitim hakkı kültürel kimliği korumanın ve güçlendirmenin hayati öneme sahip bir yoludur.

Eğitim ayrıca anlayışın, hoşgörünün, saygının ve halklar, etnik ve dini gruplar arasında dostluğun gelişmesini de sağlar (güvence altına alması da) ve evrensel bir insan hakları kültürü yaratılmasına katkıda bulunabilir.

Eğitim ve İnsani Güvenlik

Eğitim hakkının tanınmaması ve ihlali, insanların kişiliklerini geliştirme kapasitelerine, kendilerini ve ailelerini korumalarına ve sosyal, siyasi ve ekonomik hayatta yeterli ölçüde yer almalarına zarar verir. Toplumun tamamını kapsayan ölçekte, eğitime erişimin olmaması demokrasiye ve sosyal ilerlemeye ve buna bağlı olarak da uluslararası barışa ve insani güvenliğe zarar verir. İnsani güvenliğin olmaması çocukların okula gitmesinin önünde engeldir. Bu, silahlı çatışmaların söz konusu olduğu yerlerdeki çocuklar ve özellikle çocuk askerler için ortadadır; ancak insani güvenliğe yönelmiş bir tehdit olan yoksulluk da eğitim hakkının tanınmaması sonucunu doğurabilir. Kişinin insan hakları eğitimi yoluyla haklarını bilmesi insani güvenliğe hayati önemde bir katkı sağlayacaktır. İnsan haklarının ve insancıl hukukun öğrenilmesi yoluyla silahlı çatışmalarda insan hakları ihlalleri önlenebilir ve çatışma sonrası sosyal inşa kolaylaşabilir.

 Çocukların İnsan Hakları

Silahlı Çatışmalarda İnsan Hakları

Eğitim yalnızca okumayı, yazmayı ya da hesap yapmayı öğrenmek değildir. İngilizce’de eğitim sözcüğünü karşılayan “*education*”ın Latince kökeni “*birini çıkışa yönlendirmek*” anlamına gelir. Kişinin eğitim hakkı, ilk ve orta öğretime ve yüksek öğretime erişim gibi

eğitim fırsatlarını da içerir. Daha geniş anlam-
lı eğitim hakkını tanımakla birlikte, bu bölüm
ilköğretim ve temel eğitim hakkına odaklana-
caktır, çünkü çok sayıda insan yaşam boyu
öğrenme yolculuğunun en temel halinden bile
yoksundur.

Birleşmiş Milletler'in İnsan Hakları Bildirge-
si ve Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmele-
ri'nde yer aldığı haliyle eğitim hakkı "*ilk ve
temel*" düzeylerde, parasız ve zorunlu eğitimi
şart koşar; ancak devletler bu gerekliliği farklı
şekillerde yorumlar. Avrupa'da, Kuzey Ameri-
ka'da, Avustralya'da ve Güney Asya'nın bazı
bölgelerinde ilköğretim, ortaokulu da kapsar.
Buna karşın dünyadaki yirmi ülkede zorunlu
eğitimle ilgili bir yaş koşulu bulunmamaktadır.

Tarihsel Gelişim

Eğitim, Avrupa'da aydınlanma
çağının öncesinde esas olarak
ebeveynlerin ve kilisenin
sorumluluğu altında olmuş, modern
laik devletin ortaya çıkışıyla birlikte
devletin sorumluluğunda olan
kamusal bir mesele olarak görülmeye
başlanmıştır. 16. ve 17. yüzyıllarda
ünlü filozoflar John Locke ve Jean-
Jacques Rousseau yazdıklarıyla
modern bir kavram olarak bireysel
eğitim hakkının temellerini atmıştır.
Buna karşın 1689 tarihli Britanya
Haklar Bildirgesi, 1776 tarihli
Virginia Haklar Bildirgesi, 1776
tarihli Amerika Bağımsızlık Bildirgesi
veya 1789 tarihli Fransız İnsan
Hakları Bildirgesi gibi klasik medeni
haklar belgeleri eğitim hakkına dair
özel bir hak içermemiştir.
19. yüzyılda sosyalizmin ve
liberalizmin doğuşuyla eğitim insan

hakları alanına daha güçlü bir
adım atmıştır. 19. yüzyılın liberal
ve kilise karşıtı düşünceleri eğitim
haklarının tanımında rol oynamış, bu
haklar bilimi, araştırmayı, kilise ve
devlet müdahalesine karşı öğretileri
savunmak ve ilerletmek anlamına
gelmeye başlamıştır.

19. yüzyılın ikinci yarısında
eğitim haklarının açıkça tanınması
söz konusu olmuştur. Alman
İmparatorluğu'nun 1871 tarihli
anayasası "*Alman Halkının
Temel Hakları*" başlıklı bir bölüm
içermektedir. Bu bölümde yer
alan "*Eğitim ve Öğretim*" kısmı
devletin parasız ve zorunlu okul
eğitimi sağlama görevini açıkça
belirtmektedir.

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından
yapılan barış antlaşmaları
azınlıkların eğitim haklarını güvence
altına almıştır. 1924'te Cenevre
Bildirgesi olarak bilinen "*Milletler
Cemiyeti Çocuk Refahı Şartı*"nın
hazırlanmasıyla birlikte eğitim
hakkı uluslararası toplum tarafından
tanınmıştır.

20. yüzyıl boyunca eğitim hakkının
çeşitli veçheleri ulusal anayasalarda,
uluslararası insan hakları
belgelerinde yer almış ve anayasal
olmayan sıradan ulusal mevzuatlarda
tanınmıştır. Eğitim hakkı Nikaragua,
Kıbrıs, İspanya, Vietnam, İrlanda,
Mısır, Japonya, Paraguay ve Polonya
da içinde olmak üzere 50'den
fazla ülkenin anayasasında açıkça
belirtilmiştir.

Birleşik Krallık ve Peru eğitim
hakkını anayasal olmayan mevzuatla
tanımış; Güney Kore, Fas ve Japonya

bu hakka hem anayasalarında hem de yasal mevzuatlarında yer vermiştir. Amerika Birleşik Devletleri anayasasında eğitim hakkı belirtilmemiştir. ABD federal mahkemeleri ve eyalet mahkemeleri eğitime yönelik belirli haklar geliştirmiştir. Bunlar arasında eğitimde fırsat eşitliği en kayda değer haktır. (Kaynak: Douglas Hodgson. 1998. *The Human Right to Education*)

ve Çocuk Hakları Sözleşmesi (Madde 28 ve 29) bunların örneklerindedir.

Bölgesel düzeyde şu sözleşmeler mevcuttur: İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (Birinci Protokol'ün 2. maddesi), Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi (Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ek Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Protokolü'nün 13. maddesi) ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı (Madde 17). İnsan hakları alanında en yakın tarihteki belgelerden biri olan Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, 14. maddesinde eğitim hakkını içermektedir.

2. TANIM VE KONUNUN TASVİRİ

Eğitim Hakkının İçeriği ve Devletin Yükümlülükleri

Eğitim hakkının uluslararası insan hakları hukukunda sağlam bir temeli vardır. Bu hak çok sayıda evrensel ve bölgesel insan hakları belgesinde yer almaktadır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (Madde 26); Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (Madde 13 ve 14); Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (Madde 10)

Temel bir hak olarak eğitim hakkı kişilere hükümetlerinden belirli bir davranış talep etme hakkı verir. Devletlerin eğitim hakkına saygı gösterme, bu hakkı koruma ve gerçekleştirme yükümlülükleri vardır.

Saygı gösterme yükümlülüğü bir devletin tanınmış olan hak ve özgürlüklere aykırı hareket etmeme, bu hak ve özgürlüklerin kullanılmasına müdahale etmeme ve kullamlarını kısıtlamama yükümlülüğüdür. Dev-

“Bu Sözleşme’ye taraf devletler, herkesin eğitim hakkına sahip olduğunu kabul eder. Taraf devletler, eğitimin insanın kişiliğinin ve haysiyet duygusunun tam olarak gelişmesine yönelik olması ve insan hakları ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmesi gerektiği konusunda mutabıktır. Taraf devletler ayrıca, eğitimin, herkesin özgür bir topluma etkin bir biçimde katılmasını sağlaması, tüm uluslar ve tüm ırksal, etnik veya dini gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu geliştirmesi ve Birleşmiş Milletler’in barışın korunmasına yönelik faaliyetlerini güçlendirmesi gerektiği hususlarında da mutabıktırlar (...).”

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Madde 13 (1). 1966

letler, ebeveynlerin çocukları için özel okulları ya da devlet okullarını seçmesini ve çocukların ebeveynlerin inançları doğrultusunda dini ve ahlaki eğitim almasını sağlamakla yükümlüdür. Kız ve erkek çocukların eşit koşullarda eğitilmeleri ihtiyacına ve dini, etnik ve dilsel azınlıkların haklarına saygı gösterilmelidir.

Koruma yükümlülüğü, devletlerin bireysel hak ve özgürlüklerin üçüncü kişiler tarafından ihlalini önlemek için mevzuat yoluyla ve diğer yollarla adımlar atmasını gerektirir. Devletler özel okulların ve devlet okullarının ayrımcı uygulamalarda bulunmamasını veya çocuklara bedensel cezalar verilmemesini sağlamak zorundadır.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nde (ESKHUS) yer alan gerçekleştirme yükümlülüğü, hakkın aşamalı olarak gerçekleştirilmesi yükümlülüğü anlamına gelir. Davranma yükümlülüğü ile sonuç yükümlülüğü birbirinden ayrılmalıdır: Davranma yükümlülüğü devletin bulunması gereken bir eylem ya da alması gereken bir tedbirle ilgilidir. Bunun en iyi örneği ESKHUS'nin 14. maddesidir: Bu maddeye göre, bedava ve zorunlu ilköğretim eğitimi sağlamamış olan yeni taraf devletler iki yıl içinde *"herkes için zorunlu ücretsiz eğitim ilkesinin makul sayıda yıllar içinde hayata geçirilmesi amacıyla bir eylem planı hazırlayıp kabul etmek"* zorundadır.

Erişilmesi Gereken Standartlar

- Parasız ve zorunlu ilköğretim;
- Herkes tarafından erişilebilir ortaöğretimin (10-14 yaş arası);
- Kapasite temelinde herkesin erişebileceği yükseköğretim;
- İlköğretimi tamamlamamış herkes

için yoğunlaştırılmış temel eğitim;

- Yeterli nitelikte bir burs sistemi ve öğretmenlerinin durumunun devamlı surette iyileştirilmesi.

(Kaynak: Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi. 1966. *Madde 13 [2]*)

Buna göre, eşitlik ve ayrımcılık yasağı ilkelere herkesin eğitime erişiminin sağlanmasının iyileştirilmesi ve okul türü ve içerik seçiminde özgürlük, eğitim hakkının ruhunu ve özünü oluşturmaktadır.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi altında kurulan Komite'nin 13 numaralı **Genel Yorumu** eğitim hakkıyla ilgili olarak devlet yükümlülüğünün **dört unsurunu** belirlemiştir. Bunlar elverişlilik, erişilebilirlik, kabul edilebilirlik ve uyarlanabilirliktir.

Elverişlilik

Zorunlu ve bedava eğitimin sağlanması şüphesiz ki eğitim hakkının gerçekleştirilmesinin ön şartıdır.

Bütün çocukların gidebileceği ilkokulların varlığını sağlamak önemli nitelikte siyasi ve mali taahhüt gerektirir. Devlet tek başına eğitim sağlayıcı olmasa da uluslararası insan hakları hukukuna göre, okul çağına gelmiş tüm çocuklar için ilkokulların bulunmasında son çare olarak devletin yükümlülüğü vardır. Eğer ilkokulların kapasitesi ülkedeki ilkokul çağındaki çocukların sayısının altında ise, devlet zorunlu eğitim sağlamaya dair hukuki yükümlülüğünü yerine getirilmemiş demektir.

Ortaöğretim ve yüksek öğretimin sağlanması da eğitim hakkının önemli bir unsurudur. *"Aşamalı olarak bedava eğitimin sağlanması"*

“Bir kadını eğitmek, bir aileyi, bir toplumu, bir milleti eğitmektir.”

Afrika atasözü

gerekliliği, devletin yükümlülüklerinden kurtulacağı anlamına gelmez.

Erişilebilirlik 🤔!?

Hükümetler, en azından, var olan eğitim kurumlarına kız ve erkek çocukların, kadınların ve erkeklerin **eşitlik ve ayrımcılık yasağı** temelinde erişimini güvence altına alarak eğitim hakkının kullanılmasını sağlamakla yükümlüdür.

Eğitim kurumlarına eşit erişimin sağlanması hem fiziksel hem de yapıcı erişimi kapsayan bir yükümlülüktür. Fiziksel erişim özellikle yaşlılar ve engelliler için önemlidir. Yapıcı erişim dışlayıcı engellerin ortadan kaldırılması anlamına gelir. Örneğin okul kitaplarında ve eğitimin yapısında var olan, kadınların ve erkeklerin rolleriyle ilgili basmakalıp kavramlar, Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin 10. maddesinde de belirtildiği gibi, ortadan kaldırılmalıdır.

🤔!- Ayrımcılık Yasağı

Kadınların İnsan Hakları

Kabul Edilebilirlik 🤔!?

Eski Eğitim Hakkı Özel Raportörü Katarina Tomasevski raporlarından birinde şöyle demiştir: “Devlet, geliştirdiği asgari kriterlere tüm okulların uymasını sağlamakla ve eğitimin hem ebeveynler hem de çocuklar için kabul edilebilir olup olmadığını belirlemekle yükümlüdür.” Bu unsur, alınan eğitimin türünü seçme hakkını ve özel eğitim kurumları kurma, bunları muhafaza etme, yönetme ve denetleme hakkını içerir. Eğitim kültüre uygun ve kaliteli olmalıdır. Öğrenciler ve ebeveynler endoktrinasyona uğramama ve

öğrencinin dini ve diğer çeşit inançlarına aykırı malzemelerle zorunlu çalışmalar yapmama hakkına sahiptir. Kamusal eğitim sisteminin yetkilerini kullanarak insanların inanç değiştirmesini sağlamaya çalışmak başka bir dine geçmeyi gayrimeşru olarak teşvik etmektir (*proselytism*).

🤔!- Dini Özgürlükler

Uyarlanabilirlik 🤔!?

Normal olarak, bir çocuğun okulda ne öğreneceği gelecekte yetişkin olarak neye ihtiyaç duyacağına göre belirlenmelidir. Bu da çocuğun yüksek menfaatleri ve hem ulusal hem de uluslararası düzeylerde sosyal gelişmeler ve ilerleme dikkate alınarak eğitim sisteminin uyarlanabilir nitelikte olması anlamına gelir.

Hükümetlerin eğitim hakkına saygı göstermesinin sağlanması yalnızca devletlerin meselesi değildir. Sivil toplumun da eğitim hakkının tam olarak hayata geçirilmesi konusunda görevleri vardır.

3. KÜLTÜRLERARASI 🤔!- PERSPEKTİFLER VE TARTIŞMALI KONULAR

Geniş açılı ve karşılaştırmalı bir değerlendirme yapıldığında, bugün dünyada eğitim hakkının hayata geçirilmesi konusunda bölgeden bölgeye değişen birtakım uygulamaların var olduğu görülür.

Okula gitmeyen çocukların çoğu Sahra Altı Afrika'da ve Güney Asya'dadır. Ortalama olarak bugün Mozambik'te doğan bir çocuğun dört yıl boyunca okula gidebileceği tahmin edilmektedir. Fransa'da doğan bir çocuğa ise on beş yıl boyunca üst seviyede eğitim sağlanmaktadır. Güney Asya'da ortalama okula gitme süresi sekiz yıldır ve bu süre yüksek

“Eğitim dünyayı değiştirmek için kullanacağınız en etkili silahtır.”

Nelson Mandela,
Güney Afrika Eski Başkanı,
Nobel Barış Ödülü Sahibi. 2003

gelirli ülkelerdekini yarısına denktir. Ayrıca ilkokula gitme konusundaki boşluk kapanmaya başladıysa da eğitimde geçen ortalama süre konusunda zengin ve yoksul ülkeler arasındaki fark açılmaktadır. Bu, eğitim kalitesindeki farklılıkları göz önüne almadan ilk elden var olan durumdur. Zambiya’da ilkokulu bitiren çocukların dörtte birinden daha azı temel okuma yazma sınavlarını geçebilmektedir. Aynı zamanda yükseköğrenime geçiş, yüksek gelirli ülkelerin vatandaşları için mevcut olan bir ayrıcalık olmaya devam etmektedir. Bugünün eğitim eşitsizlikleri yarının küresel sosyal ve ekonomik eşitsizliklerine dönüşecektir.

“Eğitim dünyayı değiştirmek için kullanacağınız en etkili silahtır.”

Nelson Mandela, Güney Afrika Eski Başkanı,
Nobel Barış Ödülü Sahibi. 2003

Uganda Örneği

1990’ların ikinci yarısında yoksulluğun azaltılmasına dair öncelikler eğitime kaydı. Bedava ilkokul eğitimi başlatıldı ve buna yönelik kamu harcamaları artırıldı. İlkokula kaydedilen öğrencilerin sayısı 1997-2003 arasında 5,3 milyondan 7,6 milyona çıktı. Kayıt oranları nüfusun en yoksul %20’si ile en zengin %20’si için aynı oldu ve ilkokul düzeyinde cinsiyet eşitliği arası kapandı. Herkesin kayıt olabilmesi kısa vadede artık mümkün, ancak okuldan ayrılmalarda nedeniyle 2015 itibarıyla herkesin ilkokula gitmesi hedefinin tutturulması zor görünüyor.

UNESCO’nun 2010’da yayınladığı “Ötekileştirilenlere Ulaşmak” başlıklı rapor, geçtiğimiz on yılda eğitim alanında görülen çarpıcı ilerlemeleri içermektedir. Buna rağmen dünyanın halihazırdaki durumu, 2015 itibarıyla “**evrensel ilkokul eğitimi hedefi**”ne ulaşamayacağını göstermektedir. 72 milyon ilkokul çağındaki çocuk ve 71 milyon ergen okula kayıtlı değildir. Eğer bugünkü durum devam ederse 2015’te ilkokul çağındaki 56 milyon çocuk hâlâ okula gidemiyor olacaktır. Okuma yazma bilmeyen yetişkinlerin sayısının yarıya düşürülmesi hedefiyle ilgili olarak küçük bir ilerleme vardır. Bu durum, üçte ikisi kadın olmak üzere 759 milyon insanı etkilemektedir. (Kaynak: UNESCO. 2010. *2010 EFA Küresel İzleme Raporu*)

BM Okuryazarlık Onyılı (2003-2012)

Dünyanın yetişkin nüfusunun %20’sinin hâlâ temel eğitime sahip olmadığı bir ortamla karşı karşıya bulunmaktadır. Okuma yazma insanı becerilerin ve bugünün bilgi toplumlarına ekonomik, sosyal ve siyasi olarak katılımın güçlendirilmesi için hayati öneme sahiptir.

Okuma yazma bilmemek genellikle aşırı yoksulluğun bir sonucudur. Bu konuda kadınlar erkeklere göre daha kötü durumdadır. 2008’de dünyada 796 milyon okuma yazma bilmeyen kişi vardı. Bu sayı dünya nüfusunun %17’sine denk düşmektedir. Bu toplam sayının 509 milyonunu kadınlar oluşturur. (Kaynak: UNESCO. 2011. *2011 EFA Küresel İzleme Raporu*)

Endişe verici önemli bir konu da dünyanın yoksul bölgelerinde okuma yazma düzeylerinin düşüklüğüdür. BM Genel Kurulu’nun 56/116 sayılı kararına göre, okuma yazma hayat boyu öğrenmenin, herkese temel eğitim sağlamanın ve değişen koşullara uyum sağlamanın merkezindedir. **Hayat boyu öğrenim**

ya da herkes için hayat boyu eğitim geleceğin bilgi toplumlarının bir parçası olmalıdır. Bu bağlamda beceri odaklı teknik ve mesleki eğitim de yeterli derecede dikkate alınmalıdır.

En yoksul ülkelerin pek çoğu silahlara, temel eğitime harcadığından çok daha fazla miktarda para harcamaktadır. 1999-2008 yılları arasında 35 ülke silahlı çatışmalardan etkilenmiştir. Dünyada ilkokul çağındaki ve okula gitmeyen çocukların %42'si (28 milyon) çatışmalardan etkilenen yoksul ülkelerde yaşamaktadır. (Kaynak: UNESCO. 2011. *2011 EFA Küresel İzleme Raporu*)

2004 tarihli **Eğitim Hakkı ve Eğitimde Haklar konulu Dünya Konferansı** sırasında hazırlanan "*Amsterdam Bildirgesi*", eğitime dair hakların ve ayrımcılık yapılmaksızın tüm öğrencilerin ihtiyaçlarının korunması göz önüne alınarak eğitime erişimin güvence altına alınmasının önemini vurgulamıştır. Bildirge hükümetlere ve uluslararası örgütlere göçmenler, azınlıklar gibi savunmasız gruplara yönelik eğitim fırsatlarının artırılması, eğitimin kalitesinin ve öğretmenlerin statüsünün iyileştirilmesi, okulda şiddetin asgari düzeye indirilmesi için tedbirler alınması ve hayat boyu öğrenim için artan taleplere cevap verilmesi için çağrıda bulunmuştur.

Eğitim dili konusu tartışmalara neden olmaktadır. Bir ülkedeki dilse azınlığa mensup kişiler için okulda anadilini öğrenme hakkı gibi genel bir insan hakkı bulunmamaktadır. ES-KHUS'nin 27. maddesi bir dilin kullanımının yasaklanmaması gerektiğini belirtir, ancak anadilde eğitim konusunda sessiz kalır.

Avrupa Konseyi, 1995 tarihli **Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme** ile kişinin anadilini öğrenme hakkını tanımış, ancak anadilde eğitim görme hakkına

açık bir şekilde yer vermemiştir.

1992 tarihli **Avrupa Bölgesel Diller ve Azınlık Dilleri Şartı** anadilde eğitim hakkının geliştirilmesini Şart'ı imzalayan ve onayan devletler bakımından bir seçenek haline getirerek bir adım öteye gitmiştir. Bu hükmün amacı devlet tarafından tanınan azınlıkların iki dilli olmasının sağlanmasıdır; ancak bu şekilde korunmayan azınlıklar mevcuttur. Avrupa'daki Romanlar ya da Avustralya'daki Aborijinler gibi bazı azınlıklar okulda kendi dillerini öğrenme hakkına dahi sahip değildir.

Bilimsel araştırmalara göre, yabancı dilde ilköğretim (Batı Afrika'da Fransızca gibi) çocukların başarı düzeyinin düşmesine neden olmaktadır. Bu nedenle, Mali'nin başkenti Bamako'da anadilinde ilköğretim hakkı Afrika Dil Akademisi tarafından talep edilmiştir.

☺ *Azınlık Hakları*

Çocukların eğitim hakkından tam olarak yararlanabilmesi için gösterilen çabanın kayda değer bir biçimde artmasına rağmen hedeflere ulaşılması için hâlâ yapılacak çok iş vardır. Özellikle kız çocuklarını, kadınları ve azınlıkları etkileyen ve henüz çözülmemiş ayrımcılık, eşitsizlik, ihmal ve sömürü sorunları mevcuttur. UNICEF'in 2006 tarihli ve "*Dışlanmış ve Görünmez*" başlıklı Dünya Çocuk Raporu ya da İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün "*Çocuklarımızı Yarı Yolda Bırakmak: Eğitim Hakkının Önündeki Engeller*" başlıklı raporu **dışlanmanın** kökenine dair çok sayıda örnekler vermektedir. Toplumlar bu nedenle çocukların ve diğer grupların eğitim hakkından tam olarak yararlanmasını engelleyen sosyal ve kültürel uygulamalara çözüm bulmak ve bu şekilde onların insani güvenliğine katkıda bulunmak zorundadır.

BM Eğitim Hakkı Özel Raportörü Kishore Singh 2011 tarihli ve eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması konulu raporunda ulusal mevzuatların güçlendirilmesini, eşitliğin ve ayrımcılığın çoklu biçimlerinin konu edilmesini ve ötekileştirilmiş ve dışlanmış mağdurların özel ihtiyaçlarının karşılanması için yeterli kaynağın ayrılmasını tavsiye etmiştir.

(Kaynak: Kishore Singh. 2011. *Eğitim Hakkı Özel Raportörünün Raporu. Eğitimde Fırsat Eşitliğinin Geliştirilmesi*)

☺☞ *Ayrımcılık Yasağı*

Kadınların İnsan Hakları

Dezavantajlı Gruplar

ve Eğitim Hakkına Erişim

UNESCO ve diğer örgütler adına, eşitlik ilkesi temelinde eğitime tam olarak erişim konusunda özel zorluklarla karşılaşan çok sayıda grup belirlenmiştir. Bu gruplar arasında kadınlar ve kız çocukları, azınlık mensupları, mülteciler ve göçmenler, yerli halklar, hareket kabiliyeti olmayan askerler ve ötekileştirilmiş gençler bulunmaktadır. Bu gruplar uluslararası bir mesele haline gelmiş ve eylem konusu olmuştur. Örneğin rapor verme yükümlülüğü olan

“Çocukların eğitim hakkını etkin bir biçimde uygulamak öncelikle bir irade meselesidir. Bu hayati öneme sahip hakkı her bireyin gelişimini ve her toplumun ilerlemesini sağlayacak şekilde hayata geçirmek ancak hükümetlerin ve uluslararası toplumun siyasi iradesi var ise mümkün olacaktır.”

Amadou-Mahtar M’Bow,
UNESCO Eski Genel Müdürü

devletler raporlarında bu gruplara yer vermiştir. BM Eğitim Hakkı Özel Raportörü 2010 yılı raporunda göçmenlerin, mültecilerin ve sığınmacıların eğitim hakkına odaklanmış ve ayrımcılığın tasfiye edilmesini, entegrasyon ve sosyal adaletin sağlanmasını, her tür ve düzeyde eğitimin yapılmasını tavsiye etmiştir. (Kaynak: Vernor Munoz. 2010. *Eğitim Hakkı Özel Raportörünün Raporu. Göçmenlerin, Mültecilerin ve Sığınmacıların Eğitim Hakkı*)

Engelli kişilerin eğitim ihtiyaçlarına özel olarak dikkat edilmelidir. 1994 tarihinde yapılan Salamanca Konferansı’nda kabul edilen Eylem Çerçeve Planı **kapsayıcı eğitimden** yana olduğunu belirtmiştir. Buna göre *“okullar, fiziksel, entelektüel, sosyal, duygusal, dilsel ve diğer koşullarına bakmaksızın tüm çocuklara kucak açmalıdır.”*

Okullarda İnsan Hakları

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 26. maddesinin 2. fıkrasında yer alan yükümlülüğe rağmen, insan haklarının okullarda hayata geçirilmesinde sık sık zorluklar yaşanmaktadır. Çocuklar hâlâ bedensel cezalar ya da çalışma zorunluluğuyla karşı karşıya kalmaktadır. ABD ve Somali hariç tüm BM üye devletlerinin taraf olduğu Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin gerektirdiği biçimde, insan hakları hakkında çocuklara bilgi ve eğitim verilmektedir.

☺☞ *Çocukların İnsan Hakları*

Dolayısıyla okullarda insan hakları eğitimi ve okul içinde demokrasi geliştirilmelidir. Öğretmenlerin de devlet makamları tarafından baskıya maruz kalmaları ve yeterli maaş almamaları durumunda korunmaya ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaç UNESCO’nun ilgili sözleşmeleri ve tavsiye kararlarıyla tanınmıştır. Okullarda şiddet bir başka sorundur ve son yıllarda önemli ölçüde artarak dikkate değer hale gelmiştir. Nisan 2011 itibarıyla UNESCO’nun

Okullar Birliği Projesi Ağı'nda (ASPnet) yer alan ve 180 ülkede bulunan 9000 eğitim kurumunda örnek uygulamalar mevcuttur. Bu ağ, 2013 yılında 60. yıldönümünü kutlayacaktır.

4. UYGULAMA VE İZLEME

1945'teki doğumundan bu yana Birleşmiş Milletler "ekonomik, sosyal, kültürel ve insancıl nitelikteki uluslararası sorunların çözümünde uluslararası işbirliğinin" gerekliliğini tanımıştır (BM Şartı, Madde 1 [3]).

Bilginin ve teknolojinin paylaşımı yoluyla gerçekleştirilen uluslararası işbirliği eğitim hakkının, özellikle daha az gelişmiş ülkelerdeki çocuklar için, etkili bir şekilde hayata geçirilmesinde hayati öneme sahiptir. Eğitim hakkı ekonomik kalkınma için de ön koşuldur. Eğitim tüm devletler için uzun dönemli, üst düzeyde önceliğe sahip bir yatırım olarak düşünülmelidir, çünkü ulusal kalkınma sürecinde bireysel insan kaynaklarını bir değere dönüştürür.

Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu gibi uluslararası finansal kuruluşlar, insan sermayesi gelişimine bir yatırım olarak eğitimin önemine vurgu yapmaktadır; ancak tam da bu kuruluşlar Yapısal Değişiklik Programları'na bağlı olarak ortaya koydukları katı koşulların sonucu olarak hükümetlere, eğitim alanı da dahil olmak üzere, kamu harcamalarını azaltma veya ilköğretim düzeyinde ücretli eğitim sistemi getirme konularında baskı uygulamaktadır.

Tayland'ın Jomtien şehrinde 1990 yılında yapılan **Herkes İçin Eğitim Dünya Konferansı**'nda, herkes için temel eğitimin etkili bir biçimde sağlanmasının, uygun ve destekleyici vergi, ekonomi, ticaret, emek, istihdam ve sağlık politikalarına dayanan siyasi taahhütlere ve siyasi iradeye bağlı olduğu açıklan-

mıştır. Dokuz ülkeyi kapsayan bir **UNICEF** çalışması, evrensel ölçekte ilköğrenim hakkı alanında daha iyi sonuçlar alınabilmesi için altı geniş konu belirlemiştir. Bunlar, siyasi ve finansal taahhüt, kamu sektörünün merkezi rolü, kamu sektöründe hakkaniyet, aileler için eğitim masraflarının azaltılması ve eğitim reformlarının daha geniş insani gelişim stratejilerine dahil edilmesidir.

2000'de Dakar'da yapılan **Dünya Eğitim Forumu**, eğitim alanındaki en geniş çaplı değerlendirme toplantısı olmuş ve toplam 164 ülkeden 150 sivil toplum kuruluşuna ev sahipliği yapmıştır. Etkinlik sonunda kabul edilen Dakar Eylem Çerçeve Planı, çıkarı açıcı niteliktedir.

 Faydalı Bilgiler, Trendler

Dünya Eğitim Forumu'nun ardından ayrıca şu başlıklarda dokuz **EFA Öncü Programı** başlatılmıştır: HIV/AIDS ve Eğitim Girişimi; Erken Çocukluk Dönemi Bakımı ve Eğitim; Engellilerin Eğitim Hakkı; Dahil Etmeye Doğru; Kırsal Bölge İnsanları İçin Eğitim; Olağanüstü Hallerde ve Krizler Sırasında Eğitim; Etkili Okul Sağlığı İçin Kaynaklara Odaklanmak; Öğretmenler ve Eğitimin Kalitesi; BM Kız Çocuklarının Eğitimi Girişimi; BM Okuma Yazma Onyılı Çerçevesinde Okuma Yazma.

Eğitim hakkının hayata geçirilmesi için güçlü bir uluslararası destek gereklidir. UNESCO, Birleşmiş Milletler'in uzmanlaşmış bir bölümü olarak, 1946 tarihli kuruluş belgesine göre eğitim temel işlevlerinden biri olduğu için bu konuda lider bir role sahiptir. UNESCO, UNICEF veya ILO gibi diğer kuruluşlarla işbirliği halinde eğitim reformlarının başlatılması ve

eğitim hakkının tam olarak hayata geçmesinin sağlanması alanlarında, ortaya çıkardığı standart belirleyici çok sayıda belge, raporlar ve diğer belgeler ile çok sayıda forum, toplantı, çalışma grubu ve devletlerle, diğer uluslararası hükümetler arası örgütlerle ve STK'larla işbirliği faaliyetlerinin de gösterdiği gibi çaba harcamaktadır. UNESCO eğitim alanında uluslararası işbirliğinin öncü kuruluşudur ve ulusal komisyonları faaliyetlerinin 193 ülkede köklü bir biçimde sürdürülmesini sağlar.

UNESCO'nun eğitim alanındaki eylemleri üç stratejik hedef çerçevesinde oluşturulmuştur:

- Eğitimin temel bir hak olarak sağlanması;
- Eğitimin kalitesinin artırılması;
- Deneyim ve yaratıcılığın artırılması, bilginin paylaşımı ve yayılması ve eğitim alanında örnek uygulamalar ve politikaya yönelik diyalog oluşturulması.

“Eğitim bir ülkedeki yoksulluktan kurtulmanın yollarından biri değildir. Yoksullukla mücadelenin yollarından biridir.”

Julius Nyerere

UNESCO kabul edilen hükümlerin daha etkili bir biçimde uygulanmasının sağlanmasına ve eğitim hakkıyla ilgili yükümlülüklerin daha iyi bir biçimde yerine getirilmesine yönelik bir dizi mekanizma geliştirmiştir. Talep edilen düzenli raporlar, devletlerin taraf oldukları

sözleşmeler altındaki yükümlülüklerin yerine getirilmesinde yerel düzeyde alınan tedbirler hakkında bilgilendirme sağlar. Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme'ye (1960) taraf devletler ve yine 1960 tarihli Eğitimde Ayrımcılık Hakkında Tavsiye Kararı'na göre, tüm taraf devletler her beş ya da yedi yılda bir Sözleşme'nin uygulanması için kabul ettikleri yasa ve idari hükümler hakkında rapor sunmak zorundadır. Farklı rapor sunma yükümlülükleri altındaki devletlerin sunduğu raporları inceleme sorumluluğu Sözleşmeler ve Tavsiye Kararları Komitesi'ne verilmiştir. Bundan başka, eğitim hakkının izlenmesi alanında UNESCO Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (ECOSOC) uzman toplantıları da düzenli olarak yapılmaktadır.

Ayrıca 1978'de Yürütme Kurulu UNESCO'nun yetki alanındaki insan haklarının ihlali iddialarını incelemek üzere **gizli bir usul** kurmuştur. Bu usulün amacı sorunları işbirliği, diyalog ve uzlaşma ruhu içinde çözmektir.

Eğitim hakkının aşamalı olarak hayata geçirilmesinin izlenmesinde, güvenilir ölçütlerin kabul edilmesi ve kullanılmasından ve ayrıca ülkeler arası karşılaştırmalar ve ülke sıralaması yöntemlerinden faydalanılabilir. Eğitim sektöründe güvenilir zamansal göstergeler arasında okuma yazma oranları, okul kayıt oranları, eğitimi tamamlama ve bırakma oranları, öğrenci-öğretmen oranları, toplam kamu harcamalarına oranla eğitime yapılan harcamaların miktarı ya da eğitim harcamalarının silahlı kuvvetlere yapılan harcamalar gibi başka kamu harcamalarıyla karşılaştırılması sayılabilir.

Bu noktada 2002'den bu yana UNESCO tarafında hazırlanan **EFA Küresel İzleme Raporu**, UNICEF'in daha geniş kapsamlı olan *“Dünyadaki Çocukların Durumu”* başlıklı yıl-

lık raporlarını tamamlamak üzere bir dizi yeni standart geliştirmiştir.

Aralık 2002’de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 2005-2014 dönemini **BM Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim Onyılı** olarak belirlemiştir. BM kuruluşları arasında öncü olan UNESCO temel eğitimi temin edip eğitimi geliştirerek, kamusal farkındalık yaratarak ve eğitim faaliyetlerinde bulunarak, sürdürülebilir kalkınma için eğitimi hayata geçirmek üzere çalışmaktadır.

İnsan Hakları Konseyi’nden önce var olan BM İnsan Hakları Komisyonu 1998 yılında Eğitim Hakkı Özel Raportörlüğü’nü kurmuştur. Özel Raportörün görevi, temel eğitime erişim ve bu eğitim hakkının uygulanmasında karşılaşılan zorluklar da dahil olmak üzere dünyanın her yerinde eğitim hakkının aşamalı olarak hayata geçirilmesi konusunda raporlar hazırlamaktır. Atanan ilk raportör Katarina Tomasevski’dir. Tomasevski eğitim alanında hak temelli yaklaşım konusunda çalışmış, altı yılın sonunda görevi esnasında gösterilen sınırlı destek nedeniyle hayal kırıklığına uğramış bir biçimde ayrılmıştır. Eğitim Hakkı Özel Raportörlüğü’nü 2004’ten 2010’a dek Venor Muñoz Villalobos üstlenmiş, ardından Kishore Singh görevi devralmıştır.

Eğitim Hakkı Özel Raportörünün 2005 yılı raporunda belirttiği gibi, **eğitim hakkının ulusal ve uluslararası mahkemeler önünde dava konusu yapılması** konusunda gitgide

artan bir vurgu mevcuttur. Bu alanda ana meseleler, eğitimde ayrımcılık ve özellikle eğitime erişimde eşitliklerdir.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi’nin (ESKHUS) taraf devletlerce uygulanmasının izlenmesinden mesul olan BM organıdır. Komite, devletler tarafından düzenli olarak sunulan raporları inceler ve Sözleşme’de güvence altına alınan hakların hayata geçirilmesinin sağlanması için devletlerle sürekli biçimde diyalog kurar.

Eğitim hakkıyla ilgili olarak Komite UNESCO ile sıkı bir işbirliği içindedir. Eğitim hakkının tam olarak gerçekleştirilmesi bir dizi tedbirin bir arada alınmasını gerektirir. Bunlar, devletlerin ilgili uluslararası sözleşme altındaki rapor sunma yükümlülüklerini iyi niyetle yerine getirmelerinin sağlanması, STK’lar tarafından sunulan gölge raporlar ve meslek örgütlerinin lobicilik faaliyetleridir.

Uygulamaya Dair Sorunlar

Sosyal, ekonomik ve kültürel hakların aşamalı olarak ve etkili biçimde hayata geçirilmesi çoğunlukla önemli miktarda harcama gerektirir. Tam da bu nedenle birçok ülkede eğitim harcamaları hükümetlerin harcama listelerinde ilk sıralarda yer almaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde bir çocuğun eğitim hakkını kullanamamasının önündeki engel genellikle **yoksulluktur**. Sorun, çocukların gidecekleri bir okulun bulunmaması değildir. Aslında gelişmekte olan dünyadaki çocukların %90’ı ilkokula başlayabilmektedir. Gerçek sorun, okulu bırakan ya da aynı yılı tekrar eden çocukların sayısının yüksek oluşudur. Yoksulluk, ailelerin çocuğun okul masraflarını, kitap paralarını, okul malzemelerinin masraflarını ödemesini zorlaştırır. Okulun parasız olduğu

“(…) Kalkınma için kız çocuklarının eğitiminden daha etkili bir araç yoktur.”

Kofi Annan, eski BM Genel Sekreteri. 2004

hallerde de çocuğun çalışması aile bütçesine katkı yaptığı için aileler çocuklarını okula göndermekten kaçınır.

☺☞ *Yoksul Olmama Hakkı*

Devletin yeterince kaynağının olmaması, devlet makamlarının yeni okullar inşa edememesine ve mevcutları muhafaza edememesine, öğretmen yetiştirecek okullar kuramamasına, yetkin öğretmenler ve idari personel istihdam edememesine, öğrenim malzemelerine ve diğer kaynaklara ulaşamamasına ve çocukların okula gitmesi için yeterli nitelikte vasıta sağlayamamasına yol açar. Tüm bunlar devletin ekonomik kaynaklarına doğrudan bağlıdır. Çocukları Koruma Fonu (Save the Children Fund) tarafından yapılan bir araştırmaya göre, borç külfetleri nedeniyle bazı Afrika devletleri okul ücretleri koymaya ya da bunları artırmaya zorlanmış ve bunun sonucu olarak da aileler için eğitim masrafları artmıştır. Bu nedenle milyonlarca çocuk ya hiç okula gidememiş ya da temel eğitimi tamamlayamamıştır.

Başka bir etken de **çocuk işçiliği**dir. Maalesef çok sayıda aile ihtiyaçlarını karşılamak için desteğe ihtiyaç duymaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) çalışmalarında bu sorunun altı çizilmiştir (Örneğin 199 tarihli Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerine Karşı Sözleşme ve Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin Uluslararası Program gibi çok sayıda program). 2010'da yapılan Lahey Çocuk İşçiliği Küresel Konferansı'nda 2016 itibarıyla en kötü çocuk işçiliği halininin ortadan kaldırılması için bir Yol Haritası üzerinde anlaşmaya varılmıştır.

En büyük ilerleme 5-14 yaş arası çocuklarda görülmüş, işçilik bu yaş aralığındaki çocuklarda %10 oranında azalmıştır. Öte yandan kız çocuklarında %15 oranında azalırken, erkek çocuklarda artmıştır (8 milyon ya da %7). 15-17 yaş arasındaki genç insanlarda işçilik 52 milyondan 62 milyona çıkarak %20 artmıştır. (Kaynak: Uluslararası Çalışma Örgütü [ILO]. 2010. *Çocuk İşçiliğine Karşı Eylemleri Hızlandırmak. ILO Temel İlkeler ve İstihdamda Haklar Bildirgesinin İzlenmesi Küresel Raporu*)

Yoksulluk ve çocuk işçiliği kız çocuklarının eğitiminde kayda değer bir engeldir. Çok sayıda kız çocuğu erken yaşlarda hayatta kalabilmesi için ağır iş bir yükünün altına girmekle karşı karşıyadır; hem aile ihtiyaçlarına karşılık vermek ve ev işlerini görmek, hem de erken annelik ve eski geleneklerle ilgili sosyal beklentilerle karşı karşıya kalırlar. Kız çocuklarının eğitimiyle ilgili bu geleneksel, yanlış ve yanlı görüşler hâlâ egemendir ve ebeveynlerin çocuklarını okula göndermek istememesine neden olmaktadır. Bazı kız çocuk grupları (yerli halklardan, göçebe topluluklardan ve etnik azınlıklardan kız çocukları veya engelli kız çocukları) özellikle dezavantajlı durumdadır.

Bu nedenle, kız çocuklarının eğitime eşit bir biçimde erişimi ve insan olarak potansiyellerinin gelişimi uluslararası bir kaygı olarak ortaya çıkmaktadır. 2000'de Dakar'da yapılan Dünya Eğitim forumu sırasında “*On Yıllık Birleşmiş Milletler Kız Çocuklarının Eğitimi Girişimi*” başlatılmıştır. Bu girişimin amaçları farkındalık yaratma, kız çocuklarının eğitimi ve cinsiyetler arası farklılıkların giderilmesidir.

☺☞ *Kadınların İnsan Hakları
Çocukların İnsan Hakları
Ayrımcılık Yasağı*

“Yeni bir ulus için çocuklara eğitim sağlamaktan daha önemli hiçbir şey yoktur. Barış ve adalet istiyorsanız, iş ve zenginlik istiyorsanız ve bir halkın adil ve birbirine karşı hoşgörülü olmasını istiyorsanız, başlamak için tek bir yer vardır ve o yer okuldur.”

José Ramos-Horta, Nobel Barış Ödülü Sahibi. 1996.

2004 yılında 3 milyon kişinin ölümüne sebep olan HIV/AIDS hastalığının eğitim üzerinde ve özellikle Sahra Altı Afrika’da derin bir etkisi vardır. 2005’te Kenya, Tanzania ve Zambiya en az 600’er öğretmen kaybetmiş, AIDS’ten kaynaklı bu durum Afrika okullarında ana sorunlardan biri haline gelmiştir.

(Kaynak: UNESCO. 2005. *EFA 2006 Küresel İzleme Raporu*)

HIV/AIDS ile ilgili ortak BM Programı (UNAIDS), HIV’in önlenmesi, tedavisi, bakımı ve bu konuda küresel ölçekte desteğe erişimin ülkeler için hedefler belirleyerek ilerletilmesini, HIV’in yaygınlaşmasının durdurulup geriye gitmesini sağlanmasını ve 2015 için belirlenen Binyıl Kalkınma Hedefleri’ne katkıda bulunulmasını amaçlayan yeni 2011-2015 stratejisiyle yönetilecektir.

Tahminlere göre, **çatışmalardan etkilenen ülkelerdeki 28 milyon çocuk** halihazırda okula gidememektedir. Okullar **sığınak ve barış bölgeleri** olarak korunmalı ve saygı görmelidir. Birçok çatışma bölgesinde okullar savaş hedefi durumundadır ve bu, 1949 Cenevre Sözleşmeleri’nin açık bir ihlalidir. Birleşmiş Milletler çocukların insan haklarına yönelik ağır ihlallerin izlenmesi için geniş çaplı bir sistem kurmuştur. Çatışma bölgelerinde olsun, ülke içinde yerinden edilmiş ya da mülteci haline gelmiş olsun, çatışmalardan etkilenen ebeveynlerin, öğretmenlerin ve çocukların bir ortak noktası vardır: Eğitime erişebilmek için

gösterdikleri olağanüstü hırs, yaratıcılık ve cesaret. Ebeveynler çocuklarının eğitimle normallik hissi yaşayacağını ve yerlerinden edilirlse eğitimin sahip olabilecekleri bir değer (bazen tek değer) olduğunu bilir.

UNICEF’in yaptığı bir araştırmaya göre, barışın inşasıyla ilgili egemen yaklaşım hâlâ eğitimi önemsiz görmektedir. Oysa eğitim çatışmaların her safhasında barışın yeniden inşasında önemli rol oynayabilir.

(Kaynaklar: UNESCO. 2011. *2011 EFA Küresel İzleme Raporu*. UNICEF. 2011. *Eğitimin Barışın İnşasındaki Rolü*)

BM Eğitim Hakkı Özel Raportörü Kishore Singh 2011 yılına ait geçici raporunda, olağanüstü hallerde eğitim için yeterli kaynağın sağlanmasını, okulların saldırılara karşı korunmasını ve kız çocukları ile ötekileştirilmiş grupların dışlanmamasını tavsiye etmiştir.

(Kaynak: Kishore Singh. 2011. *Eğitim Hakkı Özel Raportörünün Raporu. Eğitim Hakkı [Temel Eğitimin Yerel Kaynaklardan Karşılanması]*)

☞ Silahlı çatışmalarda insan hakları

Bunu Biliyor muydunuz?

On yıl içinde ilkökul eğitiminin gelişmekte olan ülkelerdeki tüm çocuklar bakımından sağlanması için yıllık 7-8 milyar dolara ihtiyaç vardır ve bu miktar küresel olarak askeri

harcamaların yedi günlük kısmına, uluslararası piyasalardaki para birimi spekülasyonlarının yedi günlük miktarına, Kuzey Amerika'daki ebeveynlerin her yıl çocukları için aldığı oyuncakların masrafının yarısından azına ve Avrupalıların her yıl bilgisayar oyunlarına ya da gazoz satın almaya harcadığı paranın yarısından azına tekabül eder.

(Kaynak: Kevin Watkins. 1999.

Eğitim, Hemen Şimdi. Yoksulluk Döngüsünü Yıkın)

FAYDALI BİLGİLER

1. ÖRNEK UYGULAMALAR

- Mısır'da hükümet, resmi eğitim sistemine kız çocuklarının rahatlıkla gidebileceği okullar dahil etmektedir. Ayrıca ülkede, sağlığın gelişmesine yönelik okullar amaçlayan kapsamlı bir reform paketi hazırlanmıştır.
- Malawi (1994), Uganda (1997), Tanzania (2002) ve Kenya (2003), okul ücretlerini kaldırarak ebeveynler için okul masraflarını azaltmıştır. Bazı ülkeler okul forması giyme zorunluluğunu da aynı amaçla kaldırmıştır.
- Pakistan: Karaçi'deki bir STK ile UNICEF'in ortak çalışması olan Busti Programı, daha sonra resmi olarak okula kayıt yaptıracak çocuklara temel eğitim vermeyi amaçlamaktadır. Çocukların yaşları 5 ile 10 arasında değişmektedir ve dörtte üçü kızdır. Bu girişimle evde eğitim sistemi kurularak eğitimde cinsiyetten doğan fark giderilmiştir. Girişim 200'den fazla

evden okul kurmuş, kişi başına düşen masraf 6 dolar olmak üzere 6000 öğrenciye erişmiştir. Kişi başına düşen miktar devlet ilkokullarında harcanan miktara göre çok düşüktür.

- Moritanya'da erken evlilikleri yasaklayan, temel eğitimi zorunlu hale getiren ve çocuk işçilikte asgari yaşı 16'ya çıkaran yasalar kabul edilmiştir. Ülkede Çocuklar İçin Konsey isimli ve Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin yürütülmesini sağlayan bir kurum ve tüm büyük şehirlerde çocuk mahkemeleri kurulmuştur.
- Çin'in Mashan eyaletinde kız çocuklarını okula gönderen ailelere kredi ve kalkınma fonlarının verilmesinde öncelik tanınmaktadır.
- Laos Demokratik Halk Cumhuriyeti'nde azınlıkların yaşadığı bölgelerdeki kız çocuklarının iyi nitelikteki ilköğrenime erişimi için bir proje yürütülmektedir. Bu projenin uzun vadeli hedefi kadınların

eğitim düzeyinin yükseltilmesi ve aşamalı olarak sosyoekonomik gelişim anaakımına katılımlarının sağlanmasıdır.

- Hindistan’da Mumbai’de eğitimciler, cemaatler, sponsor şirketler ve hükümet görevlilerinin kurduğu bir ortaklık olan Pratham Mumbai Eğitim Girişimi 1600’den fazla okul kurmuş ve 1200 ilkokulun tadil edilmesini sağlamıştır.
- Kız çocuklarının eğitim sisteminin dışında bırakıldığı Afganistan’da, UNICEF 1999’da cesur bir adım atarak kız ve erkek çocuklar için evden eğitimi desteklemeye başlamıştır.
- Tayland’da, başlangıçta ikinci el bilgisayarların bağışlanması sağlayan CHILD isimli proje çocukların öğrenmesi ile sağlık arasındaki ilişkiyi incelemektedir.
- Mali 2015 itibarıyla herkes için ilköğrenim hedefine doğru süreci hızlandırmak amacıyla “Hızlandırma Girişimi” isimli bir proje başlatılmıştır.
- Dünya Bankası’nın bir raporuna göre, ilköğretimin tamamlanması oranı 2005 yılında %43,2 iken 2010’da %55,7’ye yükselmiştir. Bunun %64,4’ünü erkek çocuklar, %47,6’sını kız çocuklar oluşturmaktadır; bu da göstermektedir ki eğitim alanında Binyıl Kalkınma Hedefleri’ne ulaşılabilmesi için, özellikle de kız çocukları bakımından daha yapılacak çok şey vardır. (Kaynak: Dünya Bankası. 2011. *Eğitim Sektörü Yatırım Programı II, Rapor No. ISR 2056*)
- Arjantin’deki ekonomik krizlerin sonucu olarak eğitim harcamaları büyük bir düşüş yaşamıştır. 2004’te İspanya, Arjantin’in borca karşılık eğitim planını kabul etmiştir. Bu plana göre, Arjantin 100 milyon doları İspanya’ya ödemek yerine özel bir eğitim hesabına yatırmıştır. Bu yeni kaynaklar ülkenin en yoksul üç bölgesindeki 215.000 öğrenciye destek olacaktır. (Kaynaklar:

UNESCO. 2005. *2006 EFA Küresel İzleme Raporu*; Kevin Watkins. 1999. *Eğitim, Hemen Şimdi. Yoksulluk Döngüsünü Yıkın*)

2. TRENDLER

2011’de, çalışmalarını şeffaflaştırmak ve eğitim hakkı konusunda bir forum yaratmak amacıyla Eğitim Hakkı Özel Raporörü tarafından Eğitim Hakkı Projesi başlatılmıştır. Yalnızca eğitim hakkına yönelik tek insan hakları kaynağı sitesi olan bu proje her türlü insan hakları eğitiminin güçlendirilmesini desteklemekte, eğitim hakkının gerçekleştirilmesiyle ilgili küresel değerlendirmeler yapmakta, eğitim stratejileriyle ilgili bilgi sağlamakta ve insan hakları ihlallerinin ortaya çıkarılmasını ve bu ihlallerle mücadeleyi kolaylaştırmaktadır. (www.right-to-education.org)

Dünya Eğitim Forumu (Dakar, Senegal, 28 Nisan 2000) sırasında kabul edilen **Dakar Çerçeve Eylem Planı-Herkes**

İçin Eğitim, tüm uluslararası toplumun eğitim hakkının

tam olarak gerçekleştirilmesine ilişkin taahhüdü içerir.

Dakar Çerçeve Eylem Planı

2015 itibarıyla herkesin temel eğitim alması için altı hedef koymaktadır:

1. Başta en savunmasız ve dezavantajlı çocuklar için olmak üzere, erken çocukluk bakımı ve eğitiminin kapsamlı hale getirilmesi, artırılması ve

- iyileştirilmesi;
2. 2015 itibarıyla başta kız çocukları, zor koşullardaki çocuklar ve etnik azınlıklara mensup çocuklar olmak üzere, tüm çocukların ücretsiz, zorunlu ve nitelikli ilköğrenime erişiminin sağlanması;
 3. Tüm genç insanların ve yetişkinlerin öğrenme ihtiyaçlarının uygun eğitim ve hayat becerileri programlarına hakkaniyetli erişimleri yoluyla sağlanması;
 4. Başta kadınlar olmak üzere, 2015 itibarıyla yetişkin okur yazarlığı seviyesinde %50'lik bir ilerleme kaydedilmesi ve tüm yetişkinlere temel ve devam eden eğitime hakkaniyetli erişim sağlanması;
 5. 2005 itibarıyla, ilk ve orta öğretimde cinsiyet farklılıklarının ortadan kaldırılması, 2015 itibarıyla cinsiyet eşitsizliğinin tasfiye edilmesi ve bu amaçla kız çocuklarının nitelikli temel eğitime tam ve eşit erişimlerinin sağlanmasına odaklanılması;
 6. Eğitimin niteliklerinin iyileştirilmesi ve özellikle okuma yazma ve temel hayat becerileri konularında tanınan ve ölçülebilen öğrenme sonuçlarının alınmasını sağlayarak herkesin başarılı olmasının sağlanması.

Tüm erkek ve kız çocukları için ilkökul eğitiminin gerçekleşmesi, 2005 itibarıyla ilk ve orta öğretimde, 2015 itibarıyla tüm eğitim kurumlarında cinsiyet farklılıklarının ortadan kaldırılması yoluyla cinsiyet eşitsizliğinin tasfiye edilmesi ve kadınların güçlendirilme-

si Eylül 2000'de yapılan Binyıl Zirvesi'nde ortaya çıkan **Binyıl Kalkınma Hedefleri**'nin arasında ikinci ve üçüncü hedefler olarak yer almıştır. Eğitimde cinsiyet temelinde ayrımcılığın tasfiye edilmesi taahhüdü Eylül 2005'te yapılan BM Dünya Zirvesi'nde de teyit edilmiştir. Ayrıca, çocuk ölümlerinin azaltılması ve anne sağlığının iyileştirilmesi ya da HIV/AIDS ile mücadele gibi diğer Binyıl Kalkınma Hedefleri de doğru eğitim politikalarının kabul edilmesine bağlıdır. HIV/AIDS'in eğitim üzerindeki etkisi hakkında girişim gibi "*EFA Öncü Girişimler*" EFA hedefleri için kurulmuş çokortaklı işbirliği mekanizmalarıdır ve örnek teşkil ederler.

Geçmişte parasız ilkökul eğitimini yeterince desteklemediği için eleştirilere maruz kalan **Dünya Bankası** 2002'de bağış yapan ve gelişmekte olan ülkeler arasında küresel bir ortaklık olarak ve küresel düzeyde ilkökul eğitiminin sağlanmasına yönelik daha hızlı bir ilerleme yaratmak amacıyla **EFA Hızlandırma Girişimi**'ni (FTI) kurmuştur. Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin ikincisine ulaşma konusunda ciddi taahhütlerde bulunan az gelirli ülkeler UNESCO ve Dünya Bankası'nın başkanlığındaki bağışçı ülkeler topluluğundan ek destek görebilecektir. 2010 sonu itibarıyla EFA FTI 44 gelişmekte olan ülkeyi desteklemiş ve bu ülkeler hızlandırma ortakları haline gelmiştir. 2004-2010 arasında FTI 30.000 civarında sınıf inşa etmiş, 20 milyondan fazla okul kitabı sağlamış ve gelişmekte olan ülkelere 2 milyar dolardan fazla mali yardım yapmış, 19 milyondan fazla çocuğun ilk kez okula gidebilmesini sağlamıştır. FTI ayrıca bağışçı ülkelere ve gelişmekte olan ülkelere birlikte çalışmaları hususunda yardım etmekte ve böylece eğitim yardımının daha etkili bir biçimde koordine edilmesini sağlamaktadır. 2011'de FTI'nin ismi "*Eğitim İçin Küresel Ortaklık*" olarak değiştirilmiştir.

Eğitimin Ticarileşmesi

Küreselleşmeyle birlikte eğitim bir insan hakkına dayalı bir kamu hizmeti olmaktan çıkıp, parayla alınabilen bir hizmete dönüşerek ticarileşmiştir. Şirket olarak kurulan özel eğitim kurumları kamusal eğitime zarar verebilir. Bu trende karşı durmak ve meslek kuruluşlarından yükselen endişeye yanıt olmak üzere Avrupa Birliği, Doha Uluslararası Ticaret Müzakereleri Toplantısı'nda eğitim hizmetlerinde herhangi bir ödün vermekten imtina etmiştir.

Herkes İçin Eğitime Doğru: Karmaşık Sonuçlar

1999'dan bu yana olumlu trendler

- 1999-2008 arasında 52 milyon çocuk ilkokula kaydolmuştur. Özellikle Sahra Altı Afrika'da ve Güney ve Batı Asya'da kayıtların sayısı önemli bir yükseliş göstermiştir.
- Küresel bir perspektifle, dünyanın okul kayıtlarında kız-erkek çocuk denkliliğine doğru hareket ettiği söylenebilir.
- Düşük gelirli ülkelerde milli eğitim mali kaynaklarının önemli ölçüde artırıldığı söylenebilir.

Geriye kalan zorluklar

- Eğer bugünkü trendler aynen devam ederse, 2015 itibarıyla 56 milyon çocuk okula gidemiyor olacaktır.
- 2008 finansal krizinin ardından Herkes İçin Eğitim hedeflerinin yakalanması dünyanın en yoksul ülkelerinde büyük ölçüde zarar uğrayacaktır.
- Birçok ülkede ESKHUS'nin 13. maddesine uygun olarak okul ücretleri ortadan kaldırıldı

da, araştırmalar ebeveynlerin çocukların okul masraflarını karşılayamamasının, çocukların okulu bırakmasındaki en önemli etken olduğunu göstermektedir.

- Okula gitmeyen çocuklar arasındaki cinsiyet farklılıkları azalmıştır, ancak 2008 itibarıyla kız çocukları hâlâ okula gitmeyen çocukların %53'ünü oluşturmaktaydı. Bu fark en çok Güney ve Batı Asya'da görülmekteydi: Bu bölgelerde okula kaydolmayan çocukların %59'sunu kız çocukları teşkil etmekteydi. (Kaynak: UNESCO. 2011. *2011 EFA Küresel İzleme Raporu*)

3. KRONOLOJİ

- 1946 UNESCO Kuruluş Belgesi: Eğitim Fırsatlarında Eşitlik İdeali
- 1948 BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi. Eğitimin bütün insanların temel hakkı olduğu beyan edilmiştir.
- 1959 BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen Çocuk Hakları Bildirgesi. Eğitimin her çocuğun hakkı olduğu beyan edilmiştir.
- 1960 UNESCO Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme
- 1965 Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme. Herkesin renk veya etnik kökenine bakılmaksızın eğitim hakkı olduğu belirtilmiştir.
- 1966 Ekonomik, Sosyal ve Kültürel

- Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Madde 13
- 1973** ILO İstihdamda Asgari Yaş Sözleşmesi
- 1979** Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi kadınlara karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını ve eğitimde eşit hakları talep eder.
- 1985** Üçüncü Dünya Kadın Konferansı'nda eğitimin kadının statüsünün iyileştirilmesinin temeli olduğu beyan edilmiştir.
- 1989** Çocuk Hakları Sözleşmesi
- 1990** Dünya Herkes İçin Eğitim Bildirgesi. Jomtien, Tayland. UNDP, UNESCO, UNICEF, Dünya Bankası ve sonra da UNFPA tarafından sponsorluğu yapılan konferansta temel eğitimin genişletilmiş vizyonu hakkına küresel uzlaşma sağlanmıştır.
- 1993** En kalabalık ve gelişmekte olan ülkelerin Eğitim Zirvesi, Yeni Delhi, Hindistan. Hükümet temsilcileri evrensel ilkökul eğitimi hedefinin 2000 yılı itibarıyla gerçekleştirilmesi konusunda anlaşmışlardır. Montreal'de yapılan bir uluslararası konferansta İnsan Hakları ve Demokrasi İçin Dünya Eğitim Eylem Planı kabul edilmiştir.
- 1994** Özel İhtiyaçlara yönelik Eğitim Dünya Konferansı: Erişim ve Eşitlik. Salamanca, İspanya. Katılımcılar tüm ülkelerin ulusal eğitim stratejilerine özel ihtiyaçlara yönelik eğitimi dahil etmeleri ve 'kapsayıcı eğitim' sağlamaları gerektiğini beyan etmişlerdir.
- 1997** Çocuk İşçiliği Hakkında Uluslararası Konferans
- 1998** Eğitim Hakkı Özel Raportörünün atanması
- 1999** Eğitim Hakkına İlişkin 13 numaralı Genel Yorum
- 1999** Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerine Karşı Sözleşme
- 2000** Dakar, Senegal'de yapılan Dünya Dakar Eğitim Forumu sırasında kabul edilen Çerçeve Eylem Planı
- 2000** Binyıl Toplantısı: 2015 itibarıyla tüm çocuklar için ilkökul Eğitimi ve eşit erişim
- 2003** Birleşmiş Milletler Okuma-Yazma Onyılı (2003-2012)
- Eğitim Hakkı ve Eğitimde Haklar konulu Dünya Konferansı (Amsterdam)
- BM Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim Onyılı 2005-2014
- 2005** İnsan Hakları Eğitimi Dünya Programı: Birinci Safha (2005-2009) ilk ve ortaokul sisteminde insan hakları eğitimi; İkinci Safha (2010-2015) yükseköğrenimde insan hakları eğitimi, öğretmenler, eğitimciler, memurlar, kolluk güçleri ve askeri personel için eğitim programları
- 2006** BM Engelli Hakları Sözleşmesi eğitim hakkı da dahil olmak üzere, engelli kişilerin bütün insan haklarından tam ve eşit olarak yararlanmalarını amaçlar
- 2009** UNESCO Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim Dünya Konferansı

ÇEŞİTLİ FAALİYETLER

FAALİYET I 1

ELVERİŞLİ? ERİŞİLEBİLİR? KABUL EDİLEBİLİR? UYARLANABİLİR?

Bölüm I: Giriş

Bu faaliyetle Eğitim Hakkı bölümünde bahsedilen konular hakkındaki bilginin derinleştirilmesi hedeflenmiştir.

Bölüm II: Genel Bilgiler

Faaliyet türü: Oyun (*role-playing*), pandomim.
Amaçlar ve hedefler: Katılımcıların onlara tanıdık olmayan bir durumu deneyimlemesi, empati geliştirmesi ve farklı bakış açılarını görmesi. Oyun tekniği öğrenmeyi kolaylaştırabilir.

Hedef grup: Genç yetişkinler ve yetişkinler.

Grup büyüklüğü: 20 kişi.

Süre: 90 dakika.

Malzemeler: Kâğıt, yazı tahtası, markör kalemler, “Eğitim Hakkı” bölümündeki devlet görevlerinin dört unsuru hakkındaki metinler (elverişlilik, erişilebilirlik, kabul edilebilirlik ve uyarlanabilirlik).

Beceriler: Rol yapma ve dil becerileri, empati ve yaratıcılık.

Bölüm III: Faaliyet Hakkında Bilgiler

Talimatlar:

Bu faaliyetin amacının eğitim hakkıyla ilgili bölümün temsilini sağlamak olduğunu açıklayın. Önce devletin eğitim hakkıyla ilgili yükümlülüğünün dört unsurunun tanımlarını okuyun ve tüm katılımcıların bu tanımları anladığından emin olun. Ardından katılımcılara 4-6 kişilik küçük gruplara ayrılmalarını söyleyin ve her gruba büyük bir kâğıt ve markör kalem verin. Her grup oyun için bu unsurlardan birini seçsin. Gruplara eğitim hakkı bölümüyle ilgili fikirlere dair beyin fırtınası

yapmak üzere ve oyun için kullanacakları iki ya da üç fikir seçmek için 10 dakika verin. Şimdi gruplara oyunlarını tasarlamak ve prova yapmak için 30 dakika verin. Bunun bir grup çalışması olduğunu ve herkesin katkı sunması gerektiğini açıklayın.

Sonrasında grupları bir araya getirin ve daire şeklinde oturun. Böylece herkes birbirinin performansını görebilecektir. Her performansın ardından açıklama, geri bildirim ve tartışma için birkaç dakika tanıyın. Oyunculara sorular sorun, ardından izleyicilerin fikirlerini söylemelerini sağlayın.

Geri bildirim:

Oyunların kendisini konuşun: Katılımcılar bu faaliyetle ilgili neler hissetti? Düşündüklerinden daha zor ya da daha kolay oldu mu? Zor kısımlar neydi? Temsili zor olan şeyler neydi? Katılımcılar yeni bir şey öğrendi mi? Gruplar arasında benzerlikler ya da farklar var mıydı? Neden?

Yönteme dair ipuçları: Böyle bir oyun çeşitli şekillerde oynanabilir, ancak hepsinde katılımcılar hem kendilerinde hem de izleyicilerde güçlü duygulara neden olabilecek skeçler sunar. Bu nedenle, grup lideri olan bitenin değerlendirmesinin yapılmasını teşvik etmeli ve bu oyunun insan haklarıyla bağlantısını analiz etmelidir.

Çeşitlilik için öneriler:

- Yoğunluk arasında katılımcılardan bir an için *donmalarını* isteyin ve aktörlere o an ne hissettiklerini sorun ya da izleyicilerden neler olduğunu analiz etmelerini isteyin.
- Uyarı yapmadan oyunu durdurun ve aktörlere rolleri değiştirip oyuna öyle

devam etmelerini söyleyin.

- Her aktörün arkasında birinin durmasını isteyin. Oyunu ortasında durdurup gölge oyuncuya asıl oyuncunun ne hissettiğini, ne düşündüğünü sorun ve nedenlerini açıklatın.

Bölüm IV: Faaliyetin Ardından

Bir insan hakları konusu hakkında oyunlar ya da başka edebi metinler okuyun ve yerel toplum mensuplarıyla birlikte bir oyun performansı hazırlayın.

Bağlantılı haklar: Diğer bütün insan hakları, sosyal ve kültürel haklar

FAALİYET II 2 HERKES İÇİN EĞİTİM

Bölüm I: Giriş

“Herkes İçin Eğitim” Senegal’in başkenti Dakar’da düzenlenen Dünya Eğitim Forumu’nun amaçlarından biri olmuştur; ancak eğitim hakkının hayata geçmesi birçok faktörün bir arada gerçekleşmesine bağlıdır.

Bölüm II: Genel Bilgiler

Faaliyet türü: Düşünme ve yaratıcı transfer.

Amaçlar ve hedefler: Eğitimin bir insan hakkı olduğunun anlaşılması; “Herkes İçin Eğitim” amacının gerçekleşmesinin karşısındaki zorlukları anlamak.

Hedef grup: Genç yetişkinler ve yetişkinler.

Grup büyüklüğü: Azami 25 kişi.

Süre: 120-180 dakika.

Malzemeler: İHEB’in ilgili maddeleri, makaleler, raporlar, eğitim hakkı, eğitim hakkına müdahaleler ve diğer konular hakkında malzemeler, 8x8 büyüklüğünde kart oyunları kartları, makaslar, kalemler ve markör kalemler.

Hazırlık: İlgili malzemeyi ve bilgiyi toplama.

Beceriler: Yaratıcılık, karmaşık bağlantıları

tartışma ve anlama.

Bölüm III: Faaliyet Hakkında Bilgiler

Talimatlar:

Katılımcılar hep birlikte bir “hafıza oyunu” yaratır. Oyun çift kartlardan oluşur. Kartların yarısı yalnızca anahtar kelimeler içerir (örneğin kız, para, açlık). Diğer kartlar bu anahtar kelimelerin eğitim alanıyla nasıl ilişkilendiğini açıklar.

Katılımcılardan 3-4 kişilik küçük gruplara ayrılmasını isteyin. Sonra kartları dağıtın ve tüm bilgileri içeren malzemeleri de masaya koyun. Katılımcılara hafıza kartları için gerekli olan metinleri seçmek için yeterli zaman verin.

Çift kartları oluşturmak için bazı fikirler: Kız çocukları/kadınlar (eğitime erişimde kısıtlılık); azınlıklar (eğitime eşitlikte kısıtlılık ya da anadilde eğitim olmaması); ordu (devletlerin eğitim ve askeriyeye bütçelerinin karşılaştırması); küreselleşme (eğitim sistemleri bakımından sonuçlar); internet (eğitim bakımından sonuçlar); para (para yoksa okul da yok?); yiyecek/açlık (temel ihtiyaçların karşılanamaması halinde eğitime engel çıkaran zorluklar); çocuk işçiliği (okula gitmek yerine çalışmak); insan hakları eğitimi (kimin menfaati, kimin sorumluluğu?).

Tüm kartlar hazır olduğunda grupla birlikte hafıza oyununu oynamaya başlayın. Hafıza kuralları: Kartları boş yüzleri yukarı gelecek şekilde masaya koyun. Oyuna başlayan kişi iki kartı da açıp tüm grubun kartları görmesini sağlasın. Eğer kartlar aynı çifte aitse bu kişi o kartları tutabilir. Değilse yeniden kapatılır, sonraki kişinin çifti bulmaya çalışması gerekir.

Geri bildirim:

Katılımcılardan bu faaliyet sırasındaki deneyimlerinden bahsetmelerini isteyin: Kartları yaratmak zor muydu? Bilmedikleri bir şey öğ-

rendiler mi? Yeni bir bakış kazandılar mı?

- Grupları tek tek sonuçları açıklamaya davet edin. Daha sonra katılımcıların bu faaliyeti sevip sevmediğini ve neler öğrendiklerini gözden geçirin.
- Aşağıdakiler gibi sorular belirleyin:
- Gruplar arasındaki farklar ve benzerlikler neler?
- Neden farklı önceliklerimiz vardır?
- Hangi tezler daha yaratıcıydı?
- İçinde yaşadığımız toplumda durum nedir?

Yönteme dair ipuçları:

Katılımcıların en az 20 çift kart yarattığından emin olun.

Bölüm IV: Faaliyetin Ardından

Katılımcıların ülkesinde herkes için eğitim amacının gerçekleşmesinin yollarını tartışın. Grup aktif ve yaratıcıysa, “herkes için eğitim” temalı bir kampanyaya başlatabilir.

Bağlantılı haklar: Küreselleşme, siyasi katılım. (Kaynak: Avrupa Konseyi. 2002. *Compass-Genç İnsanlarla İnsan Hakları Eğitimi El Kitabı*)

KAYNAKÇA

Alfredsson, Gudmundur. 2001. *The Right to Human Rights Education*. In: Eide, A.C. Krause and A. Rosas. *Economic, Social and Cultural Rights: A Textbook*. Leiden: Martinus Nijhoff, s. 273-288.

Council of Europe (Avrupa Konseyi). 2002. *COMPASS-A Manual on Human Rights Education with Young People*. Strasbourg: Council of Europe. <http://eyeb.coe.int/compass/>

Council of Europe (Avrupa Konseyi). 2009. *Human Rights Education in the School Systems of Europe, Central Asia and North America: A Compendium of Good Practice*. Strasbourg/Warsaw: Council of Europe.

Beiter, Klaus-Dieter. 2006. *The Protection of the Right to Education by International Law*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.

Beiter, Klaus-Dieter, 2006. *The Protection of the Right to Education by International Law Including a Systematic Analysis of Article 13 of the ICESCR*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.

Benedek, Wolfgang. 2007. *The Normative Implication of Education for All (EFA): The Right to Education*. In: Abdulqawi A. Yusuf (ed.). *UNESCO: 60 Years of Standard-Setting and Education, Science and Culture*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, s. 295-311.

United Nations (Birleşmiş Milletler). 2001. *Beijing to Beijing + 5. Review and Appraisal of the Implementation of Beijing Platform for Action-Report of the Secretary General*. New York: United Nations.

United Nations (Birleşmiş Milletler). 2001. *We the Peoples: the Role of the United Nations in the 21st Century*. Report by the UN Secretary-General. New York: United Nations.

United Nations Children's Fund (Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu [UNICEF]). 2011. *The Role of Education in Peacebuilding. A synthesis report of findings from Lebanon, Nepal and Sierra Leone.* New York: UNICEF.

United Nations Children's Fund (Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu [UNICEF]). 2006. *Gender Achievements and Prospects in Education: The GAP Report (Part I).* Paris: UNICEF.

United Nations Children's Fund (Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu [UNICEF]). 2005. *The State of the World's Children 2006. Excluded and Invisible.* New York: UNICEF.

United Nations Children's Fund (Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu [UNICEF]). 2004. *Accelerating Progress in Girls' Education.* Paris: UNICEF.

United Nations Children's Fund (Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu [UNICEF]). 1999. *The Bruns Barbara, Mingat Alain ve Ramahatra Rakotomalala. 2003. Achieving Universal Primary Education by 2015: A Chance for Every Child.* Washington. DC: World Bank.

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği). 1999. *The United Nations Decade for Human Rights Education (1995-2004) No. 3. A compilation of provisions of international and regional instruments dealing with human rights education.* Geneva: United Nations.

Coomans, Fons. 1998. *Identifying Violations of the Right to Education.* In: Van Boven, Theo, Cees Flinterman and Ingrid Westendorp (ed.). *The Maastricht Guidelines on Violations of Economic, Social and Cultural Rights.* Utrecht: The Netherlands Institute for

Bookmark not defined. Human Rights.

Coomans, Fons. 1995. *Clarifying the Core Elements of the Right to Education.* In: Coomans, Fons and Fried Van Hoof. *The Right to complain about Economic, Social and Cultural Right.* Utrecht: The Netherlands Institute for Human Rights.

Daudet, Yves ve Kishore Singh. 2001. *The Right to Education: An Analysis of UNESCO's Standard-Setting Instruments.* Paris: UNESCO.

De Groof, Jan ve Gracienne Lauwers (ed.). 2004. *Access to and Equality in Education.* Paris: UNESCO, European Association for Education Law and Policy (ELA) and Wolf Legal Publishers.

Delbrück, Jost. 1992. *The Right to Education as a Human Right.* In: German Yearbook of International Law, Vol. 35, s. 92-104.

Deutsches Institut fuer Menschenrechte und Europarat (Hg.). 2005. *Kompass: Ein Handbuch zur Menschenrechtsbildung fuer die schulische und ausserschulische Bildungsarbeit.* Bonn: Bundeszentrale fuer politische Bildung.

World Bank (Dünya Bankası). 2011. *Ma-li-Education Sector Investment Program II: P093991-Implementation Status Results Report: Sequence 10.* Washington DC: World Bank.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü). 2006. *Education at a Glance. OECD Indicators.* Paris: OECD Publishing.

European Centre for Global Interdependence and Solidarity (ed.). *The Interdependent*. http://www.coe.int/T/E/North-South_Centre

Fernandez, Alfred ve Siegfried Jenkner. 1995. *International Declarations and Conventions on the Right to Education and the Freedom of Education*. Frankfurt am Main: Info3-Verlag.

Guenther, Cecile. 2007. *Die Auslegung des Rechts auf Bildung in der europaischen Grundrechtsordnung: Eine Analyse von Schutzbereich und Reichweite-dargestellt am Beispiel des Art. 14 EU-Grundrechtecharta*. Frankfurt am Main: Lang-Verlag.

Hodgson, Douglas. 1998. *The Human Right to Education*. Aldershot: Ashgate Publishing.

Human Rights Watch (İnsan Hakları İzleme Örgütü) [HRW]). 2005. *Failing Our Children: Barriers to the Right to Education*. <http://hrw.org/reports/2005/education0905>

Kirchschlaeger, P. G. ve T. Kirchschlaeger. 2009. *Answering the 'What', the 'When', the 'Why' and the 'How': Philosophy-Based and Law-Based Human Rights Education*. In: *Journal of Human Rights Education*, 1, s. 26-36.

Lohrenscheit, Claudia. 2007. *Das Recht auf Menschenrechtsbildung*. Frankfurt am Main: IKO-Verlag.

Muñoz Villalobos, Vernor. 2010. *Report of the Special Rapporteur on the right to education. The right to education of migrants, refugees and asylum-seekers, A/HRC/14/25 of 16 April 2010*.

Nambissan, Geetha.B., Naila Kabeer ve Ramya Subrahmanian (ed.). 2003. *Child Labour and the Right to Education in South Asia: Needs Versus Rights?* New Delhi: Sage Publications Ltd.

Nowak, Manfred. 2001. *The Right to Education in the Economic, Social and Cultural Rights*. In: Eide, Asbjorn, Catarina Krause and Allan Rosas (ed.). *Economic, Social and Cultural Rights*. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, s. 245-272.

Overwien, Bernd ve Annedore Prengl (Hg.). 2007. *Recht auf Bildung. Zum Besuch des Sonderberichterstatters der Vereinten Nationen in Deutschland*. Opladen: Budrich.

Riedel, Eibe. 2005. *Allgemeine Bemerkung Nr. 13-Das Recht auf Bildung (Artikel 13)*. In: *Deutsches Institut fuer Menschenrechte (Hg.). Die General Comments' zu den VN-Menschenrechtsvertraegen*. Baden-Baden: Nomos, s. 263-284.

Singh, Kishore. 2011. *Report of the Special Rapporteur on the Right to Education. The promotion of equality of opportunity in education, A/HRC/17/19 of 18 April 2011*.

Singh, Kishore. 2011. *Interim-Report of the Special Rapporteur on the Right to Education. The right to education (Domestic financing of basic education), A/66/269 of 5 August 2011*.

Steffek, Helle. 2006. *Das Recht auf Bildung in der Europaischen Gemeinschaft: Moeglichkeit und Notwendigkeit gemeinschaftsrechtlicher Vorgaben zur (Grund-)Bildung in Europa*. Hamburg: Kovac.

Tajmel, Tanja ve Klaus Starl. 2009. *Science Education Unlimited-Approaches to Equal Opportunities in Learning Science*. Münster: Waxmann.

The World Bank Group (Dünya Bankası Grubu). 2006. *Education For All-Fast-Track Initiative (EFA-FTI)*. <http://www1.worldbank.org/education/efafti>

Tomasevski, Katarina. 2006. *Human Rights Obligations in Education: The 4-A Scheme*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.

Tomasevski, Katarina. 2005. *Has the Right to Education a Future within the United Nations? A Behind-the-Scenes Account by the Special Rapporteur on the Education 1998-2004*. In: *Human Rights Law Review*, Vol. 5, 2, s. 205-237.

Tomasevski, Katarina. 2004. *Manual on Rights-Based Education: Global Human Rights Requirements Made Simple*. Bangkok: UNESCO.

Tomasevski, Katarina. 2003. *Education Denied, Costs and Remedies*. London: Zed Books.

International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü [ILO]). 2010. *Accelerating Action against Child Labour. Global Report under the follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work*. Geneva: International Labour Office. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/publication/wcms_126752.pdf

UNESCO. 2011. *Education for All, EFA Global Monitoring Report 2011. The hidden crises: Armed conflict and education*, Paris: UNESCO.

UNESCO. 2005. *Education for All, EFA Global Monitoring Report 2006. Literacy for life*. Paris: UNESCO.

UNESCO. 2005. *World Report. Towards Knowledge Societies*. Paris: UNESCO.

UNESCO 2003. *Education for All, EFA Global Monitoring Report 2003/04. Gender and Education for All: The Leap to Equality*. Paris: UNESCO.

UNESCO. 2001. *Education for All, EFA Global Monitoring Report 2002. Education for All-Is the World on Track?* Paris: UNESCO.

UNESCO ve UNICEF (ed.). 2007. *A Human Rights-Based Approach to Education for All*. Paris/New York: UNESCO/UNICEF. *State of the World's Children 1999*. Paris: UNICEF.

Verheyde, Mieke. 2006. *A commentary on the UN Convention on the Rights of the Child, Article 28: The Right to Education*. Martinus Nijhof Publishers.

Watkins, Kevin. 1999. *Education Now. Break the Cycle of Poverty*. Oxford: OXFAM International.

EK BİLGİLER

Education International: <http://www.ei-ie.org>

Electronic Resource Centre for Human Rights Education (İnsan Hakları Eğitimi İçin Elektronik Kaynak Merkezi): <http://erc.hrea.org>

European Training and Research Centre for Human Rights and Democracy (Avrupa İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitim ve Araştırma Merkezi) (ETC): <http://www.etc-graz.at>

Global Partnership for Education: <http://www.globalpartnership.org>

Human Rights Education Associates: www.hrea.org

Human Rights Internet: www.hri.ca

Human Rights Network: www.derechos.net

Human Rights Watch (İnsan Hakları İzleme Örgütü): www.hrw.org

ILO, The Hague Global Child Labour Conference-10-11 May 2010: <http://www.ilo.org/ipec/Campaignandadvocacy/GlobalChildLabourConference/lang-en/index.htm>

Journal of Human Rights Education (JHRE): www.humanrightseducation.ch

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği): www.ohchr.org

Right to Education: www.right-to-education.org

The People's Movement for Human Rights Education (İnsan Hakları Eğitimi İçin Halk Hareketi): www.pdhre.org

UNAIDS: www.unaids.org

United Nations Children's Fund (Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu) (UNICEF): www.unicef.org

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) (UNESCO): www.unesco.org

United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) (UNDP): <http://www.undp.org>

United Nations Special Rapporteur on the Right to Education (Birleşmiş Milletler Eğitim Hakkı Özel Raportörü): <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/SREducation/Pages/SREducationIndex.aspx>

ÇOCUĞUN İNSAN HAKLARI

ÇOCUKLARIN GÜÇLENDİRİLMESİ VE KORUNMASI
KATILIM VE TEMİN
ÇOCUKLARA KARŞI AYRIMCILIK YASAĞI
ÇOCUĞUN YÜKSEK YARARI

“Kamusal ya da özel yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren tüm faaliyetlerde çocuğun yüksek yararları öncelikli olarak dikkate alınmalıdır.”

ÖRNEK HİKÂYESLER

“Çocuklara Verilen Bedensel Cezalar”

Çocukların “Çocuklara neden vurulduğunu düşünüyorsunuz?” sorusuna cevapları:

- “İnsanlar yaramazlık yaptıklarında ve kavga ettiklerinde, anneleri veya babaları onlara vurur.” (6 yaşında erkek çocuk)
- “Çocuklara, başkalarıyla kavga ettiğinizde ya da taş ya da başka şeyler attığınızda vurulur.” (7 yaşında kız çocuk)
- “Belki halıyı boyadığınızda ya da çekyat üstüne bir şeyler çizdiğinizde ya da odanızı toplamadığınızda... Boyayla oynarsanız ve bir yere bulaştırırsanız. Ve bir de annenizin en sevdiği bardağı kırarsanız.” (5 yaşında kız çocuk)
- “Odanızı toplamanız gerekiyorsa ve yalnızca bir saatiniz varsa ve siz o bir saati kitap okuyarak geçirirseniz dayak yiyebilirsiniz.” (6 yaşında erkek çocuk)
- “Çünkü anne babaları onlara bir şeyi yapmamalarını söyler ve onlar o şeyi yaparlar.” (7 yaşında kız çocuk)
(Kaynak: Carolyne Willow, Tina Hyder. 1998. *Sizi İçinizden Yaralar-Dayaktan Bahseden Çocuklar*)
- “Çok can yakıyor. Sizi mutsuz ediyor.” (6 yaşında kız çocuk)
- “Canınız yanıyor, ağlatıyor. Gözünüzden yaşlar geliyor.” (5 yaşında kız çocuk)
- “Annenizi ve babanızı artık sevmiyorsunuz gibi geliyor.” (7 yaşında kız çocuk)
- “Kaçmak istiyorsunuz gibi oluyor, çünkü onlar size kötü davranıyor ve bu insanın canının yakıyor.” (7 yaşında kız çocuk)
- “Annemiz ya da babanız size vurduğunda canınız yanıyor. Teyzelerinize söylüyorsunuz ama onlar da hiçbir şey yapmıyor.” (5 yaşında kız çocuk)
- “Ben üzülmem. Yalnızca annem bana vurduğunda... O zaman da ağlarım.” (4 yaşında kız çocuk)

(Kaynak: Children’s Rights Alliance for England and Save the Children UK [ed.]. 2004. *Sizi İçinizden Yaralar-Dayaktan Bahseden Çocuklar*; Elinor Milner. 2009. “Ben üzülmem. Yalnızca annem bana vurduğunda... O zaman da ağlarım.” *Küçük Çocuklar Aile Disiplini Hakkında Tavsiyelerde Bulunuyor*)

Tartışma Soruları

- Çocukların “Size vurulduğunda ne hissediyorsunuz?” sorusuna cevapları:
1. İnsanlar çocuklarına neden vurur?
 2. Çocuklara vurmak meşru bir disiplin şekli midir?
 3. Bedensel cezanın alternatifleri nedir?
 4. Neden dünyada yalnızca 29 devlet bedensel cezayı evde, okulda ve ceza sisteminde yasaklamıştır?
 5. Bu konuda yalnız başınıza ve başkalarıyla birlikte ne yapabilirsiniz?

“Silahlı Çatışmalardan Etkilenen Çocuklar”

“Annemle birlikte tarlaya giderken Tanrı'nın Direniş Ordusu tarafından kaçırıldım (...) Kaçırılan başka bir kız kaçmaya kalktı ama yakalandı. İsyancılar bize kızın kaçmaya çalıştığını ve öldürülmesi gerektiğini söyledi. Yeni çocuklara kızı öldürttüler. Bize de eğer kaçmaya kalkarsak ailelerimizi öldüreceklerini söylediler.

Bizi bir hafta boyunca yürüttüler (...) Bazı küçük çocuklar buna dayanamadı, çünkü dinlenmeden yürüyorduk. Öldürüldüler. Bazı çocuklar açlıktan öldü. O kadar çok çocuğun öldüğünü ve öldürüldüğünü görünce ölü gibi hissettim kendimi. Öldürüleceğimi düşündüm.”

13 yaşındaki bir kız çocuk olan Sharon, Uganda'nın kuzeyinde Uganda hükümetiyle savaşan ve çocukları isyancı güçler içinde kullanarak yerel halka korku yayan Tanrı'nın Direniş Ordusu isimli isyancı bir grup tarafından kaçırıldı.

(Kaynak: İnsan Hakları İzleme Örgütü. 1997. *Ölümün Açtığı Yaralar: Uganda'da Tanrı'nın Direniş Ordusu Tarafından Kaçırılan Çocuklar*)

“Ordu bizi kışlaya götürdü. Hem silahlarıyla hem de botlarıyla dövdüler. On beş gün sonra arkadaşım dayak yüzünden öldü. Beni de durmadan dövdüler. Bir keresinde dayaktan bilincimi kaybettim ve hastaneye götürüldüm. Kendime geldiğimde yine kışlaya götürüldüm ve yine dövüldüm. Neredeyse ölüyordum. Beni neden dövdüklerini bilmiyorum.”

14 yaşındayken Maocular tarafından 2004 yılında askere alınan Ram, bir yıl sonra Nepal Kraliyet Ordusu tarafından yakalanmasını anlatıyor. (Kaynak: İnsan Hakları İzleme Örgütü. 2007. *Askerdeki Çocuklar: Maocuların Nepal'de Çocuk Askerler Kullanması*)

Tartışma Soruları

1. Yetişkinlerin savaşlarında çocukları kullanımının nedeni ne olabilir?
2. Çocuk askerlerin bu şiddet sarmalından kurtarılması için ne yapılmalıdır?
3. Çocukların savaşta kullanılmasının sonuçları nelerdir? Çocuk için? Toplum için?

“Çocuk İşçiliği”

“Çocuklar da bizim gibi çalışır. Her şeyi yaparlar. Genel olarak biz sabah 7'den akşam 7 ya da 8'e kadar çalışırız. Günde 11-12 saat... Bazen tarlaya sabah 4'te geldiğimiz de olur.”

Sabir S. Malybai ile Kazakistan'da görüşüldü. Sabir 15 yaşındaki oğlu ve 13 yaşındaki kızıyla birlikte bir tütün tarlasında çalışıyor. Çocuklar uzun saatler boyunca çalıştı. Yeterince dinlenemediler. Gerekli sağlık koşullarına ve yiyeceğe erişemediler; aşırı sıcaklığa ve güneşe maruz kaldılar. Yüzlerinde maske ya da koruyucu giysileri yoktu. Tütün yapraklarından ötürü cilt şikâyetleri oldu ve tıbbi hizmete erişimleri kısıtlıydı.

(Kaynak: İnsan Hakları İzleme Örgütü. 2010. *Cehennem Gibi İş: Kazakistan'da Göçmen Tütün İşçilerinin Sömürüsü*)

Tartışma Soruları

1. Çocuk işçiliğinin ana sebepleri nelerdir?
2. Devletler neden uluslararası yükümlülüklerine uygun olarak mevzuatlarını hayata geçirmez?
3. Şirketler neden çocukları istihdam eder?
4. Çocuk işçiliği çocukların diğer insan haklarını da ihlal eder mi?

“Gençlerin idealizmi ve yaratıcılığı bir ülkenin sahip olduğu en önemli kaynaklardan biridir.”

Ban Ki-moon. 2010

BİLİNMESİ GEREKENLER

1. ÇOCUK HAKLARININ KORUNMASI MÜCADELESİ

Çocukların insan haklarının tartışılması bazen tuhaf ve ikircikli bir deneyimdir. İlk bakışta herkes genç insanların bir eve sahip olmaya, ailesiyle ve arkadaşlarıyla birlikte yaşamaya, kişiliğini ve yeteneklerini geliştirmeye, zarardan korunmaya, saygı duyulmaya ve ciddiye alınmaya hakları olduğunu söyler; ancak somut olarak ebeveynlik standartları ve bu hedeflerin gerçekleşmesi için sorumlulukların ne olduğu konusu açılınca tartışma başlar.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne (CRC) bir bakın: 1983'te BM Genel kurulu tarafından kabul edilen bu uluslararası antlaşma çocukların insan haklarının uluslararası düzeyde korunmasının temelini oluşturur. BM üye devletlerinden ikisi hariç (Somali ve ABD) tüm üye devletlerin (193 devlet) taraf olduğu bu Sözleşme en çok onanan insan hakları antlaşmasıdır ve çocuklar için hakikaten evrensel insan hakları standartlarını belirlemiştir; ancak standart belirleme usulünün başarı hikâyesi bu standartların hayata geçirilmesi ile taban tabana zıtlık gösterir. Milyonlarca insanın çocukluğu kötü beslenme, süregiden yoksulluk ve dışlanma, sömürü düzeyinde işçilik, çocuk ticareti ve diğer istismar, ihmal, sömürü ve şiddet türleriyle yerle bir olmaktadır. Bu nedenle 2002'de binlerce hükümet görevlisi ve sivil toplum kuruluşlarının (STK) temsilcileri ve 150 ülkeden gelen, 18 yaşın altında 600'den fazla genç insan BM Genel Kurulu'nun düzenlediği Çocuklar Hakkındaki Özel Toplantı için New York'ta toplandığında büyük beklentiler oluşmuş, ancak toplantının ardından ortaya çıkan ve bir uluslararası eylem planını içeren "Çocuklara Uygun Bir Dün-

ya" başlıklı belge iki yıl boyunca müzakere edilmiş ve tam bir başarı sağlanamamıştır. En önemlisi, ABD gibi bazı ülkeler çocuk hakları temelli bir sonuç belgesine karşı olduğu için en keskin tartışmalar Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin statüsü hakkında yaşanmıştır.

UNICEF'e göre, bugün gelişmekte olan ülkelerde tahminen 127 milyon çocuk, olması gereken kiloda değildir. Bu sayı, gelişmekte olan ülkelerdeki çocukların %22'sini oluşturur. Gelişmekte olan ülkelerdeki çocukların %9'u ciddi bir biçimde zayıftır. Her çocuğa iyi nitelikte eğitim sağlama taahhüdünden onyıllar sonra, ilkokul çağındaki 68 milyon çocuk hâlâ bu haktan yararlanamamaktadır.

Çocuk Hakları ve Güvenliği/ İnsani Güvenlik

İnsani güvenlik kavramı, insanın haklarına ve güvenliğine yönelik yaygın tehditlerden, korku ve yoksulluktan azade olması ve insan olarak potansiyelini geliştirmekte eşit fırsatlardan yararlanması biçiminde tanımlanmıştır. Dolayısıyla bu kavram şiddet ve yoksulluk nedeniyle ortaya çıkan ve ayrımcılık ve sosyal dışlanmayla daha ağır hale gelen güvensizlik durumlarına odaklanır. Öncelik belirleme gereği ve bir kişinin güvenliğine yönelik tehditlere karşı durmak çocuk hakları kavramını tamamlar. Bu, özellikle çocuğun yüksek yararlarına öncelik verilmesi ilkesinin benimsenmesiyle böyledir; ancak insani güvenlik kavramının siyasi bir

araç olarak kullanılması halinde bazı sorumluluklar göz önüne alınmalıdır. Öncelikle, çocukların insan haklarının korunması için hukuken bağlayıcı bir çerçeve halihazırda mevcuttur. Oysa insani güvenlik böyle bir normatif temeli haiz değildir. İkinci olarak çocuk güvenliği/insani güvenlik kavramları çocuğun kendi kapasitesini ve kaynaklarını ihmal ederek, çocuğun savunmasızlığını ve bağımlılığını vurgulayarak (aşırı) korumacılığa neden olabilir. Bu nedenle, çocuk güvenliği kavramından beklenen, insan hakları söyleminin merkezi öneme sahip güçlenme/becerilerini geliştirme yönlerini içermesidir. Buradan yola çıkılarak, çocuk hakları ve çocuk güvenliği yaklaşımlarının arasındaki birlik vurgulanmalıdır. Bu vurgu, örneğin bugün yapılmakta olan, çocukların barış ve çatışma sonrası yeniden inşa süreçlerine katılımı tartışmalarında önem taşır. İnsani Güvenlik Ağı, kurulduğundan bu yana başta silahlı çatışma bağlamında olmak üzere çocuk güvenliğine özel olarak önem vermiştir. Çatışmalar çocukların gıdaya, temiz suya, temizliğe, eğitime ve sağlık hizmetlerine erişimini tehdit eder. Çatışmalar sırasında çocuklar şiddet ve istismara, kaçırılma, insan ticareti mağduru olma, silahlı gruplar ya da güçler tarafından rızaları hilafına asker yapılma ve bir savaş silahı olarak tecavüz de dahil olmak üzere cinsel şiddete açık hale gelir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 1882 ve 1998 sayılı Kararları (2009

ve 2011) ile çocukların silahlı çatışmaların tarafları tarafından asker olarak kullanılmasını, öldürülmesini, yaralanmasını, tecavüze ve diğer cinsel şiddet türlerine maruz kalmasını, kaçırılmasını; okullara veya hastanelere yapılan saldırıları; silahlı çatışmaların taraflarının insancıl yardıma izin vermemesini ve silahlı çatışma durumlarında çocuklara yönelik diğer uluslararası hukuk ihlallerini, kısacası uygulanan uluslararası hukuka ilişkin tüm ihlalleri kınamış, bunun sonucu olarak çatışmalar sırasında çocukların haklarına yönelik ağır ihlallerle ilgili izleme ve raporlama mekanizmalarını güçlendirmiştir. Güvenlik Konseyi'nin 1612 sayılı Kararı (2005) bu tür uluslararası hukuk ihlallerinde bulunan taraflar hakkında doğrudan rapor ve taraflardan yanıt talep etmiştir.

2. TANIM VE KONUNUN TASVİRİ

Çocuğun İnsan Haklarının Niteliği ve İçeriği

Çocuk hakları kavramı daha geniş olan insan hakları hareketinden doğmuştur, ancak son iki yüz yıldır sosyal alanda ve eğitim ve psikoloji alanlarında yaşanan başka gelişmelerden de etkilenmiştir. Bunlar arasında, okullarda devletin desteğiyle sürdürülen kurumsallaşmış zorunlu eğitim, sanayileşmenin çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri (fabrikalarda ya da madenlerde çocuk sömürüsü gibi) ve savaşın çocuklar cephesinden sonuçları sayılabilir. 1970'lerde yeni öğretme kavramları ve yeni çocuk yetiştirme modellerine yol açan "çocukların özgürleşmesi" hareketiyle çocuk

gelişimine ilişkin yeni bir anlayış ortaya çıkmıştır. Bunun sonucu olarak çocuğun savunmasızlığından ve korunmaya muhtaçlığından, çocuğun özerkliği, yetkinliği, kendi kaderini belirlemesi, çocukların katılımı, çocukların yalnızca ebeveynlerin/yetişkinlerin denetimi altındaki nesnelere olmaktan çıkması gibi unsurları içeren yeni bir söyleme geçilmiştir. Bu gelişmeler 1978 ve 1979 yıllarında Birleşmiş Milletler'de çocukların insan haklarıyla ilgili hukuken bağlayıcı bir belge hazırlanmasına ilişkin siyasi süreçte önemli rol oynamıştır. Bu yeni belge Çocuk Hakları Sözleşmesi'dir (CRC). Sözleşme'nin kabul edildiği gün (20 Kasım 1989) her sene Uluslararası Çocuk Hakları Günü olarak kutlanmaktadır.

2002'de Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne ek iki İhtiyari Protokol yürürlüğe girmiştir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmalarına İlişkin İhtiyari Protokol taraf devletlere, 18 yaşından küçük silahlı kuvvetler mensuplarının çatışmalarda yer almaması ve zorunlu askerliği 18 yaşın-

dan küçüklere uygulanmaması yükümlülüklerini yükler. Protokol iradi askerlik için 18 yaş sınır koymaz, ancak 18 yaşın altındakiler için isteğe bağlı askerlik yeterli nitelikteki güvencelere bağlanmalıdır. Taraf devletler ayrıca bağımsız silahlı grupların 18 yaşın altındaki çocukları çatışmalarda kullanmak üzere silahlandırmaması için atılabilecek makul tüm adımları da atmalıdır. Bugün toplam 146 devlet İhtiyari Protokol'e taraftır (Nisan 2012).

Hükümetlerin çocukları her türlü cinsel sömürü ve istismardan korumasını ve kaçırılmamaları, satılmamaları ya da ticarete konu edilmemeleri için alınabilecek tüm tedbirleri almasını gerektiren ve Sözleşme'yi tamamlayıcı nitelikte olan Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne ek Çocuk Ticareti, Çocuk Fuhuşu ve Çocuk Pornografisine İlişkin İhtiyari Protokol, devletlere çocuk satışı (zorla çalıştırma, yasadışı evlat edinme ve organ bağışi gibi cinsel olmayan amaçlarla da), çocuk fuhuşunu ve çocuk pornografisini yasaklama ve uygun cezalarla cezalandırma yükümlülüğünü verir. Taraf devletler çocuk mağdurlara hukuki alanda ve diğer konularda destek sağlamalıdır. Bugün bu İhtiyari Protokol'e taraf 154 devlet vardır (Nisan 2012). Aralık 2011'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne ek Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokol'ü kabul etmiş ve imzaya açmıştır. Bu Protokol ile çocuklar Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin hükümlerinin ihlal edildiği iddiasıyla Çocuk Hakları Komitesi'ne başvurabilecektir. Nisan 2012 itibarıyla bu Protokol 20 devlet tarafından imzalanmış, ancak henüz yürürlüğe girmemiştir.

“Çocuklara veya diğer bir gruba başka grupların ortak mülkiyetindeki hakları vermeyi reddeden bir toplum bunun için açık ve savunulabilir gerekçeler sunmalıdır. İspat külfeti, başkalarının katılımını engellemek isteyendedir. Çocuklar herkesin sahip olduğu haklara sahip olmak için tezler öne sürmek zorunda bırakılmamalıdır.”

Bob Franklin. 1995

Çocuk Hakları

Sözleşmesi'nin Temel Kavramları

Güçlendirme ve Özgürleşme, Nesil ve Cinsiyete İlişkin Konular

Bütün insanların insan haysiyetine saygı üzerine kurulmuş olan CRC her çocuğu kendi insan haklarının sahibi olarak tanıır: Bu hakların varlığı ebeveynlere ya da başka yetişkinlere bağlı veya onlardan kaynaklı değildir. Bu hem güçlendirme hem de özgürleşme kavramlarının temelini oluşturur ve çocuklara, saygı duyulan özneler ve yurttaşlar olarak, genç insanlara yönelen kısıtlayıcı ve ayrımcı algılara ve beklentilere karşı koyma ve bunları değiştirme becerisi verir. Gerçekte çocuklar hâlâ yetişkinlere (fiziksel, duygusal, sosyal gelişimleriyle bağlantılı olarak ve maddi kaynaklardan ve gelirden yoksun olmaları vs. nedeniyle) ve bakımlarını üstlenen kişilerin ekonomik ve sosyal durumlarına (işsizlik, ebeveynlerin ayrılığı vs.) bağımlıdır ve bunun yaşam standartları üzerinde doğrudan etkisi vardır; ancak sahip oldukları hakların korunması çocukların hukuki ve sosyal statülerinin değişmesinin yolunu açacaktır. İnsan haklarının korunması çocukların bütün sorunlarının çözümü ya da kendi başına bir amaç değildir, ancak çocuğun (ve toplumun) yüksek menfaatleri temelinde bu sorunların kapsamlı bir biçimde çözüm sürecinin başlatılması için gerekli bir araçtır. Dolayısıyla, genç insanların haklarının kabul edilmesi özel olarak “ayrıcılık” bir sosyal grup yaratmayı, bunun

“Yüz çocuk, yüz insan olan birey; insan olacak değil, yarının insanları değil, bugünün, şimdinin insanları:

Şimdinin...”

Janusz Korczak. *How to Love a Child*. 1919

yerine toplumdaki statülerinin menfaatlerini yetişkinlerle aynı şekilde savunabilecekleri bir seviyeye yükseltilmesini sağlar; ancak o zaman bir çocuk mahkeme önünde dinlenebilecektir ya da kendini bir cinsel istismar hakkında şikâyetle bulunacak kadar güvende hissedecektir. Bu aynı zamanda çocukların güçlendirilmesinin önleyici ve farkındalık yaratıcı yönlerini de ortaya koyar; ancak o zaman çocukların menfaatleri özel ve farklı bir grup olarak ciddiye alınabilir. Bu değişiklik Kuzey'deki, yaşlanan toplumlarda olduğu kadar Güney yarıkürede, gençlerin toplumun %50'sini oluşturduğu ülkelerde de önemli bir değişiklik olacaktır.

Nesile ilişkin bu yönünün dışında cinsiyet boyutu da çocukların güçlendirilmesinde büyük önem taşır. Çocukların cinsel sömürü için ticarete konu edilmesi, kız çocuklarının “ailenin namusu” adına öldürülmesi, eğitim ve istihdamda dışlanma ve dezavantajlar ve medyadaki ve eğlence sektöründeki aşağılayıcı imaj kız çocukları için hem çocuk hem de kız olmaları yönünden çoklu ayrımcılık oluşturur.

Çocuğa Bütüncül Bir Bakış

CRC ekonomik, sosyal ve kültürel hakları ve aynı zamanda medeni ve siyasi hakları tek bir belgede buluşturan ilk evrensel insan hakları sözleşmesi olması nedeniyle biriciktir; dolayısıyla, çocukların durumunun incelenmesinde kapsamlı/bütüncül bir yaklaşıma sahiptir. Çocukların gelişimleri sırasında korunma ihtiyaçlarına odaklanan daha erken dönemde çocuk hakları bildirgelerinin ötesine geçer. Ayrıca çocuğun kimliğini, kendi kaderini tayini ve katılımını güvence altına alan hükümler de içerir.

Çocuk-Ebeveyn-Devlet İlişkisi

Bu ikili boyutun –korumacı haklar ve özerklik hakları– birbirini dışlamadığını, tam tersine

birbirini güçlendirdiğini vurgulamak önemlidir. Sözleşme'nin örneğin kendini "aile karşıtı" olarak niteleyen ve çocuklara insan haklarının tanınması halinde ailelerin parçalanacağından korkan eleştirmenler tarafından söylendiği gibi özerklik haklarını korumacı hakların üzerinde tuttuğu doğru değildir. CRC, her iki ebeveynin de çocuğa "doğru yön vermekteki sorumluluklarını, haklarını ve görevlerini" açıkça tanı; ancak bu ebeveyn sorumluluğu "çocuğun gelişen kapasitesiyle uyumlu olmak" zorundadır. Bunun anlamı şudur: Bu sorumluluk ebeveyne çocuk üzerinde mutlak bir güç vermez ve devamlı surette dinamik ve görecedir; ayrıca devlet nezdinde de ebeveynler esas eğitim sorumluluğunun sahibidir; ancak bu yükümlülüklerini yerine getiremiyorlarsa ya da getirmek istemiyorlarsa devlet/toplum müdahalesi meşrudur.

Çocuğa Karşı Ayrımcılık Yasası

Sözleşme, 2. maddesinde, ayrımcılık için temel olabilecek nedenlerle ilgili uzun bir listeyle birlikte (çocuğun ebeveyni/velisi bakımından da) çocuklara yönelik ayrımcılığın yasak olduğuna dair açık bir hüküm içermektedir: "Taraflar devletler, bu Sözleşme'de yer alan haklara kendi yetki alanlarında bulunan her çocuk için, kendilerinin, ebeveynlerinin ya da yasal velilerinin sahip olduğu ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da diğer düşünceler, ulusal, etnik veya sosyal köken, milliyet, engellilik, doğum ya da diğer statüler nedeniyle

"Dört küçük çocuğumun derilerinin rengiyle değil, karakterleriyle yargılanacakları bir toplumda yaşamalarına dair bir hayalim var."

Martin Luther King Jr. 1963

"Herhangi bir toplumun gelecekteki durumu bugün gençliğinin önündekilerle doğrudan ölçülebilir."

John F. Kennedy. 1963

hiçbir ayrımcı gözetmeksizin saygı göstermeli ve bu hakları temin etmelidir. Taraflar devletler, çocuğun ebeveynlerinin, yasal velilerinin ya da aile üyelerinin statüleri, faaliyetleri, ifade ettikleri görüşleri ya da inançları nedeniyle maruz kalabileceği her türlü ayrımcılık ya da cezaya karşı korunması üzere gerekli tüm uygun önlemleri almalıdır." CRC'nin uygulanmasını izleyen Çocuk Hakları Komitesi, bu listeyi geniş bir biçimde yorumlamış ve örneğin HIV/AIDS hastası çocuklara, sokak çocuklarına, ulaşılması zor kırsal bölgelerde yaşayan çocuklara ve sığınmacı çocuklara da atıf yapmıştır.

Çocuğun Yüksek Yararları

CRC'nin 3. maddesinin 1. fıkrası, Sözleşme'nin tamamına rehberlik eden ilkeyi içermektedir: "Çocuğun yüksek yararlarına öncelikle dikkat etmek." Bu ilke yalnızca doğrudan çocukları hedefleyen edimlerle ilgili değildir (örneğin eğitim, velayet davaları vs.); çocuk üzerinde doğrudan ya da dolaylı etkisi olacak her türlü eyleme uygulanır (örneğin istihdam politikaları, bütçe vs.). Bu nedenle, kamu ya da özel sektör fark etmeksizin tüm aktörlerin bir "çocuklara etki değerlendirmesi" yapması gerekir. Bu değerlendirmeyle herhangi bir tedbirin muhtemel sonuçları ve alternatifler düşünülecek ve ardından alınan tedbirin uygulanması ve çocuklar üzerindeki etkisi izlenecektir.

Bundan başka "çocuğun yüksek yararları" kavramı herhangi bir CRC hükmünün açıkça uygulanabilir olmadığı durumlarda şemsiye

hüküm olarak görev almaktadır. Son olarak CRC'deki hakların çatışması halinde de bu kavram kullanılmaktadır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin "Çocuk" Tanımı

Son bir soru: Çocuk Hakları Sözleşmesi altında kim "çocuk" olarak değerlendirilir? Hukuki bir yaklaşım benimseyen CRC, çocuğu 18 yaşın altındaki insan olarak tanımlamış (Bunun istisnası, bir ülkede yetişkinlik yaşının daha erken bir yaş olmasıdır; 1. madde) ve yetişkinleri yetişkin olmayanlardan böylece ayırmıştır. Bir ergenin ihtiyaçlarının ve yaşadığı zorlukların yeni doğan bir bebeğinkinden farklı olduğu açıktır. "18 yaş altı"nın çeşitliliği, heterojenliği ve sosyal çevre düşünüldüğünde CRC'nin herhangi bir bağlamda herhangi bir edimle ilgili uygulanması konusunda açık ve net olması önemlidir. Bundan başka CRC Komitesi, taraf devletlerin Sözleşme altında yaş sınırlarıyla ilgili ulusal hukuk hükümlerini hem tutarlılık hem de meşruiyetin devam etmesi adına gözden geçirmesi gerektiğini defalarca vurgulamıştır.

Sözleşme'deki Haklar Katılım-Koruma-Temin

Sözleşme'nin içeriğinin tasvirinde (yukarıdaki rehber niteliğindeki ilkeler dışında) çoğunlukla kullanılan yapı *katılım, koruma, temin*'dir:

- Katılım veçhesi öncelikle, CRC Madde 12 (1)'de belirtildiği gibi, çocuğun katılım hakkının açık bir biçimde tanınması ile görülmektedir. Bu hükme göre, çocukların kendilerini ilgilendiren tüm konularda görüşlerini serbestçe açıklama hakkı vardır. Çocuğun görüşünün "göz önüne alınması" bu hükmün anahtar unsurudur. Bu hüküm, çocukların uygun yetişkin desteğini de alıp, süreçleri etkileyerek ve kararların alınmasına etki ederek dahil

olmasını gerektirir. CRC Komitesi'nin "Çocuğun Sesini Duyurma Hakkı" konulu 12 numaralı Genel Yorum'u (2009), katılımın tam olarak ne olduğu hakkında açıklama sağlar ve sesini duyurma hakkının kendi başına bir hak olmanın ötesinde diğer tüm hakların yorumunda ve uygulanmasında göz önüne alınması gerektiğini söyler. CRC ayrıca, vicdan, din, örgütlenme ve toplanma özgürlüğü ve özel hayata saygı hakkı gibi diğer temel siyasi ve medeni hakların da çocuk haklarıyla ilişkisini kurmuştur.

- Koruma: Sözleşme'deki haklar çocukların her türlü şiddetten, ihmalden ya da sömürüden korunma haklarını da içerir.
- Temin: Sözleşme altında güvence altına alınan haklar sağlık hakkı, sosyal güvenlik ve yeterli yaşam standartları gibi devletin temin etmesi gereken hakları da içerir.

Bundan başka CRC aşağıdaki yeni standartları da yaratmıştır:

Çocuğun kimliğinin, ailesinin ve sosyal ilişkilerinin (aile birleşimi dahil olmak üzere) korunması hakkı; alternatif aile çevresi ve evlat edinilme hakkı; çocuğun dinlenme, eğlenme, oynama, kültürel faaliyetlerde bulunma hakkı ve şiddete ya da sömürüye uğramış çocuklar bakımından devletin çocuğu iyileştirme ve rehabilite etme yükümlülüğü.

Özetle: Neden Çocuk Hakkı Temelli Bir Yaklaşım

- Çocuk hakları insan haklarıdır; insan haysiyetine, yaşa bakılmaksızın saygı gösterilmelidir.
- Çocuk hakları odağı çocuk bireye ve toplumda bir grup olan çocuklara kaydırılır.

- Çocuk hakları kapsamlı ve birbirleriyle ilişkilidir; şiddet yasaklanmadan özgür ifade, yeterli yaşam standardı sağlanmadan eğitim hakkı olmaz.
- Çocuk hakları yasal haklardır; sorumlulukları belirler ve sorumluların hesap vermesini sağlarlar.
- Çocuk hakları çocukları güçlendirir; çocukların birer özne ve hak sahibi olarak tanınmasını ve bu sıfatlarla onlarla iletişim kurulmasını sağlayan yeni bir kültürü gerektirirler.

“Eğer bu dünyada gerçek barışı öğretmek istiyorsanız (...) çocuklarla başlamalıyız.”

Mahatma Gandhi. 1931

3. KÜLTÜRLERARASI PERSPEKTİFLER VE TARTIŞMALI KONULAR

Çocuk haklarının korunması çocuğun toplumdaki statüsüne, çocuklukla ilgili egemen kavramlara, çocuklara atfedilen modellere,

çocukların yaşam koşullarına ve onlara gerekli altyapıya ışık tutar. Ayrıca aile ve toplumda kadının yeri kavramlarını da açığa çıkarır.

Bu alanda net olmayan konulardan biri olarak çocuklara bedensel ceza verilmesi çok bilinen bir örnektir. Dünyadaki tüm ceza kanunları yetişkinlere kasti ve fiziksel zarar verilmesini suç olarak tanımlarken aynı ilke çocuklara uygulanmaz. Bunun yerine “makul” sayıdaki vuruşlardan, dayak için kullanılan aracın büyüklüğünden ve malzemesinden ya da okuldaki ceza sırasında orada bir doktor bulundurulması gereğinden bahseden tartışmalar duyulur. Bedensel cezayı tamamen yasaklayan devletlerin sayısının yalnızca 30 olması çok çarpıcıdır. Çocuk Hakları Komitesi 2000 ve 2001 yıllarında yaptığı tematik tartışmalarda çocuklara devlet ve aile tarafından ve okulda uygulanan şiddete odaklanmıştır. Komite, ardından büyük bir **Birleşmiş Milletler Çocuklara Karşı Şiddet Araştırması** başlatmış ve bu araştırmanın sonuçları 2006’da Genel Sekreter’in çocuklara karşı şiddet konusunda çalışan bağımsız uzmanı tarafından BM Genel Kurulu’na sunulmuştur. Bu araştırma çocuklara evde, aile içinde, okulda, eğitim ve bakım çerçevesinde, adalet kurumlarınca, işyerinde ve toplum içinde uygulanan şiddeti analiz etmiş ve 12 tavsiye kararıyla birlikte, bir eylem çerçevesi çizen özel öneriler ihtiva etmiştir. Bu araştırma süreci sonunda ayrıca daha ayrıntılı bir **Dünya Çocuklara Karşı**

“Bir çocuğun haklarını, başka herhangi birinin haklarını koruma yükümlülüğümüzden daha kutsal bir görev olabilir mi? Bu özgürlükleri tüm çocuklar için ve istisnasız tüm ülkelerde güvence altına almaktan daha iyi bir liderlik testi olabilir mi?”

Kofi Annan. 2002

“Çocuklar iklim değişikliği, gıda krizi ve her gün karşılaştığımız diğer sorunlarla ilgili düşüncelerimizin merkezinde olmalıdır. Ne yapacağımızı ve nasıl yapacağımızı biliyoruz. En ağır ekonomik krizlerde bile araçlarımız var. Fırsatı yakalayıp çocuklarımıza uygun bir dünya inşa etmek bize kalmış durumda.”

Ban Ki-moon. 2009

Şiddet Raporu ve çocuklar için yayınlar hazırlanmıştır. 2007’de bağımsız uzman, araştırmacıyla ilgili ilerleme raporunu BM Genel Kurulu’na sunmuştur. Bu araştırmanın ardından yapılan başka bir iş **Çocuklara Karşı Şiddet Alanında Genel Sekreterin Özel Temsilcisi**’nin Genel Kurul’un A/RES/62/141 sayılı Kararı ile atanmasıdır. Bu Karar, İnsan Hakları Yüksek Komiserliği’ni (OHCHR), Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu’nu (UNICEF), Dünya Sağlık Örgütü’nü (WHO) ve Uluslararası Çalışma Örgütü’nü (ILO) Özel Temsilci’ye desteğe ve işbirliğine davet etmiştir.

Diğer tartışmalı alanlar arasında **kız çocuklarının statüsü** (ailedeki “erkek çocuk tercihi”, eğitim, istihdam, dini kuralların kısıtlayıcı yoruma tabi tutulması, kadın sünneti gibi zararlı geleneksel uygulamalar, erken veya zorla evlilikler, doğurganlık sağlığı hizmetlerine erişim gibi) ve ilgili ülkedeki çeşitli ekonomik ve sosyal etkenlere bağlı olan **çocuk işçilik** sorununun nasıl çözülmesi gerektiği sayılabilir.

4. UYGULAMA VE İZLEME

İnsan hakları alanında genel olarak ilkeler ile uygulama arasında, taahhütler ile onların uygulamaya sokulması arasında bir boşluk vardır; ancak bu boşluğun en büyük olduğu alanın çocuk hakları alanı olduğu iddia edilebilir. Bu durum için çeşitli gerekçeler vardır

(örneğin çocuk haklarının “aile değerleri/kültürel veya dini gelenekler, çocuk odaklı altyapının olmaması, çocuklara ilişkin girişimlerin yokluğu gibi tartışmalı konularla ilgili olması); fakat özellikle önem taşıyan bir etken Çocuk Hakları Sözleşmesi altında kurulan izleme mekanizmasının zayıflığıdır. 2011’in sonuna dek Sözleşme, hükümlerinin uygulanmasını izlemek için yalnızca devletlerin rapor sunması sistemini öngörmüştür. Bu usul altında taraf devletler her beş yılda bir Sözleşme’nin ve İhtiyari Protokollerin uygulanmasında kaydettikleri ilerleme hakkında CRC’nin izleme organı olan **Çocuk Hakları Komitesi**’ne rapor sunmakla yükümlüdür. Bu raporla birlikte ilgili hükümet ile Komite arasında “yapıcı bir diyalog” başlar ve bu diyalogun sonunda da Komite eleştirel bir değerlendirmeyi ve hükümete tavsiyelerini içeren “**Nihai Gözlemler**”ini hazırlar.

STK’lar uzun zamandır Sözleşme altında bir **bireysel şikâyet mekanizması** kurulması için

“Sözleşme’yi hayata geçirmek tercih, refah ya da başış değil, hukuki yükümlülüklerin yerine getirilmesidir.”

Child Rights Caucus. 2002

lobi faaliyetleri yürütmekteydi. Bu mekanizmayla Komite kendi içtihadını oluşturabilecek ve böylece çocuk haklarıyla ilgili hukuki söylem güçlenebilecektir. 2009'da İnsan Hakları Konseyi, Sözleşme altında raporlama sistemini tamamlayıcı nitelikte bir başvuru usulünün öngörüleceği bir İhtiyari Protokol oluşturma ihtimalini değerlendirmek üzere açık uçlu bir Çalışma Grubu ihdas etmiştir. 2010'da Çalışma Grubu'nun görev süresi bir İhtiyari Protokol taslağı hazırlamak üzere uzatılmıştır. Aralık 2011'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu **Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne ek Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokol**'ü kabul etmiş ve imzaya açmıştır. Bu İhtiyari Protokol ile Sözleşme altındaki haklarının ihlal edildiğini ileri süren çocuklar doğrudan Komite'ye başvurabilecektir. Nisan 2012 itibarıyla 20 ülke tarafından imzalanmış olan bu protokolün yürürlüğe girmesi çocuk haklarının geliştirilmesi yolunda büyük bir adım olacaktır.

Ancak halihazırdaki durumda da Çocuk Hakları Komitesi geleneksel mekanizmaların yokluğunu izale etmekte epey yaratıcı davranmıştır. İlk olarak, STK'ların süreçte yer alması konusunda çok açık görüşlü davranmış ve özellikle ülkedeki çocuk haklarının durumu hakkında gölge raporlar sunmalarını meselelerin tam bir resmini görebilmek için teşvik etmiştir. İkinci olarak Komite, belirli konularda (örneğin "çocukların yargılanması", "engelli çocuklar", "HIV/AIDS", "ailede ve okulda çocuğa karşı şiddet", "olağanüstü hallerde çocukların eğitim hakkı"), bu konulara uluslararası alanda dikkat çekebilmek için kamuya açık forumlar ("Genel Tartışma Günleri") başlatmış, 2001'den bu yana "**Genel Yorumlar**", yani CRC standartları hakkında anahtar niteliğinde buyurucu nitelikte yorumlar yayınlamaya başlamıştır. "Eğitimin Amaçları" (2001), "Yalnız ve Ebeveynlerinden Ayrılmış Çocukların Kendi Ülkeleri Di-

şında Gördüğü Muamele" (2005), "Engelli Çocukların Hakları" (2006), "Yerli Çocuklar ve Sözleşme Altındaki Hakları (2009)", "Çocuğun Sesini Duyurma Hakkı" (2009) veya "Çocuğun Her Türü Şiddetten Azade Olma Hakkı" (2011) bunun örneklerindedir.

Ancak standartların, belgelerin, kurumların sayılarının gitgide artması izleme için yeni zorluklar yaratmaktadır. Sürece dahil olan aktörler hem uluslararası hem ulusal düzeyde daha fazla koordine olmalıdır. Bu son hususla ilgili olarak 2002'de BM Özel Oturumu'nun sonunda çıkan "**Çocuklara Uygun Bir Dünya**" başlıklı belge dört önceliğe dayanan bir dizi hedef belirlemiştir. Bunlar, sağlıklı yaşamlar sağlamak, herkes için nitelikli eğitim sağlamak, çocukların istismara, sömürüye ve şiddete karşı korunması ve HIV/AIDS ile mücadeledir. Devlet başkanları "çocuklara uygun bir dünya" yaratma taahhüdünde bulunmuş ve bu taahhütlerini 2010 sonuna kadar yerine geçireceklerini belirtmişlerdir. UNICEF bu taahhütlerle ilgili ilerlemeye dair son gözlemlerini 2007'de, dünyanın kalkınma çabalarının odağı olduğu için, Binyıl Kalkınma Hedefleri çerçevesinde "Çocuklar İçin İlerleme: Çocuklara Uygun Bir Dünya İstatistikleri" raporuyla yayınlamıştır. "Çocuklara uygun bir dünya" hedeflerinin birçoğu 2015 Binyıl Hedefleri'nin köşe taşlarından ve hükümetler bundan böyle Binyıl Kalkınma Hedefleri'ne odaklanacaktır.

Ayrıca, yapısal düzeyde, mevzuatın ve idarenin her seviyesinde **çocuk hakları perspektifinin** yerleştirilmesi de hâlâ önemli bir güçlüktür. Düzenlemelerin düzenli olarak çocuklara etki değerlendirilmesine tabi tutulması, çocukları dikkate alan bütçe yapımı, yoksulluğun azaltılması stratejilerine çocukların katılımı ve çocuklar için bağımsız ombudsmanlıkların kurulup güçlendirilmesi hâlâ kural değil istisna durumundadır. Bundan

başka, çocuk hakları savunuculuğu hâlâ yetişkinler tarafından yürütülen bir hareket olmaya devam etmektedir. Bu nedenle çocuklar ve gençler tarafından yönetilen girişimler keşfedilmelidir. Birçok devlet Sözleşme’deki ilkeleri anayasasına dahil etmeyi tartışmaya başlamış ya da başarmıştır. Bu şekilde çocuk hakları ulusal yasa ve usullerde güçlendirilmiştir.

Son olarak çocuk haklarının geliştirilmesine dair her türlü çaba etkili ve güvenilir bilgi ve eğitim stratejilerine dayanmalı ve insan hakları eğitimleri hem doğrudan çocuklara ve genç

insanlara hem de yetişkinlere ulaşabilmelidir. CRC Komitesi “Eğitimin Amaçları” konulu 2001 tarihli ilk Genel Yorumu’nda şunu söylemiştir: “İçeriği Madde 29 (1)’de yer alan değerlere kök salmış bir eğitim, her çocuk için küreselleşmenin, yeni teknolojilerin ve ilgili olguların gündeme getirdiği köklü bir değişim döneminde ortaya çıkacak durumlara, yaşamı süresince dengeli ve insan haklarından yana tepkiler ve rebilmesi açısından vazgeçilmez bir araçtır.”

 Eğitim Hakkı

FAYDALI BİLGİLER

1. ÖRNEK UYGULAMALAR

Aşağıdaki örnek girişimler ve projeler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin uygulanmasını başarılı bir biçimde güçlendirmiştir:

“İnsanları Birleştirmek”

“İnsanları Birleştirmek” Avusturya’daki genç mültecileri sponsorluk yoluyla destekleme projesidir ve mülteci ve göçmen örgütleri arasında koordinasyon sağlayan bir STK olan “Asylkoordination Österreich” tarafından yürütülmekte, UNICEF Avusturya Komitesi tarafından desteklenmektedir. Bu projenin temel fikri, eşlikçisi olmayan genç mültecileri, Avusturya’da yaşayan ve mültecilerle zaman geçirmek ve onlara eğitim, dil kursları, iş bulma, devlet makamlarıyla görüşmeler, spor faaliyetleri gibi alanlarda destek vermek isteyen yetişkinlerle bir araya getirmektir. Çocuk ile sponsoru arasında kurulan güven ilişkisi mültecinin bulunduğu çevrede dengede olmasına

ve zengin bir kişisel deneyimi olan sponzorundan faydalanmasına yol açmaktadır. Sponsorlar dikkatli bir biçimde seçilir ve hukuki, psikososyal konularla ve devlet makamlarıyla ilişkilerle vs. ilgili bir eğitime tabi tutulur. Proje, 2001’de başladığından bu yana katılımcılardan, kamuoyundan, devlet makamlarından ve medyadan olumlu tepkiler almaktadır.

Sivil Toplum Kuruluşlarının “Gölge Raporları” ve CRC’nin Ulusal Düzeyde Uygulanması İçin “Ulusal Koalisyonlar”

Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne taraf devletler Sözleşme’nin uygulanmasıyla ilgili olarak CRC Komitesi’ne düzenli raporlar sunmak zorundadır. Bu raporların kapsamlı bir değerlendirmesini yapabilmek için Komite STK’lar ya da STK ağları (“ulusal koalisyonlar”) tarafından ilgili ülkedeki çocukların ve gençlerin durumuyla ilgili hazırlanan “gölge raporları”/ “alternatif raporlar”ı memnuniyetle karşılamaktadır. 100 kadar ülkede, Sözleşme’nin uygulanmasını geliştiren ve izleyen bu tür ulusal koalisyonlar

halihazırda mevcuttur. Bunun yanında Cenevre’de bulunan bir uluslararası STK’lar grubu da STK’lara ve koalisyonlara raporlama ve izleme süreçlerinde destek sağlamaktadır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi İçin STK’lar Grubu

Çocuk Hakları Sözleşmesi İçin STK’lar Grubu, Sözleşme’nin uygulanmasını kolaylaştırmak için birlikte çalışan 79 uluslararası ve ulusal STK’dan oluşan bir ağıdır. Grubun ana işlevleri Sözleşme’nin önemi hakkında savunuculuk yapmak ve kamuoyunda farkındalık yaratmak, belli programlar ve eylemler yoluyla Sözleşme’nin uygulanmasını geliştirmek ve kolaylaştırmak, Sözleşme’nin uygulanması ve izlenmesi süreçlerine çocukların katılımını sağlamak ve sivil toplum ile Çocuk Hakları Komitesi arasında ilişki kurmaktır. Çalışmalarının bir parçası olarak STK Grubu Çocuk Hakları Komitesi’ne alternatif raporlar sunacak STK’lar için yönlendirici ilkeler hazırlamıştır ve çocuk hakları alanında çalışan STK’ların ulusal koalisyonlar kurmalarını teşvik etmektedir.

Okullarda Şiddeti Durdurmak

UNESCO’nun “Okullarda Şiddeti Durdurmak: Öğretmenler İçin Bir Rehber” isimli çalışması okullarda görülen çeşitli şiddet biçimlerini incelemekte ve öğretmenlere, bu şiddeti durdurabilmeleri için uygulamaya yönelik tavsiyelerde bulunmaktadır. 10 eylem alanı önerilmiştir ve bunların hepsi için öğretmenler tarafından şiddetin çözülmesi ve önlenmesi için örnekler verilmiştir. İlgili uluslararası belgelerden bölümler ve okullarda şiddeti durdurmak için hazırlanan internet kaynakları da buna eklenmiştir. Söz konusu rehber Herkes İçin Eğitim ve BM Dünya Çocukları İçin Barış Kültürü ve Şiddetsizlik Onyılı (2001-2010) projelerine bir katkıdır.

(Kaynak: UNESCO [ed.]. 2009. *Okullarda Şiddeti Durdurmak: Öğretmenler İçin Bir Rehber*)

2. TRENDLER

Çocukların haklarının korunması için çerçeveye teşkil eden Çocuk Hakları Sözleşmesi “durağan” bir belge değildir ve sürekli gelişmektedir. Bu süreç örneğin Çocuk Hakları Komitesi’nin CRC’nin uygulanmasına dair yorumlarıyla veya her ikisi de 2002’de yürürlüğe giren Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmalarına İlişkin İhtiyari Protokol ya da Çocuk Ticareti, Çocuk Fuhuşu ve Çocuk Pornografisine İlişkin İhtiyari Protokol gibi yeni standartların kabul edilmesiyle güçlendirilmektedir. Çocuk Hakları Komitesi’nin bireysel başvuru kabul etme ve değerlendirme yetkisine sahip olmasını sağlayan Yeni İhtiyari Protokol ile başvuru usulünün kurumsallaşması, Sözleşme altındaki izleme mekanizmasını güçlendirecek ve çocuk haklarının hayata geçmesine katkıda bulunacaktır.

2009’da Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin kabul edilmesinin 20. yıldönümünde, Çocuk Hakları Komitesi, İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR) ve diğer ortaklarla birlikte Sözleşme’nin önündeki üç temel konuyu vurgulayan bir toplantı düzenlemiştir: 1. Çocuğun haysiyetinin sağlanması 2. Çocuğa gelişimi için tüm imkânların sunulması 3. Yetişkinler ve çocuklar arasında Sözleşme’deki katılımcı yaklaşım ışığında diyalog sağlanması. Toplantı uygulamadaki başarıların, örnek uygulamaların ve gelecekteki zorlukların ve kısıtlamaların tespitine ve uygulamanın güçlendirilmesi için tavsiyeler oluşturmaya odaklanmıştır.

2010’da, Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmalarına İlişkin İhtiyari Protokol’ün kabulünün 10. yıl-

dönümünde, Çocuklar ve Silahlı Çatışmalar Genel Sekreteri Özel Temsilcisi ve Çocuklara Karşı Şiddet Özel Temsilcisi, UNICEF ve OHCHR ile birlikte iki yıl sürecek “Zero-Under-18” kampanyasını başlatmıştır. Bu kampanyanın amacı İhtiyari Protokol’ün 2012 itibarıyla tüm devletler tarafından onanmasının sağlanmasıdır. Kampanya, tüm devletleri askere iradi alınma yaşını asgari 18’e yükseltmeye ve ilgili ulusal mevzuatların etkili bir biçimde uygulanmasını sağlamaya davet etmiştir.

Çocuk hakları alanındaki bazı yeni trendler ve tartışmalar aşağıda sıralanmıştır:

- Yapısal konular: Çocuklar/gençler tarafından yürütülen girişimlere ve örgütlere destek; çocuklar ve gençler için ombudsmanlık ofislerinin kurulması; çocuk haklarının izlenmesi.
- Çocukların ve gençlerin katılımı (yerel, ulusal ve uluslararası düzeylerde): Örneğin siyasi katılım/oy hakkı.
- Çocuk ve aile çevresi: Ebeveynlerin ayrılması; “parçalı aileler”; tek ebeveynli evler; ebeveyn bakımından yoksun çocuklar ve alternatif düzenlemeler.
- Kız çocuklarının hakları: Sosyal rol modelleri; medyadaki basmakalıp imaj; dini/kültürel arka planlar; doğurganlık.
- Nesillerle ilgili konular: Çocuklara yönelik, yetişkinlerden farklı türde ayrımcılık (“yaş temelinde ayrımcılık”); demografik değişiklikler; zenginliğin dağılımı; kaynaklara erişim; siyasi etki; çocukların ve gençlerin menfaatlerinin korunması.
- Bilgiye erişim hakkı: İnternet erişimi; verilerin korunması; medya/TV/bilgisayar oyunlarının içeriğindeki şiddet; internette çocuk pornografisi.
- Çocuklara karşı şiddet ve çocukların cinsel sömürüsü: Bedensel cezanın evrensel düzeyde yasaklanması; çocuklara karşı her türlü şiddetin yasaklanması; psikososyal

destek ve ebeveynlerin eğitimi; çocuklar arası şiddet/denklerin şiddeti.

- Engelli çocuklar: Kapsayıcı eğitim ve mesleki eğitim.
- Çocuklar ve ekonomi: Çocuk hakları meselelerinin yoksulluğa karşı programlar çerçevesinde değerlendirilmesi; sosyal hizmetlerin sağlanması; çocuk işçiliği ve en kötü biçimlerinin tasfiye edilmesi; ekonomik küreselleşmenin etkileri ve kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi (sağlık, eğitim); eğlence ve spor endüstrisinin etkisi; gençliğin kültürü hakkında kitlesel medya.
- HIV/AIDS’in çocuklar üzerindeki etkisi: Ayrımcılık; ebeveynlerin kaybı vs.
- Çocuklar ve silahlı çatışma ve olağanüstü hallerde çocuklar (doğal afetler): Olağanüstü hallerde eğitim; çocuk askerlerin rehabilitasyonu; çatışma sonrası yeniden inşa süreçlerine çocukların katılımı; devlet dışı aktörlerin/özel şirketlerin sorumluluğu; BM Güvenlik Konseyi’nin rolü; Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin rolü; barış kuvvetlerinin alandaki personeli için çocuk hakları eğitimi ve davranış kuralları.

Olgular ve Sayılar

Çocuk Hakları Hakkında İstatistiksel Bilgiler

- Doğum kaydı: Gelişmekte olan ülkelerde 5 yaşın altındaki çocukların yalnızca yarısının doğumları kayıt altına alınmaktadır. Doğum kaydı çocuklar için koruyucu bir çevrenin oluşturulması ve haklarının savunulması konusunda kilit önemdeki bir stratejidir ve Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 7. maddesine göre bir insan hakkıdır.

- **Beş yaşın altında çocuk ölümleri:** Gelişmekte olan ülkelerde bebek ölümleri sanayileşmiş ülkelerdeki bebek ölümlerine göre on kat fazladır. UNICEF'e göre, her gün, önlenilecek sebeplerle 5 yaşın altında 24.000 çocuk ölmektedir (her üç saniyede bir çocuk). Çocuk ölümlerinin çoğunluğu altı sebeple meydana gelmektedir: ishal, sıtma, doğum öncesi enfeksiyonu, zatürree, erken doğum veya doğum sırasında oksijensizlik. Bunlar arasında başta gelen ölüm nedenleri ise zatürree ve ishaldir.
- **Doğum sırasında ölen anneler:** Her yıl yarım milyon anne -dakikada bir kadın- hamilelik sırasında ya da doğumda hayatını kaybetmektedir. Anne ölümlerinin %99'u gelişmekte olan ülkelerde meydana gelmektedir. Sahra Altı Afrika'da her 19 anneden biri hamilelik sırasında ya da doğumda hayatını kaybetmektedir. Sanayileşmiş ülkelerde bu sayı 40.000 kişide bir kişidir. Annesiz doğan bebekler anneleri yaşayan bebeklere nazaran 3-10 kat daha fazla ölüm riskiyle karşı karşıya kalır. Doğumlarda yetkin ebeler de dahil olmak üzere temel sağlık hizmetlerine erişim ve komplikasyon yaşayan annelere acil sağlık hizmeti verilmesi çok sayıda kadının hayatını kurtarabilir.
- **Ergen hamileliği:** Her yıl dünyada 14 milyon çocuğu 19 yaşın altındaki anneler doğurmaktadır. Hamilelik ve doğum sırasında yaşanan komplikasyon, gelişmekte olan ülkelerde 15-19 yaş arası kız çocuklarının ölümlerindeki ana

sebeplerden biridir.

- **HIV/AIDS:** Tahminlere göre, 2009'da 15 yaşın altında 2,5 milyon çocuk ve 15-24 yaş arası 6 milyon genç insan HIV ile yaşıyordu. UniAds her gün dünyada HIV'li 1200 çocuğun doğduğunu tahmin etmektedir. Bu bebeklerin çoğunluğuna HIV virüsü annelerinden geçmektedir. Sahra Altı Afrika'daki çocukların %90'ı HIV'lidir. 2007'de anne ya da babasını ya da her ikisini birden AIDS nedeniyle kaybeden çocuk sayısı Sahra Altı Afrika'da 14,1 milyondur. Küresel ölçekte tahmin edilen sayı 17,5 milyondur.
- **Yiycek:** Bugün gelişmekte olan ülkelerde tahminen 127 çocuğun, kilosu olması gerekenin altındadır. Bu, gelişmekte olan ülkelerdeki çocukların %22'sine tekabül eder. Gelişmekte olan ülkelerdeki çocukların %9'u aşırı derece zayıftır.
- **Yoksulluk:** 2010'da UNDP'nin araştırma yaptığı 109 ülkedeki 5,5 milyar kişinin 1,7 milyar çokboyutlu yoksulluk içinde yaşamaktaydı. Bu yoksulluk türü UNDP'nin Çokboyutlu Yoksulluk Endeksi kullanılarak değerlendirilmektedir. Bu endeks, temiz suya ya da sağlık hizmetlerine erişim gibi etkenleri göz önüne alır ve yalnızca geliri göz önüne almayarak yoksulluğun daha iyi anlaşılmasına yol açar. Çokboyutlu yoksulluk içinde yaşayan 1,7 milyar kişi varken, günlük 1.25 dolarla yaşayan 1,3 milyar insan bulunmaktaydı.

- **Çocuk işçiliği:** Tahminlere göre, 5-14 yaş arasında 150 milyon çocuk, işçi olarak çalışmaktadır. Milyonlarca çocuk tehlikeli koşullarda (örneğin madenlerde, kimyasal maddelerle ve pestisitlerle temas halinde tarım işçisi olarak ya da tehlikeli makinelerle) çalışmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) çocuk işçilerin üçte ikisinden fazlasının tarım sektöründe çalıştığını öngörmektedir. ILO'ya göre, kırsal bölgelerde başta kız çocuklar olmak üzere tarım işçiliği 5-7 yaşlarında başlamaktadır.
- **Sokak çocukları:** Dünyada 100-150 milyon sokak çocuğunun var olduğu tahmin edilmektedir ve bu sayı her geçen gün artmaktadır.
- **Eğitim:** İlkokul çağında olup okula gitmeyen çocukların sayısı 2002'de 115 milyonken 2007'de 101 milyona düşmüştür. 2010'da ilkokul çağındaki 68 milyon çocuk okula gitmemekteydi ve bu çocukların %53'ünü kız çocuklar oluşturmaktaydı.
- **Sosyal hizmetler ve siyasi öncelikler:** Genel olarak, gelişmekte olan ülkelerin savunma harcamaları temel eğitim ya da temel sağlık hizmetlerine yapılan harcamalardan fazladır. Sanayileşmiş ülkeler uluslararası kalkınma yardımına harcadıkları paranın 10 katından fazlasını savunmaya harcamaktadır.
- **Silahlı çatışmalar:** Son on yıl içinde 2 milyondan fazla çocuk silahlı çatışmalarda hayatını kaybetmiştir. 6 milyon çocuk ya ciddi olarak yaralanmış ya da kalıcı olarak sakat

kalmıştır. 1 milyon çocuk öksüz kalmış veya ailelerinden ayrılmıştır. Tahminlere göre 300.000 çocuk silahlı çatışmalarda asker olarak rol almıştır.

- **Mülteci ve yerinden edilmiş çocuklar:** Dünyada 27,1 milyon kişi silahlı çatışmalar nedeniyle yerinden edilmiştir. Bu sayının en az 13,5 milyonunu çocuklar oluşturmaktadır.
- **Engelli çocuklar:** Dünyada 650 milyon kişi engellidir. Dünya Sağlık Örgütü'ne (WHO) göre, dünyadaki çocukların ve gençlerin %10'u (200 milyon insan) duyuşsal ya da zihinsel sağlık sorunları yaşamaktadır. Söz konusu çocukların %80'i gelişmekte olan ülkelerde yaşamaktadır; %20'si dünyanın en yoksul kesimindedir ve sokak çocuklarının %30'u engellidir. Gelişmekte olan ülkelerde yaşayan çocukların %90'ı okula gidememektedir.
- **Şiddet:** Çocuklara yönelik şiddetin gerçek ölçüsünü ortaya çıkarmak mümkün değildir, çünkü vakaların çok büyük çoğunluğu gizli yaşanmaktadır; ancak UNICEF, 500 milyon ile 1,5 milyar arasında çocuğun yılda en az bir kere şiddete maruz kaldığını ve 3 çocuktan 2'sinin fiziksel cezaya çarptırıldığını tahmin etmektedir. Şiddet çoğunlukla çocuğun tanıdığı ve güvendiği biri tarafından (aile üyeleri, bakıcılar, öğretmenler vs.) uygulanır. Şiddete karşı özellikle savunmasız olan çocuklar arasında engelli çocuklar, azınlık gruplarına mensup çocuklar, sokaklarda

yaşayan çocuklar, suça karışmış çocuklar, mülteci çocuklar, yerinden edilmiş ve göçmen çocuklar sayılabilir. Erkek çocuklar fiziksel şiddete daha açıkken kızlar ihmal, cinsel şiddet ve cinsel sömürüyle karşı karşıya kalır. UNICEF, Afrika'daki 28 ülkede ve Yemen'de 15-49 yaşları arasında 70 milyondan fazla kadın ve kız çocuğun kadın sünnetine maruz kaldığını tahmin etmektedir. Kadın sünneti uygulaması son yıllarda yavaş yavaş ama istikrarlı bir biçimde azalmaktadır.

- **Çocuk (insan) ticareti:** Suçun niteliği nedeniyle çocuk ticaretinin mağdurlarının sayısı ile ilgili öngörüler değişmektedir. Cinsel sömürü insan ticaretinin en fazla tespit edilebilir halidir (%79). Onun ardından zorla çalıştırma gelmektedir (%18). İnsan ticareti en hızlı gelişen ulus ötesi suçtur. Cinsel ve ekonomik sömürü için insan ticareti yapan suçluların yıllık 32 milyar dolar kâr elde ettiği tahmin edilmektedir.
- **İntihar:** 15-35 yaşları arasındaki genç insanlar arasında intihar en fazla ölüme sebebiyet veren üç olgudan biridir. Dünyada her yıl 71.000 ergenin intihar ettiği tahmin edilmektedir. Bu sayının 40 katına tekabül eden sayıda da intihar girişimi mevcuttur.

(Kaynak: Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu [UNICEF], www.unicef.org; UNICEF Childinfo- Monitoring the Situation of Children and Women [Çocukların ve Kadınların Durumunu İzleme Merkezi], <http://www.childinfo.org>; Birleşmiş Mil-

letler Kalkınma Programı [UNDP], www.undp.org; Birleşmiş Milletler Çocuklar ve Silahlı Çatışmalar Genel Sekreter'in Özel Temsilciliği, www.un.org/children/conflict)

3. KRONOLOJİ

- 1924** Çocuk Hakları Bildirgesi (Eglantyne Jebb/Milletler Cemiyeti)
- 1959** BM Çocuk Hakları Bildirgesi
- 1989** BM Çocuk Hakları Sözleşmesi (kabul tarihi: 20 Kasım 1989; yürürlüğe giriş 2 Eylül 1990; Ocak 2012 itibarıyla taraf devlet sayısı: 193)
- 1990** Çocuk Ticareti, Çocuk Fuhuşu ve Çocuk Pornografisi Özel Raportörünün BM İnsan Hakları Komisyonu tarafından atanması
- 1990** Dünya Çocuk Zirvesi-New York (29-30 Eylül); Çocukların Yaşamaları, Korunmaları ve Gelişimi İçin Dünya Bildirgesi ve Eylem Planı
- 1990** Afrika Çocukların Hakları ve Refahı Şartı (yürürlüğe giriş 29 Kasım 1999)
- 1993** Viyana İnsan Hakları Dünya Konferansı, Viyana Bildirgesi ve Eylem Programı'nda çocuk haklarına önemli vurgu
- 1996** BM Genel Sekreteri tarafından atanan bağımsız uzman Graça Machel'in "Silahlı Çatışmaların Çocuklar Üzerindeki Etkisi" başlıklı çağır açıcı çalışmasını BM

- Genel Kurulu'na sunması. (Bu çalışmanın ardından Çocuklar ve Silahlı Çatışmalar Genel Sekreter Özel Temsilciliği kurulmuştur.)
- 1996** Çocukların Cinsel Sömürü İçin Satışına Karşı Dünya Kongresi-Stockholm (2001'de Yokohama'da takip toplantısı yapılmıştır.)
- 1998** Altı uluslararası STK tarafından, çocukların savaşlarda ve silahlı çatışmalarda kullanılmasının yasaklanmasını savunmak üzere, Çocuk Askerlerin Kullanılmasının Durdurulması İçin Koalisyon'un kurulması
- 1999** İnsani Güvenlik Ağı'nın aynı biçimde düşünen ülkelerden bir grup meydana getirmesi (Silahlı çatışmalardan etkilenen çocukların durumuna büyük vurgu yapılmıştır.)
- 1999** Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerine Karşı 182 sayılı Sözleşme'nin Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından kabul edilmesi (yürürlüğe giriş 19 Kasım 2000; Ocak 2012 itibarıyla taraf devlet sayısı 174)
- 2000** Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne ek iki İhtiyari Protokol'ün kabulü: Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmalarına İlişkin İhtiyari Protokol (yürürlüğe giriş 12 Şubat 2002; Ocak 2012 itibarıyla taraf devlet sayısı 143) ve Çocuk Ticareti, Çocuk Fuhuşu ve Çocuk Pornografisine İlişkin İhtiyari Protokol (yürürlüğe giriş 18 Ocak 2002; Ocak 2012 itibarıyla taraf devlet sayısı 152)
- 2002** Çocuk Forumu (5-7 Mayıs) ve BM Genel Kurulu'nun Çocuklar

- Hakkında Özel Oturumu (8-10 Mayıs); Çocuk Forumu Belgesi ve Bildirgesi ve Eylem Planı'nın kabulü ("Çocuklara Uygun Bir Dünya")
- Çocuklar ve silahlı çatışmalar hakkında bir izleme ve raporlama mekanizmasının kurulması için BM Güvenlik Konseyi'nin 1612 sayılı Karar'ının kabulü
- BM Engelli Hakları Sözleşmesi'nin kabulü Madde 7: Engelli Çocuklar (yürürlüğe giriş 3 Mayıs 2008; Ocak 2012 itibarıyla taraf devlet sayısı 109)
- 2007** Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürüye ve Cinsel İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi (yürürlüğe giriş 1 Temmuz 2010; Ocak 2012 itibarıyla taraf devlet sayısı 17)
- 2010** Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmalarına İlişkin İhtiyari Protokol'ün tüm devletler tarafından onanması için BM'nin "Zero-Under-18" kampanyasının başlatılması
- 2011** Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne ek Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokol'ün kabulü

ÇEŞİTLİ FAALİYETLER

FAALİYET I 1

ÇOCUĞUN İHTİYAÇLARI VE HAKLARI

Bölüm I: Giriş

İnsan hakları hakkında konuşurken ihtiyaçlar ile haklar arasında net bir ayırım yapmalısınız.

Bölüm II: Genel Bilgiler

Faaliyet türü: Çocukların ihtiyaçları ve onlara bağlı haklar hakkında tartışma.

Amaçlar ve hedefler: Çocukların haklarının anlaşılması ve insan haklarının bütün insanlara uygulandığının idrak edilmesi.

Hedef grup: Çocuklar ve gençler.

Grup büyüklüğü: 10-20 kişi.

Süre: 60-120 dakika.

Hazırlık: Sınıfın/odanın düzenlenmesi, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin örnekleri (basitleştirilmiş metin).

Malzemeler: Kâğıt ya da kartlar, bant ya da raptiye, duvar ya da mantar panosu.

Beceriler: Analitik beceriler ve yaratıcılık.

Bölüm III: Faaliyet Hakkında Bilgiler

Katılımcılar çiftler halinde ya da küçük gruplarda çalışır. Her çift ya da grup, çocukların hayat içinde ihtiyaç duyduğu şeyleri temsil eden kartlar yaratır. Katılımcılardan maddi nesnelere (su, yiyecek, giysiler vs.), soyut kavramlar (sevgi, barış vs.) ve insanlar (ebeveynler, arkadaşlar vs.) düşünmelerini isteyin. Her çift/grup, kartları duvara yapıştırır ve betimledikleri şeylerin neden önemli olduğunu açıklar. Tüm gruplar kartlarını koyduğunda o duvara "İHTİYAÇLAR" başlığını yazın.

Sonraki adımda, kendi ülkeniz/bölgenizle ilgili olarak aşağıdaki soruları tartışın:

Hangi temel ihtiyaçlar seçildi? Katılımcılar

maddi şeyler, duygular ve ilişkileri mi yoksa başka insanların yapması ya da yapmaması gereken şeyleri mi düşündü?

Bu ihtiyaçların karşılanmasından kim sorumludur? Hangi ihtiyaçları kendimiz karşılayabiliriz? Hangi ihtiyaçlar için başkalarına bağımlıyızdır?

Bu ihtiyaçlar hepimiz için karşılanmış ihtiyaçlar mıdır? Aramızda kimse ihtiyaçlarının tamamen karşılanmadığı birini tanıyan kimse var mı? Aramızdan biri bu ihtiyaçlardan birine ya da birkaçına erişimi olmayan kimseyi tanıyor mu? Değişim kimin sorumluluğundadır?

Üçüncü adımda dünyaya bakın: Hangi ihtiyaçlar dünyadaki her çocuğun ihtiyacıdır? Katılımcıların evrensel ihtiyaç olarak nitelemediği kartları kaldırın. Bu sonuç katılımcıların anlayışının göstergesi olacaktır. Bu aşamada uluslararası toplum tarafından tanınmış standartlardan bahsetmeye gerek yoktur.

Bağlantılı hakların analizi

İhtiyaçlardan haklara katılımcılarla birlikte geçin: Kısaca BM İnsan Hakları Sistemi'ni açıklayın ve Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin maddelerini dağıtın (basitleştirilmiş metin/her bir madde bir kâğıtta olmak üzere). Katılımcılardan duvardaki ihtiyaçların yanına hak içeren bu maddeleri koyarak eşleştirmelerini isteyin. Bazı ihtiyaçların veya hakların karşılığı bulunamayabilir. Bu eşleştirmeleri ve farklılıkları katılımcılarla tartışın ve çocukların insan haklarının nasıl ve nerede meydana geldiğine dair örnekler isteyin. Ülkenizde/bölgenizde hangi mekanizmalar/kurumlar/örgütler ile çocukların haklarının korunduğunu anlatın.

Çeşitlilik için öneriler

Kartlar, çizerek ya da boyayla veya eski dergilerden resimler keserek ya da en basit haliyle yazıyla yaratılabilir.

Bölüm IV: Faaliyetin Ardından

Daha fazla araştırma için alanlar: çocukların korunması ve haklarının ihlal edilmesinin önlenmesi için muhtemel eylemler
(Kaynak: Gerald Kador Folkvord. 2004. *Ideen für den Unterricht, İnsan Haklarını Öğretmek* 18/2004)

FAALİYET II 2**ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİ AZALTMAK İÇİN YAPILACAK EYLEME DAİR YUVARLAK MASA TOPLANTISI****Bölüm I: Giriş**

Dünyanın pek çok yerinde çocuklar hayatlarını kazanmak ya da aile bütçesine katkıda bulunmak için çalışmak zorundadır. Çocuk işçiliğini yasaklayan tüm eylemler, sosyal ve ekonomik bağımlılıkların karmaşıklığı nedeniyle hem olumlu hem de istenmeyen etkilere sahip olacaktır.

Bölüm II: Genel Bilgiler

Faaliyet türü: Çocuk işçiliği hakkında oyun.

Amaçlar ve hedefler: Strateji ve alternatif geliştirmek için çocuk işçiliğini ve sonuçlarını ilgilendiren çeşitli menfaatlerin ve saiklerin anlaşılır kılınması. Bu oyundan önce katılımcıların konuyu tanınması için bazı arka plan bilgileri verilmelidir.

Hedef grup: Genç yetişkinler ve yetişkinler.

Grup büyüklüğü: 15-20 katılımcı.

Süre: 120 dakika (Eylem Planı'nın kapsamına bağlıdır).

Hazırlık: Oda/sınıf düzenlemesi, isim kartları ve katılımcıların rolleri, çeşitli rollerin ve pozisyonların arka plan bilgisi için kesilmiş

gazete haberleri; çocuk işçiliği hakkında UNICEF/ILO/STK raporları.

Malzemeler: Kâğıt, kâğıt tahtası vs.

Beceriler: İletişim ve analitik beceriler.

Bölüm III: Faaliyet Hakkında Bilgiler**Konuya giriş**

X ülkesindeki çocuk işçiliği sorununun yerel çocuk hakları örgütleri ve ILO tarafından eleştirildiğini, hükümetin bunun üzerine çocuk işçiliğine karşı alınacak tedbirlerle ilgili olarak bir yuvarlak masa toplantısı düzenlediğini ve katılımcıların alandaki çeşitli aktörleri (çalışan çocuklar, okuyan çocuklar, ebeveynler, öğretmenler, işveren örgütleri, sendikalar, hükümet görevlileri, çocuk hakları STK'ları, UNICEF/ILO vs.) temsil edeceğini (ekipler kurulabilir) açıklayın. Tartışmanın hedefi toplantının ardından yürütülecek süreçle ilgili bir strateji ortaya çıkarılmasıdır. (Alternatif olarak bir Eylem Planı da geliştirilebilir.)

Oyun/rol performansı

Yuvarlak masa toplantısı katılımcılarını seçin ve onlara bir pozisyon/strateji geliştirebilmeleri için 20 dakika tanıyın. (Okuma malzemelerini daha önce de verebilirsiniz.) UNICEF/ILO veya STK temsilcisi toplantı oturum başkanı olabilir ve katılımcıları işlerine uygun olarak tanıtabilir. Tartışma çocukların bugünkü durumu hakkında kısa bir girişle başlasın. Örneğin “fabrikada çalışan çocuklar ya da çocuklara yapılan muameleden rahatsız olan ebeveynler” gibi. Katılımcılar başkanlığı olan bu toplantıda kendi durdukları yeri açıklamalıdır. Sonuç olarak bir strateji benimsenmeli ya da çeşitli çalışma gruplarının geliştirdiği bir eylem planı ortaya çıkmalıdır.

Geri bildirim, yönetime dair ipuçları

Katılımcılara duygularını, düşüncelerini ve oyun sırasındaki tepkilerini sorun. Özellikle

le tartışma sırasında çocukların oynadığı rol üzerine düşünün.

Bölüm IV: Faaliyetin Ardından

Daha fazla araştırma için ilgili haklar/alanlar: Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 3 (çocuğun yüksek menfaatleri), Madde 6 (hayatta kalma ve gelişim), Madde 32 (ekonomik sömürü), Madde 24 (sağlık), Madde 26 ve Madde 27 (sosyal güvenlik, yeterli hayat standardı), Madde 28 ve Madde 29 (eğitim), Madde 31

(eğlence ve oyun); Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerine Karşı ILO Sözleşmesi: ILO'nun çalışmalarını tartışın (IPEC girişimi). Kendi çevrenizde okula gitmek yerine çalışan ya da okula giderken çalışan çocuklara dikkat edin.

Yuvarlak masa toplantıları için önerilen diğer konular: evde/okulda bedensel cezalar; çocuk askerlerin işledikleri suçlarla ilgili sorumluluğu ve rehabilitasyon yolları; çocuk fuhuşu ve çocuk ticareti

KAYNAKÇA

Alen, André, Johan Vande Lanotte, Eugeen Verhellen, Fiona Ang ve Eva Berghmans. 2005. *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*. Boston/Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.

Alston, Philip (ed.). 1994. *The Best Interests of the Child: Reconciling Culture and Human Rights*. Oxford: Clarendon Press.

Child Rights Information Network (CRIN) (ed.). 2009. *Guide to Non-Discrimination and the CRC*. London: Child Rights Information Network. http://www.crin.org/docs/CRC_Guide.pdf

Children's Rights Alliance for England ve Save the Children UK (ed.). 2004. *It Hurts You Inside. Young Children Talk about Smoking*. London: Children's Rights Alliance for England and Save the Children UK. <http://www.childrenareunbeatable.org.uk/pdfs/ItHurtsYouInside.pdf>

Coalition to Stop the Use of Child Soldiers (ed.). 2008. *Child Soldiers. Global Report 2008*. London: Coalition to Stop the Use of Child Soldiers. <http://www.childsoldiersglobalreport.org/>

Council of Europe (Avrupa Konseyi) (ed.). 2007. *Compassito-Manual on Human Rights Education for Children*. Budapest: Council of Europe.

Detrick, Sharon. 1999. *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*. The Hague: Kluwer Academic Publishers.

European Union Agency for Fundamental Rights (ed.). 2009. *Child Trafficking in the European Union-Challenges, Perspectives and Good Practices*. Luxembourg: European Union Agency for Fundamental Rights.

Folkvord, Gerald Kador. 2004. *Ideen für den Unterricht*. In: Teaching Human Rights 18/2004. Wien: Servicestelle Menschenrechtsbildung.

Franklin, Bob (ed.). 2001. *The New Handbook of Children's Rights: Comparative Policy and Practice*. 2nd Edition. London/New York: Routledge.

Freeman, Michael. 1997. *The Moral Status of Children: Essays on the Rights of the Child*. Dordrecht/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers.

Freeman, Michael (ed.). 1996. *Children's Rights: A Comparative Perspective*. Aldershot: Dartmouth Publishing Company.

Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children ve Save the Children Sweden (ed.). 2010. *Ending Legalised Violence against Children. Global Report 2010*. Stockholm: Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children and Save the Children Sweden. <http://www.endcorporalpunishment.org/pages/pdfs/reports/GlobalReport2010.pdf>

Hammarberg, Thomas ve Akila Belembaogo. 2001. *Turning Principles into Practice*. Stockholm: Save the Children Sweden.

Hammarberg, Thomas. 1996. *Making Reality of the Rights of the Child*. Stockholm: Save the Children Sweden.

Hayward, Ruth Finney. 2000. *Breaking the Earthenware Jar: Lessons from South Asia to End Violence against Women and Girls*. Kathmandu: UNICEF Regional Office for Southeast Asia.

Human Rights Watch (İnsan Hakları İzleme Örgütü) (ed.). 2010. "Hellish Work". *Exploitation of Migrant Tobacco Workers in Kazakhstan*. New York/Washington/London/Brussels: Human Rights Watch. <http://www.hrw.org/en/node/91458/section/7>

Human Rights Watch (İnsan Hakları İzleme Örgütü) (ed.). 2007. *Children in the Ranks: The Maoists' Use of Child Soldiers in Nepal*. New York/Washington/London/Brussels: Human Rights Watch. <http://www.hrw.org/en/reports/2007/02/01/children-ranks>

Human Rights Watch (İnsan Hakları İzleme Örgütü) (ed.). 1997. *The Scars of Death: Children Abducted by the Lord's Resistance Army in Uganda*. New York/Washington/London/Brussels: Human Rights Watch. <http://www.hrw.org/legacy/reports97/uganda/>

Kuper, Jenny. 1997. *International Law Concerning Child Civilians in Armed Conflict*. Oxford: Clarendon Press.

Machel, Graça. 2001. *The Impact of War on Children*. C. London: Hurst & Co.

Milne, Elinor. 2009. "I don't get sad, only when my mum smacks me." *Young Children Give Advice about Family Discipline*. London: Children are Unbeatable! Alliance. <http://www.endcorporalpunishment.org/assets/childrendocs/UK%20I%20dont%20get%20sad%20-%20report%20A5.pdf>

Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict ve UNICEF (Çocuklar ve Silahlı Çatışmalar Genel Sekreter'in Özel Temsilciliği ve UNICEF) (ed.). 2009. *Machel Study 10-Year Strategic Review: Children and Conflict in a Changing World*. New York: UNICEF.

Sen, Amartya. 2002. *Basic Education and Human Security*. Erişim: <http://www.humansecurity-chs.org>

Sloth-Nielsen, Julia. 2008. *Children's Rights in Africa: A Legal Perspective*. London: Ashgate Publishing.

UNESCO (ed.). 2009. *Stopping Violence in Schools: A Guide for Teachers*. Paris: UNESCO. <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001841/184162e.pdf>

UNICEF (ed.). *The State of the World's Children Report (yıllık rapor)*. <http://www.unicef.org/sowc/>

UNICEF (ed.). 2011. *Humanitarian Action for Children 2011*. New York: UNICEF.

UNICEF (ed.). 2010. *Child Disciplinary Practices at Home: Evidence from a Range of Low- and Middle-Income Countries*. New York: UNICEF.

UNICEF (ed.). 2010. *Humanitarian Action. Partnering for Children in Emergencies. Report 2010*. New York: UNICEF. http://www.unicef.org/har2010/files/UNICEF_Humanitarian_Action_Report_2010-Full_Report_WEB_EN.pdf

UNICEF (ed.). 2010. *Progress for Children: Achieving the MDGs with Equity (No. 9)*. New York: UNICEF.

UNICEF ve Victor Pineda Foundation (ed.). 2009. *It's about Ability: Learning Guide on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. New York: UNICEF.

UNICEF (ed.). 2002. *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child* (fully revised edition). Geneva/New York: UNICEF.

United Nations (Birleşmiş Milletler) (ed.). 2006. *World Report on Violence against Children*. Geneva: United Nations. Erişim: <http://www.unviolencestudy.org/>

United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) (UNDP) (ed.). 2011. *Human Development Report 2011*. New York: Palgrave Macmillan. http://www.beta.undp.org/undp/en/home/librarypage/hdr/human_developmentreport2011.html

United Nations Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict (Birleşmiş Milletler Çocuklar ve Silahlı Çatışmalar Genel Sekreter'in Özel Temsilciliği) (ed.). 2010. *The Rights and Guarantees of Internally Displaced Children in Armed Conflict*. New York: United Nations. http://www.un.org/children/conflict/_documents/10-08849%20Rights%20Guarantees%20Internally%20Displaced%20Children%20Armed%20Conflict_WP_2.pdf

Van Bueren, Geraldine. 1995. *The International Law on the Rights of the Child*. Dordrecht/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers.

Verhellen, Eugeen (ed.). 1996. *Understanding Children's Rights*. Ghent: Children's Rights Centre.

Willow, Carlyne; Hyder, Tina. 1998. *It Hurts You Inside-Children Talking about Smacking.* London: National Children's Bureau and Save the Children.

EK BİLGİLER

Asylkoordination Austria-Connecting People Project (İnsanları Birleştirme Projesi): <http://www.asyl.at>

Child Rights Information Network (Çocuk Hakları Bilgi Ağı) (CRIN): <http://www.crin.org>

Children are Unbeatable! Alliance (Çocuklara Vurulamaz!): <http://www.childrenareunbeatable.org.uk/>

Childwatch International Research Network (Uluslararası Çocuk İzleme Araştırma Ağı): <http://www.childwatch.uio.no>

Coalition to Stop the Use of Child Soldiers (Çocuk Askerlerin Kullanılmasına Karşı Koalisyon): <http://www.child-soldiers.org/home>

Defence for Children: <http://www.defenceforchildren.org/>

End Child Prostitution, Child Pornography and Trafficking of Children for Sexual Purposes (Çocuk Fuhuşu, Çocuk Pornografisi ve Cinsel Amaçlı Çocuk Ticaretine Son) (ECPAT): <http://www.ecpat.net>

European Network of Ombudspersons for Children (Avrupa Çocuk Ombudsmanları Ağı) (ENOC): <http://crin.org/enoc/>

Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children: (Çocuklara Yönelik Bedensel Cezaları Sona Erdirmek İçin Küresel Girişim): <http://www.endcorporalpunishment.org>

Global March against Child Labour (Çocuk İşçiliğine Karşı Küresel Girişim): <http://www.globalmarch.org>

International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü) (ILO): www.ilo.org

International Programme on the Elimination of Child Labour (Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin Uluslararası Program) (IPEC): <http://www.ilo.org/public/english/standards/ipecc>

NGO Group for the Convention on the Rights of the Child (Çocuk Hakları Sözleşmesi İçin STK'lar Grubu): <http://www.crin.org/NGOGroupforCRC>

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR) (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği): <http://www.ohchr.org>

Save the Children Alliance: <http://www.savethechildren.net/alliance/index.html>

SOS Children's Villages International: <http://www.sos-childrensvillages.org>

Terre des Hommes-International Federation for Children, their Rights and Equitable Development (Çocuklar, Hakları ve Hakkaniyetli Kalkınma İçin Uluslararası Federasyon): <http://www.terredeshommes.org>

United Nations Children's Fund (Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu) (UNICEF): <http://www.unicef.org/>

UNICEF Innocenti Research Centre (UNICEF Innocenti Araştırma Merkezi): <http://www.unicef-irc.org>

UNICEF Statistical Database (UNICED İstatistik Veritabanı): <http://www.childinfo.org>

United Nations Committee on the Rights of the Child (Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi): <http://www.ohchr.org/english/bodies/crc>

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü): <http://www.unesco.org>

UNESCO-Education for All (EFA) (UNESCO-Herkes İçin Eğitim): http://www.unesco.org/education/efa/ed_for_all/

United Nations High Commissioner for Refugees (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseri): <http://www.unhcr.org>

United Nations Human Rights Council (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi): <http://www.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/>

United Nations Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict (Birleşmiş Milletler Çocuklar ve Silahlı Çatışmalar Genel Sekreter'in Özel Temsilciliği): <http://www.un.org/children/conflict/english/home6.html>

United Nations Secretary-General's Study on Violence against Children (Birleşmiş Milletler Genel Sekreter'in Çocuklara Karşı Şiddet Araştırması): <http://www.unviolencestudy.org/>

United Nations Special Rapporteur on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography (Birleşmiş Milletler Çocuk Ticareti, Çocuk Fuhuşu ve Çocuk Pornografisi Özel Raportörü): <http://www.ohchr.org/english/issues/children/rapporteur/index.htm>

United Nations Special Session on Children (Birleşmiş Milletler Çocuklar Hakkında Özel Oturum): <http://www.unicef.org/specialsession/index.html>

United Nations "Zero-Under-18" Campaign: <http://zerounder18.org/>

Watchlist on Children and Armed Conflict: <http://www.watchlist.org>

World Bank-Children and Youth (Dünya Bankası-Çocuklar ve Gençler): <http://www.worldbank.org/childrenandyouth>

World Congress against Commercial Sexual Exploitation of Children (Çocukların Cinsel Sömürü amaçlı Ticaretine Karşı Dünya Kongresi): <http://www.csecworldcongress.org>

World Health Organization (WHO) (Dünya Sağlık Örgütü): www.who.int

SİLAHLI ÇATIŞMALARDA İNSAN HAKLARI

ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUK: SAVAŞLARIN BİLE

SINIRLARI VARDIR

“(…) Aşağıda belirtilen muamelelerin yapılması nerede ve ne şekilde olursa olsun yasaktır ve yasak olarak kalacaktır (...): yaşama ve kişiye yönelik şiddet, özellikle her türlü öldürme, uzuvların kesilmesi, zalimane muamele ve işkence; rehin alma; kişisel haysiyete tecavüz ve özellikle aşağılayıcı ve küçük düşürücü muamele; uygar uluslarca vazgeçilmez olduğu kabul edilmiş tüm yargısal güvencelere sahip olağan bir mahkemenin verdiği karar olmaksızın ceza verilmesi ve bu cezaların infaz edilmesi. Yaralılar, hastalar ve deniz kazazedeleri toplanacak ve tedavi edilecektir. (...)”

Dört Cenevre Sözleşmesi'nin ortak 3. maddesinin (1) ve (2). fıkraları. 1949.

ÖRNEK HİKÂYE

“Bir Zamanların Savaşçı Kralı: Vietnam’daki Bir Subayın Hatıraları”

“Vietnam’a gittiğimde 19 yaşındaydım. Dördüncü sınıf özel piyadaydım. Öldürmek için eğitilmiştim, ancak birini gerçekten öldürmek eğitimden ve tetiği çekmekten farklı bir şey.

Bunu yapacağımı bilmiyordum. Orada kadınların ve çocukların olduğunu biliyordum ama onları öldüreceğimi öldürene kadar bilmiyordum. Birini öldüreceğimi bilmiyordum. Kimseyi öldürmek istemiyordum. Öldürmek için yetiştirilmemiştım.

Bir ağaçtan uzaklaşarak koşuyordu ama bir şey taşıyordu. Taşdığı şeyin bir silah olup olmadığını bilmiyordum. Onun bir kadın olduğunu biliyordum ve bir kadını vurmak istemiyordum. Ama bana ateş açma emri verildi. O yüzden bir silahla koştuğunu düşündüm ve ateş açtım. Onu ters çevirdiğimde taşıdığı şeyin bir bebek olduğunu gördüm. Dört defa ateş açmıştım. Mermiler onu geçip bebeği de vurmuştu. Bebeğin yüzünün yarısı gitmişti.

Donakaldım. Eğitim işe yaramıştı; öldürmeye programlanmıştım ve ben öldürmeye başladım.

Varnado Simpson, Vietnam Savaşı gazisi 1968’deki olayları anlatıyor. (Kaynak: Donovan, David. 2001. *Bir Zamanların Savaşçı Kralı: Vietnam’daki Bir Subayın Hatıraları*)

Tartışma Soruları

1. Bu asker kadınların ve çocukların meşru birer hedef olmadığını bile bile neden ateş açmaya karar verdi?
2. Sizce kadınlar ve çocuklar neden silahlı çatışmalar sırasında korunan kişilerdir?
3. Sizce savaşırken emre itaatin önemi var mıdır? Askerler her zaman emirlere riayet etmeli midir?
4. Sizce bir savaşta neyin hukuka uygun neyin hukuka aykırı olduğunu kim belirler?
5. Askerlerin neyin hukuka aykırı olduğunu öğrenmesi neden önemlidir?
6. Yukarıda anlatılana benzer trajediler nasıl önlenebilir?

BİLİNMESİ GEREKENLER

1. SAVAŞIN BİLE SINIRLARI VARDIR

İnsani güvenliği savaşlardan daha ağır bir biçimde tehdit eden pek az durum vardır. Silahlı çatışmaların yoğunlaştığı durumlarda, hükümetler kendilerini toplumun ihtiyaçları ile bireylerin ihtiyaçları arasında zor tercih-

ler yapma mecburiyeti içinde bulabilir. İnsan haklarının uygulanması asla bitmeyen bir süreçtir ama bir silahlı çatışmanın asıl özellikleri olan sistematik ve düzenli şiddet var olduğunda bu hakların temelini oluşturan ilkelerin kendileri saldırıya uğrar. Bu nedenle, silahlı çatışma durumları savaşların bile sınırları olması gibi basit bir fikre dayanan tamamlayıcı

ama ayrı kurallara tabidir. Bu kurallar genel olarak uluslararası insancıl hukuk (UİH) ya da silahlı çatışma hukuku olarak adlandırılır. UİH silahlı çatışmalar sırasında şiddet kullanımını aşağıdaki amaçlarla sınırlayan ilke ve kurallar olarak özetlenebilir:

- Çatışmalara doğrudan dahil olmayan insanların korunması (“siviller”);
- Şiddetin etkilerini savaşın amacı için gerekli düzeyle sınırlamak (“muharipler” [savaşanlar] bakımından bile).

Uluslararası İnsancıl Hukuk ve İnsani Güvenlik

Hukukun silahlı çatışmaların istisnai, anarşik ve şiddet dolu gerçekliğinde davranışları düzenleyip düzenleyemeyeceği konusunda birçok soru sorulmuş ve birçok insan bunun mümkün olmadığını iddia etmiştir. Bir bireyin ya da toplumun hayatta kalması söz konusu iken insan davranışının hukuki mülahazalarla kısıtlanması nasıl beklenebilir? İlk bakışta şaşırtıcı görünse de, UİH tarafından koyulan bu kurallara uymak için hem saldıranlar hem de savunanlar nezdinde zorlayıcı nedenler mevcuttur. Şiddetin patlaması güvenlik kavramının kendisine zıt ise de, UİH'nin insani güvenliğe savaşlara bile sınır koyarak hizmet ettiğinin bilinmesi önemlidir. UİH silahlı çatışmaların gerçekliğini tanıyıp buna yararlı bir yaklaşımla karşılık verir: Bireylere yönelik ayrıntılı ve pratik kurallar. Bu hukuk dalı bir devletin ya da isyancı grubunun silahlı güce başvurma hakkı olup olmadığını tespit etmeye

çalışmaz. Bunun yerine, ilk ve esas olarak savaşın yaratacağı acıyı sınırlı tutmaya çalışır. İnsan haysiyetinin korunmasına verdiği önem nedeniyle UİH'nin uzlaşma ihtimallerini artırarak daha sonra yapılacak barışa hizmet ettiği de söylenebilir.

“Her zaman barış için hareket etmeliyiz.”

Hugo de Groot (Grotius)

Uluslararası İnsancıl Hukukun Kaynağı

Bilim insanları genel olarak UİH'nin 1864 yılında Birinci Cenevre Sözleşmesi'nin kabulüyle doğduğu konusunda anlaşsa da bu Sözleşme'de yer alan kuralların yeni kurallar olmadığı açıktır. Aslında, Birinci Cenevre Sözleşmesi'nin büyük bölümü var olan uluslararası teamül hukukundan alınmıştır. Silahlı çatışmalar sırasında belli kategorilerdeki mağdurları koruyan kurallar ve çatışmalar sırasında kullanılmasına izin verilen ya da yasaklanan araçlara ve yöntemlere dair teamüller MÖ 1000'de dahi mevcuttu.

19. yüzyılın ortasına dek UİH'yi oluşturan kurallar ve teamüller coğrafi olarak sınırlıydı ve evrensel bir uzlaşmayı ifade etmiyordu. İnsancıl hukuktaki ilk evrensel antlaşmanın yaratıcısı Henry Dunant isimli bir İsviçreli işadamdır. 1859'da Fransız ve Avusturya güçleri arasında Kuzey İtalya'da yaşanan muharebe sırasında Solferino'da gerçekleşen katliama tanıklık eden Dunant, bu savaşın dehşetini anlatan bir kitap yazmaya ve savaşın mağdurlarının kaderini değiştirmek için muhtemel tedbirleri yayınlamaya karar vermiştir.

“25 Haziran 1859’da güneş doğduğunda hayal edilebilecek en korkunç görüntüleri beraberinde getirdi. Savaş alanında insanların ve atların cansız bedenleri: Cesetler yollarda, hendeklerde, çukurlarda, çalılıklarda ve tarlalarda dağılmıştı (...). Bütün gün toplanan yaralı adamlar hayalet gibiydi; beyaz ve tükenmişlerdi. Çok kötü yaralanan bazılarının kendilerine ne söylendiğini anlamaz gibi şaşkın bakışları vardı (...). Diğerleri endişeli, sinirliydi ve vücutlarını saran spazmlarla titriyorlardı. Hemen enfeksiyon kapmış yaralıları olanlar acıdan deliriyor gibiydi. Bu acının sona erdirilmesi için yalvarıyorlardı ve ölümlerinde mücadelelerinde acıdan kıvranan yüzleriyle çarpılmış gibiydiler.”

Henry Dunant. Solferino’dan bir anı. 1862

1864 tarihli Savaş Alanında Yaralananların Koşullarının İyileştirilmesi İçin Cenevre Sözleşmesi’nin kabulü evrensel olarak onanmaya açık uluslararası bir antlaşmanın yapılmasına ve devletlerin güçlerini bireylerin lehine ve kendi iradeleriyle sınırlamaya rıza göstermelerine yol açmıştır. İlk kez, silahlı çatışma yalı ve genel hukukun konusu olmuştur.

Uluslararası Hukuk Olarak Uluslararası İnsancıl Hukuk

UİH’nin kuralları ve ilkeleri, yalnızca ahlaki veya felsefi ilkeler ya da sosyal teamüller değil, evrensel olarak tanınan hukuk kurallarıdır. Bu kuralların hukuki boyutunun neticesi elbette bir silahlı çatışmadaki farklı taraflara uygulanan bir hak ve yükümlülükler rejiminin varlığıdır. UİH kurallarına saygı göstermeye bireyler adalet önüne getirilecektir.

Uluslararası insancıl hukuk daha kapsamlı bir çerçevenin özel bir kısmı olarak anlaşılmalı ve analiz edilmelidir. Bu çerçeve, uluslararası toplumun mensuplarının koordinasyonunu ve işbirliğini düzenleyen kurallar ve ilkeler, yani uluslararası hukuktur.

Uluslararası İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları

Silahlı çatışmaların yarattığı acıyı ve zararı sınırlama amacını taşıyan UİH’nin, çatışma zamanlarında insan haklarının çekirdeğini oluşturduğu söylenebilir. Bu haklar arasında yaşam hakkı, kölelik yasağı, işkence ve insanlık dışı muamele yasağı ve yasaların geriye yürümezliği ilkesi bulunur. Olağanüstü hallerde uygulanması askıya alınabilen ifade özgürlüğü, hareket özgürlüğü ve örgütlenme özgürlüğü gibi diğer haklardan farklı olarak, UİH tarafından sağlanan korumanın uygulanması asla askıya alınamaz. UİH tam da silahlı çatışma haline gelen istisnai durumlara uygulandığı için “çekirdek” niteliğindeki insan hakları insancıl hukuk altındaki temel ve yasal güvencelerle birleşir. UİH silahlı çatışma durumlarını düzenleyen “*lex specialis*” hükümler iken, insan hakları barış zamanına özgüyse de uluslararası insan hakları hukuku silahlı çatışma olduğunda da uygulanmaya devam eder ve UİH ve insan hakları hukuku silahlı çatışmalar içindeki insanların hayatını ve haysiyetini korumada birbirini tamamlar.

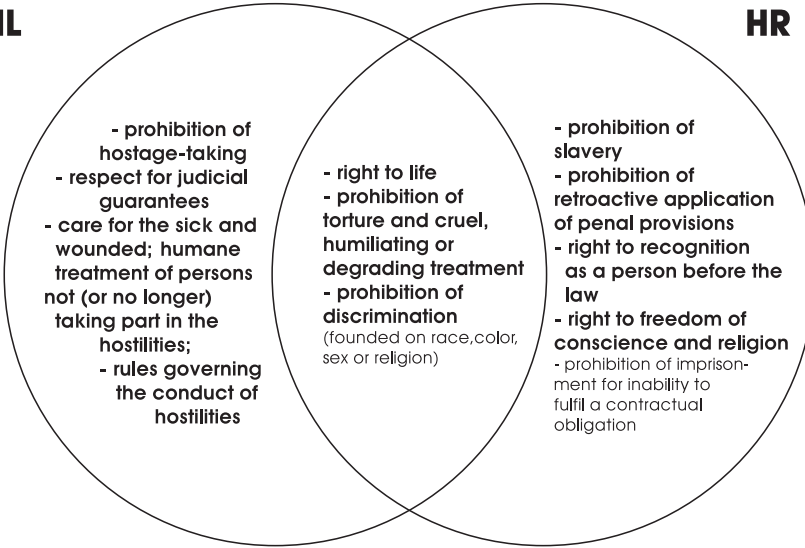
UİH'nin silahlı çatışmalar sırasında temel insan haklarını nasıl koruduğuna dair örnekler:

- Savaş mağdurlarının korunması ayrımcılık olmaksızın uygulanmalıdır;
- İnsancıl hukukun büyük bölümü, başta sivillerin ve silahlı çatışmada yer almayan kişilerin yaşam hakkı olmak üzere yaşam hakkının korunmasına yöneliktir; UİH ayrıca ölüm cezasının verilmesini kısıtlar;
- UİH, insan hakları hukuku altında "ekonomik ve sosyal hak" olarak sınıflandırılabilir bir hak olan yaşam için gerekli araçları da koruduğu için geleneksel yaşam hakkının ötesine geçer;

- UİH işkenceyi ve insanlık dışı muameleyi mutlak olarak yasaklar;
- UİH köleliği özel olarak yasaklar; savaş esirleri onları yakalayanların mülkiyetinde sayılmaz;
- Cenevre Sözleşmeleri'nde ve ek protokollerde yargısal güvenceler yer almıştır;
- UİH çocukların ve aile hayatının korunmasını açıkça vurgulamıştır; örnekler arasında çocukların alıkoyulma koşulları hakkında kurallar ve aile üyelerinin ayrılmasına karşı kurallar bulunur;
- Hem savaş esirleriyle hem de naaşların gömülmesiyle ilgili kurallarda dine saygı ilkesi göz önüne alınmıştır.

IHL

HR

IN ALL CIRCUMSTANCES . . .

Uluslararası İnsancıl Hukuk

Ne Zaman Uygulanır

UİH uluslararası silahlı çatışmalara, uluslararası olmayan silahlı çatışmalara ve işgal durumlarına uygulanır. “Silahlı çatışma” kavramı 1949’dan bu yana “savaş” kavramının yerine kullanılmaktadır.

Uluslararası silahlı çatışmalar iki ya da daha fazla devletin çatıştığı ve halkın sömürgeci güçlere, yabancı işgaline ya da ırkçı suçlara karşı ayaklandığı ve genel olarak ulusal kurtuluş savaşı olarak nitelenen durumlara uygulanır. Uygulanabilir insan hakları hukukunun üzerinde ve ötesinde, bu durumlar, dört Cenevre Sözleşmesi ve ek Protokol I’deki kurallar da dahil olmak üzere geniş kapsamlı UİH kurallarına tabidir.

Uluslararası olmayan silahlı çatışmalara daha sınırlı kurallar bütünü uygulanır. Bu kurallar dört Cenevre Sözleşmesi’nin ortak 3. maddesi ve ek Protokol II’deki kurallardır. 3. madde insanlığın asgari standardını yansıtır ve her

Fark

“Bugünün çatışmalarının mağduru yalnızca isimsiz değil, kelimenin tam anlamıyla sayısız (...) Şu korkunç bir gerçek: Bugün siviller yalnızca ‘iki ateş arasında’ kalmıyor. Kazaen öldürülmüyorlar ya da bugünlerin sözleriyle ‘tali zarar’ değiller. Çoğunlukla kasten hedef alınıyorlar.”

Kofi Annan, Eski Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri. 1999

türlü silahlı çatışmaya uygulanır. Ayrıca uluslararası silahlı çatışmalara uygulanmak üzere tasarlanan bazı kurallar, teamül hukuku olarak uluslararası olmayan silahlı çatışmalara da uygulanır. Silahlı çatışma olarak nitelenecek yoğunluğa sahip olmayan şiddet hallerinde insan hakları hukuku hükümleri ve ilgili ulusal mevzuat şiddet olaylarında rol oynayan kişilerin kaderini tayin eder.

2. TANIM VE KORUNAN HAKLARIN TASVİRİ

Silahlı Çatışmalarda Uygulanan Uluslararası İnsancıl Hukukun Temel Kuralları Nelerdir

1. Çatışma dışındaki insanlar ve çatışmalara doğrudan katılmayan kişilerin hayatlarının, manevi ve fiziksel bütünlüklerinin korunması hakları vardır. Bu kişiler her koşulda herhangi bir ayırım gözetilmeksizin korunmalı ve insanca muamele görmelidir.
2. Teslim olan bir düşmanı veya çatışma dışındaki bir kişiyi öldürmek yasaktır.
3. Yaralananlar ve hastalar, onların üzerinde güç tesis eden taraf tarafından toplanmalı ve bakılmalıdır. Bu korumanın kapsamında tıbbi personelin, tıbbi merkezlerin, ulaşımın ve ekipmanın korunması da yer alır. Kızılhaç, Kızılay ve Kızıl Kristal işaretleri bu korumanın işaretidir ve söz konusu işaretlere saygı gösterilmelidir.

4. Diğer tarafça yakalanan muharıpler ve siviller hayatlarına, haysiyetlerine, kişisel haklarına ve kanaatlerine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. Her türlü şiddet ve misilleme eylemine karşı korunmalıdırlar. Aileleriyle iletişim kurma ve acılarının dindirilmesi hakları vardır.
5. Herkesin temel yargısal güvencelerden yararlanma hakkı vardır. Kimse işlemediği bir suçtan sorumlu tutulamaz. Kimse fiziksel ya da psikolojik işkenceye, bedensel cezaya ya da aşağılayıcı muameleye tabi tutulamaz.
6. Bir çatışmanın tarafları ve silahlı güçlerin mensupları savaş için sınırsız yöntem ve araçlara sahip değildir. Gereksiz kayıplara ve aşırı acıya neden olacak türden silahların ve yöntemlerin kullanılması yasaktır.
7. Bir çatışmanın tarafları, sivilleri ve mallarını korumak için sivil halk ile muharıpler arasında ayırım yapmalıdır. Sivil halk ve sivil bireyler herhangi bir saldırının hedefi olmamalıdır. Saldırıları yalnızca askeri hedeflere yönelmelidir.

(Not: Bu kurallar Uluslararası Kızılhaç Komitesi tarafından oluşturulmuştur ve ÜİH'nin ruhunu özetlerler. Hukuki bir belge gibi hukuki bağlayıcılıkları yoktur ve yürürlükteki antlaşmaların yerine geçme amacı gütmeyiz. ÜİH'nin geliştirilmesini kolaylaştırmak için hazırlanmışlardır.)

Uluslararası İnsancıl Hukuk Neyi ve Nasıl Korur

Uluslararası insancıl hukuk, siviller, yaralılar, hastalar, savaş esirleri, deniz kazazedeleri, tıbbi ve dini personel gibi, çatışmalarda yer almayan ya da artık yer almayan **bireyleri** korur. Bu koruma tarafların bu kişilere maddi destek vermesi, her zaman insanca davranması ve bunları ayırım gözetmeksizin yapması yükümlülükleriyle sağlanır.

Hastaneler ve ambulanslar gibi bazı yerler ve araçlar da koruma altındadır ve saldırıya uğramamalıdır. ÜİH, koruma altındaki insanların ve yerlerin belli olması için açıkça bir dizi tanınan amblem ve işaret belirlemiştir (özellikle Kızılhaç, Kızılay ve Kızıl Kristal emblemeleri). Tarihi anıtlar, sanat eserleri ve ibadet yerleri de koruma altındadır. Bu tür mekân ve araçların askeri amaçlarla kullanılması kesin olarak yasaktır. Ayrıca ÜİH **çevrenin** korunmasını da gözetir. Doğal çevreye yaygın, uzun dönemli ve ağır zarar verme amacı olan ya da zarar verebileceği düşünülen savaş yöntemlerinin ve araçlarının da kullanılması yasaktır.

Savaş sırasında muharıpler ile siviller arasında ve ayrıca **sivil hedefler ile askeri hedefler** arasında da ayırım yapılmalıdır; yani, sadece sivillerin korunması yetmez. Onların yaşamları ve yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan şeyler (yiyecek, hayvanlar, içme suyu kaynakları vs.) de korunmalıdır.

ÜİH ayrıca öngörülen askeri avantaja göre aşırı etkisi olan, tedavi edilemeyen yaralar açmayı amaçlayan patlayan mermiler gibi silahların kullanılması sonucu ortaya çıkan, **gerçekli olmayan acıya** karşı da koruma sağlar. İnsanlık, askeri gereklilik ve orantılılık ilkeleri, sivillerin arzı ya da tali etkilere karşı ve muharıplerin gerekli olmayan acıya karşı korunmasında anahtar niteliğinde ilkelere dir. Askeri

gereklilik, düşman üzerinde güç kazanmak için gerekli eylemler şeklinde tanımlanır ve hukuk bunu tam olarak dikkate alacak şekilde yazılmıştır. Bunun sonucu olarak insancıl hukukun bir kısmı bir insan hakları hukukçusuna yeterince “insancıl” görünmeyebilir, ancak belirli ve gerçekçi olma avantajına sahiptir.

Uluslararası İnsancıl Hukuka Kim Uymalıdır

Uluslararası antlaşmalara yalnızca devletler taraf olabilir ve dolayısıyla 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve 1977 tarihli iki ek Protokol’e yalnızca devletler tarafıdır; ancak bir silahlı çatışmanın tüm tarafları –devletin silahlı güçleri ya da muhalif güçler– uluslararası insancıl hukuk ile bağlıdır. Bugün dünyadaki tüm devletler 1949 tarihli dört Cenevre Sözleşmesi’ne tarafıdır ve bu, sözleşmelerin evrensel niteliğinin göstergesidir. Bunun yanında uluslararası silahlı çatışmaların mağdurlarının korunmasıyla ilgili ek Protokol I’e taraf 170 devlet ve uluslararası olmayan silahlı çatışmaların mağdurlarının korunmasıyla ilgili ek Protokol II’ye taraf 165 devlet vardır.

3. KÜLTÜRLERARASI PERSPEKTİFLER VE TARTIŞMALI KONULAR

Kültürel Farkındalığın Önemi

İnsanın savaşın vahşetini sınırlama çabası evrenseldir. Tarih boyunca çok sayıda kültür şiddet kullanımını, gerekli olmayan acıyı azaltmak ve zararı düşürmek amacıyla kısıtlamaya çalışmıştır. İlk Cenevre ve Lahey Sözleşmeleri, Avrupa Hıristiyan kültürüne mensup hukukçular ve diplomatlar tarafından yapıldıkları ve kabul edildikleri için başlangıçta evrensel değillerse de bu sözleşmelerin temelindeki ilkeler evrenseldir. UİH’nin bu evrensel niteliği küçümsenmemeli ya da unutulmamalıdır: Ço-

ğunlukla kurallara riayet ve bu kuralların hayata geçirilmesi, uygulanacak antlaşmalar ve yerel gelenek ve görenekler arasında açık bir ilişki kurulmasına bağlı olacaktır.

UİH’nin Uygulanmasıyla İlgili Farklı Bakışlar

UİH’nin ilkeleri neredeyse evrensel düzeyde onay almış olmasına rağmen, şiddetin hangi noktada silahlı çatışma haline geldiğine dair farklı fikirler nedeniyle uygulanmasında sorunlar çıkabilmektedir. Bir çatışmanın silahlı çatışma olarak nitelendirilmesi hayati önemdedir, çünkü bu, UİH’nin uygulanması için temel şarttır. Devletler toprakları üzerinde şiddet eylemleriyle karşı karşıya kaldıklarında bu olayları genellikle kendi içlerinde halletmeye çalışırlar. Bu, başka bir devletin dolaylı olarak sorunlara dahil olduğu durumlarda bile böyledir. Bir silahlı çatışmanın var olduğunu kabul etmek, insan haklarının ötesinde, bu şiddete karışan kişilerin UİH’nin korumasından yararlanmasını kabul etmek anlamına gelecektir. Devlet makamlarının bu failleri suçlular, isyancılar ya da teröristler olarak niteleyip UİH’nin kurallarının uygulanmasından kaçınması şartıdır.

Böyle durumlarda UİH’nin kendisini devletlere kabul ettirmesinin bir yolu, bu kuralların uygulanmasının çatışmalara dahil olan gruplara meşruiyet kazandırmayacağını güvence altına almasıdır. UİH’nin gerçekçi ve faydacı yaklaşımı, tarafların kim olduğuna bakılmaksızın çatışmanın mağdurlarının korunması için kullanılır. UİH’nin birbirleriyle çelişen kavramları dengede tutma amacı olduğunu belirtmek önemlidir: Bir tarafta askeri gereklilikler, diğer tarafta insancıl mülhazazalar.

4. UYGULAMA VE İZLEME

Silahlı çatışmalar hukukunun uygulanmasındaki zorluklar nedeniyle UİH antlaşmalarını hazırlayan devlet temsilcileri özel uygulama mekanizmaları kurmak ve uluslararası hukuktaki genel mekanizmaları silahlı çatışmaların mağdurları için uyarlamak zorunda kalmıştır. Maalesef bu genel ve özel mekanizmaların birleşimi silahlı çatışmalardaki bireylerin korunması için asgari düzeyde koruma bile sağlamamaktadır. Bu ancak **eğitim** yoluyla herkesin silahlı çatışmalarda düşmanın saygı duyulması gereken bir insan olduğunu bilmesiyle mümkün olacaktır.

Genel olarak, uluslararası insancıl hukukun uygulanmasını sağlamak için üç tür strateji mevcuttur:

- Önleyici tedbirler;
- Silahlı çatışmalarda kurallara riayet edilmesinin sağlanması;
- Baskılayıcı tedbirler.

Önleyici Tedbirler

Cenevre Sözleşmeleri'ne taraf devletler (dünyadaki neredeyse tüm devletler) uluslararası insancıl hukuk hakkında mevcut bilgiyi öğrendiğinde çok yaygınlaştırma **yükümlülüğü** altındadır. Bir devletin silahlı güçlerine UİH'nin öğretilmesi yeterli değildir. Sivil toplum ve gençlik de silahlı çatışmaların insancıl perspektifinden haberdar olmalıdır. UİH'nin öncelikli odak noktası savaş zamanlarında hayatı ve insan haysiyetini korumaktır; ancak bu değerleri hayatın her alanında korunmasını amaçladığı söylenebilir. Bu nedenle, insan hakları eğitimiyle birlikte UİH de yurttaşlık eğitimine yerel, ulusal ve uluslararası düzeylerde biricik bir katkı yapmaktadır. Eğitim, hakiki bir insancıl refleksi harekete geçirmek için barış zamanında yapılmalıdır.

Kurallara Uygunluğu İzlemek İçin Tedbirler

Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC), devletlere insancıl hükümlerin herkesçe bilinmesi taahhüdünde bulduklarının ve hukukun etkili bir biçimde hayata geçirilip, hukuka uygunluğun sağlanması için adımlar atmaları gerektiğinin hatırlatılmasında temel bir rol oynamaktadır.

Baskılayıcı Tedbirler

Uluslararası insancıl hukuk tüm devletlere UİH'nin ihlallerini ortadan kaldırma yükümlülüğü verir. Savaş suçları olarak adlandırılan bazı ağır insan hakları ihlalleri UİH altında suç olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla devletlerin savaş suçlarını ulusal yasalarıyla suç haline getirmeleri, bu tür suçları işleyenleri bulmaları ve bu kişileri ya kendi mahkemelerinde yargulamaları ya da yargılanmak üzere başka devletlere iade etmeleri şarttır. Bu baskılayıcı tedbirler aynı zamanda caydırıcı niteliğe sahip olarak insan hakları ihlallerinin tekrar etmesini önler.

Uluslararası Ceza Mahkemesi bireyleri savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve soykırım suçları nedeniyle yargılama yetkisine sahiptir. Yugoslavya ve Ruanda çatışmaları için kurulan *ad hoc* mahkemelerden farklı olarak, ICC'nin yargı yetkisi evrenseldir. Halihazırda ICC'de Uganda, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Orta Afrika Cumhuriyeti, Kenya, Darfur/Sudan ve Libya ile ilgili davalar bulunmaktadır.

FAYDALI BİLGİLER

Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi, Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC), 186 ülkenin Ulusal Kızılhaç ve Kızılay Cemiyetleri ve Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Cemiyetleri Federasyonu'ndan oluşmaktadır. Ulusal Cemiyetler insancıl alanda kendi ülkelerindeki kamu makamlarının parçası olarak hareket eder ve afet sırasında yardımdan sağlığa ve sosyal programlara kadar bir dizi alanda çalışırlar. Federasyon ulusal cemiyetler arasındaki işbirliğini yöneten ve onların kapasitelerini geliştirmeyi amaçlayan bir örgüttür.

UİH'nin koruyucusu ve geliştiricisi olarak ICRC silahlı çatışmalar sırasında belirli ölçüde insanlığın korunmasında öncül rol oynar.

1. ÖRNEK UYGULAMALAR

Sivillerin Korunması

İnsancıl hukuk sivil halkın başışıklığı ilkesine dayanır. Çatışmalar içinde yer almayan insanlar hiçbir koşulda saldırıya uğramamalıdır ve korunmalıdır; ancak bugünün çatışmalarında siviller genellikle korkunç bir şiddete maruz kalır ve bazen de doğrudan hedef olurlar. Katliamlar, rehin alınma, cinsel şiddet ve taciz, sınır dışı edilme, zorla başka yere gönderilme ve yağma, su, yiyecek ve sağlık hizmetlerine erişimin kasti olarak engellenmesi sivillere korku ve acı veren uygulamalardan bazılarıdır.

ICRC sivillerin özel olarak risk altında bulunduğu bölgelerde devamlı olarak mevcuttur. Çocuklar ve kadınlar özel öneme tabidir, çünkü UİH altında özel olarak korunurlar.

Kadınlar silahlı çatışmalarda, muharip olarak savaşmaktan kadın oldukları için sivil halkın

parçası olarak hedef alınmaya kadar çok çeşitli biçimlerde yer alır. Kadınların savaş deneyimlerinin çok yönü vardır. Onlar için savaş, ayrılık, aile üyelerinin ve geçim kaynaklarının kaybı, artan cinsel şiddet, yaralanma, yoksun bırakılma ve ölüm anlamına gelir. Bu gerçeğe karşı verilecek cevapta aşağıdakiler yer almalıdır:

- Silahlı kişilere kadınların haklarının öğretilmesi;
- Tıbbi merkezlere ve çatışmaların mağdurlarına hizmet veren sağlık noktalarına jinekolojik ve doğurganlık sağlık hizmetlerinin sağlanması;
- Kadınların alıkoymulduğu yerlerdeki makamlara, kadınların yine kadınların denetimine verilmesi ve kadınların uyuduğu yerlerin ve temizlik mekânlarının erkeklerinkinden ayrılması gerektiğinin hatırlatılması;
- Silahlı çatışmalar nedeniyle ayrılmak zorunda kalan aile üyelerinin arasındaki ilişkinin kurulmasının sağlanması için çalışma;
- Kaybolan kişilerin ailelerine destek sağlanması.

 Kadınların İnsan Hakları

Çocuklar çoğunlukla ebeveynlerine ve diğer aile üyelerine yönelik mezalimin ilk elden tanığı olur. Öldürülür, bedensel bütünlükleri bozulur, hapsedilir ya da aile üyelerinden ayrılmak zorunda bırakılırlar. Kendilerine tanıdık olan ortamlarından ayrılan çocuklar için, kaçabilmiş olsalar da kendi geleceklere ve sevdiklerinin geleceği hakkında bir belirsizlik vardır. Çocuklar sıklıkla kaçmaya, kendi başlarına yaşamaya zorlanır ve bir kimlikleri olmadığı için redde uğrarlar. Ayrıca aileleriyle birlikte yaşasalar da, kendi başlarına kalsalar da çatışma bölgelerinde potansiyel

askerlerdir. Ailesi olmayan çocuklar için savaş olmayan bir dünya hayal etmek neredeyse imkânsızdır. Bu gerçeklere karşı verilecek cevapta aşağıdakiler yer almalıdır:

- Silahlı kişilere çocukların haklarının bildirilmesi;
- Çocukların silahlı çatışmalarda yer almasının ve asker olarak kullanılmasının yasaklanması;
- Çatışmaların çocuk mağdurlarına yeterli tıbbi, psikolojik ve sosyal desteğin sağlanması;
- Refakatsiz çocuklara koruma sağlanarak aile bağlarının yeniden kurulması için çalışılması ve kayıp kişilerin aranması;
- Çocukların alıkoyulduğu yerlerin izlenmesi –aynı aileden olmadıkça çocukların yetişkinlere birlikte kalmalarının engellenmesi– ve çocukların salıverilmesi için çalışılması.

☺☞ *Çocukların İnsan Hakları*

Mahkûmların Korunması

Silahlı çatışmaların sonuçlarından biri, mahkûmların yakalanması ve tutulmasıdır. Özgürlükten alıkoyulmak, insanların alıkoyan makamlara göre ve hapisane çevresi içinde savunmasız kalmasına neden olur. Bu savunmasızlık çatışma ve şiddet zamanlarında

yasadışı güç kullanımı genelleştiği ve yapısal yetersizlikler arttığı için daha da şiddetli bir hal alır. UİH’de özel olarak mahkûmların korunması için tedbirler yer alır. Mahkûmların hayatlarının ve haysiyetlerinin korunmasının yolları arasında aşağıdakiler de bulunur:

- Mahkûmlardan sorumlu olan kişilerin kurallar hakkında eğitilmesi ve kurallara riayet etmeyenlerin cezalandırılması;
- Devlet makamlarının cezaevleri için yeterli kaynak ve araç sağlaması;
- ICRC gibi tarafsız insani örgütlerin mahkûmları ziyaret etmesine ve onlara yapılan muameleyi izlemesine izin verilmesi;
- Kesilen aile bağlarının yeniden kurulması;
- Uluslararası Af Örgütü ve İnsan Hakları İzleme Örgütü veya yerel insan hakları örgütleri gibi, mahkûmların onları alıkoyanlar tarafından istismar edildiğini öğrendikleri zaman bunu kamuoyuyla paylaşan insan hakları örgütlerinin desteklenmesi.

Aile Bağlarının Yeniden Kurulması

Neredeyse tüm olağanüstü hallerde –silahlı çatışmalar, kitlesel yerinden edilmeler ve diğer kriz durumları– çocuklar ebeveynlerinden, ailelerinden ya da diğer yetişkinlerden ayrılır.

“Savaş sırasında ailelerin parçalanması kadınları ve kız çocukları özellikle savunmasız bir hale getirir. Bugün savaşlar nedeniyle yerlerini terk etmek zorunda kalan 53 milyon insanın %80’ini kadınlar ve çocuklar oluşturur.

Babalar, kocalar, erkek kardeşler ve oğullar savaşmak için gittiklerinde kadınları, bebekleri ve yaşlıları kendi kaderlerine bırakırlar. Mülteci aileler tecavüzü ya da tecavüz korkusunu mülteci olmalarındaki anahtar faktör olarak tanımlar.”

Durumları nadiren hemen açık ve net hale geldiği için bu çocuklara “öksüz” değil, “refakatsiz” çocuklar denir. Yaşlılar ve engelliler gibi diğer bazı kişiler de silahlı çatışmalar sırasında zor duruma düşebilir. Geride kalabilirler, tecrit edilebilirler, aile üyelerinden ayrılıp kendilerine bakamaz hale gelebilirler. Savunmasız durumlarından ötürü ICRC gerekli olduğu zamanlarda bu kişilerin korunması ve aile birleştirilmesi için özel tedbirler alabilir. Bu tedbirlerden bazıları aşağıda belirtilmiştir:

- Aile haberlerinin Kızılhaç mesajları, radyo bültenleri, telefon ve internetle ve Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi yoluyla iletilmesi;
- Geriye dönüş ve aile birleşimlerinin örgütlenmesi;
- Alıkoyulan kişilerin aileleri tarafından ziyaret edilmesinin ve cephele arasında ziyaretlerin sağlanması;
- Bir silahlı çatışmadan dolayı kimlik belgesi olmayan ve üçüncü bir ülkeye giden ya da orada yerleşen kişilere ICRC seyahat belgelerinin sağlanması;
- Kayıp kişilerin ailelerinin bilgilendirilmesi ve desteklenmesi.

Amblem Dünyası

Cenevre Sözleşmeleri’nde üç ambleme atf vardır: Kızılhaç, Kızılay ve (2006’dan bu yana) Kızıl Kristal. UİH amblemin kullanımını, büyüklüğünü, amacını ve nereye koyulacağını, koruduğu kişilerin ve malların ne olduğunu, kimin kullanabileceğini, ambleme nasıl saygı gösterileceğini ve amblemlerin kötüye kullanımının cezasını düzenler. Silahlı çatışma zamanlarında amblemler yalnızca koruma amaçlı olarak aşağıdaki kişiler ve kurumlar tarafından kullanılabilir:

1. Silahlı kuvvetlerin tıbbi hizmetleri;
2. Hükümetleri tarafından tam olarak tanınan ve silahlı kuvvetlerin tıbbi hizmetlerine destek; sağlmasına izin verilen Ulusal Kızılhaç ve Kızılay Cemiyetleri
3. Sivillerin hastaneleri ve hükümet tarafından tanınan diğer sağlık merkezleri;
4. Ulusal cemiyetlerle aynı koşullara tabi olan diğer gönüllü afet yardımı kuruluşları.

Amblem üç şekilde kötüye kullanılır:

1. Taklit: Bir insani yardım kuruluşunun kendini tanıtmak için yanıltıcı bir kızıl haç kullanması;
2. Yetki gaspı: Bir eczacının Kızılhaç bayrağını kullanması;
3. Suistimal: Silahlı kuvvetlerin silah taşımak için üzerinde kızıl haç işareti olan bir ambulans kullanması.

Devletler amblemin kötüye kullanılmasının engellenmesi ve ortadan kaldırılması için her türlü tedbiri almalıdır. Bu kötüye kullanmanın en kötü biçimleri savaş suçu olarak görülür.

İnsani Yardım Faaliyetlerinin Çalışma İlkeleri

Bir örgütün insani yardım örgütü olarak nitelendirilebilmesi için belli ilkelere uyması şarttır. Bunların en önemlileri tarafsız olma ve ayırım yapmama ilkeleridir. Tarafsızlık olmak, bir tarafta yer almamak anlamına gelir. Bu ilkeyle insani yardım çalışanları çatışmada yer

alan herkesin güvenini kazanıp koruyabilir. Ayrım yapmama ise önceliğin ihtiyaçlar temelinde belirlenmesidir. Buna göre insani yardım çalışanları milliyet, etnik köken, dini inanç, sosyal sınıf ve siyasi görüş temelinde ayırım yapmaz. Bireylerin ihtiyaçları onlar için tek rehberdir ve en acil vakalara öncelik verilir.

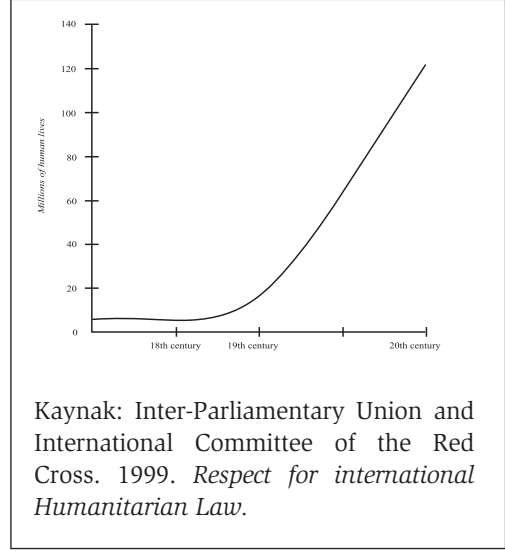
ICRC'nin çalışmaları siyasi açıdan hassas olduğu için (mahkûmların ziyareti ya da savaştan taraflar arasında tarafsız aracı olmak vs.) ve ICRC çatışma bölgelerinde varlığını korumak ve taraflarca en azından hoş görülme istediği için, **gizlilik** örgütün çalışmalarında önemli bir rol oynar. Bu ilke tarafsızlık

Kızılhaç ve Kızılay Hareketinin Temel İlkeleri

- **İnsanlık:** Hayati ve sağlığı koruma ve insana saygıyı sağlama;
- **Ayrım yapmama:** Milliyet, "ırk", dini inançlar, sınıf veya siyasi görüş temelinde ayırım yapmama; yalnızca ihtiyaçlara göre hareket etme;
- **Tarafsızlık:** Çatışmalarda taraf olmama;
- **Bağımsızlık:** Dışarıdan gelen baskılara karşı özerk olma;
- **Gönüllü hizmet:** Kâr amacı gütmeme;
- **Birlik:** Bir ülkede yalnızca bir tane Kızılhaç ya da Kızılay kuruluşu bulundurma;
- **Evrensellik:** Dünya çapında bir kuruluş olma.

ve ayırım yapmama ilkeleriyle birlikte insani yardım çalışanları için bir ikilem yaratır: İhlallerin açığa çıkarması halinde mağdurların hayatını tehlikeye sokabilirler ve desteğe ihtiyacı olan kişilere erişimleri engellenebilir.

2. TRENDLER

Kaynak: Inter-Parliamentary Union and International Committee of the Red Cross. 1999. *Respect for international Humanitarian Law.*

Devlet Temelli Silahlı Çatışmalarla İlgili Trendler: 1946-2008

Devlet temelli silahlı çatışmalar İnsani Güvenlik Raporu Projesi'nde (HSRP) şöyle tanımlanmıştır: "Savaştan taraflardan en az birinin bir devletin hükümeti olduğu ve bir yılda en az 25 kişinin muharebe sırasında öldüğü çatışmalar." Bu tanıma göre, devlet temelli çatışmalar devletlerarası çatışmaları, devlet içi çatışmaları, uluslararasılaşmış devlet içi çatışmaları ve devlet dışı çatışmaları kapsar. Son yıllarda devlet temelli çatışmalardaki değişiklikler görünür hale gelmiştir. Bugün, silahlı çatışmaların çok büyük bir çoğunluğu devletler içinde yapılmaktadır: 1940'ların sonlarında çatışmaların yarısı devlet içinde meydana gelirken 1990'ların başlarında bu oran %90'a çıkmıştır. En öldürücü çatışmalar her zaman devletlerarası çatışmalar olmuştur, ancak bunlar artık nadiren görülür. 2007'de, 1957'den itibaren en düşük savaş oranına ulaşılmıştır. Yalnızca savaşların sayısı değil, çatışmalarda ölen insanların sayısı da azalmıştır. İGRP'ye

göre 1950'lerde savaşlarda her yıl 20.000 kişi hayatını kaybederken 2000'lerde bu sayı 4000'e düşmüştür. İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden bu yana savaşlar gitgide daha az ölüme sebebiyet vermeye başlamıştır.

(Kaynak: İnsani Güvenlik Raporu Projesi. 2011. *2009/2010 İnsani Güvenlik Raporu: Barışın Nedenleri ve Savaşın Azalan Masrafları*)

Devlet Dışı Silahlı Çatışmalarla İlgili Trendler (Bölge Temelinde): 2002-2008

2009/2010 İnsani Güvenlik Raporu'na göre, devlet dışı silahlı çatışmalar "*ikisi de bir devletin hükümetine ait olmayan iki örgütlü grubun silahlı kuvvetleri arasında gerçekleşen ve yılda en az 25 kişinin muharebe sırasında öldüğü çatışmalar*" olarak tanımlanmaktadır. Devlet dışı silahlı çatışmalarda iki grup arasında ayırım yapılabilir: Birinci kategoride farklı isyancı gruplar arasındaki çatışmalar, ikinci kategoride etnik, dini ya da diğer türlü gruplar arasındaki çatışmalar vardır. Devlet temelli silahlı çatışmalardan farklı olarak, devlet dışı çatışmalar daha kısa sürelidir ve ölüm oranları daha azdır. Rapora göre bu tür çatışmaların oranı 2002 ile 2007 arasında %52 azalmış ise de 2008'de bu çatışmaların sayısı tarihteki en yüksek sayıya ulaşmıştır. Devlet dışı silahlı çatışmaların bulunmadığı tek bölge Avrupa'dır ve Sahra Altı Afrika en fazla sayıda silahlı çatışmaya sahne olan bölgedir.

(Kaynak: İnsani Güvenlik Raporu Projesi. 2011. *2009/2010 İnsani Güvenlik Raporu: Barışın Nedenleri ve Savaşın Azalan Masrafları*)

Terör

Terörle ilgili UİH bakımından tartışma yaratan bir mesele, terörün ortaya çıkardığı güvenlik riskine şüphelilerin hakları korunurken nasıl yanıt verileceğidir. Bu zorlukla karşılaşıldığı zaman ortaya çıkan sıkıntıların bir örneği ABD tarafından silahlı çatışmalar ve "Teröre Karşı Savaş" ile ilgili olarak tutulan mahkûm-

ların durumudur. Silahlı çatışmalarla ilgili ilkelere göre bir çatışmanın silahlı çatışma olarak nitelendirilebilmesi için ya iki ya da daha fazla devlet arasında meydana gelmesi ya da bir devlet ile bir silahlı grup arasında belirli düzeyde şiddet içermesi gerekmektedir. Bu kuralın yorumu, özellikle terörle karşı karşıya kalındığında ülkeden ülkeye değişir. ABD "Teröre Karşı Savaş"ın bir silahlı çatışma olarak nitelendirilmesi gerektiği, bu savaşın ancak terörizm bittiğinde biteceği, terör küresel bir tehdit olduğu için savaş hukukunun dünyanın her yerinde uygulanması gerektiği yönünde sert bir görüşe sahiptir. Bunun sonucu olarak da belli bir ölçüde şüpheli teröristlerin öldürülmesinin meşru olduğu savunulur.

Guantánamo Bay'de tutulan mahkûmların durumunun değerlendirilmesinde savaş alanında yakalananlar ile diğerleri arasında bir ayırım yapılmalıdır. Bu nedenle, yakalanma sırasında bir silahlı çatışmanın var olup olmadığı da belirlenmelidir. ABD 11 Eylül 2001 terör saldırılarını bir saldırı eylemi olarak niteleyip meşru müdafaa hakkını kullanarak Afganistan'a karşı saldırıda bulunmuş ve Afganistan'ı bu saldırılardan sorumlu tutmamış, ancak bu devletin teröristlerin eğitilmesi için güvenli bir bölge oluşturduğunu iddia etmiştir. Afganistan'daki çatışma bir ABD yerel mahkemesinin de tanıdığı gibi uluslararası silahlı çatışmadır. Bu durumda buradaki savaş alanında yakalananların UİH anlamında "savaş esiri" olup olmadığı sorusu ortaya çıkar. Savaş alanında değil "Teröre Karşı Savaş" adı verilen süreçte yakalananlara UİH'nin uygulanmayacağı açıktır. Bir mahkûmun "savaş esiri" statüsünün olup olmadığının belirlenmesinde 1949 Cenevre Sözleşmesi'nin ilkeleri uygulanır. UİH, muharipler (savaşanlar) ile savaşmayanlar arasında bir ayırım gözetir ve bu ayrımla yalnızca muharipler "savaş esiri" statüsüne sahip olabilir. Muharipler silahlı kuvvetler

için savaşılabılır. Buna karşılık muharip olmayanlar savaştıkları için yargılanabilir, çünkü bu bir savaş suçudur. Cenevre Sözleşmesi III'ün 5. maddesine göre, savaşıcı bir eylemde bulunan ve düşmanın eline geçmiş bir kişinin statüsü hakkında şüphe olması halinde “bu kişiler, statülerinin yetkili bir mahkeme tarafından belirlenmesine dek bu Sözleşme'nin sağladığı korumadan yararlanır”. Bu kuralın Guantánamo'daki mahkûmların durumuna uygulanması, yakalandıkları sırada statüleri belirsiz olan mahkûmların savaş esiri olarak muamele görmesini gerektirir. İdari bir görevlinin ya da askeri bir görevlinin kararı yetkili mahkeme kararı olarak düşünülemez.

(Kaynaklar: ICRC. 2012. *ABD tarafından bir silahlı çatışma ile bağlantılı olarak alıkoymalar ve teröre karşı savaş-ICRC'nin rolü*; ICRC. 2011. *ÜİH'nin terör bağlamındaki rolü*; ICRC. 2010. *ÜİH'nin karşısındaki güçlükler-terör: genel bakış*)

Antipersonel Mayın ve Misket Bombası Yasağı

1990'lar boyunca uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi, uluslararası örgütler ve geniş bir STK koalisyonu antipersonel mayınların yasaklanması ve mayın kurbanları ile mayınlardan etkilenen topluluklara yardım edilmesi için aralıksız çalışmıştır. Bu çalışma sonucunda 1997'de Ottawa Sözleşmesi adıyla anılan **Antipersonel Mayınlarının Kullanılmasının, Depolanmasının, Üretilmesinin ve Naklinin Yasaklanmasına ve Bunların İmhasına İlişkin Sözleşme** kabul edilmiştir. 1 Mart 1999 tarihinde yürürlüğe giren bu Sözleşme uluslararası insancıl hukuk altında bir silahın kullanımını yasaklayan ilk sözleşme olmuştur ve silahlarla ilgili çoktarafli anlaşmalar arasında yürürlüğe en çok giren anlaşmadır. Ocak 2012 itibarıyla 156 devlet 1997 tarihli Mayın Yasağı Antlaşması'nı onamıştır.

2008'de misket bombalarının yasaklanması için başlatılan kampanya da antipersonel mayın kampanyasının başarısına ulaşmış ve

ICRC Yardımı (2010 için dünya genelindeki istatistik veriler)

Ziyaret edilen mahkûmlar:.....	500.928
Yapılan ziyaret sayısı:.....	5.027
Ziyaret edilen alıkoyma merkezi sayısı:.....	1.783
2010'da ilke kez kaydedilen mahkûm sayısı:.....	14.738
Aile bağlarının kurulması için toplanan Kızılhaç mesajı sayısı:.....	160.338
Aile bağlarının kurulması için dağıtılan Kızılhaç mesajı sayısı:.....	145.114
Aile üyeleri arasında yaptırılan telefon konuşması sayısı:.....	12.795
Yeni kaydedilen refakatsiz çocukların sayısı:.....	2.031
Yeni kaydedilen sakatlanan çocuk asker sayısı:.....	627
Dağıtılan ana ev eşyası (insani yardım):.....	4.735.328
Dağıtılan yiyecek yardımı:	4.937.114
Su ve çevre etkinlikleri:.....	9.928.247

(Kaynak: ICRC. 2011. *2010 Yıllık Raporu. Ana Sayılar ve Göstergeler*)

Misket Bombaları Hakkında Sözleşme kabul edilmiştir. Misket bombaları yüzlerce patlayıcı alt mühimmat içerir ve havadan atılabileceği gibi yerden de fırlatılabilir. Ayrım yapmaksızın zarar verme niteliği ve patlamayan parçaların uzun dönem tehlikeleri nedeniyle bu silah siviller için büyük bir tehlike arz eder ve bir toplumun hayatını on yıllar boyunca etkiler. Sözleşme devletlere bu tür mühimmatı asla kullanmama, geliştirmeme, üretmeme, satın almama, depolamama ya da nakletmeme, misket bombalarını imha etme, etkilenen bölgeleri temizleme ve etkilenen kişilere destek sağlama yükümlülüğü yükler. Ocak 2012 itibarıyla 59 devlet Sözleşme'yi onamıştır.

3. KRONOLOJİ

Bazı silahlı çatışmaların, insancıl hukukun gelişiminde hemen hemen doğrudan ve derhal etkisi olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı (1914-1918), yeni olmasalar da daha önce görülmemiş ölçekte savaş yöntemlerinin kullanılmasına sahne olmuştur. Bunlar arasında zehirli gaz, ilk hava bombardımanları ve binlerce savaş esirinin yakalanması vardır. 1925'te yapılan, bazı savaş yöntemlerinin kullanılmasının yasaklanmasına dair antlaşma ve savaş esirlerine yapılan muameleye dair 1929 antlaşmaları bu gelişmelere yanıt niteliğindedir.

İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) sırasında öldürülen sivillerin ve askeri personelin sayısı eşittir. Bu, sivillerin ölümünde Birinci Dünya Savaşı'ndaki 1'e 10 oranından çok daha büyük bir oranın söz konusu olduğu anlamına gelmektedir. 1949'da uluslararası toplum bu trajik sayılara ve özellikle savaşın siviller üzerindeki korkunç etkilerine, var olan sözleşme-

leri gözden geçirerek ve yeni bir belge kabul ederek yanıt vermiştir: Sivillerin Korunması İçin 4. Cenevre Sözleşmesi.

1977'de ek Protokoller sömürge savaşlarındaki korumayı sağlamak için ve yeni askeri teknolojilere bir yanıt olarak hazırlanmıştır. Özellikle ek Protokol II belli bir toprak parçası üzerinde bir kumanda altında denetimi sağlayan muhalif silahlı güçleri ve diğer örgütlü silahlı güçleri de kapsamaktadır.

Uluslararası İnsancıl Hukukun Temel Belgeleri ve Diğer İlgili Belgeler

- 1864** Karadaki Silahlı Kuvvetlere Mensup Yaralıların Durumunun İyileştirilmesine İlişkin Cenevre Sözleşmesi
- 1868** St. Petersburg Bildirgesi (Savaş zamanında bazı mermilerin kullanılmasını yasaklamıştır.)
- 1899** Kara Savaşlarının Hukuk ve Teamül Kurallarına Uyulması ve 1864 Cenevre Sözleşmesi İlkelerinin Deniz Savaşlarına Uyarlanmasına İlişkin Lahey Sözleşmeleri
- 1906** 1864 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin gözden geçirilmesi ve geliştirilmesi
- 1907** 1899 tarihli Lahey Sözleşmeleri'nin gözden geçirilmesi ve yeni sözleşmelerin kabulü
- 1925** Savaşta asfeksi etkisi olan, zehirli ve diğer gazların ve bakteriyel silahların kullanılmasının yasaklanması için Cenevre Protokolü
- 1929** İki Cenevre Sözleşmesi:
 - 1906 tarihli Cenevre

Sözleşmesi'nin gözden geçirilmesi ve geliştirilmesi

- Savaş Esirlerine Yapılacak Muameleye İlişkin Cenevre Sözleşmesi (yeni)

1949 Cenevre Sözleşmeleri:

- I: Karadaki silahlı kuvvetlere mensup yaralıların ve hastaların durumunun iyileştirilmesi
- II: Denizdeki silahlı kuvvetlere mensup yaralı, hasta ve deniz kazazedelerinin durumunun iyileştirilmesi
- III: Savaş esirlerine yönelik muamele
- IV: Savaş zamanında sivillerin korunması (yeni)

1954 Silahlı Çatışmalar Sırasında Kültürel Varlıkların Korunmasına İlişkin Lahey Sözleşmesi

1972 Bakteriyel (Biyolojik) ve Zehirli Silahların Geliştirilmesinin, Üretilmesinin ve Depolanmasının Yasaklanması ve Bunların İmhasına İlişkin Sözleşme

1977 1949 tarihli dört Cenevre Sözleşmesi'ne ek iki ek Protokol. Bu Protokollerle uluslararası (Protokol I) ve uluslararası olmayan (Protokol II) silahlı çatışmaların mağdurlarının korunması artırılmıştır.

1980 Ağır Yaralanmaya Neden Olan veya Ayrım Gözetmeksizin Etki Eden Silahlar Olarak Nitelendirilebilecek Bazı Konvansiyonel Silahların Kullanılmasının Yasaklanması veya Sınırlandırılmasına İlişkin Sözleşme. Bu Sözleşme aşağıdakileri kapsar:

- Protokol (I) belirlenemeyen parçalarla ilgili
- Protokol (II) mayınların, bubi tuzaklarının ve diğer aygıtların kullanılmasının yasaklanması veya sınırlandırılması
- Protokol (III) yangına neden olan silahların kullanımının yasaklanması ya da sınırlandırılması

1993 Kimyasal Silahların Geliştirilmesi, Üretilmesi, Depolanması ve Kullanılmasının Yasaklanması ve Bunların İmhasına İlişkin Sözleşme

1995 Kör Edici Nitelikteki Lazer Silahlarına İlişkin Protokol (1980 Sözleşmesi'ne ek Protokol IV [yeni])

1996 Mayınların, Bubi Tuzaklarının ve Diğer Aygıtların Kullanılmasının Yasaklanması veya Sınırlandırılmasına İlişkin Gözden Geçirilmiş Protokol (1980 Sözleşmesi'ne ek Protokol II [gözden geçirilmiş])

1997 Antipersonel Mayınlarının Kullanılmasının, Depolanmasının, Üretilmesinin ve Naklinin Yasaklanmasına ve Bunların İmhasına İlişkin Sözleşme

1998 Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü

1999 1954 Kültürel Miras Sözleşmesi'ne ek Protokol

2000 Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmalarına İlişkin İhtiyari Protokol

2001 1980 tarihli Sözleşme'nin 1. maddesinin değiştirilerek

- uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalara da uygulanmasının sağlanması
- 2002** İlk kalıcı Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni kuran Roma Statüsü'nün yürürlüğe girişi
- 2002** Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmalarına İlişkin İhtiyari Protokol'ün yürürlüğe girişi

- 2003** Patlayıcı Savaş Parçalarına İlişkin Protokol (1980 Sözleşmesi'ne ek Protokol V)
- 2008** Misket Bombaları Hakkında Sözleşme
- (Kaynak: ICRC, www.icrc.org/ihl)

ÇEŞİTLİ FAALİYETLER

FAALİYET I 1

ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUKA NİÇİN SAYGI DUYULMALIDIR

Bölüm I: Giriş

Pek çok insan savaşta kuralların olması fikrini saçma bulur; çünkü savaşın hukuk ve insan hakları kavramlarıyla çelişkili olduğuna inanır; ancak gerçek şu ki dünyadaki çoğu ülke UİH kurallarını kabul eder ve hayata geçirir. Neden? Bu önerilen tartışmada katılımcılara verilen bir dizi soruyla, silahlı çatışma zamanlarında devletlerin neden insancıl hukuk yükümlülüklerine uyduğunun anlaşılmasına yardımcı olunacaktır.

Bölüm II: Genel Bilgiler

Faaliyet türü: Tartışma.

Hedefler ve amaçlar: Silahlı çatışmalarda kurallara ihtiyaç duyulmasının nedenlerinden bazılarının anlaşılması; UİH fikriyle ortaya çıkan zor sorulardan haberdar olunması; devletlerin UİH'ye uymasının nedenlerinin öğrenilmesi; insan hakları hukuku ve UİH'nin birbirini tamamladığının anlaşılması; UİH'nin

bazı temel kurallarının bilinmesi.

Hedef grup: Genç yetişkinler ve yetişkinler.

Grup büyüklüğü: 12-20 kişi.

Süre: 90 dakika.

Hazırlık ve malzemeler:

- UİH'nin temel kurallarını ve UİH ile insan hakları hukukunun tamamlayıcı olduğunu gösteren tabloyu (aşağıda) dağıtın.
- Tartışma sırasında ortaya çıkacak anahtar niteliğindeki bazı fikirlerin yazılması için bir tahta gereklidir.
- Tartışma sorularını faaliyetten bir hafta kadar önce dağıtın. Böylece katılımcılar bu soruların üzerine düşünme fırsatı bulacak, birbirleriyle ya da arkadaşları ya da aileleriyle tartışabilecekler.

Beceriler: bir tez geliştirme becerisi; eleştirel düşünme becerisi; etkili iletişim becerisi; zıt fikirlerle karşılaşabilme becerisi

Bölüm III: Faaliyet Hakkında Bilgiler

Giriş:

Bu tartışmada, yanıtları kolay olmayan bazı sorular konuşulacaktır. Katılımcılar yaratıcı ve eleştirel düşünmeye teşvik edilmeli ve

doğru yanıtı bulmaya çalışmamalıdır. Alaycı yanıtların da göz önüne alınması gerekir, çünkü faaliyetin amacı devletlerin ahlaki ve yasal sebeplerin üzerinde ve ötesinde olan sebeplerle UİH'ye uyma eğiliminde olduklarının anlatılmasıdır. Alaycı yorumlar bu eğilimleri ortaya çıkaracak ve UİH'nin yararçı niteliğini gösterecektir.

Tartışma süreci:

Katılımcılar dört alt gruba bölünmeli ve her alt grup dört tartışma sorusundan birine yanıt aramalıdır. Küçük gruplardaki tartışma için 30 dakika verilir. Bu arada eğitici, gruplarda dolaşır ve aşağıda listelenen hususları eğer bu yapılmamışsa tartışmaya dahil eder. Her alt grup, büyük gruba yanıtları anlatmak üzere bir raportör atar. Geriye kalan bir saat boyunca raportörlerin anlatımlarının ardından büyük grup soruların yanıtlarını tartışır.

Soru 1: Eğer bir savaşı kazanıyorsam neden davranışlarımı kısıtlayan kurallara uymalıyım?

- Ülkenin uzun vadedeki menfaatlerini düşünün.
- Ya sizin tarafınız savaşı kaybetmeye başlarsa?
- Kamuoyunun rolü nedir?

Soru 2: Eğer devamlı olarak uyulmuyorsa bu kurallara neden ihtiyacımız var?

- Kurallara uymak haber değerinde midir?
- Kuralların devamlı surette bozulduğunu nereden biliyoruz?
- Kurallara tam olarak uyulmaması halinde bile bazı insanlar korunur.
- Kurallara uymamanın yaptırımları daha tutarlı bir biçimde uygulanırsa ne olurdu?

Soru 3: Var olan bütün insan hakları belgelerinin ışığında yine de UİH'ye ihtiyacımız var mı?

- Bazı hakları silahlı çatışmalar sırasında

askıya almak için iyi nedenler nelerdir?

- UİH insan haklarını korur mu?
- Savaşanlardan, savaşırken yaşam hakkına saygı duymalarını isteyebilir misiniz?
- İnsan hakları belgeleri savaş araçları ve yöntemleri hakkında bir şey söyler mi?

Soru 4: UİH savaşın gerçekliklerini kabul ederken nasıl olur da barışın ve insani güvenliğin şansını artırdığını ileri sürer?

- Bir silahlı çatışma bittiğinde sizce taraflar çatışmalar sırasında olan biteni unuttur mu?
- Ağır zarar ve imhanın önlenmesi barışa katkı sağlar mı?
- Bir çatışmanın ardından adaletin sağlanması için gerekli baskılayıcı tedbirler nelerdir? Bunlar barışa katkı sağlar mı? Nasıl?

Geri bildirim:

Oturumun son 10 dakikası katılımcılardan tartışmadan memnun olup olmadıkları hakkında geri bildirim almaya ayrılmalıdır. Tartışma sırasında başka sorular ortaya çıkarsa bu sorular tahtaya yazılmalı ve belki gelecekteki tartışmalarda kullanılmalıdır.

Yönteme ilişkin ipuçları:

Katılımcıları neyin doğru neyin yanlış olduğu fikrinin ötesine geçmeye teşvik edin ve UİH'ye uyulmasının neden devletlerin menfaatine olduğunu düşündürmeye çalışın.

Çeşitlilik için öneriler:

Alt gruplardaki tartışmanın ardından her gruba 10 dakika verip, soruya verdikleri yanıtı kullanarak bir devleti UİH antlaşmalarının onanması konusunda ikna etmeleri üzerine kurulu bir oyun oynayın. Bir katılımcı UİH antlaşmalarını imzalayıp imzalamamakta karsız bir devlet başkanını canlandırabilir.

Bölüm IV: Faaliyetin Ardından

Yakın tarihli gazetelerdeki dünya haberlerini gözden geçirin ve çeşitli çatışmalarda yapılan UİH ihlallerini tespit edin. Medya, hükümetler veya Birleşmiş Milletler bunları savaşın gerçeği olarak mı görüyor, yoksa bu davranışlar için bir kınama var mı?

Daha fazla araştırma için ilgili alanlar: İnsan hakları hukukunun ve UİH'nin tamamlayıcılığı. (Kaynak: ICRC. 2002. *İnsancıl Hukukun Keşfi, Genç İnsanlar İçin Eğitim Modülleri*)

FAALİYET II 2 İNSANİ YARDIM FAALİYETLERİNİN ETİĞİ

Bölüm I: Giriş

Etik ikilem, ulaşılmaması istenen bir hedefin başka bir hedefle çeliştiği ya da zarara veya yara yol açabildiği durum olarak tanımlanabilir. İnsani yardım kuruluşları çalışanları işlerini yaparken sıklıkla etik ikilemlerle karşı karşıya kalır. Bunun sonucu olarak da genelde olduğundan çok daha sık biçimde eleştiriye maruz kalırlar. İnsani yardım sağlamada ne tür ikilemlerle karşılaşıldığının anlaşılması ve sürdürülebilir alternatiflerin var olup olmadığının tartışılması önemlidir. Önerilen bu faaliyette katılımcılar etik ikilemler içeren vakaları inceleyecek ve nasıl bir adım atacaklarına karar vereceklerdir. Bunu yaparken, kendilerine yöneltilebilecek eleştirileri de yanıtlayacaklardır.

Bölüm II: Genel Bilgiler

Faaliyet türü: Vaka incelemesi.

Amaçlar: İnsancıl faaliyetlere rehberlik eden tarafsızlık ve ayırım yapmama gibi ilkelerden haberdar olunması; insancıl faaliyetlerde bulunanların işleri sırasında karşı karşıya kalabilecekleri bazı ikilemlerin anlaşılması; kimsenin yarar sağlayamayacağı durumlarda

bile insani faaliyette bulunanların tercih yapmak zorunda olduğunun anlaşılması. Hiçbir şey yapmamak da belirli bir eylemde bulunmak gibi bir tercihtir.

Hedef grup: Genç yetişkinler ve yetişkinler.

Grup büyüklüğü: 12-20 kişi.

Süre: 90 dakika.

Hazırlık ve malzemeler: Aşağıda anlatılan dört vakayı dağıtın ve her durumu açıklayan soruları bir tahtaya yazın.

Beceriler: Bir sorunu çeşitli açılardan görebilme; kişisel fikir geliştirme becerisi; sorunları çözme becerisi; empati kurabilme becerisi.

Bölüm III: Faaliyet Hakkında Bilgiler

Giriş:

Katılımcılara insanların mesleklerini icra ederken davranışlarını bağlayan bir davranış kuralı bilip bilmediklerini sorun. Yanıtlar arasında tıp doktorlarının uyması gereken kurallar ve ödevler, gazetecilerin kaynaklarının isimlerini kaynağı tehlikeye atacaksa ya da özel hayatı tehdit ederse vermemelerini gerektiren etik kurallar gelebilir. Yukarıda bulunan “İnsani Yardım Eylemlerinin Çalışma İlkeleri” bölümünü gözden geçirin ve katılımcıların tarafsızlık ve ayırım yapmama ilkelerini anladığından emin olun. Yardım sağlarken izlemesi gereken ana ilkeyi yazın: *İhtiyacı olanları desteklemek ve korumak.*

Vaka İncelemesi Süreci

Vakaları dağıtın ve katılımcılardan metinleri yüksek sesle okumalarını isteyin. Vakalardaki etik ikilemler katılımcılar tarafından belirlenmelidir. Tartışma, ikilemin varlığında insani yardım faaliyetinin devam edip etmemesi gerektiğine odaklanmalıdır.

A. Yardım kuruluşları savaşla darmadağın olmuş bir bölgede umutsuz sivilleri kurtarmak için gelir. Bu kuruluşlar yardım getirdiği için savaşan taraflar kendi sivil halklarının durumunu görmezden gelir ve

bu dış yardım sayesinde ülkelerinin tüm kaynaklarını askerler için harcamaya başlarlar. Böylece savaş bitmez. Savaşı uzatıyor muyuz?

- B. Ülkelerinde etnik temizliğe maruz kalma tehlikesi altında bulunan siviller ülke içinde güvenli bir bölgeye kaçır. İnsani yardım çalışanları sivilleri bu bölgeden ülke dışındaki bir mülteci kampına çıkarmak için yardım eder. İnsani yardım bu nedenle, mağdurların ülke dışına çıkarılması yoluyla etnik temizlik politikasına hizmet eder. Etnik ayrılık politikalarını mı destekliyoruz?
- C. İki ülke savaş halinde ve sivil halk arasındaki ölüm oranları çok fazla. Başka ülkelerdeki bazı insanlar mağdurların durumunu anlatıp duruyorsa da diğer hükümetlerin ne savaşan tarafları durdurmak ne de sivilleri korumak için harekete geçmeye niyeti var. Bir insani yardım çalışanı şöyle diyor: “Yaptığımız işin denizde bir damla olduğunu, dışarıdan gelen siyasi baskı ya da askeri müdahale olmaksızın insani yardımın yalnızca dünyanın vicdanını rahatlatacağını bilirken insani yardım yapmanın anlamı ne?” İnsani yardım siyasetlerin hareketsiz kalması için bir bahane mi?
- D. Hükümet isyancıların sığınak olarak kullandığı bir köyü boşaltıp, köylü sivilleri köylerine 30 kilometre ötede bir kampa taşır. İnsani yardım kuruluşlarından o kampa yiyecek ve tıbbi hizmet götürmeleri istenir; ancak bu yapıldığında sivillerin zorla yerlerinden edilmesi onaylanmış olur. Sivillerin zorla yerlerinden edilmesini onaylıyor muyuz?

Katılımcılara bu vakalar hakkında düşüncelerine yardımcı olmak için, eğitici her bir durumda hareketsiz kalmanın geçerli bir alternatif olup olmadığını sormalıdır.

Geri bildirim:

Oturumun son 10 dakikası katılımcılardan tartışmadan memnun olup olmadıkları hak-

kında geri bildirim almaya ayrılmalıdır. Tartışma sırasında başka sorular ortaya çıkarsa tahtaya yazılmalıdır. Bu sorular daha sonra ödev olarak kullanılabilir.

Yönteme ilişkin ipuçları:

Bu faaliyet katılımcılar için rahatsız edici olabilir, çünkü net yanıtlar söz konusu değildir. Önemli olan, analizin yardım kuruluşu çalışanlarının perspektifine odaklanması ve katılımcıların ihtiyacı olanların korunup desteklenmesi gereğinin ve tarafsızlık ve ayırım yapmama ilkelerini akılda tutmasıdır. Eğer tartışma bu hattan uzaklaşırsa eğitici, bir silahlı çatışmada çok sayıda aktörün yer aldığını ve bu aktörlerin eylemlerinin yardım kuruluşlarının eylemlerini dengelediğini söyleyebilir.

Çeşitlilik için öneriler:

Tartışmadan sonra bazı katılımcılardan aşağıdaki senaryoyu oynamalarını isteyin:

Bir yardım kuruluşu çalışanı bir mülteci kampının kapısında duruyor. İçeri girmek isteyen aile aynı zamanda kampın içinde olabilecek düşmanlarından korkuyor. Baba hasta karısını ve bebeğini korumak için silahını muhafaza etmek istiyor. Aile fertleri birbirinden ayrılmaktan da çok korkuyor.

Oyuncular senaryoyu oynadıktan sonra katılımcılar çalışanın hangi ilkeleri göz önüne alması gerektiğini ve bu olayda bazı ilkelerin diğerleriyle çelişip çelişmediğini tartışmalıdır.

Bölüm IV: Faaliyetin Ardından

Daha fazla araştırma için ilgili alanlar: İnsan hakları aktivistleri işlerini yaparken etik ikilemlerle karşılaşır mı?

(Kaynak: ICRC. 2002. *İnsancıl Hukukun Keşfi, Genç İnsanlar İçin Eğitim Modülleri*)

KAYNAKÇA

Bouvier, Antoine. 2000. *International Humanitarian Law and the Laws of Armed Conflict. Distance Learning Course Designed for the United Nations Institute for Training and Research*, UNITAR POCI.

Breau, Susan. 2005. *Humanitarian Intervention: The United Nations and Collective Responsibility*. London: Cameron May.

Cahill, Kevin M. (ed.). 2004. *Human Security For All: A Tribute To Sergio Vieira de Mello*. New York: Fordham University Press.

Commission on Human Security. 2003. *Human Security Now*. Erişim: <http://www.humansecurity-chs.org/finalreport/English/FinalReport.pdf>

Dinstein, Yoram, 2010. *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press.

Donovan, David. 2001. *Once a Warrior King: Memories of an Officer in Viet Nam*. In: ICRC. Exploring Humanitarian Law, Education modules for young people. Geneva: ICRC.

Doswald-Beck, Louise ve Jean-Marie Henckaerts (ed.). 2005. *Customary International Humanitarian Law*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dunant, Henry. 1986. *A Memory of Solferino*. Geneva: ICRC Publications.

Fleck, Dieter. 2008. *The Handbook of humanitarian law in armed conflicts*. Oxford: Oxford University Press.

Forest Martin, Francisco. 2006. *International Human Rights and Humanitarian Law: Treaties, Cases, and Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gutman, Roy, David Rieff ve Anthony Dworkin. 2007. *Crimes of War. What the Public Should Know*. 2nd ed. New York: Norton.

Human Security Report Project (İnsani Güvenlik Raporu Projesi). 2011. *Human Security Report 2009/2010: The Cause of Peace and the Shrinking Costs of War*. New York: Oxford University Press.

Huyse, Luc, Priscilla B. Hayner ve Brandon Hamber. 2003. *Reconciliation after Violent Conflict: A Handbook*. Stockholm: International Idea.

International Committee of the Red Cross (ICRC) (Uluslararası Kızılhaç Komitesi). 2012. *Persons detained by the US in relation to armed conflict and the fight against terrorism-the role of the ICRC*. <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/united-states-detention.htm>

International Committee of the Red Cross (ICRC) (Uluslararası Kızılhaç Komitesi). 2011. *Annual Report 2010. Main Figures and Indicators*. Geneva: ICRC. <http://www.icrc.org/eng/assets/files/annual-report/current/icrc-annual-report-2010-main-figures.pdf>

International Committee of the Red Cross (ICRC) (Uluslararası Kızılhaç Komitesi). 2011. *The relevance of IHL in the context of terrorism*. <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/terrorism-ihl-210705.htm>

International Committee of the Red Cross (ICRC) (Uluslararası Kızılhaç Komitesi). 2010. *Challenges for IHL-terrorism: overview*. <http://www.icrc.org/eng/war-and-law/contemporary-challenges-for-ihl/terrorism/overview-terrorism.htm>

International Committee of the Red Cross (ICRC) (Uluslararası Kızılhaç Komitesi). 2003. *International Humanitarian Law and International Human Rights Law*. http://www.ehl.icrc.org/images/resources/pdf/ihl_and_ihrl.pdf

International Committee of the Red Cross (ICRC) (Uluslararası Kızılhaç Komitesi). 2002. *Exploring Humanitarian Law, Education modules for young people*. Geneva: ICRC.

International Committee of the Red Cross (ICRC) (Uluslararası Kızılhaç Komitesi). 2002. *International Humanitarian Law: Answers to your Questions*. Geneva: ICRC. Erişim: <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/publication/p0703.htm>

Inter-Parliamentary Union (IPU) ve International Committee of the Red Cross (ICRC) (Parlamentolar Arası Birlik ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi). 1999. *Respect for International Humanitarian Law*. Geneva: IPU/ICR http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/icrc_002_1090.pdf

Kalshoven, Frits ve Lisbeth Zegveld. 2011. *Constraints on the Waging of War*. 4th ed. Geneva/Cambridge: Cambridge University Press.

Provost, René. 2002. *International Human Rights and Humanitarian Law*. Cambridge: Cambridge University Press.

Quenivet, Noelle ve Arnold Roberts. 2008. *International Humanitarian Law and Human Rights Law: Towards a New Merger in International Law*. Leiden: Nijhoff.

Sassoli, Marco, Antoine Bouvier ve Anne Quintin. 2011. *How does Law protect in War? Cases and Documents on the practice of IHL*. 2nd ed. Geneva: ICRC.

Schabas, William A. 2006. *The UN International Criminal Tribunals: The Former Yugoslavia, Rwanda and Sierra Leone*. Cambridge: Cambridge University Press.

Solis, Gary D. 2010. *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sriram, Chandra Lekha, Olga Martin-Ortega ve Johanna Herman. 2010. *War, Conflict and Human Rights. Theory and Practice*. London: Routledge.

EK BİLGİLER

Crimes of War (Savaş Suçları): <http://www.crimesofwar.org>

Exploring Humanitarian Law Virtual Campus (İnsancıl Hukukun Keşfi Sanal Kampüsü): <http://www.ehl.icrc.org>

Humanitarian Law and Policy Forum (İnsancıl Hukuk ve Politika Forumu): <http://ihlforum.ning.com>

International Committee of the Red Cross (Uluslararası Kızılhaç Komitesi); website on War and Law (savaş ve barış hakkında web sitesi): <http://www.icrc.org/eng/war-and-law/index.jsp>

International Criminal Court (Uluslararası Ceza Mahkemesi): <http://www.icc-cpi.int>

International Humanitarian Law Research Initiative (Uluslararası İnsancıl Hukuk Araştırma Girişimi): <http://ihl.ihlresearch.org>

Human Security Report Project (İnsani Güvenlik Raporu Projesi): <http://www.hs-group.org>

United Nations Office of the Coordination for Humanitarian Affairs (OCHA) (Birleşmiş Milletler İnsani İşler Koordinasyon Ofisi): <http://ochaonline.un.org>

ÇALIŞMA HAKKI

İŞ DÜNYASINDA İNSAN HAKLARI
ÇALIŞMA HAKKI VE ÇALIŞMA İLE BAĞLANTILI İNSAN
HAKLARI

“(...) Evrensel ve kalıcı bir barışın kurulması ancak sosyal adalet temelinde mümkündür (...)”

Uluslararası Çalışma Örgütü Kurucu Belgesi. 1919.

ÖRNEK HİKÂYE

“Serbest Ticaret Bölgelerindeki Ağır Çalışma Koşulları”

Çin’de, kırsal bölgede yaşayan genç bir kız olan Xiao Shen’in yaşam koşulları çok ağırdı. Yiyecek çok az pirinci vardı ve geleceğe dair hiçbir umudu yoktu. Her gün pirinç tarlalarında diz çöküp babasına yardım etmesi gerekiyordu.

Sonunda bir gün gitmeye karar verdi. Yasak dağların ardında daha iyi ve yabancı yerler olduğunu duymuştu. Bir sabah o ve onun güzel bir hayat hayalini paylaşan bazı arkadaşları gün doğmadan yola çıktı. 2000 kilometre yoldan, çile, endişe ve gözyaşlarından sonra hedeflerine vardılar: Güney Çin’de Hong Kong ile sınırı olan serbest ticaret bölgesi Shenzhen. Xiao Shen ve arkadaşları orada iş bulup para kazanmayı ve hayallerini gerçekleştirmeyi umut ediyordu.

Xiao Shen, Zhili Handicrafts Factory adlı oyuncak fabrikasının sahipleri olan Huang Guoguang ve Lao Zhaoquan’la tanıştı. İşadamları fabrikada çalıştırmak için işçi alıyordu. Xiao Shen fabrikada çalışan 472 işçiden biri oldu ve kısa zamanda küçük köyündekinden daha kötü koşullarda yaşadığını düşünmeye başladı. Gündoğumundan günbatımına dek Zhili fabrikasında açlık sınırındaki bir maaşla (ayda 32-49 Amerikan doları) çalışıyordu. İşadamları işçilerin mallarını çalmasından korkuyordu ve bu yüzden fabrika bir cezaevi gibi inşa edilmişti: İşçiler 24 saat o fabrikada yaşıyordu. Pencerelerde demir vardı ve tüm acil çıkış kapıları kapalıydı. Fabrikayı denetlemekle görevli devlet görevlileri bu koşulları görmezden gelmek üzere rüşvet alıyordu.

Xiao Shen bu kapalı kapılar ardında, binadan ayrılmadan, normal bir hayat süremeden ve kendine ait bir mekân olmadan yaşamaya devam etti. 19 Kasım 1993 günü öğleden sonra fabrikada bir yangın çıktı ve kontrol altına alınamaz şekilde yayıldı. Binada yanıcı kimyasal maddeler bulunuyordu. Kâbus gibi patlamalar oldu. Xiao Shen ve diğer işçiler yangından kaçmaya çalıştı ama nasıl olacaktı? Pencereler demirli ve kapılar kilitliydi. Çoğunluğu 16 yaşından büyük olmayan 200 erkek ve kadın alevlerin ortasında kaldı. Xiao Shen ikinci kattaki pencerelerden birini açmayı başardı ve aşağı atlama ile binada kalarak yanma seçeneklerinden atlamayı seçti. Her iki ayak bileği kırıldı ama hayatta kaldı. O öğleden sonra 87 insan hayatını kaybetti ve 47 işçi ciddi olarak yaralandı.

(Kaynak: Klaus Werner, Hans Weiss. 2001. *Schwarzbuch Markenfirmen*)

Tartışma Soruları

1. Xiao Shen’in çalışmaya zorlandığı koşullarda hangi çalışma bağlantılı insan hakları ihlal edilmiştir?
2. Xiao Shen gibi işçilerin fırsatlarını veya en azından çalışma koşullarını iyileştirmek için uluslararası düzlemde hangi tedbirler alınabilir?
3. Devletler hangi sebeple ihracat imal bölgeleri kurup, sosyal standartları ve çalışma standartlarını zayıflatıp ortadan kaldırmaktadır?
4. Serbest ticaret bölgelerinde mal imal eden çokuluslu şirketlerin sorumlulukları nelerdir?
5. Tüketiciler bu hikâyede anlatılan durumu ve benzeri durumları değiştirmek için ne yapabilir?

BİLİNMESİ GEREKENLER

1. 21. YÜZYILDA EMEK DÜNYASI

Yeni teknolojiler ve küresel bilgi yollarının gelişmesiyle emek dünyası bugün Sanayi Devrimi'nden bile daha fazla değişimle karşı karşıyadır. Sanayileşme nedeniyle, 20. yüzyılda tarım sektöründe büyük gerileme kaydedilmiş ve hizmet sektörü önem kazanmıştır. Dünya piyasalarının liberalleşmesi ve “bilişim devrimi” ile küresel ekonomideki fırsatlar bugün daha da fazladır.

Bu **yeni küresel ekonomi**, iyi eğitilmiş, esnek, azimli ve piyasanın taleplerine uyum sağlayabilecek uzman işçilere ihtiyaç duymaktadır. İşçiler hızla gelişen teknolojik ve yapısal değişimler karşısında artan stresle ve değişen çalışma koşullarıyla baş edebilmelidir. Gitgide daha fazla insan yarı zamanlı veya serbest çalışmakta ya da istikrarsız çalışma koşullarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu bağlamda kü-

reselleşme, bütünleşmiş dünya ekonomisinde öne çıkabilecek eğitilmiş, beceri sahibi ve hareket edebilen işçiler ile bu niteliklere sahip olmayanlar arasındaki sosyal farklılığı açığa çıkarmaktadır. Bu yeni eşitsizlikler ve güvensizlikler toplumun farklı kesimleri arasında gerilimlere neden olmaktadır.

Ticaretin ve finansal rejimlerin liberalleşmesi sonucunda ortaya çıkan abartılı rekabet, şirketler üzerinde üretim masraflarını düşürmeleri yönünde ağır bir baskı oluşturmaktadır. Bu hedeflere ulaşmak için şirketler ya otomasyon yoluyla üretimin maliyetini düşürecek ve bunun sonucu olarak da emekçileri işten çıkaracak ya da üretimi maaşların ve sosyal standartların düşük olduğu ülkelere aktaracaktır. Devletler de, ekonomik büyümeyi artırmak adına, yabancı yatırımcıları ülkeye çekmek için maaş ve çalışma koşullarını aşağıya çekecek adımlar atabilir, çünkü ihracat odaklı bü-

“Ticaret hem fırsatlar yaratma ve insanların geçimini sağlama, hem de bunları ortadan kaldırma gücüne sahiptir. İhracat için üretim, gelir, istihdam ve döviz sağlar ve yoksul ülkelerin bunlara ihtiyacı vardır; ancak aynı zamanda çevreye zarar verebilir, insanları geçim kaynaklarından mahrum bırakabilir ya da kabul edilemez düzeylerde sömürüye yol açabilir. Ticaretin insani etkisi malların nasıl üretildiğine, üretim ve piyasanın kim tarafından kontrol edildiğine, refahın nasıl dağıtıldığına ve ülkelerin hangi koşullarda ticaret yaptığına bağlıdır.

Uluslararası ticaret sisteminin yapılış tarzı tüm bu alanlarda büyük öneme sahiptir. Uluslararası ticaret bu nedenle (...) kendi başına iyi ya da kötü bir olgu değildir.”

Kevin Watkins. 1995.

yüme stratejisi sıklıkla ekonomik büyümenin sağlanması için tek yol olarak görülmektedir. Çoğunlukla sömürü, zorla çalıştırma ve çocuk işçiliği bu durumun sonuçlarıdır. Dünyanın pek çok yerindeki birçok ülke, ticaretin önündeki vergi ve gümrük vergisinin az olduğu ya da hiç bulunmadığı Serbest Ticaret Bölgeleri (STB) ya da İhracat İmal Bölgeleri (İİB) kurarak sosyal standartları ve çalışma standartlarını da azaltmış ya da yok etmiştir. Dünya Bankası'nın tahminlerine göre, 135 ülkede 3000 kadar bu tür bölge bulunmakta ve bu bölgelerdeki şirketler toplam 68 milyon işçi çalıştırmaktadır.

“Küreselleşme” dünyadaki herkesi etkilemekte, ama olumlu sonuçları eşit olarak dağılmamaktadır. Finansal düzenlemelerin ortadan kaldırılmasının ve serbest ticaretin olumsuz etkilerinin azaltılmasına yönelik devlet güçleri zayıflamaktadır. Bunun nedeni, esas olarak yeni “küresel oyuncular”dır, yani ulus aşırı şirketler. Bu küresel oyuncuların finansal gücü bugün birçok devletinkinden daha fazladır. Dünyanın en büyük ekonomilerinin yarısından fazlası günümüzde ulus aşırı şirketlerdir.

Küreselleşmenin sosyal boyutu uluslararası politikalarda ön plana alınmalıdır. Sosyal istikrarın, barışın ve kalkınmanın sağlanabilmesi ve küresel ekonomiye insani bir yüz verilebilmesi için, sosyal standartların ve insan haklarının uluslararası düzeyde geliştirilmesi gerekmektedir. 2002’de Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) bağımsız bir organ olan Küreselleşmenin Sosyal Boyutu Dünya Komisyonu’nu kurmuştur. Komisyon, “Adil Bir Küreselleşme: Herkes İçin Fırsat Yaratılması” başlıklı raporunu Şubat 2004’te yayınlamıştır. (Daha fazla bilgi ve raporun ardından yürütülen faaliyetlerle ilgili olarak bkz. <http://www.ilo.org/fairglobalization/lang--en/index.htm>)

Çalışma ve İnsani Güvenlik

Temel ihtiyaçların tatmini insani güvenliğin sağlanması için yeterli olmayacağından, bir insan hakları standardı olarak çalışma hakkı hayatta kalmaktan öte anlamlar taşır. Çalışma hakkı sadece hayatta kalmayı ve esenliği sağlamaz; aynı zamanda bireyin topluma dahil olmasını ve katılmasını mümkün kılar. Bu hak, kendi kaderini tayin, kendine saygı, kendini gerçekleştirme ve insan haysiyeti kavramlarıyla sıkı sıkıya ilgilidir. Sendikaların olmaması ve işsizlik kişisel güvensizliğe, tehlikeli, sağlıksız ve adil olmayan çalışma koşullarına yol açmakla kalmayıp toplumda huzursuzluk, güvensizlik ve istikrarsızlık da yaratır. Bu nedenlerle, sömürsüz ve uygun çalışma standartlarının geliştirilmesi insani güvenliğin iyileştirilmesine olanak sağlayan bir ön koşuldur.

Emeğin insan boyutunun anlaşılabilmesi için, tarihe bakmak gerekir.

“Geçmiş Bir Bakış”

Sosyal adalet ve adil çalışma koşulları barış ve gelişmenin vazgeçilmez unsurlarıdır. İş bağlantılı adaletsizlikler, finansal zorluklar ve işsizlik toplumsal huzursuzlukla doğrudan ilişkilidir ve tarihin birçok noktasında işçi sınıfının büyük ölçekli ayaklanmalarına neden olmuştur. Düzgün çalışma koşullarının insan haysiyetinin ön şartı olduğunun kabulü temelde bu tür olayların bir sonucudur. Tarihte işçiler değiştirilemez ve vazgeçilemez olduğunu düşündükleri bu hakları devletlere kabul ettirmek için mücadele vermiştir. Uluslararası düzeyde de işçi hakları 1919’dan itibaren

ILO'nun oluşturduğu emek mevzuatında ve BM'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaptığı standartlarda yer bulmuştur.

18. yüzyıl: Çalışmanın toplumdaki tüm üyelerin temel hakkı olduğu fikri ilk olarak Fransız Devrimi sırasında ortaya atılmıştır. Ütopist filozof Charles Fourier, “çalışma hakkı” terimini ilk kullanan kişidir ve işin bireyin hem sosyal hem de psikolojik esenliği için önemli olduğunu altını çizmiştir. Fourier’e göre, devletlerin eşit fırsat sağlama yükümlülüğü vardır ve bu hakkın gerçekleşmesi için toplumun bütünüyle yeniden düzenlenmesi gerekir.

Çalışma hakkı kavramı daha sonra sosyalist teorilerle gündeme gelmiş ve ardından komünist hükümetler bu kavramı geliştirmiştir. Bu nedenle, çalışma hakkının sosyalist bir arka plandan geldiği söylenebilir.

19. yüzyıl: Sanayi Devrimi ile üretim araçlarının yokluğu nedeniyle ücrete bağımlı bir sosyal grup olan işçi sınıfı doğmuştur. İşçiler sömürülmüş ve fabrikalarda, tekstil atölyelerinde ve madenlerde tehlikeli çalışma koşullarında çalışmak zorunda bırakılmıştır. Yoksullaşma ve sömürü işçiler arasında dayanışmaya yol açmış ve böylece örgütlenme başlamıştır. (Karl Marx’ın dediği gibi, “Dünyanın bütün işçileri, birleşin!”)

Zamanla işçilerin sesi daha yüksek çıkmaya başlamış ve durumları gitgide daha görünür hale gelmiştir. İlk sendikaların yaptığı baskının sonucunda, birçok ülkede çalışma saatlerini ve koşullarını iyileştiren yasalar kabul edilmiştir; ancak emekçilerin devam eden huzursuzluğu patronları ve hükümetleri alınabilecek diğer tedbirleri düşünmeye zorlamıştır.

20. yüzyıl: Bazı sanayiciler, emek standartlarını yerine getirmeyen ülkelerin avantajla-

rını ortadan kaldırmak için uluslararası ortak standartların geliştirilmesini önermiştir. 1905 ve 1906 yıllarında ilk iki Uluslararası Çalışma Sözleşmesi kabul edilmiştir; ancak diğer bazı sözleşmelerin hazırlanması ve kabulü Birinci Dünya Savaşı nedeniyle sekteye uğramıştır.

Birinci Dünya Savaşı’na sona erdiren Versailles Antlaşması ile çalışma şartları, sosyal adalet ve uluslararası ölçekte evrensel barışın birbirine bağımlı olduğu resmen kabul edilmiştir. Aynı zamanda, çalışma ve emek alanındaki standartların belirlenmesine yönelik bir mekanizma olarak Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) kurulmuştur.

1919-1933 yılları arasında ILO çalışmayla ilgili pek çok alanda kırk adet sözleşme hazırlamış, ancak “Kara Cuma” olarak bilinen 1929 borsa krizi ağır bir gerileme yaratmıştır. Batı ekonomilerinin finansal kıyımıyla birlikte geniş ölçekte bir işsizlik baş göstermiştir. Bunun ardından da işsizlerin gösterileri ve ayaklanmaları gelmiştir. Dünya ekonomik krizi Almanya’da ağır bir siyasi krize, dolayısıyla Adolf Hitler’in yükselmesine ve İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasına neden olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı’nın ardından: Birleşmiş Milletler böyle bir savaşın tekrarlanmaması için hedeflerine ve programlarına ekonomik ve sosyal meseleleri de eklemiştir.

Çalışma ile insan haysiyeti arasındaki bağ, 1944’te Philadelphia’da kabul edilen Uluslararası Çalışma Örgütü’nün Hedef ve Amaçları Bildirgesi’nde (1946 tarihli ILO Anayasası’na da giren “Philadelphia Bildirgesi”) vurgulanmıştır. Bu Bildirge’de “*emeğin meta olmadığı*” ve “*bütün insanların maddi esenliklerini ve ruhsal gelişimlerini özgür, haysiyetli, ekonomik olarak güvenli ve eşit fırsatlar veren koşullarda geliştirme haklarının olduğu*” belirtilmiştir.

Bu husus 1981 tarihli ve “Laborem Exercens” başlıklı Papalık genelgesinde de vurgulanmıştır. Söz konusu metinde işçiler, felsefi ve dini bakış açısında, nesne değil özne olarak konumlandırılmıştır.

ILO ve BM dünyadaki tüm işçilerin durumunun iyileştirilmesi için büyük çabalar göstermiştir; ancak bugün, küreselleşen ekonominin ışığında, yeni zorluklar ve güvensizlikler, yaratıcı ve karmaşık çözümleri gerektirmektedir.

2. TANIM ! VE KONUNUN TASVİRİ

Çalışmayla bağlantılı insan hakları ihlalleri örnekleri kömür madenlerinde çalışan çocuklardan ve sendikacıların hapse atılmasından modern köleliğe veya çocukların cinsel sömürüye maruz kalmasına kadar geniş bir yelpazededir. Çalışmayla bağlantılı insan haklarının hayata geçirilmesi sağlıksız ya da tehlikeli çalışma ortamı veya sömürü niteliğindeki çalışma saatleri gibi kötü çalışma koşullarının ortadan kaldırılmasını ve aynı zamanda kadınlar veya göçmenler gibi özel olarak korunması gereken işçilerin korunmasını gerektirir. En önemlisi, çalışma bağlantılı insan hakları insan haysiyeti, insani güvenlik ve düzgün çalışma koşulları arasındaki bağın korunmasında önemli rol oynar.

Bu bölümde, çalışma hakkının ve işçilerin haklarının korunması için kurulan ilk ana uluslararası mekanizma incelenecektir: ILO sistemi ve Uluslararası İnsan Hakları Çerçevesi (İHEB, MSHUS, ESKHUS).

Uluslararası Çalışma Örgütü !

Merkezi İsviçre'nin Cenevre şehrinde olan Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 1919 yılında kurulmuştur; ortaya çıkışındaki temel,

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından gündeme gelen sosyal reform ihtiyacıdır. Yoksulluğun refah ve güvenlik için tehlike yarattığı inancına sahip olan örgüt, dünyadaki tüm emekçilerin şartlarını etnik köken, cinsiyet ya da sosyal köken temellerinde ayrımcılık yapılmaksızın iyileştirilmesini amaçlar. 1947'de Birleşmiş Milletler'in uzman kuruluşu haline gelmiş ve 1969'da çalışmalarından ötürü Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmüştür.

ILO, **üç bölümlü yapısı** nedeniyle BM organları arasında biriciktir; bu yapı içinde organları tarafından alınan kararlar **işverenler, işçiler** ve **hükümetlerin** görüşlerini yansıtır.

ILO:

- Temel insan haklarını, çalışma ve yaşama koşullarını geliştirmek ve istihdam fırsatlarını artırmak için politikalar ve programlar ortaya koyar;
- Bu alanlarda uluslararası standartlar (sözleşmeler ve tavsiye kararları) yaratır ve bu standartların ulusal düzeyde hayata geçirilmesini izler;
- Ülkelerin kendi politikalarını etkili hale getirmesine yardımcı olmak için kapsamlı bir teknik işbirliği programı yürütür.

ILO bugüne dek 190 sözleşme hazırlamıştır. Bu sözleşmelerde çalışma koşulları, iş güvenliği ve sağlığı, sosyal güvenlik, istihdam politikaları, mesleki eğitim ve kadınların, göçmenlerin ve yerli halkaların korunması gibi alanlardaki standartlar ortaya koyulmuştur.

ILO'nun çok az sayıdaki sözleşmesi **temel insan hakları sözleşmesi** olarak düşünülmektedir. Bu sekiz sözleşme ve onayan devletlerin

sayısı aşağıda belirtilmiştir:

Temel ILO Sözleşmeleri

İlke	Sözleşmeler	Onayan devlet sayısı (Ocak 2012 itibarıyla)
Örgütlenme özgürlüğü ve örgütlenip toplu sözleşme yapma hakkı	87 sayılı Sözleşme (1948)	150
	98 sayılı Sözleşme (1949)	160
Asgari çalışma yaşı ve çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin yasaklanması	138 sayılı Sözleşme (1973)	161
	182 sayılı Sözleşme (1999)	174
Zorla çalıştırma yasağı	29 sayılı Sözleşme (1930)	175
	105 sayılı Sözleşme (1957)	169
Eşit ücret hakkı ve istihdam ve meslekte ayrımcılık yasağı	100 sayılı Sözleşme (1951)	168
	111 sayılı Sözleşme (1958)	169

(Kaynak: ILO, www.ilo.org)

Küreselleşmenin getirdiği yeni zorluklar karşısında 18 Haziran 1998'de ILO **Çalışmaya İlişkin Temel İlkeler ve Haklar Bildirgesi**'ni ve bunun izlenmesini kabul etmiştir. Bildirge hangi ilkelerin ve işçilerin hangi haklarının temel nitelikte olduğunu ayrıntılı olarak tanımlamıştır: Bu ilke ve haklar yukarıda sözü edilen sekiz ILO sözleşmesinde bulunanlardır. Bu, ILO sözleşmelerinin ulusal düzeyde doğru olarak hayata geçirilmesinin ve bu sözleşmelere uygunluğun sağlanmasında ilk adım olduğu gibi, çalışma ile ilgili insan haklarına

dair uluslararası diyaloga da katkıda bulunur. Devletlerin bu kurallarda ifade edilen ve “sosyal olarak asgari” nitelikteki değerlere bağlılığının da bir yansımasıdır.

Bildirge, söz konusu sözleşmeleri onayıp onamadıklarına bakılmaksızın, ILO üyelerinin *tamamının* bu sözleşmelerde yer alan temel haklara saygı duyma, bu hakları geliştirme ve gerçekleştirme yükümlülüğü altında olduğunu söylemektedir. Temel sözleşmelere taraf olmayan devletlerden bu metindeki ilkelere uygunluğun hayata geçirilmesindeki ilerlemeye dair raporlar sunmaları istenir. Bu girişimin sonucu olarak, Bildirge, temel insan hakları sözleşmelerinin onanmasında önemli bir artışa yol açmıştır. 3 Ocak 2012 itibarıyla, 183 ILO üyesi devletten 135'i sekiz sözleşmenin tamamını imzalamıştır. Yalnızca üç devlet (Maldivler, Marshall Adaları ve Tuvalu) sözleşmelerden hiçbirine taraf değildir.

ILO ayrıca tüm üye devletlerin temel ilkeleri uygulamalarıyla ilgili ilerleme hakkında her dört yılda bir küresel raporlar hazırlamakta-

“Makul bir iş bugün küresel bir talep ve siyasi liderlikler ve iş dünyasının liderliği bu taleple karşı karşıya. Ortak geleceğimizin büyük bölümü bu zorluğu nasıl aşacağımıza bağlı.”

Uluslararası Çalışma Örgütü. 1999.

dır. Bunlar bir önceki dönem boyunca atılan adımların etkinliğinin değerlendirilmesinde temel oluşturan raporlardır.

İnsan Hakları

Evrensel Bildirgesi (İHEB)

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi çalışma hayatına dair çok sayıda insan hakkı barındırır. Bu hakları hepsi BM sözleşmelerinde daha da geliştirilmiş ve devletler için bağlayıcı hale getirilmiştir. Aşağıda İHEB'den ilgili hakların bulunduğu bir bölüme yer verilmiştir:

“Hiç kimse kölelik veya kulluk altında bulundurulamaz. (...) Herkesin silahsız ve saldırısız toplanma, dernek kurma ve bir derneğe katılma özgürlüğü vardır. (...) Herkesin çalışma, işini serbestçe seçme, adaletli ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı vardır. Herkesin, herhangi bir ayırım gözetmeksizin, eşit iş için eşit ücrete hakkı vardır. Herkesin kendisi ve ailesi için insan onuruna yaraşır ve gerekirse her türlü sosyal koruma önlemiyle desteklenmiş bir yaşam sağlayacak adil ve elverişli bir ücrete hakkı vardır. Herkesin çıkarını korumak için sendika kurma veya bir sendikaya üye olma hakkı vardır. (...) Herkesin dinlenmeye, eğlenmeye, özellikle çalışma süresinin makul ölçüde sınırlandırılmasına ve belirli dönemlerde ücretli izne çıkmaya hakkı vardır. (...) Herkesin kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı vardır. Herkes işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ve kendi iradesi dışındaki

koşullardan doğan geçim sıkıntısı durumunda güvenlik hakkına sahiptir.”

İHEB Madde 4, 20, 23, 24 ve 25.

Medeni ve Siyasi Haklar

Uluslararası Sözleşmesi (MSHUS)

Kölelik Yasağı

“Hiç kimse köle olarak tutulamaz; her türlü kölelik ve köle ticareti yasaktır. (...)”

MSHUS Madde 8

Evrensel olarak yasaklanmış ve kınanmış da olsa kölelik ve zorla çalıştırma hâlâ çeşitli biçimlerde var olmaya devam etmektedir. Bu uygulamaların kökleri çoğunlukla ideolojik mülahazaların ve geleneksel kültürel düzenlemelerin mirasının derinlerindedir. ILO'ya göre, demokratik olmayan yapılarla açık bir bağ vardır. Dünyanın pek çok yerinde milyonlarca erkek, kadın ve çocuk, hayatını köle olarak sürdürmek zorunda bırakılmaktadır. Bu sömürü çoğunlukla kölelik olarak adlandırılmasa da koşullar aynıdır. Bir köle:

- Çalışmaya zorlanır (manevi ve fiziksel tehditler yoluyla).
- Bir “işveren” tarafından sahip olunur ya da kontrol edilir (çoğunlukla manevi veya fiziksel istismar veya istismar tehdidiyle).
- İnsanlıktan çıkarılır; bir meta ya da “mal” gibi alınır ve satılır.
- Fiziksel olarak kısıtlanır ve hareket özgürlüğü sınırlanır.

(Kaynak: Anti-Slavery International. *Modern Kölelik Nedir?*)

Bugün Hangi Tür Kölelik Mevcuttur

- **Borçlandırarak çalıştırma** dünyanın her yerinde milyonlarca insanı etkilemektedir. İnsanlar hasta çocuklarına ilaç almak için gerekli olan para miktarı kadar küçük miktarları kredi olarak alıp ya da almak için kandırılıp borçlarını ödemek için çalışmaya zorlanmaktadır. Birçok insan borçlarını ödeyebilmek için yılda 365, haftada 7 gün uzun saatler boyunca çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu işçilere, çalışmalarının karşılığında temel yiyecekler ve barınma imkânı verilmektedir; ancak borçlar hiçbir zaman kapanmamakta ve bazen nesiller boyu devam edebilmektedir.
- **Erken ve zorla evlilik**, evlenmek istemedikleri halde, çoğunlukla fiziksel ve cinsel istismar ve şiddetle birlikte yaşanan bu köleliğe zorlanan kadınları ve kız çocuklarını etkilemektedir.
- **Zorla çalıştırma**, genellikle şiddet tehdidi veya diğer ceza tehditleri altında bireyler, hükümetler veya siyasi partiler tarafından kullanılan ve çalışmaya zorlanan insanları etkilemektedir.
- **Soydan gelen kölelik**, “köle sınıfı”na mensup olan ya da toplumun köle işçi olarak kullanılmasını uygun bulduğu kişileri etkiler.
- **İnsan ticareti**, başta kadınlar ve çocuklar olmak üzere, insanların ekonomik kazanç için, güç kullanarak ya da aldatma yoluyla bir yerden bir yere taşınması ve ticarete konu olmasıdır. Çoğunlukla göçmen kadınlar aldatılarak ya ev işlerinde ya da fuhuş sektöründe çalıştırılır.

Çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri, sömürülen ya da tehlikeli koşullarda çalıştırılan çocuklar için kullanılır. Dünyada milyonlarca çocuk eğitime erişmeden ve kişisel ve sosyal gelişimini tamamlama fırsatı bulamadan tam zamanlı olarak çalışmaktadır. (Kaynak: Anti-Slavery International. *Modern Kölelik Nedir?*)

ILO'nun “Zorla Çalıştırmaya Karşı Bir İttifak” başlıklı 2005 Küresel Raporu'na göre, dünyada en az 12,3 milyon insan zorla çalıştırmanın mağdurudur. Bu 12,3 milyonun 9,8 milyonu özel kişiler tarafından sömürülürken, 2,4 milyondan fazla insan da insan ticareti sonucunda bu durumdadır. 2,5 milyon kişi devletler ya da isyancı askeri gruplar tarafından kullanılmaktadır. ILO'nun “Zorlamanın ve Baskının Maliyeti” başlıklı küresel raporu, gerçek zorla çalıştırma vakaları hakkında yapılan on yıllık bir araştırma sonucunda ortaya çıkan bu sayıları güncellememiştir. Bunun yerine ücretleri ödenmeyen, uzun süre ücret almadan çalışan, ücret kesintilerine maruz kalan bu işçilerin finansal maliyetini incelemiş ve bu miktarın 20 milyar Amerikan doları olduğunu belirtmiştir. ILO bugün daha güvenilir ülke tahminleri oluşturmak için çalışmaktadır. Birçok eksikliğe ve zorluğa rağmen 2009 raporu olumlu trendlerin varlığına işaret etmektedir: Birçok ülkede özellikle hem işçilik hem de cinsel sömürü için yapılan insan ticaretine karşı yeni yasalar ve ulusal eylem planları hazırlanmıştır. Çok sayıda ülke, zorla çalıştırma vakalarının tespiti ve mağdurların serbest kalabilmesi için özel birimler kurmuş ve bu birimlerde çalışacak insanları eğitmiştir.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (ESKHUS)

Çalışma Hakkı:

“Bu Sözleşme’ye taraf devletler, herkesin serbestçe seçtiği ya da kabul ettiği bir işte çalışarak hayatını kazanma fırsatı veren çalışma hakkını tanırlar. (...) Bu hakkı tam olarak gerçekleştirmek için alınacak tedbirler, teknik ve mesleki rehberlik ile eğitim programlarını (...) içermelidir (...).”

ESKHUS Madde 6

Çalışma: Hak mı Yükümlülük mü?

Zihinsel ve fiziksel kısıtlama gerektiren bir görev olarak çalışma kavramı ile çalışma hakkı arasındaki ilişki sık sık bu hakkın pratik yararına dair bir kafa karışıklığı yaratır. Çalışma insan haysiyeti ve kişinin topluma katılımıyla sıkı sıkıya ilgiliyken, istihdam ağır sıkıntılara ve hatta depresyona yol açabilir. Çalışma aynı zamanda insanın kendini gerçekleştirmesinin aracı olabilir ve kişisel gelişime olumlu katkıda bulunabilir.

Çalışma hakkı, dünyadaki herkesin iş dünyasına erişebilmesiyle ve adil olmayan bir biçimde işinden olan insanların korunmasıyla ilgilidir; ancak bu hakk çerçevesinde herkesin bir işinin olacağına dair güvence yoktur ve tüm devletlerde işsizlik mevcuttur. Hükümetler bu hakkın tam olarak gerçekleşmesini sağlayacak tüm tedbirleri almalıdır (ESKHUS Madde 2). Bunun için de esas olarak ulusal istihdam politikaları benimsemeli ve hayata geçirmelidirler.

Adil ve İyi Çalışma Koşullarına Sahip Olma Hakkı:

“Bu Sözleşme’ye taraf devletler, herkesin adil ve elverişli çalışma koşullarından yararlanma hakkını (...) ve özellikle (...) adil ücretler ve eşit işlere, hiçbir ayırım yapılmaksızın eşit ödemeyi (...), saygın bir yaşam düzeyini (...), güvenli ve sağlıklı çalışma koşullarını (...), herkese bir üst kademeye yükselmeye eşit olanakları (...), dinlenme, boş zaman, çalışma saatlerinin makul ölçülerde sınırlandırılmasını (...) kabul ederler.”

ESKHUS Madde 7

Bu hüküm, diğer hakların yanında saygın bir yaşam düzeyi sağlayacak nitelikte asgari ücreti ve adil ve iyi çalışma koşullarını güvence altına alır. Bu madde, ILO tarafından kabul edilen ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi tarafından devletlerin bu hükümden doğan yükümlülüklerinin somutlaştırılmasında kullanılan çok sayıda sözleşmeyle de yakından ilişkilidir.

Sendika Kurma ve Sendikaya Katılma Hakkı:

“Taraf devletler (...) herkesin ekonomik ve sosyal çıkarlarını geliştirmesi ve koruması için sendika kurma ve dilediği sendikaya katılma hakkını (...) ve grev hakkını (...) güvence altına almakla yükümlüdür.”

ESKHUS Madde 8

İşyerlerinde veya toplumda, örgütlerde bir araya gelmek, insanlar için her zaman güvenliklerini sağlamak için bir yol olmuştur. ESKHUS'nin 8. maddesi örgütlenme hakkıyla sıkı sıkıya ilişkilidir. Toplu sözleşme hakkı örgütlenme özgürlüğünün çalışma dünyasında etkili bir biçimde kullanılmasını sağlar. Bu haklar, işyerinde temel hakların ve diğer hakların gerçekleştirilmesinde anahtar nitelikte oldukları için önemli kabul edilir; ancak bu haklar hakkında çocuk işçiliğiyle mücadele gibi başka mücadelelerle eş bir farkındalık mevcut değildir.

Ayrımcılık Yasağı ve Eşit Muamele

Çalışma ile ilgili hakların tartışılmasında ayrımcılık yasağı ve muamelede eşitlik ilkeleri hakkındaki hükümler dışarıda bırakılamaz. ILO, "İşyerinde Eşitlik: Devam Eden Zorluk" başlıklı 2011 tarihli küresel raporunda, dünyanın her yerinde mevzuatların ve kurumsal girişimlerin gitgide daha çok hayata geçirilmesi ve işyerinde ayrımcılığın ortadan kaldırılması konusunda artan farkındalık gibi bazı olumlu trendlere yer vermiştir; ancak son küresel krizle birlikte yeni zorluklar ortaya çıkmıştır. Rapor, ekonomik sıkıntı zamanlarında ayrımcılık yasağı politikalarının ve işçi haklarının göz ardı edilebileceğine dikkat çekmiş ve bu konuda uyarıda bulunmuştur. Örneğin işyerinde ayrımcılığı engelleme amacı olan yasalar ve kurumlar iş borç nedeniyle fazla yük altına girdiğinde etkisini kaybedebilir. Bu tür dönemlerde kurumsallaşmış ayrımcılık güç kazanır. Rapor ayrıca, işyerindeki ayrımcılığın çeşitliliğinin arttığını ve çoklu ayrımcılığın sıradan bir pratik hale geldiğini belirtmektedir.

Kadınların eşit haklarının tanınmasında ve özellikle ekonomik fırsatlara eşit erişimlerinin sağlanmasında önemli bir aşama, aynı zamanda kadınların doğurganlık haklarını güvence altına alan uluslararası bir belge

olan BM Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin (CEDAW) kabul edilmesidir. Kadınlara karşı evlilik ve annelik temellerine dayalı ayrımcılığın önlenmesi için taraf devletler, hamilelik ve annelik izni sebebiyle veya evlilik temelinde ayrımcılık yaparak işten çıkarmaları yasaklamalıdır. Ayrıca, devletler kadınların işlerini kaybetmeden ücretli veya benzer sosyal kazançlarla annelik iznine çıkmasını mümkün kılan düzenlemeleri yapmalıdır.

Son yıllarda işyerinde toplumsal cinsiyet eşitliği önemli ölçüde ilerlemiş olsa da toplumsal cinsiyet eşitliği ve eşit muamele hiçbir şekilde gerçekleşmemiştir. Kadınlar işe erişim, kazanç ve çalışma koşulları ve yüksek seviyedeki pozisyonlara erişim konularında hâlâ ayrımcılığa uğramaktadır. Ayrıca, kadınların ücretleri erkeklerin ücretlerinin ortalama %70-90'ına tekabül etmektedir. Hamilelik ve annelik nedenleriyle ayrımcılık hâlâ devam etmektedir. (Kaynak: ILO. 2011. *İşyerinde Eşitlik: Devam Eden Zorluk. ILO Çalışmaya İlişkin Genel İlkeler ve Haklar Bildirgesi'nin izlenmesi çerçevesinde hazırlanan Küresel Rapor*)

Kadınların İnsan Hakları

ILO'nun 2011 tarihli ve işyerinde eşitlik konulu raporunda belirtildiği gibi, etnik köken (ve cinsiyet) temelinde ayrımcılık hemen tüm işyerinde ayrımcılık yasağını ilgilendiren mevzuatlarda mevcuttur; ancak işyerinde ırkçılık hâlâ çeşitli biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Bunun nedenlerinden başlıcaları iş piyasasına erişimin olmaması, işyerinde taciz, ayrımcı iş ilanları ve yabancı diplomaların tanınmamasıdır. En zayıf durumdaki gruplar Afrika ve Asya kökenliler, yerli halklar ve etnik azınlıklardır ve her şeyin ötesinde, bu gruplara mensup kadınlar çoklu ayrımcılığa maruz kalmaktadır.

2009 yılında, Belçika’da Eşit Fırsatlar ve Irkçılıkla Mücadele Merkezi’ne istihdam alanında ayrımcılık iddiaları konusunda gelen şikâyetlerin %45’i ırkçılıkla ilgiliydi. Benzer şekilde Avustralya İnsan Hakları Komisyonu ırkçılıkla ilgili yapılan şikâyetlerin %44’ünün istihdam alanını ilgilendirdiğini açıklamıştır. Bu oran Yeni Zelanda’daki İnsan Hakları Komisyonu’na yapılan başvurularda %40’tır. İşsizlik oranları da istihdam alanında ırkçılık ve ırk ayrımcılığının ölçülmesinde gösterge olabilir: Amerika Birleşik Devletleri’nde siyah nüfustaki işsizlik oranları beyazlardakine nazaran iki kat fazladır ve bu fark ekonomik kriz başladığından beri de artmaktadır. Avrupa’daki veriler de benzerdir. Ayrıca Avrupa Roman Hakları Merkezi’nin (ERRC) belirttiği gibi, *“Romanlara yönelik ırk ayrımcılığı Avrupa’da sık görülen ve devam eden bir sorundur (...) Çok sayıda Roman eğitimsiz ve işsizdir (...)”*

☺☞ *Ayrımcılık Yasası*
Azınlık Hakları

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 1980’leri BM “Engelliler Onyılı” olarak ilan etmiştir. Engellilerle ilgili Dünya Eylem Programı başlatılmış ve böylece dünyanın her yerindeki hükümetlere ve örgütlere **engelli kişilerin** hayatlarını iyileştirmek için atılması gereken adımların hayata geçirilmesinde yardım edilmek istenmiştir. 2006’da Engelli Hakları Sözleşmesi kabul edilmiştir. Bu Sözleşme’nin 27. maddesine göre *“engellilerin diğer bireylerle eşit koşullarda altında çalışma hakkı vardır. Bu hak, engellilerin açık, bütünleştirici ve erişilebilir bir iş piyasası ve çalışma ortamında serbestçe*

seçtikleri bir işle hayatlarını kazanmaları fırsatını da içerir.” Sözleşme’nin taraf devletler tarafından yürütülmesi Engelli Hakları Komitesi tarafından yürütülmektedir.

Fakat engelli kişilere yönelik çalışma bağlantılı ayrımcılığın dünyadaki 650 milyon engellinin (dünya nüfusunun %10’u) çoğu için hâlâ devam etmek olduğu, istihdam oranlarına bakıldığında görülmektedir.

Yükümlülük Seviyeleri 🤖!?

Uluslararası belgelerin etkililiği her zaman, uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmek üzere hareket eden hükümetlerin aldığı tedbirlere bağlıdır.

Yukarıda sözü edilen haklara ilişkin olarak devletlerin görevleri arasında şunlar bulunur:

- **Saygı gösterme yükümlülüğü:**
Devletlerin en temel yükümlülüğü kölelik ve zorunlu çalışma yasağına saygıdır. Diğer bir önemli husus örgütlenme özgürlüğüne, sendika kurma ve sendikaya üye olma hakkına saygıdır. Bu haklar çok sık bir biçimde ihlal edilir, çünkü bu haklar sayesinde devletlere işçilerin diğer önemli haklarını yerine getirmesi için baskı yapılabilir.
- **Koruma yükümlülüğü:**
Taraf devletler işçilerin çalışma koşullarına dair standartlar belirlemek zorundadır. Ayrıca çalışma hakkı adil olmayan işten çıkarmalara karşı koruma sağlamalı ve her hâlükârda devletler işe erişimde ayrımcılığa karşı da koruma temin etmelidir.
- **Geliştirme yükümlülüğü:**
Çalışma ile ilgili olarak bu yükümlülük mesleki rehberlik ve eğitim faaliyetleri yürüterek işe girişin kolaylaştırılması olarak anlaşılabilir.
- **Yerine getirme yükümlülüğü:**
Çalışma hakkı bu çerçevede genellikle yanlış anlaşılabilir da, devletlerin herkese iş bulma

yükümlülüğü yoktur. Bu hak, devletlerin istikrarlı ekonomik, sosyal ve kültürel gelişim ve tam ve üretken istihdam sağlamasını gerektirir (örneğin tam istihdam politikası).

3. KÜLTÜRLERARASI PERSPEKTİFLER VE TARTIŞMALI KONULAR

Uluslararası hukuki çerçeve içinde, sözleşmelerin yürütülmesi faaliyetleri, insanların kültürel ve etnik olarak iş dünyasına yaklaşımlarının ve deneyimlerinin çok farklı olabi-

Bir Kıssa: Balıkçı

Sabahın geç saatlerinde bir balıkçı güzel bir kumsalda uzanıyordu. Ağları kumdaydı ve güneşin sıcaklığını hissederek denize bakıyordu.

Balıkçı sahile gelen bir turistin dikkatini çekti. Turist balıkçıya neden kendisinin ve ailesinin geçimini sağlamak yerine kumsalda dinlendiğini sormak istedi.

“Bu şekilde çok fazla balık tutamıyorsunuz. Sahilde uzanacağınıza daha çok çalışmalısınız!”

Balıkçı başını kaldırıp gülümsedi ve sordu: “Ne kazanacağım ki?”

Turist yanıtladı: “Daha büyük ağlar alıp daha çok balık tutabilirsiniz!”

Hâlâ güliümseyen balıkçı sordu: “Sonra ne kazanacağım?”

Turist şöyle devam etti: “Para kazanacaksın; çok daha fazla balık tutmanı sağlayacak bir tekne alabilirsin!”

“Sonra ne kazanacağım ki?” diye

tekrar sordu balıkçı.

Turist balıkçının sorularından rahatsız olmaya başladı: “Daha da büyük bir tekne alıp senin için çalışacak insanlar istihdam edebilirsin!”

“Sonra ne kazanacağım?”

Turist sinirlenmeye başlamıştı: “Anlamıyor musun? Bir balıkçı filosu sahibi olabilir, dünyanın her yerine çalışabilir ve işçilerinin senin için çalışmasını sağlayabilirsin!”

Balıkçı bir kez daha sordu: “Ya sonra ne kazanacağım?”

Turist öfkeden kıpkırmızı olup balıkçıya bağırmağa başladı: “Anlamıyor musun? O kadar zengin olabilirsin ki bir daha çalışman gerekmez! Bütün hayatını kumsalda oturup günbatımını izlemekle geçirebilirsin. Dünyada umursayacağın hiçbir şey olmaz!”

Balıkçı hâlâ güliümsüyordu. Kafasını kaldırdı ve sordu: “Benim şu anda ne yaptığımı düşünüyorsunuz?”

leceğini dikkate almalıdır. İyi bilinen balıkçı kıssası “çalışma”nın farklı kültürel durumlarda farklı değerlere sahip olabileceğine iyi bir örnektir ve çalışma modellerindeki bu ihtimaller kültürel beklentiler ve benzerliklerle dengelenmelidir.

4. UYGULAMA VE İZLEME

Sözleşmeler onları onayan devletler bakımından hukuken bağlayıcıdır; ancak uluslararası belgelerin etkililiği devletlerin o belgeleri iç hukuklarında uygulamasına ve izleme organlarının bulgularına uygun hareket etmesine bağlıdır. Bir devletin, yükümlülüklerini ihlal

ettiği takdirde yaptırım ihtimalleri kısıtlıdır. Sözleşme hükümlerinin hayata geçirilmesi genellikle “utanç seferberliği”ne dayanır. Bu tür zayıf mekanizmalar insan haklarının ve özellikle işçi haklarının ticaretle bağlantılandırılması yönünde taleplere yol açmıştır. Böylece, uluslararası standartları ihlal eden devletlere karşı ticari yatırımlar uygulanabilecektir; ancak bu konu önemli ölçüde tartışmalıdır. Ticari yaptırımlar nedeniyle devletler çocuk işçiliği gibi belirli uygulamalara karşı mevzuat oluşturmak zoruna kalabilir, ancak sorunlar daha karmaşık çözümler gerektirebilir.

Uluslararası standartların hayata geçirebilmesi için ILO ve BM çeşitli **denetim ve şikâyet usulleri** geliştirmiştir.

ILO sözleşmelerine taraf devletler **Sözleşmelerin ve Tavsiyelerin Uygulanmasına İlişkin Uzmanlar Komitesi**'ne düzenli raporlar sunar. Komite bu raporları inceler ve yorumlar. Bu Komite'nin raporları her yıl düzenlenen Uluslararası Çalışma Konferansı'na sunulur. Her yıl konferans bir inceleme yapar ve sözleşmenin bazı taraf devletler tarafından uygulanmasına dair gözlemlerini yayınlar. Bu usul, sözleşmelerin yürütülmesi bakımından zayıf bir araç gibi görünse de 1967'den bu yana 130'dan başka ülkede ulusal çalışma mevzuatında ve sosyal mevzuatta 2000'den fazla değişiklik yapılmıştır.

Denetim mekanizmasının yanı sıra ILO emek standartlarının yürütülmesi için **iki şikâyet usulü** öngörmektedir. Birinci şikâyet mekanizması altında, işveren ve işçi örgütleri bir taraf devlete karşı şikâyette bulunabilir. İkinci mekanizma altında ise bir taraf devlet ya da Uluslararası Çalışma Konferansı'nın delegeleri (hükümet, işçi veya işveren delegeleri) başka bir taraf devlete karşı şikâyette bulunabilir.

Bunun ardından da bir soruşturma komisyonu kurulabilir.

Bu mekanizmalardan başka **Örgütlenme Özgürlüğü Komitesi**, sendika haklarının ihlali iddialarını inceler. Konuyla ilgili sözleşmelere taraf olup olmadığına bakılmaksızın herhangi bir hükümete karşı şikâyette bulunulabilir. 1950'deki kuruluşundan bu yana Komite mevzuatların değiştirilmesinden ve işten kovulan işçilerin işlerine iade edilmesinden sendika üyesi işçilerin cezaevlerinden serbest bırakılmasına kadar çok çeşitli başarılar kazanmıştır.

ESKHUS'nin uygulanmasının izlenmesinden sorumlu olan BM organı **Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi**'dir. Diğer insan hakları antlaşmalarından farklı olarak bu komite antlaşma ile değil, 1985 yılında ECOSOC tarafından Sözleşme'nin uygulanmasının denetlenmesi görevi verilerek çalışmaya başlamıştır. Bugün 18 bağımsız uzmanla faaliyetine devam eden Komite, Kasım 2005'te çalışma hakkına dair bir Genel Yorum yayınlamıştır. Bu belgeyle bu hakkın içeriği ve devletlerin bu hakkı gerçekleştirilmesi için almaları gereken tedbirler açıklanmış ve detaylandırılmıştır. Çalışma hakkı ayrımcılık yasağıyla ilişkili olduğu için, çalışma ile ilgili konulara dair başka Genel Yorumlar da vardır. Örneğin kadınların ve erkeklerin tüm ekonomik, sosyal ve kültürel hakları kullanmada eşit haklara sahip olmasına dair Genel Yorum, eşit ücrete dereceli olarak ulaşılması yükümlülüğünü de içerir.

ESKHUS'ye taraf devletler her beş yılda bir, ekonomik, sosyal ve kültürel hakları güveneye almak için mevzuata, politikalara ve diğer çeşit tedbirlere dair raporlar hazırlar. Bu raporların incelenmesi ve ilgili devletin delegeleriyle yapılan tartışmaların ardından “Nihai Gözlemler” yayınlanır. Komite birçok

defa Sözleşme'nin ihlal edildiğini tespit etmiş ve devletleri söz konusu hakların tekrar ihlal edilmesini önleyici tedbirler almaya davet etmiştir; ancak bireylerin veya grupların haklarının ihlali iddialarını Komite'ye taşıması henüz mümkün değildir. ESKHUS'ye ek Protokol 10 Aralık 2008 tarihinde BM Genel

Kurulu tarafından kabul edilmiştir. Ocak 2012 itibarıyla yalnızca beş devlet ek Protokol'e taraf olmuştur. Bu nedenle, bu Protokol henüz yürürlüğe girmiş değildir.

FAYDALI BİLGİLER

1. ÖRNEK UYGULAMALAR

Çocuk İşçiliğinin Önlemesi İçin Uluslararası Program (IPEC)

1992'de ILO Çocuk İşçiliğinin Önlemesi İçin Uluslararası Program'ı (IPEC) geliştirmiştir. Hükümetler, sosyal ortaklar ve STK'larla birlikte çalışan IPEC, konunun karmaşıklığını ve sorunun çözümü için üzerine düşünülmüş tutarlı yöntemler kullanma gerekliliğini hesaba katarak özel programlar geliştirmek için çalışmaktadır. Örneğin, çocuk işçiliğine alternatifler bulmak üzere çocukların işgücünden ayrılmasını sağlamak, onlara eğitim alternatifleri sunmak ve ailelere alternatif gelir kaynakları ve güvenlik temin etmek için programlar hazırlamıştır. IPEC, kurulduğunda altı ülkede çalışırken bugün faaliyetlerini 88 ülkede yaygınlaştırmış ve teknik işbirliği projeleri için yaptığı yıllık harcama 2008'de 61 milyon Amerikan dolarına ulaşmıştır. Kendi alanında dünyadaki en büyük programdır.

2006'da yapılan ve olumlu trendler içeren "Çocuk İşçiliğinin Sonu: Yakında" başlıklı bir önceki çalışmanın aksine, ILO'nun 2010 tarihli "Çocuk İşçiliğiyle Mücadelenin Hızlandırılması" isimli raporu, çocuk işçiliğinin (en kötü biçimlerinin) tasfiye edilmesi alanındaki çabalarla ilgili artan

endişelere işaret etmektedir. Rapora göre, dünyadaki çocuk işçilerin sayısı azalmaktadır: 2004-2008 yılları arasında dünyadaki toplam çocuk işçi sayısı 222 milyondan 215 milyona düşmüştür; ancak bu azalma endişe verici bir yavaşlıkta devam etmektedir. Rapor ayrıca 2006 Çocuk İşçiliği Küresel Raporu'nda ortaya koyulan hedefe (2016 itibarıyla çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin tasfiye edilmesi) ulaşmayı da engelleyebilecek bir gelişme olan küresel ekonomik krizin etkileri hakkında kaygılar içermektedir. Bunun sonucu olarak, Haziran 2010'da gerçekleşen Uluslararası Emek Konferansı'nda yönetim organı küresel bir Eylem Planı önermiştir. Bu eylem planı, yukarıda söz edilen hedefe ulaşmak amacıyla ILO ve IPEC için stratejik bir planlama içermektedir. Belgeye ayrıca Mayıs 2010'da Lahey'de Küresel Çocuk İşçiliği Konferansı sırasında 80 ülkeden 450 delege tarafından kabul edilen "Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin 2016 İtibarıyla Tasfiye Edilmesi İçin Yol Haritası" da dahil edilmiştir. Ayrıca 2011 Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Günü tehlikeli çocuk işçiliğine vurgu yapmış ve bu sorunla mücadele için acil olarak eyleme geçilmesi çağrısında bulunmuştur.

Afrika Futbol Konfederasyonu ve Afrika Kupası'nın düzenleyicileriyle işbirliği yapan IPEC, Mali'deki 2002 Şampiyonası sırasında çocuk işçiliği meseleleriyle ilgili farkındalık yaratmak üzere büyük bir kampanya düzenlemiştir. Bu kampanyanın basit ve direkt bir mesajı vardır: Bir futbol maçında hakemin çıkaracağı kırmızı karta atıfla, “Çocuk İşçiliğine Kırmızı Kart”. Kampanya çok çeşitli medya kaynakları –video, popüler müzik ve yazılar, televizyon, radyo– iki uluslararası havayolu şirketi ve futbol maçları aracılığıyla yaygınlaştırılmış ve Afrika’da ve diğer bölgelerdeki milyonlarca insana erişim sağlanmıştır. 21 Afrika ülke-

Bunları biliyor musunuz?

- Dünyada 5-17 yaşları arasındaki 306 milyon çocuk çalışmaktadır.
- Çocuk işçilerin (asgari çalışma yaşının altındaki çocuklar ve bu sınırın üzerinde olup da sağlığa, güvenliğe veya ahlaka tehdit niteliğindeki şartlarda veya zorla çalıştırılan çocuklar) sayısı azalmaktadır, ama daha önceki yıllara göre bu azalma yavaşlamıştır. İstihdam edilen çocukların (215 milyon çocuk) ortalama %70'i çocuk işçi olarak sınıflandırılmaktadır.
- Çocuk işçilerin yarısından biraz fazlası (115 milyon çocuk) tehlikeli işlerde çalışmaktadır. Tehlikeli işlerde çalışan çocukların ve özellikle bu durumdaki 15 yaş altı çocukların sayısı azalmaktadır.
- 8,4 milyon çocuk, zorla çalıştırma, borçlandırarak çalıştırma (5,7 milyon), fuhuş ve pornografi (1,8 milyon), silahlı çatışmalar (0,3 milyon) ve suç faaliyetleri (0,6

milyon) gibi, çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerine maruz kalmaktadır.

- 5-17 yaş arasındaki çocuk işçiler tarım sektöründe (%60), hizmet sektöründe (%26) ve sanayide (%7) çalışmaktadır.
- Her beş çocuktan yalnızca biri emeğinin karşılığında ücret almaktadır. Büyük çoğunluk ücret almadan aile için çalışmaktadır.
- Kız çocuklar arasında çocuk işçiliğinde bir düşüş mevcuttur. Erkek çocuklar bakımından ise hafif bir yükselme söz konusudur.
- En fazla çocuk işçi Asya-Pasifik bölgesinde (113,6 milyon) bulunmaktadır. Bu bölgeyi 65,1 milyon çocuk işçi ile Sahra Altı Afrika izlemektedir. Latin Amerika ve Karayipler’de 14,1 milyon, diğer bölgelerde ise toplam 22,4 milyon çocuk işçi bulunmaktadır; ancak çocuk işçiliği gelişmiş ülkelerde de görülen bir olgudur.

(Kaynak: ILO. 2010. *Çocuk İşçiliğine Karşı Mücadeleyi Hızlandırmak*)

☺☞ Çocukların İnsan Hakları

sinde faaliyetler düzenlenerek, birçok ülkede ulusal medya kampanya hakkında geniş bilgi vermiştir. Kenya’da 12 milyon, Zambiya’da 5 milyon kişinin kampanyadan haberdar olduğu düşünülmektedir. Mısır ve Gana gibi bazı Afrika ülkelerinde yaratılan etki o kadar büyük olmuştur ki, kampanya sonradan ulusal futbol maçlarının ve diğer bazı organizasyonların parçası olmaya devam etmiştir.

Emek ve İnsan Haklarını İlgilendiren Şirket Kuralları

Çokuluslu şirketler artık faaliyetleri için hesap vermekten kaçamamaktadır. Bu şirketlerin

mali güçleri devletlerinkiyle karşılaştırılabilecek ve bazen de devletlerinkini geçebilecek düzeydedir. İnsan haklarını ihlal edebilecek tek aktör artık devlet değildir. Özel şirketlerin insan haklarına saygı gösterme sorumluluğuna ilgi artmaktadır. Hem tüketiciler hem de STK'lar gibi uluslararası kurumlar bu şirketler dahilindeki kabul edilen uygulamaları değiştirme kapasitesine sahiptir. Bu kapasite uluslararası ölçekte siyasi baskı uygulayarak ya da belli ürünleri satın almamaktan ibaret basit bir tüketici tercihiyle ortaya koyulabilmektedir. Bu baskıyla gitgide daha fazla sayıda şirket, insan haklarını, çalışma standartlarını ve çevreye ilişkin kaygıları da içeren şirket kurallarını kabul etmektedir.

Diğerlerinin yanında önde gelen örnekler arasında "Gap Inc. Şirket Kuralları" veya "Levi Strauss and Co. Küresel Satın Alma ve Çalışma İlkeleri" bulunmaktadır. Bu şirketlerin kendi kendine koyduğu kurallar işçilerine ve/veya birlikte çalıştıkları kişi ve kurumlara yöneliktir. Bu kurallar iş güvenliği ve sağlığı, örgütlenme özgürlüğü, ücretler, çalışma saatleri, çocuk işçiliği, işe alımlarda ayrımcılık yaşağı gibi konuları kapsar. Daha fazla örnek için bakınız: <http://www1.umn.edu/humanrts/links/sicc.html>.

Bu çabaların sosyal koşullar üzerinde olumlu etkileri olduğuna dair kanıtlar bulunmaktadır; ancak bu şirket kurallarında yer alan standartlar genellikle uluslararası insan hakları belgelerindeki yüksek standartların değil daha düşük ulusal standartların yerine getirilmesini hedefler. Ayrıca, şirket kurallarında dışarıdan bir izleme mekanizmasına yer verilmediği durumlarda bu kuralların hayata geçip geçmediğini denetleyecek etkili izleme sistemleri bulunmamaktadır. Bu nedenle bu kuralların çoğunlukla köklü standartlara sahte bir ilgi gösterdiği söylenebilir. Uluslararası İnsan Hakları Konseyi'nin de "İradenin Ötesinde: İnsan Hakları ve Şirketlerin Gelişen Hukuki Yükümlülükleri" adlı yayınında sözünü ettiği durumda doğru olabilir: "*Tanımı gereği iradi inisiyatifler yalnızca onları kabul edenlere uygulanabilir.*" Yine de bu kurallar artan sosyal sorumluluğa, yani doğru yöne doğru atılan bir adımdır.

Çokpaydaşlı Girişimler

Çokpaydaşlı girişimler, küresel kalkınmanın getirdiği sosyal ve ekolojik zorlukların göğüslenmesine katkıda bulunabilir. Bu tür girişimler hükümet, sendika, şirket ve sivil toplum temsilcileri gibi farklı paydaşları, karmaşık sorunlara ortak çözümler bulabilmek için bir araya getirebilir.

Çocukların ekonomik faaliyetleriyle ilgili küresel trendler (bölgesel olarak), 2004 ve 2008 (5-14 yaş grubu)

Bölge	Çocuk nüfusu		İstihdam edilen çocuklar		Faaliyet oranı (%)	
	2004	2008	2004	2008	2004	2008
Asya ve Pasifik	650.000	651.815	122.300	96.397	18,8	14,8
Latin Amerika ve Karayipler	111.000	110.566	11.047	10.002	10,0	9,0
Sahra Altı Afrika	186.800	205.319	49.300	58.212	26,4	28,4
Diğer Bölgeler	258.800	249.154	13.400	10.700	5,2	4,3
Dünya	1.206.500	1.216.854	196.047	176.452	16,2	14,5

(Kaynak: ILO. 2010. *Çocuk İşçiliğiyle Mücadelenin Hızlandırılması*)

Bu konuda öne çıkan bir örnek, 15 Avrupa ülkesindeki örgütlerin ittifakıyla yürütülen Temiz Giysiler Kampanyası'dır (CCC). Kampanyanın amacı küresel olarak giysi ve spor kıyafetleri üretimindeki iş koşullarının iyileştirilmesidir. CCC, 200'den fazla örgütün oluşturduğu bir ağıdır ve bu ağın içinde giysi üreten ülkelerdeki sendikalar ve STK'lar da bulunmaktadır. Bu örgütler yerel sorunları tespit eder ve eğer şirketler ve devlet makamlarıyla yapılan görüşmeler sonuç getirmezse, işçilere hakları için yürütülen mücadelede destek olmak üzere stratejiler geliştirir (örneğin basın açıklamaları, protesto mektupları, gösteriler, dünyanın her yerinden tüketicileri ve aktivistleri harekete geçirmek için kampanyalar). İnsan hakları ihlallerinin görüldüğü durumlarda değerlendirme, izleme ve kampanya yöntemlerini kullanan CCC, şirketlere, şirket kurallarını gerçek anlamıyla geçirmeleri için baskı yapar ve bugüne dek işçi haklarının ihlaline ilişkin 250'den fazla dava almıştır. Bunlar arasında sendika üyelerine yönelik ayrımcılık, güvensiz iş koşulları ve ücretlerin ödenmemesi gibi durumlara ilişkin davalar bulunmaktadır.

Diğer bir ünlü çokpaydaşlı girişim de Etik Ticaret Girişimi'dir (ETI). Bu girişim CCC gibi girişimlerden farklıdır, çünkü ortaklar arasında sendikalar ve emek örgütlerinin yanı sıra bazı özel şirketler de bulunmaktadır. 2010'da 70'ten fazla özel şirket girişimin parçasıydı. ILO sözleşmelerindeki ilkelerden yola çıkan ETI Kuralları'nın ve ETI İlkeleri'nin kabulünden başka, üye şirketler aynı zamanda sendikalar ve STK'larla birlikte ETI projelerinin yürütülmesinde de faal olmalıdır. Ayrıca ETI Kurulu'na yıllık raporlar sunulmalıdır. Bu raporların %20'si rasgele yapılan geçerlilik ziyaretleri sonucu hazırlanır. Şirketlerin performanslarındaki trendler bağımsız bir organ tarafından izlenir ve eğer şirket performansı

“Piyasanın gücü ile evrensel ilkelerin gücünü birleştirmeyi tercih etmeliyiz.”

Kofi Annan.

düşerse üyelik iptal edilir. 2004-2006 yılları arasında gerçekleşen kapsamlı bir değerlendirmeye sonucunda ETI üyelerinin faaliyetlerinin işyerlerini daha güvenli hale getirdiği, çocuk işçiliğine son verdiği ve işverenlerin işçilere yasal haklarını tanımalarına yol açtığı ortaya konulmuştur; ancak bazı temel meseleler hâlâ mevcuttur.

Malların Etiketlenmesi

Malların örnek sosyal uygulamalarla örtüşecek şekilde etiketlenmesi daha iyi sosyal uygulamalara ve insan haklarının korunmasına katkıda bulunacak bir adımdır. Böylece tüketiciler, üretim uygulamalarını satın alma güçlerini kullanarak etkileyebilir ve örnek uygulamaları destekleyebilirler. Bugün birçok ülkede etiketleme uygulamaları yürütülmektedir. Özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika'da kahve, kakao, çikolata, portakal suyu, çay, bal, şeker ve muz gibi ürünlerde bu uygulama sürmektedir. Daha önceki ismi RugMark olan Good Weave, Güney Asya'da halı ve kilim üretiminde çocuk işçiliğini sona erdiren bir örgüttür. Good Weave etiketi, söz konusu halı veya kilimin üretiminde çocuk işçilerin yasadışı olarak çalıştırılmadığını güvencesidir.

Good Weave hem halı ve kilim satışından, hem de bağışlardan gelen geliri çocuk işçiliği mağdurlarının eğitimi ve onlara destek için kullanır. RugMark International Vakfı'nın 1995'teki kuruluşundan bu yana halı ve kilim sanayiindeki çocuk sayısı 1 milyondan 250.000'e düşmüştür.

Uluslararası Adil Ticaret Tescil Örgütü (FLO) gelişmekte olan ülkelerdeki ötekileştirilmiş ve dezavantajlı durumdaki üreticilere fayda sağlamak için mevcuttur. FLO, FAIRTRADE markası olarak bilinen bir tüketici etiketi sağlar ve böylece bu etikete sahip ürünler uluslararası ölçekte adil ticaret standardına sahip olur. Bu etiket birçok Avrupa süpermarket zincirinde bulunmaktadır ve bireysel, ulusal etiketlerin yerine geçmiştir. Yalnızca ABD’de FLO üyeleri hâlâ asıl etiketleri kullanmaktadır. Bu ülkelerde adil ticaret sertifikalı etiketler adil ticaret standartlarının yerine getirildiğinin göstergesidir. Adil ticaret tüketici desteğini de yanına alarak büyük bir gelişme göstermiştir. Adil ticaret ürünleri 70 ülkede satılmaktadır ve bazı ulusal piyasalarda bu ürünler bazı sektörlerdeki piyasada %20-%50 pay oranına sahiptir.

BM Küresel İlkeler Sözleşmesi (The UN Global Compact [GC]), 31 Ocak 1999’da Dünya Ekonomik Forumu’na konuşan eski BM Genel Sekreteri Kofi Annan’ın o konuşmadaki bir fikrine dayanmaktadır. Annan konuşmasında iş dünyasını evrensel olarak kabul edilen değerlere uygun davranmaya ve şirketleri BM örgütleri, emek grupları ve sivil toplumla bir araya gelmeye çağırmıştır. Son zamanlarda ortaya çıkan bir trend olan şirketlerin sosyal sorumluluğu bakımından, şirketlerin küresel ve değer temelli yönetimin ortaya çıkarılmasında ve geliştirilmesinde uluslararası bir çerçeve olmadığını söylemiştir. Bu boşluğu ortadan kaldırmak için faaliyet gösteren ve iş dünyasından önemli ölçüde destek gören Küresel İlkeler Sözleşmesi **insan hakları, emek, çevre ve yolsuzlukla mücadele alanında 10 temel ilke** ortaya koymuştur. Emekle ilgili olarak temel ILO standartlarına uygunluk için aşağıdaki taahhütleri içermektedir:

- Örgütlenme özgürlüğü ve toplu sözleşme hakkının etkili olarak tanınması;

- Her türlü zorla ve zorunlu çalışmanın tasfiye edilmesi;
- Çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılması;
- İstihdam ve meslek alanlarında ayrımcılığın tasfiye edilmesi.

ILO bu standartların geliştirilmesinde ve uygulanmasında atılacak somut adımlar konusunda destek sunmaktadır.

<http://www.unglobalcompact.org> adresinde bulunan web sitesi bu girişimin ilkeleri ve katılımcılar hakkında kolay erişilebilir bilgi sunmaktadır. Başladığından beri yüzlerce şirket, BM örgütü, iş örgütleri, emek örgütleri, sivil toplum kuruluşları, akademisyenler ve şehirler bu organizasyona katkı vermiştir.

Küresel İlkeler Sözleşmesi bir dizi iradi ilke den oluşur. Bu girişim, genellikle şirketlerin sorumlulukla hareket etmesine yönelik olumlu bir adım olarak tanınsa da, hayata geçirilmesinin ne denli etkili olduğu konusunda bazı soru işaretleri bulunmaktadır. Eleştiri sahipleri hukuken icra edilebilir standartların ve bağımsız bir izleme ve uygulama mekanizmasının yokluğundan ve standartların açık tanımlarının olmamasından bahsederek bu girişimin etkililiğini sorgulamaktadır.

2. TRENDLER

İhraç Ürünleri İşleme Bölgeleri (EPZs)

Yabancı yatırımcıları çekmek isteyen çok sayıda ülke, serbest ticaret bölgesi adı verilen ve vergi istisnaları getiren, uluslararası emek ve çevre standartlarına uyma yükümlülüğünü ortadan kaldıran bölgeler kurmuştur. Genel olarak çokuluslu şirketler bu bölgelerde düşük emek maliyetleri sayesinde kâr etmektedir. Çok sayıda işçi bu bölgeler dışındaki işyerlerinden daha fazla ücret alabile-

cekleri için bu tür yerlerde çalışmakta, bunun sonucu olarak da güvenlik ve sağlık gibi konularda bu bölgelerdeki iş koşulları yetersiz olabilmektedir. Yangın önleyici kuralların, ilkyardım tesisatının olmaması ya da güven-siz makinelerin varlığı ihraç ürünleri işleme bölgelerindeki bazı sorunlardır. Bu bölgelerin gitgide daha fazla görünür olması nedeniyle koşullar biraz düzelmişse de sorunlar devam etmektedir. Dünya Bankası'nın 2008 tahminlerine göre, dünyada 135 ülkede 3000 bu tür bölge ve bu bölgelerde çalışan 68 milyon işçi bulunmaktadır.

Sendikaların Düşüşü

Bazı gelişmiş ülkelerde sendika üyeliği hiç olmadığı kadar düşmüş durumdadır. Örneğin ABD'de 2010 yılı itibarıyla işçilerin yalnızca %11,4'ü sendika üyesidir. Ayrıca gelişmiş ülkelerde sendikalar güçlerini büyük oranda kaybetmiştir. Bunun ana nedeni çokuluslu şirketlerin siyasi güce sahip olmasıdır. Gelişmekte olan ülkelerde ise sendikalar için örgütlenme özgürlüğü neredeyse hiç yoktur. İşçilerin örgütlenmesinin önünde çok çeşitli engeller vardır ve bazı ülkelerde şiddet, işken-ce, keyfi infazlar ve keyfi tutuklamalar işçilerin haklarını dile getirmek için örgütlenmesini engellemek amacıyla rutin olarak kullanılan yöntemlerdir.

Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu'nun 2011 tarihli yıllık araştırmasına göre, 2010 yılında 90 kişi sendikalardaki faaliyetlerinden dolayı öldürülmüştür; 74 sendikacı ölüm tehditlerine maruz kalmış, 2500 sendikacı gözaltına alınmış ve 5000 kişi de işten çıkarılmıştır. Bilinmeyen vakaların sayısının çok fazla olduğu tahmin edilmektedir.

Artan Uluslararası Hareketlilik İşçi Göçü

Bugün, yoksulluk ve şiddet, milyonlarca insanın daha iyi bir gelecek umuduyla ülkesini terk etmesinin ardındaki trajik sebeplerdir. Ekonomik ve endüstriyel kalkınmadaki eşitsizlikler de bu uygulamanın devam etmesine yol açmaktadır. 2010 yılı itibarıyla dünyada toplam 214 milyon göçmen (dünya nüfusunun %3'ü-%50'si kadın) bulunmaktadır. Ülkelere ayrılan insanların büyük çoğunluğu iş için göç etmektedir. Göçmen işçiler ve aileleri uluslararası göçmenlerin %90'ını teşkil etmektedir. 2010 yılına ait ILO verilerine göre, 105 milyon göçmen ekonomik olarak faaldir. Göçmen işçilerin dünya ekonomisine katkısı olağanüstü büyüktür; ancak bu işçiler son derece kötü koşullarda çalışmaktadır. Göçmen işçilerin neredeyse hepsi her türlü ayrımcılığa ve sömürüye maruz kalmakta ve sosyal korumadan ve işçi haklarından faydalanamamaktadır.

Bundan başka, göçmen işçiler diğer zayıf gruplar gibi, ekonomik istikrarsızlıktan en çok etkilenen gruplardan birini oluşturur. Genellikle inşaat ve turizm sektörlerinde istihdam edilmekte ve kriz dönemlerinde düzeni ilk bozulan işçiler olmaktadır.

Göçmen İşçilere İlişkin ILO Sözleşmeleri (97 ve 143 sayılı sözleşmeler) maalesef çok az sayıda devlet tarafından onanmıştır, çünkü devletler göç politikalarının uluslararası denetime tabi olmasından çekinmektedir.

Olumlu bir gelişme, 1 Temmuz 2003 tarihinde Birleşmiş Milletler Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin yürürlüğe girmesidir. Göçmen İşçiler Komitesi, Sözleşme'nin yürütülmesini izlemektedir. Bir başka gelişme de Emek Göçüne İlişkin Çoktaraflı Çerçeve'dir. Bu belge göçmen işçiler için eylem

planının bir parçası olarak 2004'te Uluslararası Emek Konferansı sırasında kabul edilmiştir.

Gençlerin İşsizliği

Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelere karşı karşıya olduğu en ürkütücü sorunlardan biri işsiz gençlerin sayısıdır. Genç kadın ve erkekler için makul bir iş bulmak konusundaki belirsizlik büyüktür, çünkü 2010 tarihli ve "Gençler İçin Küresel İstihdam Trendleri: Küresel Ekonomik Krizin Gençlik Üzerindeki Etkisine İlişkin Özel Sayı" başlıklı ILO raporunda da belirtildiği gibi, ekonomik krizle emek piyasasındaki gençlerin durumu daha da hassas bir hale gelmiştir. 2011 güncelleme raporunun sonuçlarına göre, bugünkü istikrarsız ekonomik durum ne yazık ki iyileşmeyecektir ve gelecekte durum daha olumlu olmayacaktır. Rapora göre:

- Dünyada 75,1 milyon genç insan işsizdir (2007'de bu sayı 4,6 milyon daha azdı);
- 2008-2009 yılları arasında işsiz gençlerin sayısı 4,5 milyon artmıştır (Krizden önce ortalama yıllık işsiz artışı [1997-2007] 100.000'den azdı);
- Kriz sırasında genç işsizliğinde keskin bir artış olmuş, %11,7'lik oran % 12,7'ye çıkmıştır;
- Örneğin, 2011 sonunda AB'deki genç işsizlerin oranı % 21'dir. İspanya'da ise bu oran %50'dir;
- Gelişmiş ülkelerin çoğunluğunda 12 ay ya da daha fazla bir süre boyunca iş arayan işsiz kişiler arasında gençlerin sayısı yetişkinlerden çok daha fazladır. Yunanistan, İtalya, Slovakya ve Birleşik Krallık'ta genç insanlar yetişkinlere nazaran iki ya da üç kat daha uzun dönemli işsizlikle karşı karşıya kalmaktadır;
- 2007-2010 arasında gençlerin yarı zamanlı istihdam oranları Almanya hariç tüm gelişmiş ülkelerde artmıştır.

Nüfusun belli kesimlerinde uzun dönemli işsizlik, sosyal kaynaşma ve istikrarı olumsuz olarak etkilemekte ve toplumdaki ekonomik ve sosyal bölünmüşlükleri artırmaktadır. Genç işsizliği genellikle şiddet, intihar, fazla miktarda uyuşturucu ve alkol kullanımı gibi ciddi sorunlara yol açmakta ve bunun sonucu olarak da işsizlik bir kısır döngü haline gelebilmektedir.

Gençlerin işsizliğiyle mücadele amacıyla başlatılan her türlü politika veya program sorunun sosyal, kültürel ve ekonomik kökleriyle mücadele edebilmeli ve genç işsizlerin farklı ihtiyaç ve kapasitelerini göz önüne almalıdır. BM, ILO ve Dünya Bankası kurdukları Gençlerin İstihdamı Ağı ile bu sorunun küresel düzeyde çözümüne katkı sunmaktadır.

(Kaynak: ILO. *Gençlerin İstihdamı Ağı*, <http://www.ilo.org/public/english/employment/yen/>)

Emek Dünyasında HIV/AIDS

HIV/AIDS toplumun tüm kesimlerini etkileyen ve özellikle emek dünyasına büyük etkisi olan bir sorundur.

UNAIDS verilerine göre, dünyadaki toplam AIDS salgını sabitlenmiştir, çünkü 1990'lardan bu yana yeni enfeksiyon sayısı istikrarlı bir biçimde düşmektedir. Ölüm oranları da büyük ölçüde düşmüştür ve bugün artan sayıda insan HIV virüsüyle yaşamaktadır. Bunun önemli bir nedeni tıbbi bakıma erişimin artmasıdır. 2010 sonu itibarıyla dünyada toplam 34 milyon kişinin HIV taşıdığı ve bu kişilerin büyük çoğunluğunun (%90) iş sahibi olduğu tahmin edilmektedir.

Bu istatistiki veriler ışığında HIV/AIDS'in işyerinde bir mesele olmasının tek nedeninin, çalışma kapasitesini, işe geliş ve üretimi etkilemesi olmadığı açıktır. Esas olarak işyeri bu salgının hem ekonomik hem de sosyal etkilerini azaltmak için verilen mücadelede büyük

role sahiptir. HIV/AIDS birçok işçinin ve onlara bağımlı olan kişilerin –ailelerin, toplumların ve şirketlerin– geçimini tehdit etmektedir. AIDS’li kadın ve erkeklere karşı ayrımcılık ve yaftalama temel ilkeleri ve iş bağlantılı hakları tehdit eder ve AIDS’in önlenmesi ve tedavisi için verilen çabaları baltalar.

2001’de ILO HIV/AIDS ve Çalışma Dünyası konusunda uygulama kurallarını kabul etmiştir. Bu kurallar HIV/AIDS’in yayılmasının engellenmesi ve hem yerel hem de ulusal düzeylerde işyerinde etkilerinin azaltılması için bir çerçeve ortaya koymaktadır. Bu kuralların temel ilkeleri istihdamda ayrımcılık yasağı, cinsiyet eşitliği, sağlıklı çalışma koşulları, iş

alışmada HIV testi yapılmaması ilkesi, gizlilik ve istihdam ilişkisinin devamlılığıdır.

2010’da Uluslararası Çalışma Konferansı HIV ve AIDS hakkındaki ilk uluslararası çalışma standardını kabul etmiştir: HIV ve AIDS ve Çalışma Dünyası Hakkında Tavsiye Kararı (No. 200). Tavsiye kararı, başka konuların yanı sıra hem işe alımda hem de istihdamın koşulları söz konusu olduğunda ayrımcılığa karşı korumayı güvence altına almaktadır. Karar ayrıca, HIV nedeniyle ya da HIV’li olma algısı nedeniyle iş sözleşmesine son verilmesini yasaklamaktadır.

(Kaynak: ILO. *ILO HIV/AIDS ve Çalışma Dünyası Programı*, <http://www.ilo.org/public/english/protection/trav/aids>)

3. KRONOLOJİ

1919	Birinci Dünya Savaşı’nı sonlandıran Versailles Antlaşması’nın bir parçası olarak ILO’nun kuruluşu	1969	ILO’nun Nobel Barış Ödülü’nü alması
1930	ILO Zorla Çalıştırma Sözleşmesi	1973	ILO Asgari Yaş Sözleşmesi
1948	ILO Örgütlenme Özgürlüğü ve Örgütlenme Hakkının Korunması Sözleşmesi	1979	Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)
1949	ILO Örgütlenme ve Toplu Sözleşme Hakkı Sözleşmesi	1989	Çocuk Hakları Sözleşmesi
1951	ILO Eşit Ücret Sözleşmesi	1990	Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (yürürlüğe giriş 2003)
1957	ILO Zorla Çalıştırmanın Yasaklanması Sözleşmesi	1992	Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin Uluslararası Programın Kuruluşu (IPEC)
1958	ILO Ayrımcılık (İstihdam ve Meslek) Sözleşmesi	1998	ILO Temel İlkeler ve Çalışma Hakkı Bildirgesi
1966	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (ESKHUS), Madde 6, 7, 8	1999	ILO Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerine Karşı Sözleşme
1966	Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (MSHUS), Madde 8	2001	ILO Yönetim Organı Zorla Çalıştırmayla Mücadele Özel Eylem Programı

2008 Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ne ek İhtiyari Protokol (Henüz yürürlüğe girmedir.)

2010 Lahey Küresel Çocuk İşçiliği Konferansı; "2016 İtibarıyla Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Tasfiye Edilmesi İçin Yol Haritası"nın kabulü

ÇEŞİTLİ FAALİYETLER

FAALİYET I 1

SENİN BEBEĞİN SENİN İŞİN!

Bölüm I: Giriş

Bu faaliyette işyerinde kadınların doğurganlık haklarına dair bir oyun oynanacaktır. Doğurganlık hakları kadınların çocuk sahibi olup olmamaktaki tercih hakkını içerir.

Bölüm II: Genel Bilgiler

Faaliyet türü: Oyun.

Hedefler ve amaçlar: Kadınların doğurganlık haklarıyla ilgili bilginin geliştirilmesi; ayrımcılığa uğramanın nasıl bir his yarattığının katılımcılara gösterilmesi; eşitlik, adalet ve sorumluluğun öneminin vurgulanması.

Hedef grup: Genç yetişkinler ve yetişkinler.

Grup büyüklüğü: 15-25 kişi.

Süre: 90 dakika.

Beceriler: Eleştirel düşünce, fikir oluşturma, dilsel beceriler ve empati becerisi.

Bölüm III: Faaliyet Hakkında Bilgiler

Giriş:

"M. Harım bir yıldan uzun bir süredir işsizdi ve durmaksızın yeni bir iş arıyordu. On gün önce hayallerindeki iş için bir görüşmeye gitti. Her şey gayet iyi gitti ve şirket kendisine iş teklifi yaparak, personel şefi W. Bey'le bir toplantı yapıp sözleşme imzalamasını istedi. M. Ha-

rum görevleriyle ilgili konuşmaları görüşmeler sırasında yapmıştı, ancak tam sözleşmeyi imzalayacakken W. Bey ondan önümüzdeki iki yıl boyunca bir bebek sahibi olmayacağına dair bir beyan imzalamasını istedi."

Oyun:

- Grubu 4-6 kişilik küçük gruplara ayırın.
- Senaryoyu okuyun ve her gruba bu hikâyeyi bitirmek ve bir oyuna dönüştürmek için 20'şer dakika süre verin. Oyun W. ile M. arasındaki toplantıyla başlamalı ve beş dakika kadar sürmelidir.
- Her gruba oyunlarını oynatın. Performanslar sırasında aşağıdaki yöntemleri kullanmalısınız:
- Rollerin değişimi: Önceden uyardıysanız oyunu durdurun; aktörlere rolleri değiştirmelerini söyleyin ve oyun kaldığı yerden devam etsin.
- Yeni oyun: Bir oyunun ardından durumu değiştirin (örneğin M.'nin hamile kalması imkânsızdır ya da M. halihazırda hamiledir vs.) ve oyunun tekrar oynanmasını isteyin.
- Tartışma için katılımcıların yorumlarını not edin.

Geri bildirim:

- Her bir gruptan geri bildirim isteyin. (Oyunu nasıl geliştirdiler; kolay mı zor

muydu? vs.). Bunun ardından böyle bir durumun sonuçları ve böyle bir ayrımcılık halinde ne yapılması gerektiği hakkında tartışın.

- Tartışma için başlangıç noktaları:
- Duruma şaşırın oldu mu?
- Gruplar ne tür sonuçlar öngördü? Gerçekçi sonuç? İyi yanlar? Zayıf yanlar? Bu durumda açık mı, agresif mi, baş eğen olmak mı iyi?
- Ülkenizde kadınlar hangi haklara sahip? (Özellikle hamile olduklarında)
- Şirket neden böyle davrandı? Bu muamele adil midir?
- Olayda insan hakları ihlal edildi mi? Edildiyse hangi haklar?
- M. Hanım erkek olsaydı, başına aynı şey gelir miydi?
- Erkekler bu durumu kadınlardan farklı mı görüyor? Öyle ise nasıl?
- Kadınların doğurganlık haklarının korunması ve geliştirilmesi için ne yapılabilir?

Yönteme ilişkin ipuçları

Oyuna başlamadan önce grubun doğurganlık haklarını anladığından emin olun. Yalnızca aynı cinsiyetten katılımcılarla gruplar oluşturabilirsiniz. Bu daha kışkırtıcı tartışmalara neden olacaktır.

Çeşitlilik için öneriler

- Oyunu iki gönüllüyle oynamaya başlayın. Grubun geri kalanı gözlemci olsun.
- Zaman zaman sunumu durdurup yorum isteyin.
- Gözlemcilerden aktörlerle yer değiştirmelerini isteyin.
- Duruma farklı karakterler katın (koca, sendikacı vb.)

Bölüm IV: Faaliyetin Ardından

Gruptan başka ülkelerdeki doğurganlık haklarıyla ilgili araştırma yapmasını isteyin (Mülakatlar, kamusal alanlardaki insan hakları

oyunlarına katılım. Gözlemcilerin katılmasını talep edin.)

Daha fazla araştırma için ilgili haklar/alanlar: Sosyal haklar, cinsiyet eşitliği, ayrımcılık. (Kaynak: Avrupa Konseyi. 2002. *Compass: Genç İnsanlar İçin İnsan Hakları Eğitimi El Kitabı*)

FAALİYET II 2

ADİL GİYSİLER

Bölüm I: Giriş

Toplumlarda refahın ve gücün dağılımı genellikle bir kişinin insan haklarını gerçekleştirme ve haysiyetli bir hayat sürme fırsatlarını etkiler. Bu vaka çalışmasında katılımcılar “adalet” kavramını inceleyip kendi durumlarına yansıtacak. Kendi giysileri ile onları yapan insanlar arasındaki bağlantıyı kuracaklar.

Bölüm II: Genel Bilgiler

Faaliyet türü: Vaka çalışması.

Hedefler ve amaçlar: Bu faaliyet katılımcıların kendi giysileri ile onları yapan insanlar arasında bağlantı kurmalarına yardım edecek. Ayrıca küreselleşmiş bir ekonomide kendi sorumluluklarımız hakkında sorular ortaya çıkaracak.

Hedef grup: Genç yetişkinler ve yetişkinler.

Grup büyüklüğü: 25 kişi.

Süre: 90 dakika.

Malzemeler: Tahta, tahta kalemi, tartışma soruları.

Dağıtılacak metin: “Tişört Matematiği”.

Beceriler: Analiz, düşünme, dilsel beceriler ve eleştirel düşünce.

Bölüm III: Faaliyet Hakkında Bilgiler

Giriş:

Metin: *Tişört Matematiği*

ABD’de 20 dolara satılan bir tişört, uluslararası bir şirketin El Salvador’daki fabrikasında üretilmektedir. Burası bir “*maquiladora*” örneğidir, yani ihracat için malları bir araya getiren ve yabancıların sahip olduğu fabrika. Salvadorlu işçiler saat başına 0,56 dolar ücret almaktadır. Bir işçi saatte ortalama 4,7 tişört dikişmektedir.

1994’te el Salvador hükümeti bir *maquiladora* işçisinin ailesinin temel seviyede geçimini sağlaması için dört kat daha fazla ücret alması gerektiğini hesaplamıştır.

Bu metni dağıtın ve katılımcılardan şunları hesaplamalarını isteyin (yalnız başlarına ya da iki gruplar halinde):

- Bir işçi tişört başına kaç dolar kazanıyor?
- İşçilerin ücretinin dört katına çıkarıldığını düşünün:
- İşçilerin saat ücreti ne kadar olacaktır?
- Tişört başına ne kadar para kazanırlar?
- Eğer şirket bu maliyet artışını tüketicilere yansıtırsa bir tişört kaç dolara satılacaktır?
- Şimdi işçilerin ücretlerinin on kat artırıldığını düşünün:
- İşçilerin saat ücreti ne kadar olacaktır?
- Tişört başına ne kadar para kazanırlar?
- Eğer şirket bu maliyet artışını tüketicilere yansıtırsa bir tişört kaç dolara satılacaktır?

Vaka çalışması için talimatlar

Grup üyelerinden giysilerindeki etiketleri bulmalarını isteyin. Sonra tahtaya bir liste yapın, etiketler ve üretimin yapıldığı ülkelerle ilgili bilgileri yazın. Bu liste tamamlandıktan sonra katılımcılardan sonuçları analiz etmelerini isteyin. Neredeyse her durumda giysilerin çoğunluğunun yoksul ülkelerde yapıldığı görü-

lecektir. Bunu grupla tartışın ve şu sorulara yanıt arayın:

- Giysilerinizi, güneş gözlüklerinizi, ayakkabılarınızı, düğmelerinizi, fermuarlarınızı vs. sizce kim yapıyor?
- Bunları yapanlar sizce erkek mi, kadın mı, çocuk mu?
- Bu işçilere ne kadar ücret verildiğini düşünüyorsunuz?
- Sizce ne tür koşullarda çalışıyorlardır? Sonuçları tahtaya yazın.

Vakanın değerlendirilmesi

Giysilerimizi üreten işçilerin daha iyi ücretler alması gerektiği kendilerine söylendiğinde, üreticiler genellikle ücretlerin düşük olduğunu, çünkü bu şekilde ucuz giysiler üretilebildiğini belirtir.

Aşağıdaki soruları grupla tartışın:

- Bir tişörde daha çok para vermek ister misiniz? Evet ise, ne kadar daha fazla?
- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin herhangi bir maddesi ihlal ediliyor mu? Evet ise, hangisi/hangileri?
- Üreticiler mallarını neden batılı ülkelerde satıp El Salvador, Bangladeş veya Çin gibi ülkelerde üretiyor?
- İşçilerin kendilerini ve ailelerini geçindirecek miktarda ücret almasından kim sorumlu olmalıdır?

Geri bildirim:

Özet niteliğinde bir soru sorun ve katılımcılardan sırayla yanıt vermelerini isteyin:

- Bugün duyduğunuz yorumlardan hangisini sizin için anlamlı olduğu için uzun süre hatırlayacaksınız?
- Duygularınızı açıklayacak bir sözcük ya da ifade düşünün.

Yönteme dair ipuçları:

Vaka çalışmaları genellikle etkili tartışmalar yaratır. Bu vakada, katılımcıların tartışmada

yer alması için güven ve saygı ortamı yaratılması önemlidir. Bu nedenle tüm grup tartışmanın nasıl yürütüleceğine dair kurallar belirlemelidir. Bütün önerileri alın ve bunları herkesin görebileceği bir yere yazın.

Çeşitlilik için öneriler:

Ortamı yumuşatmak için, üzerinde cinsiyet, yaş ve ücret (örneğin beş dakikalık çalışma için 10 şeker veya 10 dakika için 2 şeker vs.) yazan etiketler dağıtın. Tüm gruptan anlamsız bir egzersiz olarak bir kâğıda bir üçgen çizme-

lerini isteyin. Bu yapıldığında herkese yaşına, cinsiyetine ve etiketlerine göre şeker verin. Parayı (şekerleri) sesli sayın ki herkes AYNI iş için farklı ücret ödendiğinden haberdar olsun. Katılımcıların duygularını tartışın.

Bölüm IV: Faaliyetin Ardından

Daha fazla araştırma için ilgili haklar/alanlar: Sosyal, siyasi ve ekonomik haklar.

(Kaynak: David A. Shiman. 1999. *Ekonomik ve Sosyal Adalet. İnsan Hakları Perspektifi*)

KAYNAKÇA

Anti-Slavery International. *What is Modern Slavery?* http://www.antislavery.org/english/slavery_today/what_is_modern_slavery.aspx

Auer, Peter, Geneviève Besse ve Dominique Méda (ed.). 2006. *Offshoring and the Internationalization of Employment. A Challenge for a Fair Globalization? Proceedings of the France/ILO symposium.* Geneva: International Institute for Labour Studies/ International Labour Office.

Bartram, David. 2005. *International Labour Migration. Foreign Workers and Public Policy.* Houndmills: Palgrave Macmillan.

Bhargava, Pramila H. 2003. *The Elimination of Child Labour: Whose Responsibility? A Practical Workbook.* New Delhi: Sage Publications Ltd.

Cingo, Alessandro ve Fruio Camillo Rosati. 2005. *The Economics of Child Labour.* Oxford: Oxford University Press.

Council of Europe (Avrupa Konseyi). 2002. *Compass: A Manual on Human Rights Education with Young People.* Strasbourg: Council of Europe.

Craven, Matthew. 2002. *The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. A Perspective on its Development.* Oxford: Clarendon Press.

Deutsche Gesellschaft für die Vereinten Nationen. 2001. *Menschenrechte und menschliche Entwicklung. Anregungen zur Arbeit mit dem UNDP-Bericht über die menschliche Entwicklung 2000 in Schulen.* Bonn: DGVN.

Dore, Ronald. 2004. *New Forms and Meanings of Work in an Increasingly Globalized World.* Geneva: ILO Publications.

Drzewicki, Krzysztof. 2001. *The Right to Work and Rights at Work.* In: Eide, Asbjorn, Catarina Krause and Allan Rosas. Economic,

Social and Cultural Rights. A Textbook. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers.

FIAS-The Multi-Donor Investment Climate Advisory Service of the World Bank Group. 2008. *Special Economic Zones: Performance, lessons learned, and implications for zone development.* New York: The World Bank Group.

Goldewijk, Berma Klein, Adalid Contreras Baspineiro ve Paulo César Carbonari. 2002. *Dignity and Human Rights. The Implementation of Economic, Social and Cultural Rights.* Antwerp: Intersentia.

International Council on Human Rights (ICHRP). 2002. *Beyond Voluntarism: Human Rights and the Developing International Legal Obligations of Companies.* Versoix: International Council on Human Rights Policy.

International Labour Office (ILO). 2011. *Export Processing Zones: Comparative data from China, Honduras, Nicaragua and South Africa. Working Paper No. 21.* Geneva: ILO Publications.

International Labour Office (ILO). 2011. *Equality at work: The continuing challenge. Global Report under the follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work. International Labour Conference. 100th Session 2011.* Geneva: ILO Publications.

International Labour Office (ILO). 2011. *Global Employment Trends for Youth: 2011 update.* Geneva: ILO Publications.

International Labour Office. 2010 (ILO). *Accelerating action against child labour. Global Report under the follow-up to the ILO Declara-*

tion on Fundamental Principles and Rights at Work 2010. International Labour Conference, 99th Session. Geneva: ILO Publications.

International Labour Office. 2010 (ILO). *Global Employment Trends for Youth.* Geneva: ILO Publications.

International Labour Office. 2009 (ILO). *The cost of coercion. Global Report under the follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work. International Labour Conference, 98th Session.* Geneva: ILO Publications.

International Labour Office (ILO). 2005. *An Alliance against Forced Labour. Global Report under the Follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work.* Geneva: ILO Publications.

International Labour Office (ILO). 2005. *The Rules of the Game-A brief introduction to International Labour Standards.* Geneva: ILO Publications. <http://www.ilo.org/public/english/standards/norm/download/resources/rulesofthegame.pdf>

International Labour Office (ILO). 2004. *A Fair Globalization: Creating Opportunities for All.* <http://www.ilo.org/public/english/wcs-dg/docs/report.pdf>

International Labour Office (ILO). 2004. *Towards a fair deal for migrant workers in the global economy.* Geneva: ILO Publications. <http://www.ilo.org/public/english/standards/relm/ilc/ilc92/reports.htm>

International Labour Office (ILO). 2002. *HIV/AIDS and the World of Work: An ILO Code of Practice.* Geneva: ILO Publications.

International Labour Organisation (ILO). 2010. *International Labour Migration: A rights-based approach*. Geneva: ILO Publications.

International Organisation of Employers (IOE) (Uluslararası İşverenler Örgütü). 2009. *Trends in the Workplace. Survey 2009*. Geneva: IOE Publications.

International Trade Union Confederation (ITUC) (Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu). 2011. *Annual Survey of Violation of Trade Union Rights 2011*. Brussels: ITUC Publication.

Jenkins, Rhys, Gill Seyfang ve Ruth Pearson (ed.). 2002. *Responsibility and Labour Rights. Codes of Conduct in the Global Economy*. London: Earthscan Publications.

Joint United Nations Programme on HIV/AIDS (UNAIDS). 2011. *World AIDS Day Report 2011. How to get to Zero: Faster. Smarter. Better*. Geneva: UNAIDS Publications.

Joint United Nations Programme on HIV/AIDS (UNAIDS). 2010. *Report on the Global AIDS Epidemic 2010*. Geneva: UNAIDS Publications.

Leary, Virginia ve Daniel Warner. 2006. *Social Issues, Globalisation and International Institutions: Labour Rights and the EU, ILO, OECD and WTO (International Studies in Human Rights)*. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers.

Leary, Virginia A. 1998. *A Violations Approach to the Right to Work*. In: SIM Netherlands Institute of Human Rights. The Maastricht Guidelines on Violations of Economic, Social and Cultural Rights. Utrecht: The Netherlands Institute for Human Rights.

Leary, Virginia A. 1998. *Globalisation and Human Rights*. In: Symonides, Janusz. (ed.). *Human Rights: New Dimensions and Challenges*. Aldershot: Dartmouth Publishing Company.

Levin, Leah. 2005. *Human Rights. Questions and Answers*. Paris: UNESCO Publishing.

Richter, Judith. 2002. *Holding Corporations Accountable: Corporate Conduct, International Codes, and Citizen Action*. London: Zed Books.

Shiman, David A. 1999. *Economic and Social Justice. A Human Rights Perspective*. Minneapolis: The Human Rights Resource Center.

United Nations (Birleşmiş Milletler). 2005. *Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment on Article 3 (The equal right of men and women to the enjoyment of all economic, social and cultural rights) of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*. Geneva: United Nations. <http://www.ohchr.org/english/bodies/cescr/comments.htm>

United Nations (Birleşmiş Milletler). 2005. *Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment on Article 6 (right to work) of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*. Geneva: United Nations. <http://www.ohchr.org/english/bodies/cescr/comments.htm>

United Nations (Birleşmiş Milletler). 2005. *The Inequality Predicament. Report on the World Social Situation 2005*. New York: United Nations.

United Nations (Birleşmiş Milletler). 2001. *We the peoples: The Role of the United Nations in the 21st Century, Briefing Papers for Students.* New York: United Nations.

United Nations (Birleşmiş Milletler). 1996. *The Committee on Economic, Social and Cultural Rights, Fact Sheet No. 16.* Geneva: United Nations.

Werner, Klaus ve Hans Weiss. 2001. *Schwarzbuch Markenfirmen.* Vienna: Deuticke.

EK BİLGİLER

Anti-Slavery International: <http://www.antislavery.org>

China Labor Watch: <http://www.chinalaborwatch.org>

Clean Clothes Campaign (CCC): <http://www.cleanclothes.org/>

CSR worldwide, Multistakeholder Initiatives: <http://www.csr-weltweit.de/en/initiativen-prinzipien/multi-stakeholder-initiativen/index.nc.html>

Ethical Trading Initiative (ETI): <http://www.ethicaltrade.org/>

European Roma Rights Centre: <http://www.errc.org/>

Fairtrade Labelling Organization International: <http://www.fairtrade.net>

Global Compact: <http://www.unglobalcompact.org>

Global March Against Error! Bookmark not defined.Child Labour: <http://www.globalmarch.org>

Good Weave International: <http://www.goodweave.net/>

Human Rights Watch (İnsan Hakları İzleme Örgütü): <http://www.hrw.org/>

International Confederation of Free Trade Unions (Özgür Sendikalar Uluslararası Konfederasyonu): <http://www.icftu.org>

International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü): <http://www.ilo.org>

International Organization for Migration (Uluslararası Göç Örgütü): <http://www.iom.int>

International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC) (Çocuk İşçiliğinin Önlemesi İçin Uluslararası Program): <http://www.ilo.org/ipecc/programme/lang-en/index.htm>

Labour Rights Now: <http://www.laborrightsnow.org>

Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı): <http://www.oecd.org>

The Concerned for Working Children (Çocuk İşçiler İçin Girişim) (CWC): <http://www.workingchild.org/html/cwc.htm>

The Fairtrade Foundation: <http://www.fairtrade.org.uk>

United Nations Children's Fund UNICEF):

<http://www.unicef.org/crc>

United Nations Development Programme (UNDP) (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı), Kalkınma Raporları: <http://hdr.undp.org/en/reports/>

United Nations Global Compact (Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi): <http://www.unglobalcompact.org>

United Nations Organization (UNO) (Birleşmiş Milletler): <http://www.un.org/>

University of Minnesota, Self-Imposed Company Codes: <http://www1.umn.edu/humanrts/links/sicc.html>

MAHREMİYET HAKKI

DEMOKRATİK TOPLUMLARDA MAHREMİYET HAKKI
İNTERNETTE MAHREMİYET HAKKI
TERÖRLE MÜCADELE SIRASINDA MAHREMİYET HAKKI

“Kimsenin mahremiyetine, ailesine, konutuna ya da haberleşmesine keyfi olarak müdahale edilemez; şeref ve itibarına saldırılamaz. Herkesin bu gibi müdahale ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı vardır.”

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 12. madde.1948.

ÖRNEK HİKÂYE

“Yetersiz Güvenlik Tedbirleri Nedeniyle Kişisel Bilgilerin İfşası”

Ağustos 2008’de İrlanda Verilerin Korunması Komiseri bir havayolu şirketinin kişisel bilgileri ifşa ettiği iddiası içeren bir şikâyet aldı. Şikâyetçi, Haziran 2008’de havayolu şirketinin kendisine ve kocasına ait seyahat bilgilerini içeren bir e-postayı kocasının işverenine verdiğini ve bunun sonucu olarak da kocasının işinden kovulduğunu iddia etti. İşverenin, söz konusu e-postanın kendisine havayolu şirketi tarafından sadece soyadının söylenmesi sonucunda verildiğini belirten bir ifade yazdığını belirtti. Bu ifadenin bir sureti Komiserliğe gönderildi.

Soruşturma sırasında havayolu şirketi, Verilerin Korunması Komiseri’ne, e-postanın üçüncü kişiye gönderilmesinden önce güvenlik sorularının sorulduğunu bildirdi. Şirket e-postanın verildiği iddiasını yalanlamadı; ancak bilgi talebi içeren telefon konuşması kayıt altına alınmadığı ve güvenlik soruları sistemi harekete geçirilmediği için bu talep çerçevesinde uygun güvenlik sorularının sorulduğunu gösteren delili sunamadı. Verilerin Korunması

Komiseri ayrıca bilet rezervasyonunun şikâyetçinin özel bilgisayarından ve kişisel e-mail adresinden yapıldığını, kocasının işyerinden yapılamadığını da göz önüne aldı.

Sunulan bilgilerin ışığında ve şirketin güvenlik tedbirlerinin alındığına dair delili sunamamış olması nedeniyle, Verilerin Korunması Komiseri, şikâyetin soruşturulması neticesinde, havayolu şirketinin şikâyetçiye ve kocasına ait kişisel verileri kocasının işverenine göndermesk suretiyle ilgili yasaları ihlal ettiğine karar verdi.

(Kaynak: İrlanda Verilerin Korunması Komiseri. 2009. *Vaka Çalışması 1: Kişisel Verilerin Uygun Olmayan Güvenlik Tedbirleri Sonucu İfşa Edilmesi*)

Tartışma Soruları

1. Bu olayda hangi haklar söz konusudur?
2. Özel verilerin ifşa edilmesiyle ilgili sorunları tartışın.
3. Böyle vakalarda hangi uluslararası koruma sistemi kullanılabilir?

BİLİNMESİ GEREKENLER

1. GİRİŞ

Mahremiyet Hakkının Tarihsel Gelişimi

Mahremiyet kavramı (Latince *privates*, “diğerlerinden ayrılmış” anlamına gelir), bir kişinin kendini diğer insanlardan ayırması ve belli etmesi anlamındadır. Mahremiyetin sınırları farklı kültürlerde farklı ise de tüm kültürlerde ortak bir anlayış vardır.

ABD’de mahremiyet hakkındaki ilk makale 1890 yılında Warren ve Brandeis tarafından yayımlanmıştır. 18. yüzyılın sonlarında ve 19. yüzyılda **liberal bir kavram olarak özgürlük** mahremiyet hakkına dahil edilmiştir. Tarihsel gelişimi boyunca, ayrılmış bir alan anlamında mahremiyet hakkı evin, ailenin ve iletişimin korunması olarak ortaya çıkmış, “yeni medya”nın gündeme gelişiyle telekomünikasyonun mahremiyeti de bu listeye eklenmiştir.

O günlerden bu yana mahremiyetin güvence altına alınıp korunmasının yolları teknik gelişmelere ve özellikle internetin geniş kullanımına bağlı olarak büyük ölçüde değişmiştir. Özellikle son on yıl içinde kavramın anlamı ve anlaşılması Web 2.0 ve sosyal ağların kullanımıyla bütünüyle değişmiştir.

Mahremiyet ve İnsani Güvenlik

Mahremiyeti ağır bir biçimde ihlal edilen kişi, korkudan ve yoksulluktan azade yaşayamaz. Mahremiyet haklarının korunması güvencesi insanların güvenlik içinde bir hayat sürdürmesinin koşuludur.

2. TANIM VE KONUNUN TASVİRİ

Mahremiyet uluslararası düzeyde iki ana belgeyle güvence altına alınmıştır: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB) ve Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (MSHUS).

İHEB’in 12. maddesi şöyledir:

“Kimsenin mahremiyetine, ailesine, konutuna ya da haberleşmesine keyfi olarak müdahale edilemez; şeref ve itibarına saldırlamaz. Herkesin bu gibi müdahale ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı vardır.”

MSHUS’nin 17. maddesi mahremiyet hakkındaki ana uluslararası hükümdür ve şöyledir:

“1. Hiç kimsenin mahremiyetine, ailesine, evine ya da haberleşmesine keyfi ya da yasadışı olarak müdahale edilemez; hiç kimsenin şeref ve itibarına hukuka aykırı saldırılarda bulunulamaz.

2. Herkesin, bu gibi müdahalelere ya da saldırılara karşı yasayla korunma hakkı vardır.”

İnsan Hakları Komitesi, MSHUS’nin uygulanmasının izlenmesinden sorumlu olan organdır. Komite, bu Sözleşme’yi ilgilendiren konularda Genel Yorumlar da yayınlamıştır. 1988 tarihli 16 sayılı Genel Yorum mahremiyete, aileye, eve ve haberleşmeye saygı ve şeref ve itibarın korunmasıyla ilgilidir. 1990 tarihli 19 sayılı Genel Yorum ise ailenin korunması, evlilik hakkı ve eşlerin eşitliği hakkında olduğu için mahremiyetin korunmasıyla doğrudan ilgilidir.

16 sayılı Genel Yorum'da da belirtildiği gibi, 17. madde herkesin mahremiyetine yönelik keyfi veya hukuka aykırı müdahalelere karşı korunma hakkını içerir. İnsan Hakları Komitesi'ne göre, bu haklar **devletin müdahalesine** karşı korunacağı gibi diğer **gerçek ve tüzel kişilerin ihlallerine** karşı da korunmalıdır. Komite "**aile**" kavramının geniş yorumlanması ve dolayısıyla yalnızca evli ve çocuklu çiftlerin değil diğer türdeki ailelerin de korunması gerektiğini söylemiştir. MSHUS'nin 17. maddesinde kısıtlama koşullarına dair bir ifade bulunmamaktadır.

Mahremiyet Hakkının İçeriği

MSHUS'nin 17. maddesi altında güvence altına alınan mahremiyet hakkı çeşitli alt gruplara bölünebilir: mahremiyet, kimlik, bütünlük, gizlilik, özerklik, iletişim ve cinsellik.

- **Mahremiyet**

İHEB'in 12. maddesi temelinde dar anlamda mahremiyet hakkı, başkalarının mahremiyet alanına girmeyen bireysel varoluşu korur. Bu sözcükten, aşağıda sözü edilen alanların hiçbirine girmeyen mahremiyet alanı da anlaşılabilir.

- **Kimlik**

Kimlik, kişinin ismi, görünüşü, giysileri, saçları, cinsiyeti, genetik kodları, kanaatleri ve inancı gibi kişisel özelliklerini içerir.

- **Kişisel bütünlük**

Kişisel bütünlük de MSHUS'nin 17. maddesi altında koruma altındadır ve örneğin rıza olmaksızın ya da hastanın rızası hilafına tıbbi müdahalenin mahremiyet hakkını ihlal ettiği söylenebilir.

- **Gizlilik**

Gizlilik esas olarak evin ve iletişimin ve bunların yanında da verilerin korunmasıyla ilgilidir. Kişi, rızası olmaksızın kişisel verilerinin yayınlanmasına karşı koruma altındadır.

- **Özerklik**

Özerklik, insanların kendini gerçekleştirme alanıdır. Bu başlık altında, insanın bedenine sahip olma, bedenine müdahale edebilme ve intihar edebilme hakları vardır.

- **İletişim**

Bu alan diğer insanlarla ilişkiye dairdir ve kişiye –ailenin özel olarak korunması haricinde– başka insanlarla ilişkiler geliştirme hakkı verir.

- **Cinsellik**

Cinsel özerklik mahremiyet hakkının önemli bir parçasıdır. Cinsel davranışların düzenlenmesi mahremiyet hakkına müdahale teşkil eder. Böyle bir müdahaleye ancak bundan etkilenen kişilerin (örneğin çocukların) korunması adına mutlak olarak zorunlu durumlarda izin verilir.

(Kaynak: Manfred Nowak. 2005. *CCPR Commentary, Art. 17 CCPR [MSHUS hakkında: MSHUS'nin 17. maddesi]*)

Korunmaya Muhtaç Gruplar

- **Engelliler**

Özel bakıma ve yardıma ihtiyacı olan engelli kişiler genellikle mahremiyet haklarına müdahale edilmesiyle karşı karşıya kalır. (Örneğin bir yerde alıkoyulmaları halinde)

- **Hastalar ve yaşlılar**

Hastanelerde veya bakımevlerinde yaşayan hasta ve yaşlı kişiler mahremiyet haklarının ihlal edilmesi riskiyle karşı karşıyadır. Gerekli bakımın yoğunluğu çoğunlukla bu kişilerin mahremiyetine müdahale teşkil eder.

- **Çocuklar**

Yeni medya nedeniyle, çocuklar kişisel bilgilerini sosyal ağlarda veya genel olarak internette yayınlamaları durumunda mahremiyetlerinin ihlal edilmesi tehlikesi altındadır.

☺👶 Çocuk Hakları

3. KÜLTÜRLERARASI PERSPEKTİFLER VE TARTIŞMALI KONULAR

Terörle Mücadele Politikaları Sonucu Mahremiyet Hakkının Yıpranması

Terörle mücadele politikaları çerçevesinde devletler genellikle, mahremiyet hakkı ile birlikte düşünülmesi gereken **iki yeni dinamik** olduğunun altını çizmektedir. Birincisi devletlerin terör eylemlerini önleme ve soruşturma kabiliyetlerinin, neredeyse tamamen, **artan izleme/gözetleme yetkileri** ile bağlantılı olduğu tezidir. Bu nedenle 11 Eylül 2001 terör saldırılarının ardından kabul edilen terörle mücadele mevzuatının büyük çoğunluğu hükümetlerin izleme/gözetleme yetkilerinin artırılmasıyla ilgilidir. Devletler ikinci olarak, terör dünya çapında etkili bir mesele olduğu için teröristlerin aranmasının **ulusal sınırlara** tabi olamayacağını ileri sürmektedir. Bireyler hakkında büyük miktarda istihbarat bilgisine sahip olan 3. kişilerin yardımı terör şüphelilerinin tespiti ve izlenmesi için zengin bir kaynaktır. Bu yaklaşımların sonucu olarak,

anayasal ve yasal güvencelerin bulunmadığı devletler izleme/gözetleme ile ilgili mevzuatlarını çok az sayıda kısıtlamaya tabi olarak, radikal bir biçimde dönüştürmüş ve genişletmiştir. Bu tür anayasal ve yasal güvencelerin bulunduğu ülkelerde ise hükümetler, diğer ülkelerle ve diğer aktörlerle yaptıkları işbirliklerine bu güvenceleri yansıtmayarak ulusal izleme/gözetleme sistemlerini kendi toprakları dışındaki sistemlerle ikame etmekte ve mahremiyet hakkını tehlikeye düşürmektedir.

Devletler hedef gözeten yasal izleme/gözetleme tedbirleri alabilir; ancak bunlar, **belirli bir vakaya** ilişkin bir müdahale çerçevesinde **makul sebeplere** dayanan ve **insan haklarına tam olarak saygı** gösteren tedbirler olmalıdır. Hukuk devleti ilkesi gereğince, bireyin davranışlarına bağlı olgusal temeller mevcut ve o bireyin suç faaliyetlerine dahil olduğu şüphesi doğrulanabilir olmalıdır.

Son yıllardaki gelişmeler, dünyanın her yerinde iletişimin istihbarat birimleri ve kolluk güçleri tarafından izlenmesinin orantısız bir biçimde arttığını göstermektedir. Yeni teknolojiler aksi iddia edilemeyecek sıklıkta kullanılmaktadır (Örneğin, “böcekler” ve cep telefonlarının coğrafi olarak pozisyonunu gösteren izleme teknolojileri, hükümetlere Voice ya da internet protokolü çerçevesinde gönderilen mesajların içeriğini görüntüleme imkânı veren teknolojiler, şüphelilerin bilgisayarlarına dışarıdan erişim sağlayan “casus” uygulamalar vb.). Hatta bazı ülkelerde iletişimin daha güvenli olmasını sağlayan ve izlemeyi zorlaştıran teknolojilerin kullanılması yasaklanmıştır.

(Kaynak: Birleşmiş Milletler. 2009. *Terörle Mücadelede İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması ve Geliştirilmesi Özel Raporünün Raporu*)

☺👶 Hukuk Devleti ve

Adil Yargılanma Hakkı

ABD’de 1 Ocak-31 Aralık 2011 arasında kullanılan izleme/gözetleme sistemleri, gözaltılar, mahkûmiyetler

İlgili kaza çevresi	İzleme aygıtı yerleştirme kararları	Dinleme cihazları (her türlü telefon: standart, cep)	Sözlü (mikrofon dahil)	Elektronik (çağrı cihazları, faks, bilgisayar dahil)	Birden fazla yöntem	Gözaltına alınan kişi sayısı	Mahkûm olan kişi sayısı
Toplam	2189	2092	6	4	87	3547	465
Federal	367	358	0	1	8	1006	47

(Kaynak: ABD Mahkeme İstatistikleri 2011, <http://www.uscourts.gov/uscourts/Statistics/WiretapReports/2011/Table6.pdf>)

Durdurma, Soru Sorma ve Arama Yetkilerinin Genişlemesi

Devletler “terörle mücadele tedbirleri” bahanesiyle vatandaşlara yönelik kimlik tespiti, tarama ve fişleme faaliyetlerini artırmaktadır ve bu amaçla, kişi mahremiyeti hakkını ihlal edebilecek nitelikte çeşitli teknikler kullanılmaktadır: İzleme/gözetleme kamuya açık çok sayıda insanın bulunduğu yerlerde yapıldığında bu gözetleme tedbirleri daha zayıf yetkilendirme ve yargısal denetim rejimlerine tabi olacaktır. Durdurup arama yönteminin kullanılması; mali, iletişime dair ve seyahate dair **verilerin izlenmesi**; potansiyel şüphelilerin **profillerinin çıkarılması**; şüpheli faaliyetlerin ihtimalinin hesap edilmesi ve kişilerin tespiti adına çeşitli listeler ve **veri tabanları** oluşturulması yollarıyla, var olan insan hakları standartları genişletilmiş, çarpıtılmış ve ihlal edilmiştir. Son yıllarda, biyometrik verileri toplanması ve giysilerin ötesini gören vücut taramaları gibi daha da ileri teknikler kullanılmaya başlanmıştır.

Devletlerin durdurma, soru sorma, arama ve kimlik tespiti yetkilerini artırmaları ve aynı zamanda **yetkilerin kötüye kullanılmasını** önleyecek hukuki denetimi azaltmaları endişe

verici bir trend olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yetkiler birçok ülkede **etnik profil çıkarma ve ayrımcılığa** yol açtığı için endişelere neden olmuştur ve devlet ile bireyler arasında ciddi gerilimlere yol açabileceklerdir.

(Kaynak: Birleşmiş Milletler, 2009. *Terörle Mücadelede İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması ve Geliştirilmesi Özel Rapor-törünün Raporu*)

☞ *Irkçılık ve Ayrımcılık Yasağı*

Biyometrik Verilerin Kullanımı ve Merkezi Kimlik Sistemlerinin Tehlikeleri

Yüz tanıma, parmak izi alma, iris taraması gibi biyometrik tekniklerin kullanımı yeni kimlik politikalarının temel unsurlarından birini teşkil eder.

Biyometrik bilgi toplama usulünün artmasıyla, başarısızlık oranları ve hatalar da önemli ölçüde artacaktır. Bunun sonucu olarak da bireylerin yanlışlıkla suçlu ilan edilmesi ve sosyal dışlanma durumları yaşanabilecektir. Ayrıca kimlik tespitine yarayan diğer tekniklerden farklı olarak, biyometrik verilerin hükümsüz kılınması mümkün değildir. Kopyalanıp biri tarafından kötü amaçlar için kullanıldığı takdirde bir bireye yeni bir biyo-

metrik imza vermek mümkün değildir. Bu konuyla bağlantılı olarak, bilimsel nesnellğine rağmen, DNA delillerinin de kopyalanabileceğini belirtmek gerekir. Biyometrik verilerin depolanmasının merkezileşmesi adli hataların yapılması ihtimalini artırabilir. Aşağıdaki durum bunun bir örneğidir:

“11 Mart 2004 tarihinde Madrid’de meydana gelen bombalamaların ardından İspanyol polisi patlamamış bir bombada parmak izleri buldu. ABD’den FBI’dan uzmanlar bu parmak izlerinin bir avukatın parmak izleriyle eşleştiğini belirtti. Eski bir ABD askeri olduğu için parmak izi ulusal parmak izi tabanında bulunan bu avukat iki hafta boyunca tecritte tutuldu ve aslında parmak izi ona ait değildi; uzmanlar mahkûm olmuş bir teröristin avukatlığını yaptığını ve kendisinin de Mısırlı bir kadınla evlenip Müslüman olduğunu öğrenince parmak iziyle ilgili detaylı inceleme yapmamışlardı.”

(Kaynak: Birleşmiş Milletler, 2009. *Terörle Mücadelede İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması ve Geliştirilmesi Özel Raporününün Raporu*)

Terör Listeleri

Mevcut diğer bir teknik de **terör listelerinin izlenmesidir**. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin Afganistan’daki durum hakkındaki 1189 (1998), 1193 (1998) ve 1214 (1998) sayılı Kararlarına atıfla 1999’da oybirliğiyle kabul edilen 1267 sayılı Karar bu izlemenin başlangıç noktasıdır. Konsey, nerede olurlarsa olsunlar, El Kaide, Usame bin Ladin ve/veya Taliban ile bağlantılı kişi ve kurumları içeren bir yaptırımlar rejimini uygulamaya geçirmiştir (“**El Kaide ve Taliban Yaptırım Komitesi**”). Bu rejim o günden beri birçok kere teyit edilmiş ve BM Güvenlik Konseyi’nin çeşitli kararları ile değiştirilmiştir (1333 (2000), 1390 (2002), 1455 (2003), 1526 (2004), 1617

(2005), 1735 (2006), 1822 (2008) ve 1904 (2009) sayılı Kararlar). Yapılan değişikliklerle, nerede olurlarsa olsunlar El Kaide, Usame bin Ladin ve/veya Taliban ile bağlantılı kişi ve kurumlara yaptırım uygulanması mümkün kılınmıştır. ABD’nin 2001’de Afganistan’ı işgalinden bu yana, dünyanın birçok yerinde kişi ve kurumlar bu yaptırımlara maruz kalmıştır. (Kaynak: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Terörle Mücadele Komitesi <http://www.un.org/en/sc/ctc/rights.html>)

19 Aralık 2006’da Güvenlik Konseyi **1730 (2006) sayılı Karar** ile listeden çıkarılma usulünü getirmiştir. Listeye giren kişiler Komite’ye başvurup listeden çıkarılmayı talep edebilirler. Listeleme usulü 22 Aralık 2006 tarihine dek tanımsız kalmış, bu tarihte Güvenlik Konseyi **1735 (2006) sayılı Karar** ile ayrıca ülkelerin, Taliban’la bağlantısı olan kişi ya da kuruluşları listeye dahil etmek için doldurması gereken bir dizi form ortaya koymuştur.

Bunlardan başka Güvenlik Konseyi’nin 1904 (2009) sayılı Kararı ile Komite’ye listeden çıkarılma taleplerinin değerlendirilmesinde yardımcı olmak için Ombudsmanlık kurulmuştur. (Kaynak: Tessa Van Lieshout, 2006. *Birleşmiş Milletler ve Terörle Mücadele*. Al Kaide ve bağlantılı kişi ve kuruluşlar hakkında 1267 [1999] ve 1989 [2011] sayılı Kararlar ışığında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Komitesi)

☞ *Hukuk Devleti ve Adil Yargılanma*

Merkezi Veritabanlarında Veri Saklanması
Yeni biyometrik veriler şüphelilerin kimliğinin belirlenmesinde meşru bir araç olarak kullanılabilirse de bu verilerin pasaport gibi bir kimlik belgesinde değil de **merkezi bir veri tabanında** depolanması endişe vericidir. Bu tür bir işlem bilgi güvenlik risklerini artırır ve böylece bireyleri devlet karşısında korunmaya muhtaç durumda bırakır.

Bu nedenle 2009'da Birleşmiş Milletler, Verilerin Korunması ve Mahremiyet Komiserlerinden "verilerin korunması ve mahremiyet haklarının hayata geçirilebilir insan hakları olarak ayrıntılarını içeren hukuken bağlayıcı bir belge" hazırlamalarını istemiştir. Aynı zamanda hükümetler ve Avrupa Konseyi de mevzuat oluşturmaya çağırılmıştır. Avrupa Konseyi Verilerin Korunması Avrupa Sözleşmesi halihazırda gözden geçirilmektedir. Devletler mahremiyetin korunması ile ilgili evrensel standartları iyileştirmek için çaba sarf etmelidir. Bu yalnızca bireysel hakların korunması adına değil, (aynı derecede olmasa da) sınırlar arası veri akışının önündeki engellerin azaltılması için de gereklidir.

Diğer yandan, en liberal toplumlarda dahi kaygı verici olarak nitelendirilebilecek gelişmeler yaşanmıştır. Birleşik Krallık Lordlar Kamarası Anayasa Komisyonu şöyle demiştir: "İzleme Birleşik Krallık'taki hayatın kaçınılmaz bir parçasıdır. Her telefon konuşmamız sırasında, her gönderdiğimiz e-postayla, internete her girişimizde veya semtimizin anacaddesinde yürüdüğümüzde eylemlerimiz izlenebilir ya da kayıt altına alınabilir. Suçla, terör tehdidiyle mücadele için ve idarenin etkinliğinin gelişmesi için Birleşik Krallık hükümetleri art arda dünyadaki en kapsamlı ve teknolojik olarak ileri izleme/gözetleme sistemlerini kurmuşlardır. Özel sektördeki eşzamanlı benzer gelişmeler bu ülkedeki hayatın niteliğinin kökten değişmesine katkıda bulunmuştur. Elektronik izlemenin ilerlemesi ve kişisel bilgilerin toplanması ve işleme tabi tutulması yaygın, rutin, neredeyse her durumda olması beklenen bir uygulama halini almıştır. İnsanların çoğunluğu izleme uygulamalarının büyük bölümünü bilmemektedir ve bunların potansiyel sonuçları hakkında da bilgi sahibi değildir." (Kaynak: Peter Malanczuk. 2009. *Veri, Sınırlar Arası Akış, Uluslararası Koruma*; 31. Ulus-

lararası Verilerin Korunması ve Mahremiyet Komiserleri Konferansı. 2009. *Mahremiyet ve Kişisel Veriler Hakkında Standartlar*)

İnternette Mahremiyet-Sosyal Ağlar

Bilgi teknolojisinin hızlı gelişimi ve **küresel iletişim ağlarının büyümesi** (Nisan 2012 itibarıyla Facebook'un 901 milyon üyesi vardı) ile birlikte sınır ötesi veri akışının uluslararası düzenlemeye tabi tutulması ve konuyla ilgili ulusal mevzuatların uyumlu hale getirilmesi önümüzdeki yıllarda yasama alanının gündeminin üst sıralarında olacaktır. Sosyal ağ sitelerinin hızlı gelişimiyle ilgili çok sayıda hukuki soru ortaya çıkmaktadır. Bunlardan biri **kişisel verilerin korunması** ve genel olarak **mahremiyet** kavramıdır.

Facebook, Twitter, Friendster gibi sosyal ağ siteleri kullanıcılara kendileri ve başkaları hakkında kolayca bilgi paylaşma yolları sunar; ancak birçok kullanıcı hızlı bir şekilde arkadaşlarıyla paylaşmak istediği bilginin aynı zamanda devlet makamlarının ve yabancıların eline geçtiğini fark eder. Örneğin iş bulma şirketleri bu tür siteleri kullanarak potansiyel adayların geçmişlerini öğrenir. Bu tür sitelerde yapılan aramalarla bir kişi hakkında önemli kişisel bilgilere ulaşmak mümkündür. Bazı sitelerin aktif bir biçimde uyguladığı gerçek isim politikası bu sorunu daha da büyütmektedir. Soruna ek başka bir mesele de bir kullanıcının yüzlerce "arkadaş"ının o kişi hakkındaki bilgileri alabilmesi ve istediği gibi kullanabilmesidir (örneğin fotoğraflar). Öyle görünüyor ki bu erişim arkadaşların ve üyelerin de ötesindedir. Kullanıcılar, gelecekteki işverenler, kolluk güçleri vs. akla gelebilecek herkesin profil sayfalarına koyulan fotoğraflara, yorumlara ve bilgilere erişebileceğini idrak etmelidir; ancak bu bilgiler, kişinin ağın dışındaki dünyaya vermek istediği resimle bağdaşmaktadır. Yalnızca tanıdığı insanlara bilgi vermek isteyen kullanıcı

cılar kişisel verilerinin nasıl geniş bir çevrede dağılabileceğini gördüklerinde şaşırılmaktadır. Sorun şudur ki internette yayınlanan herhangi bir bilgi hakkında yayınlayanın denetimi ya yoktur ya çok zayıftır.

Bireysel hesaplardaki **varsayılan mahremiyet ayarları**, o profili görüntüleyen herkesin çok miktarda bilgiye erişebilmesini sağlamaktadır. Bu nedenle “tasarlanan mahremiyet”, yani web sitelerine ve programlara dahil edilmiş olan ve varsayılan ayarlar olarak kullanılan uygun mahremiyet ayarları kişisel verilerin korunmasında yeterli koruma sağlayacak çözümler olarak tercih edilebilir.

Kişisel bloglar ve yorumlar bir profil sayfasını görüntüleyen herkes tarafından görülebilmektedir. Eğer sosyal ağ sitesinin yöneticileri varsayılan ayarları daha ayrıntılı düzenlerse kullanıcılar kişisel verileri üzerinde daha fazla kontrole sahip olabilir. Mahremiyete ilişkin politikalar tüm anlaşmalar gibi açık ve kolay izlenir olmalıdır ve böylece kullanıcılar üye olduklarında kendilerini neyin beklediğini bilebilmelidir. Maalesef web sitelerinin mahremiyet politikaları ve kullanım şekli genellikle gereksiz bir biçimde karmaşıktır. Bunun sonucu olarak da bilginin okunması gerektiğinden daha zor olabilmektedir.

Nisan 2012’de Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi “**Arama Motorlarında İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Tavsiye Kararı**” kabul etmiştir. Karar’a göre, taraf devletler arama motorlarıyla ulaşılabilen bilginin şeffaflığını sağlamalı ve kişisel verilerin toplanmasında şeffaflığı artırmalıdır.

(Kaynak: Avrupa Konseyi. 2012. *Arama Motorlarında İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Tavsiye Kararı*; Peter Malanczuk. 2009. *Veri, Sınırlar Arası Akış ve Uluslararası Koruma*)

Çocuk Pornografisi

1990 yılında yürürlüğe giren **Çocuk Hakları Sözleşmesi**, çocuk hakları alanında hukuken bağlayıcı olan ilk belgedir. Sözleşme’nin 16. maddesi İHEB ile aynı dili kullanarak çocukların mahremiyet hakkına sahip olduğunu belirtir.

Hükümetlerin, çocukların her türlü cinsel sömürden ve tacizden korunmaları ve kaçırılmalarının, satılmalarının veya insan ticaretine konu olmalarının önlenmesi için her türlü tedbiri almaları gerektiğini belirten Sözleşme’ye ek olarak Çocuk Ticareti, Çocuk Fuhuşu ve Çocuk Pornografisine İlişkin İhtiyari Protokol de taraf devletlerin çocukların satışını (zorla çalışma, yasadışı evlat edinme ve organ bağıışı gibi cinsel olmayan amaçlarla da), çocuk fuhuşunu ve çocuk pornografisini yasaklamalarını ve bu eylemleri uygun yaptırımlarla cezalandırmalarını gerektirir. Bugün (Mayıs 2011) ek Protokol’e taraf 143 devlet bulunmaktadır.

☺👉 *Çocukların İnsan Hakları*

4. UYGULAMA VE İZLEME 🤔!?

Çoğu ülkede temel insan hakları anayasalarda yer almaktadır. Anayasalar genellikle temel insan haklarının ihlal edilmesi halinde ulusal mahkemelere başvuru imkânı verir. Uluslararası düzeyde ise insan haklarının korunması için insan hakları antlaşmaları yapılmıştır. Bir devlet böyle bir antlaşmaya taraf olduğu zaman o antlaşmanın hükümlerini ulusal düzeyde hayata geçirmek zorundadır. Uluslararası hukuk, devletlerin söz konusu hükümleri nasıl hayata geçireceğini söylemez; bu, ulusal hukuk düzeninin yapısına bağlıdır.

Birleşmiş Milletler

İnsan hakları hükümlerinin uygulanmasını izlemek için BM Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi gibi bazı antlaşmalar bir

denetim mekanizması öngörmüştür. Bu mekanizma, taraf devletlerin düzenli aralıklarla uluslararası izleme organına antlaşma hükümlerini nasıl hayata geçirdikleri hakkında bilgi sunduğu bir **raporlama sisteminden** ibarettir.

İnsan Hakları Komitesi, MSHUS'nin Sözleşme'ye taraf devletler tarafından uygulanmasını izlemekle sorumlu olan organdır. Sözleşme taraf devletlere, Komite'ye düzenli aralıklarla, hakların nasıl uygulandığına dair raporlar sunma yükümlülüğü verir. Devletler ilk başta Sözleşme'ye taraf olduktan bir yıl sonra rapor sunmalı, ardından Komite'nin talebi halinde (genellikle dört yılda bir) yine rapor hazırlamalıdır. Komite her raporu inceler ve **"Nihai Gözlemler"** adındaki belgeyle, endişe ve tavsiyelerini devletlere iletir.

Rapor usulünün yanı sıra Sözleşme'nin 41. maddesi Komite'nin devletler arası şikâyetleri de incelemesini öngörür. Ayrıca Sözleşme'ye ek İhtiyari Protokol, Komite'ye, Sözleşme'de yer alan hakların ihlali iddiasında bulunan kişiler tarafından Protokol'e taraf devletlere karşı getirilen bireysel başvuruları da inceleme yetkisi verir.

Ayrıca, İnsan Hakları Komitesi, Sözleşme'deki insan hakları hükümleriyle ilgili yorumlarını Genel Yorum adı verilen metinlerle ortaya koyar. Örneğin **16 numaralı Genel Yorum mahremiyete, aileye, eve ve haberleşmeye saygı hakkı ve şeref ve itibarın korunmasına** dairdir (17. madde). Bu Genel Yorum'da şöyle denmiştir:

"Sözleşme'ye uygun müdahaleler de dahil olmak üzere, konuyla ilgili mevzuat, bir müdahalenin hangi belirli durumlarda yapılabileceğini

belirtmelidir. Bu şekilde izin verilen bir müdahalenin kararı yalnızca yasalarla öngörülen makam tarafından ve her bir vakayla ilgili ayrı ayrı verilmelidir. 17. maddeye uygunluk, haberleşmenin bütünlüğünün ve gizliliğinin hem hukuken hem de fiilen korunmasını gerektirir. Elektronik veya diğer yollarla izleme, telefon, telgraf veya diğer haberleşme biçimlerinin dinlenmesi ve izlenmesi, teknik takip ve konuşmaların kayıt altına alınması yasaklanmalıdır. Bir kişinin evi yalnızca gerekli delillerin bulunması için aranabilmeli ve bu eylem taciz düzeyine ulaşmamalıdır. Bilgisayarlardaki, veri bankalarındaki ve diğer cihazlardaki kişisel verilerin toplanması ve depolanması mevzuatta düzenlenmelidir. Bir kişinin özel hayatına ilişkin bilgilerin hukuken bu bilgileri alma, işleme tabi tutma ve kullanma yetkisi olmayan kişilerin eline geçmesinin önlenmesi için devletler etkili tedbirler almalıdır. Bu bilgiler hiçbir şekilde Sözleşme'ye aykırı amaçlar için kullanılmamalıdır. Her birey kendine ait dosyaların hangi devlet makamı, özel kişi ya da özel kuruluş tarafından denetlendiğini öğrenebilmelidir. Bu tür dosyaların yanlış kişisel veri içermesi veya hukuka aykırı olarak toplanması veya işleme tutulması halinde, her bireyin düzeltme ya da tasfiye isteme hakkı vardır."

Terörle Mücadele Sırasında İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması ve Geliştirilmesi BM Özel Raportörü

11 Eylül 2001'den bu yana, dünyadaki insan hakları durumu hakkındaki gelişmeler iyi bir biçimde belgelenmektedir. 11 Eylül saldırıları dünyanın her yerinde, görüntülerinden dolayı Müslümanlara ve Araplara yönelik bir dizi ırkçı saldırıya neden olmuştur. Hükümetler de geniş çaplı yasal tedbirlerle bu saldırılara yanıt vermiştir. Birçok devlet yeni suçlar yaratmış, çeşitli örgütleri yasaklamış; kişilerin malvarlıklarına el koymuş, temel özgürlükleri kısıtlamış ve insan hakları ihlallerine karşı var olan güvenceleri azaltmıştır. Bu durum, terörle mücadele bahanesiyle insan hakları ihlallerinin meşruiyet kazanması gibi tehlikeli bir eğilime yol açmıştır. Terör bağlantılı tehditlere aşırı tepki gösteren devletler yalnızca terör şüphelilerinin değil, kendi vatandaşlarının da insan haklarını tehlikeye atmıştır. Bunun sonucu olarak vatandaşların hak ve özgürlükleri zarar görebilecektir.

Güvenlik Konseyi'nin 1535 (2004) sayılı Kararı uyarınca kurulan Terörle Mücadele Komitesi İcra Müdürlüğü (CTED) ile birlikte Komite insan hakları alanında daha ileriye yönelik bir politika izlemeye başlamıştır. CTED, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği ve diğer insan hakları örgütleri ile terörle mücadele alanında işbirliği yapmakla görevlendirilmiş ve burada çalışmak üzere bir insan hakları uzmanı atanmıştır. Bundan başka Nisan 2005'te İnsan Hakları Komisyonu 2005/80 tarihli kararı ile bir **Terörle Mücadele Sırasında İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Özel Raportörü** atanmasına karar vermiştir. 2009 tarihli raporunda Özel Raportör mahremiyet hakkı ve terörle mücadele tedbirleriyle bu hakkın uğradığı zarara önemli bir yer vermiştir: Bir birey bir güvenlik birimi tarafından soruş-

turulmaya ve izlenmeye başladığında, o bireyin kişisel bilgileri terörle mücadele adına tüm güvenlik birimlerine dağıtmakta ve mahremiyet hakkı neredeyse otomatik olarak bundan etkilenmektedir. Bunlar devletin uluslararası insan hakları hukuku altında mahremiyet hakkını kısıtlamak için meşru yetkiye sahip olduğu durumlardır; ancak terörle mücadeleyi meşrulaştıran bir joker değildir. Her müdahale eleştirel bir değerlendirmeye tabi olmalıdır. MSHUS'nin 17. maddesi mahremiyet hakkına dair evrensel düzeydeki en önemli ve hukuken bağlayıcı antlaşma hükmüdür.

(Kaynaklar: OHCHR. 2007. *İnsan Hakları, Terörizm ve Terörle Mücadele*. Tessa van Lieshout. 2006. *Birleşmiş Milletler ve Terörle Mücadele*. Birleşmiş Milletler. 2009. *Terörle Mücadele Sırasında İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Özel Raportörü'nün Raporu*)

Bölgesel Sözleşmeler ve İzleme Organları

Avrupa Birliği'nin Çabaları

1995 gibi erken bir tarihte, Avrupa Birliği Konseyi ("AB Konseyi") ve Avrupa Parlamentosu, AB üye devletlerinin mevzuatlarının uyumlaştırılması amacıyla Kişisel Verilerin İşleme Tabi Tutulması Hakkında Bireylerin Korunması ve Bu Verilerin Serbest Dolaşımı başlıklı bir yönerge ("**Verilerin Korunması Yönergesi**") hazırlamıştır.

Verilerin Korunması Yönergesi'nin iki amacı vardır: Bireylere **veri koruması** sağlanması ve AB üye devletlerde kişisel verilerin **serbest dolaşımının** mümkün kılınması. Yönerge hem elektronik hem de yazılı dosyalardaki kişisel verilerin işleme tabi tutulmasında uygulanmaktadır. İçerdiği haklar yanlış verilerin düzeltilmesi, hukuka aykırı işlemlerin önlenmesi ve pazarlama reklamlarını almamanın tercih edilmesi hakkıdır.

Bireylerin sağlığına, cinsel hayatına, dini ve felsefi kanaatlerine dair hassas kişisel bilgilerin ticari amaçlarla ya da hükümetler tarafından kullanılabilmesi için bireyin açık rızası gerekmektedir. Bu Yönerge, bazı verilerin Avrupa'da dolaşımının devam ettirilmesini sağlamak için AB dışındaki ülkeler üzerinde benzer katı kişisel veri mevzuatı oluşturulması konusunda baskı yaratmıştır.

1997'de Avrupa Parlamentosu'nun ve AB Konseyi'nin, Telekomünikasyon Alanında Kişisel Verilerin İşleme Tabi Tutulması ve Mahremiyetin Korunması başlıklı ek 97/66/EC sayılı Yönergesi ("**Telekomünikasyon Mahremiyeti Yönergesi**") kabul edilmiştir. Telefon, dijital televizyon, cep telefonu ağları ve diğer telekomünikasyon sistemlerini kapsayan bu Yönerge ile telefon operatörleri ve hizmet sağlayıcılar, kullanıcıların iletişimlerinin (internet iletişimi ve faaliyetleri de dahil) mahremiyetinin sağlanması yükümlülüğü altına sokulmuştur. Telekomünikasyon Mahremiyeti Yönergesi fatura bilgilerine erişimi kısıtlar ve pazarlama faaliyetlerini sınırlar. Bunun anlamı şudur: Bir çağrı sona erdiğinde o iletişim sırasında toplanan bilgiler silinmelidir.

2002'de Avrupa Parlamentosu ve AB Konseyi, 2002/58/EC sayılı Elektronik İletişim Alanında Kişisel Verilerin İşleme Tabi Tutulması ve Mahremiyetin Korunması Yönergesi'ni kabul etmiştir ("**Elektronik Mahremiyet Yönergesi**"). Üye devletler cep telefonları, SMS'ler, sabit telefon hatları, fakslar, e-postalar, chat odaları, internet ve diğer elektronik iletişim cihazlarıyla kurulan iletişimlerdeki veri trafiğinin tutulmasını ve bunların yerinin belirtilmesini gerektiren bir mevzuat oluşturmak zorundadır. Bu tedbirler ulusal güvenlik, suçun önlenmesi ve yasaların uygulanması gibi çeşitli nedenlerle alınabilir. Elektronik Mahremiyet Yönergesi aramaların, iletişimin, veri

trafiğinin ve verilerin yerinin belirlenmesinin yeni tanımlarını içermektedir. Bunun amacı mahremiyete daha geniş bir anlam kazandırılmasıdır. İnternet üzerindeki tüm bilgiler ("trafik") buna dahildir, ancak istenmeyen ("spam"), yani talep edilmeyen ticari pazarlama içeren e-postaların rıza hilafına gönderilmesi yasaktır. Ayrıca cep telefonu kullanıcıları da devlet makamlarının yer belirleme ve izleme tedbirlerine karşı korunmaktadır.

2006'da AB bu kez 2006/24/EC sayılı Avrupa Parlamentosu ve AB Konseyi'nin kabul ettiği Kamuya Açık Elektronik İletişim Hizmetlerinde veya Kamusal İletişim Ağlarında Ortaya Çıkan veya İşleme Tabi Tutulan Verilerin Tutulmasına İlişkin Yönerge'yi yayınlamıştır. Bu Yönerge ile Elektronik Mahremiyet Yönergesi değiştirilmiştir. Bu çok tartışmalı Yönerge verilerin altı ay ile iki yıl arası süreler boyunca depolanmasını öngörmektedir.

2007'de AB ile ABD arasında bir anlaşma yapılmış ve bu anlaşmayla Brüksel merkezli bir banka konsorsiyumu olan Dünya Bankalar Arası Finansal Telekomünikasyon Şirketi'ndeki kişisel finansal verilerin AB Hazinesi'ne aktarılması öngörülmüştür. Bu nedenle **SWIFT** "güvenli liman" (*safe harbour*) ilkelerine katılmıştır. Ayrıca AB ve ABD **yolcu ismi kayıt verilerinin** de transferini öngören bir mekanizma üzerinde anlaşmıştır (Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri arasında yapılan Hava Taşımacılık Şirketlerinin Yolcu İsim Kayıt Verilerinin İşleme Tabi Tutulması ve Amerika Birleşik Devletleri İçişleri Bakanlığı'na Emniyet Departmanı'na Verilmesini Öngören Anlaşma). 2006'da benzer bir anlaşma Avrupa Birliği Adalet Divanı tarafından bozulmuştur (Avrupa Birliği Parlamentosu/Avrupa Birliği Konseyi ve Avrupa Toplulukları Komisyonu, 30 Mayıs 2006).

2012’de kişisel verilerin işleme tabi tutulması ve bu tür verilerin dolaşımı hakkında bireylerin korunmasına dair Yönerge Taslağı ve kişisel verilerin yetkili makamlarca suçun önlenmesi, incelenmesi, tespiti ve soruşturulması veya ceza mahkûmiyetlerinin infazı amaçlarıyla işleme tabi tutulması ve bu tür verilerin serbest dolaşımı hakkında Yönerge Taslağı tartışmaya açılmıştır. Yönerge Taslağı’nın 16. maddesi verilerin işleme tabi tutulmasında hükümlere aykırılık var ise bireylere verilerin silinmesi hakkını tanımaktadır.

(Kaynak: Avrupa Komisyonu. 2012. *Kişisel verilerin işleme tabi tutulması ve bu tür verilerin dolaşımı hakkında bireylerin korunmasına dair düzenleme teklifi [Genel Veri Koruması Düzenlemesi]*; Peter Malanczuk. 2009. *Veri, Sınırlar Arası Akış, Uluslararası Koruma*)

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)

1950 tarihli İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi’nin **8. maddesi** şöyledir:

Sözleşme ile, Sözleşme’nin uygulanmasını denetlemek için Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kurulmuştur. Her iki organ da mahremiyet haklarının hayata geçirilmesinde faaliyet göstermiş ve 8. maddenin kapsamını geniş, sınırlamaları dar bir yoruma tabi tutmuşlardır. 1976 tarihli X/İzlanda kararında (5 Eur. Comm’n H.R. 86.879) Komisyon şöyle karar vermiştir:

“(1) Herkes özel hayatına ve aile hayatına, konutuna ve yazışmalarına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.
(2) Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal

“Çok sayıda Anglosakson ve Fransız müellife göre, ‘özel hayat’a saygı hakkı mahremiyet hakkıdır: Kişinin dilediği gibi aleniyetten uzak yaşama hakkıdır... Komisyon’un görüşüne göre ise özel hayata saygı hakkı o noktada bitmez. Bu hak aynı zamanda, özellikle kişinin kişiliğinin gelişmesi için gerekli olan duygusal alanda diğer insanlarla ilişki kurma ve geliştirme hakkını da kapsar.”

(Kaynak: Magdalena Sepulveda, Theo van Banning vd. 2009. *İnsan Hakları Referansları El Kitabı*)

Avrupa Konseyi Kişisel Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulması Sözleşmesi ve Ek Protokolü

1981 tarihli Avrupa Konseyi Kişisel Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulması Sözleşmesi 1985 yılında yürürlüğe girmiştir ve dünyadaki tüm devletler için imzaya açıktır. Haziran 2012 itibarıyla 44 devlet tarafından imzalanmış olup, verilerin korunması alanında küresel olarak öneme sahip **ilk hukuken bağlayıcı uluslararası belgedir**. Sözleşme altında üye devletler ulusal mevzuatlarında buradaki hükümlerin uygulanmasını sağlayacak değişiklikler yapmak ve böylece kişisel verilerin işleme tabi tutulmasında bireylerin temel insan haklarını güvence altına almak zorundadır.

Bunun yanında Avrupa Konseyi, Sözleşme’nin yenilenmesi için bir kampanya başlatmıştır. Kişisel bilgilerin genellikle kişinin

güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.”

rızası olmadan durmaksızın kaydedildiği, iletildiği ve analiz edildiği bir çağda temel hakların yasal korumaya tabi tutulması bir gerekliliktir. Mahremiyet ile özgürlük arasındaki sınırların belirsizleştiği bu çağda Sözleşme'nin yenilenmesi gerekli ve aynı zamanda zor bir süreç olacaktır.

Kişisel verilerin sınırlar arasında dolaşımının artmasıyla birlikte, insan haklarının ve temel özgürlüklerin ve özellikle mahremiyet hakkının etkili bir biçimde korunmasının sağlanması bir gerekliliktir. Bu nedenle Sözleşme'ye ek **Protokol** (Kişisel Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulması Bakımından Denetim Makamları ve Sınırlar Arası Veri Dolaşımı) 2004 yılında yürürlüğe girmiştir. Haziran 2012 itibarıyla 32 taraf devlet mevcuttur. Ek Protokol, taraf devletlerin **denetim makamları** kurmasını ve bu makamların görevlerini devlet makamlarından tamamen bağımsız bir biçimde yerine getirmelerini gerektirir. Bu unsurlar bireylerin kişisel verilerinin işleme tabi tutulurken koruma altına alınmasını sağlayacaktır.

Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi

Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi'nin **11. maddesi** mahremiyet hakkını İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne benzer bir biçimde tanımlamaktadır. 1965'te Amerika Devletleri Örgütü (OAS) Amerika İnsan Hakları ve Görevleri Bildirgesi'ni kabul etmiştir. Bu bildirme birçok insan hakkı gibi mahremiyet hakkını da koruma altına almış, Amerika İnsan Hakları Mahkemesi mahremiyet meselelerini kararlarında işlemeye başlamıştır (Örneğin Rivas Quintilla/El Salvador, Oscar Elias Biscet ve diğerleri/Küba).

(Kaynak: Magdalena Sepulveda, Theo van Banning vd. 2009. *İnsan Hakları Referansları El Kitabı*)

OECD Mahremiyetin Korunması ve Kişisel Verilerin Sınırlar Arası Akışına İlişkin Rehber İlkeler

23 Eylül 1980'de kabul edilen OECD Mahremiyetin Korunması ve Kişisel Verilerin Sınırlar Arası Akışına İlişkin Rehber İlkeler kişisel bilgilerin toplanması ve yönetilmesi hakkında genel rehber ilkelerle ilgili uluslararası konsensüsü temsil eder. Temel ilkeleri ortaya koyan rehber ilkeler hükümetlerin, şirketlerin ve tüketici temsilcilerinin mahremiyet ve kişisel verilerin korunması konusundaki çabalarında önemli bir rol oynar.

OECD rehber ilkeleri elektronik verilerin işleme tabi tutulmasıyla ilgili hukuken bağlayıcı olmayan kuralları belirlemiştir. Bu kurallara göre, kişisel bilgiler depolanmadan yaygınlaştırılmaya kadar her adımda korunmalıdır. İlkeler ve veri korunmasının ifadesi farklı bildirgelerde ve yasalarda birbirinden farklıdır, ancak bunların tümüne göre kişisel bilgiler:

- Adil ve hukuka uygun bir biçimde elde edilmelidir;
- Sadece belirlenen amaca uygun olarak kullanılmalıdır;
- Yeterli ve konuyla ilgili olmalı ve amaca göre aşırı olmamalıdır;
- Doğru ve güncel olmalıdır;
- Kişi bakımından erişilebilir olmalıdır;
- Güvenli bir yerde tutulmalı ve amacına uygun kullanıldıktan sonra ortadan kaldırılmalıdır.

Afrika Çocuk Hakları ve Refahı Şartı

Şart, **10. maddesinde** mahremiyetin korunmasını öngörmektedir: *"Hiçbir çocuğun mahremiyetine, aile evine veya haberleşmesine hukuka aykırı olarak müdahalede bulun-*

lamaz veya şeref ve itibarına saldırılamaz. Ebeveynlerin ve velilerin çocukların davranışları üzerinde makul ölçüde denetim uygulama

hakkı vardır. Çocuğun bu tür müdahalelere veya saldırılara karşı yasayla korunma hakkı bulunmaktadır.”

FAYDALI BİLGİLER

1. ÖRNEK UYGULAMALAR

Privacy.org

Privacy.org, mahremiyetle ilgili günlük haberler, bilgiler ve girişimler hakkında bilgi sağlayan bir web sitesidir. Mahremiyetle ilgili eylemler, mahremiyetle ilgilenen gruplar ve yayınları hakkında genel bir bakış temin eder. Elektronik Gizlilik Bilgi Merkezi (EPIC) ve Uluslararası Mahremiyet (PI) isimli örgütlerin ortak projesidir.

Elektronik Gizlilik Bilgi Merkezi (EPIC)

EPIC, Washington DC merkezli kamu yararına yönelik bir araştırma merkezidir. 1994'te, temel özgürlüklerle ilgili konulara, mahremiyetin korunmasına, ABD anayasasına ek 1. maddeye ve anayasal değerlere kamuoyunun ilgisini çekmek amacıyla kurulmuştur.

Uluslararası Mahremiyet (PI)

Uluslararası Mahremiyet, 1990'da hükümetlerin ve şirketlerin faaliyetlerini izlemek için kurulmuştur. Londra merkezlidir ve Washington DC'de bir şubesi bulunmaktadır. PI, telefon dinlemeler ve ulusal güvenlik faaliyetlerinden, kimlikler, görüntülü izleme, veri karşılaştırması, polis bilgi sistemleri ve tıbbi mahremiyete kadar çeşitli alanlarda dünyanın her yerinde kampanyalar düzenlemiştir.

(Kaynak: Peter Malanczuk. 2009. *Veri, Sınırlar Arası Akış, Uluslararası Koruma*)

2. TRENDLER

Terör Listeleri ve Uçuş Yasağı Listeleri

Liste izlemenin en yaygın türü “uçuş yasağı olanlar” listesidir. Genellikle bu listeler havayolu şirketlerine ve güvenlik görevlilerine dağıtılarak, ismi geçen belli yolcuların alıkoyması ve sorgulanması istenir. Listelerin uygulama alanı hâlâ gizlidir, ancak bu sistemlerin kamusal denetime açık olduğu yerlerde (özellikle ABD’de ve Kanada’da) hataların ve mahremiyete ilişkin kaygı verici durumların ortaya çıktığı görülmektedir. Listeler hataların giderilmesi için durmaksızın kontrol edildiği halde, verilerin doğruluğuna dair sorunlar vardır ve kimlik tespiti süreci büyük bir dikkatle yürütülmelidir.

Bu listelerin hangi sebeple gizli tutulduğuna ilişkin resmi açıklamalar teröristlerin konudan haberdar olmasının engellenmesinden bahseder; ancak gizlilik nedeniyle bireyler nedenini bilmeden bazı listelerde sürekli olarak gözetim altında tutulmakta ve bu işlemlerin **bağımsız ve etkili bir denetime** tabi olması engellenmektedir. Bu tür gizli izlemeler **MS-HUS'nin 17. maddesi** altında güvence altına alınan **mahremiyet hakkının** bir ihlali niteliğindedir. Eğer bu terörle mücadele listeleri kamuya açık hale getirilirse başka bir 17. madde meselesi ortaya çıkacaktır. İnsan Hakları Komitesi bu konuda şunları söylemiştir: “Bir kişinin Birleşmiş Milletler 1267 Komite

Listesi'ne meşru olmayan bir biçimde girmesi 17. maddenin ihlali niteliğindedir. Kişisel bilgilerin yaygınlaştırılması, listelerdeki kişilerin şeref ve itibarına bir saldırı teşkil eder. Bunun nedeni yaptırımlar listedeki isimler ile listesi-nin başlığı arasında olumsuz bir bağlantı kurulacak olmasıdır.”

Bu tür listeler, kamuya açık da olsa gizli de tutulsa, çoğunlukla verilerin korunmasına dair temel ilkelerin ihlalini teşkil edecektir. Bir amaç için çıkarılan bilgiler, ilgili kişilerin haberi ya da rızası olmaksızın ikincil amaçlar için de kullanılmakta ve hatta başka kurumlarla paylaşılmaktadır. Kişiler hakkında verilen kararlarda yanlış bilgiler esas alınmaktadır ve bunun sonucu olarak da seyahatlere kısıtlamalar getirilmektedir. Bu kişiler vize alamamaktadır; sınırlarda ülkeye girişleri ya da hangi nedenle olduğu bildirilmeden uçağa binmeleri engellenmektedir.

(Kaynak: Birleşmiş Milletler. 2009. *Terörle Mücadelede İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması ve Geliştirilmesi Özel Rapor-törünün Raporu*)

Bay Abooufian Abdelrazik'in hikâyesi bu konuda bir örnektir:

“Montreali bir bey olan Abooufian Abdelrazik, 2006'da Birleşmiş Milletler'in terör listesine alındı. Bay Abdelrazik hiçbir zaman bir suçlamayla karşı karşıya kalmadı. 2003'te Sudan'daki hasta annesini ziyareti sırasında gözaltına alındı, ancak hakkında bir iddianame düzenlenmedi. Sudan'da altı yıl kaldıktan sonra, (cezaevinde ve Kanada Büyükelçiliği'nin lobisinde) Kanada'ya gitmesine izin verildi. Hakkındaki yaptırımlardan dolayı

çalışmayan Abdelrazik evine döndüğünden beri bir boşluk içinde olduğunu ifade etti ve gazetecilere şöyle dedi: “Yanlış bir şey yapmadım. Bir gün kendimi hakkımda bir suçlama ya da delili olmadan bu durumda buldum.”

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin bir kararı uyarınca Ottawa, Abdelrazik'e maddi destek sağlayan herkesi cezalandırma yetkisine sahipti. Kendisine maaş verilirse, bankadan maaşı çekemeyecekti. Dava sürecinin ardından, banka hesabından sınırlı miktarda para çekmesine müsaade eden bir karar verildi.

Hem CSIS hem de RCMP Abdelrazik aleyhine herhangi bir delil olmadığını belirtmektedir. Abdelrazik'in El Kaide ile herhangi bir bağı olmadığı Sudan Adalet Bakanlığı tarafından 2005'te açıklandı, ancak isminin bu listelerden çıkarılmasına yönelik çabalar sonuçsuz kaldı. Federal hükümet ve diğer devlet makamları ona yaptırım uygulamaya devam etti. Ottawa, Abdelrazik'e işkence gördüğünü iddia ettiği Sudan'daki bir cezaevinden çıktıktan sonra seyahat belgeleri verilmesini reddeden kararında bu listeye atfı yaptı. Abdelrazik daha sonra Khartoum'daki Kanada Büyükelçiliği'nde hukuki bir boşluk içinde aylar geçirdi. Abdelrazik'e ülke çapındaki bir konuşma turunda eşlik eden Mary Foster, onun sorunlarının daha geniş ölçekteki İslamofobi, ırkçılık ve hükümetin keyfi olarak kullandığı yetkilerine karşı verilen mücadelenin

bir parçası olduğunu belirtti. “Bu sadece bir kişiyle ilgili bir sorun değil, birçok bireyle ve hatta bireylerle dolu koca ülkelerle ilgili bir sorun...”
Abdelrazik’in avukatları, insan hakları gruplarının da desteğiyle, BM 1267 Listesi olarak bilinen bu listeye karşı anayasal şikâyetle bulundu.
Abdelrazik halihazırda Dışişleri Bakanı Lawrence Cannon’a ve federal hükümete, 27 milyon tazminat talebiyle bir dava açmış durumda. Bu davada, Sudan makamları tarafından keyfi olarak hapsedilmesinin hükümet tarafından düzenlendiğini, Sudan makamlarının kendisine hükümetin teşvikiyle işkence yaptığını ve kendisinin Kanada’ya dönmemesinin yıllarca keyfi olarak engellendiğini iddia ediyor.

Cannon’un sözcülerinden Melissa Lantsman, mahkeme önünde görülmekte olan bu dava hakkında yorum yapamayacağını belirtti ve şöyle devam etti: “Bu listeden çıkmak için doğru yolları kullanmak Bay Abdelrazik’in atması gereken adımdır. Kanada Abdelrazik’in isminin bu listeden çıkarılmasını 2007’de talep etti, ancak ret yanıtı aldı. Güvenlik Konseyi’nin herhangi bir üyesi listeden çıkarılmayı herhangi bir açıklama yapmadan veto edebilir.”
 (Kaynak: CBC News. 2010. *Montreal man on watch list rallies supporters*)

Google Sokak Görünümü

2007’de Google Sokak Görünümü projesine başladığında mahremiyete dair kaygılar dile getirilmiş, ancak tartışma esas olarak Google Sokak Görünümü kameralarıyla alınan görüntülerin toplanmasına ve gösterilmesine odak-

lanmıştır. Sonradan ortaya çıktığı gibi, Google aynı zamanda Sokak Görünümü araçlarında gizlenen wi-fi alıcılarıyla büyük miktarda **wifi verisi** almıştır. Bunun üzerine bağımsız soruşturmalar açılmış ve Google, özel kablosuz ağlarına bağlı yer bilgisini içeren MAC adresleri ve SSID ağları (kullanıcı ağı kimlikleri) bilgisi topladığını itiraf etmiştir.

Dünyadaki büyük protestolar sonucu Google, yasadışı olarak veri aktarımı toplamayı durdurmuş, daha sonra, soruşturma devam ederken, e-posta şifreleri ve e-posta içerikleri de dahil olmak üzere wi-fi aktarımlarını kaydettiğini itiraf etmiştir: “(...) Bazı durumlarda e-postalar, şifreler ve URL’ler de elde edilmiştir.”

Ocak 2011’de en az 12 ülkede soruşturma yapılmış ve 9 diğer ülkede Google, yasaları ihlal etmekten suçlu bulunmuştur. Örneğin **bir İsviçre mahkemesi**, Google Sokak Görünümü’nün mahremiyet haklarını ihlal ettiğine karar vermiştir. İsviçre Yüksek Mahkemesi de Google aleyhine karar vermiş ve Sokak Görünümü harita hizmetinin internete koyulmadan önce yüzlerin kapatılması ve araba plakalarının bulanıklaştırılması gerektiğini söylemiştir. İsviçre Mahkemesi’ne göre “*kamunun görsel kayıtlarını alma ve sanıkların ticari menfaatleri hiçbir şekilde kişilerin görüntülerinin korunmasından daha önemli değildir.*” Birleşik Krallık, Fransa ve İspanya gibi başka ülkelerde de Google kablosuz ağlardan Wi-fi verileri elde etmesi nedeniyle suçlu bulunmuştur.

Fransa Bilişim ve Temel Özgürlükler Ulusal Komisyonu,

Sokak Görünümü araçları insanların e-postalarını ve şifrelerini haberleri olmaksızın elde ettiği için Google’ı 100.000 euro para cezasına çarptırmıştır. Komisyon “*ihlalleri ve ağırlıklarını ve Google’ın kazandığı ekonomik menfaatleri*” belirlemiştir ve bu nedenle de bugüne dek verdiği en yüksek para

cezasını vermiştir. Komisyon, Google'ı para cezasını aldıktan sonra da soruşturma sırasındaki tutumu nedeniyle eleştirmiştir. CNIL'in icra direktörü Yann Padova şöyle demiştir: “İşbirliği yapmaya her zaman yanaşmadılar. Google araçlarındaki kaynak kodu da dahil olmak üzere talep ettiğimiz bilgileri vermediler. Her zaman şeffaf değillerdi.”

Birleşik Krallık, Kanada, Almanya ve İspanya gibi diğer bazı ülkelerde de benzer soruşturmalarla Google'ın mahremiyet haklarını ihlal ettiğine hükmedilmiştir.

(Kaynak: BBC. 2011. *France fines Google over Street View data blunder*)

Sosyal Ağlar

Facebook, MySpace, Twitter, Google Buzz, LinkedIn ve Friendster gibi sosyal ağ web siteleri eski dostlarla ilişkileri korumak, yeni arkadaşlarla tanışmak ve kişisel bilgilerin paylaşılması için köklü forumlar yaratmış ve mobil iletişim yetilerini geliştirmiştir. Bu web siteleri bilgi değiş tokuşu için faydalı araçlar ise de, mahremiyetin ihlal edilmesine yol açtıkları konusunda artan kaygılar bulunmaktadır, çünkü birçok kullanıcı kişisel detaylarının istediğinden daha yaygın kullanıldığına şahit olmaktadır.

Bazı hizmet sağlayıcılar kimin üye olabileceğini belirleyerek kullanıcının bilgilerine erişimi kısıtlamaktadır. Birçok web sitesinin kullanım koşulları yaş sınırı öngörmektedir (Örneğin, Friendster kullanıcıların 16; Facebook ve My Space ise 13 yaşından büyük olmalarını şart koşmaktadır). Yine de kişilerin dijital bilgileri kopyalanabilir ve izin verilen gruptaki herhangi biri bilgiyi başkalarına aktarabilir. Ayrıca web siteleri rutin olarak kişisel bilgileri üçüncü kişilerle reklam amaçlı paylaşmaktadır.

(Kaynak: BBC. 2008. *Facebook “violates privacy laws”*; EPIC, Sosyal Ağlarda Mahremiyet

ti, <http://epic.org/privacy/socialnet/default.html>; İrlanda Verilerin Korunması Komiseri. 2011. *Facebook Ireland Ltd-Report of Audit*)

Ulusal DNA Veri Tabanı-Birleşik Krallık

Son yıllarda Birleşik Krallık Lordlar Kamarası Anayasa Komisyonu ulusal DNA Veri Tabanı'nın büyüdüğünü, çeşitli kamu hizmetleriyle bağlantılı yeni veri tabanlarının oluşturulduğunu ve geliştirildiğini ve ayrıca hem kamusal hem özel sektörlerde kapalı devre kamera sistemlerinin istikrarlı bir biçimde arttığını belirlemiştir. Hem devlet hem özel sektör izleme/gözetleme araçlarını çok geniş olarak ve devamlı surette artarak kullanmaktadır. Geçtiğimiz onyıllar boyunca bilgisayar veri tabanları veri paylaşımı, elektronik iletişimin izlenmesi, elektronik kimlik tespiti, kamusal alan kamera sistemleri genellikle az görülen olgular olmuştur. Bugün bu teknolojiler her yerde vardır ve gündelik hayatlarımızın çeşitli alanlarına baskı yapmaktadır. Ayrıca izleme/gözetleme bireyler ile devlet arasındaki ve bireylerin kendi arasındaki ilişkiler üzerinde de güçlü bir etkiye sahiptir. Bu sistemlerin seçicilikle kullanılması bazı hallerde belli kategorideki bireylere karşı ayrımcılık da teşkil etmektedir.

(Kaynak: Peter Malanczuk. 2009. *Veri, Sınırlar Arası Akış, Uluslararası Koruma*)

İfade Özgürlüğü ve İnternete İlişkin Ortak Bildirge

Haziran 2012'de BM, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Amerikan Devletleri Örgütü (OAS) ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu'nun (ACHPR) ifade özgürlüğüyle ilgilenen özel raporörleri bir arada “İfade Özgürlüğü ve İnternete İlişkin Ortak Bildirge”yi yayınlamıştır. İnternette ifade özgürlüğü hakkında önemli ilkeleri vurgulayan Bildirge'ye göre, örneğin, diğer iletişim yol-

larına dair düzenlemelerle ilgili yaklaşımlar basit bir biçimde internet iletişimine aktarılamaz. Bu nedenle, internet için özel olarak tasarlanmış düzenlemeler öngörülmelidir.

(Kaynaklar: OAS. 2012. *Basın açıklaması-İfade özgürlüğüyle özel raportörleri internet hakkında ortak bildirme yayınladı*; Matthias C. Kettmann. 2012. *İnternet Hakkında 5 Güçlü İlke*)

3. KRONOLOJİ

- 1966** Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (MSHUS), 17. madde
- 1980** OECD Mahremiyetin Korunması ve Kişisel Verilerin Sınırlar Arası Akışına İlişkin Rehber İlkeler
- 1981** Avrupa Konseyi Kişisel Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulması Alanında Bireylerin Korunması Sözleşmesi
- 1988** BM İnsan Hakları Komitesi'nin Mahremiyete, Aileye, Eve ve Haberleşmeye Saygı Hakkı ve Şeref ve İtibarın Korunmasına İlişkin 16 no'lu Genel Yorumu (17. madde)
- 1989** BM Çocuk Hakları Sözleşmesi

İnsan Haklarının Çevrimiçi ve Çevrimdışı Korunması

Temmuz 2012'de BM İnsan Hakları Konseyi en sonunda insan haklarının çevrimiçi ve çevrimdışı korunması arasında bir fark olmadığını beyan etmiştir (UN Doc. A/HRC/20/L.13). İnternetin evrenselliğini ve açıklığını teyit eden bu Karar, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne ve MSHUS'ye atıf yapmıştır.

- 1996** AB Verilerin Korunması Yönergesi 95/46/EC
- 2001** AB Verilerin Korunması Düzenlemesi 45/2001/EC
- 2002** Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne ek Çocuk Ticareti, Çocuk Fuhuşu ve Çocuk Pornografisine İlişkin İhtiyari Protokol
- 2002** AB Elektronik Mahremiyet Yönergesi 2002/58/EC
- 2003-2005** Bilgi Toplumu Dünya Zirvesi
- 2004** Avrupa Konseyi Kişisel Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulması Bakımından Denetim Makamları ve Sınırlar Arası Veri Dolaşımında Bireylerin Korunması Sözleşmesi'ne ek Protokol

Faaliyetin ardından:

Özel veriler ile kamuya açık verilerin farkını ve bu ayrımın yapılmasının önemini tartışın. Kişisel veriler internette nasıl korunabilir?

Konuyla ilgili haklar: İfade özgürlüğü ve medya özgürlüğü; diğer bütün insan hakları.

FAALİYET II **2****MARIANNE K.'NİN HİKÂYESİ****Bölüm I: Giriş**

Kamusal alanlardaki MOBESE kameralarına gitgide daha çok alıyoruz. Öyle ki artık varlıklarını fark etmiyoruz bile... Ama eğer tüm hareketlerimiz polis, güvenlik görevlileri ve hatta özel kişiler tarafından izlenebiliyorsa, bunun mahremiyetimiz için anlamı nedir?

Bölüm II: Genel Bilgiler

Faaliyet türü: Çalışma ve grup tartışması.

Amaçlar ve hedefler: Katılımcıların mahremiyet hakkına yönelik tehditlere duyarlı kılınması; MOBESE kameralarının olumlu ve olumsuz taraflarının tartışılması.

Hedef grup: Ergenler ve yetişkinler.

Grup büyüklüğü: 10'dan fazla.

Süre: 30-60 dakika.

Malzemeler: Marianne'ın hikâyesinin bir nüshası; K. köyünün bir resmi (kopya ya da çizim); MOBESE kameralarının bir fotoğrafı; farklı iki renkte kâğıtlar (faaliyetin ardından yapılacak çalışma için).

Beceriler: Düşünme ve analiz becerileri, tartışma.

Bölüm III: Faaliyet Hakkında Bilgiler**Talimatlar:**

Büyük bir kâğıda K. köyünün resmini çizim ya da aşağıdaki resmi kopyalayıp sınıfta herkesin görebileceği bir yere asın. Aşağıdaki hikâyeyi okuyun:

“Marianne K. köy meydanındaki kahveden bir adamla birlikte ayrılır. Gözyaşlarını silmektedir. Sonra kulağına bir şeyler fısıldayan adama sarılır. Adam gider; geriye dönüp Marianne'a bakar. Marianne ona el sallar, ardından eczaneye girer. Dışarı çıkarken birkaç kutuyu dikkatlice el çantasına yerleştirir. Daha sonra giriş kapısının yanında “avukat” yazan bir binadan içeri girer. Buradan çıktığında elinde bir dosya vardır. Köyün kilisesinin yolunu tutar. Bir süre sonra rahibin bürosundan çıkar ve mezarlığa gider. Sonunda Marianne kahvenin yanındaki süpermarkete girer; iki şişe kırmızı şarap ve iki şişe beyaz şarapla marketten çıkar.”

Katılımcılara Marianne'ın yaptıkları hakkında düşünmek üzere birkaç dakika verin. Olayın arka planı ve Marianne'ın yaptıkları hakkında fikirlerini söyleme zamanı bırakın. Tüm grup fikir alışverişinde bulunsun ve siz de varsayımları bir yazı tahtasına not edin.

Ardından hikâyenin tamamını katılımcılara okuyun:

“Marianne K., K. köyünde kocası Martin ve çocukları Mary ve Marcus ile birlikte yaşamaktadır. Tüm hayatını K.'da geçirmiş olan Marianne'ın akrabalarından bazıları da burada yaşamaktadır. Martin ise L. şehrinde büyümüştür. Martin uluslararası bir şirkette yönetici olarak çalışmaktadır ve bu yüzden K. ile L. arasında her gün gidip gelmektedir. Son zamanlarda gitgide yurtdışına daha fazla seyahat etmek ve şirket çalışanlarına hafta sonları seminerler vermek zorunda kalmıştır. Bu nedenle karısı ve çocuklarıyla çok zaman geçirememektedir. Bundan başka birkaç yıldır çocuklarına ve babasının ölümünden sonra yalnız kalan annesine bakan Marianne da epey bir zamandır iş aramaktadır. Marianne sosyal hizmet uzmanıdır ve K.'da ya da komşu köylerde iş bulması kolay değildir.

Marianne yeni ret cevapları aldıktan sonra eski sınıf arkadaşlarından biri olan yakın bir arkadaşıyla köy kahvesinde buluşur. Kendi sorunları hakkında konuştukları için duygulanır. Arkadaşı gitmek zorunda olduğundan kahveden birlikte ayrılırlar ve Marianne bu sırada gözyaşlarını siler. Hoşçakal demek için sarılırlar ve arkadaşı Marianne'ı rahatlatmak için her şeyin yoluna gireceğini söyler. Marianne o giderken arkasından bakar, arkadaşı arkasını döndüğünde ona el sallar.

Ardından Marianne eczaneye girer ve annesi için gerekli olan ilaçları alır. Çıkarken ilaç kutularını el çantasına yerleştirir. Sonra bir avukat bürosuna Martin'e yakınlarda kalan bir mirasla ilgili konuşmak üzere gider. Avukat bürosundan ayrılan Marianne, Martin için gerekli olan hukuki bilgileri içeren bir dosya taşımaktadır ve kiliseye kızını dini derslere yazdırmak için girer. Rahibin yanından çıktıktan sonra babasının mezarına bakmaya mezarlığa gider. Sonunda da süpermarkete giderek arkadaşlarıyla yiyeceği akşam yemeği için kırmızı ve beyaz şarap alır.

Şimdi ayağa kalkın, köyün meydanına MOBESE kameralarının resimlerini yerleştirin ve ardından son cümleyi okuyun:

“Marianne’ın meydandaki MOBESE kameralarını son fark edişinin üzerinden çok uzun zaman geçmiştir...”

Marianne’ın davranışları hakkında yorumlar yapan katılımcılara bu varsayımlarını hatırlattın. K. köyünün sakinleri Marianne’ın halini gayet iyi bilmektedir. Monitörün önünde oturan polis memurları ne düşünecektir? Davranışlarının yorumlanmasının ve varsayımların Marianne için bir sonucu olacak mı? Evet ise hangi sonuçlar?

Faaliyetin ardından:

Kamusal alanlardaki MOBESE kameralarının olumlu ve olumsuz taraflarını konuşmak için grup çalışmasına devam edebilirsiniz. Katılımcılardan 3-5 kişilik gruplara ayrılmalarını isteyin ve her gruba farklı renklerdeki kartları verin (örneğin olumlu taraflar için yeşil, olumsuz taraflar için kırmızı vb.). MOBESE kameralarıyla ilgili olumlu ve olumsuz tezler üretilmesi ve küçük gruplar içinde anlaşmaya varılması için 15 dakika süre verin.

Katılımcıları büyük gruba geri çağırın ve kartlarını tahtaya yapıştırmalarını söyleyin. Ardından tezlerini anlatarak tartışmalarını isteyin. Eğer gerekiyorsa mevcut bulguları aşağıdaki tezleri kullanarak destekleyebilirsiniz:

- Olumlu yanlar: Sokakta işlenen küçük suçların engellenmesi, suçluların daha kolay yakalanması, potansiyel suçluların caydırılması, kamu güvenliğine yönelik tehditlerin tespiti ve ortadan kaldırılması, polisin daha etkili çalışmasına katkı sunulması, insanların güvenlik ihtiyaçlarının karşılanması, olay canlandırmanın geliştirilmesi, suçluların kimliklerinin tespiti vb.
- Olumsuz yanlar: Masumiyet karinesinin aşamalı olarak yok edilmesi, toplumun sistematik olarak duyarsızlaştırılması, tek tip toplumun güçlendirilmesi, gözlemcinin etkisiyle çeşitliliğin kaybolması, hukuk devletinin aşamalı olarak ortadan kalkması, gözetleyen bir devletin yaratılması, insanlardaki güvensizlik duygusunun artması, yüksek masraf, yetersiz izleme ve denetleme vb.

Konuyla ilgili haklar: İfade özgürlüğü ve medya özgürlüğü, hukuk devleti ve adil yargılanma. (Kaynak: Stephanie Deutinger, Lina Dornhofer. 2012. *!?!... is watching you. Menschenrechte und Überwachung*)

KAYNAKÇA

31st International Conference of Data Protection and Privacy Commissioners (31. Verilerin Korunması ve Mahremiyet Komiserleri Konferansı). 2009. *Standards on Privacy and Personal Data.* http://www.privacyconference2009.org/dpas_space/Resolution/index-iden-id.php

BBC. 2011. *France fines Google over Street View data blunder.* <http://www.bbc.co.uk/news/technology-12809076>

BBC. 2008. *Facebook "violates privacy laws".* <http://news.bbc.co.uk/2/hi/7428833.stm>

CBC News. 2010. *Montreal man on watch list rallies supporters.* <http://www.cbc.ca/news/canada/montreal/story/2010/12/12/montreal-abdelrazik-march.html>

Council of Europe (Avrupa Konseyi). 2012. *Recommendation on the protection of human rights with regard to search engines, Recommendation CM/Rec(2012)3.* [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec\(2012\)3](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec(2012)3). [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec\(2012\)3&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec(2012)3&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383)

Deutinger, Stephanie ve Lina Dornhofer. 2012. *!?!... is watching you. Menschenrechte und Überwachung.* <http://www.etc-graz.at/typo3/index.php?id=1064>

European Commission (Avrupa Komisyonu). 2012. *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the protection of individuals with regard to*

the processing of personal data and on the free movement of such data (General Data Protection Regulation), COM(2012) 11 final. http://ec.europa.eu/justice/data-protection/document/review2012/com_2012_11_en.pdf

Irish Data Protection Commissioner (İrlanda Verilerin Korunması Komiseri). 2011. *Facebook Ireland Ltd-Report of Audit.* http://europe-v-facebook.org/Facebook_Ireland_Audit_Report_Final.pdf

Irish Data Protection Commissioner (İrlanda Verilerin Korunması Komiseri). 2009. *Case Study 1: Disclosure of personal data due to inappropriate security measures.* <http://www.dataprotection.ie/viewdoc.asp?DocID=1068#1>

Kettemann, Matthias C. 2012. *5 punchy principles for regulating the internet.* <http://internationalawandtheinternet.blogspot.co.at/2012/07/5-punchy-principles-for-regulating.html?spref=fb>

Malanczuk, Peter. 2009. *Data, Transboundary Flow, International Protection.* In: Max Planck Encyclopaedia of Public International Law. http://www.mpepil.com/subscriber_article?script=yes&id=/epil/entries/law-9780199231690-e771&recno=125&searchType=Advanced&subject=Human+rights

Nowak, Manfred. 2005. *CCPR Commentary, Art. 17 CCPR.* Kehl: N.P. Engel Verlag.

OAS. 2012. *Press release-Freedom of expression rapporteurs issue joint declaration concerning the internet.* <http://www.oas.org/>

en/iachr/expression/showarticle.asp?artID=848&IID=1

Sepulveda, Magdalena, Theo van Banning, Gudrun D. Gudmundsdottir, Christine Chamoun ve Willem J.M. van Genugten. 2009. *Human Rights References Handbook*. Ciudad Colon: University for Peace.

United Nations Human Rights Committee (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi). 1988. *General Comment No. 16: The right to respect privacy, family, home and correspondence, and protection of honour and reputation (Art. 17)*. <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/23378a8724595410c12563ed004aeecd?Opendocument>

United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR) (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği). 2007. *Human Rights, Terrorism and Counter-terrorism*. <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/Factsheet32EN.pdf>

United Nations (Birleşmiş Milletler). 2009. *Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of human rights and fundamental freedoms while countering terrorism*, Martin Scheinin, No. A/HRC/13/37/2009

Van Lieshout, Tessa. 2006. *The United Nations and the fight against terrorism*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.

EK BİLGİLER

Council of Europe (Avrupa Konseyi): <http://www.coe.int>

Electronic Privacy Information Centre (EPIC) (Elektronik Gizlilik Bilgi Merkezi): <http://epic.org>

Electronic Privacy Information Centre (EPIC), Investigations of Google Street View: <http://epic.org/privacy/streetview/>

Electronic Privacy Information Centre (EPIC), Social Networking Privacy: <http://epic.org/privacy/socialnet/default.html>

European Court of Human Rights (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi): <http://echr.coe.int/echr/>

Max Planck Encyclopaedia of Public International Law: <http://www.mpepil.com>

Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı): <http://www.oecd.org/>

Privacy International (PI) (Uluslararası Mahremiyet): <http://www.privacyinternational.org>

Privacy.Org: <http://privacy.org/>

UN Committee on the Rights of the Child (BM Çocuk Hakları Komitesi): <http://www.ohchr.org/english/bodies/crc>

UN Human Rights Committee (BM İnsan Hakları Komitesi): <http://www.ohchr.org/english/bodies/hrc/index.htm>

UN Security Council Committee established pursuant to resolution 1267 (1999) concerning Al-Qaida and the Taliban and Associated Individuals and Entities (El Kaide, Taliban ve Onlarla İlgili Bireyler ve Kuruluşlar Hakkında 1267 sayılı Karar [1999] uyarınca kuru-

lan BM Güvenlik Konseyi Komitesi): <http://www.un.org/sc/committees/1267>

UN Security Council Counter Terrorism Committee (BM Güvenlik Konseyi Terörle Mücadele Komitesi): <http://www.un.org/en/sc/ctc/rights.html>

US Courts Statistics 2011: <http://www.uscourts.gov/uscourts/Statistics/WiretapReports/2011/Table6.pdf>

[nsf/0/23378a8724595410c12563ed004aeec-d?Opendocument](http://www.uscourts.gov/uscourts/Statistics/WiretapReports/2011/Table6.pdf)

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ VE MEDYA ÖZGÜRLÜĞÜ

HAKKIN ESAS UNSURLARI
MEŞRU VE GAYRİMEŞRU KISITLAMALAR
NEFRET VE ŞİDDET SAVUNUCULUĞU YASAĞI
DEMOKRASİ VE TOPLUM İÇİN ÖNEMİ
BİLGİ TOPLUMUNDA İNSAN HAKLARI

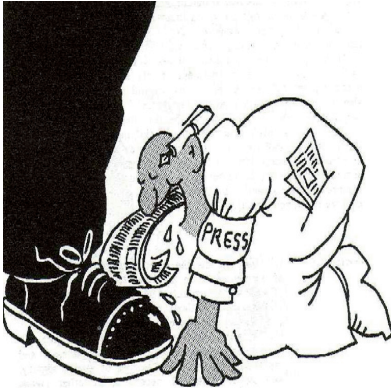
“Herkesin düşünce ve ifade özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak müdahale olmaksızın belli görüşlere sahip olma ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın, bilgi ve düşünceleri her yoldan araştırma, elde etme ve yaygınlaştırma özgürlüklerini içerir.”

ÖRNEK HİKÂYELER

Sri Lanka: Dr. Manorani Saravanamuttu, Sri Lanka'da Şubat 1990'da kaçırılan ve öldürülen gazeteci Richard de Zoysa'nun annesidir; oğlunun öldürülmesiyle ilgili gerçekleri açığa çıkarmak için bir kampanya başlatmıştır. Devlet makamlarına cinayetin soruşturulması için bazı bilgiler sağlamış, ama yalnızca şu cümleleri içeren bir yanıt almıştır: "Oğlunuzun yasını tutun. Bir anne olarak bunu yapmalısınız. Atacağınız diğer adımlar beklenmedik bir zamanda ölümünüze neden olacaktır. Yalnızca sessizlik sizi koruyabilir."

(Kaynak: Jan Bauer. 1996. *Yalnızca Sessizlik Seni Koruyacaktır, Kadın. İfade Özgürlüğü ve İnsan Haklarının Dili*)

Mısır: Sınır Tanımayan Gazeteciler, seçimlerden önce Mısır'daki medya özgürlüğünün durumunun gitgide kötüleşmesini kınamıştır. Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi bir blogger ve aktivist olan Alaa Abdel Fattah'ın tutukluluğunun 15 gün daha uzatılmasına karar vermiştir. (Kaynak: Sınır Tanımayan Gazeteciler. 2011. *Uluslararası Toplum Mısır'da İfade Özgürlüğünün Gerilemesine Tepki Vermelidir*)

Finec appeared in *Powerer* obit, Paris, *Éditions du Centurion*.

Hrvatistan: SEEMO'nun elindeki bilgilere göre, 14 Aralık 2011 tarihinde haftalık Hırvat gazetesi Feral Tribune'ün editörü olan Drago Hedl, Hırvat Başkanı tarafından insan haklarını savunduğu için bir ödüle layık görüldükten bir gün sonra yeni ölüm tehditleri almaya başlamıştır. Hedl böyle tehditleri eskiden de ve özellikle 1991'de Osijek'te Sırp sivillerin işkenceyle öldürülmesi hakkında Feral Tribune'de makaleler yayımladıktan sonra da almıştır. (Kaynak: SEEMO. 2011. *SEEMO Hırvat Gazeteci Drago Hedl'e yapılan yeni ölüm tehditlerini kınar*)

Tartışma Soruları

1. Yukarıdaki hikâyelerde hangi insan hakları kimler tarafından ihlal edilmiştir?
2. İfade özgürlüğünün ve medya özgürlüğünün kısıtlanması için meşru sebepler nelerdir?
3. Bu özgürlüklerin daha iyi korunması için ne yapılmalıdır?
4. Bir ihlalin mağdurları ne yapabilir?
5. Sorumlu gazetecilerin yükümlülükleri nelerdir?

“Kalemimizi dilimizi kullandığımız gibi, kendimizi tehlikeye ve riske atarak kullanmak doğal hakkımızdır.”

Voltaire. 1764. Basın Özgürlüğü

BİLİNMESİ GEREKENLER

1. GEÇMİŞ VE GÜNCEL BAĞLAM

Düşünce ve ifade özgürlüğü 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 19. maddesine göre “ülke sınırları söz konusu olmaksızın, bilgi ve düşünceleri her yoldan araştırma, elde etme ve yaygınlaştırma” hakkını da kapsar ve bütün insan hakları belgelerinde yer alan temel medeni ve siyasi haklardan biridir. Köklerini 18. ve 19. yüzyıllarda yürütülen kişisel özgürlükler mücadelesine dayandırır ve o tarihlerde ABD ve Avrupa anayasalarına girmiştir. Britanyalı filozof John Stuart Mill basın özgürlüğünü şöyle tanımlamıştır: “Yolsuzluğa bulaşmış ve zalimane hükümete karşı güven-celerden biri” (John Stuart Mill. 1859. *Özgürlük Hakkında*). Bu aynı zamanda yalnızca vatandaşların değil herkesin hükümet hakkında ne düşündüğünü söyleyebildiği ve hükümeti eleştirebildiği demokratik bir sistem için de temel oluşturan bir hak. Ocak 1941'de Başkan Roosevelt, konuşma ve ifade özgürlüğünün İkinci Dünya Savaşı'nın ardından kurulacak dünya düzeninin temelini oluşturacak dört temel haktan biri olduğunu söylemiştir. Sınırlar arasında bilginin serbest dolaşımı ve bilgiye erişim, **açık ve çoğulcu demokrasinin** temel unsurlarından biridir.

İnsani Güvenlik, İfade ve Medya Özgürlükleri

“Korkudan kurtulma özgürlüğü” kişinin görüşlerini ifade etme özgürlüğünü ve medya özgürlüğünü de kapsar. İnsani güvenlik kavramı bireyin, iktidarı eleştiren niteliktekiler de dahil olmak üzere bilgi ve fikirleri araştırma ve elde etme hakkına

da dayandığı için, gazetecilerin baskı altına alınması ve medyanın denetlenmesi insani güvenliğe yönelik ana tehditler arasındadır. Yeni teknolojilerle birlikte, insani güvenlik için yeni tehditler gibi yeni fırsatlar da doğmaktadır. Bu yeni “bağlantısallık” eğitimsel amaçlar olduğu kadar örgütlü suçlar için de kullanılabilir. Mayınlara karşı ya da insan hakları veya çevre için uluslararası kampanyalar kolaylaştırırken “siber suçlar” denen yeni suç tipleri doğmaya başlar. Ekonomi ve hizmetler bu yeni teknolojiye bağımlı hale gelirken, yeni kapsama ve dışlama türleri gelişir. Örneğin Viyana'daki Güneydoğu Avrupa Medya Örgütü (SEEMO), Sırbistan Telekomu'nun, kiraya verilmiş internet hatlarını, medyayı ve diğer kişileri özel internet sağlayıcıları yerine bu şirketi kullanmaya zorlamak için sınırlamalar uyguladığından şikâyet etmektedir.

Bir silahlı çatışmayı “oturma odasının tam ortası”na getiren “CNN etkisi” medyanın rolünü değiştirmiştir. Kamuoyunun görüşlerinin öneminden ötürü, Irak vakasında da görüldüğü gibi medya savaşın önemli bir parçası haline gelmiştir. “Haber savaşları” (*info-wars*) ve “haber eğlencesi” (*infotainment*) gibi yeni kavramlar haberin siyasi ya da ekonomik menfaatler başta olmak üzere farklı hedefler için kullanılması trendini ifade eder.

“Özgür basın olmadan güvenlik yoktur.”

Dunja Mijatovic,

AGİT medya özgürlüğü temsilcisi. 2011

Eski ve Yeni Zorluklar

Bilgi, ifade ve medya özgürlükleri **Soğuk Savaş** döneminde özellikle önem kazanmıştır, çünkü Doğu Avrupa’daki sosyalist ülkelerde yaşayan insanların yabancı veya bağımsız gazete ve dergilere erişmesi mümkün olmuştur. Bugün bazı ülkelerde uydu kanallarına veya internete erişim, vatandaşların hükümetçe rahatsızlık verici olduğu düşünülen web sitelerine ulaşmasının engellenmesi için kısıtlanmaktadır. Bazı ülkeler Facebook, Twitter veya Google gibi popüler internet sitelerini de yasaklamaktadır. Bazı internet şirketleri de ifade özgürlüğünün daha az olduğu ülkelerde var olabilmek için kendi kendilerine sansür uygulamaktadır.

Medya ikili bir rol üstlenebilir: Hem ifade özgürlüğünden yararlanan, hem de bu özgürlüğü ihlal eden olabilir. Medya küresel sorunlar hakkında bilgi vererek küresel dayanışmayı artırabileceği gibi, devlet propagandası, belli ekonomik menfaatler ve diğer menfaatler için de kullanılabilir. UNESCO Kültür ve Kalkınma Komisyonu’na göre, modern iletişim teknolojileri bilgi akışının denetlenmesini zorlaştırmış ve özellikle medyanın bir saldırı hedefi ya da siyasi denetim hedefi haline gelmesi durumlarında hem **yeni fırsatların** hem de **yeni tehditlerin** ortaya çıkmasına yol açmıştır. Programların çeşitliliği ve kalitesi ticarileşme, daha fazla izleyici kazanma isteği, daha fazla okur ve izleyiciye ulaşma konusunda rekabet nedenleriyle cinsellik ya da suç konularına odaklanması sonucu azalabilir.

Medya özgürlüğünün karşısındaki ana tehditlerden biri medyanın tekelleşmesidir. Bu nedenle de birçok ülkede ve Avrupa Birliği’nde medya çeşitliliğinin korunması amacıyla tekelleşmeye karşı yasalar bulunmaktadır.

Bilgiye erişim ve medya özgürlüğünün yaşadığı bazı yeni zorluklar, uydu iletişimi ya da internete erişimin artması **gibi teknolojik gelişmelerden** de kaynaklanır. Devletler sık sık **yeni medyaya** erişimi, bunların içeriğinin ulusal politikaları eleştiren nitelikte olmasından korktukları için ve dini ya da ahlaki nedenlerle kısıtlar. Irkçılık ve yabancı düşmanlığı ya da çocuk pornografisi içeren çok sayıda web sitesi olduğu için, bu mülhazalar her zaman dayanaktan yoksun değildir; ancak ifade özgürlüğü ile demokratik bir toplumun menfaatlerini korumak amacıyla getirilen meşru kısıtlamalar arasındaki hassas dengenin nasıl sağlanacağına dair bazı sorular ortaya çıkmaktadır. İnternetin ülke sınırlarını aşan niteliğinin ışığında bu sorulara uluslararası düzeyde yanıtlar bulunmalıdır. Avrupa Konseyi 2001 tarihli Siber Suçlar Sözleşmesi’nde çocuk pornografisini kınamış ve kısıtlı insan hakları güvenceleri altında da olsa hem ulusal düzeyde cezai sorumluluğu hem de soruşturmalar için uluslararası işbirliğini güçlendirmeye çalışmıştır. Bu Sözleşme’ye ek bilgisayar sistemleri yoluyla işlenen İrkçı ve Yabancı Düşmanı Eylemler Hakkında ek Protokol 2003 yılında yürürlüğe girmiştir. Avrupalı olmayan devletlere de bu Sözleşme’ye taraf olma imkânı getirilmiş ve Sözleşme Kanada, Japonya, Güney Afrika Cumhuriyeti ve ABD gibi ülkeler tarafından da onanmıştır. Ocak 2012 itibarıyla Sözleşme’ye taraf 32, ek Protokol’e taraf 20 devlet bulunmaktaydı.

Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi (WSIS) 2003’te Cenevre’de, 2005’te de Tunus’ta gerçekleştirilmiş ve çok önemli bir başka konuyu ele

almıştır: “Dijital çağ” da denen iletişim çağında kapsama ve dışlama. İfade özgürlüğü esas olarak bilgiye erişim altyapısı sorunlarından etkilenmektedir (*Faydalı Bilgiler*). Ana amaçlardan biri “*dijital olanaklara erişimde eşitsizlik*” de denen, bilgiye ve iletişim teknolojilerine erişimde, “sahip olanlar” ile “sahip olmayanlar” arasındaki dijital olanaklar ve bilgiye ilişkin aranın nasıl kapatılacağına dair bir eylem planı geliştirmek olmuştur. Erişimin olmaması ya da kısıtlanması ifade özgürlüğünün olmaması anlamına gelmektedir, çünkü bugün internet bilgiye ve fikirlere erişim ve bunların yaygınlaştırılması alanında anahtar niteliğindedir. WSIS konunun altında yatan çelişkinin teknolojik değerler ile insan hakları odaklı yaklaşım arasında olduğunu göstermiştir. Nihai belgede insan haklarına çok az sayıya atf vardır.

2006’dan bu yana hükümetlerin, uluslararası örgütlerin, iş dünyasının, STK’ların ve akademisyenlerin katıldığı ve çokortaklı bir forum olan **İnternet Yönetimi Forumu (IGF)**, insan haklarının çok sayıda sektörü etkileyen bir kavram olduğunu ortaya koymuştur. İnternet hakları ve ilkeleri ya da ifade özgürlüğü gibi “Dinamik Koalisyonlar” adı verilen alanlarda internet için insan hakları rehber ilkelerinin hazırlanmasında ilerleme sağlanmıştır. Bu ilerlemenin önemli sonuçları “*İnsan Hakları ve İnternet İlkeleri Hakkında Şart*” ve “*10 İnternet Hakkı ve İlkesi*”dir (www.internetright-sandprinciples.org). Ana ilkelerden biri, insan haklarının hem çevrimiçi hem çevrimdışı zamanlarda uygulanacağıdır. 2008’den bu yana, insan hakları ile internet arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla İnternet Yönetimi Hakkında Avrupa Diyalogu (EuroDIG) ve diğer bölgesel ve ulusal diyaloglar da yürütülmektedir.

2. İÇERİK VE TEHDİTLER

İfade özgürlüğü birçok unsur barındıran çerçeve bir hak; bilgi hakkı ile basın ve medya özgürlüğünü de içinde barındırır. Düşünce özgürlüğüne dayanır. Ortaya koyuluş biçimleri bireysel görüşlerin ifadesinden medyanın kurumsal özgürlüğüne dek geniş bir yelpazeyi kapsar. Düşünce özgürlüğü mutlak bir hakken, ifade özgürlüğü belirli kısıtlamalara tabi tutulabilecek medeni ve siyasi bir hak.

İfade özgürlüğü ikili bir hak; yaygınlaştırma özgürlüğünü, yani her türlü görüş ve fikrin açıklanmasını ve bilgiyi araştırma ve alma özgürlüğünü kapsar. Her iki tür özgürlük de her türlü biçimde kullanılabilir: sözlü, yazılı, basılmış olarak, sanat eseri biçiminde, yeni teknolojiler de dahil olmak üzere herhangi bir medya aracılığıyla. Ülke sınırları bu hakkın kullanımına müdahale etmemelidir. Bunun sonucu olarak, ifade özgürlüğü ihdas edilmesi önerilen “iletişim hakkı”nın da bir parçası olacaktır; ancak bu hakka dair özel girişimlerle hazırlanmış olan taslak bildirme henüz genel destek bulamamıştır.

İfade Özgürlüğünün Ana Unsurları

- Müdahale olmaksızın görüş sahibi olma özgürlüğü (düşünce özgürlüğü);
- Bilgi ve düşünceleri araştırma, elde etme ve yaygınlaştırma özgürlüğü (konuşma özgürlüğü, bilgi özgürlüğü);
- Sözlü, yazılı, basılmış olarak, sanat eseri biçiminde;
- Herhangi bir medya aracılığı (medya özgürlüğü);
- Ülke sınırlarına bakılmaksızın (uluslararası iletişim özgürlüğü).

(Kaynaklar: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB), Madde 19; Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (MSHUS), Madde; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Madde 10; Amerika İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirgesi, Madde IV; Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi, Madde 13; Afrika İnsan ve Halkların Şartı, Madde 9; Avrupa Birliği Temel Hakları Şartı, Madde 11)

İfade özgürlüğünün **bazı unsurları diğer insan haklarıyla da bağlantılıdır:**

- Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü (İHEB, Madde 18)
☺☞ *Dini Özgürlükler*
- Bilimsel, edebi ve sanatsal ürünlerin yaratıcılarının bu ürünlerden kaynaklanan manevi ve maddi menfaatlerinin korunması: telif hakkı (ESKHUS, Madde 15 [2])
- İnsan hakları eğitimiyle ilgili olarak (ESKHUS, Madde 13), ifade özgürlüğü ayrıca akademik özgürlükleri ve yükseköğrenim kurumlarının bu hakları koruma özerkliğini de kapsar.
☺☞ *Eğitim Hakkı*

İfade özgürlüğüne getirilen önemli bir sınırlama MSHUS'un 20. maddesinde yer alır. Bu hüküm **savaş propagandasını** ve ayrımcılığa, düşmanlığa ve şiddete teşvik teşkil eden her türlü **ulusal, ırksal ve dini nefret savunculuğunu** yasaklamaktadır. Devletler bu yasakları mevzuat oluşturarak hayata geçirme yükümlülüğü altındadır.

☺☞ *Ayrımcılık Yasağı*

Hakkın İhlali, Tehditler ☹️!?

Uygulamada, çok sayıda STK'nın yıllık raporlarında da gördüğümüz gibi, dünyadaki pek çok ülkede bu temel hak çeşitli biçimlerde

kısıtlanarak ihlal edilmektedir. *Sınır Tanımayan Gazeteciler* 2011 itibarıyla 66 gazetecinin öldürüldüğünü (2010'dan %16 daha fazla), 1044 gazetecinin tutuklandığını, 1959 gazetecinin fiziksel saldırıya uğradığını veya tehdit edildiğini, 499 medya kuruluşunun sansüre uğradığını, 1999 blogger'ın ya da internet kullanan vatandaşın tutuklandığını, 62 kişinin fiziksel saldırıya uğradığını ve 5'inin öldürüldüğünü, 58 ülkede internete sansür uygulandığını rapor etmiştir. Örgüt bu nedenle "*Savaş Bölgelerinde ya da Tehlikeli Alanlarda Çalışan Gazetecilerin Güvenliği Hakkında Şart*" gibi özel hukuki belgelerin hazırlanmasını önermiş ve 2006'nın sonlarında BM Güvenlik Kurulu'nun 1738 sayılı gazetecilerin savaş bölgelerinde korunmasını ilgilendiren kararının çıkması için de lobicilik faaliyetlerinde bulunmuştur; ancak BM üye devletlerini gazetecileri koruma ve ihlalleri soruşturma yükümlülüğü altına sokan bu karar yalnızca kısıtlı bir etkiye sahiptir (Bkz. Sınır Tanımayan Gazeteciler, Şart ve Karar: <http://en.rs.org/charter-and-resolution-17-04-2007>, 21745.html). Güvenlik Konseyi'nin 2011'de Libya krizi sırasında çıkardığı kararlarda medya görevlilerinin korunmasının önemine dikkat çekmesi olumlu bir gelişmedir.

11 Eylül 2001'de gerçekleşen terör eylemlerinin ardından başlayan "*Teröre Karşı Savaş*" çeşitli hükümetlerin bilgi alma özgürlüğüne yönelik yeni tehditlerde bulunmasına yok açmıştır. Örneğin yazarlar birliği PEN bu bağlamda ABD Yurtseverlik Yasası'nın (US PATRIOT Act) gözden geçirilmesi gerektiğini söylemiştir. Uluslararası Helsinki Federasyonu'nun "*Balkanlarda Nefret Söylemi*" isimli raporunda da belirttiği gibi, ifade özgürlüğü ve medya özgürlüğü ayrıca nefret ve çatışma küşkrutçılığı için de kullanılabilir.

Sansür bir tehdit olarak varlığını sürdürmekte ve devlet sansürü ya da ekonomik veya diğer yollarla sansür olmak üzere iki çeşidi bulunmaktadır. Bu şu anlama gelir: 1989'da Soğuk Savaş'ın bitmesinden önce Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, devlet makalelerin yayımlanması için önceden izin verebilir; ancak şu anlama da gelebilir: Örneğin devlet savaşla ilgili eleştirel bir bakış içeren bir makalenin yayımlanmasını engellediği gibi, belli türdeki görüşlerin yayımlanması ekonomik menfaatlerle dayanılarak da engellenebilir.

Sansür, gazeteci ya da yayın müdürü siyasi menfaatleri veya diğer menfaatleri hesaba katmaya başlarsa **kendi kendini sansür** biçiminde de ortaya çıkabilir. Son olarak neyin haber olabileceği veya neyin yayımlanmaya uygun olacağını kararı, azınlık görüşü olduğu ya da yeterince iyi satış yapmayacağı düşünüldüğü için önemli görünmeyen bilginin dışarıda bırakılması anlamına gelebilir.

Neyin ve nasıl yayımlanacağı konusundaki karar tartışmalı olabilir. Doğru uygulamalar kurallara doğru bir yönelim sağlayabilir. Ayrıca, **medya çoğulculuğu amacı** farklı görüşlerin okunmasının, duyulmasının ve görülmesinin sağlanmasına dayanır.

Hakkın Meşru Olarak Sınırlandırılması

Sorumluluk olmadan özgürlük yoktur, çünkü bir özgürlüğün sınırsız kullanılması başka hakların ihlaline yol açabilir (özel hayat hakkı gibi); ancak kısıtlamaların meşru bir amaca dayandığı, kamuoyunun ve son çare olarak da yargı kurumlarının değerlendirebileceği şekilde hükümetçe açıklanması gerekir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 29. maddesinde hakların ve özgürlüklerin kullanımı hukukten belirlenmiştir ve özellikle "*hakların*

tanınmasının güvence altına alınması ve başkalarının hak ve özgürlüklerine saygının sağlanması" amacını güden kısıtlamalara tabidir. Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin (MSHUS) 19. maddesinin 3. fıkrası Sözleşme'de sayılan hakların özel görev ve sorumluluklar yüklediğini hatırlatır. Bu da ifade ve medya özgürlüğünün mutlak haklar olmadığını gösterir. Bu görev ve sorumluluklar Sözleşme'de belirtilmemiştir ama genellikle mesleki etik kuralları içinde ya da ulusal mevzuatlarda yer alırlar; ancak insan haklarının içeriğini ihlal etmemelidirler. En çok karşılaşılan görev ve sorumluluklar arasında tarafsız bilgi görevi ve özel olarak, hakiki bilgi verme ve asgari düzeyde farklı görüşlere yer verme yükümlülükleri bulunmaktadır.

İfade özgürlüğü üzerinde kısıtlı sayıda **meşru sınırlama** söz konusudur. Düşünce özgürlüğünün sınırlanmasında ise hiçbir meşru kısıtlama sebebi bulunmaz. MSHUS'nin 19 (3) maddesine göre, yasalar yoluyla getirilmeleri ve gerekli olmaları koşuluyla üç tür kısıtlama mümkündür:

- Başkalarının haklarına ve şöhretine saygı;
- Ulusal güvenliğin ya da kamu düzeninin korunması;
- Kamu sağlığı ya da ahlakının korunması.

Bu kısıtlamalar meşru bir amaç için gerekli olmalıdır. Yasalar yeterince açık ve kamunun erişiminde olmalıdır.

Hukuki yorum kurallarına göre, hakların sınırlandırılması kısıtlı yoruma tabi tutulmalıdır. Asıl hak zarara uğramamalı ve sınırlama başkalarının haklarının ya da yukarıda belirtilen kamusal mülhazaların korunması için gerekli olandan daha fazla olmamalıdır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesinin 2. fıkrasında yer alan muhtemel

sınırlamaların listesi daha uzun ama daha belirlidir. Bu hükme göre ifade özgürlüğü, “(...) yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda (...) nedeniyle gerekli olan koşullara, sınırlamalara ve yaptırımlara tabi tutulabilir (...)”. Bu sınırlamalar aşağıdaki nedenlerle meşru olabilir:

- Ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması;
- Kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi;
- Başkalarının şöhret ve haklarının korunması;
- Gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi;
- Yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması.

Diğer hiçbir hak bu kadar uzun bir istisnai nedenler listesine sahip değildir; ancak hakkın sınırlanmasının meşru olması için iki önemli ön şartın da gerçekleşmesi gerekmektedir. Sınırlama:

- Yasayla öngörülmüş olmalıdır;
- Demokratik bir toplumda gerekli olmalıdır.

“Yasayla öngörülmüş olmak” sınırlamanın hükümetin verdiği bir yürütme kararına değil, parlamento tarafından yapılmış bir işleme dayanması gerektiği anlamına gelir. Özellikle önemli olan koşul “*demokratik bir toplumda gerekli olma*” gereğidir. Bu, ifade özgürlüğünü ve medyayı açık, çoğulcu ve demokratik yollarla yönetilen bir toplum kavramına bağlar. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bu koşullar konusunda *Lingens* davası olarak bilinen davada da görüleceği gibi çok katı bir yaklaşım benimsemiştir. 1986’da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bir siyasetçinin sıradan bir insana göre daha yüksek derecede eleştiriye kabul etmesi gerektiğine ve şöhretinin korunması ihtiyacına atıfla bir gazeteciyi susturamayacağına hükmetmiştir. Bu nedenle gazeteciler hakkında kamusal figürlere hakaret sonucu

dava açılmasına izin veren yasalar ile basın özgürlüğü arasında bir denge kurulmalıdır. Bu bağlamda orantılılık ilkesi her zaman göz önüne alınmalıdır.

1965 tarihli **Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme**’nin 4. maddesine göre ırkçı fikirlerin, ırk ayrımcılığına teşvikin dile getirilmesi veya ırkçı faaliyetlere kaynak sağlanması taraf devletler tarafından bir suç olarak tanımlanmıştır. Taraf devletler ayrıca ırk ayrımcılığı yapan ya da kişileri buna teşvik eden propaganda faaliyetlerinde bulunan örgütleri yasadışı ilan edip yasaklamak zorundadır. Ocak 2012 itibarıyla 175 devlet bu Sözleşme’ye taraftır.

2008’de Avrupa Birliği Konseyi ceza hukuku yoluyla ırkçılık ve yabancı düşmanlığının bazı tür ve ifadeleriyle mücadele için bir Çerçeve Karar almıştır. Buna göre, ırkçılığın ve yabancı düşmanlığının ciddi türleri Avrupa Birliği’nde etkili, orantılı ve caydırıcı cezai yaptırımlarla cezalandırılmalıdır.

☺☞ *Ayrımcılık Yasağı*

3. UYGULAMA VE İZLEME ☺!?

Bir insan hakkı olarak ifade özgürlüğünün ve onun parçası olan hakların hayata geçirilmesi için çok sayıda belge ve usul vardır. İlk olarak, devletler özgürlükleri iç hukuklarına sokmak ve ihlal iddialarının dile getirileceği hukuki yollar sağlamakla yükümlüdür. Aslında bu hak, temel haklar ve özgürlükler listelerinin içinde çoğu anayasada bulunmaktadır. Asgari standartlar evrensel nitelik taşıdığı ve var olduğu takdirde bölgesel düzeylerdeki uluslararası yükümlülüklerden doğar.

Çeşitli **medya ve iletişim mevzuatları** da çok önemlidir. Bunlar hakkın ayrıntısını ve ulus-

lararası yükümlülüklerle ve anayasaya uygun olarak nasıl kısıtlanacağına dair gündelik uygulamaları belirler. Bu mevzuatlar, çoğunlukla sivil toplumdan uzmanların ve temsilcilerin içinde yer aldığı basın veya medya konseyleri gibi basının ve elektronik medyanın düzenlenmesini veya kendini düzenlemesini sağlayan ulusal **izleme organlarının** oluşturulmasını öngörebilir. Medya sektörünün düzenlenmesi için, standartlarda kalitenin sağlanması ve rekabetin artması amacıyla devlet ayrımcılık yapmaksızın **ruhsat** düzenleyebilir.

Çeşitli denetim ve izleme mekanizmalarının işlevi, devletlerin yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğinin izlenmesidir. Örneğin Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi çerçevesinde devletlerin İnsan Hakları Komitesi'ne düzenli aralıklarla yükümlülüklerinin icrası hakkında raporlar sunma zorunluluğu vardır. İnsan Hakları Komitesi, 1983'te Sözleşme'nin 19. maddesi hakkında 10 numaralı Genel Yorum'u yapmış, bu Yorum 2011'de 34 numaralı Genel Yorum ile ikame edilmiştir. Komite ayrıca eğer ilgili devlet MSHUS'ye ek Birinci İhtiyari Protokol'e taraf ise bireylerden başvuru da kabul etmektedir. İhtiyari Protokol'e Ocak 2012 itibarıyla 114 devlet taraftır.

Amerika ve Afrika sistemleri gibi **Bölgesel İzleme Mekanizmaları** çerçevesinde bireyler Komisyonlara bireysel başvuru yapabilmektedir. Komisyonlar bu başvurularda karar alıp tavsiyeler yayınlar. Afrika, Amerika ve Avrupa sistemlerinde, mahkemeler devletler bakımından hukuken bağlayıcı kararlar alıp tazminata da hükmedebilir. Bu usullerin hepsinde devletler başka devletler aleyhine başvuru yapabilir, ancak bu yol nadiren kullanılmaktadır. 1997'de ve 2004'te Amerika (OAS) ve Afrika (AU) sistemlerinde bölgesel özel raporörler atanmıştır.

Evrensel düzeyde “şart temelli” olarak nitelenen *Düşünce ve İfade Özgürlüğünün Korunması ve Geliştirilmesi Özel Raporörü* gibi usuller de vardır. Özel Raporör, dünyada ifade özgürlüğünün durumu hakkında BM İnsan Hakları Komitesi'ne sunulmak üzere yıllık raporlar hazırlar, ülke ziyaretleri yapar ve bu insan hakkı hakkında gözlemlerini, tavsiyelerini ve yorumlarını yayınlar. Örneğin, 2011 yılı raporunda BM Düşünce ve İfade Özgürlüğünün Korunması ve Geliştirilmesi Özel Raporörü Frank La Rue internet nedeniyle ortaya çıkan meselelere odaklanmış, devletlerin web sitelerini gitgide artan bir biçimde engellemesini ve filtre uygulamalarında bulunmasını, meşru ifadeleri suç haline getirmesini, kullanıcıları engellemesini, verilerin ve mahremiyetin korunması için yeterli önlemler almamasını sorunlu bulmuştur. Frank La Rue internete erişimin eğitim hakkı gibi “başka hakların kullanılabilmesindeki temel rolü”nün altını çizmiştir.

☞ *Özel Hayat Hakkı Eğitim Hakkı*

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (AGİT) 56 üyesi için 1997 yılında Medya Özgürlüğü Temsilcisi kurumu oluşturulmuştur. Temsilcinin görevi, katılımcı devletlerdeki medya sektörlerindeki özgür, bağımsız ve çoğulcu medyanın geliştirilmesinin sağlanmasına yönelik gelişmeleri takip etmektir. Bu tür bir medya, uluslararası yükümlülüklerle ve 1975 tarihli Helsinki Nihai Kararı'ndan itibaren düzenlenen bir dizi konferans ve uzman toplantılarıyla belirlenen AGİT standartlarına uygun, özgür ve açık bir toplum ve hesap verebilirliği olan bir hükümet sistemi için çok büyük öneme sahiptir.

1999'dan bu yana ifade özgürlüğünün geliştirilmesi için kurulan dört uluslararası mekanizma “**2011 İfade Özgürlüğü ve İnternet Hakkında Ortak Bildirge**” gibi yıllık bildir-

geler yayınlamaktadır. (<http://www.osce.org/fom/78309>)

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi de 2001 yılında Medya Özgürlüğü Raportörü atamıştır.

Meslek Örgütlerinin ve Diğer STK'ların Rolü

Uluslararası Gazeteciler Federasyonu, Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI), PEN ya da Uluslararası Yayıncılar Birliği gibi meslek örgütleri farklı ülkelerde ve bölgelerde medya özgürlüğünün durumu hakkında kapsamlı bilgiler ve üyelerini kısıtlamalara karşı destekler. Bu örgütler bu özgürlüklerin ihlal edildiği durumlara dikkat çeker, kısıtlamaları kınar, kampanyalar veya acil eylemler düzenler ve bilgi özgürlüğü düzenlemeleri ışığında medyadaki tekelleşme, yolsuzluk, devlet sırları ve şeffaflık gibi sorunlar hakkında raporlar hazırlar. Bunu yaparken, Madde 19 veya Sınır Tanımayan Gazeteciler gibi basın ve medya özgürlüğünün korunmasında uzmanlaşmış STK'lar veya Uluslararası Af Örgütü veya İnsan Hakları Politikaları Uluslararası Konseyi gibi genel insan hakları STK'ları tarafından desteklenir. Ayrıca BM İfade Özgürlüğü Özel Raportörü ve AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi gibi hükümetler arası örgütler ve onların uzman kuruluşlarıyla da işbirliği yaparlar.

Ulusal düzeyde bağımsız medya komisyonları veya basın konseyleri ve STK'lar gibi kurumsal izleme organları, söz konusu insan hakları ihlallerini ve eleştirel gazetecileri susturabilecek mevzuatları veya uygulamaları önlemeyi amaçlar. Bu örgütler aynı zamanda bu alanda meslek etiğine ilişkin kurallara saygı gösterilip gösterilmediğini de izler.

4. KÜLTÜRLERARASI PERSPEKTİFLER

Kültürel farklılıklar ifade özgürlüğünün hayata geçirilmesinde çoğulculuk sonucu doğurur. ABD'ye göre, Avrupa devletleri ve diğer devletler bir grubun haysiyetine saldıran nefret söylemlerine farklı bir tavır alır. Avrupa ulusa, ırka ya da dine dayalı nefret savunuculuğunu ve özellikle antisemitizmi, Nazi propagandasını veya soykırım inkârını ve diğer biçimlerdeki aşırı sağcılığı hoşgörmez. Buna karşılık ABD Anayasası'nda yer alan (Birinci Ek Madde) ifade özgürlüğü kavramı bu tür ifade biçimlerine en azından kısmen izin vermektedir. Örneğin 2006'da Britanyalı yazar David Irving'in Avusturya'da soykırım inkârı nedeniyle üç yıl hapis cezasına çarptırılması ABD'deki Yahudi yazarlar tarafından kınanmıştır: Bu yazarlar kendi ifade özgürlüğü kavramlarının “nefret ettiğimiz düşünceler için özgürlük” kavramını da içerdiğini belirtmiştir. (Jeff Jacoby. *The Boston Globe*. 3 Mart 2006)

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önündeki *Jersild/Danimarka* davasında, Mahkeme ırkçı ifadeler kullanan gençlerle yapılan röportajları yayımlayan bir gazetecinin mahkûmiyetinin AİHS'in 10. maddesine aykırı olduğuna, o ifadelerin kendileri 10. madde tarafından korunmazken, karar verme aşamasında **ince ayırımların** var olduğuna örnektir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin “takdir yetkisi doktrini”ne göre, Avrupa devletleri arasında farklılıklar olması mümkündür.

“Konuşmak kolay iş değildir, sessiz kalmak tehlikelidir.”

Mali atasözü

Bu, özellikle konuşmalar, edebiyat eserleri ve pornografik olduğu düşünülen yayınlar bakımından, ahlakın korunması açısından önemlidir. Edep ve çocukların korunması meseleleri ve diğer zararlı içerikler devlete bırakılmıştır ve devletler genellikle medyanın bu alanda yönlendirilmesi için bağımsız kurumlar kullanmaktadır.

Siyasetçilerin ve dini kurumların kamusal eleştirisi hakkında da farklı standartlar bulunmaktadır. Örneğin bazılarının sanatsal özgürlük olarak nitelendirdiği bir şey, bir başkası için dine hakaret anlamına gelebilir. Dolayısıyla ifade ve medya özgürlüğü belirli sınırlara saygı gösterme yükümlülüğü bulunan ama aynı zamanda devletin ve güçlü kişilerin kendilerini eleştirenleri susturma eğilimlerine karşı korunması gereken hassas bir haktır.

Muhammed Peygamber'in ilk olarak 2005'te bir Danimarka gazetesinde ve daha sonra birçok Batı ülkesinde yayımlanan karikatürleri, İslam ülkelerinin çoğunda şiddet içerikli tepkilere ve Danimarka mallarının boykotuna yol açmış, sonuç olarak Danimarka hükümeti özür dilemek zorunda kalmıştır. Bu olay nedeniyle basın ve ifade özgürlüklerinin din özgürlüğünün bir parçası olarak dini duygulara saygı adına kısıtlanması hakkında dünya çapında bir tartışma başlamıştır. Bu tartışma yalnızca ulusal düzeyde kalmayıp, küresel boyutlar kazanmıştır.

Asya ülkelerinde ifade ve medya özgürlüklerinin ağır biçimde kısıtlanması uzun zamandır çatışmalara neden olan, sorumsuz gazetecilikle tehdit edildiği ileri sürülen ülkenin istikrarı kavramıyla meşru gösterilmeye çalışılmaktadır; ancak 2000 yılında yapılan Asya-Avrupa Toplantısı (ASEM) sırasında da ortaya koyulduğu gibi, hükümetler aşırı tepki vermekte ve medya özgürlüğünü gerekli olan-

dan daha ağır biçimde kısıtlamaktadır. Medyanın tekelleşmesi ve gazetecilerin bağımsız olmaması gibi ortak sorunlar bölgesel farklılıklara bakılmaksızın mevcuttur.

Uyuşmazlık durumunda ifade ve medya özgürlüğü ve demokratik bir ülkede istikrar için gerekli meşru kısıtlamalar ile medyada gerekçesiz iddialara konu olan kişinin manevi bütünlüğü arasındaki dengeyi kurma görevi bağımsız yargıdır. Örneğin Bosna Hersek'in Banya Luka şehrinde, savaşın bitmesinden birkaç yıl sonra bir gazete savaş suçları işlediği öne sürülen kişilerin bir listesini yayımlamıştı. Bu yayın devlet makamları tarafından meşru bir biçimde yasaklanmıştı, çünkü adı verilen kişiler henüz resmi olarak suçlanmamıştı ve kişisel intikam tehdidi altında tehlikeye dindiler.

Constitutional Rights Project, Civil Liberties Organisation and Media Rights Agenda/Nijerya davasında Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu, gazetelerin Nijerya'daki askeri hükümetin muhalefete yönelik kararlarıyla yasaklanmasını karara bağlamıştır. Komisyon'a göre "Bu tür kararlar halkın, hükümetin bilinmesini istemediği türden bilgileri alma hakkı önünde ciddi bir tehdittir. Bilgi alma hakkı çok önemlidir. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi'nin 9. maddesi bilginin ve fikirlerin konusu ve ülkedeki siyasi durum ne olursa olsun bu hakkın askıya alınmasını öngörmez. Bu nedenle Komisyon gazetelerin yasaklanmasının Madde 9 (1)'e aykırı olduğunu düşünmektedir."

"Bilgi demokrasinin oksijenidir."

Article 19-

Özgür İfade İçin Küresel Kampanya

“Gazeteciler demokrasinin koruyucularıdır.”

Maud de Boer-Buquicco, Avrupa Konseyi Genel Sekreter Yardımcısı. 2002

Gambiya'daki darbenin ardından gazetecilere karşı alınan tedbirlerle ilgili olarak Afrika Komisyonu şöyle demiştir: *“Yayımlanan makaleler ve sorulan sorular nedeniyle gündeme gelen taciz, gözaltı ve tutuklamalar, sadece gazetecileri ifade özgürlüğünden ve fikirlerini özgürce yaygınlaştırmaktan mahrum bırakmaz; halk da bilgi alma hakkından mahrum kalmış olur. Bu eylem Şart'ın 9. maddesinin açık bir ihlalidir.”* (Kaynak: Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu. 2000. *Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu'nun 13. Faaliyet Raporu. 1999-2000, Ek V, Para. 38 ve 65*)

2002'de Banjul'da *Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu* Afrika İfade Özgürlüğü İlkeleri Hakkında Bildirge'yi kabul etmiştir. Bu belge, devlet makamlarının yayın ve telekomünikasyon alanlarındaki düzenleyici organlarının çeşitliliğini ve bağımsızlığını geliştirme konusundaki yükümlülüklerine vurgu yapmaktadır.

“Afrika'da ve Arap Bölgesinde Bilgi Toplumunda Medyanın Rolü ve Yeri” başlıklı konferansta kabul edilen Marakeş Bildirgesi *“ifade özgürlüğünün ve basın özgürlüğünün Afrika'da, Arap bölgesinde ve dünyanın her yerinde bilgi toplumunun inşa edilmesinin merkezinde olduğunu”* teyit etmiştir. (Kaynak: Soul Beat Africa-Communication for Change: <http://www.comminit.com/en/node/215350/print>)

4. KRONOLOJİ

- 1948** İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB), Madde 19
- 1966** BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (MSHUS), Madde 19
- 1978** UNESCO Medyanın Barışın Güçlendirilmesine ve Uluslararası Anlayışa, İnsan Haklarının Geliştirilmesine ve Irkçılığa, Apartheid'a ve Savaşa Teşvike Karşı Mücadeleye Katkısına İlişkin Temel İlkeler Bildirgesi (Medya Bildirgesi)
- 1983** BM İnsan Hakları Komitesi'nin MSHUS'nin 19. maddesi hakkındaki Genel Yorumu
- 1993** BM Düşünce ve İfade Özgürlüğünün Korunması ve Geliştirilmesi Özel Raportörü
- 1997** AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi
- 1997** OAS İfade Özgürlüğü Özel Raportörü
- 1999** İnsan Hakları Komisyonu'nun Düşünce ve İfade Özgürlüğü Hakkında Kararı (1999/36)
- 2001** Avrupa Konseyi Siber Suçlar Sözleşmesi ve 2003 tarihli ek Protokol
- 2003** Dünya Bilgi Zirvesi, Birinci Bölüm, Cenevre: İlkeler Hakkında Bildirge ve Eylem Planı
- 2004** Afrika İfade Özgürlüğü Özel Raportörü
- 2005** Dünya Bilgi Zirvesi, İkinci Bölüm, Tunus: Tunus Taahhüdü ve Tunus Bilgi Toplumunu Gündemi
- 2005** Avrupa Konseyi İnsan Hakları ve İnternet Bildirgesi
- 2006** Birinci İnternet Yönetimi Forumu, Atina (Yunanistan)

- 2011 Altıncı İnternet Yönetimi Forumu,
Nairobi (Kenya)
- 2011 BM İnsan Hakları Komisyonu'nun
MSHUS'nin 19. Maddesi
Hakkında 34 numaralı Genel
Yorumu

“Fikirlerinizi paylaşmıyorum, efendim. Ama onları ifade etme hakkınız için hayatımı tehlikeye atarım.”

Voltaire (1694-1778)

FAYDALI BİLGİLER

1. DEMOKRATİK BİR TOPLUMDA ÖZGÜR MEDYANIN ROLÜ

Medya çoğulculuğu çoğulcu bir demokrasi için olmazsa olmaz bir unsurdur. Medyanın yasama, yürütme ve yargı güçlerinin yanı sıra **“dördüncü kuvvet”** olarak rolünün önemi gazetecilerin de özel bir dikkat ve sorumluluk göstermesini ve medya patronlarının özgürlüklerin kullanımında başkalarının insan haklarını ihlal etmemesini gerektirir.

 Medya Özgürlüğü
Demokrasi Hakkı

Belli bir toplumun özgürlüğü basın ve medyanın özgürlüğüne bakılarak görülebilir. Otoriter hükümetlerin ve diktatörlüklerin ilk adımı genellikle ifade özgürlüğünü kısıtlamak ya da ortadan kaldırmaktır. Savaş ve çatışmalardan

sonra demokratik toplumların yeniden inşası ve rehabilitasyonu için, saygı ve diğer fikirlere hoşgörü temelinde işleyen ve nefrete ve şiddete teşvikten uzak duran çoğulcu bir medya sistemi hayati öneme sahiptir.

Bunun için, devlet medyasının bağımsızlığını ve özel medyada çoğulculuğu güvence altına alan ve medyanın faaliyetlerinin nesnellik, adalet ve etik standartlara uygunluğunu izleyen uygun bir yasal çerçevenin var olması şarttır.

2011'de Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi 16/18 sayılı *“Din ve inanç temelinde kişilere karşı hoşgörüsüzlük, negatif etiketleme, ayrımcılık, şiddete teşvik ve şiddetle mücadele”* hakkındaki kararında, düşünce özgürlüğünün ve ifade özgürlüğünün kullanılmasının ve bilgi hakkının demokrasinin güçlendirilmesi ve dini hoşgörüsüzlükle mücadelede oynayacağı

“Savaş başladığında ilk ölen hakikattir.”

Arthur Ponsonby, Britanyalı siyasetçi ve yazar. 1928

“Önce sözcükler, sonra mermiler öldürür.”

Adam Mihnik, Leh yazar

olumlu rolün altını çizmiştir. Dini gruplara ilişkin olumsuz etiketlerden (buna bir örnek İslamofobidir) derin bir endişe duyduğunu belirten Konsey, dine hakaret konusunda tedbir alınmasını tavsiye etmemiş, böyle bir tedbirin sivil toplum ve bazı hükümetler bakımından ifade özgürlüğü üzerinde “caydırıcı etki” yapabileceğini düşünmüş, ancak “*dini hoşgörüsüzlüğe karşı en iyi koruma biçimlerinin açık kamusal tartışmalar ve inançlar ve kültürler arası diyalog (...)*” olduğunu kabul etmiştir.

☺☞ Dini Özgürlükler

2. MEDYA VE AZINLIKLAR 🤔!?

Azinlıklar medyaya erişim ve kendi dillerinde medya sahibi olmak konusunda sık sık zorluklarla karşılaşır. Avrupa’da Avrupa Konseyi’nin 1995 tarihli Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi’nin 9. maddesi gibi belirli standartlar, ulusal azınlıklara mensup kişilere düşünce ve ifade özgürlüğü verir. Bu kişilerin azınlık dillerinde ve sınırlar gözetilmeksizin bilgi ve fikirleri araştırma, alma ve yayma özgürlüklerine devlet makamları tarafından saygı gösterilmelidir. Hükümetler ulusal azınlıklara mensup kişilerin medyaya erişim konusunda ayrımcılığa uğramamasını güvence altına almalı ve bu erişimi kolaylaştırmalıdır. Azınlıklar kendi yazılı ve elektronik medyasını oluşturmaktan alıkoymamalıdır. AGİT çerçevesinde de başka standartlar bulunmaktadır.

“Yeni azınlıklar” denen ve kökenlerini uluslararası göç dalgalarından alan gruplar bakımından durum daha sorunludur. Ulusal ve “eski” azınlıklara göre bu yeni azınlıklar medyaya erişim konusunda hukuken güvence altına alınmış haklara sahip değildir. Bu, özellikle bu gruplar geleneksel medyada zaman zaman yabancı düşmanı bir bakışla resmedildiği için özellikle endişe vericidir, çünkü söz konusu grupların kendilerini ifade etme imkânları kısıtlıdır.

1992 tarihli Avrupa Konseyi Bölgesel ve Azınlıklara Ait Diller Avrupa Şartı’nın 11. maddesi, devletlere, yayıncıların bölgesel dillerde ve azınlık dillerinde programlar yapmasını sağlama ve bölgesel dillerde veya azınlık dillerinde yayın yapan en az bir radyo istasyonu ve bir televizyon kanalı kurulmasını temin etme yükümlülüğü verir.

3. MEDYA ÖZGÜRLÜĞÜ VE EKONOMİK KALKINMA

Medya özgürlüğü ile ekonomik gelişme, kordandan azade olma hakkı ile yoksulluktan azade olma hakkının bağlantılı olduğu kadar birbiriyle bağlantılıdır. Meseleye bütüncül bir yaklaşım gerektiren insan haklarının birbirlerine bağımlılığı ve bölünmezliği, aynı zamanda ifade özgürlüğünün ve medya özgürlüğünün ekonomik gelişme, yoksulluğun ortadan kaldırılması ve temel sosyal ve ekonomik hakların hayata geçirilmesi konusundaki öneminde de görülür. Medyanın haber yapmaması duru-

munda kaynaklara erişim ve kaynakların dağılımı ile yolsuzluk gözden kaçabilir.

4. SAVAŞ PROPAGANDASI VE NEFRET SAVUNUCULUĞU

MSHUS'nin 20. maddesinin 1. fıkrasına göre, savaş lehine her türlü propaganda kanunla yasaklanmalıdır. Madde 20 (2) de ulusal, ırksal ve dini nefret savunuculuğu kullanılarak **ayrımcılığa, düşmanlığa ve şiddete teşvikin yasaklanması** gerektirir. Medyanın, savaş propagandası ve nefret ve etnik temizlik savunuculuğu yaptığı için, eski Yugoslavya'daki savaşlardan kısmen sorumlu olduğu tespit edilmiştir. *Radio Mille Collines*'in yayını 1994'te Ruanda'da bir milyon insanın öldürüldüğü soykırımda önemli bir role sahip olmuştur. "*O hamamböceklerini kurşunla öldürmeyin. Onları palalarla parçalara ayırın*" cümleleri bu yayında geçen ifadelerden biridir. Yapılan yayınlarla Hutular, Tutsileri ve Tutsilere sempatiyle bakan Hutuları öldürmeye çağırılmıştır. Radyo istasyonunun kendisi 1993'te Hutu devlet başkanı Habyarimana'nın aile üyeleri tarafından kurulmuş ve başkanın ölümü soykırımın başlamasının ana nedenlerinden biri olmuştur. Arusha'da (Tanzanya) kurulan Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi radyonun sorumluluğunu tespit etmiştir.

5. ÖRNEK UYGULAMALAR

- UNESCO 3 Mayıs gününü Dünya Basın Özgürlüğü Günü olarak belirlemiş ve bir Dünya Basın Özgürlüğü Ödülü vermeye başlamıştır.
- *Sınır Tanımayan Gazeteciler* 2008'de her yılın 12 Mart gününü Siber Sansüre Karşı Dünya Günü olarak belirlemiştir.
- AGİT'in 2012 başkanı olan İrlanda, internet

özgürlüğünün başta gelen önceliklerinden biri olacağını açıklamıştır.

- *Savaş Suçları Projesi*, medya, hükümetler ve insan hakları ve insani yardım örgütlerinin savaş hukuku hakkında farkındalığının geliştirilmesi için gazetecileri, hukukçuları ve akademisyenleri bir araya getirmektedir.
- Kosova ile ilgili olarak, medyaya dair mevzuattaki standartların hayata geçirilmesini izleyen Bağımsız Medya Komisyonu ve bir Basın Konseyi oluşturulmuştur.
- *Uluslararası PEN* 1999'da "Sürgündeki Yazarlar Ağı" isimli bir program başlatmıştır ve sürgündeki gazeteci ve yazarlara işbirliği içinde olduğu şehirlerde geçici güvenli yerler temin etmektedir. Örneğin Tunuslu yazar Sihem Bensedrine 2011'deki Arap Baharı sayesinde, eve dönmeden önce Graz ve Barselona'da yaşamıştır.
- Yemenli gazeteci ve insan hakları savunucusu Tawakkol Karman 2011'de aldığı ödülle en genç Nobel Ödülü sahibi olmuştur. Yemen'de "Zincirleri Olmayan Kadın Gazeteciler" isimli bir grubun lideri olan Tawakkol'a bu ödül Arap Baharı'nda ülkesinde oynadığı rol nedeniyle verilmiştir.
- *Güneydoğu Avrupa Medya Örgütü (SEEMO)* 2000 yılında Viyana'da kurulmuş bir gazeteciler ağıdır. Ana faaliyeti Güneydoğu Avrupa'daki gazetecilere ve medya kuruluşlarına yardım ederek basın özgürlüğünü korumaktır. SEEMO basın özgürlüğünün tehdit altında olduğu ülkelere ziyaretlerde bulunarak hükümet temsilcileri, diplomatlar ve STK'larla görüşmekte ve mahkemelere intikal etmiş davalarda yasal temsilcilik yaparak basına destek vermektedir.
- 2011'in başında *Avrupa Komisyonu*, Avrupa Birliği dönem başkanlığını almış olan Macaristan'dan yeni medya yasasını değiştirmesini istemiş, yabancı medya

üzerinde yeni kayıt uygulamaları getirerek katı denetim uygulanmasını eleştirmiş ve yeni kurulan ve dengesiz habercilik nedeniyle medyaya para cezaları verebilecek olan Medya Konseyi'nin bağımsızlığı hakkındaki endişelerini dile getirmiştir. Macar hükümeti yalnızca bazı değişiklikleri yapmayı kabul etmiş, ancak Aralık 2011'de Macar Anayasa Mahkemesi medya yasasının bazı kısımlarının uygulanmasını benzer nedenlerle durdurmuştur.

- Çocukların internet güvenliğini iyileştirmek için Avrupa Birliği internette güvenlik faaliyetlerini koordine eden “ins@fe” adlı Avrupa ağını desteklemektedir.

6. MEDYA ÖZGÜRLÜĞÜ VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

“Gazeteciler arasında insan haklarının ne olduğu konusunda ciddi bir bilgi eksikliği var. Birçok gazeteci – politikacılar ve sivil toplum alanında çalışan diğer kişiler gibi– İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’ni ve diğer insan hakları antlaşmalarını ve mekanizmalarını bilmiyor. Çoğunlukla insan hakları hukuku ile savaş hukuku arasındaki da farkı bilmiyorlar. Bunun sonucu olarak da insan hakları çoğunlukla yalnızca çatışmaların haberini yaparken kullanılacak bir kavram olarak görülüyor.”

(Kaynak: Uluslararası İnsan Hakları Konseyi. 2002. *Gazetecilik, Medya ve İnsan Hakları Haberlerinin Önündeki Zorluklar*)

7. TRENDLER

İnternet ve İfade/Bilgi Özgürlüğü

UNESCO'nun “**Bilgi Topluluklarına Doğru**” başlıklı raporuna göre, internet son yıllarda büyük bir patlama yaşamıştır: 1995'te 16 milyon olan kullanıcı sayısı 2004'te 500 milyonun üzerine çıkmıştır; 2007'de 1 milyar kullanıcı varken 2011'deki kullanıcı sayısı 2,3 milyardır. Dünya Bilgi Zirvesi'nin insanlığın yarısının 2015 itibarıyla internete erişiminin sağlanmış olması yönündeki hedefinin tutturulacağı tahmin edilmektedir; ancak hâlâ dünyada 5 milyardan fazla insanın internet erişimi yoktur. Afrika'da toplam nüfusun %1'inden daha azı internete erişebilmektedir ve bu, “**dijital bölünmüşlük**” sorununun göstergesi olarak “**dijital dayanışma**” meselesini akıllara getirmektedir. Yine de internetin, sosyal medyanın ve vatandaş gazeteciliğinin yükselişi medya üzerinde önemli bir etkiye sahiptir ve internet hem gazetecilere hem de sıradan vatandaşlara dünyanın her yerinden, örneğin bloglar yoluyla, okuma ve yayıncılık yapma fırsatı vermektedir. Küçük medya şirketleri bile küresel olarak insanlara ulaşma fırsatına sahiptir; ancak bazı devletler bazı web sayfalarına erişimi engelleyerek internette denetim ve sansür uygulamaktadır. 2005'te Yahoo! ve Google gibi bazı arama motorları, siyasi muhaliflerin bulunmasında Çin hükümetini destekledikleri için STK'lar tarafından eleştirilmiştir. Uluslararası Af Örgütü tepki olarak internette baskıya karşı bir kampanya başlatmıştır (ww.irrepressible.info). Bu arada Google, Çin hükümetinin koşullarını yerine getirmekten kaçınabilmek için Çin anayasasındaki faaliyetlerinin bir kısmını durdurmuştur. Google ayrıca hükümetlerden gelen engelleme veya filtreleme taleplerini şeffaflık raporlarında duyurmaktadır.

2011’de İnternette Özgürlük hakkındaki yeni bir rapor içeriğın engellenmesi, rejim muhaliflerine siber saldırılar ve sansür yoluyla internet özgürlüğüne yönelik tehditleri ortaya koymuştur. En az müdahale Estonya, ABD, Almanya ve Avustralya’da görülürken, durumun en kötü olduğu ülkeler İran, Burma ve Çin’dir (Bkz. Freedom House: İnternette Özgürlük: <http://www.freedomhouse.org/freedomthenet2011>).

WikiLeaks kâr amacı gütmeyen uluslararası bir medya kuruluşudur ve amacı önemli haber ve bilgileri kamuoyuna açıklamaktır; Asya’daki baskıcı rejimler, eski Sovyet bloku, Sahra Altı Afrika ve Ortadoğu hakkında bilgiler yayınlamaktadır. En son olarak ABD askeri kaynaklarından gizli bilgiler yayınlamış ve bu yayınlara büyük tartışmalara yol açmıştır. Kendini “takip edilemez ve sansürlenemez büyük çapta belge sızdırma sistemi” olarak tarif eden WikiLeaks, 2009’da Uluslararası Af Örgütü’nün Medya Ödülü’nü almıştır. Bazı devletlerden gelen olumsuz tepkiler karşısında *BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri*, mali ambargoyla karşı karşıya kalan bu kuruluşu karşı açılan siber savaş hakkında endişelerini bildirmiştir. (Bkz. WikiLeaks: <http://wikileaks.org>; BM Haber Merkezi. 2010. *BM insan hakları lideri WikiLeaks’e açıldığı iddia edilen “siber savaş” hakkındaki endişelerini dile getirdi*: <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=37009&Cr=leaked&Cr1>)

Latin Amerika’daki en yüksek internet girişi oranlarına sahip ülkelerden biri olan **Venezu-**

ela’da başkan Hugo Chavez 2009’da, kamu sektöründe internetin lüks olduğunu ve aşırı harcamaya neden olduğunu beyan etmiştir. O zamandan bu yana internetin siyasi amaçlarla kısıtlanmasında artış görölmektedir. (Bkz. Küresel Bilgi Toplumu İzleme Merkezi [Global Information Society Watch]: <http://www.giswatch.org/>)

Bir uluslararası kampanya ağı olan ve “ses” anlamına gelen “**Avaaz**”, 2007’de insanları insan hakları, çevre ve yolsuzluk, yoksulluk ve savaş karşıtlığıyla ilgili konulardaki dilekçeleri desteklemek üzere harekete geçirmek için kurulmuştur. 2011 itibarıyla 10 milyondan fazla üyesi vardır ve çok sayıda başarılı kampanya düzenlemiştir (Bkz. Avaaz: <http://www.avaaz.org>).

Facebook, 2004’te yayına başlamıştır ve 2011 itibarıyla 750 milyon üyeye sahiptir. 2011’de Viyanalı bir öğrencinin şikâyeti nedeniyle Avrupa’da mahremiyet ve veri koruma politikalarını değiştirmek zorunda kalmıştır.

Avrupa Konseyi insan haklarının internette uygulanmasıyla ilgili bildirgeler ve yönlendirici ilkeler yayınlanmasına öncülük etmektedir. 2005 tarihli “*İnsan Hakları ve İnternet Bildirgesi*” ve Aralık 2011 tarihli “*Özel İnternet Platformlarında ve Hizmet Sağlayıcılar Bakımından İfade, Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Bildirge*” bu belgeler arasında yer alır. Arama motorları ve sosyal ağlar için İnsan Hakları Yönlendirici İlkeleri de kabul edilmek üzere dir.

“Demokratik bir hükümete ve görece özgür bir basına sahip bir ülkede hiçbir zaman kutluk olmamıştır.”

Amartya Sen, Nobel Ödüllü iktisatçı. 1999

Adalet ve Temel Haklar Avrupa Komiseri 2011'deki uluslararası tartışmalara yanıt olarak, yeni AB veri koruma düzenlemelerinde kullanıcıların kendileri hakkındaki veriler üzerinde denetim sağlayabilmesi için “**unutulma hakkı**”nın yer alması gerektiğini beyan etmiştir.

Bilgi toplumunun “**irfan toplumları**”na dönüştürülmesi bilginin ve iletişim teknolojilerinin artmasına bağlıdır. İfade özgürlüğü bağlamında devlet bilgiye erişiminin sağlanmasının koşulu olan iletişim teknolojilerine erişimi sağlamak gibi bir pozitif yükümlülük altındadır. Bu durum özellikle Güney için önemlidir. Bu amaçla, 2003'te Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi çerçevesinde **Toplum Multimedya Merkezleri** oluşturulması için bir gi-

rişim başlatılmıştır. Bu girişimin hedefi, bilgi teknolojilerine erişimi olmayan toplumlar cephesinden dijital olanaklara erişimdeki eşitsizliği azaltmaktır. Benimsenen yaklaşımla erişim, öğrenme ve yeni ve eski teknolojilerin birleşimini birbirine bağlamaktadır. Bu, yerel radyoların topluma ait internete bağlı bilgisayarlar, e-posta hizmetleri, telefon, faks ve fotokopi gibi tele-merkez altyapılarıyla birleştirilmesiyle gerçekleştirilmektedir. Amaç, toplumun üyelerinin yeni teknolojilerin düzenli kullanıcıları haline gelmesi ve dünya çapında mevcut olan bilgiye erişimlerinin sağlanmasıdır.

(Kaynak: UNESCO. 2005. *İrfan Topluluklarına Doğru*)

ÇEŞİTLİ FAALİYETLER

FAALİYET I 1

HANGİ ŞAPKAYI TAKIYORSUN?

Bölüm I: Giriş

Bu faaliyet katılımcılara fikirlerini özgürce ama gerekli sorumlukları üstlenerek ifade etme ve tartışma fırsatı tanır. Ayrıca karmaşık konularla veya kışkırtıcı nitelikteki ifadelerle ilgili farklı açılar içeren bir tartışma için yöntem ve böylece tüm tarafların menfaatlerini karşılamak için çözüm sunar.

Bölüm II: Genel Bilgiler

Faaliyet türü: Tartışma.

Amaçlar ve hedefler: Eleştirel düşünmenin ve sorun çözmenin kolaylaştırılması, kişinin fikrini sorumluluklar çerçevesinde açıklaması.

Hedef grup: Genç yetişkinler ve yetişkinler.

Grup büyüklüğü: 18-30 kişi.

Süre: 90 dakika.

Hazırlık: Herkesin mevcut olduğu oturum için sandalyeleri daire biçiminde dizin.

Malzemeler: Altı farklı renkte şapkalar (beyaz, kırmızı, siyah, sarı, yeşil ve mavi; kâğıt ya da kartondan yapılabilir).

Beceriler: İletişim; yaratıcı, eleştirel ve analitik düşünme becerileri.

Bölüm III: Faaliyet Hakkında Bilgiler

Tartışmayı açan kışkırtıcı ifade: Özgür bir ülkede yaşıyoruz ve herkesin fikrini özgürce söyleme hakkı var. Irkçı söylemi ya da nefret söylemini neden sansürlemeliyiz?

Kolaylaştırıcı, bu kışkırtıcı ifadeyi herkesin bulunduğu oturumda sunar. Katılımcılar “düşünme şapkası” yöntemini kullanarak bu ifadeyle ilgili düşünür: Yalnızca şapkası elinde olan kişi konuşur. Bir katılımcı konuşmasını

bitirdikten sonra şapkayı başka bir katılımcıya verir. Her renk başka bir yaklaşımı simgeler.

Beyaz şapka bilgiyi simgeler: Nesnel bakış; yalnızca bilginin mevcut olup olmadığıyla ilgilenilmesi. Olgular neler?

Kırmızı şapka duyguları simgeler: Öznel bakış, güdüsel tepki veya duyguların ifadesi (gerekçe sunmadan).

Siyah şapka olumsuz yönleri simgeler: Eksikliklerin ve engellerin tespiti için mantığın kullanılması, çelişkilerin aranması.

Sarı şapka olumlu yönleri simgeler: Menfaatlerin bulunması için mantığın uygulanması, uyum aranması.

Yeşil şapka yaratıcılığı simgeler: Daha iyiyi doğru değişim, alternatifler, bir düşüncenin nereye gideceğine bakılması.

Mavi şapka düşünmeyi ve kolaylaştırmayı simgeler: Kolaylaştırıcının görevleri, tartışma, özetleme ve atılacak adımlar.

Katılımcılar kışkırtıcı ifadeyle ilgili olarak tek tek konuşur. İlk bölüm her zaman beyaz şapkaya, yani bilgi ve olgu toplanmasına ayrılmalıdır. Son bölüm de mavi şapkayla yapılmalıdır. Diğer renk şapkalar herhangi bir sıralamayla kullanılabilir.

Geri bildirim:

Tartışmadan sonra katılımcılardan duygu ve düşünceleri hakkında düşünmelerini isteyin. Bu sorun çözme yöntemiyle ilk kez mi karşılaşıyorlar? Katılımcılar benzer yaklaşımlardan haberdar mı?

Yönteme dair ipuçları:

Kolaylaştırıcı, katılımcıların ellerindeki şapkanın gerektirdiği yaklaşımı benimsemelerini sağlamalıdır. Örneğin sarı şapkayı tutan bir katılımcı olumsuz yönlerden bahsetmemeli ve herhangi bir duygu belirtmemelidir. Bu yöntemin iyi tarafı, konuşmacıların konuşurken başka yönlere kaymasını engellemesi ve her konuşmacıya yeterli konuşma süresi vermesi-

dir. Aynı yöntem kolay bir çözümü olmayan tüm karmaşık konular veya sorunlar için kullanılabilir.

Daha fazla araştırma için ilgili haklar/alanlar: Ayrımcılık yasağı, eşitlik.

(Kaynak: Uyarlama: Edward de Bono. 1990. *Altı Düşünen Şapka*)

FAALİYET II 2 İNTERNETİN ETKİSİ

Bölüm I: Giriş

Bu faaliyet internet kullanımının olumlu ve olumsuz taraflarının, ifade özgürlüğü üzerindeki etkilerinin ve internetin gelecekte karşılaşıcağı zorlukların analiz edilmesi amacıyla hem küçük grup hem geniş grup faaliyetleri içerir.

Bölüm II: Genel Bilgiler

Faaliyet türü: Tartışma.

Amaçlar ve hedefler: İnternetin etkileri ve dünya ölçeğinde bilgiye erişim hakkında farkındalık yaratılması; internetin insan hakları üzerindeki etkisinin tespit edilmesi; internete bağlı olguların incelenmesi.

Hedef grup: Genç yetişkinler ve yetişkinler.

Grup büyüklüğü: -

Süre: 45 dakika.

Malzemeler: Tahta, tahta kalemleri.

Beceriler: Analitik beceriler, bir konu hakkında farklı bakış açılarının ifade edilmesi, ekip inşası becerileri.

Bölüm III: Faaliyet Hakkında Bilgiler

Konuya giriş: Faaliyeti bazı temel bilgiler vererek tanıttın. Gruba internet hakkında bu bölümde açıklanan bazı bilgileri aktarın, sonra ikili gruplar halinde internetle ilgili kendi deneyimlerini aktarmalarını, internetin avantajları ve dezavantajları üzerine konuşmalarını isteyin. Bu uygulama için 10 dakika süre verin.

Daha sonra katılımcıları büyük gruba çağırın ve internetin etkileri, avantajları ve dezavantajları hakkında konuşmalarını isteyin. Aşağıdaki soruları kullanabilirsiniz:

- İnternet yoluyla gerçekleşen insan hakları ihlallerini biliyor musunuz? (çocuk pornografisi, siber suçlar vs.)
- Bu ihlallerin toplum üzerindeki etkisi niçin artmaktadır?
- Bu tür olayların önlenmesi için koyulacak kuralların ölçüsü ne olmalıdır?
- İnternet yönetimi devlet eliyle mi ve/veya uluslararası düzenlemeler yoluyla mı, iradi taahhütler ve tüm aktörler için davranış kurallarıyla mı, yoksa ortak düzenleme modelleriyle mi yürütülmelidir?

Bir ya da iki katılımcıdan önemli noktaları tahtaya yazmalarını isteyin.

Geri bildirim:

Katılımcılar tartışma sırasında internet hakkında ne öğrendi? Tahtadaki notlara bakın ve şu konular hakkında düşünün: İnternet kullanmanın avantajları dezavantajlarından daha ağır basmakta mıdır? Dezavantajların ortadan kaldırılması için ne yapılmalıdır?

Yönteme dair ipuçları

Bu faaliyetten önce katılımcıların internete ne kadar aşina olduğunu değerlendirin. Böylece düzeyi ve genel yaklaşımı belirleyebilirsiniz.

Bölüm IV: Faaliyetin Ardından

Katılımcıları insan hakları örgütlerinin web sitelerini ziyaret etmeye, örgütlerin faaliyetlerini karşılaştırmaya ve bu faaliyetlerin internet yoluyla yaygınlaştırılmasını değerlendirmeye teşvik edin. Bu bulgular temelinde katılımcılar aşağıdaki konuları ilgilendiren bir proje hakkında düşünebilir:

- Kendi çevrelerinde insan hakları konularında farkındalık yaratmak için mevcut internet kaynaklarının kullanımı;
- Kendi web sitelerini, Facebook veya blog hesaplarını yaratmaları ve toplumda tehlikede olan bir insan hakkı için mücadele eden örgütlerle kendi yarattıkları site veya blogu bağlantılandırmaları.

Daha fazla araştırma için ilgili haklar/alanlar: Medya, küreselleşme.

(Kaynak: Uyarılama: Avrupa Konseyi. Gençler İçin Bir İnsan Hakları Eğitimi El Kitabı)

KAYNAKÇA

African Commission on Human and Peoples' Rights (Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu). 2000. *Thirteenth Activity Report of the African Commission on Human and Peoples' Rights 1999-2000.* http://www.chr.up.ac.za/hr_docs/documents/13th_Annual_Activity_Report-_AHG.pdf.

Asia Media Information and Communication Centre (Asya Medya Bilgi ve İletişim Merkezi). 2008. *Free Markets, Free Media* Singapore: AMIC.

Barendt, Eric. 2005. *Freedom of Speech.* 2nd edition. Oxford: Oxford University Press.

Benedek, Wolfgang ve Matthias C. Kettmann. 2012. *Freedom of Expression in the Internet.* Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Benedek, Wolfgang. 2008. *Internet Governance and Human Rights.* In: Benedek, Wolfgang, Veronika Bauer and Matthias C. Kettman (ed.). *Internet Governance and the Information Society, Global Perspectives and European Dimensions.* Utrecht: Eleven International Publishing, s. 31-49.

Benedek, Wolfgang. 2007. *Der Schutz der Meinungsäußerungs- und der Medienfreiheit in der Informationsgesellschaft.* In: Benedek, Wolfgang und Catrin Pekari (Hg.). *Menschenrechte in der Informationsgesellschaft.* Stuttgart: Boorberg, s. 125-146.

Bono, Edward de. 1990. *Six Thinking Hats.* London: Penguin.

Boyle, Kevin. 2000. *Restrictions on the Freedom of Expression.* In: Asia-Europe Foundation (ASEF). *The Third Informal ASEM Seminar on Human Rights.* Singapore, s. 27-37.

Byerly, Carolyn M. ve Karen Ross. 2006. *Women and Media: A Critical Introduction.* Oxford: Blackwell.

Chrétien, Jean-Pierre vd. 1995. *Rwanda-Les Médias du Génocide.* Paris: Karthala.

Council of Europe (Avrupa Konseyi). 2009. *Legal Instruments for Combating Racism on the Internet.* Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Council of Europe (Avrupa Konseyi). 2007. *Freedom of Expression in Europe. Case-Law concerning Article 10 of the ECHR.* Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Council of Europe (Avrupa Konseyi). 2005. *Political Debate and the Role of the Media-The Fragility of Free Speech.* Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Council of Europe (Avrupa Konseyi). 2002. *Compass: A Manual on Human Rights Education with young people.* Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Cucereanu, Dragos. 2008. *Aspects of Regulating Freedom on the Internet.* Antwerpen: Intersentia.

European Union (Avrupa Birliği). 2008. *Council Framework Decision 2008/913/JHA of 28 November 2008 on combating certain forms and expressions of racism and xenophobia by means of criminal law.* <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32008F0913:EN:NOT>.

Fallows, James. 1997. *Breaking the News-How the Media Undermined American Democracy.* New York: Vintage.

Frau-Meigs, Divina. 2011. *Media matters in the cultural contradictions of the "information society"-Towards a human rights-based governance.* Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Golash, Deirdre (ed.). 2010. *Freedom of Expression in a Diverse World.* Dordrecht/Heidelberg/London/New York: Springer.

Grabenwarter, Christoph. 2009. *Europäische Menschenrechtskonvention.* 4. Aufl. München: C.H. Beck, § 23.

Hammond, Philip ve Edward Herman (ed.). 2000. *Degraded Capability-The Media and the Kosovo Crisis.* London: Pluto Press.

Hare, Ivan ve James Weinstein (ed.). 2009. *Extreme Speech and Democracy.* New York: Oxford University Press.

Heyns, Christof. 2008. *Civil and Political Rights in the African Charter.* In: Evans, Malcolm D. and Rachel Murray. *The African Charter on Human and People's Rights. The System in Practice. 1986-2006.* Cambridge: Cambridge University Press.

Hill, Michael W. 2005. *The Impact of Information on Society.* 2nd edition. London: Bowker Saur.

International Council on Human Rights Policy (Uluslararası İnsan Hakları Politikaları Konseyi). 2002. *Journalism, Media and the Challenge of Human Rights Reporting.* http://www.protectionline.org/IMG/pdf/journalism_media.pdf.

International Freedom of Expression Exchange (IFEX) (Uluslararası İfade Özgürlüğü Değişimi). 2005. *Campaigning for Freedom of Expression. A Handbook for Advocates.* Toronto. http://www.amarc.org/documents/manuals/IFEX_Handbook_English.pdf.

Inter-Parliamentary Union (Parlamentolar arası Birlik) (ed.). 2006. *Freedom of Expression, Parliament and the Promotion of Tolerant Societies.* Geneva: Inter-Parliamentary Union.

Jorgensen, Rikke F. (ed.). 2006. *Human Rights in the Global Information Society.* Cambridge: MIT Press.

Kettemann, Matthias C. 2011. *Ensuring Human Rights Online: Selected Council of Europe Initiatives in the Information Society Sector in 2010.* In: Benedek, Wolfgang vd. (ed.), *European Yearbook on Human Rights 2011.* Vienna, Antwerp: Neuer Wissenschaftlicher Verlag, Intersentia, s. 461-482.

Kleinwaechter, Wolfgang (ed.). 2007. *The Power of Ideas. Internet Governance in a Global Multi-Stakeholder Environment.* Berlin: Marketing für Deutschland GmbH.

Lenkova, Mariana (ed.). 1998. *Hate Speech in the Balkans.* Athens: International Helsinki Federation.

Mansell, Robin. 2005. *The fragility of knowledge societies: ambiguity, cost reduction and access in developing countries.* In: Milward-Oliver, G. (ed.). *Maitland + 20-Fixing the Missing Link.* Bradford: The Anima Centre, s. 83-97.

McRae, Rob. 2001. *Human Security, Connectivity, and the New Global Civil Society.* In: McRae, Rob and Don Hubert (ed.). *Human Security and the New Diplomacy.* Montreal: McGill-Queens University Press, s. 236-249.

Mill, John Stuart. 1859. *On Liberty.*

Milo, Dario. 2008. *Defamation and Freedom of Speech.* New York: Oxford University Press.

Moeller, Susan D. 1999. *Compassion Fatigue-How the Media Sell Disease, Famine, War and Death.* New York: Routledge.

Moeller, Christian ve Arnaud Amouroux (ed.). 2007. *Governing the Internet-Freedom and Regulation in the OSCE Region.* Vienna: Organization for Security and Co-operation in Europe.

Nowak, Manfred. 2005. *Commentary on the U.N. Covenant on Civil and Political Rights.* 2nd edition. Kehl am Rhein: N.P. Engel.

Oesterreichische Juristenkommission (Hg.). 2005. *Caroline und die Folgen: Medienfreiheit am Wendepunkt.* Wien, Graz: Neuer Wissenschaftlicher Verlag.

Pritchard, David (ed.). 2000. *Holding the Media Accountable-Citizens, Ethics and the Law.* Bloomington: Indiana University Press.

Rantanen, Terhi. 2005. *The Media and Globalization.* London: Sage.

Reporters without Borders (Sınır Tanımayan Gazeteciler). 2011. *International Community Urged to React as Situation of Free Expression Worsens in Egypt.* <http://en.rsf.org/egypte-international-community-urged-to-17-11-2011,41407.html>.

Reporters without Borders (Sınır Tanımayan Gazeteciler). 2010. *2010 World Press Freedom Index.* Paris: Reporters without Borders. <http://en.rsf.org/press-freedom-index-20101034.html>.

Rothberg, Robert I. ve Thomas G. Weiss. 1996. *From Massacres to Genocide-The Media, Public Policy, and Humanitarian Crises.* Washington, DC: The Brookings Institution Press.

SEEMO. 2011. *SEEMO Condemns New Death Threats against Croatian Journalist Drago Hedl.* <http://www.seemo.org/activities/pressfreedom/11/press1190.html>.

Spencer, Graham. 2005. *The Media and Peace. From Vietnam to the "War on Terror".* Basingstoke: Palgrave-Macmillan.

South African Human Rights Commission (Güney Afrika İnsan Hakları Komisyonu). 2000. *Faultlines-Inquiry into Racism in the Media.* Johannesburg: South African Human Rights Commission.

Todorovic, Mirjana. 2003. *Freedom of Expression and the Right to Dignity and Reputation.* In: Todorovic, M. (ed.). *Culture of Human Rights.* Belgrade Human Rights Centre, s. 161-175.

United Nations Economic and Social Council (Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi). 2003. *Promotion and Protection of Human Rights: Information and Education. Implementation of the Plan of Action of the United Nations Decade for Human Rights Education, 1995-2004.*

[http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/4a13d09cd91c4ebbc1256cd200509750/\\$FILE/G0310042.pdf](http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/4a13d09cd91c4ebbc1256cd200509750/$FILE/G0310042.pdf).

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü). 2005. *UNESCO World Report. Towards Knowledge Societies.* <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001418/141843e.pdf>.

Nations Special Rapporteur on the Promotion and Protection of the Right to Freedom of Opinion and Expression (Birleşmiş Milletler Düşünce ve İfade Özgürlüğünün Korunması ve Geliştirilmesi Özel Raportörü). 2011. *The Right to Freedom of Opinion and Expression. Annual Report by Frank La Rue with a focus on the Internet and freedom of expression; UNGA Doc. A/HRC/17/27 of 26 April 2011.*

Verpeaux, Michel. 2010. *Freedom of Expression.* Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Voltaire (François Marie Arouet). 1764. *Liberty of the Press.* In: Philosophical Dictionary. Reprint edition 1984. London: Penguin Classics.

Von Dohnanyi, Johannes ve Christian Möller. 2003. *The Impact of Media Concentration on Professional Journalism.* Vienna: Organization for Security and Co-operation in Europe.

Weber, Anne. 2009. *Manual on Hate Speech.* Strasbourg: Council of Europe Publishing.

White, Aidan. 2002. *Journalism, Civil Liberties and the War on Terrorism. Final Report on the Aftermath of September 11 and the Implications for Journalism and Civil Liberties.* Brussels: International Federation of Journalists.

EK BİLGİLER

Amnesty International (Uluslararası Af Örgütü): <http://www.amnesty.org/>

Article 19: <http://www.article19.org>

Asia Media Information and Communication Centre (Asya Medya Bilgi ve İletişim Merkezi): <http://www.amic.org.sg>

Association for Progressive Communications (APC): www.apc.org

Crimes of War Project (Savaş Suçları Projesi): <http://www.crimesofwar.org>

Communication Regulation Agency (CRA) of Bosnia-Herzegovina: www.cra.ba/eng/

Council of Europe-Media Division (Avrupa Konseyi-Medya Bölümü): http://www.coe.int/t/e/human_rights/media

Dynamic Coalition on Internet Rights and Principles (İnternet Hakları ve İlkeleri Hakkında Dinamik Koalisyon): <http://www.internetrightsandprinciples.org>

Freedom House: Freedom of the Press 2011 (Basın Özgürlüğü): <http://freedomhouse.org/report/freedom-press/freedom-press-2011>

Freedom House: Freedom on the Net 2011 (İnternette Özgürlük): <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-net/freedom-net-2011>

Global Information Society Watch (GISWatch): <http://www.giswatch.org/>

Ins@fe: <http://www.saferinternet.org>

Independent Media Commission (Kosovo) (Uluslararası Medya Komisyonu-Kosova): <http://www.kpm-ks.org/?gjuha=3>

International Federation of Journalists (Uluslararası Gazeteciler Federasyonu): <http://www.ifj.org>

International Freedom of Expression Exchange (Uluslararası İfade Özgürlüğü Değişimi): <http://www.ifex.org>

International Publishers Association (IPA) (Uluslararası Yayımcılar Birliği): <http://www.internationalpublishers.org/>

Media Foundation for West Africa (Batı Afrika Medya Vakfı): <http://www.media-found.org/>

OSCE Representative on Freedom of the Media (AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi): <http://www.osce.org/fom>

PEN International (Uluslararası PEN): <http://www.pen-international.org/>

Soul Beat Africa-Communication for Change: <http://www.comminit.com/africa>

South East Europe Media Organisation (SE-EMO) (Güneydoğu Avrupa Medya Örgütü): <http://www.seemo.org>

UNESCO Advisory Group for Press Freedom (UNESCO Basın Özgürlüğü Danışma Grubu): <http://www.unesco.org/webworld/wpfd/group.html>

DEMOKRASİ HAKKI

TEMSİL VE KATILIM
ÇOĞULCULUK VE TOPLUMA DAHİL ETME
İNSAN HAYSİYETİ VE ÖZGÜRLÜK

“Herkes, doğrudan ya da serbestçe seçilmiş temsilcileri aracılığıyla ülkesinin yönetimine katılma hakkına sahiptir. Herkesin, ülkesinde kamu hizmetlerinden eşit yararlanma hakkı vardır. Halk iradesi, hükümet otoritesinin temelini oluşturmalıdır; bu irade, genel ve eşit oy hakkı ile gizli ve serbest oylama yoluyla, belirli aralıklarla yapılan dürüst seçimlerle ifade edilir.”

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 21. madde. 1948.

ÖRNEK HİKÂYE

“Demokratik Dönüşüm: Bir Devrimin Mirası Mücadele Bittikten Sonra Biçimlenir”

2011'deki Arap devrimleri, Arap dünyasının demokratik dönüşüm yaşayamayacağı klişesini yerle bir etti; ancak Tunus ve Mısır gibi ülkeler istikrarlı ve demokratik toplumlar inşa etme göreviyle karşı karşıya kalacakları için Arap Baharı'nın mirası mücadele bittikten sonra biçimlenecektir.

Geçen on yılda tanıklık ettiğimiz Afganistan ve Irak deneyimlerinin ışığında bakıldığında bu zorluk korkutucudur; ancak başarısız devletleri görece kısa süreler içinde önu açık demokrasilere dönüştüren diğer dönüşümlerden cesaret almalıyız. Baltık devletleri ve diktatörlük sonrası Latin Amerika hızlı ilerlemenin bazı örnekleridir. Güney Kafkaslar'daki Gürcistan Cumhuriyeti daha yeni tarihli bir örnektir. Kültürler ve bağlamlar farklı da olsa bu başarılı dönüşüm hikâyelerinden öğrenilebilecek çok şey var.

Belki de en önemli ders şu: Değişim potansiyelini küçük görmemeliyiz. Dönüşüm geleneksel aklın bizi inandırdığından çok daha hızlı gerçekleşebilir. Gürcistan hükümeti güçlü bir demokrasi haline gelmeden önce uzun bir yolumuz olduğunun farkında; ancak Gürcistan örneği her şeyden önce devrimci anların önemini vurgulamaktadır: Bu anlar geniş halk kitlelerinin hayallerini yakalar. Sıradan insanlar değerlerinin siyasetin temeli haline gelebileceğini ve kendi gelecekleri için sorumluluk alabileceklerini görürler.

Diğer bir ifadeyle, başkalarıyla ilgili beklentilerimizin düşüklüğünün kurbanı olmamalıyız. Sonuç olarak, uluslararası toplum tam da

bu yüzden Arap Baharı'nın gelişini göremedi. Mısır, Tunus ve diğer ülkelerin halklarının kültürel olarak ya da başka nedenlerle böyle bir isyanı gerçekleştiremeyeceğine kendimizi inandırmıştık. Aynı hatayı ikinci kez yapmamalıyız.

Birçok gözlemci Gürcistan'daki 2003 Gül Devrimi esnasında aynı şekilde çekimser kalmıştı. Önemli siyasi değişimlerin yaşandığı diğer ülkelerde olduğu gibi, Gürcü devleti sıfırdan inşa edilmek zorunda kalmıştı; fakat yepyeni bir başlangıç yapmaya zorlanmak hayırlı olmuştu, lanetli değil...

Kuzey Afrika'daki diktatörlüklere benzer bir biçimde Sovyetler Birliği'nin özünde denetim ve yolsuzluk vardı. Gül Devrimi'nin hemen ardından Gürcistan devlet tekeli dönemine son verdi. Bizim ilk kapsamlı reformumuz olan kolluk güçlerine dair mevzuatın tamamen dönüştürülmesi özellikle aydınlatıcıdır. Tüm trafik polislerini işten çıkarmakla işe başladık. Polis uzun zamandır devletin yolsuzluklarının ve baskısının sembolü haline gelmişti. Gürcüler üç ay boyunca trafik polisi olmadan yaşadı ve bu dönem boyunca şaşırtıcı bir biçimde suç oranları %70 azaldı. Bizce bu şekilde Gürcü halkına devrimin başarısı için doğrudan sorumluluk verilmiş ve halk da bu sorumluluğu üstlenmiş oldu.

Yolsuzlukla mücadele gerçek ve kalıcı bir dönüşüm için asıl unsurdur ve Kuzey Afrika'daki reformların da temelini oluşturmalıdır. Bu mücadelenin verilmemesi durumunda bu toplumlar halkın güçten düşmesi riskiyle karşı karşıya kalacaktır. Yolsuzluğun ideolojik bağlarla ilgisi yoktur. Rüşvete karşı mücadele küçük bir elit tarafından ele geçirilmiş ve ortalama yurttaşlardan rüşvet isteyen kurumları özgürleştirir.

Gürcü deneyiminden alınacak bir diğer ders de yalnızca hükümetin tamamı/toplumun tamamı türü yaklaşımların elle tutulur ve kalıcı sonuçlar ortaya çıkarabileceğidir. Yargı, polis, vergi sistemi, gümrük sistemi, siyasi sınıf, seçim kanunları veya eğitim sistemiyle ilgili reformlar tek başına yürütülmemeli, kapsamlı bir sosyal ve siyasi dönüşüm projesinin parçası olmalıdır. Elbette ki bu –özellikle de sınırlı beceri ve kaynaklara sahip olan bir ülkede– gerekli para miktarının artmasına neden olur. Böyle bir reform tek başına yapılamaz.

Özgürlük ve demokrasi talepleri ne kadar güzel ve popüler olursa olsun, gerçek devrim sonradan oluşan uzun ve zorlu bir reform sürecidir. Tüm köklü demokrasiler deneyimlerini –başarıları kadar başarısızlıklarını da– henüz özgürleşmiş uluslarla paylaşmalıdır. Belki de, demokrasinin özü durmaksızın uyum sağlama ve ilerlemeye dayandığından, bunun hepimiz için bir öğrenme deneyimi ol-

ması şaşırtıcı değildir.

(Kaynak: Temuri Yakobashvili. 2011. *Arap Baharı. Gürcistan'ın Washington Büyükelçisinin Analizi*)

Tartışma Soruları

1. Doğu Avrupa ve eski Sovyetler Birliği'nde 1989'dan sonra yaşanan devrimler 2011'deki Arap Baharı ile karşılaştırılabilir mi? Bu olaylar büyük demokrasi hikâyesinin birer bölümü müdür?
2. Demokrasi için mücadele eden başka devletlerden haberdar mısınız? Karşılaştıkları sorunlar nelerdir?
3. Bir demokratikleşme sürecinde olması gereken ve demokratikleşmenin güçlendirmesi gereken unsurlar nelerdir?
4. Vatandaşlar ülkelerindeki demokratikleşme süreçlerine nasıl katkıda bulunabilir? Somut önerilerde bulunmaya çalışın.

BİLİNMESİ GEREKENLER

1. YÜKSELEN DEMOKRASİ

Katılım hakkı insan haklarının merkezindedir ve İnsani Güvenlik Ağı'nın ilke, vizyon ve değerlerinin temelinde yer alır. Ağa üye devletlerin izlediği gündem hem katılıma hem de demokrasiye dayanmaktadır.

Demokrasi genellikle **halkın egemenliği** olarak düşünülür; ancak çok daha karmaşık bir tanıma sahiptir. Demokrasi, bir hükümet etme şeklidir ve aynı zamanda devletin sosyopolitik ve hukuki teşkilatını vurgulayan bir fikirdir. Hem teoride hem uygulamada çok

çeşitli modeller biçiminde ortaya çıkar ve bir bütün olarak sayısız farklı anlamı içinde taşır. Fakat özünde, insan hakları ilkelerine güçlü bir biçimde bağlıdır ve insan haysiyetine tam olarak saygı göstermeden ve insan haysiyetini korumadan işlemesi mümkün değildir. **Katılım** ve **temsilin** yanı sıra, demokrasi **dahil etme (inclusion)** ile de ilgilidir. Dahil etme, kişinin içinde bulunduğu toplumda, bölgede veya devlette toplumsal hayata tam olarak dahil edilme hakkı olarak anlaşılmalıdır. Vatandaş olan bireyin dahil olma ve katılım hakkını nasıl kullanacağı kendi takdirine bağlıdır, ancak bu hak ortadan kaldırılamaz. Dahil etme

ile birlikte **çoğulculuk** kavramı da demokratik yönetimin merkezindedir. Çoğulculuk “ötekilik” kavramının üstesinden gelinmesini ve farklı insani deneyimlerden gelen insanların haysiyetleriyle, hukuk devleti çatısında yaşamasını ve farklılıkların güç ve dayanıklılık kaynağı olarak görülmesini gerektirir. Esas olarak vatandaşlık ya da diğer yasal ikamet izinlerine sahip insanlardan hiçbirinin dahil olma ve insan haysiyeti hakları ortadan kaldırılamaz. Bu, demokrasinin turnusol kâğıdıdır.

Demokratik olmayan yapılar ile insan hakları ihlalleri arasında açık bir **bağ** vardır; fakat köklü demokrasiler de insan haklarının yok sayılmasına göz yumdukları takdirde zayıflarlar. Bir ihlal özel bir ihlaldir, ancak insan haklarının yok sayılması (ki çoğunlukla gerçek anlamda dahil olma ve çoğulculuğun yok sayılması olarak görünür) toplumsal ve sistemattir. Örneğin, Kanada gibi ileri bir demokrasi temsilcisi ve Birleşmiş Milletler İnsani Gelişim Endeksi'nin lideri olan bir ülkede bile yerli halkların toplumsal hayata dahil konusunda sorunlar olduğu Kanada devleti tarafından kabul edilmektedir. Birçok ileri demokraside kadınların iktidar çevrelerine ve dolayısıyla etkili olabilecekleri pozisyonlara gelmesi engellenmektedir.

“Dünyanın en eski demokrasisi” olarak bilinen Amerika Birleşik Devletleri'nde, dahil etme etnik ve cinsel azınlıklar (eşcinseller gibi) bakımından süregiden bir tartışmadır.

Öte yandan, dahil etme ve çoğulculuğun uygulanmasındaki eksikliklerin ve başarısızlığın ağır sonuçları olabilir. 2005'in sonlarında Fransa'daki yaygın ve şiddet içeren ayaklanmalar buna örnek verilebilir. Bugüne dek demokrasi tartışmasız olarak insan haklarının ve insani güvenliğin korunmasını güvence altına almaya en fazla olanak sağlayan sistemdir; ancak bu, çoğulculuğun ve dahil etmenin getirdiği zorlukların tam olarak anlaşılmasının demokratik bir toplumun sağlıklı bir değerlendirmesini gerektirdiği gerçeğinin gözden kaçmasına neden olmamalıdır.

Demokrasi, ondan faydalananların menfaatlere ve etkin katılımına dayanır. Bilgilendirilmek ve bilgiye erişim, demokratik bir sistemde nitelikli bir katılımın ön koşuludur. Yalnızca sistemin işleyişi ve demokratik bir toplumdaki mekanizmalar ve kurumlar hakkında bilgiye sahip olanlar demokrasiye katkıda bulunup ondan yararlanabilir. Bu bilginin yaygınlaştırılması sorumlu vatandaşların ortaya çıkarılmasını amaçlayan demokratik eğitimin en önemli işlevlerinden biridir.

2010 DEMOKRASİ ENDEKSİ (Rejim türüne göre)			
	Ülke sayısı	Ülkeler arasında %'si	Dünya nüfusunda %'si
Tam demokrasiler	26	15.6	12.3
Eksik demokrasiler	53	31.7	37.2
Melez rejimler	33	19.8	14.0
Otoriter rejimler	55	32.9	36.5

(Kaynak: Economist İstihbarat Birimi. 2010. *2010 Demokrasi Endeksi*)

KÜRESEL DEMOKRATİK SÜREÇ	KÜRESEL SIKINTILAR
1980'den bu yana, dünyanın tüm bölgelerindeki ülkeler demokrasiye doğru önemli adımlar atmaktadır. Çok sayıda askeri rejim ve diğer otoriter rejimler yerlerini sivil hükümetlere bırakmıştır.	Kendine demokratik diyen devletlerin tamamı tam olarak demokratik değildir. Birçoğu hâlâ demokrasiye geçiş aşamasındadır ya da otoriterliğe veya çatışmalara geri dönmektedir.
Dünyadaki 200 devletin 144'ünde bugün çokpartitli seçimler yapılmaktadır. Bu sayı, dünya tarihinde tüm zamanların en yüksek sayısıdır.	Sadece 26 ülkede tam anlamıyla demokrasiden söz edilebilir. 53 ülkede "eksik demokrasi" söz konusudur. Bugün aşağı yukarı 55 otoriter rejim ve 30'dan fazla "melez rejim" bulunmaktadır.
Dünya nüfusunun %67'sini oluşturan 133 devlette basın özgür ya da kısmen özgürdür.	Dünya nüfusunun %32'sini oluşturan 63 ülke hâlâ özgür bir basına sahip değildir.
6 ana insan hakları sözleşmesine taraf olan devletlerin sayısı 1990'dan bu yana önemli şekilde artmıştır. ESKHUS ve MSHUS'ye taraf olan devletlerin sayısı 90'dan 160 ve 167'ye yükselmiştir.	Birçok ülke hâlâ önemli medeni ve siyasi hakları kısıtlamaktadır. 25 devlet MSHUS'yi, 32 devlet de ESKHUS'yi imzalamış ya da onamış değildir.
26 ülkede, parlamenterlerin %30'undan fazlası kadındır.	Dünya genelinde parlamenterlerin yalnızca %19'u kadındır. 9 ülkede hiç kadın parlamenter bulunmamaktadır.
(Kaynaklar: Freedom House. 2011. <i>2011 Dünyada Özgürlük</i> . Economist İstihbarat Birimi. 2010. <i>2010 Demokrasi Endeksi</i> ; Parlamentolar Birliği [IPU]. 2011. <i>Parlamentolardaki Kadınlar Hakkında Veri Tabanı</i>)	

Bu bölümde, demokrasinin ve insan haklarının bir resminin ortaya koyulması ve demokrasinin bir defada ve tam olarak elde edilebilen bir şey değil, süregiden çalışma ve bağlılık gerektiren bir süreç olduğunun altının çizilmesi amaçlanmaktadır.

Demokrasi ve İnsani Güvenlik

İnsani güvenlik gündemi, siyasi, sosyal veya ekonomik olmasına bakmaksızın insanların yaşamına veya yaşam kaynaklarına yönelik tehditlerden azade olmaya odaklanır ve insan haklarına ve demokratik özgürlüklere saygı ve insani gelişimin güçlendirilmesi kavramlarının

insan güvenliğinin sağlanmasında ve korunmasında vazgeçilmez olması ilkesinden hareket eder. İnsan haklarının, insani gelişimin ve insani güvenliğin (birbirleriyle çakışan ve bağlantılı olan ve yaratıcı bir dünya düzeni vizyonunun merkezinde bulunan üç kavram) ilerlemesi sadece demokratik değerlerin üstün olduğu ve hayata geçtiği toplumlarda mümkün olabilir. İnsan haklarına saygı, kişinin korkudan ve temel varlığına yönelik tehditlerden azade olması anlamına gelir. İnsani gelişim kişinin insani potansiyelini geliştirmesi için gerekli

kaynakları talep hakkını içerir. İnsani güvenlik açıktan, savaşlardan, çevre felaketlerinden, yolsuzluk yapan hükümetlerden ve adaletin, dayanışmanın ve herkes için eşit fırsatların var olduğu bir hayatın karşısındaki engellerden azade olmayı gerektirir.

Sonuç olarak yalnızca bir devletin ya da toplumun siyasi, sosyal ve ekonomik hayatına eşit, özgür ve demokratik katılım insani güvenliği sağlayabilir. Yalnızca insan haklarının tam olarak güvence altına alınması, katılımcı yönetim, hukuk devleti, sürdürülebilir kalkınma ve kaynaklara eşit erişim, insani güvenliği diplomatik anlamda çekici bir sözcük olmaktan çıkarıp demokratik karar alma mekanizmalarının ve uluslararası işbirliğinin temeli haline getirebilir.

İlk modern demokratik devlet Amerika Birleşik Devletleri'dir. Fransa, Fransız Devrimi'nin ardından demokratik ilkelere dayanarak kurulan ilk Avrupa devletidir.

1945'ten sonra Avrupa'da ve tüm dünyada liberal demokrasi yaygınlaşarak diğer seçeneğin yerini almıştır: otoriter hükümet. Faşist hükümetlerin devrilmesinin ardından, 20. yüzyılın ilk yarısında demokrasinin yaşadığı krizin alt edilmesi aşamasına gelinmeye başlanmıştır. Bir anlamda bu durum, tüm halkların kendi kaderini tayin hakkına sahip olmasının tanınmasına dayanan ve en azından başlangıçta eski sömürge ülkelerinde demokrasinin çeşitli biçimlerinin yerleştirilmesine yol açan uzun ve sorunlu sömürgelemlerden çekilme süreci (*decolonisaton*) ile de vurgulanmıştır. Ayrıca İspanya, Portekiz, Yunanistan, Arjantin ve Uruguay'daki otoriter rejimlerin tamamı 1970'lerde ve 1980'lerde demokrasilere dönüşmüştür. 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Orta ve Doğu Avrupa'da komünizmin çökmesiyle birlikte, demokrasinin sonunda başarıya ulaştığı düşünülmüştür; ancak demokrasiyi bir yönetim biçimi olarak destekleyen ülkelerin hepsinde demokratik ilkelere saygı gösterilmemekte ve demokrasi uygulamada hayata geçememektedir. Bu paradoksal durum, demokrasi ve demokratikleşme hakkında eleştirel tartışmaların hâlâ ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

2. TANIM VE KONUNUN TASVİRİ

Demokrasi Nedir ve Nasıl Gelişmiştir

Demokrasi, devlet otoritesinin kaynağının halk olduğu yönetim biçimidir. "Demokrasi" sözcüğü eski Yunanca'daki *demos* (halk) ve *kratos* (iktidar) sözcüklerinin birleşimidir. Modern demokrasinin ilkeleri 17. yüzyıl boyunca özellikle insanların yalnızca dini değil siyasi fikirleri de paylaşmaya ve desteklemeye başladığı İskoçya, İngiltere ve Hollanda'da Kalvinist dini hareketler tarafından geliştirilmiştir. Özgürlük ve herkese eşitlik felsefesi ortaya çıkmış ve Aydınlanma dönemi sırasında güçlenmiştir. Zamanla bu felsefenin demokrasi kapsamındaki her türlü kavramın merkezinde olduğu kabul edilmiştir.

Modern Demokrasinin Temel Unsurları

Bir demokratik toplumun hangi niteliklere sahip olacağını ölçmek zordur; ancak bazı anahtar unsurların bütün demokratik toplumların temelini teşkil ettiği kabul edilmektedir.

- **Eşitlik:** Eşitlik ilkesi, bütün insanların eşit doğması ve bu nedenle toplumun siyasi hayatında eşit fırsatlara ve katılıma sahip olması ve hukuk önünde eşit muamele

görmesi anlamına gelir. Bu aynı zamanda kadınlar ile erkekler arasındaki sosyal ve ekonomik eşitliği de içerir.

☺☞ Kadınların insan hakları Ayrımcılık yasağı

- **Katılım:** Katılım olmaksızın demokrasinin anlamı yoktur. Toplumsal ve siyasi hayata katılım demokratik bir sistem inşasının ön koşuludur. Demokrasi yalnızca siyasi değil aynı zamanda sosyal ve ekonomik etkileri olan geniş bir katılımı gerektirir; ancak katılım kendi başına demokrasinin varlığı ve sürekliliği için yeterli değildir.
- **Çoğunluk iktidarı ve azınlık hakları:** Demokrasi, tanımı gereği halkın iktidarı olsa da aslında çoğunluğun iktidarındır. Bu aynı zamanda çoğunluğun azınlık gruplarının haklarını ve değişik ihtiyaçlarını hesaba katma yükümlülüğü anlamına gelir. Bu yükümlülüğün ne ölçüde yerine getirildiği, bir toplumda demokratik değerlerin ne derece ilerlediğinin göstergesidir.

☺☞ Azınlık hakları Ayrımcılık yasağı

- **Hukuk devleti ve adil yargılanma:** Demokrasi, tek bir kişinin ya da küçük bir grubun halk üzerinde keyfi bir iktidar kurmasını engellemeyi amaçlar. Hukuk devleti ilkesiyle devletin hukuk önünde eşitliği sağlayan, kamu otoritesinin gücünü sınırlayan ve bağımsız ve adil bir yargıya adil bir erişimi sağlayan özerk yasal bir düzeni vardır.

☺☞ Hukuk devleti ve adil yargılanma

- **İnsan haklarına bağlılık:** “Bütün insanların haysiyet ve haklarda eşit ve özgür doğduğunu” kabul etmek, bütün insan haklarına dair saygı, koruma ve gerçekleştirme yükümlülüklerinin yerine getirildiği ve vatandaşların *korku ve yoksulluktan azade* olduğu demokratik bir toplumun işleminin temelidir. Demokrasi bakımından, vatandaş olarak katılım için

kritik olan haklara, yani toplanma, ifade, düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne özel bir vurgu yapılmalıdır. Yine de medeni ve siyasi haklar tek başına barış ve insani güvenliği güvence altına alamaz; ancak ekonomik, sosyal ve kültürel hakların da göz önüne alınmasıyla demokrasinin yaşayabileceği bir çevre güçlendirilebilir.

- **Siyasi çoğulculuk:** Geleneksel olarak fikir ve görüşlerin çeşitliliğini birleştirmek ve onları kamuoyunda temsil etmek siyasi partilerin görevidir. Yalnızca siyasi çoğulculuk değişen ihtiyaçları karşılayabilecek esnekliğe sahip ama aynı zamanda demokratik yönetim için istikrarlı bir temel oluşturan yapıları güvence altına alabilir; ancak siyasi özgürlük aynı zamanda nefrete teşvik eden ya da şiddeti kışkırtan fikirlerin yaygınlaştırılması amacıyla olumsuz anlamda da kullanılabilir ve demokratik toplum ve düzen için tehdit oluşturabilir. Böyle bir halde zorluk, bu eğilimleri demokratik olarak, ifade özgürlüğü genel ilkesini ihlal etmeden ama aynı zamanda toplumun genel menfaatleri doğrultusunda koruyabilmektir. Yine de, belli bir noktaya kadar demokrasiler kendilerini de korumak zorundadır. (Bu kavrama sıklıkla “militan demokrasi” denir.)

☺☞ İfade Özgürlüğü ve Medya Özgürlüğü

- **Özgür ve adil seçimler:** Seçimler genellikle demokrasinin en temel ve özgün unsurlarıdır. Başka hiçbir rejim türü siyasi liderlik hakkındaki kararı esas olarak hükümet sisteminden etkilenenlere, yani halka bırakmaz. Seçimlerde halk değişim taleplerini veya var olan politikalara ilişkin rızasını ortaya koyabilir ve sürekli ilerleme sürecine katılır; ancak tarihin de gösterdiği gibi, kimin katılım hakkına sahip olduğu sorusunun yanıtı çok da açık değildir. Dolayısıyla, çocukların seçim süreçlerine katılmaması tartışmalı bir konu

değilken, mahkemelerce belli nitelikteki (ciddi) suçlardan mahkûm olan kişilerin seçme hakkına sahip olup olmadığı hâlâ tartışılmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, kadınlar uzun zaman boyunca seçimlere katılamamıştır. Appenzell-Innerrhoden’de (gelişkin demokratik yapılarıyla bilinen bir ülke olan İsviçre’de) kadınlar oy hakkına ancak 1990’ların başında sahip olabilmıştır. Bu nedenle, genel olarak seçim hakkının makul olmayan kısıtlamalar olmaksızın güvence altına alınması ve seçimlerin özgür, gizli, doğrudan ve herkesin katılımıyla yapılmasının sağlanması çok önemlidir.

- **Kuvvetler ayrılığı:** Kuvvetler ayrılığı John Locke tarafından ortaya atılan (*Hükümet Üzerine İki İnceleme*, 1690) ve Charles de Montesquieu tarafından geliştirilen (*Kanunların Ruhu*, 1748) bir kavramdır ve esas olarak mutlakiyetçi devletin her şeyi kapsayan kuvvetine karşı ortaya çıkmıştır. Bugün bu kavram modern demokrasinin temel ilkesidir. Bu ilkeye göre devlet gücü yasama, yürütme ve yargı kolları arasında paylaşılmıştır ve bu kuvvetlerin her biri bağımsız işlemekte olup, birbirine ve halka karşı sorumludur. Bu denge sistemi devlet gücünün kötüye kullanılmasını engelleyen yeterli denetim mekanizmaları sağlamaktadır.

Demokrasi Teorileri 🤔!?

Demokratik gerçeğin baş döndürücü karmaşıklığı, geniş bir teori ve model yelpazesi üretilmesine yol açmıştır. Abraham Lincoln’ün 1863 tarihli ünlü Gettysburg konuşmasına göre, demokrasi “halka ait, halkın, halk için iktidarı” olarak tanımlanabilir. Bu sözcüklerin farklı insanlar için farklı anlamlara geldiğini belirtmeye ayrıca gerek yoktur...

Tarihsel perspektiften bakıldığında, demokrasinin kimlik ve rekabet teorileri arasında bir farklılık ortaya çıkar. Kısaca açıklamak gerekirse demokrasinin **kimlik modeli** iktidardakilerin ve iktidar edilenlerin kimlikleri fikrine dayanır. Bu model, meşru siyasi farklılıkların varlığını inkâr eder ve Jean-Jacques Rousseau’nun “genel irade” olarak tanımladığı ve yasalarda yer bulan şeyi bulmayı amaçlar. **Rekabet modeli** ise farklı meşru düşüncelerin birbiriyle rekabet etmesine izin verir ve bu rekabet genellikle çoğunluğun talep ettiği şekilde sonuçlanır. Demokrasi hakkındaki teorik söylemlerde atf yapılan başka ve daha modern bir farklılık da usule ve esasa ilişkin demokrasi modelleridir. Buradaki tartışma demokratik usullerin (seçimler gibi) ve kurumların (yasama organı gibi) mı yoksa insan refahını, güvenliğini, sosyal eşitliği ve barışçıl çatışma çözümlerini sağlayan politikaların mı bir rejimin demokratik (ya da demokratik olmayan) nitelikte olup olmadığını belirlediği hakkındadır.

Demokrasi Biçimleri 🤔!?

Modern demokrasiler tasarım ve yapıları bakımından birbirinden çok farklı olabilmektedir. Liberal demokrasiler bakımından geleneksel fark, **doğrudan demokrasi ile temsili demokrasi** arasındaki farktır. **Doğrudan demokrasi**, siyasi kararlar verme hakkının doğrudan ve çoğunluk kuralına uygun olarak vatandaşlar tarafından kullanıldığı bir yönetme biçimidir. Bu model yalnızca küçük birimlerde kullanılabilir. Bu nedenle, hiçbir modern demokratik sistem yalnızca doğrudan demokrasi değildir, ancak bu sistemlerin hemen hepsinde doğrudan demokrasinin unsurları mevcuttur. Doğrudan demokrasinin kurumları arasında halk meclisleri, halkın yasama girişimleri, geri alma, referandum vs. bulunmaktadır.

İkinci temel model **temsili demokrasidir**. Bu, vatandaşların siyasi karar alma haklarını kişi-

sel olarak değil, seçtikleri ve kendilerine karşı sorumlu olan temsilciler eliyle kullandığı bir yönetim biçimidir. Temsili demokrasinin iki ana unsuru, yönetenler arasında kuvvetler ayrılığının var olması ve iktidardakilerin halk tarafından denetlenmesi için düzenli aralıklarla seçimlerin yapılmasıdır.

Temsili demokrasi iki temel yönetme sistemiyle yürütülür: **parlamentar demokrasi ve başkanlık demokrasisi**.

- **Parlamentar demokrasi:** Bu yönetme biçiminde parlamentonun merkezi bir rolü vardır. Yürütme başbakan ya da hükümet başkanı liderliğindedir ve parlamentonun güvenoyuna tabidir. Devlet başkanı genellikle ya çok az yürütme gücüne sahiptir ya da bu gücü hiç yoktur ve yalnızca temsil işlevi görür.
- **Başkanlık demokrasisi:** Yürütme devlet başkanı liderliğinde çalışır. Devlet başkanı doğrudan halk tarafından seçilir ve parlamentonun güvenoyuna bağlı değildir.

İki model karşılaştırıldığında ortaya çıkan farklar şunlardır:

- Başkanlık sistemi içinde hükümet ve meclis için ayrı seçimler yapılırken, parlamenter demokrasilerde tek seçimde her ikisi için de karar verilir. (Devlet başkanı ayrıca seçilebilir.)
- **Parlamentar sistemlerde** hükümete parlamento tarafından yetki verilir ve parlamento bu yetkiyi geri alabilir. Bu seçenek başkanlık sistemlerinde parlamentolar için mevcut değildir, ancak başkanlık sisteminde parlamentoların ithamda bulunması usulü vardır.
- **Parlamentolarda** devlet başkanlarının genellikle, bazı koşulların oluşması halinde meclisi feshetme olanağı vardır.
- Birçok parlamenter sistemde hükümet üyesi olmanın koşulu meclis üyesi olmaktır.

Bu durum başkanlık sistemlerinin çoğunda görülmez.

- **Parlamento ile hükümet** parlamenter sistemlerde birbiriyle çok daha yakından ilişkilidir. Başkanlık sisteminde ise daha açık bir kuvvetler ayrılığı söz konusudur; ancak parlamenter sistemde yürütme gücü genellikle devlet başkanı ile başbakan arasında paylaşılır.
- **Parlamentar sistemde** yasama girişimleri büyük ölçüde hükümetin sorumluluğundadır.
- **Siyasi partiler** (özellikle muhalefet partiler) parlamenter demokrasilerde çok daha güçlü bir rol oynar.

Demokrasinin

Uygulamadaki Biçimleri

Var olan demokrasilerin çoğu, temsili demokrasinin bu ideal türlerinin birleşimleridir. Bugün farklı melez modeller arasında en çok görülen model, devlet başkanının güçlendirilmiş bir role sahip olduğu parlamenterler demokrasidir. Yukarıda açıklanan farklar dünyanın her yerindeki demokrasilere uygulanabilir; ancak tüm demokrasilerin “liberal” demokrasi kavramıyla ilişkili ortak geleneklerin tamamını kullandığı söylenemez.

Örnekler: Büyük Britanya’da ve çoğu Avrupa devletinde parlamenter demokrasi uygulanmaktadır. Buna karşılık Amerika Birleşik Devletleri başkanlık demokrasisinin en bilindik örneğidir; ancak Batı Avrupa’da bile kendine özgü modellerin var olduğu ülkeler mevcuttur: Örneğin İsviçre (doğrudan demokrasiye önemli bir vurgu yapan ortaklaşmacı demokrasi modeli) ve Fransa (yarı başkanlık demokrasisi).

3. KÜLTÜRLERARASI PERSPEKTİFLER VE TARTIŞMALI KONULAR

Demokrasi farklı şekillerde ortaya çıkabilir; farklı ifade biçimlerine sahiptir ve farklı kültürlerde farklı şekillerde anlaşılır. Bazı demokrasiler **kuvvetler ayrılığı ve hukuk devleti** ilkelerine önem atfederken, diğerleri **katılım** kavramı temelinde inşa edilmiştir. Bunlar arasındaki farklar genellikle demokrasinin temel unsurları arasındaki farklı ilişkilerden kaynaklanır.

Bu bağlamda, demokrasi alanında siyasi düşünce, teori ve uygulamada çokça yer alan “Avrupa merkezilik” eleştirilere konu olmaktadır; ancak demokrasinin kendisi çoğuldur. Hayatta kalacak nitelikte ve “Avrupa merkezci” olmayan çok sayıda demokrasi modeli bulunmaktadır. Bangladeş gibi aşırı derece yoksul ve kalabalık olan bir ülke, daha otoriter modellerin seçilmesi mümkünken demokrasiyi tercih etmiştir; ancak bu ülkedeki, dışarıdan dayatılan bir demokrasi değil, kendiliğinden gelişmiş ve yerel bir demokrasidir.

Ne Doğu’da ne de Batı’da “mükemmel demokrasi”nin varlığından söz edilebilir. Demokrasiyi oluşturan temel unsurlar konusunda bugün evrensel bir anlaşma olabilir ama bu unsurlara verilen önem ve bunların uygulanma biçimi farklı kültürlerde birbirinden farklıdır. Batı’nın demokrasi anlayışı genellikle, genel anlamda özgür ve liberal bir toplumda bireylerin azami ölçüde özgürlüğe ve kendilerini ifade etme fırsatına sahip olması kavramına dayanır. Bu modeldeki medeni ve siyasi haklara verilen büyük önem diğer bazı ülkelerde bir sorundur.

“Asya Değerleri” Tartışması

Çin, kolektif haklar ve toplumsal esenlik kavramlarına dayanan sosyopolitik modelin en ateşli taraftarıdır. Bu model Batılı demokrasinin bireysel haklar kavramında büyük oranda farklıdır. Çin’in taraftarı olduğu model, bireyler için azami ölçüde özgürlük kavramına değil, toplumun yönelimine ve ataerkil öndeliğin geleneksel kavramlarına dayanır. Bu nedenle de demokrasilerin çoğu, sonsuz bireysel özgürlük ile iyi düzenlenmiş bir toplumun üstünlüğü arasında bir yerlerdedir. Örneğin Kanada anayasasının ana motifi “*barış, düzen ve iyi hükümet*” iken ABD “*hayat, özgürlük ve mutluluk arayışı*” temelinde inşa edilmiştir.

Asyalı modeller katılım ve demokrasi kavramlarıyla mutlaka bir çelişki içinde değildir. Singapur, Malezya ve bir ölçüye kadar Güney Kore ve Japonya’da görülen Doğu Asya modelleri, Konfüçyüs öğretilerinden ilham alır ve ortak iyi için aktif olarak çalışan, katılımcı ve hem ahlaken hem de rasyonel olarak iktidarda olan seçkinlere ihtiyaç duyar. Konfüçyüs’ün “öğrenme ilkesi”, uyumlu bir bireyin uyumlu bir aile kuracağını, bunun da düzenli bir yönetim ortaya çıkaracak uyumlu bir toplum yaratacağını ve sonuç olarak uyumlu bir milletin oluşacağını varsayar. “Asyalı” ve “Batılı” değerler arasında var olduğu söylenen değer ve demokrasi kavramı çatışması büyük ölçüde katılımın anlamının ve bireysel haklara karşı kolektif hakların yorumlanmasındaki farklarla ilgilidir. Demokrasiye Asya’dan gelen eleştiri, bu kavramı reddetmez ve aslında ABD’nin ve bazı batılı ülkelerin sosyal ve kültürel düzenine yöneliktir.

Müslüman Dünyasının Demokrasiyle İmtihanı

İslam ile demokrasi arasındaki ilişkinin tanımlanması hem Müslümanlar hem de Müslüman olmayanlar için zor olmaktadır. İslam ve de-

mokrasinin birbirleriyle uyumlu olmadığını söyleyenler bu tezlerini İslam'daki Allah'ın hâkimiyeti anlayışına dayandırmaktadır. Buna göre, Allah tek hâkimiyet kaynağıdır ve inanların oluşturduğu toplumda tüm yasalar onun ilahi kurallarına dayanmaktadır. Kuvvetler ayrılığı kavramı İslam ile uyumsuz olmadığı için, bu çok basit bir bakıştır. Birçok Müslüman ülkede İslam ve demokrasi bir arada var olabilmektedir ve dini ifadeler batılı anayasal düzenlere de yabancı değildir. Kilise ile devlet resmi olarak ayrılmış olmasına rağmen, ABD'nin temel ilkeleri arasında “Tanrı'nın ulusu” olmak vardır. Benzer bir şekilde Kanada Anayasası'ndaki haklar bölümünü oluşturan Kanada Haklar ve Özgürlükler Şartı şöyle başlar: “*Kanada Tanrı'nın üstünlüğünü kabul ve hukuk devleti ilkesi temelinde inşa edilmiştir (...)*”

Müslüman halklar demokrasi anlayışları ve demokrasiye bakışları konusunda keskin bir bölünme yaşamaktadır. Ortadoğu'da hâkim olan yaklaşım –en azından yakın zamana dek– demokrasinin reddiydi. Ana akım İslamcı hareketler ve birçok bilim insanı İslam ve demokrasinin birbirleriyle uyumlu olduğunu ısrarla ifade etse de, ilahi yapının insan yapımı toplumsal yapılara üstün olduğunu kabul edenler bunun tersini iddia etmektedir. Bu kişiler demokrasiyi, halkın hâkimiyetinin İslam'ın temel ilkesi olan Allah'ın hâkimiyetini reddettiğini söyleyerek, reddetmektedir. Yine bu kişilere göre, temel yasal çerçeve Allah tarafından yaratılmıştır ve değiştirilemez; yalnızca onun temsilcileri bu yasaları yorumlama ve uygulama yetkisine sahiptir. Bu geleneksel ve muhafazakâr yaklaşım açıklık, çoğulculuk ve kuvvetler ayrılığı gibi temel demokratik değerlere aykırıdır.

Öte yandan, bu açık bölünmeye karşın İslam dünyasında çok sayıda demokratik devlet bulunmaktadır. En kalabalık nüfusa sahip olan

Müslüman ülkeler seçim demokrasileridir. Dünyanın en kalabalık Müslüman ülkesi olan Endonezya'da herkesin katılımı ve çoğulculuk ilkelerine dayanan genç bir demokrasi vardır. Dünyanın ikinci büyük Müslüman nüfusuna sahip ülkesi olan Hindistan 1947'den beri demokratik sistemin parçasıdır. Üçüncü en büyük Müslüman ülke olan Pakistan, 2008'den beri demokratik bir yönetime sahiptir. Ayrıca 2005'te seçimlerin ardından Afganistan'da demokratik bir hükümet kurulmuştur. Afganistan, bundan önce geleneksel ve radikal muhafazakâr Taliban tarafından yönetilmiştir.

Bu bölümün yazıldığı 2011'in ilk döneminde dünyadaki Müslümanların büyük çoğunluğu demokrasilerde ya da demokrasiye geçiş yapan toplumlarda yaşamaktaydı. Yalnızca Güney ve Güneydoğu Asya'da 500 milyon Müslüman demokratik olarak seçilen hükümetlere sahip devletlerde yaşamaktadır: Hindistan, Bangladeş, Afganistan, Endonezya, Malezya ve Maldivler. Uzun zaman boyunca, Asya'dakine göre çok daha az sayıda Müslümanın bulunduğu Ortadoğu'da demokrasi eksikliği görünürdü; ancak son zamanlarda Arap dünyasının pek çok yerinde birbirinden bağımsız gelişen demokratik ayaklanmalarla bu durum artık değişebilir. “Arap Baharı” olarak adlandırılan ve Aralık 2010'da Tunus'daki Yasemin Devrimi ile başlayan ve o zamandan beri Mısır, Libya, Suriye ve Yemen'de büyük değişikliklere yol açan süreç uzun dönemli ancak önemlidir ve bu sürecin sonunda İslam ile demokrasinin arasında varsayılan sorunlu hikâye yeniden yazılmak zorunda kalınabilir.

☪️ *Dini özgürlükler*

Tartışma Soruları

- Farklı kültürlerde farklı demokrasi anlayışlarının var olması kabul edilebilir mi?
- Demokrasinin farklı yorumları kaçınılmaz ve kabul edilebilir ise sınırları nerede

çizmek gerekir: Bir devletin demokratik bir devlet olduğunu söyleyebilmek için var olması gereken temel unsurlar nelerdir?

- Farklı kültürlerde demokrasi kavramının şekillenmesinde medyanın rolü nedir?
- Modern bilgi teknolojisi (internet, e-posta, uydu yayınları vs.) demokrasinin coğrafi ve kültürel sınırların ötesine geçen ortak bir anlayışla kavranması için potansiyel bir güce sahip midir?

Düşünülmesi Gereken

Birkaç Diğer Husus

- **Çoğunluk ile azınlık arasındaki ilişki** ve özellikle siyasi, etnik, dini ve/veya dilsel azınlıkların korunması çok önemli bir husustur. Çoğunluğun oyları temelinde yapılan özgür ve adil seçimler genellikle azınlıkların siyasi karar alma süreçlerine katılmasını engeller. Genel olarak bu kesim çoğunluğun kararlarına uymak zorunda kalır; bu nedenle de, haklarının korunmasının ve siyasi iradelerinin belli bir ölçüde dikkate alınmasının sağlanması için özel bir koruma altında olmalıdırlar.

☺👉 *Azınlık Hakları*

- **Sivil toplum demokrasi** hakkındaki tartışmalarda ve demokrasinin hayata geçirilmesinde anahtar nitelikte bir konu haline gelmiştir. Demokrasinin hem özgür ve faal hem de sorumluluk sahibi insanlara ihtiyacı vardır. Bertolt Brecht'in alaycı bir biçimde dediği gibi, hükümet halktan memnun değilse halkı feshetmeli ve yenisini seçmelidir. Yalnızca özgür ve

faal vatandaşlar hükümetlerini sorgulayabilir ve hükümetleri seçim öncesi taahhütlerinden ötürü sorumlu tutabilirler.

- **Özgür ve bağımsız medya** her demokrasinin önemli bir ayağıdır. Bilgi araçları üzerindeki denetim bugün artık bir demokraside karar alma süreçleri üzerindeki denetimle neredeyse eşanlamıdır. Gazeteler, televizyon, radyo, eğlence endüstrisi ve elbette ki internetten oluşan medya, demokrasilerde gündelik hayatta önemli bir rol oynar. Bireyler, toplumlar ve devletler birbiriyle iletişim kurabilmelidir. Seçmenlerin karar vermesini kolaylaştırmak için, vatandaşlar seçilmek istenen kişilerin amaç ve hedeflerinden haberdar olabilmelidir. İfade özgürlüğü bu nedenle, işleyen bir demokrasinin gerçekleşmesi için gerekli temel ve hassas bir insan hakkıdır.

☺👉 *İfade Özgürlüğü
ve Medya Özgürlüğü*

- **Demokrasi ve insan hakları** birbirinden ayrılmaz. Bu ilişki karşılıklı etkileşimden kimliğe kadar uzanan çeşitli unsurları barındırır. Bu anlamda insan haklarının tamamı demokrasi için kritik bir öneme sahiptir. Birçok ülkedeki yasal sistemler vatandaş hakları ile insan hakları arasında fark gözetir. Bu nedenle bazı haklar (özellikle siyasi haklar) yalnızca vatandaşlara aittir. İnsan hakları yalnızca işleyen bir demokratik sistem içinde ve bu sistem sayesinde güvence altına alınabilir. Biçimde kalan bir

demokrasi insan haklarını ve insani güvenliği güvence altına alamaz. İnsan haklarının gerçekleşmesi bu nedenle demokrasinin yaşayan bir demokrasi olup olmadığının da göstergesidir.

4. UYGULAMA VE İZLEME

Mükemmel bir demokrasi ne daha önce var olmuştur, ne de bugün vardır. Modern demokrasiler bir ölçüde, eşitlik, ayrımcılık yasağı ve sosyal adalet amaçlarını güden “iyi yönetim” arayışının bir parçası olan temel unsurların hepsini içerir. Demokrasi, toplumun temel ihtiyaçlarını ve bu ihtiyaçları karşılayacak sosyal yapıları göz önüne alan sürekli bir etkileşim, mükemmellik ve değişim sürecidir.

Bölgesel düzeyde demokrasi ilkesinin korunması için çeşitli mekanizmalar bulunmaktadır. Kalıcı nitelikteki bir Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kuran ve Sözleşme'nin üye devletler tarafından ihlali halinde şikâyetle bulunma olasılığı sağlayan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi iyi bir örnektir. Demokrasi Sözleşme'de düşünülen tek yönetim biçimi olduğu için (Sözleşme'nin yapılmasını sağlayan Avrupa Konseyi'nin Kuruluş Şartı'nda da durum aynıdır), demokrasi Sözleşme'ye uygun tek yönetim biçimidir. 1967'de, Yunanistan'daki askeri rejimin yönetime gelmesinin ardından Danimarka, Norveç ve İsveç, Yunanistan aleyhine bir başvuruda bulunmuştur. Yunan hükümeti bu başvurudan sonra Sözleşme'den çekilmişse de yargılama devam etmiş ve sonunda Yunanistan, Avrupa Konseyi üyeliğinin askıya alınmasını engellemek için üyelikten ayrılmıştır. 1974'te demokratik bir hükümetin yeniden başa gelmesinin ardından Yunanistan Sözleşme'ye tekrar taraf olmuş ve askeri rejim

min mağdurlarına tazminat ödemiştir.

Şurası bir gerçek ki tüm mekanizmalar Avrupa Konseyi tarafından kurulanlar kadar etkili değildir; ancak diğer başka kurumlar da demokrasinin korunması yönünde mücadele vermektedir. 1990'da AGİT, Varşova'da **Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi**'ni (ODIHR) kurmuştur. Bu kuruluşun görevi AGİT'e katılan devletlere demokratik kurumların inşasında, güçlendirilmesinde ve korunmasında destek sağlamaktır. ODIHR, ulusal seçimleri izler ve AGİT'e üye devletlerde demokratik ilkelerin korunmasını sağlar. Son yıllarda Amerika Devletleri Örgütü'nde, Afrika Birliği'nde de demokrasinin korunması ve anayasaya aykırı hükümet değişikliklerinin yapılmamasının sağlamak için özel mekanizmalar ve diğer bazı bölgesel örgütler ve düzenlemeler geliştirilmiştir.

Küresel düzeyde özel olarak vurgulanması gereken bir kurum **Parlamentolar Birliği**'dir (IPU). IPU, üye devletlerin parlamentolarından müteşekkildir ve dünya çapında demokrasinin geliştirilebilmesi için halkalar arasında diyalog ve işbirliğinin geliştirilmesini amaçlar. 1889'da yılında kurulmuş, bugüne dek ulusal parlamentolar arasındaki ağın çalışması ve demokrasinin geliştirilmesi için önemli bir araç olmuştur.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), 2002 İnsani Gelişme Raporu'nda demokrasinin ilerlemesinin ölçülmesinde kullanılacak bir dizi nesnel gösterge sunmuştur. Bu **göstergelerden** başlıcaları şunlardır:

- En son seçimin tarihi;
- Seçimlere katılım oranı;
- Kadınların oy hakkına sahip olduğu yıl;
- Parlamentodaki kadın sayısı;

- Sendika üyeliği;
- Sivil toplum kuruluşlarının sayısı;
- Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin onanıp onanmadığı;
- ILO Örgütlenme Özgürlüğüne ve Toplu Sözleşmelere İlişkin Sözleşme'nin onanıp onanmadığı.

Ayrıca, temel özgürlükler ve siyasi haklar, basın özgürlüğü ve hesap verebilirlik, siyasi istikrar ve şiddetin yokluğu, hukuk devlet ve yolsuzluk algısı endeksi gibi öznel göstergeler de demokratik yönetimin değerlendirilmesinde yardımcı araçlardır. Tüm bu göstergeler, bir demokrasiyi oluşturan temel unsurların zaman içinde birbiriyle etkileşimini ve söz konusu unsurların gelişimini yansıtır. Yine bu göstergeler demokrasiler ile diğer rejimlerin karşılaştırılmasının temelini oluşturdukları gibi, bir ülkedeki ilerlemenin düzeyini ve ilerlemeye yönelik tehditlerin niteliksel ve niceliksel olarak ölçülebilmesini sağlarlar.

Tüm hakiki demokrasilerde, hem ulusal hem yerel düzeylerde **halkın oyu, özgür ve bağımsız medya ve güçlü sivil toplum** en güçlü izleme mekanizmalarıdır. Hükümetin gündeminin ve iktidara sahip yapıların değişimi halkoyuna bağlıdır ve bu, dolaylı olarak demokratik yollarla seçilen temsilcilerin taahhütlerinin hayata geçirilmesine ilişkin bir değerlendirme teşkil eder.

Yukarıda sözü edilen demokratik standartların tamamı üzerinde evrensel bir anlaşma söz konusu değildir; ancak geniş bir uzlaşmanın konusu olabilen standartlar **insan hakları** standartlarıdır. Siyasi katılım hakkı da dahil olmak üzere insan haklarını güvence altına almak, demokrasiyi güvence altına alan kritik önemdeki bir unsurdur. Bu nedenle, insan haklarını

kurumsal olarak güvence altına alanlar aynı zamanda demokrasinin güvenceleridir.

Demokrasinin dünyanın her yerinde hayata geçirilmesi tüm bireylere, devletlere ve uluslararası kurumlara bağlıdır. Bütün bu aktörler demokrasiye hayat vermek ve otoriter rejimlere karşı demokrasinin yanında durmak zorundadır. Kişinin oy hakkını kullanması, görüşlerini ifade etmesi ve dolayısıyla siyasi hayata ve karar alma süreçlerine katılımı büyük önem taşır. Sivil toplumda faal olmak demokrasiye destek olmaktır. Eğitim bu süreçte önemli rol oynar, çünkü anlamlı bir katılımın sağlanması için gerekli olan bilgiyi yaratır. Demokrasinin inşası için gerekli olan ve demokrasinin filizlenmesi ve herkes için eşit ve adil sonuçlar doğurabilmesi için bu tabana ait unsurlara önem verilmelidir.

FAYDALI BİLGİLER

1. ÖRNEK UYGULAMALAR

Demokrasiye Doğru

Şubat 1990'da Fredrik Willem de Klerk yaptığı tarihi konuşmada Apartheid rejiminin bitirilmesini ve demokratik bir **Güney Afrika** kurulmasını istemiş, onun bu politikası bir referandumla desteklenmiş, beyaz nüfusun %70'i reformların lehine oy kullanmıştır. Güney Afrika'daki ilk demokratik seçimler 1994'ün Nisan ayında yapılmış ve Mayıs 1994'te Nelson Mandela, Güney Afrika'nın ilk siyah başkanı olmuştur. Bu gelişmeyle ülkenin tarihinde yeni bir sayfa açılmıştır.

Orta ve Doğu Avrupa: 1989'u takip eden yıllarda eski komünist blok ülkeleri bir demokratikleşme dalgası yaşamıştır. Polonya, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Doğu Almanya, Macaristan, Romanya, Slovakya ve bir dizi eski Sovyet Cumhuriyeti ülkesinde yeni özgür ve bağımsız siyasi partiler kurulmuş ve barışçıl ve demokratik bir dönüşümle bu ülkelerdeki siyasi manzara değişmiştir. Bunun ardından, bu ülkelerde düzenli aralıklarla ve çokpartitli sistem içinde demokratik parlamento ve başkanlık seçimleri yapılmıştır. Orta ve Doğu Avrupa'daki demokratik dönüşüm Avrupa Birliği'nin politikalarıyla büyük ilerleme kaydetmiştir. Özellikle, "Kopenhag Kriterleri" adı verilen kriterlerin (demokratik ilkelerin, insan ve azınlık haklarının ve hukuk devleti ilkesinin hayata geçmesi de dahil olmak üzere) yerine getirilmesine bağlı olan AB üyeliği perspektifi bu ülkelerdeki demokratik reformların hızına ve istikrarına büyük katkı yapmıştır. Bu ülkele- rin büyük çoğunluğu bugün AB üyesidir.

Şili: Diğer Güney Amerika ülkelerinden farklı olarak, Şili'nin demokratik yollarla seçilmiş hükümetlerle yönetilen bir anayasal cumhuriyet olma geçmişi 150 yıl öncesine dayanır. 1990'da, General Pinochet'nin 17 yıllık askeri rejiminin ardından ülkede demokrasinin yeniden inşası demokratik diyaloga ve bölgesel ve uluslararası işbirliğine yeniden hayat vermiştir. Bugün Şili Cumhuriyeti demokrasiyi güçlendirmekte ve bölgede insan haklarını ve insani güvenliği geliştirmektedir.

Mısır: 2011 yılının Şubat ayının ortasında iki hafta süren gösterilerin ardından Mısır'ın uzun zamandır başkanı olan Hüsnü Mübarek, 30 yıldır devam eden diktatörlük rejimini bitirecek başkanlıktan çekilme kararını almıştır. İktidar geçici olarak Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi'ne verilmiş ve bu konseyin seçimler yapılana dek altı ay boyunca iktidarı elinde tutması öngörülmüştür. Hükümet, başbakan da dahil olmak üzere yeni bir hükümet oluşana dek iktidarda kalacaktır. Önceki anayasa bugün gözden geçirilmektedir ve Mısır bugün kendi demokratik yönetimini oluşturmaktadır. (*Çevirenin Notu: Bu bölüm 2011'de yazılmıştır.*)

2. TRENDLER

Demokrasilerin Yükselişi

2010 İnsani Güvenlik raporuna göre, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından dünyadaki iç savaşların ve savaşların sayısındaki azalma demokrasilerin sayısındaki artışla orantılıdır. 1946'da dünyadaki hükümetlerin %26'sı demokratik yollarla seçilmişken 2008 itibarıyla bu oran neredeyse ikiye katlanmıştır. Bu tablo "demokratik tempo" tezini desteklemektedir. Bu teze göre, liberal demokrasiler genellikle

birbiriyle savaşa girmez ve iç savaş riski bu rejimlerde daha düşüktür; ancak, “anokrasi”lerin ve “liberal olmayan demokrasi”lerin (tam olarak demokratik olmayan ancak otokratik de olmayan rejimler) sayısındaki artış endişe vericidir.

(Kaynak: İnsani Güvenlik Raporu Projesi. 2011. *İnsani Güvenlik Raporu 2009/2010: Barışın Nedenleri ve Savaşın Azalan Masrafı*)

Kadınların Siyasete Katılımı

Kadınlar dünya nüfusunun yarısından fazlasını oluşturduğu halde, siyasi hayata katılımları

erkeklerinkiyle hâlâ büyük ölçüde orantısızdır. Bu açık dengesizlik, genel olarak demokratik sıfatıyla değerlendirilen pek çok ulusal kurumda cinsiyetle bağlantılı zayıflıklara işaret eder. Bu durumu düzeltmek için kotalar kullanılmakta ve böylece kadınların –özellikle parlamentolara girmek yoluyla– siyasi hayata katılımı güçlendirilmeye çalışılmaktadır.

Tartışma Sorusu

- Siyasi hayatta kadınlar ile erkekler arasındaki farkı ortadan kaldırmaya yönelik başka ne gibi girişimler ve araçlar vardır?

Parlamentoda Kadınlar

- 1945’ten bu yana, parlamentosu olan egemen devlet sayısı yedi kat artmıştır.
- Son 10 yılda parlamentolardaki kadınların oranı %40 artmıştır.
- Bugünkü artış oranı devam etse bile parlamentolardaki kadın-erkek eşitliği ancak 2040 yılında sağlanabilecektir.
- Kadınların oranının %10’dan az olduğu parlamento sayısı 1995’te %63 iken bugün %37’ye düşmüştür.

- İsveç, Ekim 2005 itibarıyla kadınların parlamentoda temsilinin en yüksek olduğu ülkedir: Parlamenterlerin %45,3’ünü kadınlar oluşturmaktadır. İsveç’in ardından Norveç, Finlandiya, Danimarka ve İzlanda gelir. Kadınların en az temsil edildiği ülkeler ise Arap ülkeleridir. Parlamentolardaki kadın oranının bölgesel ortalaması %10’dan azdır. (Kaynak: Parlamentolar Birliği. 2006. *Siyasi Hayatta Kadınlar: Geçmiş 60 Yıl*)

Parlamentodaki Kadınlar 1945-2011

Yıl	1945	1955	1965	1975	1985	1995	2000	2005	2012
Parlamento sayısı	26	61	94	115	136	176	177	185	
Kadın temsilcilerin %’si (meclis)	3.0	7.5	8.1	10.9	12.0	11.6	13.4	16.4	19.9
Kadın temsilcilerin %’si (senato)	2.2	7.7	9.3	10.5	12.7	9.4	10.7	15.0	18.2

(Kaynaklar: Parlamentolar Birliği. 2006. *Siyasette Kadınlar: 60 Yıllık Geçmiş Bakış*. Parlamentolar Birliği. 2012. *Ulusal Parlamentolardaki Kadınlar*)

Kadınların Siyasete Katılımı

	Kadınların oy hakkına sahip olduğu yıl	Kadınların seçilme hakkına sahip olduğu yıl	Kadınların ilk kez parlamentoya seçildiği yıl	Bakan düzeyinde hükümetteki kadınlar (toplamın %'si) 2009	Parlamento-daki %-Meclis 2011	Parlamento-daki %-Sena-to 2011
Avustralya	1902, 1962	1902, 1962	1943	24.0	24.7	35.5
Avusturya	1918	1918	1919	38.0	27.9	29.5
Burkina Faso	1958	1958	1978	14.0	15.3	
Çin	1949	1949	1954	9.0	21.3	
Küba	1934	1934	1940	19.0	43.2	
Gürcistan	1918, 1921	1918, 1921	1992	18.0	6.5	
Almanya	1918	1918	1919	33.0	32.8	21.7
Hindistan	1950	1950	1952	10.0	10.8	10.3
Mali	1956	1956	1959	23.0	10.2	
İsviçre	1862,1921	1862,1921	1921	48.0	45.0	
Birleşik Krallık	1918, 1928	1918, 1928	1918	23.0	22.0	20.1
ABD	1920, 1965	1788*	1917	24.0	16.8	17.0
Zimbabve	1919, 1957	1919, 1978	1980	16.0	15.0	24.2

* Kadınların hangi yıl seçilme hakkına sahip olduğu konusunda bilgi bulunmamaktadır. Anayasa bu hakla ilgili olarak cinsiyet belirtmemektedir.

(Kaynaklar: UNDP. 2005. *2005 İnsani Gelişme Raporu*. UNDP. 2009. *2009 İnsani Gelişme Raporu*. Parlamento-terler Birliği. 2012. *Ulusal Parlamentolardaki Kadınlar*)

Çevrimiçi Demokr@si

İnternet kullanımı 1990'ların ortasında yaygınlaşmaya başladıktan sonra, bazı gözlemciler herkesin siyasi kararların alınması süreçlerine bu iletişim teknolojilerini kullanarak katıldığı yeni bir dünyanın başlangıcını haber vermiştir. Bu, eski Yunan demokrasi idealine en yakın dünya olmakla birlikte, uygulamada hâlâ gerçekleşmiş değildir...

Erişilebilir internet demokratik yapıların yerine geçemez ve kendi başına siyasi farkındalık yaratmaz, ancak yine de avantajları vardır. İnternet dünya çapında gerçek zamanlı bilgi ara-

ma ve bulma imkânı verir ve daha da önemlisi bu yolla bilgi değiş tokuşu sağlanabilir ve resmi olmayan örgütsel yapılar kurulabilir. 2000 yılında yapılan ABD seçimleri buna bir örnektir. Söz konusu seçimde bazı eyaletlerde seçim sonuçları tamamen açık olmuş, Yeşil Parti'nin adayı Ralph Nader'in oyları kritik önem taşımıştır; Nader'in başkan olma ihtimali yoktur ve daha sonra ona oy verenlerin çoğunluğunun Cumhuriyetçi George Bush'tansa Demokrat Parti'nin adayı Al Gore'u tercih ettiği ortaya çıkmıştır. Bu, yukarıda söz edilen eyaletlerde tuhaf bir durum yaratmıştır: Nader'e oy verenler istemsiz bir biçimde George Bush'un

şansının artmasına yol açmıştır. Bir sonraki seçimlerde böyle bir sonucu engellemek için, vatandaşların oylarını birbirleriyle değiştirebilmelerine olanak tanıyacak internet siteleri kurma fikri geliştirilmiştir. Nader'e oy veren bir kişi, Bush'un kuvvetli olduğu bir eyalette Gore'a oy veren bir kişiyle oyunu değiştirebilecek ve buna karşılık Nader'e oy veren bir kişi Gore'un seçimi kazanabileceği bir yerde ona oy vererek onun şansını artırabilecektir. Gore'a oy veren kişi de Gore'un seçilme şansının olmayan bir eyalette Nader'e oy verecektir. Karmaşık bir fikir de olsa "oy değiş tokuşu" vatandaş girişimiyle ortaya çıkan demokratik potansiyelin iyi bir örneğidir.

Bu tek örnek de değildir. STK'ların faaliyetleri internet iletişimiyle önemli ölçüde artmış, bu iletişim sayesinde dünyanın her yerindeki hareketler birbiriyle bağlantı kurmaya başlamıştır. Kampanyalar bugün her zamankinden daha fazla insana ulaşabilmekte ve sınırlar olmaksızın konu temelli yeni işbirlikleri ortaya çıkmaktadır. Totaliter rejimler "devrimci" fikirlerin internetle yayılmasını önleyebilmek için sınırlı araçlara sahiptir. Bireyler fikirlerini çok daha kolay ifade edebilmekte ve yayabilmekte, böylece benzer fikirdeki insanlar birbirine ulaşabilmektedir.

Demokrasi için yeni potansiyeller mevcuttur; ancak yeni tehlikeler de kapıdadır...

Bugün dünyada 1,3 milyar insan internet kullanımından haberdardır, ancak 5 milyar kişi interneti ya hiç kullanmamıştır ya da çok az tanımaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında (ve gelişmiş ülkelerde şehirler ve kırsal alan arasında) **dijital olanaklara erişimdeki fark** internetin demokratik potansiyeli üzerinde ciddi bir etkiye sahiptir. Dünya nüfusunun büyük çoğunluğu, bilgisayarlar

konusunda bilgisiz olduğu için, online faaliyetlere kolaylıkla katılamamaktadır.

Demokrasi cephesinden mesele yalnızca internete erişimle ilgili değildir. İçerikle ilgili de zorluklar yaşanmaktadır. Örneğin ırkçı Ku-Klux-Klan internetteki varlığı nedeniyle üyelerinin sayısında büyük bir artış olduğunu dile getirmektedir. Fransa'da "Yahoo!" isimli site hakkında, Nazilere ait hatıra eşyaları sattığı için dava açılmıştır. Oysa teklifler ABD'de yapılmıştır ve bu tür satışlar ABD'de yasak değildir. "Yahoo!" daha sonra bu tür faaliyetleri izleyeceğini ve yasaklayacağını duyurmuştur.

Demokrasi karmaşık bir süreçtir. İnternet iletişimi kolaylaştırıcı bir araç olabilir, ancak internet dışı dünyadaki faal katılımın ve kişisel sorumluluğun yerini alamaz.

☺ *İfade Özgürlüğü ve Medya Özgürlüğü*

Küreselleşme ve Demokrasi

Geleneksel olarak, siyasi katılım ulusal sınırlarla kısıtlıdır ve insanların hayatını ilgilendiren kararlar belirli topraklara özgü olarak alınır.

Küreselleşme çağında birçok karar ve sonuçları ulusal sınırların ötesinde etkiye sahiptir. Ayrıca çokuluslu şirketler ve uluslararası örgütler gibi yeni küresel oyuncular da dünyamızdaki sosyoekonomik değişimlerden sorumludur.

Küreselleşen ve karar alma gücünün genellikle çokuluslu ekonomik kuvvetlerin ya da demokratik olmayan kurumların elinde olduğu bir dünyada demokrasiye yönelik tehditlere, son zamanların en güçlü ve en geniş uluslararası hareketi olan **küreselleşme karşıtı hareket** ile yanıt verilmiştir. Küreselleşme karşıtları çevre koruması, borçların silinmesi, hayvan hakları, çocukların korunması, kapitalizm karşıtlığı, barış ve insan hakları gibi çok çeşitli amaçlarla hareketlenmiştir. Ortak-

laştıkları nokta, küreselleşen dünyada demokratik forumların eksikliği hissidir.

Hareketin anahtar nitelikteki kampanya yürütme biçimi kitlesel gösteriler yapmaktır. Bu hareket uluslararası medyanın dikkatini ilk olarak 1999'da Seattle'da Dünya Ticaret Örgütü'nün Üçüncü Bakanlar Toplantısı'nın açılış töreninin yapılmasını engelleyen 100.000 göstericiyle çekmiştir. Bunun ardından benzer protestolar Washington'da Dünya Bankası ile Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) toplantıları ve Davos (İsviçre) Dünya Ekonomik Forumu sırasında ve Avrupa Birliği ile G8 zirvelerinin yapıldığı şehirlerde de görülmüştür.

Göstericilerin büyük çoğunluğu şiddete başvurmamış olmakla birlikte, gösterileri kötüye kullanan ve faal bir biçimde şiddeti kışkırtan radikal göstericiler de bulunmaktadır. Bu göstericiler dikkatleri gösterinin gündeminden uzaklaştırarak, medyanın kendilerine odaklanmasını sağlamıştır ve bu, birçokları tarafından talihsiz bir durum olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle Şubat 2001'de aktivistler, kitlesel gösterilere alternatif olarak Brezilya'nın Porto Alegre kentinde ilk **Dünya Sosyal Forumu**'nu düzenlemiştir. 2001 yılından bu yana her yıl düzenlenen Forum kendini "merkezi olmayan tartışmayı, düşünmeyi, teklif inşasını, deneyim değişimini ve dünyada dayanışma, demokrasi ve adalet talep eden ve bu amaçlarla somut adımlar atan hareketler ve örgütler arasında ittifakları canlandıran açık bir alan ve süreç; çoğulcu, farklı, hükümet dışı ve partiler dışı bir yapı..." olarak tanımlamıştır.

Toplanma haklarını kullanan ve farklı arka planlara sahip ilgili vatandaşlar ve sivil toplum kuruluşları, küresel demokratik yönetim, uluslararası ekonomi ilişkilerinin insanileşmesi ve sivil toplumun uluslararası örgütlere

katılımı konularında kamusal tartışmalar açmıştır. Hareket, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların önemini küçümseyerek kendisinin insan haklarındaki temelini göz ardı eden ekonomik liberalizmin yarattığı sürekli tehlikeye dikkat çekmeye çalışmaktadır.

Uluslararası karar alma mekanizmalarının değiştirilmesi karmaşık ve uzun soluklu bir süreç olsa da, küresel oyuncular gitgide artan kamuoyu dikkati nedeniyle eylemleri konusunda daha dikkatli olmalı ve demokratik temsil, şeffaflık ve hesap verebilirlik alanlarında yeni yollar ortaya koymalıdır.

☺☞ *Yoksul Olmama Hakkı*
Çalışma Hakkı

Uluslararası Örgütlerde, Çokuluslu Şirketlerde ve Sivil Toplum Kuruluşlarında Demokrasi Eksiklikleri

Devletlerin ulusal, bölgesel ve küresel düzeylerdeki rolleri değişmektedir. Uluslararası örgütler, çokuluslu şirketler (ÇUŞ) ve sivil toplum kuruluşları (STK) sahnede önemli aktörler olarak yer almaya başlamıştır. Bu aktörlerin kararları ve gündemleri devletlerin politikalarını ve milyonlarca insanın hayatını etkilemektedir. Bu nedenle, cevaplanması gereken kritik önemdeki soru şudur: Bu (devlet dışı) aktörler ne kadar demokratik? Bu soruya bir cevap bulmak uygulamaları ve politikaları ve uluslararası örgütlerin, ÇUŞ'ların ve STK'ların karar alma mekanizmalarını keşfetmeyi ve demokrasinin temel ilkelerinin (he-

"Benim demokrasi anlayışında en zayıf en güçlüyle aynı fırsatlara sahip olmalıdır."

Mahatma Gandhi. 1948.

sap verebilirlik, meşruiyet, katılım, temsil ve şeffaflık) hayata geçirilip geçirilmediğinin değerlendirilmesini gerektirir. Bu aktörlerin demokratikleştirilmesine dair teklifler geniş bir tartışmanın konusudur. BM Güvenlik Konseyi'nin reformu, bir Küresel Halklar Meclisi'nin ve Dünya Ticaret Örgütü, IMF ve Dünya Bankası için daha demokratik ve şeffaf karar alma

sistemlerinin kurulması ve STK'lar ve ÇUŞ'lar için davranış ve etik kuralları koyulması buna örnek verilebilir.

ÇEŞİTLİ FAALİYETLER

FAALİYET I 1

EVET Mİ, HAYIR MI, İKİSİNİN ARASI MI

Bölüm I: Giriş

Bu faaliyette katılımcılar bir demokraside farklı ama aynı zamanda meşru ve kabul edilebilir görüşlerin niceliği hakkında fikir sahibi olabilir.

Bölüm II: Genel Bilgiler

Faaliyet türü: Sosyometrik konumlanma.

Amaçlar ve hedefler: Farklı görüşlerin kabul edilmesi; bu fikirlere hoşgörü ve saygı gösterme

Hedef grup: Genç yetişkinler ve yetişkinler.

Grup büyüklüğü: -

Süre: 60 dakika.

Malzemeler: Levha hazırlamak için kâğıt ve renkli kalemler; notları hazırlamak için bant, kâğıt ve kalem.

Hazırlık: "Katılıyorum" ve "Katılmıyorum" yazılı iki levha hazırlayın ve bunları uzun bir duvarın iki yanına ya da yere yapıştırın.

Odanın ortasına iki sandalye yerleştirin ve insanların bu sandalyelerin etrafında hareket edebileceği bir alan bırakın.

Beceriler: İletişim, işbirliği, bir konuda farklı görüşlerin ifade edilmesi, diğer görüşlere saygı.

Bölüm III: Faaliyet Hakkında Bilgiler

Talimatlar:

Katılımcılara duvarın iki yanında duran levhaları gösterin. Onların çeşitli ölçülerde katılacağı ya da katılmayacağı cümleler okuyacağınızı ve bu cümlelerle ilgili fikirlerine göre kendilerini duvardaki levhalardaki bir yerlerde konumlandıklarını söyleyin. Aşağıdaki listedeki ilk cümleyi katılımcılara okuyun. Duvar boyunca konumlanmalarını bekledikten sonra, onlardan diğer katılımcıların konumlarını göz önüne alarak buldukları yeri tekrar düşünmelerini isteyin. Katılımcılar, diğerlerinin açıklamalarıyla ikna olurlarsa konumlarını değiştirebilirler; ancak yoğun tartışmalar geri bildirim bölümünde yapılmalıdır. Aynı usulü diğer cümleler için de tekrarlayın.

Geri bildirim:

Grubu geri bildirim bölümü için bir araya getirin. Katılımcılara faaliyet hakkında neler hissettiklerini sorun. Özellikle aşırı konumlanmaları ve konum değiştirmeleri konuşun. Bunun ardından, çoğulcu bir toplumun neden yüksek bir değer olarak görüldüğü üzerinde durulmasını sağlayın. Farklı görüşler nasıl

karşılmalıdır? Muhalif görüşleri kabul etmek zorunda mıyız? İnsanların neden farklı görüşleri vardır? Bu kabul edilebilir bir durum mudur, yoksa demokratik bir toplumda yapılması gereken bir şey var mıdır? Demokraside tüm fikirler hoşgörülmemiştir? Hangi fikirler aşım olarak nitelendirilebilir?

Çeşitlilik için öneriler

“Çoğulculuk” ilkesinin veya ifade özgürlüğünün demokratik bir toplumda hangi sınırlamalara tabi olacağını konuşmak isteyebilirsiniz. Örneğin ırkçı ve milliyetçi gösterilere izin verilmeli midir? Bir demokrasi kabul edilebilir olan ile kabul edilemez olan arasındaki sınırı nerede çizmelidir? Bu bağlamda “hoşgörü” kavramından ve insanların bu kavramı nasıl anladığından bahsedebilirsiniz.

Bölüm IV: Faaliyetin Ardından

Gazetelerden ve dergilerden kamuoyunda sürmekte olan bir tartışmanın anlaşmazlığa neden olan özelliklerini gösteren resimler seçin. Belli gruplara (çocuklar, kadınlar, göçmenler, dini gruplar, engelliler vs.) yönelik ayrımcılık, çevre kirliliği, işsizlik, yoksulluk, devlet baskısı ve insan hakları ihlalleri gibi konular belirleyin. Resimleri asın ve katılımcılara gösterin. Her bir katılımcıdan hoşgörebileceği ve hoşgöremeyeceği bir resim seçmesini isteyin. Katılımcılar bir tartışma başlatmaksızın o resimleri neden seçtiklerini açıklamalıdır. Her katılımcının fikrine saygı gösterilmelidir.

Tartışmada kullanılacak ifadeler:

- Seçimlerde oy vermek ahlaki görevimizdir.
- Adil olmayan yasalar da dahil olmak üzere tüm yasalara uymalıyız.
- Demokrasilerde iktidara sahip olan tek grup siyasetçilerdir.
- Bir halk hak ettiği liderlere sahip olur.
- “En berbat insanlar da dahil, demokrasilerde herkesin temsil edilme hakkı vardır.” (Chris

Patten, Britanyalı devlet adamı ve Hong Kong valisi)

- Bir milletin %51’i totaliter bir rejim kurup azınlıkları ortadan kaldırsa bile demokratik kalabilir.
- “Vatandaşın görevi ağzını açık tutmaktır.” (Günter Grass, yazar, Nobel Ödülü sahibi)
- “Demokrasiye karşı en iyi tez, sıradan bir seçmenle yapılacak beş dakikalık bir konuşmadır.” (Winston Churchill, Britanyalı devlet adamı ve yazar)

Not: İnsan haklarıyla ilgili başka cümleler de bulabilirsiniz. Bunlar farklı görüşlerin ifade edilmesini kışkırtacak türden cümleler olmalıdır.

Daha fazla araştırma için ilgili haklar/alanlar:

İfade özgürlüğü ve medya özgürlüğü. (Kaynak: Uyarılma: Avrupa Konseyi. 2002. *Compass-Genç İnsanlar İçin İnsan Hakları Eğitimi El Kitabı*; Susanne Ulrich. 2000. *Achtung [+] Toleranz-Wege demokratischer Konfliktlösung*)

FAALİYET II 2

MAHALLEMİZDE BİR MİNARE Mİ?

Bölüm I: Giriş

Bu faaliyet, bir semtte ya da hayali bir köyde herkese açık biçimde yapılan bir toplantının simülasyonudur. Senaryoda farklı toplumsal ve siyasi hareketlerin menfaatleri ve fikirleri “sıcak bir gündem maddesi” çerçevesinde birbirleriyle ters düşecektir. Toplantıya basın da katılmıştır ve konuyla ilgili haber yapacaktır.

Bölüm II: Genel Bilgiler

Faaliyet türü: Simülasyon.

Amaçlar ve hedefler: Toplumdaki süreçlerin deneyimlenmesi; siyasi bağlam ve mekanizmaların tespiti ve anlaşılması; farklı görüşlerin geliştirilmesi ve öne sürülmesi; demokratik ve saygılı davranışların sınırlarının tespiti; ihtilaf

halindeki taraflara hoşgörünün artırılması.

Hedef grup: Genç yetişkinler ve yetişkinler.

Grup büyüklüğü: 15-30 kişi.

Süre: 120-180 dakika.

Hazırlık: İsimlerin yazılması için kâğıt, yazı tahtası ve kalem ve belediye başkanı için bir saat.

Beceriler: İletişim, işbirliği, konu hakkında farklı görüşlerin ifade edilmesi, başka fikirlere saygı.

Bölüm III: Faaliyet Hakkında Bilgiler

Talimatlar:

Faaliyeti, grubun içinde bulunacağı hayali durumu açıklayarak tanıtır. Semtinizde bir minare inşa edilmesi isteniyor ve Müslüman toplumun, kilise kulesinden daha yüksek, hakiki bir minare inşasına ilişkin talebinin tartışılması için kısa zaman önce tüm semt sakinlerine açık bir toplantı ilanı yapıldı.

Tahtaya katılımcıların oynayacağı farklı rollerin listesini yazın. Toplantıya aşağıdaki kişiler katılabilecektir:

- Toplantı başkanlığını yapmak üzere belediye başkanı
 - Farklı siyasi partileri temsilen belediye meclisi üyeleri (3-5 kişi)
 - “Tek dünya için-yabancı düşmanlığına karşı” isimli grubun üyeleri (3-6 kişi)
 - “Güzel köyümüze hoşgeldiniz!” isimli vatandaş eylem komitesinin üyeleri (3-5 kişi)
 - Müslüman cemaatin mensupları (3-5 kişi)
 - Basını temsilen, zıt siyasi görüşlere sahip iki yerel gazetenin muhabirleri (her gazete için 1-2 kişi)
 - Vatandaşlar (yeterli sayıda katılımcı var ise)
- Farklı kişilikleri ne kadar iyi açıklarsanız oyun o kadar etkili olacaktır. Dilerseniz farklı insanların özelliklerini tahtaya yazabilirsiniz. Birbirleriyle zıt kişiliklerin rollerini iyi bir biçimde belirlemek tartışmanın niteliğini de artırır.

Bir zaman çizelgesi oluşturun: Oyun başlamadan önce katılımcılara 15 dakika verip kişiliklerini geliştirmelerini ve bununla ilgili anahtar sözcükler not etmelerini isteyin. Tüm katılımcılar bu rollerini devam ettirmek zorunda.

Simülasyon:

1. Aşama: Hazırlık (20 dakika)

Katılımcılara seçtikleri grupla bir araya gelmelerini söyleyin. Eğer mümkünse her grup odaya ayrılmalı ve yalnız kalabilmelidir. Kişiler birbirini tanımalı ve toplantı için bir strateji oluşturmalıdır. Basın gazete yazılarını hazırlamaya başlamalı ve ilk mülakatları yapmalıdır. Bu aşamada siz de odayı toplantı için hazırlayın. Gruplar dört farklı masada oturmalıdır. Her masada isim kâğıtları bulunmalıdır. Belediye başkanı yüksek bir yerde oturmalıdır ve masasında bir saat ve zil bulunmalıdır. Usule ilişkin kuralları belediye başkanını oynayan kişiye açıklayın.

2. Aşama:

Açık konsey toplantısı (45 dakika)

Belediye başkanı toplantı başkanı olarak toplantıyı kısa bir konuşmayla açar ve konuyu katılımcılara tanıtır. Asıl görevi toplantıyı yönetmektir. Gruplar birbiri ardına fikirlerini açıklar. Hazırlanmış olan rol profilleri onlara rehberlik etmelidir. Bunun ardından belediye başkanı Müslüman cemaatinin hakiki boyuttaki bir minarenin yapılmasına ilişkin talebine izin verilip verilmemesi hakkında oylama yapar.

3. Aşama: Geri bildirim (45 dakika)

Katılımcıları daire şeklinde bir araya getirin ve her birini gerçek isimleriyle selamlayın. Bu önemlidir, çünkü böylece oynadıkları rollerden çıkacak ve kendi kimliklerine döneceklerdir.

Kişisel düzeyde katılımcılara şu soruları sorun:

- Simülasyonun sonucu sizin rolünüzün amacını yansıtıyor mu?
- Sizin rolünüz sonuçta ne kadar etkili oldu?
- Başkalarıyla yaşadığımız etkileşimler sonucunda stratejinizi değiştirmek zorunda kaldınız mı?

Simülasyonun kendisine değil düşünme sürecine odaklanın.

Simülasyonu gerçek bir toplantıyla kıyaslayıp katılımcılara şu soruları sorun:

- Oynadığınız roldeki kişi sizin için kolay mıydı zor muydu?
- Simülasyon gerçek hayattaki bir duruma yakın mıydı?

Yönteme dair ipuçları:

Eğer mümkünse, soruları yanıtlayabilmek ve faaliyeti eşgüdümlü bir biçimde yürütebilmek için bu faaliyeti başka bir eğitimciyle birlikte yapın. Rollerin dağıtımında belediye başkanının rolünün simülasyonun gidişini etkileyen bir rol olduğu için çok önemli olduğunu unutmayın. Bu nedenle bu rolü oynayacak kişiyle oyundan önce konuşmalısınız. Faaliyeti sizin yürüttüğünüzü ve katılımcılar birbirine saygı göstermezse müdahale etmeniz gerektiğini unutmayın. Eğer konsey toplantısı sonunda bir uzlaşmaya varılamazsa, bunun gerçek hayatta da ortaya çıkabilecek bir sonuç olduğunu ve faaliyetin başarısızlığı anlamına gelmediğini söyleyin.

Çeşitlilik için öneriler

Bulduğunuz yerin bağlamına göre konuyu “bölgemizde bir kilise” ya da “bölgemizde bir Budist tapınağı” olarak değiştirebilirsiniz.

Bölüm IV: Faaliyetin Ardından

Basın rolünü oynayan kişiler eğer mümkünse toplantının filmini çekebilir ve bu film ertesi

gün tartışmanın ve kuralların analizinin yapılmasında belge olarak kullanılabilir.

Farklı çevrelerde yerel demokrasi konusuna yaklaşımda katılımcılar kendi çevrelerine, gerçek hayattaki vakalara bakıp bunları belgeleyebilir. Bu sonuçlar bir harita ya da küçük bir sergi olarak sergilenebilir.

Daha fazla araştırma için ilgili haklar/alanlar:

Ayrımcılık yasağı, dini özgürlükler, ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğü.

(Kaynak: Uyarlama: Susanne Ulrich. 2000. *Achtung [+] Toleranz-Wege demokratischer Konfliktlösung*)

KAYNAKÇA

- Archibugi, Daniele, Mathias Koenig-Archibugi ve Raffaele Marchetti. 2011.** *Global Democracy. Normative and Empirical Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Beetham, David (ed.). 2006.** *Parliament and Democracy in the Twenty-First Century. A Guide to Good Practice*. Geneva: Inter-Parliamentary Union.
- Beetham, David. 2003.** *Democracy and Human Rights*. Malden: Blackwell Publishers Ltd.
- Boutros, Boutros-Ghali. 2002.** *The Interaction between Democracy and Development*. Paris: UNESCO.
- Cotran, Eugene ve Adel Omar Sherif (ed.). 1999.** *Democracy, the Rule of Law and Islam*. London/The Hague/Boston: Kluwer.
- Council of Europe (Avrupa Konseyi). 2002.** *Compass-Genç İnsanlar İçin İnsan Hakları Eğitimi El Kitabı*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Economist Intelligence Unit. 2010.** *Democracy Index 2010*. http://graphics.eiu.com/PDF/Democracy_Index_2010_web.pdf
- Eichengreen, Barry ve David Leblang. 2006.** *Democracy and Globalisation*. BIS Working Papers No 219. Basel: Bank for International Settlements. <http://www.bis.org/publ/work219.htm>
- European Inter-University Centre for Human Rights and Democratisation (EIUC) and Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ) (ed.). 2006.** *Promoting Sustainable Democracy: Concepts, Experiences, Trends*. Venice: EIUC and GTZ.
- Godwill-Gill, Guy. 2006.** *Free and Fair Elections*. Geneva: Inter-Parliamentary Union.
- Gould, Carol C. 2004.** *Globalizing Democracy and Human Rights*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Held, David. 1995.** *Democracy and the Global Order: From the Modern State to Cosmopolitan Governance*. Oxford: Polity Press.
- Hobsbawm, Eric. 2007.** *Globalisation, Democracy and Terrorism*. London: Little, Brown Book Group.
- Human Security Report Project (İnsani Güvenlik Raporu Projesi). 2010.** *Human Security Report 2009/2010: The Causes of Peace and the Shrinking Costs of War*. Vancouver: HSRP. <http://www.hsrgroup.org/human-security-reports/20092010/text.aspx>
- Inoguchi, Takashi, Edward Newman ve John Keane. 1998.** *The Changing Nature of Democracy*. Tokyo: United Nations University Press.
- Inter-Parliamentary Union (IPU) (Parlamentolar Birliği). 2012.** *Women in National Parliaments*. <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>.

Inter-Parliamentary Union (IPU) (Parlamentolar Birliği). 2006. *Freedom of Expression, Parliament and the Promotion of Tolerant Societies*. Geneva: Inter-Parliamentary Union.

Inter-Parliamentary Union (IPU) (Parlamentolar Birliği). 2006. *Women in Politics: 60 Years in Retrospect*. <http://www.ipu.org/english/surveys.htm>

Jenkins, Henry ve David Thorburn. 2003. *Democracy and New Media. Massachusetts: MIT Press*.

Keohane, Robert O. 2002. *Global Governance and Democratic Accountability*. Durham: Duke University. <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/apcity/unpan034133.pdf>

Locke, John. 1690. *Two Treatises of Government*.

Montesquieu, Charles de. 1748. *De l'esprit des lois*.

Newman, Edward ve Roland Rich. 2004. *The UN Role in Promoting Democracy: Between Ideals and Reality*. Tokyo: United Nations University Press.

Nye, Joseph S. 2001. *Globalization's Democratic Deficit: How to Make International Institutions More Accountable*. In: Foreign Affairs (Volume 80. Issue 4. July/August 2001). New York: Council on Foreign Relations.

O'Shea, Karen. 2003. *Education for Democratic Citizenship: Policies and Regulatory Frameworks*. Strasbourg: Council of Europe.

Pippan, Christian. 2010. *International Law, Domestic Political Orders, and the "Democratic Imperative": Has Democracy Finally Emerged as a Global Legal Entitlement?* Jean Monnet Working Paper No. 02/10, New York: New York University School of Law. Erişim: <http://centers.law.nyu.edu/jeanmonnet/papers/10/100201.pdf>

Saikal, Amin ve Albrecht Schnabel (ed.). 2003. *Democratization in the Middle East: Experiences, Struggles, Challenges*. Tokyo: United Nations University Press.

Scholte, Jan Aart. 2002. *Civil Society and Democracy in Global Governance*. In: Global Governance. Vol. 8. Issue 3.

Susanne Ulrich. 2000. *Achtung (+) Toleranz-Wege demokratischer Konfliktlösung*. Gütersloh: Verlag Bertelsmann Stiftung.

United Nations Development Programme (UNDP) (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı). 2009. *Human Development Report*. Oxford: Oxford University Press. <http://hdr.undp.org/reports>

United Nations Development Programme (UNDP) (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı). 2005. *Human Development Report*. Oxford: Oxford University Press. <http://hdr.undp.org/reports>

Yakobashvili, Temuri. 2011. *Arab Spring, Act II. Analysis by Georgia's Ambassador in Washington*. Erişim: <http://www.globalpost.com/dispatch/news/opinion/110519/arab-spring-democracy-georgia>

Zacharia, Fareed. 2004. *The Future of Freedom. Illiberal Democracy at Home and Abroad*. New York: WW Norton.

EK BİLGİLER

Bretton Woods Project:

www.brettonwoodsproject.org

Council of Europe, Education for Democratic Citizenship (Avrupa Konseyi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi): www.coe.int/edc

Democracy Coalition Project (Demokrasi Koalisyonu Projesi): www.demcoalition.org

Foreign Policy in Focus:

www.foreignpolicy-infocus.org

Freedom House: www.freedomhouse.org

International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA) (Uluslararası Demokrasi ve Seçim Yardımı Enstitüsü): www.idea.int

International Network “Education for Democracy, Human Rights and Tolerance” (Uluslararası “Demokrasi, İnsan Hakları ve Hoşgörü Eğitimi” Ağı): www.tolerance-net.org

Inspection Panel of the World Bank (Dünya Bankası Teftiş kurulu): www.inspectionpanel.org

Inter-Parliamentary Union (Parlamentolar Birliği): www.ipu.org

One World Trust: www.oneworldtrust.org

Open Society Foundation (Açık Toplum Vakfı): www.soros.org

United Nations (Birleşmiş Milletler): www.un.org

United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı): www.undp.org

World Bank (Dünya Bankası): www.worldbank.org

World Trade Organization (Dünya Ticaret Örgütü): www.wto.org

AZINLIK HAKLARI

AZINLIKLARIN VE YERLİ HALKLARIN HAKLARI
BİREYSEL VE KOLEKTİF HAKLAR
AYRIMCILIK YASAĞI VE POZİTİF AYRIMCILIK
ÖZERKLİK VE ENTEGRASYON
ETNİK FARKLILIKLAR VE ÇOĞULCULUK

“Etnik, dinsel ya da dilsel azınlıkların bulunduğu devletlerde, bu azınlıklara mensup olan kişiler, kendi gruplarının diğer üyeleri ile birlikte kendi kültürlerinden yararlanma, kendi dinlerine inanma ve bu dine göre ibadet etme ya da kendi dillerini kullanma hakkından yoksun bırakılmayacaklardır.”

Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Madde 27. 1966.

ÖRNEK HİKÂYE

“D.H. ve Diğerleri:

Çek Cumhuriyeti Davası”

2000’de, 18 Roman öğrenci Çek Cumhuriyeti’nde bulunan Ostrava şehrinde zihinsel ve fiziksel engelli çocuklar için açılan sınıflara yerleştirildikten sonra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne (AİHM) başvurdu (*D.H. ve diğerleri/Çek Cumhuriyeti* davası). Öğrencileri temsil eden yerel avukatlar ve Avrupa Roman Hakları Merkezi’nden avukatlar, çocukların bu özel okullara yerleştirilmesinin Roman azınlığa mensup olmalarından başka hiçbir objektif gerekçesinin bulunmadığını iddia etti. Ostrava şehrinde ve Çek Cumhuriyeti’nin diğer bölgelerinde Roman çocukların zihinsel ve fiziksel engelli çocuklar için açılmış özel okullara yerleştirilme oranı oldukça yüksektir. Bir Roman çocuğun zihinsel ve fiziksel engelli çocuklar için açılan bir okula gitme ihtimali Roman olmayan çocuklarınkine göre 27 kat fazladır. Dolayısıyla AİHM’den, Roman öğrencilerin yüksek oranda bu “özel okullar”a yerleştirilmesinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne aykırı olup olmadığına karar vermesi talep edildi.

2007’de AİHM’in Büyük Dairesi davadaki kararını açıkladı. Bu kararla, Roman çocuklarının istisnai derecede yüksek oranlarda zihinsel ve fiziksel engelli çocukların okullarına yerleştirilmesinin eğitim hakkıyla bağlantılı olarak ayrımcılık yasağını ihlal ettiğine hüküm verildi (1 no’lu Protokol’ün 2. maddesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 14. maddesi). Karar kritik öneme sahipti, çünkü AİHM ortada ülke çapında bir ayrımcılık örneği olduğu karar verdi ve ilk kez dolaylı ayrımcılık kavramını açıkça kullandı. Mahkeme ayrıca, Avrupa Konseyi’nin Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi

altında kurulan Danışma Komitesi’nin temin ettiği istatistiki verileri de dikkate aldı. Bu veriler, Çek Cumhuriyeti’ndeki Roman çocukların %70’e yakınının zihinsel ve fiziksel engelli çocuklar için açılan okullarda eğitim gördüğünü bildiriyordu. Çek hükümeti bu iddiaları çürütmedi ve dolayısıyla AİHM, AİHS’in hükümlerinin ihlal edildiğine karar verdi.

(Kaynak: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. *D.H. ve diğerleri/Çek Cumhuriyeti*, No. 57325/00 13 Kasım 2007 [Büyük Daire]; Jennifer Devroye. 2009. *The Case of D.H. and Others v. the Czech Republic*. JIHR vol. 7/1)

Tartışma Soruları

1. Bu vakada hangi insan hakları ihlal edilmiştir?
2. AİHM ne sebeple AİHS’in hükümlerinin ihlal edildiğine karar vermiştir?
3. Roman öğrenciler hangi temelde ayrımcılığa uğramıştır?
4. Bu kararın azınlık hakları bakımından önemi nedir?

 Eğitim Hakkı

Ayrımcılık Yasağı

“Bir ülke azınlıklarına
gösterdiği muamale üzerinden
değerlendirilmelidir.”

Mahatma Gandhi

BİLİNMESİ GEREKENLER

1. AZINLIK HAKLARININ KORUNMASI MÜCADELESİ: TARİHSEL GELİŞİM

Azınlıklarla ilgili insan haklarının yeni bir keşif olduğu ve azınlıkların insan haklarının esas olarak Avrupa politikalarıyla ilgili olduğu izlenimi kolaylıkla edinilebilir; ancak uluslararası hukuka daha yakından bir bakış farklı bir resim ortaya koyar. Uluslararası hukukun en başında azınlık meseleleri dini özgürlüklerle yakından ilişkili olmuştur. 1648 tarihli Westphalia Antlaşması, bazı dini azınlıklara (elbette ki tümüne değil) haklar vermiştir. Dini grupların eğitim özgürlükleri antlaşmanın taraflarının üzerinde anlaşıldığı dini haklarla bağlantılı olup 17. yüzyılda “azınlıkların korunması” dini azınlıklar için özel bir öneme sahipken, sonraları odak noktası etnik veya ulusal azınlıklara kaymıştır.

1918’de Birinci Dünya Savaşı’nın bitmesi Osmanlı İmparatorluğu’nun ve çokuluslu Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun çöküşüne yol açmış, Orta Avrupa’da ulusların kendi kaderini tayin hakkı doğmuş ve yeni azınlık düzenlemeleri yapılmıştır. Ayrıca yapılan **iki taraflı ve çoktaraflı barış antlaşmaları** azınlıkların korunması için özel hükümler içermiştir. Birinci Dünya Savaşı’nın ardından kurulan **Milletler Cemiyeti** azınlık grupların korunma düzeyini izleme görev ve yetkisine sahip olmuştur. Bunlardan başka Finlandiya ve Estonya’nın 1921 ve 1923 yıllarında yaptığı gibi, bazı devletler azınlıkların korunması için bildireler yayınlamıştır. Bu antlaşmalar **azınlık dillerinin özel ve kamusal hayatta kullanılması hakkını ve ayrımcılık yasağı ilkesini** halihazırda içermiş, ancak yürürlükte özel bir insan hakları çerçevesi çizilmemiş

ve grup hakları fikri tartışmalı olmuştur. Dolayısıyla **İkinci Dünya Savaşı**’nın ardından, uluslararası belgelere azınlıkların korunması yerine **ayrımcılık yasağı ve eşitlik** ilkelerine dayanan **bireysel** insan hakları ve özgürlükleri dahil edilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı, Orta Avrupa’daki azınlık rejimine son vermiştir: Bu rejimin yerini işçilerin devletinin birliğine dayalı komünist ideoloji almıştır. Azınlıklar komünist devletlerin ideolojik rejim kültürüne uyum sağlamaya zorlanmıştır. 1989 olaylarının ve Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından ulusal ve etnik mensubiyetler ve nitelikler önemli bir rol üstlenmeye başlamıştır. Ulusal kimlik ve bir etnik gruba ya da ulusa aidiyet hissi bazı durumlarda yeni devletlerin kurulmasının veya ulusal bağımsızlık talep etmenin araçları olmuştur. Azınlıkların korunması ve haklarının tanınması böylece siyasi gündeme geri dönmüştür. Azınlık haklarının korunması Avrupa Konseyi üyeliğinin koşullarından biridir. Avrupa Birliği bu meseleyi Birlik ile yeni kurulan devletler arasında kurulacak diplomatik ilişkiler için koşul olarak ileri sürmüştür.

20. yüzyılın sonunda bir dizi önemli uluslararası belgeyle azınlık meselelerinin **insan hakları gündemi** için önemini altı çizilmiştir. Bu alanda odak noktası, **hukuk devleti** ilkesinde azınlık menfaatlerinin korunması olmuştur. Çok sayıda belgeyle hukuki çoğulculuğun önemine vurgu yapılmıştır. Bu belgeler arasında **AGİT belgeleri, Avrupa Bölgesel Diller ve Azınlık Dilleri Şartı ve Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme** sayılabilir. Azınlık haklarının korunmasının **BM Çocuk Hakları Sözleşmesi**’ne dahil edilmesi

insan hakları mülhazalarıyla odayın yeniden düzenlenmesine bir örnektir.

Bugün azınlık hakları uluslararası hukukun ayrılmaz unsurlarından biridir ve azınlıkların kültür ve geleneklerinin korunması ve geliştirilmesini amaçlayan hükümlerde yer almaktadır. Azınlık meselelerine son zamanlarda verilen dikkat (örneğin Roman haklarının, yerli halkların ve diğer azınlıkların ve halkların haklarının korunması gibi), azınlık meselelerinin yüksek derecede öncelik kazandığının bir işaretidir. Theodore Orlin'in dediği gibi, "Bu dikkat insan hakları hukukunun ve politikalarının, yüzyıllarca yanlış davranılan azınlıkların durumunun düzeltilmesine yönelik yeni bir sorumluluk aldığını göstermektedir."

Roman azınlığa mensup öğrencilerin kısıtlı eğitim imkânlarına dair yukarıda verilen örnekte de görüldüğü gibi, uygulamada azınlık haklarını azınlık mensupları bakımından gerçekleştirmek için yapılması gereken çok şey vardır. Etnik, dilsel ve dini azınlıklara mensup kişilerin temel haklarına yönelik ciddi ihlaller hâlâ sürmektedir ve bazı devletler, toprakları üzerinde azınlıkların var olduğunu dahi inkâr etmektedir; ancak tarihte azınlıkların baskı ve ayrımcılığa uğramasının ve meşru taleplerinin görmezden gelinmesinin çoğunluk ile azınlıklar ya da çeşitli azınlık grupları arasında ciddi çatışmalara neden olacağını gösteren çok sayıda örnek vardır. Etnik temizlik, sınır dışı etme ve soykırımın azınlıklara karşı ayrımcı ve baskıcı politikaların bir sonucu olduğu BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği tarafından dile getirilmektedir. Birleşmiş Milletler Azınlıklara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu'nun ileri sürdüğü gibi "Gruplar arası çatışmalar, genellikle propagandaya ve ırkların üstünlüğü veya kültürlerin başka nedenlerle birbirleriyle uyumsuz olduğu gibi kavramlara dayanan ayrımcılığın

meşrulaştırılması için çaba gösteren örgütlerin ortaya çıkmasına neden olur." Bundan başka, Avrupa Konseyi'nin "Farklılıklar ve Uyum" başlıklı raporunda da belirtildiği gibi, bazı devletler açık asimilasyon politikaları güderek azınlıkların yok olmasına ve dolayısıyla kültürel yoksullaşmaya neden olmuştur.

☺☞ *Ayrımcılık Yasası*

Çocukların İnsan Hakları

2. TANIM ! VE KONUNUN TASVİRİ

"Azınlık" ve "Azınlık Hakları" Kavramları

"Azınlık"ın ne olduğu sorusunun cevabı hâlâ belirsizdir. Bugün evrensel olarak kabul edilmiş bir "azınlık" tanımı yoktur. Bunun nedeni esas olarak, azınlık sıfatıyla değerlendirilebilecek ve birbirleriyle kıyaslanmayacak nitelikteki grupların çeşitliliğidir: Bazı azınlıklar belirlenmiş yerleşim yerlerinde yaşarken, bazıları bir, hatta birden fazla ülkede göçebedir. Bazı azınlıkların tarihsel olaylara dayanan kolektif bir kimliği varken, diğer azınlıkların ortak mirasları hakkındaki bilgileri kısıtlıdır. Bazı azınlıklar büyük ölçüde otonomken, diğer bazıları kendi kendini yönetmekten çok uzaktır. Bazılarının kültürlerini ve özelliklerini koruma ve geliştirme isteği daha güçlü, bazılarınsı daha zayıftır. Bu nedenle devletler "azınlık" terimini kendilerine özgü ve farklı biçimlerde yorumlar; ancak eski bir Birleşmiş Milletler özel raportörü olan Francesco Capotorti, tüm devletler tarafından kabul edilmese de geniş kesimlerce kabul gören bir "azınlık" tanımı yapmıştır: "Bir devlette nüfusun geri kalanına oranla sayısı daha az olan, o devletin diğer vatandaşlarından farklı etnik, dini veya dilsel özelliklere sahip ve zımni de olsa kültürlerini, geleneklerini, din veya dillerini korumaya yönelik dayanışma gösteren grup."

Pek çok azınlıkla ilgili ortak husus, **egemen olmayan ve nüfusun geri kalanından farklı ulusal, etnik, dini ya da dilsel belli özellikleri paylaşan**, bu özellikleri **koruma iradesine sahip** ve grubun bir parçası olarak kabul edilmek isteyen bireylerin varlığıdır.

Azınlık hakları devletlerde ulusal azınlıkları koruyan ve bazı gruplar için ek haklar teşkil eden normlardır. Azınlıklara verilen belirli haklar onların kimliklerini muhafaza etmelerini sağlar. Azınlık hakları, öğrencilerin azınlık dillerinde eğitim hakkını, kamusal alanda ve kamu hizmetlerinde azınlık dilini kullanma hakkını, azınlık dilinde ad ve soyad kullanma hakkını, azınlık kültürünü sürdürme hakkını, siyasi katılım hakkını vb. içerir.

(Kaynaklar: Francesco Capotorti. 1979. *Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*; Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği [UNOHCHR]. 1998. *Fact Sheet No. 18 [Rev.1], Minority Rights*)

Yerli Halklar ve Hakları

Yerli halklar azınlıklar arasında özel gruplardır. Azınlıklar için olduğu gibi, modern insan hakları hukukunda “yerli halklar” teriminin de genel olarak kabul edilen bir tanımı yoktur. Bazı ülkelerde “Aborijin halklar” veya “ilk halklar” gibi terimler tercih edilmektedir. Yakın zamanlı iki ayrı insan hakları belgesinde “yerli halklar” terimi kullanılmıştır. Bunlardan ilki 1989 tarihli **ILO Yerli Halklar ve Kabile Halkları Sözleşmesi**, ikincisi **BM Yerli Halkların Hakları Bildirgesi**'dir. Bu belgelerde söz konusu terimin kullanılmasıyla diğer bir egemen etnik grubun var olduğu varsayılır. Diğer bir deyişle, bir etnik grubun mensuplarının söz konusu devlet ya da bölgedeki bilinen ilk insanların soyundan gelmesi yetmez: “Yerli” teriminin hukuki bir tanım

olarak kullanılabilmesi için, ortada başka bir etnik grup ve iktidar ilişkileri olmalıdır.

Kavramsal Zorluklar:

Bireysel ve Kolektif Haklar

Azınlık hakları insan hakları sisteminin önemli bir parçasıdır. İnsan hakları bütün insanlara aittir ve esas olarak bireylerin haklarıyla ilgilidir; ancak birey üzerindeki bu odak, azınlık haklarının amaçlarıyla ters düşmektedir: Azınlık hakları özel önlemlere ihtiyaç duyabilecek insan gruplarının tespit edilip hakların bu gruplar, azınlıklar ve yerli halklar tarafından kullanılması için normlar ortaya koyulmasını amaçlar.

(Kaynak: Kenya İnsan Hakları Ulusal Komisyonu ve Azınlık Hakları Geliştirme Merkezi [ed.]. 2006. *Kenya'daki Azınlıklar ve Yerli Halklar Hakkında Yuvarlak Masa Toplantısı Raporu*)

Azınlıkların ve yerli halkların korunması “**çapraz kesişimli bir konu**”dur (**cross-sectional matter**): Azınlık hakları, iş piyasası, eğitim sistemi (örneğin anadilde eğitim hakkı), siyaset (örneğin siyasi katılım hakkı), ekonomi (örneğin ekonomik refahın ve sosyal yardımların eşit paylaşımı), idari konular (örneğin azınlık dilinin idari makamlar ve mahkemeler önünde resmi dil olarak kullanılması) ve medya gibi, hayatın azınlık mensuplarının eşit muameleden mahrum bırakıldığı çeşitli alanlarıyla ilgilidir.

Azınlık Hakları ve İnsani Güvenlik

Korkudan ve yoksulluktan azade olma insani güvenlik kavramının odağındaki hedeflerdir. Bu politika insan hakları sisteminin amaçlarıyla da çakışır: İnsan hakları sistemi sosyal, kültürel ve diğer tür zayıflıklar bağlamında korku ve yoksulluğun üstesinden gelinmesine dair bir ortak hedef

güder. Azınlıkların, tanımlandıkları veya kendilerini tanımladıkları şekilde, korku ve yoksulluk riski altında buldukları açıktır, çünkü çoğu durumda güçleri, daha kuvvetli olan diğer grupların veya hükümetlerin gücünden azdır.

Birçok yerel ve bölgesel gerilim ve çatışma etnik, kültürel veya dini niteliktedir. Birçok vakada bu çatışmalar zulme ve hatta soykırıma dönüşmektedir. Azınlıkların zulme uğraması her zaman resmi hükümet politikası değildir, ancak devlet dışı aktörler tarafından işlenen suçlar çoğunlukla ulusal makamlar tarafından hoşgörülmemekte ya da desteklenmektedir. Bazı durumlarda da hükümetler azınlıkları koruyacak güce sahip değildir. Bu tür gerilimlerin önlenmesi ve bu gerilimlere karşı koyulması, bir insani güvenlik kavramı olarak “korkudan azade olma” amacına yönelik önemli tedbirlerdir.

Azınlıklar çoğunlukla korkudan bağımsız olarak (veya korkuyla bağlantılı olarak) “yokluk”la da karşı karşıya kalır. Bu genellikle çokyönlü ve karmaşık bir durumdur ve sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlere yetersiz erişim nedeniyle ortaya çıkar. Bu durumun sonucu olarak da azınlıklar maaşlı bir gelir elde etme fırsatı bakımından dezavantajlı duruma gelir. İklim değişikliğinin sonuçları ya da azınlıkların sınırsız olarak sömürülmesi dezavantaj, mahrumiyet, ötekileştirme ve dolayısıyla yoksulluğa yol açar.

Özerk bölgeler yukarıda sözü geçen konularla ilgili çözümlerin ne olacağına dair iyi bir örnek teşkil eder. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi’nin, özerk bölgelerle ilgili 1334 sayılı Kararı ve 1609 sayılı Tavsiye Kararı 2003’te Avrupa’da çatışma çözümü

konusunda ilham kaynağı olmuştur. Bu anlamda özerklik ve bölgesel hükümetler devletin merkezi gücü ile demokratik olarak seçilen bölgesel yönetim arasında ulusal bir ortaklık olarak görülebilir. Bu bakışla **özerklik ve bölgesel hükümetler**, birden fazla dilsel ya da etnik grubun yaşadığı bölgelerde **çatışmaların önlenmesinde yararlı bir yöntemdir**.

(Kaynak: Thomas Benedikter. 2006. *Minorities in Europe. Legal Instruments of Minority Protection in Europe-An Overview*)

☺☞ *Yoksul Olmama Hakkı*
İltica Hakkı
Hukuk Devleti ve Adil Yargılanma

Özerklik ve Kendi Kaderini Tayin

Kendi kaderini tayin fikri “halkların kendilerini yönetme yetkisinin olması” ve “yaşadıkları toprakların siyasi statüsünü belirleme” hakları olduğu kanaatine dayanır. Ancak bir “halk”ı teşkil eden nedir? Ayrıca kendi kaderini tayin toprak bütünlüğünü kısıtlar ve devletleri rahatsız edebilir. Kendi kaderini tayin ayrılıkçı hareketler için bir araç olagelmıştır ve halihazırda var olan devletlerin azınlıklara kendini yönetme yetkisi vermek istemediği birçok vakada şiddete neden olmuştur.

Ancak BM Şartı, kendi kaderini tayin ilkesine atıf yapmıştır. Şart’a göre BM’nin amaçlarından biri, halkların kendi kaderini tayin hakkı ilkesi temelinde uluslararası dostça ilişkilerin geliştirilmesidir. BM Şartı’nın 2. ve 55. maddelerinde **“halkların kendi kaderlerini tayin ilkesi”** yer alır; ancak uluslararası hukuk altında “halklar” ve “kendi kaderini tayin” kavramlarının nasıl anlaşılması gerektiği konusunda bir uzlaşma yoktur. Bu bağlamda 1984’te İnsan Hakları Komitesi, kendi kaderini tayin hakkının *“tanımlanmasının zor olduğu-*

“Ulusal veya etnik, dinsel ve dilsel azınlıklara mensup kişilerin haklarının korunması ve geliştirilmesi, içinde yaşadıkları devletin siyasal ve sosyal istikrarına katkıda bulunur.”

Birleşmiş Milletler Ulusal veya Etnik,

Dini ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına İlişkin Bildirge. 1992.

nu, çünkü bu hakkın kötüye kullanılmasının uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye atacağını, zira devletlere toprak bütünlüklerinin tehlikede olduğu izlenimi verilebileceğini” söylemiştir. Aslında söz konusu kavramlar dikkatli bir biçimde değerlendirilmelidir, çünkü bu haklar zımnen **ayrılma hakkını** içerebilir ve dolayısıyla ciddi ulusal ve uluslararası tartışmaların nedeni haline gelebilirler.

1994’te Avrupa Ulusal Azınlıklar Federalist Birliği (FUEN), Avrupa’daki **etnik grupların özerklik hakları** hakkında taslak bir sözleşme önerisi yapmıştır. FUEN’in yorumuna göre, “Özerklik, ulusal ve etnik azınlıkların korunması için, **taraf devletlerin toprak bütünlüğüne müdahale edilmeksizin içeride olabilecek en yüksek noktada kendi kaderini tayini mümkün kılan ve ulusal çoğunluğa asgari ölçüde bağımlılık sağlayan bir araçtır.**” Başka bir bakışa göre, birbirinden farklı üç çeşit özerklik vardır: Bir azınlığın yerel nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu bölgeler için **bölgesel özerklik**; bir azınlığın geleneksel olarak bulunduğu bölgede yerel nüfusun çoğunluğunu oluşturmadığı hallerde **kültürel özerklik**; bir azınlığın yerel nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu bir idari birimde **yerel özerklik**.

Diğer bir bakış özerkliği ikiye ayırır: **kültürel ve bölgesel özerklik**. İlk kavram dillerin, dinlerin ve bir azınlığın geleneklerinin korunmasını ve geliştirilmesini gerektirir ve büyük mesafeler içinde yayılmış olabilir. Kültürel özerklik böyle bir azınlığın kendi kaderini

tayin için gerekli organları seçmesini ve dolayısıyla siyasal hayatını düzenlemesini sağlar. Ayrıca bölgesel özerklik bir azınlığın dar bir yerleşim alanında yaşaması halinde tercih edilecek bir seçenektir, çünkü hem kendi kendini yönetme hem de belirli bir bölgede yasa yapma yetkisini içerir. Bu tür bir özerklik, belirli bir bölgedeki azınlıklara onları etkileyen konularda karar verme yetkisini mümkün olabildiğince verir, ancak bu yetki açık bir şekilde **devlet egemenliği anlamına gelmez.**

(Kaynak: Thomas Benedikter. 2006. *Minorities in Europe. Legal Instruments of Minority Protection in Europe-An Overview*; Jan Klabbers. 2009. *Self-Determination*; Gabriel Toggenburg, Günther Rautz. 2010. *ABC des Minderheitenschutzes in Europa*)

Hükümetin Görevleri: Ayrımcılık Yasağı, Entegrasyon ve Pozitif Ayrımcılık

Azınlıklara mensup kişiler çoğu kez ayrımcılığa uğrar, çünkü “farklı” oldukları düşünülür. Hiçbir meşru neden olmaksızın, benzer durumda bulunan çoğunluğa mensup bireylerden daha kötü bir muameleye maruz kalırlar. Gündelik hayatlarında, örneğin eğitim alanında, bir iş ya da ev ararken, barlara ya da restoranlara gittiklerinde veya sağlık hizmeti alırken dezavantajlı durumdadırlar. **Ayrımcılık** siyasal, sosyal, kültürel veya ekonomik alanlarda azınlıklara mensup kişiler bakımından karmaşık ve çeşitli biçimlerde ortaya çıkar. Devletlerin ayrımcılık yasağına saygı gösterme ve bu ilkeyi koruma yükümlülüğü vardır. Ayrımcılık yasağına yönelik

hükümler insan haklarına ilişkin uluslararası belgelerin tamamında ve bölgesel belgelerin büyük bölümünde yer alır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa Sosyal Şartı, Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme (Avrupa Konseyi), AGİT İnsani Boyut Konferansı Kopenhag Toplantısı Belgesi, Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi (Amerika Devletler Örgütü) ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı (Afrika Birliği Örgütü, 2002'den bu yana Afrika Birliği) bunların örneklerindedir. AB Temel Haklar Şartı da “ulusal azınlığa mensubiyet” temelinde ayrımcılığı yasaklamaktadır. Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı'nın 2009 tarihli AB-MIDIS Raporu'na göre, Avrupa'da **yüksek düzeyde ayrımcılık ve ırkçılık kaynaklı suç** işlenmeye devam edilmektedir. Eğitim ve istihdam, entegrasyon ve topluma dahil olma konularında anahtar nitelikte olduğu için sonuçlar endişe vericidir. Raporun diğer bir endişe verici sonucu, ayrımcılıktan kaynaklanan olumsuz deneyimlere ilişkin çok az sayıda bildirim bulunmasıdır. Aynı şey saldırı ve tehditlere maruz kalanlar bakımından, yani mağdurlaştırma için de geçerlidir. Bunun sebebi, daha zayıf grupların ayrımcılık yasağı alanındaki mevzuat hakkındaki bilgisizliğidir. Analizler ayrıca sorulara yanıt verenlerin çoğunluğunun, ayrımcılık vakalarının bildirilmesinin ya da kayda alınmasının olumlu bir sonucu olmayacağına inandığını da göstermektedir.

☺☞ Ayrımcılık Yasağı

“Herkes ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğum veya herhangi başka bir ayırım gözetilmeksizin bu Bildirge’de yer alan tüm haklara ve özgürlüklere sahiptir.”

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB), Madde 2 (1)

“Bu Sözleşme’de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer görüşler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, mülkiyet, doğum ve herhangi başka bir temele dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeden güvence altına alınmalıdır.”

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), Madde 14

“Cinsiyet, ırk, renk, etnik veya sosyal köken, genetik özellikler, dil, din veya inanç, siyasi veya diğer her türlü düşünce, bir ulusal azınlığa mensubiyet, servet, doğum, engellilik, yaş veya cinsel yönelime dayalı her türlü ayrımcılık yasaktır.”

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, Madde 21

BM'nin 1993 yılında işaret ettiği gibi, “tüm devletlerde **eşitlik ve ayrımcılık yasağına dair ortak bir alan** olması bir gerekliliktir. Bu, ister istemez bir dereceye kadar **entegrasyon** anlamına gelecektir.(...) Bu entegrasyon eşitlik temelinde, tüm grupları içine alarak ve o grupların kendi değerlerini ve kültürlerini, toplumun üyelerinin etkileşim içinde olduğu ortak alanı şekillendirmek üzere katkı olarak sunabilecekleri şekilde gerçekleştirilmelidir.” Bir göç politikası olarak, entegrasyon kavramı, asimilasyon ve segregasyon (ayırma) kavramlarına alternatif olarak üretilmiştir. **Asimilasyon**, gelinen toplumdaki hayat tarzına ve değerler sistemine tek taraflı intibak ve dolayısıyla egemen kültürün üstün olduğunun kabulü anlamına gelir. **Entegrasyon** politikaları, azınlıklara mensup kişiler ve göçmenler bakımından katılımı ve eşit fırsatları amaçlar. Bu perspektiften bakıldığında, hukuki enteg-

rasyon da dahil olmak üzere, iş piyasası, eğitim, kültürel alan gibi tüm sosyal entegrasyon alanlarının geliştirilmesi hayati öneme sahiptir. Diğer bir önemli konu ise çeşitli hak ve görevler nedeniyle bu kişilerin kamusal hayata katılımının sağlanmasıdır.

(Kaynak: Birleşmiş Milletler. 1993. *Azınlıkları İlgilendiren Sorunların Barışçıl ve Yapıcı Şekilde Çözülmesi İçin Muhtemel Yol ve Yöntemler*)

Pozitif ayrımcılık tarihten gelen dezavantajlarını tazmin etmek üzere azınlıkları ve onların biricik kültürlerini korumak ve geliştirmek için gereklidir. Azınlıklara mensup kişiler kültürel olarak çeşitlilik gösteren bir topluma katkıda bulunma fırsatına sahip olmalıdır.

Başlangıçta, ayrımcılık yasağının etkili bir biçimde hayata geçirilmesinin azınlık haklarını güvence altına alan özel hükümleri anlamsız hale getireceği düşünülmüştür; ancak kısa zamanda **bireylerin ayrımcılığa karşı korunmasının azınlıkların haklarının etkili bir biçimde korunması ve geliştirilmesi için yeterli olmayacağı** anlaşılmıştır. **Azınlıkların haklarının korunması ve geliştirilmesi için olumlu adımlar** atılması gerekir. Bu “özel” haklar ayrıcalık değil, azınlıklara mensup kişilerin çoğunluğa mensup olanlarla aynı hayat koşullarına sahip olabilmesi için alınan tedbirlerdir. Ayrıca azınlık hakları, azınlıkların kimliklerini korumalarını da sağlamalıdır. Bu, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği tarafından kabul edilmiş olan bakıştır: *“Bu tür gruplara ya da bu gruplara mensup bireylere yapılan muameledeki farklılıklar, eşitliğin sağlanması ve toplumun refahının artırılması amacını taşıyorsa meşrudur. Bu tür olumlu ayrımcılık, azınlık gruplarının toplumsal olanaklardan diğer vatandaşlarla eşit düzeyde yararlanmasını sağlamak amacıyla uzun süreler boyunca devam ettirilebilir.”*

☺👉 **Ayrımcılık Yasağı**

“Azınlıkların korunması hem ayrımcılığa, hem de asimilasyona karşı korumayı gerektirir.”

John Humphries

Azınlıkların Korunmasına İlişkin Uluslararası İnsan Hakları Belgeleri

Çok sayıda **uluslararası ve bölgesel insan hakları belgesi** azınlıklara mensup kişilerin haklarının korunması için **özel haklar** içerir. Uluslararası insan hakları hukukundaki anahtar hüküm Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin (MSHUS) 27. maddesidir:

“Etnik, dinsel ya da dilsel azınlıkların bulunduğu devletlerde, bu azınlıklara mensup olan kişiler kendi gruplarının diğer üyeleriyle birlikte kendi kültürlerinden yararlanma, kendi dinlerine inanma ve bu dine göre ibadet etme ya da kendi dillerini kullanma hakkından yoksun bırakılamazlar.”

Bu madde, azınlıkların korunması ve geliştirilmesi için en geniş biçimde kabul gören, hukuken bağlayıcı hükümdür. Madde, **azınlık mensuplarına ulusal, etnik, dini ya da dilsel kimlik** (ya da bunların bir birleşimi) **hakkı ve korumak ve geliştirmek istedikleri özelliklerini muhafaza etme hakkı** verir. Daha önemlisi, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin açıklığa kavuşturduğu üzere, bir azınlığın devlet tarafından resmi olarak tanınması devletin o azınlığı koruma yükümlülüğünün ön koşuludur. Devletlerin özel tedbirler alma zorunluluğu olmasa da MSHUS'ye taraf devletler yetki alanlarındaki tüm bireylerin haklarını kullanabilmelerini sağlamalıdır.

Bu hüküm **yerli halkların** korunmasını da kapsar mı? BM İnsan Hakları Komitesi'nin Ge-

nel Yorumları ve Tavsiye Kararları “halklar” sözcüğünün anlamına dair bir açıklama getirir: MSHUS’nin 27. maddesindeki “azınlıkların korunması” sayıca az olan ya da “etnik” veya “dilsel” bakımdan azınlık olan grupları ilgilendirir. *Lovelace/Kanada, Lubicon Lake Band/Kanada* ve *Kitok/İsveç* gibi davalar Komite’nin, Sami haklarının durumunda olduğu gibi, yerli halkların kültürlerinin korunmasını MSHUS’nin 27. maddesinde yer alan bir devletteki çoğunluk kültürü ile tehdit altında olan azınlık gibi değerlendirdiğini göstermektedir. Komite’nin kararları insan hakları eğitimcilerine, insan hakları hukukunun MSHUS altında yükümlülük altına giren ancak azınlıkların haklarıyla çatışma içinde olabilecek ekonomik, idari ya da diğer çeşit menfaatleri olan devletler ile azınlıklar arasındaki ihtilaflarda, rekabet halindeki menfaatleri nasıl değerlendirdiğini görme imkânı sunar.

(Kaynak: Theodore Orlin. 2009. *Azınlıklar ve İnsan Hakları Eğitimi. Avrupa’da Azınlık Eğitiminin Korunması ve Geliştirilmesine Yönelik Bir Paradigma Olarak İnsan Hakları Hukuku*)

1992’de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilmiş olan **Birleşmiş Milletler Ulusal veya Etnik, Dini ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına İlişkin Bildirge** azınlıkların özel haklarını ilgilendiren tek Birleşmiş Milletler belgesidir ve azınlıklara mensup kişilerin kültürel ve dini kimlik hakkını güvence altına alır. Bu hak, toplanma ve topluma her anlamda katılma hakkını da içerir. Bildirge ayrıca, devletlere azınlıkların kültürlerini öğrenmeleri ve hayata geçirmeleri için olumlu koşulların yaratılması, ekonomik ilerleme için

adım atılması, söz konusu ülkenin sosyal yardım sistemine erişimin sağlanması ve diğer devletlerle bu konuda işbirliği yapılması yükümlülüklerini yükler.

Azınlıkların Korunmasına İlişkin Bölgesel İnsan Hakları Belgeleri

Yukarıda sözü edilen uluslararası belgelere ek olarak bölgesel insan hakları antlaşmaları ve diğer belgeler mevcuttur. Aşağıda sıralananlar bunlara örnektir:

- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
- Avrupa Sosyal Şartı
- Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı
- AGİT İnsani Boyut Konferansı Kopenhag Toplantısı Belgesi
- Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi
- Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı

Bu belgelerin hepsi insan haklarının korunmasını amaçlar ve azınlıkların korunmasına katkıda bulunur. Azınlıklarla ilgili ihtilaflar devletler arasındaki ilişkilere zarar verdiği için, bölgesel belgeler uluslararası barışın ve istikrarın sağlanmasında önemli bir rol oynar. Bu belgeler azınlık gruplarının varlığını ve kimliğini korur ve standart belirleme işlevi görür.

Avrupa Birliği 1993’te kabul ettiği üyelik kriterlerinde (**Kopenhag Kriterleri**), azınlık haklarının hayata geçirilmesini yeni devletlerin üyeliği için ön koşul olarak görmüştür. 2007’de azınlık hakları **Lizbon Antlaşması**’nda açıkça yer bulmuştur. Lizbon Antlaşması, Avrupa Birliği Antlaşması’nı ve Avrupa Topluluğu’nu kuran antlaşmayı değiştirmiştir.

“Devletler gerektiğinde, azınlık mensuplarının hiçbir ayrımcılığa maruz kalmaksızın ve yasalar önünde tam bir eşitlik içinde, insan haklarından ve temel özgürlüklerden tam ve etkin bir şekilde yararlanmasını güvence altına alacak tedbirler almakla yükümlüdür.”

Birleşmiş Milletler Ulusal veya Etnik, Dini ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına İlişkin Bildirge, Madde 4 (1). 1992.

Roman Onyılı

Romanlar 2004'teki AB genişlemesinden bu yana Avrupa'daki en büyük ve en yoksul azınlıktır. Avrupa'daki Roman nüfusu toplam 7-13 milyon kişi olarak tahmin edilmektedir. Bu rakam AB nüfusunun %2'sine tekabül etmektedir.

Romanlar özel olarak çok genç bir gruptur; 15 yaş altındakilerin toplam nüfustaki oranı yüksektir. Bu genç demografik profil nedeniyle, Orta ve Doğu Avrupa'daki birçok ülke bakımından geleceği temsil ederler; dolayısıyla kültür ve tarihleri, içinde yaşadıkları devletler tarafından küçümsenmemelidir.

Romanların ekonomik ve sosyal gelişmelerinin önündeki zorluklar özellikle Doğu ve Orta Avrupa ülkeleri başta olmak üzere tüm AB üyesi ülkelerin ve AB'nin kendisinin gündemindeki önemli sorulardan biridir.

Bu azınlık için yoksulluk çok çeşitlidir: Düşük eğitim düzeyi, elverişsiz barınma koşulları, kötü sağlık koşulları ve yüksek düzeyde işsizlik yoksulluğun nedenleridir. Durum daha zengin ülkelerde de aynıdır. Romanların yoksulluğu

diğer herhangi bir grubunkinden daha büyüktür ve tarihe, geleneklere ve Romanların devamlı surette dışlanmasına bağlı etkenlerden kaynaklanır. Bu etkenlerin etkileri Romanların eğitime, kamu hizmetlerine, istihdama, konutlara, sağlık hizmetlerine vs. erişimlerinin olmaması biçiminde kendini gösterir. Romanların durumu, yoksulluğa neden olan ayrımcılığın ve bağımlılığın ortadan kaldırılmasına yönelik politikalar geliştirilmesini gerektirir.

Romanların ekonomik ve sosyal durumunun iyileştirilmesinin hızlandırılması amacıyla, uluslararası bir girişim olan **Roman Onyılı (2005-2015)** başlatılmıştır. Onyıl, Binyıl Kalkınma Hedefleri ve AB sosyal politikalarıyla sıkı sıkıya bağlıdır ve özellikle eğitim, istihdam, sağlık ve konut meselelerine odaklanmıştır. Önemli ölçüde Roman azınlığının yaşadığı on iki Avrupa ülkesi bu girişimde faal olarak yer almış ve her biri ulusal Onyıl Eylem Planları oluşturmuştur. Bu eylem planları aşağıdakileri kapsamaktadır:

- Romanların ekonomik ve sosyal durumlarını iyileştirmek için açık ve ölçülebilir ulusal hedefler

saptanması ve bu hedeflere yönelik ilerlemenin ölçülebilmesi için bir bilgi veri tabanı oluşturulması;

- Bu hedeflere ulaşmak üzere ulusal eylem planları hazırlanması;
- İlerlemenin düzenli olarak izlenmesi ve eylem planlarının özel ihtiyaçlara göre yeniden değerlendirilmesi.

(Kaynak: Maberu Kamberi. 2005. *Roman Onyılı 2005-2015*)

3. KÜLTÜRLERARASI PERSPEKTİFLER VE TARTIŞMALI KONULAR

“Eski” ve “Yeni” Azınlıklar, Vatandaşlık Kriteri

Önceki bölümlerde tartışıldığı gibi, hangi unsurların azınlık teşkil ettiği konusunda uluslararası bir görüş birliği yoktur. İki tür tanım birbirinden ayrılmalıdır. İlk olarak, yalnızca yaşadıkları ülkenin vatandaşlığına sahip, o ülkeyle tarihi, köklü ve uzun süreli bağları bulunan ve azınlık durumunda olan (“**eski**” veya “**tarihi**” ulusal azınlıklar) grupların azınlık olduğunu söyleyenler vardır. İleri sürülen diğer görüş ise vatandaşlığın azınlık teşkil etmek için ön koşul olmadığıdır (“**yeni azınlıklar**”). Bu durum uygulamada büyük bir fark yaratmaktadır, çünkü azınlıkların varlığı çok büyük ölçüde savaş, zulüm, ekonomik zorluklar ve iklim değişikliğine bağlı olarak ortaya çıkan göçe bağlıdır. Bu hareketler zorla ya da iradi olabilir, ancak hepsi zaman zaman (yeni) azınlıkların ortaya çıkmasına neden olur.

MSHUS'nin 27. maddesi hakkındaki 23 sayılı Genel Yorumu vatandaş olmayanların da azınlık teşkil edebileceğini göstermektedir: “27. maddede kullanılan dil göstermektedir ki, korunması öngörülen kişiler bir gruba

mensup olan ve ortak bir kültür, din ve/veya dil paylaşan kişilerdir. Aynı şekilde, korunması gereken kişilerin taraf devletin vatandaş olması zorunluluğu yoktur. Bu bağlamda Madde 2.1'den kaynaklanan yükümlülükler de önemlidir, çünkü bir taraf devlet bu madde altında, topraklarındaki herkese Sözleşme'den doğan hakları sağlamak zorundadır. Bunun istisnası, 25. maddede yer alan siyasi haklar gibi, yalnızca vatandaşlara uygulanacak haklardır. Dolayısıyla bir taraf devlet 27. maddede yer alan hakları yalnızca vatandaşlarına tanıyamaz.” 2005 yılında BM Azınlıklar Çalışma Grubu tarafından hazırlanan 1992 tarihli Birleşmiş Milletler Ulusal veya Etnik, Dini ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına İlişkin Bildirge Yorumu, BM İnsan Hakları Komitesi tarafından benimsenen yaklaşımı takip ettirmiştir: “Yaşadıkları ülkede henüz vatandaş olmayan kişiler, o ülkedeki azınlıklardan birinin parçası olabilir ya da o azınlığa mensup olabilirler.”

Bu mülahazalar temelinde, genel olarak azınlıklara mensup kişilerin insan haklarından ve azınlık haklarından yararlanmaları için vatandaş olmalarının gerekmediği söylenebilir. Bunun önemli bir istisnası, en azından ulusal düzeyde, kamusal bir görev alma ve seçme hakkı bağlamında siyasi haklardır. Avrupa'daki birçok hükümet, bölgesel düzeyde yalnızca bir devletin vatandaşlarından oluşan grupların “ulusal azınlık” olarak nitelendirilebileceğini söylemektedir. Bu, tüm Avrupa devletlerinin onadığı daha geniş BM azınlık hakları standartlarının varlığı nedeniyle ikna edici bir tez değildir. Avrupa devletleri ve onların hükümetler arası standart belirleyici örgütlerinin (Avrupa Konseyi ve AGİT gibi) üzerinde yaklaşımlarını değiştirmeleri için bir baskı söz konusudur.

Avrupa Konseyi'ne göre, göç nedeniyle Avrupa ülkelerinde ortak geçmişe sahip büyük sayıda göçmen bulunmaktadır. Bazı ülkelerde bu gruplar yeni, etnik ya da görünür azınlıklar olarak adlandırılır ve genellikle göçmen azınlıklar olarak bilinirler. Yine Avrupa Konseyi'ne göre, kadim azınlıklar ve yerli halklarla benzerlikler taşırlar: “*Bu gruplar kendilerini çoğunluktan ve toplumdaki egemen gruplardan etnik veya ulusal köken, kültür, dil, din veya ten rengi anlamında ayırırlar.*”

Göçmenler ile azınlıklar genellikle farklı geçmişlere sahiptir. Tarihi azınlıklar genellikle yakın zamanlı göç tarihlerine sahip değildir ve buldukları ülkede köklü cemaatler teşkil ederler. Bu nedenle de dil, siyasi temsil ve yerli halkların durumunda toprak hakları talep edebilirler. Göçmen gruplar ise hâlâ kendilerini geldikleri ülkenin kültürünün bir parçası sayılırlar ve bu gruplar bakımından kültür ve dil konuları “hak” değil, politika meseleleri olarak düşünülür. Avrupa Konseyi'ne göre, göçmenler ana akım kurumlarda katılım talep eder ve onların durumunda ulusal azınlıklarda olduğu gibi özel siyasi temsil gerekmez. Göçmenler ayrıca yerli halkların talep edebileceği gibi geldikleri ülkede toprak da talep etmezler.

Göçmenler ve ulusal azınlıklar ortak özelliklere sahiptir ve her iki grupta ilgili politikalar genellikle benzer meseleleri ilgilendirir. Azınlıkların bir göç tarihi olabilir ve azınlık haklarının ihlali göçe neden olabilir. Bu noktada, bir grubun yerleştiği toprakla ne kadar zamanda tarihsel bir bağ kuracağı sorusu ortaya çıkar: “Yeni” (göçmen) azınlığın “eski” (kadim) azınlık grubu haline gelmesi için gerekli süre nedir? En önemli kriterler vatandaşlık ve belirli bir toprak üzerinde en az üç nesildir yaşayan bir azınlık grubuna dahil olma gerekliliğidir. Vatandaşlık, azınlık kavramının kurucu

unsurlarından biri olarak, “yeni” ve “eski” azınlıklar arasında iddia edilen farklılığın temelinde yer alır.

(Kaynaklar: Avrupa Konseyi [ed.]. 2000. *Çeşitlilik ve Uyum. Göçmenlerin ve Azınlıkların Entegrasyonunda Yeni Zorluklar*. Gabriel Togenburg, Günther Rautz. 2010. *ABC des Minorheitenschutzes in Europa*)

Fiilen göç ülkesi haline gelen bazı ülkelerin hükümetlerinin göçmenleri topluma entegre etme ihtiyacını fark etmeleri zaman almıştır. Avrupa Konseyi durumu şöyle açıklar: “*Bu ülkelerin çoğunda entegrasyon politikaları yürütülmüş ve bu politikaların uygulamada aldığı biçim hakkında önemli bir deneyim kazanılmıştır. Bu ülkelerin tamamında, yasal oturum haklarının güvence altına alınması; istihdama, konuta, eğitime ve siyasi karar alma süreçlerine erişim; vatandaş olma ve vatandaşlık politikaları ve ayrımcılık, ırkçılık ve yabancı düşmanlığına karşı mücadele de dahil olmak üzere, benzer mekanizmalar üretilmiştir. Entegrasyon politikaları, daha eski göç ülkelerinde farklı siyasi felsefeler ve geleneklere dayanmış, değişen durumlara göre politikalarda uyarlamalar yapılmıştır. (...) Politikalara dair tartışmalar genellikle entegrasyonun sorunlu yönlerine ve entegrasyonun önündeki engelleri ortadan kaldıracak mekanizmalara odaklanmaktadır; ancak göçmenlerin ve azınlıkların topluma katkısı hakkında yeni bir tartışma başlamıştır. Bu tartışmayla, farklı geçmişlere ve çoklu ve çeşitli kimliklere sahip insanların varlığına değer verilmeye başlanmıştır.*”

Söz konusu tartışmalarda çoğunlukla göz ardı edilen bir konu, azınlık gruplarının gelişimindeki dinamik unsurdur. Bir gruptaki herkes aynı etnik kökene sahipse de bazı azınlık mensupları vatandaş haline gelmişken bazıları vatandaş değildir. Bazıları yeni göçmenken bazıları gelinen ülkede ikinci ya da üçüncü

“Avrupa’daki çoğulcu toplumların önündeki temel zorluk, azınlıkların iktidarın kullanımına eşit olarak katılmasının sağlanmasıdır. Eğer bu konuda kısıtlanır ya da bu erişime sahip olamazlarsa, bu durum demokrasi ve insan hakları ilkelerinin ihlali ve etnik hegemonya ve üstünlük temelinde bir toplum yaratılması anlamına gelir.”

İrkçilik ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI). 2001.

neslin temsilcisi olarak doğmuştur. Bazılarının geldikleri ülke toplumuyla sıkı bağları varken diğerleri neredeyse tüm bağlarını kaybetmiştir.

Tartışma Soruları

1. Bireysel haklar korunduğu takdirde yine de grup haklarına ihtiyaç var mıdır?
2. “Azınlık” kavramı için uygun ve hukuki bir tanım bulmak niçin zordur?
3. Uluslararası insan hakları hukuku altında yerli halkların ve azınlıkların ayrı ayrı değerlendirilmesinin nedenleri ne olabilir?
4. “Eski” azınlıklar ile “yeni” azınlıkların birbirinden farklı değerlendirilmesinin nedenleri ne olabilir?
5. Azınlık mensuplarının haklarının geliştirilmesi için alınan tedbirlerin diğer insanlara karşı ayrımcılık teşkil ettiği iddiası ne kadar doğrudur? “Pozitif ayrımcılık” hangi koşullarda gerekli, kabul edilebilir ya da kabul edilemezdir?

4. UYGULAMA VE İZLEME

Birleşmiş Milletler

Uluslararası insan hakları sözleşmelerinde yer alan hakların hayata geçirilmesi için kurulan çok sayıda insan hakları kurumu mevcuttur. Bu organlar, devletlerin yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini ve devletlerin mevzuatlarının ve idari ve yasal uygulamalarının bu yükümlülüklerle uygun olup olmadığını izler.

Bunlardan başka, etnisite, din ya da ırkçılık nedenli gerilimlerin büyüyerek çatışmaya dönüşmesini önlemek amacıyla **erken uyarı mekanizmaları** da kurulmuştur. Azınlıklarla ilgili olarak erken uyarı mekanizmaları arasında **BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği** ve **BM Irk Ayrımcılığının Önlenmesi Komitesi** (CERD) bulunmaktadır. Yüksek Komiserlik’in hedefi arabuluculuk, diplomasi ve diyalogun teşviki yollarıyla insan hakları ihlallerinin devamının engellenmesi iken, CERD altında yüksek düzeyli ırk ayrımcılığı durumlarına dikkat çekmek amaçlanmaktadır.

Azınlık haklarının hayata geçirilmesinin izlenmesi bakımından en önemli komiteler şunlardır:

- **İnsan Hakları Komitesi** (MSHUS’nin uygulanmasını izler.)
- **Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi** (ESKHUS’nin uygulanmasını izler.)
- **İrk Ayrımcılığının Önlenmesi Komitesi** (ICERD’in uygulanmasını izler.)
- **Çocuk Hakları Komitesi** (CRC’nin uygulanmasını izler.)

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)

Helsinki Mutabakat Belgeleri ve onların ardından gelen 1990 tarihli Kopenhag Toplantı Belgesi, 1990 tarihli Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı ve 1991 tarihli Moskova Toplantı Belgesi de dahil olmak üzere AGİT belgeleri demokrasiyi, çoğulculuğu ve hukuk devleti ilkelerini Avrupa'nın normları haline getirmiştir. Hukuken bağlayıcı olmayan bu belgeler, azınlıkların korunması için AGİT üyelerinin hükümetleri arasında bir konsensüs teşkil etmektedir. 1990 tarihli Kopenhag Toplantı Belgesi, "Avrupa Azınlıklar Şartı" olarak değerlendirilmekte ve hükümlerinde açık bir siyasi konsensüsü yansıtmaktadır; ancak milliyetçi gündemleri olan siyasi eğilimlerin ortaya çıkışı azınlık koruması bakımından endişe yaratmaya devam etmektedir. Bun nedenle AGİT belgeleri AGİT üye devletleri arasındaki ilişkilerde önem taşımaya sürdürmektedir.

(Kaynak: Theodore Orlin. 2009. *Azınlıklar ve İnsan Hakları Eğitimi. Avrupa'da Azınlık Eğitiminin Korunması ve Geliştirilmesine Yönelik Bir Paradigma Olarak İnsan Hakları Hukuku*)

AGİT Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri'nin (UAYK) çalışmaları, azınlıklarla ilgili birçok çatışmayı çözmekte başarılı olmuşken, birçok başka sorun tarafları tatmin edecek nitelikteki çözümlere kavuşmamaktadır. UAYK görevini tarafsızlık, gizlilik ve işbirliği ilkeleri

temelinde yürütür ve gerilimleri ve çatışmaları sona erdirmek amacıyla çalışır. Ana görevi "erken uyarı" yapmak ve gerekli olduğu hallerde, azınlıkları içeren gerilimleri çözmek için "erken eylem"de bulunmaktadır. Dolayısıyla UAYK **güvenlik odaklı bir yaklaşım** benimsemektedir. Tavsiyeleri ne hukuken ne de siyasi olarak bağlayıcıdır. Tavsiyelerinin etkileri yalnızca kurumsal ve kişisel yetkisine ve katılımcı devletler ile uluslararası örgütlerin desteğine dayanır. Yüksek Komiser görevi gereği çeşitli kaynaklardan (örneğin taraflar, medya, STK'lar vs.) azınlıklarla ilgili bilgi toplar. Ayrıca katılımcı devletlere ziyarette bulunabilir; bilgi toplamak üzere taraflarla iletişim kurabilir ve durum değerlendirmesi yapar. Taraflar arasında diyalog başlatır; karşılıklı güven ve işbirliği inşa eder.

Avrupa Konseyi (AK)

Avrupa Bölge veya Azınlık Dilleri Şartı (EC-RML) ve **Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme (FCNM)** Avrupa Konseyi'nin himayesinde hazırlanmış olan hukuken bağlayıcı iki bölgesel antlaşmadır.

1992 tarihli **Avrupa Bölge veya Azınlık Dilleri Şartı (ECRML)** azınlık dillerinin hem özel, hem de kamusal alanda kullanılmasının korunmasına ve geliştirilmesine yönelik önemli bir adımdır. Bu sözleşme dinamik bir belgedir ve taraf olan devletler bakımından izleme

"[...] toprakları üzerinde azınlıklar bulunan katılımcı devletler bu azınlıkların hukuk önünde eşitlik haklarına saygı göstermeli; insan hakları ve temel özgürlüklerden tam olarak yararlanma fırsatına sahip olabilmeleri için adımlar atmalı ve bu alanda azınlıkların meşru menfaatlerini korumalıdır."

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı. Helsinki Nihai Belgesi. 1975.

yapılmasına yönelik bir raporlama sistemi kurmuştur. Uzmanlardan oluşan bir komite düzenli olarak devletlerin sunduğu raporları değerlendirir. Theodore Orlin, ECRML'nin etkisinin çok olumlu olduğunu belirtmiş ve şunları söylemiştir: “*Bir kez daha, geçmiş deneyimler ve bugünün karmaşıklığı antlaşmadaki hukuk devleti ilkesi aracılığıyla azınlık kültürlerinin temel unsurunun, yani azınlık kültürleriyle zora sokulan geleneksel dillerin korunmasını teşvik etmiştir.*” Diğer bazı müellifler ECRML'nin çalışmalarının öngörülenden daha fazla etki yarattığını söyleyerek Şart'ı övmüştür. ECRML'nin ilk zamanlarında profesyonel gözlemciler bu Şart'ın olumlu etkilerinin varlığından şüphe duymuştur. Ulusal politikacıların, bürokratların ve nüfusun çoğunluğunun zihniyetinde değişiklik yaratmak yavaş ve zor bir süreçtir; ancak uluslararası çoktarafli antlaşmalar ve onlardan doğan hukuki yükümlülükler azınlıklara mensup kişilerin daha iyi standartlara sahip olmasına katkıda bulunabilir; çünkü devletler uluslararası hukuki belgelerle yüklenen yükümlülükleri yerine getirmek ve bu yükümlülükleri yerine getirmemeleri halinde eylemlerini meşru göstermek zorundadır. Ayrıca, hükümetlere özel tavsiyelerde bulunan belgeler, genel tavsiye kararları (örneğin azınlıkların eğitim alanındaki haklarına dair “Lahey Tavsiyeleri”, azınlıkların dil haklarına dair “Oslo Tavsiyeleri” ve azınlıkların kamusal hayata etkin katılımına dair “Lund Tavsiyeleri”), Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri'nin beyanları ve etnik gruplar arasındaki çatışmaların sonlandırılmasına yönelik toplantılar ve projeler gibi çalışma belgeleri de yaratılmıştır.

1995 tarihli **Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme (FCNM)** azınlık haklarının korunması alanındaki en yeni çabadır. Bu iddialı antlaşma azınlıkların toplum ve devlet tarafından gerçekleştirilebilecek asi-

milasyondan, milliyetçilikten veya etnik merkezîyetçilikten korunmasını amaçlar ve ulusal azınlıkların korunmasına adanmış ilk çoktarafli ve hukuken bağlayıcı belgedir. ECRML gibi FCNM de Avrupa Konseyi üyesi olmayan devletlere de açıktır, ancak “azınlık” teriminin bir tanımını vermediği ve taraf devletlere bu terimi tanımlama alanı bıraktığı için eleştirilmektedir.

Avrupa Konseyi'nin bu iki belgesi sayesinde, Avrupa Konseyi'nin izleme komisyonu, ulusal hükümet makamları, STK'lar, azınlık mensupları ve onların temsilcileri arasında “sürekli çoktarafli diyalog” mevcuttur. Bu bağlamda cemaatler arası ilişkilerdeki anahtar nitelikteki unsurlardan birinin hüküm süren atmosfer olduğunun altını çizmek gerekir. Bu atmosfer, farklı cemaatlerin ve toplum sektörlerinin zor meseleler hakkında hangi ölçüde **esashi bir diyalog** içinde olduğu ve **ortak bir zemin bulmak için ciddi çabanın** var olup olmadığı sorularını da içerir. Avrupa Konseyi'ne göre, alternatif rapor süreçleri, hükümetlerle görüşmeler, ziyaretler sırasında yapılan toplantılar, devletlerin yorumları ve izleme süreci çerçevesindeki faaliyet değerlendirme toplantıları bu konuda yardımcı olmuştur.

(Kaynak: Theodore Orlin. 2009. *Azınlıklar ve İnsan Hakları Eğitimi. Avrupa'da Azınlık Eğitiminin Korunması ve Geliştirilmesine Yönelik Bir Paradigma Olarak İnsan Hakları Hukuku*; Patrick Thornberry, María Estébanez. 2004. *Avrupa'da Azınlık Hakları. Avrupa Konseyi'nin Çalışmalarının ve Standartlarının Gözden Geçirilmesi*)

Avrupa düzeyinde, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi**'nin (AİHM) içtihadı azınlıklar için önem taşır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi azınlıkların korunmasına yönelik özel bir hüküm ihtiva etmemesine rağmen Sözleşme standartları ve onların Mahkeme tarafından yorumlanması azınlık hakları ve

azınlıklarla ilgili meseleler bakımından önem taşır. Mahkeme, yakın zamanda insan hakları belgelerinin azınlıklara karşı ayrımcılık vakaları üzerindeki etkisini açıklığa kavuşturan kararlar vermeye başlamıştır. Kurum özellikle, azınlıkların haysiyetine saygıyı sağlamak üzere ifade özgürlüğünün aşırı kullanımı, din özgürlüğü ve ayrımcılık yasağı gibi rekabet halindeki hakları dengelemelidir; ancak azınlık gruplarının Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne bir başvuru sunmadan önce iç hukuk yollarını tüketmeleri yıllar alabilmektedir.

Afrika Birliği (AU)

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu, azınlık hakları da dahil olmak üzere insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için Afrika'da kurulmuş bölgesel izleme organıdır. Komisyon 1986'da **Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı'nın ("Banjul Şartı")** oluşturulmasının ardından çalışmaya başlamıştır. Banjul Şartı giriş bölümünde "(...) halkların haklarının gerçekliği ve bu haklara saygı insan haklarını güvence altına almaktadır" ifadesine yer verir, ancak azınlıkların korunmasına ilişkin özel bir hüküm içermektedir. 2006'dan bu yana **Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi**, Banjul Şartı çerçevesinde önüne gelen davalarda karar verme yetkisine sahiptir.

Amerika Devletleri Örgütü (OAS)

Amerika İnsan Hakları Mahkemesi (IACHR) ve **Amerika İnsan Hakları Komisyonu**, **Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi'nin** hükümlerini uygulamak ve yorumlamak üzere Amerikan Devletleri Örgütü sistemi içindeki insan hakları koruma sisteminin bir parçası olarak kurulmuştur. Sözleşme azınlık haklarının korunması için özel bir hüküm içermese de, aşağıdaki örnek azınlıkların menfaatlerinin korunmasında Mahkeme kararlarının önemini yansıtır.

Uluslararası Baskı: Hükümetler Arası Örgütlerin, Sivil Toplum Kuruluşlarının ve Medyanın Rolü

Uluslararası insan hakları sisteminde, bir yandan hükümetler arası örgütlerin (Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi vb.) diğer yandan sivil toplum kuruluşlarının yaptığı **uluslararası baskı** azınlık haklarının hayata geçirilmesinin talep edilmesinde önemli bir "araç"tır. Baskı gruplarından gelen baskılar sayesinde, uluslararası hukuki çerçeveler, antlaşmalar ve tavsiyeler karar verenler nezdinde hassasiyet

Saramaka Halkı: Toprağını Kullanma Hakkını İçeren Hukuki Kimliğin Tanınması

2007'de dönüm noktası niteliğindeki bir dava olan "**Saramaka Halkı/Surinam**" davasında Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi ilk kez, halkların kendi kaderini tayin hakkı da dahil olmak üzere ortak (kolektif) haklar hakkında bir karara imza atmış ve Saramaka halkını bir grup birey ya da bir cemaat olarak değil, ortak hukuki kimliğinin tanınması hakkına sahip bir tüzel kişilik olarak değerlendirmiştir. Mahkeme ilk kez bir yerel halka/kabile halklarına Surinam devletinin Saramaka topraklarına ve kaynaklarına verdiği çevresel zararlardan ötürü tazminat ödenmesine hükmetmiştir. 20. yüzyılın ortaları boyunca Surinam devleti Saramakaların 300 yıldan fazla zamandır yaşadığı ve yaşamak için bağımlı oldukları toprakları kullanmaya başlamıştır. Saramakalar başlangıçta bu tehditlere karşı bir adım atamamış, ancak 1990'ların sonlarında topraklarını korumak için

harekete geçmiş ve Amerikan İnsan Hakları Komisyonu'na başvuruda bulunmuşlardır. Bu başvuru temelinde Komisyon, Surinam hükümetinden Saramakaların iddiaları soruşturulduğu süreçte her türlü devam eden çalışmayı ve madencilik askıya almasını istemiştir; ancak hükümet bu önleyici tedbirleri uymayı reddetmiş ve dava Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'ne gönderilmiştir. Mahkeme Saramaka halkının “sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleri nedeniyle, özellikle atalarından kalan topraklarla kurdukları özel ilişkiden ötürü ve kendi normları, gelenekleri ve geleneklerine göre düzenlenmiş bir hayat yaşadıkları için toplumun geri kalanından farklı olan yerli halklarla ortak özelliklere sahip olduğunu” belirtmiştir. Mahkeme ayrıca “Devletin, Saramaka cemaatinin mensuplarının söz konusu topraklarla ilgili ortak mülkiyet haklarını tanıma, koruma, güvence altına alma ve bu haklara saygı duyma yönünde özel tedbirler alma yükümlülüğü vardır” demiş, bundan başka, geleneksel olarak kullandıkları doğal kaynakların (örneğin ormanlar, nehirler) Saramakaların bir halk olarak fiziksel ve kültürel varlığını koruması için hayati öneme sahip olduğunu, bu kaynakların korunmasının Amerikan Sözleşmesi'nin kapsamına girdiğini ve dolayısıyla bu kaynakların halkın mülkiyet haklarının bir parçası olduklarını söylemiştir. Böylece 2007'de, hakları için mücadeleye başlamalarından neredeyse 10

yıl sonra Saramakalar için adalet sağlanmıştır.

(Kaynaklar: Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi. 2007. *Saramaka Halkı/Surinam 28 Kasım 2007*; Richard Price. 2009. *Tartışmalı Topraklar Saramaka Halkı/Surinam Zaferi*)

yaratmakta ve böylece hukuki tedbirlerin ve insan hakları standartlarının hayata geçirilmesini sağlamaktadır. STK'lar göçmenlerin ve azınlıkların entegrasyonunun iyileştirilmesine önemli bir rol oynar. Avrupa Konseyi, STK'ların doğrudan ya da ulusal bağlantıları nedeniyle gerilim durumlarına ve muhtemel çatışma kaynaklarına yakın olduklarını belirtmiştir. STK'lar sık sık arabuluculuk yapar ve azınlık hakları göz ardı ya da ihlal edildiğinde uluslararası ve ulusal kamuoyunu etkileme yeteneğine sahiptirler. Azınlıkların korunması alanında kayda değer etkileri olabilir. Bu etki araştırmalar yapmak, raporlar yayınlamak ve azınlık grupları için kanal ya da platform görevi görmek suretiyle yaratılabileceği gibi, hükümetlere ve hükümetler arası örgütlere azınlıklarla ilgili güncel ve duruma ilişkin bilgiler sağlayarak da gündeme gelir. Bu rolün önemini BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği de (OHCHR) takdir etmektedir.

OHCHR açıkça şunları belirtmiştir: “STK'lar azınlıkların korunmasının geliştirilmesinde aşağıdaki şekillerde rol oynar:

- İlgili uluslararası belgelerin hükümlerinin etkili bir biçimde uygulanması için ulusal düzeyde tedbirler alınmasını teşvik etmek;
- Azınlık meseleleriyle ilgili uluslararası kararların ve sözleşmelerin yerel, ulusal ve bölgesel düzeylere hayata geçirilmesine katkıda bulunmak;
- Azınlık haklarının ihlalleri hakkında bilgi sağlayarak bu ihlalleri çeşitli BM insan

hakları mekanizmalarının dikkatine sunmak (örneğin İnsan Hakları Komisyonu ve Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu);

- Azınlıkların durumu hakkında ayrıntılı ve nesnel bilgi ve azınlıkların muhafaza edilip geliştirilmeleri için muhtemel yöntem önerileri sağlamak;
- Azınlıkların durumuyla ilgili devlet raporlarına, bu raporlara veya izleme mekanizmalarına gerçeğe uygun bilgi sunarak katkıda bulunmak;
- İnsan hakları sözleşmeleri çerçevesinde kurulmuş olan organların dikkatini ciddi ihlallere çekmek ve komitelerin kararlarının ve tavsiyelerinin hayata geçirilmesine katkıda bulunmak.”

(Kaynak: Claudia Mahler. 2009. *İnsan Hakları Eğitimi Azınlıkların Desteklenmesi İçin Bir Araç mıdır?*)

☺& Örnek Uygulamalar

Yukarıda söz edilen aktörlerin yanı sıra, medya da azınlıklara karşı ayrımcılığın ve azınlıkların kendisinin haber haline getirilmesinde merkezi bir rol oynar. **Medya** ayrıca azınlıkların ihtiyaçlarıyla ilgili çoğunluğa sahip nüfus içinde **farkındalık yaratma** işlevi görür; ancak aynı zamanda olumsuz kalıpların yaratıcısı ve kullanıcısı da olabilir ve azınlık grupları hakkında ses getiren haberler yapmak adına yanlış bilgiler yayabilir. Bu nedenle azınlıkların kendi medya kuruluşlarına sahip olabilmesi ve ana akım ve kanaat önderi medyaya katılabilmesi büyük önem taşır.

☺& İfade Özgürlüğü ve Medya Özgürlüğü

BİZ Ne Yapabiliriz?

İnsan hakları eğitimi insan haklarına saygıyı ve insan haklarının neler olduğuna ve nasıl uygulanacağına dair bilgileri öğrenmeyi ve öğretmeyi içerir. İnsan hakları eğitimi eğitim hakkına içkindir ve tüm eğitim sistemlerinin

parçası olmalıdır; uygulamaya yönelik yönleri bilgi aktarımı, farkındalık yaratma, beceri geliştirme ve insan haklarının anlaşılması, saygıya mazhar olduğu ve savunulduğu bir “kültür”le ilişkilidir. Amacı insan haklarına saygının ve insan haklarının korunmasının etkili bir biçimde geliştirilmesidir.

BİZ, azınlıklara mensup kişilerin çoğunluk-tan farklı kimliklere sahip olabileceğinin farkında olabilir ve bu konuda farkındalık yaratabiliriz. Bu kimliklerin her biri değerlidir ve hem azınlıklara hem de çoğunluğa mensup kişiler kendi etnik, dini ve dilsel özelliklerini muhafaza etme ve geliştirme hakkına sahiptir.

Bizim yapmamız gereken, kendi önyargılarımızın farkına varıp bunları azaltmaktır. **Azınlıkların ve çoğunluğun kimliği** de dahil olmak üzere bütün insanlara **saygı** ve **dilsel, etnik ve kültürel çeşitliliğe saygı** çeşitlilik içeren toplumların barışçıl bir biçimde korunması için önemli değerlerdir. **BİZ, çeşitliliğe bir değer olarak saygı** duyabiliriz. Bunun azınlıklar ile çoğunluk arasındaki karşılıklı anlaşma ve hoşgörüyü katkısı olacaktır. Çok sayıda kültür tanıma ve çok sayıda dil bilmenin toplum için artı değer olacağını ve bireyler için avantaj teşkil edeceğini takdir edebiliriz.

İnsan hakları eğitiminin bir başka işlevi insan hakları konusunda bilgi sağlamak ve dolayısıyla insanları haklarını talep etmek konusunda güçlendirmektir. İnsanlar ancak haklarının neler olduğundan emin olduklarında bu hakları talep edebilir. Dolayısıyla **BİZ azınlık hakları** konusunda **bilgi sahibi olmalı ve bilgilendirme** yapmalıyız. Ayrımcılık vakalarıyla ilgili olarak **insan ve özellikle azınlık hakları ihlalleri konusunda** hangi kamu makamlarına başvurulması gerektiğini bilmeliyiz. **BİZ, azınlık hakları ihlallerini, medyanın, yetkili ulusal ve uluslararası mahkemelerin**

ve makamların veya Birleşmiş Milletler'in ve STK'ların dikkatine sunarak **kamuoynuna** duyurabiliriz; yani, azınlıkların haklarının ihlallerinin **tazminini** talep edebiliriz. Dolayısıyla, insan hakları eğitimi ve her bir bireyin iradesi azınlık gruplarının desteklenmesinde mükemmel araçlardır.

Theodore Orlin'in dediği gibi, “*Uluslararası insan hakları hukuku söylemini uygulamaya yansıtmalıyız. Uygulamada, birbirimizle olan ilişkilerimizde insan hakları hukukunun ve insan hakları belgelerinin ve uluslararası antlaşmaların uzun yıllardır korumaya çalıştığı insan haysiyetine saygı ilkesini hayata geçirmeliyiz.*”

Her şeyin ötesinde insan hakları eğitimcilerinin insan ve azınlık hakları derslerini halka ve devlet görevlilerine vermelerinden başka **azınlıkların kendisine** de insan haklarını anlatması büyük öneme sahiptir. Azınlıklara mensup kişiler bu şekilde, kendi meşru menfaatlerine hassasiyet göstermeyen çoğunluğun yarattığı zorluklara rağmen **haklarını talep** edebilir duruma gelir.

(Kaynaklar: Claudia Mahler, Anja Mihr, Retta Touvanen [ed.]. 2009. *Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Eğitimi Onyılı ve Ulusal Azınlıkların Dahil Edilmesi*; Theodore Orlin. 2009. *Azınlıklar ve İnsan Hakları Eğitimi. Avrupa'da Azınlık Eğitiminin Korunması ve Geliştirilmesine Yönelik Bir Paradigma Olarak İnsan Hakları Hukuku*)

☺📖 Eğitim Hakkı

BİZ Ne Yapabiliriz? ☺

İnsan hakları eğitimi insan haklarına saygıyı ve insan haklarının neler olduğuna ve nasıl uygulanacağına dair bilgileri öğrenmeyi ve öğretmeyi içerir. İnsan hakları eğitimi eğitim hakkına içkindir ve tüm eğitim sistemlerinin parçası olmalıdır; uygulamaya yönelik yönleri bilgi aktarımı, farkındalık yaratma, beceri geliştirme ve insan haklarının anlaşılacağı, saygıya mazhar olduğu ve savunulduğu bir “kültür”le ilişkilidir. Amacı insan haklarına saygının ve insan haklarının korunmasının etkili bir biçimde geliştirilmesidir.

BİZ, azınlıklara mensup kişilerin çoğunluktan farklı kimliklere sahip olabileceğinin farkında olabilir ve bu konuda farkındalık yaratabiliriz.

Bu kimliklerin her biri değerlidir ve hem azınlıklara hem de çoğunluğa mensup kişiler kendi etnik, dini ve dilsel özelliklerini muhafaza etme ve geliştirme hakkına sahiptir.

Bizim yapmamız gereken, kendi önyargılarımızın farkına varıp bunları azaltmaktır. **Azınlıkların ve çoğunluğun kimliği** de dahil olmak üzere bütün insanlara **saygı ve dilsel, etnik ve kültürel çeşitliliğe saygı** çeşitlilik içeren toplumların barışçıl bir biçimde korunması için önemli değerlerdir. **BİZ, çeşitliliğe bir değer olarak saygı** duyabiliriz.

Bunun azınlıklar ile çoğunluk arasındaki karşılıklı anlaşma ve hoşgörüyü katkısı olacaktır. Çok sayıda kültür tanıma ve çok sayıda dil bilmenin toplum için artı değer olacağını ve bireyler için avantaj

teşkil edeceğini takdir edebiliriz. İnsan hakları eğitiminin bir başka işlevi insan hakları konusunda bilgi sağlamak ve dolayısıyla insanları haklarını talep etmek konusunda güçlendirmektir. İnsanlar ancak haklarının neler olduğundan emin olduklarında bu hakları talep edebilir. Dolayısıyla BİZ **azınlık hakları** konusunda **bilgi sahibi olmalı ve bilgilendirme** yapmalıyız. Ayrımcılık vakalarıyla ilgili olarak **insan ve özellikle azınlık hakları ihlalleri konusunda** hangi kamu makamlarına başvurulması gerektiğini bilmeliyiz. BİZ, azınlık hakları ihlallerini, medyanın, yetkili ulusal ve uluslararası mahkemelerin ve makamların veya Birleşmiş Milletler'in ve STK'ların dikkatine sunarak **kamuoyuna** duyurabiliriz; yani, azınlıkların haklarının ihlallerinin **tazminini** talep edebiliriz. Dolayısıyla, insan hakları eğitimi ve her bir bireyin iradesi azınlık gruplarının desteklenmesinde mükemmel araçlardır. Theodore Orlin'in dediği gibi, "*Uluslararası **insan hakları hukuku söylemini uygulamaya yansıtmalıyız. Uygulamada, birbirimizle olan ilişkilerimizde insan hakları hukukunun ve insan hakları belgelerinin ve uluslararası antlaşmaların uzun yıllardır korumaya çalıştığı **insan haysiyetine saygı ilkesini hayata geçirmeliyiz.*****" Her şeyin ötesinde insan hakları eğitimcilerinin insan ve azınlık hakları derslerini halka ve devlet görevlilerine vermelerinden başka **azınlıkların kendisine** de insan

haklarını anlatması büyük öneme sahiptir. Azınlıklara mensup kişiler bu şekilde, kendi meşru menfaatlerine hassasiyet göstermeyen çoğunluğun yarattığı zorluklara rağmen **haklarını talep** edebilir duruma gelir.

(Kaynaklar: Claudia Mahler, Anja Mihr, Reetta Touvanen [ed.]. 2009. *Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Eğitimi Onyılı ve Ulusal Azınlıkların Dahil Edilmesi*; Theodore Orlin. 2009. *Azınlıklar ve İnsan Hakları Eğitimi. Avrupa'da Azınlık Eğitiminin Korunması ve Geliştirilmesine Yönelik Bir Paradigma Olarak İnsan Hakları Hukuku*)

☺& Eğitim Hakkı

FAYDALI BİLGİLER

1. ÖRNEK UYGULAMALAR

Uluslararası Azınlık Hakları Grubu (MRG)

MRG, azınlık haklarının korunması alanındaki önde gelen STK'lardan biridir ve tüm dünyada hem azınlıklara hem de yerli halklara mensup kişilerin haklarının korunmasını amaçlar. Azınlık cemaatleriyle birlikte çalışır ve onlara haklarının kullanılmasına dair eğitim alma olanağı sunar. MRG ayrıca, hükümetler ve Birleşmiş Milletler nezdinde azınlıklar lehine lobi faaliyetleri yürütür. Bundan başka, azınlıklarla ilgili meselelere dair yayınlar yapmak yoluyla, dezavantajlı azınlıkların ve yerli halkların seslerini duyurabilmelerini sağlamaya çalışır. Kampanyalar yoluyla azınlıklara veya yerli halklara mensup kişilere yönelik ayrımcılığın tasfiye edilmesi için de çalışmalar yürütür. MRG dava programıyla azınlık haklarının korunmasında çığır açıcı bir gelişme yaratmıştır. Kendi tanımına göre, çalışmaları *“azınlık cemaatlerinin topluma dahil edilmesinin daha güçlü ve bütünlüklü toplumların yaratılmasına yol açtığını”* göstermektedir. Örgüt geniş bir partner ağına sahiptir. 60 devlette 150'den fazla partnerle çalışmaktadır ve barışçıl birlikte yaşamın ve sürdürülebilir sosyal değişimin sağlanmasında kayda değer bir deneyime sahiptir. Eğitim yoluyla, davalarla, yayınlarla ve medyanın kullanımıyla azınlıkları ve yerli halkları, üzerinde yaşadıkları topraklarla ilgili haklarını, konuştukları dilleri ve kamusal hayata tam olarak katılım hakkını muhafaza etmek için verdikleri mücadele sırasında desteklemektedir. MRG, Orta Afrika'daki Batwalar, Avrupa'daki Romanlar, Irak'taki Hıristiyanlar gibi çok sayıda azınlık cemaatinin haklarının güvence altına alınması için çalışmaktadır. BM Ekonomik ve Sosyal Konsey (ECOSOC) nezdinde danışman statüsüne ve

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu nezdinde gözlemci statüsüne sahiptir.

Avrupa Roman Hakları Merkezi (ERRC)

Avrupa Roman Hakları Merkezi, Macaristan'ın başkenti Budapeşte'de bulunan uluslararası bir STK'dır. Amacı Avrupa'daki Roman azınlığının durumunu izlemektir. İnsan hakları ihlallerine maruz kalan Romanlara hukuki yardım sağlar ve yürüttüğü eğitim faaliyetleriyle çeşitli Avrupa ülkelerinden avukatların konuyla ilgili hukuk mekanizmalarını tanımasını sağlar. Bu faaliyetlerin tamamının amacı Romanların ve onların avukatlarının Romanların insan haklarını kullanabilmelerinin temin edilmesidir.

Avrupa Daha Az Kullanılan Diller Bürosu (EBLUL)

EBLUL 1982'de İrlanda'nın başkenti Dublin'de Avrupa Parlamentosu ve çeşitli azınlık örgütlerinin temsilcilerinin ortak girişimiyle kurulan bir STK'dır. Amacı Avrupa'daki dillerin ve dil çeşitliliğinin korunması ve geliştirilmesidir. Avrupa Komisyonu ve yerel ve bölgesel hükümet örgütleri tarafından finanse edilir; Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi ile sıkı ilişki içindedir. Lobi faaliyetleri ve Avrupa'daki azınlık dillerinin ve bölgesel dillerin korunması faaliyetleri sonucunda önemli başarılar imza atmıştır. EBLUL'nin çalışmaları sayesinde, daha az kullanılan azınlık dillerini konuşan topluluklar arasındaki işbirliği ve eşgüdüm büyük ölçüde artmıştır. “Euroschool” isimli okul projesi çerçevesinde 10'dan fazla dil topluluğundan 400'den fazla genç, çeşitli okul projeleri içinde diğer gençlerle ve onların aileleriyle tanışma fırsatına sahip olmuştur. Örgüt ayrıca, azınlıklara ve azınlık dilleri hakkındaki imajın iyileştirilmesi ama-

ciyla bilgi verici kampanyalar yürütmektedir. Azınlıkların durumu hakkında çeşitli dillerde makaleler yayımlayan basın ajansı “Euro-lang” ve yanı sıra, azınlık meseleleriyle ilgili bilgi ağları kurulmuştur. Avrupa Bölge veya Azınlık Dilleri Şartı’nın (ECRML) ve Avrupa Temel Haklar Şartı’nın hazırlanmasına da katkıda bulunmuş olan EBLUL, ECOSOC, UNESCO ve Avrupa Konseyi nezdinde gözlemci statüsüne sahiptir.

Güney Afrika Parlamentosu’nda Azınlıkların Temsili

Azınlıkların siyasi hayata etkili katılımı, hem azınlıkların korunması hem de çatışmaların önlenmesi için çok önemli bir etkidir. Minority Rights Group isimli STK’nın da belirttiği gibi, azınlıkların bir devletteki siyasi ve sosyal hayata katılımı, azınlıkların korunmasındaki tüm diğer çabaları destekler ve çeşitli cemaatler arasındaki anlaşmazlıkların şiddete dönüşme tehlikesi ortaya çıktığı takdirde emniyet subabı görevi yapar. Bu örgüte göre, Güney Afrika’nın apartheid sonrası azınlıkların temsiline ilişkin politikaları bu ülkeyi dünyada demokratik olarak seçilen yasama organları arasında etnik açıdan en çok temsiliyete sahip parlamentolarından biri haline getirmiştir. Yasama organlarındaki azınlık temsili alanında önde gelen devletler Afrikalı devletlerdir. MRG’nin 2007 tarihli “Dünyada Azınlıkların Durumu” başlıklı raporuna göre, Güney Afrika bu listenin başındadır. Ardından Namibya ve Tanzanya gelmektedir. Bazı Afrika ülkeleri etnik köken temelinde iktidarın paylaşımı kavramı ve parlamentoda etnik temsil konularında en ileri ülkelerdir. Bu, özellikle “dünyadaki azınlıklar için en tehlikeli yirmi ülkenin yarısının” Afrika’da olduğu düşünüldüğünde oldukça şaşırtıcıdır. MRG’ye göre, “üç Afrika ülkesinde azınlıkların siyasi temsili en köklü Batı demokrasilerindekinden bile daha iyidir.”

2. TRENDLER

“Eski” ve “Yeni” Azınlıklar ve Azınlık Koruma Sisteminin “Yeni” Azınlıklara Uygulanması

Göçmenler ve vârisleri genellikle azınlıklara ilişkin geleneksel tanımların dışında bırakılır. Bu durum göçmenlerin etnik, dini, kültürel ve/veya dilsel özellikleri geldikleri ülkedeki toplumdaki farklı olduğu zamanlarda bile böyledir. Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme kapsamında kurulan Danışma Komitesi, sürekli olarak Sözleşme’nin ulusal azınlıkların bir tanımı niteliği taşımadığını, ancak taraf devletlerin Sözleşme hükümlerini uygulayacağı azınlıkları belirleme konusunda takdir hakkı olduğunu belirtmiştir. Vatandaş olmayanların oranının toplam nüfusa oranla çok yüksek olması nedeniyle, Danışma Komitesi “*bu kişiler bakımından Çerçeve Sözleşme’nin uygulanmasının madde madde düşünülebileceğini*” ve “*taraf devletlerdeki ulusal makamların bu konuyu değerlendirirken konuyla ilgili kişi ve gruplarla uygun zamanlarda görüşmesi gerektiğini*” belirtmiştir. Dar formal hükümlerin yalnızca tarihi azınlıklara katı olarak uygulanması Danışma Komitesi tarafından, azınlıklara Sözleşme’nin ruhuna yakışır şekilde yeterli koruma sağlanmadığı için eleştirilmiştir. Komite “yeni” azınlıklara mensup kişilerin, eğitim hakkı, din özgürlüğü ve ifade özgürlüğü konusunda Çerçeve Sözleşme’de yer alan bazı temel haklara sahip olmaları gerektiğini söylemiştir.

Çeşitlilik ve Sosyal Uyum

Çeşitlilik, sosyal uyum, vatandaşlık ve katılım kavramları gitgide daha fazla uygulanmakta ve ulusal ve uluslararası düzeylerdeki politika tartışmalarındaki kullanımları nedeniyle yeni anlamlar kazanmaktadır. Örneğin **çeşitlilik** kavramı Avrupa politikalarında ve mevzuatın hayata geçirilmesinde çok dikkat çekmiş ve

uygulanmaya başlamıştır. Eşitlik, entegrasyon politikalarının ve azınlıkların korunmasının temelini oluşturan bir kavramdır. Çeşitlilik, demografik gelişmelerin sonucu olarak entegrasyon politikalarına dahil edilmiştir. Bu kavram aynı zamanda çoğulcu toplumlarda herkesin menfaatinin korunmasını amaçlayan bir süreç olarak da anlaşılmaktadır. Çokkültürlülük toplumların tanımlanması amacıyla veya emredici bir kavram (toplumların çokkültürlü toplumlar haline gelmesi gereği) olarak kullanılmıştır. Bugünkü tartışmalarda çeşitliliğin anlamına dair yorumlar toplumu oluşturan farklı değerleri, yaşam biçimlerini, kültürleri, dinleri ve dilleri kapsayacak şekildedir.

Avrupa Konseyi çeşitlilik kavramının altı farklı uygulamasını ve açıklamasını listelemiştir: Bu terim ilk olarak, yalnızca göç hareketlerinin ve yerleşik azınlık cemaatlerinin yarattığı bir etki değil, genel olarak kültürel çeşitlilik anlamına gelir. İkinci olarak göçmenlere ve azınlıklara uygulandığında farklılıklarla bağlantılı düşünülen sorunları değil değeri vurgular. Üçüncüsü, kültürel homojenleşmenin (küresel kültür) ve farklılaşmanın (ulusal ve yerel kültürler) eşzamanlı sürecini tanıır. Dördüncü olarak, insanların genellikle (ve artan bir biçimde) çok sayıda kimliğe, grup mensubiyetine ve kültürel bağlara sahip olduğu gerçeğinin altını çizer. Beşinci olarak, zorlayan değil iradi bağlılıklarla ilgilidir. Altıncısı, çeşitlilik evrensel ve özel değerler ve kültürel ikililiğe (*dichotomy*) yaratıcı bir biçimde cevap verir. Son olarak, sivil toplumca paylaşılan ortak değerler çeşitlilik içeren toplumlar kavramına destek verir.

Uyum terimi istihdam, sosyal refah ve yoksulluk bağlamlarında ortaya çıkmıştır. (Sosyal uyum, sosyal ayrılmayla, sosyal dışlanmayla ve bazı grupların ötekileştirilmesiyle mücadele amaçlı politikalar anlamına gelir. Bu po-

litikalar temel sosyal hakların korunması ve geliştirilmesini, sosyal koruma ve refahın sağlanmasını, konut ihtiyacını ve risk altındaki bazı grupların özel ihtiyaçlarının karşılanmasını ve eğitim, öğretim ve yaşam boyu eğitim yoluyla iş piyasasına erişimin artırılmasını kapsar. Dolayısıyla, sosyal uyum politikaları toplumdaki ayrışmaların karşısında bir denge oluşturmayı hedefler.

(Kaynak: Avrupa Konseyi. 2000. *Çeşitlilik ve Uyum. Göçmenlerin ve Azınlıkların Entegrasyonunda Yeni Zorluklar*)

Azınlık hakları için verilen uzun mücadeleye ve azınlıkların etkili bir biçimde korunmasına dair devam eden sorunlara rağmen, azınlık hakları konusunda gösterilen çabanın insan hakları hukukunun gelişiminde önemli bir aşama olduğunun vurgulanması önemlidir. Azınlık haklarının korunması ve genişletilmesi için verilen çaba devam etmelidir. Başarılar ve başarısızlıklar geçmişe dönük olarak değerlendirilmeli ve böylece azınlıkların korunması için daha etkili yollar bulunmalıdır. Bu sürecin, milliyetçilik ve etnik merkezçilik retorikleri olmaksızın, insan hakları hukuku paradigması içinde devam ettirilmesi hayati öneme sahiptir.

3. KRONOLOJİ

1920	Milletler Cemiyeti
1965	Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme
1966	Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi
1966	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi
1989	Çocuk Hakları Sözleşmesi

- 1990** AGİT İnsani Boyut Konferansı Kopenhag Toplantısı Belgesi
- 1992** Avrupa Bölgesel Diller ve Azınlık Dilleri Şartı
- 1992** BM Ulusal veya Etnik, Dini ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına İlişkin Bildirge
- 1995** Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme
- 1994** İnsan Hakları Komitesi'nin Azınlık Haklarına İlişkin 23 numaralı Genel Yorumu (Madde 27)
- 2000** Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin Mümkün Olan En Yüksek Seviyedeki Sağlık Standardına Sahip Olma Hakkına İlişkin 14 numaralı Genel Yorumu

- 2005** Azınlıklar Çalışma Grubu'nun BM Ulusal veya Etnik, Dini ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına İlişkin Bildirge Hakkında Yorumu
- 2005** UNESCO Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi
- 2007** İnsan Hakları Konseyi Azınlık Meseleleri Forumu (6/15 sayılı Karar)

ÇEŞİTLİ FAALİYETLER

FAALİYET I 1 ÖNYARGI VE AYRIMCILIKLA MÜCADELE

Bölüm I: Giriş

Önyargının, ayrımcılığın, ırkçılığın, cinsiyetçiliğin ve etnik merkezîyetçiliğın tespiti insan hakları eğitiminin önemli bir parçasıdır. Bu tür ahlaki dışlamalar, özellikle azınlıklara yönelik çeşitli türlerdeki ayrımcılığa neden olan insan haysiyetinin inkârı şeklindeki merkezi sorunun görünümleridir. Ayrımcılığa maruz kalan gruplar arasında etnik, dilsel, dini ve diğer çeşit azınlıklar bulunmaktadır. Etnik azınlıkların insanlık dışı muamelelere maruz kalmasının nedeni, ayrımcılığın güçlendirip destekleyen önyargılar ve cehalettir.

Bölüm II: Genel Bilgi

Faaliyet türü: Grup tartışması.

Amaçlar ve hedefler: Ayrımcılık sürecine, ayrımcılığın niteliklerine ve önyargıdan kaynaklanan köklerine dair düşünme ve etnik bir azınlığın mensuplarının ayrımcılığa uğraması halinde ulusal ve uluslararası insan hakları standartları temelinde atılacak adımlar konusunda tavsiyelerde bulunma.

Hedef grup: Genç yetişkinler ve yetişkinler.

Grup büyüklüğü: 8-25; küçük grup çalışmaları ve büyük grup tartışması.

Süre: 60 dakika.

Malzemeler: MSHUS'nin nüshaları, tahta.

Beceriler: İletişim, işbirliği, farklı bakış açılarının değerlendirilmesi.

Bölüm III: Faaliyet Hakkında Bilgiler

Talimatlar:

Kolaylaştırıcı, önyargı ile ayrımcılık arasındaki farkı açıklamalı ve katılımcıların bu iki kavram arasındaki ilişkiye dair bilgi sahibi olduğundan emin olmalıdır. Bu, çoğu insan için hassas bir konu olabileceğinden, farklı görüşlerin ifade edilmesi için yeterince zaman bırakılmalıdır. Kolaylaştırıcı farklı görüşleri “düzeltmeye” çalışmamalı, ancak diğer katılımcıların o görüşler hakkında yorum yapmasını sağlamalıdır.

1. Katılımcılardan ülkenizdeki etnik azınlıkların adlarını vermelerini, tanıdıkları bir gruptan bahsetmelerini ve o grubun önyargıya maruz kalıp kalmadığını anlatmalarını isteyin. Söz edilen azınlıkları bir tahtaya yazın. *Kolaylaştırıcının katkısı:* Önyargı ile ayrımcılığın birbiriyle çok yakından ilişkili olduğunu ve önyargının ayrımcılığa neden olduğunu açıklayın: **Önyargı**, inançlar, duygular ve tutumlarla ilgilidir. Önyargılı duygular bazı insanların daha aşağı seviyede olduğuna, farklı muamele görmeleri gerektiğine ve hatta aşağılanmalarına dair inanç ya da tutumlardan kaynaklanır. Önyargı, âdet, alışkanlık ve tutumların kök salabileceği ve sistematik bir baskıya dönüşebileceği verimli bir zemindir. Önyargı ve kötü duygular genellikle kadınlara yöneliktir, ancak mülteciler, yerinden edilmiş insanlar, dini, etnik ya da dilsel gruplar gibi başka grupların mensupları da bundan payını alır. Önyargı, akla uygun yargıda bulunma konusunda zayıf olan insanlarda ve toplumlarda daha güçlüdür. Bu gibi kişi ve toplumlarda başkalarının ahlaki olarak dışlanması ve onlara eşit ve adil bir muamele yapılmaması önyargıya dayalı süreçlerdir ve cehalet kaynaklıdır. Dışlamanın ve hakların verilmemesinin “doğal” olduğunu söylemek cahilliktir. Önyargı çoğunlukla gizlidir, ancak insanlar bir azınlıktan bah-

ederken, onların daha aşağıda seviyede olduğunu ima eden kötü sözcükler ve etiketler kullanmaya başladıklarında yüzeye çıkar. **Ayrımcılık** eylem içerir ve çoğunlukla adil olmayan kurallara dayanır. Ayrımcı eylemler egemen bir grubun başka bir gruba insan haklarını tanımamasından ve toplumdaki menfaatlere erişme hakkına sahip olmadığı algısı üzerinden davranmasından yola çıkar. Ayrımcılık, ona maruz kalanlar bakımından insan haysiyetinin ve eşit hakların yok sayılmasıdır. Ayrımcı eylemler insanların eşitliği ilkesini yok sayar; bazı insanlara sorunlar ve mücadelelerle dolu bir hayat, diğer bazı insanlara ise ayrıcalıklar ve menfaatler sunar. Önyargının ayrımcılığa yol açması gibi, ayrımcılık da sömürüye ve baskıya yol açar. Sömürü ve baskı da âdet ve geleneklerle güçlendiği için eşitlik mücadelesi daha da zor hale gelir.

2. Başvuruculardan önyargı ve ayrımcılık kavramlarını tartışmalarını isteyin.
3. Tespit edilen azınlıkların yazılı olduğu tahtaya geri dönün. Katılımcılara her bir azınlıkla ilgili kullanılan basmakalıp ifadeleri sorun. Bunların her birinin önyargıdan kaynaklandığını ve ayrımcılığa yol açabileceğini anlatın.
4. Katılımcıların ayrımcılık içeren eylemleri tespit etmelerini sağlayın (Örneğin eğitim, istihdam gibi alanlardaki hakların yok sayılması ve dışlanma).
5. Katılımcıları küçük gruplara ayırın ve her bir gruptan bir etnik azınlıkla ilgilenmesini isteyin. Her grupta söz konusu azınlık grubuna yönelik önyargı ve tutumları (azınlıklara mensup olanları insanlıktan çıkaran kötü isimler ve basmakalıp ifadeler de dahil olmak üzere) anlatan bir kişi ve söz konusu azınlık grubuna yönelik ayrımcılık ya da dışlama, sömürü ve baskı gibi eylemleri anlatan bir kişi olmalıdır. Bu iki raportör, küçük grubun tartışmasını büyük

gruba anlatmakla görevlidir. Katılımcılardan, önyargı raportörüne önyargının nasıl ayrımcılığa dönüştüğünü sormalarını isteyin. Ayrımcılık raportörüne de ayrımcılığın nasıl önyargıya dayandığı sorulmalıdır. Bu aşama daha karmaşık olduğu için, kolaylaştırıcı, gruplar arasında gezinmeli ve faaliyetin anlaşıldığından emin olmalıdır. *Kolaylaştırıcının katkısı:* Katılımcılara azınlıklara yönelik ayrımcılığın ya da bazı grupların daha aşağı seviyede olduğunun düşünülmesinin ve onlara saygısızca davranılmasının ağır bir insan hakları ihlali olduğunu açıklayın. İnsan hakları hukuku azınlıkların saygı ve insan haysiyetine yakışır bir biçimde muamele görmesini gerektirir. Her türlü ayrımcılık ve hoşgörüsüzlük saygı ve haysiyetin ihlali. Bu nedenle, her türlü ayrımcılık ciddiye alınmalı ve ortadan kaldırılmalıdır.

Faaliyetin ardından:

Azınlık haklarının ihlali halinde kullanılacak ve aşağıda listelenen adalet arama araçlarını tartışın:

- Mahkemeye başvurma;
- İnsan hakları ihlali hakkında polise başvurma;
- Hukuki yardım sağlayabilecek bir hukuki yardım örgütüne başvurma;
- Konuyu araştırabilecek ve olay hakkında bir rapor hazırlayabilecek bir insan hakları örgütüne başvurma;
- Medyayı bilgilendirme (gazeteler, radyo, televizyon);
- Bir siyasi temsilciyi ya da milletvekilini bilgilendirme;
- İddiaları araştırma ve gerekli yanıtı vermek için bir mahalle grubu oluşturma;
- Yerel halk için insan hakları eğitimi semineri düzenleme.

Katılımcılardan tekrar gruplarına dönmelerini, yukarıdaki bilgilerin ışığında hangi adımların

atılması gerektiği hakkında öneriler hazırlamalarını ve önerilerinde aşağıdaki MSHUS hükümlerini kullanmalarını isteyin:

MSHUS Madde 26: *“Herkes yasalar önünde eşittir ve hiçbir ayırım gözetilmeksizin yasalarca eşit derecede korunur. Bu bakımdan, yasalar her türlü ayırımı yasaklayacak ve ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da başka görüş, ulusal ya da sosyal köken, mülkiyet, doğum veya diğer statüler gibi, her temelde ayrımcılığa karşı eşit ve etkili korumayı temin edecektir.”*

MSHUS Madde 27: *“Etnik, dinsel ya da dilsel azınlıkların bulunduğu devletlerde, bu azınlıklara mensup olan kişiler kendi gruplarının diğer üyeleriyle birlikte kendi kültürlerinden yararlanma, kendi dinlerine inanma ve bu dine göre ibadet etme ya da kendi dillerini kullanma hakkından yoksun bırakılmayacaktır.”* (Kaynak: George J. Andreopoulos, Richard Pierre Claude. 1997. *Human Rights Education for the Twenty-First Century*)

FAALİYET II 2

AZINLIKLARLA İLGİLİ BENİMSENEĞİLECEK BEŞ TUTUM

Bölüm I: Giriş

Herkes gündelik hayatta kendini bir azınlığa mensup hissedebilir. Azınlık ve çoğunluk gruplarındaki değişimler üzerine nasıl çalışmalıyız? Farklı durumlarda birinden birine mensup olmanın avantajları nelerdir? Hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasını nasıl engelleyebiliriz? **Konular:** Çoğunluk-azınlık ilişkileri; güç ve iktidar; eşit haklar; çoğunluk kararları-azınlık haklarına saygı.

Bölüm II: Genel Bilgi

Faaliyet türü: Grup çalışması ve tartışma.

Amaçlar ve hedefler: Kişinin birçok durumda azınlık durumuna düşebileceğinin bilinme-

si; ayrımcı davranışların tespiti; başkalarının meşru menfaatlerine saygı ile kişinin kendi menfaatleri arasında ikilem yaşanması; gündelik olaylarda azınlıkların adil muameleye tabi tutulması hakkında bilgilendirme.

Hedef grup: Genç yetişkinler ve yetişkinler.

Grup büyüklüğü: Herhangi bir büyüklükteki grup 5-6 kişilik alt gruplara ayrılmalıdır.

Süre: 90-150 dakika.

Malzemeler: “Azınlıklarla Çalışmanın Beş Yolu” başlıklı çalışma belgesi, tahta, çalışma grupları için odalar ve büyük grup tartışması.

Beceriler: Güven, kendini değerlendirme, kendini algılama (Başlangıç düzeyinde olanlar için değil!)

Bölüm III: Faaliyet Hakkında Bilgiler

Talimatlar:

1. “Azınlıklarla Çalışmanın Beş Yolu” başlıklı çalışma belgesini dağıtın. Talimatlar verin. Çalışma grupları oluşturun.
2. Durumlar hakkında düşünün (5-10 dakika).
3. Grup karar verdikten sonra, katılımcılar hikâyeyi tamamlayabilir. Tartışma sırasında, karar ve karar süreci hakkında fikir yürütülmelidir.
4. Kolaylaştırıcılar örnekler vererek katılımcılara yardımda bulunabilir; tartışmanın ve karar süreçlerinin yürütülmesini sağlar.

Çalışma belgesi: Azınlıklarla Çalışmanın Beş Yolu:

Gündelik hayatta karşılaştığınız ve azınlık konumunda olduğunuz 1-3 durumu düşünün ve notlar alın. Deneyimlerinizi gruba anlatın, ancak durumun sonunda neler olduğunu belirtmeyin.

Grubun diğer üyeleri sizin karşınızda çoğunluğu oynayacak. Bahsedilen durumla ilgili bir tavır olarak aşağıdaki beş seçenekten birini seçmeleri gerekmektedir:

- Azınlıkta olanı dışlamak;
- Azınlığı çoğunluğun fikrinde olması için ikna etmek;
- Azınlığı görmezden gelmek;
- Azınlığın kendi kararını uygulamasına izin vermek;
- Azınlığa çoğunluğu ikna etme fırsatı vermek.

Tüm diğer grup üyeleri örnekler sunmalıdır. Herkes bu durumlarda çoğunlukta olma fırsatına sahip olacak ve yukarıdaki alternatiflerden birini seçecektir; ancak kararınızı gerçekleştirmeyecek, yalnızca açıklayacaksınız.

Çeşitlilik, Senaryolar

Çoğunluk kararı: Azınlığın ayrımcılığa uğramasının tartışılması

Uzlaşmayla karar: Uzlaşmaya nasıl varıldı?

Kararsızlık: Çoğunluk bu beş yoldan hiçbirini seçemiyor. Neden?

Faaliyetin ardından/Değerlendirme

- Azınlığın duygusal olarak algısı;
- Alınan kararın niteliği;
- Karar alma süreci.

(Kaynak: Ulrich Maroshek-Klarmann, Oswald Henschel. 1997. *Miteinander-Erfahrungen mit Betzavta*)

KAYNAKÇA

Alfredsson, Gudmundur. 2007. *Citizenship and the definition of the term "minority"*, In: Jørgensen, Rikke and Klaus Slavensky. *Implementing Human Rights-Essays in Honour of Morten Kjærum*. Copenhagen: The Danish Institute for Human Rights, s. 363-371.

Andreopoulos, George J. ve Richard Pierre Claude. 1997. *Human Rights Education for the Twenty-first Century*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Baldwin, Clive, Chris Chapman ve Zoe Gray. 2007. *Minority Rights: The Key to Conflict Prevention*. London: Minority Rights Group International. www.minorityrights.org/download.php?id=174.

Benedikter, Thomas. 2006. *Minorities in Europe. Legal Instruments of Minority Protection in Europe-An Overview*. Bozen/Bolzano: Society for Threatened Peoples. <http://www.gfbv.it/3dossier/eu-min/autonomy-eu.html>.

Brander, Patricia, Ellie Keen ve Marie-Laure Lemineur. 2002. *COMPASS, A Manual on Human Rights Education with Young People*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Brunner, Lisl. 2008. *The Rise of Peoples' Rights in the Americas: The Saramaka People Decision of the Inter-American Court of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press.

Capotorti, Francesco. 1979. *Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, UN Doc. E/CN4/Sub2/384/Rev 1*. New York: United Nations.

Council of Europe (Avrupa Konseyi) (ed.). 2004. *Mechanisms for the Implementation of Minority Rights*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Council of Europe (Avrupa Konseyi) (ed.). 2000. *Diversity and Cohesion. New Challenges for the Integration of Immigrants and Minorities*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Daes, Erica-Irene. 2000. *Protection of the World's Indigenous Peoples and Human Rights*. In: Symonides, Janusz (ed.) *Human Rights: Concept and Standards*. Ashgate: UNESCO Publishing, s. 301-325.

Devroye, Jennifer. 2009. *The Case of D.H. and Others v. the Czech Republic*, In: *Northwestern Journal of International Human Rights* vol. 7/1, s. 81-101. <http://www.law.northwestern.edu/journals/jihr/v7/n1/3/Devroye.pdf>.

De Varennes, Fernand. 2004. *Using the European Court of Human Rights to Protect the Rights of Minorities*. In: Council of Europe (ed.). *Mechanisms for the Implementation of Minority Rights*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, s. 83-105.

EURAC Research (ed.). 2003. *LISI-Legal Indicators for Social Inclusion of New Minorities generated by Immigration*. Bozen/Bolzano: EURAC.

European Commission (Avrupa Komisyonu) (ed.). 2004. *The Situation of Roma in an Enlarged European Union.* Luxembourg: Office for Official Publication of the European Communities.

European Commission against Racism and Intolerance (Irkcılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu) (ed.). 2001. *Practical Examples in Combating Racism and Intolerance Against Roma/Gypsies.* CRI (2001) 28. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

European Court of Human Rights (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi). 2007. *D.H. ve diğerleri/Çek Cumhuriyeti, No. 57325/00 13 Kasım 2007.*

European Union Agency for Fundamental Rights (Avrupa Temel Haklar Ajansı) (ed.). 2009. *EU-MIDIS-European Union Minorities and Discrimination Survey. Main Results Report.* http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/eumidis_mainreport_conference-edition_en_.pdf.

Farkas, Lilla. 2008. *The Scene After Battle: What is the Victory in D.H. Worth and Where to Go from Here?* In: Roma Rights Journal, 1/2008, s. 51-65.

Hannum, Hurst. 1996. *Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination. The Accommodation of Conflicting Rights.* Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Inter-American Court of Human Rights (Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi). 2007. *Case of the Saramaka People v. Suriname of 28 November 2007, petition No. 12.338.* <http://www.forestpeoples.org/sites/fpp/files/publication/2010/09/surinameiachr-saramakajudgmentnov07eng.pdf>.

International Labour Organization. 2002. *A Handbook for Minorities and Indigenous Peoples.* London: MRG International. www.minorityrights.org/download.php?id=59.

Kamberi, Mabera. 2005. *Decade of Roma Inclusion 2005-2015.* In: Kleppmann, Ulrich, Eben Friedman and Ljupka Siljanoska (ed.). *Minorities in Democracy.* Flensburg: Konrad Adenauer Foundation/European Centre for Minority Issues.

Kenya National Commission on Human Rights and Centre for Minority Rights Development (ed.) 2006. *Report of the Round Table Meeting of Experts on Minorities and Indigenous People in Kenya.* http://www.chr.up.ac.za/chr_old/indigenous/documents/Kenya/Report/Minorities%20Report.pdf.

Klabbers, Jan. 2009. *Self-Determination.* In: Forsythe, David (ed.). *Encyclopedia of Human Rights.* Vol. 4. Oxford: Oxford University Press, s. 418-427.

Li-ann, Thio. 2000. *Resurgent Nationalism and the Minorities Problem: The United Nations & Post Cold War Developments.* In: Singapore Journal of International & Comparative Law 2000/4, s. 300-361.

Lom, Chris. 2009. *Bhutanese Refugees in Nepal Opt for New Lives Abroad.* In: Migration 2/2009, s. 29-32.

Mahler, Claudia. 2009. *Is Human Rights Education a Means of Supporting Minorities?* In: Mahler, Claudia, Anja Mihr and Reetta Toivanen (ed.). *The United Nations Decade for Human Rights Education and the Inclusion of National Minorities.* Frankfurt/Main (vd.): Peter Lang, s. 187-201.

Malloy, Tove. 2009. *Minority Rights-Overview*. In: Forsythe, David (ed.). *Encyclopedia of Human Rights*. Vol.3. Oxford: University Press, s. 512-521.

Maroshek-Klarmann, Ulrich ve Oswald Henschel. 1997. *Miteinander-Erfahrungen mit Betzavta*. Jerusalem/Gütersloh: ADAM Institut.

Minority Rights Group International (ed.). 2008. *African States are the most dangerous in the world for minorities, but South Africa comes top in a global list of best ethnic political representation-new report, 20 March 2007*. London: MRG International. <http://www.minorityrights.org/684/press-releases/african-states-are-the-most-dangerous-in-the-world-for-minorities-but-south-africa-comes-top-in-a-global-list-of-best-ethnic-political-representation-new-report.html>.

Minority Rights Group International (ed.). 2007. *State of the World's Minorities 2007*. London: MRG International. <http://www.minorityrights.org/684/press-releases/african-states-are-the-most-dangerous-in-the-world-for-minorities-but-south-africa-comes-top-in-a-global-list-of-best-ethnic-political-representation-new-report.html>.

Organization for Security and Co-operation in Europe (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) (ed.). 2008. *OSCE High Commissioner on National Minorities-Factsheet*. <http://www.osce.org/hcnm/75482>.

Orlin, Theodore. 2009. *Minorities and Human Rights Education. Human Rights Law as a Paradigm for the Protection and Advancement of Minority Education in Europe*. In: Mahler, Claudia, Anja Mihr and Reetta Toivanen (ed.). *The United Nations Decade for Human Rights Education and the Inclusion of National Minorities*. Frankfurt/Main (vd.): Peter Lang, s. 155-169.

Phillips, Alan. 2004. *The Framework Convention for the Protection of National Minorities (FCNM)*. In: Council of Europe (ed.). *Mechanisms for the Implementation of Minority Rights*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, s. 109-127.

Price, Richard. 2009. *Contested Territory: The Victory of the Saramaka People vs. Suriname*. http://www.richandsally.net/files/Victory_of_Saramakas_vs_Suriname.pdf.

Thornberry, Patrick ve María Estébanez. 2004. *Minority Rights in Europe. A Review of the Work and Standards of the Council of Europe*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Toggenburg, Gabriel ve Günther Rautz. 2010. *ABC des Minderheitenschutzes in Europa*. [ABC of the Minority Protection in Europe]. Vienna/Köln/Weimar: Böhlau/UTB.

United Nations General Assembly (Birleşmiş Milletler Genel Kurulu). 1992. *Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, Resolution 47/135 of 18 December 1992*.

United Nations Human Rights Committee (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi). 1985. *Kitok/İsveç, dava no. 197/1985 10 Ağustos 1988.*

United Nations Human Rights Committee (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi). 1984. *Lubicon Lake Band/Kanada, dava no. 167/1984 26 Mart 1990.*

United Nations Human Rights Committee (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi). 1977. *Lovelace/Kanada, dava no. 24/1977 30 Temmuz 1981.*

United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği). 1998. *Fact Sheet No. 18 (Rev.1), Minority Rights.* Geneva: United Nations.

United Nations Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities. 1993 (*Birleşmiş Milletler Azınlıklara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu*). *Possible ways and means of facilitating the peaceful and constructive solution of problems involving minorities. Final report submitted by Mr. Asbjørn Eide, UN Doc. E/CN.4/Sub.2/1993/34/Add.4 of 19 July 1993.* <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G93/142/92/PDF/G9314292.pdf?OpenElement>.

EK BİLGİLER

African Commission on Human and Peoples' Rights (Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu): <http://www.achpr.org/>

African Union (Afrika Birliği): <http://www.au.int/>

Asian Human Rights Commission (Asya İnsan Hakları Komisyonu): <http://www.humanrights.asia/>

Decade of Roma Inclusion 2005-2015 (Roman Onyılı 2005-2015): <http://www.roma-decade.org>

European Bureau for Lesser Used Languages (EBLUL) (Avrupa Daha Az Kullanılan Diller Bürosu): <http://www.eblul.org>

European Centre for Minority Issues (Avrupa Azınlık Meseleleri Merkezi): <http://www.ecmi.de/>

European Commission against Racism and Intolerance (Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu): http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/default_en.asp

European Court of Human Rights (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi): <http://www.echr.coe.int/echr/>

European Roma Rights Centre (ERRC) (Avrupa Roman Hakları Merkezi): <http://www.errc.org/>

Inter-American Commission on Human Rights (Amerikan İnsan Hakları Komisyonu): <http://www.cidh.oas.org/>

Inter-American Court of Human Rights (Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi): <http://www.corteidh.or.cr/>

Inter-American Institute for Human Rights (Amerikan İnsan Hakları Enstitüsü): <http://www.iidh.ed.cr/multic/defaultIIDHEN.aspx?Portal=IIDHen>

Minority Rights Group International (MRG): <http://www.minorityrights.org/>

Open Society Foundations (Açık Toplum Vakfı): <http://www.soros.org/>

Organization for Security and Co-operation in Europe (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı): <http://www.osce.org/>

Organization of American States (Amerika Devletler Teşkilatı): www.oas.org

OSCE High Commissioner on National Minorities (AGİT Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri): <http://www.osce.org/hcnm>

United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği): <http://www.ohchr.org/>

United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights: Basic facts about the UPR (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği: Evrensel Periyodik İnceleme Hakkında Bilgiler):

<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/UPR/Pages/BasicFacts.aspx>

İLTİCA HAKKI

İLTİCA TALEP ETME HAKKI

ZULÜMDEN KORUNMA

GERİ GÖNDERMEME İLKESİ

*“Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma
olanaklarından yararlanma hakkı vardır.”*

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 14 (1) madde. 1948.

ÖRNEK HİKÂYESLER

“Mültecilerin Gözünden”

“İsmim Zamzam M. Deg Ahmed. 38 yaşında-yım ve yerimden yurdumdan ayrılmak zorunda kaldım. Somali’den, Mogadişu’dan kaçtım. Kadınların hayatıyla ilgili konuşabilirim: Çok zor. Mogadişu’daki Somalili kadınlar... Ya kocaları veya oğulları öldürülmüştür ya da ailelerini terk etmek zorunda kalmışlardır. Kocam en son 12 ay önce gördüm. Yüzleri maskeli adamlar biz uyurken evimize zorla girdi ve onu aradılar. Bulamadılar. Yatağın altında saklanıyordu. Adamlar gittikten sonra kocam da evden ayrıldı. Bu onu son görüşümdü.

Sabah namazından sonra kaçtık. Yolda maskeli adamlar bize ateş açtı; kamyonu durdurdular ve bizi çahların içine çektiler. Hepimize bütün eşyalarımızı bırakmamızı söylediler. Kızım için endişelendim. 14 yaşında ve tecavüze uğramasından korktum. O kadar korktum ki çocuklar ağlamaya başladı.

Şimdi huzurlu bir yerdeyiz ve çocukların eğitimlerine devam edebilsin diye bir iş bulmak istiyorum. Çocuklarımızın geleceği için endişeliyim. Nasıl yetişecekler, kendilerine ve bana nasıl bakacaklar diye düşünüyorum. Uyuma-ya çalıştığımında bunları düşünüyorum.

Birçok şey hatırlıyorum, korkunç şeyler. Bir milletin kaybı... Güvensizlik... Kadınların sorunları... Kaçmak ve yerinden olmak... Böyle bir durumda herkes huzursuz olurdu. Somali’deki sorunlar beni çok üzüyor. Kim üzülmezdi ki?”

Zamzam M. Deg Ahmed 38 yaşında ve on çocuk annesi. Mogadişu’da şehir pazarında kurutulmuş mallar satıp ailesini geçindiriyordu. Kocası 2010’da militanlar onu öldürmeye çalış-

tıktan sonra şehri terk etti. Zamzam da kasım ayında bir kamyonla çocuklarıyla birlikte kaçtı. Yoldaki bir kaçınılma olayından kurtuldular. Şimdi kuzeydeki Galkayo şehrinin eteklerinde bir gecekondu mahallesinde yaşıyorlar. (Kaynak: BMMYK. 2011. Hikâyeler: Mültecilerin Gözünden)

“İsmim Lucy Juah. Kenya’da mülteciyim. Kenya’ya 1992’de geldim. Sudan’dan, 21 yıldır süren iç savaş nedeniyle kaçtım. Hatırladığım en kötü anı, hâlâ Juba’da olduğumuz ve Sudan’dayken isyancı dediğimiz SPLM’nin şehri bombaladığı zamana dair... Bomba düştüğünde sanki etraftaki her şeyi kesiyordu. Hamile bir kadın gördüm. Bomba onu paramparça yaptı.

Ülkemi terk etmek çok acı vericiydi, çünkü nereye gideceğimi bilmiyordum. Kendimi birdenbire nereye gideceğimi bilmeden yolda buldum. Bir yandan da bir şeyi terk etmek iyi geldi. O korkunç bölgeden ayrılıyordum ve daha güvenli bir yere gidiyordum.

Dilini konuşmadığım bir yere gitmek çok zordu. Sabahları kalktığımında günaydın diyecek kimse yok. Sudan’daki kültür burada yok. Sudan’da biz yolda biriyle karşılaştığımızda selam verirdik. Kenya’da durum biraz farklı. Hep içerideydik. Kapılar hep kapalıydı ve kimseyi görmüyorduk.

Sudan’ın bağımsız olduğu gün hayatımızın değişeceğini hissettim, çünkü Sudan’a geri gidebilecek ve orada evimi inşa edeceğim. Her ay kira veriyordum. Bu, düşündüğüm ilk şeydi. Orada boş duran çok miktarda toprağımız var. Geri gitmek istiyorum çünkü orada hiçbir şey bilmeyen binlerce Sudanlı kadın var. As-

“Kocam ölüp Somali’deki hayatımız yok olduğunda, kaybedecek hiçbir şeyimin kalmadığını hissettim. Tek dileğim barınmak, su ve güvenlikti.”

Sara, 57, Sirko/Somali’den gelen mülteci. Sınır Tanımayan Doktorlar’la yaptığı mülakattan. 2011

lunda biliyorlar da hayata geçirmeleri çok zor. Sudan’a dönmek istediğimi düşünüyorum. Oraya gidip fikrimizi kız kardeşlerimizle, orada bıraktığımız kadınlarla paylaşacağız. Birlikte çalışıp Sudan halkına yardımcı olabilecek şeyler yapacağız.

Çocuklarımı Kenya’da bırakıp Sudan’a dönmek biraz korkutucu geliyor, çünkü bugünlerde Kenya’da çok fazla şey oluyor. Yetişkinler bile kaçırılıyor. Çocuklar, küçücük çocuklar, altı yaşından küçükler tecavüze uğruyor. Biraz endişeleneceğim, çünkü çocuklarımı düşünüyorum olacağım. Onların güvende olup olmadığını soracağım kendime.

Kocama yazdım. Barış geldiği için, bir gün onu büyük bir ağacın altında torunlarının etrafında koşuştururken görmek istediğimi yazdım. Bizim inşa edeceğimiz evin toprağında... Ben de orada kocamla birlikte büyük ağacın

altında oturup torunlarıma bakacağım ve hayatımın değiştiğini hissedeceğim.”

Lucy Juah 39 yaşında. 1992’de Sudan’daki iç savaştan kaçıp Kenya’ya geldi. Kenya’da küçük bir şirket kurdu ve beş çocuğuna bakıyor. Güney Sudan’da Temmuz 2011’de yapılan bağımsızlık oylaması sonrasında kocasıyla birlikte Juba’ya dönmeye karar verdi. Çocuklarını, en büyük kızının bakımı altında okullarını bitirmeleri için Nairobi’de bırakacak. (Kaynak: BMMYK. 2011. Hikâyeler: Mültecilerin Gözünden)

Tartışma Soruları

1. Zamzam ve Lucy ülkelerini neden terk etti? İstedikleri için mi ayrıldılar?
2. Kaçmasalardı kendilerinin ve ailelerinin başına ne gelebilirdi?
3. Savaş zamanında hangi insan hakları ihlal edilebilir?

BİLİNMESİ GEREKENLER

1. GİRİŞ

Dünya milyonlarca kişi için aşırı derecede güvensiz bir yer olmayı sürdürmektedir. Dünyada devam eden ve yeni başlayan çatışmaların sonucu olarak toplam 42,5 milyon kişinin yerinden edildiği tahmin edilmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin (BMMYK) verilerine göre, 2011 sonu itibarıyla dünyada 15,2 milyon mülteci, 895.000 da ülke içinden yerinden edilmiş (ÜİYEK) kişiydi. 2011 sonunda 25,9 insan (10,4 milyon mülteci ve 15,5 milyon ÜİYEK) BMMYK koruması altındaydı. Bunlardan başka 4,8 milyon Filistinli, Ortadoğu’daki 60 mülteci kampında yaşamlarını sürdürmektedir. Dünyanın her yerine yayılmış olsalar da mültecilerin %50’den fazlası Asya’da ve %20’ye yakını

ıyla dünyada 15,2 milyon mülteci, 895.000 da ülke içinden yerinden edilmiş (ÜİYEK) kişiydi. 2011 sonunda 25,9 insan (10,4 milyon mülteci ve 15,5 milyon ÜİYEK) BMMYK koruması altındaydı. Bunlardan başka 4,8 milyon Filistinli, Ortadoğu’daki 60 mülteci kampında yaşamlarını sürdürmektedir. Dünyanın her yerine yayılmış olsalar da mültecilerin %50’den fazlası Asya’da ve %20’ye yakını

Afrika'dadır. Dünyadaki mültecilerin %80'i gelişmekte olan ülkelerde yaşamaktadır. (Kaynak: BMMYK. 2012. 2011 Dünya Trendleri) Silahlı Çatışmalarda İnsan Hakları

Tarihsel Gelişim

Mültecilik yeni bir olgu değildir. İltica veya sığınma hakkına dair MÖ 600'e ait bir kanıt bulunmaktadır. Kutsal mekânlarda sığınma talep hakkı ilk olarak Kent Kralı Ethelbert tarafından yasalaştırılmıştır.

1951 tarihli **Cenevre Mülteci Sözleşmesi (GRC)** ve 1967 tarihli Protokol, mültecilerin uluslararası düzeyde korunmasının temel taşlarıdır ve mülteciler ve sığınmacıların hakları bakımından Magna Carta olarak kabul edilir. Sözleşme mültecinin tanımına, sığınma verilen kişilerin haklarına ve kimin mülteci statüsü sahibi olamayacağına dair bilgileri içerir.

1951 yılında imzalanmış ve 1954 yılında yürürlüğe girmiştir. Başlangıçta yalnızca İkinci Dünya Savaşı'ndan kaçan Avrupalı mültecileri korumayı hedeflemişken, 1967 tarihli Protokol ile bu coğrafi sınırlama ortadan kalkmıştır. Haziran 2012 itibarıyla Sözleşme'ye taraf 145, Protokol'e taraf 146 devlet bulunmaktadır.

İltica ve İnsan Hakları

İltica talep etmek bir insan hakkıdır. Bir kişi ülkesinden kaçmak zorunda kaldığında ve başka bir ülkeden sığınma talep ettiğinde o kişiye yapılacak olan muamele geldiği devletin takdirine bağlı değildir ve uluslararası hukuk ve karşılıklı yükümlülüklerle belirlenmektedir.

Bir **insan hakkı olarak sığınma hakkı** Cenevre Sözleşmesi'nin yanı sıra İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB) gibi çeşitli başka uluslararası hukuki belgelerde de yer alır. İHEB'in 14. maddesi şöyledir: "(1) Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığın-

ma olanaklarından yararlanma hakkı vardır. (2) Gerçekten siyasi nitelik taşımayan suçlardan veya Birleşmiş Milletler'in amaç ve ülkelerine aykırı eylemlerden doğan kovuşturma durumunda bu haktan yararlanılamaz."

Ayrıca, Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin (MSHUS) 6. maddesi (yaşam hakkı) ve 7. maddesi (işkence ve zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya ceza yasağı), İnsan Hakları Komitesi'nin ortaya koyduğu tanımlara uygun olarak geri göndermeme (*non-refoulement*) ilkesini içerir. İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşme'nin (CAT) 3. maddesinin de geri göndermeme ilkesini tanımladığı değerlendirilmeye değerdir. Bu ilkeye göre, bir kişi zulme uğrama ihtimali bulunan bir devlete sınır dışı edilmemeli ya da geri gönderilmemelidir.

İşkence Yasağı

İltica ve İnsani Güvenlik

Sığınma hakkı insani güvenlikle çok yakından ilişkilidir. Ülkesinde zulme uğrayan biri korkudan veya yoksulluktan azade bir hayat yaşayamaz; dolayısıyla insanların zulümden korunması, hayatlarının ve fiziksel bütünlüklerinin temini insani güvenliğin merkezinde yer alır. Zulümden kaçıp başka bir ülkede sığınma talep etme ve sığınma hakkı ve zulüm olan ülkeye geri gönderilmeme hakkı, uluslararası toplumun herkesin insan haklarından (yaşam hakkı, işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya ceza yasağı, özgürlük ve güvenlik hakkı gibi) yararlanmasının korunması ve geliştirilmesiyle ilgili kararlılığını yansıtır.

2. TANIM VE KONUNUN TASVİRİ

Uluslararası Hukuka Göre Mülteci !?

Cenevre Mülteci Sözleşmesi'ne göre (GRC) "mülteci", vatandaşı olduğu ya da olağan ika- metgâhının bulunduğu ülke dışında olan ve etnik kökeni, dini, milliyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşü nede- niyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkeye döne- meyen veya dönmek istemeyen kişidir.

Bunun sonucu olarak, Sözleşme'de belirtilen sebepler haricindeki sebeplerle sığınma tale- p eden kişiler GRC mekanizmaları altında korunmazlar. Bu kısıtlı korumaya rağmen milyonlarca insan ekonomik sebeplerle ülke- sinden kaçmakta ve geldiği ülkede sığınma başvuru- ları yapmaktadır.

Sığınmacılar !?

"Mülteci" ve "sığınmacı" terimleri sık sık bir- biriyle karıştırılır. Sığınmacı, mülteci olduğu- nu beyan eden ancak talebi henüz sığınma usulü çerçevesinde belirlenmemiş kişidir. Ulusal sığınma sistemleri dahilinde sığınmacı- ların hangi koşullarda uluslararası korumadan yararlanabilecekleri, yani sığınma taleplerinin

kabul edilip edilemeyeceği ve GRC altında mülteci olarak kabulleri belirlenir.

Mülteci statüsü verilmeyen sığınmacılar ülkele- rine geri gönderilebilir, ancak bu, yalnızca geri göndermeme kuralının ya da diğer uluslararası koruma mekanizmalarının ihlali söz konusu değilse mümkün olacaktır (ikincil koruma).

İlk Bakışta Mülteciler

Çatışmalar ya da genelleşmiş şiddet sıklıkla mültecilerin kitlesel göçlerine yol açar. Bi- reysel zulümden farklı olarak, bu tür kitlesel hareketler kaçıp komşu ülkeye gelen herkesle tek tek bireysel sığınma görüşmelerinin yapıl- masını imkânsız kılar. Genellikle mülakatlar gerekli değildir, çünkü bu tür göçlere neden olan koşullar genellikle bilinir. Sözü edilen mülteci grupları sıklıkla ilk bakışta mülteci olarak nitelendirilir.

(Kaynak: BMMYK. *Sığınmacılar*)

Dahili Kaçış Alternatifi

Bir sığınmacının kendi bölgesinde zulme uğrayacağına dair haklı bir korkusu var ise, dahili yer değiştirme imkânı mevcut olabilir ("dahili kaçış alternatifi"). Bu ilkeye göre, bir mülteci yalnızca kendi bölgesinde değil,

"Buraya 15 gün önce ailemden altı kişiyle birlikte geldim. Burada, yeni gelenlerin bölgesinde bir toprağımız var ama barınacak bir yer inşa etmek için malzememiz yok. Plastiğimiz ya da çadırımız yok. Kayıt kâğıtlarımız var ama henüz karneyle yemek vermediler bize. Burası güvenli değil; geceleri vahşi hayvanlar çocukları yiyecek diye korkuyoruz ve bu toprağın kendilerine ait olduğunu iddia eden köylülerden de şiddet gördük.

Güvenlik olmadığında hayat da yok."

Fatima 34 yaşında ve Somali'nin başkenti Mogadişu'dan Kenya'ya kaçan bir mülteci. Sınır Tanımayan Doktorlar'la röportajından. 2011

menşe ülkesindeki başka bir yere giderse de zulüm göreceği iddiasını ispat edebilmelidir. Esas olarak, zulüm korkusunun belirli bir ülkenin her yerinde mevcut olması gerekmez; ancak bu, sığınmacının talebinin sadece menşe ülkesinin başka bir bölgesine gitmekle zulümden kaçabilmesi nedeniyle reddedilebileceği anlamına gelmez. Bunu yapması makul olarak beklenen şeydir.

(Kaynak: BMMYK. 2011. *Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin 1951 tarihli Sözleşme ve 1967 tarihli Protokol Altında Mülteci Statüsünün Belirlenmesi Usulleri Hakkında Rehber İlkeler ve El Kitabı*. Göç Danışma Hizmeti. 2009. *Dahili Kaçış Alternatifi*)

Vatansız Kişiler

Çeşitli sebeplerle bazı bireyler bir devletin vatandaşlığına sahip olmayabilir. Bu kişiler vatandaşlığın getirdiği temel güvenlikten yoksundurlar ve bu kişilere genellikle vatansız kişiler olarak anılırlar. Bir devletin vatandaş olmaksızın kimliği ve soyu ispata yarayan hukuki belgelere sahip olmak çok güçtür. Dolayısıyla vatansız kişiler barınma ve istihdam alanlarında genellikle sorunlar yaşar; ayrımcılıkla karşı karşıya kalır ve sıklıkla toplumun çeperlerinde zor koşullar altında yaşarlar. Vatansız kişilerin sayısına dair gerçeği yansıtan veriler bulunmamaktadır; ancak bir BMMYK raporuna göre dünyada toplam 12 milyon vatansız insan yaşamaktadır.

(Kaynak: BMMYK. 2011. *2011 Dünya Raporu*)

Göçmenler

Koruma sebeplerinin kısıtlı sayıda olmasından ötürü göçmenler GRC'nin uygulama alanına girmez; çünkü mülteci tanımına uymazlar. GRC, ülkelerini ekonomik nedenlerle terk etmek zorunda kalan kişileri korumaz, çünkü bu kişiler GRC'de yer alan beş sebepten biri nedeniyle ötürü kaçmak zorunda kalan kişilerden değildir. Bu nedenle göçmenlerin sığınma hakkı yoktur, ancak geldikleri ülkede ikamet haklarına sahip olabilirler.

ğınma hakkı yoktur, ancak geldikleri ülkede ikamet haklarına sahip olabilirler.

Sınır Dışı ve Aile Birliği

Bir kişinin mülteci olarak kabul edilmediği (GRC temelinde mülteci olma kriterlerine uygun olmadığı için) ve/veya kişinin başka türlü bir uluslararası korumadan yararlanmadığı durumlarda, devlet o kişinin menşe ülkesine gönderilip gönderilemeyeceğini değerlendirebilir. Özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı bir kişinin sınır dışı edilmesini GRC altında kabul edilemez hale getirebilir.

Gönüllü Geri Dönüş ve Zorla Sınır Dışı

Sınır dışı kararının verildiği hallerde devletin iki seçeneği vardır: gönüllü geri gönderme ya da zorla sınır dışı. Genellikle mülteci statüsüne sahip olmayanlar veya başka türlü bir devlet korunmasından yararlanamayanlar ülkeyi gönüllü olarak terk eder; ancak bunu yapmayanlar menşe ülkelerine zorla geri gönderilebilirler.

Geri Göndermeme İlkesi

(*Non-Refoulement*) ve İkincil Koruma

Mültecilerin sınır dışı veya zorla geri göndermeye (*refoulement*) karşı korunma hakkı Cenevre Mülteci Sözleşmesi'nin 33. maddesinde öngörülmüştür: "*Hiçbir Taraf Devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade etmeyecektir.*"

Bu ilke uluslararası teamül hukukunun bir parçası olduğu için GRC'yi onamayan devletler de bu ilkeye uymak zorundadır. Söz konusu ilke sığınmacıların ve mültecilerin güvenliği ve esenliği için büyük önem taşır, çünkü sığınmacıların GRC altında mülteci statüsü alamaması halinde bile menşe ülkelerine gönderilmesini engeller. *İşkence yasağı*

Mülteci Statüsünün Dışında Bırakılma

İHEB'in 14. maddesinin 2. fıkrasına göre, bir kişi siyasi olmayan bir suç veya Birleşmiş Milletler'in ilkelerine ve amaçlarına aykırı eylemleri nedeniyle kovuşturmayla uğramışsa iltica talebinde bulunamaz. GRC de bir kişinin mülteci statüsünde bırakılmasını gerektiren bir dizi kıstas öngörmüştür. Savaş suçu, insanlığa karşı suç, barışa karşı suç işlediği tespit edilenler iltica hakkından mutlak olarak yoksundur. Ayrıca siyasi olmayan ciddi suçlar işleyen kişiler de mülteci olamaz. Bu, sığınan ülke dışında ve sığınmadan önce işlenen suçlara atıf yapan tek GRC hükmüdür.

Korunmaya Muhtaç Gruplar

• Engelliler

Bugün yerinden edilmiş insanlar arasında 2,5-3,5 milyon arası engellinin bulunduğu tahmin edilmektedir. Bu insanlar, engelliler arasında özellikle korunmaya muhtaç bir grup oluşturur, çünkü sıklıkla mülteci kamplarında unutulur ve dışlanırlar. Ayrıca engelleri nedeniyle ortaya çıkan ihtiyaçlarını karşılayacak olanaklara genellikle sahip değildirler. Zihinsel engelleri olanlar için durum daha da kötü olabilir, çünkü iltica usullerine dair anlaşılır bilgiye erişimleri söz konusu olmayabilir. Engelli mültecilerin hakları 2006 tarihli BM Engelli Hakları Sözleşmesi'nde öngörülmüş ve bu Sözleşme çok sayıda devlet tarafından imzalanıp onanmıştır.

• Hasta ve Yaşlılar

BMMYK'ya göre mülteciler üç ana sorunla karşı karşıyadır: bağımlılık, toplumsal çözülme ve

negatif toplumsal seleksiyon. Bu üç sorun yaşlı mülteciler söz konusu olduğunda sıklıkla büyür. BMMYK, 2000 tarihli Yaşlı Mülteciler Politikası'nda yaşlı mültecilerin ihtiyaçlarının gündelik çalışmalarda içerilmesi gereğinin altını çizmiştir.

• Çocuklar

Dünyadaki milyonlarca mülteci, ÜİYEK ve vatansızların neredeyse yarısı çocuktur. 1990 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi, BMMYK'nın çocuk mültecilerle ilgili çalışmalarının çerçevesini oluşturur. BMMYK özellikle, çocukların temel ihtiyaçlarının (su, yiyecek, sağlık hizmetleri ve eğitim) karşılanmasını güvence altına alır; aile birleşimlerini sağlar; mesleki eğitim çalışmaları yapar ve gerektiğinde psikolojik tedavi sağlar.

• Kadınlar

Mülteci kamplarında veya mülteci toplulukları içinde yaşayanların yarısına yakını kadınlardır. Son zamanlarda BMMYK, kadınların hizmetlere eşit erişimini sağlamak amacıyla kadınlar için özel programlar geliştirmiştir. BMMYK ayrıca normallik hissi yaratmak ve kadınların alışık oldukları biçimde yaşayabilmeleri için de programlar oluşturmuştur. Ayrıca BMMYK'nın çalışmalarında kadına yönelik şiddet, kadın sünneti ve diğer cinsel mahrumiyetlere dair özel bir vurgu bulunmaktadır.

(Kaynaklar: BMMYK. *Çocuklar*. BMMYK. 2000. *BMMYK'nın Yaşlı Mülteciler Politikası*. BMMYK. *Kadınlar*. Kadın ve Çocuk Mülteciler İçin Kadın Komisyonu. 2008.

Mülteciler Arasındaki Engelliler
ve Çatışmalardan Etkilenen
Topluluklar)

☺☞ *Çocukların İnsan Hakları*
Kadınların İnsan Hakları

BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)
BMMYK 1951 yılında, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan ve sonrasındaki siyasi durumdan etkilenen milyonlarca mülteciye destek sağlamak için kurulmuştur; ancak kökenleri 1921'e dayanır: 1921'de Milletler Cemiyeti bünyesinde, bu örgütün iç işleyişinin bir parçası olarak ilk Mülteciler Yüksek Komiseri Fridtjof Nansen tayin edilmiştir. Cenevre'de kurulduğundan beri BMMYK milyonlarca mülteciye ve ÜİYEK'e yaşayacak bir yere sahip olmak üzere sürdürülebilir ve istikrarlı bir çözüm bulma konusunda yardım etmiştir. Bugün kuruluşun çalışmaları 120'den fazla ülkede sürmektedir ve esas olarak sınırlar arasında ve kendi ülkelerinin içinde kaçan insanlara yardım etmek üzerinden şekillenir. GRC ve 1967 tarihli Protokol devletlerin, BMMYK'ya görevlerini ifasında ve Sözleşme'nin ve 1967 tarihli Protokol'ün yürütülmesinde yardım etmek üzere BMMYK ile yakın işbirliği içinde bulunmalarını gerektirir.
(Kaynak: BMMYK. *Mülteci Sayıları*. BMMYK. 2011. *Dünya Mülteci Günü: BMMYK raporuna göre dünyadaki mültecilerin %80'i gelişmekte olan ülkelerde yaşamaktadır*.)

3. KÜLTÜRLERARASI 🙄🙄🙄 PERSPEKTİFLER VE TARTIŞMALI KONULAR

Yoksulluktan Kaçan Mülteciler

Uluslararası hukuk, mülteciler ve diğer çeşitli göçmen kategorileri arasında açık bir ayrım yapar. Örneğin, GRC ekonomik sıkıntılar ve ekonomik güvensizlik nedeniyle kaçan kişileri korumadığı için sığınma talebinde bulunan ya da menşe ülkesini terk eden kişilerin bakımından bunun sebebinin bulmak önemlidir. Bu nedenle, işsizlik veya kötü sağlık hizmetleri, yoksulluk ya da ekonomik koşullar nedeniyle ülkelerini terk eden kişiler Cenevre Sözleşmesi altında mülteci olamazlar; ancak bu durum insanların iltica talebinde bulunmasını engellemektedir. Özellikle bazı Avrupa devletlerinde mülteci statüsü insanların iş piyasasına girmesini ve belirli bir süre sonunda geldikleri ülkede oturma izni almalarını sağlamaktadır.

Genel olarak, belirli ülkelerde insan haklarının geçerli olmaması daha iyi görünen ülkelere göçe neden olur. Örneğin, gelişmekte olan ülkelerden Avrupa'ya doğru büyük bir göç vardır. Hem göçmenler hem de mülteciler menşe ülkelerindeki zulümden ve zorlu ekonomik koşullardan kaçıp başka bir yerde daha iyi bir hayat kurmaya çalışır, fakat böyle bir yolculuk tehlikelidir: Son birkaç yıldır binlerce mülteci ve göçmen Akdeniz'de, "Avrupa Kalesi"ne girmeye çalışırken hayatını kaybetmiştir. Aynı zamanda Avrupa Birliği de topraklarına yasal yollardan girişi göçmenler ve sığınmacılar bakımından gitgide zorlaştırmaktadır.

☺☞ *Yoksul Olmama Hakkı*

İltica Usulleri

Bir kişinin "mülteci" olmak ya da diğer türlü bir uluslararası korumadan yararlanmak için gerekli koşulları yerine getirip getirmediğinin belirlenmesi usulü (iltica usulü) hızlı, adil ve

etkin olmak zorundadır; ancak iltica statüsü verilen kişi sayısı ülkeden ülkeye değişmektedir. Çoğu vakada başvuru sahiplerinin kendilerine mülteci statüsü ya da diğer bir koruma sağlanıp sağlanmadığını ve geri dönmek zorunda olup olmadıklarını öğrenmeleri yıllar alır. Bunun sonucu olarak da çok sayıda insan ve aileleri, çalışma izni ve planları olmaksızın gelecekle ilgili bir belirsizlik içinde yaşar. Diğer bir endişe verici uygulama, sınır dışı işlemleri devam ederken alıkoyma uygulamasıdır. İltica usulü sonucu mülteci statüsü ya da diğer bir koruma verilmeyen çok sayıda insan sınır dışı edilmek üzere özgürlüklerinden mahrum bırakılır. Sadece sınırı geçtikleri için insanları özgürlüklerinden mahrum bırakmak (bazı durumlarda aylarca sürecek biçimde) temel insan hakları güvencelerine aykırıdır.

Eğer sığınma ve iltica sistemleri hızlı ve adil bir biçimde işlerse, talepleri kabul edilmeyecek olan kişilerin bu tür başvurular yapması teşvik edilmemiş olacaktır. Bu ise hem ev sahibi ülkenin hem de iltica sisteminden faydalanan gerçek sığınmacılar ve mültecilerin yararına olacaktır.

İltica usulünün “ekonomik mülteciler” tarafından kullanılması ekonomik göçmenlerle ilgili meselelere dikkat çekmiştir. Bu tür sorunlarla ilgilenmenin daha pratik bir yolu, gelen ülkelerdeki göç koşullarının ve usullerinin değiştirilmesi ve ekonomik göçmenlerin çalışmalarına ve kısmi de olsa oturma izni sahibi olmalarına izin verilmesidir.

☞ *Hukuk Devleti*

ve Adil Yargılanma Hakkı

Avrupa Ortak İltica Sistemi

Avrupa Birliği’nde adil ve etkin bir iltica usulünün işlemesi için gerekli olan asgari düzeydeki güvencelerin sağlanması amacıyla 2005 tarihli İltica Usulü Yönergesi kabul edilmiştir. Bu belgeyle, sığınma başvurusunda bulunan-

lar için usule ilişkin güvenceler, karar verme sürecindeki asgari koşullar, sığınma talebinin reddedilmesi halinde itiraz usulü ve belirli kavram ve uygulamalarda ortak standartlar gibi temel güvenceler düzenlenmiştir. Avrupa Ortak İltica Sistemi kurmak üzere bir sonraki adım olarak 2011’de Avrupa Komisyonu bu yönergenin değiştirilmesini teklif etmiştir. Bu değişiklikle amaçlanan, mülteci ve ikincil koruma statülerinin belirlenmesinde tek bir usulün sağlanması, başvuruların incelenmesi sürecinin daha etkili hale getirilmesi, değerlendirme sistemlerine erişimin kolaylaştırılması, iltica kararlarının niteliğinin iyileştirilmesi ve sığınma başvurusunun itiraz edebilmesinin sağlanmasıdır. Bu teklif halihazırda Avrupa Parlamentosu’nda ve AB Konseyi’nde tartışılmaktadır.

4. UYGULAMA VE İZLEME 🤔!?

İltica talep etme hakkı, yalnızca Cenevre Mülteci Sözleşmesi’nde açıkça belirtilen koşullar altında mülteci statüsüne sahip olma hakkını içerir. Bu nedenle iltica usulü GRC’de yer alan koruma koşullarından birinin var olup olmadığının belirlenmesi amacıyla yürütülmelidir. Diğer BM sözleşmelerinden farklı olarak GRC rapor sunma ya da bireysel başvuru gibi özel bir yürütme mekanizması öngörmez. Sözleşme’nin ve 1967 tarihli protokolün yürütülmesi ve uygulanması **Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)** tarafından denetlenmektedir. GRC’nin 35. ve 36. maddeleri taraf devletler ve BMMYK arasındaki, gerekli bilgilerin ve Sözleşme’nin içeriğine ve uygulanmasına dair istatistiksel verilerin sağlanması da dahil olmak üzere, işbirliğine yönelik çabaları düzenler.

GRC'ye taraf devletler Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ni, Sözleşme'nin uygulanmasının sağlanması için kabul ettikleri mevzuat hakkında bilgilendirmekle yükümlüdür (GRC 36. madde). GRC ve 1967 tarihli Protokol'e göre, **taraf devletler** BMMYK'yla görevlerini yerine getirmesi için **işbirliği** yapar ve **BMMYK'nın** Sözleşme'nin uygulanmasını **denetlemesine** yardım eder. Bundan başka, taraf devletler BMMYK'ya aşağıdaki konularda bilgi ve istatistiksel veri sağlar:

- Mültecilerin durumu;
- GRC'nin ve 1967 tarihli protokolün uygulanması;
- Mültecilerle ilgili yürürlüğe giren ya da girecek olan yasalar, yönetmelikler ve genelgeler.

Bunun sonucu olarak BMMYK'nın Sözleşme yorumunun özel bir ağırlığı vardır.

Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (MSHUS) iltica hakkına dair özel bir hüküm içermez; ancak Sözleşme'nin 6. ve 7. maddeleri, geri göndermeme ilkesi çerçevesinde uygulama alanı bulur. Bu nedenle, bu hükümlerin iltica hakkı bağlamında ihlalleri MSHUS'nin izleme mekanizmasının incelemesine tabidir.

Bölgesel Belgeler

GRC'ye ek olarak, mültecilerin korunması için bölgesel belgeler de mevcuttur (Örneğin, 1966'da Asya-Afrika Hukuk Danışma Komitesi tarafından kabul edilen Mültecilerin Statüsüne ve Muamelesine İlişkin Bangkok İlkeleri, Afrika Birliği'nin 1969 tarihli Afrika'daki Mülteci Sorunlarının Özel Yönlerine İlişkin Söz-

leşme ve bir grup Latin Amerika devletinin kabul ettiği 1984 tarihli Cartagena Bildirgesi).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Rolü
Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), Avrupa Konseyi insan hakları sisteminin mahkemesidir. Mahkeme, sığınmacıların insan haklarının korunmasında önemli bir rol oynar. İlk olarak, sınır dışı usulleri ve **geri göndermeme (non-refoulement) ilkesi** çerçevesinde **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 3. maddesini** yorumlar. Eğer bir kişinin kendi ülkesinde işkenceye maruz kalma ihtimali var ise sınır dışı yasaktır. Bu konudaki ilke kararı, 1989 tarihli Soering/Birleşik Krallık kararıdır.

Ayrıca 8. madde (özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı) de sığınmacılar için büyük öneme sahiptir. Başvurucular, **aile hayatlarının** iltica usulü sonucu veya sınır dışı usulü içinde verilen kararlar nedeniyle olumsuz etkilendiğini iddia ederlerse bu madde altında da Mahkeme'ye başvuru yapabilirler.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuru ancak tüm iç hukuk yolları tüketildikten sonra ve iç hukuktaki son karardan itibaren altı ay içinde yapılabilir.

Avrupa Birliği'nin AİHS sistemine girmesiyle birlikte, Avrupa Birliği Adalet Divanı gibi AB kurumları da Sözleşme'nin hükümleriyle ve bu hükümlerin AİHM tarafından yorumlanmış haliyle bağlı hale gelecektir. Bireyler eğer hakları AB kurumları tarafından ihlal edilirse AİHS'e başvurabileceklerdir. AB'nin AİHS sistemine girişi insan hakları standartlarının daha tutarlı olarak uygulanmasının ve hayata geçirilmesinin yolunu açacak ve insan haklarının korunmasını güçlendirecektir.

FAYDALI BİLGİLER

1. ÖRNEK UYGULAMALAR

Aile Birleştirme Uygulaması

Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin (ICRC) esas işlevlerinden biri, ulusal Kızılhaç ve Kızılay Komiteleri ile işbirliği halinde çatışma ya da doğal felaket halinde birbirinden ayrılmak zorunda kalan ailelerin birleştirilmesidir. Bu tür krizler sırasında aileler bazen yıllar süren ayrılıklara maruz kalabilir. ICRC aile üyelerini bulmaya çalışır ve bulduğu zaman aralarında iletişim kurup bir araya gelmelerine yardım eder. ICRC'nin Merkezi Arama Ajansı ayrıca devletlere uluslararası insancıl hukuktan doğan, çatışmalar nedeniyle ayrı düşmüş aile üyelerini birleştirme görevlerini yerine getirmelerinde de destek olur. Bu yükümlülük zorla kaybetme yasağı ve kayıp aile üyelerinin akıbetinden haberdar olma hakkı gibi uluslararası toplumca tanınmış haklar temelinde doğmuş bir yükümlülüktür.

 Silahlı Çatışmalarda İnsan Hakları

RefWorld

Refworld mülteci statüsünün belirlenmesinde gerekli olan bilgiler bakımından önde gelen bilgi kaynaklarından biridir. Menşe ülkeler hakkında raporları, politika belgelerini ve uluslararası ve ulusal mevzuatı içerir. Bunlar BMMYK, BMMYK'nın şube ofisleri, hükümetler, STK'lar, akademisyenler ve yargı organları tarafından toplanan bilgilerdir.

Mültecilerin Kurtuluşu Projesi

Mültecilerin Kurtuluşu Projesi, Almanya'daki sığınmacılar tarafından geliştirilen bir projedir. Mültecilerin kendi ülkelerinde ya da başka yerlerdeki insanlarla bağlantı kurarak tecrit edilmemesi için interneti bir araç olarak kul-

lanmayı hedefler. Bu bağlamda proje çerçevesinde seminerler, kurslar düzenlenmekte ve mültecilere bilgi sağlanmaktadır. Web sitesinde bir sohbet forumu bulunur ve bundan başka bir dizi kişisel hikâye yayınlanır. Bu şekilde, benzer deneyimlere sahip diğer insanlarla iletişim yoluyla Almanya'daki mültecilerin hayat kalitesi iyileştirilmeye çalışılmaktadır.

2. TRENDLER

Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler (ÜİYEK'ler)

Mülteci statüsü talep eden kişi kendi ülkesinin dışında olmalıdır. Mülteciliğin klasik tanımının temel unsurlarından biri, uluslararası sınırları geçmiş olmaktır. Mültecilerden farklı olarak kendi ülkeleri içinde yerinden edilmiş kişilere ÜİYEK denmektedir. Mülteciler gibi onlar da çatışmalar, genelleşmiş şiddet ya da insan hakları ihlalleri nedeniyle yerlerinden edilmişlerdir, ancak mültecilerden farklı olarak, vatandaşı oldukları ya da ikamet ettikleri ülkelerde yaşamaya devam etmektedirler. Bugün dünyada 42,5 milyon yerinden edilmiş kişi olduğu tahmin edilmektedir ve bu kişilerden 26,4 milyonunun ÜİYEK olduğu düşünülmektedir. BMMYK'nın asıl görev alanı içinde olmasalar da BMMYK yıllardır ÜİYEK'lere yardım etmektedir. Son zamanlarda bu insanların korunması ve barınması için eşgüdüm çalışmaları yapmakta ve kamplar kurmaktadır. (Kaynak: BMMYK. *Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişilere İlişkin Sayılar*)

Denizden Düzensiz Göç

Ülkelerini terk etmek zorunda kalan insanların bir kısmı okyanusları veya denizleri aşarak sığınabilecekleri bir yer aramaktadır. Bu

olağanüstü derecede tehlikeli bir süreç olabilmektedir, çünkü deniz yoluyla göçün büyük bir bölümü insan kaçakçıları eliyle yürütülmektedir. Tekneler ya da gemiler genellikle denize çıkamayacak koşuldadır ve gerekli güvenlik tesisatına sahip değildir. Aynı şekilde, yolculuk sırasında tekneler aşırı derecede kalabalık olmaktadır. İnsan kaçakçıları kurtarma çalışmalarının yapılması için sıklıkla şiddete başvurmaktadır. Örneğin devlet makamları kurtarsın diye tekneyi batırmaktadırlar. Bu, çoğunlukla geri tepen bir yöntemdir ve çok sayıda insanın hayatına mal olmaktadır. Örneğin 2009 yılında Avustralya’da bir teknenin ateşe verilmesi sonucu 5 kişi ölmüş ve 40 kişi yaralanmıştır. BMMYK’nın belirttiği gibi “Akdeniz’de, Aden Körfezi’nde, Karayipler’de, Hint Okyanusu’nda ve başka yerlerde her yıl meydana gelen binlerce ölümün ana sorumluları insan kaçakçılarıdır.” BMMYK’ya göre, 2007 yılında Akdeniz’i geçmeye çalışan 500 kişi hayatını kaybetmiştir. İspanya makamlarına göre ise Afrika’dan Kanarya Adaları’na geçmeye çalışan en az 1000 kişi ölmüştür. Bu sayılar gerçek ölüm oranlarını göstermeyebilir, çünkü göç neredeyse tamamen belgesiz bir süreçtir ve birçok tekne denizde kaybolmaktadır.

Düzensiz deniz göçü sadece Avrupa’da görülen bir olgu değildir. Her yıl binlerce Somalili ve Etiyopyalı Aden Körfezi’ni geçerek, mülteci olarak kabul edilebilecekleri ve daha iyi bir hayata başlayabilecekleri Yemen’e ulaşmaktadır. 2007’de toplam 27.000 göçmen Yemen kıyılarına ulaşmıştır. 1200 göçmen ise ya ölmüş ya da kaybolmuştur. Bu yolculukta genellikle %5 oranında ölüm olayı gerçekleşir. Benzer bir şekilde, Avustralya da Asya-Pasifik bölgesindeki düzensiz deniz göçmenlerinin en çok gittiği yerdir. Bu göçmenler genel olarak Afganistan, Irak, İran, Sri Lanka’dan Malezya ve Endonezya’dan geçerek Avustralya’ya ulaşır. 2010’da Avustralya’ya toplam 6555 dü-

zensiz göçmen gelmiştir. Çok sayıda göçmen ise denizdeyken deniz kuvvetleri tarafında yakalanmış ve anakaraya ayak basmadan ülke dışındaki iltica başvuru merkezlerine koyulmuştur. Aralık 2010’da bir tekne Avustralya toprağı olan Christmas Adası açıklarında battığında 50 kişi hayatını kaybetmiştir. (Kaynak: Navi Pillay. 2009. *Denizdeki Göçmenler Zehirli Kargo Değildir*. BMMYK. 2009. *Denizyoluyla Düzensiz Göç: Sık Sorulan Sorular*)

Dadaab: Dünyanın En Büyük Mülteci Kampı

Kenya’da bulunan Dadaab mülteci kampları 20 yıl önce Somali’deki iç savaştan ve şiddetten kaçan mültecilere barınma imkânı sunmak üzere kurulmuştur. Çatışmalar devam ettiği için, 500.000 kişinin yaşadığı Dadaab dünyanın en büyük mülteci tesisi haline gelmiştir. 90.000 kişinin yaşayabileceği bir alan olarak tasarlanan mülteci kampında barınma, su, sıhhi tesisat, eğitim ve kamplarda yaşayan kişilerden ve çölden korunma gibi hayati önemi haiz gereklilikler yerine gelmemeye başlamaktadır.

Somali’nin Kismayo şehrinden gelen 25 yaşındaki Anfi altı yaşından beri Dadaab’da yaşıyor: “Dadaab’da hayat çok zor: Her şey için BMMYK’ya bağımlıyız. Buradaki yiyecek yeterli değil. Su krizi var. Kimsenin yeterince suyu yok. Banyo yapmak, çamaşır ve mutfak eşyalarını yıkamak, yemek yapmak ve içmek için aile başına günlük sadece dört bidon veriliyor. Herkesin yardımı ihtiyacı oluyor.” Şiddet ve zorlukların yanı sıra, şiddetli yağmurlarla insanların barındıkları yerler ve yiyecekleri zarar görebilmektedir. Somali’nin Sirko şehrinden gelen 39 yaşındaki Hasan Hassan şöyle diyor: “Buraya dün gece annem, karım ve 5 çocuğumuzla birlikte geldim. Yanımıza üstümüzdeki giysilerden başka hiçbir şey almadık. Kız kardeşimin

barındığı yerde onun sekiz kişilik ailesiyle birlikte kalıyoruz ve kendimize ait bir yerin olmasını bekliyoruz. Şu an her şey için kız kardeşime bağımlıyız. Yemek yiyebilmemiz için kendi yiyecek paylarını bizimle paylaşıyorlar.” Sınır Tanımayan Doktorlar’a mensup bir hemşirenin dediği gibi “Bu insanlar bir insanın hayatta kalabileceği asgari miktarda yiyeceklerle yaşıyorlar.” (Kaynak: Sınır Tanımayan Doktorlar [MSF]. 2011. Giriş Yok. Dünyanın En Büyük Mülteci Kampı Dolu)

Göçmenlere, Mültecilere ve Sığınmacılara Yönelik İrkçilik ve Yabancı Düşmanlığı

Birçok ülkedeki göçmenler, mülteciler ve sığınmacılar ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve iltica sistemini istismar suçlamalarıyla karşı karşıyadır. Bu yabancı düşmanı ve paranoyakça yaklaşımlar medya tarafından güçlendirilmekte ve popülist ve ırkçı politikacılar tarafından da kullanılmaktadır. Bunun sonucu olarak da uluslararası insan hakları yükümlülüklerinin ve insanların zulümden korunması taahhüdünün ihlali niteliğinde daha sert göç ve iltica mevzuatları ortaya çıkmaktadır.

☺☞ *İrkçilik ve Ayrımcılık Yasası*

Adil Sorumluluk Paylaşımı

Bir BMMYK raporu, yerinden edilmiş kişilere uluslararası destek konusundaki dengesizliğe işaret etmiştir: Dünyadaki mültecilerin %80’i gelişmekte olan ülkelerde bulunmaktadır. Dünyanın en yoksul ülkeleri büyük mülteci topluluklarını barındırmaktadır. (Örneğin Pakistan, İran ve Suriye 1,9, 1,1 ve 1 milyon mülteciyle en çok mülteci barındıran ülkelerdir.) Bu eşitsiz külfet paylaşımına karşın, mülteci karşıtı paranoya sanayileşmiş ülkelerde gitgide artmaktadır.

BM Mülteciler Yüksek Komiseri António Guterres bu konuda şöyle demiştir: “Bugünün dünyasında mülteci hareketleri ve onların uluslararası korumaya sahip olması hakkında endişe verici yanlış algılar mevcuttur. Sanayileşmiş ülkelere mülteci akınları korkusu lüzumsuz bir şekilde büyütülmekte ve göç meseleleriyle iltica karıştırılmaktadır. Bu arada külfeti çeken yoksul ülkeler olmaktadır. Dünya bu insanları kaderine terk etmektedir: Mülteciler ülkelerindeki istikrarsızlığın sona ermesini beklemekte ve hayatlarını askıya almaktadır. Gelişmekte olan ülkeler bu yükü tek başlarına kaldıramaz duruma gelmiştir. Sanayileşmiş dünya artık bu eşitsizliği gidermelidir.” Dolayısıyla sanayileşmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki külfet paylaşımı dünyadaki 42,5 milyon yerinden edilmiş insan için hayati önemdedir; ancak bu şekilde mültecilerin durumuna hukuka uygun ve haysiyetli bir yanıt verilebilecektir. (Kaynak: BMMYK. 2011. Dünya Mülteci Günü: BMMYK raporuna göre mültecilerin %80’i gelişmekte olan ülkelerde yaşıyor)

3. KRONOLOJİ

- 1948** İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
- 1950** İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (AİHS-Avrupa Konseyi)
- 1951** Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme (Cenevre Mülteci Sözleşmesi)
- 1954** Vatansız Kişilerin Durumuna İlişkin Sözleşme
- 1961** Vatansızlığın Azaltılmasına İlişkin Sözleşme
- 1966** Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (MSHUS)
- 1966** Mültecilerin Statüsüne ve Muamelesine İlişkin Bangkok İlkeleri (Asya-Afrika Hukuk Danışma Komitesi)
- 1967** Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Protokol
- 1969** Afrika'daki Mülteci Sorunlarının Özel Yönlerine İlişkin Sözleşme (Afrika Birliği)
- 1984** BM İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşme (CAT)
- 1984** Mülteciler Hakkında Cartagena Bildirgesi (Orta Amerika, Meksika ve Panama'daki mültecilerin korunmasına dair uluslararası toplantıda kabul edilmiştir.)
- 1985** BM Genel Kurulu İçinde Yaşadıkları Ülkelerin Vatandaşı Olmayan Kimselerin İnsan Haklarına İlişkin Bildirge
- 1992** Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler Özel Raportörü
- 1998** Ülke İçinde Yerinden Edilmeye İlişkin Rehber İlkeler
- 2000** Birleşmiş Milletler Sınır ötesi Örgütlü Suçlara Karşı Sözleşme'ye ek Göçmenlerin Kara, Deniz ve Havayoluyla İnsan Kaçakçılığına Konu Olmasına Karşı Protokol
- 2003** BMMYK Koruma Gündemi
- 2006** BM Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme

ÇEŞİTLİ FAALİYETLER

FAALİYET I 1 İLTİCA BAŞVURUSU

Bölüm I: Giriş

Bu faaliyet bir mültecinin hayatındaki bazı duygusal etkenleri yansıtmaktadır.

Bölüm II: Genel Bilgiler

Faaliyet tipi: Oyun.

Amaçlar ve hedefler: İltica başvurusu usulü esnasında yaşanabilen ayrımcılığa dair farkındalık yaratma.

Hedef grup: Ergenler, yetişkinler.

Grup büyüklüğü: -

Süre: 15 dakika.

Malzemeler: Dağıtılacak metin (aşağıda), kalem.

Hazırlık: Metni ve kalemleri hazırlayın. Odayı, kolaylaştırıcının bir memur gibi bir büro-
nun arkasında oturacağı şekilde hazırlayın.

Bölüm III: Faaliyet Hakkında Bilgiler

Talimatlar:

1. Odaya herkesin gelmesini sağlayın. Kimseyi selamlamayın.
2. Başlangıç saatinden birkaç dakika sonra Creole dilinde yazılmış olan iltica başvurusunu dağıtın. Katılımcılara “*Bu formu doldurmak için yalnızca beş dakikanız var*” deyin. Bu da başka bir dilde söylenebilir. Soruları ve protestoları soğuk bir biçimde görmezden gelin.
3. Geç kalanlara sert biçimde tonda “*Geç gelmeniz için bir neden var mı? Bu formu ... dakika içinde doldurmalısınız!*” vb. deyin. Çoğu katılımcı ne yaptığınızı anlayacaktır, ama bazıları kızgın ya da endişeli hale gelebilir.
4. Formları gülümsemeden ve kişisel bir ileti-

şim içine girmeden toplayın.

5. Tamamlanmış formlardaki birine ismiyle seslenin ve bir adım öne çıkmasını isteyin. Ardından forma bakın ve “*Sorulardan birini ‘hayır’ diye cevapladığınız görüyorum. İltica başvurunuz reddedilmiştir*” deyin. Bunu birkaç kez tekrarlayın.
6. Rolünüze son verin ve katılımcılara böyle bir formu doldururken ne hissettiklerini sorun. Ayrıca bu oyunun bir mültecinin deneyimine ne kadar benzediğini de sorun.

Geri bildirim:

Geri bildirim oturumu sırasında katılımcılardan aşağıdakilerle ilgili ne hissettiklerini anlatmalarını isteyin.

- Bu, bir sığınmacının karşılaşılabileceği gerçekçi bir durum muydu?
- Sizce sığınmacılar başvuru usulü sırasında adil muameleye tabi tutuluyorlar mı?
- İltica başvurusu reddedilen bir kişi bakımından ne gibi sonuçlar doğacaktır?

Daha fazla araştırma için ilgili haklar/alanlar: Milliyet, dil veya etnik köken temellerinde ayrımcılığa uğramama hakkı.

Dağıtılacak metin:

İLTİCA BAŞVURUSU	
1. APPELLIDO	
2. PRIMER NOMBRE	
3. FECHA DE NACIMIENTO	
4. PAIS, CIUDAD DE RESIDENCIA	
5. OU GENYEN FANMI NE ETAZINI?	
6. KISA YO YE POU WOU	
7. KI PAPYE IMAGRASYON FANMI OU YO GENYEN ISIT?	
8. ESKE OU ANSENT?	
9. ESKE OU GEN AVOKA?	
10. OU JAM AL NAHOKEN JYMAN	

(Kaynak: David Donahue, Nancy Flowers. 1995. *The Uprooted: Refugees and the United States*)

FAALİYET II 2

ÇANTANI TOPLA VE KAÇ

Bölüm I: Giriş

Bu faaliyetle bir mültecinin almak zorunda kalabileceği duygusal ve pratik kararlar ile bunların öngörülemez sonuçları gösterilmektedir.

Bölüm II: Genel Bilgiler

Faaliyet tipi: Oyun.

Amaçlar ve hedefler: Mülteciler ve hakları hakkında bilgi ve anlayış geliştirme, evlerinden birdenbire ayrılmak zorunda kalan insanlarla dayanışma duygusunun geliştirilmesi.

Hedef grup: Ergenler, yetişkinler.

Grup büyüklüğü: -

Süre: 10 dakika.

Bölüm III: Faaliyet Hakkında Bilgiler

Talimatlar:

1. Aşağıdaki senaryoyu okuyun ve açıklayın: “___’da bir öğretmensiniz. Eşiniz kaybolu-

yor ve ardından öldürülmüş olarak bulunuyor. İsminiz, gazete makalelerinde şüpheli teröristler arasında geçiyor. Ardından siyasi faaliyetleriniz olduğu söylenerek tehdit edildiğiniz bir mektup alıyorsunuz. Kaçmaya karar veriyorsunuz. ÇANTANIZI TOPLAMANIZ GEREK. Yalnızca beş çeşit ve ancak taşıyabileceğiniz kadar eşya alabilirsiniz. Yanınıza alacaklarınızın listesini yapın.”

2. Birkaç dakika sonra katılımcıları çağırın ve listelerini sesli olarak okumalarını isteyin. Gazete makalesini ya da tehdit mektubunu içermeyen her liste için (%95 olacaktır) “İltica başvurusu reddedilmiştir!” deyin.
3. Mültecinin hukuki tanımını okuyun. Bu tanımın gerçek hayatta nasıl uygulandığını ve çoğu katılımcının neden reddedildiğini anlatın: Zulme uğrayacaklarına dair haklı korkularını gösteren delilleri olmadığı için.
4. Baskı altında karar alma, kişisel tercihlerin nedenleri ve karar alma sürecinin yarattığı duygular hakkında tartışın. Bu faaliyet amacını açıklayarak tartışmayı bitirin.

Geri bildirim:

Geri bildirim oturumunda katılımcılardan aşağıdaki konularla ilgili deneyimlerini anlatmalarını isteyin:

- Mültecilere yapılan muamele adil miydi?
- Bir devletin mültecileri geri gönderme hakkı olmalı mıdır?
- Mülteciler insan hakları korunmasından yararlanır. Bu mülteciler bu haktan yararlandı mı: Neden?

- Halihazırda ülkenizde yerinden edilmiş kişiler var mı?
- İnsanların mülteci olmaları nasıl engellenebilir?

Daha fazla araştırma için ilgili haklar/alanlar: Geri göndermeme ilkesi; ayrımcılık yasağı. (Kaynak: David Donahue, Nancy Flowers. 1995. *The Uprooted: Refugees and the United States*)

KAYNAKÇA

Austrian Red Cross and European Training and Research Centre for Human Rights and Democracy (ETC) (ed.). 2004. *Researching Country of Origin Information-A Training Manual. Part I and II.* Vienna: Austrian Red Cross.

De Vinuesa, Belén García. 2003. *Building a rights-based asylum system for Europe: A UNHCR perspective.* In: David Turton and Julia González (ed.). *Immigration in Europe: Issues, Policies and Case Studies.* Bilbao: University of Deusto, s. 41-47.

Donahue, David ve Nancy Flowers. 1995. *The Uprooted: Refugees and the United States.* Alameda, CA: Hunter House Publishers.

European Union (Avrupa Birliği). 2005. Council Directive 2005/85/EC of 1 December 2005 on minimum standards on procedures in Member States for granting and withdrawing refugee status. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:326:0013:0034:EN:PDF>

Goodwin-Gill, Mc Adam. 2009. *The Refugee in International Law.* Oxford: Oxford University Press.

Immigration Advisory Service (ed.) 2009. *Internal Flight Alternative.* London: Research, Information&Policy Unit Immigration Advisory Service. http://www.iasuk.org/media/364678/internal_flight_alternative.pdf

Médecins Sans Frontières (MSF) (Sınır Tanımayan Doktorlar). 2011. *No way in. The biggest refugee camp in the world is full.* Kenya: MSF. http://www.msf.ie/sites/www.msf.ie/files/no_way_in_focus_on_dadaab_msf_report.pdf

Pillay, Navi. 2009. *Migrants at sea are not toxic cargo.* In: UNNews, Monthly Newsletter of the UN Information Centre, New Delhi, September 2009, Vol. 64, No. 9. http://www.unic.org.in/items/Newsletter_Sep2009.pdf

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği). 2012. *Global Trends 2011*. <http://www.unhcr.org/4fd6f87f9.html>

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği). 2011. *Global Report 2011*. Geneva: UNHCR. <http://www.unhcr.org/gr11/index.xml>

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği). 2011. *Handbook and Guidelines on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status under the 1951 Convention and the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees, HCR/1P/4/ENG/REV. 3*. Geneva: UNHCR. <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4f33c8d92.html>

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği). 2011. *Story Telling: Through the Eyes of Refugees*. http://www.youtube.com/watch?v=82_Bf-Costw8 ve <http://www.youtube.com/watch?v=nqQFRum2krQ&feature=relmfu>

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği). 2011. *World Refugee Day: UNHCR report finds 80 per cent of world's refugees in developing countries*. <http://www.unhcr.org/4dfb66ef9.html>

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği). 2009. *Irregular Migration by Sea: Frequently Asked Questions*. <http://www.unhcr.org/4a1e48f66.html>

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği). 2000. *UNHCR's Policy on Older Refugees. EC/50/SC/CRP.13, Annex II*. Geneva: UNHCR. <http://www.unhcr.org/refworld/docid/47036b502.html>

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği). *Asylum-Seekers*. <http://www.unhcr.org/pages/49c3646c137.html>

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği). *Children*. <http://www.unhcr.org/pages/49c3646c1e8.html>

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği). *Internally Displaced People Figures*. <http://www.unhcr.org/pages/49c3646c23.html>

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği). *RefWorld*.

<http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/refworld/rwmain>

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği). *Women*. <http://www.unhcr.org/pages/49c3646c1d9.html>

Women's Commission for Refugee Women and Children (Mülteci Kadınlar ve Çocuklar İçin Kadın Komisyonu). 2008. *Disabilities among Refugees and Conflict-Affected Populations. Resource Kit for Fieldworkers.* New York: Women's Commission for Refugee Women and Children. http://womensrefugeecommission.org/docs/disab_res_kit.pdf

EK BİLGİLER

Convention relating to the Status of Refugees (Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme): <http://www.ohchr.org/english/law/refugees.htm>

Council of Europe (Avrupa Konseyi): <http://www.coe.int>

European Commission, Asylum (Avrupa Komisyonu, İltica): http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/index_en.htm

International Committee of the Red Cross (ICRC) (Uluslararası Kızılhaç Komitesi): <http://www.icrc.org>

ICRC, Reuniting Families (ICRC, Aile Birleşimi): <http://www.icrc.org/eng/what-we-do/reuniting-families/index.jsp>

International Organization for Migration (IOM) (Uluslararası Göç Örgütü): <http://www.iom.int>

Médecins Sans Frontières (MSF) (Sınır Tanımayan Doktorlar): <http://www.msf.org>

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR) (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği): <http://www.ohchr.org>

Refugees Emancipation (Mültecilerin Kurtuluşu): www.refugeesemancipation.com

UN Committee against Torture (CAT) (BM İşkence Komitesi): <http://www.ohchr.org/english/bodies/cat/index.htm>

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği): <http://www.unhcr.org>

UNHCR, Refugee Figures (BMMYK, Mülteci Verileri): <http://www.unhcr.org/pages/49c3646c1d.html>

UNHCR, RefWorld (BMMYK, RefWorld): <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/refworld/rwmain>

UN Human Rights Committee (BM İnsan Hakları Komitesi): <http://www.ohchr.org/english/bodies/hrc/index.htm>

Women's Commission for Refugee Women and Children (Kadın ve Çocuk Mülteciler İçin Kadın Komisyonu): <http://womensrefugeecommission.org>

III. EK KAYNAKLAR

İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ METODOLOJİSİ

KRONOLOJİ

İNSAN HAKLARI LİTERATÜRÜ

İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ HAKKINDA KAYNAKLAR

İNSAN HAKLARI EVRENSEL BİLDİRGESİ

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

BİLDİRGESİ

SÖZLÜK

“1. Herkesin bütün insan hakları ve temel özgürlükler hakkında bilgilenme, bilgi arama ve bilgi alma hakkı vardır ve herkes insan hakları eğitimine erişime sahip olmalıdır.

2. İnsan hakları eğitimi, insan haklarının evrenselliği, bölünmezliği ve birbirine bağlılığı ilkeleri ışığında, herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine evrensel saygının geliştirilmesi için hayati önemdedir. (...)

A. İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ METODOLOJİSİ

1. İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ METODOLOJİSİNİN TEMELİ

İnsan hakları eğitimi insan hakları üzerine **bilgiyi, becerileri ve insan hakları değerlerini** geliştiren öğrenmedir. Hem devletlerin hem de bireylerin, cinsiyet veya toplumsal cinsiyet, yaş, engel, etnik veya milli köken, dil veya inanç gibi nedenlerle ayrımcılık yapmaksızın bütün insanların insan haklarına saygı ve insan haklarını koruma ve geliştirme sorumluluklarını ortaya koyar. Diğer tüm eğitim alanlarında olduğu gibi, insan hakları eğitimi de ilgili eğitim yaklaşımlarının amaçlarını yansıtan bir dizi yönetime sahiptir: Hakların gerçekleştirilmesi ve insan haysiyeti insan hakları eğitiminin merkezindeki kavramlar olduğu için eğitimsel yaklaşım insan odaklıdır. İnsan hakları eğitimleri ve atölye çalışmaları katılımcıların düşüncelerine ve ihtiyaçlarına uygun olmalıdır; entelektüel sorgular ile becerilerin geliştirilmesi ve yaklaşımların şekillendirilmesini bir araya getirmelidir. Elbette ki bu ancak katılımcıların aktif katılımıyla ve onların kişisel ve mesleki niteliklerinin göz önüne alınmasıyla mümkündür. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin ezbere bilinmesi insan hakları eğitiminden bahsettiğimizde kastettiğimiz şey olamaz.

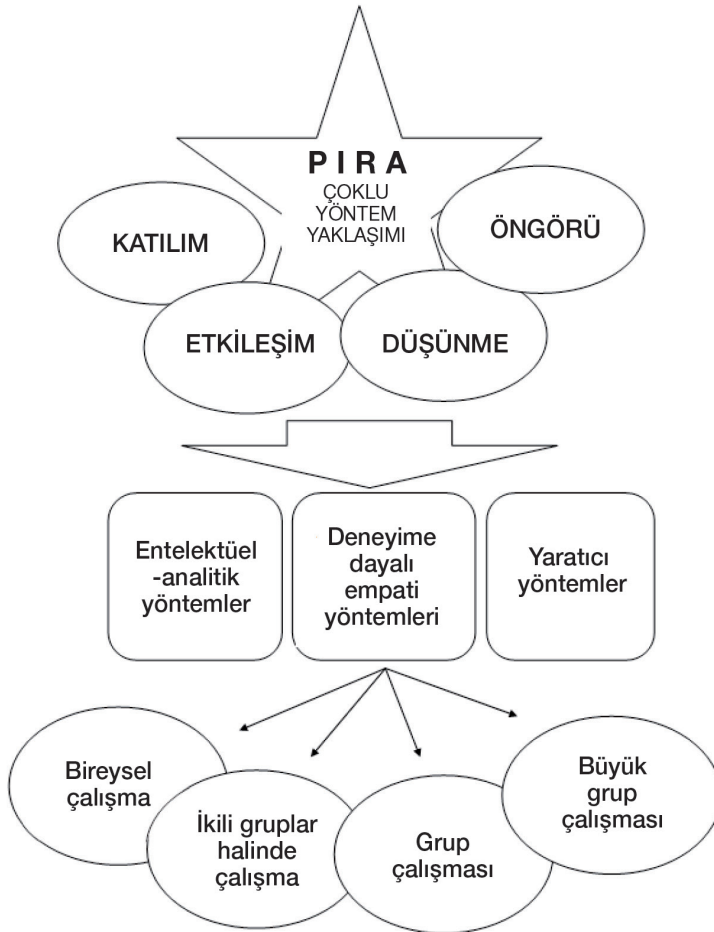
İnsan hakları eğitimleri veya çalışmaları başlatılırken, çok sayıda husus göz önüne alınmalıdır. Bir insan hakları eğitimcisi uygun faaliyetleri seçmeye başlamadan önce genel olarak eğitim durumunu ve spesifik olarak planlanan eğitimi belirleyen faktörleri ve değişkenleri açıklığa kavuşturmalıdır. Belirleyici nitelikteki ana unsurlar **içerik, metodoloji,**

organizasyona ilişkin çerçeve ve eğitimcilerin ve katılımcıların tavırlarıdır:

- **İçerik:** İnsan hakları eğitimleri belirli hedef grubun yararını ve ihtiyaçlarını göz önüne almalı ve katılımcıların mesleki durumunu, standartlarını hesaba katıp içeriği bu değişkenlere göre belirlemelidir. Elbette ki genel içerik, ilkeler ve insan haklarının korunmasıyla ilgili temel bilgiler mutlaka var olmalıdır ancak eğitimin odağına hedef grubun ihtiyaçları koyulmalıdır. Çeşitlilik ve toplumsal cinsiyet perspektifleri gibi konular bir eğitimin bir oturumunu oluşturabilir, fakat eğitimin tüm bölümlerinde farklı bağlamlardan ve örneğin sağlık, dini özgürlükler, iş hukuku veya çalışma alanının insan hakları boyutu gibi meselelerden bahsedilirken de her konuyu ilgilendiren ortak bir nokta olarak vurgulanmalıdır.
- **Metodoloji:** Eğitim metodolojisi, grup büyüklüğü, sosyal düzen, eğitimcinin ve katılımcıların faaliyetleri, öğrenme aşamaları ve kullanılan araçlar gibi çeşitli unsurların belirli bir biçimde bir araya gelmesi olarak betimlenebilir. Bu birbirine bağımlı faktörleri tasvir etmenin bir yolu, PIRA adı verilen katılım, etkileşim, düşünme ve öngörme (participation, interaction, reflection and anticipation) ilkelerine vurgu yapan çoklu yöntem yaklaşımıdır. **"Katılım"** ve **"etkileşim"** ile ilgili olarak insan hakları eğitiminin odağında "uzmanlar" ya da "öğrenme konusu"ndan çok "öğrenenler" in

olması gerektiğinin unutulmaması tavsiye edilir. Uzmanlık, tavırlar ve becerilerin paylaşımı eğitimci kadar (kendi bireysel eğitim ve mesleki tecrübelerine dayanarak) öğrenenler tarafından da yapıldığında, öğretmen geleneksel egemen konumundan ayrılır ve böylelikle cinsiyet, eğitim veya kültürel altyapıları ne olursa olsun her bir öğrencinin etkileşim, iletişim ve yetkinliklerinde ortak olan yönetsel ve

didaktik öğelerin uygulanması için alan açılmış olur. “**Düşünme**”, yeni olguların, fikirlerin ve perspektiflerin tekrar tekrar değerlendirilmesi ve kişinin yeni olgular ve farklı perspektifler ışığında kendi fikir ve duruşunu sorgulaması anlamına gelir. “**Öngörü**” ve empati de bir grup içindeki dinamik süreçleri anlamak ve bu süreçlere rehberlik etmek için olmazsa olmaz unsurlardır.

(Kaynak: Vedrana Spaji -Vrkaš vd. 2004. *Pou avanje prava i sloboda. Priru nik za u itelje osno-
vne škole s vježbama za razrednu nastavu.* Zagreb: FFpress, 2012)

Eğitimci, genellikle eğitimle ilgili tüm faktör ve değişkenleri kontrol etmesi mümkün olmadığı için, plana ve eşgüdümüne dair etkileyebileceği türden hususlara odaklanmalıdır. Özellikle uygun sosyal düzen, faaliyetler ve araçları seçerek eğitimci eğitim sürecini, sınıftaki sosyal etkileşim ve iletişimi yönlendirebilir ve öğrenci gruplarını baskı altına almamak üzere tedbirler alabilir.

- **Organizasyona İlişkin**

- **Çerçeve:**

Bir insan hakları eğitimi planlanırken eğitimin insan hakları veçhesini belirleyen şu unsurlar akılda tutulmalıdır: **elverişlilik, erişilebilirlik, kabul edilebilirlik ve uyarlanabilirlik**. İnsan hakları eğitiminin **güçlendirme** yönünü mümkün kılmak için, insan hakları eğitimi veya çalıştaylarına herkesin katılabilmesi yönünde tedbirler alınmalıdır. Bu tedbirler, zamanın yönetiminde, eğitimin yerine ve aynı zamanda pozitif ayrımcılık önlemlerinin alınması üzerine etkili olabilir. Eğitimcilerin elverişlilik ve erişilebilirlik üzerinde her zaman etkileri olmasa da genellikle öğrencilerin ihtiyaçlarına yönelik kurslar geliştirme ve sınıfta kabul edilebilirliğin artışı onlara bağlıdır.

- **Eğitimcilerin ve Katılımcıların**

- **Yaklaşımları:**

İnsan hakları eğitimi sadece bilgi aktarımından ibaret olmadığı için, insan hakları eğitimcileri aşağıda belirtilen becerilere sahip olmalıdır:

Mesleki yetkinlik (insan hakları ve insan haklarının korunması, farklı mesleki ve sosyal bağlamlarda insan haklarının hayata geçirilmesi hakkında bilgi);

Yöntem ve öğretim yetkinliği (genel olarak ve insan hakları alanında eğitim ve öğrenme süreçlerine dair bilgi ve bu bilginin

uygulamaya koyulması için gerekli mesleki beceriler);

- **İletişim yetkinliği;**

Duygusal ve empatiye ilişkin yetkinlik (kişinin kendi varoluşsal yönelimini yansıtabilmesi ve öğrenciler ve diğer eğitimcilerle empati yaparak etkileşebilmesi); **Kültüre ve toplumsal cinsiyete dair yetkinlik** (kişinin kültürel ve toplumsal cinsiyete özgü davranış kalıpları içinde kendi duruşunu yansıtabilmesi; sosyal koşullarla, bağlamlarla, “zihniyetler”le ve ayrımcılık vb. konularıyla ilgili bilgi).

Bu standartlar ve farklı öğrenci türlerinin ihtiyaçlarını karşılama gerekliliği sonucunda bir insan hakları eğitiminin en iyi şekilde farklı cinsiyetlere ve/veya etnik kökenlere sahip (özellikle kültürlerarası ya da toplumsal cinsiyete dair meseleler söz konusu edilecek ve bunlarla ilgili becerilerin ve yaklaşımların eğitime tabi tutulması söz konusu ise) **iki eğitimci** tarafından verilebileceği söylenebilir. Ayrıca farklı kişiliklere ve farklı çalışma alışkanlıklarına (örneğin içerik odaklı veya süreç odaklı) sahip iki eğitimcinin işbirliği daha etkili sonuçlar verecektir.

2. İNSAN HAKLARI EĞİTİMLERİNİN PLANLANMASI

İnsan hakları eğitimi içindeki derslerin kalitesi çok büyük ölçüde her bir adımın ayrıntılı bir biçimde planlanmasına bağlıdır. Aşağıda hazırlık sırasında rol oynayan en önemli faktörlere dair genel bir bakış bulabilirsiniz:

- **Öğrenme Hedefleri**

İnsan hakları eğitiminin ana amacı insan hakları sisteminin anlaşılması, insan haklarının bir insanın hayatının önemli ve makul

bir parçası olarak kabulü ve insan hakları ilkelerinin gündelik hayattaki çalışmalar içinde hayata geçirilmesidir. İnsan hakları eğitimlerinin başarılı bir biçimde hayata geçirilebilmesi için açık öğrenme hedeflerinin net bir tespiti büyük önem taşır. Bu hedefler katılımcıların özgül ihtiyaçlarına yanıt vermeyi amaçlamalıdır. İnsan hakları eğitimi adımları katılımcıların mesleki ve sosyal becerilerinin gelişmesi sonucunu doğurmalıdır. Bu beceri odaklı yaklaşım insan hakları eğitim ve çalıştaylarının temel özelliğidir.

Genel olarak üç önemli amaç insan hakları eğitiminin, derslerinin ve çalıştaylarının temeli olmalıdır:

- **Bilgi aktarımı** (İnsan hakları, insan hakları standartları, insan haklarının korunması nedir? İnsan hakları katılımcıların gündelik hayatları ve çalışmaları içinde ne ifade ediyor?)
- **İnşa becerileri** (Katılımcıların insan haklarına saygı göstererek ve insan haklarını hayata geçirerek yaşamalarını, çalışmalarını ve görevlerini yerine getirmelerini sağlamak üzere güçlendirilmesi; iletişim, aktif dinleme, tartışma, eleştirel analiz vs. unsurlar)
- **Yaklaşımların şekillendirilmesi** (Değerlerin açıklığa kavuşturulması, olumsuz yaklaşımların tespiti, olumsuz yaklaşımların gözden geçirilip yeni yaklaşımların benimsenmesi, kişinin kültürü ve cinsiyetiyle ilgili görecelik hakkında düşünmesi)
- **Eyleme geçme** (İnsan hakları yetkinliğinin ve farkındalığının gündelik hayata ve çalışmaya aktif olarak aktarılması ve uygulanması)

İnsan hakları standartlarının öğrenilmesi ve bilinmesi yeterli değildir. Öğrenciler bunları gündelik hayatta uygulayabilmek için ek desteğe ihtiyaç duyar. Bu destek, insan haklarının hayata geçirilmesi için gerekli olan becerilere dönük eğitimle sağlanmalıdır.

İnsan hakları eğitimi her zaman başlangıçta tespit edilen ve kurs sonunda değerlendirilen kriterlere dayanmalıdır. “Öğrenciler neyin uzmanı?” sorusunun kurstan önce sorulması ve bu sorunun yanıtının kurs süresince unutulmaması önemlidir. Sözlü ya da yazılı sınavlar ve geri bildirim öğrenme sürecinin değerlendirilmesinde veri sağlayabilir.

• **Hedef Grup**

Bir insan hakları eğitimi düzenlenmeden önce hedef grubun yapısı baştan belirlenmelidir. Her bir meslek grubunun (örneğin idareciler, polis memurları, hâkimler, avukatlar, sosyal hizmet ve sağlık hizmeti görevlileri, öğrenciler, öğretmenler, askeri personel vb.) mesleğe özgü ihtiyaçları olduğundan, hizmet öncesi ya da hizmet içi eğitimlerde “karışık” gruplardan olabildiğince kaçınılmalıdır. Bu kuralın verimli bir istisnası, örgütlerin ya da örgütsel birimlerin bir bütün olarak eğitilmesidir. Böyle bir durumda farklı perspektifler ve bakışlar öğrenme sürecini zenginleştirir ve örgütte yapısal gelişmenin yolunu açabilir.

Planlama sürecinde hedef grubun özgül ihtiyaçları düşünülmelidir. Bu ihtiyaçlara göre eğitim, farklı konulara odaklanabilir (Söz konusu mesleki grup için önemli olan standartlar, içerik hakkında bilgi ve becerilerin geliştirilmesi ya da yaklaşımların şekillendirilmesi, farkındalık yaratma vb.). Eğitim metodolojisi ve faaliyetleri yetişkin öğrencilerin çoğunlukla en pragmatik olan yaklaşımlarını yansıtmalıdır; fikirlerin ve

kavramların hayata geçmesi için bir fırsat sunmalıdır; katılımcıların mesleki hayatlarından alınma gerçek sorunlar ve vakalarla ilgili olmalıdır ve katılımcıların mesleki uzmanlığını dikkate almalıdır.

İnsan hakları öğrencileri sorumluluklarının farkına varmalıdır (vardırılmalıdır). Gerçek iş, eğitim bitip kazanılan bilgi, beceri ve yaklaşımlar gündelik hayata ve çalışma hayatına yansıtılmalıdır.

Özgül ihtiyaçlar dışında eğitimin sürecini destekleyecek organizasyona ilişkin bazı koşullar da karşılanmalıdır (yerin, araçların ve materyallerin yeterli olması; günün başlangıcında genel bilgi, günün sonunda özet, yeterli molaların olduğu bir zaman çerçevesi, mümkünse içecekler).

- **Katılım**

En etkili öğrenme yolunun “yaparak öğrenme” olduğuna dair ilke ışığında insan hakları eğitiminde katılımcı ve deneyim temelli yaklaşımın geliştirilmesi önemle tavsiye edilmektedir. Eğitimsel katılım etkileşim süreçleri, esneklik, yöntemde ve sosyal organizasyonda çeşitlilik ve konuların ve materyallerin konuyla ilgisi gibi unsurlarla kendini ortaya koyar. Hem aktif hem de etkili bir eğitim sürecinde aşağıdaki hususlar dikkate alınmalıdır:

- **Konular ve standartların sunumu**

Bir insan hakları eğitiminin hazırlık aşamasında o alanda uzman olan kişilerin davet edilmesi tavsiye edilir. Uzman listelerine genellikle yerel projeler, üniversiteler ve idare yoluyla erişilebilir. Akademik ve bilimsel uzman heyetleri yerine, bilim insanları ve uygulamacıların birlikte olduğu karışık heyetler, tartışmayı teşvik edeceği gibi pratik olarak uygulanabilirliği de güvence

altına alır.

Ayrıca konuyla ilgili insan hakları standartları ve belgeleri eğitim sırasında tanıtılmalıdır. Kolaylaştırıcı, standartların hedef gruba bağlı olarak tartışılmasını sağlamalı ve standartların katılımcıların gündelik hayatlarında hayata geçirilip geçirilmediği sorusunun yanıtlanması gerektiğini de unutmamalıdır.

- **Etkileşim yaklaşımı**

Öğrenciler ve özellikle yetişkin öğrenciler eğitim sürecine tüm becerileri ve kişisel ve mesleki uzmanlıklarıyla birlikte dahil edilmelidir. Etkileşimli bir öğrenme sürecinde eğitmen, geleneksel öğretmenin egemen rolünden çıkıp kolaylaştırıcı veya moderatör rolünü üstlenir. İçerik ve bilgiye dair meseleler ihmal edilmemeli, ancak eğitmen aynı zamanda grup sürecini yürütebilmeli ve çerçeveyi çizerek, materyalleri ve grup organizasyonunu hazırlayarak ve yönetime ilişkin mesleki metodolojik destek sunarak (örneğin öğretme/öğrenme teknikleri) yeni yaklaşım ve becerilerin edinilmesini sağlayabilmelidir.

Eğitmenin kolaylaştırıcı olarak yeni rolü geleneksel öğretmene kapalı olan bazı kapıların da açılmasına katkı sunabilir. Özellikle az ya da olumsuz okul deneyimine sahip kişiler, öğrencilerin eksikliklerine değil, kişisel uzmanlıklarına vurgu yapan katılımcı bir yaklaşımla cesaretlendirilebilir.

- **Pratik yaklaşım**

İnsan hakları eğitiminin amaçlarından biri, insan haklarının gündelik hayattaki anahtar kavramlardan biri olduğu ya da olabileceği fikrinin yaygınlaştırılmasıdır. Bu anlamda insan hakları eğitimi, yalnızca soyut bir fikir olarak insan haklarıyla ilgilenmeyen ama aynı zamanda kendi özel ve mesleki hayatlarına insan haklarını nasıl dahil

edebilecekleri sorusunu soran uygulamacıların ihtiyaçlarını karşılar: İnsan hakları standartlarıyla nasıl iyi işler çıkarabilirler? İnsan Haklarında faydalabilecekleri ne var? İnsan haklarını anlamının ve yaşamının yararı nedir?

Dolayısıyla insan hakları eğiticisi programlarına pratik hayata dair unsurlar eklemeli ve uygulamaya dönük yazın, materyal ve vaka çalışmaları hazırlamalıdır. Eğer eğiticinin hedef grubun mesleki nitelikleriyle ilgili deneyimi yoksa, o konuda çalışan bir uygulamacıya danışmak ve bu kişiyi eğitim çalışmasına dahil etmek iyi bir fikirdir.

- **Farkındalığın şekillendirilmesi ve becerilerin inşası**

Bilgi aktarımı, yaklaşım şekillendirilmesi ve beceri inşası temellerine dayanmayan bir insan hakları eğitimi bitmemiş bir tablo gibidir. Yaklaşımların şekillendirilmesi ve becerilerin inşası bilgi aktarımı olmaksızın gerekli bilgiye dair temeli taşımaz. Bilgi aktarımı ve yaklaşımların şekillendirilmesi insan haklarının uygulanmasına yönelik becerilerin var olmaması durumunda bir anlam ifade etmez. Son olarak yaklaşımların şekillendirilmesi olmaksızın mevcut olan bilgi aktarımı ve becerilerin inşası insan haklarının aleyhine bile kullanılabilir. Bu nedenle bilgi ve eğitim becerisinin yanında insan hakları eğiticisi, katılımcıların farkındalık kazanmalarını ve (insan haklarını desteklemek ya da ihlal etmek konusunda) kendi potansiyellerinin farkına varmalarını sağlamalıdır.

- **Geri bildirim**

Eğitimlerde ve atölye çalışmalarındaki değerlendirme tek yönlü bir sokak olarak değil kalıcı nitelikte bir karşılıklı geri bildirim süreci olarak düşünülmelidir. Olumlu ve yapıcı geri bildirimün üç kuralı vardır:

Pozitif değerlendirme ve takdir mutlaka en önce gelmeli; Somut eylemlere ve ifadelere odaklanılmalı; Görüşler açıklandıktan sonra bu görüşün nedenleri açıklanmalı.

• **Esneklik**

İnsan hakları eğitimleri farklı durumlara, farklı hedef grupları ve koşullarına, ilgili kültür ve eğitim ihtiyaçları ve deneyimlerine bağlı olarak uyarlanabilecek şekilde tasarlanmalıdır. Hazırlık, aynı zamanda, bir kurs içinde birden fazla hedef grup olabileceğini ya da hedef grup içinde birden fazla ön şart bulunabileceğini göz önüne alarak yapılmalıdır. Bu nedenle, insan hakları eğiticileri bir hedef grubun özgül ihtiyaçlarını hesaba katmadan hazır materyaller kullanma konusunda çok dikkatli olmalıdır. Mevcut materyalleri uyarlamaya ya da değiştirmeye ve yeni veri ya da vaka araştırmasına hazır olmalıdırlar. Bu durum, “İnsan Haklarını Anlamak” el kitabının kullanıcıları için de geçerlidir. Bu el kitabı devam eden bir çalışma olarak görülmelidir. İlerlemenin teknik aracı, ek materyal, güncelleme ve faaliyetler içeren ETC web sitesidir ve bu site tüm kullanıcıları, tüm öğrenen topluluğuna açık olarak, tematik veya yerel düzeyde düzeltmeleri yapmak üzere davet eder.

Materyallerin kapsamlı olarak seçilmesi ve hazırlanması kursun yürütülmesini kolaylaştırır. Çok çeşitli materyaller ve faaliyetlerin seçilmesi eğiticinin sınıfta esnekliğini artırır ve grubun ihtiyaçlarına ya da zorluğuna derhal yanıt verebilmesini sağlar. Diğer bir yararlı ipucu ise konuları esnek bir biçimde işlenebilecek ve gerekirse yeniden düzenlenebilecek modüller halinde sunmaktır.

Katılımcılara bir zaman çerçevesi sunmak yönlendirme için mutlak olarak gerekli ise de eğiticiler katılımcılar arasında sıkıntıya

ya da ilgisizliğe yol açmamak için bu konuda çok katı davranmamalıdır. Eğiticiler katılımcıların fiziksel (mola, içecek, hareket etmek vb.) ve entelektüel ihtiyaçları arasındaki dengeyi bulabilmelidir.

- **Değerlendirme**

Bir değerlendirme aracı olarak test sorularının, ne zaman kullanıldıklarına bağlı olarak üç temel işlevi vardır: Başlangıçta uygulanacak testler eğitim başladığında ihtiyaçların ve katılımcıların önceki bilgi düzeylerinin belirlenmesinde rol oynayarak, kurstaki tüm ilerlemenin ve kazanımların izlenmesinde temeli oluşturacaktır. Kurs sırasında uygulanan testler, eğiticinin programını güncellemesini sağlar. Sondaki testler ise kazanımları gösterir ve bu nedenle kursun ve materyallerin sonrası için değiştirilmesinde ya da geliştirilmesinde önemli bir araçtır.

- **Sürdürülebilirlik/Takip/Eylem**

Eğitimin tamamlanmasından sonra, sonuçların sürmesi için atılan adımlar da bu eğitim sürecinin bir parçası olmalıdır. Faaliyetin ardından düzenli aralıklarla yapılacak toplantılar, saha ziyaretleri, uzman toplantıları, öğrencilerin eğitim sonrası çalışmalarına dair (kazanımlar ve sorunlar üzerine) raporlar ya da mesleki bilgi değişimi amacıyla kurulan ağlar bu alanda planlı ve düzenli bir faaliyet sonrası takibin unsurları olabilir.

3. ALIŞTIRMALAR VE FAALİYETLER

El kitabının her bir bölümündeki faaliyetler öğrencilerin temel insan hakları ilkelerini anlamalarına; iletişim becerilerini, eleştirel düşünme ve analitik yeteneklerini, yaratıcılıklarını ve ikna ediciliklerini geliştirmelerine fayda sağlar. Bu becerilerin hepsi demokrasi için hayati öneme sahiptir. Kitapta yer alan faaliyetler adalet ve haysiyet için verilen evrensel mücadelenin çokkültürlü, sosyo-ekonomik ve tarihsel perspektiflerini ortaya koyar. Öğrencilerin hem akıllarını hem de yüreklerini eğitime dahil etmelerini, kendileri için insan haklarının anlamını sorgulamalarını sağlamayı ve öğrendiklerini şiddet içermeyen bilgiye dayalı eylemlere dönüştürülmeleri için onları cesaretlendirmeyi amaçlar. Son olarak, bu faaliyetler, çeşitli eğitim uygulamaları yoluyla insan haklarının tüm detaylarıyla tarafsız bir gözle ve farklı açılardan incelenmesini hedefler. Dolayısıyla faaliyetlerin nihai amacı, herkesin değişim getirebileceğini ve insan haklarının, herkes için adalet ve haysiyetin gerçekleşmesine katkı sunabileceğini göstermektedir. Bu el kitabı için

seçilen faaliyetler insan hakları eğitimi metodolojisi içinde yer alır:

Her bir yöntemin temel özellikleri aşağıda anlatılmış ve kolaylaştırıcılara her bir faaliyette sunulan karmaşık sorunların çözümünde yaratıcı ve yeni bir yaklaşım geliştirmeleri için yardımcı olmak üzere yararlı ipuçları sunulmuştur.

• Isınma/Buzların Kırılması/Rahatlama Yöntemleri

Bir eğitime başlamak için insanların kendilerini tanıtmalarına izin verin ve buldukları yerde istediklerini hissettirin. Gerekirse “buz kırıcı” diye adlandırılan ve katılımcıların birbirini tanımasını ve kendilerini grup içerisinde daha rahat ifade edebilmelerini sağlamaya yardımcı bir faaliyet yürütün:

- **Hayatı bir araya getirin:** Herkes evinden kendisi için anlam ifade eden bir nesneyi getirip herkese açık sergiye katkıda bulunur.
- **Sıraya girin:** İnsanların boy, yaş, doğdukları ay, ayakkabı numaraları gibi özelliklerine göre sıraya girmelerini isteyin.
- **Mülakatlar:** Her katılımcı başka bir katı-

Isınma ve rahatlama yöntemleri	Deneyim temelli yöntemler	Katılımcı/etkileşimci yöntemler	Çatışma çözümü yöntemleri
Sunum yöntemleri	İNSAN HAKLARI EĞİTİMİNDE YÖNTEMLER		Analiz ve yorum yöntemleri
Yaratıcı yöntemler			Eylem yöntemleri
Veri toplama yöntemleri	Analitik/ araştırma yöntemleri	Bilgi teknolojileri ve sosyal medya yöntemleri	Sonuca dair yöntemler

(Kaynak: Vedrana Spajić-Vrkaš vd. 2004. *Poučavanje prava i sloboda. Priručnik za učitelje osnovne škole s vježbama za razrednu nastavu*. Zagreb: FFpress, 157)

- lımcıyla eşleşir; birbirlerine sorular sorarlar. Sonra her katılımcı diğerini gruba tanıtır.
- **Ben de!** Bir kişi adını söyler ve sonra kendisi hakkında konuşmaya başlar. Başka biri ortak bir özellikten bahsedildiğini duyduğunda araya girer, ismini verir ve kendisi hakkında konuşmaya başlar. Herkes kendini bu şekilde tanıtmaya kadar bu oyunu sürdürün.
 - **Müzikli sandalyeler:** Sandalyeleri küçük bir daire şeklinde düzenleyin ve katılımcılardan oturmalarını isteyin. Dairenin ortasında durup, isminizi ve kendiniz hakkında bir şeyi söyleyin. Bunu yaptığınızda ifadeniz kimler için doğruysa o kişiler de sandalyelerini değiştirmelidir (“Adım X ve iki çocuğum var”; “Adım X ve fareleri sevmem” gibi). Şimdi kendinize bir sandalye kapmaya çalışın. Sandalyesiz kalan kişi kendini tanıtmalı ve bir şeyler anlatmalıdır. Onun anlattıkları da başka birileri için geçerli olacaktır.
 - **Düğünler:** Katılımcılara omuz omuz durmalarını ve kollarını ileri doğru uzatmalarını söyleyin. Şimdi daire çevresinde el ele tutuşsunlar. Kimse yanındaki kişinin elini tutamaz. Ardından da elleri bırakmadan düğümü çözmelerini isteyin.
 - **Grup kuralları:** Herkes kendini tanıttıktan sonra eğiticiler gruba eğitimden azami fayda sağlamak için gerekli olan birkaç hususu anlatır: Her bir faaliyetin süresi ve eğitimin süresi belirlenmiştir. Eğiticiler ve öğrenciler süreyle ilgili kurallara, hemen başlayarak ve etkinliği zamanında bitirerek uyar. Öğrencilerden biri, özellikle de küçük grup faaliyetlerinde süreye riayeti denetleyebilir. Eğiticiler eğitimin kapsamını açıklar ve katılımcılardan beklentilerini anlatmalarını ister. Bunlar bir tahtaya veya kağıda yazılmalıdır. Eğiticiler bu listeyi inceleyip, eğitimin bu beklentileri karşılayıp karşılamayacağını açıklıkla değerlendirir. Grup
- bun istemediği şeyler de listelenir. Bu da gruba kurallarla ilgili bir temel sağlar. Eğiticiler ve öğrenciler hep birlikte bir güven ortamının oluşması ve nazik, mahremiyete saygılı ve yararlı bir etkileşimin sağlanması için temel kuralları belirlerler.
- **Deneyim Temelli Yöntemler**
 - **Canlandırma:** Canlandırmalarda katılımcılar kurgusal durumlara sokulur. Kolaylaştırıcılar canlandırmaları ayrıntılı olarak açıklayabilecekleri gibi, oyun hakkında az bilgi verip, katılımcıların oyunu kendilerinin geliştirmesini de bekleyebilir. Canlandırmalarda aktörler başka birilerini canlandırabilecekleri gibi yeni bir durumda kendilerini de oynayabilirler. Her hâlükârda bir canlandırmanın çok uzun olmaması ve senaryosunun hem izleyicilere hem de oyunculara oyunu kolayca takip etme imkânı vermesi gerektiği en başta açıklanmalıdır. Çoğunlukla bu tür canlandırmalar, eğitimin hedeflerine varılabilmesi ve bir tartışma yaratılması için açık uçludur; ancak oyunun sonunda sorulacak dikkatli sorular ve yapılacak tartışmalar, katılımcıların deneyimledikleri durum ile gerçek hayattaki durum arasında paralellik kurulabilmesi için önem taşır. Kolaylaştırıcılar bazı insanların bahsi geçen durumlarda kendilerini huzursuz, rahatsız ve hatta çaresiz hissedebileceklerini hesaba katmalı ve bu konuda hassasiyet göstermelidirler.
 - **Hikâye anlatımı, simülasyonlar ya da fa-ra-zi duruşmalar** gibi deneyim temelli diğer yöntemler de vardır.
 - **Katılımcı/Etkileşimci Yöntemler**
 - **Tartışmalar** düşünmeyi, analiz etmeyi ve eleştirel bakmayı teşvik eder; katılımcılara hiyerarşik olmayan, demokratik ve ortak çalışmaya dayalı bir koşulda bilgi edinme imkânı sağlar ve farklı bakış açılarının ve görüşlerin anlaşılmasına yardımcı olur.

Tartışmanın belirli bir odakta kalmasını sağlamak için önce anahtar nitelikte bir dizi soru sormalısınız. Grup büyüdükçe bazı katılımcılar tartışmaya hâkim olacak, diğerleri sessiz kalacaktır. Herkesin konuşma fırsatına sahip olmasını sağlamak üzere grubu daha küçük bölümlere ayırabilirsiniz. Bir tartışma bittiğinde ana hususları hem sözlü hem de yazılı olarak özetlemelisiniz. Kolaylaştırıcılar tartışmanın hedefini akıllarında tutmalı, katılım ve analiz sağlayacak sorular sormalıdır: varsayımsal (“... *olsaydı ne yapardınız?*”), tahmine ilişkin (“*Bu sorunu nasıl çözebilirdik?*”), tanımlayıcı (“*Bu fikrin hayata nasıl geçeceğini bize açıklayabilir misiniz?*”), sorgulayıcı (“*Neden öyle düşünüyorsunuz?*”) netleştirici/özetleyici (“... *düşündüğünüzü söylersem haklı olur muyum?*”).

Karşılıklı saygı ve güven ortamı oluşturunun yollarından biri, katılımcılara kendi “tartışma kuralları”nı geliştirme fırsatı verilmesidir. Eğitici, katılımcılardan herkesin takip etmesi gereken tartışma kuralları üzerine düşünmelerini ister ve tüm önerileri herkesin görebileceği bir yere, gerekirse birleştirerek ve basitleştirerek yazar. Eğer aşağıdaki kurallar öneriler arasında yoksa bir tartışma için mutlak olarak gerekli olan bu kuralları da ekleyin:

- Konuşan kişiyi dinleyin;
- Aynı anda birden fazla kişi konuşmasın;
- Bir şey söylemek isteyen dikkat çekebilmesini sağlayacak ortak bir işaret belirleyin;
- Başka biri konuşurken sözünü kesmeyin;
- Biriyle aynı fikirde değilseniz, kişinin kendisini eleştirmek ile onun fikirlerini eleştirmek arasındaki farkı ortaya koyun;
- Biri konuşurken gülmeyin (İstisnası konuşan kişinin espri yapmasıdır);
- Herkesin katılımı sağlanmalıdır;
- Kurallar listesini herkesin görebileceği ve gerekirse ekleme/değişiklik yapabileceği

bir yere koyun.

- Diğer katılımcı/etkileşimci yöntemler arasında **konu/ders anlatımı, raporlama** vb. sayılabilir.

• **Yaratıcı Yöntemler**

Yaratıcı yöntemler **makale yazma, resim, heykel gibi çalışmalar, fotoğraf ya da film çekme** vs.’dir.

• **Çatışma Çözümü İçin Yöntemleri**

Çatışmaların sona erdirilmesi için yöntemler **arabuluculuk, müzakere, hakemlik** vb.’dir.

• **Veri Toplama Yöntemleri**

Beyin fırtınası yaratıcılığın ve çok sayıda fikrin hızla ortaya çıkmasını sağlar. Belirli bir problemin çözülmesi için alternatif yolların tespiti; bir sorunun yanıtlanması; yeni bir konunun açılması; katılımcıların ilgisini çekmek ve bilgi ve yaklaşımlarını araştırmak için kullanılabilir.

Bir beyin fırtınası toplantısı şu şekillerde yapılabilir: Bir sorunun, meselenin ya da konunun sözlü ya da yazılı olarak açıklanması; grup üyelerinden olabildiğince çok sayıda fikir ve öneri istenmesi; tercihen birer sözcük veya kısa ifadeli öneriler alınması; yanıtların bir tahtaya/kağıda yazılması (en yaratıcı ve en acayip önerilerin genellikle en yararlı ve ilginç öneriler olduğunu aklınızda tutun); verilen yanıtların önceliklendirilmesi ve analiz edilmesi; çözümlerin gruplandırılması.

Beyin fırtınası toplantıları buzların kırılması ve farklı konulara giriş yapılabilmesi için iyi bir yöntemdir ve diyaloglar, oyunlar ya da faaliyetler için de kullanılabilir.

• **Analitik Araştırma Yöntemleri**

Vaka çalışmaları analiz, eleştirel düşünme, sorun çözme ve planlama becerilerini, işbirliğini ve ekip inşasını teşvik eder.

Bu çalışmalar etkili tartışmaların (örneğin bir konuda var olan konuların tartışılması için grupların belirlenmesi) ve karşılaştırmaların (örneğin bir vakadaki sorunların çözümlerine dair farklı analizler) yapılması için kullanılabilir. Seçtiğiniz vaka, tarihi veya güncel bir olaydan yola çıkan **gerçek bir vaka** olabileceği gibi, belirli bir sorun ya da çalışma konusunu ilgilendiren **kurgusal ya da varsayımsal** bir vaka da olabilir. Kurgusal durumlar belirli bir yerdeki hassas meselelerin bireyler, örgütler, sosyal gruplar veya coğrafi bölgeler hakkında kışkırtıcı yanıtlar vermeksizin çözümlenmesini sağlayabilir. Bir **saha vakası** katılımcıların kendi toplumları içinde çalışmalarına ve tepki koymalarına yardımcı olacaktır.

Diğer araştırma yöntemleri arasında **mülakatlar, odak grupları veya saha çalışmaları** sayılabilir.

- **Analiz ve Yorum Yöntemleri**
Analiz ve yorum yöntemleri (kurgusal) metinler, resimler gibi materyallerin **analizi ve yorumlanmasıdır**.
- **Eylem Yöntemleri**
Eylem yöntemleri (çoğunlukla) **kampanyalar, destek mektupları yazımı, acil eylemler, doğaçlama gösteriler yapılması ve gönüllü işler** gibi takip faaliyetleridir.
- **Bilgi Teknolojileri ve Sosyal Medya Yöntemleri**
Bilgi teknolojileri destekli sosyal medya yöntemleri **internet araştırması, ağ kurma, bloglar**, sosyal medyada tartışma yaratma yöntemleridir.
- **Sonuca Dair Yöntemler**
Bir eğitimin doğru bir mesajla kapatılması

büyük önem taşır. Katılımcıların hem bireysel hem de toplu olarak öğrendiklerini toparlama şansına ihtiyaçları vardır. Genel olarak eğitimin sonuçlandırılması faaliyetin hedeflerine ve akışına bağlıdır. Sonuca dair yöntemlere örnekler şunlardır:

- **Top oyunu** (Katılımcılar bir topu birbirlerine atar ve topu her yakalayan oturumda öğrendiği bir şeyi söyler.)
- **Ortak özet** (Katılımcılar sırayla özetleyici bir soruya veya ucu açık bir ifadeye yanıt verir.)
- **Slayt gösterisi** (Kolaylaştırıcı, eğitimden fotoğrafları gösterir ve katılımcılar faaliyete kendi katkıları ve eğitim öncesi/sonrası/sırasındaki duyguları hakkında kısaca konuşur.)

Geri bildirimde bulunmak eğitimin çok önemli bir bölümüdür. Geri bildirim alma- nın ve katılımcılara geri bildirimde bulun- manın çok çeşitli yolları vardır. Bu nedenle kolaylaştırıcılar kendilerine şu soruları sor- malıdır: İnsanlar bu faaliyet hakkında ne hissetti? Uygulamalar hayal ettiklerinden daha kolay ya da daha zor oldu mu? En zor bölümler nelerdi ya da en zor temsil edilen şeyler nelerdi? Katılımcılar insan hakları hakkında yeni şeyler öğrendi mi? Gruplar arasındaki benzerlikler/farklılıklar nelerdi? İnsan hakları fikri hakkında temel bir an- laşmazlık var mıydı? Neden?

Geri bildirimde bulunurken başkalarına say- gı göstermek, onların söylediklerine ve yap- tıklarına odaklanmak ve bakış açınızla ilgili nedenleri açıklamak önemlidir. Öğrencilere de göstermek üzere aşağıdaki geri bildirim yöntemlerinden birini kullanabilirsiniz:

- **Kutu:** Her katılımcı faaliyet hakkındaki fik- rini yazar ve bir kutuya koyar. Sonra her- kes birer kâğıt çekip, üzerinde yazanları sesli olarak okur, tüm grup o fikri tartışır.
- **Devam et, dinliyorum:** Her katılımcının, faaliyet hakkındaki fikirlerini söylemesi

için beş dakikası vardır.

- **İnsan makinesi:** Tüm katılımcılar daire şeklinde bir araya gelir; el ele tutuşurlar ve bir kişi sevdiği ya da sevmediği bir şeyi söyler. Yanındaki kişi bu fikri tekrarlar ve o fikir hakkında yorum yapar ve başka bir fikir söyler.
- **Hava durumu:** Katılımcılar faaliyet hakkında ne hissettiklerini hava durumu sunar gibi anlatır.
- **El:** Öğrenciler parmaklarını kullanarak ve dokunulması gereken beş konu olduğunu akılda tutarak sözlü geri bildirimde bulunur: Baş parmak iyi olan şeyler içindir; işaret parmağı bir şeye işaret eder; orta parmak sevilmeyen bir şeyi anlatır; yüzük parmağı duygusal olarak etkileyici bir şeyi ifade eder ve küçük parmak eksik olan bir şeyi gösterir.
- **Trafik ışıkları:** Öğrenciler geri bildirimde bulunurken yeşil, kırmızı ve sarı kâğıtlar kullanır ve hangi rengi neden seçtiklerini açıklarlar.
- **Hedef tahtası:** Eğitici tahtaya/kağıda bir hedef tahtası çizer ve katılımcılardan o tahtaya noktalar koyarak eğitimin hedefine varıp varmadığını belirtmelerini ister. Herkese açıklama yapma fırsatı verilir.
- **Kendine mektup:** Her bir katılımcı kendisine bir mektup yazar; kursun sonuçlarını özetler ve gündelik hayatında veya mesleğinde insan haklarını uygulayacağına dair somut taahhütte bulunur. Eğitici mektupları toplar, iki ay sonra da katılımcılara gönderir.

4. NEDEN ?

İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

İnsan hakları eğitimi, **demokratik ve çoğulcu bir toplumda etkin vatandaşlık** için vazgeçilmez bir unsurdur. Etkin ve sorumluluk sahibi

vatandaşlar eleştirel düşünme, ahlaki seçimler yapabilme, meseleler hakkında ilkeli duruşlar sergileyebilme ve demokratik yolları kullanabilme becerilerine sahiptir. Yalnızca insan haklarını anlayabilen insanlar bu hakları hem kendileri hem de başkaları için savunabilir; ancak bu süreçlere dahil olabilmek için bilgi sahibi olmak gerekir. Etkili bir insan hakları eğitiminin iki ana amacı vardır: **insan hakları hakkında öğrenmek ve insan hakları için öğrenmek**. İnsan hakları hakkında öğrenmek genellikle bilişseldir ve haklar tarihi, belgeler ve uygulama mekanizmalarını içerir.

İnsan hakları eğitimi

- Değerlerin ve yaklaşımların değişmesini sağlayabilir;
- Davranışların değişmesini sağlayabilir;
- Sosyal adaletin sağlanması için güçlendirilebilir;
- Meseleler, toplumlar ve uluslar bağlamında dayanışma oluşmasına yardım edebilir;
- Bilginin ve analitik becerilerin ilerlemesine yardım edebilir;
- Katılımcı eğitimi teşvik edebilir.

İnsan hakları için öğrenmek ise eşitlik ve insan haysiyeti ilkelerini anlamak, benimsemek ve herkesin insan haklarına saygı ve bu hakları korumak üzere taahhütte bulunmaktır. Çoğunlukla bilgimiz doğrultusunda hareket etmeyiz. İnsan hakları yüksek düzeyde ilham verici ve aynı zamanda pratiktir. Çoğu insanın umutlarını ve ideallerini kapsar ve insanlara hayallerini gerçekleştirme gücü verir. İnsan hakları eğitimi de bu ilham verici ve pratik yönleri paylaşır. Standartları belirler ve aynı zamanda değişim yaratır:

“İnsan Haklarını Anlamak” El Kitabı, haliha-zırda mevcut olan insan hakları eğitimi tartışmasına hem içerik hem de biçimsel olarak katkı sağlamayı amaçlar ve **dünyanın her yerinde hakiki bir insan hakları kültürünün gelişmesi** sürecine katılmayı amaçlar. Amacımız öğrencilerin kendi hayatlarının kontrolünü ele geçirmelerini sağlayacak bilgi ve

becerileri kazanmalarına yardımcı olmaktır. İnsan hakları eğitiminin insan haklarını anlamada önemli bir rol oynadığına, insanları güçlendirdiğine ve birçok kişinin hayatını iyileştirdiğine inanıyoruz. Sadece insanın kendi hayatında insan hakları ilkelerine saygı göstermesi ortak varoluş içinde başkalarının haklarına saygıyı beraberinde getirecektir.

B. İNSAN HAKLARI İÇİN SÜREGİDEN KÜRESEL MÜCADELE KRONOLOJİ

MÜCADELELER VE TARİHİ OLAYLAR	KONFERANSLAR, BELGELER VE BİLDİRGELER	KURUMLAR
17. yüzyıla kadar		
<p>Birçok dini metin eşitliğin, insan haysiyetinin ve başkalarına yardım etmenin önemini vurgular. 3000 yıldan fazla zaman önce Hindu Vedas, Agamas ve Upanishads; Musevi Kutsal Kitabı: Tevrat</p> <p>2500 yıl önce Buddhist Tripitaka ve A guttara-Nikaya ve Konfüçyüs öğretileri</p> <p>2000 yıl önce İncil ve 600 yıl sonra Kuran</p>	<p>Davranış kuralları: Menes, Asoka, Hammurabi, Draco, Cyrus, Moses, Solo ve Manu</p> <p>1215 Egemenin bile hukuk üzerinde olmadığını belirten Magna Carta imzalandı.</p> <p>1625 Hollandalı hukukçu Hugo Grotius uluslararası hukukun temellerini attı.</p> <p>1690 John Locke, Hükümet Üzerine İkinci İnceleme’de doğal haklar fikrini yarattı.</p> <p>1776 Virginia Haklar Manzumesi</p> <p>1789 Haklar Manzumesi: ABD Anayasası ek Maddeler 1-X</p>	

18. ve 19. yüzyıllar		
<p>1789 Fransız Devrimi ve İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi 1815 Latin Amerika'da ve Fransa'da köle isyanları 1830'lar Ekonomik ve sosyal haklar için hareketler: Hindistan'da Ramakrishna, Batı'da dini hareketler 1840 İrlanda'da Chartist Hareketi işçiler ve yoksullar için genel seçme hakkı ve haklar talep etti. 1847 Liberya Devrimi 1861 Rusya'da serflikin kalkması</p>	<p>1792 Mary Wollstonecraft'ın kitabı: Kadın Haklarının Savunulması (<i>A Vindication of the Rights of Woman</i>) 1860'lar İran'da Mirza Fath Ali Akhundzade ve Çin'de Tan Sitong cinsiyet eşitliğini savundu. 1860'lar Rosa Guerra'nın dergisi La Camelia Latin Amerika'nın her yerinde kadınların eşitliğini savunmaya başladı. 1860'larda Japonya'da Toshiko Kishida '<i>Kız Kardeşlerim, Size Söylüyorum</i>' başlıklı makalesini yayınladı. 1860-80 tüm bölgelerde köleliğin kaldırılmasına dair 50'den fazla ikili antlaşma</p>	<p>1809 İsveç'te Ombudsman Kurumu kuruldu. 1815 Viyana Kongresi'nde Uluslararası Köle Ticareti Hakkında Komite kuruldu. 1839 Birleşik Krallık'ta Kölelik Karşıtı Örgüt/ 1860'larda Brezilya'da Köleliğin Kaldırılması Konfederasyonu (Confederação Abolicionista) 1863 Uluslararası Kızılhaç Komitesi 1864 Uluslararası Çalışanlar İşçi Erkekler Örgütü 1898 İnsan Hakları Cemiyeti (Dreyfus davasına yanıt olarak kurulan bir STK)</p>
1900-1929		
<p>1900-1915 Asya ve Afrika'da sömürgeleştirilmiş bölgelerin halklarının emperyalizme isyanı 1905 Avrupa, Hindistan ve ABD'de işçi hareketleri; Moskova'da 300.000 işçinin gösterisi 1910 Meksika'daki köylülerin toprak hakları için hareketi 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı 1914 Avrupa, Afrika ve Asya'da bağımsızlık hareketleri ve isyanlar 1915 Ermeni tehciri/Büyük Felaket 1917 Rus Devrimi 1919 Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'nden ırksal eşitliğin çıkarılmasına karşı yaygın gösteriler 1920'ler Ellen Key, Margaret Sanger, Shizue Ishimoto tarafından başlatılan doğum kontrolü için kadın hakları hareketi</p>	<p>1900 İlk Afrika Kongresi (Londra) 1906 Kadınların sanayi istihdamında gece çalışmalarının yasaklanmasına dair Uluslararası Sözleşme 1907 Orta Amerika Barış Konferansı-yabancılar ikamet ettikleri yerde mahkemelere başvurma hakkı 1916 Lenin'in "Kapitalizmin En Son Aşaması: Emperyalizm" adlı kitabında kendi kaderini tayin hakkına atıf 1918 Wilson'un "14 Madde" adlı kitabında kendi kaderini tayin hakkına atıf 1919 Versailles Antlaşması-kendi kaderini tayin ve azınlık haklarına atıf 1919 Afrika Kongresi'nin sömürge bölgeler için kendi kaderini tayin talebi 1923 Şili-Santiago'da Amerika Cumhuriyetleri Kongresi'nde kadın haklarına vurgu 1924 Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi</p>	<p>1902 Seçim hakkı ve eşit yurttaşlık için uluslararası İttifak 1905 Sendikalar uluslararası federasyonlar kurmaya başladı 1910 Uluslararası Kadın Eşyaları İşçileri Sendikası 1919 Milletler Cemiyeti ve Uluslararası Adalet Divanı 1919 İş hukukunda insan haklarının korunması amaçlı Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 1919 Barış ve Özgürlük İçin Uluslararası Kadın Cemiyeti 1919 Kadın hakları savunucusu STK'lar çocuk haklarını savunmaya başlar. Save the Children (Birleşik Krallık) 1920'ler Britanya Batı Afrika'sı Ulusal Kongresi (Accra) kendi kaderini tayin talebi 1922 14 ulusal insan hakları cemiyeti İnsan Hakları Cemiyetleri Uluslararası Federasyonu'nu kurdu 1925 Sekiz gelişmekte olan ülke temsilcileri ırk ayrımcılığına son vermek üzere Coloured International Örgütünü kurdu</p>

<p>1920'ler Sanayileşmiş dünyada işçiler ve patronlar arasında silahlı mücadele ve genel grevler</p>	<p>1924 ABD Kongresi tarafından yerli Amerikalılara vatandaşlık tanıyan Snyder Yasası'nın kabulü 1926 Cenevre Konferansı'nda Kölelik Sözleşmesi'nin kabulü</p>	<p>1928 Amerika Kıtası Kadın Komisyonu, kadınların medeni ve siyasi haklarının tanınmasını sağlamak üzere ortaya oluşturuldu</p>
<p>1930-1949</p>		
<p>1930 Hindistan'da Gandhi'nin liderliğinde yüzlerce insan Dandi'ye doğru tuz vergisini protesto etmek için yürüdü. 1939-1945 Hitler'in Nazi rejimi 6 milyon Yahudiyle birlikte Roman ve Sintileri, komünistleri, sendikacıları, siyasi muhalifleri, engellileri, Yehova şahitlerini, eşcinselleri ve diğer insanları konsantrasyon kamplarında katletti. 1942 Fransız René Cassin savaş suçlarının cezalandırılması için yeni bir uluslararası mahkeme kurulması gerektiğini söyledi. 1942 ABD hükümeti 2. Dünya Savaşı sırasında 120.000 Japon kökenli Amerikalıyı tutukladı 1942-45 Birçok Avrupa ülkesinde faşizme karşı mücadeleler 1949 Çin Devrimi</p>	<p>1930 Zorla ve Zorunlu Çalışma Hakkında ILO Sözleşmesi 1933 Her Yaştan Kadının Ticaretinin Önlenmesine İlişkin Sözleşme 1941 ABD Başkanı Roosevelt dört ana özgürlüğü tanımladı: ifade ve din özgürlüğü, yoksulluktan ve korkudan azade olma özgürlüğü 1945 BM Şartı-insan hakları vurgusu 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 1948 Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme 1948 Örgütlenme Özgürlüğü ve Örgütlenme Hakkının Korunması İçin ILO Sözleşmesi 1949 Savaş Esirlerinin Muamelesi Hakkında Cenevre Sözleşmesi 1949 Savaş Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi 1949 İnsan Ticaretinin ve Fuhuşun Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme 1949 Örgütlenme Hakkı ve Toplu Sözleşme Hakkında ILO Sözleşmesi</p>	<p>1933 Mülteci Örgütü 1935-1936 Uluslararası Ceza ve İnfaz Komisyonu (mahkûmların temel haklarını savunma amaçlı) 1945 Nürnberg ve Tokyo yargılamaları 1945 Birleşmiş Milletler 1946 BM İnsan Hakları Komisyonu 1948 Amerika Devletleri Örgütü 1949 Avrupa Konseyi</p>

1950–1959		
<p>1950’ler Asya’da isyanlar ve ulusal kurtuluş savaşları; bazı Afrika ülkelerinin bağımsızlığına kavuşması</p> <p>1955 ABD’de siyasi ve medeni haklar için toplumsal hareketler; Martin Luther King Jr. Montgomery otobüs boykotuna liderlik etti (381 gün)</p>	<p>1950 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi</p> <p>1951 Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme</p> <p>1951 ILO Eşit Ücret Sözleşmesi</p> <p>1954 Vatansız Kişilerin Durumuna İlişkin Sözleşme</p> <p>1957 Zorla Çalıştırmanın Yasaklanmasına İlişkin ILO Sözleşmesi</p> <p>1958 İstihdam ve Meslekte Ayrımcılığa İlişkin Sözleşme</p>	<p>1950 ILO araştırma komisyonu sendikal hakların ihlalleri ile ilgili araştırma yaptı</p> <p>1951 ILO Örgütlenme Özgürlüğü Komitesi</p> <p>1954 Avrupa İnsan Hakları Komisyonu</p> <p>1959 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi</p>
1960–1969		
<p>1960’lar Afrika’da 17 ülke, başka yerlerde olduğu gibi, kendi kaderini tayin hakkını tanıdı.</p> <p>1962 ABD’deki göçmen işçilerin korunması için Amerika Tarım İşçileri Birliği örgütlendi.</p> <p>1960’lar ve 1970’ler Feminist hareketler eşitlik talep etti.</p>	<p>1960 UNESCO Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme</p> <p>1961 Vatansızlığın Azaltılması Sözleşmesi</p> <p>1965 BM Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme</p> <p>1966 BM Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi</p> <p>1966 BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi</p> <p>1966 Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi’ye ek İhtiyari Protokol</p> <p>1966 Mültecilerin Statüsü hakkında Protokol</p> <p>1968 Tahran Birinci İnsan Hakları Dünya Konferansı</p>	<p>1960 Amerika İnsan Hakları Komisyonu ilk oturumunu gerçekleştirdi.</p> <p>1961 Uluslararası Af Örgütü</p> <p>1963 Afrika Birliği Örgütü</p> <p>1965 BM Irk Ayrımcılığının Önlenmesi Komitesi</p> <p>1966 BM İnsan Hakları Komitesi</p> <p>1967 Papalık Uluslararası Adalet ve Barış Komitesi</p>

1970–1979		
<p>1970’ler İnsan hakları konuları büyük ilgi toplamaya başladı. Güney Afrika’da apartheid rejimi, işgal edilen topraklarda Filistinlilere yapılan muamele, Şili’de siyasi muhaliflerin işkence görmesi, Arjantin’deki “kirli savaş”, Kamboçya’da soykırım</p> <p>1970’ler İnsanlar Arap-İsrail çatışmasını, Vietnam savaşını ve Nijerya-Biafra iç savaşını protesto etmeye başladı.</p> <p>1976 Uluslararası Af Örgütü Nobel Barış Ödülünü kazandı.</p>	<p>1973 BM Apartheid Suçunun Ortadan Kaldırılması ve Cezalandırılması İçin Uluslararası Sözleşme</p> <p>1973 ILO Asgari Yaş Sözleşmesi</p> <p>1974 Olağanüstü hallerde ve Silahlı Çatışmalarda Kadınların ve Çocukların Korunması İlişkin Bildirge</p> <p>1974 Roma Dünya Gıda Konferansı</p> <p>1975 Engelli Hakları Bildirgesi</p> <p>1977 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine ek ve Uluslararası Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol (Protokol I)</p> <p>1977 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine ek ve Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol (Protokol II)</p> <p>1978 UNESCO “İrk” ve “İrksal” Önyargı Hakkında Bildirge</p> <p>1979 BM Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi</p>	<p>1970 Paraguay ve Brezilya’da barış ve adalet için ilk komisyonlar</p> <p>1978 Helsinki İzleme Örgütü (İnsan Hakları İzleme Örgütü-Human Rights Watch)</p> <p>1979 Amerika İnsan Hakları Mahkemesi</p> <p>1979 BM Kadına Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi</p>
1980–1989		
<p>1980’ler Latin Amerika’daki diktatörlükler son buldu: Arjantin, Bolivya, Paraguay, Uruguay</p> <p>1986 Filipinler’de Halkın Gücü Hareketi Marcos’un diktatörlüğünü devirdi.</p> <p>1989 Tiananmen Meydanı gösterileri</p> <p>1989 Berlin Duvarı’nın çöküşü</p>	<p>1981 Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı</p> <p>1984 BM İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşmesi</p> <p>1986 BM Kalkınma Hakkı Bildirgesi</p> <p>1989 BM Çocuk Hakları Sözleşmesi</p> <p>1989 Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi’ne ek 2 no’lu İdam Cezasının Kaldırılmasına İlişkin Protokol</p> <p>1989 Yerli Halklar Sözleşmesi</p>	<p>1983 Arap İnsan Hakları Örgütü</p> <p>1984 BM İşkenceye Karşı Komite</p> <p>1985 BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi</p> <p>1985 BM İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Ceza Özel Raportörü</p> <p>1988 Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu</p> <p>1989 BM Çocuk Hakları Komitesi</p>

1990-1999

1990'lar Demokrasi Afrika'da yayıldı; Nelson Mandela cezaevinden çıktı ve Güney Afrika Başkanı seçildi.

1990'lar Eski Yugoslavya'da etnik temizlik ve Ruanda'da soykırım ve ağır insan hakları ihlalleri.

1998 İspanya General Pinochet'ye karşı suçluların iadesi usulü başlattı.

1999 Sınır Tanımayan Doktorlar Nobel Barış Ödülü'nü kazandı.

1990 Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme

1993 Viyana Bildirgesi ve Eylem Programı

1993 Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine İlişkin Bildirge

1990-1996 Çocuklar, eğitim, çevre ve kalkınma, insan hakları, nüfus, kadınlar, sosyal gelişim ve insan yerleşimleri hakkında küresel düzeyde BM Konferansları ve zirveleri

1998 Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni kuran Roma Statüsü

1999 Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne ek İhtiyari Protokol

1999 ILO Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerine Karşı Sözleşme

1990 Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunması Komitesi

1992 İlk AGİT Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri

1993 İlk BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri, Viyana'da yapılan İnsan Hakları Dünya Konferansı sırasında atandı.

1993-1994 Eski Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemeleri

1994 BM Kadına Yönelik Şiddet, Sebepleri ve Sonuçları Özel Raportörü

1995 Güney Afrika Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu

1995-1999 10 ülke insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için ulusal eylem planları kabul ettiler.

1999 İnsani Güvenlik Ağı kuruldu.

2000-2012

2000 Senegal’de bir mahkeme eski Çadlı diktatör Hissene Habre’yi “işkence ve barbarlık”la itham etti.

2000 İsraililer ve Filistinliler arasındaki şiddetin artışı (Al-Aqsa İntifada)

2001 Barış Ödülü Kofi Annan ve BM’ye verildi.

2001 Dünya Ticaret Merkezi’ne ve Pentagon’a terörist saldırı-Başkan Bush Afganistan’daki “terör yapılığını ilan etti.

2002 Küba’da Guantánamo Körfezi’nde bulunan ABD deniz kuvvetleri üssünde alıkoyma merkezi açıldı.

2003 ABD’nin Irak’a saldırısı

2004 Madrid ve Beslan’da terör saldırıları; Irak’ta ABD askeri kuvvetlerinin mahkûmlara kötü muamele yaptığını gösteren fotoğraflar yayımlandı.

2005 Londra’da terör saldırıları

2006 Saddam Hüseyin’in idamı; Thomas Lubanga (Kongo) UCM’deki ilk sanık

2007 Kızıl Kmer Mahkemesi çalışmaya başladı. İlk sanık Kang Kek Ieu oldu.

2008 Kosova tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etti; İsrail, Gazze şeridinde Hamas’a karşı operasyon başlattı; Radovan Karadžić yakalandı ve Eski Yugoslavya Ceza Mahkemesi’nde yargılanmaya başladı.

2010 Kang Kek Ieu Kızıl Kmer Mahkemesi tarafından 35 yıl hapis cezasına mahkûm edildi; Arap Baharı: Arap dünyasında halklar otoriter devletlere karşı ayaklandı.

2011 Ratko Mladić ve Eski Yugoslavya Ceza Mahkemesi’nde yargılanmaya başlandı; Osama Bin Laden öldürüldü; Libya’ya İnsani müdahale; Muammer Kaddafi öldürüldü

2000 Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne ek Silahlı Çatışmalardaki Çocuklar Hakkında İhtiyari Protokol

2000 Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne ek Çocuk Ticareti, Çocuk Fuhuşu ve Çocuk Pornografisine İlişkin İhtiyari Protokol

2000 Birleşmiş Milletler Bin Yıl Bildirgesi

2001 Irkçılık, Irk Ayrımcılığı, yabancı Düşmanlığı ve Benzeri Hoşgörüsüzlüğe Karşı Durban Dünya Konferansı: Durban Bildirgesi ve Eylem Programı

2002 İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşme’ye ek İhtiyari Protokol

2004 Arap İnsan Hakları Şartı

2005 Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi

2005 “Pekin + 10” Kadın Hakları Konferansı

2006 Engelli Hakları Sözleşmesi

2006 Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme

2006 Engelli Hakları Sözleşmesi’ne ek İhtiyari Protokol

2007 Avrupa Konseyi Terörün Önlenmesi Sözleşmesi

2007 Yerli Halkların Haklarına İlişkin Bildirge

2007 Lizbon Antlaşması-Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı

2008 Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi’ne ek İhtiyari Protokol

2008 Misket Bombaları’na Karşı Sözleşme

2010 Kampala’daki Konferans sırasında saldırı suçunun tanımı hakkında bir anlaşmaya varıldı.

2011 BM Güvenlik Konseyi tarihinde ilk kez kararlarında Koruma Sorumluluğuna atıf yaptı.

2011 BM İnsan Hakları Eğitimi Bildirgesi

2003 1 Ocak’ta ICC çalışmaya başladı.

2005 Terörle Mücadelede İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Özel Raportörü

2006 BM İnsan Hakları Konseyi

2006 Engelli Hakları Komitesi

2007 Viyana’da bulunan Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı

2008 Afrika Adalet Divanı ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi birleşip “Afrika Adalet ve İnsan Hakları Divanı” adını aldı.

2008 Navanethem Pillay BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği’ne atandı.

2009 ASEAN Hükümetler arası İnsan Hakları Komisyonu kuruldu.

2011 2008 yılında kurulan İnsan Haysiyeti Kurulu “İnsan Haysiyetini Korumak: İnsan Hakları Gündemi” başlıklı raporunu yayımladı.

2011 BM Genel Sekreteri’nin Özel Temsilcisi “İş Dünyası ve İnsan Hakları Hakkında Rehber İlkeler”i yayımladı.

2012 Navi Pillay bir kez daha BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği’ne atandı.

C. İNSAN HAKLARI KONUSUNDA ÖNERİLEN KAYNAKLAR

KİTAP SEÇKİSİ

İsim: **Human Rights in International Relations** (Uluslararası İlişkilerde İnsan Hakları)

Yazar/Editör: David P. Forsythe

Yayın yeri: New York

Yayımlayan: Cambridge Üniversitesi Yayınları

Yayın Yılı: 2012

ISBN: 978-1-107-62984-4

İçerik: Bu kitap insan haklarının uluslararası siyasetteki yerine dair yetkin ve genel nitelikli bilgi sağlamaktadır. Merkezi bir paradoks gelişmeleri özetler: İnsan hakları uluslararası hukukta her zamankinden daha köklü hale gelmişse de insan haklarının uygulamada korunması karşısındaki zorluk büyümektedir. Kitap dört temel temaya odaklanmaktadır: insan hakları normlarının dirençliliği, bağlayıcı olmayan hukukun önemi, sivil toplum kuruluşlarının önemli rolü, devlet egemenliğinin değişen niteliği. İnsan hakları standartları küresel, bölgesel ve ulusal düzeylerde analizlerle incelenmiş ve ulus aşırı şirketlere özel bir bölüm ayrılmıştır. Kitabın bu üçüncü baskısı yakın zamandaki olayları da dahil etmek üzere güncellenmiştir. Özellikle militan İslam'ın ve ağır terörle mücadele politikalarının sürmesi, Çin'in ve diğer insan haklarına saygı göstermeyen ülkelerin artan gücü ve insan haklarına ciddi bir dikkat verilmesiyle birlikte düşünülen masrafları vurgulayan ekonomik zorluklar kitapta yer almaktadır.

İsim: **UN Human Rights Treaty Bodies-Law and Legitimacy** (BM İnsan Hakları Antlaşma Organları-Hukuk ve Meşruiyet)

Organları-Hukuk ve Meşruiyet)

Yazar/Editör: Hellen Keller, Geir Ulfstein

Yayın yeri: New York

Yayımlayan: Cambridge Üniversitesi Yayınları
Yayın yılı: 2012

ISBN: 978-1-107-00654-6

İçerik: İnsan hakları sözleşmelerinden doğan yükümlülüklerin iç hukukta etkili bir biçimde uygulanması gitgide daha fazla ilgi görmektedir. Ulusal düzeydeki uygulamanın küresel olarak izlenmesi BM insan hakları sözleşme organlarının yetkisindedir. Bu organlar insan hakları sözleşmeleriyle kurulmuştur ve bağımsız uzmanlardan oluşmaktadır. Kitap bu organların üç yönünü incelemektedir: yapılarının, işlevlerinin ve kararlarının hukuki yönü; insan hakları yükümlülüklerinin yerine getirilmesindeki etkinlikleri ve bu organların ve kararlarının meşruiyeti. Sözleşme organlarının bugünkü ve geçmişteki üyeleri de dahil olmak üzere, önde gelen hukuk insanlarının katkılarını içeren kitaptaki analizler BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin çabalarıyla ve konuyla ilgili paydaşların katkılarıyla devam eden sözleşme organlarının güçlendirilmesine yönelik mücadelenin ışığında okunmalıdır.

İsim: **The International Human Rights Movement** (Uluslararası İnsan Hakları Hareketi)

Yazar/Editör: Aryeh Neier

Yayın yeri: Princeton

Yayımlayan: Princeton Üniversitesi Yayınları

Yayın yılı: 2012

ISBN: 978-0-63-113515-1

İçerik: Son birkaç on yıl boyunca uluslararası insan hakları hareketi totaliter rejimlere, savaşlardaki zalimliklere ve insanlığa karşı suçlara karşı mücadelede önemli bir rol oynamıştır. Bugün hareket teröre karşı savaşa ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan iktidarın kötüye kullanılmasına karşı kavga vermektedir. Ha-

reketin kökenlerini tartışan yazar 17. yüzyıl-da İngiltere’de dini özgürlükler için savaşılan muhalifleri ve İç Savaş döneminden önce köleliğin kaldırılması için mücadele verenleri incelemektedir. Yazar 1970’lerden bugüne kadar olan döneme özel bir önem vermektedir ve Helsinki anlaşmalarını takip eden süreçte insan hakları hareketlerinin büyümesini, Amerika başkanlıklarının rollerini ve 2011’de gerçekleşen etkileyici Arap Baharı’nı anlatmaktadır. Neier’e göre günümüz insan hakları hareketi büyük ölçüde Soğuk Savaş döneminin doğal bir sonucudur ve kitap bu hareketin nasıl uluslararası hukukta, kurumlarda ve haklarda itici güç olduğunu açıklamaktadır. Metin boyunca Neier önemli sayıları, çelişkileri ve Uluslararası Af Örgütü ve İnsan Hakları İzleme Örgütü de dahil olmak üzere örgütleri anlatmakta ve gelecekte beklenen zorlukların mevcut olduğunu belirtmektedir.

İsim: **International Human Rights Law in Africa** (Afrika’da Uluslararası İnsan Hakları Hukuku)

Yazar/Editör: Frans Viljoen

Yayın yeri: Oxford

Yayınlayan: Oxford Üniversitesi Yayınları

Yayın yılı: 2012

ISBN: 978-0-19-964559-6

İçerik: Bu kitap Afrika’da insan hakları hukuku hakkında kapsamlı ve analitik bilgiler içermekte; kurumları, normları ve Birleşmiş Milletler, Afrika Birliği ve Afrika’daki bölgesel ekonomik topluluklar tarafından sağlanan insan haklarının gerçekleşmesi süreçlerini incelemekte; Afrika devletlerinin ulusal hukuk sistemleri arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır. Kitap boyunca her bölümde ortak üç tema bulunmaktadır: uluslararası insan hakları hukukunun ulusal düzeyde uygulanması ve icrası; entegrasyonun hukuki ve diğer türlü biçimleri; yoksulluğun ortadan kaldırılmasında insan haklarının rolü. Kitap ayrıca konuyla

ilgili insan hakları kavramlarına da bir giriş içermektedir.

İsim: **The Local Relevance of Human Rights** (İnsan Haklarının Yerel Düzeyde Önemi)

Yazar/Editör: Koen De Feyter, Stephan Parmentier, Christiane Timmerman, George Ulrich
Yayın yeri: Cambridge

Yayınlayan: Cambridge Üniversitesi Yayınları

Yayın yılı: 2011

ISBN: 978-1-107-00956-1

İçerik: İnsan hakları gerçekten iç hukuklarda yaşam koşullarını iyileştirmek için insan haklarını öne süren dezavantajlı gruplara bir koruma sağlamakta mıdır? Eğer öyleyse yerel düzeyde insan haklarını öne sürenlerin deneyimlerinin insan haklarının (ulusal ve diğer düzeylerde) gelişmesinde bir etkisi olmasını sağlayıp insan haklarının yerel düzeydeki önemini artırabilir miyiz? 10 Aralık 1948’de İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin kabulünden beri çok sayıda uluslararası belge insan haklarının küresel normlar olduğunu belirtmiştir. Bu kitap yerel düzeyde insan haklarının öne sürülmesinin hangi faktörler sayesinde başarılı olacağını ve İHEB’in çeşitli gruplarca tanımlanan tehditlere yeterli yanıt verip veremediğini veya İHEB’in içindeki bazı fikirlerin güncel duruma ayak uydurabilmek için gözden geçirilip geçirilmemesi gerektiğini incelemektedir.

İsim: **Human Rights: Confronting Myths and Misunderstandings** (İnsan Hakları: Mitlere ve Yanlış Anlaşılmalara Karşı)

Yazar/Editör: Andrew Fagan

Yayın yeri: Cheltenham

Yayınlayan: Edward Elgar Publishing

Yayın yılı: 2011

ISBN: 978-1-84980-982-5

İçerik: Bu kapsamlı kitap modern insan hakları teorisi ve uygulamasındaki süregiden tema

ve konularla ilgili hem giriş niteliğinde bilgiler hem de eleştirel bir analiz içermektedir. Çok disiplinli bir analize sahip olan kitap, insan haklarına ilişkin felsefi, siyasi ve sosyal yaklaşımları da açıklamaktadır.

İsim: **The Fundamentals of International Human Rights Treaty Law** (Uluslararası İnsan Hakları Antlaşmalar Hukukunun Temelleri)

Yazar/Editör: Bertrand G. Ramcharan

Yayın yeri: Boston/Leiden

Yayıncı: Martinus Nijhoff Publishers

Yayın yılı: 2011

ISBN: 978-90-04-17608-9

İçerik: Bu kitap basit bir hedefe sahiptir: Uluslararası insan hakları sözleşme hukukunun temellerini ulusal liderlere, memurlara ya da görevi insan hakları sözleşmelerinin ülkesinde hayata geçmesine yardım etmek olan hukukçulara yardım edecek şekilde ortaya koymak. Bu kitap bir uluslararası hukuk kitabıdır ve uluslararası ve bölgesel insan hakları sözleşmelerini, içtihat ve izleme organlarının uygulamalarını içerir. Bölüm I uluslararası insan hakları hukukunun niteliğini ve özelliklerini incelemekte, Bölüm II bir insan hakları sözleşmesinin etkili bir biçimde hayata geçirilmesi için gerekli olan ulusal koruma sistemi kavramının nasıl olması gerektiğini anlatmakta, Bölüm III sözleşme organlarının demokrasi ve hukuk devleti gibi temel konuları içtihatlarında ve uygulamalarında nasıl yorumladıklarını incelemekte, Bölüm IV kriz ve olağanüstü hallerde insan haklarının durumunu incelemektedir. Bölüm V önleyici stratejiler hakkındadır. Bölüm VI hükümetlerin insan haklarıyla ilgili yükümlülüklerini (saygı, koruma, yerine getirme) anlatmaktadır. Bölüm VII ortaya çıkabilecek ihlaller bakımından hükümetlerin tazmin görevi üzerindedir. Bölüm VIII raporlama sisteminin özü hakkındadır. Bölüm X ise insan hakları sözleşme organlarının içtihatları ve uygulamalarında evrensellik, eşitlik ve adalet gibi en temel ilkelerin nasıl ortaya koyulduğu-

nu inceleyerek kitabı noktalamaktadır.

İsim: **International Human Rights Law. Cases, Materials, Commentary** (Uluslararası İnsan Hakları Hukuku. Vakalar, Materyaller, Yorum)

Yazar/Editör: Olivier De Schutter

Yayın yeri: New York

Yayıncı: Cambridge Üniversitesi Yayınları

Yayın yılı: 2010

ISBN: 978-0-521-74866-7

İçerik: Öğrencilerin bir konu hakkındaki algısı o konunun akademik çalışma olarak gerçekliğiyle çeliştiğinde onları nasıl motive edebilirsiniz? Uluslararası insan hakları hukuku heyecan verici olmanın yanı sıra karmaşık ve zor bir alandır. Bu kitapla, De Schutter uluslararası insan hakları hukukuna farklı hakların koleksiyonu olarak değil küresel bir hukuk sistemi olarak bakmakta ve konunun önemini ve aciliyetini altını çizmektedir. Kitap çok sayıda kaynağa dayanan dava ve materyaller temelinde, insan hakları hukukunun terörle mücadele, küresel yoksulluk ve dini çeşitlilik gibi güncel konuların analizinde nasıl bir araç olarak kullanılabileceğini göstermektedir. Materyaller konu temelinde düzenlenmiştir ve farklı antlaşmalar ile hukuk sistemleri arasında karşılaştırma yapma ve bağ kurma fırsatı vermektedir. Öğrenciler ayrıca insan haklarının ulusal ve uluslararası hukuk altında nasıl korunduğunu da bu metinden öğrenebilir. Hukuki düzenlemeler kitap boyunca bağlamalara göre açıklanmıştır. Kitabı okuyanların bu hukuki düzenlemelerin neden mevcut olduğu ve nasıl uygulandığını tam olarak anlaması mümkün kılınmıştır.

İsim: **Law of the European Convention on Human Rights** (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku)

Yazar/Editör: David Harris, Michael O'Boyle,

Colin Warbrick

Yayın yeri: New York

Yayımlayan: Oxford Üniversitesi Yayınları

Yayın yılı: 2009

ISBN: 978-0-40-690594-9

İçerik: Bu kitap, Avrupa hukuk tarihinde önemli bir kilometre taşı olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kuruluşunun 50. yıldönümüyle aynı zamanda yayımlanmıştır. Strasbourg Mahkemesi'nin içtihadının ve ilkelerinin güncel ve kapsamlı bir tasvirini içermekte, hukukun bu alanının derinlemesine anlaşılmasını sağlamaktadır. Sözleşme'nin taraf devletlerdeki hukuki gelişmeler üzerindeki etkisini incelemekte ve hangi nedenlerle bu ölçüde güçlü bir etki yarattığının yanıtını vermektedir. Esasa ilişkin güvence içeren her bir Sözleşme maddesinin eleştirel bir analizini ve denetim sisteminin bir incelemesini sunmaktadır. Sözleşme bugün 47 Avrupa devleti bakımından bağlayıcı niteliktedir ve etkisinin daha da geniş bir alana yayılma ihtimali vardır. Avrupa'nın anayasal haklar manzumesi haline gelen Sözleşme, tüm kıta için ortak insan hakları standartları sağlamaktadır. Ulusal parlamentolar ve mahkemeler yasama ve yargı faaliyetlerini yerine getirirken hep Sözleşme'yi rehber olarak almakta ya da Strasbourg kararlarıyla ters düşme ihtimalini göze almaktadırlar. Neredeyse tüm devletler bakımından Sözleşme ulusal mahkemeler önünde ileri sürülebilir bir belgedir. Geri kalan birkaç devlet bakımından ise ulusal haklar manzumesi oluşturmak için bir model teşkil etmektedir. Tüm bu mülahazalar, bu kitabın ortaya koyduğu kapsamlı Sözleşme hukukunun büyük değerinin altını çizmektedir.

İsim: **The Law of International Human Rights Protection** (Uluslararası İnsan Hakları Koruması Hukuku)

Yazar/Editör: Walter Kälin, Jörg Kunzli

Yayın yeri: New York

Yayımlayan: Oxford Üniversitesi Yayınları

Yayın yılı: 2009

ISBN: 978-0-19-956520-7

İçerik: Bu kitap, uluslararası insan hakları korumasının küresel ve bölgesel düzeylerde kısa ancak kapsamlı bir resmini sunmaktadır. İnsan hakları yükümlülüklerinin kaynakları, hukuki niteliği ve uygulama alanı hakkında bilgi de dahil olmak üzere, uluslararası insan hakları hukuku alanındaki fikirler, kavramlar ve doktrin hakkında giriş niteliğinde bilgiler içermektedir. Kitapta insan haklarının ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde hayata geçirilmesi ve icrasına dair meseleler ve yakın zamanda kurulan İnsan Hakları Konseyi'nin etkisi kitapta incelenmekte, BM sözleşmeleri çerçevesinde ortaya çıkan içtihat ve bölgesel mahkemelerin kararları ışığında, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar ve medeni ve siyasi hakları kapsayan güvenceler değerlendirilmektedir. Bu kitap, insan haklarının onlara sahip olan kişiler bakımından gerçek haklar yarattığını ve insan haklarıyla bağlı olanlar bakımından hukuku yükümlülükler yarattığını göstermekte, uluslararası toplum tarafından yaratılan insan hakları güvencelerinin uygulanmasını denetleyen ve insan hakları mahkemeleri ve yarı yargısal organlar önüne getirilen davalarda karar veren çeşitli mekanizmaları incelemektedir. Son bölümde, yaşam hakkı, işkence yasağı, ayrımcılık yasağı, ekonomik haklar ve diğer haklar gibi insan hakları güvencelerinin anlamları incelenmiştir.

İsim: **Human Rights Matters-Local Politics and National Human Rights Institutions** (İnsan Hakları Konuları-Yerel Siyaset ve Ulusal İnsan Hakları Kurumları)

Yazar/Editör: Julie A. Mertus

Yayın yeri: Stanford

Yayımlayan: Stanford Üniversitesi Yayınları

Yayın yılı: 2009

ISBN: 978-8047-6093-5

İçerik: İnsan hakları savunucuları, insan haklarının korunmasının ve geliştirilmesinin yalnızca uluslararası çabalara değil aynı zamanda ulusal düzeydeki eylemlere de bağlı olduğu sağduyusuna sahiptir. Uluslararası kuruluşlar ana başlıklarla ilgili yorum yapabilir, ancak genellikle yerel beklentileri şekillendiren ve insan haklarını ilerleten yerel gruplardır.

Julie Mertus bir dizi vaka çalışması ve insan hakları kurumlarının idarecileri ve üyeleriyle yapılan kapsamlı mülakatlar yoluyla bu grupların gündelik çalışmalarına yakından bakmakta, bir dizi olağandışı ve hareketli Avrupa vakasını sunarak (Bosna, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Almanya ve Kuzey İrlanda) yerel kültürün insan haklarının geliştirilmesinde nasıl kullanılabileceğini göstermektedir; ancak bu kurumların görünür başarılarına rağmen Mertus tedbirdir: Ulusal kurumların tasarlanması ve işlemesi aşırı derecede zordur ve iyi çalışmaları yerel düzeydeki siyasi ve ekonomik faktörlere bağlıdır. Uluslararası düzlemde insan hakları alanında en ateşli olan devletlerden bazılarının kendi ülkelerinde hayal kırıklığı yarattığına sık sık şahit olunmaktadır.

İsim: **International Human Rights in Context: Law, Politics, Morals** (Uluslararası İnsan Hakları: Hukuk, Siyaset ve Ahlak)

Yazar/Editör: Henry J. Steiner, Philipp Alston, Ryan Goodman

Yayın yeri: Oxford

Yayıncı: Oxford Üniversitesi Yayınları

Yayın yılı: 2007

ISBN: 978-0-19927942-5

İçerik: Bu disiplinler arası ders kitabı, çok çeşitli ve kapsamlı ana ve ikincil nitelikte belgeleri ve metinleri, yorumları ve çalışma sorularını içermektedir. Kitabın 3. baskısı, uluslararası hukukun temel nitelikleri hakkında derinlemesine bilgiler, insan hakları hareketleri hakkında değerlendirilmeler, medeni, siyasi, ekonomik ve sosyal haklar, sa-

vaş hukuku, küreselleşme, kendi kaderini tayin, kadın hakları, evrensellik ve kültürel görecelilik, hükümetler arası örgütler ve sivil toplum kuruluşları, uygulama ve icra, insan hakları normlarının iç hukukta uygulanması ve anayasalcılığın yaygınlaşması konularını içermektedir. Bu yeni baskıda, terör ve ulusal güvenlik, devlet dışı aktörlerin insan hakları ihlalleri, uluslararası hukukun kaynakları ve süreçleri hakkında son zamanlardaki değişiklikler, BM insan hakları kurumlarındaki yapılmış ve yapılabilecek reformlar, uluslararası örgütlerle ilgili teori ve bu örgütlerin devletlere etkisi gibi insan hakları alanındaki yeni konu ve başlıklar da bulunmaktadır. Kitaba ek olarak ayrıca kitaba ek belgeleri içeren web sitesi mevcuttur.

İsim: **International Protection of Human Rights: Achievements and Challenges** (Uluslararası İnsan Hakları Koruması: Başarılar ve Zorluklar)

Yazar/Editör: Felipe Gómez Isa, Koen de Feyter

Yayın yeri: Bilbao

Yayıncı: University of Deusto

Yayın yılı: 2006

ISBN: 84-9830-034-7

İçerik: 1990'ların başında insan hakları toplumu içinde, o on yıl boyunca uluslararası insan hakları rejiminin kuvvetlenmesi beklentisi mevcuttu. Bu beklenti gerçekleşmedi. Aslında insan hakları rejimi yeni koşullar altında önemli değişikliklere sahne oldu. Yazarlar bu el kitabında, sözü edilen başarıları ve zorlukları vurgulamaya çalışmıştır.

<http://krisan.be/drammen/docs/heyns.pdf>

İNSAN HAKLARI DURUMLARI HAKKINDA BİLGİ

İsim: **Amnesty International Report 2012: The State of the World's Human Rights** (Uluslararası Af Örgütü 2012 Raporu: Dünya-da İnsan Haklarının Durumu)

Yazar/Editör: Uluslararası Af Örgütü (AI)

Yayın yeri: Londra

Yayınlayan: Uluslararası Af Örgütü

Yayın yılı: 2012

ISBN: 978-0862104726

İçerik: Uluslararası Af Örgütü 2012 Raporu, 2011 yılında 155 ülkedeki insan hakları durumu hakkında bilgi içermektedir.

<http://www.amnesty.org/en/annual-report/2012>

İsim: **Human Rights Watch World Report 2012** (İnsan Hakları İzleme Örgütü 2012 Dünya Raporu)

Yazar/Editör: İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW)

Yayın yeri: New York

Yayınlayan: İnsan Hakları İzleme Örgütü

Yayın yılı: 2012

ISBN: 978-1-60980-389-6

İçerik: 22. Yıllık Dünya Raporu, 2011 yılında dünyanın her yerindeki 90'dan fazla ülkedeki insan hakları koşullarını özetlemektedir. Bu çalışma, İnsan Hakları İzleme Örgütü çalışanlarının yıl boyunca yerel insan hakları aktivistleriyle işbirliği halinde gerçekleştirdiği kapsamlı araştırmalarına dayanmaktadır. <http://www.hrw.org/world-report-2012>

İsim: **Fundamental Rights: Challenges and Achievements in 2011** (Temel Haklar: 2011'deki Zorluklar ve Başarılar)

Yazar/Editör: Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı (FRA)

Yayın yeri: Lüksemburg

Yayınlayan: Avrupa Birliği Yayın Bürosu

Yayın yılı: 2012

ISBN: 978-92-9192-919-1

İçerik: FRA'nın bu yılki raporu 2011'deki olumlu gelişmelerin yanı sıra temel haklar alanında AB'nin ve AB üyesi devletlerin karşı karşıya olduğu zorlukları da içermektedir. Rapor nesnel, güvenilir ve karşılaştırılabilir sosyolojik ve hukuki verilere dayanmaktadır. Raporda, AB'nin ve üye devletlerin AB Temel Haklar Şartı altındaki yükümlülükleri bakımından gösterilen ilerleme değerlendirilmektedir. Değerlendirilen alanlar şunlardır: iltica, göç ve entegrasyon, sınır denetimleri ve vize politikası, bilgi toplumu ve verilerin korunması, çocuk hakları ve çocukların korunması, eşitlik ve ayrımcılık yasağı, ırkçılık ve etnik ayrımcılık, AB vatandaşlarının AB'nin demokratik olarak işlemesine katılımı, etkili ve bağımsız adalete erişim ve suç mağdurlarının hakları. Bu yıl, odak bölümü Avrupa'daki temel haklar görünümünü incelemektedir. Bu bölümde çeşitli kurumların, hakların ve mekanizmaların nasıl bir arada AB'de yaşayan herkese haklarını kullanma fırsatı verdiği incelenmektedir.

http://fra.europa.eu/fraWebsite/research/publications/publications_per_year/2012/pub-annual-report-2012_en.htm

İsim: **Human Development Report 2011. Sustainability and Equity: A Better Future for All** (2011 İnsani Gelişim Raporu. Sürdürülebilirlik ve Adalet: Herkes İçin Daha İyi Bir Gelecek)

Yazar/Editör: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)

Yayın yeri: New York

Yayınlayan: Palgrave MacMillan

Yayın yılı: 2011

ISBN: 978-0230363311

İçerik: 21. yüzyılda insani gelişim alanında aşılması gereken zorluk bugünün ve

geleceğin nesillerinin sağlıklı ve tatmin edici hayatlar yaşaması hakkını korumaktır. 2011 İnsani Gelişme Raporu bu zorlukla ilgili küresel diyaloga bir katkı sunar ve sürdürülebilirliğin hangi şekilde hakkaniyetle, adaletler, sosyal adaletle ve daha kaliteli yaşama erişimle ilgili olduğunu gösterir. <http://hdr.undp.org/en/>

İsim: **Human Rights in Asia and the Pacific**

(Asya ve Pasifik'te İnsan Hakları)

Yazar/Editör: James T. Lawrence

Yayın yeri: Huntington

Yayınlayan: Nova Science Pub Inc.

Yayın yılı: 2004

İçerik: İnsan haklarının varlığı barışın korunmasına, saldırıların azaltılmasına, hukuk devletinin geliştirilmesine, suç ve yolsuzlukla mücadele ve insani krizlerin önlenmesine yardımcı olur. Bu haklar arasında işkence yasağı, ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, kadın hakları, çocuk hakları ve azınlıkların korunması bulunmaktadır. Kitap Asya ve Pasifik bölgelerindeki ülkeleri incelemekte ve yaralı bir kaynakçayla konu, başlık ve yazara göre hazırlanmış bir dizin içermektedir.

İsim: **Human Rights in Africa. From the OAU to the African Union** (Afrika'da İnsan Hakları. Afrika Devletleri Örgütü'nden Afrika Birliği'ne)

Yazar/Editör: Rachel Murray

Yayın yeri: Cambridge

Yayınlayan: Cambridge Üniversitesi Yayınları

Yayın yılı: 2004

İçerik: Bu çalışma şimdiki adı Afrika Birliği, eski adı Afrika Birliği Örgütü olan örgütün rolünü ve 1963'te kuruluşundan bu yana insan haklarıyla ilgili çalışmalarını incelemektedir. Hem Afrika Birliği Örgütü'nün hem de onun dönüştüğü Afrika Birliği'nin ana organlarının rolleri incelenmiştir. Kitap kadın hakları, çocuk hakları, demokrasi kavramı ve kalkınma

hakkı gibi konulara göre bölümlere ayrılmıştır. Önde gelen bir insan hakları bilim insanı tarafından yazılmıştır ve esas olarak Afrika devletleri adına hareket eden hukukçular, yabancı hükümetler ve Afrika'da çalışan STK'lar için yararlıdır. Ayrıca uluslararası insan hakları hukuku ve karşılaştırmalı insan hakları hukuku ile ilgili çalışan akademisyenlerin de ilgisini çekebilir.

D. İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ ALANINDA ÖNERİLEN KAYNAKLAR

İNSAN HAKLARI EĞİTİMİNE DAİR TEMEL KAYNAKLAR, ARKA PLAN BİLGİLERİ, ELEŞTİRİLER VE BİLİMSEL SÖYLEM

İsim: **Discover the Past for the Future: The Role of Historical Sites and Museums in Holocaust Education and Human Rights Education in the EU** (Geçmiş Gelecek İçin Keşfetmek: Tarihi Yerlerin ve Müzelerin Holocaust Eğitiminde ve Avrupa'daki İnsan Hakları Eğitiminde Rolü)

Yazar/Editör: Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı (FRA)

Yayın yeri: Viyana

Yayımlayan: Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı (FRA)

Yayın yılı: 2011

İçerik: Yahudi Soykırımı'nın ardından geçen 60 yılın sonunda eğitim bir dönüm noktasına ulaştı: Baştan beri eğitim hayatta kalanların ve tanıkların deneyimlerinin aktarılması üzerine kurulmuşken artık bu deneyimlerini aktaracak kişilerin yaşı nedeniyle durum değişmektedir. Diğer yandan Avrupa'nın her yerinde aşırı sağın yükselişi tarihten ne öğrendiğimize dair sorulara neden olmaktadır. Bu yayının soykırım eğitimi ve insan hakları eğitimi alanlarında ortak olan noktaları araştırmakta ve ırkçılığa ve antisemitizme karşı mücadelede farkındalık yaratma hedefinin gerçekleşmesi için ortaya çıkabilecek sinerjileri tartışmaktadır.

İsim: **Contemporary Issues in Human Rights Education** (İnsan Hakları Eğitiminde Güncel

Konular)

Yazar/Editör: UNESCO

Yayın yeri: Paris

Yayımlayan: UNESCO

Yayın yılı: 2011

İçerik: Bu yayının biçimi insan hakları eğitiminin rolü ve bu eğitimin hayata geçirilmesinde gerekli unsurların neler olduğuna dair ana hatları sunmaktadır. Her bölüm, insan hakları kültürünün içselleştirilmesinde ortaya çıkabilecek zorlukları ve meseleleri incelemekte ve insan hakları eğitiminin barışın ve adil bir toplumun temeli olarak kolektif öneme dikkat çekmektedir. Her bölüm altında ülke girişimlerinden ilham alan bir dizi örnek bulunmaktadır. İnsan haklarının geliştirilmesinde araştırmanın rolü de, insan hakları eğitiminin 21. yüzyılda karşı karşıya kalınan zorluklar ve meselelerle önemli trendlerin, örneklerin ve zorlukların yer aldığı bölümde açıklanmıştır. Yayın insan hakları eğitiminin 60 yılına bir bakış ve dünyanın her yerinden eğitim materyallerinin tanıtımıyla sona ermektedir.

<http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002108/210895e.pdf>

İsim: **Human Rights Education in Asia-Pacific. Vol. 1-3** (Asya-Pasifik'te İnsan Hakları Eğitimi)

Yazar/Editör: Asia-Pacific Human Rights Information Center

Yayın yeri: Osaka

Yayımlayan: Asia-Pacific Human Rights Information Center

Yayın yılı: 2010-2012

İçerik: Asya’da ve diğer bölgelerdeki 20’den fazla ülkede insan hakları eğitiminin okul sistemi içindeki rolü hakkında on iki yıl boyunca yayınlanan makalelerin ardından, Asia-Pacific Human Rights Information Center (Asya-Pasifik Bilgi Merkezi) 2010 yılında bu konuda yıllık raporlar yayınlamaya başladı. Daha önceki yayınlar gibi bu raporlar da bireylerin ve kurumların da dahil olduğu geniş bir okuyucu kitlesine Asya-Pasifik bölgesinde insan hakları eğitimiyle ilgili deneyimleri aktarmayı hedeflemektedir.

<http://www.hurights.or.jp/archives/asia-pacific/> (1. ve 2. ciltler)

İsim: **Human Rights Education: A Conceptual Analysis** (İnsan Hakları Eğitimi: Kavramsal Bir Analiz)

Yazar/Editör: André Keet

Yayın yeri: Saarbrücken

Yayınlayan: Lambert Academic Publishing

Yayın yılı: 2010

İçerik: Son 15 yılda insan hakları eğitimi, geçerliliğini ve meşruiyetini insan haklarının genel verilerinden alan pedagojik bir eğitime dönüşmeye başlamıştır; ancak insan hakları eğitiminin hızla artışı paradoksal olarak sürdürülebilir ve anlamlı bir teorik analizle paralel değildir. Oysa insan hakları eğitiminin hem okul eğitimi hem de okul dışı eğitimde önemli etkileri vardır. Bunun sonucu olarak insan hakları eğitimi yalnızca ilan eden, muhafazakâr, eleştirel olmaktan uzak ve riayet temelli bir pedagojiye dönüşmüş ve siyasi okuryazarlık yaklaşımı ana yaklaşımı haline gelmiştir. Bu kitap bu nedenle insan hakları analizinin sistematik bir kavramsal analizini yapmakta ve yeni bir insan hakları eğitimi biçiminin ortaya çıkması için alternatif kavramsal ilkeler önermektedir. Bu analiz ve öneriler insan hakları eğitimi uygulayıcılarını, profesyonelleri ve akademisyenleri yeni gelişmelere katkıda bulunurken destekleyecektir. Bu yeni

biçim, insan haklarının dönüştürücü ve insanileştirici potansiyelini güçlendirecek insan hakları genel verileriyle eleştirel ve gerekircilikten uzak bir ilişki içinde olacaktır.

İsim: **Human Rights Education: Reflections on Policy and Practice** (İnsan Hakları Eğitimi: Politika ve Uygulama Hakkında Düşünceler)

Yazar/Editör: Fionnuala Waldron, Brian Ruane

Yayın yeri: Dublin

Yayınlayan: The Liffey Press

Yayın yılı: 2010

İçerik: Bu kitap insan hakları eğitiminin teorisi ve uygulaması hakkındadır. Yayında, birbirleriyle ilişkili ve bir dizi ulusal ve uluslararası bağlamda geliştirilmiş üç ana tema bulunmaktadır. İlk tema, vatandaşlık eğitiminde ve sürdürülebilir kalkınma için eğitim içinde insan haklarının öğretilmesinin rolü hakkındadır. İkinci tema, eğitimde çocuk hakları ve “ses” kavramı hakkındadır. Üçüncü tema, insan hakları eğitiminin müfredatta belirlenmesi ve okullardaki uygulamanın içine yerleştirilmesidir. Kitap Dublin’de St. Patrick Üniversitesi’nin İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi Merkezi tarafından düzenlenen bir konferansa sunulan tebliğleri içermektedir.

İsim: **Global Standards-Local Action. 15 Years Vienna World Conference on Human Rights. Conference Proceedings of the International Expert Conference held in Vienna on 28 and 29 August 2008.** (Küresel Standartlar-Yerel Eylem. Viyana İnsan Hakları Dünya Konferansı’nın 15 Yılı. 28 ve 29 Ağustos 2008’de Viyana’da Düzenlenen Uluslararası Uzman Konferansı’nın Konferans Usulü)

Yazar/Editör: Wolfgang Benedek vd.

Yayın yeri: Wien/Graz

Yayınlayan: Neuer Wissenschaftlicher Verlag

Yayın yılı: 2009

İçerik: Viyana Bildirgesi ve Eylem Planı’ndan on beş yıl sonra devletlerin 1993 tarihli yü-

kümlülüklerinin uygulama durumunu araştırmak ve tartışmak üzere üç çalışma grubunun kurulduğu uluslararası bir konferans düzenlenmiştir. Bu yayın konferanstaki tebliğleri özetlemekte ve insan hakları eğitimine dair uluslararası ve ulusal perspektifleri ve uygulamalar hakkında bir bölüm içermektedir.

İsim: How All teachers Can Support Citizenship and Human Rights Education: A Framework for the Development of Competences (Öğretmenler Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimini Nasıl Destekleyebilir: Yetkinliklerin Geliştirilmesi İçin Bir Çerçeve)

Yazar/Editör: Peter Brett, Pascale Mompoin-Gaillard, Maria Helena Salema

Yayın yeri: Strasbourg

Yayınlayan: Council of Europe Publishing

Yayın yılı: 2009

İçerik: Bu yayın, okulda ve toplumda yürütülen eğitimlerde demokratik vatandaşlık ve insan haklarının sınıfta uygulamaya koyulması için, öğretmenlerin ve öğretmen eğiticilerin hem meslek öncesinde hem de meslek içinde sahip olması gereken ana yeterlilikleri ortaya koymaktadır.

Kitapta 15 kadar yeterlilik tanıtılmakta ve dört kümeye ayrılmaktadır. Her bir yeterlilik kümesi bir bölümde incelenmiş, her bir yeterlilik ayrıntılı olarak ve örneklerle açıklanmıştır. Okur her bir yeterlilik için ilerleme noktaları ve gelişmeye yönelik faaliyetler bulacaktır. Bu noktalar (odaklanma, gelişme, yerleşik ve ilerlemiş uygulamalar) öğretmenlere ve öğretmen eğiticilerine mesleki uygulamalarının düzeyini belirleme ve dolayısıyla odaklanmaları gereken belirli ve pratik hususları tespit etme imkânı verir.

İsim: Human Rights Education: Theory and Practice (İnsan Hakları Eğitimi: Teori ve Uygulama)

Yazar/Editör: C. Naseema

Yayın yeri: New Delhi

Yayınlayan: Shipra Publications

Yayın yılı: 2008

İçerik: İnsan hakları eğitimi, hem insan hakları ihlallerinin azaltılmasına hem de özgür ve barış dolu toplumlar inşa edilmesine katkıda bulunur. İnsan hakları eğitimin her aşamasında var olmalıdır. Bu kitap insan haklarına, insan hakları eğitiminin uygulanmasına ve bu eğitimin pedagojik yönlerine dair genel bir bakış sunmakta, ayrıca öğretmenlerin insan hakları öğretmek için sınıfta kullanabilecekleri yöntem ve faaliyetler ve öğretmenin rolü hakkında da bölümler içermektedir. Bu kitapta yer alan insan hakları eğitiminin pedagojik yönleri bir dizi atölye çalışmasının sonucunda oluşmuştur.

İsim: Human Rights Learning: A People's Report (İnsan Hakları Eğitimi: Bir Halk Raporu)

Yazar/Editör: Upendra Baxi, Kenny Mann

Yayın yeri: New York

Yayınlayan: PDHRE-People's Movement for Human Rights Learning (İnsan Hakları Eğitimi İçin Halk Hareketi)

Yayın yılı: 2006

İçerik: Rapor, son 20 yılda gerçekteleşen değişimleri incelemiş ve bir araya getirmiştir. Bu nedenle okur insan hakları eğitimi fikrinin bile olmadığı ancak insan haysiyeti, özgürlük ve refah alanlarında kalıcı sonuçların elde edildiği bir geçmişi hissedebilmektedir. Raporunda insan hakları eğitimiyle ilgili geçmişteki ve bugünkü bazı girişimler incelenmektedir: Genel olarak insan hakları eğitimi fikirlerinin ve ideallerinin okul eğitiminde ve okul dışı eğitimde, akademik araştırmalarda, STK'ların yaptığı savunuculuğun içinde ve halk hareketlerinde eskiye göre çok daha güvenli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Raporunda bir araya getirilen materyaller insan hakları eğitimi alanındaki çeşitliliği ortaya koymakta ve değer, nitelik, limit

kavramlarının anlamlarını ve insan hakları eğitiminin geleceğini incelemektedir.

<http://www.pdhre.org/report/>

İsim: **Teachers, Human Rights and Diversity: Educating Citizens in Multicultural Societies** (Öğretmenler, İnsan Hakları ve Çeşitlilik: Çokkültürlü Toplumlarda Vatandaşların Eğitimi)

Yazar/Editör: Audrey Osler

Yayın yeri: Londra

Yayınlayan: Trentham Books

Yayın yılı: 2005

İçerik: Çokkültürlü toplumlarda vatandaşları nasıl eğitmeliyiz? Bu soruya dünyanın pek çok ülkesinde gitgide artan bir ilgi gösterilmektedir. Bu kitapta İngiltere'den, Kuzey İrlanda'dan, İrlanda'dan ve ABD'den yazarlar bu alandaki yakın tarihli araştırmaları incelemekte ve bu araştırmaların öğretmenler, öğretmen eğitimcileri ve öğretmenlik öğrencileri bakımından etkilerini araştırmaktadır. Vaka çalışmalarıyla genç vatandaşların insan hakları ve eşlik ilkelerini karmaşık ve tartışmalı sorunların çözümünde nasıl uygulayacakları gösterilmektedir.

İsim: **Economic, Social and Cultural Rights: Handbook for National Human Rights Institutions** (Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar: Ulusal İnsan Hakları Kurumları İçin El Kitabı)

Yazar/Editör: United Nations

Yayın yeri: New York/Geneva

Yayınlayan: United Nations

Yayın yılı: 2005

İçerik: Bu el kitabının amacı, ulusal insan hakları kurumlarının ekonomik, sosyal ve kültürel haklarla ilgili çalışmalarına yansımaları için politikaların, süreçlerin ve becerilerin geliştirilmesinde bu kurumlara destek olmaktır. Kitap, ulusal insan hakları kurumlarının yetki alanlarında bu hakların nasıl yorumlanabileceğini ve bu alanda söz konusu kurumların

işlev ve güçlerinin nasıl daha uygun olarak kullanılabileceğini incelemektedir.

İsim: **International Perspectives in Human Rights Education** (İnsan Hakları Eğitiminde Uluslararası Perspektifler)

Yazar/Editör: Viola B. Georgi, Michael Seberich

Yayın yeri: Gütersloh

Yayınlayan: Bertelsmann Foundation

Yayın yılı: 2004

İçerik: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi her insan için uygulanması gereken temel ilkeleri belirlemiştir. Bu hakların kullanılması için insanların eğitimi ön koşuldur. Dolayısıyla dünyadaki pek çok ülke bir insan hakları kültürü yaratma ortak amacına yönelik olarak kendilerine özgü hız ve şekillerde çalışmaktadır.

İnsan hakları savunucuları, siyasetçiler ve akademisyenler insan hakları eğitiminin güçlü bir araç olduğu konusunda hemfikirdir; ancak aynı zamanda insan haklarının insanlığın ortak dili olarak ortaya çıkarılmasının ve hem kültürel çeşitliliğinin güçlendirilmesi hem de hoşgörüsüzlük ve ayrımcılığın önlenmesi için kullanılmasının karmaşık, bazen sorunlu ve çoğunlukla uzun bir süreç olduğunu da dile getirmektedirler. Makalelerden oluşan bu kitap dünyanın çeşitli yerlerindeki insan hakları eğitimlerini farklı durumlarını incelemekte ve yaklaşımları, teorik kavramları ve metotları karşılaştırmaktadır.

http://www.bertelsmann-stiftung.de/cps/rde/xbcr/SID-72858C5F-1738203E/bst/xcms_bst_dms_14994_14995_2.pdf

İsim: **The Human Rights Handbook: A Global Perspective for Education** (İnsan Hakları El Kitabı: Eğitimde Küresel Bir Perspektif)

Yazar/Editör: Liam Gearon

Yayın yeri: London

Yayınlayan: Trentham Books

Yayın yılı: 2003

İçerik: Bu kitap öğretmenler, öğrenciler ve

araştırmacılar için yetkin bir rehberdir. Bu karmaşık alanı açık ve anlaşılabilir bir biçimde incelemektedir. Her bir bölüm benzer kullanıcı dostu düzene sahiptir. Bölüm özetleri konuya genel bir girişle başlamaktadır. Önemli belgeler kısımlarında uluslararası hukuki standartlara yer verilmiş, konuyla ilgili uluslararası insan hakları örgütleri açıklanmıştır: BM, bölgesel hükümetler arası örgütler, hükümet dışı örgütler. El kitabı ucu açık niteliktedir ve her bir bölümün sonunda daha fazla okuma ve araştırma için ek kaynakların bir listesi yer almaktadır.

İsim: **Methodologies for Human Rights Education** (İnsan Hakları Eğitimi Metodolojileri)

Yazar/Editör: Richard Pierre Claude

Yayın yeri: New York

Yayınlayan: PDHRE-Peoples Decade for Human Rights Education (İnsan Hakları Eğitimi İçin Halkın Onyılı)

Yayın yılı: 1998

İçerik: İnsan hakları pedagojisine uygulamaya dönük bir giriş niteliğindeki bu kitap, kişinin haklarını bilme hakkına dair bir makale, müfredat planlamasına dair bir rehber, kullanıcı grupların güçlendirilmesi ve hedeflenmesine dair öneriler ve değerlendirme yöntemleri içermektedir.

<http://www.pdhre.org/materials/methodologies.html>

İsim: **Human Rights Education for the Twenty-First Century (21. Yüzyıla Doğru İnsan Hakları Eğitimi)**

Yazar/Editör: George J. Andreopoulos, Richard Pierre Claude

Yayın yeri: Philadelphia

Yayınlayan: University of Pennsylvania Press

Yayın yılı: 1997

İçerik: İnsanlara haklarını öğretmeyi de içeren insan hakları eğitimi zor bir görevdir. Konuyla ilgili gruplara bu yükümlülüklerinin yerine

getirilmesinde yardım eden bu kitaptaki makaleler sorunları ve zorlukları hem kavramsal hem de uygulamadaki halleriyle inceler. Kitabın yalnızca teorik bilgi sağlamayıp uygulayıcılara faydalı olması, okulda ve okul dışındaki insan hakları eğitimlerinde planlama ve programların yürütülmesi alanlarında temel ve basit tavsiyelerde bulunması amaçlanmıştır.

EL KİTAPLARI VE EĞİTİM MATERYALLERİ SEÇKİSİ

İsim: **The Human Rights Education Toolbox** (İnsan Hakları Eğitimi “Alet Çantası”)

Yazar/Editör: Danish Institute for Human Rights

Yayınlayan: Danish Institute for Human Rights

Yayın yılı: 2011

Dil: İngilizce

Hedef Grup: Profesyoneller (insan hakları ve insani gelişim uygulayıcıları, danışmanlar, doğrudan eğitim programlarında çalışan fon kuruluşu temsilcileri)

İçerik: İnsan Hakları Eğitimi “Alet Çantası”, insan hakları eğitimine giriş ve insan hakları temelli öğrenim çevresinin yaratılmasına dair bilgi sağlar. Kitapta insan hakları eğitiminin nasıl tasarlanması gerektiği (yapılması gerekenler listesi, arka plan araştırması, öğrenme süreçlerinin kolaylaştırılması ve değerlendirme) açıklanmıştır. Bunun ardından eğitim oturumlarının planlanması ve insan hakları eğitimlerinin programlanması için yöntemler belirtilmektedir. Ayrıca lojistik planlama, katılımcı/hedef grup analizi, beklentilerin değerlendirilmesi, öğrenme hedeflerinin ve göstergelerin belirlenmesi, müfredatın oluşturulması, eğitim yöntemlerinin oluşturulması, öğrenmeye uygun bir çevrenin sağlanması, değerlendirme araçları ve yeni bilgilerin ve araçların katılımcıların gündelik hayatlarına entegre edilmesine yönelik eğitim sonrası faaliyetlere dair somut araçlar ve öneriler sunul-

maktadır. Kitap aynı zamanda bu araçların farklı hedef gruplara yönelik farklı türde beceri geliştirme çabalarına (atölye çalışmaları, konferanslar, eğitimcilerin eğitimi gibi) uygulanması için de okura yardım etmektedir.

İsim: **Compasito. Manual on Human Rights Education for Children** (Çocuklar İçin İnsan Hakları Eğitimi El Kitabı)

Yazar/Editör: Nancy Flowers vd.

Yayın yeri: Budapest

Yayınlayan: Avrupa Konseyi, Gençlik ve Spor Müdürlüğü /Avrupa Gençlik Merkezi Budapeşte

Yayın yılı: 2009

Diller: İngilizce, Arnavutça, Fransızca, Gürcüce, Almanca, Macarca, Japonca, Lehçe, Rusça ve Türkçe

Hedef grup: Çocuklar, eğitimciler

İçerik: Compasito, 2002'de Avrupa Konseyi tarafından yayınlanan "Compass-Genç İnsanlarla İnsan Hakları Eğitimi El Kitabı"ndan ilham almış ve bu kitaptaki felsefeyi ve eğitim yaklaşımını benimsemiştir. Compass gibi Compasito da okul dışı bir eğitim metodolojisinden söz eder ve el kitabının kullanıcılarına hem teorik hem de uygulamaya dönük destek sağlayan bir yapıya sahiptir; ancak Compass genç insanlar için yazılmışken Compasito çocuklarla çalışan yetişkin eğitimcilere yönelik olarak hazırlanmıştır. Kitap eğitimcilere, teorik ve metodolojik açıklamalar ve insan hakları konularıyla ilgili esasa dair bilgi sağlamaktadır. Ayrıca eğitimcileri materyalleri kendi ihtiyaçlarına ve çocuklarına bağlı olarak uyarlamaya teşvik etmektedir. Kitaptaki faaliyetler çocuklarla birlikte oynanacak şekilde hazırlanmışsa da büyük bölümü gerçek bir eğitim uzmanı tarafından yürütülmelidir.

<http://www.eycb.coe.int/compasito/default.htm>

İsim: **Human Rights Education in the School**

Systems of Europe, Central Asia and North America: A Compendium of Good Practice (Avrupa'da, Orta Asya'da ve Kuzey Afrika'da Okul Sistemleri İçinde İnsan Hakları Eğitimi: Örnek Uygulamalar)

Yazar/Editör: AGİT/ODIHR, Avrupa Konseyi, UNESCO

Yayın yeri: Varşova

Yayınlayan: AGİT/ODIHR

Yayın yılı: 2009

Diller: İngilizce, Arapça, Fransızca, Almanca, İtalyanca, Rusça ve İspanyolca

Hedef grup: Öğretmenler/ilk ve orta öğretim

İçerik: İlk ve orta öğretim okulları, öğretmen okulları ve diğer öğrenim kurumları için tasarlanmış olan bu yeni araç Orta Asya, Avrupa ve Kuzey Afrika'dan 101 örnek uygulamayı bir araya getirmiştir. Öğretmenler ve eğitim politikasını hazırlayanlar için değerli bir kaynaktır. Kitap, başarılı bir insan hakları eğitimi için önemli olan unsurlara ilişkin kaynaklar içermektedir. Bunlar mevzuat, rehber ilkeler ve standartlar; öğrenim çevresi; öğretme ve öğrenme araçları; eğitimciler için mesleki gelişim ve değerlendirme konularına ilişkin kaynaklardır. http://www.hrea.org/index.php?base_id=172&doc_id=458

İsim: **Play it fair! A Human Rights Education Toolkit for Children** (Adil Oyna! Çocuklar İçin İnsan Hakları Eğitimi "Alet Çantası")

Yazar/Editör: Daniel Roy vd.

Yayın yeri: Montreal, Quebec

Yayınlayan: Equitas-International Centre for Human Rights Education (Uluslararası İnsan Hakları Eğitimi Merkezi)

Yayın yılı: 2008

Dil: İngilizce

Hedef grup: Çocuklar, eğitimciler

İçerik: Bu yayın insan haklarının, ayrımcılık yasağının ve barışçıl çatışma çözümünün, çocuklar için düzenlenen yaz kampları veya okul sonrası faaliyetler gibi okul dışı eğitim

programları dahilinde öğretilmesine yardım etmektedir. Kitap İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nden kaynaklanan insan haysiyeti ve eşitlik ilkelerine dayalı olumlu değerlerin güçlendirilmesini sağlamaktadır.

http://equitas.org/wp-content/uploads/2010/11/2008-Play-it-Fair-Toolkit_En.pdf

İsim: **Exploring Children's Rights-Nine short projects for primary level** (Çocuk Hakları-İlkokul için Dokuz Kısa Proje)

Yazar/Editör: Rolf Gollob, Peter Krapf

Yayın yeri: Strazburg

Yayımlayan: Avrupa Konseyi (EDC/HRE Volume V)

Yayın yılı: 2007

Diller: İngilizce, Fransızca, Rusça

Hedef grup: Çocuklar, öğretmenler

İçerik: Çocuklar hangi haklara sahip olduklarını bilmeli ve onları nasıl kullanacaklarını da öğrenmelidirler. Bunun için okullar, çocuk hakları eğitimi dahilinde çok sayıda öğrenme deneyimine izin vermelidir. Çocuklar okulda ve gündelik hayatlarında haklarını ancak onları kullanarak anlayabilir. Onların bunu yapmasını teşvik etmek üzere öğretmenler demokrasi ve insan hakları ruhunun mevcut olduğu bir çevre yaratmalıdır. Bu el kitabı, ilkokul çağındaki çocuklara çocuk haklarını öğretmek isteyen öğretmenlere yönelik olarak hazırlanmıştır.

İsim: **Designing and Delivering Effective Human Rights Education. Training Manual** (Etkili Bir İnsan Hakları Eğitimi Tasarlamak ve Yürütmek: Eğitim El Kitabı)

Yazar/Editör: Vincenza Nazzari vd.

Yayın yeri: Montreal, Quebec

Yayımlayan: Equitas-International Centre for Human Rights Education (Uluslararası İnsan Hakları Eğitimi Merkezi)

Yayın yılı: 2007

Dil: İngilizce

Hedef grup: İnsan hakları eğitimcileri, öğretmenler, eğitimciler

İçerik: Bu el kitabı, insan hakları eğitimcilerine etkili eğitimci eğitimi yürütmeleri için gerekli olan insan hakları eğitimi planlama, tasarım ve yürütme araçlarını sağlama amacı güden altı günlük bir atölye çalışmasını içermektedir. Hem kolaylaştırıcılar hem de katılımcılar için hazırlanmıştır. Atölye çalışması insan hakları eğitimi gelişimi için bir staj gibi tasarlanmıştır. Bir insan hakları eğitiminin tasarlanmasının, verilmesinin ve değerlendirilmesinin ve insan hakları eğitimine sistematik bir yaklaşımın geliştirilmesinin nasıl yapılacağına odaklanmaktadır. Katılımcılar etkili bir insan hakları eğitimi hakkında bilgi sahibi olmakla kalmayıp, bir insan hakları eğitimi oturumu hazırlayarak bilgilerini uygulamaya geçirme fırsatını da bulurlar. Katılımcıların bu modeli kendi örgütleri dahilinde yürütecekleri insan hakları eğitimlerine temel almaları beklenmektedir. http://equitas.org/wp-content/uploads/2010/11/Equitas_Generic_TOT_2007.pdf

İsim: **Our World. Our Rights** (Bizim Dünyamız. Bizim Haklarımız)

Yazar/Editör: Uluslararası Af Örgütü

Yayın yeri: Londra

Yayımlayan: Educators in Human Rights Network

Yayın yılı: 2006

Dil: İngilizce

Hedef grup: Çocuklar

İçerik: Öğretmenlerin temel kitabı olarak hazırlanan bu kitap İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni ilkokul sınıfına sokmaktadır. Bu çalışma kitabı okul içinde insan haklarıyla ilgili dikkatle hazırlanmış bir giriş bölümü, ders planları, öneriler, faaliyetler, oyunlar, kısa testler ve tarih ve coğrafyadan İngilizceye kadar farklı disiplinlerle ve müfredatla ilgili vaka çalışmaları içermektedir.

İsim: **DOMINO-A Manual to Use Peer Group Education as a Means to Fight Racism, Xenophobia, Anti-semitism and Intolerance** (İrkçılığa, Yabancı Düşmanlığına, Antisemitizme ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Mücadelede Kullanılmak Üzere Yaşıt Gruplara Yönelik Eğitim El Kitabı)

Yazar/Editör: Antje Rothemund vd.

Yayın yeri: Strasbourg

Yayınlayan: Avrupa Konseyi

Yayın yılı: 2005 (3. baskı)

Diller: İngilizce, Fransızca

Hedef grup: Gençler

İçerik: Domino, genç insanlarla yaşıt grup eğitim projelerinde çalışanlara destek için hazırlanmıştır. Farklı bölümlerinde yaşıt grup eğitimi hakkında teorik bilgiler ve çeşitli proje tanımları, yöntemleri, alıntılar ve gençlerden hikâyeler bulunmaktadır. Kullanılan kaynaklara atıflar parantez içinde gösterilmektedir ve kaynaklar yayının sonundaki kaynakçada bulunmaktadır.

<http://eycb.coe.int/domino/default.htm>

İsim: **Education Pack-Ideas, Resources, Methods and Activities for Informal Intercultural Education with Young People and Adults** (Eğitim Paketi-Genç İnsanlarla ve Yetişkinlerle Okul Dışı Kültürler Arası Eğitim İçin Fikirler, Yöntemler ve Faaliyetler)

Yazar/Editör: Mark Taylor, Pat Brander, Carmen Cardenas, Rui Gomes, Juan de Vincente Abad

Yayın yeri: Strasbourg

Yayınlayan: Avrupa Konseyi (Herkes Farklı Herkes Eşit Kampanyası)

Yayın yılı: 2005

Diller: İngilizce, Fransızca

Hedef grup: Gençler

İçerik: Bugünlerde Avrupa toplumları ırkçı düşmanlığın ve azınlıklara karşı hoşgörüsüzlüğün artışının yükünü çekmektedir. Kültürlerarası gençlik çalışmalarının yürütülmesinin

önemi sorgusuz kabul edilmelidir. Bu paketin faydası, önerilen metodolojilerin çeşitliliği ve yaratıcılığından kaynaklanmaktadır. Oyunlar, alıştırmalar, vaka çalışmaları ve bu belgenin içerdiği diğer grup çalışmaları, gençlerle çalışan uzmanlara, eğitimcilere, öğretmenlere ve kültürlerarası eğitimde çalışan diğer aktörlere büyük fayda sağlayacaktır.

Eğitim Paketi okul dışı eğitim çerçevesinde kullanılmak üzere hazırlanmıştır, ancak okul eğitimi için de uyarlanabilir. Kitabın iki ana bölümü vardır. İlk bölüm kültürlerarası eğitimin ana kavramları hakkındadır. İkinci bölüm ise faaliyetleri, yöntemleri ve kaynakları içerir. <http://eycb.coe.int/edupack/default.htm>

İsim: **Why Do People Abuse Human Rights?** (İnsanlar Neden İnsan Haklarını İhlal Eder?)

Yazar/Editör: Alison Brownlie

Yayın yeri: Londra

Yayınlayan: Hodder Wayland

Yayın yılı: 2004

Dil: İngilizce

Hedef grup: Çocuklar

İçerik: Bu kitap insan haklarının nasıl ve neden ihlal edildiği hakkındadır. Kitapta, toplumun farklı kesimlerinden insanların (çocuklar ve işçiler gibi) haklarının nasıl ihlal edildiği ve savaş ve iç çatışma hallerinin insan haklarına etkisi anlatılmış, insan hakları için faaliyetlerde bulunmak gerektiği ve bunun en iyi yolunun insan hakları eğitimi olduğu belirtilmiştir. Vaka çalışmaları ve dünyanın her yerinden çeşitli insanlardan alıntılar da metinde yer almaktadır.

İsim: **ABC Teaching Human Rights: Practical Activities for Primary and Secondary Schools** (ABC İnsan Haklarını Öğretmek: İlk ve Orta Okullar İçin Uygulamaya Dönük Faaliyetler)

Author: BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği

Yayın yeri: New York/Cenevre

Yayınlayan: Birleşmiş Milletler Yayınları
 Yayın yılı: 2004
 Diller: İngilizce, Arapça, Çince, Fransızca, Rusça ve İspanyolca
 Hedef grup: Çocuklar
 İçerik: Bu kitap, insan hakları eğitimi için kullanıcı dostu bir araç olarak ve temel insan hakları konularını kapsayan çok renkli bir şemsiye olarak tasarlanmıştır. İlk ve ortaokul çocukları arasında insan hakları farkındalığı ve eylemliliği yaratmak isteyen öğretmenlere ve diğer eğitimcilere tavsiyeler ve öğrenim faaliyetleri geliştirmek için öneriler içerir. Kitap halihazırda ağır olan müfredata yük olma amacı taşımamakta ve okulda zaten öğretilen konularla insan haklarının birleştirilmesinde yardımcı olmayı hedeflemektedir.
<http://www.ohchr.org/en/publicationsresources/pages/trainingeducation.aspx>

İsim: **Compass-A Manual on Human Rights Education with Young People** (Compass-Genç İnsanlarla İnsan Hakları Eğitimi El Kitabı)

Yazar/Editör: Rui Gomes vd.
 Yayın yeri: Strazburg
 Yayınlayan: Avrupa Konseyi
 Yayın yılı: 2003 (2. basım)
 Diller: İngilizce, Arapça, Hırvatça, Macarca, Rumence, Flemenkçe, İtalyanca, Slovence, Boşnakça, Bulgarca, İspanyolca, Almanca, Ermenice, Azerice, Gürcüce, Lehçe, Makedonca, Çekçe, Protekizce, Japonca, Surpça, Slovakça, Türkçe, Rusça, Slovence, Fransızca
 Hedef grup: Gençler, yetişkinler
 İçerik: Bu eğitim rehberi insan hakları, demokrasi ve vatandaşlıkla ilgilenen herkese ilham verecek nitelikte konu ve yöntem yaklaşımları içermektedir. Bu rehber aynı zamanda 49 alıştırmaya ilişkin bir bölüm ve okuldaki çalışma faaliyetleriyle ilgili detaylı bir program ve çok sayıda metin ve belge de içermektedir. <http://eycb.coe.int/compass/>

İsim: **First Steps: A Manual for Starting Human Rights Education (İlk Adımlar: İnsan Hakları Eğitimine Başlamak İçin Bir El Kitabı)**

Yazar/Editör: Uluslararası Af Örgütü
 Yayın yeri: Londra
 Yayınlayan: Uluslararası Af Örgütü
 Yayın yılı: 2002
 Dil: İngilizce, Arnavutça
 Hedef grup: Çocuklar
 İçerik: Bu El Kitabı ilk olarak 1996 yılında yayınlanmış ve Uluslararası AF Örgütü tarafından Orta ve Doğu Avrupa'da kullanılmak üzere tasarlanmıştır. Bölgede çok sayıda ülkede kullanılmıştır. Hem öğretmenler için bir eğitim aracı, hem de eğitim çerçevesinde faaliyetler için bir kaynak olarak hazırlanmıştır. Küçük çocuklar için (12 yaşına kadar) 27 ders, daha büyük çocuklar için de 18 ders içermektedir. 2002 baskısıyla metin güncellenmiştir.
<http://www.amnesty.org/en/library/info/POL32/002/2002/en>

İsim: **Human Rights in the Curriculum: History** (Müfredatta İnsan Hakları: Tarih)

Yazar/Editör: Margot Brown, Sarah Slater
 Yayın yeri: Londra
 Yayınlayan: Uluslararası Af Örgütü İnsan Hakları Eğitimi Ağı
 Yayın yılı: 2002
 Dil: İngilizce
 Hedef grup: Öğretmenler (orta öğrenim)
 İçerik: Bu kitap tarih öğretmenleri için heyecan verici faaliyetler ve ders fikirleri içermekte, öğrencilere müfredatta yeni ve farklı bir bakış açısıyla bakma fırsatı vermektedir. Kitap öğrencileri kölelik, çocuk işçiliği, kadın hakları mücadelesi ve Holocaust gibi konulara insan hakları perspektifinden bakmaya teşvik etmenin yanında, Bartolomé de las Casas ve Eleanor Roosevelt gibi ilham verici tarihi kişiliklerle ilgili bilgiler de içerir. Tarihteki önemli aşamaları bu şekilde inceleyen öğrenciler in-

san haklarını ve onların korunması gereğini daha iyi anlayacaklardır.

İsim: Time for Rights: Activities for Citizenship and PSHE for 9–13 Year Olds (Hak Zamanı: 9–13 yaş Çocuklar İçin Vatandaşlık ve PSHE (Kişisel, Sosyal, Sağlığa Dair ve Ekonomik Eğitim) Faaliyetleri

Yazar/Editör: Pam Fenney, Heather Jarvis, Elaine Nipper

Yayın yeri: Cenevre

Yayınlayan: UNICEF

Yayın yılı: 2002

Dil: İngilizce

Hedef grup: Çocuklar

İçerik: Bu kitap vatandaşlığı ve hakları BM Çocuk Hakları Sözleşmesi bağlamında incelemektedir. Oyunlar, çizgifilmler, hikâyeler, şiirler ve birçok başka faaliyet yoluyla, çocuk bireyler bakımından ailede, okulda ve toplumda hakları ne anlama geldiğini araştırmaktadır.

İsim: Passport to Dignity (İnsan Haysiyetine Doğru)

Yazar/Editör: PDHRE-İnsan Hakları Eğitimi İçin Halkların On Yılı

Yayın yeri: New York

Yayınlayan: PDHRE-İnsan Hakları Eğitimi İçin Halkların On Yılı

Yayın yılı: 2002

Dil: İngilizce

Hedef grup: Yetişkinler, insan hakları savunucuları

İçerik: Bu kitap kadınların insan haklarının gerçekleşmesine yönelik sosyal ve ekonomik dönüşüme ilham vermek, bilgi sağlamak ve bu dönüşümü kolaylaştırmak amacıyla tasarlanmıştır. İnsan haklarının bütünsel niteliğini ve kadınların ayrımcılığı yenmek, tam eşitliği, esenliği ve kendi hayatlarını ve toplumlarının geleceğini etkileyen kararlara katılımını sağlamak için ne denli güçlü bir araç olduğunu göstermek üzere Pekin Eylem Platformu'nun

kapsamlı çerçevesini kullanmaktadır. Kitabın içinde insan hakları çerçevesinin, çok sayıda kadın meselesinin toplumsal cinsiyet perspektifiyle sistematik bir analizi için bir araç olarak nasıl kullanılacağını gösteren deneyimler yer almaktadır. Kitap ayrıca ekonomik ve sosyal dönüşüme yönelik eylemler için deneyimler ve rehberlik de sağlamaktadır. Pekin Eylem Platformu'nun Düşünülmesi Gereken Önemli Konular bölümü hem insan hakları eğitimi için materyal hem de kadınların insan haklarını talep etmeleri ve gerçekleştirmeleri için rehber ilkeler içermektedir.

<http://www.pdhre.org/passport.html>

İsim: A Call for Justice. Resource Packet (Bir Adalet Çağrısı. Kaynak Paketi)

Yazar/Editör: PDHRE-İnsan Hakları Eğitimi İçin Halkların On Yılı

Yayın yeri: New York

Yayınlayan: PDHRE-İnsan Hakları Eğitimi İçin Halkların On Yılı

Yayın yılı: 2002

Dil: İngiliz

Hedef grup: Yetişkinler ve insan hakları savunucuları

İçerik: Kaynak niteliğindeki bu paket, STK'lara ve sosyal hizmet uzmanlarına bir insan hakları çerçevesi sağlamayı amaçlar. İki ana kategori içerir: "Gruplar" ve "Konular". "Gruplar" insan hakları meselelerinden etkilenen insan gruplarını incelemektedir: yaşlılar, çocuklar ve gençler, farklı becerileri olan kişiler, yerli halklar, göçmen işçiler, azınlıklar ve etnik gruplar, mülteciler ve kadınlar. "Konular" bölümünde insan hakları gelişmeyle ilgili bağlantısı üzerinden konu temelinde incelenmiştir: gelişme, ayrımcılık, eğitim, çevre, sağlık, barınma, geçim ve toprak, katılım, barış, silahsızlanma, yoksulluk, "ırk", din, cinsel yönelim ve çalışma. Bu yayın "İnsan Haysiyetine Doğru" isimli Pekin Eylem Platformu ilkeleri temelinde hazırlanmış eğitim rehberi

ne ek olarak hazırlanmış bir kaynak kitaptır.
<http://www.pdhre.org/justice.html>

İsim: **Freedom! Human Rights Education Pack** (Özgürlük! İnsan Hakları Eğitimi Paketi)

Yazar/Editör: Uluslararası Af Örgütü

Yayın yeri: Londra

Yayımlayan: Uluslararası Af Örgütü

Yayın yılı: 2001

Dil: İngilizce

Hedef grup: Gençler

İçerik: Bu kitap insan haklarının neler olduğuna, nasıl geliştiklerine, ihlal edildiklerine ve karşısındaki zorluklara dair ilham verici bir araştırmadır. 14-19 yaşlarında çeşitli becerilere sahip öğrenciler için uygundur. Çarpıcı örnekler içermekte, bilgi, öneriler, öğretmenler için talimatlar, vaka çalışmaları, araştırma projeleri ve öğrenciler için alıştırmalara yer vermektedir. Vatandaşlık, din eğitimi, genel kültür, coğrafya, tarih, İngilizce, PSHE, medya çalışmaları, tiyatro çalışmaları, hukuk ve sosyoloji dersleri için mükemmel bir kaynaktır.

İsim: **Stand Up For Your Rights** (Hakların İçin Ayağa Kalk)

Yazar/Editör: Paul Atgwa, Jasper Bakayayita, Damien Boltazer vd.

Yayın yeri: Londra

Yayımlayan: Two-Can Publishing

Yayın yılı: 2001

Dil: İngilizce

Hedef grup: Çocuklar

İçerik: Dünyanın pek çok yerinden genç insanlar tarafından yazılmış olan bu kitap insan hakları meselelerini incelemekte, hikâyeler, şiirler, kişisel anılar ve birbirimize karşı davranışlarımıza dair umut ve korku anlatımları içermektedir. İnsan haklarının gelişiminde aldığımız yola bir övgü olan kitap, insan haklarının gelecekte ne ifade etmesi gerektiğine dair de sorular içermektedir.

İsim: **Popular Education for Human Rights. 24 Participatory Exercises for Facilitators and Teachers** (İnsan Hakları Halk Eğitimi. Kolaylaştırıcılar ve Öğretmenler İçin 24 Katılımcı Alıştırma)

Yazar/Editör: Richard Pierre Claude

Yayın yeri: Amsterdam/Cambridge, MA

Yayımlayan: İnsan Hakları Eğitimi Ortakları

Yayın yılı: 2000

Dil: İngilizce, Çince, İspanyolca, Felemenkçe

Hedef grup: Yetişkinler, eğiticiler

İçerik: Toplumsal ve okul dışı eğitim için tasarlanmış olan bu eğitim el kitabı başka konuların yanı sıra kadınlar ve çocuklarla ilgili meselelerin altını çizmektedir. Kitap, belirli değerlerin çerçevesinde düzenlenmiştir; örneğin, insan haysiyetine ve adil kurallara saygı, insan hakları ve sorumlulukları arasındaki ilişki, sivil toplumun inşası, önyargularla mücadele ve "güçlenme için bilgi". Yüksek derecede katılımcı olan yöntemleri farklı durumlara ve kültürlere uyarlanabilir ve esas olarak okul dışı eğitim için tasarlanmış olsa da okulda kullanılması da başarılı sonuçlar doğurabilir.

<http://www.hrea.org/pubs/claude00.html>

İsim: **Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Rights: A Human Rights Perspective** (Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Trans Bireylerin Hakları: Bir İnsan Hakları Perspektifi)

Yazar/Editör: Dave Donahue

Yayın yeri: Minneapolis

Yayımlayan: İnsan Hakları Kaynakları Merkezi

Yayın yılı: 2000 (3 no'lu kitap)

Dil: İngilizce

Hedef grup: Gençler, yetişkinler

İçerik: Bu kitap lise öğrencilerinin lezbiyen, gey, biseksüel ve trans bireylerle ilgili konuları insan hakları bağlamında değerlendirebilmeleri ve sorumluluk sahibi davranışlara sahip olabilmeleri için hazırlanmıştır. İçerdiği faaliyetlerle, düşünme ve tartışmanın yanı sıra

uygun davranışların geliştirilmesi de amaçlanmıştır. Öğrencilerden insan hakları ihlallerine yol açan homofobiyle ilgili sorumluluk almaları talep edilir. Bu homofobi okullarda gay öğrencilere yönelik taciz veya şiddet olarak ortaya çıkabileceği gibi, toplumda gay ve lezbiyenlerin eşit haklarının ortadan kaldırılması için halk oylamaları yapılması gibi durumlarda da kendini gösterebilir. Benzer bir şekilde aynı cinsten insanların rızaya dayalı ilişkileri nedeniyle hapse girmeleri, işkence görmeleri ya da idam edilmeleri de homofobinin dünyadaki görünüşlerinden biridir. Bu yayın, öğrencilerin böyle durumlara anlamlı bir yanıt vermelerine yardımcı olmaktadır.

Kitapta yer alan faaliyetler tek tek ya da birbiri ardından hep birlikte uygulanabilir. Bu faaliyetler, sınıftaki insan hakları tartışmalarına entegre edilebildikleri ölçüde öğrencilerin LGBT haklarını insan hakları çerçevesinde görmeleri kolaylaştırır.

<http://www1.umn.edu/humanrts/edumat/>

İsim: **The Human Rights Education Handbook: Effective Practices for Learning, Action and Change** (İnsan Hakları Eğitimi El Kitabı: Öğrenme, Eylem ve Değişim İçin Etkili Uygulamalar)

Yazar/Editör: Nancy Flowers vd.

Yayın yeri: Minnesota Üniversitesi

Yayınlayan: İnsan Hakları Kaynakları Merkezi (4. cilt)

Yayın yılı: 2000

İçerik: Bu el kitabı, insan haklarıyla ilgilenen kişilerin iyi birer eğitici olabilmelerini ve hem tutkularını hem de bilgilerini paylaşabilmelerini sağlamak üzere hazırlanmıştır. İnsan hakları eğitimini her şekilde iletirmek için temel kavramları içermektedir: Neden, kim için, ne, nerede, kim ve nasıl. Kitap çok sayıda eğitimcinin ve örgütün deneyimlerine dayanmış, onların uygulamalarını açıklamış ve zaman içinde gelişen anlayışlarını ortaya koymuştur.

Bir kaynak kitap ve okunması, kullanması, çoğaltması kolay bir araç olarak tasarlanmıştır. Her bir bölüm bağımsız olarak okunup kullanılabilir.

<http://www1.umn.edu/humanrts/edumat/hreduseries/hrhandbook/toc.html>

İsim: **Siniko. Towards a Human Rights Culture in Africa** (Siniko. Afrika'da Bir İnsan Hakları Kültürüne Doğru)

Yazar/Editör: Uluslararası Af Örgütü

Yayın yeri: Londra

Yayınlayan: Uluslararası Af Örgütü

Yayın yılı: 1999

Diller: İngilizce, Fransızca, Swahili

Hedef grup: Çocuklar, öğretmenler

İçerik: Afrika'da okul içi ve okul dışı eğitimde genç insanlarla çalışan ve öğretme faaliyetlerine insan haklarını dahil etmek isteyen öğretmenler ve eğitimciler için hazırlanan bu kitap, temel bir giriş olarak hazırlanmıştır. Yönteme dair tavsiyeler, çocukları için faaliyetler ve eylem fikirleri içermektedir.

<http://amnesty.org/en/library/asset/AFR01/003/1999/en/c9e5d998-e1a5-11dd-9f8a-a19d21ac1fa4/afr010031999en.pdf>

İsim: **Raising Children with Roots, Rights& Responsibilities. Celebrating the UN Convention on the Rights of the Child** (Çocukları Kökleri, Hakları ve Sorumluluklarıyla Yetiştirmek. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Övgü)

Yazar/Editör: Lori Dupont, Joanne Foley, Annette Gagliardi

Yayın yeri: Minneapolis

Yayınlayan: İnsan Hakları Kaynakları Merkezi

Yayın yılı: 1999

Dil: İngilizce

Hedef grup: Çocuklar, öğretmenler, eğitimciler

İçerik: Bu kitap İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin giriş bölümünde sözü edilen ve her bir bireyin ve toplumun her organının "hak ve özgürlüklere saygının yerleşmesini

amaçlayan eğitim ve öğretim yoluyla çaba göstermesi” sorumluluğunu yerine getirmeyi amaçlamaktadır. 12 haftalık bir insan hakları müfredatıdır ve ebeveyn-çocuk ilişkilerinin gücünden faydalanmayı hedeflemektedir. <http://www1.umn.edu/humanrts/edumat/>

İsim: **Economic and Social Justice. A Human Rights Perspective** (Ekonomik ve Sosyal Adalet. Bir İnsan Hakları Perspektifi)

Yazar/Editör: David A. Shimani

Yayın yeri: Minneapolis

Yayımlayan: İnsan Hakları Kaynakları Merkezi

Yayın yılı: 1999

Dil: İngilizce

Hedef grup: Gençler, yetişkinler

İçerik: Bu kitap insanlara, insan haklarını daha geniş ve daha kapsamlı düşünmelerine yardım etmek üzere bilgi, eyleme geçmek için fikir ve faaliyetler sunmaktadır. Metinde evsizlik, yoksulluk, açlık, yetersiz sağlık hizmetleri gibi kavramların tanımı yapılmaya çalışılmakta ve bu konular yalnızca “sosyal veya ekonomik sorunlar” olarak değil, insan hakları sorunları olarak düşünülmektedir. Kitap, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların kısa bir tarihçesi ve bu hakları tanıtan, soru cevap formatındaki bir makaleyle başlamaktadır. Kültürel haklar da ekonomik ve sosyal haklarla bağlantılı ve onlar kadar önemli olsa da kitap esas olarak adaletin ekonomik ve sosyal unsurlarıyla ilgilidir. Bölüm II sosyal ve ekonomik hakların öğrenilmesi ve araştırılmasına yönelik dokuz faaliyet içermektedir.

İsim: **Tolerance-the Threshold of Peace: Teacher-Training Resource Unit (vol. 1). Primary School Resource Unit (vol. 2). Secondary School Resource Unit (vol. 3)** (Hoşgörü-Barışın Eşiği: Öğretmen-Eğitim Kaynağı (1. cilt). İlkokul İçin Kaynak (2. cilt). (Ortaokul İçin Kaynak (3. cilt)

Yazar/Editör: Betty A. Reardon

Yayın yeri: Paris

Yayımlayan: UNESCO Yayınları

Yayın yılı: 1998

Diller: İngilizce, Fransızca, İspanyolca

Hedef grup: Yetişkinler, eğitimciler, öğretmenler
İçerik: Bu yayın çeşitli sektörlerce kullanılacak örnek programlar, ders planları ve eğitim üniteleri içeren bir kaynaktır. Okullarda hoşgörü eğitiminin amacına ve bu eğitime yaklaşımlara odaklanmıştır; ancak aynı zamanda okul eğitimindeki sosyal iklimi de incelemektedir. Materyaller sınıf öğretmenleri, öğretmen eğitimcileri, toplumsal liderler, ebeveynler ve sosyal hizmet uzmanları tarafından, hoşgörü eğitiminin içeriğinin ve gerektirdiklerinin anlatılması için giriş niteliğinde kaynak olarak kullanılabilir. Örgütler, gruplar ve resmi ortaokul ve üzerindeki eğitim düzeylerindeki sınıflar bu kaynaktan bahsedilen konuları ve sorunları birlikte inceleyebilir. Bu belgeler UNESCO’nun Barış, İnsan Hakları ve Demokrasi İçin Eğitim Eylem Çerçevesi dahilinde yer almaktadır.

İsim: **Self-Help Human Rights Education Handbook** (Kendi Kendine İnsan Hakları Eğitimi El Kitabı)

Yazar/Editör: J. Paul Martin

Yayın yeri: New York

Yayımlayan: İnsan Hakları Çalışmaları Merkezi, Columbia Üniversitesi

Yayın yılı: 1996

Dil: İngilizce

Hedef grup: Eğitimciler

İçerik: İnternette mevcut olan bu el kitabı, hem deneyimli hem yeni insan hakları eğitimcilerine yardım etmek, insan hakları programları için açık eğitim hedefleri belirlemek, eğitimcilerin programları planlama ve değerlendirme becerilerini artırmak, mevcut kaynaklara erişimi sağlamak ve eğitimcilerin kendi kaynaklarını yaratmasına yardım etmek için tasarlanmıştır.

http://www.hrea.org/erc/Library/curriculum_methodology/SELFHELP.html

İsim: **Educating for Human Dignity: Learning about Rights and Responsibilities**

(İnsan Haysiyeti İçin Eğitim: Haklar ve Sorumlulukları Öğrenmek)

Yazar/Editör: Betty A. Reardon

Yayın yeri: Philadelphia

Yayınlayan: Pennsylvania İnsan Hakları Çalışmaları

Yayın yılı: 1995

Dil: İngilizce

Hedef grup: Çocuklar

İçerik: Bu kitap ilkokul ve ortaokul düzeyinde insan hakları eğitiminde kullanılacak önde gelen kaynaklardan biridir. Hem öğretmenler hem de öğretmen eğiticileri için hazırlanmıştır. Anaokulundan liseye kadar insan hakları eğitiminde yer alan rehber ilkeler ve materyaller içermektedir. Küresel ilişkiler bağlamında insan hakları ihlalleriyle ortaya çıkan değerlere dair sorunlara karşı duran insan hakları eğitimine bütünsel bir yaklaşım için olanaklar sunmaktadır.

İsim: **The Universal Declaration of Human Rights. An Adaptation for Children** (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi: Çocuklar İçin Bir Uyarlama)

Yazar/Editör: Ruth Rocha, Otavio Roth

Yayın yeri: New York

Yayınlayan: Birleşmiş Milletler Yayınları

Yayın yılı: 1990

Dil: İngilizce

Hedef grup: Çocuklar (Resimli kitap)

İçerik: Eğitime yönelik ve aynı zamanda eğlenceli olan bu kitap, güzel resimleriyle herkesin ama özellikle çocukların dikkatini çekecektir. Dünyaca ünlü çocuk kitapları yazarı Ruth Rocha tarafından yazılan ve Brezilyalı çizer Otavio Roth tarafından resimlendirilmiştir ve hepimize insan haklarının önemini açıklamaktadır.

İNTERNETTE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ: İNTERNET KÜTÜPHANELERİ, VERİ TABANLARI VE KAYNAKLAR

Addis Ababa University Center for Human Rights (Addis Ababa Üniversitesi İnsan Hakları Merkezi): <http://www.aau.edu.et/humanrights/>

Amnesty International USA-Human Rights Education (Uluslararası Af Örgütü ABD-İnsan Hakları Eğitimi): <http://www.amnestyusa.org/education>

Council of Europe (Avrupa Konseyi): <http://www.coe.int>

Child Rights Information Network (Çocuk Hakları Bilgi Ağı) (CRIN): <http://www.crin.org>

Dadalos-International UNESCO Server for Democracy, Peace and Human Rights Education: <http://www.dadalos.org>

Derechos Humanos-Human Rights (İnsan Hakları): <http://www.derechos.org>

Discover Human Rights Institute. A project of The Advocates for Human Rights (İnsan Hakları Araştırmaları Enstitüsü-İnsan Hakları Savunucuları Projesi): <http://www.discoverhumanrights.org/>

Equitas-International Centre for Human Rights Education (İnsan Hakları Eğitimi Uluslararası Merkezi): <http://equitas.org/>

ETC Graz-European Training and Research Centre for Human Rights and Democracy

(Avrupa İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitim ve Araştırma Merkezi):

<http://www.etc-graz.at>, <http://kennedeine-rechte.at>, <http://www.das-boot-ist-voll.at>

European Court of Human Rights Portal (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi):

http://www.echr.coe.int/ECHR/Homepage_EN

DARE-Democracy and Human Rights Education in Europe (Avrupa'da Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi):

<http://www.dare-network.eu/>

FRA-European Union Agency for Fundamental Rights (Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı): http://fra.europa.eu/fraWebsite/your_rights/about-rights/about-rights_en.htm

HRDC-Human Rights&Documentation Centre (University of Namibia) (Namibia Üniversitesi İnsan Hakları ve Belge Merkezi): http://www.unam.na/centres/hrdc/hrdc_index.html

HREA-Human Rights Education Associates (İnsan Hakları Eğitimi Ortakları):

http://www.hrea.org/index.php?base_id=101&language_id=1

HRI-Human Rights Internet (İnsan Hakları İnternet): <http://www.hri.ca>

HRRC-The Human Rights Resource Center (İnsan Hakları Kaynakları Merkezi):

<http://www.hrusa.org>

HURIDOCs-Human Rights Information and Documentation Systems (İnsan Hakları

Bilgi ve Belge Sistemleri):

<http://www.huriresearch.org>

HURIGHTS OSAKA-Asia-Pacific Human Rights Information Center (Asya-Pasifik İnsan Hakları Bilgi Merkezi):

<http://www.hurights.or.jp>

Inter-American Institute for Human Rights (IIDH) (Amerika Bölgesi İnsan Hakları Enstitüsü): <http://www.iidh.ed.cr/>

I have a right to...-BBC World Service:

<http://www.bbc.co.uk/worldservice/people/features/ihavearightto/index.shtml>

Netherlands Institute of Human Rights Documentation Site (Hollanda İnsan Hakları Enstitüsü Belge Sitesi): <http://sim.law.uu.nl/SIM/Dochoome.nsf?Open>

OHCHR-Database on Human Rights Education and Training (İnsan Hakları Eğitimi Veri Tabanı): <http://hre.ohchr.org/hret/intro.aspx>

OHCHR-Publications (OHCHR-Yayınlar): <http://www.ohchr.org/EN/PublicationsResources/Pages/TrainingEducation.aspx>

PDHRE-The People's Movement for Human Rights Learning (İnsan Hakları Öğrenimi İçin Halk Hareketi): <http://www.pdhre.org>

Project DIANA Online Human Rights Archive (İnternette İnsan Hakları Arşivi): http://avalon.law.yale.edu/subject_menus/diana.asp

Teach UNICEF: <http://teachunicef.org/>

The European Wergeland Centre (Avrupa Wergeland Merkezi):

<http://www.theewc.org>

United Nations Cyber School Bus (Birleşmiş Milletler Siber Okul Otobüsü):
<http://www.cyberschoolbus.un.org>

United Nations Online Databases (Birleşmiş Milletler Veri Tabanları):

<http://www.un.org/en/databases/>

University of Minnesota Human Rights Library (Minnesota Üniversitesi İnsan Hakları Kütüphanesi):
<http://www.umn.edu/humanrts>

E. İNSAN HAKLARI EVRENSEL BİLDİRGESİ

Başlangıç

İnsanlık ailesinin bütün üyelerinin doğal yapısındaki onuru ile eşit ve devredilemez haklarını tanımanın dünyada özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğunu; İnsan haklarını göz ardı etmenin ve hor görmenin, insanlığın vicdanında infial uyandıran barbarca eylemlere yol açtığını ve insanların korku ve yoksunluktan kurtulması, konuşma ve inanma özgürlüğüne sahip olacağı bir dünyanın ortaya çıkmasının sıradan insanların en yüksek özlemi olarak ilan edilmiş bulunduğunu, insanın zorbalık ve baskıya karşı son çare olarak başkaldırmak zorunda kalmaması için, insan haklarının hukukun egemenliğiyle korunmasının önemli olduğunu; Uluslar arasında dostça ilişkiler geliştirmenin önemli olduğunu; Birleşmiş Milletler halklarının, Birleşmiş Milletler Kuruluş Belgesi'nde temel insan haklarına, kişinin onuruna ve değerine, erkekler ile kadınların hak eşitliğine olan inançlarını teyit ettiklerini ve daha geniş özgürlük içinde toplumsal gelişme ve daha iyi bir yaşam düzeyini sağlamaya kararlı olduklarını; Üye Devletlerin, Birleşmiş Milletler'le işbir-

liği içinde, insan haklarının ve temel özgürlüklerin evrensel olarak saygı görmesi ve gözetilmesini sağlamayı taahhüt ettiklerini; Bu hak ve özgürlüklerde ortak bir anlayışa sahip olmanın, bu taahhüdün tam olarak gerçekleşmesi için büyük önem taşıdığını göz önüne alarak, Genel Kurul, Bütün halklar ve uluslar için bir ortak başarı ölçüsü olarak bu İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni ilan eder; öyle ki, Her birey ve toplumun her organı bu Bildirge'yi daima göz önünde bulundurarak, bu hak ve özgürlüklere saygının yerleşmesini amaçlayan eğitim ve öğretim yoluyla ve hem Üye Devletlerin halklarında hem de egemenlikleri altındaki halklarda bu hak ve özgürlüklerin evrensel ve etkin olarak tanınmasını ve gözetilmesini amaçlayan ulusal ve uluslararası tedrici önlemler olarak çaba göstereceklerdir.

Madde 1

Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğar. Akıl ve vicdanla donatılmışlardır; birbirlerine kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar.

Madde 2

1. Herkes ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyaset ya da başka türden kanaat, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuş veya başka türden statü gibi herhangi bir ayırım gözetilmeksizin, bu Bildirge'de belirtilen bütün hak ve özgürlüklere sahiptir. 2. Ayrıca, bağımsız, vesayet altında ya da kendi kendini yönetemeyen ya da egemenliği başka yollardan sınırlanmış bir ülke olsun ya da olmasın, bir kişinin uyruğu olduğu ülke ya da memleketin siyasal, hukuksal ya da uluslararası statüsüne dayanarak hiçbir ayırım yapılamaz.

Madde 3

Herkesin yaşama hakkı ile kişi özgürlüğü ve güvenliğine hakkı vardır.

Madde 4

Hiç kimse, kölelik ya da kulluk altında tutulamaz; her türden kölelik ve köle ticareti yasaktır.

Madde 5

Hiç kimseye işkence ya da zalimce, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da ceza uygulanamaz.

Madde 6

Herkesin, nerede olursa olsun, yasa önünde bir kişi olarak tanınma hakkı vardır.

Madde 7

Herkes yasa önünde eşittir ve ayırım gözetilmeksizin yasa tarafından eşit korunmaya hakkı vardır. Herkes, bu Bildirgeye aykırı herhangi bir ayrımcılığa ve ayrımcı kışkırtmalara karşı eşit korunma hakkına sahiptir.

Madde 8

Herkesin anayasa ya da yasayla tanınmış temel haklarını ihlal eden eylemlere karşı yetkili ulusal mahkemeler eliyle etkin bir yargı yolundan yararlanma hakkı vardır.

Madde 9

Hiç kimse keyfi olarak yakalanamaz, tutuklanamaz ve sürgün edilemez.

Madde 10

Herkesin, hak ve yükümlülüklerinin belirlenmesinde ve kendisine herhangi bir suç isnadında bağımsız ve yansız bir mahkeme tarafından tam bir eşitlikle, hakça ve kamuya açık olarak yargılanmaya hakkı vardır.

Madde 11

1. Kendisine cezai bir suç yüklenen herkesin, savunması için gerekli olan tüm güvencelerin tanındığı, kamuya açık bir yargılanma sonucunda suçluluğu yasaya göre kanıtlanıncaya kadar suçsuz sayılma hakkı vardır. 2. Hiç kimse, işlendiği sırada ulusal ya da uluslararası hukuka göre suç oluşturmayan herhangi bir fiil yapmak ya da yapmamaktan dolayı suçlu sayılamaz. Kimseye, suçun işlendiği sırada yasalarda öngörülen cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

Madde 12

Hiç kimsenin özel yaşamına, ailesine, evine ya da yazışmasına keyfi olarak karışılmaz, onuruna ve adına saldırılamaz. Herkesin, bu gibi müdahale ya da saldırılara karşı yasa tarafından korunma hakkı vardır.

Madde 13

1. Herkesin, her devletin sınırları içinde seyahat ve oturma özgürlüğüne hakkı vardır. 2. Herkes, kendi ülkesi de dahil, herhangi bir ülkeden ayrılma ve o ülkeye dönme hakkına sahiptir.

Madde 14

1. Herkesin, sürekli baskı altında tutulduğunda, başka ülkelere sığınma ve kabul edilme hakkı vardır. 2. Gerçekten siyasal nitelik taşımayan suçlar-

dan kaynaklanan ya da Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine aykırı fiillerden kaynaklanan kovuşturma durumunda, bu hak ileri sürülemez.

Madde 15

1. Herkesin bir ülkenin yurttaşı olmaya hakkı vardır.
2. Hiç kimse keyfi olarak uyrukluğundan yoksun bırakılamaz, kimsenin uyruğunu değiştirme hakkı yadsınamaz.

Madde 16

1. Yetişkin erkeklerle kadınların, ırk, uyruk-luk ya da din bakımından herhangi bir sınır-lama yapılmaksızın, evlenmeye ve bir aile kurmaya hakkı vardır. Evlenmede, evlilikte ve evliliğin bozulmasında hakları eşittir.
2. Evlilik, ancak evlenmeye niyetlenen eşle-rin özgür ve tam oluruyla yapılır.
3. Aile, toplumun doğal ve temel birimidir; toplum ve devlet tarafından korunur.

Madde 17

1. Herkesin, tek başına ya da başkalarıyla ortaklık içinde, mülkiyet hakkı vardır.
2. Kimse mülkiyetinden keyfi olarak yoksun bırakılamaz.

Madde 18

Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır; bu hak, din veya inancını değiştirme özgürlüğünü ve din veya inancını, tek başına veya topluca ve kamuya açık veya özel olarak öğretme, uygulama, ibadet ve uyma yoluyla açıklama serbestliğini de kapsar.

Madde 19

Herkesin kanaat ve ifade özgürlüğüne hakkı vardır; bu hak, müdahale olmaksızın kanaat taşıma ve herhangi bir yoldan ve ülke sınırlarını gözetmeksizin bilgi ve fikirlere ulaşmaya

çalışma, onları edinme ve yayma serbestliğini de kapsar.

Madde 20

1. Herkes, barış içinde toplanma ve örgütlenme hakkına sahiptir.
2. Hiç kimse, bir örgüte üye olmaya zorlanamaz.

Madde 21

1. Herkes, doğrudan ya da serbestçe seçilmiş temsilcileri aracılığıyla ülkesinin yönetimine katılma hakkına sahiptir.
2. Herkesin, ülkesinde kamu hizmetlerinden eşit yararlanma hakkı vardır.
3. Halk iradesi, hükümet otoritesinin temelini oluşturmalıdır; bu irade, genel ve eşit oy hakkı ile gizli ve serbest oylama yoluyla, belirli aralıklarla yapılan dürüst seçimlerle belirtilir.

Madde 22

Herkesin, toplumun bir üyesi olarak, toplumsal güvenliğe hakkı vardır; ulusal çabalarla, uluslararası işbirliği yoluyla ve her devletin örgütlenme ve kaynaklarına göre herkes insan onuru ve kişiliğin özgür gelişmesi bakımından vazgeçilmez olan ekonomik, toplumsal ve kültürel haklarının gerçekleştirilmesi hakkına sahiptir.

Madde 23

1. Herkesin çalışma, işini özgürce seçme, adil ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı vardır.
2. Herkesin, herhangi bir ayırım gözetilmeksizin, eşit iş için eşit ücrete hakkı vardır.
3. Çalışan herkesin, kendisi ve ailesi için insan onuruna yaraşır bir yaşam sağlayacak düzeyde, adil ve elverişli ücretlendirilmeye hakkı vardır; bu, gerekirse, başka toplumsal koruma yollarıyla desteklenmelidir.
4. Herkesin, çıkarını korumak için sendika

kurma ya da sendikaya üye olma hakkı vardır.

Madde 24

Herkesin dinlenme ve boş zamana hakkı vardır; bu, iş saatlerinin makul ölçüde sınırlandırılması ve belirli aralıklarla ücretli tatil yapma hakkını da kapsar.

Madde 25

1. Herkesin, kendisinin ve ailesinin sağlığı ve iyi yaşaması için yeterli yaşama standartlarına hakkı vardır; bu hak, beslenme, giyim, konut, tıbbi bakım ile gerekli toplumsal hizmetleri ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ya da kendi denetiminin dışındaki koşullardan kaynaklanan başka geçimini sağlayamama durumlarında güvenlik hakkını da kapsar.

2. Anne ve çocukların özel bakım ve yardıma hakları vardır. Tüm çocuklar, evlilik içi ya da dışı doğmuş olmalarına bakılmaksızın, aynı toplumsal korumadan yararlanır.

Madde 26

1. Herkes eğitim hakkına sahiptir. Eğitim en azından ilk ve temel öğrenim aşamalarında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitim herkese açıktır. Yüksek

öğrenim, yeteneğe göre herkese eşit olarak sağlanır.

2. Eğitim insan kişiliğinin tam geliştirilmesine, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yönelik olmalıdır.

Eğitim bütün uluslar, ırklar ve dinsel gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu yerleştirmeli ve Birleşmiş Milletler'in barışı koruma yolundaki etkinliklerini güçlendirmelidir.

3. Ana-babalar çocuklarına verilecek eğitimi seçmede öncelikli hak sahibidir.

Madde 27

1. Herkes topluluğun kültürel yaşamına özgürce katılma, sanattan yararlanma ve bilimsel gelişmeye katılarak onun yararlarını paylaşma hakkına sahiptir.

2. Herkesin kendi yarattığı bilim, yazın ve sanat ürünlerinden doğan manevi ve maddi çıkarlarının korunmasına hakkı vardır.

Madde 28

Herkesin bu Bildirge'de ileri sürülen hak ve özgürlüklerin tam olarak gerçekleştirilebileceği bir toplumsal ve uluslararası düzene hakkı vardır

Madde 29

1. Herkesin, kişiliğinin özgürce ve tam gelişmesine olanak sağlayan tek ortam olan topluluğuna karşı ödevleri vardır.
2. Herkes, hak ve özgürlüklerini kullanırken, ancak başkalarının hak ve özgürlüklerinin gereğince tanınması ve bunlara saygı gösterilmesinin sağlanması ile demokratik bir toplumdaki ahlak, kamu düzeni ve genel refahın adil gereklerinin karşılanması amacıyla, yasayla belirlenmiş sınırlamalara bağlı olabilir.
3. Bu hak ve özgürlükler hiçbir koşulda Birleşmiş Milletler'in amaç ve ilkelerine aykırı olarak kullanılamaz.

Madde 30

Bu Bildirge'nin hiçbir hükmü, herhangi bir devlet, grup ya da kişiye, burada belirtilen hak ve özgürlüklerden herhangi birinin yok edilmesini amaçlayan herhangi bir etkinlikte ve eylemde bulunma hakkı verecek şekilde yorumlanamaz.

F. İNSAN HAKLARI EVRENSEL BİLDİRGESİ (ÖZET)

Madde 1

Bütün insanlar özgür ve eşit doğar.

Madde 2

Herkes hiçbir ayrımcılığa maruz kalmaksızın aynı insan haklarına sahiptir.

Madde 3

Herkesin yaşama, özgürlük ve güvenlik hakkı vardır.

Madde 4

Kimse kul ya da köle olarak tutulamaz.

Madde 5

Kimse işkence, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ya da cezaya tabi tutulamaz.

Madde 6

Herkesin, nerede olursa olsun, yasa önünde bir kişi olarak tanınma hakkı vardır.

Madde 7

Herkes yasa önünde eşittir ve ayrım gözetilmeksizin yasa tarafından eşit korunmaya hakkı vardır.

Madde 8

Herkesin insan haklarını ihlal eden eylemlere karşı bir yargı yolundan yararlanma hakkı vardır.

Madde 9

Hiç kimse keyfi olarak yakalanamaz, tutuklanamaz ve sürgün edilemez.

Madde 10

Herkesin adil yargılanma hakkı vardır.

Madde 11

Herkesin aksi ispat edilene kadar suçsuz sayılma hakkı vardır.

Madde 12

Herkesin mahremiyet ve aile hayatı hakkı vardır.

Madde 13

Herkes, kendi ülkesi de dahil, herhangi bir ülkeden ayrılma ve o ülkeye dönme hakkına sahiptir.

Madde 14

Herkes zulme karşı sığınma hakkına sahiptir.

Madde 15

Herkes bir vatandaşlığa sahip olma hakkına sahiptir.

Madde 16

Tüm yetişkinlerin evlenmeye ve bir aile kurmaya hakkı vardır. Evlenmede, evlilikte ve evliliğin bozulmasında kadınların ve erkeklerin hakları eşittir.

Madde 17

Herkes mülkiyet hakkına sahiptir.

Madde 18

Herkes kanaat, vicdan ve din özgürlüğü hakkına sahiptir.

Madde 19

Herkes fikir ve ifade özgürlüğü hakkına sahiptir.

Madde 20

Herkes barışçıl toplantı ve örgütlenme özgürlüğüne hakkına sahiptir.

Madde 21

Herkes doğrudan ya da serbestçe seçilmiş temsilcileri aracılığıyla ülkesinin yönetimine katılma hakkına ve kamu hizmetlerinden hakkına sahiptir.

Madde 22

Herkes toplumsal güvenliğe hakkına ve insan haysiyeti için vazgeçilmez olan ekonomik, toplumsal ve kültürel haklarının gerçekleştirilmesi hakkına sahiptir.

Madde 23

Herkes çalışma, adil ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma, eşit iş için eşit ücret, kendisi ve ailesi için insan haysiyetine yaraşır bir yaşam sağlayacak düzeyde ücret ve bir sendikaya katılma haklarına sahiptir.

Madde 24

Herkesin dinlenme ve boş zamana hakkı vardır.

Madde 25

Herkes sağlığı ve iyi yaşaması için yeterli yaşama standartlarına hakkına sahiptir. Bu hak beslenme, giyim, konut, tıbbi bakım ile gerekli toplumsal hizmetleri kapsar.

Madde 26

Herkes eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel öğrenim aşamalarında parasızdır.

Madde 27

Herkes topluluğun kültürel yaşamına özgürce katılma, sanattan yararlanma ve bilimsel gelişmeye katılarak onun yararlarını paylaşma hakkına sahiptir.

Madde 28

Herkesin bu Bildirge'de ileri sürülen hak ve özgürlüklerin tam olarak gerçekleştirilebileceği bir toplumsal ve uluslararası düzene hakkı vardır.

Madde 29

Herkesin topluma karşı görevleri vardır.

Madde 30

Bu Bildirge'nin hiçbir hükmü başka bir insan hakkını ihlal edecek şekilde kullanılamaz.

FAALİYET 1

İHEB'in kısaltılmış halini sesli okuyun ve maddeleri grup içinde, insan haklarının evrenselliği, bölünmezliği, birbirine bağlılığı ve birbiriyle ilişkiliği ilkelerini akılda tutarak tartışın.

(Kaynak: İnsan Hakları Öğrenimi İçin Halk Hareketi [PDHRE], <http://www.pdhre.org/conventionsum/udhr.html>)

G.BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ BİLDİRGESİ

Birleşmiş Milletler

A/RES/66/137

General Assembly

Genel Kurul
16 Şubat 2012Altmış altıncı oturum
Gündem maddesi 64

Genel Kurul tarafından 19 Aralık 2011'de kabul edilen Karar

[Üçüncü Komite'nin raporu (A/66/457)]

66/137. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Eğitimi Bildirgesi

Genel Kurul,

İnsan Hakları Konseyi'nin 23 Mart 2011 tarihli 16/1 sayılı kararıyla insan hakları eğitimi hakkında Birleşmiş Milletler Bildirgesi'ni kabulünü memnuniyetle karşılayarak

Bu kararın ekindeki Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Eğitimi Bildirgesi'ni kabul eder;

Hükümetleri, Birleşmiş Milletler sistemindeki kurum ve kuruluşları, hükümetler arası ve sivil toplum kuruluşlarını bu Bildirge'yi yaygınlaştırma çalışmalarını yoğunlaştırmaya ve Bildirge'nin içeriğindeki evrensel saygı ve anlayışı geliştirmeye davet ve Genel Sekreter'den, bu Bildirge'nin metnini "*İnsan Hakları: Uluslararası Belgeler*"in bir sonraki baskısına dahil etmesini talep eder.

19 Aralık 2011 tarihli 89. Genel Kurul

EK Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Eğitimi Bildirgesi

Genel Kurul,

Birleşmiş Milletler Şartı'nın bütün insan haklarının ve temel özgürlüklerin herkes bakımından ırk, cins, dil ve din temelinde ayrımcılık yapılmaksızın geliştirilmesi ve teşvik edilmesine yönelik amaç ve ilkelerini *teyit ederek*;

Toplumdaki her bir bireyin ve her kesimin insan haklarını ve temel özgürlüklerini geliştirmek için eğitim ve öğretim yoluyla çaba göstermesi gerektiğini de *teyit ederek*;

A/RES/66/137

Herkesin eğitim hakkına sahip olduğunu ve eğitimin insan kişiliğinin ve insan haysiyeti duygusunun tam olarak geliştirilmesine, herkesin özgür bir topluma etkili bir biçimde katılmasının sağlanmasına, tüm milletler ve tüm etnik ve dini gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğun geliştirilmesine ve Birleşmiş Milletler'in barış, güvenlik ve insan haklarının geliştirilmesi için yürüttüğü faaliyetlerin güçlendirilmesine yönelik olması gerektiğini de *teyit ederek*;

Devletlerin, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nde ve diğer insan hakları belgelerinde de belirtildiği gibi, eğitimin insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmek amacı taşımasını sağlama görevine sahip olduğunu da *teyit ederek*;

İnsan hakları eğitiminin, insan haklarının geliştirilmesinde, korunmasında ve gerçekleştirilmesinde önemli rol oynadığını *kabul ederek*;

1993 yılında Viyana'da gerçekleştirilen İnsan Hakları Dünya Konferansı sırasında yapılan, tüm devletleri ve kurumları insan haklarının, insancıl hukukun, demokrasinin ve hukuk devletinin tüm eğitim kurumlarının müfredatlarına dahil etme davetini ve Konferans'ın uluslararası ve bölgesel insan hakları belgelerinde ortaya koyulan barış, demokrasi, kalkınma ve sosyal adalet kavramlarının, insan haklarının evrensel olarak güçlendirilmesi için ortak bir anlayış ve farkındalık geliştirilmesi amacıyla insan hakları eğitimlerinde kapsanması gerektiğine dair beyanını *teyit ederek*;

Devlet ve hükümet başkanlarının, İnsan Hakları Eğitimi Dünya Programı'nı da hayata geçirerek, insan hakları eğitimini her düzeyde destekleyeceklerine dair 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'ni ve tüm devletlerin bu alanda girişimlerde bulunmasının teşvik edildiğini *hatırlatarak*,

Uluslararası topluma insan hakları eğitiminin tüm paydaşların ortak taahhütleriyle geliştirilmesi için çabaların yoğunlaştırılmasının gerekli olduğuna dair güçlü bir mesaj gönderme isteğiyle *harekete geçerek*,

Aşağıdakileri *beyan eder*:

Madde 1

Herkesin bütün insan hakları ve temel özgürlükler hakkında bilgi sahibi olma, araştırma yapma ve bilgi alma hakkı vardır ve herkes ve insan hakları eğitimlerine erişebilmelidir.

İnsan hakları eğitimi, insan haklarının evrenselliği, bölünmezliği ve birbirine bağlılığı ilkeleri ışığında, herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine evrensel saygının geliştirilmesi için hayati öneme sahiptir.

İnsan haklarının ve özellikle eğitim hakkının ve bilgiye erişim hakkının etkili bir biçimde kullanılması insan hakları eğitimine erişimi mümkün kılar.

Madde 2

İnsan hakları eğitimi, insan haklarına evrensel saygıyı amaçlayan, insanlara, bilgi, beceri ve anlayış sağlayarak tutum ve davranışlarını geliştiren, insanları evrensel bir insan hakları kültürünün inşasına katkı bulunmak üzere güçlendiren ve dolayısıyla insan hakları ihlallerini ve insan haklarının çiğnenmesini önleyen her türlü eğitimsel, farkındalık yaratıcı ve öğrenmeye yönelik faaliyeti kapsar.

İnsan hakları eğitimi aşağıdakileri içerir:

(a) İnsan haklarına dair eğitim. İnsan hakları normları ve ilkeleri, onların temelindeki değerler ve korunmaları için kurulan mekanizmalar hakkında bilgi ve anlayış sağlayan eğitim;

(b) İnsan hakları yoluyla eğitim. Eğiticilerin ve öğrencilerin haklarına saygı duyan bir biçimde öğrenme ve öğretme;

(c) İnsan hakları için eğitim. İnsanların kendi haklarını kullanmaları ve başkalarının haklarına saygı göstermeleri için güçlendirilmesi.

Madde 3

İnsan hakları eğitimi hayata boyu süren ve tüm yaşlardaki insanları ilgilendiren bir süreçtir.

İnsan hakları eğitimi, okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve yükseköğrenim de dahil olmak üzere toplumun tüm kesimlerini ve tüm düzeylerini ve kamusal ya da özel, okul içi ya da okul dışı, toplumdaki her türlü eğitim türünü ilgilendirir ve gerektiğinde akademik özgürlüğü göz önüne alır. İnsan hakları eğitimi, başka eğitim türlerinin yanı sıra mesleki eğitimi, özellikle eğiticilerin, öğretmenlerin ve devlet memurlarının eğitimini, sürekli eğitimi, halk eğitimini, kamusal bilgi verme ve farkındalık faaliyetlerini içerir.

İnsan hakları eğitimi hedef gruba uygun dillerde ve yöntemler kullanılarak yapılmalı ve hedef grupların özel ihtiyaçları ve koşulları göz önüne alınmalıdır.

Madde 4

İnsan hakları eğitimi İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve konuyla ilgili sözleşme ve bildirgelerde yer alan ilkelere uygun olarak aşağıdaki amaçlar doğrultusunda yürütülmelidir:

(a) İnsan hakları standartları ve ilkeleri ve insan hakları ve temel özgürlüklerin korunması için uluslararası, bölgesel ve ulusal düzeylerde var olan güvenceler hakkında farkındalık yaratma, anlayış ve kabul geliştirme;

A/RES/66/137

(b) Herkesin kendi haklarından haberdar olduğu ve başkalarının haklarına saygı gösterdiği evrensel bir insan hakları kültürü yaratma ve bireyin özgür, barışçıl, çoğulcu ve dahil edici bir toplumun sorumluluk sahibi bir mensubu olarak geliştirilmesinin sağlanması;

(c) Bütün insan haklarının etkili bir şekilde gerçekleştirilmesi ve hoşgörünün, ayrımcılık yasağının ve eşitliğin güçlendirilmesi;

(d) Herkese kaliteli insan hakları eğitimlerine erişiminin sağlanmasında, herhangi bir ayrımcılığın, ayrımcılığın, eşit fırsat verilmesi;

(e) İnsan hakları ihlallerinin ve insan haklarının çiğnenmesinin önlenmesi ve her türlü ayrımcılığın, ırkçılığın, basmakalıplılığın ve nefrete, zararlı tutumlara ve önyargılara teşvikin tasfiye edilmesine katkıda bulunulması.

Madde 5

Kamusal veya özel aktörler tarafından verilen insan hakları eğitimi eşitlik (özellikle kızlar ve erkekler ve kadınlar ve erkekler arasında eşitlik), insan haysiyeti, toplumsal kaynaşma ve ayrımcılık yasağı ilkelerine dayanmalıdır.

İnsan hakları eğitimi, güçlendirmeyi, insani gelişimi, dışlanmanın ve ötekileştirilmenin sebeplerini ortadan kaldırmayı ve herkesin haklarını kullanmasını sağlamayı geliştirmek için, herkes bakımından erişilebilir ve mevcut olmalı ve, engelliler de dahil olmak üzere, korunmaya muhtaç ve dezavantajlı grupların özel zorluklarını, engellerini, ihtiyaçlarını ve beklentilerini göz önüne almalıdır.

İnsan hakları eğitimi, insan haklarının evrenselliğinden yansıdığı gibi, medeniyetlerin çeşitliliğini, farklı ülkelerin dinlerini, kültürlerini ve geleneklerini kucaklamalı ve zenginleştirmeli ve bunlardan ilham almalıdır.

İnsan hakları eğitimi, farklı ekonomik, sosyal ve kültürel koşulları hesaba katmalı ve aynı zamanda herkes için insan haklarının gerçekleştirilmesi ortak hedefine yönelik yerel girişimleri desteklemelidir.

Madde 6

İnsan hakları eğitimi, insan haklarını ve temel özgürlükleri geliştirmek için yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinden ve medyadan yararlanmalı ve bunları kullanmalıdır.

İnsan hakları alanında bir eğitim ve farkındalık yaratma aracı olarak güzel sanatlar teşvik edilmelidir.

Madde 7

Devletler ve gerekli olduğu takdirde hükümet makamları, katılım, toplumsal kaynaşma ve sorumluluk ruhuyla yürütülecek insan hakları eğitimlerinin sağlanmasında ve geliştirilmesinde ana sorumluluğa sahiptir.

Devletler sivil toplumun, özel sektörün ve diğer paydaşların, sürece dahil olan aktörler de dahil olmak üzere herkesin insan haklarının ve temel özgürlüklerinin tam olarak korunduğu insan hakları eğitimlerine katılmasını sağlayacak güvenli ve fırsat verici bir çevre yaratmalıdır.

Devletler tek başlarına ve uluslararası destek ve işbirliği yoluyla ve kaynaklarını azami düzeyde kullanarak, mevzuat ve idari tedbirler ve politikalar kabul etme yolu da dahil olmak üzere, uygun yollarla insan hakları eğitimini aşamalı olarak hayata geçirmek üzere adımlar atmalıdır.

Devletler ve gerekli olduğu takdirde hükümet makamları devlet görevlilerinin, memurların, hakimlerin, kolluk güçlerinin ve askeri personelin yeterli düzeyde insan hakları eğitimi ve gerekli olduğu takdirde uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası ceza hukuku eğitimi almalarını ve öğretmenlerin, eğiticilerin, diğer eğitimcilerin ve devlet adına hareket eden özel personelin insan hakları eğitimi almalarını sağlamalıdır.

Madde 8

1. Devletler tüm gerekli düzeylerde, örneğin okul ve eğitim müfredatına entegrasyon yoluyla, insan hakları eğitimini hayata geçirmek için stratejiler, politikalar ve gerekli olan hallerde eylem planları ve programlar geliştirmeli ve bunların geliştirilmesini sağlamalıdır. Devletler bunu yaparken İnsan Hakları Eğitimi Dünya Programı'nı ve özel ulusal ve yerel ihtiyaçları ve öncelikleri dikkate almalıdır.

2. Bu tür strateji, eylem planı, politika ve programların başlatılması, yürütülmesi, değerlendirilmesi ve takibi, özel sektör, sivil toplum ve ulusal insan hakları kurumları da dahil olmak üzere tüm paydaşları içermeli ve bunun için gerekli olduğu takdirde çokpaydaşlı girişimler teşvik edilmelidir.

Madde 9

Devletler, İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması İçin Kurulan Ulusal Kuruluşların Statüsüne İlişkin İlkeler ("Paris İlkeleri") ışığında ulusal insan hakları kurumlarının kurulmasını, geliştirilmesini ve güçlendirilmesini sağlamalı ve ulusal insan hakları kurumlarının gerekli hallerde insan hakları eğitiminin geliştirilmesi için eşgüdümünü sağlama, farkındalık yaratma ve konuyla ilgili kamusal ve özel aktörleri harekete geçirme alanlarında önemli bir rol oynayabileceklerini kabul etmelidirler.

A/RES/66/137

Madde 10

Eğitim kurumları, medya, aileler, yerel cemaatler, sivil toplum kuruluşları, insan hakları savunucuları ve özel sektör gibi çeşitli toplumsal aktörler insan hakları eğitiminin sağlanmasında ve geliştirilmesinde önemli bir role sahiptir.

Sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve diğer paydaşlar kendi çalışanlarına yeterli düzeyde insan hakları eğitimi sağlamak konusunda teşvik edilir.

Madde 11

Birleşmiş Milletler ve uluslararası ve bölgesel örgütler, sivil görevlilerine ve çalışmalarında yer alan askeri görevlilere ve polis görevlilerine insan hakları eğitimi sağlamalıdır.

Madde 12

Her düzeyde uluslararası işbirliği, insan hakları eğitiminin hayata geçirilmesini, gerekli olduğu takdirde yerel çalışmalar da dahil olmak üzere tüm ulusal çabaları desteklemeli ve güçlendirmelidir.

Ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerdeki birbirini tamamlayan ve eşgüdümlü çalışmalar, insan hakları eğitiminin etkili bir biçimde hayata geçirilmesine katkı sağlayabilir.

İnsan hakları eğitimi alanındaki projelere ve girişimlere verilen gönüllü destek teşvik edilmelidir.

Madde 13

Uluslararası ve bölgesel insan hakları mekanizmaları kendi yetki alanları içinde ve çalışmaları sırasında insan hakları eğitimi göz önüne almalıdır.

Devletler gerekli olduğu takdirde insan hakları eğitimi alanında aldıkları tedbirlere ilişkin bilgiyi konuyla ilgili insan hakları mekanizmalarına sundukları raporlarda sunma konusunda teşvik edilir.

Madde 14

Devletler bu Bildirge'nin etkili bir biçimde yürütülmesinin ve takibinin sağlanması için uygun tedbirler almalı ve bunun için gerekli kaynakları sağlamalıdır.

H. SÖZLÜK

Antisemitizm: Yahudilere karşı nefret, önyargı, baskı, ayrımcılık ve genellikle şiddet içeren düşmanlık. Antisemitizm ırkçılığın bir türüdür. Yalnızca Nazi ideolojisinin bir parçası olarak kalmamıştır. Toplum içinde de yaygın olarak görülmektedir.

Apartheid: 1948-1994 yılları arasında Güney Afrika'da sistematik ve yasal olarak var olan ayrımcı sistemin Afrikaan dilindeki ismidir. 1950 tarihli Nüfus Kayıt Yasası'nda toplum ırkçı kategorilere ayrılmış ve eğitim, ikamet ve evlilik yalnızca o kategorilerin içinde sürdürülmeye başlanmıştır. 1994'te Nelson Mandela'nın başkan seçilmesiyle birlikte sistem yasal olarak ortadan kalkmıştır.

Arabuluculuk: Anlaşmazlık içinde olan iki tarafın sorunlarının, tatmin edici bir çözüm yaratmak isteyen üçüncü bir tarafın çabalarıyla çözülmesi için müzakere süreci. Arabulucular taraflar adına karar verme yetkisine sahip değildir. Taraflar arabulucuya aralarındaki sorunun çözülmesine yardım etmek için yetki verirler.

Askeri hedefler: Nitelikleri, yerleri, amaçları veya kullanımları askeri eylemlere etkili bir katkı yapan ve imha edilmeleri kesin olarak askeri avantaj sağlayacak olan hedef ve şeyler.

Avrupa merkezilik: Avrupalı (ve genel olarak Batılı) teori ve fikirlere, diğer kültürleri göz ardı ederek vurgu yapma süreci. Bu tanımda zımni olarak Batılı kavramların diğer kültür ve medeniyetlerden temelde farklı olduğu varsayımı mevcuttur. Çelişkili ama aynı derecede önemli bir başka sonuç ise Batılı kavramların evrensel olduğu varsayımdır.

Aydınlanma: 17. yüzyılda İngiltere'de başlayan bir entelektüel hareket. Geleneksel inanç ve dogmalarla ilgili entelektüel şüphecilik temelinde ortaya çıkmış ve ortaçağın karanlık ve batıl niteliğine zıt olarak "ışık"a atıfla Aydınlanma olarak adlandırılmıştır. Başlangıcından beri insan rasyonalitesinin gücüne ve iyiliğine odaklanmıştır.

Ayrımcılık: Eşit haklardan yararlanılmasını engelleyen ve hakların korunmamasına neden olan her türlü ayırım, dışlama, kısıtlama ve tercih.

Azınlık: "Bir devlette nüfusun geri kalanına göre sayıca az olan, baskın olmayan konumda olan, o devletin vatandaşı olan mensupları, nüfusun geri kalanından farklı etnik, dini veya dilsel özellikler taşıyan ve zımni de olsa, kültürlerini, geleneklerini, dinlerini veya dillerini muhafaza etmek üzere bir dayanışma duygusu geliştiren grup." (Francesco Capotorti, eski Birleşmiş Milletler Özel Raportörü)

Barışa karşı suçlar: Bir saldırı savaşı ya da uluslararası antlaşmaları ihlal eder nitelikte bir savaş planlama, hazırlama, başlatma.

Başka bir dine geçmeye teşvik etme (Proselytism): Bir kişinin, genellikle din bağlamında, bir bakış açısından başka bir bakış açısına sahip olması için çaba gösterme. İnsanları dinlerini değiştirmeye yönelik teşvik eğer yanlış yollarla yapılıyorsa (baskı, tehdit, kamusal eğitim sisteminin ağırlığını kullanma, kamusal sağlık sistemine erişim ya da diğer çeşit maddi güdüleri kullanma gibi) yasadışı kabul edilir.

Başvuru: Bir insan hakkının ihlal edildiği iddiasıyla bir sözleşme organına yapılan bi-

reysel ya da kolektif şikâyet. “Şikâyet” ya da “dilekçe” olarak da adlandırıldığı olur.

Bildirge/beyanname: Tavsiye içeren ancak hukuken bağlayıcı olmayan resmi bildiri. Bir yükümlülüğün yorumuyla ilgili tek tek devletler de beyan yayınlayabilir.

Biyoetik: Bilimsel uygulamalardan kaynaklanan ahlaki konuları ve değerle ilgili meselelerde felsefi araştırmaları ve kamu politikalarına dair konuların incelenmesini kapsayan alan.

Bölgesel hastalık: Belirli bir coğrafi bölgede devamlı surette bulunan bir hastalık ya da bulaşıcı bir virüs. Böyle bir bölgede belirli bir hastalığın genellikle ortaya çıkması anlamına da gelebilir.

Cinsel şiddet: Birine zarar verme ya da öldürme amacı taşıyan toplumsal cinsiyet temelli şiddet.

Çalışan yoksullar: İş sahibi olup yine de geçinemeyen insanlar.

Çatışma dışı: Yakalanan ya da yaralanan veya hasta veya kaza geçirmiş ya da savaşıcak durumda olmayan muharipler.

Çekince: Bir antlaşmanın, bir devlet tarafından onanması sırasında bazı hükümlerin o devlet üzerinde hukuki etki yaratmasını engelleyen ya da o hukuki etkileri değiştiren beyanı.

Çocuk: 1989 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin tanımına göre, “*çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan.*”

Çocuk işçiliği: Çocukları potansiyellerinden ve insan haysiyetlerinden mahrum bırakan

ve onların fiziksel ve zihinsel gelişimini engelleyen çalışma. 1989 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi, “*çocuğun ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitimine zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek şekilde çalıştırılmasına karşı korunma hakkını*” kabul eder.

Çocuk mülteci: 18 yaşın altında olan ve savaş, iç savaş ya da genelleşmiş şiddet gibi nedenlerle uluslararası sınırları aşmış iltica ya da başka bir uluslararası koruma talep eden kişi, refakatsiz ya da ebeveynleriyle veya başka yetişkinlerle olup olmadığına bakılmaksızın tatbik edilen uluslararası veya ulusal hukuk ve usul altında, çocuk mültecidir.

Çocuk pornografisi: 18 yaşın altındaki olan ve 18 yaşın altında görünen bir bireyin cinsel faaliyetlerde bulunur şekilde görsel tasviri. Bir görsel malzeme, bir çocuğun cinsel faaliyetlerde bulunduğu izlenimi verecek şekilde reklamının yapılması, gösterilmesi veya sunulması halinde de çocuk pornografisi teşkil edecektir. Çocuk pornografisi video kasetler, fotoğraflar, işlenmemiş filmler ve bilgisayar grafik dosyaları içinde yer alabilir.

Dinden dönmek: Kişinin bir dini bırakmasını tanımlamak için kullanılan ve çoğunlukla hakaretamiz olan terim.

Dini olmayan: İnsan düşüncesi alanında, insanların hayatlarını kendilerine uygun sürdürdükleri inançlar ve vicdani ilkelerle bağlantılı doğalcı dünya bakışı ve kanaatler.

Dinler arası diyalog: Farklı dinlere mensup bireyler arasında diyalog, işbirliği ve anlayış geliştirme çabası. Dinler arası diyaloglar aynı anlama gelmektedir.

Doğrudan ayrımcılık: Bir kişinin ya da grubun, aynı durumdaki başka bir kişi ya da gruba göre cinsiyet, yaş, renk, millî ya da etnik köken, din, dil, engellilik, cinsel kimlik vs. nedeniyle daha az avantajlı bir muameleye maruz kalması.

Dolaylı ayrımcılık: “Nötr” veya “adil” görünen ancak bir grubun önemli bir oranını olumsuz etkileyen uygulama ve politikalar. Hiçbir ayrımcılık kasıtı olmadan da ayrımcılık ortaya çıkabilir.

Eğitim: Gayri resmi sosyalleşme (ebeveynlerle çocuklar arasında olduğu gibi) araçlarından farklı olarak, okullarda veya okul benzeri kurumlarda öğretim ve öğrenim yöntemleriyle ilgilenen disiplin.

Ekonomik haklar: Hayatın gerektirdiği materyallerin üretimini, geliştirilmesini ve idare-sini ilgilendiren insan hakları.

Engelliler: Diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılmalarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişiler (BM Engelli Hakları Sözleşmesi).

Etnik temizlik: Bir etnik grubun, diğer bir etnik grubun kimliğini ve gücünü öne çıkarmak için belirli bir bölgeden zorla tehcir edilmesi ya da imha edilmesi.

Fuğuşa zorlama: Bir kişiyi silahlı çatışmalar da bir araç olarak fuğuşa zorlamak.

Genetik değişiklik: Bir organizma içinde genlerin silinmesi, değiştirilmesi veya yerlerinin değiştirilmesi ve genlerin bir organizmadan diğerine transfer edilmesi. Genetik değişiklik aynı zamanda var olan genlerin değiştirilmesi

veya yeni genlerin yapılması ve başka bir organizmaya dahil edilmesi anlamına da gelir.

Gizlilik: Bir şeyi gizli tutabilme becerisi. Uluslararası Kızılhaç Komitesi, standart çalışma yöntemi olarak seçilmiştir. Bunun amacı, mağdurlara erişimin sağlanması ve mağdurların korunmasının devlet makamlarıyla etkili bir diyalog yöntemiyle sağlanmasıdır.

Hakkaniyet: Tarafsız ve adil muamele; benzer durumlara benzer muamelede bulunulması gereği.

Hoşgörüsüzlük: Başkalarının inançlarına ve uygulamalarına saygı gösterme ve tahammül etme konusundaki isteksizlik.

Hukuk devleti: Birleşmiş Milletler nezdinde, bütün insanların ve devlet de dahil olmak üzere kamu ve özel sektör kurumlarının kamuya duyurulmuş, eşitlik ilkesine göre uygulanan, bağımsız denetim organlarının denetiminden geçen ve uluslararası insan hakları normlarına ve standartlarına uygun olan yasalarla hesap verebilir hale geldiği bir yönetim ilkesi. Bu ilke aynı zamanda hukukun üstünlüğü, hukuk önünde eşitlik, hesap verebilirlik, hukukun uygulanmasında hakkaniyet, güçler ayrılığı, karar alma süreçlerine katılım, hukuکی belirlilik, keyfilikten kaçınma ve usule dair ve yasal şeffaflık ilkelerine uygunluk için tedbirler alınmasını da gerektirir.

“İrk”: İnsanları hayali kategorilere bölen yapay bir kurgu. Modern bilim “ırk”ın biyolojik kategorilerinin, insana uygulandığında anlamsız olduğunu kanıtlamıştır. Esasen “ırk” teriminin kendisi ırkçıdır, çünkü farklı “ırk”ların var olduğuna dair yanlış kanıyı güçlendirir.

İrkçilik: bir grubun diğerine göre üstün olduğuna dair yanlış inanca yol açan hatalı var-

sayımlar, görüşler ve eylemler dizisi. Irkçılık yalnızca aşağı görülen birey veya gruplara yönelik sosyal tutumlarla değil, aynı bireyle-ri veya grupları dışarıda bırakan sosyal yapılarla da kendini gösterir. Irkçılık örgütsel ve kurumsal yapılarda ve programlarda olduğu gibi, bireylerin tutumlarında ve davranışlarında da gözlemlenebilir.

İnanç: Din veya dini inanca dair tanınan topluluklardan herhangi biri.

İnsanlığa karşı suçlar: Herhangi bir sivil nüfusa karşı yaygın ve sistematik olarak işlendiği takdirde cinayet, imha, köleleştirme, tehcir, hapse atma ve işkence.

İnsanlık: Herkesin kim olduklarına, milliyetlerine, renklerine, dini inançlarına, sosyal sınıflarına, siyasi görüşlerine vs. bakılmaksızın değerli ve onur sahibi olması.

İnsan ticareti: İnsanların ulusal ve uluslararası sınırlardan yasadışı ve kaçak olarak geçme hareketleri. Bu hareket genellikle gelişmekte olan ülkelerden ve bazı geçiş dönemi ülkelerinden kaynaklanır ve insanları (çoğunlukla kadınları, kızları ve çocukları) cinsel ya da ekonomik olarak baskıcı ve sömürü niteliğinde durumlara, işverenlerin, ticareti yapanların, suç örgütlerinin yararına zorlar. Ayrıca insan ticaretiyle bağlantılı başka yasadışı faaliyetler de insan ticaretine dahildir (zorla ev işi yaptırma gibi).

Internee: Bir suçla itham edilmeyen ancak bir silahlı çatışma sırasında önleyici güvenlik tedbiri olarak özgürlüğünden mahrum bırakılan bir sivil ya da muharip.

İslamofobi: İslam dinine ve mensuplarına yönelik korku ve o korkuya eşlik eden düşmanlık.

İşkence: Bir kişiye veya bir üçüncü kişiye, bu şahsın veya üçüncü kişinin işlediği veya işlediğinden şüphe edilen bir fiil sebebiyle, cezalandırmak amacıyla bilgi veya itiraf elde etmek için veya ayırım gözetin herhangi bir sebep dolayısıyla bir kamu görevlisinin veya bu sıfatla hareket eden başka bir şahsın teşviki veya rızası veya muvafakatiyle uygulanan fiziki veya manevi ağır acı veya ıstırap veren bir fiil. Bu yalnızca yasal müeyyidelerin uygulanmasından doğan, tabiatında olan veya arazi olarak husule gelen acı ve ıstırapı içermez. (Birleşmiş Milletler İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşme)

İşkence rehabilitasyonu: İşkence mağdurlarının hayatlarını sürdürebilmek için tekrar kapasite, güven ve beceri kazanabilmelerinin güçlendirilmesi. Rehabilitasyon merkezleri ve programları, işkence mağdurunun fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarını ve kültürel, sosyal ve siyasi çevreyi de göz önüne alarak farklı tedavi yöntemleri benimser ve uygular.

Kadının genital sakatlanması (Kadın sünneti): Kadın cinsel organının dış kısmının kısmen ya da tamamen kesilerek alınması ve/veya kadın cinsel organlarına kültürel ya da tıbbi olmayan nedenlerle verilen herhangi bir zarar (WHO'nun 1995 tarihli tanımı).

Kayıt: Bir kursa, okula vs. resmi olarak katılma eylemi.

Kölelik: Başka bir insanın hayatına sahip olma, o hayatı denetleme, zorlama, hareketi kısıtlama unsurlarıyla tespit edilen ve birinin ayrılmayacağı ya da iş değiştiremediği durum. Günümüzde köleliğin tespiti ve kökeninin araştırılması kolay değildir. Borçlandırarak çalıştırma dünyanın pek çok yerinde görülen bir uygulamadır.

Kültürel haklar: Kişinin kültürel kimliğini ve gelişimini muhafaza etme ve kullanma hakları.

Mahkûm (detainee): Bir silahlı çatışma sırasında hakkında bir suç isnadı olan ve tutuklanan kişi.

Meşruiyet: Bir hükümetin yasaları yapma ve uygulama usullerinin halk için kabul edilebilir olma derecesi. Meşru bir sistem yasaldır, ancak daha önemlisi vatandaşlar o sistemin doğruluğuna inanır ve kurallarına uyarlar. Meşruiyet yönetimle sıkı sıkıya ilişkilidir: Mevzuata gönüllü olarak riayet edilmesi baskı ya da kişisel sadakatten çok daha fazla etkilidir.

Muharip (savaşan): Çatışmalarda doğrudan yer alan veya silahlı çatışmalara dahil olan bir devletin ya da örgütün silahlı kuvvetlerinin mensubu olan kişi.

Mutlakiyetçi devlet: İktidarın kaynağının monarşi olduğu devlet. Bu tür devletlerde iktidardakiler aristokrasiyi ve kiliseyi monarşiyle rekabet etme becerisinden yoksun bırakmaya çalışmıştır. Bu ideale nadiren erişilmiştir. Bu terimle monarşinin gündelik hayat üzerinde derhal ve doğrudan denetime sahip olduğu söylenmemektedir.

Mülteci: Vatandaşı olduğu veya ikamet ettiği ülke dışında olan ve etnik kökeni, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncesi nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korkan, o ülkeden zulüm korkusu nedeniyle koruma talep edemeyen ve o ülkeye dönemeyen kişi.

Okur-yazar olmama: Bir kişinin okuyup yazamaması.

Ombudsman: Görevi, sıradan insanların hükümet veya devlet makamları aleyhine yaptığı

şikâyetleri incelemek olan kurum (genellikle bir kamu görevlisi).

Onama: Bir devletin (bazen parlamentosunun onayını aldıktan sonra) bir antlaşma ile bağlı olduğunu beyan etmesi.

Önyargı: Bir insanı ya da bir grubu olumsuz bir şekilde önceden yargılayan zihniyet. Bu olumsuz karar genellikle yeterli delil olmadan alınmaktadır: “[...] Önyargı, hatalı ve katı bir genellemeye dayanan antipatidir. Hissedilebilir ya da ifade edilebilir. Bir bireye ya da bir gruba yönelik olabilir.” (Gordon Allport)

Özel raportör/özel temsilci: BM İnsan Hakları Konseyi gibi evrensel ya da bölgesel bir organ tarafından atanan ve belirli bir ülkedeki (ülke raportörü) ya da belirli bir konudaki insan hakları durumu (konu temelli raportör) hakkında rapor hazırlayan kişi. BM Genel Sekreteri tarafından atanan kişi “özel raportör”dür. Benzer bir işlev “bağımsız uzman”lara da verilebilir.

Pozitif ayrımcılık: Eğitim ve istihdam alanlarında tam katılım ve erişim fırsatına sahip olmayan birey veya gruplara bu alanlarda fırsat tanınması için açık olarak tasarlanan eylem veya programlar dizisi.

Saldırı: Bir devletin, başka bir devletin egemenliğine, toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına yönelik olarak veya Birleşmiş Milletler Şartı’na aykırı başka bir biçimde silahlı güç kullanması.

Salgın hastalık: Bir toplulukta ya da bölgede aynı anda birden fazla kişiyi etkileyen hastalık.

Savaş esiri: Uluslararası bir silahlı çatışmada yakalanmış olan muharip. Yalnızca belirli koşulları yerine getiren muharipler bu statü-

ye sahip olabilir (esas olarak silahlı kuvvetler mensupları).

Seküler: Sekülerizme uygun; dinle ilgili şeylerle değil, dünyevi olanlarla ilgilenmek. Sekülerizm dinin ve din işlerinin devlet işlemlerinden ve özellikle kamusal eğitimden ayrı olması gerektiğine dair inançtır.

Sendika: İşçilerin menfaatlerini korumak ve geliştirmek için işverenlerle maaş ve iş koşulları hakkında pazarlık yapmak üzere çalışan işçi örgütü. Sendikalar ayrıca hukuki yardım, mali destek, hastalık maaşı ve eğitim tesisleri de sunabilir. Bağımsız bir sendika işverenin egemenliği veya denetimi altında olmadığı gibi, mali olarak da işverenden bağımsızdır.

Serbest ticaret bölgesi: Bir ülkenin yabancı şirketlerin üretim için mal ihraç etmelerine veya üretilmiş malları ithal etmelerine önemli miktarda olmayan vergiler talep ederek izin verdiği sanayi bölgesidir. Dolayısıyla bir serbest ticaret bölgesi bir şirketin üretim masraflarını azaltır.

Silahlı çatışma: Ulusal ya da uluslararası ölçekte iki düzenli veya daha çok sayıda grubun silahlı mücadeleye girdiği durum. İki devlet arasında ortaya çıkan ve silahlı güçlerin müdahalesiyle sonuçlanan her anlaşmazlık silahlı çatışmadır. Taraflardan birinin savaş durumunu inkâr etmesi bunu değiştirmez.

Sivil: Muharip (savaşan) olmayan herkes.

Sivil hedef: Askeri hedef olmayan tüm hedefler.

Sivil toplum: Devlet, iş dünyası ve aile arasında yer alan kurum, örgüt ve davranışlar dizisi. Özellikle, gönüllü temelde çalışan ve kâr amacı gütmeyen örgütler, kurumlar, sosyal ve siyasi hareketler, diğer çeşit sosyal katılım ve

dahiliyet ve bunlara bağlı değerler ve kültürel örüntüler sivil topluma dahildir. (London School of Economics tanımı)

Sivil toplum kuruluşları (STK): Yerel, ulusal veya uluslararası düzeylerde çalışan, kâr amacı gütmeyen, gönüllü vatandaş grupları. Hizmet temelli ve ortak bir menfaate sahip insanlar tarafından etkinlikleri yürütülen STK'lar, çeşitli hizmetler verir ve insancıl işlevler görür; vatandaşların endişelerini hükümetlere iletirler, politikalar için savunuculuk ve izleme yaparlar ve bilgi sağlayarak siyasi katılımı teşvik ederler.

Sosyal ve ekonomik haklar: İnsanlara sosyal ve ekonomik güvenlik veren ve bazen güvenlik temelli ya da ikinci nesil olarak adlandırılan haklar. Gıda, barına ve sağlık hakları bunlara örnek gösterilebilir.

Soykırım: Bir etnik, dini veya kültürel grubun öldürme, yaralama, hayat koşullarını kötüleştirme, doğumların engellenmesi ve çocukların alınması yollarıyla kasıtlı ve sistematik olarak ortadan kaldırılması.

Sözleşme: Uluslararası hukukta çoktarafli olan ve tüm taraflar bakımından bağlayıcı olan antlaşma.

Suffragette: Kadınların oy hakkı başta olmak üzere, kadın hakları için mücadele eden Britanyalı ve ABD'li feministler için kullanılan bir terim.

Sure: Kuran'ın 114 bölümünden her biri.

Sürdürülebilir kalkınma: Bugünün ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılamakta becerilerinden mahrum bırakmadan karşılayan kalkınma.

Şikâyet: Bir insan hakkının ihlal edildiği iddiasıyla bir sözleşme organına yapılan bireysel ya da kolektif başvuru. Bkz. Başvuru.

Tali zarar: Bir saldırı esnasında sivillerin can kaybını, yaralanmaları ve sivil hedeflere zarar gelmesini önlemek ya da en azından bu riskleri asgari düzeye indirmek amacıyla alınan tüm gerekli tedbirlere rağmen ortaya çıkan zarar veya kayıplar.

Tarafsızlık: İnsanlara milliyetlerine, renklerine, dini inançlarına, sosyal sınıflarına, siyasi görüşlerine vs. bakmadan yalnızca ihtiyaçları temelinde hizmet vermek veya onlar hakkın-da karar vermek.

Tecrit: Bir mahkûmun, diğer insanlara erişiminin nadiren ya da kısıtlı hale getirilmesini de içerecek şekilde, hayatı sürdürmek için gerekli temel şartlar hariç her şeyden arındırılmış bir ortamda tutulması. Genellikle ışık, ses, okuma materyalleri ve sıcaklık da kısıtlıdır.

Temel eğitim: İlköğretim olarak da adlandırılır. İlk aşama geleneksel olarak resmi okul eğitiminin içindedir. 5-7 yaşlarında başlar ve 11-13 yaşlarında sona erer.

Toplumsal cinsiyet: Kadınlara ve erkeklere atfedilen toplumsal konumlar.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO): Birinci Dünya Savaşı'nın ardından yapılan barış antlaşmalarının bir parçası olarak ve çalışma koşullarını ve sosyal adaleti geliştirmek için kurulan örgüt. 1946'da BM'nin uzman kuruluşu haline gelmiştir.

Uluslararası insancıl hukuk/silahlı çatışmalar hukuku: Silahlı çatışmalar sırasında, çatışmalara dahil olmayan kişilerin (sivillerin) korunması ve şiddetin (muharipler için bile)

savaşın amacına orantılı olarak sınırlanmasını sağlamak için şiddet kullanımını kısıtlayan ilkeler ve kurallar bütünü.

Ülke içinde yerinden edilmiş kişiler (Üİ-YEK): Zulüm korkusuyla, silahlı çatışmaların şiddetinin etkilerinden, insan hakları ihlallerinden veya insan yapımı felaketlerden kaçan, ülkelerinden değil ama evlerinden ayrılmış kişiler.

Yabancı düşmanlığı: Yabancılara veya yabancı ülkelere yönelik korku ya da nefret. Bir topluluğa, topluma veya ulusal kimliğe yabancı oldukları algısına dayanarak bazı insanların reddedilmesi, dışlanması ya da kötülenmesini de içeren yaklaşımlar, önyargılar ve davranışlar da yabancı düşmanlığına dahildir.

Yapısal ırkçılık: Belirli etnik kategorilerin mensuplarının önemli bölümünün ana sosyal kurumlara katılmaktan men edilmesine dayanan sistemden kaynaklanan eşitsizlikler.

Yapısal değişiklik programları: IMF kredilerinin çoğu, koşula bağlıdır ve krediyi alan ülkenin parayı alabilmesi için bir dizi koşulu yerine getirmesi gerekir. Bu koşullar (yapısal değişiklik programları) büyük ölçüde sosyal sektörde ve piyasanın liberalleşmesinde masrafların azaltılmasına yöneliktir ve sık bir biçimde eleştirilir.

Yargı süreci: Mahkemeler yoluyla hukukun olağan olarak işlemesi. Yargı güvencesi herkesin adil bir yargılanmadan faydalanmasını gerektirir.

Yoksulluk: Yoksulluk bir insan hakları ihlali. "Yoksulluk, yeterli bir yaşam standardı ve diğer medeni, kültürel, ekonomik, siyasi ve sosyal haklara sahip olmak için gerekli olan kaynaklardan, kapasitelerden, tercihlerden,

güvenlikten ve güçten devam eden ve kronik bir biçimde mahrumiyettir.” (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği)

Yoksulluk endeksi: UNDP tarafından geliştirilen, gelir dağılımının ötesine geçen bir yoksulluk ölçme sistemi. Yoksulluğun ölçülmesi için göz önüne alınan beş durum okur-yazar olmama, çocuklar arasında yetersiz beslenme, erken ölüm, kötü sağlık bakımı ve güvenli içme suyuna zayıf erişimdir.

Yükümlülüğün askıya alınması (*derogation*): Bazı açıkça tanımlanmış olağanüstü hallerde bir insan hakkıyla ilgili yükümlülüğün askıya alınması.

Zorla hamile bırakma: Bir kadının hukuka aykırı olarak, bir topluluğun etnik niteliğini etkilemek amacıyla ya da uluslararası hukukun diğer biçimlerde ağır ihlali niteliğinde bir amaçla zorla hamile bırakılması. Bu tanım her zaman hamilelikle ilgili ulusal yasaları etkileyecek şekilde yorumlanmaz.

DİZİN

A

- Adil Yargılanma 60, 214, 216, 223, 224, 226, 437
- Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı 58, 92, 116, 173, 229, 254, 468
- Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu 58, 193, 225, 226, 416, 475, 480
- Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi 47, 58
- Afrika Birliği 13, 57, 59, 193, 195, 211, 443, 466, 475, 490, 502, 506, 524, 539
- Afrika Birliği Örgütü (OAU) 17, 57, 529, 539
- AİHM 13, 53, 54, 249, 391, 412, 414, 460, 474, 502, 554
- AİHS 13, 52, 54, 55, 146, 147, 193, 246, 391, 412, 460, 466, 468, 502, 506
- Alıkoyma 52, 82, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 91, 134, 335, 501
- Amerika Devletleri Örgütü (OAS) 26, 443, 475, 528
- Amerika İnsan Hakları Komisyonu 225, 475, 529
- Amerika İnsan Hakları Mahkemesi 165, 225, 475
- Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi 92, 140, 147, 165, 173, 216, 221, 229, 254, 269, 392, 410, 466, 468, 475
- Anti-personel mayınlar 24, 335, 337
- Antisemitizm 21, 53, 135, 140, 145, 242, 414, 540, 568
- Apartheid 39, 45, 130, 134, 147, 416, 445, 481, 530, 568
- Arap İnsan Hakları Şartı 230, 254, 532
- Asya Değerleri 440
- Avrupa Birliği 13, 20, 43, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 59, 91, 114, 116, 141, 283, 389, 408, 412, 419, 420, 426, 449, 468, 500, 501, 502, 509, 538
- Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İzleme Merkezi (EUMC) 15, 56, 147, 151
- Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı 40, 52, 55, 147, 269, 410, 466, 468
- Avrupa Bölgesel Diller ve Azınlık Dilleri Şartı (ECRML) 15, 52, 273, 461, 473, 481, 483
- Avrupa Demokrasi ve İnsan Hakları Girişimi 56
- Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi (CPT) 14, 20, 52, 53, 84, 86-88, 93, 98
- Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Cezanın Önlenmesi Sözleşmesi (ECPT) 14, 52, 84, 87, 93
- Avrupa Konseyi (AK) 13, 43, 50-54, 87, 114, 140, 153, 193, 225, 386, 391, 443, 461, 462, 464, 471, 474, 476, 480, 482, 502, 528
- Avrupa Sosyal Şartı 40, 41, 96, 130
- Ayrımcılık 32, 34, 35, 44, 85, 96, 101-124, 130, 146, 149, 150, 152, 153, 160, 163, 168, 176, 199, 201, 202, 205, 208, 209, 210, 215, 217, 221, 227, 238, 282, 289, 301, 303, 322, 338, 344, 361, 400, 402
- Ayrımcılık yasağı 35, 44, 101-125, 130, 133, 199, 202, 206, 207, 216, 233, 238, 282, 328
- Azınlıklar 40-43, 65, 124, 205, 219, 308, 327, 345, 361
- Azınlık Dili 418, 461, 463, 480

B

- Bakanlar Komitesi (Avrupa Konseyi) 53, 54, 387
- Başka bir dine geçmeye teşvik (*Proselytism*) 23, 247, 248, 271, 568
- Başvuru 47, 48, 54, 57-59, 84, 90, 129, 139, 165, 187, 194, 234, 298, 306, 387, 388, 413, 475, 476, 501, 502, 504, 507, 508
- Bilgi toplumu 405, 416, 421, 422
- Bilgi Toplumu Dünya Zirvesi (WSIS) 18, 397, 408, 409
- Binyıl Kalkınma Hedefleri (MDGs) 17, 21, 22, 107, 109, 111, 112, 115, 117, 165, 188, 202, 279, 282, 304, 469
- Bireysel Sorumluluk 61, 194
- Birleşmiş Milletler (BM) 29, 32, 39, 40, 41,

44, 47, 48, 49, 50, 61, 103, 116, 145, 146, 160, 185, 186, 190, 202, 214, 227-229, 268, 275, 279, 298, 351, 352, 386, 387, 394, 472, 478-480, 496, 499, 528, 555, 557-559, 562, 563, 567

BM Çocuk Hakları Komitesi 298, 300, 302, 303, 306, 402, 472, 530

BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) 18, 38, 43, 50, 62, 70, 134, 144, 146, 147, 173, 174, 201, 272, 274-277, 279, 282-284, 306, 408, 416, 419, 420, 483, 529, 530

BM Genel Kurulu 33, 34, 36, 38, 48, 52, 84, 87, 117, 164, 195, 204, 272, 283, 296, 298, 302, 304, 311, 358, 506

BM Genel Sekreteri 37, 42, 46, 50, 65, 310, 502, 532

BM Güvenlik Konseyi 13, 61, 65, 191, 192, 194, 195, 203, 204, 297, 307, 311, 385, 389, 394, 395, 410, 450, 532

BM İnsan Hakları Komisyonu 14, 48, 65, 80, 139, 167, 416, 417

BM İnsan Hakları Konseyi (İHK) 16, 34, 48, 49, 60, 86, 110, 139, 154, 253, 277, 397, 483, 532, 562

BM İnsan Haklarını Koruma ve Geliştirme Alt Komitesi 65

BM İşkence Karşıtı Komite 20, 84

BM Kalkınma Programı (UNDP) 18, 26, 38, 63, 104, 106, 107, 118, 291, 308, 443, 456, 575

BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) 18, 26, 495, 500, 501

C

CAT 13, 79, 92, 469, 506

CEDAW 14, 22, 42, 162, 186, 198, 199, 203, 204, 205, 206, 211, 357, 368

CERD 14, 21, 129, 139, 152, 153, 472

Cenevre Sözleşmeleri 218, 229, 325, 329, 332, 337, 530

Cezasızlık 20, 60, 191

Cinsel şiddet 61, 81, 189, 193, 194, 196, 200, 201, 202, 297, 310, 330, 569

Cinsel Yönelim 56, 136, 140, 184, 466

Cotonou Antlaşması 21, 55, 114, 123

Ç

Çalışma hakkı 19, 101, 347, 350-352, 356, 358

Çeşitlilik 26, 64, 142, 196, 467, 477, 478, 481, 482

Çocuk, Tanım 301

Çocuk, İnsan Hakları 19, 23, 293-318

Çocuk, Çocuk İşçiliği 16, 23, 24, 278, 284, 286, 295, 307, 309, 311, 313, 314, 317, 355, 357, 361, 362-365, 368, 369, 375, 531, 569

Çocuk Askerler 267, 295, 307, 311, 314, 317

Çocuk Hakları Sözleşmesi (CRC) 14, 147, 254, 296, 298-301, 303-306, 314, 317, 472

Çokkültürlülük 463

D

Demokrasi 19, 25, 26, 64, 224, 274, 407, 417, 431-456, 521, 563

Demokrasi, Biçimleri ve Unsurları 25, 438, 439

Din değiştirmek/Dinden dönmek 23, 247, 248, 569

Din özgürlüğü 23, 39, 55, 238-263, 528

Dünya Bankası 64, 103, 106, 108, 118, 124, 179, 275, 281, 282, 366, 367, 449, 456

Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi (WSIS) 18, 408, 422

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) 18, 159, 160, 164-166, 170, 173, 174, 178, 179, 303, 309, 318

Dünya Ticaret Örgütü (WTO) 18, 65, 163, 164, 450, 110, 121, 177, 178

Düşünce özgürlüğü 166, 244, 253, 409, 417

E

ECOSOC 14, 47, 276, 360, 480, 481

Eğitim hakkı 19, 23, 33, 46, 52, 101, 266-280, 302, 304, 413, 460, 463, 478, 481, 558, 561, 563

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (ESKHUS) 15, 24, 37, 41, 44, 45, 46, 47, 110, 147, 161, 162, 163, 166,

270, 277, 283, 356, 360, 361, 368, 410, 435, 472
 Engellilik 56, 131, 132, 140, 149, 466, 570
 Entegrasyon 26, 63, 274, 459, 465-467, 471, 476, 482
 Erken uyarı 36, 139, 141, 472, 473
 Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICTY) 16, 61, 227, 237
 Eşitlik 29, 32, 55, 56, 73, 103, 109, 114, 129, 130, 132, 138, 139, 141-143, 145, 170, 183, 184, 186, 203, 214, 217, 223, 229, 230, 245, 270, 271, 274, 277, 283, 284, 357, 436, 461, 466, 482, 525, 556, 565, 570
 Evrensel Yargı Yetkisi 20, 60

G
 Geleneksel tıp 15, 165
 Gençlik 200, 250, 288, 289, 294, 295
 Gıda güvenliği 38, 111, 114
 Gölge raporlar 24, 50, 198, 277, 304, 305
 Göç 27, 57, 106, 189, 366, 375, 418, 466, 470, 471, 476, 482, 497, 503, 505
 Göçmenler 26, 45, 58, 64, 87, 105, 130, 131, 142, 145, 147, 273, 274, 305, 310, 352, 355, 366, 368, 466, 471, 481, 498, 500, 501, 504-506, 529, 531
 Görevler 26, 46, 285, 358, 465, 517
 Gözaltı 84, 85, 89, 90, 105, 215, 227, 240, 384, 394

H
 HIV/AIDS 22, 24, 107, 109, 130, 163, 164, 168, 169, 171, 189, 279, 282, 300, 304, 307, 308, 367, 368, 373
 Hoşgörüsüzlük 21, 127, 130, 131, 136, 137, 140, 142, 245, 246, 248, 249, 250, 253, 417, 485, 543, 570
 Hukuk devleti 213- 217, 221, 223-226, 228, 229, 232, 237, 283, 434, 436, 437, 440, 461, 473, 474, 535, 563, 570
 Hukuk yolları 54, 87, 187, 225, 502

I

İrk ayrımcılığı 14, 16, 18, 21, 45, 116, 127-154, 162, 178, 229, 263, 283, 358, 412, 472, 482, 527, 529, 532
 İrkçilik 14, 15, 18, 21, 27, 53, 56, 62, 105, 127-154, 253, 263, 357, 358, 408, 412, 466, 471, 472, 488, 490, 505, 532, 570, 574

İ

İfade özgürlüğü 19, 23, 25, 115, 248, 255, 267, 324, 396, 405-429, 437, 442, 475, 481, 557, 560
 İhtiyari Protokol 16, 17, 167, 174, 187, 188, 198, 203, 225, 298, 303, 304, 306, 307, 311, 337, 369, 387, 388, 397, 413, 529, 531, 532
 İletişim 64, 145, 170, 200, 381-384, 386, 390, 396, 397, 408, 409, 412, 422, 447, 448
 İltica 493-511
 İnsani güvenlik 8, 35-38, 78, 103, 104, 131, 160, 184, 215, 242, 267, 296, 323, 350, 381, 407, 435, 463, 464, 496
 İnsani Güvenlik Ağı (HSN) 11, 36, 78, 297, 311, 433, 531
 İnsani Güvenlik Komisyonu 37, 229
 İnsan Hakları Dünya Konferansı 41-43, 178, 188, 196, 199, 214, 310, 529, 531, 563
 İnsan hakları eğitimi 109, 110, 112, 142, 143, 199, 200, 243, 267, 274, 281, 284, 420, 477, 478, 513-526, 562, 567
 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB) 16, 32, 33, 35, 37, 39, 40, 44, 45, 48
 İnsan hakları ihlallerinin önlenmesi 60
 İnsan hakları savunucuları 48, 50, 58, 226, 230, 567
 İnsan hakları şehirleri 62, 63
 İnsanlığa karşı suçlar 130, 145, 227, 329, 571
 İnsan haysiyeti 31, 32, 35, 66, 75, 78, 81, 109, 129, 142, 299, 301, 323, 350, 351, 433, 434, 478, 483, 485, 532
 İnsan ticareti 189, 203, 297, 310, 355, 387, 528, 532, 571
 İnsanlık dışı muamele 80, 92, 324, 325, 483
 İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) 16, 59, 253

İslamofobi 21, 145, 242, 394, 418, 571
 İstihdam 56, 107, 116, 132, 133, 137, 138, 141, 144, 163, 184, 193, 196, 275, 284, 352, 356, 358, 359, 363, 365-368, 466, 469, 471, 482, 498, 527, 529, 572
 İşkence yasağı 19, 20, 75-99, 166
 İşkence Karşısı Sözleşme 52, 60, 79, 84, 86, 91, 92, 506, 530
 İzleme 47-50, 79, 83-85, 110, 111, 167, 198, 202, 225, 236, 248, 276, 297, 303, 304, 306, 311, 329, 331, 359, 363, 365, 366, 387, 388, 413, 414, 444, 473, 474, 502

K
 Kadın, Dünya Kadın Konferansı 188, 202-204, 284
 Kadın hakları 57, 58, 166, 185-188, 194, 196, 199, 200, 204, 205, 527, 532, 573
 Kadınların ilerlemesi 123, 202, 203
 Kadınların insan hakları 19, 22, 56, 181-211, 223, 357
 Kadına yönelik şiddet 43, 56, 57, 173, 192, 193, 199, 200, 202, 203, 230, 499, 531
 Kadının Statüsü Komisyonu 14, 186, 188, 202, 211
 Kadının genital sakatlanması-Kadın sünneti (FGM) 15, 158, 166, 168, 169, 190-192, 195, 246, 252, 262, 303, 310, 499, 571
 Kahire İslam'da İnsan Hakları Bildirgesi 254
 Kalkınma işbirliği 109
 Kamu sağlığı 22, 46, 160, 161, 163-165, 168, 170, 173, 246, 411
 Kız çocuk 22, 166, 186, 188, 190-193, 195, 196, 202, 266, 273-275, 278-283, 286, 294, 295, 299, 303, 307-309, 355
 Korunmaya muhtaç gruplar 25, 26, 82, 382, 499, 565
 Küreselleşme 22, 26, 37, 41, 47, 64, 65, 107, 109, 113, 163, 224, 283, 305, 307, 349, 350, 353, 448
 Küresel İlkeler Sözleşmesi 15, 65, 365, 376

L

Lizbon Antlaşması 56, 468, 532

M

Mahremiyet 19, 25, 162, 379-403, 413, 421, 560
 Medya özgürlüğü 19, 25, 49, 54, 405-429
 Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (MSHUS) 17, 24, 44, 45, 90, 92, 142, 161, 199, 216, 225, 229, 243, 244, 254, 354, 368, 381, 387, 397, 410, 411, 413, 416, 435, 467, 482, 502, 506, 529, 530
 Milletler Cemiyeti 40, 146, 461, 482, 500, 527
 Mülteciler 26, 27, 58, 64, 89, 105, 130, 131, 146, 147, 160, 184, 274, 305, 484, 493-511, 529

N

Nefret savunuculuğu 25, 414, 419

O

ODIHR 17, 22, 26, 53, 55, 226, 237, 443
 OHCHR 17, 47, 87, 104, 153, 237, 291, 303, 306, 317, 467, 472, 476, 491
 Okur-yazar olmama 572, 575
 Ombudsman 52, 62, 65, 140, 143, 167, 307, 385, 527, 572

Ö

Ölüm cezası 52, 56, 57, 220, 221, 222, 247, 325
 Önyargı 21, 26, 127-129, 131, 134, 136, 137, 142, 143, 149, 187, 250, 477, 483-485, 572
 Örgütlenme hakkı 46, 105, 357, 368, 528
 Örgütlenme özgürlüğü 49, 245, 353, 358, 368, 366, 444, 528, 529
 Özerklik 26, 456, 464, 465

P

Pozitif ayrımcılık 26, 207, 459, 465, 467, 472, 516, 572

R

Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICTR)

17, 194, 201, 227, 230, 236, 419, 531

S

Sağlık hakkı 19, 21, 22, 157-179, 301
 Savaş esiri 334-336, 572
 Savaş propogandası 25, 410, 419
 Sendika 24, 313, 350-352, 354, 356, 358, 360, 363, 364, 366, 375, 444, 527, 529
 Silahlı çatışma 19, 22, 24, 64, 111, 160, 185, 193, 194, 267, 273, 295, 297, 306, 309, 310, 311, 321-344, 362, 407, 530, 532, 570-574
 Sivil toplum 20, 33, 35, 49, 51, 53, 56, 59, 64, 115, 137, 139, 163, 167, 176, 191, 192, 194, 198, 202, 226, 271, 306, 329, 363, 365, 413, 418, 420, 442, 444, 482, 566, 573
 Sivil Toplum Kuruluşları (STK) 17, 20, 26, 35, 49, 51, 78, 88, 114, 115, 137, 141, 162, 185, 227, 275, 296, 305, 365, 444, 449, 475, 562, 567, 573
 Siyasi katılım 197, 307, 444, 448, 463
 Soruşturma 60, 79, 82, 89, 182, 187, 198, 220, 360, 383, 395, 396, 408, 410
 Sosyal uyum 26, 481, 482
 Soykırım 44, 45, 61, 130, 145, 227, 254, 329, 414, 419, 462, 528, 530, 531, 573
 Sürdürülebilir kalkınma 108, 110, 164, 165, 195, 277, 284, 436, 573

T

Temel haklar 64, 234
 Temel eğitim 104, 107, 109, 268, 272, 273, 275, 277, 278, 280-282, 284, 309, 574
 Toplumsal cinsiyet 112, 202, 203, 357
 Toplumsal cinsiyet eşitliği 153, 164
 Terör 24, 25, 39, 46, 65, 82, 83, 90-92, 230, 252, 253, 334, 379, 383-385, 389, 393, 394, 410, 532

U

Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Antlaşma (FCNM) 15, 53, 273, 418, 460, 461, 473, 474, 481, 483
 Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICC) 16, 17,

56, 60, 61, 78, 93, 147, 184, 194, 200, 201, 203, 227, 230, 236, 307, 329, 337, 338, 419, 531

Uluslararası cezai yargılama 61
 Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 16, 43, 64, 124, 147, 278, 284, 309, 311, 350-357, 360, 361, 364-368, 375, 444, 463, 527-530
 Uluslararası İnsancıl Hukuk 18, 24, 65, 200, 227, 228, 321, 323, 324, 326-328, 335, 336, 338, 503, 566, 574
 Uluslararası Para Fonu (IMF) 16, 64, 103, 106, 108, 124, 275, 449, 450
 UNICEF 18, 106, 166, 190, 196, 273, 275, 276, 279-281, 291, 296, 303-305, 308-310
 Utanç Hareketi 49

Ü

Üreme sağlığı 162, 189
 Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler (ÜİYEK) 18, 495, 499, 500, 503

V

Vatandaşlık 26, 42, 162, 434, 470, 471, 481
 Viyana Bildirgesi ve Eylem Programı 165, 310, 531

Y

Yabancı düşmanlığı 21, 27, 53, 56, 62, 131, 136, 137, 139-142, 144, 145, 147, 412, 505, 532, 574
 Yargı süreci 574
 Yaşam hakkı 46, 175, 324, 325, 339, 496
 Yerli halklar 26, 43, 130, 163, 165, 171, 274, 278, 357, 434, 459, 463, 467, 468, 471, 472, 476, 480, 530, 532
 Yoksulluk 21, 35, 37, 42, 101-124, 144, 188, 189, 216, 266, 267, 277, 278, 296, 308, 366, 381, 418, 437, 463, 464, 469, 496, 500, 574
 Yoksulluğun azaltılması 17, 104, 110-113, 171, 304
 Yükümlülüğün askıya alınması 575

